

บันทึกของศุภาสินี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ข้อมูลบัตรรายการ

๒๙๔.๓๐๔ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน),
ส ๒๔๗ ป ๒๔๔๐ - ๒๕๓๑
บันทึกของศุภาสินี. กรุงเทพฯ, ธนาคารกรุงเทพ จำกัด, ๒๕๓๒.
๔๐๐ หน้า.
๑. **พุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี**
๒. ชื่อเรื่อง.
ISBN 974 86889 4 1

บทนำ

เนื่องในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุถวายเพลิงพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในวันเสาร์ที่ ๑๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒ คณะกรรมการดำเนินงานได้กำหนดจัดพิมพ์หนังสือต่างเรื่องต่างอย่าง โดยเสด็จพระราชกุศลหลายเล่มด้วยกัน

บทพระนิพนธ์รวมเล่มเรื่อง "บันทึกของศุภาสินี" เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับระเบียบประเพณี วัฒนธรรมไทย อันควรแก่การสนใจศึกษาหลายเรื่องหลายรส ซึ่งธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้เคยมีศรัทธาถวายความอุปถัมภ์ในการจัดพิมพ์มาแล้วครั้งหนึ่ง เป็นจำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม เมื่อคราวฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑

บัดนี้ กาลเวลาล่วงมากว่า ๑๐ ปี ความนิยมในบทพระนิพนธ์เล่มนี้หาได้เสื่อมคลายไม่ เหตุด้วยคุณค่าและสารัตถประโยชน์ของหนังสืออันมีเป็นอเนกปริยาย ยิ่งกว่านั้นในช่วง ๑๐ ปี ที่ผ่านมานี้ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ยังได้ทรงอุตสาหะนิพนธ์บันทึกเพิ่มเติมเรื่องราวต่าง ๆ ที่น่าสนใจอีก ๓๐ บท จากเดิมที่เคยรวบรวมพิมพ์ไว้จำนวน ๓๕ บท จึงเพิ่มเป็น ๖๕ บทด้วยกัน

ดังนั้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ถวายเพลิงพระศพสมเด็จพระสังฆราชครั้งนี้ และเพื่อสนองพระคุณพระองค์ท่าน ผู้ทรงเป็นครูฐานิยะและปูชนียะตลอดมา รวมทั้งเพื่อสืบต่อเจตนารมณ์ของธนาคารกรุงเทพ จำกัด ในการที่จะจัดพิมพ์หนังสือดีมีคุณค่าน่าสนใจ ที่จักอำนวยประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ธนาคารกรุงเทพ จำกัด จึงได้ขอรับเป็นเจ้าภาพพิมพ์บทพระนิพนธ์ "บันทึกของศุภาสินี" อีกเป็นครั้งที่สอง และเพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาบทพระนิพนธ์ชุดนี้ที่มีเพิ่มขึ้น จึงขอให้รวมพิมพ์เรื่องทั้งหมดไว้ในคราวนี้ด้วย

ขอเดชบารมีคุณพระศรีรัตนตรัย และเดชบารมีบุญกิริยาวัตถุ อันเกิดจากกุศลเจตนาครั้งนี้ จงประมวลเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมพระบารมีธรรมของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในพระสุคติภพ โดยสมบูรณ์ทุกประการ.

ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
เพื่อนคู่คิดมิตรคู่บ้าน

พระประวัติย่อ
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
อันดับที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ชาตกาลและชาติภูมิ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสนมหาเถระ) ท่านบิดาชื่อ บาง นิลประภา ท่านมารดาชื่อ ผาต นิลประภา เป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวน ๓ คน ประสูติเมื่อวันพุธขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีระกา ตรงกับวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๔๐ เวลา ๑๙.๓๓ น. ที่บ้านตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรพชา – อุปสมบท

บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๖ ปี ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๔๕๕ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเป็นพระอุปัชฌายะ พระวินัยมุนี (แปลก วุฑฺฒิญาโณ) วัดราชบพิธ เป็นศีลาจารย์ บรรพชาอยู่จนครบอุปสมบท

อุปสมบท ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๖๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์นั้นเป็นพระอุปัชฌายะ พระวินัยมุนี (แปลก วุฑฺฒิญาโณ) วัดราชบพิธ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระญาณติลก (รอด วราสโย) วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นศีลาจารย์ มีพระฉายาว่า "วาสโน"

การศึกษา

เมื่อเยาว์วัยได้ศึกษาภาษาไทยที่วัดข้างบ้าน และที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลอยุธยา พ.ศ. ๒๔๕๓ สอบเทียบได้ชั้นมัธยมปีที่ ๒

บรรพชาอุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาปริยัติธรรมตามลำดับ สอบได้เปรียญ ๔ ประโยค

สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ได้ทูลถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ๒ สถาบัน และรัฐบาลอินเดียได้อนุมัติปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาอักษรศาสตร์ โดยมหาวิทยาลัยพาราณสี ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐบาลกลาง เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีทูลถวาย

สมณศักดิ์

ได้ทรงดำรงสมณศักดิ์ชั้นต่าง ๆ โดยลำดับ ดังนี้

๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕	เป็นพระครูโฆสิตสุทธสร
๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖	เป็นพระครูธรรมธร
๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖	เป็นพระครูวิจิตรธรรมคุณ (ตำแหน่งฐานานุกรมของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า)
๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗	เป็นพระจุลคณิศร พระราชาคณะสามัญปลัดซ้าย ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙	เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชกวี
๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๐	เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพโมลี
๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒	เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมปาโมกข์
๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐	เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ ที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๖	เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗	ทรงพระกรุณาโปรดฯ สถาปนาเป็น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

หน้าที่การงาน

ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นต้นมา ได้ทรงดำรงตำแหน่งต่าง ๆ บริหารงานพระศาสนา การคณะสงฆ์ รวม ๒๘ ตำแหน่ง และตำแหน่งสำคัญ ๆ ที่ได้ทรงปฏิบัติมาตลอดจนถึงอวสานกาล แห่งพระชนมชีพ คือ

- เจ้าอาวาสวัดราชบพิธ
- ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม
- ประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์
- เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต
- นายกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

- นายกกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ประธานคณะกรรมการมูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม
- องค์อุปถัมภ์มูลนิธิสังฆประชานุเคราะห์
- องค์อุปถัมภ์สัมมาชีวศิลปมูลนิธิ
- องค์อุปถัมภ์ศูนย์และชมรมพุทธศาสน์ ในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ อีก ๙ แห่ง
- องค์อุปถัมภ์ศูนย์ธรรมศึกษาพิเศษโรงเรียนวิสุทธิกษัตรี – อาษาวิทยา
- องค์อุปถัมภ์โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ)
- องค์อุปถัมภ์สถานสงเคราะห์คนชรา "วาสนะเวศม์"
- องค์อุปถัมภ์มูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ)
- องค์อุปถัมภ์มูลนิธิ "วาสนะเวศม์"

งานเผยแผ่ศาสนธรรม

- เทศนาประจำวันพระในพระอุโบสถ
- บรรยายสวดมนต์มีคำนำแบบมคธ ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ประจำวันพระ แรม ๘ ค่ำ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ ถึง มิถุนายน ๒๕๑๗
- แต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก เคยได้รับพระราชทานรางวัลชั้นที่ ๑ รวม ๒ ครั้ง ที่ ๒ ๑ ครั้ง คือ
    ๑. เรื่อง ทิศ ๖ (รางวัลชั้นที่ ๑)
    ๒. เรื่อง สังคหวัตถุ ๔ (รางวัลชั้นที่ ๑)
    ๓. เรื่อง สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ (รางวัลชั้นที่ ๒)
- อบรมศีลธรรมแก่นักเรียนวัดราชบพิธ
- ถวายพระธรรมเทศนาพระมงคลวิเสสกถา ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา สืบต่อจากสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดมกุฏกษัตริยาราม
- แต่งบทความทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองไว้เป็นจำนวนมาก พิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่น บทความเรื่องบันทึกของศุภาสินี, วัยที่เขาหมดสงสาร, วัดของบ้าน, มรดกชีวิต, ความเติบโต, บุคคลหาได้ยาก, วาสนาสอนน้อง, จดหมายถึงพ่อ, บทร้อยกรอง เช่น วาทแห่งวาสน์, คำกลอนสอนใจ, วาสนคติ, นิราศ ๒ ปี, ทิศ ๖ คำโคลง, สวนดอกสร้อย, สักวาปฏิทิน, คน – ระฆัง, สมพรปาก, เรือ – สมาคม, กลอนปฏิทิน, อาจารย์ดี, พัฒนาใจ และพุทธศาสนคุณ เป็นต้น

กิจกรรมพิเศษ

- รับการปลงพระบริขารจากพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
- เป็นผู้อำนวยการปฏิบัติการพระศพ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์นั้น
- ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ในการทรงผนวช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร
- ทรงเป็นประธานกรรมการสังคีติการกสงฆ์ สังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก ในพระบรมราชูปถัมภ์ ฉบับมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๕๓๐
- ทรงพระกรุณาโปรดแต่งตั้งเป็นพระคณาจารย์เอก ในทางรจนาพระคัมภีร์ แต่ พ.ศ. ๒๔๘๕

การบูรณะวัด

เนื่องด้วย วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเป็นวัดประจำรัชกาล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ เป็นวัดแรกในรัชกาลนั้น ถึงบัดนี้มีอายุ ๑๐๐ ปีเศษแล้ว วัตถุก่อสร้างภายในพระอารามจึงชำรุดทรุดโทรมอยู่ทั่วไป ในยุคที่ทรงเป็นเจ้าอาวาสได้ทำการบูรณะเขตพุทธาวาสให้คงสภาพดีเรียบร้อยไปแล้ว ที่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น องค์พระเจดีย์ใหญ่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระวิหารทิศ ๒ หลัง พระวิหารคด ศาลาราย ลานพระเจดีย์ และพื้นไพทีโดยรอบ ในเขตสังฆาวาส มีศาลาการเปรียญคณะนอก (ศาลาร้อยปีในปัจจุบัน) พระที่นั่งสีตลาภิรมย์ กุฏีสงฆ์คณะนอก ๓ แถว ๓ ชั้น กุฏีสงฆ์คณะในแถวใน ตำหนักอรุณ ศาลาการเปรียญคณะใน เป็นต้นโดยลำดับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ – ๒๕๓๐ ได้จัดการบูรณะซ่อมแซมพระอารามไปแล้ว รวม ๒๙ รายการ เป็นเงินประมาณ ๖๔,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

สร้างอาคารเรียนโรงเรียนวัดราชบพิธ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้ร่วมกับคณะกรรมการจัดหาทุนสร้างอาคารเรียนโรงเรียนวัดราชบพิธ คือ ตึกภุชงค์ประทานวิทยาสิทธิ์ ๑ - ๒ - ๓ และตึกชินวรศรีธรรมวิทยาคาร (รวม ๔ หลัง)

อุปถัมภ์ในการสร้างวัด

ได้ให้ความอุปถัมภ์ในการสร้างวัดแสงธรรมสุทธาราม อำเภอซุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ วัดโพธิ์ทอง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และองค์อุปถัมภ์ในการบูรณะซ่อมแซม วัดชินวราราม อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี

สร้างอาคารเรียนโรงเรียนประชาบาล

๑. ที่วัดสระกะเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม มีชื่อว่า "สถาพรทักษิณาคาร" และให้อุปถัมภ์ในการสร้างอาคาร "วโรพารวาสนะเวศม์"

๒. ที่วัดโพธิ์ทอง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีชื่อว่า "วาสนานุกูล"

สร้างศาลาบำเพ็ญบุญ

ได้โปรดให้สร้างศาลาบำเพ็ญบุญจตุรมุขอุทิศบุรพชน ๑ หลัง และบูรณะปรับปรุงกุฏีเจ้าคุณอาจารย์ (พระญาณดิลก รอด วราสโย) ๑ หลัง ณ วัดเสนาสนาราม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สร้างหอนาฬิกา

ได้โปรดให้สร้างหอนาฬิกา ๑ หอ ชนิด ๓ หน้าปัด ที่บ้านตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นชาติภูมิสถานที่ประสูติของพระองค์

สร้างศาลาพักริมทางหลวง

ได้โปรดให้ไวยาวัจกรจ่ายกัปปิยภัณฑ์จัดสร้างศาลาพักริมทางหลวงไว้ตามทางหลวงต่าง ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์แก่ผู้สัญจรไปมาทั่วไป รวมถึงปัจจุบันสร้างไปแล้ว ๘ หลัง และที่หน้าพระวิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อีก ๒ หลัง

ตั้งทุนนิธิต่าง ๆ บำรุงพระอาราม

ทุน พระจุลจอมเกล้า และทุนปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธ

ได้โปรดให้ตั้งนิธิปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธี และนิธิ "พระจุลจอมเกล้าฯ" มีจุดประสงค์สำหรับหาผลประโยชน์บูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธ โดยไม่มีการถอนต้นทุนมาใช้ มียอดจำนวนทุนที่ได้รับบริจาคถึง พ.ศ. ๒๔๓๑ มีจำนวน ประมาณ ๒๔,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

นอกจากนี้ยังมีนิธิต่าง ๆ ของวัดอีก โดยไม่ถอนทุนมาใช้ จ่ายได้เฉพาะผลประโยชน์เท่านั้น มีทุนตั้งไว้ประมาณ ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

สร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ)

ในมหามงคลดิถีที่เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช เจริญพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา ในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๒๕ คณะศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิต และฆราวาส มี พล.ต.อ. ชุมพล โลหะชาละ เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ได้ร่วมกันดำเนินงานและเลือกสถานที่ตั้ง คือตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถานที่แห่งนี้มีความหมาย คือเป็นตำบล และอำเภอประสูติของพระองค์ เป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอ ขนาด ๓๐ เตียง บนเนื้อที่ ๓๔ ไร่เศษ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ได้วางผังไว้สำหรับขยายเป็น ๖๐ เตียงในโอกาสต่อไป ใช้ทุนการก่อสร้างดำเนินงานไปประมาณ ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท ได้เปิดดำเนินการตั้งแต่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๒๕ เป็นต้นมา โดย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงประกอบพิธีเปิด

มูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ)

อนึ่ง มีทุนที่เหลือจากการสร้างโรงพยาบาลนี้ และมีผู้บริจาคสมทบโดยลำดับ มีทุนปัจจุบันประมาณ ๑๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ ได้โปรดให้จัดตั้งเป็นมูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) จะได้ตั้งเป็นมูลนิธิสำหรับจัดหาผลประโยชน์บำรุงโรงพยาบาล เป็นทุนส่งเสริมการศึกษาและสาธารณกุศลอื่น ๆ ต่อไป

สร้างสถานสงเคราะห์คนชรา (วาสนะเวศม์)

ในมงคลสมัยที่ทรงหายจากประชวร เมื่อปี ๒๕๒๙ คณะศิษยานุศิษย์ มี พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธาน ถือเป็นศุภนิมิตมงคลเป็นอย่างยิ่ง จึงได้มีสมานฉันท์ดำเนินการสร้างสถานสงเคราะห์คนชรา ขึ้น ๑ แห่ง บริเวณใกล้เคียงกับโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) โปรดประทานนามว่า "วาสนะเวศม์" แปลว่า ที่อยู่ของผู้มีบุญ สามารถรับคนชราเข้าอยู่อาศัยได้ ๒๐๐ คน บนเนื้อที่ ๓๑ ไร่เศษ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย สิ้นค่าก่อสร้างและดำเนินการไปประมาณ ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ ได้เปิดดำเนินการแล้วตั้งแต่วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๐ โดยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิด

เสด็จเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในและต่างประเทศ

ได้เสด็จเยี่ยมภิกษุสามเณร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ในประเทศทั้ง ๗๓ จังหวัด

แล้ว และยังได้เสด็จเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในต่างประเทศ เช่น พม่า สิงคโปร์ ฮ่องกง ศรีลังกา ญี่ปุ่น มาเลเซีย อินเดีย ๒ ครั้ง อังกฤษ ๒ ครั้ง และสหรัฐอเมริกา ๔ ครั้ง

ทรงเจริญพระชนมายุ ๙๐ พรรษา

เมื่อ วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๑ เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช เจริญพระชนมายุ ๙๐ พรรษา รัฐบาลเห็นสมควรจัดงานเฉลิมฉลองขึ้น ให้สมพระเกียรติ และเมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับงานนี้ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงเป็นงานบำเพ็ญพระราชกุศล ฉลองพระชนมายุ ๙๐ พรรษา และได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มายังพระอุโบสถวัดราชบพิธ ถวายน้ำสรงสมเด็จพระสังฆราช ถวายดอกไม้ธูปเทียนแพ ถวายพัดยศพิเศษคือพัดแฉกงาประดับพลอยที่เคยพระราชทานเฉพาะเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุตที่เป็นพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ พร้อมกันนั้นได้ถวายพัดรัตนาภรณ์ ภ.ป.ร. ชั้น ๑ ซึ่งเป็นพัดประจำรัชกาลที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นสำหรับพระราชทานแก่พระสงฆ์ที่ทรงเคารพนับถือและคุ้นเคยเป็นส่วนพระองค์ อันมีจำนวนน้อยรูป และเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้รับถวายพัดรัตนาภรณ์ ภ.ป.ร. นี้ เป็นรูปที่ ๕ เท่านั้น ในงานบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระชนมายุครั้งนี้ ปรากฏว่าพุทธศาสนิกชนทั้งบรรพชิต และฆราวาสมีความปลื้มปีติยิ่ง ได้เดินทางมาถวายสักการะถวายพระพรกันอย่างล้นหลาม ยิ่งกว่าที่เคยปรากฏในกาลก่อน

ทรงพระประชวรและสิ้นพระชนม์

เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช ทรงพระประชวรด้วยพระปับผาสะอักเสบ ตั้งแต่ วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๓๑ ได้เข้าประทับรักษาพระองค์ ณ โรงพยาบาลศิริราช ต่อมาทรงมีภาวะพระหทัยวายจากเส้นโลหิตตีบและกล้ามเนื้อพระหทัยบางส่วนไม่ทำงาน คณะแพทย์ได้ถวายการรักษาพยาบาลอย่างเต็มที่ แต่ในที่สุดก็ได้สิ้นพระชนม์ด้วยพระอาการสงบ เมื่อ วันเสาร์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๑ เวลา ๑๖.๕๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยความเศร้าสลดพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไว้ทุกข์ในราชสำนัก ๑๕ วัน และโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระศพไว้ ณ พระวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายและถวายพระเกียรติยศตามพระราชประเพณีทุกประการ รัฐบาลได้ประกาศให้สถานที่ราชการทุกแห่งลดธงครึ่งเสา ๓ วัน และให้ข้าราชการไว้ทุกข์ ๑๕ วัน

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สิริรวมพระชันษาได้ ๙๐ ปี ๕ เดือน ๒๕ วัน ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มีพระชนมายุสูงที่สุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ๑๔ ปี ๒ เดือน ๕ วัน จึงทรงดำรงตำแหน่งนานที่สุดในรัชกาลปัจจุบัน

พระอนุสาวรีย์แห่งสุดท้าย

เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช ทรงพึงพระทัยที่จะสร้างหรือปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ อันเป็นสาธารณประโยชน์อยู่เสมอ เช่น ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ทอง ตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นวัดข้างบ้านที่ทรงประสูติและได้เคยทรงเรียนหนังสือที่วัดนี้แต่สมัยยังทรงพระเยาว์ ๗ - ๘ ชันษา ต่อมาได้ทรงสร้างอาคารเรียนโรงเรียนประชาบาล ๒ โรง ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดแสงธรรมสุทธาราม อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ทรงสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) และสถานสงเคราะห์คนชรา "วาสนะเวศม์" ที่ตำบลบ่อโพง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพระอนุสาวรีย์แห่งสุดท้ายที่ทรงริเริ่มไว้ยังไม่ทันดำเนินการให้สำเร็จก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน คือ การก่อสร้างโรงเรียนวัดราชบพิธ ถนนสนามไชย

โรงเรียนวัดราชบพิธ เป็นโรงเรียนมัธยมสังกัดกรมสามัญศึกษา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เจ้าอาวาสวัดราชบพิธพระองค์แรก ทรงตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ และอยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้าอาวาสต่อมาทุกองค์ โรงเรียนวัดราชบพิธ ได้เจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ มีครูและนักเรียนเพิ่มมากขึ้น เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช แต่ยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระจุลคณิศร ก็ได้เคยเป็นกรรมการจัดหาทุนสร้างอาคารเรียนขึ้นใหม่ถึง ๓ หลัง และเมื่อทรงเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าอาวาสวัดราชบพิธ องค์ที่ ๔ ก็ได้อนุญาตให้กระทรวงศึกษาธิการรื้ออาคารภุชงค์ประทานวิทยาสิทธิ์ ๑ แล้วสร้างใหม่เป็นตึก ๓ ชั้น แทน แต่ปัจจุบันโรงเรียนมีนักเรียนถึง ๒,๒๐๐ คน ขาดแคลนห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ โรงอาหาร และบริเวณเล่นกีฬาออกกำลังกาย ทางโรงเรียนได้ขออนุญาตจัดสร้างอาคารเรียนชั่วคราวแทรกอยู่ในบริเวณพุทธาวาสหลายหลัง ทำให้เกิดความไม่เรียบร้อยน่าดู เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช องค์อุปถัมภ์โรงเรียนได้ทรงพยายามที่จะหาทางคลี่คลายแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา ต่อมาทรงทราบว่ากองทัพบกมีโครงการจะย้ายที่ตั้งหมวดคลัง กองยกกระบัตร กรมพลาธิการทหารบก ออกจากที่ตั้งเดิมริมถนนสนามไชย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เนื้อที่ ๙ ไร่ ๑ งาน ๔๖ ตารางวา ออกไปรวมกับสถานที่ใหม่ของกรม ที่อำเภอปากเกร็ด จึงได้มีพระลิขิตถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ขอบิณฑบาตที่ดินราชพัสดุแปลงดังกล่าว

มาจัดสร้างขยายโรงเรียนวัดราชบพิธต่อไป ในการนี้ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก ได้กรุณาชี้แจงขอความเห็นชอบจากคณะผู้บริหารกองทัพบก พร้อมใจกันที่จะทูลถวายสิทธิการใช้ที่ดินราชพัสดุแปลงดังกล่าว เป็นเครื่องสักการะและถวายเป็นพระกุศล เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๙๐ พรรษา

โรงเรียนวัดราชบพิธแห่งใหม่นี้จะแบ่งนักเรียนส่วนหนึ่งออกจากโรงเรียนเดิมมาอยู่ที่ไม่ย้ายมาทั้งหมดเพราะเป็นพระประสงค์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ที่จะดำรงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับโรงเรียนไว้ การก่อสร้างโรงเรียนแห่งใหม่นี้จะใช้เงินงบประมาณของทางราชการ ๓๙ ล้านบาท และเงินที่คณะศิษยานุศิษย์และผู้มีกุศลเจตนาร่วมใจกันบริจาคสมทบอีก ๒๕ ล้านบาท เงินสมทบดังกล่าวได้ดำเนินการรวบรวมไว้แล้วจำนวนหนึ่ง แต่ยังไม่ครบเป้าหมาย ดังนั้น จึงได้หวังในศรัทธาของผู้เคารพสักการะในพระองค์ ได้ช่วยสนับสนุนโครงการสร้างโรงเรียนวัดราชบพิธ ถนนสนามไชย แห่งนี้ ให้สำเร็จเรียบร้อย เป็นอนุสาวรีย์ที่มีประโยชน์ยิ่งในการสร้างพลเมืองดีของชาติ และเป็นการถวายพระเกียรติคุณแด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สืบชั่วกาลนาน

บันทึกของศุภาสินี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
โดยเสด็จพระราชกุศลออกพระเมรุพระศพ
ณ พระเมรุ วัดเทพศิรินทราวาส
๑๘ มีนาคม ๒๕๓๒

บันทึกของศุภาสินี
แนวนึก

บันทึกต่อไปนี้ ขอเทิดพระคุณคุณพ่อเป็นเบื้องแรก เพราะท่านเป็นปฐมาจารย์ผู้เคี่ยวเข็ญให้หัดบันทึกไว้ แต่ผัดเพี้ยนกับท่านมานานโดยอ้างว่าอายุยังน้อย พบเห็นเหตุการณ์ของโลกก็น้อย ทั้งความบกพร่อง ผิดพลาด อาจจะปรากฏให้เกิดความอับอายเพราะสติปัญญาก็น้อยอีกด้วย แต่คุณพ่อก็มิวายกระตุ้นเตือนอยู่เสมอด้วยท่านตั้งใจว่าจะเป็นคนขออ่านบันทึกเป็นคนแรก แม้จะได้หาทางให้ลืมเรื่องนี้ โดยหาเรื่องมาแย้งท่านว่า ถ้ามัวแต่คอยจดลงสมุดอยู่เช่นนี้ ก็ไม่ต้องใช้ความจดจำสำหรับตัวเอง ถึงคราวจะทำอะไรหรือเดินทางไปไหนก็ต้องพกสมุดบันทึกติดตัวไป คอยเปิดอยู่ตลอดเวลา น่าจะทำให้ล่าช้าโดยเปล่าประโยชน์ สู้จำไว้ในสมองติดตัว ไม่ต้องขีดเขียนให้เปลืองแรงมิดีกว่าหรือ ท่านกลับโต้ว่า งั้นท่านจะเตือนว่า **ศุ, จิ, ปุ, ลิ** ไว้ทำไม **ลิ,** ไม่ใช่การเขียนดอกหรือ และไม่เพราะมีผู้นิยมบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เขาได้ผ่านพบมา ตามยุคตามสมัยโบราณนั้นดอกหรือ จึงได้เป็นประโยชน์ให้คนรุ่นหลังรู้เรื่องเก่า ๆ สืบต่อมาถึงกาลบัดนี้ ถ้ามัวแต่จดจำติดตัวไม่ขีดเขียนบันทึกไว้ ป่านนี้เราก็ไม่สามารถสืบประวัติเรื่องราวเหตุการณ์เก่า ๆ ไว้ได้ คงพาตายตามตัวไปหมดแล้ว เมื่อจำนนต่อเหตุผลของท่านจึงได้ลงมือเริ่มบันทึก เพราะมีเรื่องเกิดขึ้นกับตัวให้เห็นเป็นตัวอย่างผ่านมาแล้ว ๒ ราย เป็นเหตุโต้เถียงกันวุ่นวายจนต้องนำเรื่องที่เก็บไว้หลายปีมายืนยัน จึงต่างสงบการโต้เถียงเลยนำให้เกิดการอุตสาหะ เพราะเห็นสมจริงตามที่คุณพ่อได้ตักเตือนมาแต่ต้น อย่างน้อยก็เป็นการเก็บความรู้สึกนึกคิดของตนไว้ตามลำดับกาล ทั้งจะเป็นหลักฐานเทียบเคียงค้นคว้าด้วย

เริ่มขออภัยเสียแต่บัดนี้ทีเดียวว่า เรื่องราวในบันทึกต่อไปนี้ จะได้งดเว้นชื่อบุคคล สถานที่ เวลา เพื่อกันความกระทบกระเทือน หากว่ายังมีเหตุพัวพันกล่าวถึงใครอยู่บ้าง หรือบกพร่องไม่ถี่ถ้วน และผิดพลาดเพราะหลงลืมรู้เท่าไม่ถึงการณ์ปรากฏอยู่ในบันทึกนี้ ข้าพเจ้าขอรับผิดแต่ผู้เดียว เพราะสติปัญญาน้อยของตนไว้ในที่นี้ด้วย หากคุณประโยชน์แม้เพียงส่วนน้อย จะพึงมีอยู่บ้าง ข้าพเจ้าขอนอบน้อมให้เป็นพวงมาลัย บูชาอุปการคุณคุณพ่อในฐานปฐมาจารย์ผู้ตักเตือนแนะนำมาแต่ต้นเฉพาะคนเดียว

ศุภาสินี

อุทิศ*

เมื่อแม่พราก
จากพลัน
เหมือนจันทร์ดับ
ใจประทับ
รับเศร้า
แสนเหงาหงอย
หากพ่ออยู่
ชูศรี
สุรีย์ลอย
เศร้าค่อยคล้อย
ถอยคลาย
ได้สำราญ.
บัดนี้หนอ
พ่อสิ้น
ก็สิ้นสุด
หมดสมมุติ
พ่อแม่
แต่ละท่าน
คงพระคุณ
อุ่นอาบ
ซาบดวงมาลย์
ลูกขอขาน
ข่าวคุณ
นุกูลกอง
"คุภาสินี"
นี่บันทึก
ลูกนึกให้
ประชุมคุณ
พ่อไว้
ประไพผ่อง
ยามบำเพ็ญ
บุญศพ
ครบทำนอง
๕๐ วัน
ลูกปอง
สนองคุณ.
ขอความดี
ที่คุภา–
สินีตรึก
ร่วมบันทึก
ร่วมผล
กุศลหนุน
ให้พ่อสบ
สุขสราญ
ตระการบุญ
เสวยสุน–
ทรากร
บวรเอย.

ว.นิลประภา

๑๒ มีนาคม ๒๕๐๑

---

* พระนิพนธ์ร้อยกรองในพระนิพนธ์ เล่มแรก ตอนที่ ๑ - ๒ และ ๓

ถวายพระพรชัยมงคล*

พระ	ภูมิพลผ่านฟ้า	ฟูใจ ไทยเอย
ราช	กิจทรงธรรมไพ–	โรจน์เรื้อง
พิธี	สมโภชไอ–	ศูรย์เอิก เกริกแฮ
รัช	มงคลสถิตเบื้อง	บาทพร้อมมิ่งขวัญ.
มัง	คลธรรม์ท่วมท้าว	ทุกวิถี เทศเอย
ค	ณะภัยพินาศหนี	หน่ายพ้น
ลา	ภะสุขสวัสดี	เดชเด่น พระเทอญ
ภิเษก	สำศัตรูด้น	ด่วนล้างมลายสูญ.

---

* พระนิพนธ์คำนำบันทึกของศุภาสินี ฉบับรัชมังคลาภิเษก ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑
ฉบับสุดท้ายแห่งพระชนม์ บทที่ ๖๒ - ๖๓ - ๖๔ และ ๖๕

สารบาญ

	เรื่อง	หน้า
	แนวนึก	
๑.	เบญจางคประดิษฐ์	๑
๒.	งามกิริยามารยาท	๖
๓.	อุทิศกุศลผลบุญ	๑๐
๔.	รับศีลในใจ	๑๓
๕.	กราบพระพุทธปฏิมา – กราบศพ	๑๗
๖.	มงคล – อวมงคล	๒๒
๗.	ชาตรีเข้าฝากตัวบวช	๒๖
๘.	วัดหลวง – วัดราษฎร์	๓๓
๙.	เวียนเทียน	๓๗
๑๐.	พิธีการบวช	๔๓
๑๑.	ชาตรีบวช	๕๒
๑๒.	ศาสนพิธี	๕๖
๑๓.	ฉลองพระชาตรี	๕๙
๑๔.	ถวายผ้ากฐิน	๖๓
๑๕.	บวชหน้าไฟ	๖๘
๑๖.	สมาทานศีล	๗๕
๑๗.	การพลัดพราก	๘๑
๑๘.	ผลการกรวดน้ำ	๘๘
๑๙.	มารยาทสงฆ์	๙๔
๒๐.	ชาตรีจะไปเรียนต่อ	๑๐๑
๒๑.	ฟังปาฏิโมกข์	๑๐๘
๒๒.	พิธีงาน	๑๑๕
๒๓.	เค้าสังคายนา	๑๒๕
๒๔.	เทศน์มหาชาติ	๑๓๒
๒๕.	มารยาทที่สมควร	๑๓๘

เรื่อง		หน้า
๒๖.	หน้าที่ควรปฏิบัติ	๑๔๗
๒๗.	รอยพระพุทธบาท	๑๖๐
๒๘.	ข้อคิดบางประการ	๑๖๘
๒๙.	ถวายผ้าป่า	๑๗๗
๓๐.	มหากรุณาธิคุณ	๑๘๕
๓๑.	หน้าที่	๑๙๘
๓๒.	แก้ที่ตัว	๒๑๐
๓๓.	ญาติ	๒๒๑
๓๔.	ไหว้ครู	๒๒๗
๓๕.	ตัว ที.วี. ประจำบ้าน	๒๓๓
๓๖.	ห้องรับแขก	๒๓๙
๓๗.	ลมปาก	๒๔๔
๓๘.	สร้างวัด	๒๕๐
๓๙.	คาถาอาคม	๒๕๗
๔๐.	ศิลปไทย	๒๖๑
๔๑.	พระบรมสารีริกธาตุ	๒๖๗
๔๒.	ปาณาติบาต	๒๗๓
๔๓.	วันครู	๒๗๙
๔๔.	สักการบูชา	๒๘๔
๔๕.	อามิสบูชา	๒๙๑
๔๖.	ใครบาป – ใครบุญ	๒๙๘
๔๗.	มรดกบุญ	๓๐๕
๔๘.	กฐิน ผ้าป่า (สำนวนใหม่)	๓๑๐
๔๙.	ทางตรงของชีวิต	๓๑๕
๕๐.	การกระจายเสียง	๓๒๖
๕๑.	ความผิดหวังในชีวิต	๓๓๐
๕๒.	โอวาทของท่านเจ้า	๓๓๓
๕๓.	ไหวพริบ	๓๓๘
๕๔.	จรรยาของชาวพุทธ์	๓๔๔

เรื่อง		หน้า
๕๕.	จงประกอบธุระให้เหมาะแก่กาล	๓๕๑
๕๖.	เมตตาค้ำจุนโลก	๓๕๖
๕๗.	สวดปาติโมกข์ เข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน ผ้าป่า	๓๖๑
๕๘.	เรื่องทำบุญ	๓๖๘
๕๙.	การขอขมา	๓๗๓
๖๐.	ปฏิบัติบูชา	๓๗๘
๖๑.	รักษาศีลช่วยเศรษฐกิจในครอบครัว	๓๘๔
๖๒.	แก้ที่ตัว	๓๙๑
๖๓.	วาจาเช่นกับน้ำใจ	๓๙๖
๖๔.	หลวงปู่ศีล ๕	๔๐๒
๖๕.	ฝากเขาไว้ก่อน	๔๐๘

๑. เบญจางคประดิษฐ์

คุณป้าได้รับการบอกบุญจากท่านเจ้าที่วัด จะมีการบำเพ็ญกุศลคล้ายวันมรณะของท่านเจ้าคุณเฒ่า คุณป้าจึงขอแรงให้ไปช่วยท่านจัดอาหารเลี้ยงพระ โดยท่านเจ้าเจาะจงขอหมี่กรอบ ต้องช่วยจัดเครื่องปรุงหลายอย่าง และให้ผัดร้อน ๆ ด้วย

ครั้นนำสิ่งของใช้ไปดระเดรียมพร้อม สั่งเสียคนที่จะผัดเป็นที่เข้าใจเรียบร้อยแล้ว คุณป้าจึงเข้าไปนมัสการพระประธาน ซึ่งเตรียมจัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เผอิญผู้คนยังไม่พลุกพล่านมากนัก คุณป้าเห็นข้าพเจ้ากราบพระยังไม่ตรงตามระเบียบ ท่านเลยกระซิบแนะนำว่า

"**วิธีกราบพระพุทธรูปหรือสงฆ์** ผู้ชายให้นั่งกระโหย่งดุกเข่า ตั้งตัวตรงเรียกว่า **เทพนม** ผู้หญิงนั่งดุกเข่าราบกับพื้น ปลายเท้าเหยียดออกด้านหลังเรียกว่าท่า **เทพธิดา** มือทั้ง ๒ ประนมนิ้วเหยียดชิดเรียบเสมอกัน ยกตั้งอยู่ระหว่างอก นี่เป็นจังหวะที่ ๑ เมื่อจะกราบยกมือทั้ง ๒ ที่ประนมอยู่นั้น ขึ้นถึงหน้าผาก ปลายนิ้วมือจดไรผมแล้วก้มหน้าลง พร้อมกับเสือกมือทั้ง ๒ ลงถึงพื้น แบมือกราบห่างกันเท่าระยะฝ่ามือ ศอกทั้ง ๒ กางออกคร่อมเข่าทั้ง ๒ หน้าจดพื้นระหว่างมือทั้ง ๒ หลังแอ่นราบ นี่เป็นจังหวะที่ ๒ เมื่อเงยลำตัวขึ้นตั้งตรง พร้อมกับชักมือทั้ง ๒ มาอยู่ในท่าจังหวะที่ ๑ ถ้าจะกราบให้ครบ ๓ ครั้ง เมื่อเงยลำตัวตรงแล้ว มือทั้ง ๒ ไม่ต้องพักตามจังหวะที่ ๒ ยกผ่านขึ้นจดหน้าผาก แล้วก้มลงกราบเลยทีเดียว ครบ ๓ ครั้งจึงพักมืออยู่ในจังหวะที่ ๑ กราบอย่างนี้ตรงกับแบบที่เรียกว่า **เบญจางคประดิษฐ์**

วิธีที่ก้มกราบ แล้วยกหน้าขึ้นเล็กน้อย เอาฝ่ามือประกบกันและแบออกสลับกันจนครบ ๓ ครั้ง เรียกว่าท่ากอบ ไม่ถูกวิธี ดูไม่งดงาม

วิธีกราบฆราวาสทั่วไปตลอดถึงอัฐิและศพ ทั้งหญิงและชายใช้นั่งพับเพียบธรรมดา เวลากราบ เอี้ยวตัวเฉียงก้มลง มือทั้ง ๒ ประนมชิดกัน เสือกออกไปที่พื้นตั้งไว้รับหน้าผากเวลาก้มลง ไม่แบราบเหมือนกราบพระ กราบเพียงครั้งเดียว"

เมื่อได้กราบทำความเคารพพระประธาน และเคารพเจดีย์อัฐิท่านเจ้าคุณเฒ่าแล้ว นั่งพักชมโต๊ะหมู่เครื่องบูชา ซึ่งมีดอกไม้จัดบนพานและแจกันอย่างสวยงาม คุณป้าได้กระซิบชมให้ฟังว่า "หลานจงสังเกตจำไว้ การตั้งเครื่องสักการะอย่างนี้ อาศัยจังหวะ ช่องไฟได้ระเบียบทั้งซ้ายขวา โต๊ะที่บูชาไม่โย้เย้เอียง เป็นระเบียบได้ศูนย์กลาง พานหรือแจกัน

เชิงเทียน วางได้จังหวะเท่ากันทั้งซ้ายขวา แจกันก็ไม่ปักดอกไม้จนสูงโงนเงนหรอก ส่วนสูงของดอกไม้ไม่ควรให้เกินครึ่งส่วนสูงของแจกันให้ดูโปร่งตา เห็นดอกเป็นจังหวะ พานดอกไม้ตั้งให้ได้ตามลวดลายของดอกไม้แต่ละคู่ จึงดูเรียบร้อยสบายนัยน์ตา ที่บูชาของท่านที่นี่เกือบจะหาที่ติไม่ได้"

ข้าพเจ้าเลยช่วยแถมว่า "ที่นี่ต้องยอมยกให้เลย เรื่องระเบียบการตกแต่งประดับประดา"

"อย่าไปว่าท่านนะหลาน ทำอะไร ไม่มีระเบียบเรียบร้อย ขัดหู ขวางตา เก้งก้างก็เท่ากับเชิญแขกให้มาตำหนิความบกพร่องของตัว เหนื่อยกายเพราะจัดตั้งแล้ว มิหนำยังช้ำเหนื่อยใจ เพราะเสียงติเตียนอีก เลยเหนื่อยไม่หาย" คุณป้าช่วยเสริม แล้วหันมาสะกิดให้ดูบนอาสน์สงฆ์อีก พูดเบา ๆ ว่า

"เออ บนอาสน์สงฆ์ ตั้งกระโถน ขันน้ำ พานหมาก บุหรี่ยังกะตีเส้นบรรทัดทีเดียว ได้ระดับตรงกันหมด ดูซิเรียงจากข้างหน้าเข้าไป ๑ พานหมากบุหรี่ ๒ ขันน้ำ ๓ กระโถน นี่ถือระเบียบของหลวงเป็นหลักดีแท้"

ข้าพเจ้าเกิดความสงสัยขึ้นมาทันที เมื่อคุณป้าพูดถึงอาสน์สงฆ์ เพราะรู้สึกขึน ๆ เอียงขวาซ้ายอยู่ จึงกระซิบถามว่า "อาสน์สงฆ์พระเวลามีพิธีอย่างนี้เขานิยมตั้งด้านไหนกันแน่ คือตั้งด้านขวาของพระพุทธรูป หรือด้านซ้าย"

คุณป้านิ่งอึ้ง อมหมากเฉยเป็นเชิงตรึกตรอง ครู่หนึ่งจึงพูดว่า

"เรื่องตั้งอาสน์สงฆ์นี้ ยังมีความเห็นต่างกันอยู่เป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งว่าต้องตั้งด้านซ้ายของพระพุทธรูป คือเมื่อเวลาพระภิกษุสงฆ์เข้านั่งประจำอาสน์สงฆ์ ให้พระพุทธรูปที่ตั้งบนเครื่องสักการะอยู่บนด้านขวามือของพระสงฆ์ โดยอ้างหลักฐานว่าการทำประทักษิณเวียนขวาเป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ที่เคารพบูชา อย่างพราหมณ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้าทำประทักษิณเวียนขวา แสดงความเคารพอย่างสูง ได้แก่เวียนให้ด้านขวามือของผู้เดินอยู่ทางด้านที่เคารพตั้งอยู่ อย่างประทักษิณพระเจดีย์เวลาวิสาขบูชา ฉะนั้น เพื่อเป็นการถวายความเคารพแก่พระพุทธปฏิมากร จึงต้องตั้งอาสน์สงฆ์ให้เบื้องขวามือของพระภิกษุสงฆ์อยู่ทางด้านซ้ายของพระพุทธรูป

อีกฝ่ายหนึ่งว่า ต้องตั้งอาสน์สงฆ์ไว้ทางด้านขวาของพระพุทธรูป โดยอ้างหลักว่าพระพุทธปฏิมาอย่างในพระอุโบสถนี้ แทนองค์พระพุทธเจ้า ถ้ามีพระอัครสาวกตั้งอยู่ด้วย ๒ องค์ องค์พระสารีบุตรต้องอยู่เบื้องขวาของพระพุทธปฏิมา พระโมคคัลลาน์ต้องอยู่เบื้องซ้าย โดยใจความ ผู้ใหญ่เป็นประธานอยู่กลาง ผู้น้อยที่ยิ่งใหญ่กว่าเขาต้องอยู่ด้านขวาของประธาน ผู้น้อยที่อ่อนลงมานั่งด้านซ้าย อย่างพระอุปัชฌาย์นั่งกลาง มีพระบวชใหม่พร้อมกัน ๒ รูป

ท่านก็ถือว่า รูปนั่งเบื้องขวาของพระอุปัชฌาย์ มีอาวุโสกว่ารูปนั่งเบื้องซ้าย

ฝ่ายนี้ยังมีเหตุอีกว่า การจัดอาสน์สงฆ์ให้พระภิกษุสงฆ์ประกอบพิธีที่ต้องตั้งต้านขวาพระพุทธรูปนั้น ก็เพราะเป็นอิริยาบถนั่ง ไม่ใช่เดิน ถ้าเดินก็สมควรให้ขวาเป็นประทักษิณ ทั้งเมื่อถือว่า พระสารีบุตร พระอัครสาวกเบื้องขวา ต้องนั่งหรือยืนอยู่เบื้องขวาของพระพุทธปฏิมาองค์พระประธานแล้ว การที่เราจัดตั้งที่สักการะประดิษฐานพระพุทธรูปไว้เบื้องขวาของพระภิกษุสงฆ์จะมิกลายเป็นว่า พระภิกษุสงฆ์ยิ่งใหญ่กว่าพระพุทธรูปไปหรือ

เมื่อตรวจดูระเบียบที่ปฏิบัติกันมาตามพระอารามหลวงต่าง ๆ เวลามีพิธีการ เช่น ครารวกฐินเป็นต้น ต่างก็เปลี่ยนรูปอาสน์สงฆ์มาอยู่เบื้องขวาของพระประธานเป็นส่วนมาก ตลอดจนพระราชพิธีก็ตั้งอาสน์สงฆ์แบบนี้ แต่ก็มีน้อยครั้งที่ตั้งอาสน์สงฆ์เบื้องซ้ายพระพุทธรูป จะเกี่ยวกับสถานที่ เพื่อในหลวงได้ทรงปฏิบัติพระราชพิธีสะดวกในการเสด็จพระราชดำเนิน หรืออย่างไรไม่แจ้ง เช่นที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งอาสน์สงฆ์ด้านซ้ายขององค์พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ทุกพระราชพิธี และพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระเจ้าจักรพรรดิสนองพระองค์พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็ประดิษฐานด้านซ้าย พระพุทธเลิศหล้านภาลัยประดิษฐานด้านขวา

อย่างไรก็ตาม ล้วนแต่เพื่อถวายความเคารพแก่พระพุทธรูปตามทรรศนะของตนด้วยกันทั้งนั้น เป็นแต่ว่าอย่าถือดิ่งมั่นเกินไป จนเห็นว่าทรรศนะของคนอื่นที่ผิดกับตนนั้นใช้ไม่ได้เหลวไหล หรือต้องพยายามปฏิบัติตามทรรศนะของตนให้ได้ เช่น จะประกอบพิธีที่บ้านเรือนต้องโยกย้าย รื้อถอน เครื่องประดับตกแต่งโกลาหลเกินความจำเป็น เพื่อให้สมกับทรรศนะของตน ทำให้ลำบากยากนานไปถึงคนอื่นด้วยก็แล้วกัน ควรถือน้ำใจบริสุทธิ์ผ่องใสเป็นสำคัญยิ่งกว่าพิธีการจะสะดวกกว่า"

"อ้าว! มัวเหม่อดูอะไรตาค้างเสียแล้ว ปล่อยให้พูดเพ้ออยู่คนเดียว" คุณป้าพูดพ้อขึ้น

"โธ่ คุณป้า หลานกำลังตั้งใจฟัง อยากจะจดจำไว้ให้แม่นยำต่างหาก เล่าต่อไปซิคะ"

"คนโน้นคนนี้เขามากันมากแล้ว เดี๋ยวจะถูกหาว่าอวดเบ่ง"

"เล่าให้หลานฟังเบา ๆ ก็ได้ บางตอนหลานต้องบันทึกหัวข้อไว้ด้วย"

"แถมอีกหน่อยก็ได้ ยังไม่ถึงเวลาพระสงฆ์สวดมนต์ อ้อ! หลานรู้ไหมว่า คำว่า สวดมนต์ หรือ สวดพระพุทธมนต์ กับคำว่า เจริญพระพุทธมนต์ ใช้ต่างกันอย่างไร?"

"หลานยังไม่เคยคิด ถึงจะให้คิด ก็คงยังตอบไม่ได้ คุณป้ากรุณาอธิบายก่อนดีกว่าค่ะ"

คุณป้าขยับตัวเปลี่ยนท่านั่งใหม่ โดยโน้มตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย กลับเท้าทางด้านหลัง แล้วพูดว่า "ตามความสังเกตของป้า เห็นว่า สวดมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์ ใช้สำหรับ

งานศพ หรือที่เรียกว่า “อวมงคล” ส่วนเจริญพระพุทธมนต์ ใช้สำหรับในงานมงคลทั่วไป เช่น ในงานวันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ ฉลองกฐิน เป็นต้น”

ทันทีนั้น มีเสียงห้าว ๆ ดังขึ้นเบื้องหลังที่ข้าพเจ้ากับคุณป้านั่งอยู่ว่า “ผมอยากให้พูดต่อเรื่องอาสน์สงฆ์อีกหน่อย เผอิญผมมานั่งอยู่ตรงนี้ ได้ยินคุณปรารภกันเป็นที่สนใจเลยยอมเสียมารยาทสงบฟังอยู่เงียบ ๆ”

ข้าพเจ้ากับคุณป้า ต่างเหลียวหน้าไปดูตามเสียงนั้น ก็พบชายอายุกลางคนแต่งกายสุภาพนั่งอมยิ้มอยู่ ข้าพเข้าจึงทำความเคารพด้วยถือว่าตนเป็นเด็กเคารพผู้มีอายุสูงกว่าไม่เสียหายอะไร

คุณป้าจึงปรารภว่า “คุณมาช่วยงานท่านเจ้าเหมือนกันกระมังคะ ในเรื่องการตั้งอาสน์สงฆ์ที่ดิฉันปรารภให้หลานฟังนั้น เป็นเรื่องถกเถียงกันไม่รู้จักจบ ต่างนิยมทำตามความเข้าใจของตน คุณคงเคยสนใจมาบ้างกระมัง ช่วยอธิบายให้หลานดิฉันฟังบ้างก็จะดี เขากำลังสนใจอยู่มาก”

ชายผู้นั้นกล่าวว่า “ผมเองก็เพียงชอบสนใจในระเบียบเหล่านี้เหมือนกัน แต่ก็พูดตามความคิดเห็น ผิดถูกอย่างไร อย่าเพิ่งถือเป็นหลักเกณฑ์แน่นอน เพราะเป็นความเห็นเอกชน ลองมาพิจารณาดูการกำหนดเรียกทิศของท่าน ก็ยังมีการเวียนนับผิดกัน เช่นในอริยวังสิกสูตรนับตะวันออก ตะวันตก เหนือ ใต้ ในมหาสมัยสูตร นับว่าท้าวธตรฐ เจ้าแห่งคนธรรพ์ อยู่ทิศตะวันออก ท้าววิรุฬหก เจ้าแห่งกุมภัณฑ์อยู่ทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์ เจ้าแห่งนาคอยู่ทิศตะวันตก ท้าวกุเวร เจ้าแห่งยักษ์อยู่ทิศเหนือ แต่อยู่ในเกณฑ์เวียนขวาเหมือนกัน คือในอริยวังสิกสูตรจากตะวันตก มาทิศเหนือใต้

พิจารณาในเรื่องบุคคลเทียบกับทิศ บิดามารดาเหมือนทิศเบื้องหน้า คือบูรพาตะวันออก ครูอาจารย์เหมือนทิศเบื้องขวา คือทิศใต้ สามี ภรรยา เหมือนทิศเบื้องหลัง คือทิศตะวันตก มิตรสหาย เหมือนทิศเบื้องซ้าย คือทิศเหนือ คนรับใช้เป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน นี้ท่านก็นับเวียนขวา โดยเปรียบเหมือนบุคคลยืนผินหน้าสู่ทิศตะวันออก นับเวียนมาทางทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนืออย่างเดียวกับในมหาสมัยสูตร

อนึ่ง องค์พระพุทธเจ้า เมื่อได้ตรัสรู้ ก็ผินพระพักตร์สู่ทิศตะวันออก ยามปรินิพพานพระเศียรหันไปทางทิศเหนือ ต้องผินพระพักตร์สู่ทิศตะวันตก เพราะบรรทมอย่างสีหไสยาตะแคงเบื้องขวา อาจถือตามนัยตรัสรู้และนิพพานกระมัง การสร้างอุโบสถ อันเป็นปูชนียวัตถุที่ประดิษฐานพระประธาน เป็นเขตสีมาของสงฆ์จึงสร้างให้หน้าอุโบสถสู่ทิศตะวันออกเป็นหลักมากกว่าทิศอื่น จนปรากฏเป็นตำราหาทิศทางในเมื่อหลงทิศว่า ทิศเบื้องหน้าองค์พระประธาน หรือหน้าอุโบสถ คือทิศตะวันออก

แต่ก็ไม่เห็นแน่นอนอีก หน้าอุโบสถหันสู่ทิศอื่นมีทิศเหนือ ทิศตะวันตกก็มี ทั้งนี้เข้าใจว่ามุ่งถือเอาแม่น้ำลำคลอง หรือถนนเป็นด้านหน้าวัด จึงสร้างอุโบสถหันไปตามภูมิประเทศ บางรายถือเคร่ง แม้หน้าอุโบสถควรจะหันไปสู่แม่น้ำ แต่เป็นทิศตะวันตก ก็ยังตั้งพระประธานผินหน้าสู่ทิศตะวันออกจนได้

ลองสังเกตว่า ทำไมท่านจึงถือทิศตะวันออกเป็นสำคัญในการสร้างอุโบสถ นอกจากอ้างประวัติที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เห็นประโยชน์อยู่อย่างหนึ่ง คือให้ส่วนยาวของอุโบสถสู้ดวงอาทิตย์ มีทางที่จะหลบความร้อนได้ดีกว่า ซุ้มประตูหน้าหลังอุโบสถ ถูกแสงแดดส่องเช้าเย็นก็จริง อาจสร้างมุขยื่นออกมาป้องกันได้ ส่วนที่หันหน้าสู่ทิศเหนือเป็นการให้ข้างรับแสงแดดทั้งเช้าเย็น หน้าต่างมักชำรุดเร็ว และฤดูหนาว ลมเหนือพัดตรงเข้าประตูทีเดียว ถึงต้องปิดประตูฟังเทศน์ก็มี ฤดูร้อนลมเย็นจากทิศใต้มิใคร่ได้รับ เพราะประตูมีน้อย และมักมีสิ่งปลูกสร้างปิดบังเสีย จึงสู้ผินหน้าสู่ทิศตะวันออกไม่ได้

ส่วนทิศตะวันตกนั้น ย่อมได้ประโยชน์อย่างเดียวกับทิศตะวันออก แต่เพราะถือว่าพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพาน ทรงผินพระพักตร์สู่ทิศนั้น เท่ากับเป็นทิศสู่ความตายเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์หมดแสงลับไปในทิศนั้น ทิศตะวันตกจึงเป็นทิศเสื่อมสูญ คนจึงนึกขยาดแต่อุโบสถที่สร้างผินหน้าพระประธานสู่ทิศตะวันตกก็ยังมีเพราะมุ่งถือภูมิประเทศเป็นหลัก

ตามหลักฐานตัวอย่างเท่าที่ผมนึกได้เหล่านี้ ล้วนนิยมทิศเบื้องขวา คือทิศใต้เป็นสำคัญ ดังท่านจัดครูอาจารย์ผู้มีอุปการคุณรองจากมารดาบิดา ว่าเหมือนทิศเบื้องขวา คือทิศใต้

เครื่องสักการะที่ถวายเป็นคู่ แต่ลักษณะต่างกันเช่น เทียนเงิน เทียนทอง ดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง อย่างนี้ ต้องตั้งของดีมีค่าสูงกว่าอยู่เบื้องขวาของพระพุทธรูป เทียนทอง ดอกไม้ทอง ตั้งถวายไว้เบื้องขวาของพระพุทธรูป เทียนเงิน ดอกไม้เงิน ตั้งถวายไว้เบื้องซ้าย

ข้อสำคัญจึงอยู่ที่บุคคลจะจัดทำ ตามความเหมาะสมแก่ลักษณะ อย่าถือตำราจัดเกินไปจนถึงลำบาก เช่นจะต้องตั้งอาสน์สงฆ์ ให้ภิกษุสงฆ์อยู่เบื้องขวาของพระพุทธรูปจนได้ ถึงต้องรื้อถอน ตู้ โต๊ะ ฝาห้องเอิกเกริกเกินไป ย่อมลำบากมากกว่าจะอนุโลมตามสถานที่จะเหมาะสมสะดวก ในการปฏิบัติไม่กีดขวางเกะกะก็ใช้ได้ บุญไม่ได้อยู่ที่ตั้งอาสน์สงฆ์ด้านไหนถูกด้านไหนผิดมิใช่หรือ? ศึกษาไว้เป็นความรู้นั้นชอบแล้ว"

ข้าพเจ้าเกือบจะขอร้องให้ท่านพักเสียที เพราะรู้สึกว่ามือชักล้า ๆ เมื่อคอยจดหัวข้อใจความ ท่านก็ลงเอยพอดี จึงทำความเคารพท่านอีกครั้ง พร้อมกับกล่าวคำขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่กรุณาบรรยายให้ฟัง

ท่านผู้เล่านั้นสังเกตว่า ออกจะพอใจเท่ากับได้โอกาสบรรยายสิ่งที่อัดอั้นไว้นานเสียครั้ง ๑

๒. งามกิริยามารยาท

คุณป้าเหลือบดูนาฬิกา เห็นเวลาใกล้กำหนดสวดมนต์ จึงขอร้องให้ข้าพเจ้าออกไปดูการผัดหมี่ว่าเรียบร้อยตามสั่งหรือยัง ข้าพเจ้าได้ออกมาติดต่อเห็นเรียบร้อย กลับเข้ามาแจ้งให้คุณป้าทราบ แล้วจึงนั่งรอเวลาพระภิกษุสงฆ์จะเข้าประจำที่ พร้อมกับศิษยานุศิษย์อื่นซึ่งต่างทยอยกันมาหลายสิบท่าน

"อาสน์สงฆ์ที่นี่ ท่านก็ตั้งด้านขวาของพระพุทธรูปเหมือนกันนะครับ" ท่านผู้ชายนั้นได้พูดเบา ๆ กับคุณป้า

พอดีกับพระภิกษุสงฆ์ ที่ได้รับอาราธนามาประกอบพิธีต่างเข้ามาตามลำดับ รูปไหนถึงอาสนะของท่าน ท่านก็ผินหน้า คุกเข่ากราบพระประธาน ๓ ครั้งก่อนจึงนั่ง ต่างรูปต่างกราบ ตูผลุบโผล่ไม่งามตา พัดรองที่วางพิงด้านหลัง ก็อยู่ด้านขวามือบ้าง ซ้ายมือบ้าง ซึ่งตามระเบียบควรวางด้านขวามือเสมอ

เมื่อประธานในงาน จุดธูปเทียนบูชาที่เครื่องสักการะ คือจุดบูชาที่สักการะพระพุทธรูปประจำวันแล้ว กราบ ๓ ครั้ง มาจุดธูปเทียนที่สักการะเจดีย์อัฐิกราบอีก ๓ ครั้ง นั่งประจำที่

"ดูซิหลาน ระเบียบที่ท่านเจ้า บูชาพระพุทธก่อน จึงบูชาอัฐิอย่างนี้ เป็นระเบียบที่เหมาะสม ควรใช้อย่างนี้ตลอดไปเพราะถือว่าพระพุทธมีศักดิ์ศรีสูงกว่าบุคคลอื่น ๆ การจะลาไปทางไกล หรือกลับมาก็นิยมลาพระพุทธพระสงฆ์ก่อนลาอัฐิบรรพชน ยามกลับมาก็มารับพรจากพระพุทธพระสงฆ์ก่อนจึงไปสักการะอัฐิ เคยเห็นตามงานศพมักมีผู้ตรงเข้าสักการะศพก่อนสักการะพระพุทธ พระสงฆ์ ภายหลัง หรือบางทีก็ลืมเสียเลย รู้สึกว่าผิดระเบียบอันดีอยู่บ้าง" คุณป้าพูดเบา ๆ กับข้าพเจ้า

"เครื่องทองน้อย ที่มีพุ่มดอกไม้ ๓ พุ่ม เทียน ธูป อย่างละดอกนั้น พานข้างบนทำไมหันดอกไม้ออกด้านนอก พานข้างล่างทำไมหันดอกไม้เข้าด้านในคะ" ข้าพเจ้าถาม

"พานข้างบนนั้น สำหรับอัฐิบูชา เวลาสวดมนต์หรือเทศน์ จึงหันธูปเทียนเข้าด้านในเพราะอัฐิอยู่ด้านนั้น ประธานเป็นผู้จุดแทน ส่วนพานข้างล่างสำหรับประธานในงานบูชาเป็นส่วนตัวมักจุดเวลาฟังเทศน์จึงหันธูปเทียนไว้ด้านตัว"

เมื่อเริ่มพิธีสวดมนต์ ข้าพเจ้าตั้งใจสังเกตอากัปกิริยาของพระภิกษุจำนวน ๑๐ รูป ที่สวดมนต์ รู้สึกอึดอัดใจแทน คือต่างรูปต่างแสดงอากัปกิริยาไปตามชอบใจ ซึ่งควรจะมี

ระเบียบปฏิบัติให้เป็นแบบเดียวกันจะงดงามตาดีมาก นี่ดูท่านต่างนั่งตามชอบใจ นั่งตัวงุ้มงอคอเอียงก็มี นั่งหลับตาสัปหงกก็มี นั่งเหม่อมองดูคนโน้นคนนี้ก็มี นั่งตัวตรงสำรวมตาดีก็มี ยิ่งการประนมมือ ยิ่งสนุกใหญ่ ยกข้อมือสูงบ้างต่ำบ้าง นิ้วมือประสานไขว้กันเป็นค้างถั่วบ้าง สวดพลางเล่นนิ้วพลางบ้าง จนเด็ก ๆ เห็นขำหัวเราะกันคิกคัก จึงหาโอกาสกระซิบบอกกับคุณป้าซึ่งท่านก็พยักหน้ารับทราบ

"เรื่องเหล่านี้ ควรที่พระท่านจะฝึกฝนกันเองดีกว่าเราชาวบ้านจะแนะนำ ถ้าประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเหมือนกันแล้ว ก็จะน่าดูน่าเลื่อมใสอีกไม่น้อย" คุณป้าตอบในขณะต่อมา

เมื่อการถวายภัตตาหารเสร็จแล้ว ถวายไทยทาน พระสงฆ์อนุโมทนาแล้ว ต่างลากลับศิษยานุศิษย์ต่างก็ทยอยออกไป เพื่อหาอาหารกลางวันที่ด้านหลังอุโบสถ ท่านเจ้าผู้จัดการได้เข้ามาดูการจัดสถานที่ให้เรียบร้อยสำหรับการแสดงพระธรรมเทศนาต่อไป จึงมาทักทายกับคุณป้า ที่ท้ายอาสน์สงฆ์ว่า

"ไม่ออกไปรับประทานอาหารดอกหรือ เดี๋ยวจะได้ฟังเทศน์ต่อไป"

"ยังไม่หิวเจ้าค่ะ ขอเวลาให้หลานเขาฟ้องสักหน่อยได้ไหมคะ" คุณป้ายิ้มพูดเชิงวิงวอน

"อ้าว มีเรื่องฟ้องร้องอะไรอีกล่ะ จะฟ้องร้องเรื่องไม่มีใครเชิญให้รับประทานกระมัง" ท่านเจ้าพูดท้วงขึ้นทันที

"มิได้เจ้าค่ะ หลานเขาจะฟ้องเรื่องระเบียบเรียบร้อยของพระเจ้าค่ะ" คุณป้าพูดติงขึ้น

"ไหนเรื่องเป็นอย่างไร ว่าให้ฟังก่อนซิ" ท่านเจ้าชวนให้ถาม

"หลานจะว่าเรื่องอะไร ลองเล่าให้ท่านฟังซิ ฟ้องกันให้หมดพุงทีเดียว" คุณป้าพูดพลางหัวเราะพลาง

ข้าพเจ้าจึงเล่าเรื่องย่อ ๆ ถึงระเบียบตั้งแต่พระเข้ามาบนอาสน์สงฆ์ ต่างรูปต่างกราบพระพุทธ วางพัด ประนมมือสวดมนต์ไม่ได้ระเบียบเหมือนกัน นั่งตัวตรงบ้าง หลังงอบ้าง สวดพลางดูโน้นดูนี่ไปพลาง มิหนำซ้ำเวลาฉันอาหาร ออกจะมูมมามอยู่หลายรูป ลงท้ายจึงถามว่า "กิริยามารยาทเหล่านี้ทางพระไม่ได้ฝึกหัดอบรมกันบ้างหรือ ขืนปล่อยเรื่อย ๆ ไป คนเขาคงหมดศรัทธาสักวันหนึ่งเป็นแน่"

ท่านเจ้ารู้สึกสนใจต่อคำถามมาก ถึงกับขยับนั่งตั้งตัวตรงเพื่อเตรียมชี้แจงได้เต็มที่

"หนูสนใจดีมาก ขออนุโมทนา ถ้าได้ผู้สนใจคอยหาทางช่วยตักเตือนให้พระได้รู้สำนึกเช่นนี้ทั่ว ๆ ไปแล้ว กิริยามารยาทของพระจะดีกว่านี้อีกมาก อันที่จริงเรื่องกิริยามารยาททั้งหลายนี้ ถ้าภิกษุสามเณรสนใจฝึกหัดอบรมตามระเบียบในสิกขาวินัยทั่วถึงกันแล้ว ดูก็

เกือบจะไม่ต้องหัดอะไรกันอีกก็ได้ พระพุทธเจ้าตรัสวางเป็นระเบียบไว้ถี่ถ้วนอยู่มากแล้ว เช่น มารยาทในการฉันอาหาร เป็นต้น

ส่วนระเบียบประการอื่น เช่นการกราบพระ การสวดมนต์ ในสำนักของอาตมาได้แนะนำฝึกหัดกันอยู่เสมอ เพราะถือว่า เรื่องกิริยา มารยาท การนั่งลุกคุกคลาน การนุ่งห่ม การสวดมนต์ไหว้พระ และระเบียบอื่น ๆ เป็นของสำคัญมาก ปรากฏแก่หูตาของคนทั่วไปได้ง่าย การนั่งลุกคุกคลาน การนุ่งการห่ม ถ้าเรียบร้อยสม่ำเสมอกัน ก็ถือว่าเป็นสามัคคีทางกิริยากาย การสวดมนต์ไหว้พระ ถ้าพรักพร้อมกลมกลืนกันได้จัดจังหวะพอดี ไม่เร็วนัก ไม่ช้านัก ถืออักขระ ฐานกรณ์ ทีฆะ รัสสะ ครุ ลหุ เป็นสำคัญ ก็ถือว่า สามัคคีทางกิริยาวาจาเปล่งเสียง หากจะย้อนค้านว่า เรื่องกิริยามารยาทเหล่านี้ ไม่เป็นของสำคัญอะไร ไม่ใช่จุดหมาย คือจิตใจภายใน บกพร่องบ้างก็ไม่สู้กระไรนัก รักษาภายใน คือส่วนใจให้ดีก็แล้วกัน คำเฉลยแย้งก็พึงมีว่า หากจะมีผู้คิดในทางมุมกลับว่า นับประสาอะไร เพียงกิริยามารยาทส่วนหยาบ ๆ ง่าย ๆ เหล่านี้ ยังฝึกหัดอบรมให้เรียบร้อยไม่ได้แล้ว จะไปหวังอบรมใจที่ละเอียดลึกซึ้งให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นไม่ต้องหวังกันละ นี่ก็เป็นข้อควรสนใจอยู่ไม่น้อย แต่อาตมาก็คิดว่าเราต้องการแก่น ไม่ต้องการกระพี้ก็จริง แต่แก่นอยู่ภายใน จะเข้าถึงแก่นได้ต้องผ่านกระพี้เข้าไปก่อน จึงได้กวดขันฝึกหัดเรื่องกิริยามารยาทเป็นสำคัญในเบื้องต้น เท่ากับตกแต่งกระพี้ให้งดงามไว้คงดีกว่าปล่อยข้างนอกขรุขระ ข้างในไม่ตะติงโหน่ง เพราะแม้เด็ก ๆ ก็อาจรู้เห็นกิริยาข้างนอกเหล่านี้ได้ง่าย

การประนมมือสวดมนต์ หรือประนมมือในพิธีอื่น ๆ เรื่องนี้นับว่าท่านโบราณได้พยายามฝึกปรือกันมามิใช่น้อย แต่ก็หาได้ถือเป็นระเบียบเรียบร้อยทั่วถึงกันไม่ เพราะขาดการอบรม และยิ่งหัวหน้าหมู่ผู้ทำการฝึกฝนอบรมขาดความสนใจ จึงมักปล่อยกันตามเรื่องเวลาจะอุปสมบทใหม่ก็กวดขันสนใจฝึกหัด ครั้นอุปสมบทแล้วก็ปล่อยกันตามถนัดอย่างเคย จึงปรากฏแสดงออกต่อที่ประชุมว่า ๕ องค์ ก็ ๕ แบบ ๑๐ องค์ ก็ ๑๐ แบบ ต่างวัดก็พอทำเนา ส่วนวัดเดียวกันนี่ซิ ยังไม่ได้ระเบียบเดียวกัน ยิ่งน่าขายหน้ามาก ขอรับรองตามที่หนูทักท้วงนั้นเป็นการเหมาะสมแล้วไม่ต้องกลัวว่าจะเป็นบาปนะ กลับจะเป็นบุญดีเสียอีก เพราะเตือนในสิ่งที่ไม่ดีให้ดีขึ้น

ภิกษุสามเณรควรเป็นเจ้าของระเบียบ ในพิธีการต่าง ๆ ด้วย พยายามฝึกฝนอบรมตนให้เป็นตัวอย่างสอนชาวบ้านจึงจะถูก ไม่ใช่ดีแต่สอนให้ศีลแสดงธรรมเท่านั้น ระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ตนเองควรฝึกฝนอบรมไว้ให้เป็นตัวอย่างแนะนำผู้อื่นอีกเหมือนกัน และต้องไม่ดีแต่ติเขาส่วนตัวเองทำไม่ได้ จะถูกเย้ยว่าพระสิ่วพระขวาน ได้แต่ถากด้ามคนอื่น ส่วนด้ามตนเองถากไม่ได้น่าอับอายมาก

ในการเจริญพระพุทธมนต์ ตามพิธีต่าง ๆ บทชุมนุมเทวดา ก็ปรากฏคำเตือนภิกษุผู้จะเจริญพระพุทธมนต์ ว่าอย่าทำใจวอกแวก จงตั้งใจสวดพระปริตร แต่ผู้สวดมักลืมเลือนกันหมด ถือเป็นเพียงพิธีคล้ายกับมาท่องสวดมนต์ให้ชาวบ้านฟัง พอจบเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ก็กลับได้ อันที่จริงชาวบ้านที่อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ ก็ด้วยหวังสิริมงคลแก่เขา ภิกษุสงฆ์ผู้ประกอบพิธีควรสำรวมกิริยามารยาท สงบใจสวด ด้วยเพ่งความสุขความเจริญแก่เจ้าของงาน ยิ่งในบทสวดมีถ้อยคำเพ่งถึงเจ้าภาพ เช่น ตนฺเตชสา เต ชยสิทฺธิ โหตุ ด้วยอำนาจพระรัตนตรัย ความสำเร็จคือชำนะจงมีแก่ท่าน ท่าน คำนี้ต้องเพ่งใจ หมายเจ้าของงานเป็นสำคัญ และเจ้าของงานก็ควรหาเวลาสงบใจ รับศีลรับพรจากพระสงฆ์ในพิธีด้วย มิใช่ว่าปล่อยให้คนอื่นปฏิบัติหน้าที่แทนแล้ว ตนเองหลบเลี่ยงไปโมเมที่อื่น ครั้นถึงพิธีเจ้าภาพจะต้องปฏิบัติโดยเฉพาะเช่นถวายไทยทาน เป็นต้น ต้องเที่ยวตามหาโหวกเหวกดูน่ารำคาญ อย่างนี้ จะมีสวัสดิมงคลอย่างไรกัน

ในพิธีการอย่างนี้ การอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร ควรเป็นหน้าที่ของเจ้าของงานจะปฏิบัติได้เองแท้ สนใจจำสักพักก็คงจำได้ ควรถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนิกชนทั่วไปทีเดียว นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ต้องให้คนแก่ คนใช้ หรือที่สุดศิษย์วัดมาทำหน้าที่อาราธนาตนเองแม้ทำได้ ก็ไม่ทำ จะเป็นการเสื่อมเกียรติหรือกระไร อันที่จริง ตนเองควรปฏิบัติได้ทุกอย่างในหน้าที่เหล่านี้ จึงจะเป็นสวัสดิมงคลด้วยการอบรมตนเอง ดีกว่าจะคอยหวังพึ่งให้คนใช้ทำ หวังพึ่งพระสวดอำนวยพรให้ จะเข้าทำนองที่พูดเย้ยกันว่า "ชาดบ่ดีทาสีก็บ่แดง" เสียก็ได้

อ้าว หนูทำไมนั่งยิ้มอยู่เล่า ตามที่ว่ามาให้ฟังนี้พอจะแก้คำฟ้องเมื่อกี้ได้บ้างไหม หรือยังจะมีข้อฟ้องอย่างไรอีกก็ว่ามา" ท่านเจ้าจบลงด้วยการเหน็ดเหนื่อย

ข้าพเจ้าประนมมือตอบท่านว่า "คำแก้ฟ้องที่กรุณาแถลงให้ฟังนั้น เป็นพระคุณอย่างยิ่ง ได้ความรู้อีกมาก ดอนนี้ยังไม่มีข้อฟ้องอะไรอีก แต่ถ้าจะให้ฟ้องก็ขอความกรุณาฟ้องเพียงว่าพระเทศน์มารออยู่นานแล้วเจ้าค่ะ"

๓. อุทิศกุศลผลบุญ

เมื่อได้เริ่มพิธีเทศน์ ล่วงไปแล้วสัก ๒๐ นาที ท่านเจ้าได้ออกไปข้างนอกอุโบสถ เข้าใจว่า คงมีกิจสำคัญ และคงจะมาก่อนเทศน์จบ คอยจับตาดู เห็นเงียบจนพระเทศน์ลงจากธรรมาสน์ท่านเจ้าก็ยังไม่กลับมา จนถวายน้ำชา น้ำดื่มแก่พระเทศน์แล้วก็ยังหายอยู่อีก เห็นพวกศิษย์ฆราวาสวิ่งตามกันโกลาหลราว ๑๕ นาที ท่านเจ้าจึงกลับเข้ามา ทำหน้าที่ประธานถวายไทยทานกัณฑ์เทศน์เสร็จแล้ว ทอดผ้าบังสุกุล พระเทศน์ยถาสัพพี ประธานกรวดน้ำ ส่งพระเทศน์กลับ ต่อมามีพิธีบังสุกุล จำนวนพระเท่าจำนวนอายุของอัฐิ เมื่อพระสวดมาติกาบังสุกุลเสร็จแล้ว อนุโมทนายถาสัพพี ประธานต้องกรวดน้ำอีกครั้ง เป็นเสร็จพิธี

ข้าพเจ้ารีบกระซิบคุณป้าว่า "รอพบท่านเจ้าสักครู่ก่อนจึงกลับนะคะ" คุณป้าพยักหน้ารับแขกอื่นทยอยกลับหมด ท่านเจ้าดูยิ้มย่องผ่องใส ที่เสร็จสิ้นธุระไปคราวหนึ่ง เมื่อเห็นคุณป้ายังไม่กลับจึงออกเดินมานั่งใกล้เพื่อสนทนาด้วย แต่ขณะที่เดินมานั้นได้หันไปทักชายที่สนทนากับคุณป้าในตอนต้นว่า "อ้าวคุณหลวงยังไม่กลับหรือ อยู่สนทนากันก่อนก็ดี นาน ๆ ได้พบ" ข้าพเจ้าพลอยเหลียวไปดู รู้สึกดีใจหน่อยที่ไม่เคยแสดงกิริยาเหยียดหยามหยาบคายกับชายคนนั้นในตอนที่ยังไม่ทราบว่าท่านเป็นใคร เหมือนดังคนอื่นชอบทำกัน

คุณป้ารีบบอกกับท่านเจ้าว่า "หลานคงจะมีเรื่องฟ้อง จึงกระซิบให้รอพบก่อน"

"มีเรื่องอะไรก็ว่ามา" ท่านเจ้าตอบยิ้ม ๆ

ข้าพเจ้าประนมมือ พร้อมกับพูดว่า "ไม่มีเรื่องอะไรมากเจ้าค่ะ หนูอยากทราบว่ามัวไปธุระเสียที่ไหน จนถึงต้องตามกันจ้าละหวั่นเท่านั้นเจ้าค่ะ"

"อ๋อ ต้องการจะเข้าห้องน้ำ ลูกกุญแจอยู่ที่สามเณรกว่าจะหาคนไปตาม กว่าจะได้ลูกกุญแจมาไข กว่าจะเสร็จธุระ กว่าจะเดินกลับมา ก็กว่าเวลาพระเทศน์จบไปหน่อยเท่านั้นเอง" ท่านเจ้าตอบแล้วหัวเราะ

"พิธีอย่างนี้ องค์ประธานน่าจะได้อยู่ประจำจนเทศน์จบ ใช่ไหมคะ" ข้าพเจ้าประนมมือถามอย่างเคย

"ถูกแล้วงานอย่างนี้หรืออย่างอื่นก็ตาม ประธานต้องอยู่ประจำเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน เช่นการเทศน์วันนี้ประธานควรต้องอยู่สงบใจฟังเทศน์จนกว่าจะจบ ไม่ใช่พอเริ่มเทศน์ก็หันไปพูดจาซุบซิบกับใครต่อใครหรือสูบบุหรี่ ทานหมาก โดยไม่สนใจในการฟังเทศน์ หรือคอยแต่

มองนาฬิกาเป็นทำนองให้เทศน์จบเสียเร็ว ๆ อย่างนี้ไม่สมควร ไม่งามแก่สมาคม ทางที่ควรต้องสงบกิริยามารยาทประนมมือฟังจนกว่าจะจบหากมีเรื่องต้องสั่งต้องจัดอะไรก็รอให้เทศน์จบเสียก่อนดีกว่า ต่อไปประธานจะต้องทำหน้าที่ถวายไทยทานกัณฑ์เทศน์ ทอดผ้าบังสุกุล กรวดน้ำ ตามลำดับ งานจะได้ดำเนินไปตามกำหนดไม่ชะงักขลุกขลัก แต่เมื่อกี้นี้ เพราะมีเหตุสุดวิสัยเกิดขึ้นขอยกเป็นกรณีพิเศษสักครั้งนะ"

การถวายไทยทานกัณฑ์เทศน์ก่อนบังสุกุล หรือบังสุกุลก่อนจึงถวายไทยทาน ก็สุดจะตกลงนัดหมายกันใช้ได้เหมือนกัน แต่ในพระราชพิธีเดี๋ยวนี้ และพิธีสำคัญก็ใช้ถวายไทยทานก่อนบังสุกุลตามระเบียบของหลวง

อีกอย่าง ในงานที่มีการสวดมนต์ก่อนแล้ว จะมีเทศน์ต่อไป อย่างนี้ไม่ต้องอาราธนาศีลตอนสวดมนต์ อาราธนาปริตรทีเดียว รอมาอาราธนาศีลตอนเทศน์ ถ้าไม่มีเทศน์ จึงอาราธนาศีลก่อนอาราธนาปริตร และปัจจุบันนี้ มีระเบียบทางสงฆ์ในการสวดมนต์ คืองานศพสวดอย่างหนึ่ง งานมงคลสวดอย่างหนึ่งไว้แล้ว

งานศพ หรือดิถีตรงกับวันตาย ไม่มีชุมนุมเทวดา อาราธนาศีลแล้วไม่ต้องอาราธนาพระปริตร เพราะพระปริตรสำหรับสวดในงานมงคลทั่วไป

งานมงคล มีชุมนุมเทวดา อาราธนาศีลแล้วอาราธนาพระปริตรต่อ

การกรวดน้ำ เริ่มรินน้ำ ตอนพระเริ่มว่า **ยถา** เป็นต้นไป พอท่านรับสัพพีพร้อมกันก็ให้เลิกรินน้ำกลับประนมมือฟังจนกว่าพระอนุโมทนาจบ เวลารินน้ำนั้นจะว่าตามตำรากรวดน้ำบทใดบทหนึ่งก็ได้ หรือจำบทกรวดไม่ได้ก็นึกเอาตามภาษาของตน เช่นว่า ขออุทิศกุศลผลบุญที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญแล้วนี้ จงเป็นความสุขความเจริญแก่.....ในสัมปรายภพทุกประการดังนี้ก็ได้ อย่าไปรอกรวดน้ำในเวลาสัพพี เพราะตอนสัพพี เป็นการให้ศีลให้พร ตอนยถาเป็นการส่งเสริมให้การอุทิศของเราเป็นผลสำเร็จสมความปรารถนา

"นี่เลยกลายเป็นเทศน์ธรรมาสน์เตี้ยขึ้นอีกกัณฑ์ซิน่ะ มีอะไรอีกถามได้เลย" ท่านเจ้าผ่อนจังหวะด้วยอารมณ์สบาย

"ผมขอแทรกถามตรงนี้สักหน่อย ให้โอกาสแก่ลุงบ้างนะหลาน" คุณหลวงหันมาพูดกับข้าพเจ้า แล้วจึงผินหน้าไปทางท่านเจ้า

"มีบางคนเขาพูดว่า ไม่ต้องกรวดน้ำก็ได้ นึกอุทิศเอาในใจก็พอ เขาเรียกว่ากรวดแห้ง และผู้ที่กรวดน้ำนั้นต้องให้เอาน้ำไปเทในที่สมควร เช่น โคนต้นไม้ หรือพื้นดินสะอาด เรื่องเป็นอย่างไร จึงเกิดกรวดน้ำ กรวดแห้ง พระคุณเจ้า กรุณาชี้แจงอีกสักหน่อยก็จะดี ขอรับ" คุณหลวงพูดเรียบ ๆ

"เรื่องการกรวดน้ำนี้ ตามที่จำได้ เกิดเมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายเวฬุวันวิหารแก่พระพุทธเจ้า ใช้รดน้ำลงในฝ่ามือ คือใช้น้ำแทนสิ่งของที่จะถวายซึ่งเป็นของใหญ่โตหยดใส่มือผู้รับ เป็นการแสดงมอบหมายสิ่งของนั้นให้เป็นสิทธิแล้ว เข้าใจว่าพวกพราหมณ์คงเป็นเจ้าของธรรมเนียมนี้มาก่อน ตอนเล่าเรื่องพระเวสสันดรให้ช้าง ให้นางมัทรีก็มีรดน้ำใส่มือพราหมณ์ ของเดิมใช้น้ำแทนสิ่งของที่จะยกให้ ต่อมาถึงการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย บุญไม่มีรูปร่างจับต้องไม่ได้ เพื่อเตือนใจให้สำนึกยิ่งขึ้นก็เลยยกเอาน้ำมาแทนบุญ ต้องกรวดน้ำคือเทลงในภาชนะอันสมควร พร้อมกับเพ่งใจถึงผู้ที่ตนมุ่งหมาย จึงต้องกรวดเวลาพระยถาเพราะท่านกำลังกล่าวคำเสริมให้เจตนาอุทิศสำเร็จสมประสงค์ ร่วมกับเจตนาของเจ้าภาพส่วนให้นำไปเทที่สมควรก็เพราะน้ำนี้แทนบุญแทนกุศลไม่ใช่น้ำธรรมดาหรือน้ำสกปรก จะได้สาดทิ้งทั่วไป นี่เป็นความเข้าใจของอาตมา ส่วนท่านที่กรวดแห้ง คือไม่มีการกรวดน้ำหรือกลับไปกรวดที่บ้าน เมื่อว่าโดยเจตนาอุทิศแล้ว ย่อมได้ผลเหมือนกัน แต่เพื่อไม่ให้ขัดความนิยมของประชุมชน ช่วยกันรักษาประเพณีไว้ก่อนคงจะดีกว่าทิ้งของเก่าเสีย เมื่อยังไม่มีของใหม่ที่พอทัดเทียม หรือดีกว่ามาแทน จะกลายเป็นหมดหลักเอาง่าย ๆ แล้วถ้าจะไม่มีพิธีการกรวดน้ำเสียเลย ก็ดูเหมือนขาดการระลึกถึงกัน ขาดความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจนำให้เสียอยู่บ้าง พอได้ความหรือยัง" ท่านเจ้าพูดเชิงถามในที่สุด

"พอได้ความเข้าใจแล้วขอรับ" คุณหลวงตอบด้วยความเคารพ

"หนูล่ะ มีเรื่องอะไรอีกก็ถามได้" ท่านเจ้าหันมาถามข้าพเจ้า

"ตามที่กรุณาเล่าเรื่องที่น่ารู้มา รู้สึกเป็นพระคุณแก่หนูหลายอย่างแล้ว ยังนึกข้อสงสัยในเวลานี้ไม่ออก ขอพักไว้คราวหน้าเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้ากล่าวจบก็ก้มลงกราบครั้งหนึ่ง

"หนูเคยเรียนทางอักษรศาสตร์หรือ จึงสนใจในพิธีการต่าง ๆ ดีมาก" คุณหลวงได้หันมาพูดถามขึ้น

"เขาสำเร็จพยาบาลเจ้าค่ะ แต่เขาติดนิสัยพ่อมามาก จึงช่างจดช่างจำ บางคราวดิฉันต้องจนด้วยคำถามเขาบ่อย ๆ" คุณป้าตอบแทนให้

"ดีแล้วหลาน สนใจในทางนี้ มีแต่คุณประโยชน์อย่างเดียว ไม่มีเสียหายเลย ลุงขอสนับสนุน ขนบธรรมเนียมทางพระศาสนาของเรา หลานศึกษาได้ดีก็จะได้ช่วยแนะนำผู้ที่ยังบกพร่อง เป็นการพยาบาลฟื้นฟูการติดต่อกับพระศาสนาได้เหมือนกัน และขอแนะนำว่าถ้ากลับไปบ้านหาเวลาจดบันทึกให้ละเอียดลออกว่าจดไว้เพียงหัวข้ออย่างนี้ได้แล้ว เป็นวิเศษแน่" คุณหลวงพูดยิ้ม ๆ

"เป็นพระคุณแก่หลานมากเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าได้ก้มลงกราบรับคำแนะนำจากคุณหลวงผู้ใจดี และนึกมั่นใจว่าช่างตรงกับคำแนะนำของคุณพ่อเสียเหลือเกิน

๔. รับศีลในใจ

ตอนเย็นวันธัมมสวนะ คุณป้ากลับบ้านด้วยผิวหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส พอนั่งพักครู่เห็นข้าพเจ้าเดินผ่านหน้าห้อง ท่านจึงเรียกเข้าไปหา

"มีธุระอะไรหรือเปล่า หลาน"

"หลานกำลังว่าง เจ้าค่ะ"

"วันนี้ ป้ามีเรื่องสนุกจะมาเล่าให้ฟัง ป้าฟังเทศน์พระท่านแสดงถึงวิธีการรับศีล นำเรื่องมาเล่าว่า ชาวบ้านอาราธนาศีล พระก็ให้ศีลด้วยเสียงดังพอได้ยินกันทั่ว ส่วนชาวบ้านเงียบไม่มีเสียง พระท่านสงสัย จึงหยุดนิ่งเฉยอยู่ ชาวบ้านเตือนว่าทำไมท่านไม่ให้ศีลต่อไปเล่าขอรับ พระก็ย้อนถามว่า อาตมาให้แล้ว ไม่ได้ยินชาวบ้านออกเสียงรับ ก็เลยนิ่งอยู่ ชาวบ้านตอบว่า พวกกระผมรับศีลในใจขอรับ พระท่านก็ตอบว่า ท่านก็ให้ศีลในใจเหมือนกัน เลยต่างนิ่งเงียบมองหน้ากันไปมาอยู่นั่นเอง ป้าได้ฟังแล้ว อดขำไม่หาย จึงนำมาเล่าให้หลานฟังไว้ด้วย"

"ก็จริงของพระท่านไม่ใช่หรือเจ้าคะ พระว่าออกเสียง ชาวบ้านเงียบ จะมีออกเสียงบ้างก็พึมพำเต็มที ทำให้พระท่านไม่รู้ ว่ารับไปถึงไหนแล้ว อันที่จริงรับศีลในใจเงียบ ๆ ดี หรือรับศีลออกเสียงดังดีคะ" ข้าพเจ้าขอความเห็น

"ป้าเองรับศีล เคยว่าออกเสียงเสมอ แต่เป็นชนิดพึมพำ เพราะยังจำคำบาลีไม่แม่นบัดนี้ ถึงจำได้แม่นก็ยังไม่กล้าออกเสียง เกรงคนอื่นเขาจะว่าโอ้อวด ป้าก็ออกจะเห็นว่าควรรับศีลออกเสียงดังคงดีกว่า เป็นการแสดงอาการตั้งใจจริงพร้อมทั้งกาย นั่งประนมมือปากว่าออกเสียงกระทบหู ย่อมสะเทือนถึงใจให้สำนึกรู้สึกว่าเรากำลังรับศีล สมาทานศีล คือตั้งใจงดเว้นความชั่ว ตามที่พระท่านว่านำให้ฟังเป็นข้อ ๆ ไป นี่เป็นการเตือนตัวเอง และเป็นการประกาศแก่ผู้อื่นที่อยู่ใกล้เคียงให้ทราบว่า เราตั้งใจรับศีล ตั้งใจเว้นทำบาปอะไรบ้าง จะได้ช่วยเตือนสติเราอีก ใคร ๆ เขารู้ว่าเรากำลังประกาศงดเว้นบาปนั้น ๆ แล้ว จะไปทำบาปอย่างนั้นอีกกลับเป็นบาป ๒ ต่อ เพราะหลอกตัวเองด้วย หลอกคนอื่นด้วย ทั้งกิริยาที่ทำให้ละเมิดผิดศีลก็เป็นบาปเลวทรามอีกด้วย ป้าจึงเห็นว่าออกเสียงดีกว่าไม่ออกเสียง หลานจะเห็นเป็นอย่างไร" คุณป้าย้อนถามบ้าง

"หลานก็เห็นว่า ออกเสียงรับศีลดีกว่ารับในใจอย่างว่าเหมือนกันเจ้าค่ะ แต่ยังไม่มีใครนำเดี๋ยวนี้ทั่ว ๆ ไปก็มักรับในใจกันทั้งนั้น ปะเหมาะมีพระท่านให้ศีลในใจเข้าบ้าง จะมิโกลาหลกันใหญ่หรือ" ข้าพเจ้าปรารภ

"ป้าเคยได้ฟังพระผู้ใหญ่ของเราเล่าให้ฟังว่า พุทธศาสนิกชนในประเทศพม่า ลังกา เขารับศีลออกเสียงดัง ว่าพร้อมกัน ถูกอักขระ สำเนียงชัดเจนดีมาก ทั้งหญิงชายผู้ใหญ่เด็ก ท่านยังนิยมชมชอบเขามาก ไม่น่าพวกเราชาวไทยจะแพ้เขาเลยในพิธีเบื้องต้นเช่นนี้ ป้ายังได้ยินเรื่องขำทำนองนี้อยู่อีก คือพระแสดงธรรมทางวิทยุกระจายเสียงสมัยต้น ๆ การมีวิทยุนั่งแสดงอยู่ในห้องรูปเดียว ให้ศีลไปก็ไม่ได้ยินเสียงรับ เพราะไปออกอากาศทางอื่น ถึงศีลองค์ที่ ๔ มุสาวาทา เกิดฉงนว่าให้แล้วหรือยัง แต่ความจริงนั้นว่าให้ไปแล้ว ควรจะว่าข้อที่ ๕ สุราต่อไป กลับนึกเสียว่ายังไม่ได้ให้ จึงมุสาซ้ำอีก ครั้นแสดงธรรมจบแล้ว กลับวัดถูกพระเณรทางวัดรับฟังอยู่ท้วงว่าทำไมให้ศีลมุสาซ้ำ ๒ หน ท่านผู้แสดงจึงรู้สึกว่าตนพลาดไปแล้ว แต่ด้วยไหวพริบเพื่อเกลื่อนเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี จึงตอบว่า "ศีลข้อนี้สำคัญนัก ต้องให้รับ ๒ หน" เลยเป็นข่าวสรวลเสกันไป นี่ก็เรื่องเข้าทำนองรับศีลในใจเหมือนกัน"

"คุณป้าไม่ลองหารือขอความเห็นกับท่านเจ้าที่วัดถึงเรื่องนี้บ้างหรือเจ้าคะ" ข้าพเจ้าต่อขึ้นอีก

"ก็ที่วัดท่านเจ้าในวันธัมมสวนะเขารับว่าออกเสียงกันอยู่แล้ว ทั้งอรรถทั้งแปล แต่ทางฝ่ายอุบาสิกาออกจะเบา ๆ ฝ่ายอุบาสกได้ยินชัดเจนดีอยู่ หลานไม่เคยสังเกตบ้างดอกหรือ" คุณป้าหันมาไล่เอา

"สังเกตเหมือนกันค่ะ ถ้าอย่างนั้นไม่ต้องไปขอความเห็นกับท่านก็ได้ ท่านคงอยากให้รับศีลดัง ๆ นะเจ้าคะ" ข้าพเจ้าหารืออีก

"เออ หลานออกไปหากาแฟร้อน ๆ มาแก้คอแห้งสักถ้วยซิ อย่าใส่นมนะจ๊ะ วันนี้ป้ารับอุโบสถ"

เมื่อคุณป้ารับประทานกาแฟ อมหมากแก้ปากเปรี้ยวแล้วนั่งยิ้มอยู่ในหน้า ข้าพเจ้าจึงถามเป็นเชิงหาเรื่องพูดกับท่านว่า

"คุณป้ามีเรื่องสนุก ๆ เล่าให้หลานฟังอีกบ้างซิคะ"

"เออ! เมื่อวันศุกร์ที่แล้วไปช่วยงานทำบุญวันเกิดนั้น หลานเห็นอะไรแปลกหูแปลกตาบ้างไหมเล่า" คุณป้าหันมาสอบซ้อม

"ดูก็เรียบร้อยดีแล้วเจ้าค่ะ ครึกครื้น ผู้คนช่วยเหลือมากมาย ของขวัญเต็มโต๊ะไปหมด" ข้าพเจ้าสารภาพด้วยความจริง

"ดูเพียงผาด ๆ ก็เห็นว่าเรียบร้อย เรียบร้อยตามสายตาของหลาน ยังพบเห็นงานมีเกียรติเช่นนี้น้อยอยู่ หัดสังเกตจดจำต่อไปเถอะจะได้รู้จักอ่านงานต่าง ๆ เป็นกับเขาบ้าง" คุณป้าเช็ดปากจากการบ้วนน้ำหมาก

"นี่จะเล่าให้ฟัง ส่วนใหญ่ เช่น ที่บูชาอาสน์สงฆ์ตั้งเก้าอี้รับแขกและสถานที่ดูเหมาะเจาะดีแล้ว แต่ตามสายตาของป้ายังเห็นไม่เหมาะอยู่บ้าง ไม่ใช่เจ้าของงานท่านหรอก โดยมากเกี่ยวกับแขกหรือผู้ไปช่วยในงาน เวลาเริ่มพิธีกำลังเจ้าภาพรับศีลอยู่ ก็ยังมีผู้นำของขวัญเข้าไปมอบให้ในเวลานั้น รู้สึกว่ายังไม่ควร น่าจะรอเมื่อรับศีลจบแล้วจะงามกว่า ยิ่งเจ้าภาพกำลังตั้งใจสมาทานศีลเท่ากับทำใจให้สงบเป็นกุศลของท่าน ก็ไปกวนใจให้เสียสมาธิเสียแล้ว

เหลียวไปดูหมู่แขกที่นั่งอยู่ในบริเวณพิธี บางท่านก็ประนมมือรับศีลด้วยความเรียบร้อยอย่างนี้น่าชม เพราะทำตามสมาคม ส่วนบางท่านทำไม่รู้ไม่ชี้ ไม่สนใจเสียเลย บางท่านก็แสดงกิริยาทำนองอย่างเสียไม่ได้ นั่งประสานมือไว้เพียงแค่ตักก็มี เป็นการขัดกับสมาคมดูไม่เหมาะ ยิ่งส่วนมากเป็นชาวพุทธ ยิ่งควรรักษาประเพณีของชาวพุทธ อย่าแสดงความไม่ไยดีต่อพิธีในสมาคมนั้น ๆ ถึงจิตใจจะไม่เคารพนับถือต่อพิธีก็ตาม ก็ยังควรเคารพต่อสมาคมอันมีเกียรติเช่นนั้นบ้าง ป้ายังนึกชมท่านนายทหารพันแขนสีเหลืองที่มาร่วมปฏิบัติงานท่านยืนอยู่ไม่ได้นั่งเก้าอี้ ท่านยังประนมมือรับศีลด้วยความสงบอย่างนี้ ดูงามในสายตาของชาวพุทธแท้ ๆ กิริยายืน เราถือเป็นกิริยาแสดงความเคารพอยู่แล้ว ส่วนผู้ยืนอื่น ๆ นั้น ไม่สนใจอะไรเสียเลย สนทนาปราศรัยไปตามปกติ เห็นจะนึกว่าไม่ใช่งานของเขา เราเพียงมารับใช้งานกระมัง

เรื่องการประนมมือนี้ ระเบียบฝ่ายสงฆ์ของท่านน่าชมมาก ถ้าท่านอยู่ในบริเวณพิธีมองเห็นกันได้เว้นไว้แต่คนละห้อง คนละชั้น ห่างไกลกัน เมื่อมีพิธีตั้งนโมขึ้น แม้ผู้ตั้งจะเป็นเพียงสามเณรก็ตาม ท่านต้องประนมมือจนกว่าจะจบนโม ๓ หน ยิ่งพิธีเทศน์ท่านประนมมือสงบฟังจนกว่าจะจบ เวลานี้หลานจงสังเกตอีกอย่างเวลาท่านอนุโมทนา ยถา สัพพี ที่ไม่ได้ถือพัดรองไป ท่านประนมมือสวดเหมือนกันหมด ไม่เหมือนสมัยก่อน ระเบียบอันดีงามรักษากันไว้เถิด จะได้สมกับเป็นคนดี เป็นคนรักษาประเพณี

อีกอย่างก็เรื่องอาหารถวายพระ จำนวนพระมาก ๆ ควรเตรียมคนยกมาเทียบที่ให้ทันเวลา และไม่ควรจะรอจนพระสวดจบแล้ว จึงยกมาตั้ง เป็นการล่าช้าเสียเวลามาก เวลาเพลของพระเพียงชั่วโมงเดียวเท่านั้น จำนวนพระ ๙ รูป ๑๐ รูป ก็พอทำเนา นี่จำนวนเป็นสิบ ๆ แถวต้นลงมือฉันแล้ว แถวรอง ๆ ยังไม่มีอาหารถวายเลย ที่ควรแล้วจำนวนพระมาก ๆ เช่นนี้ พอพระเริ่มสวดถวายพรพระ ก็เตรียมยกสำรับอาหารมาตั้งเข้าที่ให้พร้อมไว้ พอพระ

สวดจบให้ได้ถวายทีเดียว และผู้ที่จะเข้าประเคนก็ต้องรู้ตัวเตรียมไว้ เท่ากับว่าเจ้าภาพต้องประเคนกี่รูป นอกนั้นลูกหลานคนไหน ประเคนตอนไหน แถวไหน ให้พระได้ลงมือฉันพร้อมกัน และมีเวลาเพียงพอ พระลงมือฉันของคาว ของหวานก็ต้องลำเลียงมาเตรียมไว้ในที่ใกล้ พอยกคาวออก จะได้ประเคนของหวานทันที

นี่ป้าอ่านงานให้หลานฟังได้เท่านี้ ยังมีเรื่องอ่านที่หลงเหลือจากนี้อะไรบ้างลองอ่านมาให้ฟังอีกบ้างซิ"

"คุณป้าอ่านมาละเอียดหมดแล้ว หลานก็ไม่มีอะไรจะอ่านอีกแล้วเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าสารภาพ

"ป้าขอแทรกอีกหน่อย เรื่องการกรวดน้ำ ไม่เกี่ยวกับพิธีปฏิบัติ แต่เกี่ยวกับจุดประสงค์ของการกรวด ให้หลานเข้าใจเพิ่มเติมไว้อีกเล็กน้อย

ตามหลักพระพุทธศาสนาของเรา แนะนำให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกันเสมอ เริ่มด้วยการเอื้อเฟื้อทางพัสดุสิ่งของ เอื้อเฟื้อทางกายวาจา พูดจาอ่อนหวาน สัตย์ซื่อ มุ่งช่วยทำประโยชน์ให้แก่กันและกันตามหลักสังคหวัตถุนั้น ก็เมื่อได้บำเพ็ญกุศลตามศาสนประเพณีแล้วก็ชื่อว่า กำลังมีบุญ กำลังรวยบุญรวยกุศล น่าที่จะเอื้อเฟื้อเจือจานแก่ผู้อื่นด้วย จึงมีพิธีแสดงความเอื้อเฟื้อด้วยการกรวดน้ำ จะเอื้อเฟื้อโดยเจาะจงแก่ญาติมิตรหรือสาธารณะทั่วไปก็สุดแต่เจตนา ด้วยมุ่งขอให้กุศลผลบุญที่ตนได้บำเพ็ญเหล่านี้จงสำเร็จประโยชน์สุขเกื้อกูลแก่ผู้นั้น ๆ เข้าหลักประพฤติประโยชน์ตามสังคหวัตถุ คือ ตั้งความปรารถนาดี มีเมตตา กรุณาต่อผู้อื่นด้วย ทั้งแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ขอให้ได้รับผลจากการอุทิศนี้ เป็นการล้างใจของเราให้สะอาดจากการเห็นแก่ตัวจัด จากการตระหนี่ จากการเย่อหยิ่ง ทะนงตน ทำในใจขณะกรวดน้ำได้เช่นนี้ นับว่าถึงจุดประสงค์โดยแท้ ความปลาบปลื้มใจ อิ่มใจจะเกิดเป็นอานิสงส์เสมอ"

"หลานขอรับไว้ประดับความรู้ความประพฤติต่อไป เป็นพระคุณอย่างยิ่งที่คุณป้ากรุณาแนะนำ" ข้าพเจ้ากัมลงกราบด้วยความเคารพ

๕. กราบพระพุทธปฏิมา – กราบศพ

ก่อนรับประทานอาหารค่ำวันต่อมา คุณป้าได้แจ้งความประสงค์ให้ทราบว่า ก่อน ๒ ทุ่มวันนี้ ให้ร่วมไปเยี่ยมศพเพื่อนรักเพื่อนใคร่ของท่านสมัยตั้งแต่ร่วมสำนักนุ่งขาวปฏิบัติธรรม เมื่อ ๓๐ ปีโน้น ศพได้ตั้งไว้ที่วัดจะมีสวด ๓ คืนแล้วบรรจุ

ขณะนั่งมาในรถ คุณป้าปรารภให้ฟังว่า เมื่อบ่ายวันนี้มีผู้มาเยี่ยมสนทนากับท่าน ท่านชอบในพิธีปฏิบัติงานของเขา จึงรีบเล่าให้ฟังเสีย ทอดเวลาห่างไป เกรงจะลืม ท่านผู้นี้มีนิสัยใจคอดี ใจบุญสุนทร์ทาน โอบอ้อมอารี ครอบครัวเป็นหลักฐาน สงเคราะห์ญาติดีมาก หน่วยงานที่เขาเป็นหัวหน้ารับผิดชอบอยู่นั้น นับวันแต่จะเจริญกว้างขวางมั่นคง เพราะเขามีกลอุบายควบคุมจิตใจพนักงานทุกแผนกให้เคารพนับถือสุจริตต่องานในหน้าที่ด้วยความดีของเขาเอง จะดำเนินงานอย่างไรต่อไป เพื่อความเจริญก้าวหน้าของงาน เขามักหาเวลาเข้าเรียนปรึกษากับท่านผู้เป็นประธานเป็นส่วนตัวชี้แจงเหตุผล จนผู้เป็นประธานเห็นชอบด้วยก่อนแล้วจึงดำเนินเรื่องราวเป็นทางการต่อไป ปรากฏเป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ ชวนให้พนักงานในปกครองเคารพนับถือยิ่งขึ้น เพราะเขาเสนออะไรขึ้นไป ท่านผู้ใหญ่ไม่ขัดข้องเลย

มาถึงเมื่อต้นเดือนนี้ ท่านผู้ใหญ่สั่งเพิ่มเงินเดือนให้หัวหน้าผู้นี้อีกจำนวนสูง เขารีบเรียกประชุมพนักงานทั้งหมด แจ้งเรื่องให้ทราบ โดยชี้แจงว่า “บัดนี้ท่านผู้ประธานได้สั่งเพิ่มเงินเดือนให้ข้าพเจ้าอีก ขอให้พวกท่านทั้งหลายรับทราบ และแสดงความยินดีร่วมกับข้าพเจ้าด้วย การที่ข้าพเจ้าได้รับเงินเดือนขึ้นนี้ขอขอบใจพวกท่านทั้งหลาย ที่ได้ร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติหน้าที่ของท่านด้วยความเข้มแข็งเรียบร้อยด้วยความสุจริต และประสานงานกันเป็นอย่างดี จนปรากฏผลงานเป็นที่พอใจของผู้ใหญ่ ลำพังข้าพเจ้าคนเดียว จะทำงานเหล่านี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยนั้น ย่อมทำไม่ได้โดยเด็ดขาด ต้องอาศัยพวกท่านร่วมแรงร่วมใจด้วย ฉะนั้น จึงขอขอบใจพวกท่านทั้งหลายเป็นอย่างมาก ที่อาศัยผลการปฏิบัติงานให้สำเร็จไปด้วยดีนี้เลยเป็นผลส่งเสริมให้ข้าพเจ้าได้เงินเดือนขึ้น แต่ข้าพเจ้าก็มิได้ลืมคุณงามความดีของพวกท่านเลย กำลังทำรายงานเสนอขอปรับปรุงอัตราเงินเดือนของพวกท่านให้มีอัตราสูงขึ้นอยู่แล้ว หวังว่าท่านผู้ใหญ่คงไม่ขัดข้อง เมื่อได้รับอนุมัติแล้ว ก็เป็นอันว่าพวกท่านก็จะได้รับเงินเดือนเพิ่มด้วยเหมือนกัน ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีกับพวกท่านล่วงหน้าไว้ในที่นี้ด้วย ขอพวกท่านจงตั้งใจปฏิบัติงานในหน้าที่ของท่านให้เข้มแข็งต่อไปเถิด ข้าพเจ้ายินดีกอดคอร่วมกับพวกท่านในความเจริญแห่งหน่วยงานของเรานี้จนสุดความสามารถ จะไม่ยอมทอดทิ้งพวกท่าน จนกว่า

พวกท่านจะทอดทิ้งข้าพเจ้าก่อน พวกพนักงานเหล่านั้นต่างร่ำเริงยินดีทั่วหน้า บางคนถึงกับพูดว่า ได้นายอย่างนี้ ก็ต้องทำงานอยู่กับท่านจนตาย วิธีการดำเนินงานของเขาแยบคายไม่น้อย หลานควรจำไว้นะจ๊ะ จะเป็นผู้ใหญ่ปกครองคนต่อไปในภายหน้า"

"รถถึงวัดแล้วเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้ากระซิบเตือน

เมื่อเข้าไปสู่ที่ตั้งศพ ทักทายผู้คุ้นเคยตามรายทางจนถึงศพ ได้เข้ากราบบนมัสการพระพุทธปฏิมาที่ประดิษฐานอยู่เคียงบริเวณ ๓ ครั้งแล้ว จึงหันมาทางศพจุดธูปเทียนที่เตรียมไปจากบ้าน คุณป้าไม่ชอบที่จะช่วยเจ้าภาพบูชาศพด้วยธูปเทียนของเจ้าภาพ แม้ในการเผาศพท่านก็เตรียมของท่านไปพร้อม ถ้าตั้งใจจะอยู่เผาจริง ท่านก็เตรียมไป ๒ ชุด ถือเป็นหลักปฏิบัติเช่นนี้เสมอ จุดธูปเทียนบูชา วางพวงมาลัยบนพานหน้าศพแล้วนั่งพับเพียบ ก้มลงกราบครั้งเดียวอย่างกราบพระรัตนตรัย เสร็จแล้วออกมาพบปะสนทนากับเพื่อนเก่ารุ่นเดียวกันหลายคน

ข้าพเจ้านั่งอยู่เบื้องหลังคุณป้า เพื่อสังเกตการณ์ต่อไป

เมื่อว่างการทักทายปราศรัย รอเวลาพระมาสวดอภิธรรม ได้เห็นผู้มาเยี่ยมศพเข้าไปคารวะศพด้วยอาการต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะมักตรงเข้าไปคำนับศพ วางพวงมาลาแล้ว ไม่รู้ไม่ชี้กับพระพุทธปฏิมาเสียเลยก็มี บางท่านตรงเข้าหยิบธูปเทียนที่วางเตรียมไว้ จุดบูชาศพกราบงามสามครั้งก็มี บางรายคำนับบูชาศพแล้วจึงหันมากราบพระภายหลังก็มี น้อยรายเต็มทีที่กราบนมัสการพระพุทธปฏิมาก่อนบูชาศพ และรำคาญที่เห็นเขาปักธูปไม่ตรงกลางกระถางมักตะแคงเสียบอยู่แค่ปากกระถางเท่านั้น ข้าพเจ้าอดรนทนไม่ได้ พอเห็นคุณป้าว่างจึงกระซิบกับท่านว่า "จะปักธูปบูชาศพทำไมจึงปักตะแคงออกมาเช่นนั้น ใครมาบูชาทีหลังก็จะถูกจี้ไหม้เอาเท่านั้น"

"ฮื้อ! ทำไปอย่างไม่ระมัดระวังเท่านั้นเอง กระถางธูปใบออกโต ซ้ำยังมีจานหรือถาดรองรับขี้ธูปด้วย ก็ควรปักตรงกลางกระถางให้ต้นธูปตั้งตรงขี้ธูปก็จะไม่กระจายหล่นแปรอะเปื้อนโต๊ะบูชา และใครมาบูชาทีหลัง ก็ไม่ต้องกลัวว่าปลายธูปจะถูกจี้ไหม้แขน เรื่องไม่สนใจในระเบียบที่ดีงามเหมาะสมหรือคอยสังเกตจดจำ ที่เคยผ่านหูผ่านตา เป็นเรื่องฝึกฝนแนะนำกันยากจริง ๆ เพียงจะชักธูปออกจากซองกระดาษห่อก็ยังฝืนชักออกทางก้านธูป ดอกธูปข้างในโตจึงดับชักออกยาก น่าจะฉีกกระดาษห่อทางดอก ธูปจะชักออกได้ง่าย เท่านี้ก็ยังไม่มีใครสนใจทุกคนอยากเป็นคนดี แต่ชั้นระเบียบหรือวิธีเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่สนใจให้ดี กลายเป็นหัวมงกุฎท้ายมังกร จะดีได้อย่างไร

ป้าเคยรู้เคยเห็นผู้ใหญ่ท่านปฏิบัติกันมาในเรื่องปักธูปนี้ มีเป็น ๓ แบบ อย่างหนึ่งปักทีละดอก แยกกันเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วตรงกลางกระถาง อย่างหนึ่งปักทีละดอกเหมือนกัน

แต่เรียงเป็นระดับขนานระยะห่างกันเท่าขนาดของดอกธูป ดูเป็น ๓ ดอกปักเรียงกันอยู่กลางกระถาง อีกอย่างหนึ่ง เรียงเป็นระดับขนานติดกันทั้ง ๓ ดอก ปักพร้อมกันคราวเดียวกลางกระถาง อย่างนี้ดูจะร่นเวลาปักได้ดี ขี้ธูปไม่หล่นเลอะเทอะนอกกระถาง ดูเป็น ๓ ดอกติดเรียงกัน นี่เป็นเรื่องของท่านผู้รักระเบียบลองจำไว้บ้างก็ดีเหมือนกัน"

ถึงเวลา ๒๐ นาฬิกา พระภิกษุ ๔ รูปมาประจำอาสน์สงฆ์ เจ้าภาพเริ่มจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธปฏิมาก่อนจึงมาบูชาศพ เห็นยังปักธูปเป็นชนิดตะแคง ปลายธูปออกมานอกกระถางอยู่อีก เพราะของเก่ามีเป็นตัวอย่างอยู่เช่นนั้น ถึงคราวพระให้ศีลเกือบจะเข้าแบบรับศีลในใจ สำหรับบรรดาแขกอื่น มีเสียงคุณป้ากับข้าพเจ้าพึมพำอยู่ในหมู่แขกรับเสียงดังอยู่ที่ผู้อาราธนาซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฌาปนสถานเท่านั้น ลองเหลียวดูข้างซ้าย – ขวา แขกที่นั่งอยู่ในแถวถัดออกมาแสดงกิริยาไม่รู้ไม่ชี้ สนทนากันตามปกติอยู่หลายท่าน ไม่ต้องพูดถึงพวกท่านที่ยืนเกร่อยู่ตามบริเวณ ยิ่งไม่สนใจต่อการรับศีล กังวลอยู่แต่คู่สนทนาบ้าง สูบบุหรี่บ้าง น้ำหวานบ้างเท่านั้น

พระสวดจบผ่านไป ๒ จบแล้ว ท่านเจ้าจึงมาเยี่ยมศพ เมื่อปราศรัยกับเจ้าภาพและผู้คุ้นเคยบางท่านตลอดถึงคุณป้าแล้วคงเหลือบเห็นข้าพเจ้าที่นั่งแอบอยู่เบื้องหลังคุณป้า จึงเอ่ยถามด้วยความปรานีอย่างลูกหลานตามเคยว่า "ไงหนู มีอะไรจะฟ้องอีกบ้างไหม ไม่ได้รับฟ้องมาเสียนาน"

"ไม่มีเรื่องอะไรฟ้องเจ้าค่ะ แต่เมื่อกี้นี้ คุณป้าเล่าถึงการปักธูปบูชาพระให้ฟังเลยอยากทราบว่าอย่างไหนจะดีกว่ากันเจ้าคะ" ข้าพเจ้าเรียนถามด้วยความเคารพ

เมื่อคุณป้าได้เล่าเรื่องที่พูดถึงการปักธูป ให้ท่านเจ้าทราบตลอดแล้ว ท่านเจ้ายิ้มตอบว่า "ดีด้วยกันทั้ง ๓ อย่างนั่นแหละ แต่ที่อาตมาปฏิบัติอยู่เสมอนั้น ใช้อย่างที่ ๓ และเคยยกเป็นตัวอย่างสอนพระเณรมาแล้วด้วย โดยให้ดูการปักธูปในกระถางบูชาพระไว้เสมอ เพราะได้พยายามจะปักให้ดอกธูปติดชิดกันเรียบร้อยอยู่กลางกระถางทุกครั้ง แต่ก็ไม่สมประสงค์อยู่บ่อย ๆ เนื่องด้วยก้านธูปไม่เรียบเรียงเสมอกันบ้าง ทรายในกระถางแน่นเกินไป ก้านธูปปักไม่ลงพร้อมกัน พอปล่อยมือดอกธูปมักแยกจากกัน เปรียบกับความประพฤติของพระเณรที่อบรมอยู่เสมอ ให้สำรวมกิริยามารยาทเรียบร้อย ตามระเบียบธรรมวินัยตามปกติประเพณีของวัดตลอดถึงการประชุมสวดมนต์ไหว้พระเช้าเย็นก็ยังไม่เรียบร้อยพรักพร้อมสม่ำเสมอ ยังมักบกพร่องอยู่บ่อย ๆ จึงเหมือนกันกับการปักธูปที่ไม่เรียบร้อยสมปรารถนาอยู่บ่อย ๆ ฉะนั้น

พระเริ่มสวดจบที่ ๓ ทำให้ต้องพักสนทนากันชั่วคราว จนกว่าจะสวดจบ

"หนูฟังพระสวดรู้เรื่องไหม แต่จบนี้ มีแปลให้ฟังด้วย คงจะพอเข้าใจบ้างชินะ" ท่านเจ้าถามใหม่

คุณป้าเรียนแทนข้าพเจ้า "ถึงแปลก็ยังจับใจความยาก เพราะเป็นสำนวนพระเจ้าค่ะ"

"เรื่องนี้ก็น่าเห็นใจ" ท่านเจ้ารับรองแล้วชี้แจงต่อว่า "คาถาที่พระนำมาสวดนี้โดยมากมักเป็นพระพุทธภาษิต ในสมัยก่อนนิยมนำคาถาเรื่องพระอภิธรรมมาสวดในงานศพเรียกว่าสวดสังคหะ คงจะเนื่องด้วยเจ้าภาพฟังไม่รู้เรื่อง ทั้งเป็นภาษามคธ และเป็นธรรมชั้นสูงเข้าใจยาก พระสวดจึงนำคาถาที่มีใจความเตือนสอนใจเกี่ยวกับการพลัดพรากจากคนรักใคร่นับถือมาสาธยาย ก็ยังไม่ค่อยรู้เรื่องอีก จึงสวดแปลเนื้อความนั้น ๆ ด้วย เลยกลายเป็นเพียงพิธี พระจะสาธยายอะไรก็ได้ เจ้าภาพได้ยินเสียงพระก็ถือว่าได้บุญเพียงพอ ดู ๆ ก็เหมือนอาราธนาพระมาช่วยเป็นเพื่อนเฝ้าศพไปเท่านั้น" ท่านเจ้าหยุดดื่มน้ำชา

"เวลาอาราธนาพระไปสวดมนต์ที่บ้าน ทุก ๆ งาน ดูเหมือนพระไม่ได้สวดทำเสียงสูงต่ำ อย่างงานศพเช่นนี้ มีกฎเกณฑ์หรือมีระเบียบอย่างไรเจ้าคะ" ข้าพเจ้าประนมมือเรียนถามเมื่อท่านเจ้าพักการดื่มน้ำชาแล้ว

"อ๋อ! การสวดมนต์ตามบ้านนั้น เรียกว่าสวดมนต์ตามธรรมดา คือออกเสียงตามภาษามคธ ซึ่งบรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อสิริมงคลแก่เจ้าภาพ และมักอาราธนาพระจำนวนมาก ๆ จะให้สวดเป็นทำนองเสียงสูงต่ำอย่างสวดศพนี้ก็ได้ ไม่ผิดอะไร แต่จำนวนพระมากรูปจะลงทำนองไม่พร้อมกัน ชวนรำคาญ และเรื่องที่สวดนั้น บางบทก็เป็นถ้อยคำร้อยแก้วอย่างนี้สวดเป็นทำนองไม่ได้ ต้องเป็นคาถา ถือคำประพันธ์จึงจะใช้สวด เรียกว่า สรภัญญะ คือเป็นทำนองใช้เสียงสูงต่ำเอื้อนสั้นยาวไปตามอักขระ เข้าใจถามดีเหมือนกันนะ" ท่านเจ้าผ่อนเหนื่อย

เรื่องพระสวดทำนองอย่างนี้ เดิมทีเดียว พระคงจะใช้สวดอย่างธรรมดา แต่อาจจะถูกคณะเจ้าภาพรบเร้าให้สวดแก้ง่วงบ้าง ทำนองสวดจึงยักย้ายเปลี่ยนแปลงมา สมัยก่อนเคยทราบมาว่า เพียงสวดอย่างธรรมดาในงานศพ อาราธนาพระ ๔ รูปเช่นนี้ พอสวดถึงบทบาลีว่า กามาวจรๆ พระสวดรูปที่ ๑ ก็หาเรื่องแก้ง่วงขัดขึ้นมาร้อง "ซั้ว!" พระอีกรูปหนึ่งจึงถามว่า "อะไรกัน" ตอบว่า "ไล่กาเพราะกาจะกินถั่วงา ยายมายายด่า ตามาตาตี จึงต้องไล่กาให้หนีไปเสีย" เจ้าภาพเลยตาสว่างหายง่วงทันที

อันที่จริง จุดประสงค์ของการอาราธนาพระมาสวดในงานศพนั้นก็คือ นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเตือนใจเตือนสติ เจ้าภาพที่กำลังเศร้าโศกอยู่จะได้มีสติคิดหักอกหักใจเสียบ้าง ไม่ปล่อยให้ความเศร้าโศกเสียใจครอบงำจนจับอะไรไม่ถูก ส่วนพระท่านจะสวดทำนองอะไรก็เป็นหน้าที่ของท่านเองอย่าไปขอร้องทำนองแก้ง่วง อย่างที่เล่ามาให้ฟังก็แล้วกัน หน่อยท่านขัดศรัทธาไม่ได้ จะกลายเป็นยั่วพระให้ซุกซนมากขึ้น

เมื่อญาติมิตรมาได้สดับฟังพระสวดในงานศพ จับจุดประสงค์ของการสวดได้เช่นนี้ ถ้าฟังพระสวดเข้าใจรู้เรื่อง ก็ควรสงบอารมณ์พิจารณาไปตามเรื่องนั้น ๆ หากไม่รู้เรื่องก็ควรสงบจิตใจตามจุดประสงค์ ไม่ควรก่อความเอิกเกริก หรือก่อบาปเพิ่มเติม เช่นดื่มสุราเมรัย เพราะอาศัยศพขึ้นบังหน้า คอสุราเช่นนี้ ถึงไม่มีศพเขาก็ดื่มประจำอยู่แล้ว แต่ไม่ควรนำมาดื่มเพราะอ้างศพ ซึ่งเป็นเขตวัด ควรสงบใจไว้อาลัยแก่ศพบ้าง หรือนึกว่า ท่านผู้มรณะได้ดำเนินชีวิตเป็นตัวอย่างให้เห็นอยู่เช่นนี้ มิช้ามินานเราก็ต้องดำเนินไปเช่นเดียวกัน ไม่ควรมัวประมาทมะนงตน เจ้าภาพคอสุราบางรายแอบสั่งลูกน้องให้ผสมสุราอย่างอ่อน เพื่อปลอมปนกับน้ำหวานเลี้ยงแขกคอชั้นเดียวกัน พระสวดเคยได้รับประเคน และดื่มด้วยเข้าใจว่าน้ำหวานธรรมดาก็เคยมี ช่างเป็นเรื่องอุตริเสียจริง ๆ

ควรที่ผู้มาร่วมเยี่ยมศพตลอดจนเจ้าภาพจะย้อนเข้าพิจารณาตัวเองเทียบกับศพเสียบ้าง และควรสงบระงับกิริยามารยาทให้สมกับสังคมเศร้าโศก ยิ่งคิดนึกปรับปรุงคนให้เป็นความดีงามไว้เตือนตนก็จะเป็นคุณประโยชน์กว่า ทั้งจะนับว่าผู้มีบุญไว้อุทิศถึงท่านผู้มรณะด้วย หาไม่แล้วจะเสียทั้งผู้มรณะ และผู้ยังมีชีวิตอยู่

“ตามที่อาตมาพูดมานี้ คุณนายคิดเห็นอย่างไรบ้าง” ท่านเจ้าหันมาถามคุณป้า

“ตามความรู้ของดิฉันเห็นชอบตามที่พระคุณเจ้าชี้แจงนั่นแหละเจ้าค่ะ” คุณป้าสนองตอบ

พอดีสวดจบที่ ๔ เสร็จสิ้นแล้ว พิธีทอดผ้าบังสุกุลถวายไทยธรรม พระอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ ข้าพเจ้ากระซิบคุณป้าให้ช่วยถามถึงจุดประสงค์ของการกรวดน้ำอีกหน่อย

“อาตมาเข้าใจว่า จุดประสงค์ของการกรวดน้ำ ก็ตรงตามอย่างที่คุณนายอธิบายให้คุณหนูฟังมาแล้วนั่นเอง” ท่านเจ้าชี้แจง

ต่อมาต่างเตรียมลาศพ ลาเจ้าภาพแล้ว ต่างคนต่างกลับ เจ้าภาพจัดรถส่งท่านเจ้าถึงที่วัดด้วย

๖. มงคล – อวมงคล

เมื่อคุณป้ากลับจากการบรรจุศพที่วัด อาบน้ำเรียบร้อยแล้ว นั่งสนทนากับคุณลุงและพี่ชาดรี ข้าพเจ้าผ่านไป ท่านจึงเรียกให้ร่วมสนทนาด้วย

"วันนี้หลานไม่ไปด้วยกันนี่ ดอนจะนำศพไปบรรจุ พวกญาติต่างชิงกันเข้าจะแบกศพ บางคนเข้าไม่ถึงเกาะหลังคนข้างหน้าก็มี กว่าจะชี้แจงให้เดินตามศพ เพราะเจ้าหน้าที่เขาแบกกันพอแล้ว กีดขวางเขาเปล่า ๆ บางคนแสดงความเสียใจว่าไม่ได้แทนคุณผู้ตายอย่างไรเลย จะขอแบกศพท่านเป็นการสนองคุณก็ไม่ได้ ขลุกขลักอยู่ครู่หนึ่ง ที่สุดก็เป็นอันดกลงให้เดินตามศพ" คุณป้าเล่าแจ้ง

"ประเพณีตามชนบทเขาเป็นเช่นนั้น เขารักษาประเพณีของเขาไว้ดีเหมือนกัน บางอย่างชาวกรุงเรายังต้องไปชมประเพณีเก่าของไทยถึงตามชนบทก็มีหนา" คุณลุงชี้แจงบ้าง

ขณะรอเวลาจะเคลื่อนศพ ท่านเจ้าก็มาถึงเพื่อนำศพ มีผู้ชายท่านหนึ่งอายุราวกลางคนเข้ามาสนทนากับท่านเจ้า มีตอนหนึ่ง ที่พวกเราควรจดจำไว้บ้าง ชายผู้นั้นถามท่านเจ้าว่า "ผมยังตัดสินใจไม่ถูก เรื่องที่มีคนเขาพูดกันว่า จะทำบุญอายุหรือฉลองวันเกิด ต้องมีพิธีบังสุกุลเสียก่อน ก็เราจะทำการมงคล กลับให้นำการอวมงคลมาปะปนเช่นนี้ จะควรอย่างไรพระคุณเจ้าโปรดชี้แจงให้กระผมหายข้องใจด้วยเถิด" คุณป้าเล่าให้ฟัง

ท่านเจ้าพูดอธิบายด้วยอารมณ์ดีว่า

"เริ่มต้นด้วยเรื่องมงคล อวมงคลเสียก่อน เพราะพิธีการต่าง ๆ ตามประเพณีในศาสนานั้น ท่านไม่แยกกันอย่างนี้เลย ส่วนที่ว่าพิธีเกี่ยวกับคนเป็นเช่นขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญคล้ายวันเกิด บวชนาค เหล่านี้เป็นมงคล เกี่ยวกับคนตาย เช่นพิธีทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน พิธีเผาศพว่าเป็นงานอวมงคล นี่เรามาแยกสันปันส่วนกันเอาเอง ที่จริงก็ทำบุญเหมือนกัน สุดแต่ปรารภคนเป็นหรือคนตายเท่านั้น"

การที่ให้มีพิธีบังสุกุลอัฐิบุรพชนในอวมงคลก่อนแล้ว จึงทำบุญฉลองอายุงานมงคลต่อไปนั้น อาตมาเห็นว่าเหมาะสมดีมาก งานอวมงคลเช่นนี้ไม่ทำให้เสียมงคลอย่างไรเลย กลับจะยิ่งเป็นมงคล ๒ ต่อด้วยซ้ำ คือว่าเราจะบำเพ็ญบุญเป็นส่วนตัว ยังมีน้ำใจระลึกถึงบุรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ปรารถนาให้ท่านรับส่วนบุญร่วมกับเราบ้าง ในฐานะที่ท่านเคยมีพระคุณอุปถัมภ์เรามาก่อน จะเชิญท่านมาอย่างญาติมิตรธรรมดาก็ผิดวิสัย จึงประกอบพิธี

บังสุกุลกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศล เพื่อความสุขความเจริญแก่ท่านตามควรแก่คติวิสัยในภพกำเนิดของท่านนั้น ๆ เหมือนเป็นการเชื้อเชิญหรือแจ้งข่าวให้ทราบ หากท่านสามารถทราบความอุทิศบุญของเราด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง ท่านคงยินดีปรีดาอย่างยิ่ง ที่เห็นว่าเราลูกหลานยังไม่ลืมท่าน ยิ่งกว่านั้น ท่านอาจจะมาร่วมงานมงคลอำนวยพรให้มีความสุขเจริญตามอย่างที่ท่านเคยประพฤติมาเมื่อยังมีชีวิตอยู่อีก นี่เราได้มงคลจากบุรพชนต่อ ๑ แล้ว ส่วนที่เราบำเพ็ญบุญเป็นพิธีมงคล ก็ยังจะได้รับศีลรับพรจากพระสงฆ์ จากญาติผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถืออีกต่อหนึ่ง เพราะเหตุนี้พระราชพิธีสำคัญ เช่นเฉลิมพระชนมพรรษาทุกปีต้องประกอบพระราชพิธีทักษิณานุประทาน ถวายพระราชบุรพการีพระราชบุรพการินีก่อนวันเฉลิมเป็นประจำ หรือในคราวทำบุญอายุครบ ๖๐ ซึ่งถือกันว่าสำคัญมากในชีวิต ก็มักต้องมีพิธีทักษิ-ณานุประทาน คือบังสุกุลก่อนเช่นเดียวกัน เป็นการแสดงว่า ยังไม่ลืมบุญคุณท่านผู้ใหญ่ในตระกูลของตน เป็นการแสดงน้ำใจกตัญญูกตเวทีโดยแท้

ส่วนผู้เห็นว่า ไม่ควรมีพิธีบังสุกุลในพิธีมงคลเช่นนั้นแยกไว้คนละส่วนไม่ให้นำมาปะปนกัน ทั้งนี้ เพื่อหวังมงคลให้สมบูรณ์บริบูรณ์ อย่างนี้ในด้านจิตใจรู้สึกว่าอ่อนกตัญญูกตเวทีไป ถึงจะได้บำเพ็ญอุทิศบุญให้แก่บุรพชนในยามตรุษยามสงกรานต์ประจำปีอยู่แล้วก็ตาม นึกดูต้องถึง ๑ ปี จึงจะได้รับผลอุทิศถึงสักครั้ง ถ้าเรามีโอกาสอุทิศถึงท่านได้มากครั้ง เช่นไม่เลือกว่าจะทำบุญอย่างไร ก็จัดให้มีพิธีเพื่อท่านบุรพชนด้วย ท่านได้รับผลอุทิศบ่อยครั้งขึ้นจะมิดีกว่านานทีปีหนหรือ ส่วนที่เลือกมีพิธีบังสุกุลร่วมกับงานมงคลเฉพาะครั้งคราวสำคัญนั้นน่าจะเกี่ยวกับกำลังทุน เวลาและสถานที่จัดงานมากกว่า

อันที่จริง ว่าถึงวิธีปฏิบัติที่เคยเห็นมา เขาก็มักอาราธนาพระสงฆ์ที่มาในงานมงคลนั่นเอง ประกอบพิธีบังสุกุล เว้นบางรายที่มีกำลังมาก อาราธนาพระอีกจำนวนหนึ่งก็มีกรวดน้ำเสร็จเสียตอนหนึ่ง ส่วนที่สักการะอัฐิบุรพชนก็ประจำอยู่ที่จัดทำตามเดิม ไม่ต้องโยกย้ายเท่ากับให้ท่านอยู่ร่วมงานด้วย ต่อจากนั้นก็เริ่มพิธีงานมงคลต่อไป ส่วนไทยทานก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งสุดแต่สามารถ

อาตมาใคร่ให้มีพิธีทักษิณานุประทานก่อน เป็นประจำทุกพิธีมงคลตลอดไป เช่นนี้เป็นการช่วยตักเตือนชาวเราให้มีกตัญญูแสดงกตเวทีไว้มาก ๆ เพราะเรามักลืมผู้มีพระคุณกันเก่ง ทั้งนี้มิใช่โฆษณาเพื่อตนผู้เป็นภิกษุอย่างไรเลย แต่มีบางรายที่นำพิธีทักษิณานุปทานมาต่อท้ายงานมงคล ก็ชวนให้นึกแทนบุรพชนว่า "เหลือเดนแล้วจึงได้นึกถึง" น่าขวยใจอยู่บ้างเหมือนกัน

"สาธุ! สาธุ!" เสียงชายผู้นั้นแสดงความดีใจพร้อมกับประนมมือยกขึ้นท่วมศีรษะ คุณป้าเล่าจบลงอย่างอ่อนใจ

"เวลาพระจะบังสุกุล ทำไมต้องล่ามเชือกผ่านหน้าพระสงฆ์ด้วย" พี่ชาตรีแสดงความรู้บ้าง

"เขาเรียกสายสิญจน์ ไม่เรียกเชือกอย่างนั้นดอกจ้ะ" ข้าพเจ้าท้วงอย่างอดขำไม่ได้

"โธ่! พ่อชา ทำไมขยายออกมาอย่างนั้น" คุณป้าหันไปไล่เบี้ยพี่ชาตรี

"ก็เห็นเส้นเหมือนเชือกเล่นว่าวอยู่นี่ครับ ใครจะไปรู้ว่ายักเรียกเสียใหม่ว่าสายสิญจน์" พี่ชาตรีแก้ตัว

"ดีแล้วพูดถึงเรื่องสายสิญจน์ ลุงยังรู้สึกตะขิดตะขวงใจอยู่อย่างหนึ่ง" คุณลุงปรารภกับข้าพเจ้า

"ตะขิดตะขวงใจอะไรคะคุณ ลองเล่าให้ลูกหลานฟังบ้างซิ" คุณป้าช่วยถาม คุณลุงจึงเล่าต่อ

"คือว่า ไปเห็นพิธีที่บ้านแห่งหนึ่ง เขาเชิญพระพุทธรูป ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๐ นิ้วฟุต เห็นจะได้ ออกประดิษฐานบนโต๊ะบูชา มีสายสิญจน์คล้องที่ฐานพระอย่างที่เราเคยเห็น พิธีสวดมนต์เย็นฉันเช้านั่นแหละ แต่นี่มิใช่พิธีสวดมนต์เป็นพิธีบังสุกุลตามธรรมดา เพราะเป็นวันสงกรานต์ ครั้นพระสงฆ์มาพร้อม เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาแล้วรับศีล พระสงฆ์สวดมาติกาจบถึงคราวบังสุกุลเจ้าภาพก็คลี่คลายสายสิญจน์ที่คล้องจากฐานพระพุทธรูปผ่านด้านหน้าพระสงฆ์แล้ววางผ้าเช็ดหน้าทอดให้บังสุกุล

พระสงฆ์ผู้เป็นหัวหน้าชักอึกอัก เพราะดูเป็นเชิงให้บังสุกุลพระพุทธรูป เจ้าภาพรู้ทีจึงแจ้งให้ทราบว่า ผมบรรจุอัฐิคุณพ่อคุณแม่ไว้ในฐานพระ จะบังสุกุลอัฐิคุณพ่อคุณแม่ ไม่ใช่บังสุกุลพระพุทธรูป พระสงฆ์เลยจำเป็นอนุโลมตาม ทำพิธีบังสุกุลไปตามธรรมเนียม ที่รู้สึกตะขิดตะขวงใจ ก็ตรงที่ไม่วายจะรู้สึกว่า บังสุกุลพระพุทธรูปอยู่นั่นเอง ก็เห็นพันสายสิญจน์มาจากฐานพระถนัดตาอยู่อย่างนั้น ใครจะไปชี้งหรือแยกว่า บังสุกุลอัฐิพ่อแม่ที่ใต้ฐานพระ

การที่เขานิยมบรรจุอัฐิบุรพชนไว้ในฐานพระนั้นมันเป็นคนละส่วนจริง ๆ และโดยมากก็เป็นพระขนาดใหญ่ตั้งอยู่ประจำที่ เขาทำฐานพระเป็นลวดลายไว้หลายชั้น ดูแล้วก็เห็นชัดว่านั่นองค์พระ นี่ฐานพระ เมื่อบรรจุอัฐิไว้ที่ฐานพระ จึงรู้ได้ง่ายว่าเป็นคนละส่วน จะล่ามสายสิญจน์จากฐานพระมาบังสุกุล ก็ไม่ชวนให้รู้สึกว่าบังสุกุลถึงพระพุทธรูปไปด้วย ส่วนรายที่เล่าให้ฟังนี้เขาก็พันสายสิญจน์ที่ฐานพระเหมือนกัน แต่ขนาดองค์ท่านเล็ก ยกเคลื่อนย้ายไปไหนได้ทั้งฐานทั้งองค์พร้อมกัน จึงอดตะขิดตะขวงใจไม่หาย หลานคุ้นเคยกับท่านเจ้า ลองไต่ถามท่านดูบ้างเป็นไร" คุณลุงโยนกลองมาให้ข้าพเจ้า

"ไม่ต้องร้อนไปถึงท่านเจ้าหรอก ดิฉันนี่เองก็ตอบได้ว่า ไม่เหมาะสม กลับเป็นดูหมิ่นไม่เคารพพระพุทธรูปเสียด้วยซ้ำ อุตริไม่เข้าเรื่อง มินึกเสียว่าเอาองค์พระเป็นโกศใส่กระดูก

ด้วยหรือ เมื่อปรารถนาความสะดวกที่ว่าถึงคราวไหว้พระ ก็เท่ากับไหว้บิดามารดาพร้อมกันด้วย ก็ควรจะทำเป็นชนิดลิ้นชักหรืออย่างอื่น สอดดิดไว้ใต้ฐานพระเวลาทำบุญบังสุกุล ก็เชิญแค่อัฐิออกมาโดยเฉพาะ ส่วนพระพุทธรูปแยกออกไปประดิษฐานที่สักการบูชา อย่างนี้จึงจะงดงามสมกับเป็นพุทธศาสนิก" คุณป้าชี้แจงด้วยความมั่นใจ

"เป็นไง นายชาตรี เราจะบวชจะเรียนแล้ว สนใจศึกษาไว้บ้างซิ" คุณลุงเตือน

"เรื่องอย่างนี้ สู้หลานของป้าไม่ได้แน่ ๆ ไม่ต้องมีใครเตือน ใครสั่ง เขาจดบันทึกไว้ตั้งหลายเล่มสมุดแล้ว จริงไหมหลาน" คุณป้าพูดเปรยปลอบใจ

ข้าพเจ้ารับรอง ด้วยอาการยิ้ม

๗. ชาตรีเข้าฝากตัวบวช

เมื่อพิธีวิสาขบูชาผ่านไปแล้ว คุณลุง คุณป้า มีข้าพเจ้าติดตามพร้อมกับพี่ชาตรี ได้พร้อมกันไปนมัสการท่านเจ้าที่วัด เพื่อฝากพี่ชาตรีอุปสมบทในพรรษา พี่ชาตรีเป็นผู้ถือตะลุ่มมุกวางธูปเทียนแพและกระทงใบตองสด ใส่ดอกพุทธชาด มีฝากรวยใบตองสดสวมคลุมไปด้วย ถึงกุฏิเวลาเกือบทุ่ม พอจะขึ้นบันได ก็แว่วเสียงท่านเจ้าพูดถึงเรื่องชักช้อมขานนาค คุณป้าเหลียวมาสบตากับข้าพเจ้าเป็นทำนองว่า คิดว่าเราจะมาเร็วกว่าคนอื่น กลับยังช้ากว่าเขาเสียแล้ว จึงนั่งพักสงบอยู่ที่บันไดข้างล่างก่อน จะชิงซ้อนขึ้นไปดูยังไม่เหมาะ เสียงท่านเจ้ากำหนดวันเวลาให้มาพบใหม่แล้ว ก็มีผู้ชาย ๒ นายกลับออกมา เผอิญท่านเจ้าเดินออกมาส่งด้วย จึงพบคุณลุง คุณป้าพอดี

"อ้าว คุณนายมารอนานแล้วหรือ เชิญข้างในโต้ กำลังว่าง" ท่านเจ้าทักทายด้วยความแจ่มใส

คณะของคุณป้าจึงเคลื่อนขบวนขึ้นกุฏิ พี่ชาตรีประคองตะลุ่มรั้งท้าย

เมื่อเข้าไปถึงกุฏิ คุณลุงผู้เป็นหัวหน้าหันไปกราบพระพุทธรูปที่บูชาก่อน จึงกราบท่านเจ้า ส่วนข้าพเจ้าตามคุณป้า กราบท่านเจ้าทีเดียว พอเหลียวเห็นอาการคุณลุงทำเช่นนั้น คุณป้าและข้าพเจ้าจึงต้องกราบพระพุทธรูปภายหลัง ส่วนพี่ชาตรีคงกราบท่านเจ้าเท่านั้น

"ขอโทษคุณนายและหนูด้วยนะ ที่คุณผู้ชายกราบพระพุทธที่บูชาก่อนกราบอาตมานั้นถูกต้องตามระเบียบดีแล้ว เพราะพระพุทธสูงกว่าพระสงฆ์" ท่านเจ้ากล่าวพร้อมกับหัวเราะอย่างอารมณ์ดี

ข้าพเจ้าสบสายตากับคุณป้าเป็นเชิงสารภาพผิด ที่ไม่รักษาระเบียบประเพณีอันดีงามไว้

"นี่ลูกหรือหลานจะมาฝากบวชอีกกระมัง" ท่านเจ้าถามพร้อมกับสั่งศิษย์ให้จัดหาน้ำมาต้อนรับ

"ลูกเจ้าค่ะ อายุครบมาหลายปีแล้ว แต่ลางานเขาไม่ได้ ทั้งเจ้าตัวก็ยังไม่เต็มใจ มาปีนี้นึกสนุกขึ้นมาอย่างไรไม่ทราบ จู่ ๆ ก็บอกว่าจะบวชเมื่อก่อนวิสาขะนี่เอง" คุณป้าประนมมือกราบเรียนอย่างเคารพ

"จำนวนคงยังไม่เต็มนะขอรับ" คุณลุงเริ่มพูดบ้าง โดยไม่ทันทราบว่าท่านจะรับให้อุปสมบทได้หรือไม่

"เพิ่งเข้าบัญชีได้เพียง ๕-๖ รายเท่านั้น จำนวนที่จะรับได้ยังมีอีกมาก" ท่านเจ้าตอบแล้วถามว่า "นี่ได้อนุญาตให้ลาอุปสมบทแล้วหรือ"

"ยังครับ ต้องการมากราบเรียนให้ทราบว่าจะอุปสมบทที่วัดนี้ได้แล้ว จึงจะกรอกในใบลาบอก วัน เวลา วัด และชื่อพระอุปัชฌายะได้ละเอียด แต่คงจะได้รับอนุญาตแน่เพราะที่กองทำงานของเขา ไม่มีใครลาเลย ผู้บังคับบัญชาก็รับรองว่าบวชได้แน่ ราวต้นเดือนมิถุนายนก็ทราบเรื่อง" คุณลุงแถลงรายละเอียด

"อาตมาไม่ขัดข้อง รับให้อุปสมบทได้ เพราะมีเชื้อสายเกี่ยวข้องกันอยู่ด้วย ถึงจำนวนจะล้นก็ต้องพยายามรับจนได้ ชื่ออะไร วันเกิดด้วย" ท่านเจ้าถามต่อแล้วเตรียมจดบันทึก

"ชื่อ ชาตรี เกิดวันอังคารเจ้าค่ะ" คุณป้าชิงตอบ

"อายุน่ะเกิน ๒๐ ปีแล้วนะ" ท่านเจ้าย้ำถาม

"เกินตั้ง ๕ ปีแล้วขอรับ" คุณลุงช่วยตอบ

"กำลังถึงเบญจเพสด้วย เจ้าตัวเขาตกลงใจเองได้ ดีฉันพอใจมาก ถ้าไม่ได้บวชเรียนเวลาอายุเข้าถึงเบญจเพส เขาว่ามักมีอันตรายต่าง ๆ ดีฉันกำลังเป็นห่วงเขาอยู่ ก็พอดีเขาคิดบวชขึ้นเอง จึงสนับสนุนเต็มที่ ถามเขาว่าจะบวชที่วัดไหน เขาบอกว่าบวชที่วัดคุณพ่อเคยบวช จึงตกลงรีบพากันมาถวายตัว มอบหมายไว้เสียแต่เนิ่น ๆ" คุณป้าหยุดพูด เพราะต้องบ้วนน้ำหมาก แล้วเตือนให้พี่ชาตรีนำตะลุ่มดอกไม้เข้าไปถวายท่านเจ้า

พี่ชาตรีคลานไม่ถนัด มือถือตะลุ่มสะดุดกับเข่าตัวเอง กระทงดอกไม้จะหล่น ข้าพเจ้าอยู่ใกล้ จึงเอื้อมมือช่วยประคองให้ ท่านเจ้ายิ้มอย่างคนใจดี เห็นอกเห็นใจผู้น้อย ไม่พูดติเตียนอย่างไร พอรับประเคนตะลุ่มแล้ว พี่ชาตรีก้มกราบ ๓ ครั้งอย่างระมัดระวัง ตามที่คุณลุงซ้อมท่าทางไว้ให้แล้ว แต่ยังไม่วายเงอะงะ แล้วถอยออกมานั่งที่เดิม

"นี่เป็นพิธีมอบตัว จะต้องบวชกันแน่นอน บิดพลิ้วไม่ได้ละนะ" ท่านเจ้าแนะ

"กำหนดวันที่จะบวชหรือยัง เตรียมกะมาหรือเปล่า" ท่านเจ้าถามต่อ

"ผมคิดว่าวันอาทิตย์ ก่อนเข้าพรรษาสัก ๔-๕ วัน จะเหมาะกระมังขอรับ เวลานี้ก็ยังไม่ทราบวันลาแน่นอน กลับไปนี่จะได้ให้เขารีบเสนอใบลาทีเดียว" คุณลุงแถลงแทน

ท่านเจ้าพลิกปฏิทินตรวจแล้วตอบว่า "วันอาทิตย์นี้มีผู้จองเวลา ๑๓.๐๐ น. ไว้แล้ว ยังมีเวลา ๑๕.๐๐ น. และ ๑๗.๐๐ น. อีก ๒ เวลา เลือกดูเวลาไหนจะสะดวก สำหรับอาตมานี่กำหนดเป็นประมาณกลางไว้วันละ ๔ เวลา คือเช้า ๐๙.๓๐ น. ตอน ๑ บ่ายเวลา ๑๓.๐๐ น. ๑๕.๐๐ น. และ ๑๗.๐๐ น. ต้องกำหนดไว้เช่นนี้ ผู้บวชจะกำหนดเองตามใจไม่ได้ มิฉะนั้นจะพ้องกันมากราย สับสนยุ่งเหยิงกันนัก ทั้งฝ่ายพระจะได้มีเวลาพักผ่อนบ้าง"

คุณลุงปรึกษากับคุณป้า พี่ชาตรี ยังไม่ตกลงเวลาไหนแน่ ข้าพเจ้าเลยกระซิบคุณป้าว่าเวลา ๑๕.๐๐ น. ก็เหมาะดีแล้ว เราไม่ต้องกระหืดกระหอบรีบมาจากบ้าน เลี้ยงอาหารกลางวันแขกแล้ว ยังมีเวลาเหลือมาก กับตอน ๑๗.๐๐ น. นั้น อาจมีฝนตกจะพลอยลำบากมาก เวลา ๑๕.๐๐ น. นั้นกว่าจะเสร็จเรียบร้อยก็คงถึงเวลา ๑๖.๐๐ น.เศษ ญาติบ้านไกลยังพอมีเวลากลับถึงบ้านไม่ทันมืดค่ำ คุณป้าเห็นชอบด้วยจึงกราบเรียนท่านเจ้าว่า "ขอจองเวลา ๑๕.๐๐ น. เจ้าค่ะ"

"**อาตมาจะได้จดประจำไว้** มีรายหลังมาอีก ก็จองเวลาอื่นต่อไป ยอมให้นาคละเวลาเว้นแต่ต้องการจะบวชคู่กันเองก็ตามใจ" ท่านเจ้าชี้แจงแล้วอธิบายต่อไป "ต้องตกลงเรื่องวันเวลาให้แน่นอนเสียก่อน เช่นนี้เป็นการดี บางรายไม่เช่นนั้น กำหนดวัน เวลา เสียเองเสร็จแถมพิมพ์การ์ดแจ้งกำหนดงานเรียบร้อยเอาตามลำพัง ไม่ต้องมาดกลงกับทางวัดให้ทราบรายละเอียดอะไรก่อน ครั้นมาติดต่อกับทางวัด ปรากฏว่าพ้องกับวันเวลาของรายอื่นที่เขามาขอกำหนดไว้แล้ว ทำให้กาหลวุ่นวายทั้งฝ่ายวัดฝ่ายบ้าน เป็นการทำตามอารมณ์ตัวเองอย่างนี้ไม่ถูกเลย ดามที่มากำหนดจองวันเวลาทางวัดไว้ก่อนเช่นนี้ เป็นการสะดวกดีมาก ประเด๋ียวอาตมาจะจดวันเวลาที่ดกลงไว้ให้ไปเพื่อเป็นหลักฐานแน่นอน" ท่านเจ้าอธิบาย

"เรื่องกำหนดวันเวลาบวช ตกลงกันได้แล้ว ก็ขอทำความตกลงกับคุณชาตรีสักเล็กน้อยก่อน" ท่านเจ้าปรารภต่อไป "การที่คุณมุ่งหมายมาอุปสมบทในสำนักนี้ ก็เชื่อว่าคุณพ่อคงแนะนำหรือชี้แจงความเป็นไปของสำนักให้ทราบเป็นอันดีแล้ว เพราะเป็นสำนักเดิมของคุณพ่อ แต่ควรทำความเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไปก่อนว่า การบวชมิใช่สำเร็จเพียงแต่การโกนผม นุ่งห่มผ้าเหลืองพักอยู่ในวงวัดเท่านั้น เพียงเท่านี้เขาเรียกว่าเพียงเปลี่ยนเพศจากคฤหัสถ์มาอยู่ในเพศบรรพชิต หรือเรียกว่าบวชนอกเหมือนเครื่องแบบของทหาร ยังต้องมีการศึกษาข้อวัตรปฏิบัติตามหลักสิกขาวินัยที่พระพุทธเจ้าตั้งเป็นหลักไว้ เพื่อได้ประพฤติตามสม่ำเสมอเหมือนกับพระเณรอื่น ๆ สิกขาวินัยของพระพุทธเจ้า ก็คือระเบียบที่ผู้บวชเข้ามาแล้วจะต้องรับรู้รับทราบแล้วประพฤติตนไปตามระเบียบเหล่านั้นอย่างเคร่งครัดให้แม้นเหมือนกับเพื่อนนักบวชด้วยกัน เรียกว่าบวชใน ถ้าทำบกพร่อง ย่อหย่อน จะถูกหมู่มากตั้งรังเกียจร่วมกิจงานการกับเขาไม่ได้ สิกขาวินัย จึงคล้ายกับระเบียบข้อบังคับรับสมาชิกของสมาคมทั้งหลายนั่นเอง ทุกคนอยากได้คนดีไว้เป็นสมาชิกของตนฉันใด พระพุทธเจ้าก็ต้องการรับสาวก คือสมาชิกที่ดีไว้ร่วมในหมู่คณะของพระองค์ฉันนั้น เหตุนี้ เมื่อบวชแล้ว จึงต้องเร่งศึกษาให้ทราบระเบียบของพระองค์ท่านว่าห้ามอะไรบ้าง แนะนำอะไรบ้าง ตลอดศึกษาถึงขนบธรรมเนียมประเพณีประจำของวัดที่ตนบวชอยู่ด้วย เมื่อรู้แล้วก็ต้องคอยระมัดระวังตน ไม่ละเมิดฝ่าฝืนข้อที่ห้ามปรามทั้งต่อหน้าและลับหลัง ประพฤติปฏิบัติตามข้อที่ท่านแนะนำว่า เป็นคุณสมบัติอันดีงามเสมอไป ด้วยการคอย

ระมัดระวังความชั่วเสียหายอยู่เป็นประจำ คอยทำแต่ความดีงามตลอดไปเช่นนี้ ขณะยังบวชอยู่ก็ชื่อว่า ได้ประพฤติความดีเป็นบุญกุศลแก่ตนเอง เป็นศรีแก่พระศาสนาตลอดระยะเวลาประมาณ ๓ เดือนเศษนี้ พอจะได้โน้มอัธยาศัยของเราให้รู้จักสำรวมระวังตัวกลัวความผิดความชั่วติดอัธยาศัยไปถึงขณะลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาสอีกได้ จะเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ เป็นลูกแก้วลูกขวัญของพ่อแม่ คุณประโยชน์ของการบวชมีเพียงย่อ ๆ ดังนี้ จึงขอเล่าให้รับทราบเป็นความรู้เบื้องต้นไว้ มิฉะนั้นอาจจะหนักอกหนักใจ เมื่อมาอยู่ในวงวัดแล้วต้องมีการศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติกิจวัตรจนแทบไม่มีการพักผ่อน ไม่เหมือนกับที่อื่นอย่างที่เคยพบปะมา การที่สำนักต้องจัดให้มีการศึกษาปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ มิใช่ว่าอุตริจัดอย่างสนุก ๆ อย่างนั้นตอก แต่มุ่งถึงการฝึกฝน อบรมอัธยาศัยของผู้บวชแต่ละคนเป็นสำคัญ ทางสำนักวัดต้องการที่จะช่วยเหลือให้ผู้บวชได้รับผลจากการบวชจนสุดสามารถ จะได้สมกับที่ปรารถนาบวชหาบุญหากุศล ถ้าปล่อยไปตามเรื่อง ไม่มีการศึกษาอบรมฝึกฝน ก็จะเท่ากับมาช่วยกันทำลายพระศาสนา บั่นทอนพระศาสนาให้คอดกิ่วเสื่อมทรามลงไปทุกขณะ ฉะนั้นขอให้ตั้งใจว่าเราจะบวชเพื่อหาบุญกุศลให้แก่ตนเอง จะได้บุญได้กุศลก็อยู่ที่เราต้องศึกษา ให้รู้จักว่าอะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป จะได้ทำบุญเว้นบาปได้ถูกต้อง ตามที่พูดมานี้พอฟังเข้าใจบ้างไหม?" ท่านเจ้าหันไปถามพี่ชาตรีด้วยความสนใจ

"เข้าใจบ้างขอรับ" พี่ชาตรีประนมมือตอบ

"พยายามจดจำคำสอนของพระคุณเจ้าท่านไว้ให้ดีนะลูก ล้วนแต่คำสอนที่วิเศษทั้งนั้น" คุณป้าเตือนพี่ชาตรี

"การบวชลูกชายคราวนี้ ผมจะพยายามทำตามจุดประสงค์ของการบวชจริง ๆ ให้มากที่สุด ตัดการตำน้ำพริกละลายแม่น้ำเสียแทบทุกอย่าง เช่นทำขวัญนาค แห่นาค ก็จะงดถึงวันบวชผมจะให้เขามาโกนผมที่วัด นุ่งห่มผ้าขาวเข้าบรรพชาทีเดียว คงจะไม่เป็นการผิดหรือบกพร่องอะไรใช่ไหมพระคุณท่าน" คุณลุงแสดงความคิดทำนองหารือ

"เหมาะมากซิคุณ เรื่องการบวชของเราไม่มีอะไรยุ่งยากลำบากลำบนรุ่นวายเหน็ดเหนื่อยอะไรเลย ตามที่คุณเล่าความประสงค์มาให้ฟังนั้นเป็นความดีแล้ว เตรียมบริขาร ๘ ให้พร้อมเท่านั้น ก็นับว่าพอแล้ว ที่รุ่นวายยุ่งยากนักนั้น อยู่ที่ประเพณีทำตาม ๆ กันมา เรื่องการทำขวัญนาคแห่แหนเหล่านี้ ล้วนเป็นบริวารของการบวชทั้งนั้น พูดมากไป อาจถูกหาว่าตัดอาชีพเขา อย่างการทำขวัญนาค ก็คือหาคนมาสั่งสอนแนะนำเรื่องการบวชให้เจ้านาคสำนึกตัว ผู้ว่าขวัญต้องว่าเป็นทำนอง เขามาทำพิธีให้ก็ต้องมีสินจ้างรางวัล ถ้าเด็กของเรารู้เรื่องการบวชเรียนดีอยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องจ้างใครมาสอน ประกอบกับต้องมีมโหรีปี่พาทย์ร่วมงานด้วย ต้องคอยทำอาหารเลี้ยงดูญาติมิตร ต้องหยิบยืมหาเครื่องประกอบพิธี เช่น เครื่องบายศรี

ต้องจัดเตรียมบ้านเรือนไว้รับรองให้เหมาะสม เหล่านี้เป็นเรื่องประเพณี เจ้าภาพอยากมีหน้ามีตา ให้ชาวบ้านเขายินยอว่า บวชลูกทั้งที ได้จัดทำงานเอิกเกริกใหญ่โต เลยต้องยอมทนเหน็ดเหนื่อย ผู้มีทุนรอนหยิบใช้สอยของตนเองได้ก็พอทำเนา บางรายไม่เช่นนั้น ตนเองก็อัดคัดอยู่แล้ว เบี้ยน้อยหอยน้อยก็อยากทะเยอทะยาน จะให้มีหน้ามีตาเหมือนเขา ต้องไปกู้หนี้ยืมสิน ไปจำนำจำนองคนอื่นเขามาเพื่อบำรุงหน้าตาของตนเองก็มี บางรายรู้ตนว่ากำลังน้อยอยู่แล้ว แต่ขัดลูกหนุนจากชาวบ้านใกล้เรือนเคียงหรือจากผู้ทำขวัญ จากเจ้าของปี่พาทย์มโหรี จากผู้หากินทางตั้งเครื่องไฟฟ้า เครื่องขยายเสียง ซึ่งเป็นอาชีพของเขาแต่ละอย่าง เป่าหูว่าบ้านเหนือบ้านใต้เขาบวชลูกยังมีทำขวัญมีลิเกฉลองได้ เราก็มีฐานะเท่า ๆ กัน ไม่มีการทำขวัญไม่มีการฉลองจะไม่ขายหน้าเขาบ้างหรือ เลยต้องจำใจขายผ้าเอาหน้ารอด บางรายฝ่ายบิดามารดารู้ประมาณกำลังตนดีอยู่ แต่ทนอ้อนวอนลูกผู้จะบวชไม่ได้ เกรงจะไม่เท่าเทียมเขา ยิ่งลูกเล่นตัวว่า ถ้าไม่มีการทำขวัญ ไม่มีการฉลอง ก็จะไม่บวช ถูกรุกเข้าเช่นนี้ บิดามารดาผู้เข้าตาจน อยากจะได้เกาะชายผ้าเหลืองลูกอาศัยขึ้นสวรรค์ หรืออยากให้ลูกเป็นคนสุกเสียทีต่อไปจะคิดมีเหย้ามีเรือนก็สะดวก ไม่ถูกฝ่ายหญิงดัดค้าน เลยตกกระไดพลอยโจน ยอมเป็นหนี้เขาด้วยความจำใจ บางรายเจอะลูกที่เกเรมาก จำใจบวช เพราะทนอ้อนวอนจากพ่อแม่ไม่ได้ ก็ทนบวชให้เป็นการฉลองศรัทธาพ่อแม่ที่หลงใหล อยากจะเห็นชายผ้าเหลืองของลูกเพียง ๕-๖ วันก็สมใจแล้ว ลูกคนนั้นจำใจบวชได้เพียง ๗-๘ วันก็ลาสิกขาออกมาเสีย สิ่งของที่หยิบยืมเขามายังส่งคืนเจ้าของไม่ทันหมดก็มี หรือที่กู้หนี้ยืมสินเขามาบวชลูก จนลูกลาสิกขาแล้วตั้ง ๒-๓ ปี ยังใช้หนี้เขาไม่หมดก็มี อย่างนี้จะเอาบุญเอาคุณกันตรงไหน กลายเป็นทำตามธรรมเนียมประเพณีกันไปหมด ลืมนึกถึงจุดหมายของการบวชเสียสิ้น ตามที่คุณผู้ชายจะคิดทำตามสะดวกเช่นนี้ ชอบแล้ว ขออนุโมทนาด้วย แต่จะไม่ถูกคุณลูกนี่ขอร้องอย่างไรบ้างหรือ" ท่านเจ้าหยุดพักเหนื่อย

"เขาชอบเงียบ ๆ ไม่อยากให้เอิกเกริกเหมือนกัน จึงไม่มีการขอร้องอย่างไร สุดแล้วแต่พ่อแม่เห็นดีงามอย่างไร เขายินดีปฏิบัติตามทุกอย่าง" คุณลุงตอบสนอง

"นี่ปรารภกันมามากแล้ว ขอกำชับว่า ต่อไปนี้จงรีบหาหนังสืออุปสมบทวิธีมาอ่านให้รู้เรื่องเป็นเบื้องต้นเสียก่อน การออกสำเนียงอย่างนั้น คุณผู้ชายคงแนะนำได้บ้าง ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เริ่มหัดนั่งคุกเข่าไปตั้งแต่เวลานี้ทีเดียว จะสวดมนต์ไหว้พระหรือทำกิจการอะไรควรหัดนั่งคุกเข่าให้มากไว้ ถ้าไม่หัดให้คุ้นเคย เวลาบวชเข้าจริงต้องใช้กิริยานั่งคุกเข่ามาก จะเจ็บนิ้วเท้าแทบทนไม่ไหว บางคนสังเกตดูน่าสงสารมาก หมั่นหัดไปครั้งละเล็กคราวละน้อย จะค่อยคุ้นทนนั่งอยู่ได้นาน ๆ พอได้รับหนังสือราชการอนุญาตแล้วจงรีบมาหาพร้อมกับหนังสืออุปสมบทมาด้วย จะได้มอบหมายแก่ผู้หัดขานนาคต่อไป

การหัดขานนาคนี้ นับเป็นระเบียบเริ่มแรก ต้องสนใจให้มาก อย่านึกว่าไม่เป็นไร ต้องจำบาลีให้คล่องชำนาญ ออกสำเนียงให้ถูกต้อง ประกอบกับกิริยามารยาทการประนมมือ การกราบ เหล่านี้ต้องแม่นยำ ถ้าบกพร่องจำไม่ได้ ก็เป็นอันบวชไม่ได้ เพราะเป็นคำแสดงความประสงค์เฉพาะตนเอง จะให้มาสอนกันในอุโบสถนั้นย่อมไม่ได้เป็นเด็ดขาด การหัดขานนาคนั้นผู้ซ้อมจะหัดที่กุฏิก่อน เมื่อเห็นว่าคล่องดีแล้ว จึงลงไปซ้อมที่ในอุโบสถ ให้รู้จักสถานที่ของจริงอีก พระอุปัชฌาย์นั่งตรงไหน ตามเข้าไปแล้วนั่งพักตรงไหน ครองผ้าที่ไหน เท่ากับเป็นการซ้อมใหญ่ของการแสดงละครฉะนั้น เพื่อให้ญาติมิตรที่มาพลอยอนุโมทนาได้เห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อยทุกอย่าง อันพิธีการต้องบอกบทกันในอุโบสถโหวกเหวกนั้น สำนักนี้ไม่นิยมใช้ เมื่อถึงเวลาแล้วต้องปฏิบัติตนตามหน้าที่ของแต่ละฝ่ายเคลื่อนคล้อยไปตามระเบียบที่ฝึกหัดไว้ หากจะมีบกพร่องเพราะตื่นสมาคมหรือประหม่า ก็เพียงกระซิบเตือนนิดหน่อยเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้ญาติมิตรได้ชม การอุปสมบทนี้นับเป็นพิธีสำคัญยิ่ง ที่จะเสกคนให้เป็นพระเณร ถ้าทำอย่างสุกเอาเผากิน หรือมักง่ายลวก ๆ เอาตามใจก็เท่ากับเพาะนิสัยมักง่ายแก่ผู้บวช ผู้บวชจะไม่สำนึกถึงระเบียบแบบแผนว่าสำคัญเพียงไร อย่างเขาจะหล่อพระพุทธรูปด้วยทองเหลืองทองแดงไว้กราบไหว้บูชา ยังต้องมีพิธีรีตองมากมาย นี่เราจะบวชคนให้เป็นพระภิกษุทั้งที จะทำอย่างมักง่ายตามใจเข้าว่าจะไม่ได้ผลดีสมความปรารถนาทั้งผู้บวช ทั้งบิดามารดาญาติมิตร จึงขอแนะนำว่าต้องตั้งใจปฏิบัติตนให้ได้ตามระเบียบแบบแผนของวัดจนเต็มสติกำลัง ซึ่งนับว่าเป็นเบื้องต้นของการบวชไปทีเดียว"

"เป็นพระคุณมากเจ้าค่ะ ดิฉันดีใจมาก ขอมอบให้พระคุณเจ้ากวดขันตามระเบียบทุกอย่าง โดยไม่ต้องเกรงใจเจ้าค่ะ สมปรารถนาดิฉันมากที่ลูกจะได้รับการอบรมบ่มนิสัยจากพระคุณเจ้าอย่างเต็มที่ พ่อชา จำคำแนะนำของท่านไว้ให้ดีนะจ๊ะ อย่ามาทำดื้อดึง อีโหลกโขลกเขลกในเวลาบวชให้พ่อแม่พลอยขายหน้าไปด้วย" คุณป้าช่วยอบรมต่อ จนพี่ชาตรีทำหน้าอายเหนียมชอบกล

"หนูล่ะ ไม่อยากบวชกับเขาบ้างหรือ เห็นนิ่งเงียบอยู่" ท่านเจ้าหันมาถามข้าพเจ้าเป็นเชิงเย้า

"หนูเป็นผู้หญิง บวชไม่ได้นี่เจ้าคะ" ข้าพเจ้าตอบด้วยความเคารพ

"เป็นหญิงหรือเป็นชาย ก็บวชได้เหมือนกัน เอาไว้วันหลังจะหาโอกาสชี้แจงให้ฟัง จดหัวข้อวันนี้ได้อะไรไว้บ้าง" ท่านเจ้าคงเห็นข้าพเจ้าแอบบันทึก จึงถามขึ้น

"จดหัวข้อเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นความรู้สำหรับตัวเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าเล่าถวาย

“หลานคนนี้เขาช่างจดช่างจำ ไปไหนมาไหน พบเห็นอะไร เขาจดได้ละเอียดลออดีมาก ดิฉันอยากให้เป็นผู้ชายเสียจริง ๆ เป็นผู้ชายก็คงได้บวชพร้อมกับพ่อชาเขานี่แหละเจ้าค่ะ” คุณป้าช่วยเสริม

“เมื่อพี่ชาตรีรับแผ่นกระดาษจดวันเวลาบวชจากท่านเจ้าแล้ว ก็พร้อมกันกราบลา

กำลังสวมรองเท้าอยู่ที่เชิงบันไดกุฏิ พี่ชาตรีแอบกระซิบกับข้าพเจ้าว่า “น้องศุ. พี่บวชได้ครึ่งองค์แล้วนา”

“ขวาง” ข้าพเจ้าประชดให้

๘. วัดหลวง – วัดราษฎร์

เมื่อการฝากตัวพี่ชาตรี ให้อุปสมบทผ่านเวลาไปราวเดือนเศษ คุณป้ากำลังวุ่นตระเตรียมจัดบริขารมีที่นอน หมอน มุ้ง และอย่างอื่นอีกจิปาถะ แม้คุณลุงจะห้ามว่าไม่ต้องลงมือให้เหนื่อยเมื่อยหลังก็ได้ ไปเลือกดูที่ร้านเขาจัดไว้พร้อมเสร็จก็ตาม คุณป้าไม่ยอมฟังเสียง ตอบโต้ว่ามีลูกชายคนเดียวก็อยากจะทำด้วยมือของตนเองให้เต็มรักบ้าง จะบวชเรียนกับเขาไม่ได้แล้วก็ขอออกกำลังร่างกายทำบุญด้วย และตามร้านที่เขาจัดทำไว้นั้น บางสิ่งบางอย่างก็ไม่ถูกใจขอให้ตามใจในการบวชลูกคนนี้สักครั้ง คุณลุงปิดสถานีเตือนแต่วันนั้น

วันเสาร์ คุณลุงแต่งตัวทำนองออกนอกบ้านแต่เช้า โดยท่านแจ้งให้คุณป้าทราบว่าเกือบจะลืมวันบวชนาคของญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดสนิทอยู่ต่างจังหวัด เขาส่งหนังสือเชิญมานานวันแล้ว เพิ่งเปิดอ่านวันกำหนดงานเมื่อคืนนี้ จึงจำเป็นต้องเดินทางไปร่วมงานด้วย คุณป้าอ้างว่ากำลังยุ่งให้คุณลุงไปคนเดียว และให้ถือโอกาสส่งบัตรวันบวชพี่ชาตรีแก่ญาติถิ่นนั้นเสียด้วย กับสนับสนุนให้ข้าพเจ้าติดตามคุณลุงไปด้วยได้ จะได้มีเรื่องราวกลับมาเล่าสู่กันฟังบ้าง จึงเป็นอันต้องเร่งรีบเตรียมตัวเพื่อเดินทาง

ในขณะนั่งรถไปสู่สถานีรถไฟ คุณลุงส่งบัตรเชิญในงานบวชนาคมาให้ข้าพเจ้าตรวจดูให้ถี่ถ้วนอีกครั้ง เกรงจะผิดวันเวลา ข้าพเจ้าอ่านดูตลอดแจ้งให้ทราบว่าวันนี้แน่ เวลา ๑๓.๐๐ น. เชิญนาคเข้าสู่พระอุโบสถ ข้าพเจ้านึกเฉลียวขึ้นมา จึงถามคุณลุงว่า “วัดนี้เป็นวัดหลวงหรือคะ ?”

“ไม่ใช่วัดหลวงดอก วัดราษฎร์ธรรมดาเรานี่เอง” คุณลุงตอบ

“หลานเห็นใช้คำว่า พระอุโบสถ ก็นึกว่า คงเป็นวัดหลวง เคยทราบมา จะเรียกพระอุโบสถ พระวิหาร พระอาราม พระกฐิน ดังนี้ได้ ต้องเป็นพระอารามหลวงทั้งนั้น วัดราษฎร์เราเรียกกันเพียงอุโบสถ วิหาร อาราม หรือกฐินเฉย ๆ เมื่อเห็นในบัตรเชิญเรียกว่าพระอุโบสถ หลานก็เข้าใจว่าต้องเป็นพระอารามหลวง ทำไมจึงใช้ถ้อยคำไขว้เขวกันเช่นนี้เจ้าคะ” ข้าพเจ้าสนใจถามขึ้น

“ก็เรื่องไม่รู้จักระเบียบว่า เขาจัดชั้นเชิงกันอย่างไร ได้ยินได้เห็นเขาพูดเขาอ่านไม่ทันคิดถึงระเบียบแบบแผนจำได้เพียงเผิน ๆ ก็นำมาใช้บ้างอย่างเขาเล่าว่า มีผู้ซื้อกระโถนชนิดเตี้ย ปากกว้าง ไปทำชามใส่ข้าวรับประทาน ด้วยคิดว่า เมื่อใช้มือเปิบข้าวจะได้ต้อนเมล็ดข้าวได้ง่ายเรียกว่าไล่จนดี เพราะขอบกันกระโถนสูงกว่าจานธรรมดา อย่างนี้ ก็มี” คุณลุงหัวเราะตอบ

"ขืนปล่อยต่อไปอย่างนี้ ถ้อยคำสำนวน ระเบียบแบบแผนมิเลอะเทอะกันหมดหรือคะ" ข้าพเจ้าแย้งขึ้นอีก

"ทำอย่างไรได้ ก็ไม่มีใครเป็นเจ้ากี้เจ้าการ คอยแนะนำดักเตือนกันนี่หลาน สมัยก่อน ๆ ที่ลุงกำลังทำงานอยู่นั้น หัวหน้าท่านกวดขันจริง ๆ จะเขียนหนังสือร่างหนังสือต้องรักษาระเบียบกระทั่งวรรคตอนสำนวนไม่เยิ่นเย้อ ต้องได้ใจความกะทัดรัดทุกตัวอักษรทีเดียว เรียกว่าใช้คำพูดน้อย แต่ได้ใจความมาก การอ่านก็เหมือนกัน ลุงถูกฝึกมาตั้งแต่อยู่เป็นศิษย์วัดอ่านพงศาวดารจีน อ่านพระอภัยมณีมาเสียซ่ำซอง อาจารย์กวดขันนัก ตัว ร. ตัว ล. ตัวกล้ำต้องอ่านได้ชัดเจนให้เหมือนเสียงพูด ท่านว่า เพราะตัวหนังสือก็แทนคำพูดของผู้แต่ง ผู้อ่านจึงต้องอ่านให้เหมือนเสียงพูด เท่ากับพูดแทนผู้แต่ง อ่านให้ถูกวรรคตอนอย่าตู่ตัว อย่าอุตริไปแยกวรรคแยกตอนของท่านจะเสียความหมาย เช่น พระเนตร พระกรรณ อ่านเป็นพระเนตอน พระกอนรณก็มี รองเท้าแบบนอก อ่านเป็น รองเท้า แบ บน อก ก็มี ทำให้เสียเนื้อความได้ง่าย เพราะผู้ไม่สนใจในเรื่องแยกวรรคตอนเช่นนี้ จึงมีเรื่องขำเกิดขึ้นให้จำเป็นเกร็ดหัวเราะกันอยู่มากเรื่อง เช่น รางรถไฟน้ำท่วมเสียหาย อ่านแยกว่า รางรถไฟน้ำ–ท่วมเสียหาย สร้างพระพุทธรูปด้วยขี้ครั่ง อ่านแยกว่า สร้างพระพุทธรูปด้วยขี้ – ครั่งไม่ถาวร ดังนี้เป็นต้น" คุณลุงหยุดผ่อนหายใจ

"เวลานี้ คุณลุงก็ดูเหมือนเป็นเจ้ากี้เจ้าการแนะนำอยู่แล้วไม่ใช่หรือเจ้าคะ หลานถึงได้ยินพี่ชาซ้อมขานนาคออกเสียงตัว ร. ขรมอยู่ทุกวัน เสียงเถรัสสะ ภาโร ๆ รัวลิ้นเสียจนหลานพลอยจำได้" ข้าพเจ้าแย้งขึ้น

"นี่เป็นเรื่องส่วนตัว เราช่วยกันเองต่างหาก นายชานี่ ถ้าไม่ช่วยแนะนำซักซ้อมให้พอได้เค้าเสียก่อนบ้าง ก็เกรงจะไปทำความหนักใจที่วัดมาก" คุณลุงชี้เหตุ

"หลานคิดว่า ถ้าได้พ่อบ้านแม่เรือนชั้นผู้ใหญ่อย่างคุณลุงนี่นะคะ ช่วยอบรมลูกหลานของตนในเรื่องระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดถึงการอ่านการเขียนหนังสือให้เป็นความรู้เบื้องต้น ไม่ปล่อยให้มักง่ายหละหลวม ในเรื่องระเบียบต่าง ๆ เหล่านี้ ได้เป็นประจำบ้านทั่วกันเสมอแล้ว จะเป็นการช่วยเด็กของเราให้มีนิสัยรักระเบียบ ตลอดการพูดจาการอ่านหนังสือ มีการระมัดระวังขึ้นอีกมาก อย่าคอยโยนกลองในเรื่องเหล่านี้ ให้เป็นหน้าที่ของครูทางโรงเรียนฝ่ายเดียวเท่านั้น ผู้ใหญ่ของเราในชั้นนี้ ก็ล้วนแต่พอมีความรู้ในเรื่องระเบียบแบบแผน เคยศึกษาเล่าเรียนมาแล้วเหมือนกัน" ข้าพเจ้าแสดงความเห็น

"ถูกของหลานเหมือนกัน แต่พวกเรามักจะลืมหน้าที่ของตนเองเสมอ พอมีทางจะปัดให้พ้นหน้าที่ได้แล้วก็มักเกี่ยงงอนให้ผู้อื่นร่ำไป อย่างลุงเคยได้ทราบแว่ว ๆ ว่าทหารประจำการหลบหลีกกรมกองไปปล้นชาวบ้าน ตำรวจจับได้ ก็แจ้งต่อว่าไปยังกรมกองว่า ไม่ควบคุม

อบรมทหารให้ดี ฝ่ายทหารก็ตอบว่า ทหารอยู่ในกรมกองเพียง ๒ ปี จะอบรมให้ดีถึงขนาดได้อย่างไร ส่วนตำรวจนั่นซิ ปกครองมาตั้งแต่เกิด น่าจะมีการอบรมได้ดีกว่าเป็นไหน ๆ ตำรวจก็ซัดไปถึงโรงเรียน ๆ ก็บอกว่า อยู่ในปกครองของครูเพียงวันละ ๕-๖ ชั่วโมงเท่านั้น จะให้อบรมดีได้อย่างไร เขามีเวลาอยู่กับพ่อแม่มากกว่า ฝ่ายพ่อแม่ก็บ่นซัดทอดย้อนว่า พ่อแม่ต้องวุ่นเรื่องอาชีพหาเวลาอบรมได้ยาก ได้ให้เข้าโรงเรียนก็หมายว่า ให้ครูช่วยอบรมสั่งสอนแทนอยู่แล้ว ที่สุดก็ซัดต่อกันไปถึงการบวชเรียนว่าพระอุปัชฌาย์อาจารย์ น่าจะได้ฝึกปรือให้เรียบร้อยกว่านี้ ฝ่ายวัดก็โต้ตอบกลับมาว่า อยู่โรงเรียนตั้ง ๗-๘ ปี ยังเอาดีเรียบร้อยไม่ได้ เพียงมาบวชอยู่ในวัด ๓ เดือนเศษ ๆ จะให้อบรมนิสัยใจคอเรียบร้อยดีขึ้นสักเพียงไหน นี่หลานจะเห็นว่าต่างไม่ยอมรับผิดกันตลอดแถว เด็กที่เติบโตมาจากวงการซัดทอดหน้าที่ของผู้ใหญ่เช่นนี้ จะได้ศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนอบรมนิสัยใจคอในระเบียบแบบแผนได้อย่างไรบ้าง เขากำลังเติบโตขึ้นมาในระหว่างการซัดทอดของผู้ใหญ่ ถ้าต่างตั้งใจทำตามหน้าที่ของตนให้ประสานงานส่งเป็นทอด ๆ ไป พ่อแม่กวดขันทางบ้าน ครูกวดขันทางโรงเรียน นอกบ้านนอกโรงเรียนตำรวจก็ช่วยสอดส่อ ...นะนำห้ามปราม ยามบวชเรียน ก็ขอให้ทางวัดกวดขันจนได้สำนึกว่าต้องบวชทั้งนอกทั้งใน จะได้อบรมถึงจิตใจให้มีคุณความดีติดตัวนำไปใช้ยามเป็นฆราวาสด้วย ไม่ใช่บวชแต่เพียงประเพณี ทน ๆ อยู่วัดจนออกพรรษาก็สึกหาลาเพศ ไม่ได้ความดีจากการบวชออกไปจะถูกหาว่าบวชเสียผ้าเหลือง ยามเข้ารับราชการทหารก็อบรมกันให้เข้มแข็งจริง ๆ อีก ช่วยกันได้เช่นนี้แล้ว คนที่นิสัยดื้อด้านสันดานพาลเกเรจริง ๆ จึงจะลอดเล็ดเหลือเป็นพาลอยู่ได้ นอกจากนี้ ก็จะได้พลเมืองดีของประเทศชาติอย่างน่าปลื้มใจทีเดียว" คุณลุงถอนหายใจยาว

"เรื่องการอบรมเหล่านี้ เห็นจะต้องตั้งต้นแต่ครอบครัวออกไปทีเดียวนะคะ" ข้าพเจ้าให้ความเห็น

"ถูกแล้ว ผู้จะเป็นพ่อบ้านแม่เรือน จะต้องสำนึกตัวว่า ต้องมีหน้าที่อบรมฝึกฝนลูกหลานของตนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย มิใช่เผลอ ๆ ไผล ๆ ก็มีลูกมีหลานออกมาไม่มีปัญญาจะเลี้ยงอบรม ปล่อยให้เป็นทะโมนไปตามเรื่อง อย่างนี้นึกดูคล้ายกับว่า ช่วยกันสร้างมนุษย์ให้เกิดมารับความทุกข์ยากเดือดร้อน และรบกวนชาวบ้านชาวเมืองเขาด้วย โดยลูกมิได้รับทราบการกระทำ หรือมีเวลาเลือกเฟ้นอย่างไรเลย ลุงขอปรับเอาว่าทำบาปแท้ ๆ" คุณลุงปรารภต่อ

"พระท่านว่า เพราะกรรมบันดาลไม่ใช่หรือคะ ใคร ๆ ก็ไม่อยากยากเย็นเดือดร้อน ทั้งจะเลือกแต่ความสุขสบายตามใจก็ไม่ได้ ต้องสุดแล้วแต่บุญกรรมทั้งนั้นถูกไหมเจ้าคะ" ข้าพเจ้าขอความเห็นรับรอง

"จริงแล้ว เรื่องกรรมนี้เป็นหลักฐานสำคัญ ถ้าเราไม่เชื่ออำนาจกรรมอย่างมั่นคงแล้ว ก็ต้องเที่ยวชัดโทษผู้อื่นสิ่งอื่น ตลอดผีสางเทวดาว่าช่วยกันบันดาลหรือกลั่นแกล้ง อย่างนี้ ล้วนแต่ลืมการกระทำของตนเอง ทั้งที่ล่วงเลยแล้ว และทั้งที่กำลังทำอยู่เสียหมด จึงไม่ใคร่ยอมรับผิด หรือกว่าจะให้ยอมสารภาพผิดได้ ก็ต้องทั้งปลอบทั้งขู่ ท่านเจ้าของหลานที่วัดเคยเล่าให้ลุงฟังว่า วันหนึ่งฝนกำลังตกพรำท่านเผาศพเพื่อนพระแล้ว จึงรีบกลับวัด เรียกรถป้ายเหลืองให้ไปส่ง พอขับรถมาสักครู่ คนขับรถช่างพูดก็ปรารภขึ้นว่า "บุญกรรมมีจริงไหมขอรับ" ท่านตอบรับว่า "มีจริง" คนรถก็เล่าตอบว่า "ผมก็เชื่อเช่นนั้น เพราะได้กับตัวผมเอง วันหนึ่ง กำลังขับรถด้วยความเร็วพอประมาณอย่างวิ่งอยู่ในกรุง มีคนวิ่งพรวดพราดออกมาจากในตรอกไม่ทันดูซ้ายดูขวา ถึงผมจะระวังอยู่ก็ไม่วายชน รถผมไม่ได้ชน เขามาชนรถผมเอง ที่สุดขาหัก แทนที่เขาจะนึกว่าเขาทำผิดเอง กลับหาว่าผมขับรถทับเขา พูดจาหยาบคาย ยังอาฆาตมาดร้ายผมด้วยประการต่าง ๆ ตกลงเรื่องต้องแล้วแต่ตำรวจ ผมก็นึกถึงตัวเองว่า นี่ก็กรรมของเรากำลังสนองแล้ว ต้องกัมหน้าสนองกรรมไป แต่ยังอดคิดไม่ได้ว่าคนเราเวลามีเรื่องราวอะไรอย่างผมนี่ น่าที่จะได้พูดได้ถามใครถูกผิดบ้าง ด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส ให้สมกับเป็นมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง นี่ไม่เช่นนั้น กลับปั้นหน้ายักษ์เข้าหากันทีเดียว วันนั้นถ้าผมไม่นึกถึงกรรมห้ามใจได้แล้ว คงได้แก้เมื่อยกันน่าดูบ้างเป็นแน่ ทำไมหนอมนุษย์ ท่านก็หมายว่ามีจิตใจสูง ผมเองยังไม่เคยพบผู้มีจิตใจสูงสมชื่อเลยสักคน มีแต่ใจสูงไปด้วยความเหี้ยมโหดตุร้ายเหยียดหยามกัน คนพวกนี้คงจะลืมว่าตนเป็นมนุษย์กระมัง ท่านเจ้าเล่าว่าเมื่อได้ฟังคนขับรถเล่าเช่นนั้น ท่านก็ตอบให้ฟังว่า คนที่เหี้ยมโหดตุร้าย ตีรันฟันแทงประหัตประหารกัน หรือไปทำความเลวทรามต่ำช้าที่ไม่สมควรกระทำ ล้วนแต่ลงมือกระทำด้วยความลืมตัว ลืมความเป็นมนุษย์ ลืมความเจ็บป่วยไปชั่วคราวทั้งนั้น เมื่อลืมความเป็นมนุษย์แล้ว ก็กระทำตามเยี่ยงดิรัจฉาน ซึ่งไม่มีการให้อภัยกันเลย เท่ากับมีร่างเป็นมนุษย์ แต่จิตใจขณะนั้นเป็นดิรัจฉานไปชั่วคราว ดังที่ท่านเรียกว่า มนุสสติรัจฉาโน อย่างไรเล่า คนเราถ้ายังไม่ลืมความเป็นมนุษย์ ทะนงตัวอยู่ว่าเป็นมนุษย์ที่สมชาติตระกูล จะไม่กล้าทำบาป ทำชั่ว ตีรันฟันแทงเหยียดหยามกันได้เลย คนรถตอบว่า จริงของท่านขอรับ และรถก็เลี้ยวเข้าถึงประตูวัดพอดี เด็กศิษย์เตรียมจ่ายค่าจ้าง คนขับรถกลับยกมือไหว้ไม่ยอมรับ บอกว่าขอทำบุญกับหลวงพ่อด้วย "อ้าว! ทำไมหยุดป้อมไฟนานนักเล่าหลาน" คุณลุงเล่าเรื่องเพลินจนไม่รู้ว่ารถถึงสถานี

"ก็รถถึงสถานีรถไฟแล้วนี่เจ้าคะ" ข้าพเจ้าแถลงให้ทราบ

๕. เวียนเทียน

เมื่อได้เสียเวลานั่งในรถไฟอยู่ราวชั่วโมงเศษ ๆ ก็ถึงสถานีลง ต้องอาศัยนั่งเรือเพลายาวต่อไปอีกทอดหนึ่ง มีคนโดยสารนั่งอยู่ที่กระทงเรือจากหัวมาท้ายกระทงละคน ข้าพเจ้ากับคุณลุงจึงอาศัยกระทงท้ายสุดนั่งคู่กัน กระทงข้างหน้ามีหญิงอายุกลางคนกับเด็กชายอายุประมาณ ๑๑ - ๑๒ ขวบนั่งคู่อยู่ พอเรือติดเครื่องออกวิ่งสังเกตว่าคุณป้าและเด็กข้างหน้านั้นมีอาการตื่นเต้น มือจับกระทงเรือแน่น อีกมือก็จับมือกันไว้ เหลียวหน้าเหลียวหลัง พอเรือผ่านคลื่นใหญ่ก็อุทานอุ๊ย ๆ อยู่เรื่อย พอเรือเอียงซ้าย เอียงขวาบ้างตามธรรมดา ดูเหมือนจะตัวสั่นทุกครั้ง เรือวิ่งมาได้ราว ๑๕ นาที ก็แวะส่งคุณป้าและเด็กนั้น ทั้งสองต่างตะลีตะลานรีบขึ้นจากเรือ เมื่อหันกลับมาตูเรือด้วยกิริยาเหยียดหยามเห็นสีหน้าซีดเซียวอย่างน่าสงสาร

เรือวิ่งออกจากท่ามา คุณลุงตะเบ็งเสียงถามข้าพเจ้าแข่งกับเสียงเครื่องยนต์ว่า "เห็นอาการกิริยาของ ๒ คนเมื่อกี้ไหม ท่าทางจะกลัวเรือล่ม คงว่ายน้ำไม่เป็นซินะ"

"หลานกลั้นหัวเราะเต็มที่ สังเกตมาตั้งแต่ออกจากท่าแล้ว คงว่ายน้ำไม่เป็น กลัวเรือจะล่มนั่นเอง จึงหวาดกลัวอย่างผิดปกติกว่าคนอื่น" ข้าพเจ้าตะเบ็งตอบคุณลุงเช่นเดียวกัน

"เรื่องเดินทางไปกับเรือเช่นนี้ ผู้ที่ว่ายน้ำไม่เป็นนับว่า ถูกทรมานใจตลอดเวลา หมดสนุกกว่าเพื่อน เรือลำเล็ก ๆ อย่างนี้ยิ่งน่ากลัวมาก เห็นน้ำเห็นคลื่นอยู่ใกล้ ๆ ถึงเรือจะใหญ่เท่าไร คนว่ายน้ำไม่เป็น ก็อดที่จะลำบากใจอยู่ไม่ได้ ด้วยความกลัว ก็ทำให้คิดสร้างอาการต่าง ๆ ขึ้นมาปรุงใจตน ให้หวาดกลัวไปเอง เช่น ถูกคลื่นเข้าหน่อยก็กลัวว่าเรือจะล่ม เรือแล่นเอียงลำหน่อยก็บ่น ลุงเคยนั่งเรือกลไฟ ๒ ชั้นไปในงานกฐิน พวกว่ายน้ำไม่เป็นอยู่ชั้นล่างรวม ๕ - ๖ คน ที่อยู่ชั้นบนก็มาก เมื่อเรือแล่นก็เอียงซ้ายขวาไปตามธรรมดา ประเดี๋ยวคนข้างล่างขึ้นมาตะโกนบอกพวกข้างบนให้นั่งตี ๆ เป็นปกติหน่อย อย่าทำให้เรือโคลงนัก เดี๋ยวจะไม่ถึงวัดได้ทอดกฐิน พวกที่นั่งชั้นบนต่างรับทราบ แต่ก็ไม่ได้วุ่นวายเลื่อนที่นั่งหลบแดดหลบลมอะไรกัน คงนั่งอยู่ตามที่ สักครู่พวกข้างล่างก็ขึ้นมาเตือนอย่างเติมอีก จึงต่างนึกกันได้ว่ามีชั้นคุณนายคุณป้า หลายคนที่ว่ายน้ำไม่เป็นร่วมเรือไปกฐินด้วย เลยไม่ได้สนใจอะไรอีก เตือนได้เตือนไป หวาดกลัวโดยไม่เข้าเรื่อง เขาจึงเตือนเป็นข้อสำนึกว่า นั่งเรือแล้วอย่านั่งใกล้คนว่ายน้ำไม่เป็น เพราะหากถึงคราวเรือล่มเข้าจริง คนว่ายน้ำไม่เป็นมักกอดเกาะคนที่อยู่ใกล้ เพื่ออาศัยให้ช่วยอย่างไม่ลดละจนทำให้ผู้ถูกเกาะ ถึงว่ายน้ำเป็นพลอยจมน้ำตายไปด้วยก็มี เพราะไม่มีโอกาสว่ายพยุงตัว เคยได้ยินว่านักเรียนไทยโดยสารเรือกลับจากต่างประเทศ เกิดเรือแตกกลางทะเล ถูกผู้โดยสารคนหนึ่งกอดคอแน่น พยายามแกะมือผลักเท่าไร

ก็ไม่หลุด ต้องตัดสินใจเอาตัวรอดด้วยกำปั้นดอกหน้า ๒-๓ ทีจึงหลุด พอมีโอกาสพยุงตัวอยู่กับเศษไม้ จนมีผู้มาช่วยได้ ลุงยังจำดิดใจถึงคำตอบตัดบทของไต้ก๋ง คือคนถือท้ายเรือใบออกทะเล รำคาญที่พวกผู้โดยสารบ่นกลัวด่าง ๆ นานาว่า "จมูกไต้ก๋งไม่ได้ยาชันนะครับ" ผู้โดยสารจึงต่างสงบลงได้ เรื่องคนว่ายน้ำไม่เป็นลุงเห็นว่าเป็นพวกเดียวกับพวกคนกลัวผี พอมืด พอเงียบสงัดเข้าหน่อย ก็ตั้งกองหาเรื่องมาคิดปรุงขึ้น เดี๋ยวผีจะมาหลอกอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ได้ผลให้ตัวเองหวาดกลัว เห็นอะไรว่อบแว่บ ได้ยินเสียงอะไรกรอกแกรก ก็โทษว่าผีหลอกเอาแล้ว ลืมโทษตัวที่คิดหลอนตัวเองเสียสนิท เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี่เอง แม่ค้าคนหนึ่งอายุกลางคนชอบอุดส่าห์ไปหาพระหมอดูที่เคารพนับถือมาก ได้ถามฤกษ์ยามว่าวันไหนเวลาไหนจะมีหวอเครื่องบินมาทิ้งระเบิด ครั้นพระทำนายทายทักไปตามตัวเลขวันนั้นเวลานั้นเลขบอกว่าไม่ดี ก็จำมาบอกพรรคพวก แล้วเริ่มต้นหวาดกลัวไปเสียก่อนใคร ๆ และพยายามเสาะแสวงหาพระเครื่องรางของขลังไว้มากมาย ทั้งสวมคอ สวมนิ้ว คาดเอว สะพายบ่า แถมที่อุ้มก็มี พอได้ยินเสียงหวอสัญญาณดับไฟ เพราะเครื่องบินข้าศึกล้ำเขตมาแล้วเท่านั้น ยังไม่ทันได้ยินเสียงเครื่องบิน กลับพาของขลังด่าง ๆ พร้อมทั้งหลวงพ่อลงหลุมหลบภัยก่อนเพื่อนทีเดียว หลานคงพอจำรสชาติของเสียงหวอได้บ้างซินะ" คุณลุงหยุดตะโกนเล่า

"พอจำได้บ้าง แต่ไม่สู้จะจำรสชาติได้นัก เพราะยังเล็กอยู่ ได้ยินเสียงพิณพาทย์บ้านงานแล้ว เห็นธงราวดิดอยู่หน้าบ้าน คงเป็นบ้านงานนะคะ" ข้าพเจ้าตะโกนถาม พร้อมกับชี้มือบอก

"ใช่บ้านงานแล้ว บอกให้เขาแวะส่งได้" คุณลุงสั่ง

เมื่อได้ขึ้นไปบนบ้านงาน พบปะสนทนากับหมู่ญาติอย่างดีอกดีใจแล้ว นั่งรอเวลาทำขวัญนาคอยู่ คุณลุงนั่งกระสับกระส่ายบ่นร้อน เพราะดามหน้าต่างถูกผ้าม่านขึงบังปิดทางลมเสียหมด ตามบ้านงานในชนบทมักเป็นเช่นนี้ ชอบหาผ้าม่านมาบังฝาตลอดหน้าต่าง คงจะนึกเพียงบังสิ่งสกปรกตา แต่เลยบังทางลมทางแสงสว่างเสียด้วย คุณลุงแสดงอาการอึดอัดเต็มที่ กลิ่นอายการปรุงอาหารที่อยู่ด้านหลังกำลังคลุ้งเข้ามาร่วมกับกลิ่นอายต่าง ๆ ในบริเวณพิธีเข้าด้วย ทำเอาคุณลุงต้องควักยาดมส้มมือมาสูดระงับกลิ่น ข้าพเจ้าเองก็แทบสำลัก อยากออกไปหาอากาศโปร่ง ๆ ข้างนอกเต็มทีเหมือนกัน เผอิญเหลือบสายตาไปดูที่บูชาพระพุทธที่จัดไว้ เห็นมีพวงมาลัยพวงเล็กพวงใหญ่คล้องพระศอพระพุทธรูปอยู่หลายองค์ ทั้งพระยืน พระนั่ง เลยกระซิบคุณลุงว่า "เห็นพวงมาลัยที่บูชาพระไหมคะ ทำไมจึงนำไปคล้องพระศอพระเช่นนั้นก็ไม่รู้ ดูเป็นทีว่าท่านจะลาไปต่างประเทศอย่างนั้นแหละ"

"**ทำไปตามอารมณ์เท่านั้น** ขาดความใคร่ครวญว่าจะเหมาะสมหรือไม่ สักแต่ว่าฉันมีดอกไม้อยากบูชา ก็นำไปบูชา เห็นเป็นพวงมาลัยจึงหาที่คล้องบูชา เลยจับสวมพระเศียรพระ

เสียเลย หรือไม่ก็คล้องพระหัตถ์พระ ตามสายตาของเขาก็ว่าสวยงามเหมาะสมดีแล้ว แต่สายตาอย่างเรา เคยเห็นระเบียบแบบแผนมาบ้าง จึงเห็นไม่เหมาะ ของบูชาก็ควรวางบนภาชนะตรงหน้าพระ อย่างจัดดอกไม้บนพานหรือในแจกันสวย ๆ อย่างนั้น จะดูงามตาเหมาะสมพระพุทธปฏิมาเป็นรูปแทนองค์พระบรมศาสดาต้องยกย่องไว้ที่สูงที่สะอาดหมดจด นี่ดูซิละอองฝุ่นจับเปรอะไปทั้งนั้น คล้ายกับไม่เอาใจใส่ พอได้รับความทุกข์เดือดร้อนก็มักจะมาบูชาขอให้ระงับทุกข์ของตน ท่านถูกทอดทิ้งเปรอะฝุ่น หยากไย่เต็มไปหมด ท่านจะช่วยอย่างไรไหว ใครมาเห็นก็ไม่น่าชวนให้เลื่อมใส อีกอย่างคือการตั้งโต๊ะหมู่เป็นแท่นประดิษฐานพระและเครื่องบูชา มักขาดการพิจารณา เพราะโต๊ะบูชาสมัยนี้ เขามักทำลวดลายลงรักปิดทองเพียง ๓ ด้าน คนมักง่ายจัดตั้งเข้าชุดเข้าหมู่ คอยจะหันด้านไม่มีลายออกอวดแขก เป็นการฟ้องความสะเพร่าของตนอยู่เสมอ น่าจะมีการตรวจตราเมื่อตั้งเรียบร้อยแล้วอีกครั้ง ก็ไม่สนใจ ดูแต่เพียงการจุดเทียนที่บูชาซิ จุดเทียนเล่มข้างล่างก่อน ทำให้ต้องระวังไฟแลบไหม้เสื้อผ้า เมื่อจุดเทียนชั้นบน ควรจะได้จุดตั้งแต่ชั้นข้างบนลงมาหาชั้นล่าง จุดเล่มข้างขวาของพระพุทธรูปก่อนและตามขั้นนั้น ๆ และเวลาจุดเทียนก็มักจุดที่ไส้เทียนตัวเทียนละลายไม่ทัน ไส้ก็ไหม้หมดติดลำบาก น่าที่จะได้จุดที่โคนไส้เทียน เพื่อเทียนละลายถึงไส้พร้อมกัน และนี่ก็อีกอย่างจุดธูปบูชาแล้วทำไมไม่ปักลงที่กระถางธูปเสีย ต้องถือประนมก้มศีรษะบูชาอีกก่อน จึงปักลงกระถางได้ ดีไม่ดีเกิดไหม้ผมขึ้นมาจะว่าอย่างไร ส่วนเทียนทำไมไม่ทำเช่นนั้นบ้าง และก็น่าจะมีเทียนชนวนเตรียมไว้ด้วย จุดทีเดียวก็เที่ยวจุดได้ทั่วไม่เปลืองไม้ขีด แต่อย่ามีแต่เพียงเทียนเท่านั้นควรมีเชิงเทียนด้วยจะงดงามเป็นระเบียบดี ผ้าห่มพระพุทธรูปก็เหมือนกัน ลุงเคยได้ยินพวกช่างชั้นสูงปรารภว่า พระพุทธรูปท่านไม่ได้เปลือยกาย เขาหล่อให้มีผ้านุ่งห่มอยู่พร้อมแล้วไม่น่าจะนำผ้าไปห่มปิดบังศิลปะเสียเปล่า ๆ เมื่อศรัทธาจะถวายผ้าห่ม ก็ควรฉลองศรัทธาสัก ๓-๔ วันก็พอแล้ว นี่ห่มทิ้งรุงรังไว้อย่างนั้น มีคนเขาเล่าให้ฟังรายหนึ่งว่าผู้นิยมถวายผ้าห่มพระพุทธปล่อยทับซ้อนกันหลายผืนจนดูรุงรัง ภายหลังเริ่มทำความสะอาดเปลื้องผ้าห่มออก จึงรู้ว่าท้องพระถูกเจาะล้วงควักเอาสิ่งของภายในไปเสียเมื่อไรก็ไม่มีใครรู้ เรื่องเหล่านี้บางท่านอวดตัวทะนงตน ใครติไม่ได้ เป็นต้องแสดงอาการโกรธขึ้งไม่พอใจอย่างนี้ร้อยทั้งร้อยคงเป็นบ้านป่าขาดอน ให้เขาเย้ยหยันอยู่ร่ำไป" คุณลุงพักเหนื่อยไปเอง

"เมื่อกี้นี้ หลานได้ยินเสียงพูดคุยกันในห้องด้านข้างหลังเรา เป็นเชิงแนะให้เจ้านาคที่จะออกทำขวัญนาคดื่มสักกั๊ง ๑ จะได้ไม่กระดากอาย แต่ก็น่าชม เสียงเจ้านาคปฏิเสธไม่ยอมท่าเดียว ด้วยกลัวคุณอาที่มาจากในกรุงจะว่าเอา นี่ถ้าเป็นรายอื่น ๆ มิเติมกันหลายกั๊งหรืออีกประเดี๋ยวก็ถึงเวลาเข้าโบสถ์ ฤทธิ์เหล้าคงยังไม่หมดเป็นแน่ เขาจะบวชทำไมกัน จนโกนหัวเตรียมจะเข้าโบสถ์อยู่แล้ว ยังอดไม่ได้เช่นนี้จะดีหรือคะ" ข้าพเจ้ากระซิบถาม

เรื่องอย่างนี้ ลุงเคยฟังเขาเล่ามาเหมือนกัน หลานของท่านพระอุปัชฌาย์เอง มีกิริยามึนเมาอุ้มผ้าไตรเข้าไปจะขอบรรพชา พอเข้ามาใกล้ท่านได้กลิ่นคลุ้ง เลยคว้าด้ามตาลปัตรซัดผางเข้าให้ แล้วไล่ส่งไม่ยอมให้บวช นึกดูก็พอสมกับความเลวทรามของคนชั้นนี้อยู่แล้ว เอ้าเจ้านาคออกมาจากห้องแล้ว ช่วยสังเกตท่าทางซิคงไม่ดื่มมาแน่นะ ถ้าดื่มมาก็ต้องขนาบกันละ จะพาเราพลอยเสียชื่อไปด้วย เพราะเป็นหลานใกล้ชิดแท้ ๆ ทนอยู่ร่วมพิธีทำขวัญนาคอีกสักพักนะหลาน" คุณลุงคงเห็นกิริยาข้าพเจ้ากระวนกระวายจึงขอร้องไว้

"หลานจะพยายาม เพื่อได้ดูพิธีเขาบ้าง แต่คุณลุงควรออกไปพักข้างนอกก่อนก็ได้ ไม่ต้องเป็นห่วงหลาน" ข้าพเจ้าตอบสนอง

พิธีทำขวัญนาคได้เริ่มไปตามธรรมเนียม จนมาถึงพิธีเวียนเทียน คุณลุงกับข้าพเจ้าต้องเข้านั่งร่วมพิธีด้วย การจับแว่นเวียนเทียนดูลักลั่นกันอยู่ บางท่านม้วนลงต่ำเข้าหาตัว บางท่านเลยเสือกออกไปแล้วยกขึ้นมาหาตัว ข้าพเจ้าดูตัวอย่างจากคุณลุง เห็นท่านจับแว่นอย่างวิธีที่ ๒ พอแว่นในรอบที่ ๑ ผ่านไป จึงกระซิบถามท่านว่า "ยกแว่นท่าไหนจึงจะนับว่าถูกเจ้าค่ะ"

"ลุงคิดว่าอย่างลุงทำนี่แหละ คงเหมาะสม เพราะในการเวียนเทียนนี้ เขาถือว่าควันเทียนนั้นเป็นมงคล จึงต้องจับแว่นเทียนด้วยมือทั้ง ๒ ยกขึ้นเสมอออกเสือกเสยออกไปทำนองให้มงคลคือควันไปถึงเจ้านาคแล้วม้วนขึ้นเข้ามาหาอกอีกครบ ๓ ครั้ง จึงโบกควันเทียนเข้าหาเจ้านาคด้วยมือขวา ส่งแว่นเทียนให้แก่ผู้อื่นทางซ้ายมือของเราต่อไป เรียกว่าเวียนทักษิณาวรรต หรือประทักษิณเจ้านาค" คุณลุงอธิบายจบ แว่นเทียนรอบ ๒ ก็ผ่านมาพอดี

"ทำไมต้องมีแว่นเทียน ๓ แว่น ติดเทียนแว่นละ ๓ เล่มเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าอยากรู้ต่ออีก

"ลุงออกจะเลือน ๆ แต่คิดดูว่า พิธีทำขวัญเวียนเทียนอย่างนี้ เป็นเรื่องของฝ่ายศาสนาพราหมณ์ พระเป็นเจ้าของพราหมณ์มี ๓ องค์ คือพระวิษณุ พระศิวะ พระพรหม จะประกอบพิธีอะไร ต้องเชิญพระเป็นเจ้ามาร่วมเพื่อประทานสิริมงคลด้วย โดยออกนามรวมกันว่าโอม ซึ่งแยกออกจากคำว่า อ. อุ. ม. อ. หมายถึงพระวิษณุ อุ. หมายถึงพระศิวะ ม. หมายถึงพระพรหม ฉะนั้นที่ใช้แว่น ๓ แว่น ก็สำหรับพระเป็นเจ้าแว่นละองค์ และในแว่นหนึ่งมีเทียน ๓ เล่ม ก็คือบูชาพระเป็นเจ้าเล่มละองค์เวียน ๓ รอบก็เท่ากับบูชารอบละองค์เหมือนกัน นี่เป็นแต่ความเห็นของลุง ที่คิดตอบคำถามได้ในบัดนี้เท่านั้น ส่วนหลักฐานแน่นอนอย่างไร ลุงต้องขอตัว"

"คำอธิบายของคุณลุง ก็เหมาะดีแล้วนี่คะ แต่ว่าพวกเราเป็นพุทธศาสนิกชนนับถือบูชาเคารพพระพุทธเจ้า ทำไมไม่ทำพิธีตามอย่างศาสนาพุทธ กลับไปนำพิธีศาสนาอื่นมา

ปะปนเช่นนี้ ศาสนาพุทธอาจถูกกลืนสูญหายไปในศาสนาอื่นก็ได้ หรืออย่างไรคะ" ข้าพเจ้าขอร้องอีก

"เรื่องนี้ต้องพูดกันมาก รอให้เสร็จพิธีเวียนเทียนเสียก่อนค่อยพูดกันใหม่เถอะ" คุณลุงแนะนำ

เมื่อเวียนเทียนเสร็จพิธี ฝ่ายเจ้าภาพจัดเลี้ยงอาหารกลางวันแก่บรรดาญาติมิตรทั่วถึงแล้วยังรอเตรียมขบวนแห่นาคไปวัด ซึ่งต้องเดินไปตามถนนหลังบ้าน คุณลุงจึงถือโอกาสนั้นชี้แจงให้ฟังว่า "พุทธศาสนาเรา ถือหลักเหตุผลไม่เกียดกันลัทธิอื่น พิธีของฝ่ายอื่นบางอย่างไม่ขัดกับเหตุผล หรือไม่เสียหายอย่างไร เป็นการบำรุงขวัญ ก็รับเข้าร่วมพิธีได้ แม้จะเห็นว่าเป็นการชวนให้หลงงมงาย ชวนให้ติดอยู่เพียงพิธี ไม่ยกตนขึ้นสู่ภูมิธรรมสูงต่อไปได้ ก็ชื่อว่ายังชักชวนให้หลงเชื่อตามในความดีได้พลาง ๆ อาจจะดีกว่า ความดีชั้นสูงอย่างละเอียดก็ยังอบรมไม่ได้ไม่ถึง ความดีชั้นต่ำก็เลยละเสียด้วย เก็บความดีต่ำ ๆ ไปก่อนทำนองสิบเบี้ยใกล้มือ อย่างพิธีเวียนเทียนนี้เป็นเรื่องของฝ่ายศาสนาพราหมณ์ ที่ติดตามเข้ามากับผู้เคยนับถือมาก่อน แต่นักปราชญ์ฝ่ายเราก็มีอุบายต้อนรับมาเป็นของเราได้ อย่างเขามีโอม คือ อ.อุ.ม. เป็นชื่อย่อพระเป็นเจ้า ของเราก็มี โอม อ.อุ.ม. เหมือนกัน แต่เป็นชื่อย่อพระรัตนตรัย คือ อ. หมายถึงพระพุทธ ย่อมาจากคำว่า อรหำ อุ. หมายถึงพระธรรม ย่อมาจาก อุตฺตมำ ธมฺมมชฺฌคา ม. หมายถึงพระสงฆ์ ย่อมาจากคำว่า มหาสงฺฆำ หลานอย่าเพิ่งเห็นแก่ตัวจัดแล้วกลัวศาสนาอื่นจะกลืนศาสนาพุทธ ทีศาสนาพุทธกลืนศาสนาอื่นเล่า ทำไมลืมกลัวเสียเล่า ศาสนาต่อศาสนาต่างกลืนกันไปมา ไม่ควรกลัว เพราะจุดประสงค์ของศาสนาทุกศาสนามุ่งให้เกิดความดีมีสุขจำเริญ แก่ศาสนิกทั่วกันควรกลัวชนิดที่คอยทำลายล้างศาสนาดีกว่า คนนอกศาสนานั้นเราพอมีการระมัดระวังได้ แต่คนในนี่ซิลำบากมากทีเดียว ยิ่งในศาสนาด้วยแล้ว เข้าลักษณะเกลือเป็นหนอนทีเดียว ตามที่ลุงพูดมานี้ เข้าใจไหม"

"พอเข้าใจบ้างค่ะ แต่หลานอยากให้พุทธศาสนิกชนได้ประกอบพิธีศาสนาด้วยความเข้าใจถึงจุดประสงค์ของพิธีนั้น ๆ ไม่ใช่ทำตามกันไป จนกลายเป็นประเพณีของถิ่นตำบลบ้าน ไม่ใช่พิธีของศาสนาเสียเลย" ข้าพเจ้าแทรกความคิดเห็นบ้าง

"คนเราไม่เหมือนกันนี่หลาน เมื่อนั่งเรือมานั้นหลานเห็นแพซุงริมฝั่งไหม นั่นเดิมก็เกิดอยู่ในป่าดงพงพี คนไปตัดชักลากมาเพื่อซื้อขาย นำไปทำประโยชน์ต่าง ๆ อีกทอดหนึ่ง คิดดูเถอะ ไม้ในป่าเดียวกันนั่นแหละ บางต้นก็ล่องลงมาถึงกรุงได้ บางต้นก็ติดค้างอยู่ในป่าหรือล่องมาติดแก่งติดหาดอยู่กลางทาง แม้ที่มาถึงกรุงแล้ว ก็ยังมีการแปรเปลี่ยนอีก ถึงเป็นไม้ต้นเดียวกันก็ตาม เมื่อเลื่อยออกเป็นแผ่น เป็นชิ้น จะเห็นว่า บางชิ้นส่งไปขายต่างประเทศก็มี

บางชิ้นนำไปใช้เป็นช่อฟ้า ใบระกาอุโบสถก็มี บางชิ้นถูกนำไปประกอบเป็นพระที่นั่งตรงกันข้ามถูกนำประกอบเป็นสัวมก็มี ส่วนเป็นชิ้นเป็นท่อนก็พอทำเนา ส่วนที่เป็นชนิดขี้เลื่อยก็มีไม่น้อย ขี้เลื่อยที่ถูกนำไปประกอบเป็นธูปบูชาก็ยังมีค่าน่าดูบ้าง ขี้เลื่อยชนิดเขาเหยียบย่ำจมดินจมทราย นับว่าหมดราคาเอาทีเดียว ลุงขอให้นำเอามาเปรียบกับคนเราบ้าง ก็พอเป็นคำตอบคำถามของหลานได้บ้างกระมัง" คุณลุงถามยิ้ม ๆ

"ทำให้หลานเข้าใจง่ายขึ้นอีกมาก เป็นพระคุณยิ่ง ชวนให้ลืมอากาศอบทึบไปได้" ข้าพเจ้าตอบอย่างสบายใจ

๑๐. พิธีการบวช

คุณลุงขอตัวกับเจ้าของงานไม่เข้าร่วมกระบวนแห่ด้วย จะไปรอรับอยู่ที่วัดทั้งจะได้ถือโอกาสเยี่ยมท่านเจ้าอาวาสด้วย จึงนำข้าพเจ้าออกจากบ้านงานมานั่งพักที่ศาลาหน้าอุโบสถสักครู่พอหายเหนื่อย คุณลุงเอ่ยชวนให้ไปที่ศาลาหลวงปู่เฒ่าอยู่ด้านหลังอุโบสถ เมื่อจุดธูปเทียนบูชาแล้วจึงกลับมานั่งพักที่เก่า รอขบวนแห่นาค คุณลุงได้เล่าประวัติหลวงปู่เฒ่าว่า ท่านเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดนี้ ได้จับจ่ายสมบัติเดิมของท่านมาใช้ทะนุบำรุงเสนาสนะต่าง ๆ ในวัดจนเรียบร้อยบริบูรณ์ โดยไม่นิยมการบอกบุญเรี่ยไร มีเท่าไรก็ทำไปตามกำลัง เมื่อมีใครช่วยเหลือหรือแสดงความประสงค์จะก่อสร้างปฏิสังขรณ์ ตามแผนผังของท่าน ท่านก็ยินดีอนุโมทนา เมื่อสำเร็จเต็มตามแผนผังแล้วก็หยุดการสร้าง และส่วนตัวท่านเองก็สงบเสงี่ยมเคร่งครัดตามพระวินัยอย่างน่าเคารพนับถือยิ่ง ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรเป็นจำนวนมาก ทั้งในวัดและนอกวัด เพราะเคารพในเกียรติคุณ ศิษยานุศิษย์ของท่านต่างได้เป็นใหญ่เป็นโตในหน้าที่ราชการก็มาก เป็นหลักฐานในการอาชีพตามชนบทก็มาก เมื่อท่านมรณภาพอายุราว ๘๐ ปีเศษ ศิษยานุศิษย์จึงต่างพร้อมใจกันหล่อรูปท่านไว้เคารพบูชา สร้างศาลาประดิษฐานรูปไว้ ถึงปีตรงวันมรณภาพต่างมาประชุมทำบุญเลี้ยงพระอุทิศกุศลถวายท่านทุกปีตลอดมา ชาวบ้านเรียกว่า ศาลาหลวงปู่เฒ่า พวกนักเลงพนันนับถือว่าท่านไบ้ให้ไม่ค่อยพลาดนัก ผู้จะมาบวชใหม่ก็ต้องออกไปเคารพบูชา เมื่อบูชาพระประธานแล้วทุกคนเหมือนกัน เพราะท่านเป็นอุปัชฌาย์ของเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน กำลังฟังคุณลุงเล่าประวัติหลวงปู่เฒ่าไม่ทันได้ซักถามอะไร ขบวนแห่นาคก็มาถึงวัด นำด้วยหมู่เถิดเทิงต่างเต้นรำนำขบวนอย่างสนุกสนาน ไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย เจ้านาคขี่คอชายล่ำสันแข็งแรงคนหนึ่ง มีคนกั้นกลดสีเขียวแดง หมู่ญาติมิตรต่างถือเครื่องบริขารตามเป็นขบวนยาว เรื่องการแห่นาคนี้คุณลุงเคยเล่าว่า เกิดมาแต่สมัยยังมีข้าทาสประจำบ้าน เมื่อทาสขออนุญาตนายเงินออกบวช นายเงินต้องการจะประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ผู้บวชพ้นจากเป็นทาสแล้ว เมื่อพาไปสู่วัดจึงชักชวนบริวารถือเครื่องบริขารตามไปด้วย ต่างก็แสดงความรื่นเริงไปตามความถนัด ยกย่องเจ้านาคให้เป็นพิเศษ มีขี่ช้าง ม้า หรือคน โปรยทานไปตามทาง ต่อมาก็เลยถือเป็นธรรมเนียมต้องแห่นาคไปวัด หลงถือตามแบบข้าทาสนั่นเอง

พอมาถึงศาลาหน้าอุโบสถ ขบวนหยุดพัก เจ้านาคเปลี่ยนเสื้อที่คลุมสองไหล่เอาแขนขวาออก ตวัดแขนเสื้อพับขึ้นบ่าซ้าย ทำนองสะไบเฉียงแล้วลงเดินประนมมือถือดอกไม้เวียนประทักษิณรอบอุโบสถ ๓ รอบ ระเบียบนี้ได้ทราบว่าคุณลุงเป็นผู้แนะนำไว้ ด้วยชี้แจงว่า

เข้าเขตพุทธาวาสแล้ว ต้องแสดงความเคารพต่อองค์พระประธาน จะมัวขี่คอเวียนประทักษิณทั้งที่สวมเสื้อสองแขนนั้นไม่สมควร เหมือนพระสงฆ์ห่มคลุมในเขตบ้าน พอถึงเขตวัดต้องลดห่มเฉวียงบ่า และการเวียนสีมา คุณลุงเคยชี้แจงว่าจะถือให้เป็นการประทักษิณองค์พระประธานในอุโบสถก็พอฟังได้ แต่อีกอย่าง ก็เพื่อสำรวจเขตแดนของสงฆ์ว่าอยู่แค่ไหน จะได้ระวังพระอื่นไว้ไม่ให้ล้ำเข้ามาในขณะสวดญัตติตามระเบียบของพระวินัยเท่านั้น ต่อมากลับถือว่าเป็นสำคัญต้องบูชาสีมาก่อนเข้าอุโบสถก็มี เลื่อนเปื้อนออกไปทุกที ต่อมาได้ยินเสียงเรียกชื่อบิดามารดาและญาติของเจ้านาคให้มาจูงเจ้านาคเข้าอุโบสถ ตอนนี้พวกเถิดเทิงจับกลุ่มเต้นรำทำเพลงขวางหน้าประตูทำนองมารผจญ ยังไม่ยอมให้จูงนาคเข้าอุโบสถได้ มีใครคนหนึ่งในหมู่ญาติจูงนาคนั้น หย่อนใบละ ๑๐ บาท ให้แก่หัวหน้ามารผจญเหล่านั้นแล้ว จึงเปิดทางได้ เป็นเรื่องของนักเมาเท่านั้น ทีนี้ก็ทุลักทุเลเกาะจับกันเป็นหมู่ใหญ่ที่จะจูงนาคเข้าอุโบสถ ประตูอุโบสถก็เล็กที่เกาะจับกันไม่ยอมปล่อย ด้วยเกรงจะไม่ได้บุญจูงนาค จนเสื้อผ้าแทบขาดก็มี เสียงเอะอะกันอยู่พักหนึ่ง จึงผ่านประตูเข้าไปได้ คุณลุงไม่พูดว่ากระไร ได้แต่นั่งยิ้มเฉยอยู่ ข้าพเจ้าอดใจอยู่ไม่ได้ จึงถามขึ้นว่า "ทำไม จึงต้องกลุ้มรุมเบียดเสียดกันอย่างนี้ จะเดินเข้าไปตามสบายไม่ได้หรือ"

คุณลุงตอบว่า "นี่ก็ทำไปตามที่เคยเห็นอีกเหมือนกัน โดยไม่ทราบถึงจุดมุ่งหมาย การจูงนาคเข้าอุโบสถเป็นเรื่องของพ่อแม่ ที่จะนำเจ้านาคที่จะบวชไปมอบแก่พระอุปัชฌาย์ ทำนองแจ้งให้ทราบว่ายินยอมให้ลูกบวชได้แล้ว เพราะระเบียบของพระวินัย ห้ามมิให้บวชคนที่พ่อแม่มิได้อนุญาต ส่วนอีกความเห็นที่ว่า ให้เจ้านาคจูงพ่อแม่พี่น้องเหมือนชักจูงทางสวรรค์อย่างนี้ฟังดูยังไม่ถนัดนัก ไม่มีหลักฐานอะไรนอกจากเจ้านาคเป็นผู้ชักจูงเข้าหาทางดี ซึ่งกลายเป็นให้เด็กนำผู้ใหญ่เท่านั้น เมื่อเช่นนี้ ก็ไม่จำเป็นต้องเกาะจับติดกันเป็นพรวน เดินตามเป็นแถวเข้าไปก็จะงดงามกว่า"

เผอิญข้าพเจ้าเหลือบเห็นพระภิกษุหลายรูปด่างนุ่งห่มเรียบร้อย เดินตามกันมาบนถนนที่จะไปด้านหลังอุโบสถ เห็นเด็กเล็ก ๆ ขนาดอายุ ๙-๑๐ ขวบ ทั้งเด็กหญิงเด็กชายต่างหลบลงข้างทาง นั่งคุกเข่าประนมมือ จนกว่าพระภิกษุจะผ่านไปหมดแล้ว จึงขึ้นเดินบนถนน ข้าพเจ้าต้องกระซิบให้คุณลุงได้เห็นบ้าง แล้วชมขึ้นว่า "น่าเอ็นดูเด็ก ๆ เหล่านี้นะคะ รู้จักแสดงความเคารพแก่ผู้มีศีล คงได้เข้าโรงเรียนรับการฝึกหัดจากครูมาแล้วเป็นแน่"

"ได้ครูอบรมดี เอาใจใส่ฝึกฝนเด็กสมกับหน้าที่ เด็กก็ย่อมประพฤติดีตามที่อบรม" คุณลุงพูดเปรยขึ้น แล้วชวนให้เข้าในอุโบสถเลือกนั่งในที่ที่จะมองเห็นพิธีได้ตลอด ท่านไม่ให้นั่งจุกขวางประตูเพราะเป็นทางผ่านเข้าออก ให้เขากรายหัวไปมาเล่นเปล่า ๆ

ภายในอุโบสถ สังเกตเห็นเป็นระเบียบเรียบร้อย เครื่องบริขารจัดวางรวมไว้กลุ่มหนึ่งด้านซ้ายอุโบสถ ผู้ไปร่วมในการบวชนั่งชิดผนังอุโบสถทั้งสองฟาก เจ้านาคนั่งสงบอยู่ด้านขวาพระประธานต่อจากอาสน์สงฆ์ สิ้นเสียงระฆังก็เห็นเจ้าอาวาสนำพระสงฆ์เข้านั่งบนอาสน์สงฆ์ด่างนั่งคุกเข่าผินหน้าสู่พระประธาน เจ้าอาวาสจุดธูปเทียนบูชาแล้ว พร้อมกันกราบ ๓ ครั้ง กัมเงยพร้อมเพรียงกันน่าดู แล้วจัดขบวนเข้านั่งล้อมหลังเจ้าอาวาส ผินหน้าออกสู่หน้าอุโบสถ นั่งเป็นระเบียบได้แถวได้แนว ด้วยกิริยาสงบเสงี่ยม ต่อจากนี้เริ่มพิธี โดยมีเจ้าหน้าที่ของฝ่ายวัดช่วยแนะนำการปฏิบัติ ตั้งแต่บิดามารดาประเคนไตรขอบรรพชา ขอศีล ตลอดจนถึงบอกอนุศาสน์สำเร็จด้วยความสงบเรียบร้อยน่าเลื่อมใส ไม่มีการโหวกเหวกวุ่นวายเหมือนที่เคย ๆ ผ่านมา

คุณลุงได้คอยกระซิบบอกทุกระยะว่า พิธีการบวชนี้ไม่ใช่พิธีศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดความขลังดังที่เข้าใจกัน ถึงขวนให้แอบใส่พระเครื่องรางหรือหัวขมิ้นหัวไพลไว้ในบาตร เพื่อให้เกิดความขลังศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นก็มี อันที่จริง พิธีบวชคือพิธีรับคนใหม่เข้าพวกเข้าหมู่ เช่นการคัดเลือกทหาร ลูกเสือเข้าประจำกอง หรือสมาคมรับสมาชิกใหม่นั่นเอง ด่างก็ต้องมีพิธีคัดเลือกตามระเบียบของตน เพื่อให้ได้คนดีสมควรเข้าร่วมพวกเดียวกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงวางระเบียบสำหรับคัดเลือกผู้ชาย ที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป มีคุณสมบัติเหมาะสมจะเข้ามาเป็นพระภิกษุก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

พิธีของท่าน ผู้จะบวชเป็นพระภิกษุ ต้องเริ่มต้นบวชเป็นสามเณร ซึ่งเรียกว่าบรรพชามาก่อน เท่ากับต้องผ่านชั้นเตรียมของมหาวิทยาลัยสมัยนี้ จะบวชเป็นพระภิกษุทีเดียวไม่ได้ ผู้ที่อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี จะต้องบรรพชาอยู่เพียงชั้นสามเณรไปจนกว่าอายุจะครบจึงจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุต่อไปได้

เมื่อออกไปครองผ้ากลับมารับศีลเป็นสามเณรสมบูรณ์แล้ว ต่อไปจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ก็ต้องเริ่มด้วยการขอนิสัย คือขออยู่ในความปกครองของพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก่อน ตามธรรมเนียมก็ขอนิสัยกับอุปัชฌาย์ พระอุปัชฌาย์เท่ากับผู้รับรองของสมาชิกผู้เข้าสมัคร เมื่อพระอุปัชฌาย์รับปกครอง คือให้นิสัยแล้วก็แนะนำบอกชื่อตัว ชื่อพระอุปัชฌายะ ที่ตั้งในภาษามคธ ภิกษุผู้ทำหน้าที่สวดกรรมวาจารูปเดียวหรือ ๒ รูป เรามักเรียกกันว่าพระคู่สวด บอกให้เจ้านาคออกไปยืนนอกหมู่สงฆ์ ไกลไม่ต่ำกว่า ๑๒ ศอก ที่เรียกกันว่าขับนาค ดังที่เห็นผู้บวชสะพายบาตร ซึ่งมีบริขาร ๘ อยู่ภายใน ออกจากหมู่สงฆ์ไปยืนอยู่ที่ประตูโบสถ์นั้น บริขารที่ใส่ในบาตรนี้ เขาต้องห่อหุ้มด้วยกระดาษ ไม่ให้กลิ้งส่งเสียงกร๊อกแกร๊กเวลากัมลงกราบ

พระกรรมวาจาหรือพระคู่สวดนี้ เป็นผู้ทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ทั้งหมดในการซักไซ้ไล่เลียงคุณสมบัติของผู้บวชตามระเบียบ ที่คู่สวดออกไปยืนสวดต่อหน้าเจ้านาคที่ประตูอุโบสถนั่นแหละ ท่านไปซักไซ้ไล่เลียงคุณสมบัติต่าง ๆ ในที่ห่างจากหมู่สงฆ์เสียชั้นหนึ่งก่อน แล้วคู่สวดกลับเข้าหาหมู่สงฆ์ สวดบอกแก่สงฆ์ถึงเรื่องที่บุคคลปรารถนาจะบวช บอกชื่อตัวเจ้านาค ชื่อพระอุปัชฌายะผู้รับรอง มีคุณสมบัติควรรับบวชได้ ลงท้ายว่า ถ้าสงฆ์ทั้งหมดไม่ยินยอมรับก็ขอให้กล่าวทักท้วงขึ้น ถ้ายินยอมก็ขอให้นิ่งอยู่ เพื่อสงฆ์ทั้งหมดนิ่ง คู่สวดจึงเรียกผู้บวชเข้าไปหาสงฆ์ กล่าวคำขอให้สงฆ์รับเป็นภิกษุเข้าร่วมพวกต่อไป

ตอนนี้คุณลุงอธิบายเพิ่มเติมว่า พระพุทธเจ้าได้มอบอำนาจในการบวชคือ การรับคนใหม่เข้าหมู่ ให้สุดแล้วแต่ความพอใจของสงฆ์ที่ร่วมประชุมทั้งหมดเป็นสำคัญ มิใช่ให้สำเร็จด้วยอำนาจพระอุปัชฌาย์ หรือพระกรรมวาจารูปใดรูปหนึ่ง ต้องเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ ไม่ถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในขณะที่พระกรรมวาจาหรือคู่สวด สวดประกาศขอความเห็นจากหมู่สงฆ์ ถ้าภิกษุในที่ประชุมเพียงรูปเดียวคัดค้านขึ้น การบวชนั้นก็เสียใช้ไม่ได้ สิทธิในการออกเสียงเรื่องบวชนี้ มีรูปละ ๑ เสียงเท่ากัน ทั้งพระอุปัชฌายะ หรือพระภิกษุใหม่ การถือความเห็นพร้อมเพรียงเป็นเอกฉันท์ของหมู่สงฆ์ พระพุทธเจ้าได้วางเป็นระเบียบไว้ตั้ง ๒,๕๐๐ ปีเศษแล้ว ไม่นิยมเสียงข้างมากเป็นสำคัญ

เมื่อผู้บวชเข้าไปหาหมู่สงฆ์ ตามคำเรียกของพระกรรมวาจากล่าวคำขอให้สงฆ์รับเข้าเป็นภิกษุแล้ว พระคู่สวดคือกรรมวาจาจารย์สวดซักไซ้ต่อหน้าที่ประชุมสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง เห็นว่าไม่มีอะไรบกพร่อง ก็สวดประกาศเรียกว่าสวดญัตติ เป็นตอน ๆ ไป จบตอนหนึ่งก็ถามหมู่สงฆ์ว่า ใครไม่เห็นด้วยก็ให้คัดค้าน ถ้าเห็นด้วยก็นิ่งอยู่ ครบ ๓ ครั้งไม่มีใครคัดค้านทักท้วง ก็ถือว่าสงฆ์ทั้งหมดยินยอมรับเป็นพระภิกษุเข้าพวกเดียวกันได้ สำเร็จเป็นองค์พระตอนนี้ มีสิทธิออกเสียงได้เท่ากับพระภิกษุอื่น คล้ายกับว่า รับเข้าบัญชีทหาร หรือรับเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมโดยสมบูรณ์แล้ว นับว่าเป็นพระตั้งแต่นี้ไป

ต่อไปนี้ ที่พระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ หรือให้ผู้อื่นบอก ก็คือเริ่มบอกหน้าที่ และความผิดอย่างสำคัญให้รับรู้ไว้เสียก่อน จะได้ไม่หลงประพฤติให้เกิดความผิดพลาดขึ้นในขณะทรงเพศภิกษุอยู่

"ตามที่ลุงชี้แจง พร้อมกับกำลังทำพิธีบวชเหมือนกับพากย์ให้ฟังเช่นนี้ก็เห็นได้แล้วว่าการบวชไม่ใช่พิธีศักดิ์สิทธิ์ หรือพิธีขลังอย่างไรเลย เห็นง่าย ๆ ก็คือระเบียบรับคฤหัสถ์เข้ามาร่วมหมู่พระภิกษุสงฆ์เท่านั้น หลานคงจะเข้าใจตามที่ลุงชี้แจงมานี้" คุณลุงจบคำชี้แจงด้วยผ่อนลมหายใจ

"เข้าใจได้ดีมาก เพราะเท่ากับมีผู้แสดงท่าประกอบให้ดูไปด้วย" ข้าพเจ้าตอบสนอง

เมื่อหมดพิธีถวายไทยทาน ถวายของพระใหม่ อนุโมทนากรวดน้ำแล้วญาติมิตรต่างทยอยกลับ และฝ่ายสงฆ์ต่างพร้อมกันคุกเข่ากราบพระพุทธปฏิมา ๓ ครั้ง กลับไปแล้ว ท่านเจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้เลื่อนที่นั่งมาริมอาสน์สงฆ์ทำนองมาต้อนรับคุณลุง คุณลุงจึงสะกิดให้ข้าพเจ้าคลานตามไปนมัสการท่านเจ้าอาวาสด้วย

คุณลุงได้สนทนากับท่านเจ้าอาวาส ไต่ถามทุกข์สุขเรื่องโรคภัยไข้เจ็บของกันและกันตามธรรมเนียมของท่านผู้สูงอายุพบปะกันพอสมควรแล้ว กราบนมัสการลาและลาบรรดาญาติมิตรเพื่อเดินทางกลับให้ทันรถขบวนสุดท้าย

ในระหว่างนั่งรถไฟ นึกหาเรื่องแก้รำคาญอยู่ พอเห็นคุณลุงทำท่าซึม ๆ จึงได้เรื่องถามว่า "คุณลุงไม่สบายหรือคะ หลานมียาลมมาด้วย ลองอม ๆ ไว้สัก ๑ เม็ด จะช่วยให้ชุ่มชื่นใจดีเจ้าค่ะ"

"ลองดูก็ได้" คุณลุงตอบพร้อมกับรับยาหอมจากข้าพเจ้าไปอม แล้วนั่งนิ่งหลับตาสักครู่ จึงกล่าวขึ้นว่า "หลานสังเกตอากัปกิริยาของพระบนอาสน์สงฆ์บ้างหรือเปล่าตอนบวชนาควันนี้"

"หลานตั้งใจสังเกตเอามากทีเดียวค่ะ ดูสงบเสงี่ยมเรียบร้อยเป็นระเบียบน่าเลื่อมใส ทำให้พิธีบวชเคร่งครัดเป็นงานเป็นการ ดูพวกแขกเหรื่อที่มาร่วมทำบุญ ก็พลอยระมัดระวังตัวร่วมพิธีไปด้วย หลานนึกเลื่อมใสตั้งแต่ท่านพร้อมกันกราบพระนั่งประชุมตัวตรงเป็นกิริยาสงบทุกรูปต่างตั้งใจควบคุมพิธีบวช ไม่ใช่มานั่งเฉย ๆ เพียงให้ครบจำนวน ไม่มีการสูบบุหรี่ควันโขมงอย่างบางวัด หรือเคี้ยวหมาก ฉันน้ำหวาน ดูวุ่นวายเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าระบายความในใจ

"ถูกของหลาน อ่านงานให้เป็นอย่างนี้ นับว่าได้กำไรทุกคราวที่ไปไหนมาไหนที่หลานเห็นเรียบร้อยนั้น เพราะคงแปลกตา ด้วยวัดตามชนบทเช่นนี้ หาระเบียบแบบแผนยาก เพราะขาดผู้แนะนำอบรมสั่งสอน ท่านพระครูองค์นี้ท่านเคยอยู่อบรมในสำนักที่ดีมาหลายปี และยังหมั่นไปมาศึกษาระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เพื่อนำไปฝึกฝนภิกษุสามเณรในวัดของท่าน จึงดูเป็นระเบียบงดงาม ชาวบ้านเขาเลื่อมใสกันมาก บางท่านไม่เช่นนั้น ถึงจะเคยอยู่ในสำนักที่ดีมีระเบียบงดงามอย่างไรก็ตาม ครั้นออกมาอยู่ในชนบท น่าจะได้นำความดี มีระเบียบงดงามมาฝึกฝนอบรมภิกษุสามเณรในชนบทให้เรียบร้อยขึ้นบ้าง กลับเป็นปล่อยเสือเข้าป่าทีเดียว ถือยศถือศักดิ์ ทิ้งระเบียบสิกขาวินัยปฏิบัติตัวแต่ในทางผิดธรรม เลี่ยงวินัย เอาใจตัวเป็นใหญ่ มุ่งแต่ลาภผลเป็นประมาณ คล้ายกับเป็นโจกในความเลวทรามทำลายความเลื่อมใสของประชาชน ทำลายย่ำยีศีลธรรมอย่างมียางอายน้อยเหลือเกิน คล้ายกับผยองว่า ใครไม่ฉลาด

สามารถเท่าตน ชนบทจึงคงเป็นชนบทรุ่มร่ามเลอะเทอะ เพราะขาดผู้นำที่รักศีล รักธรรม ธรรมวินัยท่านไม่ได้ยกเว้นว่าอยู่ในชนบทแล้วจะย่อหย่อนบ้างก็ได้ นี่มักถือว่าเราอยู่ในชนบท บ้านป่าขาดอน จะปฏิบัติให้เรียบร้อยอย่างในกรุงในเมืองไม่ไหว เลยย่อหย่อนเอาอย่างกันเป็นแถว นับแต่อุปัชฌาย์อาจารย์ลงมาทีเดียว นี่ลุงก็ออกจะบาปมากไปกระมัง ที่นำเอาเรื่องของพระของเจ้ามาปรารภ" คุณลุงอ่อนเสียงลง

"จะบาปอย่างไรคะ เราปรารภเพื่อให้พระดีขึ้น น่าเคารพเลื่อมใสขึ้น มิใช่ไปรังแกข่มเหงให้ท่านเดือดร้อน หลานคิดว่าไม่บาปแน่ ส่วนที่เห็นไม่ดีไม่งามแล้วเฉยเสีย ด้วยถือว่าชั่วชั่งชี ดีชั่งสงฆ์ คงทำบุญใส่บาตรอยู่ตามเคย อย่างนี้หลานว่าน่าจะเป็นบาปละ เพราะเป็นการสนับสนุนให้กำลังแก่ผู้ประพฤติเลวทรามเหมือนกวาดฝุ่นละอองที่เปรอะบ้าน ต้องเรียกว่าสะอาดดีกว่าปล่อยทิ้งไว้ไม่กวาดบ้านจะยิ่งสกปรก สะอิดสะเอียนทั้งตนและคนอื่น หลานคิดอย่างนี้ผิดถูกอย่างไรเจ้าคะ" ข้าพเจ้าขอความเห็น

"ถูกของหลานแล้ว ท่านพระครูเจ้าอาวาสรูปนี้ ท่านเป็นศิษย์ของหลวงปู่เฒ่า หลวงปู่คงสั่งเกตอัธยาศัยท่านมาแล้ว จึงจัดส่งให้ไปศึกษาในกรุง แล้วจึงได้กลับมาช่วยบำรุงวัดให้เจริญรุ่งเรือง นับว่าได้ผลสมหวังของหลวงปู่ เออ เมื่อตอนไปบูชารูปหลวงพ่อปู่ หลานอธิษฐานอย่างไรบ้าง ขอหางเลขท่านหรือเปล่า" คุณลุงแกล้งยั่วถาม

"หลานอธิษฐานว่า หลวงปู่ได้บวชเรียน ประพฤติความดีตามธรรมวินัยจนตลอดชีวิต ขออำนาจความดีและอานุภาพของหลวงปู่จงเมตตาคุ้มครองหลานผู้เพิ่งเคยมาบูชาเป็นครั้งแรก ให้อยู่เย็นเป็นสุข พร้อมทั้งคุณลุงคุณป้าด้วยเถิด อย่างนี้ถูกไหมคะ" ข้าพเจ้าถาม

"ก็ไม่ผิดอะไร ใช้ได้เหมือนกัน เป็นเรื่องของการอธิษฐานใจของแต่ละคน อันที่จริงเรากราบไหว้พระพุทธปฏิมา ก็เพื่อระลึกถึงคุณความดี เป็นแนวนำให้เราประพฤติดีตามอย่างกราบไหว้รูปพระสงฆ์ อย่างหลวงปู่เฒ่านั้น นอกจากจะนึกถึงความดีของท่านแล้ว น่าจะได้ทำความดีแก่ตัวเราบ้าง คืออุทิศถวายส่วนบุญความดีงามที่ได้ประพฤติมาแล้วแก่ท่าน ให้เกิดความสุขเจริญตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ หรือจะขอแถมบารมีธรรมของท่านช่วยคุ้มครองป้องกันเรา ให้เจริญด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อีกบ้างก็ได้ อย่าคอยนึกแต่ให้ท่านมาคอยช่วยส่งเสริมแก่เราฝ่ายเดียว ถึงการถวายความเคารพตามอนุสาวรีย์ต่าง ๆ นั้น ก็ควรอธิษฐานใจแผ่ส่วนบุญกุศลด้วย ขอบารมีท่านคุ้มครองรักษาเราด้วย เป็นการทำความดีติดต่อกับความดีของท่านทุกครั้ง จะดีกว่าสักแต่บูชา หรือบนบานศาลกล่าวเสี่ยงโชค เสี่ยงรักเพ้อไปอย่างไม่ได้เรื่องได้ราว" คุณลุงจบอธิบายด้วยอาการหาว

"หลานขอรบกวนอีกข้อนะคะ นึกจะถามตั้งแต่อยู่ในอุโบสถแล้ว มัวนึกถึงเรื่องอื่นเลยลืมไป ถึงตอนที่ผู้บวชเดินจากหน้าประตูเข้าไปหาหมู่สงฆ์ว่า อาม ภนฺเต นตฺถิ ภนฺเต จบแล้ว

คู่สวดเริ่มสวดไปได้สักครู่ ท่านหยุดชะงักเหลียวไปสั่งอะไรกับชาวบ้านที่นั่งริมผนังอุโบสถ ๔ - ๕ คำ จึงสวดต่อไป ต้องเป็นระเบียบของพิธีบวชเช่นนี้หรืออย่างไรคะ" ข้าพเจ้าขอร้อง

"อ๋อ ตอนนั้นลุงก็เห็น เรื่องที่พระคู่สวดต้องหยุดการสวด ก็เพราะเด็กชายที่นั่งอยู่ในกลุ่มชาวบ้านนั้น พรวดพราดลุกขึ้นออกไปหลังอุโบสถ พระท่านเห็นว่าเข้ามาในหัตถบาส คือเขตชุมนุมของสงฆ์ทำให้ผิดระเบียบ จึงต้องหยุดสวดชั่วคราว หันมาบอกชาวบ้านให้ช่วยระวัง นี่ก็เป็นระเบียบอีกอย่างหนึ่ง ที่ขณะสงฆ์ทำพิธีตอนสวดประกาศนี้ คฤหัสถ์อื่นจะเข้าไปร่วมเขตด้วยไม่ได้ ถือเป็นผิดระเบียบ เขตนั้นคือระยะห่างกันระหว่าง ๑ ศอก ต้องประชุมร่วมเขตได้แต่เฉพาะภิกษุสงฆ์เท่านั้น แบบนี้ ก็เช่นเดียวกันกับที่เขาขึงเชือกห้ามคนอื่นที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปวุ่นวายตามงานต่าง ๆ นั่นเอง ผู้ตูก็อยู่ส่วนหนึ่ง ผู้ทำธุระหน้าที่ก็อยู่ส่วนหนึ่ง สงฆ์ก็ปฏิบัติหน้าที่ของสงฆ์ คฤหัสถ์จึงไม่ควรเกี่ยวข้อง เข้าใจหรือยัง"

"เข้าใจค่ะ"

"สังเกตจำง่าย ๆ ก็คือ พอผู้บวชถูกเรียกเข้าไปหาหมู่สงฆ์แล้ว ตั้งแต่เวลานี้คฤหัสถ์ต้องอยู่ห่างหมู่สงฆ์ ๒ ศอกออกไป จะผ่านไปมาล้ำเขตไม่ได้จนกว่าจะปลดบาตรที่คล้องสะพายออกจากตัว จึงหมดระยะเวลาจำกัดเขตเรื่องนี้ พวกช่างภาพมักถูกดุกันบ่อย ๆ มุ่งแต่จะได้ภาพที่ชัดได้มุมดี เลยลืมเขตของสงฆ์ พูดถึงเรื่องเขตหัตถบาสเลยทำให้นึกเรื่องได้อีก คือหญิงตั้งครรภ์ต้องออกจากอุโบสถเมื่อพระจะสวดญัตติ คือสวดประกาศ ตอนที่ต้องรักษาเขตหัตถบาสนั้น ท่านเจ้าของหลานเคยเล่าให้ฟังว่า "ในคราวบวชนาคที่วัดของท่านรายหนึ่ง เมื่อกำลังคู่สวดออกไปสวดถามนาคที่ริมประตูหน้าอุโบสถนั้น มีหญิงวัยกลางคนในหมู่ญาติมิตรที่มาร่วมงาน กระซิบกระซาบกับหญิงอีกคนที่กำลังตั้งครรภ์ ทำทีบุ้ยใบ้มาทางหมู่สงฆ์ แล้วหญิงผู้ตั้งครรภ์ก็ลุกออกจากอุโบสถไป แต่ก่อนจะออกจากอุโบสถ ยังเหลียวมาตูหมู่สงฆ์เป็นครั้งสุดท้าย ท่านเจ้าบอกว่า เมื่อเห็นอาการของหญิงทั้งสองเช่นนั้น นึกเตาถูกทีเดียวว่าหญิงกลางคนคงกระซิบให้หญิงตั้งครรภ์ออกไปนอกอุโบสถเสียก่อนพระสวดญัตติ เพราะเคยได้ยินได้ฟังมานานในเรื่องเช่นนี้ ทีแรกท่านบอกว่ารู้สึกฉุนกึกขึ้นมาทันที ต้องหาทางชี้แจงให้ทราบเรื่องกันเสียบ้างแล้ว มิฉะนั้นจะมัวหลงถือว่าพิธีบวชนี้รังเกียจผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ติดนิสัยกันตลอดไป

ท่านเจ้าเล่าต่อไปว่า พอเสร็จพิธีกรวดน้ำ แขกยังไม่ทันเตรียมตัวกลับและไม่มีการบวชต่อเวลาอีก ท่านจึงเขยิบออกมานั่งท้ายอาสน์สงฆ์ เพื่อให้ใกล้หมู่เจ้าภาพ เริ่มพูดแนะนำประวัติวัด ประวัติพระประธานให้ที่ประชุมฟังพอชวนเพลิน แล้วพูดเป็นทำนองหารือว่าทำไมหนอ ผู้หญิงตั้งครรภ์จึงอยู่ในโบสถ์เวลาพระสวดญัตติไม่ได้ ถ้าขืนอยู่จะมีอันตรายอย่างไร ท่านลองถามคนโน้นคนนี้ก็ไม่มีใครตอบ ท่านจึงเล่าถึงระเบียบของการบวชให้ฟัง

ว่าเป็นพิธีคัดเลือกคนเข้าหมู่เข้าพวกเท่านั้น ไม่ใช่เป็นพิธีรังแกใคร ผู้ที่ถือว่าหญิงกำลังตั้งครรภ์อยู่ในอุโบสถไม่ได้นั้นเพราะอะไร กลัวว่าเด็กจะออกก่อนคลอดหรือจะคลอดยากคลอดไม่ออกก็ไม่แน่ว่าอย่างไร ตั้งข้อระแวงกันเอาเอง โดยถือเพียงได้ฟังสำเนียงภาษาบาลีว่า ญัตติเท่านั้น อย่างนี้เป็นการดูหมิ่นพิธีของสงฆ์อย่างแรงว่ารังแกผู้หญิง มิหนำผู้หญิงตั้งครรภ์เสียด้วย คำว่าญัตติ เป็นภาษามคธ แปลว่าประกาศ ไม่มีความหมายร้ายแรงอะไร ทำไมจะต้องกลัวเกรง ส่วนคำมคธอื่น เช่น ยัสสะ โข, ยัสสะ จะ มะยัง มีสำเนียงยัดเหมือนกัน ทำไมไม่กลัวกันบ้าง หลงถือหลงกลัวกันไปเอง เฉพาะญัตติในเวลาบวชนาคเท่านั้น ความจริงพิธีต่าง ๆ ของฝ่ายสงฆ์ ต้องการเปิดเผยให้คฤหัสถ์ได้เห็นได้ดู เป็นความรู้ความเข้าใจไว้บ้างจะได้ไม่หลงใหล ยิ่งพิธีการบวช หญิงไม่มีโอกาสได้บวชเหมือนชาย ก็ยิ่งควรจะได้รู้เห็นเป็นความเข้าใจถูกต้องให้ตลอด นี่กลับหาว่ารังแกหญิงตั้งครรภ์ เลยหมดโอกาสได้เห็นเสียทีเดียว ใครยังหลงถือ ก็เท่ากับกล่าวตู่หาความพิธีสงฆ์ บาปหรือไม่บาปก็จงคิดดูเองเถิด

ท่านเจ้ายังแถมอีกว่า ยังมีบางสำนัก ถึงเวลาจะสวดญัตติไล่คฤหัสถ์ทั้งชายหญิงออกนอกอุโบสถหมดทีเดียว ปิดประตูหน้าต่างทำพิธีก็มี ดูยิ่งน่ารำคาญใหญ่ อันที่จริงคฤหัสถ์ไม่อยู่ร่วมหัตถบาสก็พอแล้ว ไม่เสียพิธีเสียระเบียบอะไร ปล่อยให้ชาวบ้านได้รู้เห็นพิธีของสงฆ์บ้างก็น่าจะชวนให้ศรัทธาแก่กล้ายิ่งขึ้นเสียอีก หรือเวลาจะสวดปาฏิโมกข์ คือ ประชุมสงฆ์ร่วมฟังข้อบัญญัติ ๑๕ วันต่อครั้ง ก็ปิดประตูหน้าต่างอีกเหมือนกัน ออกจะเกินเคร่งไป การปิดบังไม่ให้คฤหัสถ์ได้เห็นพิธีบ้างเช่นนี้ ย่อมชวนให้คิดว่า ทำพิธีไม่เป็น กลัวผู้รู้จะเห็นแล้วถูกตำหนิ หรือทำไม่เต็มตามระเบียบพิธี ใช้วิธีลัดหรือมักง่ายด้วยคิดว่าถึงทำไป ก็ไม่ได้ลาภผลอะไร นั่งเมื่อยเปล่า ๆ ทำพอเป็นพิธีก็พอแล้วหรือเพิกเฉยละเลยทีเดียว เลยสร้างคำพังเพยต่าง ๆ ขึ้นไว้กันตัว เช่นจะว่ากล่าวห้ามปรามพระเล่นกับไฟเสียดีกว่าบ้าง ชั่วชั่งชี ดีชั่งสงฆ์บ้าง เพื่อไม่ให้ชาวบ้านเกี่ยวข้องในความบกพร่อง ชั่วร้ายของตน หลานช่วยจำไว้ไปเล่าอวดท่านเจ้าบอกว่าขอถวายคืน ท่านจะได้ดีใจว่า วิธีการของท่านยังมีผู้สนใจอยู่เหมือนกัน"

คุณลุงถอนใจใหญ่

เมื่อกลับถึงบ้าน คุณลุงเข้าห้องส่วนตัว ข้าพเจ้าเข้ารายงานเรื่องราวตั้งแต่ไปจนกลับตลอดเค้าเรื่องที่สนทนา รู้สึกว่าคุณป้าสบายใจ ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่อยู่ในที เมื่อฟังรายงานจบคุณป้าพูดเปรยขึ้นว่า "หลานป้า มัวแต่สนใจเรื่องระเบียบแบบแผนประเพณี เกี่ยวกับศาสนาอยู่เช่นนี้ ไม่อับอายเพื่อนฝูงรุ่นราวคราวเดียวเขาบ้างหรือ ไม่เห็นสนใจแต่งตัวเที่ยวเตร่ยิ่งเขายิ้มเยาะว่า แม่เฒ่าบ้าง หัวเก่าบ้าง จะทนสู้เขาไหวหรือ"

"หลานเต็มใจที่จะเป็นอาหารอยู่ในสำรับพระพุทธมากกว่าเป็นอาหารในวงคนทันสมัยที่ฟุ้งไปด้วยความทะเยอทะยานและสุราเมรัยเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบด้วยความมั่นใจ

“ป้าลองกระทบดูเท่านั้น ไม่ว่ากระไร ยินดีสนับสนุนเสียอีก ไปเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเสียก่อนเถอะ แล้วค่อยมาช่วยปักลายย่ามสำหรับถวายพระอุปัชฌาย์” คุณป้าพูดด้วยความปรานี

พอข้าพเจ้าจะกลับ คุณลุงก็เข้ามาร่วมวงด้วย คุณป้าเอ่ยทักขึ้นก่อนว่า “ช่างทำท่าทางพรางตาเด็กตีนัก เมื่อนั่งเรือเพลายาวไปบ้านงาน”

“อ้าว นี่คงเข้าใจว่า ตัวก็ว่ายน้ำไม่เป็น แต่ทำท่าทีไม่ให้หลานรู้อย่างนั้นกระมังโธ่ มัวแต่ธัมมะธัมโมเพลินเกินไป จึงไม่รู้ว่าที่หัวหินเอย บางแสนเอย สระว่ายน้ำที่สโมสรเอย ได้ช่วยหัดให้จนเชี่ยวชาญมาตั้งหลายปีแล้ว ถึงได้เป็นครูนายชา ให้ว่ายเป็นก็อีกทั้งคน” คุณลุงเล่าพลางหัวเราะพลาง

“อ้อ! ไม่เคยแย้มพรายให้ทราบบ้างนี่คะ” คุณป้าสารภาพ

๑๑. ชาตรีบวช

เมื่องานอุปสมบทพระชาตรี เสร็จเรียบร้อย คุณลุงเป็นผู้กำหนดวันฉลองไว้ในตอนปลายพรรษาทีเดียว ชั้นแรกก็มีบรรดาญาติแนะนำว่า ควรจะทำพิธีฉลองในวันบวชนั่นแหละ คือพอบวชเสร็จตอนบ่าย เย็นก็อาราธนาพระมาฉลอง รุ่งขึ้นเลี้ยงพระเช้า เป็นเสร็จพิธี จะได้อาศัยกำลังญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีบวช ช่วยเหลือจัดงานยอมเหน็ดเหนื่อยเสียในคราวเดียว คุณลุงไม่ยอมรับฟัง ด้วยท่านอ้างว่า พวกไม่รู้ความลำบากของพระสงฆ์ หวังแต่ความสะดวกของตนฝ่ายเดียว จึงชอบกระทำตามความมักง่ายของตนอยู่เสมอ เพราะฝ่ายวัด ท่านยังมีการบวชติดต่อจนถึงเวลาเย็น ไม่มีเวลาพักผ่อน ถ้ากำหนดงานเช่นนั้น เท่ากับบังคับให้ท่านเหน็ดเหนื่อยมาก พอเสร็จพิธีบวชรูปสุดท้าย ท่านจะต้องรีบมาในงานฉลอง พระเก่าก็พอทำเนา พระใหม่ของเรานี่ซิ ลำบากมิใช่น้อย เรื่องการนุ่งห่มผ้าเหลืองใหม่ ๆ มักแข็ง ห่มไม่ใคร่จะติดตัว มักหลุดลุ่ย ทำเองไม่สันทัด ต้องอาศัยพระเก่าเป็นพี่เลี้ยงช่วยการนุ่งห่ม ภายในวัดในกุฏิก็พอทำเนา แต่ที่มาช่วยกันในละแวกบ้านทั้งต่อหน้าแขกเหรื่อ ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ คุณลุงว่าท่านเก้งใจพระชาตรีว่า คงไม่พอใจอย่างมากด้วยเป็นแน่ จึงไม่ตกลงจัดพิธีฉลองติดต่อกับวันบวช รอเวลาไปนาน ๆ พอพระใหม่นุ่งห่มได้เรียบร้อยเองทั้งจะได้เรียนรู้กิริยามารยาทของพระพอสมควรช่วยตนเองได้ดีแล้ว จึงเริ่มพิธีฉลองดีกว่า อีกประการหนึ่ง คุณลุงให้เหตุผลว่า กำลังวุ่นจัดงานบวชก็นับว่าบรรดาเจ้าของงานต้องเหน็ดเหนื่อยอยู่พอแล้ว ยังจะทำบุญซ้ำกำลังเหน็ดเหนื่อย ดูจะไม่มีจิตใจอะไรเหลือไว้มารับบุญอีกได้ จึงสู้รอเวลาสบายอกสบายใจ ทั้งฝ่ายพระทั้งฝ่ายเจ้าภาพไม่ได้ และขอให้ลองนึกดูอีกว่า ถ้าเจ้าภาพบวชพระในวันนั้น ต่างก็จะทำพิธีฉลองในตอนเย็นตรงวันเวลากัน และต้องการอาราธนาพระ-อุปัชฌาย์ พระกรรมวาจาให้ไปร่วมพิธีของตนด้วย พระท่านจะลำบากใจเพียงไร พระอุปัชฌาย์รูปเดียวคงไม่สามารถแบ่งภาคไปฉลองศรัทธาได้ครบทุกงาน หากท่านไปในงานหนึ่งที่ท่านรับอาราธนาไว้ก่อนเสมอ เว้นแต่งานใหญ่สำคัญ เช่นงานหลวง ก็อาจเป็นเหตุน้อยเนื้อต่ำใจแก่เจ้าภาพที่ท่านไม่ได้ไปร่วมพิธีด้วย บางรายถึงกับผัดหน้าให้ท่านว่า บ้านเรามันจน สู้บ้านนั้นเขาไม่ได้ร่ำรวยเป็นเจ้าเป็นนาย ท่านจึงต้องไปฉลองศรัทธา กลายเป็นสร้างบาปให้แก่ตนเอง โดยความเข้าใจผิดแท้ ๆ ก็เคยมี และเรื่องฉลองนี้ ก็เป็นเรื่องของชาวบ้านอยากทำบุญบ่อย ๆ ก็มักหาเรื่องอ้าง มิใช่ว่าถ้าบวชแล้วมิได้ฉลอง ถือว่าไม่เป็นพระสมบูรณ์ เป็นเรื่องคิดเอาตามอำเภอใจเอง ท่านเป็นองค์-พระสมบูรณ์ตั้งแต่ก่อนพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์แล้ว การฉลองจะมีหรือไม่ มิได้เกี่ยวข้องอย่างไรเลย

เรื่องพิธีเกี่ยวกับพระสงฆ์ คุณลุงออกจะพิถีพิถันมาก เพราะถือว่าเคยบวชเรียนมาแล้ว ถ้าเห็นว่ายังบกพร่อง หรือไม่เหมาะอย่างไร ท่านมักจะขึ้นเสียงเอาไม่ว่าใคร ที่สุดจนกระทั่งคุณป้า

ด้วย ท่านถือว่าจะต้องทำให้ถูกต้องเรียบร้อยทั้งส่วนธรรมส่วนวินัยจนสุดความสามารถ ถ้าจะทำอย่างสุกเอาเผากิน ขาดตกบกพร่องผิดธรรม ผิดวินัย ชวนให้พระลำบากใจแล้ว ท่านให้ความเห็นว่าอย่าทำเสียเลยดีกว่า เพราะไม่ถูกธรรมวินัยแล้ว จะเป็นบุญเป็นกุศลอย่างไรก็กลายเป็นทำบุญได้บาปอย่างโบราณว่าเท่านั้น

ในพิธีสงฆ์เช่นนี้ ข้าพเจ้ายังพอจำได้ในเรื่องการบวชพระชาตรี เริ่มแต่นำฝากตัวที่วัดแล้ว ท่านเป็นเจ้ากี้เจ้าการซักซ้อมการว่าขานนาคอย่างมากเพื่อความถูกต้องเรียบร้อย ให้ผู้บวชเห็นความสำคัญอย่างจริงจัง ตั้งแต่พิธีเริ่มต้นไปทีเดียว เมื่อกลับมาจากวัด ท่านต้องให้มาว่าให้ท่านฟังอีก ทั้งสอนให้รู้จักการนุ่งห่มอย่างพระอีกด้วย โดยหาผ้าที่ขนาดใกล้เคียงผ้าจีวรสบง มาหัดให้ทำอยู่บ่อย ๆ จนพอทำได้เองบ้าง ไม่เป็นบาปเป็นกรรมอะไรดอก เป็นความดีติดนิสัย ที่จะต้องตระเตรียมตัวก่อนทุกกิจการ การที่คุณลุงช่วยฝึกฝนหัดเตรียมตัวไว้ก่อนนี้มีผลดี ทำให้พระชาตรีห่มผ้าได้เรียบร้อยกว่าพระใหม่อีกหลายรูป จนพระชาตรีเองก็เคยบอกกับคุณป้าว่า หายหนักใจได้มากทีเดียว

ก่อนถึงวันบวชราว ๗ วัน คุณลุงไปติดต่อกับท่านเจ้า ขอทราบว่าพระชาตรีจะได้อยู่กุฏิไหน ใครเป็นเจ้าคณะปกครองใกล้ชิด เมื่อทราบแล้วท่านก็ไปกราบนมัสการท่านเจ้าคณะฝากฝังพระชาตรีเป็นการส่วนตัว ขอกุญแจกุฏิมารักษาไว้ เพื่อจะมาเตรียมทำความสะอาด จนตลอดการใช้ไฟใช้น้ำ โดยท่านชี้แจงว่า เราจะไปอาศัยท่านเพียงท่านอนุญาตที่ให้อยู่ ก็เป็นพระคุณอย่างสูงแล้ว ยังจะขอให้ท่านจัดความสะอาดสถานที่ ขอใช้ไฟใช้น้ำ ซึ่งต้องจ่ายเงินทั้งนั้นกับท่านอีก ออกจะเป็นการรู้มากทำนองแกมโกงเอากับพระไปก็ได้ อันที่จริงพระท่านคงเฉลี่ยให้เป็นการอนุเคราะห์สงเคราะห์ บางแห่งก็ด้วยทุนของวัด บางแห่งก็ด้วยทุนส่วนตัว แต่เราก็ต้องรู้จักปฏิบัติให้เหมาะสมกับฐานะเหตุการณ์บ้าง เช่นอย่างจะถือเสียว่า พระของเราเข้าอยู่อาศัยในกุฏิไหน ก็ขอสิทธิใช้ไฟใช้น้ำที่ประจำกุฏินั้นได้ตลอดไปได้ตามปรารถนา โดยไม่ต้องบอกกล่าวขออนุญาตก่อน อย่างนี้ถึงท่านจะไม่พูดตำหนิออกมา ท่านก็คงตำหนิในใจ เราจะให้ลูกหลานมาบวชหาบุญกุศล ทำไมจะมาก่อเรื่องบาปเพราะเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกเล่า คุณลุงเตรียมถวายเงินเป็นค่าไฟค่าน้ำไว้ก่อนโดยประมาณว่าพอสมควรกับค่าที่จะใช้จนตลอดวันลาสิกขา แม้ทางวัดแจ้งว่าท่านยินดีอนุเคราะห์เป็นส่วนตัว คุณลุงก็วิงวอนว่า ขอร่วมการอนุเคราะห์บุญกับทางวัดด้วย เรื่องเช่นนี้ คุณลุงมักถือเคร่งมาก ท่านว่าผู้ที่คิดมักง่าย จะโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือจะด้วยเห็นแก่ตัวจัดก็ตาม มักคิดตู่เอาง่าย ๆ ทางที่ชอบควรจะต้องพูดจาตกลง ได้รับอนุญาตก่อนเสมอ จะคิดเอาเองว่าคงอนุญาตคงไม่ว่ากระไร คงไม่หวง นี่ล้วนแต่เป็นความเห็นส่วนตัวของผู้มีนิสัยหยาบ ส่วนผู้เป็นเจ้าของจะคิดอย่างไรบ้าง ย่อมทายไม่ถูก ซ้ำยังคิดเข้ากับตัวเองว่าไม่เห็นท่านทักท้วงห้ามปรามอย่างไรก็เลยได้ใจถือเป็นการอนุญาตเอาเอง อย่างนี้เป็นความมักง่าย เป็นรายจ่ายติดตัว ล่อแหลมต่อความผิดทางวินัยไม่น้อย คิดอย่างเพียงฆราวาส ก็เป็นการหมิ่นหยามล่วงเกินอำนาจกันไม่น้อยแล้ว ยิ่งทางวินัยของ

พระยิ่งละเอียดมาก จะกลายเป็นความผิดสุมหัว อย่างดินพอกหางหมู ไม่รู้ตัวทีเดียว คุณลุงเคยเล่าให้ฟังว่า สมัยที่ท่านยังบวชเรียนอยู่ เคยถกเถียงกันด้วยความสนใจในเรื่องอทินนาทาน เพราะมีข้อขอดยอกย้อนละเอียดมาก มีข้อสำคัญในเรื่องนี้ที่จะเป็นข้ออ้างแก้ตัวก็คือ เรื่องการถือวิสาสะ ทางวิจัยท่านไม่ถือเป็นผิด เพราะถือเอาสิ่งของผู้อื่นด้วยนึกเป็นกันเอง มิใช่ถือเอาอย่างฐานะเป็นขโมย เช่น ของอุปัชฌาย์อาจารย์หรือของเพื่อน แต่ท่านก็มีขอบเขตวางไว้ ไม่ให้ผู้ร้ายยกขึ้นมาเป็นข้อแก้ตัว แม้ของอุปัชฌาย์อาจารย์ ก็ต้องพิเคราะห์ก่อนว่า ท่านเคยอนุญาตไว้หรือไม่ เป็นของที่ท่านหวงแหนหรือไม่ และเมื่อท่านทราบว่าตนนำไป ท่านจะพอใจหรือไม่พอใจอย่างไร ถ้าท่านไม่เคยอนุญาต เป็นของหวงแหน ขืนถือวิสาสะก็ไม่เข้าลักษณะวิสาสะ เริ่มเข้าลักษณะฉายาโจรกรรม ยกเป็นข้อแก้ตัวไม่ได้ ยิ่งท่านเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ยิ่งต้องแสดงความเคารพในสิทธิเป็นเจ้าของท่านให้มากที่สุด ขืนถือวิสาสะหรือถือว่าเป็นคนใกล้ชิดสนิทสนม หยิบฉวยหรือละเมิดอำนาจบางสิ่งบางอย่างเอาตามอำเภอใจ กลับจะเป็นการทำลายจิตใจด้วยขาดความเกรงกลัว หรือขาดความเคารพนับถือ เป็นการแสดงความทะนงตนในทางผิด ก็ได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งในด้านพระวินัยที่ละเมิดสิทธิเอาตามอำเภอใจตนนั้น พระวินัยจะไม่มีการให้อภัยแก่ใครได้ เมื่อมีเจตนาร้ายแล้ว ถึงอาการภายนอกจะเป็นกันเอง ไม่เหมือนอุปัชฌาย์อาจารย์ที่อาจให้อภัยได้บ้าง ท่านที่พูดออกมา ให้รู้ซอบหรือไม่ชอบเกลียดหรือชัง อย่างนี้ ย่อมง่ายที่จะทราบจิตใจความประสงค์ของท่าน ส่วนที่ท่านเก็บเงียบไว้คนเดียว ควรระมัดระวังให้มาก เพราะน้ำนิ่งไหลลึก

ยิ่งกว่านั้น ข้าพเจ้าเคยได้ยินคุณลุงอบรมพระชาตรีตอนหัดขานนาคอย่างละเอียดลออ นับแต่เริ่มบวชไปจนถึงการลาสึก ว่าในขณะยังบวชอยู่ต้องสนใจศึกษาระเบียบแบบแผนตามหลักวินัยตามกติกา ตามประเพณีของวัดให้ดีที่สุด อย่าไปสร้างความชั่วเสียหายให้เป็นประวัติติดวัด ถึงคราวจะลาสึก ก็ต้องจัดทำความสะอาดที่อยู่ที่อาศัยให้เรียบร้อย อย่าปล่อยทิ้งความสกปรกรุงรังรกกุฏิ โบราณท่านถือมาก แม้จนส้วมก็ต้องช่วยทำความสะอาดด้วย ลาสิกขาแล้วต้องอยู่วัด ๓-๗ วัน เพื่อให้ใจคุ้นกับความเป็นฆราวาส ทำได้เช่นนี้เข้าตำราว่า "เมื่อยังอยู่ก็ให้เขาไว้ใจ เมื่อจากไปก็ให้เขาคิดถึง" จึงจะเป็นคนเจริญ

ถึงงานวันบวชพระชาตรี คุณลุงได้จัดผู้คนให้มาติดต่อกับฝ่ายวัด เตรียมสถานที่ต้อนรับแขกตลอดจนถึงการเลี้ยงน้ำแก่พระสงฆ์และฆราวาสไว้ตั้งแต่เที่ยงเศษ ผู้คนที่ให้มาติดต่อกับฝ่ายวัดท่านก็เลือกผู้ที่เคยบวชเรียน และเข้าใจวิธีการเกี่ยวกับเรื่องบวช จนเป็นที่พอใจ และยังแนะนำกำชับกำชาเพื่อความเรียบร้อยของงานอีกด้วย บางคนถึงกับบ่นว่าจู้จี้ แต่ข้าพเจ้าว่า เพราะคุณลุงจู้จี้มากนี่เอง ขณะเริ่มพิธีบวชพระชาตรีจึงสงบเรียบร้อย จนมีญาติหลายคนออกปากชม คุณลุงจัดวางหน้าที่ให้แบ่งกันทำตามแผนก อย่างข้าพเจ้าท่านให้ทำหน้าที่เลขานุการและการเงิน ติดต่ออยู่กับคุณป้าภายในอุโบสถ ส่วนคุณลุงและมีผู้ช่วยเป็นชั้นญาติอีก ๔-๕ คน มีหน้าที่ต้อนรับอยู่

หน้าอุโบสถ แต่ท่านก็รู้หน้าที่ของท่านดีว่า เมื่อพระภิกษุประชุมกันพร้อมในอุโบสถแล้ว ท่านก็เข้ามาร่วมกับคุณป้าเพื่อทำหน้าที่มอบผ้าไตรแก่พี่ชาตรีผู้จะบวช ไม่ต้องให้ตามหากันโหวกเหวกอึงคะนึงอุโบสถเหมือนรายอื่น ๆ ยิ่งที่สำนักท่านเจ้านี้ท่านจัดเจ้าหน้าที่ประจำอารามไว้ เป็นผู้จัดดำเนินพิธีทุกอย่าง ไม่ยอมให้ฝ่ายเจ้านาคจัดคนของตนให้มากความ ญาติมิตรที่มาร่วมกุศลก็นั่งคอยชมอยู่อย่างสงบ ระยะไหนจะต้องปฏิบัติอย่างไร เจ้าหน้าที่ประจำอารามจะแนะนำให้เจ้าภาพก็คอยฟังการแนะนำทำตามเท่านั้น พิธีการจึงดำเนินไปตามหน้าที่ของใครของมัน เคลื่อนคล้อยไปตามจังหวะพิธี จึงเกิดความสงบอยู่ภายในระเบียบอันงามน่าเลื่อมใส เมื่ออุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์จบ เป็นระยะที่เจ้าภาพจะต้องถวายบริขารแก่พระบวชใหม่ คุณลุงก็กลับเข้ามาทำหน้าที่เจ้าภาพรีบถวายบริขารส่วนเจ้าภาพให้เสร็จโดยเร็ว ญาติมิตรอื่นจะได้มีเวลาถวายต่อไป บางรายมัวตามหาเจ้าภาพอยู่ ญาติมิตรที่มีธุระอื่นอีกต้องละเมิดถวายบริขารเสียก่อนก็มี อันที่จริงควรจะได้ศึกษาหน้าที่เจ้าภาพกันไว้บ้าง จะไม่ทำให้ระเบียบเกิดสักลั่น เพราะเคยเห็นเคยพบมามากแล้วใช้ตาดูหูฟังไว้บ้าง ไม่หนักหนาอะไร อย่างโบราณว่า "รู้ไว้ใช่ว่า ใส่บ่าแบกหาม" ถ้ามัวถือดีทำเป็นตากระทู้หูกระทะ อวดโตอยู่แล้วก็ไม่พ้นเป็นขี้ปากคอยรับตำหนิติเตียนไปได้

คุณลุงได้กระซิบบอกพวกที่มาช่วยทางวัดให้รู้ชั้นเชิงอีกอย่างก็คือ เวลาขนบริขารขึ้นกุฏิจงระวังคนแปลกหน้าที่เข้ามาช่วยหยิบขนให้มาก ทางที่ดีควรให้คนของเราจัดการดีกว่า เพราะเคยมีตัวอย่างแปลกปลอมเข้ามาช่วยเหลือด้วย ฝ่ายเจ้าภาพก็ตายใจเสียว่า รู้จักกับคนนั้นคนนี้ ยอมให้ช่วย เลยปรากฏต่อมาว่า บริขารมีราคาบางอย่างไม่ถึงกุฏิพระใหม่ หรือถาดตะลุ่มภาชนะรองบริขารขาดหายไปไม่ครบจำนวน ที่สุดจนรองเท้าใหม่ก็สูญหายกันบ่อย ๆ ซึ่งเรื่องเหล่านี้จะว่าท่านจู้จี้แนะนำก็ไม่เชิงนัก เพราะมักไพล่เผลอด้วยกังวลหลายด้าน ยิ่งปะปนกันหลายนาค ยิ่งกาหลในเรื่องเหล่านี้อยู่ไม่น้อย เหลือกำลังที่ฝ่ายวัดจะควบคุม ต้องอาศัยกำลังฝ่ายเจ้าภาพระมัดระวังกันเอาเองบ้างจึงจะสงบเรียบร้อย

๑๒. ศาสนพิธี

อีก ๒ วัน จะถึงวันฉลองพระชาตรี คุณป้าแสดงความประสงค์จะให้จัดห้องพิธี ที่ห้องรับแขกชั้นล่าง อ้างเหตุว่า ค่อนข้างกว้าง จะโยกย้ายสิ่งของล้วนแต่ของเบา ๆ ไม่ลำบากมากนัก ทั้งแขกไปใครมาหรือการนำอาหารถวายพระก็สะดวก ส่วนคุณลุงไม่เห็นชอบด้วย อ้างว่าห้องพระก็อยู่ข้างบน จะอาราธนาพระสงฆ์ประกอบพิธีข้างล่างให้ฆราวาสขึ้นลง ดูเป็นการข้ามกรายขาดความเคารพอยู่มาก ถึงจะต้องรื้อถอนโยกย้ายตู้โต๊ะบ้างก็ถือเสมือนว่า หาโอกาสทำความสะอาดชั้นบนสักคราว คุณป้าเลยตกกระไดพลอยโจน ตกลงจัดสถานพิธีชั้นบน โดยอ้างว่าดีแล้วจะได้นำถ้วยชามลายครามที่เคยเป็นนายให้เฝ้าถนอมรักษามานาน ออกใส่อาหารเลี้ยงพระฉลองพร้อมลูกชายเสียด้วย

เมื่อตกลงในด้านสถานที่แล้ว ก็เริ่มทำความสะอาดทั้งชั้นล่าง ชั้นบนเป็นการใหญ่ คุณลุงสั่งเตรียมงานทำความสะอาดเครื่องใส่น้ำชาถวายพระ ไม่ยอมให้ใช้ชนิดสนิมจับตำคล้ายกับขาดความสนใจหรือเกียจคร้านมักง่ายของเจ้าภาพ ทั้งเป็นเชิงไม่เคารพพระสงฆ์ด้วย ท่านชี้แจงว่าการทำบุญ คือการทำความสะอาดให้จิตใจ เครื่องประกอบร่วมในพิธีทุกอย่าง จึงควรสะอาดเรียบร้อย งดงามพอควร ตลอดไทยธรรมที่จัดถวายพระ ก็ควรเฟ้นของที่ดีควรสมณบริโภค มิใช่จัดอย่างมักง่ายตำทราม ด้วยอ้างเสียว่า เพราะท่านไม่ถือสาอะไรดอก แต่คุณลุงเห็นว่าทำเช่นนั้นเป็นการอวดความมักง่ายของตนแก่พระ ทำบุญทั้งที ทำบุญไม่สมบูรณ์ได้ครึ่งเสียครึ่ง หรือได้อย่างน้อยเกินไป จะทำไปทำไม กับท่านได้กำชับนักกำชับหนา ในเรื่องนำเครื่องเงิน เครื่องทอง ที่เป็นภาชนะใส่น้ำเย็น พานบุหรี่ ทำขันน้ำมนต์บ้าง มาใช้ต้อนรับพระในพิธี เพราะภาชนะเช่นนั้นพระจับต้องไม่ได้ เป็นอาบัติ แม้จะถือว่าเป็นของใช้ของคฤหัสถ์ ก็ไม่สมควรแก่พระ ถ้าขืนนำมาใช้ ก็เท่ากับบังคับให้พระเป็นอาบัตินั่นเอง และการที่สุกเอาเผากินใช้ของที่ไม่ถูกลักษณะ เช่นหม้อน้ำมนต์ก็ต้องใช้ภาชนะที่นิยมว่าสำหรับทำน้ำมนต์ เครื่องกรวดน้ำก็ต้องใช้สิ่งที่ทำไว้สำหรับกรวดน้ำ ผู้มักง่ายมักเห็นไม่สำคัญ ยิ่งเอาขันใส่บาตรที่ทำด้วยเงินมาเป็นหม้อน้ำมนต์แทน หาแก้วหาถ้วยน้ำชาใส่น้ำสำหรับกรวดย่อมไม่ชอบ ไม่สมควรอย่างยิ่ง ควรจะเตรียมสิ่งของสำหรับใช้ตามชนิดไว้ให้พร้อม หรือที่เคยเห็นนำกระเบื้องสำหรับปูห้องน้ำห้องส้วม มาใช้ประดับห้องรับแขกยิ่งกว่านี้ประดับแท่นพระประธานก็มี อย่างนี้ถึงจะเห็นสวยงามสะอาดตาก็จริง แต่ก็ไม่ถูกลักษณะประเภทของสิ่งนั้น ๆ บางรายเขาเล่าให้ฟังทำนองขบขันว่า เคยเห็นในชนบทใช้หม้อปัสสาวะเคลือบใส่ข้าวมาใส่บาตรก็มี ด้วยเขาอ้างว่า มีฝาปิดเรียบร้อยดี จะไม่ขายหน้าแก่คนที่เขารู้เรื่อง รู้ลักษณะบ้างหรือ ที่ได้เห็นความสะเพร่ามักง่ายบ่อย ๆ ก็มีเช่นหมอนอิง กลับลายกลับตัวหนังสือบ้าง ตั้งโต๊ะบูชาเอาลายเข้าข้างในบ้าง ลืมวงด้ายสายสิญจน์ที่ฐานพระพุทธรูปก็มีอยู่บ่อย ๆ เพราะคุณลุง

ท่านระวังข้อบกพร่องต่าง ๆ อยู่อย่างนี้ ไม่ต้องการให้มีปรากฏขึ้นในงานฉลองพระชาตรี ท่านจึงสั่งเตรียมเสียก่อนวันงาน เพื่อมีเวลาตรวจตราหาข้อบกพร่อง จะได้แก้ไขทันการให้เรียบร้อย ถ้ารอให้ถึงงานแล้วเกิดบกพร่องอะไรขึ้น ก็วิ่งวุ่นหยิบโน่นฉวยนี่ พอแก้ขัดไปชั่วคราวอย่างนี้ ท่านว่าน่าขายหน้าชาวพุทธศาสนิกชน ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ที่ยังมาบกพร่องในเรื่องของพิธีการทางพระศาสนาอยู่เช่นนี้ จะมุ่งหวังบุญกุศลที่สูงกว่านี้ได้อย่างไร

ในคราวจัดสถานที่ฉลองนี้ ข้าพเจ้าได้รับเกียรติให้เป็นผู้ตกลงเรื่องอาสน์สงฆ์ เพราะคุณป้ารำพึงว่า ผงเข้าตาตัวเองแล้วไม่รู้จะแก้ไขอย่างไร คือห้องที่เตรียมจัดพิธีนั้น ถ้าถือหลักว่าที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ต้องอยู่เบื้องขวา แถวพระสงฆ์ ก็จะอยู่ใกล้ประตูทางเข้าออก ไม่เหมาะสม ผู้มาร่วมงานต้องเข้าถึงภายในห้องแล้ว หันซ้ายจึงจะพบอาสน์สงฆ์ ซึ่งยังขัดความนิยมกับท่านอยู่ คุณลุงเลยโยนกลองมอบให้สุดแต่ข้าพเจ้าจะจัด ท่านจะไปดูแลทางชั้นล่าง ข้าพเจ้าเลยตกลงใจ ถือความสะดวกของสถานที่เป็นหลัก มิฉะนั้นก็ต้องพังฝากั้นด้านหนึ่งเท่านั้น จึงเป็นอันว่า ตั้งที่บูชาพระพุทธรูปด้านซ้ายของอาสน์สงฆ์นี้ ตามที่สังเกตพิธีใหญ่ ๆ มาแล้ว ก็ล้วนแต่ถือเอาความสะดวกเหมาะสมที่จะปฏิบัติงานเป็นสำคัญแทบทั้งสิ้น ตลอดจนพระราชพิธีก็ไม่ตายตัวคงที่ ที่สุดเมื่อคุณลุงคุณป้ามาตรวจดูก็เห็นชอบด้วยทุกอย่าง

ก่อนจะตกลงการฉลอง ได้มีการหารือเรื่องจำนวนพระสงฆ์ว่าจะอาราธนาจำนวนกี่รูป พระวัดเดียวหรือหลายวัด ทางพระชาตรีแสดงความประสงค์มาแต่เพียงจะอาราธนาพระภิกษุนวกะที่คุ้นเคยชอบพอ มาเลี้ยงเพลด้วยสัก ๓ รูป ไม่ต้องให้เข้าพิธี คุณป้าออกความเห็นก่อนว่า ควรอาราธนา ๙ รูป วัดเดียวกันทั้งหมดพร้อมทั้งพระอุปัชฌาย์ กรรมวาจา ผู้ให้ศีล พระพี่เลี้ยง นอกจากนี้ ก็ที่พระชาตรีที่คุ้นเคยด้วย เพราะเห็นว่าเป็นงานโดยเฉพาะวงภายใน และการรับส่งก็สะดวกไม่ต้องวุ่นเที่ยวระเวนรับส่งหลายวัด คุณลุงค้านเรื่องจำนวน ๙ รูป ท่านว่าดูขาดจำนวนเต็ม ทั้งเป็นจำนวนเดี่ยวไม่ลงคู่ งานมงคลอย่างนี้ต้องจำนวนคู่ เช่น ๘ หรือ ๑๐ ส่วนอาราธนาเฉพาะวัดเดียวนั้นเห็นชอบด้วย คุณป้าแย้งว่า สมัยนี้เขานิยมก้าวหน้า จำนวนพระจึงอาราธนา ๙ รูป จำนวนอย่างอื่นก็มักให้ลงจำนวน ๙ ไว้เสมอ จะได้อานิสงส์ก้าวไปข้างหน้าไม่หยุดอยู่คงที่ และที่นับว่าเป็นจำนวนเดี่ยวนั้น ก็นับพระพุทธอีก ๑ เป็นจำนวนคู่ได้พอดี คุณลุงค้านอีกว่า ที่นับเอาพระพุทธรูปมาเข้าจำนวนด้วยนั้น ดูชอบกลมาก พระพุทธที่บ้านเราบนที่บูชานั้น ตั้ง ๕-๖ องค์ ถ้านับพระองค์เล็กองค์น้อยด้วย ก็เกือบ ๒๐ องค์กระมัง เห็นจะไม่เหมาะแน่ที่จะนำมาเข้าจำนวนด้วย อีกอย่างเราเคารพสักการะพระพุทธปฏิมาในฐานะพระบรมศาสดา เราจึงเชิญมาตั้งที่บูชาระลึกถึงพระพุทธคุณ มิใช่ให้ท่านมาร่วมกล่าวสวัสติมงคลอย่างพระภิกษุสงฆ์สาธยายเช่นนั้น จึงไม่สมควรที่จะนับเข้าจำนวนกับพระภิกษุสงฆ์ แม้พระภิกษุสงฆ์ท่านก็เคารพสักการะพระพุทธปฏิมาในฐานะบรมศาสดาเหมือนกัน จึงขอเสียที อย่านับพระพุทธปฏิมารวมกับจำนวนพระสงฆ์ด้วยเลย และจำนวน ๙ เพื่อให้ก้าวหน้านั้น ทำไมจึงลืมก้าวถอยหลังเสียบ้างเล่า คุณป้าจึงอนุโลมตาม ให้อาราธนาพระมาในงานฉลองพระชาตรี ๑๐ รูป พิเศษอีก ๔ รวมทั้งพระชาตรีด้วย

คุณลุงยังกำชับอีกว่า เรื่องการอาธารนาพระนั้น ต้องทำหนังสือที่เรียกว่าฎีกานิมนต์พระ เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันให้ปรากฏชัดเจนว่าในงานอะไรจำนวนกี่รูป จะเจาะจงรายชื่อไปเสร็จ หรือสุดแต่ทางวัดจะจัดมาตามจำนวนวัน เวลา สถานที่ มีรถรับส่งหรือไม่ การไปอาราธนา เพียงพูดแสดงความประสงค์อาจหลงลืมขาดตกบกพร่องทำให้เข้าใจผิด เกิดล่าช้ากว่าเวลากำหนด บางครั้งถึงขาดจำนวนพระไปก็มี ที่อาราธนาหลายวัดมารวมกัน กับเน้นในเรื่องการกำหนดนัดเป็นสำคัญให้มากทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระ บางรายให้พระต้องมาคอยเสียเวลา เพราะเพียงเจ้าภาพยังแต่งกายไม่เสร็จก็มี น่ารำคาญใจ

เรื่องเวลานัดในฎีกานิมนต์พระ ต้องหมายถึงว่าพร้อมครบจำนวนตามเวลาในฎีกา เจ้าภาพต้องตระเตรียมการต้อนรับให้พร้อมก่อนถึงเวลาเสมอ ถ้าอาราธนาให้ท่านมาเอง ท่านจะต้องมาถึงบ้านงานก่อนเวลากำหนดประมาณ ๑๕ นาที หากจัดรถรับส่ง ก็ต้องกะให้ถึงพร้อมก่อนเวลาเช่นเดียวกัน คุณลุงบ่นนักบ่นหนาในเรื่องล่าช้า ไม่ตรงต่อเวลานัดหมาย ท่านเปรยว่า เป็นการหัดหลอกตัวเองโกงตัวเองอยู่เสมอ ไม่น่าที่คนรักดีรักชอบจะปล่อยตนให้มีนิสัยเช่นนั้น ก็เมื่อต่างจะปล่อยตามอารมณ์สบายแล้ว จะไปกำหนดบอกวันเวลาไว้ทำไม เมื่อมีกำหนดนัดก็ต้องรักษากำหนดนั้นโดยเคร่งครัด คงจะต้องการให้ทุกคนที่จะร่วมในพิธีรักษาเวลานัดหมายโดยกวดขันกระมัง การหาฤกษ์ผานาทีว่าเป็นฤกษ์งามยามดี ตั้งแต่เวลานั้นจนถึงเวลาเท่านั้นพ้นจากฤกษ์นั้นเป็นฤกษ์เลวร้ายจะเกิดขึ้น เพราะอยากดีไม่อยากเลวเลยต้องระมัดระวังส่วนที่เขาว่าดีไว้เป็นกวดขัน แต่อีกแง่หนึ่ง ก็พาให้เสียเวลาที่รอคอยฤกษ์ดีอยู่ บางรายตั้ง ๑๐-๒๐ นาทีก็มีเหมือนกัน จะทำอะไรก็ไม่ได้ เพราะยังไม่ถึงฤกษ์ดี เลยได้แต่มองดูนาฬิกากันบ่อย ๆ เป็นการถ่วงเวลาเท่านั้น คุณลุงจึงย้ำแก่ผู้มีหน้าที่ไปรับพระให้กวดขันจงมากในเรื่องเวลารับ เพราะเป็นงานวันเดียว เจริญพระพุทธมนต์ถวายภัตตาหารเพล เวลาฉันอาหารของพระมีเวลาจำกัด

ข้าพเจ้าได้รับรู้เรื่องราว เพียงแต่การตระเตรียมงานขนาดฉลองพระบวชใหม่เท่านั้น ก็ได้เรื่องบันทึกอีกมิใช่น้อย เลยทำให้นึกว่าผู้ที่เพียงเป็นแขกไปในงานมาได้พบเห็นแต่ความเรียบร้อยต่าง ๆ นั้นคงจะไม่มีใครนึกถึงว่า ฝ่ายเจ้าภาพต้องตระเตรียมเพื่อความเรียบร้อยเพียงไม่กี่ชั่วโมงนี้มาตั้ง ๓-๔ วันแล้ว ถ้างานใหญ่กว่านี้ จะต้องตระเตรียมกันเป็นแรมสัปดาห์ หรือเป็นแรมเดือนทีเดียว เคยรับทราบคติของคุณป้ามานานแล้วว่า เราเชิญแขกญาติมิตรมาในงานของเรา ก็คือเราเชิญให้เขามาชมความเรียบร้อย วิธีจัดดำเนินงานมิใช่เชิญให้เขามาติฉินเก็บไปนินทา เพราะการบกพร่องของงานเมื่อจะทำงานใหญ่เล็กเพียงไร ก็ต้องตระเตรียมให้พรักพร้อมทุกอย่างตั้งแต่เริ่มงานจนเสร็จงาน มีกำหนดงานรายละเอียดให้รับรู้ร่วมกันหลาย ๆ คน จะได้ช่วยจัดดำเนินให้เป็นไปด้วยดีไม่ต้องคอยถามเจ้าภาพจนหัวหมุนเปล่า ๆ และเมื่อได้เตรียมจนเห็นว่าพรักพร้อมทุกด้านแล้ว หากมีอุปสรรคเกิดแทรกขึ้นในระหว่างงาน ก็ย่อมมีโอกาสแก้ไขให้เรียบร้อยได้ง่าย

เรื่องเหล่านี้ ช่วยให้ข้าพเจ้าหูตาสว่างเพิ่มขึ้นอีกไม่ใช่น้อย.

๑๓. ฉลองพระชาตรี

วันงานฉลอง เมื่อประชุมพร้อม พระชาตรีผู้นั่งท้ายอาสน์สงฆ์เป็นผู้จุดธูปเทียนบูชา จุดเสร็จไม่ได้กราบเพียงแต่ประนมมือไหว้ กำลังที่ข้าพเจ้านึกฉงนอยู่นั้น ท่านเจ้าผู้เป็นประธานสงฆ์ในพิธี ก็สั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ทำหน้าที่อาราธนาศีล ชั้นแรกคิดจะผัดเพี้ยน แต่นึกว่าเราก็มีศิษย์มีครูเคยเตรียมฝึกฝนท่องบ่นไว้แล้ว ทำให้เกิดกำลังใจทำหน้าที่อาราธนาได้จนจบ แต่สำนึกตัวเองว่าดูเหมือนเสียงจะเบาสักหน่อย

การรับศีล คุณลุงเป็นฝ่ายนำว่าออกเสียง คุณป้าและข้าพเจ้าเลยออกเสียงตาม ทำให้ได้พรรคพวกอีกหลายคน เท่ากับเป็นการเริ่มต้นฝึกหัดรับศีลออกเสียงขอให้พระท่านได้ยินถนัดกันเสียบ้าง จบแล้วคงนั่งสงบฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ต่อไป

พอพระสาธยายถึงบทมงคลคาถา คุณลุงเป็นผู้ทำหน้าที่จุดเทียนที่หม้อน้ำมนต์แล้วยกประเคนท่านเจ้าผู้เป็นประธาน ชักสงสัยในเรื่องจุดเทียนหม้อน้ำมนต์อีก จะกระซิบถามคุณป้าก็เห็นว่ายังไม่เหมาะกับเวลา สถานที่ ดูเป็นไม่ตั้งใจฟังพระสวดมนต์จึงสงบอยู่

การถวายอาหาร คุณป้าสั่งจัดถวายเฉพาะองค์ แต่ไม่ถึงจัดเป็นสำรับให้นำถวายทีละสิ่งทำนองอาหารโต๊ะจีน ส่วนพระชาตรีกับคณะได้ร่วมฉันที่เฉลียงด้านนอกมีชามแบ่ง ช้อนกลางพร้อม จะได้สบายใจกว่ามารวมกับพระผู้ใหญ่ คุณลุงกับพวกที่มาช่วยคอยปฏิบัติอยู่ตลอดถึงการยถาสัพพีอนุโมทนากรวดน้ำ โดยพระชาตรีกรวด ๑ ที เพราะเป็นเจ้างาน คุณลุงผู้เป็นประธานฝ่ายเจ้าภาพ กรวดอีก ๑ ที เพราะเป็นผู้จัดงาน เรื่องพิธีการกรวดน้ำคุณลุงเคยแนะว่า ไม่ต้องมารวมกลุ่ม เอานิ้วแหย่รวมลงให้น้ำกรวดล้างนิ้วมือ ให้ผู้เป็นประธานคนเดียวทำหน้าที่ก็พอแล้ว และไม่ต้องแจกที่กรวดมากมายหลายที่ ผู้มาช่วยงานไม่มีหน้าที่จะต้องกรวดน้ำด้วย ส่วนในงานสมรสให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวกรวดน้ำร่วมภาชนะเดียวกัน เพราะเหมือนเป็นคนเดียวกันโดยกฎหมายประเพณีแล้ว ท่านเจ้าประพรมน้ำพระพุทธมนต์แล้ว เอ่ยปราศรัยกับข้าพเจ้าอย่างลูกหลานว่า "หนู ศ. นึกโกรธบ้างไหม ที่ถูกเกณฑ์ให้มาอาราธนาศีล"

"ไม่ได้นึกเจ้าค่ะ เกรงจะผิดพลาดเท่านั้น" ข้าพเจ้าประนมมือตอบ

"ต้องการจะให้ฝึกหัดทำงานไว้เสียบ้าง เพราะเคยเห็นสนใจตีอยู่ แต่ก็ทำได้เรียบร้อยพอใช้ เรื่องคนอาราธนาศีลอาราธนาธรรมนี้ ท่านไม่จำกัดว่าเฉพาะใคร หญิงชายผู้ใหญ่เด็ก ทำได้ทั้งนั้น เพราะเป็นหน้าที่โดยตรงของพุทธศาสนิกชนทั่วไป จะต้องปฏิบัติหน้าที่พิธีเหล่านี้ได้โดยทั่วกัน ขอชมเชยที่สามารถทำได้เรียบร้อย เป็นคุณสมบัติอันดีประจำตัวส่วนหนึ่ง ไม่ต้องอายกระดากใคร ผู้ทำไม่ได้เสียอีกจะควรอับอาย อาราธนาเทศน์เล่า จำได้อีกไหม" ท่านเจ้าถามอีก

"จำได้เหมือนกันเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"เขาทำหน้าที่หัวหน้าอุบาสกอุบาสิกาที่บ้านนี้อยู่เสมอเจ้าค่ะ" คุณป้าช่วยเสริมแล้วได้เรียนถามท่านเจ้า ถึงการกราบไหว้ของพระชาตรีตามที่ข้าพเจ้าขอร้องไว้

"ขอประทานโทษเจ้าค่ะ หลานเขายังสงสัย เมื่อตอนพระชาตรีจุดธูปเทียนพระพุทธ ทำไมจึงไม่กราบ ทำแต่ประนมมือไหว้เท่านั้น"

"ช่างคอยจับผิดดีจริงนะ" ท่านเจ้าตอบ พร้อมกับหันมามองทางข้าพเจ้าแล้วจึงพูดต่อ

"นี่เป็นธรรมเนียมเฉพาะของฝ่ายสงฆ์สามเณรเท่านั้น เพราะทางวินัยมีระเบียบการแสดงกิริยามารยาทของพระภิกษุสามเณร ห้ามแสดงการเคารพโดยการกราบในขณะที่อยู่ในบริเวณเขตบ้าน ทั้งนี้จะเป็นเพราะพระเข้าสู่บริเวณบ้าน มีธรรมเนียมให้ห่มจีวรคลุมสองบ่า เวลาก้มกราบจะหลุดลุ่ยง่ายกระมัง แต่ครั้นจะไม่แสดงความเคารพเสียเลยดูจะเป็นการกระด้างเกินไป จึงใช้เพียงกิริยาไหว้ ในยุคนี้จึงมีการลุกยืนรับพระเถระผู้ใหญ่ในบริเวณบ้าน หรือเพียงประนมมือไหว้อย่างพระชาตรีไหว้พระพุทธปฏิมา และไหว้พระสงฆ์ เมื่อถวายไทยธรรมเฉพาะรูปเสร็จเมื่อกี้นี้ หายสงสัยหรือยัง มีอะไรสงสัยอีกก็ถามได้ ยังไม่รีบร้อนกลับวัด"

"อีกอย่าง หน้าที่จุดเทียนน้ำมนต์ หลานเขาก็สงสัย ควรจะเป็นหน้าที่ของพระชาตรีซึ่งเป็นเจ้างานใช่หรือไม่" คุณป้าประนมมือถามต่อไปอีก

"ตามธรรมเนียมก็ควรจะเป็นเช่นนั้น แต่ที่โยมมาจุดแทนคราวนี้ นึกเอาเองว่า คงเป็นห่วงเรื่องลุกนั่งของพระใหม่ ดูขลุกขลักไม่งามตา จึงเลยทำแทนเสียเอง เข้าใจอย่างนี้จะถูกไหมคุณ" ท่านเจ้าหันไปถามคุณลุง

"กระผมสังเกตตั้งแต่เข้ามาจุดธูปเทียนพระแล้ว ดูขยักขย้อนต้องคอยระวังจีวรอยู่ตลอดเวลา เมื่อถึงครววจะต้องมาจุดเทียนน้ำมนต์กระผมจึงเลยถือโอกาสทำเสียเอง แต่ถึงจะเสียธรรมเนียมบ้างก็ยังจะดีกว่า ที่เจ้างานหลบหน้าหายตาไปที่ไหนเสีย ต้องตามตัวกันเสียเวลา ไม่คอยระวังหน้าที่ของตน" คุณลุงสนองตอบแล้วกล่าวเป็นเชิงหารือต่อไปว่า "มีข้อที่น่าจะรู้อีก ก็คือทำไมเจ้างานจึงต้องเป็นผู้จุดเทียน จุดแล้วยังต้องประเคนน้ำมนต์อีกกับพระต้องหยดดอกเทียนและจุ่มเทียนดับตอนจบ คำว่า นิพพันติ ด้วย กรุณาชี้แจงต่อไปสักหน่อยจะเป็นพระคุณยิ่ง กระผมถูกเขาถามมาบ่อยแล้ว"

"กระผมก็อยากรู้มานานเหมือนกัน แต่ไม่ทราบจะไต่ถามผู้ใดขอรับ" คุณลุงญาติผู้มาจากชนบท เพื่อร่วมงานฉลองถามต่อขึ้นอีกคนหนึ่ง

"เรื่องนี้จะต้องพูดกันมากสักหน่อย แต่ต้องถือว่าเป็นความเห็นส่วนตัว ไม่เคยพบตำรับตำราเหมือนกัน

ที่เจ้างานต้องเป็นผู้จุดเทียนน้ำมนต์นั้น พอจะเห็นได้ง่ายว่าเป็นงานของตน ตนก็ต้องปฏิบัติทั้งหมด ตลอดไปถึงการอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตรด้วยเหมือนกัน แต่เมื่อเจ้างานไม่สามารถด้วยประการใด อย่างพระชาตรีทำหน้าที่เจ้างานแล้ว ดูขลุกขลักลำบาก คุณโยมจึงปฏิบัติแทน แต่คงมักแทนกันจนเคยตัว การอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร จึงเกือบเป็นประเพณีว่าต้องให้ผู้อื่นอาราธนาเสมอ ซึ่งไม่เป็นการสมควรเลย

จุดเทียนแล้วต้องประเคน นี้ก็เพื่อแสดงความต้องการสวัสดิมงคลอย่างจริงใจ จึงได้ประเคนมอบให้ เท่ากับตักน้ำใส่ภาชนะจุดเทียนนำมาถวายให้พระเสกพระปริตรให้ วิธีเช่นนี้เคยเห็นอาจารย์โบราณ ที่จะปลุกเสกมาถวายเอง เช่นนำน้ำ หรือปูนแดง เป็นต้น มาถวาย เท่ากับปลุกจิตใจให้เกิดความเชื่อถือมั่นคงว่าขลังศักดิ์สิทธิ์จริงแท้ เมื่อร่วมกับการเพ่งจิตของอาจารย์มั่นคงเข้าอีกฝ่ายหนึ่งด้วยอาจรวมเป็นกำลังเกิดความขลังอย่างน่าอัศจรรย์ได้ อย่างนี้ เพื่อช่วยในด้านจิตใจ

การหยดดอกเทียนลงในน้ำ อาจารย์บางรูปอธิบายว่า ตวงไฟที่ปลายเทียนน้ำสะอาดในขันหรือหม้อนั้นสำหรับเป็นดวงเพ่งเพื่อควบคุมอารมณ์ให้แน่วแน่ เป็นอารมณ์หนึ่งแล้ว หยดดอกเทียนลงน้ำก็เพื่อให้ร่วมกันทั้งไฟทั้งน้ำ ก่อเป็นสวัสดิมงคล ไฟก็หมายถึงเผาผลาญส่วนอัปมงคล น้ำก็มุ่งให้ความเยือกเย็นเป็นมงคล น้ำสำหรับทำน้ำมนต์ จึงต้องใช้น้ำสะอาดเปี่ยมภาชนะ ไม่มีใบไม้อะไรมาลอยปิดบัง จะได้เพ่งสำรวมอารมณ์ได้สะดวก อาจารย์ท่านยังแสดงอีกว่าความนิยมลอยใบเงินใบทองเป็นต้น ในน้ำมนต์นั้น เป็นคติของศาสนาพราหมณ์ ที่จะกีดกั้นมิให้เพ่งน้ำจนเกิดศักดิ์สิทธิ์ได้เต็มที่เท่านั้น

และทำไม จึงต้องจุ้มเทียนดับ เมื่อสาธยายถึงบท นิพพันติ นั้นก็เพราะคงถือเคล็ดคำว่า นิพพันติ ที่แปลว่า ดับ นั่นเอง มุ่งให้ดับทุกข์โศกโรคภัย เป็นสำคัญ เนื้อความเต็มของพากย์บาลีนี้ว่า นิพพันติ ธีรา ยถายัมปทีโป แปลว่า ผู้มีปัญญาย่อมปรินิพพานเหมือนประทีปอันดับไป ฉะนั้นตามที่ถือเป็นธรรมเนียมในคณะสงฆ์ พอสาธยายถึงบทนิพพันติก็จุ้มเทียนลงไปดับในน้ำทันที แล้ววนเทียนในน้ำเป็นอักษรมงคล อ. อุ. ม. หรือ นโม พุทธายะ หรือจะเป็นรูปยันต์ต่าง ๆ แล้วแต่ควร เคยรับฟังมติบางอาจารย์ว่า ที่ดับเทียนตอนสวดจบคำว่านิพพันติ นั้น หมายแต่เพียงว่าดับเท่านั้น ควรจะดับเทียนตอนที่สวดถึง ปทีโป จึงจะได้ความครบตามที่มุ่งหมายให้อวมงคลทั้งหลายหมดสิ้นไปเหมือนกับเทียนดับอย่างนี้ก็มี นี้เป็นเรื่องของอาจารย์แต่ละรูปจะปฏิบัติ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ

เรื่องเหล่านี้เป็นระเบียบประเพณี จัดแนะนำกันขึ้น เพื่อถือเป็นแบบเดียวกันดูก็งดงามดี แต่ยังมีฝ่ายไม่สนใจตามระเบียบเหล่านี้ก็มี เช่นให้พระเป็นผู้จุดเทียนเองบ้าง พระดับเทียนตอนสาธยายจบ ตอนถึง รตนฺ ปณีตฺ บ้าง ทั้งนี้ ก็ด้วยความสนใจ ตาดู หูฟัง เป็นสำคัญ

ตามที่พูดมานี้ เป็นความรู้สึกนึกคิดของตนเอง พิจารณาดูให้ดีเสียก่อน หรือไต่ถามผู้รู้อื่น ๆ ประกอบจึงค่อยเชื่อถือ พูดมานี้พอจะช่วยคลายความสงสัยได้บ้างหรือยัง" ท่านเจ้าหันไปถามคุณลุงที่มาช่วยงาน

"แจ่มแจ้ง คลายสงสัยแล้วขอรับ"

"หนู ศุ. ล่ะ ติดใจสงสัยอะไรอีกบ้างไหม" ท่านเจ้าหันมาเย้าทางข้าพเจ้าอีก

"หลาน ศุ. คงอยากจะถามในเรื่องเกี่ยวกับในหลวงอีกบ้าง เพราะเคยเล่าให้ติฉันฟัง และขอความเห็นว่า จะควรหรือไม่อย่างไร ติฉันก็ยังมิได้ให้ความเห็นแก่เขาอย่างไร บอกให้รอพบถามพระคุณเจ้าก่อนคงจะได้ความรู้บ้าง" คุณป้าปรารภ

"เรื่องเกี่ยวกับในหลวงอย่างไร ลองเล่าสู่กันฟังบ้างซิ" ท่านเจ้าซักด้วยความสนใจ

"คือครั้งหนึ่ง หนูได้พลอยไปรับเสด็จในหลวงที่เสด็จงานหล่อพระ ได้เห็นเขาจัดพนักงานหญิง เข้าแถวรอรับเสด็จ พอเสด็จถึง พนักงานเหล่านั้นร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีรับเสด็จ รู้สึกขนลุกซันด้วยความปลาบปลื้ม เกือบจะพลั้งปากร้องตามไปด้วย ก็พอชะงักนึกว่าตัวไม่ได้เป็นพนักงานพิธีนั้นด้วย เพียงแต่ราษฎรมาเฝ้าชมพระบารมีเท่านั้น จึงอยากจะได้ฟังความคิดเห็นจากผู้ใหญ่บ้างว่า ถ้าราษฎรทั้งหลายที่มาร่วมรับเสด็จด้วยความจงรักภักดี จะพร้อมกันร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีถวายพระพรบ้าง จะผิดถูกเกินเลยหน้าที่ราษฎรอย่างไรบ้างหรือไม่ เนื้อร้องและทำนองเพลงสรรเสริญนั้น คิดว่าคงร้องตามกันได้ไม่ยาก ครั้งแรก ๆ คงยังบกพร่องบ้าง แต่ต่อไปเมื่อถือเป็นประเพณีทั่วถึงกันแล้ว ก็น่าจะถวายพระพรได้พร้อมเพรียงกัน มีเรื่องอยู่เท่านี้เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าประนมมือถวายความเคารพท่านเจ้า

"ช่างคิดดีเหมือนกัน อาตมาเห็นว่า น่าจะทำได้ การเปล่งเสียงไชโยรับเสด็จ ยังออกเสียงโย้ ๆ กันได้ แต่ก็ต้องใช้รับเสด็จเมื่อมาถึงที่ประทับแล้ว มิใช่รับเสด็จผ่านตามถนน ถ้าจะคอยสังเกต ในสถานที่มีแต่วงของทหารกองเกียรติยศแล้ว น่าจะร้องถวายได้" ท่านเจ้าพูดจบ ก็หันไปทางคุณลุง เป็นเชิงขอความเห็นบ้าง

"กระผมก็เห็นว่า ไม่น่าจะขัดข้อง แต่ก็ควรเคารพเจ้าหน้าที่พิทักษ์สันติราษฎร์หรือเทศบาลให้เขาแนะนำก่อนจะปลอดภัยดี" คุณลุงแสดงความเห็น

"ตายจริง มารุมกันรบกวนพระคุณเจ้าเสียเพลิน จะเสียเวลาเล่าเรียนของพระใหม่"

คุณป้าปรารภเตือนขึ้น จึงได้รีบเตรียมจัดรถส่งพระภิกษุทั้งหลายกลับวัด

๑๔. ถวายผ้ากฐิน

วันนั้น จำได้ว่าขึ้น **๑๕** ค่ำ เดือน **๑๒** ตรงกับวันอาทิตย์ คุณลุงคุณป้าพี่ชาตรีซึ่งกำลังเป็นบัณฑิตลาสิกขาใหม่ และข้าพเจ้าได้ร่วมลงเรือไปถวายผ้ากฐินของคุณนายข้างบ้าน ซึ่งคุ้นเคยนับถือกันฉันท์ญาติ เรือแล่นฝ่ากระแสน้ำขึ้นไปทางเหนือ ผู้ที่ร่วมคณะต่างเบิกบานด้วยอากาศยามเช้า สนทนาปราศรัยตามความพอใจ ข้าพเจ้าต้องดิดกลุ่มผู้ใหญ่อยู่ทางหัวเรือ พี่ชาตรีนาน ๆ จึงจะมาร่วมด้วย เมื่อได้สนทนาสิ่งละอันพันละน้อยแล้ว คุณนายเจ้าของกฐินเหลือบตาดูเครื่องกฐินพักหนึ่ง จึงหันมากระซิบข้าพเจ้า ขอร้องให้ช่วยตรวจดูผ้าขาวบนไตรครอง ว่าจะมีวางซ้อนอยู่หรือไม่ เพราะนั่งที่พื้นเรือมองไม่เห็นถนัด ด้วยเกรงว่าจะหลงลืมทิ้งไว้ที่อื่น ข้าพเจ้าตรวจดูเห็นวางซ้อนเรียบร้อยแล้ว จึงแจ้งให้ทราบ คุณนายเจ้าของกฐินรับทราบด้วยคำขอบใจแล้วพูดรำพึงขึ้นว่า "บริขารอื่น ๆ ใครจะนำมาร่วมอย่างไรดิฉันไม่ว่า แต่ผ้าขาวนี้ต้องเป็นของดิฉัน" แล้วผินหน้ามาทางข้าพเจ้า ทำนองกระซิบว่า "ได้อานิสงส์เด็มที่นะหลาน เพราะจะสำเร็จเป็นกฐินได้ ก็อยู่ที่ผืนผ้านี้ผืนเดียว นอกนั้นท่านเรียกว่าบริวารอย่างไรล่ะ"

"บางรายหลานไม่เห็นเขาเตรียมผ้าขาวก็มี ใช้ผ้าไตร ๓ ไตรก็พอแล้ว" ข้าพเจ้าติงท่านบ้าง

"อย่างนั้นก็ไม่ตรงกับพระพุทธบัญญัติซิจ๊ะ ถือเป็นกฐินเอาเองไม่ถูกต้องแน่ ๆ" ท่านขู่เอา

"ยังก่อนคุณ เรื่องอย่างนี้ เป็นเรื่องของพระ ท่านจะดีความหมายในเรื่องกฐินอย่างไร เราเป็นฝ่ายทายก จะตัดสินเองไม่ได้" คุณลุงสงบฟังมาแล้ว เอ่ยขัดขึ้น

"เราจัดไปตามธรรมเนียมก็แล้วกัน เจตนาเราตั้งตรงดีแล้ว อานิสงส์ต้องตกถึงเราวันยังค่ำ" คุณป้าพลอยลงความเห็น

"ไม่ได้ ดิฉันไปทอดวัดไหน ต้องมีผ้าขาวถวายเสมอ ติดนิสัยเสียแล้ว" คุณนายสารภาพ

"ดีขอรับ คุณป้า เรื่องพิธีการรับกฐินของพระนั้นต้นเดิมของประชาธิปไตยแท้ทีเดียว" พี่ชาตรีแอบเข้ามาร่วมอย่างเงียบ ๆ ในมือกำลังปอกส้มเขียวหวานอยู่พลอยเสริมขึ้น

"ลองขยายภูมิต้นเดิมประชาธิปไตยของแกมาฟังกันบ้างซิ" คุณลุงแสดงการอยากฟังเรื่อง

"**ภูมิผมเพียง ๓ เดือนเท่านั้น** แต่ก็พอแถลงได้เพียงเค้า ๆ คือ เรื่องกฐินนี้มุ่งไปถึงการรับถวายผ้าเพื่อผลัดเปลี่ยนของเก่า พระท่านรับแล้วก็กำหนดว่าจะเปลี่ยนทำเป็นผ้านุ่ง (สบง) ผ้าห่ม (จีวร) หรือผ้าคลุม (สังฆาฏิ) ก็สุดแต่ขนาดผ้าที่ถวาย เมื่อมีทายกนำผ้ามาถวายท่ามกลางสงฆ์จำนวนน้อย ไม่พอแจกทั่วถึงกัน ท่านต้องปรึกษาหารือกันก่อนว่า ควรจะมอบผ้านี้แก่พระรูปใด คุณสมบัติของผู้ได้รับก็มีเช่นผ้าเก่าคร่ำคร่ามาก หรือมีอายุพรรษาสูงเป็นพระอุปัชฌาย์

อาจารย์ ผู้แนะนำสั่งสอนเป็นต้น เมื่อหารือตกลงกันแล้ว ต้องสวดประกาศในนามของสงฆ์ มอบผ้านั้นให้แก่ผู้นั้นอีกครั้ง เมื่อไม่มีใครคัดค้านจึงเป็นอันว่าตกลงมอบผ้านั้นไป ยังไม่เสร็จพิธีกฐินเพียงนี้ ท่านผู้รับผ้าจากสงฆ์แล้ว ต้องไปจัดทำให้เสร็จสำเร็จในวันนั้น จะเป็นผ้านุ่ง ผ้าห่ม หรือผ้าคลุมก็ตาม เสร็จแล้วต้องนำมาแสดงท่ามกลางสงฆ์อีกว่าผ้าที่สงฆ์มอบไปนั้น ได้กระทำเสร็จแล้ว ขอสงฆ์จงรับทราบทั่วกัน สงฆ์ที่รับทราบนั้นก็ชื่อว่าได้รับสิทธิพิเศษตามพระวินัยเหมือนกันทุกรูปหมด หมดภูมิแค่นี้ขอรับ" พี่ชาตรีระบายลมหายใจ

"สาธุ หลานป้าต้องอย่างนี้ ไม่เสียทีที่ป้าช่วยคุณแม่เย็บไตรครองเมื่อบวช" คุณนายยิ้มแย้มลูบหลังพี่ชาตรี

"หลาน ศ. จำไว้ เอาไปสอบกับท่านเจ้าก่อนนะป้ากลัวละอองน้ำลายจะฟุ้งเกินไป" คุณป้าท้วง

"โธ่! คุณแม่ดูผมผิดเสียแล้ว น้อง ศ. เห็นข้อความรับรองของท่านพระอุปัชฌาย์แล้วมิใช่หรือ ที่ ๑ ในการศึกษาธรรมวินัย ตลอดไตรมาสจริงหรือไม่ ถ้าน้อง ศ สอบกับท่านพระอุปัชฌาย์สมจริงแล้วชุดสากลไทย ๑ ชุด นะขอรับ"

"อ้อ พรุ่งนี้ คุณพี่ได้รับการ์ดเชิญเผาศพหรือเปล่า" คุณนายเปลี่ยนเรื่องพูดกับคุณป้า

"ได้รับเหมือนกันค่ะ ตั้งใจว่าต้องไปเสียหน่อย เคยล้อเลียนเล่นหัวกันมาแต่เด็ก ๆ" คุณป้าสาธยาย

"พูดถึงเรื่องงานศพ ท่านเจ้าพระอุปัชฌาย์เคยนำเรื่องมาเล่าให้พระเณรฟังบ่อย ๆ ทั้งเรื่องผิดหรือถูก" พี่ชาตรีขยายเรื่องต่อ

"เรื่องผิดเรื่องถูกอย่างไรบ้างคะ ขยายฟังกันหน่อยซิ ถ้าดีก็จะมีข้าวโพดคั่วเป็นเครื่องกัณฑ์" ข้าพเจ้ากระเซ้า

"นโม ตัสสะ" พี่ชาตรีติดตลก "เอาเรื่องผิดก่อน เช่นเวลามีผู้นำพวงดอกไม้มาเคารพเขายังไม่ทันวางคำนับ ก็มาชิงรับไปวางเสียเอง อย่างนี้ผิด ถ้าจะช่วยรับ ก็เพียงเพื่อช่วยถือนำไปส่งให้ได้คำนับที่หน้าศพ มิฉะนั้นก็ปล่อยให้เขาคำนับวางไว้ตามอัธยาศัยเสร็จแล้ว ฝ่ายเจ้าภาพจึงค่อยจัดเข้าระเบียบให้เหมาะสมภายหลัง อย่างนี้น่าจะถูก ท่านยังแถมออกความเห็นว่าในขณะตั้งศพสวดนั้น พอมีญาติมิตรมาเยี่ยม เจ้าภาพจะต้องออกไปต้อนรับ เริ่มบรรยายอาการเจ็บป่วยของผู้ตายให้รับทราบ แทบทุกท่านน่าเหน็ดเหนื่อยแทน ไหนจะโศกเศร้าอ่อนอกอ่อนใจแล้ว ยังต้องทนวิ่งเต้นต้อนรับญาติมิตรอีก ถ้าเจ้าภาพจะสามารถเขียนรายการป่วยเจ็บของผู้ตายพอรู้เค้าเรื่องแล้วพิมพ์เป็นทำนองรายงานไว้แจกให้ญาติมิตรอ่านเอาเองแทนการบรรยายด้วยตน คงจะทุ่นแรง

ได้มาก เว้นแต่ญาติสนิทหรือผู้ใหญ่บางท่าน น่าจะมีเจ้าภาพลองปฏิบัติดูบ้าง นั่นแหล่" พี่ชาตรีจบลงง่าย ๆ

"สาธุ สาธุ ป้าแถมให้ ๒ ครั้ง" คุณนายแสดงความชอบใจ

"หลานก็มีเรื่อง อยากรับเครื่องกัณฑ์สาธุบ้าง เหมือนกันค่ะ" ข้าพเจ้าขอร้อง

"ว่าไปหลานสาว ไม่ต้องตั้ง นโม ก็ได้" คุณนายสนับสนุน

"หลานเคยเห็นผู้แจกหนังสือในงานศพบางรายอุ้มหนังสือไว้ด้วยมือทั้งสองข้างแล้วหยิบส่งให้แก่ผู้ขมาศพทีละเล่มก็มี บางรายมีพานกะไหล่ทองรองรับจำนวนหนังสือไว้เหมาะสมแล้วครั้นถึงคราวแจกกลับหยิบส่งให้ทีละเล่มอีก ๒ แบบนี้ หลานเห็นว่าไม่สมควรถือว่าเป็นผิด ที่ถูกควรมีภาชนะรอง เช่นพานนั้นเหมาะดีแล้ว ถึงคราวแจกก็ยื่นพานออกไป เป็นทำนองส่งให้ผู้รับหยิบเอาเอง ผู้มีมารยาทคงหยิบเพียงคนละเล่ม เว้นแต่กันเองหรือสนิทสนมกัน หรือขออนุญาตพิเศษเท่านั้นที่จะรับไปเกินจำนวน อย่างนี้ หนูเข้าใจว่าถูก งามดีกว่า ถึงธูปเทียนไม้จันทน์ก็ควรมีภาชนะด้วยเช่นกัน ยิ่งผู้ใหญ่เป็นประธานต้องจัดเฉพาะท่านผู้เดียว เป็นพิเศษ ไม่รวมไปอย่างหมู่มาก เพราะไม่เป็นการให้เกียรติแก่ท่านผู้ใหญ่ที่สมควร

และการไปเผาศพเช่นนี้ ควรเตรียมธูปเตรียมเทียนของตนไปเอง ไม่ควรไปคอยรับแจกจากเจ้าภาพ จะเป็นทำนองไปช่วยเจ้าภาพขมาศพ ไม่เป็นความตั้งใจจริงของตน เพราะสมัยนี้เราไม่ได้ไปช่วยเผาศพอย่างแบบโบราณ หรือตามชนบทบางแห่งกันแล้ว จึงไม่มีไม้ฟืนไป แต่เราวางธูปเทียนแทน ไม้จันทน์แทน เป็นการขมาศพ อโหสิกรรม ขณะจะวาง ควรสำรวมใจขออโหสิกรรมที่หากจะมีการล่วงเกินทั้งส่วนกาย วาจา ใจ ในกันและกันอยู่บ้าง ก็ขอให้ยกโทษ ไม่โกรธตอบเลิกแล้วด่อกัน แล้วอุทิศส่วนกุศลของตนให้ช่วยส่งเสริมวิญญาณของผู้ตายถึงสุคติอีกด้วย อย่างนี้หลานก็คิดว่าเหมาะสมดี หลานใช้ปฏิบัติอยู่ทุกครั้ง แต่ยังไม่ได้ขยายให้ใครรับรอง ได้ฟังพี่ชายขยายการวางพวงดอกไม้คำนับศพ เลยนึกขึ้นมาได้"

"เอาละซิ เกิดมีเทศนา ๒ ธรรมาสน์ฉลองกฐินเสียก่อนทอดแล้วคุณนาย" คุณป้าแสดงความชื่นชมแล้วพูดต่อ "หลานดิฉันคนนี้คมไม่ใช่เล่น พ่อชาได้บวชเรียนจึงจำมาเล่าได้ ส่วนหลาน ศ. เขาช่างสังเกตขึ้นเองนะคะ"

"เอาละ ดิฉันยอมให้ ติดเครื่องกัณฑ์ต่องุ่น ๑ พวงแก้คอแห้ง" คุณนายหัวเราะชอบใจ

"เรื่องของผมยังมีอีก คราวนี้ไม่ใช่งานศพ ว่าถึงงานพิธีทั่วไป ต้องอ้างอาจารย์อีก เพราะท่านผ่านพิธีสูง ๆ มามาก ท่านว่า ผู้ปฏิบัติงานมักลืมให้เกียรติแก่ประธานในงานเสมอ เช่น เวลานำเครื่องน้ำ เครื่องบุหรี่ไปเทียบก็เข้าไปถึงเอาดื้อ ๆ อย่างดีก็คำนับให้เมื่อเทียบเสร็จครั้งเดียว

เท่านั้น ที่ควรนั้นพอเข้าในบริเวณมองเห็นประธานแล้ว จะต้องแสดงความเคารพครั้ง ๑ เข้าใกล้อีกครั้ง ๑ จะกลับครั้ง ๑ จะออกพ้นบริเวณก็ควรอีกครั้ง ๑ เครื่องน้ำเครื่องบุหรี่นั้นสำหรับประธานต้องจัดเฉพาะเป็นพิเศษที่เดียว ไม่รวมกับผู้อื่น บางคราวท่านเคยเห็นจัดน้ำเย็นใส่ถาดรวมกัน ๗-๘ ถ้วย ถือไปเที่ยวยื่นให้หยิบเอาเอง ดูขาดสมบัติผู้ดีเหลือเกิน ทำเอาผู้หลักผู้ใหญ่บางท่านอิหลักอิเหลื่อพอใช้ ยิ่งการปฏิบัติพระสงฆ์ก็ไม่รู้จักระเบียบ อยากจะถวายน้ำชา น้ำหวานรูปไหนก่อน ก็ถวายตามสะดวก มักเห็นถวายท้ายแถวก่อนก็มี ที่ถูกจะต้องนำถวายที่องค์ประธานก่อนตามลำดับลงมา เพราะพระท่านถืออาวุโสเป็นผู้ใหญ่ ผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้ก็ยกไว้ สมัยนี้มีนักถ่ายภาพมากมาย นึกจะถ่ายก็เข้าถ่ายเอาตามใจชอบ ไม่มีการแสดงความเคารพที่ควรที่งตงามก่อนจะเข้าถ่าย ควรแสดงความเคารพเหมือนเป็นการขออนุญาตครั้ง ๑ ก่อน ถ่ายเสร็จแล้วก็ต้องเคารพอีกครั้ง คนไทยควรรักษาประเพณีเป็นแบบฉบับไว้จะได้นำคนต่างประเทศให้กระทำตาม นี่คนไทยเราบกพร่องให้เป็นตัวอย่างเสียเอง แล้วจะตำหนิชาวต่างประเทศหาชอบไม่ สมค่ากับองุ่น ๑ พวงหรือยังครับ" พี่ชาตรีออดอ้อน

"ได้เพียงครึ่งพวงไปก่อนนะพ่อคุณ" คุณนายเย้าแล้วหันมาทางข้าพเจ้า "ธรรมาสน์นี้ยังมีอะไรซ้อนอีกไหมจ๊ะ"

"นึกได้อีกเรื่องค่ะ เรื่องศพอีกเหมือนกัน หลานเห็นเขาชอบใช้กิริยาอาการปนเปกันหมด กราบศพฆราวาสก็กราบอย่างกราบพระแบมือราบ ๓ ครั้ง ไม่พนมมือตั้งรับหน้าผากเพียงครั้งเดียว จุดธูปก็จุดทั้ง ๓ ดอก ทำเป็นอย่างบูชาพระ บูชาศพเขาใช้ธูปตอกเทียนดอกอย่างละ ๑ เท่านั้นไม่ใช่หรือคะ ยิ่งเมื่อจุดแล้ว ก็ยังไม่ปักลงกระถางธูป ต้องถือประนมจดหน้าผากทำไมไม่รู้ พลาดพลั้งเกิดไหม้ผมขึ้นคงสนุกกันใหญ่ ปักธูป ก็เสียบตะแคงข้างกระถาง จะปักให้ตรงกลางกระถางก็ไม่ได้ นี่ต้องโทษคนมักง่ายในตอนต้น ปักเสียบตะแคงไว้แล้ว คนมาทีหลังก็เลยตามอย่าง จะปักตรงกลางกระถางก็กลัวปลายธูปไหม้แขน เลยเสียบตะแครงปลายธูปออกนอกกระถาง ขี้ธูปหล่นเลอะเทอะ บูชาศพก็ควรอธิษฐานอย่างเดียวกับเผาศพ เป็นการขอขมาลาโทษ ล้างเวร ล้างกรรม แสดงน้ำใจเมตตาอารีต่อไป ไม่ควรนึกอุตริขอหัวเลขหางเลขให้เป็นบาปอีกเปล่า ๆ เอวังก็มี เจ้าค่ะ"

"พูดเรื่องศพ ๆ แสง ๆ ทำให้นึกได้อีกอย่าง สงสัยมานานเหมือนกันว่าทำไมพระสงฆ์จึงไม่ไปรดน้ำศพฆราวาส ทั้ง ๆ ที่เป็นลูกเป็นหลานก็มี พ่อชาบวชเรียนมาแล้ว อธิบายให้ป้าหายสงสัยบ้างซีหลาน" คุณนายสนใจถาม

"ผมพอมีความรู้ตอบได้บ้าง" คุณลุงเอ่ยขึ้นก่อนที่พี่ชาตรีจะตอบแล้วอธิบายว่า "การรดน้ำศพ เราถือว่าเป็นการคารวะศพ พระภิกษุท่านมีระเบียบ ไม่แสดงคารวะแก่ฆราวาส ยอมรับคารวะแต่ในพวกเดียวกัน ศพฆราวาสท่านจึงไม่ไปรดน้ำศพ แต่ศพพระด้วยกันท่านไปสรงได้ ส่วนการเผาศพ ก็ถือเป็นการขอขมาลาโทษ ซึ่งมีต่อกัน แม้จะใช้ธูปเทียนไม้จันทน์เป็นทำนองขอขมาศพเคารพศพก็ตาม สำหรับพระ ผมเข้าใจว่า ธูปเทียนนั้นทำตามประเพณี ส่วนสำคัญอยู่ที่ขอขมาลาโทษและอุทิศกุศลให้เท่านั้น ท่านจึงเผาได้"

"อีกข้อที่ท่านถือว่า พระไม่เป็นผู้นำไฟเผาศพก่อน ด้วยเกรงจะเป็นการทำลายเหล่าสัตว์ที่เกิดเพราะศพเน่าเปื่อยก็ได้ ด้วยแต่ก่อนเราไม่มีการรักษาศพเรียบร้อยเหมือนสมัยนี้ พอเก็บศพไว้ราว ๓ คืน ก็ส่งกลิ่นน้ำเหลืองเปรอะแล้ว สมัยนี้เราใช้วิธีวางธูปเทียนเป็นเกียรติเสียครั้ง ๑ แล้วเริ่มใส่ไฟจริงอีกครั้ง บางรายถ้าเป็นศพพระ พระท่านนำก่อนก็มี หรือศพฆราวาสที่เจ้าภาพประสงค์ให้พระนำก่อนก็มี เลิกการพิถีพิถันในเรื่อง ถี่ลอดตาช้าง ห่างลอดตาเล็นกัน เพราะวิทยาการเจริญขึ้น อ้าวทำไมหยุดเรือเสียเล่า เครื่องเสียหรือ"

"ก็เรือจอดท่าวัดตั้งนานแล้วนี่คุณ" คุณป้าแถลงแกมประชด

๑๕. บวชหน้าไฟ

เช้าวันเสาร์ เห็นคุณป้าสาละวนทำความสะอาดผิวผลไม้ ๒ – ๓ ชนิดเสร็จแล้ว ก่อนข้าพเจ้าจะทันถาม คุณป้ากลับเอ่ยขึ้นก่อนว่า "อีกสักครู่ไปเป็นเพื่อนป้าเยี่ยมท่านเจ้าด้วยกันนะหลาน"

"คุณป้าสืบทราบแล้วหรือคะ ว่าท่านจะอยู่ หลานไปเก้อมา ๓-๔ ครั้งแล้ว ไปเช้าก็ไม่พบ ลองเปลี่ยนเป็นเพล ก็ไม่พบอีก ชักระอาใจ" ข้าพเจ้าท้วงขึ้น

"เราไม่ได้ไปที่วัดนี่หลาน เราจะไปเยี่ยมท่านที่โรงพยาบาล" คุณป้าอธิบาย

"ท่านอาพาธเป็นอะไรเจ้าคะ จึงต้องอยู่โรงพยาบาล" ข้าพเจ้าซักถามด้วยความสงสัย

"ป้าก็ยังไม่ทราบรายละเอียดเหมือนกัน เมื่อวานนี้พ่อชามาเล่าให้ฟังว่า เขาไปเยี่ยมพระที่วัด ได้ข่าวว่าท่านเจ้าไปอยู่โรงพยาบาล ๔-๕ วันแล้ว และก็ป่วยหนัก ไม่ซักถามให้ได้ความละเอียดต่อไป จึงเป็นอันทราบแต่ว่าท่านไปอยู่โรงพยาบาล หลานรีบไปแต่งตัวเข้าเถอะ เดี๋ยวจะได้ไปเยี่ยมด้วยกัน"

คุณป้ากับข้าพเจ้าเข้าถึงตึกท่านเจ้าพักอยู่ประมาณเวลา ๑๐.๐๐ น. ได้รับการต้อนรับและแนะนำจากพยาบาลประจำตึกเป็นอย่างดี เมื่อได้เข้าไปถึงห้อง เห็นท่านเจ้านั่งอยู่บนเก้าอี้ ยิ้มแย้มสนทนาอยู่กับพระอุปฐาก คุณป้ากับข้าพเจ้ากราบนมัสการทำความเคารพแล้ว คุณป้าเป็นฝ่ายเรียนถามว่า "เป็นอะไรไปเจ้าคะ ถึงต้องมาอยู่โรงพยาบาล ทำเอาตกอกตกใจมาก นึกมาตามทางว่าคงจะพบนอนอยู่บนเตียง นี่ดูก็ธรรมดานั่นเอง"

"เป็นเรื่องของหมอ เขาต้องการให้มีเวลาพักผ่อนบ้าง" ท่านเจ้าชี้แจงแล้วอธิบายต่อ

"**เดิมก็เป็นเพียงไข้หวัดเล็กน้อย** เพื่อจะได้หายเร็ว ๆ จึงเชิญหมอกันเองมาตรวจ หมอก็แนะนำว่า ควรจะได้หาเวลาพักผ่อนเสียบ้าง ขืนกรากกรำร่างกายเกินไป เกิดเจ็บหนักพักใหญ่จะลำบาก รักษาให้หายยาก เขาจึงเตรียมจองห้องไว้ให้ เมื่อหายจากไข้เป็นปกติแล้วจึงได้มาพักอยู่ที่นี่ หมอเขาเลยถือโอกาสตรวจร่างกายส่วนสำคัญอื่น ๆ เสียด้วย นี่ก็เหลือการตรวจหัวใจอีกอย่างเดียว ตับ ไต ไส้ ปอด ตรวจแล้ว เรียบร้อยดี อีกสักอาทิตย์ก็คงกลับวัดได้"

"ดิฉันพอได้ข่าวจากพ่อชา ก็ตกใจ นึกว่าคงประสบอุปัทวเหตุอะไรกระมัง จึงไม่ทราบข่าวล่วงหน้า ได้มาพบด้วยตัวเองเช่นนี้รู้เรื่องราวตลอดแล้ว ค่อยสบายใจหายห่วง" คุณป้าแถลง

"ญาติทางต่างจังหวัด ได้รับข่าวจากญาติทางพระนคร เพียงกระท่อนกระแท่นว่าต้องอยู่โรงพยาบาล ต่างคนต่างตกใจกันมาก เพราะความเข้าใจของชาวชนบทมักถือกันว่า ถ้าถึงเข้าอยู่

โรงพยาบาลเป็นต้องไข้หนักพักใหญ่ ใกล้ป่าช้าเข้าไปแล้ว พากันมา ๗-๘ คน ครั้นมาเห็นนั่งยิ้มอยู่ ต่างก็ดีใจไม่เป็นอะไรรุนแรง ต้องชี้แจงให้ฟังและสั่งถึงญาติอื่น ๆ ไม่ให้ต้องมาเยี่ยมเสียค่ารถเสียเวลาทำมาหากินเปล่า ๆ เพียงแต่หมอให้มาพักผ่อนเท่านั้น" ท่านเจ้าเล่าต่อ

"ได้พักผ่อนเสียบ้าง ดิฉันเห็นว่าก็มีประโยชน์ดีเหมือนกัน ก่อนจะออกจากบ้านมานี่หลานเขาบ่นอยู่ว่า หาของมาถวาย เช้าก็แล้ว เพลก็แล้ว ไม่ได้พบสักที อย่างนี้ก็ไม่มีเวลาพักผ่อน หนักเข้าก็ต้องล้มเจ็บจนได้" คุณป้าถวายความเห็น

"เรื่องการพักผ่อน เป็นประโยชน์ส่วนตัว จะเคร่งครัดเกินไปนักก็รู้สึกลำบากใจเพราะชีวิตของภิกษุสามเณร ที่มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค รวมเรียกว่าปัจจัย ๔ บริบูรณ์พอควรแก่อัตภาพอยู่ได้ทุกวันนี้ ก็เพราะอาศัยความเชื่อความเลื่อมใสของชาวบ้านแสวงหามาบำรุง ภิกษุสามเณรไม่มีหน้าที่แสวงหาปัจจัย ๔ เหล่านี้ แต่มีหน้าที่แสวงหาปัจจัย คือคุณธรรมความดี สำรวมกาย สำรวมวาจา ไม่ให้หยาบคาย ผิดระเบียบ ผิดความสงบ ระวังส่วนกาย ส่วนวาจาให้ได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเสมอไป หากจะยังทำประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้ก็ไม่อาศัยกายกับวาจาก่อกรรมทำเข็ญประทุษร้ายเบียดเบียน เอาเปรียบผู้อื่น ทำให้เขาหวาดระแวงภัย จึงจะสมกับความเป็นบรรพชิต เมื่อชาวบ้านเคารพเลื่อมใส ด้วยคุณงามความดีเห็นปานนี้ ถึงคราวเขาปรารถนาความสวัสดีอุดมมงคล อาราธนาให้ไปร่วมในพิธีของเขาด้วย ถ้าไม่จำเป็น ติดขัดด้วยอาพาธหรืองานหลวงก็ต้องรับไปฉลองศรัทธา แม้ตนเองจะเหน็ดเหนื่อยกรากกรำด้วยการเดินทางบ้าง เพียง ๒-๓ ชั่วโมง แต่เจ้าของงานจะเอิบอิ่ม เบิกบานไปไปตั้งเดือนตั้งปี เช่นนี้ก็จำเป็นต้องรับอาราธนาไปในงาน เพื่อฉลองศรัทธาทั้งใกล้ทั้งไกล บางวันทั้งเช้าทั้งเพลไม่ได้อยู่วัดเลย" ท่านเจ้าผ่อนชี้แจง

"ชีวิตของพระภิกษุ มีข้อน่าคิดอยู่อีกอย่าง คือเมื่อยังมีอายุพรรษาน้อย ร่างกายกำลังแข็งแรง มักมีภาระธุระหน้าที่ต้องปฏิบัติไม่เท่าไรนัก กิจนิมนต์ก็ยังน้อย พอเจริญอายุพรรษาถึงปูนพระอุปัชฌาย์สมภารเจ้าวัด ภาระหน้าที่ต้องปฏิบัติเกี่ยวข้องกับการคณะสงฆ์ ก็มีเพิ่มขึ้นตามลำดับ กิจนิมนต์ก็มากขึ้นตามจำนวนศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ ทั้ง ๆ ที่อาหารเพียง ๒ มื้อเท่านั้น อายุพรรษามากขึ้นเท่าใด ความอ่อนแอของร่างกายก็มากขึ้นเท่านั้น ส่วนภาระต่าง ๆ กลับมากไม่สมดุลย์กันเช่นนี้ ต้องหาอุบายพักผ่อนเอาเองตามความเหมาะสม ยิ่งในฤดูบวชนาคใกล้วันเข้าพรรษา ต้องลงไปประกอบพิธีตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. กว่าจะกลับมาพักผ่อนก็ราว ๑๘.๐๐ น. ล่วงแล้ว ครั้นถึง ๑๙.๒๐ น. สอนพระที่บวชใหม่อีก อย่างน้อย ๓๐ นาที ต้องปฏิบัติติดต่อกันอย่างนี้ ราว ๓-๔ วันเป็นอย่างน้อย เพราะผู้จะอุปสมบท มักขอกำหนดวันเสาร์-อาทิตย์ ที่ใกล้วันเข้าพรรษา จึงต้องระดมอุปสมบทกันอย่างมีเวลาพักผ่อนน้อยเหลือเกิน

พอเสร็จจากการบวชนาค ก็ต้องคอยต้อนรับศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือที่มาถวายสักการะเข้าพรรษาตามประเพณี เข้าพรรษา แล้วรับภิกษุสามเณรต่างอารามมาถวายสักการะอีกรุ่น ๑ กว่าจะสงบราบคาบ พอพักผ่อนได้ ก็ถึงวันแรม ๘ ค่ำล่วงแล้ว จึงมีผู้ช่างสังเกตว่าพระมหาเถระเจริญด้วยอายุพรรษา มักถึงมรณภาพในพรรษาเป็นส่วนมาก เข้าทำนองจะไม่กลับมาเป็นฆราวาสอีก เพราะอธิษฐานจำพรรษาแล้วไม่มีการปวารณาออกพรรษาต่อไป คิดดูตามเหตุผลแล้วน่าจะมีส่วนถูกอยู่มาก เพราะกำลังกายอ่อนแออยู่แล้ว กลับต้องมาฝืนขืนร่างกายเพื่อการบวช การเข้าพรรษาอีก อย่างไม่มีเวลาพักผ่อนและได้รับอาหารบำรุงร่างกายไม่เพียงพอ จึงชวนให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ง่ายและมักมรณภาพภายในเวลาจำพรรษาตามที่มีผู้สังเกต" ท่านเจ้าชี้แจงจบแล้ว หันมาถามข้าพเจ้า "ไง หนู ศ. เห็นชีวิตพระหรือยัง"

"น่าเห็นใจอยู่มากเหมือนกันเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าประนมมือเรียนตอบ

"พักผ่อนอยู่ที่นี่ กับอยู่กับวัด ทางไหนจะดีเจ้าคะ?" คุณป้าเรียนถาม

"รู้สึกว่าอยู่ที่นี่ เบาภาระใจมากกว่าอยู่ที่วัด อาหาร ๒ เวลา เรียบร้อย การรักษาสถานที่ทำความสะอาดมีพนักงานประจำ ไม่มีห่วงกังวลอะไรเลย คอยแต่รับประทานยาตามหมอสั่งเท่านั้น กังวลใจอย่างอื่นไม่มี เวลาพักผ่อนก็มาก ยามมีธุระไปที่อื่น แจ้งให้พยาบาลผู้ประจำทราบแล้วก็ไปได้ เรียกว่าเรื่องความเป็นห่วงบ่วงใย มีน้อยกว่าอยู่ที่วัด ด้วยสิ่งที่ถือว่าของเรา เราเป็นเจ้าของต้องคอยระวังรักษามีน้อยสิ่ง กังวลใจจึงเหลือน้อย" ท่านเจ้าชี้แจงอย่างเป็นกันเอง

"ถ้าเช่นนั้น ก็พักผ่อนอยู่นาน ๆ เป็นโอกาสสร้างสมกำลังกาย กำลังใจให้แข็งแรงมาก ๆ ซิเจ้าคะ" คุณป้าแนะนำอีก

"ทั้งหมอและพยาบาล ต่างก็มีความเห็นแนะนำอย่างนี้เหมือนกัน แต่อดขวยใจตนเองมิได้ เพราะไม่ได้เจ็บป่วยถึงล้มหมอนนอนเสื่อ ไปไหนมาไหนได้อย่างคนธรรมดา จะขืนอยู่ให้กีดที่เป็นการตัดประโยชน์ของโรงพยาบาลอยู่ทุกวันเช่นนี้ เป็นการแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเองเกินไป เพียงเท่าที่มาพักอยู่นี่ ๗-๘ วัน ก็ทำให้รายได้ของโรงพยาบาลขาดไปมากอยู่แล้ว เพราะถ้าเปิดให้คนไข้อื่นได้มาพัก ก็ต้องคิดค่าห้องพักอยู่ให้แก่โรงพยาบาล อาตมาเป็นพระภิกษุมาอยู่ที่นี่ ทางโรงพยาบาลไม่คิดค่าห้อง ค่าอาหาร ค่ายา ค่าตรวจ นับเป็นการอนุเคราะห์ของโรงพยาบาลอย่างพิเศษ น่าอนุโมทนาอยู่แล้ว จึงสมควรที่จะไม่มาตัดประโยชน์ของโรงพยาบาล เพียงเพื่อประโยชน์แก่ตน จนเห็นว่าเกินพอดี จะเป็นการอวดกิเลสของตน ฝากเป็นประวัติประจำโรงพยาบาล จึงคิดว่าอีกสักวันสองวันก็จะปรึกษาหมอขอลากลับวัด" ท่านอธิบายจบแล้ว หันมาถามข้าพเจ้าว่า "วันนี้ไม่มีเรื่องถามอะไรอีกบ้างหรือ ถึงกำลังเป็นคนไข้ของโรงพยาบาลอยู่ ก็คงจะพอตอบปัญหาได้บ้าง"

เมื่อท่านเจ้าเปิดโอกาสและเห็นว่ายังมีเวลาอีกราว ๓๐ นาที จะถึงเวลาเพลจึงกราบนมัสการเรียนถามเรื่องบวชหน้าไฟ ว่ามีประเพณีมาอย่างไร เป็นคุณประโยชน์อย่างไร จึงนิยมประพฤติกันสืบมา

ท่านเจ้าขยับเปลี่ยนท่านั่งใหม่แล้ว พูดเย้าอย่างเป็นกันเองว่า "ที่จะอธิบายต่อไปนี้ไม่ต้องมีเครื่องกัณฑ์นะ เพราะถือว่า ที่มีกะใจมาเยี่ยมนี่แหละเป็นเครื่องกัณฑ์ที่มีค่ามากอยู่แล้ว

เรื่องการบวชหน้าไฟ เคยเห็นมาแต่ก่อนบวชเวลากำลังใส่ไฟเผาศพ และที่บริเวณเผาศพมองเห็นเปลวไฟนั่นเอง สมกับคำที่ว่า "บวชหน้าไฟ" จริง ๆ ทางพระศาสนาไม่มีประเพณีกำหนดไว้อย่างไร เข้าใจว่าคงจะเนื่องมาจากท่านผู้รู้แนะนำกันขึ้น โดยเห็นว่าผู้ตายเป็นหญิงไม่มีโอกาสได้บวชเรียน หรือเป็นชายแต่ก็ยังไม่ได้บวชเรียนเหมือนเขา เมื่อยังมีชีวิตอยู่นับถือพระพุทธศาสนาทำบุญใส่บาตรตามประเพณีสืบมา แต่ไม่มีเวลาบวชเรียนให้เป็นเชื้อสายใกล้ชิดกับพระศาสนา จึงได้แนะนำให้บุตรหลานของผู้ตายทำพิธีบรรพชาบวชเพียงเป็นสามเณรไว้ก่อน เพราะไม่ต้องตระเตรียมพิธีอะไรมากเหมือนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพื่อให้เป็นเชื้อสายกับพระศาสนาไว้ หรือให้สมเจตนาของผู้ตายซึ่งโดยมากเมื่อเกิดลูกหลานที่เป็นชาย ก็มักปรารภให้ได้บวชเรียนเป็นภิกษุสามเณร ตนจะได้อาศัยบุญในการบวชเรียนนั้นนำถึงสุคติด้วยดังคำพูดว่า "เกาะชายผ้าเหลืองไปสวรรค์ด้วย" ฉะนั้น

ต่อมา พิจารณาถึงเหตุผลถี่ถ้วนขึ้น ฝ่ายคณะสงฆ์ก็เห็นว่าปล่อยให้ประกอบพิธีบวชกันตามอำเภอใจเช่นนี้ มีแต่จะชวนให้เสื่อมศรัทธา ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ชวนให้ถูกเหยียดหยามได้ง่าย จึงวางเป็นระเบียบว่าผู้ที่จะเป็นประธานพิธีบวชหน้าไฟ จะต้องเป็นพระอุปัชฌาย์ที่คณะสงฆ์แต่งตั้ง ผู้อื่นจะทำหน้าที่นี้ไม่ได้ กับจะต้องทำพิธีในอุโบสถเป็นกิจลักษณะ ผู้จะบรรพชาอุปสมบทต้องได้รับการฝึกซ้อมจดจำคำขานนาค รู้ระเบียบของการบวชพอควรก่อนจึงจะให้บวชได้ มิใช่จับตัวโกนผมในขณะใส่ไฟแล้ว บอกนำให้ว่าคำขานนาคไปทีละคำ โดยเจ้าตัวไม่รู้สึกว่าการบวชเป็นอย่างไร บวชกันทำไม กลายเป็นสอนเด็กให้มักง่ายไปตามพิธีที่ผู้ใหญ่แนะนำเท่านั้นเอง เสียผลมิใช่น้อย

การบวชหน้าไฟ ถือเพียงเป็นเหตุอ้างเพื่อบวช ๓-๗ วันก็ได้ เพราะยังไม่ถือเป็นการบวชจริงจังให้ครบพรรษา ฝ่ายวัดที่มุ่งถึงคุณประโยชน์ของการบวช จะบวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุก็วันก็ตาม ปรารภเหตุอะไรก็ตาม จะต้องชี้แจงคุณประโยชน์ให้ผู้ปรารภจะบวชทราบเป็นเค้าความรู้เสียก่อน แล้วแนะนำการขานนาค กิริยามารยาท ระเบียบในพิธีบวชแม่นยำชำนาญพอควร จึงนัดวันเวลาบวช ถ้าปรารภจะบวชหน้าไฟก็ควรก่อนเวลาเผาศพอย่างน้อยสัก ๓ วัน เพื่อทำหน้าที่ของผู้บวชได้เรียบร้อย เช่น การนุ่งห่มผ้าเป็นต้น และจะได้เป็นผู้นำศพสู่เมรุ สู่เชิงตะกอน

ต่อไป อย่างนี้เป็นการช่วยกันรักษาคุณภาพของการบวชให้ทรงตัวอยู่สืบไป เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรในฐานะที่สมควร ถ้าปล่อยไปตามความปรารถนาของผู้มักง่ายโดยเห็นเสียว่า บวชเพียง ๒-๓ ชั่วโมง ถึงเวลาเก็บกระดูกจะกลับบ้าน ก็ลาสิกขากลับบ้านพร้อมกันเช่นนี้ เท่ากับกำลังคิดทำลายการบวชอยู่แล้ว เพราะคิดมักง่ายเอาตามใจตน การบวชจะได้ประโยชน์สมควรหรือไม่ก็ไม่คำนึงถึง ถือแต่เพียงให้ลูกหลานได้บวชหน้าไฟ ให้แก่ผู้ตายตามประเพณีว่าเป็นบุญกุศลถึงผู้ตายเท่านั้นเป็นพอ หาได้คำนึงถึงว่าเป็นการบั่นทอนคุณประโยชน์ของการบวชลงเพียงไรบ้างไม่ ฝ่ายพระสงฆ์ผู้คอยตามใจฆราวาสในพิธีเช่นนี้ก็ชื่อว่า ทำความมัวหมองแก่ฐานะของตนเองอีกด้วย จะกลายเป็นได้รับความร่วมมือของพุทธศาสนิกชน ทั้งฆราวาส ทั้งภิกษุสงฆ์ บ่อนทำลายพระศาสนาที่พึ่งที่เคารพของตนเพียงเพราะความมักง่าย รู้เท่าไม่ถึงการณ์ไปก็ได้ น่าจะได้ช่วยกันคอยระวังให้มากในเรื่องเช่นนี้

หากจะนึงถึงการบวชหน้าไฟ ด้วยมุ่งอุทิศบุญกุศลแก่ผู้ตายอย่างที่เหมาะสมไม่ต้องถือว่าหน้าไฟหรือลับหลังไฟแล้ว ก็คือการบวชตามธรรมดาที่มุ่งให้บวชทั้งส่วนกายส่วนใจเป็นหลักนั่นเอง แต่ถ้าจะถามว่าเป็นฆราวาสพยายามทำบุญทำกุศลแล้วอุทิศให้ท่านผู้ตาย จะไม่ได้ผลานิสงส์ถึงผู้ตายบ้างหรือ หรือต้องบวชด้วยผู้ตายจึงจะได้ผลานิสงส์ ก็ขอตอบว่าอยู่เป็นฆราวาสก็สามารถทำบุญกุศลอุทิศให้ผู้ตายได้เหมือนกัน แต่ขอให้หวนพิจารณาดูการประพฤติปฏิบัติของฆราวาสเสียก่อนว่า ใช้เวลาของชีวิตให้หมดสิ้นไปด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง เพียงแต่การตกแต่งร่างกาย นับแต่ศีรษะลงไปถึงเท้า วันหนึ่ง ๆ ต้องเสียเวลาไปเพราะการแต่งตัว อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าคนละครึ่งชั่วโมง นับแต่หวีผมแต่งหน้า สวมเสื้อชั้นนอกชั้นใน สวมแหวนที่นิ้ว ผูกนาฬิกาที่ข้อมือ เหล่านี้ตลอดถึงสวมรองเท้า แม้จะเสร็จพร้อมแล้ว ก็ยังหันซ้ายหันขวาหน้าหลัง ตรวจความงามจากกระจกเงาอีกหลายนาที และยิ่งการปกครองครอบครัว การอาชีพล้วนแต่วุ่นวายอยู่ด้วยเรื่องจะชวนให้คับแค้นขัดใจบ้าง ชวนให้หลงเฟ้อฟุ้งทะเยอทะยานบ้าง ชวนให้หมกมุ่นมัวเมาด้วยอบายมุขต่าง ๆ บ้าง วุ่นแก้สิ่งขัดข้องวุ่นวายแสวงหาสิ่งที่อยากได้วุ่นกังวลถนอมสิ่งที่ได้มาแล้ว วุ่นติดตามสิ่งที่รักมาพลัดพรากจากไปเหล่านี้ จึงหาเวลาเพียงแต่สวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน ก่อนไปทำงานสักครั้งละ ๒-๓ นาที ก็หาได้ทั้งยาก เมื่อปกติมักไม่มีเวลาตรวจชีวิตตนเพื่ออบรมความดีความงามตามแนวพระศาสนาเช่นนี้แล้ว ถึงคราวจะทำคุณงามความดี คือบุญกุศลอุทิศให้ผู้ตาย จึงไม่มีเวลาทำ เมื่อบุญไม่มีจะมีบุญที่ไหนอุทิศถึงผู้ตาย กลายเป็นอุทิศตามประเพณีเพ้อ ๆ กันไปเท่านั้นเหมือนหลอกกันเล่น

ส่วนการบวช เป็นการปลีกตัวออกจากบ้านเข้าอยู่ในวงวัด ใช้เครื่องแบบของพระพุทธเจ้า ตัดภาระกังวลที่ต้องเสียเวลา เพราะการแต่งตัวได้มากที่สุด ผมก็ไม่ต้องหวี หน้าก็ไม่ต้องแต่ง ปกติก็ต้องนุ่งห่มเป็นประจำอยู่แล้ว จะไปไหนก็จัดเพียงความเรียบร้อยเพิ่มอีกเล็กน้อยก็ไปได้

ใช้เครื่องนุ่งห่มก็สีเดียว เข้าสังคมได้ทั้งงานมงคล อวมงคล ทั้งในวัดในบ้าน อาหารก็แสวงหาด้วยวิธีเที่ยวบิณฑบาต เวลาของชีวิตจึงมีมาก ที่จะนำมาก่อสร้างคุณงามความดี หรือศึกษาให้รู้จักข้อคำสอนของพระพุทธเจ้า ฝึกหัดงดเว้นตามข้อที่ท่านห้าม ฝึกฝนกระทำตามข้อที่ท่านแนะนำ โดยเฉพาะเมื่อบวชขึ้นแล้ว ก็ต้องระมัดระวังไม่ฝ่าฝืนระเบียบของหมู่ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ที่เรียกว่าวินัยอีกด้วย เท่ากับบังคับให้จำต้องกระทำตามอยู่เสมอ แม้นตนจะรู้สึกอึดอัดขัดข้องอยู่บ้าง ก็ต้องปฏิบัติตามให้เท่าเทียมกับพระภิกษุสามเณรอื่น ๆ นิสัยที่คอยระวังความผิดไม่ให้เกิดขึ้น ระวังทำความดีตามระเบียบของท่านให้เกิดกับตนเสมอข้อนี้แล จะเป็นคุณประโยชน์ติดนิสัยสันดานสืบไป ถึงจะอยู่ในเพศบรรพชิต ก็นับว่าเป็นบรรพชิตที่ดีเป็นศรีแก่พระศาสนา หากจะสึกหาลาพรตออกไปเป็นฆราวาสตามเดิม นิสัยดีงามก็จะพลอยติดไป ให้เป็นลูกแก้วลูกขวัญของพ่อแม่ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

เมื่อการบวช มีเวลาอบรมความดีงามตามแนวพระศาสนาได้มากเช่นนี้ ก็นับว่าผู้มีบุญได้สร้างสมไว้แล้ว หากจะอุทิศบุญถึงท่านผู้ตาย ก็มีจำนวนบุญกุศลเพียงพอจะอุทิศได้ตลอดไป การบวชด้วยอ้างเหตุอย่างไร เช่นบวชหน้าไฟเป็นต้น เมื่อบวชแล้วมีโอกาสประพฤติความดีชำระล้างอัธยาศัยชั่วทรามให้ลดห่างจางหายตามกำลังสามารถ และอบรมฝึกฝนคุณธรรมให้มีประจำอัธยาศัยสืบไป อย่างนี้จึงจะถูกทางของการบวช"

"เท่าที่พูดมานี้ พอเข้าเรื่องราวบ้างไหมหนู ศุ." ท่านเจ้าพักเหนื่อย

"พอเข้าใจบ้างเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าเรียนตอบด้วยออกจะรู้สึกเหนื่อยแทน

"ใกล้เวลาฉันเพลแล้ว ขอแถมให้ฟังอีกหน่อยก็ได้" ท่านเจ้าเริ่มต่อ

"ขอให้มาลองตรวจดูชีวิตของบรรพชิต หรือของภิกษุสามเณรดูให้ละเอียดเถิด จะเห็นว่าชีวิตของพระเป็นชีวิตของเทวดาชั้นที่ ๖ คือชั้นปรนิมมิตวสวัสดี ทีเดียว คือปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็มีเทวดาอื่นนิรมิตให้ ไม่ต้องนิรมิตเอง ได้แก่ปัจจัย ๔ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ไม่ต้องกระทำเอง ผู้มีศรัทธาจัดถวายให้เสร็จ เพราะเขาเลื่อมใสในคุณธรรม มีศีลมีธรรมน่าเคารพเลื่อมใส แต่ถ้าอาศัยเพียงเครื่องแบบของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องหมายโฆษณา อัธยาศัยภายในยังเป็นเช่นฆราวาส บวชด้วยหวังเลี้ยงชีวิตบ้าง หวังหาของเล่นพอสนุกสบายเท่านั้นบ้าง หรือบวชตามประเพณีอย่างที่เรียกว่า สึกเสียก่อนบวช ได้แก่กำหนดวันบวชวันสึกไว้ก่อนแล้ว จึงมักประพฤติเหมือนนกกระจอกทำรังของตนเองไม่เป็น ดีแต่เที่ยวอาศัยกระบอกไม้ ซ่องโพรงชั่วคราวเท่านั้น

อนึ่ง คนภายนอกมักจะเห็นว่า ความเป็นพระหรือการบวชเรียนนี้สะดวกสบายดีมากไม่ต้องทรมานออกแรงทำมาหากิน ครั้นชวนให้บวชลองดูความดีบ้าง กลับไม่ยินดี หาว่าตนยังบุญน้อย ความจริงแล้วการบวชต้องอาศัยความอดทนข่มใจตนเองมิใช่น้อย ทั้งด้าน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจทุกอย่าง ยิ่งผู้ที่เคยสนุกสนานในความเป็นฆราวาสตั้ง ๒๐-๓๐ ปี แล้วย่อมรู้สึกอึดอัดคับแคบแทบกระดิกตัวไม่ไหวทีเดียว เพราะไม่เคยอยู่ในระเบียบแบบแผนจริงจัง เคยปล่อยใจตามอารมณ์จนเคยตัว ครั้นมาอยู่ในระเบียบวินัย จึงรู้สึกคับใจ แต่ไม่นานเท่าไรพอคุ้นเคยบ้างแล้ว กลับจะเห็นว่าเบากาย เบาใจ สงบเยือกเย็นแก่ใจตนเองดีมาก ผู้ที่อยู่อาศัยแสวงหาความสงบเยือกเย็นได้นาน จึงชมกันว่ามีบุญมาก ผู้ที่ไม่สามารถอยู่เสวยความดีต้องลาสิกขาไป ถือว่าบุญน้อย หรือหมดบุญวาสนา"

ข้าพเจ้ากับคุณป้ากราบลา ท่านเจ้ากลับหันมากระซิบดัง ๆ ว่า "ขอกระซิบเตือนหนู ศ. อีกนิดว่า จะใช้ราชาศัพท์ เช่น สรง เสวย เฝ้า บรรทม เฉพาะแต่สมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเท่านั้นนะ สมเด็จองค์อื่นอย่าไปใช้เข้าผิดระเบียบ เห็นชอบแต่งชอบเขียนจึงเตือนไว้"

ข้าพเจ้า ต้องกราบขอบพระคุณด้วยความนับถืออย่างญาติผู้ใหญ่อีกครั้ง.

๑๖. สมาทานศีล

หัวค่ำวันกลางเดือน แสงจันทร์กำลังกระจ่างทั่วบริเวณ กลิ่นดอกช้ามะนาดบนซุ้มระเบียงเรือน คลุกเคล้ากับกลิ่นดอกราตรีที่รั้วใกล้บันได โชยมาตามกระแสลมเป็นระยะ ๆ คุณลุงกับพี่ชาตรีเสร็จจากรับประทานอาหารแล้ว ได้มาร่วมวงสนทนาที่ชานระเบียง ซึ่งคุณป้าพักผ่อนเป็นประจำ

"วันนี้ คุณไปร่วมพิธีฉลองเรือ คงมีแขกเหรื่อมากหน้าหลายตาทั้งไทยและต่างประเทศ" คุณป้าปรารภขึ้นเมื่อคุณลุงนั่งเป็นปกติแล้ว

"แขกเหรื่อก็พอประมาณ แต่รู้สึกรำคาญตา ที่จัดให้พนักงานสาว ๆ หอบหนังสือแจกผู้มีเกียรติที่รับเชิญมาคนละหอบ คอยยื่นส่งให้แก่ผู้มาในงานไม่สมกับงานอันมีเกียรติเสียเลย" คุณลุงชี้แจงด้วยความระอาใจ

"ทำไมหรือคะ กิริยามารยาท หรือการแต่งกายของพนักงานเหล่านั้นบกพร่องอย่างไร" คุณป้าใคร่ทราบความละเอียด

"การแต่งกายและกิริยา ก็ไม่น่าตำหนิอะไร แต่การหยิบหนังสือแจกส่งให้แขกเหรื่อดูไม่เป็นระเบียบที่สมควรเสียเลย ที่เหมาะสมแล้วเรื่องการแจกสิ่งของที่ระลึกตลอดจนหนังสือไม่ว่างานมงคลหรืออวมงคล ควรมีภาชนะรองรับสิ่งของนั้น ๆ เวลาแจก ผู้แจกก็น้อมตัวลงยื่นพานออกไปให้แขกรับเอาเอง จึงจะงดงามตามระเบียบ เรื่องการให้สิ่งของเช่นนี้ ถ้าผู้น้อยส่งให้ผู้ใหญ่จำเป็นอย่างยิ่ง ต้องมีภาชนะรองรับ ส่วนผู้ใหญ่ให้แก่ผู้น้อย ท่านจับยื่นส่งให้ด้วยมือ นายชาลีมแล้วหรือยังเมื่อคราวเข้ารับปริญญา เจ้าหน้าที่เขาจะส่งปริญญาบัตรให้แก่ประธาน เขาต้องใช้พานรองรับแล้วยื่นให้ประธานหยิบมอบแก่ผู้รับด้วยมือ ไม่ต้องส่งให้ทั้งพาน" คุณลุงพักผ่อน

"แล้วยังมีอะไรอีกคะ เล่าให้หลานฟังเป็นคติไว้บ้างซิ ?" คุณป้าขอร้อง

"คราวนี้ก็มาถึงเรื่องของผู้ใหญ่ นับแต่ประธานลงไปถึงผู้มีเกียรติอื่น ๆ มักไม่ใคร่สนใจรักษาระเบียบพิธีสงฆ์ให้เหมาะสมกับพิธีอันมีเกียรติและเคารพสักการะ ถึงคราวรับศีลก็ประนมมือรับอย่างเสียมิได้ ถึงคราวพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ก็หันไปสนทนาปราศรัยกันเสียเป็นที่แก้รำคาญ ชาวต่างประเทศต่างศาสนาเขาปรารถนาจะดูพิธีสงฆ์ นับตั้งแต่เครื่องบูชา กิริยาอาการของพระสงฆ์ผู้กระทำพิธี กิริยาอาการของบุคคลในพิธีว่าจะมีระเบียบเรียบร้อยอย่างไรบ้าง เรากลับลืมกันหมด ดูเป็นเชิงว่าไม่มีความสำคัญอะไรนัก ทำเพียงพอเป็นพิธีเท่านั้น จึงไม่สงบระงับรักษาระเบียบพิธีเลยกลายเป็นประกอบพิธีเพื่อเชิญคนอื่นมาดูความบกพร่อง ขาดความเคร่งครัดของผู้ประกอบพิธี ทั้ง ๆ ที่ต้องลงทุนลงแรงเป็นจำนวนคราวละไม่น้อย อย่างนี้แล้วจะได้ความศักดิ์สิทธิ์สวัสดิมงคลมาจากไหน ?" คุณลุงพักถอนใจยาวแล้วเล่าต่อ

"อีกอย่างหนึ่ง ตามที่เห็นมามากราย ผู้อาราธนาศีลมักนั่งคุกเข่าอาราธนาอยู่ที่พื้น ซึ่งในที่ประชุมนั้นเขานั่งบนเก้าอี้กันทั้งหมด นี่ก็เพราะมัวเมาหลงว่าต้องอยู่ต่ำกว่าพระสงฆ์เสมอไปนั่นเอง อันที่จริงอาสน์สงฆ์เขาก็ยกสูงพอเหมาะแล้ว สมควรที่จะยืนอาราธนาศีลได้ไม่มีผิดอย่างไรเลย ถูกตามหลักวินัยพระ ที่ถือกิริยายืนเป็นการเคารพ ได้ยินว่าในฝ่ายสงฆ์ท่านก็มีระเบียบให้ยืนทำความเคารพต่อพระเถระ ผู้นั่งบนเก้าอี้ ไม่ต้องลงมากราบที่พื้น ฉะนั้น เมื่อที่ประชุมเขานั่งบนเก้าอี้ยกอาสน์สงฆ์สูงเสมอเก้าอี้แล้ว ยืนอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม เป็นงามดาถูกระเบียบ

สถานที่ควรจะยืนอาราธนา ควรดูแถวอาสน์สงฆ์เป็นหลักเข้ามาจากด้านท้ายอาสน์สงฆ์ถึงระยะเบื้องหน้าพระสงฆ์รูปที่ ๔-๕ ในลำดับจากประธาน ยืนผินหน้าไปตามอาสน์สงฆ์มุ่งเฉพาะประธานประนมมืออาราธนา จบแล้วจึงถอยหลังกลับ เว้นแต่อาราธนาศีลต้องยืนอยู่รับศีลจนจบ บางรายเห็นไปยืนประจันหน้าประธานสงฆ์ กลายเป็นยืนบังหน้าหรือให้หลังแก่ผู้ใหญ่ประธานงานซึ่งมักตั้งหน้าสู่อาสน์สงฆ์ เป็นเรื่องเสียกิริยามารยาทโดยใช่เหตุ

ไหน ๆ ได้พูดถึงระเบียบปฏิบัติกับพิธีสงฆ์แล้ว จะเลยเล่าถึงหน้าที่อื่นประกอบให้ฟังเสียด้วย โดยมากผู้ทำหน้าที่อาราธนานั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ด้วยเช่น

การจุดเทียนชนวน ควรเตรียมจุดเมื่อผู้ใหญ่ประธานถึงสถานพิธีพอดี คอยดูเชิงอยู่ใกล้เครื่องบูชา พอประธานถึง ก็แสดงความเคารพเป็นกิริยาเชิญให้ท่านจุดธูปเทียนนมัสการพระไม่ต้องชี้มือนำ เมื่อจุดเสร็จแล้วคอยรับมาถือไว้อย่าเพิ่งดับ เพราะธูปเทียนที่ประธานจุดนั้นอาจดับ หรือยังไหม้ไม่ครบ จะได้ส่งให้ท่านจุดใหม่ทันท่วงที อย่านำเทียนชนวนไปส่งให้ท่าน ณ ที่นั่งท่านต้องถือนำมาจุดเป็นการซุ่มซ่าม

การเชิญผู้ใหญ่ประธานงานถวายสำรับคาวหวาน หรืออาหารอื่น ตลอดถึงไทยธรรม ควรได้นำมาตั้งเรียงเฉพาะหน้าพระภิกษุสงฆ์ครบจำนวนก่อนแล้ว จึงทำความเคารพประธาน เชิญให้ประเคนแก่พระสงฆ์ อย่านำไปให้ท่านถือมาถวายอย่างเทียนชนวน ไทยธรรม นอกจากอาหารที่ถวายแล้วควรรีบนำไปมอบแก่ศิษย์พระ ในขณะที่พระสงฆ์ตั้งพัดอนุโมทนา ไม่ควรให้เด็กศิษย์มารับเอง ในสถานที่เช่นนั้น จะขาดระเบียบเป็นการจุ้นจ้าน

เครื่องกรวดน้ำ จะต้องเตรียมประจำไว้ก่อนให้เป็นภาชนะสำหรับกรวดน้ำโดยเฉพาะ มิใช่เป็นถ้วยแก้ธรรมดา 2 ใบ หรือถ้วยน้ำชา 2 ใบ หรืออย่างที่เรียกว่าจับแพะชนแกะพอขอไปที และวิ่งจัดหากันชุลมุนในขณะที่พระสงฆ์จะยถาอนุโมทนา ดูเป็นเชิงแสดงว่าจัดงานบกพร่อง เครื่องกรวดน้ำจะตั้งประจำไว้ ณ ที่ใกล้ประธานก่อนก็ได้ หรือจะนำเข้าไปให้ประธาน

ขณะเสร็จจากถวายไทยธรรมกลับที่นั่งแล้วก็ได้ เมื่อประธานกรวดน้ำเสร็จแล้ว จงนำน้ำที่กรวดแล้วรดที่โคนต้นไม้ใหญ่หรือที่พื้นดินสะอาด" คุณลุงหยุดพักเพียงอึดใจ ก็หันไปทางพี่ชาตรี

"นายชา เราบวชเรียนแล้ว ต้องสนใจในพิธีเหล่านี้ไว้เป็นสมบัติติดตัว "รู้ไว้ใช่ว่าใส่บ่าแบกหาม" โบราณท่านเตือนไว้ดังนี้ หากมีใครมาปรึกษาหารือก็แนะนำเขาได้ถูกระเบียบ หากจะทำเองก็ไม่ต้องไปเที่ยวยืมมือคนอื่นเขา จะได้ไม่เสียชื่อถึงอุปัชฌาย์อาจารย์ เพราะเที่ยวแสดงความโง่ ความไม่รู้จักระเบียบ สูงต่ำ ให้ขายหน้า" คุณลุงพูดจบก็หันมาขอน้ำชาร้อนจากข้าพเจ้า

"ดิฉันก็คอยเตือนอยู่เสมอ แต่ดูยังแหยง ๆ อยู่ จะเห็นว่าคร่ำครึล้าสมัย หรืออย่างไร" คุณป้าสนับสนุนคำพูดของคุณลุง ทำให้พี่ชาตรีหลบหน้ามาแอบบุ้ยใบ้ยิ้มกับข้าพเจ้าทำนองว่าถูกเทศน์ 2 กัณฑ์ซ้อน

"คนสมัยนี้ เขาเป็นอย่างไรไม่รู้ จะว่าโง่ก็ไม่โง่ จะว่าฉลาดก็ไม่ฉลาด จะว่ามีวัฒนธรรมก็ไม่สนใจในวัฒนธรรม ดูรึ ระเบียบแบบแผนประเพณีดี ๆ ของเราดีถมไปไม่นิยมส่งเสริม กลับไปนิยมระเบียบแบบแผนของต่างชาติต่างภาษา ส่วนดี ๆ ของเรากลับเพิกเฉยไม่นำพาฝึกฝนจดจำ" คุณป้าปรารภ

"มีอะไรบ้างครับคุณแม่ ประเพณีดี ๆ ของเรา" พี่ชาตรีสอดถามขึ้น ให้เห็นว่ามีความสนใจต่อระเบียบแบบแผน

"นี่จะมาไล่แม่รึจ๊ะ ถมไป คอยจำให้ดีนะ" คุณป้าเสียงแข็งเอากับพี่ชาตรี แล้วพูดต่อ

"เอาอย่างที่พบเห็นบ่อย ๆ ก่อน อย่างเขานำเอาพวงมาลาไปเพื่อเคารพศพ หรือสักการะศพก็ควรให้ผู้นำมาไปวางหรือแขวนเองเป็นการทำกับไม้กับมือ เสร็จแล้วจึงค่อยนำจัดเข้าระเบียบให้เรียบร้อย นี่ไม่ใช่เช่นนั้น เขายังไม่ทันวางเคารพ ก็รีบนำไปวางเสียเอง จะเป็นการเอาใจเจ้าของมาลาหรือเอาใจเจ้าภาพก็ตาม รู้สึกว่าคล่องจนหลวมไปหน่อยหนึ่งละนะพ่อชา

การไหว้ศพฆราวาส ก็ควรไหว้กราบอย่างที่ใช้ไหว้กราบฆราวาสทั่ว ๆ ไป นี่กลับไปกราบงามสามหน อย่างกราบพระพุทธ พระสงฆ์ เหมาะสมอยู่แล้วหรือ ?

ไปเผาศพ ควรจะเตรียมธูป 1 เทียน 1 เป็นการขมาลาโทษของตนไปเอง นี่คอยรับแจกจากเจ้าภาพ ดูเป็นเหมือนช่วยเจ้าภาพนำธูปเทียนขึ้นขมาศพ ไม่ใช่ด้วยเจตนาขมาศพของตนเสียแล้ว อาจกลายให้เห็นเจตนาเป็นอย่างอื่นไปในทำนองไม่งดงามก็ได้ แต่ก็ดกตื่นทั่วไปจนลืมนึกขวยใจกันเสียแล้ว

อีกอย่าง บรรดาลูกหลาน ญาติมิตรเจ้าภาพ เวลาเข้าไปทอดผ้าบังสุกุล หรือถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ในขณะที่ศพยังตั้งอยู่ เมื่อเสร็จแล้วควรหันมากราบหรือไหว้ที่ศพอีกครั้งหนึ่งด้วย

เป็นการแสดงความเคารพ อย่าเห็นว่าเป็นศพแล้วไม่มีความสำคัญอย่างไร ถึงผีไม่เห็น แต่คนยังเป็นอยู่เขาเห็น จึงควรระวังรักษาระเบียบไว้บ้าง

ปัจจุบันนี้ มักตั้งที่สำหรับกราบไหว้ตรงหน้าหีบศพ แต่ที่โต๊ะหมู่บูชาพระพุทธไม่มีที่สำหรับกราบ เลยชวนให้ลืมกราบพระพุทธ มุ่งแต่จะกราบศพเท่านั้น ทั้งชวนให้กราบศพ 3 ครั้ง อย่างกราบพระเสียด้วย ขาดความใคร่ครวญถึงระเบียบแบบแผน เลยชวนให้มักง่ายกันทั่วไป ส่วนพระพุทธที่นำมาประดิษฐานน้อยคนที่จะกราบนมัสการก่อนเคารพศพ ซึ่งไม่น่าจะเป็นกิริยาของพุทธศาสนิกชนเลย ดูเป็นเชิงเชิญพระพุทธมาตั้งแก้เก้อเท่านั้นเอง มิหนำซ้ำพระสงฆ์ที่มาทำพิธีก็เลยไม่เหลียวแลกราบไหว้เสียอีกด้วย ชวนให้มองไม่เห็นที่บูชาพระพุทธ การที่ถูก ที่ควร ขึ้นอาสน์สงฆ์แล้วควรพร้อมกันกราบ 3 หนแล้วทำพิธีไป เสร็จพิธีจะกลับ ควรพร้อมกันกราบอีก 3 หนก็จะงดงาม ชวนให้พระพุทธศักดิ์สิทธิ์ขึ้นอีกไม่น้อย

การบรรจุศพ ไม่ควรใช้กิริยาโยนห่อดิน ดอกไม้ หรือสตางค์ลงในที่บรรจุศพ เพราะเป็นกิริยาไม่งาม ขาดความเคารพศพ แม้จะเป็นศพเด็กกว่าตนก็ตาม เขาถือกันว่าต้องให้เกียรติแก่ผู้ตายเป็นอย่างสูงเสมอ กับไม่ควรจุดธูปเที่ยวแจกแก่แขกผู้มาในงานเพื่อให้บูชาศพ จะเป็นการบังคับให้จำใจเคารพศพ และเป็นภาระแก่แขก ต้องระวังการจี้จุด ไหม้เสื้อผ้า เมื่ออยากจะเตรียมไว้เพื่อผู้ปรารถนาก็เตรียมพร้อมไว้ ณ ที่ตรงช่องบรรจุศพ พร้อมทั้งกระถางธูป สุดแต่ใครจะจุดบูชาไม่บังคับกะเกณฑ์ จะเรียบร้อยเข้าระเบียบดี เท่านี้พอหรือยังพ่อชา" คุณป้าพักหน่อย แล้วยกมือประนมขอขมาลาโทษที่อาจเอื้อมพาดพิงถึงพระสงฆ์องค์เจ้า

"จะเริ่มพิธีสงฆ์ ดูเหมือนหนึ่งการอาราธนาศีล รับศีลก่อนไม่ได้ทุกครั้ง มีความสำคัญอย่างไรหรือครับ ?" พี่ชาตรีเอ่ยขึ้นลอย ๆ

"เราบวชเรียนมาแล้วยังไม่รู้ความสำคัญ คนอื่นใครจะไปรู้ได้อย่างไร ?" คุณลุงเย้ยยิ้ม

"ตามความคิดนึกของผม เห็นว่าการสมาทานศีลเสียก่อนนั้น เพื่อปลุกจิตใจให้ตื่นตัวสำหรับบำเพ็ญกุศลอื่น ๆ ต่อไป หรือเป็นการตั้งรากฐานของจิตใจไว้รองรับบุญกุศลที่จะปฏิบัติต่อไปอีก เหมือนเราต้องล้างมือล้างปากให้สะอาดก่อนรับประทานอาหาร ก็เพื่อให้อาหารปราศจากเชื้อโรคที่อาจติดอยู่ที่มือที่ปาก ไม่สามารถติดตามสู่กระเพาะได้ ความคิดผมมีเพียงเท่านี้" พี่ชาตรีอิ่มเอิบอยู่ในหน้า

"ฟังได้ดีทีเดียวพ่อชา ไม่เสียทีเป็นศิษย์หาพาใจของท่านเจ้า" คุณป้าชมเชย แล้วหันมาทางข้าพเจ้า

"หลานล่ะ เห็นชอบด้วยไหมที่พ่อชา ว่ามาเมื่อกี้"

"มีเหตุผลน่าฟังเหมือนกันค่ะ" ข้าพเจ้าสนองตอบ เลยปรารภเป็นเชิงหารือต่อไปว่า

"หลานเคยเห็นบางงาน อย่างพิธีเปิดโรงงาน ไม่มีพระสงฆ์ไปร่วมในพิธี เจ้างานขอแต่น้ำพระพุทธมนต์ไปประพรมเอาเอง หรือประธานผู้มีเกียรติไปถึงสถานพิธี เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์คือผ่านการสมาทานศีลแล้ว ไม่ได้สมาทานศีลด้วย และหรือผู้ร่วมในพิธีทั้งหมดสมาทานศีลเพียงว่าตามพระไป จบแล้วก็แล้วกัน กับบางท่านไม่คิดสมาทานศีลเสียเลย เพราะเห็นว่าอีกประเดี๋ยวจะมีการเลี้ยงอาหารพร้อมด้วยเครื่องดองของเมา จะเสียศีลไปเปล่า ๆ เหล่านี้ อย่างไหนจะควรหรือไม่ควรอย่างไร คุณลุงกรุณาหลานสักนิดเถอะค่ะ"

"เรื่องที่นายชาพูดนั้น หมายถึงส่วนรวมของพิธี ว่าระเบียบการบำเพ็ญบุญกุศลทั้งส่วนงานศพ งานมงคล ต้องเริ่มต้นด้วยการสมาทานศีลให้เป็นรากฐาน หรือปลุกใจเพื่อเตรียมคุณงามความดีก่อน แต่เคยเห็นระเบียบราชการ ที่ปฏิบัติเกี่ยวกับการศพ ตามระยะสัตตมวาร ถ้ามีสวดมนต์มีเทศน์ติดต่อไป การอาราธนาศีลรอไปอาราธนากับพระเทศน์ ตอนสวดมนต์ไม่มีอาราธนาศีลก่อนอย่างเคย เลยถือเป็นระเบียบว่า ถ้ามีเทศน์ต่อจากสวดมนต์ให้ยกการสมาทานศีลไว้กับพระเทศน์ แต่ตามศาลาวัดหรือสถานที่อื่น ๆ ยังต้องอาราธนาศีลก่อนตามเคย ก็ยังมีอีกมาก" คุณลุงผ่อนหายใจดื่มน้ำชากลั้วคอแล้วอธิบายต่อ

"วิธีอาราธนาศีลกับพระเทศน์นี้ ก็คงเพื่อมิให้พร่ำเพรื่อเกินไปเท่านั้น ส่วนผู้สมาทานเป็นเรื่องเฉพาะตัว ใครตั้งใจสมาทานก็เป็นการตั้งใจประพฤติความดีได้ตามระยะเวลาที่ตั้งใจทำได้เพียงระยะสั้นก็มีรากฐานของใจเพียงสั้น ๆ ไม่ได้ตั้งใจเลย ก็ไม่ได้อะไรเลย เป็นหลักธรรมดาอยู่แล้ว แต่ขอให้นึกดูเถอะ การที่ท่านโบราณาจารย์วางเป็นระเบียบพิธีต้องให้มีการสมาทานศีลเสียก่อนทุกพิธีสงฆ์เช่นนี้ เหมือนเป็นอุบายชักจูงให้มีกะใจงดเว้นความชั่วกันบ้าง จะได้รับมิ่งมงคลในพิธีงานสมปรารถนา ถ้ามัวแต่อยากได้มงคลตลอดถึงลาภผลอื่น ๆ แต่อัธยาศัยยังไม่สะอาดพอ สมกับชัยมงคลสิงสู่อยู่ด้วยได้ ทำไปเท่าไรมงคลก็ไม่เกิด

นึกดูเถิด เรานำพิธีอาราธนาศีล สมาทานศีล มาใช้ในพิธีสงฆ์ทุกพิธี ช้านานหลายร้อยปีมาแล้ว ควรที่กลิ่นอายของศีลจะได้สรวงสนานจิตใจชาวเรา ให้ลดห่างจางหายจากการเบียดเบียนประทุษร้าย ตี รัน ฟันแทง ลักฉ้อ ปล้นสะดม การละเมิดประเวณี การโกหกพกลม อย่างลิ้นดวัดถึงหู การหยำเปด้วยสุรายาเมา จนเบาบางลง อย่างให้นอนตาหลับ แต่ก็ดูเหมือนจะไม่ได้ผลเท่าเทียมผสมกับความเป็นพุทธศาสนิกชน สมกับความยกย่องของชาวโลกว่า เมืองไทยเป็นเมืองแห่งกาสาวพัสตร์ มีแต่พุทธศาสนิกชนชนิดกะไหล่ทองกันเสียแหละมาก จึงได้เกิดมีเครื่องรางของขลังจากพระอาจารย์ขึ้นมาเพื่อเป็นเหยื่อล่อให้เข้าหาพุทธศาสนาโดยมีอธิบายจากพระอาจารย์ว่าคำสอนของพระพุทธศาสนาลึกซึ้งละเอียดมาก เกินกว่าสติปัญญาสามัญชนชาวบ้านจะเข้าถึงประพฤติตามได้ เลยท้อถอย เมินหนี จำเป็นต้องหาเหยื่อล่อ คือเครื่องรางของขลัง เพื่อให้ใกล้ชิดติดต่อกับพระศาสนาง่ายเข้า ผลที่สุดทั้งอาจารย์ทั้งศิษย์เลยหลงอยู่เพียงเหยื่อ เหมือนอร่อยเพียง

น้ำลายของตนเองเท่านั้น หาได้ก้าวเขยิบถึงโอชะของพระพุทธศาสนาไม่ ฟังเขาเล่ากันว่า เพราะประชาชนพลเมืองหลงติดอิทธิพลของเครื่องรางของขลังคาถาอาคมกันมาก ถึงกับพาให้บ้านเมืองล่มจมตกเป็นทาสเขา มีตัวอย่างมาแล้ว บัดนี้ ชาวเราก็กำลังเดินเข้าหาความล่มจมของพระพุทธศาสนาอยู่แล้วมิใช่หรือ เพราะพิธีอาราธนาศีล สมาทานศีลกันพอเป็นพิธีตามระเบียบงานเท่านั้น

พอทีนะ วันนี้พร้อมกันมาประชุมสัมมนาศีลธรรมเสียใหญ่ ใครเขาจะหาว่าเราเป็นพวกสิ่ว ขวาน ดีแต่ถากด้ามคนอื่น แต่ถากด้ามตนเองไม่ได้ก็ช่างเขาเถิด วัวของเราเข้าคอกเราถูก เอาเป็นใช้ได้" คุณลุงจบอย่างเฉื่อยชา แล้วขอตัวไปพักผ่อนชั้นบน

"อ้าว นี่จะได้เวลาพระเทศน์ทางวิทยุแล้ว หลานเตรียมธูปเทียนฝากป้าด้วย พ่อชาจะเปิดที.วี. ละเมงละครอะไรก็ตามใจแม่ไม่เกี่ยว แต่อย่าให้ดังเกินนัก จะรบกวนบ้านใกล้เรือนเคียงเขา" คุณป้ากำชับพี่ชาตรีแล้วหันมาทางข้าพเจ้าว่า

"วันนี้ฟังเทศน์จบแล้ว รอฟังข่าวและคำนำสวดมนต์แบบมคธให้จบก่อนจึงค่อยพักผ่อนนะหลาน"

"วันนี้ เพิ่งถึงกลางเดือนค่ะ คำนำสวดมนต์แบบมคธต้องรอไปฟังวันพระ แรม ๘ ค่ำ เวลา ๑ ทุ่มครึ่งเริ่มบรรยาย" ข้าพเจ้าแถลง

"อย่างนั้นหรือ ป้านี่ก็ชักเลือนไม่น้อย เพราะเป็นเรื่องที่สนใจมากติดตามฟังมานานแล้ว" คุณป้าสารภาพด้วยอารมณ์ขัน

๑๗. การพลัดพราก

ข้าพเจ้ากำลังช่วยคุณป้าจัดเตรียมอาหารแห้งใส่ถุง เพื่อทำบุญใส่บาตรวันขึ้นปีใหม่ อยู่ที่ระเบียงเรือนข้างห้องหนังสือ จัดไปได้ราวครึ่งจำนวน พี่ชาตรีก็เข้ามาถึง เคารพคุณป้าแล้วหันมากระซิบถามว่า จะเตรียมของไปไหนกัน เมื่อตอบให้ทราบเรื่องแล้วก็บ่นว่าคอแห้งเห็นผลไม้งาม ๆ ทำให้น้ำลายสอขึ้นมาทันที

คุณป้าทราบเชิงขอเช่นนั้นจึงพูดว่า "แทนที่จะช่วยเขาจัดเขาทำได้บุญร่วมกัน กลับมาทำดีแต่จะรับประทาน ของเขาตั้งใจไว้ทำบุญ ทำมาช่วงชิงเสียก่อน บาปมากนะจ๊ะ เอาข้างนอกห่อนี่แก้คอแห้งไปพลางก่อนซิ" ว่าแล้วก็เลือกพุทราส่งให้ ๔ - ๕ ผล

"งานส่งท้ายปีเก่าวันนี้ไม่เห็นมีอะไรดูเลย ผมกับเพื่อนเดินอยู่ตั้ง ๒ รอบมาแล้ว" พี่ชาตรีปรารภ เมื่อพุทราผลที่ ๓ หายไปในปาก

"ไม่มีอะไรจะดู แล้วทำไมเรายังอุตส่าห์เดินได้ตั้ง ๒ รอบเล่าจ๊ะ" คุณป้าท้วง

"ก็มีแต่ของเก่า ๆ อย่างที่เคยเห็นมาทุกปี ไม่เห็นมีอะไรแปลก ๆ ใหม่ ๆ นำมาแสดงกันบ้างเลย" พี่ชาตรีกล่าวแก้

"งานส่งปีเก่าก็เหมาะแล้ว ที่จะนำของเก่า ๆ มาแสดง เช่น กระบี่กระบอง ช่วงรำ ตะกร้อเหล่านี้ เป็นประเพณีของเก่าที่เราควรจะรักษาส่งเสริมไม่ให้เสื่อมสูญหาย พ่อชารู้ไหมว่าวันที่ ๓๑ ธันวาคมนี่ หรือวันที่ ๑ มกราคมพรุ่งนี้ ใหม่หรือเก่า แม่ว่าก็เก่าซ้ำกันมาเท่าไรแล้ว เห็นไหมก็อยู่แต่เลขท้ายของจำนวนพุทธศักราชที่เปลี่ยนใหม่ทุกปีเท่านั้น เช่นวันนี้ ๒๕๐๗ พรุ่งนี้ก็เป็น ๒๕๐๘ แล้วจะบ่นหาของใหม่อะไรกันนัก พวกที่ชอบใหม่ อย่างการแต่งตัว ตัดผมนุ่งห่มกันตามสมัยใหม่ ดูแล้วเป็นอย่างไรบ้าง มันใหม่อย่างฉาบฉวยเพียงครั้งคราว ที่ชวนให้ละทิ้งของเก่าเสียด้วยมิใช่ใหม่อย่างมั่นคงอย่างของไทยเราที่สุภาพเรียบร้อย หลงนิยมกันไปเปลี่ยนกันไป หนักเข้าก็ค้นของเก่าออกมาใช้อีก พวกที่ชอบใหม่อย่างฉาบฉวยนี่แหละเป็นลูกค้าตาบอดให้พ่อค้าสร้างสรรพสินค้าจำหน่าย จนร่ำรวยไปตาม ๆ กัน นี่แม่ปรารภตามประสาคนแก่นะจ๊ะ" คุณป้าบรรยาย

"ตามที่คุณแม่เล่าให้ฟังก็ดีเหมือนกันครับ" พี่ชาตรีคล้อยตาม แล้วปรารภต่อว่า "ที่ผมไปเกร่อยู่ในพิธีส่งท้ายปีเก่า ได้เกิดข้อคิดใหม่ขึ้นอย่างหนึ่งว่างานที่ท้องสนาม เทศบาลเป็นเจ้าหน้าที่จัดร่วมกับประชาชน หรือพูดง่าย ๆ ว่าเป็นงานของประชาชนทั่วไปไม่เลือกเพศ ชั้นวรรณะ เด็กผู้ใหญ่ ควรถือว่าเป็นเจ้าของร่วมกันไปไม่ใช่เจ้าของเฉพาะผู้ที่นั่งอยู่ในปะรำพิธี นอกนั้นที่เดินไปมาหรือยืนชมอยู่ข้างนอกรอบ ๆ มิใช่เจ้าของงานด้วย อย่างนี้ผมว่ายังไม่ถูก เมื่อตกลงเป็นงานของ

ประชาชน ๆ ก็ควรต้องร่วมพิธีเป็นเจ้าของงานด้วยคือเวลาเริ่มพิธี มีการอาราธนาศีล ๕ เตรียมเจริญพระพุทธมนต์ ประชาชนท้องสนามทั้งหมด น่าจะได้หยุดยืนหรือนั่งอยู่กับที่สุดแต่จะเหมาะแก่ตน รับศีลด้วยกันทั้งหมด ว่าดัง ๆ พร้อมกัน เสียเวลาสัก ๕ นาทีเท่านั้น ต่อไปถึงเวลาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ถ้ายังสงบฟังจนตลอดได้ ก็เป็นการดีมาก ถ้าสงบไม่ได้ก็ตามแต่สะดวกขอให้ชักชวนกันสงบตอนรับศีลเท่านี้ให้ได้ก่อน ก็ดูจะทำให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีอีกมิใช่น้อย เจ้าหน้าที่ก็ได้ติดตั้งเครื่องขยายเสียงให้ได้ยินทั่วถึงกันอยู่แล้ว ถ้ามุ่งกระจายเสียงเพียงให้ได้ยินว่าทำอะไร ที่ไหนบ้างเท่านั้น แล้วก็ไม่มีใครสนใจร่วมพิธี ผมเห็นว่ายังได้ประโยชน์หรือความศักดิ์สิทธิ์ไม่คุ้มค่า" พี่ชาตรีจบลงด้วยความชื่นบานที่ได้เสนอความเห็น

"คนที่ไปร่วมงานในท้องสนาม ไม่ใช่ชาวพุทธทั้งหมด แขก ฝรั่ง จีน ญวน ก็ไม่น้อย ใครจะบังคับเขาได้" ข้าพเจ้าแย้งขึ้นบ้าง

"เราก็ประกาศให้รู้ทั่วกันเสียก่อนซิ ว่าถึงเวลานั้นต้องทำอย่างนั้น แม้เขาจะไม่ใช่ชาวพุทธ แต่ถ้าเป็นผู้มีวัฒนธรรมดี เขาต้องปฏิบัติตามระเบียบที่เรากำหนดไม่ใช่บังคับในทางศาสนา แต่เป็นระเบียบของงาน หากใครจะรังเกียจ ถึงเวลาเริ่มพิธีดังกล่าว หลบไปบริเวณอื่นเสียก็ได้ ผมอยากเห็นความพร้อมเพรียงของคนไทย ผู้มีพระพุทธศาสนาประจำเมืองได้แสดงน้ำใจตามหลักธรรมให้ปรากฏเป็นผลงดงามอย่างจริงใจ มิใช่แสดงความเป็นเจ้าของงานเพียงที่นั่งอยู่ในปะรำ นอกนี้ไม่ใช่ ปล่อยให้เดินไปมาขวักไขว่ โดยไม่ทราบหรือไม่แยแสต่อพิธีการของตนเสียเลย คงนึกแต่จะหาความเพลิดเพลินให้แก่ตนเท่านั้น"

"เพิ่งเคยฟังความคิดเห็นที่เป็นหลักฐานวันนี้นะลูกแม่" คุณป้าชมเชยด้วยความชื่นบาน แล้วย้อนถามว่า "เมื่อมีความคิดอย่างนี้ ส่วนตัวเราได้ปฏิบัติอย่างไรบ้างเล่า"

"เมื่อทำพิธีเปิดงาน เชิญธงชาติขึ้นสู่ยอดเสาแล้ว ผมกับเพื่อนก็เมียงมองไปทางท้ายปะรำพิธี เห็นเก้าอี้ว่างคนนั่งอยู่ ๓-๔ ตัว เลยถือโอกาสต่างชวนกันเองนั่งประจำ เพื่อดูการพิธีในระยะใกล้ ๆ ไปด้วย ผมและเพื่อนประนมมือฟังจนจบนะครับ ไม่ใช่ประนมเพียงนะโม ๓ จบเท่านั้น ซึ่งมีตัวอย่างทางเบื้องหน้าในปะรำมากมาย ยิ่งบางท่านก็ชอบดูนาฬิกาข้อมือบ่อย ๆ กลับชวนให้เห็นขำในกิริยาอาการของคนต่าง ๆ ครื้มใจดีเหมือนกัน พอจบก็กลับบ้านนี่แหละครับ" พี่ชาตรีอธิบาย

"ผู้เป็นประธานในพิธี ท่านสงบประนมมือฟังดีไหมคะ" ข้าพเจ้าสอดถามบ้าง

"ดูเหมือนท่านจะเคร่งครัดดีตลอด แต่เราอยู่เบื้องหลังและออกจะห่างสักหน่อย จะตอบให้ละเอียดลออเห็นจะยาก เพียงแต่เห็นท่านไม่พูดคุยกับใคร ก็คิดว่าท่านนำในระเบียบที่งดงามดีแล้ว" พี่ชาตรีตอบแล้วขอน้ำดื่มแก้กระหาย

"ประชาชนคนอื่นนอกจากในปะรำ ที่เขาสงบฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ไม่มีบ้างหรือจะหาใส่ตัวคนเดียวละกระมัง" คุณป้าถามติง

"เท่าที่มองเห็นก็มีครับ สังเกตดูมักเป็นชาวชนบท จับกลุ่มนั่งลงในสนามใกล้ ๆ ปะรำนั่นเอง เห็นอยู่เพียง ๒-๓ กลุ่ม ผมจึงอยากให้ได้สงบรับศีลฟังสวดมนต์กันทั้งหมดบริเวณท้องสนาม จะน่าดูน่าชมแสดงน้ำใจงาม ดีไม่น้อยทีเดียว" พี่ชาตรีแถลง แล้วหยุดคิดอะไรอยู่ชั่วอึดใจ จึงเล่าต่อ

"**เมื่อวานผมไปเผาศพภรรยาของเพื่อน** ขณะใส่ไฟจริงได้ยินเสียงร้องไห้โฮของหญิงอายุกลางคนผู้หนึ่ง ทราบว่าเป็นมารดาของผู้ตายร้องรำพันอย่างหมดอาย ชวนให้ใครต่อใครมองเป็นจุดเดียวกันหมด มีพวกญาติประคองปลอบใจอยู่เป็นกลุ่ม ต่อมาจึงทราบสาเหตุเรื่องอาลัยรักของคุณแม่ผู้นี้ว่า ผู้ตายเป็นลูกหญิงคนเดียวในบรรดาพี่น้องชาย ๕ คน และตายขณะตั้งครรภ์ลูกชายคนหัวปีเสียอีกด้วย เลยชวนให้ผู้อื่นที่ทราบประวัติความอาลัย พลอยน้ำตาไหลซึมเบ้าตาไปหลายท่าน ผมเองก็เห็นท่าจะไม่เข้าที รีบหาโอกาสบอกลาเจ้าภาพโดยเร็ว มันชวนให้นึกถึงอกเขาอกเราขึ้นมา ก้อนโศกก็พลอยวิ่งขึ้นมาจุกคอหอยอย่างเผลอตัว ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ครับคุณแม่"

"เป็นอย่างไหน อย่างแม่ของผู้ตาย หรืออย่างเราพลอยนึกสงสารตามอย่างเขา" คุณป้าถาม

"ทั้ง ๒ อย่างแหละครับ" พี่ชาตรีสนองตอบ

"พอดีคุณลุงซึ่งอ่านหนังสืออยู่ในห้อง ออกมาร่วมวงสนทนาด้วย โดยพูดขึ้นว่า "ได้ยินนายชาเล่าเรื่องงานส่งปีเก่า เรื่องเผาศพแว่ว ๆ ฟังไม่ใคร่ถนัด ลองย้อนเรื่องเผาศพอีกหน่อยซิ"

เมื่อพี่ชาตรีเล่าเรื่องย่อจบแล้ว คุณลุงก็เอ่ยขึ้นบ้างว่า "เรื่องการตายพรากจากกันนี้ มันเป็นเรื่องทรมานจิตใจไม่น้อย ใครยังไม่เคยพบเข้ากับตัว ก็อย่าเพิ่งคุยเก่งอย่างนั้นอย่างนี้ พระท่านว่ากำลังใจคนเราจะรู้ว่าเก่งกล้าหรือขลาดกลัว ก็เมื่อมีอันตรายมาถึง อย่างคนถูกไฟไหม้บ้านเรือนเกิดกำลังวังชาแบกของหนัก ๆ หนีไฟได้อย่างประหลาดก็มี ที่นอนหมอนมุ้งของมีราคาไม่ขน กลับไปหลงเก็บผ้าเก่า ของเก่าที่ไม่มีประโยชน์ก็มี พ่อก็มีเรื่องเล่าเป็นตัวอย่างประชันเหมือนกัน

มีคหบดีผู้หนึ่ง อายุเข้าปูนปัจฉิมวัย ตั้งภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด มีหลานปู่หลานตานับจำนวนสิบ เคยสนใจศึกษาความรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเป็นอันดี ที่ญาติมิตรต่างให้ความเคารพนับถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตัวอย่าง อุบาสกผู้มีศรัทธาปสาทะมั่นคงดีมาก ครั้นภรรยาซึ่งเป็นคู่ร่วมชีวิตกันมา ตั้งแต่ยังตกระกำลำบากร่วมทุกข์ยากมาด้วยกันตลอด จนก่อร่างสร้างตัวมีหลักฐานลือตาอ้าปากอยู่บัดนี้เจ็บป่วยลง ก็ได้ให้การรักษาพยาบาลอย่างดีทุกอย่าง ไม่เห็นแก่การสิ้นเปลืองเงินทอง พอค่อยทุเลาได้ระยะหนึ่ง เพียง ๒-๓ เดือน โรคกลับกำเริบอีก คราวนี้เหลือความสามารถของ

หมอ สิ้นชีวิตลงท่ามกลางลูกหลาน คหบดีนั้นกลับมีความเศร้าโศก อาลัยอาวรณ์อย่างมากมาย ผิดความคาดหมายของลูกหลาน เหมือนคนหมดสติสัมปชัญญะ น่าที่ท่านควรจะเป็นผู้ปลอบโยนลูกหลาน กลับต้องให้ลูกหลานคอยปลอบโยนไม่เป็นอันกินอันนอน เฝ้าอาวรณ์อย่างหมดสติยับยั้งทีเดียว ถึงกับจะทำลายชีวิตตนเองให้ตายตาม พ้นความทุกข์โศกเสียที ต้องคอยระวังปลอบโยนกันตลอดมา ครั้นเผาศพเรียบร้อยแล้วลูกหลานก็ชี้ชวนมาให้พักผ่อนในกรุง เพื่อให้ไกลจากถิ่นบ้านเดิมจะได้ไม่พบเห็นเครื่องจะชวนให้โศกเศร้า และคลุกคลีใกล้ชิดอยู่กับหลานปู่หลานตาที่ยังเล็ก ๆ กำลังน่าเอ็นดู จะได้ลืมการตายของภรรยานั้นเสีย นับว่าพอผ่อนคลายอาลัยอาวรณ์ลงได้บ้าง

ต่อมา ได้พระที่เป็นญาติ ช่วยชี้แจงแสดงเหตุผล ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา พอเป็นแง่สะกิดเตือนใจ ว่าเมื่อเสียย่ายายไปคนหนึ่งเช่นนี้ก็ทำความว้าเหว่ให้แก่ลูกหลานอยู่ไม่น้อยแล้ว ถ้าตายกันอีกคน ลูกหลานก็ต้องหมดที่พึ่ง ควรหักห้ามใจตามกฎธรรมดาของชีวิตแล้วอยู่ไปจนกว่าจะถึงที่สุด ให้ลูกหลานอุ่นใจคลายว้าเหว่ ทั้งตนเองก็จะได้สร้างสมบุญทานสืบต่อไปอีกด้วย จึงค่อยกลับมีสติยับยั้งดีขึ้นมาก ครั้นต่อมาเนิ่นกาลนานวัน ก็ค่อยลืมเรื่องโศกหายไปทีละน้อย ด้วยธุระการงาน หรือหลานเล็กหลานน้อยมาฉอเลาะเล่นหัวด้วย เรื่องใหม่ ๆ ที่ว้าวุ่นอยู่กับลูกหลานเหล่านี้ค่อยล้างเรื่องเก่า ๆ นั้น ให้จางลงทุกที ราว ๔-๕ เดือน จึงกลับคืนอารมณ์ใกล้ปกติได้" คุณลุงพักเอาแรง

"ดิฉันเองก็ไม่กล้าไว้ใจตัวในเรื่องเช่นนี้เหมือนกัน เพราะเคยผ่านสมัยคุณตาคุณยายมาแล้ว น้ำตาเป็นเผาเต่าเหมือนกัน สังเกตว่าตามปกติธรรมดา ความปรารถนาของคนเรา ต่างก็มุ่งหวังให้คนที่เรารักใคร่นับถือได้อยู่เห็นหน้ากันตลอดไป ไม่มีหวังจะให้ตายพรากจากกันเลย เพียงแต่จะจากไปอยู่คนละมุมเมือง ก็ยังอาลัยอาวรณ์กันไม่น้อยแล้ว ครั้นความตายมาถึง เป็นการจากกันอย่างไม่มีวันจะได้กลับมาพบปะกันอีก เท่ากับจากกันตลอดกาล จึงทุ่มโถมทับถวมใจได้เต็มที่ ถึงจะเคยศึกษาเล่าเรียนอบรมใจในทางธรรมอยู่บ้างก็ได้เพียงขั้นความรู้ ยังไม่เป็นการฝึกฝนอบรมมีกำลังใจเข้มแข็งพอเลย ต้องปล่อยให้ความเสียดายอาลัยอาวรณ์โศกเศร้าเหงาหงอยครอบงำอย่างยอมแพ้ราบคาบทีเดียว" คุณป้าปรารภเสริม

"การที่เราเกิดความรู้ว่า เกิดมาแล้วต้องตายเป็นดีที่สุดเหมือนกันหมด ถือว่าเป็นความรู้ที่ยังมีกำลังอ่อนแอ เพราะยังไม่รู้แจ้งเห็นจริง รู้ชนิดไม่อยากนึกถึง ส่วนความรู้สึกว่าเรามาพลัดพรากจากคนรัก ที่เคารพนับถือเสียเร็วนัก ผิดความหวังตั้งใจอยากให้อยู่เห็นหน้ากันไปนาน ๆ มักมีกำลังท่วมทับน้ำใจมากกว่า ความเศร้าโศกที่เกิดจากคนรักของรักมาพลัดพรากจากไป ผิดความหวังความปรารถนาจึงเกิดขึ้นครอบคลุมจิตใจ มากหรือน้อย ก็สุดแต่ใครจะมีกำลังใจรู้เท่าทันมากน้อยเพียงไรเป็นสำคัญ เพราะเป็นธรรมดาไม่ว่าใครล้วนแต่ไม่อยากพลัดพรากจากคนรักของรักด้วยกันทั้งนั้น ยิ่งรักมาก ก็ยิ่งโศกมาก

อย่างเรื่องหญิงที่นายชาเล่าให้ฟังต้องเศร้าโศกมากนั้น ก็เพราะผิดหวังผิดความปรารถนาของตน ที่อยากให้ลูกมีความสุขสบายไปนาน ๆ เพื่อตนจะได้ฝากผีฝากไข้บ้าง อยากจะได้อุ้มชูหลานยายบ้าง หลานยายเป็นผู้ชายโตขึ้นจะได้บวชเรียนให้ อาศัยเกาะชายผ้าเหลืองบ้าง หรือเตรียมแก้วแหวนเงินทองสำหรับผูกข้อมือรับขวัญหลานไว้แล้วบ้าง ล้วนแต่สร้างความหวังเอาเอง ร้อยสีพันอย่างตามปรารถนาของตน ครั้นปุบปับมาตายจากกันอย่างไม่ทันเตรียมตัว ก็ต้องจมอยู่ในอำนาจของความเศร้าโศกเป็นธรรมดา

หรือท่านคหบดีที่เล่าให้ฟัง ก็เพราะผิดความหวัง ที่อยากจะอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันต่อไปอีกนาน ๆ เมื่อพบความผิดหวัง จึงเท่ากับถูกกระชากความหวังนั้นทิ้ง แล้วทุ่มเทความเศร้าโศกเข้าแทนความหวัง จึงหมดความยับยั้งในการควรไม่ควรไปชั่วคราว

หลักคำสอนของพระว่า ทั้งคนทั้งสัตว์ตลอดสิ่งของ เมื่อเกิดขึ้นในเบื้องต้น แล้วต้องเปลี่ยนแปรไปในท่ามกลาง ต้องแตกดับสลายในที่สุดเหมือนกันหมด จะตั้งอยู่เฉย ๆ ไม่เปลี่ยนแปลงก็ไม่ได้ เมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วไม่แตกดับทำลายก็ไม่ได้ เรียกได้ว่าเราเกิดมาเพื่อตาย หรือกำลังมีชีวิตอยู่นี้ ก็เพื่อให้ถึงความตาย จึงมิเลือกสัตว์บุคคลที่มีชีวิตหรือพัสดุสิ่งของที่ไม่มีวิญญาณ ตลอดถึงความคิดนึกปรารถนาในตัวเราทุกอย่าง ล้วนอยู่ในลักษณะเกิดขึ้น แปรไป แตกสลายเหมือนกันหมด ไม่มีใครรอดพ้นลักษณะเหล่านี้ได้เลย ดูสิ่งของในบ้านเรือนรอบตัวเราเป็นตัวอย่าง ก็พอจะเห็นได้จริง หรือความคิดของเราเอง ก็ล้วนแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดวันคืน

หลักคำสอนเป็นความรู้แนะนำ แต่คนเรามักทำตามไม่ถึงขนาดมาตรฐานของความรู้ หรือไม่ชอบเรียนความจริงของชีวิต เกรงจะทำให้ใจหดหู่หวาดเสียว เลยหลบเลี่ยงไม่สนใจ และชวนให้หลงหาเครื่องป้องกันแก้ไข ที่สุดก็ต้องแพ้หลักความจริงของท่านทั้งหมด ถ้าเราเพียงฝึกฝนสติปัญญาทำตามหลัก เกิดขึ้น แปรไป แตกสลาย ในที่สุด จนคุ้นใจ ชำนาญ เข้าใจ แจ่มแจ้งหมดสงสัย เชื่อมั่น แน่นอน อย่างไฟ เราเชื่อสนิทว่าต้องร้อนอยู่เสมอแล้ว ความเศร้าโศกในยามพลัดพรากคนรัก ของรัก จนเกิดครอบงำใจได้ยาก หรือครอบงำได้ก็คงไม่ถึงกับเศร้าโศก จนเสียขวัญขาดสติยับยั้งใจ" คุณลุงชี้แจงอย่างเพลิดเพลิน

"อ้าวหลาน หยุดมือเสียแล้ว" เสียงคุณป้าท้วงขึ้น ทำให้ข้าพเจ้าสำนึกตัวที่มัวเหม่อฟังคุณลุงอธิบาย

"ช่วยป้าอีกหน่อยเถิดหลาน เอาบุญด้วยกันนะ" คุณป้าชักชวน

คุณลุงได้ถามพี่ชาตรี ซึ่งนั่งพิงฝาห้องตาปรือว่า "เมื่อเห็นผู้หญิงร้องไห้เศร้าโศกถึงลูกที่จากไป ตามที่เล่ามาเมื่อกี้ เกิดข้อเตือนใจแก่เราอย่างไรบ้างไหม"

"ยังไม่ได้คิดว่า ควรจะถือเอาประโยชน์ตรงไหนครับ" พี่ชาตรีตอบอย่างกำลังง่วง

"มักจะเป็นอย่างนี้กันเสียทั้งนั้น พบเห็นเรื่องราวอะไรแล้วมักจะเมินเลยไปเสีย พระที่แสดงธรรมในงานศพ ท่านจึงมักจะชี้ชวนให้ดูศพที่กำลังทำบุญอยู่นั้นว่าควรถือเป็นตัวอย่าง ว่าวันหนึ่งเราจะต้องถึงลักษณะเช่นนี้เหมือนกันหนีไม่พ้น จึงไม่ควรหลงระเริงว่าเรายังไม่เจ็บไข้ยังไม่ตาย เพราะไม่มีใครรู้ว่าตนจะตายเมื่อไร ที่ไหน ยังมีโอกาสเวลาจึงควรรีบสร้างสมความดีงามให้เป็นบุญกุศลติดตัวเตรียมไว้เสียแต่เนิ่น ๆ ถึงคราวเจ็บไข้ได้ป่วยจึงจะทำบุญนั้นมักไม่ทันเวลา อย่างโบราณว่า จะออกเรือจึงเข้าง่ามถ่อ กลายเป็นคนตายเปล่า ไม่มีบุญติดตัวกับเขาเลย ที่ลูกหลานญาติมิตรกำลังทำบุญเพื่ออุทิศกุศลไปให้เช่นนี้ ก็ยังไม่แน่ว่าจะได้รับหรือไม่ จึงควรถือศพนี้เป็นเครื่องเตือนใจ รีบเร่งทำบุญใส่ตนเองไว้จนเต็มสามารถดีกว่า เพราะเป็นกุศลผลบุญเกิดจากน้ำมือของเราจริง ๆ

เพื่อเตือนใจไม่ให้หลงลืม การเริ่มทำบุญความดีเป็นคุณประโยชน์แก่ตนเอง แก่สาธารณชน และควบคุมจิตใจไม่ให้เศร้าโศกเสียใจมากนัก ควรจะได้ภาวนาคาถากันความโศกให้ขึ้นใจไว้ทั่ว ๆ กันสักบทหนึ่งว่า เกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุด เอาไว้เตือนสติ ในเมื่อพบเห็นคนหรือสัตว์ตลอดพัสดุสิ่งของรอบตัวเรา ตลอดถึงความคิดนึกหวังตั้งปรารถนาในใจของเราทุกอย่างว่าล้วนอยู่ในหลักเกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุดทั้งหมด ไม่เลือกสิ่งที่รักหรือที่เกลียดชัง คอยนำหลักทั้ง ๓ นี้ เข้าปรับกับความคิดของเราได้ทุกลมหายใจเข้าออกยิ่งดี เมื่อทำได้จนคล่องชำนาญใจดีแล้ว พบเห็นอะไร ความคล่องใจก็จะสำนึกเข้าใจตามได้ทันทีว่า เกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุดเช่นเดียวกันทั้งสิ้น ล้วนไม่เป็นไปตามหลักปรารถนาของใคร ๆ ทั้งหมด จะได้ไม่เกิดความเสียดายอาลัยรัก จนออกนอกหน้าให้เกิดทุกข์โศกเสียขวัญเปล่า ๆ เพราะเห็นว่าเป็นไปตามธรรมดาเช่นนั้นเอง

เหมือนอย่างเราเห็นพุทราในถาดนี่ ก็นึกถึงหลักว่า เกิดเป็นลูกพุทราแล้ว มันก็ต้องแปรไปเป็นอาหารเข้าปากเรา อย่างแก้คอแห้งเมื่อกี้นี้ก็ได้ หรือถ้าเก็บไว้หลายวัน มันก็จะแปรเปลี่ยนจุดเน่าขึ้นทีละน้อย จนเต็มลูก รับประทานไม่ได้ เข้าหลักแตกสลายในที่สุด ไม่เหลือเป็นลูกพุทราให้เห็นอีกเลย หรืออย่างคนซื้อสลากกินแบ่ง ชั้นต้นก็เกิดอยากร่ำรวย ครั้นความคิดนี้ดับไป กลายเป็นคิดถูกได้เงินมาปลูกบ้าน ความคิดปลูกบ้านดับ กลายเป็นอยากซื้อรถยนต์ หัดขับรถยนต์ ขับได้แล้วก็เที่ยว เที่ยวคนเดียวเหงาต้องหาคู่เคียง เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่เข้าลักษณะเกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุด ถ้าเรื่องนี้คุณนายของเธอที่เล่ามา หรือคหบดี เรื่องของพ่อ แต่ละท่านได้นำหลักเกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุด เข้าปรับความรู้สึกอยู่เสมอ เป็นการเตรียมตัวไว้ก่อนแล้ว จะไม่เศร้าโศกมากมายเช่นนั้นเลย นี่เพราะไม่เรียนหลักคาถานี้ไว้ จึงคิดเอาแต่ตามใจตัวเอง คนรักก็อยากให้อยู่สนองน้ำใจรักตลอดไป หาได้คิดย้อนถึงตัวเองบ้างไม่ว่า แม้ตัวเองก็ต้องตกอยู่ในหลักคาถานี้เหมือนกัน ตกลงว่า ต่างคนก็ต่างอยู่ในหลักเกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุดด้วยกันทั้งนั้น

ตลอดถึงความคิดนึกปรารถนาอะไรในจิต ก็ไม่พ้นไปได้เลย ท่านจึงสอนให้เตรียมพิจารณาด้วยตนเองอีกแง่หนึ่งว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นไว้ทุกวันคืน หลาน ศ. จำคาถาที่ลุงเล่าให้ฟังมานี้ได้ไหม ว่าให้ฟังทีรึ" คุณลุงจบลงด้วยคำถาม

"เกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุด อย่างนี้ใช่ไหมเจ้าคะ" ข้าพเจ้าสอบถาม

"ใช่แล้ว จำได้ดีมาก นายชาล่ะ จำได้หรือเปล่า" คุณลุงหันไปสอบพี่ชาตรี อีก

"เกิดขึ้น อ้า แปร-ไป แตก-อ้า-สลายในที่สุด" พี่ชาตรีตะกุกตะกักตอบ

"เอาละจำได้ให้ขึ้นใจ ไว้พิจารณาสำหรับตัวอยู่เสมอ หากเผลอไปบ้าง นึกขึ้นได้ก็ต้องภาวนาเรื่อยไป" คุณลุงแนะนำ

"เคยได้ยินคาถาหรือหัวใจอะไรต่าง ๆ นั้น ออกเสียงเป็นคำพระมักมีเป็น ๔ คำย่อ ๆ นี่คาถาอะไรจึงเป็นคำไทยทั้งหมดละคะ" คุณป้าท้วงขึ้นบ้าง

"**คำพระเหล่านั้น** ท่านย่อเอาแต่คำตัน เรียกว่าหัวใจ สำหรับจดจำง่าย ๓ คำก็มี เช่น อิ. สฺวา. สุ. เรียกว่าหัวใจ อิติปิโส คือ อิ = ติปิโส สฺวา = สฺวากฺขาโต สุ. = สุปฏิปนฺโน ๔ คำก็มี มาก เช่น จิ. ปี. เส. คิ. เรียกว่าหัวใจ ปฏิสังขา โย จิ = จีวร ปี = บิณฑบาต เส = เสนาสนะ คิ = คิลานเภสัช หรือ อุ. อา. ก. ส. เรียกว่าหัวใจเศรษฐี อุ = อุฏฐานะ ความขยันหมั่นเพียร อา = อารักขะ ถนอมรักษา ก = กัลยาณมิตร คบเพื่อนคนดี ส = สมานัตตา ใช้จ่ายพอควร จำหัวใจอย่างคำพระได้แล้ว ยังต้องมาตีความหมายอีกจึงจะเข้าใจตลอด ส่วนคาถาใหม่นี้ก็นำเค้ามาจากคำพระที่ท่านเรียกว่าไตรลักษณ์ แต่เพื่อไม่ให้ต้องเสียเวลาตีความ ก็ว่ากันเป็นไทยเสียเลย เข้าใจง่ายดีมิใช่หรือ" คุณลุงอธิบาย

"เข้าใจดีสิคะ คาถาของคุณเมื่อกี้ ดิฉันก็จำได้ เกิดขึ้น แปรไป แตกสลายในที่สุด ถูกไหมคะ" คุณป้าแถลง

"จำได้ไม่เลวเหมือนกัน ขอแต่อย่าเพียงจำได้เท่านั้นนะ ต้องประพฤติตามจุดหมายไปด้วยจึงจะศักดิ์สิทธิ์" คุณลุงตอบแล้วขอตัวไปอาบน้ำ

๑๘. ผลการกรวดน้ำ

เมื่อการรับประทานอาหารเย็นเสร็จเรียบร้อย ต่างออกมาพักผ่อนที่เฉลียงเรือน คุณป้าได้ปรารภทำนองหารือว่า "ของที่เตรียมไปใส่บาตรพรุ่งนี้ ในท้องสนาม พระที่ทางการอาราธนาไว้น่าจะรับไม่ทั่วถึง ของจะต้องเหลือกลับบ้าน ไม่สมเจตนาที่เตรียมถวายเต็มน้ำพักน้ำแรงเลย"

"เหลือเท่าไร ผมขอรับไปถวายพระเณรที่วัดผมทั้งหมดก็ได้ คุณแม่ไม่ต้องเป็นห่วง" พี่ชาตรีรับรอง

"ไม่เหมาะกระมัง ดูเป็นของเหลือเศษเหลือเดนแล้ว จึงมาถึงท่าน" ข้าพเจ้าค้าน

"เอาอย่างนี้ซิ ตั้งแต่ออกจากบ้านไป พบพระเณรที่ไหนออกบิณฑบาต เราก็แวะใส่เรื่อยไป จนกว่าจะถึงท้องสนาม เพราะตั้งใจจะใส่บาตรแล้ว หมดตามทางก็แล้วไป ถึงจะไม่ได้ใสที่ท้องสนาม ก็ชื่อว่าเราได้ทำบุญใส่บาตรต้อนรับปีใหม่เหมือนกัน ยิ่งที่ท้องสนามผู้คนใส่บาตรคงล้นเหลือกันมาก ของจะเหลือ ทำให้เสื่อมศรัทธาเปล่า ๆ" คุณลุงแนะนำ

"ดีแล้ว เอาเป็นตกลง เหมือนถวายสังฆทานไม่เจาะจงสงฆ์รูปใด อานิสงส์แรงดีเหมือนกันนะหลาน" คุณป้าปรารภกับข้าพเจ้า

"เอ่ยถึงสังฆทาน ทำให้นึกถึงมีผู้ปรารภว่า ไม่มีพระภิกษุถวายแก่สามเณร จะเป็นสังฆทานได้ไหม นายชาบวชเรียนแล้วลองขยายภูมิฟังกันบ้างซิ" คุณลุงไล่บาลีพี่ชาตรี

"ผมว่าสามเณรไม่ใช่พระภิกษุ ก็ต้องไม่เป็นสังฆทาน คงเป็นสามเณรทานเท่านั้น" พี่ชาตรีตอบอย่างไม่ต้องตรึกตรอง

"นี่เรามุ่งคำว่าสงฆ์หรือสังฆะ ว่าหมายถึงเฉพาะพระภิกษุไม่ใช่สามเณร สังฆทานจึงต้องให้ถวายแก่พระภิกษุเท่านั้น ถวายแก่สามเณรไม่เป็นสังฆทาน ยังไม่ตรงกับความมุ่งหมายแท้ตามถ้อยคำ เรื่องนี้ควรเข้าใจความหมายของคำว่าสงฆ์เสียก่อน สังฆะหรือสงฆ์นี้หมายว่า หมู่หรือพวก ถ้าเป็นหมู่ภิกษุ เราก็รวมเรียกว่าภิกษุสงฆ์ สังฆคุณคือความดีของหมู่สาวก แต่เราใช้คำว่าสงฆ์ให้มีความหมายแทนองค์พระภิกษุกันทั่วไปเสียแล้ว เท่ากับใช้คำว่าสงฆ์แทนภิกษุได้อย่างเดียวกัน จึงไม่ถูกตรงความหมายของคำ หากเราหมายสังฆะคือหมู่ตามรูปคำ เมื่อใช้คำว่าพระภิกษุสงฆ์ก็ต้องหมายความว่า หมู่พระภิกษุ คำว่าสังฆทาน ก็หมายว่า การให้แก่หมู่ไม่เจาะจงเฉพาะรูปใดรูปหนึ่ง ถวายแก่หมู่พระภิกษุต้องใช้คำว่า ภิกษุสงฆ์ หากพระภิกษุสงฆ์ไม่มี หรือมีจำนวนไม่พอจะใช้สามเณรผสมจำนวนให้ครบ หรือถวายแก่หมู่สามเณรล้วน ย่อมไม่ผิดความหมายของสังฆทานอย่างไร เพราะถวายแก่หมู่บรรพชิตนั่นเอง สังฆทานการให้แก่หมู่คณะเป็นคู่กับปาฏิปุคคลิกทาน

ให้เฉพาะเจาะจงท่านว่าสังฆทานมีอานิสงส์มากกว่าปาฏิปุคคลิกทาน เช่นบริจาคทรัพย์สร้างสาธารณสถาน มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทาง ปลูกศาลาพักไว้กลางทาง เหล่านี้มีคุณประโยชน์กว้างขวางนับเป็นสังฆทาน ให้เป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก ถ้าให้เจาะจงเฉพาะบุคคลมีประโยชน์แคบกว่ากัน

ถ้าเราจะถวายสังฆทานแก่พระภิกษุบ้าง สามเณรบ้าง รวมกัน คำถวายตามบาลี น่าจะว่า เพียง สังฆัสสะ โอโณชยามะ เท่านั้น หมายความให้แก่หมู่บรรพชิตเหล่านี้ ที่ชาวเรามักตัดสามเณรออกไม่อาราธนาเข้ารวมพิธีกุศลด้วยนั้น คงจะเกรงว่าสามเณรยังเล็กมีศีลน้อย สวดมนต์ในพิธีไม่ได้กระมัง เมื่อนึกถึงว่าสามเณรก็คือผู้มีศีลธรรมเป็นเชื้อสายของภิกษุ ท่านสามารถสวดมนต์ในพิธีได้ ก็ไม่น่ารังเกียจ บางท่านถือเคร่งมาก เวลาใส่บาตรคอยจะใส่แต่พระ สามเณรเข้ารับบ้าง ไม่ได้เสียแล้ว ไม่สู้เข้าท่านัก" คุณลุงผ่อนอธิบาย

"ตกลงวันพรุ่งนี้ เราจะใส่บาตรกันตลอดทาง ไม่เลือกว่าพระหรือสามเณร จนกว่าจะถึงท้องสนาม เสร็จแล้วอยู่คอยรับน้ำมนต์ปีใหม่จากพระเถระก่อน จึงกลับมากรวดน้ำที่บ้าน เอาอย่างนี้นะหลาน" คุณป้าหันมาสั่งข้าพเจ้า

"ประธานงานปีใหม่ ท่านก็ต้องกรวดน้ำในพิธีแทนผู้ร่วมงานอยู่แล้ว ทำไมจะต้องมากรวดที่บ้านอีกเล่าครับ คุณแม่" พี่ชาตรีท้วง

"การตั้งใจทำบุญใส่บาตรในวันนี้ไม่เหมือนกันนี่จ๊ะ ท่านประธานงาน ท่านจะอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ถึงผู้ที่เราต้องการหรือไม่ ก็หาทราบไม่ เราจึงต้องทำของเราเองให้สมเจตนาของเราเป็นการเจาะจง จะถือว่าทำบุญแล้วก็แล้วกัน ไม่ต้องกรวดน้ำให้ลำบากอย่างนี้ ไม่ถูก แม่ถือนัก" คุณป้าชี้แจง

"ถูกของคุณแม่แล้วนายชา พ่อมีเรื่องของการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลได้ผลทันตาเห็น ๒-๓ เรื่อง จะเล่าให้ฟัง มีเรื่องว่า ในพระนครนี้ ฝรั่งครอบครัวหนึ่งเช่าบ้านคนไทย อยู่มิช้านาน ก็ปรากฏมีปิศาจผู้หญิงมาแสดงร่างให้เห็นที่ชั้นบนของบ้าน แรก ๆ หัวหน้าครอบครัวฝรั่งไม่สนใจไยดีนัก ต่อมาปิศาจหญิงนั้น ยังคงมาปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ จนผู้ร่วมครอบครัวหวาดกลัวไปตาม ๆ กัน แต่ปิศาจนั้นไม่ได้ทำความเดือดร้อนรำคาญอย่างไรเลย เพียงแต่ปรากฏร่างให้เห็นเดินผ่านไปผ่านมาเท่านั้น หัวหน้าครอบครัวคิดหาทางตัดความหวาดเกรงของคนร่วมครอบครัว จึงตกลงใจไปเชิญพระในศาสนาของตนมาให้ช่วยทำพิธีขับไล่ปิศาจให้พ้นไปจากบ้าน ครั้นพระมาทำพิธีทางศาสนานั้นแล้ว ก็ยังคงเห็นปิศาจอยู่ตามเดิม เมื่อหมดหนทางในศาสนาของตน จึงปรึกษากับเพื่อนคนไทย ถึงการที่ขับไล่ปิศาจ เพื่อนคนไทยก็แนะนำให้ทำสังฆทานถวายพระ ก็ได้ทำตามคำแนะนำทุกประการ ผลก็ยังมีปิศาจมาแสดงร่างให้ปรากฏอยู่ตามเคย นายฝรั่งจึงต่อว่าคนไทย

ที่แนะว่า ทำสังฆทานถวายพระสงฆ์ ปีศาจควรจะไปแล้ว ทำไมจึงยังเห็นอยู่อีกเล่า คนไทยซักสงสัยสอบถามถึงการถวายสังฆทาน ก็ครบถ้วนไม่บกพร่อง ถึงตอนสุดท้ายได้ถามว่าถวายสังฆทานแล้วกรวดน้ำหรือเปล่า นายฝรั่งรับว่าไม่ได้กรวดก็เพราะไม่รู้ไม่ได้รับคำแนะนำไว้ ตกลงเพื่อนคนไทยขอให้ถวายสังฆทานใหม่ คราวนี้ไปช่วยกำกับอยู่ด้วย จนกระทั่งการกรวดน้ำให้ตั้งใจเจาะจงการถวายสังฆทานครั้งนี้ จึงเกิดเป็นความสุขสบายแก่ปีศาจหญิงคนนี้ทุกประการ นับแต่วันถวายสังฆทาน กรวดน้ำอุทิศให้แล้ว ปีศาจมิได้มาปรากฏตนให้ใคร ๆ เห็นอีกเลย

ปีศาจหญิงนี้มีประวัติว่า เป็นชาวญวน ได้สามีเป็นฝรั่ง ต่อมาสามีกลับประเทศทิ้งตนไว้ที่บ้านนี้ มีความเศร้าโศกมาก จึงกระโดดบ้านถึงแก่ความตาย กลายเป็นปีศาจสิงบ้านอยู่ตลอดมา

"เรื่องเตียวพอหรือยังนายชา" คุณลุงพักถาม

"มีหลายเรื่อง ก็กรุณาเล่าเถอะค่ะ หลานอยากฟังค่ะ" ข้าพเจ้าชิงพูดขึ้นก่อน

"รินน้ำชาร้อน แก้คอแห้งบ้างซิ เรื่องจะได้คล่องขึ้น" คุณลุงสัพยอกซดน้ำชาอยู่ชั่วครู่

"อีกเรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับคนไทยล้วน ๆ" คุณลุงเริ่มต้น แล้วบรรยายต่อไป

"เรื่องมีอยู่ว่าในการบวชนาคที่ตำบลหนึ่งพอเสร็จพิธีบวชถวายไทยธรรมแล้ว พระสงฆ์ที่ประชุมนั้นอนุโมทนา พระใหม่กรวดน้ำตามธรรมเนียม ในขณะกรวดน้ำอยู่นั้น พระใหม่ได้ร้องไห้สะอึกสะอื้นขึ้นมา เมื่อจบพิธีอนุโมทนาแล้ว พระอุปัชฌาย์จึงพูดขึ้นว่า ใคร ๆ เขาบวชแล้วมีแต่ตีใจ นี่เรื่องอะไรบวชเสร็จแล้วจึงมาร้องไห้ เจ็บปวดอะไรหรือ ? พระใหม่ตอบว่า กระผมได้มองเห็นโยมผู้ชายที่ตายไปหลายปีแล้ว มีร่างกายผ่ายผอมมากับผู้คุม ยืนชะเง้อหน้าเศร้ามองดูอยู่ที่นอกเขตสีมาด้านหน้าอุโบสถ ทั้ง ๆ ที่กระผมหันหลังให้อยู่อย่างนี้ เมื่อเห็นเช่นนั้น ทำให้คิดถึงพ่อ และรู้สึกสงสารที่ร่างกายผ่ายผอม ถูกเขาจองจำควบคุมมา จะเข้ามาในโบสถ์ก็เข้าไม่ได้ ดูกิริยาอาการอยากจะเข้ามาอนุโมทนาในการบวชของกระผมเสียจริง ๆ แสดงสีหน้าอย่างเสียใจมาก ผมจึงร้องไห้ขึ้นอย่างลืมตัวด้วยความสงสาร ท่านพระอุปัชฌาย์จึงสั่งให้เตรียมการกรวดน้ำใหม่ทีนี้แนะให้พระใหม่ตั้งใจแน่วแน่ อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลที่ได้บวชเรียนนี้ไปให้พ่อนั้นโดยเฉพาะเจาะจง เพื่อให้เกิดความสุขจำเริญในคติภพของพ่อทุกประการ เมื่อได้อนุโมทนาและกรวดน้ำใหม่อีกครั้งเช่นนี้แล้ว พระใหม่ก็ได้แจ้งแก่พระอุปัชฌาย์ว่า ตนได้เห็นพ่อยิ้มแย้มแจ่มใส ผิวพรรณผุดผ่องดีขึ้น เครื่องจองจำคนควบคุมก็ไม่มีแล้ว เป็นอันว่าการกรวดน้ำอุทิศกุศลได้ผลเห็นทันตาดังนี้" คุณพ่อผ่อนพักประเดี๋ยว จึงปรารภต่ออีกว่า

"ได้ ๒ เรื่องละนะ คราวนี้เกี่ยวกับฝัน และถวายสังฆทานคือ หญิงผู้ตีคนหนึ่งในขณะยังรุ่นสาว ได้ฝันเห็นพ่อที่ได้ตายไปก่อนถูกล่ามโซ่อยู่โคนต้นไม้กลางแดด ร่างกายผอมดำ เครื่อง

นุ่งห่มก็ขาดวิ่น ครั้นตื่นขึ้น จึงเล่าความฝันให้ผู้ใหญ่ที่ปกครองฟัง ท่านผู้ใหญ่ก็แนะว่า ให้ถวายสังฆทานแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญไปให้ ตกลงได้ถวายสังฆทานและกรวดน้ำไปให้ ในชั้นต้นนี้ก็ทำไปตามผู้ใหญ่แนะนำ ครั้นทำไปแล้ว ต่อมามินาน ฝันเห็นพ่ออีก คราวนี้เห็นผิวพรรณผ่องใส เครื่องนุ่งห่มงดงาม ไม่มีเครื่องจองจำ แสดงว่ามีความสุขสบายดีแล้ว ด้วยอานิสงส์ที่ธิดาได้กรวดน้ำอุทิศกุศลให้ด้วยการถวายสังฆทานนั้นเอง"

"**พูดถึงสังฆทานอีก** ก็เลยขอแทรกเรื่องสักหน่อย การถวายสังฆทานนั้นสำเร็จด้วยว่าคำถวายไม่ใช่อยู่ที่พิธีการหรือวัตถุที่ถวายเหมือนอย่างที่เข้าใจกันส่วนมากว่า จะถวายสังฆทานต้องเย็บกระทงใบตองขนาดใหญ่ ใส่ข้าวชั้นล่าง มีใบตองชั้นวางของคาวของหวาน มีใบตองปิดปากวางตอกไม้ธูปเทียนเครื่องไทยธรรมข้างบน ถวายพระกลับไปฉันที่วัด ถึงสมัยนี้ก็เย็บกระทงลำบาก เลยมักใช้เป็นถังสังกะสีบ้าง ชามอ่างเคลือบบ้าง หรือที่สุดเป็นปิ่นโตแล้วสะดวก ใช้ใส่อาหารคาวหวานแทนกระทงใบตอง อย่างนี้ยังไม่เรียกว่าสังฆทานเพียงแต่เป็นพิธีการเตรียมไทยธรรม จะเตรียมใช้ภาชนะอย่างไร สิ่งของมากน้อยเพียงไร ไม่มีกฎเกณฑ์ ของสดก็ได้ ของแห้งก็ได้ แต่อาหารแห้งห้ามไม่ให้ประเคนพระ ต่อเมื่อกล่าวคำถวายอาหารเหล่านี้กับทั้งของบริวารแก่สงฆ์ ที่ได้แก่คำว่าสังฆัสสะแล้ว จึงเรียกได้ว่าถวายสังฆทาน หรือถ้าไม่กล่าวถวายเช่นนี้ต่อหน้าสงฆ์ แต่ได้ไปขอให้เจ้าหน้าที่ของสงฆ์ในวัดที่เรียกว่าพระภัตตุทเทสก์ จัดพระมาให้ตามจำนวน อย่างนี้ก็เรียกว่าถวายสังฆทานได้เหมือนกัน พอกันทีกระมัง หนูศุ. ชักตาปรือแล้วนี่" คุณลุงเย้าข้าพเจ้า

"หลานตั้งใจฟังจริง ๆ ยังไม่ง่วงค่ะ หลานอยากฟัง กรุณาต่ออีกสักเรื่องสองเรื่องก็ได้ค่ะ" ข้าพเจ้าขอร้อง

"แถมอีกเรื่องก็ได้ แต่เรื่องนี้เป็นเพียงส่วนประกอบการกรวดน้ำอุทิศกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว คือเมื่อไม่นานมานี้ คนกระเป๋ารถเมล์แถวสะพานข้ามคลองบางซื่อ ถูกผีเข้าต้องเอะอะยื้อยุดต้องแวะรถจอดเข้าริมทางใต้ถามคนผีเข้า ได้ความว่าผีที่เข้าสิงนี้ ได้ตายที่เชิงสะพานข้ามคลองนี้มาหลายปีแล้ว อดอยากเหลือเกิน ไม่มีญาติพี่น้องหรือใคร ๆ ให้ส่วนบุญบ้างเลย จึงต้องมาเข้าสิงคนกระเป๋านี้ เพื่อขอส่วนบุญบ้าง คนที่อยู่มาเก่าใกล้บริเวณสะพาน ต่างก็ระลึกเรื่องเติมสมจริงตรงตามที่ผีเข้าสิงบอก จึงเกิดความสงสารเตรียมบอกบุญเรี่ยไรกันตามมีตามเกิด บอกแก่ผีเข้าสิงว่าจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ จงไปสู่ที่ชอบ ๆ เถิด เมื่อผีออกแล้ว ชาวบ้านได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ตั้งแต่นั้นก็ไม่มีผีมาเข้าสิงอีกเลย

ตามที่เล่ามาให้ฟัง ๓-๔ เรื่องนี้ พอจะเป็นเค้าเงื่อนในการกรวดน้ำ ว่าเป็นการสำคัญอยู่เหมือนกัน บางคนว่าไม่เคยกรวดน้ำเป็นแต่ว่าทำบุญกุศลอะไร ก็ตั้งใจแผ่ส่วนบุญกุศลให้แก่สัตว์เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั่วกันเท่านั้น อย่างนี้ก็เหมือนแสดงน้ำใจเมตตากรุณาแก่คนและสัตว์

ทั่วไป อย่างที่แผ่เมตตากันนั่นแหละ ก็ดีไปอย่างที่ฝึกอารมณ์ให้เบาบางจากการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน ส่วนการกรวดน้ำ เป็นการอุทิศเจาะจง อย่างพระเจ้าพิมพิสาร ถวายเวฬุวันแก่พระพุทธเจ้า ใช้วิธีรินน้ำลงที่ฝ่ามือ เป็นการมอบหมายด้วยน้ำแทนพัสดุสิ่งของใหญ่โต การกรวดน้ำของเรา ก็หมายเอาน้ำแทนบุญกุศล ตั้งใจเจาะจงบุญกุศลให้แก่ใคร ก็รินน้ำขณะพระว่า ยถาไปจนจบ ไม่ใช่รอไปรินตอนสัพพี สำรวมใจเพ่งถึงผู้ที่เรามุ่งอุทิศด้วยน้ำให้แน่วแน่ กระแสใจนี่เองจะเป็นทางนำผลอุทิศให้ถึงกันได้ด้วยกระแสใจเช่นเดียวกัน

อนึ่ง ใครที่เห็นว่า ถูกผีหลอกนั้น ไม่ควรตกใจกลัว เขาไม่ได้มาทำอันตรายอย่างไร เพียงแต่มาแสดงร่างเป็นการเตือนขอส่วนบุญบ้างเท่านั้น ควรหาโอกาสทำบุญใส่บาตรกรวดน้ำอุทิศบุญให้เสีย อย่างผีเข้าสิงคนกระเป๋ารถเมล์ นั่นก็มาเตือนขอส่วนบุญบ้างนั่นเอง และเรื่องผีหลอกนี้ส่วนมากเพราะตนเองคิดสร้างขึ้นเองแทบทั้งนั้น เมื่อตกอยู่ในที่มืดหรือในที่เงียบสงัดก็เกิดหวาดกลัว พบเห็นอะไรวอบแวบก็ซัดเอาว่าผีหลอก ถ้าแข็งใจข่มสติตรวจตราให้ตลอดแล้วจะไม่พบผีเลย พูดมาถึงตอนนี้ ก็นึกถึงผีหลอกได้อีกเรื่องหนึ่ง อย่าทำตาตื่นไปนะนายชา คือหญิงผู้หนึ่งจะเปิดร้านค้าใหม่ จึงอาราธนาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในเวลาเย็นเพื่อสวัสดิมงคลแล้ว เตรียมพักผ่อนเพื่อทำอาหารถวายพระตอนเช้า ได้นัดพวกทำอาหารนอนรวมกันที่ห้องสวดมนต์นั้น ไม่กางมุ้ง เปิดไฟฟ้าสว่างไว้ เพื่อมิให้ตื่นสาย สังเกตว่าผู้อื่นหลับหมดแล้ว ส่วนผู้เป็นเจ้าของยังไม่หลับ ด้วยกังวลงานเลี้ยงพระ ลืมตามองเพดานบ้าง ฝาผนังบ้าง บัดดลก็เห็นเป็นรูปคนผู้ชายห้อยหัวมาจากเพดานแกว่งไปมาอยู่ข้างผนัง ผู้หญิงเจ้าของร้านไม่ตกใจกลัว คิดว่านี่อะไรกัน หรือเป็นผีอย่างที่เขาว่า ผีอย่างนี้ไม่น่ากลัวอะไร ถ้าเป็นผีจริงพรุ่งนี้ทำบุญเลี้ยงพระแล้วจะกรวดน้ำอุทิศกุศลไปให้ และเมื่อจะอยู่ที่นี่ก็จงมาช่วยกันให้ทำมาค้าขายจนร่ำรวย มีความสุขความเจริญก็แล้วกัน เมื่อนึกในใจพลางมองดูรูปคนนั้นพลางชั่วครู่ภาพนั้นก็จางหายไป ครั้นทำบุญเลี้ยงพระแล้วก็ได้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ตามที่ตั้งใจไว้ ต่อมาจึงสืบเรื่องได้ว่าก่อนที่จะมาเช่าห้องนี้ค้าขาย มีจีนมาเช่าทำช่างไม้อยู่ก่อน จะด้วยเหตุผลกลใดไม่ทราบแน่ จีนเจ้าของห้องเกิดผูกคอตายในห้องนี้ เข้าใจว่าคงเป็นปิศาจจีนคนเช่าห้องเดิมนั่นเอง มาแสดงตัวขอส่วนบุญ และนับตั้งแต่หญิงเจ้าของร้านนั้นมาเปิดการค้าขาย ก็มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองร่ำรวยขึ้นโดยลำดับ นับตั้งหลายสิบปี เรื่องนี้ก็สนับสนุนการกรวดน้ำเป็นหลักอีกเหมือนกัน เอาละพักทีเถอะ ใครอยากจะไปชมงานท้องสนามก็จะได้เตรียมตัวไป" คุณลุงจบลงด้วยความสบายใจ

"แหม ผมอยากพบผีอย่างนี้จริง ๆ จะได้ทำบุญกรวดน้ำอุทิศให้เต็มที่ทีเดียว" พี่ชาตรีปรารภ

"เรายังไม่มีบุญวาสนา ที่ปิศาจทั้งหลายเขาเห็นว่าจะพึ่งพาอาศัยได้ เขาจึงได้มาหาเรา คนที่ปิศาจแสดงกายให้เห็นนั้น ควรถือว่าเป็นคนมีบุญวาสนามาก และเป็นผู้มีน้ำใจเมตตากรุณา

จริง ๆ ปิศาจจึงเชื่อใจมาแสดงตนขอความช่วยเหลือ อย่ากลัวว่าเขาจะมามุ่งร้ายหมายขวัญเลย เป็นโชคดีของชีวิตแล้ว" คุณป้าแนะนำพี่ชาตรี

"ที่เราสวดมนต์ไหว้พระแล้ว แผ่เมตตาให้แก่สัตว์ทั้งหลายจะไม่มีผลบันดาลแก่ปิศาจทั้งหลายบ้างหรือเจ้าคะ หรือจะต้องมีการกรวดน้ำด้วย ผลทานนั้นจึงจะถึงเขา" ข้าพเจ้าขอความเห็นจากคุณป้าอีก

"การที่เราแผ่เมตตากันนั้น เป็นการฝึกหัดนิสัยของเราให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่คนและสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นสำคัญ เพราะยังมีชีวิตและร่างกายพบปะเกี่ยวข้องได้ในภพนี้ ส่วนการกรวดน้ำนั้นเป็นการให้ความเมตตากรุณาทางกระแสน้ำใจ โดยยึดน้ำแทนบุญกุศล ซึ่งปิศาจผู้จะได้อุทิศในภพของตน ก็ด้วยกระแสทางใจเช่นเดียวกัน" คุณป้าชี้แจง

"ยุติกันทีเถอะน่า สัมมนากันตั้งแต่เย็นจนค่ำแล้ว ถ้าจะให้ดีนายชาหรือหลานศ. พบท่านเจ้าที่วัดก็นำความที่ปรารภกันนี้ กราบเรียนขอความเห็นรับรองจากท่านอีกสักครั้งจะได้ทำให้เชื่อมั่นเข้าอีก" คุณลุงตัดบท

"เข้าทีเหมือนกัน ลำพังเรา ๆ อย่างนี้ ยังไว้ใจไม่สนิทนัก แต่พ่อชาหรือหลานศ. ถ้าใครนำเรื่องกราบเรียนท่านเจ้าแล้ว นำมาชี้แจงให้ลุงหรือป้าทราบเรื่องได้ก่อน จะมีรางวัลอย่างงามทีเดียว" คุณป้ายิ้มแย้ม

๑๙. มารยาทสงฆ์

เมื่อเสร็จการใส่บาตรวันขึ้นปีใหม่ รอรับน้ำพระพุทธมนต์จากพระเถระแล้ว คุณป้าออกความเห็นแนะนำขึ้นว่า "กลับไปบ้านตอนนี้ ก็ไม่มีธุระอะไรจะทำ แวะไปเยี่ยมท่านเจ้าที่วัด รับน้ำมนต์ปีใหม่อีกวัดหนึ่งจึงค่อยกลับบ้านกันเถอะนะ" ข้าพเจ้าสบตากับพี่ชาตรีเป็นเชิงว่า น่ากลัวจะต้องจ่ายรางวัลตามที่พูดไว้เมื่อวานนี้กระมัง เมื่อไม่มีใครค้าน จึงเป็นอันตกลงไปด้วยกันทั้งหมด

พบท่านเจ้ากำลังเดินกลับจากสวดมนต์ไหว้พระเวลาเช้าพอดี ครั้นเข้าสู่ห้องรับแขกแล้ว ท่านเจ้าก็ปรารภขึ้นว่า "มาพร้อมกันในวันขึ้นปีใหม่ ก็ควรรับน้ำมนต์ให้เป็นสิริมงคลต้อนรับปีใหม่เสียด้วยตามธรรมเนียม"

คุณลุงได้เรียนถามว่า "เพลวันนี้พระคุณเจ้ามีกิจนิมนต์ที่ไหนบ้างหรือเปล่า" ครั้นทราบว่าเพลวันนี้ว่าง อยู่ฉันที่วัด คุณลุงจึงปรารภเรื่องว่า

"การใส่บาตรที่ท้องสนามวันนี้ จำนวนพระไม่พอกับทายกทายิกาอีกตามเคย แต่ก็ยังน่าละอายใจแทนที่ยังมีหลวงลุง หลวงตา หลายรูปถึงกับนั่งเก้าอี้ที่ริมทางรอบสนามคอยรับบาตรกันอย่างไม่อั้น เต็มแล้วศิษย์ก็ช่วยกันถ่ายลงถัง กลับมารับใหม่อีกต่อไป ไม่ทราบว่าจะรับบิณฑบาตกันไปทำไมมากมายเช่นนั้น ถึงจะเลี้ยงเด็กศิษย์สัก ๑๐ คนก็ยังเหลือเฟือ แต่ลองสังเกตดูผู้ที่ใส่บาตรนั้น ล้วนแต่ไม่ได้ตระเตรียมของใส่บาตรมาเอง มีพวกแม่ค้าจัดมาจำหน่ายให้พร้อมเสร็จ ดูเหมือนจะมีหลายราคา และสิ่งของก็ซ้ำ ๆ กันทั้งนั้น แม่ค้าจำหน่ายของสำหรับใส่บาตร ต่างก็แสดงอานิสงส์การใส่บาตรพระในวันขึ้นปีใหม่เป็นต่อยหอยมากมายหลายประการ เพื่อเชื้อเชิญให้ประชาชนชายหญิงเด็กผู้ใหญ่ที่เดินผ่านไปมาซื้อใส่บาตร ถึงกับคะยั้นคะยอยัดเยียดกันก็มี เพราะมันเป็นสินค้าของเขา จึงต้องพยายามจำหน่ายให้หมด ขืนปล่อยให้เหลือกลับบ้านก็เข้าเกณฑ์ขาดทุน และน่าขำอีกอย่างที่แม่ค้าเหล่านี้ก็ดีแต่ยัดเยียดให้คนอื่นซื้อของของตนใส่บาตร ส่วนตนเองมิได้ใส่กับเขาบ้างเลย อานิสงส์ที่ต่างพ่นแสดงอย่างมากมาย ตนเองก็คงไม่ได้รับแม้แต่น้อย

ยิ่งหลวงลุง หลวงตา ที่บางขณะนั่งสูบบุหรี่อย่างสบายอารมณ์ คอยแต่จะเปิดฝาบาตรรับข้าวคาวหวานอยู่เท่านั้น และเพื่อแก้หิว ก็สั่งศิษย์ให้ซื้อขนมปังกาแฟมารองท้อง นั่งฉันแถวโคนต้นมะขามนั่นเอง ทำไมไม่ฉันของใส่บาตร ช่างไม่รู้จักกระดากอายถึงความเป็นภิกษุของตนเสียเลย ดู ๆ ก็น่าทุเรศมากกว่าจะน่าเลื่อมใส" คุณลุงพักอย่างระอาใจ

"วิธีอย่างนี้ คงติดตามมาจากหลวงลุง หลวงตา ยืนประจำร้านจำหน่ายอาหารสำหรับใส่บาตรตามตลาดก็ได้ น่าเกลียดเท่านี้ยังไม่พอมีผู้พบเห็นว่า เมื่อพระประจำร้านนั้นรับจนเต็มบาตรแล้ว

ส่งให้ศิษย์นำเข้าหลังร้าน เลือกจัดแจงตกแต่งเสียใหม่เรียบร้อยแล้ว นำกลับมาเข้าร้านจำหน่ายเป็นสินค้าต่อไปก็มี กลายเป็นบิณฑบาตหากินด้วยกัน โดยจะเป็นญาติมิตรชิดเชื้อกันอย่างไร คนภายนอกยากที่จะทราบเลศนัย" ท่านเจ้าแถลง ทำนองท่านก็รู้เรื่องราวเป็นอย่างดีมาแล้วเหมือนกัน

"ทำไม ชีต้นอาจารย์ เจ้าวัดเจ้าวา ไม่แนะนำฝึกสอนกันบ้างดอกรึเจ้าคะ น่าขายหน้าพวกต่างศาสนาแท้ ๆ" คุณป้าอดรนทนอยู่ไม่ไหว เพราะเคยบ่นเรื่องเช่นนี้กับข้าพเจ้าอยู่เสมอ ถึงกับบอกว่าจะเก็บมาฟ้องท่านเจ้าสักวันหนึ่ง

"ทำไมจะไม่สั่งสอนตักเตือน แต่ก็เข้าลักษณะสั่งน้ำมูก สั่งกันคราวเป็นหวัด หายแล้วก็แล้วกัน เรื่องมันเกี่ยวกับอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือเจ้าวัดผู้ปกครองทอดธุระไม่สนใจตรวจตราแนะนำสั่งสอน ในสิกขาวินัยท่านก็ว่าไว้อย่างละเอียดลออดีอยู่แล้ว ทั้งการปกครองคณะสงฆ์ก็ออกกฎระเบียบบังคับตั้งหลายฉบับ ผลความเรียบร้อยก็เหมือนผลไม้ออกตามฤดูกาลนั่นแหละ" ท่านเจ้าแถลงความ

"พ่อชา เคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อคราวบวช ออกรับบิณฑบาต เคยถูกแย่งตัดหน้ารับบิณฑบาตก็มี เห็นท่านเดินคล้ายกับจะวิ่งก็มี เดินสูบบุหรี่คุยคลอเคลียกันไปตามถนนอย่างสบายก็มี ทำไมท่านไม่สำนึกตัวว่าบวชเป็นพระเป็นเณรแล้วจะต้องระวังประพฤติตัวตามแบบแผนขนบธรรมเนียมของสงฆ์กันบ้าง ชาวบ้านจะได้ไม่ระอาใจเสื่อมศรัทธา" คุณป้าปรารถอย่างท้อแท้

"ว่าก็ว่าเถอะ เรื่องการแนะนำพร่ำสอนเพื่อให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีงามรู้สึกว่าช่างยากเย็นเหลือเกิน ตักเตือนกันบ่อย ก็หาว่าแก่อบรม ครั้นปล่อยไปไม่ตักเตือนแนะนำก็ยิ่งย่อหย่อนกันหนักขึ้น ไม่เพียงแต่เด็ก ถึงปูนผู้ใหญ่ก็ยิ่งเป็นไม้แก่ดัดยากขึ้นทุกที และมักจะทำให้เด็กทำตามอย่างด้วย

ในวัดที่มีภิกษุสามเณรหลายสิบรูป เจ้าอาวาสมักตั้งผู้สมควรให้เป็นเจ้าคณะ ดูแลปกครองแนะนำตักเตือนภิกษุสามเณรในคณะของตน ให้อยู่ในระเบียบสิกขาวินัย กติกาของวัดตลอดถึงประเพณีที่ดีงาม แทนหูแทนตาเจ้าอาวาสลงมาชั้นหนึ่ง สามเณรทุกรูปในวัดต้องมีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองว่ากล่าวตักเตือนใกล้ชิด จะเป็นอิสระปกครองตัวเองมิได้ ศิษย์วัดต้องมีภิกษุสามเณรเป็นผู้ปกครองควบคุมแนะนำอบรมนิสัยใจคอให้มีสัมมาคารวะ ไม่ประพฤติเป็นอันธพาลเกเรนักเลงการพนัน นักเลงหญิง รับการศึกษาเล่าเรียน ทั้งนี้ก็เหมือนเป็นผู้ปกครองต้องดูแลอบรมแทนพ่อแม่ที่เขาฝากฝังอย่างนี้ ถ้าต่างสำนึกตนว่ามีหน้าที่อย่างไรก็พยายามปฏิบัติตนตามหน้าที่อย่าให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ผู้ปกครองตามลำดับชั้น ก็จะอยู่เย็นเป็นสุขน่าเคารพเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

ยามเมื่อหมอบราบคาบแก้วมาขอสมัครอยู่ในสำนัก ล้วนแต่แสดงเจตนาดีทุกอย่าง อยากศึกษาเล่าเรียนนักธรรม บาลี ศึกษาขนบธรรมเนียมที่ดีงามร้อยสีพันอย่าง ได้เคยท้าให้จดจำเจตนา

เบื้องต้นนี้ไว้ให้ดีเถอะ อยู่ต่อไปสักเดือนสองเดือน น้ำประปาจะค่อยชะล้างลำไส้ ล้างผิวกาย แสง-ไฟฟ้าจะสาดแสง ทำให้ดวงตาสว่างไสว มีหนังสือพิมพ์อ่าน มีวิทยุฟังกระจายเสียงอยู่ทุกวัน ๆ พวกเหล่านี้แหละ จะค่อยชำระล้างขัดสีเจตนาเดิมเบื้องต้น ให้ค่อยลดห่างจางหายไปทีละน้อย ๆ และโดยนัยเดียวกัน อัธยาศัยเกียจคร้าน หยาบคาย มักง่าย เห็นแก่ได้ ของเดิมก็จะค่อยโผล่เข้าแทนเลยกลายเป็นสีดอยืนโยงอยู่กลางเมืองทั่วไป

เมื่อผู้ปกครองใกล้ชิด ไม่สำนึกตน หรือหลงว่าตนดีเลิศ แต่ผิดความจริง ไม่มีดีอะไรจะปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้น้อย ความเลวทรามของผู้ใหญ่ที่ปกครองนี่แหละ จะเป็นแบบฉบับให้ผู้น้อยยึดถือเป็นตัวอย่างได้ เพราะนิสัยต่ำทราม ย่อมทำง่ายกว่านิสัยดีเรียบร้อย เพียงแต่เคี่ยวเข็ญแนะนำทั้งคำสอนและทั้งประพฤติให้เห็นอย่างอยู่ ยังถูกบ่นว่าแก่อบรมแล้วนิสัยทรามตามชนิดสัญชาติเลวจะไม่กำเริบเสิบสานถึงกับให้ดื้อจนด้าน กล้าละเมิดระเบียบแบบแผนกติกาของวัดตลอดสิกขาวินัยกระไรได้

คุณนายก็ต้องพิจารณาเลือกนับถือเลือกเคารพเอาเองบ้าง จะหาให้ดีเรียบร้อยกันทั้งหมดเห็นจะยาก แต่สมัยพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ก็ยังมีภิกษุหยาบคาย เหลวแหลกดื้อด้านอยู่ไม่น้อย และลองนึกย้อนเรื่องขึ้นไปถึงท่านที่เป็นผู้ใหญ่ตามลำดับชั้นอยู่ขณะนี้ ท่านก็เคยดำรงตนอยู่ในชั้นเด็กมาก่อนแล้ว ถ้าเคยได้รับอบรมในระเบียบแบบแผนที่ดี ก็ย่อมจะติดนิสัยดีมีระเบียบวินัยนำมาใช้ในขณะเป็นผู้ใหญ่ฝึกสอนศิษยานุศิษย์ให้เรียบร้อยน่าเลื่อมใสสืบต่อไปได้ ส่วนที่เป็นสีดอมาแต่เด็ก ครั้นอยู่ไป ๆ อายุพรรษามากขึ้น ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองหมู่คณะ จึงไม่มีความดีงามอะไรจะแนะนำศิษยานุศิษย์ ด้วยตนเองก็ไม่เคยมี หรือครั้นจะห้ามปรามเคี่ยวเข็ญตามระเบียบวินัย ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ตนเองเคยก่อกรรมทำเข็ญมาก่อนแล้วทั้งนั้น จึงขบไม่ลง ต้องปล่อยไปตามยถากรรม ด้วยเกรงงูเห็นนมไก่ ไก่เห็นตีนงูนั่นแหละ" ท่านเจ้าชี้แจงจนชักจะลืมเรื่องน้ำมนต์ปีใหม่

คุณลุงซึ่งสงบฟังด้วยความเคารพ ยกมือขึ้นสาธุ เมื่อท่านเจ้าจบคำอธิบายแล้วกล่าวต่อเรื่องการอบรมแนะนำสั่งสอนให้ละสิ่งเลวร้าย กลับมาดำรงตนอยู่ในทางดี มีระเบียบงดงามนี่เป็นเรื่องหนักใจ ผู้ใหญ่กันมาแต่โบราณแล้ว ข้อสำคัญผมคิดว่าผู้ใหญ่ผู้ปกครองตามลำดับชั้นอย่างที่พระคุณเจ้าชี้แจง ผู้ปกครองศิษย์ทั้งสามเณรและเด็ก ผู้ปกครองคณะ ผู้ปกครองอาวาสตลอดขึ้นไปอีกกี่ชั้นก็ตาม ถ้าเป็นผู้สนใจรักดี ประพฤติความดีเพื่อความดีตามระเบียบแบบแผนธรรมวินัย ก็เท่ากับเป็นการอบรมผู้น้อยไปในตัวได้ส่วนหนึ่ง เพราะมีแต่ดีให้เป็นตัวอย่างเสมอ และยังคอยหาโอกาสแนะนำสั่งสอน ทำผิดก็ลงโทษตามความผิดหนักเบา ทำชอบก็ยกย่องสรรเสริญ ไม่ดีแต่คอยยกตัวขึ้นเหนือลมร่ำไปแล้ว ผู้น้อยก็ย่อมจะระมัดระวังไม่กล้าละเมิด จะคอยประพฤติตามผู้ใหญ่อย่างแทบไม่รู้ตัวไปเอง ในครอบครัวผม ก็พยายามควบคุมฝ่ายผู้ใหญ่ไว้ก่อนเป็นหลัก

เด็กย่อมคล้อยตามโดยง่าย ส่วนผู้ที่ประพฤติตัวอย่างแม่ปูสอนลูกปู นี่แหละผมว่าเป็นอันธพาลในสังคมอย่างร้ายกาจ เพราะถูกหยามว่า เหมือนสิ่วขวานดีแต่ถากด้ามคนอื่น ส่วนด้ามตนเองไม่มีโอกาสถากตกแต่งได้เลย

"วันนี้ขึ้นปีใหม่ ควรจะพูดปรารภหรือแสวงหาสิ่งที่เป็นมงคล แต่กลับมาปรารภถึงเรื่องพระเรื่องเจ้าเช่นนี้ อาจจะเกินหน้าที่ชาวบ้าน เกิดบาปกรรมแก่ตนเปล่า ๆ กระมังขอรับ" คุณลุงสารภาพ

"จะเป็นบาปกรรมอย่างไร เราไม่ได้ทำชั่วช้า ผิดศีลผิดธรรมนี่ ปรารภกันในเรื่องไม่ดีไม่งาม เพื่อหาทางให้เกิดความดีงามจะเป็นบาปที่เดียวหรือ อย่างบ้านเราสกปรกรกรุงรังเราพยายามเก็บกวาด ทำให้สะอาดเรียบร้อยขึ้น ย่อมเป็นความดีงามโดยแท้ จะหาว่าไม่ดีอย่างไร เรื่องที่นำมาปรารภกันนี้ ถึงจะเกี่ยวกับพระเณรก็ตาม แต่ก็เป็นชนิดติเพื่อก่อ ไม่ใช่ติเพื่อทำลาย กลับจะเป็นบุญมากเสียอีก ที่ช่วยกันกำจัดขยะในพระพุทธศาสนาให้สะอาดเรียบร้อย" ท่านเจ้าปลอบใจ

กำลังที่ข้าพเจ้าสะกิดพี่ชาตรี และบุ้ยใบ้เป็นเชิงให้รีบเรียนถามเรื่องเมื่อวาน เพื่อรับรางวัลจากคุณป้า คุณลุงก็เริ่มถามท่านเจ้าพอดี เมื่อท่านทราบเรื่องตลอดและอธิบายชี้แจงเพิ่มเติมเป็นทำนองว่า เรื่องที่ปรารถนากันในครอบครัวนั้น ไม่ผิดทางธรรมอย่างไรแล้ว คุณลุงจึงนำพวกเราพร้อมกับคุณป้าขอรับน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อสวัสดีมีชัยตลอดปีใหม่

"น้ำมนต์ของอาตมานี้ไม่ใช่ตัวสวัสดีมีชัยดอกนะ เพียงแต่เป็นเครื่องปลุกขวัญให้เกิดกำลังใจรักษาสวัสดีมีชัยที่มีอยู่แล้ว ให้ทวีเจริญมั่นคงยิ่งขึ้นทั้งต่อหน้าและลับหลัง และสร้างเสริมให้ทวีเพิ่มเติมยิ่ง ๆ ขึ้นด้วยน้ำใจของตนเองเท่านั้น" ท่านเจ้ากล่าวจบแล้วก็ตั้งตัวตรง หลับตา มือทั้ง ๒ ประคองหม้อน้ำมนต์อึดใจเงียบอยู่ร่วมนาที จึงประพรมน้ำพระพุทธมนต์นั้นทั่วถึงทุกคน พร้อมกับพูดกำชับว่า "ขอให้มีความสุขความเจริญ คิดอะไรให้สมปรารถนาทุกคน" ท่านเจ้าเบือนไปทักพี่ชาตรีอีกว่า "หมู่นี่ออกหัวเมืองบ่อยไหม" พอพี่ชาตรีตอบแล้วคุณป้าก็เสริมว่า

"เป็นพระเดชพระคุณอย่างมาก ที่พ่อชามาบวชเรียนในสำนักพระคุณเจ้าแล้วเรียบร้อยอย่างผิดหูผิดตาทีเดียว ถ้าไปอยู่สำนักอื่นจะได้รับการอบรมดีเหมือนสำนักนี้หรือไม่ นับว่า พ่อชาเขาคิดถูกที่เลือกสำนักเติมของคุณพ่อ" คุณป้าถวายความรู้สึกด้วยจริงใจ

"ลูกไม้ย่อมไม่หล่นไกลต้น บิดามารดาเป็นครูอาจารย์ฝึกสอนมาดีแล้ว ถึงคราวบวชเรียนก็เป็นที่สบายใจแก่ทางสำนักที่จะฝึกสอนอบรม ข้อที่น่ารำคาญคับใจแก่ฝ่ายวัดมาก ก็คือที่เหลือขอจากบ้านปราบกันไม่ไหวแล้ว ก็ยังนำมาฝากฝังให้วัดช่วยปราบอีก คุกตะรางมีอาชญาอยู่พร้อมยังดัดสันดานกันไม่ไหว วงวัดมีแต่ผ้าเหลืองเท่านั้นไม่เป็นอาชญาคุ้มครองคนสันดานอันธพาลได้เพียงพอเลย อย่างนี้ก็เป็นเหตุหนึ่ง ที่ยังต้องเห็นพระเณรมีลักษณะอย่างตั้งกองรับบิณฑบาต

ริมท้องสนาม หรือยืนประจำร้านจำหน่ายของใส่บาตรปะปนอยู่มิใช่น้อย เพราะชาวบ้านคิดปัดสวะให้พ้นหน้าบ้านของตัว จึงกลับมาเป็นสวะปะวัดกันอยู่ทุกวันนี้

ทางการคณะสงฆ์สำนึกในเรื่องนี้อยู่มาก จึงได้กวดขัน คัดเลือกผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์บวชเรียนให้แก่กุลบุตร ต้องมีการอบรมระเบียบแบบแผนทั้งส่วนพระวินัย ทั้งส่วนประเพณีที่ดีงาม จนเห็นว่าซึมซาบดีแล้วทั้งนั้น แต่ส่วนมากดูเหมือนรับการอบรมเพียงเพื่อตราตั้ง ส่วนคุณภาพมักทอดทิ้งปล่อยตามเคยไปอีก พระอุปัชฌาย์เป็นสำคัญที่จะรับกุลบุตรเข้ามาบวชเรียนเป็นภิกษุสามเณร ถ้าบวชแล้วปล่อยตามเรื่องตามราว ไม่สนใจฝึกฝนอบรมศิษยานุศิษย์ให้มีความรู้เพื่อประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ก็นับว่าเป็นผู้ย่อหย่อนต่อสิกขาวินัย ต่อระเบียบแบบแผนของการคณะสงฆ์อย่างมาก เป็นภัยแก่สงฆ์อย่างมาก เมื่อพระอุปัชฌาย์ทุกรูปเลือกเฟ้นผู้ที่ชอบบรรพชาอุปสมบทสักหน่อย บวชแล้วก็คอยอบรมสั่งสอน กวดขันในสิกขาวินัย โดยถือว่า เมื่อศิษย์ของตนเจริญดี ยามบวชอยู่ก็เป็นศรีแก่พระศาสนา เมื่อลาสิกขาไป ก็เป็นลูกแก้วลูกขวัญของบิดามารดา เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ย่อมเป็นเกียรติ เป็นศรีสง่าแก่สำนักตลอดถึงตัวพระอุปัชฌาย์ด้วย อย่างนี้นับว่าหายาก ท่านมักจะต้องการแต่จำนวนบวช ส่วนคุณภาพของผู้บวชท่านมักไม่คำนึงถึง ผู้ใหญ่ของเราก็ยังหาที่ทรงคุณตามหน้าที่ได้ยาก จะกล่าวไปไยถึงผู้น้อยจึงต้องอาศัยวัวใครเข้าคอกใครไปพลาง ๆ" ท่านเจ้าจบลงด้วยอาการอ่อนเปลี้ยเพลียใจ

เมื่อเด็กศิษย์เข้ามาจัดเตรียมที่ฉันอาหาร เพราะใกล้เพล คุณป้าเป็นผู้คิดได้ก่อนว่าไม่มีอาหารติดมาถวายเพลเลย จึงกระซิบให้พี่ชาตรีออกไปซื้อหาอาหารร้อน ๆ กับนมสดกระป๋องสำหรับมื้ออื่นมาให้ท่านเจ้าฉันเพล

และระหว่างนั้น ท่านเจ้าได้หยิบแผ่นกระดาษซึ่งพิมพ์ข้อความอยู่ด้านหนึ่งให้คุณลุง ๓ - ๔ แผ่น แล้วแจ้งว่านี่เป็นระเบียบแนะนำภิกษุสามเณรในวัด ที่จะพึงปฏิบัติในพิธีของชาวบ้าน นำไปพิจารณาหรือแจกสู่กันอ่านบ้างก็ได้ ข้าพเจ้ารับไว้พิจารณาแล้ว เห็นเป็นคุณประโยชน์มาก จึงขอคัดมาไว้ท้ายบันทึกบทนี้ด้วยคารวะอย่างยิ่ง

พี่ชาตรีได้นำอาหารมาถวายทันเวลาพอดี และสั่งเด็กศิษย์ให้คอยเป็นธุระถวายนมสดกระป๋องด้วยแล้ว จึงพร้อมกันหันไปกราบลาพระพุทธที่บูชาก่อน เสร็จแล้วจึงหันมากราบลาท่านเจ้าเพื่อกลับบ้าน

ระเบียบปฏิบัติในพิธีของชาวบ้าน

ทุกรูปจงถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัดต่อไปนี้

๑. นุ่งห่มให้เรียบร้อย อย่าปล่อยรุ่มร่าม คอยระวังการห่มหนีบลูกบวบให้เรียบร้อยจนกว่าจะกลับวัด

๒. สำรวมกิริยามารยาทตามเสขิยวัตร จะพลิกนั่งพับเพียบจงระวังกลับเท้าทางด้านหลัง

๓. กลุ่มด้ายสายสิญจน์ที่ล่ามจากพระพุทธรูป ควรยกย่องว่าเป็นของสูง จงอย่าข้ามกรายหรือวางลงกับพื้น ถ้ากลุ่มเล็กรูปสุดท้ายจะถือไว้ในอุ้งมือขณะสวดมนต์ก็ได้ หรือวางบนพานหมากบุหรี่ก็ควร

๔. ขณะทำพิธีสวด ต้องนั่งตัวตรง ประนมมือเสมออก เพ่งสายตาต่ำอย่าเที่ยวเหม่อมองพลางสวดพลาง เป็นการแสดงอาการตั้งใจจริงจัง จบแล้วพิงหมอนพักก็ได้ จะหลับตาสวดก็อย่าหลับตลอดไปจนมือตก คอเอียง เพราะหลับจริง คอยเผลอตาดูเหตุการณ์ตามระยะบ้าง

๕. การสวดอย่าใช้เสียงต่ำนัก คอยฟังหัวหน้าเพื่อให้พรักพร้อมจังหวะ อย่าถือตามสบายเฉพาะตน คอยฟังหมู่มาก ช้าหรือเร็วต้องคอยอนุโลมตาม

๖. เพราะในบทชุมนุมเทวดามีบอกให้สำรวมใจ มิให้ซัดส่ายสวดพระปริตรเพื่อสิริมงคลแก่เจ้าของงาน จึงควรปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามข้อ ๔

๗. เมื่อสวดถึงคำแทนชื่อ คือคำว่า โส, สา, เต, คำใดคำหนึ่งที่ปรากฏในบทสวดมนต์นั้น ๆ ดังที่เรียงตัวดำหนา ต้องเพ่งใจออกชื่อถึงเจ้าของงาน พร้อมด้วยครอบครัวและญาติมิตรทุกบทในเวลาเจริญพระพุทธมนต์

ก. ตนฺเตชสา **เต** ชยสิทฺธิ โหตุ โน นมการสิทฺธิคาถา
ข. โสตฺติ **เต** โหตุ สพฺพทา ใน โพชฺฌงฺคปริตฺต
ค. โหตุ **เต** ชยมงฺคลํ ใน มหากรุณิโก และ นตฺถิ เม
ฆ. ทุกฺขา วูปสเมนฺตุ **เต** ใน สกฺกตฺวา
ง. ตสฺมา โสตฺถี ภวนฺตุ **เต** ใน ยงฺกิญฺจิ รตนํ โลเก
จ. ตนฺเตชสา ภวตุ **เต** ชยมงฺคลานิ ใน พาหุ ํ
ฉ. มา **เต** ภวตฺวนฺตราโย ใน สพฺพี
ช. สพฺเพ **เต** โรคา ฯลฯ ใน สพฺพพุทฺธา
ซ. ชีวสิทฺธี ภวนฺตุ **เต** ในท้าย สพฺพพุทฺธา
ฌ. สทา โสตฺถี ภวนฺตุ **เต** ใน ภวตุสพฺพมงฺคลํ และ เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ ในรตนสูตร

เมื่อสวดจบบทโหตุ ต้องนึกเพิ่มว่าจงมีแก่เจ้าของงาน ทั้งครอบครัวและญาติมิตรด้วยทุกบท

เมื่อฝ่ายบรรพชิตต่างรูปเพ่งอารมณ์เจาะจงเจ้าภาพ พร้อมกันทุกบทที่สวด กับเจ้าภาพก็

ต้องตั้งใจคอยรับความศักดิ์สิทธิ์นั้นด้วยความสงบเรียบร้อย จึงจะรวมเป็นพลังแห่งความสำเร็จปรารถนาเพราะเจตนาตรงกัน ทั้งผู้ให้ผู้รับ ถ้าฝ่ายผู้ให้ไม่สำรวมอารมณ์ ฝ่ายเจ้าภาพก็ไม่สำรวมอารมณ์ ถือเป็นเพียงพิธีไปตามกัน ความศักดิ์สิทธิ์ย่อมสำเร็จได้ยาก

๘. ขณะฉันภัตตาหาร จงสำรวมกิริยาอาการดามเสขิยวัตรให้มาก อย่ามัวเห็นแก่กินจนลืมระเบียบ หรือขอร้องเรียกโน่นเรียกนี่ให้วุ่นวาย หรือแสดงอาการฉันจุอย่างน่าละอายและมูมมามในประการอื่น

๙. ระเบียบนี้ให้ใช้ทั้งงานมงคลและอวมงคล และให้ถือเป็นแนวปฏิบัติเบื้องต้นทุกรายไป เมื่อจะนำระเบียบที่งดงามเรียบร้อยอื่นมาร่วมปฏิบัติด้วย โดยอนุโลมก็ยิ่งเป็นความพัฒนา

๒๐. ชาตรีจะไปเรียนต่อ

เมื่อวันพระ ๘ ค่ำ ตรงกับวันพฤหัสบดี ข้าพเจ้าตามคุณป้าไปสมาทานศีล ฟังเทศน์อย่างเคย พร้อมกับเตรียมกระทงดอกไม้สด ธูปเทียนแพใส่ตะลุ่มมุกไปด้วย เพราะได้ตกลงนัดกับพี่ชาตรีว่าฟังเทศน์จบแล้วถึงเวลาเพลให้มาพบที่อุโบสถ จะได้พร้อมกันไปถวายสักการะเป็นการลาไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ โดยทราบว่าวันพระเช่นนี้ ท่านเจ้านิยมอยู่วัดต้อนรับอุบาสกอุบาสิกาเป็นกิจวัตร เว้นแต่มีกิจจำเป็น

ถึงเวลา ๑๑.๐๐ น. ตีกลองเพล เวลาได้เลยไปตั้ง ๑๕ นาทีแล้ว พี่ชาตรีก็ยังไม่มาพบที่อุโบสถตามนัด กระวนกระวาย เลยวิตกไปถึงว่าหรือรถเกิดมีอันตรายตามทางอย่างไรกระมัง ป่านนี้จึงไม่มาพบ ต่อมีอีก ๒-๓ นาที พี่ชาตรีจึงยิ้มเข้ามาหา แล้วเล่าเรื่องให้ฟังว่า

"กำลังนั่งขับรถมา นึกได้ว่าจะไปกราบเท้าพระอุปัชฌาย์ในเวลาก่อนเที่ยง ตามธรรมเนียมเก่าควรมีอาหารติดมือไปถวายด้วย ถ้าเที่ยงแล้วไปก็มีของควรแก่พระจะฉันได้ในเวลานั้น มีน้ำ-อัฐบาน เป็นต้นถวาย จึงนึกหาว่าอะไรดีหนอ ที่ท่านเจ้าพระอุปัชฌาย์เคยชอบฉัน พอนึกได้ก็เลยเลี้ยวรถไปจอด มัวรอแม่ค้าอยู่ตั้ง ๑๕ นาที เพราะมีคนคอยรอซื้ออยู่เป็นแถวยืด ผมต้องขออภัยเขาว่า จะนำไปถวายพระ นี่ก็ใกล้เวลาเพลแล้ว แม่ค้าต้องขอโทษผู้มาก่อน แล้วจัดให้ผมตามต้องการ รีบรับขับรถตรงมาวัด กลองเพลตีพอดี จึงเลยนำไปถวายท่านเสียก่อน ได้กราบเรียนให้ท่านเจ้าทราบแล้วว่าเที่ยงแล้วคุณแม่จะไปกราบเท้าที่กุฏิ" พี่ชาตรีเล่าเป็นต่อยหอย แล้วลงท้ายหันมาถามข้าพเจ้าว่า "น้อง ศ. ทายซิว่า พี่นำอาหารอะไรไปถวาย"

"ใครเขาจะไปทายอะไรของนายถูก อาหารมีตั้งหลายร้อยหลายพันอย่าง" คุณป้าตอบแทนให้

"เป็นอาหารที่คุณแม่ก็ชอบมากเสียด้วย ที่เคยสั่งให้ซื้อฝากตอนกลับบ้านบ่อย ๆ" พี่ชาตรีตอบใบ้

"ขนมครกใช่ไหม" ข้าพเจ้าตอบโพล่งออกไป

"ถูกเป๋งทีเดียว" พี่ชาตรีพยักหน้าตอบ

"เหลวไหลละซิพ่อชา" คุณป้ากล่าวท้วง "ทำไมจึงนำอาหารพื้น ๆ อย่างนี้ไปถวายท่านเจ้า ท่านเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่นึกถึงเกียรติท่านบ้างดอกหรือ"

"ท่านเคยพูดอยู่เสมอว่า ลิ้นไม่ได้เป็นท่านเจ้าด้วย คงต้องการอาหารรสธรรมดาเหมือนกัน เพราะต้องการอาหารให้สูงตามเกียรติยศจึงเลยทำให้ท่านฉันอะไรไม่ใคร่ได้ ด้วยเอือมเต็มที" พี่ชาตรีอธิบายแก้ตัว

"ขนมครกที่พ่อชานำไปถวายนี้ มิเย็นชืดหมดรสหรือ" คุณป้าติงไปตามเรื่อง

"กำลังอุ่นพอดีครับ ที่ผมมาพบคุณแม่ล่าช้า ก็เพราะเกรงจะเย็นชืดอย่างว่า จึงรีบนำไปถวายท่านเสียก่อนแล้ว" พี่ชาตรีชี้แจง

"ที่สุดพี่ชา ก็คงรอเป็นศิษย์เมื่อท่านฉันเสร็จ แล้วเก็บงำขนมครกต่อไปกระมัง" ข้าพเจ้าแย้ง

"ก็อาจเป็นไป เพราะฝีมือปรุงของแม่ค้าเจ้านี้หวานมันอ่อนนุ่มไม่เลวเลย" พี่ชาตรีสารภาพ

ครั้นถึงเวลาประมาณเที่ยงสัก ๑๒ นาที คะเนว่าท่านเจ้าเสร็จกิจการฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว คุณป้า พี่ชาตรี ข้าพเจ้า จึงพากันไปนมัสการท่านเจ้าที่กุฏิ

พอกราบนมัสการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านเจ้าก็ปราศรัยกับพี่ชาตรีก่อน "ขออนุโมทนาขนมครกเพลวันนี้อย่างมาก เพราะนาน ๆ จึงจะมีอดิเรกลาภเช่นนี้สักครั้ง" ทำเอาพี่ชาตรีต้องก้มกราบด้วยความดีใจ

"นับเป็นกุศลของพ่อชาเขา ที่ได้ถวายอาหารตรงกับความประสงค์ของพระคุณเจ้า" คุณป้าช่วยส่งเสริมต่อ แล้วกราบเรียนว่า "ดิฉันนำพ่อชามาวันนี้ก็เพื่อขอศีลขอพร ที่พ่อชาเขาได้รับทุนไปเรียนต่อเมืองนอกอีก ๓ ปี จึงจะสำเร็จ ทีแรกคุณพ่อเขาก็ว่าจะมากราบเท้าด้วย เผอิญนัดพบกับญาติต่างจังหวัด ดิฉันจึงต้องนำมาด้วยตนเอง"

พอคุณป้ากราบเรียนจบ พี่ชาตรีจึงถือดะลุ่ม ดอกไม้ธูปเทียนคลานเข้าไปถวาย แล้วกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง ถอยออกมานั่งที่เดิมเยื้องเบื้องหลังคุณป้า

ท่านเจ้าได่ถามถึงเวลาเดินทาง วิชาที่จะไปศึกษา ๒-๓ เรื่อง แล้วจึงปรารภว่า

"เมื่อ ๒-๓ วัน ได้อ่านเรื่องละครแสดงทางทีวี เข้าเค้ากับเรื่องของคุณชาตรีอยู่บ้าง แต่คงจะได้ชมการแสดงในทางทีวีมากันแล้วกระมัง หนู ศ. จำได้บ้างไหม เค้าเรื่องไปเรียนหนังสือเมืองนอก"

"**มากเรื่องด้วยกัน** เลยนึกไม่ออกว่ามีรายละเอียดของเรื่องว่าอย่างไรเจ้าค่ะ กรุณาเล่าให้หลานฟังดีกว่าเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้ากราบเรียน

"จะเล่าเพียงเท่าที่จำเค้าเรื่องได้ บกพร่องอย่างไรต้องขออภัยท่านเจ้าของเรื่องเดิมไว้ด้วย เรื่องของเขาเป็นละครพูด จึงขอเล่าแต่เพียงโครงเรื่อง" ท่านเจ้าเปิดฉากดำเนินเรื่อง

"**ครอบครัวของนายอำเภอคนหนึ่ง** มีภรรยาหนึ่ง เกิดบุตรชายคนเดียว พอลูกอายุ ๕-๖ ขวบ นายอำเภอถึงแก่ความตาย ภรรยาหม้ายก็ตกระกำลำบากเรื่องอาชีพ ถึงต้องหาบขนมขายเพื่อ

เลี้ยงดูลูกชายคนเดียวให้ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี จนสามารถสอบชิงทุนไปศึกษาวิชาในต่างประเทศ สำเร็จปริญญาตรี แล้วกลับมาสมบูรณ์พูนสุขสบายอกสบายใจเพราะการอุปถัมภ์ของลูกชาย ต่อมาลูกชายมีภรรยาซึ่งนับว่าเป็นแม่ศรีเรือนแท้ ปรนนิบัติสามีตลอดมารดาของสามีเป็นอย่างดี จนมารดาสามีเกิดความรักใคร่เอ็นดูอย่างมาก เหมือนลูกของตนจริง ๆ นับว่าเป็นครอบครัวที่มีความสุขราบรื่น มิช้ามินานหญิงสะใภ้ถูกรถชนถึงแก่ความตาย เพราะเดินข้ามถนน จะไปซื้อขนมฝากมารดาสามีเมื่อเลิกงานแล้ว ดั่งที่เคยปฏิบัติมาทุกวัน เป็นเหตุก่อความเศร้าโศกระทมใจแก่หญิงมารดาเป็นอันมาก เมื่อการปลงศพหญิงสะใภ้แล้ว บุตรชายก็มีโอกาสออกไปศึกษาทำปริญญาต่ออีก เมื่อได้ปริญญาโทแล้วกลับมาอยู่บ้านกับมารดา เพียงไม่กี่วันบุตรชายก็เล่าแก่มารดาว่าในขณะที่ออกไปศึกษาต่อคราวหลังนี้ เขาได้ภรรยาใหม่เป็นแหม่ม อีก ๒-๓ วันนี้ ภรรยาแหม่มจะตามเข้ามาอยู่ในเมืองไทยด้วย เขาเห็นว่าบ้านที่อยู่ของเราจะคับแคบถ้ามาอยู่รวมกัน ทั้งขนบธรรมเนียมก็ต่างกัน จะทำให้เกิดความรำคาญด้วยกันทุกฝ่าย คุณแม่เวลานี้ก็อายุเลย ๗๐ ปีแล้ว อยากจะถือศีลกินเพลอยู่ที่สำนักไหน เพื่อหาความสงบสุขลูกจะจัดการให้ตามความประสงค์ และจะตามอุปถัมภ์ตลอดไปไม่ทอดทิ้ง

เมื่อมารดาได้ฟังเรื่องของบุตรชายแล้ว แสนจะชอกช้ำในอก เพราะแสดงให้เห็นว่าลูกชายหมดอาลัยในตนผู้เป็นมารดา เข้าตำราว่ารักเมียมากกว่าแม่จึงหาอุบายขับไล่ไสส่ง ยิ่งทำให้ระลึกถึงน้ำใจดีของลูกสะใภ้อย่างมาก คุณความดีของลูกสะใภ้มีมากเท่าใด คล้ายกับแสดงน้ำใจเลวทรามของลูกชายมากขึ้นเท่านั้น จำต้องหวานอมขมกลืนเพราะยังไม่หมดความเยื่อใยในลูกชาย จึงจำยอมเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของลูกชายที่จะครองรักกับภรรยาแหม่ม คิดสู้เวรกรรมต่อไปภายหน้าเอาตามลำพัง ตกลงขอให้นำฝากบ้านคนชราที่ทางราชการรับเลี้ยงดู ลูกชายเป็นฝ่ายดีใจอย่างหมดกังวล แต่หาทราบไม่ว่าหัวใจแม่แสนช้ำแสนเศร้า อยากจะอยู่อบอุ่นใจกับลูกก็ผิดปรารถนา เมื่อลูกชายนำฝากเรียบร้อย หญิงชราผู้มารดาว้าเหว่ใจมาก ได้ถึงมรณกรรมในคืนแรกที่บ้านคนชรานั่นเอง"

เมื่อท่านเจ้าเล่าเรื่องจบแล้ว ได้กล่าวแถมท้ายว่า "น้ำใจของแม่ทุกคน ล้วนอยากเห็นความสุขจำเริญของลูก อยากอยู่ใกล้ชิดกับลูกเพื่อความอบอุ่นใจ แม้จะต้องทรมานจิตใจตนเองอย่างไรบ้าง แต่เพื่อความสุขแก่ลูกต่างยอมสละได้อย่างเด็ดเดี่ยว จึงใคร่ขอสอบกับคุณนายว่าเป็นความจริงที่อาตมาเล่ามาบ้างหรือไม่"

"สมจริงทุกอย่างเจ้าค่ะ" คุณป้ากล่าวตอบรับรอง แล้วกล่าวต่อว่า "แต่ถึงจะพรรณนาด้วยอักษรเพียงไรก็ตาม ก็ยังไม่ถี่ถ้วนสมกับน้ำใจรักน้ำใจเอ็นดูได้เลยเจ้าค่ะ" คุณป้าสารภาพและกราบเรียนต่อว่า "ถ้าวันไร พ่อชาทำตัวเหมือนลูกชายตามที่พระคุณเจ้าเล่าให้ฟังนั้น ดิฉันก็คงทำตามอย่างหญิงชราผู้มารดานั้นเหมือนกัน พ่อชาจงจำไว้นะ" คุณป้าหันไปหาพี่ชาตรี

"ถ้าคุณชาตรีประพฤติแก่คุณนายเช่นนั้นได้ ก็เท่ากับหมดความเคารพนับถือในอาตมาด้วยเหมือนกัน" ท่านเจ้าสำทับ

"กระผมเป็นศิษย์ในพระคุณเจ้า ต้องปรารถนาเป็นศิษย์ดีและเป็นลูกที่ดีตลอดไป ขอปฏิญาณว่า จะเป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี จนสุดความสามารถตราบเท่าสิ้นชีวิต จะไม่หลงรักคนอื่นจนลืมผู้มีพระคุณ" พี่ชา กราบเรียนด้วยความแข็งขันจริงจัง

"เวลานี้มันอย่างหนึ่ง ต่อไปข้างหน้าก็ต้องเป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องของอนาคต ยังจะถือเป็นแน่นอนจริงจังนักไม่ได้ ขอแต่ให้นึกประจำใจอย่างที่พูดนี้กับทำให้ได้ตามที่พูด อย่าหลงลืมเสียทุกคืนวันก็นับว่ายังใช้ได้" ท่านเจ้าแถลงความเห็น

"นี่แหละเจ้าค่ะ ดิฉันเป็นห่วงนัก เวลานี้อยู่ใกล้พ่อใกล้แม่เหมือนเป็นเครื่องเตือนใจจึงคงเส้นคงวาอยู่ได้ ต่อไปลับหลังห่างไกลพ่อแม่ ไปเห็นตัวอย่างสมัยใหม่หนักเข้าก็พาลลืมความตั้งใจเดิมเสียก็ได้ ดิฉันเคยสังเกตเห็นลูกเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง ที่เป็นญาติกันก็มี ตอนเป็นนักเรียนเคารพนับถือพ่อแม่ญาติพี่น้องดี ขยันเรียน มีความรู้ดี แต่พอเรียนจบ นิสัยกลับกลายเป็นตรงกันข้าม เห็นผู้หลักผู้ใหญ่ว่าโง่เขลาเบาปัญญา ไม่ทันสมัยเสียหมด ตักเตือนแนะนำก็หาว่าล้าสมัย ทำให้พ่อแม่กอดเข่าน้ำตาตกไปตาม ๆ กัน" คุณป้าเผยความเห็น

"**กระผมได้ศึกษาความรู้มาสมควร** ทั้งได้บวชเรียนแล้ว พอรู้ดีรู้ชอบตามหลักพระศาสนา ก็ตั้งใจอยู่ว่า จะยึดถือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวนำชีวิตตลอดไป กระผมคิดว่าถ้าเมื่อไรตนละทิ้งหลักคำสอนของพระศาสนา หันมาทำกิจการอะไรตามอำเภอใจปรารถนาของตน เชื่อถือวิชาความรู้ตนจนทิ้งหลักธรรมแล้ว กระผมต้องชื่อว่าเป็นลูกเนรคุณต่อพ่อแม่ เป็นศิษย์อกตัญญูต่ออุปัชฌาย์อาจารย์ ทั้งเป็นศาสนิกชนที่ทรยศต่อพระพุทธศาสนาที่ตนเคารพนับถือบูชา กระผมถือว่าเป็นบาปกรรมชั่วช้าอย่างที่สุด จะไม่ขอนิยมประพฤติเลยจนตลอดชีวิตของกระผม" พี่ชาตรีเปิดเผยอย่างซึ้งชัง

"ตั้งใจได้เช่นนี้ ก็นับว่าเป็นมงคลแก่ตนเองแล้ว ขออีกสักนิดก็คือ อย่าพูดให้เป็นยาหอมเมื่อคุณแม่ยังไม่เป็นลมเท่านั้นนะ" ท่านเจ้าแกล้งเย้า

"ความสุขใจของพ่อแม่ ก็อยู่ที่ความประพฤติดีของลูกเป็นสำคัญ ลูกมีความสุขจำเริญมียศฐาบรรดาศักดิ์ มีเกียรติยศชื่อเสียง ก็พลอยปลื้มอกปลื้มใจกับความดีของลูก ถ้าลูกชั่วช้าสามานย์เป็นพาลเกเร ทุกข์อะไรจะมาเท่าเป็นไม่มีเจ้าค่ะ" คุณป้าปรารภ

"**ลูกดีได้อย่างใจ** ก็นับว่าเป็นบุญประการหนึ่งของพ่อแม่ ถ้าลูกเลวนำแต่ความร้อนใจมาให้ ก็นับว่าเป็นบาปกรรมของพ่อแม่อีกเหมือนกัน แต่ทั้งลูกทั้งพ่อแม่ต่างก็เลือกแสวงหาลูกดี

พ่อแม่ดีเอาตามปรารถนามิได้ เพราะสร้างบุญกรรมมาต่างกัน ถ้าพ่อแม่ได้ลูกดีก็แสดงว่าพ่อแม่สร้างบุญกุศลมาแล้ว บุญจึงสนองให้มีลูกดีเป็นศรีแก่ตระกูลวงศ์ เมื่อได้ลูกร้าย ก็พึงทราบว่าเป็นผลกรรมของตนสนอง ลูกได้พ่อแม่ดี ก็นับว่าเป็นบุญของลูก พ่อแม่ไม่ดี ขี้เหล้าเมายา ชอบการพนัน ชอบเป็นอันธพาล อย่างนี้ก็เรียกได้ว่าเป็นบาปของลูกได้เช่นเดียวกัน แต่ดีกับร้ายนี้มักไม่พ้นกัน คือพ่อแม่ดีมักได้ลูกดี ลูกร้ายมักได้พ่อแม่ร้าย ที่ผ่าเหล่าผ่ากอก็ยังมีตามธรรมดา หากแต่เป็นส่วนน้อย

เรื่องชีวิตของคนเรานั้น ต่างก็ดำเนินไปทำนองเดียวกันทั้งนั้น ไม่เลือกว่าไพร่ผู้ดี เศรษฐี กระยาจก ต่างอาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ต้องแก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน อวัยวะร่างกายก็มีมือ เท้า หู ตา หน้า คาง เช่นเดียวกัน ส่วนที่มีฐานะแตกต่างกันนั้น อยู่ที่การกระทำ ทั้งอดีตปัจจุบัน ซึ่งทางศาสนาเรียกว่า กรรมจะคอยแยกฐานะให้ดำเนินไปต่าง ๆ กัน ถึงส่วนดีก็ยังมีมากดีน้อยต่างกัน ส่วนชั่วก็ชั่วมากชั่วน้อยต่างกันอีก บางครั้งก็ดีบ้างชั่วบ้างคลุกเคล้ากันไป เหล่านี้เพราะการกระทำทั้งส่วนกาย ส่วนวาจา ส่วนน้ำใจ หนักเบา สูงต่ำ หยาบ ละเอียดต่างกัน บุคคลจึงถูกแยกไปตามลักษณะการกระทำของตน ซึ่งรู้เห็นจำไว้ได้ก็มี หลงลืมไปก็มี ถึงอย่างไรกรรมที่ทำไว้แล้ว จะไม่หลงลืมให้ผลสนองผิดพลาดเลย

ลองนึกพิจารณาเทียบเคียงถึงอิฐ ปูน ทราย ไม้ ที่คนเรานำมาประกอบเป็นเคหสถานบ้านเรือนทั่วไปนี้ ก็ล้วนเป็นอุปกรณ์อย่างเดียวกันทั้งนั้น แต่ทำไมเมื่อสร้างเสร็จแล้วบางหลังจึงเรียกว่า พระราชวัง พระตำหนัก กระทรวง ศาลากลาง วัด โรงเรียน โรงพยาบาล คุกตะราง เรือนจำ ซึ่งแต่ละหลังก็ล้วนสร้างขึ้นจากอิฐ ปูน ทราย ไม้ เป็นสำคัญเหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะภารกระทำของบุคคลผู้อยู่อาศัยต่าง ๆ กัน อย่างพระภิกษุสามเณร เมื่อยังไม่ได้บวช ก็คือลูกหลานชาวบ้านต้องอยู่บ้านประจำ พอบวชแล้ว จะคงอยู่บ้านตามเดิมไม่ได้ ต้องไปอยู่วัด พวกอันธพาลก่อกวนความสงบสุขของประชาชน ขืนให้อยู่เป็นอิสระอย่างชาวบ้านธรรมดาไม่ได้ ต้องนำไปกักกันอยู่ในคุกตะรางเพื่อดัดนิสัยให้เป็นคนดี โจรผู้ร้ายชอบปล้นสะดม เจ้าหน้าที่ต้องติดตามจับกุมมาคุมขังในเรือนจำตามโทษานุโทษ เพราะการกระทำเป็นการเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น เหล่านี้เหมือนเป็นตัวอย่างของกรรมที่จำแนกแยกประเภทคนไปตามลักษณะการกระทำของแต่ละบุคคล ตามฐานะบุญทำกรรมแต่ง ซึ่งเป็นข้อที่น่าคิดพิจารณามิใช่น้อย

เสียดายวันนี้คุณผู้ชายไม่ได้มาด้วย ถ้ามาก็คงจะได้ฟังข้อคิดเห็นแปลก ๆ อีกมาก หนู ศ. จดอะไรได้บ้างไหม ลองจำไปสังเกตชีวิตของคนเราดูอีกสักอย่าง คือผู้ที่เราเห็นว่าเขาเกิดมาในตระกูลสูง ร่ำรวย มีช่องทางที่จะได้รับความสุขจำเริญมาก กลับยากจนตกยาก บางทีพอบิดามารดาล่วงลับไปหมด ได้รับมรดกปกครองทรัพย์สมบัติอยู่ไม่นาน ทรัพย์สมบัติมากมายก่ายกองนั้นกลับมีอันเป็นย่อยยับอันตรธานหมด ตรงกับทางพระท่านว่า ชนิดสว่างมาแล้วกลับมืดไปอีก บางคน

ถึงเกิดอยู่ในชนบท อัตคัดขาดแคลนในชีวิต แต่อาศัยความพากเพียรพยายามศึกษาวิชาความรู้ ใช้ความรู้เป็นเครื่องก่อร่างสร้างตน ไม่สนใจในมิจฉาชีพและอบายมุข มิช้ามินานก็กลับเป็นผู้มีเกียรติ ร่ำรวย สูงเด่นยิ่งกว่าพื้นเพเดิม ได้รับความสุขจำเริญตลอดครอบครัว ชีวิตของผู้เช่นนี้ท่านเรียกว่าผู้มืดมาแล้วสว่างกลับไป

เมื่อชีวิตอวัยวะร่างกายเป็นมนุษย์เหมือนกัน ส่วนความเป็นอยู่ของชีวิตกลับต่างกันด้วยบุญบาปตอบสนองตามอำนาจที่อบรมกระทำมาต่างกัน แม้พี่น้องคลานตามกันมา ก็ยังถูกบุญบาปแบ่งแยกให้มีฐานะสูงต่ำ ยากจนร่ำรวยต่างกัน ฉะนั้นที่อยู่อาศัยถึงประกอบก่อสร้างจากอิฐ ปูน ทราย ไม้ เป็นต้น อย่างเดียวกัน จึงต้องมีชื่อเรียกให้ต่างกันตามฐานะของผู้อยู่อาศัย วัดวาอาราม ชาวเขาสำนึกรู้ทั่วกันว่าเป็นที่อาศัยของท่านผู้ทรงศีล เพียงผ่านพบเห็นก็ยังชื่นใจ ถึงกับแสดงความเคารพก็มี ส่วนคุกตะราง เรือนจำ ตรงกันข้าม เพราะรู้ว่าเป็นที่จองจำนักโทษ แม้พบเห็นก็แทบจะดูไม่เต็มตา จะป่วยการกล่าวไปไยถึงส่วนผู้อยู่อาศัย ย่อมเพิ่มพูนความเคารพนับถือหรือเกลียดกลัวจากผู้พบเห็นยิ่งขึ้นไม่น้อย

ตามที่เล่ามานี้ คุณนายช่วยพิจารณาด้วย จะถูกผิดขาดเกินอย่างไร อาตมายินดีรับฟังทั้งนั้น เพราะส่วนมากอาจจะขัดทางกับประพฤติปฏิบัติตามความจริงของชีวิตบ้างก็ได้ หนู ศ. ยังมีเรื่องข้องใจอะไรบ้าง อนุญาตให้ไต่ถามได้" ท่านเจ้าจบเรื่องลงที่ข้าพเจ้า

"ฟังตูก็มีเหตุผลสมจริง ตรงตามที่พระคุณเจ้าพิจารณาชี้แจงแจ่มแจ้ง หมดข้อสงสัยเจ้าค่ะ" คุณป้าตอบคล้ายเป็นเชิงนำข้าพเจ้า

"หนูไม่มีข้อข้องใจอย่างไรเจ้าค่ะ แต่มีเรื่องอื่นที่ได้ฟังเขาเล่า เลยเป็นข้อข้องใจเกิดขึ้น จึงอยากขอความกรุณาเรียนถามเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าแถลงตอบ

"ลองเล่ามาซิ" ท่านเจ้าให้โอกาส

"ได้ยินเขาเล่าว่า คนไทยนับถือศาสนาพุทธใน ๔ จังหวัด เมื่อถูกผู้พิพากษาซักถามว่าทำไมจึงไม่ปฏิบัติตัวตามคำสั่งสอนของพระศาสนาเสียบ้าง จะได้สมกับที่แสดงความนับถือ เขาตอบว่า พวกเขาไม่ต้องปฏิบัติตามก็ได้ เพราะมีผู้ปฏิบัติแทนอยู่แล้ว คือภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ ฟังดูแล้วช่างน่าอับอายพวกต่างศาสนาจริง ๆ ที่เขาเคร่งครัดในการงดเว้นดื่มสุราเมรัยทั่วไป เหตุร้ายในฝ่ายคดีอาญาจึงไม่ใคร่มีสู่ศาล ฝ่ายพวกเราแล้วนำคดีอาญาขึ้นศาลเป็นส่วนมากเพราะมูลเหตุมาจากดื่มสุราเมรัยกันทั่วบ้านทั่วเมือง จะมีลู่ทางอย่างไรให้พุทธศาสนิกชนของเราได้ยึดถือปฏิบัติตามคำสั่งสอนจริงจังกันบ้าง โดยเฉพาะศีลข้อที่ ๕ ซึ่งเป็นต้นตอก่อความประมาทขึ้นก่อน" ข้าพเจ้ากราบเรียนตามความรู้สึก

"เรื่องการดื่มสุราเมรัยนี้ เป็นเรื่องพูดยากมาก เป็นการกระทบกระเทือนหลายฝ่าย เป็นเรื่องเกี่ยวกับอัธยาศัยเฉพาะบุคคล เมื่อนับถือพระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพอย่างจริงใจแล้ว เขาย่อมบูชาพระพุทธเจ้าด้วยเว้นตามข้อห้าม ทำตามข้อที่ทรงพร่ำสอนตลอดไปทั้งในที่ลับที่แจ้ง ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสของเขาเอง ส่วนผู้ที่ประกาศตัวว่านับถือศาสนาพุทธ แต่ไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่มีแต่เฉพาะใน ๔ จังหวัดเท่านั้น มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง แถมผู้หญิงซึ่งสมัยก่อน ๆ ไม่ใคร่เคยเห็นดื่มสุราเมรัย บัดนี้ก็แพร่หลายทั่วไป จนหมดกระดากอายกันแล้ว ศีลข้อที่ ๕ เป็นเรื่องขวางโลกมาแต่สมัยพระพุทธเจ้าแล้ว จึงต้องอาศัยกวดขันกันตามหมู่คณะหรือครอบครัวกันแต่ละหมู่ แต่ละครอบครัวไปพลาง เท่ากับชวนกันทวนกระแสขึ้นมากันไว้บ้าง เช่น ฝ่ายภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกา งดเว้นการดื่มสุราเมรัย นับว่าเป็นฝ่ายต้านทานพวกขี้เมาไต้ส่วนหนึ่ง ก็นับว่าตีอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าไม่ดื่มสุราเมรัยก็มีชีวิตอยู่ได้ผาสุกเหมือนกัน" ท่านเจ้าชี้แจงอย่างรู้สึกหนักใจแทน

"นับว่าหมดทางช่วยพวกถือศาสนาแต่ปาก ไม่ปฏิบัติตามคำสอน ยังคงนิยมดื่มสุราเมรัยเป็นนิสัยหรือเจ้าคะ?" คุณป้าถามด้วยวิตก

"รัฐบาลมีอำนาจจองจำด้วยโซ่ตรวนได้ ยังกวาดล้างอันธพาลไม่หมด ในวัดมีแต่ศีลธรรมไม่เป็นอำนาจเข้มแข็งสมกับอัธยาศัยอันธพาลได้เลย ต้องยืดอุเบกขาเอาบ้าง" ท่านเจ้าระบายอารมณ์

"แต่ถึงอย่างไรเมื่อช่วยป้องกันเรื่องสุราเมรัยกันไม่ได้จริงจังแล้วก็ไม่ควรเพิกเฉยทอดธุระเสียทีเดียว ศีลข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๔ ถ้ายังได้ช่วยกันส่งเสริมให้เจริญขึ้นแทนไว้ ไม่ปล่อยให้อันตรธานเสียพร้อมกัน ก็ยังจะนับว่ามีส่วนควรยินดีเหลืออยู่บ้าง" ท่านเจ้าเปรยในที่สุด และได้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์อวยชัยให้พรแก่พี่ชาตรี กับมอบพระพุทธรูปขนาดเล็กไว้บูชาประจำตัว ๑ องค์

ขณะเดินกลับมาตามลานวัด พี่ชาตรีได้พูดกับข้าพเจ้าว่า "วันนี้ถูกท่านอุปัชฌาย์ตีวัวกระทบคราดเอาเจ็บไปเลย" คุณป้าพลอยได้ยินด้วย จึงพูดตอบแทนว่า "คราดรู้จักเจ็บบ้างก็ดีแล้วนี่จะระวังเถอะขืนคราดไม่รู้จักเจ็บละก้อ อย่ากลับมาให้แม่เห็นหน้าอีกเป็นอันขาด"

๒๑. ฟังปาฏิโมกข์

เมื่อฟังเทศน์กัณฑ์เช้าที่อุโบสถจบแล้ว คุณป้าเคยชวนไปชมปูชนียสถานตามอารามต่าง ๆ บางคราวก็ไปสดับฟังการสนทนาธรรมในสถานที่อื่นบ้างจึงกลับบ้าน แต่วันนี้เป็นวันพระกลางเดือน พระภิกษุต้องลงฟังปาฏิโมกข์ คุณป้าชักชวนให้อยู่ดูพิธีปาฏิโมกข์ของพระภิกษุสงฆ์สักครั้ง เพราะยังไม่เคยเห็นเคยฟังอย่างใกล้ชิดเช่นนี้มาก่อนเลย ตกลงออกมาหาอาหารกลางวันรับประทาน แล้วกลับเข้าไปรอเวลาที่ในอุโบสถ คุณป้าสนทนากับเพื่อนอุบาสกอุบาสิกาไปพลาง ข้าพเจ้าใช้เวลาอ่านหนังสือที่ฝ่ายวัดแจกแก่ผู้มาฟังธรรมรักษาศีล ซึ่งเป็นหนังสือเหลือแจกจากงานศพ

ครั้นถึงเวลาประมาณ ๑๓.๓๐ น. ได้ยินเสียงระฆังตีบอกกำหนดเวลา พอสิ้นเสียงระฆังแล้วไม่ถึง ๕ นาที พระภิกษุสงฆ์ก็เข้าพร้อมในอุโบสถ นับว่าท่านรักษาเวลานัดหมายได้อย่างน่าบูชา พี่ชาเคยเล่าให้ฟังว่าเมื่อยังบวชอยู่ ท่านเจ้าเคร่งครัดในเรื่องเวลานัดหมายอยู่มาก เพราะท่านถือว่าผู้ที่ไม่ตรงต่อเวลานัดหมาย คือผู้ที่กล้าทำผิดอวดเพื่อนได้อย่างใจเย็น และไม่น่าวางใจที่จะไม่ทำผิดอย่างอื่นอีกได้

เมื่อพระภิกษุสงฆ์พร้อมแล้ว ได้ยินมีการเรียกชื่อตามฉายา เห็นพระภิกษุรูป ๑ ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เล็ก พระภิกษุอื่นเขยิบเข้านั่งชิดติดต่อกัน เรียกว่านั่งประชุมในหัตถบาส เป็นการเริ่มต้นสวด ฟังเสียงสวดเป็นภาษาบาลี สวดคล่องแคล่วรวดเร็วด้วยความชำนาญ ได้ทราบว่าต้องมีผู้คอยอ่านทานต้นฉบับกำกับอยู่ด้วย สวดผิดพลาดถูกทัก ต้องกลับสวดให้ถูกใหม่จนกว่าจะจบ พระภิกษุผู้สวดประนมมือสวด ผู้ประชุมฟังก็ประนมมือสงบฟังเช่นเดียวกัน นับเป็นพิธีที่มีระเบียบเคร่งครัดสงบประการหนึ่งได้ยินแต่เสียงผู้สวดแจ้วอยู่รูปเดียว ประมาณ ๔๐ นาที จบการสวด เห็นพระภิกษุผู้สวดลงจากธรรมาสน์ รูปอื่นขยายที่นั่งและเริ่มสวดมนต์พร้อมกันอีก ๒-๓ บท จบแล้วกราบพระพร้อมกัน ออกจากอุโบสถด้วยมีระเบียบเรียบร้อย คงหมดพิธีฟังปาฏิโมกข์เพียงนี้

พระภิกษุอื่นกลับออกจากอุโบสถแล้ว ท่านเจ้าผู้เป็นประธานสงฆ์ยังไม่กลับ ได้ออกมานั่งที่ท้ายอาสน์สงฆ์เพื่อปราศรัยกับอุบาสกอุบาสิกา วิธีนี้ทราบว่าเป็นธรรมเนียมของท่านเจ้า เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์แล้ว ถ้าไม่มีกิจจำเป็นอย่างอื่น ท่านต้องออกมาสนทนาด้วยเสมอไป

ท่านเจ้าเห็นคุณป้ากับข้าพเจ้า รวมอยู่ในกลุ่มอุบาสิกา คงจะเป็นที่แปลกใจที่ไม่เคยเห็นอยู่ฟังพระสวดปาฏิโมกข์ จึงทักทายปราศรัยกับคุณป้าทีเดียว

"คุณนายฟังพระสวดปาฏิโมกข์ รู้เรื่องบ้างไหม?" ท่านเจ้าปราศรัย

"ไม่รู้เรื่องอะไรเลยเจ้าค่ะ แต่อยากเห็นพิธีของพระจึงชวนหลานให้รออยู่ฟังจนจบ แต่

เมื่อเห็นพระท่านสงบฟังด้วยความเคร่งครัด ก็พลอยให้จิตใจเคร่งครัดสงบตามไปด้วยเจ้าค่ะ" คุณป้าประนมมือตอบสนอง

"หนู ศ. คงจะพอรู้เรื่องบ้างกระมัง?" ท่านเจ้าปลีกมาทางข้าพเจ้า

"ไม่ทราบเรื่องเหมือนกันเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าสารภาพ

"ถ้าเช่นนั้นก็ดีแล้ว ขอถือโอกาสชี้แจงให้รู้เรื่องไว้บ้าง เพราะถึงจะเป็นข้อปฏิบัติของสงฆ์ฝ่ายเดียว ฆราวาสไม่เกี่ยวข้องก็ตาม แต่ก็เป็นความรู้ที่น่าสนใจของฆราวาสอยู่เหมือนกัน เรื่องระเบียบต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ล้วนแต่เป็นตัวอย่างที่ดีงามของสังคมทั่วไป ถ้าเข้าใจนำไปดัดแปลงให้เหมาะย่อมบังเกิดผลดีเสมอ

เบื้องต้นควรทราบว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงวางเป็นระเบียบบังคับพระภิกษุไว้ว่า ทุก ๆ ๑๕ วัน ต้องประชุมฟังปาฏิโมกข์ครั้ง ๑ เสมอไป ยกเว้นแต่อาพาธหนัก และกิจจำเป็นอย่างอื่น หรือมีจำนวนไม่ครบ ๕ รูป ถึงกระนั้นก็ต้องทำพิธีอย่างย่อ ตามจำนวนที่หย่อนกว่า ๕ เมื่อถึงวันกำหนดแล้วจะเพิกเฉยด้วยไม่เห็นความสำคัญของการฟังปาฏิโมกข์ งดเสียไม่ปฏิบัติตามถูกปรับเป็นอาบัติ คือการลงโทษผู้ละเมิดพระราชบัญญัติ หนู ศ. จำได้ไหมว่า พระมีศีลเท่าไร?" ท่านเจ้าลงท้ายการบรรยายด้วยหันมาสอบข้าพเจ้า

"เห็นเขาว่า พระมีศีล ๒๒๗ เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบด้วยไม่ใคร่มั่นใจนัก

"ดีมาก จำได้เก่งเหมือนกัน" ท่านเจ้าชมแล้วอธิบายต่อ "ศีล ๒๒๗ นี้ นับแต่เฉพาะข้อสำคัญที่ควรระมัดระวังรักษาเป็นต้นเค้าไว้ อันที่จริง ว่าถึงศีลหรือระเบียบข้อบัญญัติ ที่พระพุทธเจ้าวางไว้สำหรับปฏิบัติตามนั้น นอกจาก ๒๒๗ ยังมีจำนวนอีกมากมายที่เป็นระเบียบไม่ให้ฝ่าฝืนก็มี เป็นธรรมเนียมต้องปฏิบัติตามก็มี จึงไม่บังคับกวดขันเพราะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมเป็นส่วนมาก เฉพาะศีล ๒๒๗ ที่เรียกว่า ปาฏิโมกข์นี้เท่านั้น ทรงบัญญัติให้พระภิกษุต้องประชุมฟังทุกกึ่งเดือน คือ กลางเดือนครั้ง ๑ สิ้นเดือนครั้ง ๑ นับตามทางจันทรคติ" ท่านเจ้าพักนิดหน่อยแล้วหันมาสอบข้าพเจ้าอีกว่า "หนู ศ. ทราบเรื่องการปลงอาบัติของพระบ้างไหม?"

"เคยอ่านพบในหนังสือบ้าง แต่ไม่ทราบว่าการปลงอาบัติทำอย่างไร และเพื่ออะไรเจ้าค่ะ"

"ดีแล้ว จะได้เล่าให้ฟังเสียคราวนี้" ท่านเจ้าตอบด้วยอาการยิ้มแย้ม และต่อความสืบไป

"พูดว่าปลงอาบัตินั้น เป็นคำหมายสามัญรู้กันตามธรรมดา หากจะพูดให้สมสำนวนวินัยต้องว่า แสดงอาบัติ แต่ก็ได้ความตรงกัน ปลงอาบัติก็หมายปลดหรือถ่ายออก เมื่อยังมีอาบัติติดตัวอยู่เท่ากับแบกหรือเก็บความผิดไว้ในตัว ปลงอาบัติจึงได้แก่การเปลื้องปลดความผิดให้ออกไปจากตัว ส่วนแสดงอาบัตินั้น คือสารภาพความผิดแก่เพื่อนภิกษุ เท่ากับเปิดเผยความผิดที่ตนกระทำไว้

ให้เพื่อนภิกษุได้รับทราบว่าตนกระทำผิดอย่างนั้น จะสำรวมระวังต่อไปใหม่ เมื่อได้ปลงหรือแสดงแล้ว ก็กลับเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีความผิดไม่มีอาบัติอยู่ในตัว จะเพื่ออะไรนั้น ก็เห็นได้ง่ายว่าเพื่อไม่ให้มีความผิดติดค้างอยู่กับตัว คนที่ทำผิดแล้วไม่หาวิธีปลดเปลื้องความผิด ยิ่งจะเพิ่มพูนความผิดมากยิ่งขึ้นเสมอไป เมื่อมีเวลาคอยชำระสะสางระมัดระวังความผิดอยู่ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หมดจดแม้เพียงชั่วคราว ย่อมชวนให้ปลื้มใจแก่ตนเอง ไม่เป็นที่รังเกียจของเพื่อนฝูง พูดอย่างนี้พอเข้าใจบ้างหรือยัง" ท่านเจ้าจบลงด้วยคำถาม

"พอได้ความเข้าใจบ้างเจ้าค่ะ"

"ทีนี้ จะได้ย้อนไปพูดถึงการประชุมฟังปาฏิโมกข์ ที่พระพุทธเจ้าตรัสบังคับให้พระภิกษุประชุมฟังทุกกึ่งเดือน คือ ๑๕ วันครั้ง ๑ นั้น ก่อนแต่จะเริ่มพิธีสวด ยังต้องมีการตรวจสอบจำนวนภิกษุที่เข้าประชุมฟังว่า มีจำนวนเท่าไร วันที่สวดเป็นวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ของฤดูอะไร ในฤดูนี้มีวันอุโบสถคือวันฟังปาฏิโมกข์กี่ครั้ง สวดพ้นไปแล้วกี่ครั้ง ยังเหลืออีกกี่ครั้ง เรื่องการกำหนดวันและฤดูนี้ ก็เพื่อให้ผู้ร่วมประชุมรับรู้ตรงกันเป็นแบบเดียว เพราะครั้งพระพุทธเจ้าไม่มีปฏิทินแจกเหมือนปัจจุบันนี้ การนับจำนวนภิกษุ ก็เท่ากับว่า ๑๕ วัน สำรวจจำนวนพระกันครั้ง ๑ วิธีสำรวจใช้ขานชื่อตามฉายาจะได้ทราบจำนวนใครขาด ใครป่วยไข้ ได้ง่าย และข้อสำคัญอีกอย่าง คือ ภิกษุผู้จะเข้าร่วมประชุมฟังปาฏิโมกข์นั้น ต้องชำระตนให้หมดจากอาบัติด้วย ปลงอาบัติหรือแสดงอาบัติหมดแล้ว ถือว่าทุกรูปบริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติติดตน จึงมีสิทธิ์เข้าร่วมประชุมได้ และกำลังสวดอยู่ ภิกษุทุกรูปจะต้องนั่งใกล้ภายในหัตถบาส ห่างกันไม่เกิน ๑ ศอก จนกว่าจะสวดจบ

เรื่องที่นำมาสวดก็คือ ยกหมวดข้อห้ามที่เรียกว่าสิกขาบทขึ้นมาสวดทีละหมวด ทำนองอ่านข้อบังคับให้ฟัง เมื่อจบหมวดหนึ่ง ๆ ก็มีเป็นคำถามว่า มีใครทำผิดหมวดนี้ไหม ถ้าไม่มีก็จงนิ่งอยู่ แล้วสวดหมวดอื่นต่อไปจนครบ **๒๒๗** เป็นการทบทวนความสำนึกให้พิจารณาตนไปตามสิกขาบทนั้น ๆ มิใช่ให้มานั่งง่วงโงกประชุมอยู่เฉย ๆ

คุณประโยชน์สำคัญ ที่จะได้แก่ภิกษุผู้เข้าร่วมฟังก็คือทุก **๑๕** วัน ชำระตนให้บริสุทธิ์ครั้ง ๑ ถึงแม้ว่า เมื่อพ้นปาฏิโมกข์ไปแล้ว จะกลับเป็นอาบัติอีก ก็ยังนับว่าเป็นอาบัติของใหม่ ไม่ใช่อาบัติที่สะสมไว้นานเกิน **๑๕** วัน การที่แสดงอาบัติแล้วกลับเป็นอาบัติอีก เช่นนี้ย่อมเป็นวิสัยของปุถุชนธรรมดาทั่วไป เพราะจิตใจยังไม่เด็ดเดี่ยวถึงความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง จำเป็นต้องคอยชำระขัดเกลาอยู่ตลอดไป ย่อมเป็นเหตุชวนให้มีโอกาสเบาบางห่างหายในที่สุดได้ ดีกว่าจะปล่อยหมักหมมไว้จนเป็นดินพอกหางหมู นิสัยก็จะพลอยด้านดื้อ เพราะคุ้นเคยกับอาบัติตลอดไป"

"ท่านเจ้าคะ พระสงฆ์ต้องฟังปาฏิโมกข์ทุก ๆ **๑๕** วัน เช่นนี้ตลอดไปไม่มีเวลาว่างเว้นบ้างเลย ท่านจะทนกันไหวหรือเจ้าคะ" อุบาสิกาปูนคุณป้าที่ร่วมฟังอยู่ด้วยกล่าวขึ้นในเมื่อท่านเจ้าผ่อนระยะชี้แจง

"มีคราวเว้นไม่ต้องฟังปาฏิโมกข์อยู่คราวเดียว คือวันปวารณาออกพรรษา แต่ก็ต้องชำระดนให้หมดจากอาบัติเหมือนกัน เป็นแต่ให้กล่าวยอมตัวรับฟังการตักเตือนของเพื่อนภิกษุที่เรียกว่าปวารณาแทนการฟังปาฏิโมกข์เท่านั้น

ที่ว่าต้องฟังปาฏิโมกข์ตลอดไป รวมปี ๑ ได้ ๒๓ ครั้ง ยกให้เป็นปวารณาตอนออกพรรษาเสีย ๑ ครั้งนั้น สำหรับพระใหม่ๆก็คงจะรู้สึกอิดหนาระอาใจบ้าง เพราะฟังไม่รู้เรื่อง ต้องนั่งประนมมือแช่วอยู่ตั้งค่อนชั่วโมง แต่เมื่อนึกถึงว่าเป็นหน้าที่ของตนที่บวชเป็นพระ จำเป็นต้องอดทนปฏิบัติหน้าที่ให้ครบถ้วน จะเลือกทำเลือกปฏิบัติเอาตามใจสะดวกของตน ก็จะชื่อว่าการบวชของตนบกพร่องความเป็นพระไม่สมบูรณ์ มิหนำซ้ำกลับจะได้ชื่อว่า บวชเข้ามาทำลายพระศาสนา หรือบวชแต่เพียงเครื่องนุ่งห่ม จิตใจมิได้บวชด้วย

เมื่ออดทนปฏิบัติไปตามระเบียบของท่านด้วยเห็นว่าเป็นหน้าที่ของตนผู้บวชเป็นพระ และหมั่นศึกษาหาคุณประโยชน์ในการฟังปาฏิโมกข์ตามที่กล่าวมาจากตำรา และไต่ถาม ไม่กี่คราวก็จะค่อยคุ้นใจเคยตัวไปเอง

การพักผ่อนอิริยาบถ หรือการรับประทานอาหารของบุคคลธรรมดาทั่วไป ก็กระทำซ้ำๆกันอยู่จนตลอดชีวิต เช่นการยืน เดิน นั่ง นอน รับประทานอาหาร เช้า กลางวัน เย็น หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนเช่นนี้อยู่ทุกวัน ทำไมไม่รู้สึกเบื่อหน่ายบ้าง ส่วนการฟังปาฏิโมกข์ของพระถึง ๑๕ วันต่อครั้ง ยังจะน่าอิดหนาระอาใจถึงกับจะอดทนไม่ไหวเทียวหรือ?

ผู้ที่รู้สึกว่า จะอดทนปฏิบัติตามระเบียบนี้ไม่ตลอด เลือกทำเลือกงดเว้นดังที่เคยทราบว่ายอมประชุมฟังปาฏิโมกข์เฉพาะในพรรษา ออกพรรษาแล้วงดอย่างนี้ เท่ากับประกาศตัวว่า อ่อนแอสู้ระเบียบดีงามของท่านไม่ได้ เป็นการหมักหมมอาบัติไว้พอกพูนจิตใจตั้ง ๙ เดือน ยังจะทนบวชอาศัยพระศาสนาอยู่ทำไม ประโยชน์ตนเองก็ได้เพียงลาภสักการะ เพราะอาศัยพระศาสนา กลับจะมาทำลายระเบียบแบบแผนของพระศาสนาด้วยการบั่นทอนเอาตามอำเภอใจ ในพระวินัยท่านตำหนิว่า ผู้มีศีลจารวัตรบกพร่อง สะสมความผิดติดตัวไว้ ให้หมักหมมอัธยาศัย ย่อมจะไม่เป็นศรีแก่พระศาสนาได้เลย

ธรรมดาคนเราอาบน้ำชำระเหงื่อไคล วันละอย่างน้อย ๑ ครั้ง เพื่อให้ร่างกายสละสลวยหมดจด ถึงอาบแล้วต่อไปชั่วครู่ยามจะเกิดมีเหงื่อไคลอีก ได้อาบน้ำชำระกายอีก ก็ย่อมชื่นอกชื่นใจได้ทุกคราวที่อาบ ถ้าจะไม่รู้จักอาบเสียเลย หรือมีโอกาสอาบได้น้อยครั้ง ร่างกายก็ย่อมเหนอะหนะเป็นที่น่ารังเกียจ สะอิดสะเอียนแม้แก่ตนเองตลอดถึงผู้อื่นด้วย ฉันใด พระภิกษุไม่สนใจปฏิบัติตามระเบียบพระวินัยย่อหย่อนในการฟังปาฏิโมกข์ ก็เท่ากับสะสมอาบัติไว้พอกพูนตนให้ทวียิ่งขึ้นจนดรงกับสำนวนว่า อาบัติเกาะไม่ติด ย่อมเป็นที่รังเกียจของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ฉะนั้น"

"ได้ฟังพระคุณเจ้าชี้แจง ทั้งได้มาเห็นพิธีจริงด้วยตาตนเองเช่นนี้ ทำให้หูตาสว่างไสว รู้หลักปฏิบัติของพระสงฆ์อีกมากเจ้าค่ะ" คุณป้ากล่าวอนุโมทนา

"ที่จริงเรื่องการฟังปาฏิโมกข์นี้ คุณประโยชน์ก็เกิดแก่ฝ่ายภิกษุเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับชาวบ้านเลย แต่เพราะมีคุณแอบแฝงอยู่หลายประการ ดังการแสดงอาบัติเพื่อปลดเปลื้องความผิดทุก ๑๕ วัน นี้เป็นอุบายบังคับให้คอยละบาป เพื่อบำเพ็ญบุญไปในตัว ก็เป็นที่ต้องการของคนทั่วไป

อนึ่ง การแสดงอาบัติ มิใช่จะแสดงได้ต่อเมื่อถึงวันปาฏิโมกข์ วันอื่นแสดงมิได้เท่านั้น ปกติภิกษุรูปใดต้องอาบัติ รู้ตัวว่าต้องแล้วก็เป็นหน้าที่ของภิกษุรูปนั้น จะต้องแสดงคืนทันที เพื่อกลับเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยศีลต่อไป ไม่ต้องรอให้ถึงวันฟังปาฏิโมกข์ เหมือนกับการอาบน้ำทุกครั้งที่ร่างกายสกปรก แต่หากจะมีภิกษุยังไม่สนใจแสดงอาบัติในขณะที่ต้องอยู่บ้าง พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติเป็นกฎตายตัวว่า เก็บอาบัติเก็บความผิดไว้ได้ไม่เกิน ๑๕ วัน ด้วยวิธีให้แสดงอาบัติก่อนจึงร่วมประชุมฟังปาฏิโมกข์ได้ ชาวบ้านรู้เรื่องของพระ สนใจศึกษาจดส่วนดีงามไปประพฤติบ้าง ก็ไม่มีทางเสียหายอย่างไร กลับจะเป็นความรู้ไว้พิจารณาคุณสมบัติของพระภิกษุเพิ่มสติปัญญาขึ้นอีกไม่น้อย" ท่านเจ้าผ่อนอธิบาย

"การทำวัตรสวดมนต์ เช้า-เย็น พระพุทธองค์บัญญัติเหมือนการฟังปาฏิโมกข์หรือเปล่าเจ้าคะ เจ้าประคุณ อย่าถือโทษหาว่ารบกวนไต่ถามนอกเรื่องเลยเจ้าค่ะ เพราะติดใจสงสัยมานานแล้ว" อุบาสิกาปูนคุณป้าประนมมือเรียนถาม ด้วยความเคารพและเกรงใจ

"ไม่มีโทษอะไรต้องถือหรอก" ท่านเจ้าโอภาปราศรัย

"ดีเสียอีก เมื่อสงสัยเรื่องอะไร ได่ถามมาจะได้มีเรื่องสนทนาต่อไป หาไม่แล้วพูดคนเดียวมักหมดเรื่องเร็ว" ท่านเจ้าเปิดเผยให้ความสะดวกใจ แล้วชี้แจงต่อ

"การทำวัตร สวดมนต์เช้า-เย็น พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติไว้เหมือนอย่างปาฏิโมกข์ เป็นเพียงระเบียบนัดหมายของสำนักสงฆ์นั้น ๆ ที่ตั้งกำหนดให้ปฏิบัติในสำนักของตนตามความเหมาะสม เรียกตามภาษาวัดว่า กัตติกา หรือกติกา หมายความว่า ข้อนัดหมายสำหรับปฏิบัติร่วมกัน และมักจะมีบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนเหมือนกัน เป็นระเบียบอบรมสนับสนุนการปฏิบัติตามพระวินัยให้รัดกุมยิ่งขึ้นส่วนหนึ่ง

ว่าเฉพาะการทำวัตรเช้า-เย็นนั้น ใจความสำคัญที่ใช้สวด ก็มีพรรณนาถึง คุณพระพุทธ, พระธรรม พระสงฆ์ นำมาสาธยายให้เป็นการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยประจำทุกเช้าเย็น อบรมฝึกฝนใจให้มั่นคงในพระคุณนั้น ๆ จะได้เป็นเหตุเตือนใจเกิดศรัทธาเลื่อมใสให้ละบาป บำเพ็ญบุญตามหน้าที่ของตนผู้เป็นบรรพชิต

ในขณะสาธยาย ก็เท่ากับฝึกอบรมอารมณ์ให้ยึดเหนี่ยวอยู่ในบทที่สวด ไม่ซัดส่าย ฟุ้งซ่าน ท่านถือว่านับเนื่องเป็นสมถะ คือรักษาอารมณ์ให้สงบประการหนึ่ง ปฏิบัติได้เสมอย่อมเกิดคุณประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเอง ชวนให้เคร่งครัดต่อพระวินัยยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังถือเป็นโอกาสฝึกฝนการนุ่งห่ม การไหว้กราบ การสวดให้ถูกอักขระพยัญชนะตามเสียงหนัก เบา สั้นยาว เอื้อนสังโยค ให้พร้อมเพรียงจังหวะขึ้นลงเหมือนฝึกสามัคคีทางกาย และทางเปล่งเสียงด้วย และให้ท่องจำสูตรต่างๆ อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าได้แม่นยำ ไว้สอนตนเองและผู้อื่นได้สะดวก ตลอดจนการอบรมให้ตรงต่อเวลากำหนดนัดหมาย

ผู้ฝ่าฝืน ย่อมถือว่า ผู้ผิดตามกติกา เท่ากับฝ่าฝืนข้อบังคับของเจ้าอาวาส ไม่เป็นมงคลแก่ตนเลย ยิ่งกว่านั้น ชื่อว่าขาดการฝึกฝนอบรมอารมณ์ตามแนวอนุสสติเป็นการถอนอารมณ์พระออกนำอารมณ์ชาวบ้านเข้าประจำแทน ทั้งๆ ที่ตนก็ยังโกนผมนุ่งเหลืองห่มเหลืองอยู่ เมื่ออารมณ์เคลื่อนคลายไปเสียเช่นนี้แล้ว การฝึกฝนอบรมประการอื่นๆ ก็ชื่อว่าพลอยบกพร่องตามกัน ขาดการให้ความพร้อมเพรียงแก่หมู่คณะ ยิ่งทรงเพศภิกษุนานไปเท่าไร อายุพรรษาเท่านั้นที่ได้มากขึ้น ส่วนคุณธรรมของพระเถระมักจะมืดมนลงทุกที การละเมิดกติกา ซึ่งมีเจ้าอาวาสปรากฏตนอยู่ ยังสามารถฝ่าฝืนได้ สำมะหาอะไรกับพระวินัย ซึ่งไม่มีองค์พระพุทธเจ้า จะไม่ละเมิดฝ่าฝืนได้ตามสบายใจ ผู้ยังมีหิริโอตตัปปะอยู่บ้างเท่านั้นที่ยังสืบต่อพระวินัยอยู่ถึงบัดนี้ ดามที่พูดมานี้ พอหายสงสัยบ้างหรือยัง ถ้ายังไม่หมดสงสัยถามอีกก็ได้" ท่านเจ้าเปิดทางให้

"หมดสงสัยแล้วเจ้าค่ะ" อุบาสิกาปูนคุณป้าเรียนตอบพร้อมกับยกมือไหว้

"ขอโอกาสให้ติฉันต่อเรื่องอีกสักนิด เจ้าค่ะ" คุณป้าขอแถม "คือเมื่อได้ฟังชี้แจงเรื่องทำวัตรสวดมนต์แล้ว เลยชวนให้นึกถึงการเทศนาเช้า เย็น ขึ้นมาบ้างว่า มีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าอย่างไรบ้างหรือไม่ เจ้าคะ?"

"ถามมานี้ ก็ดีเหมือนกัน" ท่านเจ้าเริ่มอธิบาย "การมีเทศน์เช้าเย็น ในวันพระนี้เป็นเรื่องของฝ่ายวัด ไม่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าอย่างไรเลย แต่คงอาศัยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่แนะให้มีการประชุมฟังคำแนะนำสั่งสอน ๗ วันครั้ง ๑ เท่ากับดรากตรำกำลังกายมา ๖ วันแล้ว หาเวลาพักผ่อนทางกาย ด้วยวิธีหาความเจริญทางจิตใจเข้าแทน โดยท่านแนะนำว่า เมื่อประชุมกันแล้ว ผู้ฉลาดสามารถก็กล่าวข้อธรรมคำสั่งสอนสู่กันฟัง ผู้ฟังก็ตั้งใจสงบฟังโดยเคารพเป็นการแสวงหาอาชีพด้านจิตใจ เพื่อปฏิบัติตามนัยคำสอนนี้ ฝ่ายวัดจึงจัดเป็นประเพณีประจำ ถึงวันพระ ก็มีการประชุมสวดมนต์ไหว้พระ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายอุบาสิกา ต่อไป อุบาสิกามีการสมาทานศีลฟังธรรมเทศนา บางสำนักก็มีมากกัณฑ์บ้าง น้อยกัณฑ์บ้าง สุดแต่ความเหมาะสมการลงทำวัตรสวดมนต์ฟังเทศน์นี้ ถึงจะไม่มีอุบาสกอุบาสิกามาสดับฟัง พระภิกษุสามเณรก็ฟัง

กันเอง เพราะถือตามหลักพหูสูตได้ยินได้ฟังมาก ย่อมเป็นเหตุเจริญปัญญา เจริญในคุณธรรม" ท่านเจ้าผ่อนอธิบาย

"ท่านเจ้าคะ ถึงเวลาทำวัตรเย็นของอุบาสก อุบาสิกาแล้วเจ้าค่ะ" อุบาสิกาปูนคุณป้าประนมมือเตือน

ท่านเจ้าดูนาฬิกาแล้ว ปรารภขึ้นว่า "ธัมมสากัจฉาวันนี้มีเรื่องชี้แจงเพลินมากไปหน่อย สมควรพักไต้แล้ว" ก่อนกลับท่านเจ้าหันมาทางข้าพเจ้าว่า "หนู ศ. ไม่มีเรื่องอะไรถามอีกหรือ เห็นเงียบอยู่นาน แต่ถ้ามีข้อสงสัยก็ต้องยกไปวันพระหน้า"

"**วันนี้ มีเรื่องสงสัยเท่านี้เจ้าค่ะ**" ข้าพเจ้าตอบแล้วก้มลงกราบบนมัสการ

๒๒. พิธีงาน

เวลาเย็นประมาณ ๑๗ น. เศษ ข้าพเจ้าเดินผ่านหน้าห้องรับแขกมุ่งแต่ธุระส่วนตัว ไม่ทันทราบว่ามีแขกผู้ใหญ่กำลังสนทนาอยู่ภายใน ครั้นได้ยินเสียงคุณลุงเรียกจึงได้สำนึกตัวเข้าไปหาท่าน ทำความเคารพแล้วกล่าวขอประทานโทษ ที่ขาดความสังเกต

"หาน้ำเย็นหอม ๆ มาเลี้ยงคุณป้าหน่อยซิ" คุณลุงออกคำสั่งพร้อมกันนั้นได้เห็นคุณป้าอยู่บ้านใกล้เคียง ที่เคยนำกฐินทางเรือไปถวายเมื่อ ๒-๓ ปีก่อน สนทนาอยู่กับคุณลุงคุณป้าด้วย

"น้ำชาจีนร้อน ๆ ดีกว่าหนูศุ. เรากันเอง ไม่ต้องถือธรรมเนียมนักก็ได้นะจ๊ะ" คุณป้าบ้านใกล้ปราศรัยไมตรี

เมื่อข้าพเจ้านำน้ำชาจีนมาให้ตามประสงค์แล้ว เลยนั่งคอยรับใช้อยู่ริมประตู คุณลุงได้ปรารภขึ้นว่า "ที่คุณนายปรารภทำบุญอายุครบ ๖๐ ปีนั้น ได้กะกำหนดวันแล้วหรือยัง"

"กำหนดแล้วค่ะ วันเสาร์ที่ ๑๕ เดือนหน้านี่แหละค่ะ" คุณป้าบ้านใกล้ตอบ

"กะจะเลี้ยงพระสักกี่รูป วัดไหนบ้าง เตรียมอาราธนาท่านแล้วหรือยัง ?" คุณลุงถามต่อ

"เรามันบ้านเล็กคับแคบ ดิฉันกะว่าจะเลี้ยงสัก ๑๐ รูป นอกนั้นใช้วิธีใส่บาตร ๖๐ รูปแทน ยังไม่ได้เตรียมอาราธนาเลยค่ะ ที่มาหานี่ก็อยากจะปรึกษาหารือว่าจะควรอาราธนาวัดไหนบ้าง ดิฉันไม่สู้จะเข้าใจ" คุณป้าบ้านใกล้ชี้แจง

"งานสำคัญเช่นนี้ ควรเลือกพระที่คุ้นเคยเกี่ยวข้อง เช่น วัด คุณผู้ชายเคยบวชเรียน หรือลูกหลานเคยบวชหรือเกี่ยวข้องเป็นญาติ เป็นที่เคารพนับถือคุ้นเคย จะได้ขอศีลขอพรท่านด้วยความสบายใจ และควรทำฎีกาบอกเรื่องงานกำหนดวัน เวลา สถานที่ มีรถรับหรือไม่ให้ชัดเจน ถวายให้ท่านถือเป็นประจำไว้ ใครมาอาราธนาภายหลังพ้องวันเวลากัน ท่านจะได้บอกขัดข้องไปธรรมเนียมของพระ เมื่อรับอาราธนารายไหนไว้ก่อนแล้ว ภายหลังมีผู้อาราธนาซ้ำกัน ยกเว้นแต่งานหลวงเท่านั้น ท่านต้องถือรายรับอาราธนาก่อนเป็นสำคัญ ยิ่งงานคุณนายกำหนดวันเสาร์ด้วยเช่นนี้ มักจะพ้องงานกันมาก เพราะต่างก็ต้องการวันหยุดงาน ต้องรีบวางฎีกาเสียก่อนแต่เนิ่นเดี๋ยวอาราธนาพระไม่ได้สมเจตนา จะทำให้เสียใจภายหลัง อย่ามัวรอว่ามีเวลาอีกนานเลย สมัยนี้เขาจองกันเป็นแรมเดือนแล้วละครับ" คุณลุงชี้แจง

"นั่นซิคะ จึงได้รีบมาปรึกษา ต้องขอความกรุณาคุณผู้ชายด้วยนะคะ เรื่องพิธีรีตองเกี่ยวกับพระกับเจ้า พรุ่งนี้ดิฉันจะลองกำหนดชื่อพระมาให้ทราบ และช่วยจัดการอาราธนาให้ด้วยนะคะ นึกว่าทำบุญร่วมกัน"

"ยินดีช่วยด้วยความเต็มใจครับ ไม่ต้องเกรงใจ สิ่งไรที่ผมช่วยได้ แนะนำได้ เป็นยินดีช่วยอย่างเต็มที่เลยครับ" คุณลุงกล่าวปวารณาตัว

"ผมอยากแนะนำบางสิ่งบางอย่างในพิธีสงฆ์ไว้บ้าง ตามที่เห็นมามากหลายต่อหลายแห่ง มักจะทำไปตามประเพณีเสียมาก ไม่ใคร่นึกถึงความสำคัญของพิธีสงฆ์เท่าไรนัก คอยจะอ้างแก้ตัวในสิ่งบกพร่องว่าพระท่านไม่ถือสาหาความอะไรดอก ก็มีความจริงอยู่บ้าง แต่ไม่ควรลืมว่าท่านไม่ใช่พระอิฐพระปูน ทั้งท่านก็มิได้มาเอง เราเชื้อเชิญขออาราธนาท่านมา ครั้นท่านมาถึงบ้านเรา แทนที่จะได้รับการต้อนรับตามฐานะด้วยความคารวะ กลับพบเห็นแต่การบกพร่อง เห็นเป็นผู้ไม่มีความสำคัญอะไร โดยเฉพาะเวลาฉันอาหาร ควรนึกถึงสภาพของพระบ้างว่า ว่างอาหารอยู่ตั้ง ๑๘ ชั่วโมง ก่อนฉันอาหารเช้าก็ควรรีบเร่งถวายให้เช้าที่สุดได้เป็นดี จะได้สมกับท้องว่างมานาน และจะได้ห่างกับเวลาเพลมาก ๆ เพื่ออาหารเพลจะได้เจริญเพิ่มขึ้นอีก นี่ผมก็ออกจะเป็นทนายแทนพระคุณเจ้ามากไปกระมังครับคุณนาย"

"ไม่มากมายอะไรดอกคุณ ดิฉันก็ขอสนับสนุน เพราะท่านเจ้าที่วัดก็เคยปรารภให้ฟังบ่อย ๆ ท่านยังเล่าว่า บางรายถึงกับทำให้ธาตุเสีย เพราะผิดเวลาอาหารมากไป" คุณป้าสนับสนุน

"อ้อ ดิฉันเพิ่งนึกได้ ถึงเรื่องการบูชาพระ ตามงานชาวบ้านหรืองานเกี่ยวกับราชการก็ตาม ที่จัดสถานที่แบบนั่งเก้าอี้ เคยเห็นเวลาประธานยืนขึ้นจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แขกทั้งหลายนั่งตามปกติก็มีเป็นส่วนมาก บางงานพอประธานยืนขึ้นจุดธูปเทียน แขกทั้งหลายก็พร้อมกันยืนประนมมือ เมื่อประธานนั่ง จึงนั่งพร้อมกันก็มี ดิฉันสนใจวิธีหลังนี้ ได้กระซิบถามผู้ทำหน้าที่จุดเทียนชนวน และอาราธนาศีล เขาให้ความเห็นว่า เป็นการยืนบูชาพระร่วมกับประธานด้วย หรือมิฉะนั้นก็เป็นการแสดงความเคารพท่านผู้เป็นประธาน ด้วยกิริยายืนเป็นการแสดงความเคารพตามแบบของพระศาสนา อย่างไหนจะสมกว่ากันคะ" คุณป้าบ้านใกล้ถามเชิงขอร้อง

"วิธียืนตามผู้เป็นประธาน ผมว่าเหมาะสมกว่า ถูกหลักถูกเกณฑ์ดี แต่ถ้าจัดแบบนั่งกับพื้น เมื่อประธานหรือเจ้าของงานจุดธูปเทียน แขกทั้งหลายจะควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง ผมคิดว่า เพียงยกมือประนมก็น่าจะเหมาะ เพราะพิธีต่อไปก็จะมีการสมาทานศีลฟังสวดมนต์สวดพร ซึ่งจะต้องประนมมือฟังอยู่แล้ว หรือเห็นอย่างไรครับ" คุณลุงขอความเห็นบ้าง

"ก็เหมาะสมดีค่ะ ดิฉันเห็นด้วย เรื่องการยืนประนมมือรับศีลฟังพระสวดมนต์ในพิธีนั่งเก้าอี้ ดิฉันเคยนึกชมท่านพวกอนุศาสนาจารย์อยู่เสมอ แม้ท่านต้องยืนอยู่ในบริเวณพิธีด้วยไม่มีตำแหน่งนั่ง ท่านก็ประนมมือฟังจนตลอด ทำไมท่านช่างไม่แนะนำทหารที่ท่านไปอบรมให้ถือเป็นแบบอย่างบ้าง ถ้าเราได้ทหารทั้งหมดทุกกองทัพ ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย ยึดถือปฏิบัติตามอย่างอนุศาสนาจารย์ทั้งหลายได้ทั่วกัน ก็เท่ากับมีตัวอย่างอันดีงาม เผยแพร่กว้างขวางพอใช้ทีเดียวนะคะ" คุณป้าบ้านใกล้ออกความเห็นอย่างน่าฟัง

"น่าคิดเหมือนกันครับ ส่วนผมขอเพิ่มอีกหน่อยในพิธีนั่งเก้าอี้กันแล้ว พิธีกรที่ทำหน้าที่อาราธนาก็ไม่ควรนั่งที่พื้นควรยืนอาราธนาอยู่เบื้องหน้าอาสน์สงฆ์ ตรงพระรูปที่ ๔ ที่ ๕ หันหลังไปปลายอาสน์สงฆ์ อย่ายืนบังหน้าผู้เป็นประธาน แม้นั่งกับพื้นก็อนุโลมตามนัยนี้ จะเหมาะสม" คุณลุงฝากความคิดเห็น แล้วกล่าวต่อว่า

"งานฉลองอายุเช่นนี้ ธรรมเนียมเขาต้องมีการปล่อยนกปล่อยปลาด้วยเพื่อเป็นกุศลส่งเสริมอายุให้ยืนยาวต่อไป คุณนายต้องเตรียมไว้ด้วย แต่ผมเห็นว่าเมื่อทำไปตามธรรมเนียมไม่ได้เกิดจากน้ำใสใจจริงอานิสงส์น่าจะน้อยเต็มที ถ้าจะให้ดีแล้วอย่ามัวรอปล่อยปลาปล่อยนก เฉพาะแต่เวลาจะทำบุญอายุหรือทำบุญวันเกิดเท่านั้นเลย ควรคิดปล่อยสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าตัวเล็กตัวน้อยเพียงไร ให้รอดชีวิตอยู่เสมอดีกว่า เช่น มด ยุง หรือปลวก แมลงวัน ที่คอยรบกวนเราอยู่นี้อย่าไปบี้ ฆ่า ตบ ตี ให้มันตาย หรือเห็นมันลำบากอยู่ก็ช่วยให้มันปลอดภัยทุกคราวที่พบเห็น อย่างนี้ดูจะเป็นการช่วยต่ออายุให้ยืนยาวครั้งละเล็กคราวละน้อยเพราะช่วยชีวิตสัตว์นั้น ๆ ไว้ ดีกว่าจะคอยปลดปล่อยแต่ตอนทำบุญอายุ ยิ่งในระหว่างยังไม่ได้ทำบุญ เราทำลายชีวิตสัตว์เสียอเนกอนันต์ทั้งเล็กทั้งใหญ่ แล้วจะมาทำบุญแก้ตัวปีละครั้ง รู้สึกว่าจำนวนชีวิตสัตว์ที่ถูกปลดปล่อย ไม่เพียงพอสมส่วนกับที่ถูกฆ่าทำลายเลย ต้นตำราท่านก็แสดงถึงว่าเห็นสัตว์กำลังตกอยู่ในที่ใกล้อันตรายแก่ชีวิต เกิดน้ำใจสงสารช่วยขวนขวายให้รอดชีวิตได้ทันที จึงเป็นอานิสงส์ต่ออายุให้ยืนยาว จึงน่าที่ผู้อยากจะมีอายุยืนควรช่วยชีวิตสัตว์ทุกชนิด ไม่ว่าเล็กใหญ่ ซึ่งก็ล้วนแต่มีชีวิตเหมือนกันให้รอดชีวิตอยู่เสมอ คงจะเป็นกุศลต่ออายุได้มากอย่างแน่นอนครับ"

"เมื่อมาปรารภกันถึงพิธีทำบุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์เช่นนี้ ดิฉันก็อยากนำข้อสงสัยมาร่วมหารือด้วยสักเรื่องหนึ่ง คือการประเคนของแก่พระสงฆ์นั้นจะเข้าใกล้ท่านเพียงไหนจึงจะถูกระเบียบ ยิ่งพวกเราเป็นผู้หญิงด้วย ชิดเกินไปก็ดูไม่งามตา ห่างเกินไป ก็ทำพระท่านตะขิดตะขวงใจ คุณพอมีความเข้าใจอธิบายสู่กันฟังบ้างซิคะ" คุณป้าขอความเห็นกะคุณลุง

"ผมเคยบวชเคยเรียนมาแล้ว เรื่องประเคนของแก่พระนี้ พอมีความรู้อยู่บ้าง" คุณลุงปรารภในเชิงพูดกับคุณป้าบ้านใกล้ แล้วชี้แจงต่อเรื่อง

"เล่าถึงเรื่องเดิมก่อนจะได้เข้าใจซึมซาบดี คือเดิมเมื่อยังไม่มีพระพุทธบัญญัติเรื่องการรับประเคนนี้ สงฆ์สาวกทั้งหลาย ต่างก็หยิบอาหารฉันได้เองตามอัธยาศัย ต่อมามีภิกษุบางรูปเห็นอาหารเครื่องเซ่นตามสถานที่นั้น ๆ คิดว่าไม่มีเจ้าของหวงห้าม แล้วจึงหยิบฉันตามสำพังชาวบ้านเห็นกิริยาภิกษุหยิบเครื่องเซ่นฉันเอาเอง ก็ติเตียนว่าไม่เป็นกิริยาที่เหมาะสม น่าจะให้มีผู้หยิบยื่นให้เสียก่อน เมื่อความเรื่องนี้ทราบถึงองค์พระพุทธเจ้า ทรงเห็นสมจริงกับคำติเตียน จึงทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทว่า **ภิกษุกลืนกินอาหารที่ไม่มีผู้ให้ คือยังไม่ได้รับประเคนก่อน ให้ล่วง**

ทวารปากเข้าไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่น้ำสะอาดและไม้สีฟัน ดังนั้นอาหารทุกชนิดไม่เลือกหวานเลือกคาว ภิกษุจะต้องได้รับประเคน คือ การหยิบส่งให้ก่อนจึงฉันได้ไม่เป็นอาบัติ ถ้าหยิบอาหารที่ยังไม่มีใครประเคนด้วยตนเองมาฉัน ท่านปรับโทษเป็นอาบัติ

ที่นี้เล่าถึงวิธีประเคน สิ่งของนั้นไม่ใหญ่ถึงต้องหาม พอยกคนเดียวได้ตามธรรมดา ตัวเขาน้อมเข้ามาใกล้ห่างกันเพียง ๑ ศอก หรืออย่างจะสอนเด็กให้เข้าใจง่ายก็ว่า เข้าไปใกล้พอให้พระท่านเขกหัวถึงเป็นใช้ได้ อย่างนี้สำหรับผู้ชายประเคน ส่วนผู้หญิงไม่ประเคนถึงมือพระ ท่านใช้วัตถุอื่นแทนมือ เช่นบาตรหรือผ้ากราบ หญิงวางสิ่งของบนผ้ากราบ หรือใส่ในบาตร เป็นการประเคนใช้ได้เหมือนกัน เว้นแต่ว่าห่างเกินศอกอย่างนี้ ต้องให้ผู้ชายประเคนใหม่ในหัตถบาส เคยเห็นบ่อย ๆ ผู้หญิงประเคนได้หัตถบาสเรียบร้อยแล้ว ยังต้องมีผู้ชายช่วยประเคนใหม่อีกทุกครั้ง ออกจะเคร่งเกินไปหน่อย แต่อย่างอุตริมักง่ายใช้วิธีประเคนด้วยจับเพียงมุมผ้าปูโต๊ะ ซึ่งจัดอาหารพร้อมบนโต๊ะถวายให้พระรับ ถือว่าได้ประเคนอาหารบนโต๊ะนั้นทั้งหมดแล้ว ผิดลักษณะการประเคน ใช้ไม่ได้ หรืออีกอย่างหนึ่ง พระรับประเคนสำรับอาหารที่หนึ่งแล้ว ยังมีอาหารอื่นอีกมากที่พระท่านถือสำรับที่ประเคนแล้วไว้ นอกนั้นผู้ประเคนก็ยกมาชนกับสำรับนั้นต่อกันเป็นพืดไป อย่างนี้ก็มักง่ายสิ้นดีเหมือนกัน ว่ากันในหลักประเคนของแก่พระ ผู้ประเคนอยู่ห่างพระ ๑ ศอก ท่านจะรับด้วยมือหรือวัตถุอื่นแทนมือก็นับว่าได้ลักษณะการรับประเคน และการรับประเคนให้ถูกลักษณะเช่นนี้ ก็เฉพาะถวายอาหารเท่านั้น สิ่งของเครื่องใช้ที่ไม่ใช่อาหารจะไม่ประเคน หรือประเคนไม่ถูกลักษณะก็ไม่เป็นไร บางรายประเคนจนกระทั่งกระโถนที่ต้อนรับ ออกจะหนักไปสักหน่อย นึกถึงเรื่องขำขันเกี่ยวกับการรับประเคนของพระผู้เคร่งครัดมาก ท่านต้องการจะให้เจตนาของผู้ประเคน กับอาการประเคนพอเหมาะตรงกัน ทั้งผู้ประเคนและผู้รับ พอผู้ประเคนน้อมเข้ามาใกล้ได้ระยะแล้วยกภาชนะอาหารกระดกขึ้นส่งให้ ถ้าท่านเอื้อมมือรับไม่พร้อมกับอาการถวายนั้น หรือว่าเจตนารับของท่านยังไม่พร้อม ท่านกลับหดมือเช็ดหน้าตัก ๒-๓ ครั้ง แล้วให้ประเคนใหม่ ประตักประเดิดเช่นนี้ตั้ง ๓-๔ หน ทุกครั้งรับประเคน กว่าจะได้ฉันอาหารแต่ละคราวเหมือนต้องเล่นจำอวดเช่นนี้ก่อนเสมอ อีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับชาวต่างประเทศ เห็นอาการของพระต้องให้ประเคนก่อน จึงฉันอาหารได้ เขาจึงปรารภขึ้นว่า "ใครจะมาเกียจคร้านเกินสงฆ์ไทยเห็นจะไม่มีอีกแล้ว จนอาหารวางอยู่ตรงหน้า ก็หยิบกินเองไม่ได้ ต้องรอให้มีคนส่งให้เสียก่อน" เท่านี้ก็เห็นจะพอประดับสติปัญญาสาธุสตรีทั้งหลายแล้ว" คุณลุงจบการชี้แจงด้วยสำนวนขำขัน

"คุณพี่ไม่ต้องติดเครื่องกัณฑ์ก็ได้นะคะ แต่ดิฉันกำลังนึกถึงงานของคุณพี่อยู่ ว่าจะต้องตระเตรียมอะไรบ้าง ทั้งสิ่งของและวิธีดำเนินงาน เผอิญนึกถึงเครื่องกรวดน้ำขึ้นมาก็เลยขอเตือนเสียทีเดียวว่า อย่าลืมเป็นอันขาด เคยนึกอับอายขายหน้าพระแทนเจ้าภาพมาหลายงานแล้ว พอพระเริ่มจะอนุโมทนา ยถา สัพพี ก็เลยหยุดรอเจ้าของงานเที่ยวหาเครื่องกรวดน้ำ บางบ้านไม่ได้

เตรียมไว้ เลยต้องจับแพะชนแกะใช้แก้วน้ำเย็นบ้างถ้วยหูน้ำชาบ้าง บางรายนำมาแต่ภาชนะน้ำไม่มีบ้าง ลืมนึกถึงภาชนะที่รองรับน้ำกรวดบ้าง เอะอะวุ่นวายพิลึกละ เครื่องกรวดน้ำนี้จำเป็นต้องใช้ประจำพิธีสงฆ์ในเวลาสุดท้ายที่พระอนุโมทนา ไม่เลือกว่างานมงคลหรืออวมงคล เจ้างานผู้ถี่ถ้วนรอบคอบจะต้องเตรียมพร้อมไว้เสมอ ยิ่งเดี๋ยวนี้มีจำหน่ายในห้องตลาดเกลื่อนอยู่แล้ว ชาวเรานับถือศาสนาพุทธ น่าจะได้สะสมประจำบ้านไว้ ของอย่างอื่นยังอุตส่าห์ซื้อหามาได้ เครื่องบูชาประจำบ้าน เครื่องใช้สำหรับทำบุญอย่างเครื่องกรวดน้ำเท่านี้ ก็สมควรจะได้สะสมพร้อมไว้ อย่ามัวนึกว่าบ้านเรานานทีปีหน จะได้ทำบุญสักครั้ง เที่ยวหยิบยืมเขาพอเสร็จงานส่งคืนก็พอแล้ว จะกลายเป็นมีแต่บ้าน ส่วนสมบัติของบ้านที่ควรมีไม่มี สวัสดีศรีสุข ก็จะพลอยหายากไปด้วย" คุณป้าเล่าแถลงอย่างเห็นจริงเห็นจัง

"มีเจ้าค่ะ เครื่องกรวดน้ำ ที่บูชา อาสนะ หมอนอิง กระโถน ขันน้ำ มีพร้อม แต่ยังไม่ได้สำรวจจะมีอะไรขาดตกบกพร่องบ้าง กลับไปนี่จะเริ่มตรวจตรากันเสียที แต่ยังอยากจะทราบถึงเรื่องกรวดน้ำว่าเป็นพิธีสำคัญจำเป็นอย่างไร จึงต้องมีประจำทุกงานและจะปฏิบัติอย่างไรจึงเหมาะสม" คุณป้าบ้านใกล้มุ่งเข้าหาคุณลุงอีก

"เรื่องกรวดน้ำนี้ก็ดีอีกเหมือนกัน พูดกันมาก็หลายครั้งแล้ว แต่พวกเรามักไม่ใคร่สนใจ เพราะขาดความสนใจในพิธีรีตองเหล่านี้ เลยชวนให้ขาดความสนใจในข้อธรรมคำสอนเสียด้วย อันที่จริงพิธีรีตองเหล่านี้ จะว่าเป็นการล่อให้เข้าหาหลักธรรมคำสอนก็ได้ หรือว่าเป็นอาการแสดงออกจากน้ำใจของผู้มีหลักประจำใจก็ได้ ไม่ต้องบอกศักราชละนะ" คุณลุงพูดทำนองเย้าแล้วชี้แจงต่อ

"เรื่องการกรวดน้ำ ว่าถึงหลักการ ก็คือใช้น้ำสะอาดเป็นวัตถุแทนบุญกุศล หรือแทนพัสดุที่จะยกให้ซึ่งเป็นของใหญ่โต เช่นพระเจ้าพิมพิสารถวายเวฬุวันให้เป็นสำนักสงฆ์ แก่พระศาสดา พระเวสสันดรยกช้างเผือกให้แก่พราหมณ์ หรือตอนยกมอบพระมัทรีให้แก่พระอินทร์ ผู้แปลงเป็นพราหมณ์เฒ่าเหล่านี้ ท่านก็ใช้วิธรดน้ำลงในมือผู้รับ แต่มาถึงปัจจุบันนี้คงเหลือความมุ่งหมายเพียงแทนบุญกุศล คือเมื่อได้บำเพ็ญกุศลอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยปรารภตนเอง อย่างคุณนายจะทำบุญฉลองอายุครบ ๖๐ ปีก็ตาม หรือปรารภผู้อื่นอย่างทำบุญงานศพ อุทิศกุศลแก่ท่านผู้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้วก็ตาม มีเจตนามุ่งอุทิศกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วนี้ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์พูนผลในสิ่งอันพึงปรารถนาแก่ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปปรโลก เพียงเพ่งใจอุทิศด้วยน้ำใจแน่แน่ว ก็ย่อมสำเร็จผลได้เหมือนกัน แต่ต้องการให้มีวัตถุเป็นเครื่องควบคุมอารมณ์อุทิศ จึงใช้น้ำสะอาดรินให้ไหลติดต่อเป็นสายเดียวมิให้ขาดตอน พร้อมกับเพ่งอารมณ์เฉพาะเจาะจงผู้รับไปด้วย

ที่ต้องให้รินน้ำลงเป็นสายเดียวกันนั้น ก็เพื่อให้สอดคล้องกับใจความที่พระท่านตั้งต้นว่า ยถา วาริวหา เป็นลำดับไป ใจความที่พระท่านว่า คือ "ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมยังสมุทรสาครให้บริ-

บูรณ์ ฉันใด ทานที่ท่านอุทิศให้แล้วแต่โลกนี้ ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้วได้ ฉันนั้น" คุณลุงพักแรง

"เราจะกรวดน้ำ อุทิศกุศลให้แก่คนเป็น ๆ บ้างไม่ได้หรือ ทำไมจึงกรวดน้ำให้เฉพาะแก่คนที่ตายแล้ว" คุณป้าแย้งแล้ว หันมาสบตากับข้าพเจ้า

"**ปัญหาแย้งข้อนี้ เข้าทีมาก** แต่ก็ไม่น่าจะเป็นปัญหาอะไร คนยังเป็นมีชีวิตอยู่ พูดจาวิสาสะกันได้สะดวกแล้ว จะให้อะไร อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ปัจจัย 4 เหล่านี้ หรือปัจจัยแก้วแหวน เงิน ทอง ก็ตาม ก็มอบให้แก่เจ้าตัวเองได้ถึงมืออยู่แล้ว จะต้องมัวเสียเวลากรวดน้ำอะไรกันอีก มีอะไรอยากให้ใคร อนุเคราะห์ สงเคราะห์ ก็รีบสงเคราะห์เข้าเถิด ทันตาเห็นดีกว่า จะมัวรอรับส่วนบุญจากยอดรักยอดใคร่ที่ไหนนั้น เป็นการหมายน้ำบ่อหน้า ยังเอาแน่นอนมิได้" คุณลุงพักอีก

"แก้ปัญหาข้อนี้ได้ชัดเจนดีแล้ว ขอถามต่ออีกว่า ทำไมจึงต้องเริ่มกรวดน้ำเมื่อเวลาพระว่า ยถา วริวหา เล่าคะ เคยเห็นบ่อยที่รอคอยให้พระสวดสัพพีพร้อมกันก่อน จึงเริ่มรินน้ำกรวด อย่างไหนจะถูกผิดเหมาะสมและไม่เหมาะสมอย่างไร" คุณป้าเริ่มขี่แพะไล่

"ผู้ที่รอคอยให้พระสวดสัพพีพร้อมกัน จึงเริ่มรินน้ำกรวดนั้นเป็นการปฏิบัติงานล่าช้าไม่สมจังหวะกับที่พระท่านส่งเสริมเจตนาอุทิศ คล้ายกับมีผู้โยนสิ่งของ ผู้รับไม่รับเมื่อของนั้นถึงมือ รอจนของตกดินแล้ว จึงแบมือหรือยื่นมือรับย่อมไม่ได้ทันที หรือหากก้มลงเก็บภายหลัง ของนั้นอาจชำรุดหรือเปรอะเปื้อนไม่บริสุทธิ์สะอาดฉันใดคำที่พระว่า ยถา นั้น เป็นใจความส่งเสริมร่วมกับเจตนาอุทิศกุศลผลบุญ ให้สำเร็จสมประสงค์ เหมือนน้ำไหลไปรวมเป็นทะเล และตั้งปรารถนาอะไรไว้ขอให้สมเต็มปรารถนาโดยเร็ว เหมือนพระจันทร์เพ็ญ จึงควรรินน้ำกรวดตั้งแต่เวลาพระเริ่มว่า ยถา ไปจนพระสัพพีพร้อมกัน จึงรินน้ำหมด เลิกกรวดน้ำประนมมือ ตั้งใจรับพร คือที่พระสวดสัพพีตลอดไปจนจบ ซึ่งตนเองจะเป็นผู้รับต่อไป ถ้ารอกรวดตอนสัพพี ก็เหมือนก้มลงเก็บของที่ตกดินแล้ว ข้อนี้ ก็ฉันนั้น" คุณลุงพักอีก

"**ขอต่ออีกนิดนะคะว่า** ทำไมจึงต้องใช้น้ำเป็นเครื่องกรวด ใช้อย่างอื่นบ้างไม่ได้หรือ" คุณป้าขอร้อง

"นี่ก็เห็นง่ายอีกนั่นแหละ พระท่านยกน้ำขึ้นเปรียบเทียบกับเจตนาอุทิศอยู่แล้ว จะไปใช้สิ่งอื่นมาประกอบพิธี จะกลายเป็นถามว่าไปไหนมา ตอบว่าสามวาสองศอก ไม่ตรงกับคำถาม หรือว่าจะรับแจกสิ่งของที่เป็นน้ำ ผู้รับก็ต้องมีภาชนะสำหรับขังน้ำอยู่ได้ไม่ร้าวรั่วทะลุจึงจะได้น้ำ ถ้าไปแบมือรับน้ำหรือสิ่งอื่นที่ไม่สมกัน ก็เปล่าประโยชน์ หรือมุ่งถึงว่า น้ำเป็นของเหลว อาจซึมซาบอาบเอิบได้ง่าย จึงมาแทนบุญกุศล ขอให้อาบเอิบถึงผู้ที่ตนเจาะจงอุทิศถึง โดยไม่มีอะไร

ขัดขวางก็ได้ หมดเรื่องกรวดน้ำหรือยัง เห็นจะเป็นด้วยเราต้องกรวดน้ำกันทุกพิธีสงฆ์นี่เองเรื่องจึงมาก" คุณลุงชะงักให้โอกาสต่อ

"ให้เวลาดิฉันถามแก้สงสัยสักข้อนะคะคุณนาย คือว่า วิธีกรวดน้ำบางหมู่บางคณะ ทำไมจึงรินน้ำกรวดบนนิ้วมือ หรือใช้นิ้วมือรองน้ำกรวด ดูจะเป็นน้ำกรวดที่ไม่สะอาด เพราะเหมือนน้ำล้างนิ้วมือไม่ผิดเลย ทำอย่างนี้เพียงคนเดียวยังพอทำเนา บางแห่งช่วยกันแหย่นิ้วลงไปร่วมให้น้ำล้างตั้ง ๕-๖ นิ้ว ดิฉันอดคิดเอาเองตามประสาโง่ ๆ ไม่ได้ว่า ถึงจะได้กรวดถูกต้องตั้งแต่พระเริ่มว่า ยถา ก็ตาม หากส่วนบุญตลบันดาลไปถึงผู้รับ จะมิเป็นบุญเหม็นตุเสียกระมังหรือคะ" คุณป้าบ้านใกล้กล่าวเชิงขอร้องคุณป้า

"ได้เรื่องสนุกอีกแล้ว วิธีอย่างที่เล่ามานี้ ผมเคยพูดมาบ่อย ๆ เหมือนกันว่า คงจำผิดจำพลาดมาจากท่านโบราณ คือ คนโบราณที่ใส่บาตรพระเวลาเช้าเป็นประจำ ครั้นใส่หมดจำนวนพระแล้ว ท่านก็กรวดน้ำอุทิศกุศลให้แก่เพื่อน เกิด, แก่, เจ็บ, ตาย, ขอจงมีความสุขจำเริญทั่วกันทุกครั้ง วิธีกรวดของท่านก็ใช้น้ำที่จะล้างขันข้าวนั้น ส่วนหนึ่ง ขังไว้ในทัพพี ค่อยรินกรวดจากทัพพีลงขันข้าวใส่บาตร ธรรมดาท้องทัพพีอ่อนช้อยลง น้ำที่ไหลจึงไม่ไหลลงที่ขอบบน มักไหลย้อยไปตามท้องทัพพีด้านนอก อย่างที่เรียกว่า โจงกระเบน ทำให้หยาดน้ำที่กรวดไม่ตกลงในขัน กลับไหลเปรอะเปื้อนภายนอก ท่านต้องการจะบังคับหยาดน้ำที่กรวดให้ตกลงภายในขันที่กรวด จึงใช้นิ้วแตะที่ริมขอบทัพพี เป็นเชิงกั้นบังคับให้ไหลลงในขัน ไม่ย้อยไปตามท้องทัพพีเท่านั้น คนเห็นไม่ทันพิจารณาถี่ถ้วนก็จำมาทำตามโดยไม่ทราบความมุ่งหมาย เลยกลายเป็นล้างนิ้วมืออย่างว่า วิธีที่เป็นแบบแผนแล้ว ใช้มือขวาจับภาชนะมือเดียว หรือประคอง ๒ มือ ค่อย ๆ รินให้สายน้ำติดต่อเรื่อยไป ลงในภาชนะรองรับ พร้อมกับเพ่งใจอุทิศกุศลแก่ใครก็สุดแต่จะอุทิศ การเพ่งใจอุทิศนี้ มีบทบาลีวางไว้เป็นตัวอย่างหลายแบบ ยาวบ้างสั้นบ้าง ผู้กรวดน้ำรู้ใจความบ้างไม่รู้บ้างว่าจบทันตามแบบตัวอย่างบ้าง ไม่ทันจบบ้าง พระก็เริ่มสัพพีเสียแล้ว ผมว่านึกเพ่งเอาตามภาษาของเราดีกว่า รู้เรื่องราวเข้าใจดีจะอุทิศให้ใครบ้าง ก็นึกเอาตามปรารถนา และไม่ต้องประชุมญาติมิตรรุมเกาะหน้าเกาะหลังชุลมุนในการกรวดน้ำดอก ยอมให้ผู้เป็นประธานงานผู้เดียวก็พองดงามแล้ว นอกนั้นหากจะพลอยอุทิศด้วยบ้าง ก็ใช้วิธีสำรวมใจเพ่งอุทิศตามอย่างประธาน โดยไม่ต้องกรวดก็ได้ ภาชนะกรวดน้ำในพิธีนั้นใช้ที่เดียวก็พอ ถ้าเป็นงานคู่ เช่นงานสมรส หรือพ่อบ้านแม่เรือนทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ก็ใช้กรวดร่วมกันทีเดียว ไม่ต้องแยกเป็นคนละที่สองที่ เอาละครับจบเรื่องกรวดน้ำเสียทีเถิด" คุณลุงจบลงท้ายด้วยที่ท่าระอาใจ

"เรื่องกรวดน้ำจะจบก็จบลงได้ แต่ยังนึกถึงเรื่องที่ควรปรารภกันอยู่อีก เมื่อวันอาทิตย์ที่แล้ว ไปเผาศพญาติผู้ใหญ่ของเพื่อน พอประธานนำไฟแล้ว แขกทั้งหลายก็เริ่มทยอยกันขึ้นเพื่อใส่ไฟ ฝ่ายเจ้าภาพทั้งหลายต่างก็ชุลมุน หยิบธูป เทียน ไม้จันทน์ จากพานที่วางเตรียมไว้ เที่ยว

ยื่นใส่มือแขกที่เห็นว่ายังไม่มีธูปเทียน รู้สึกว่าขาดความเป็นระเบียบไม่งามตา สู้ปล่อยให้บรรดาแขกหยิบเอาบนพานที่วางเตรียมไว้ ๒ ข้างบันไดขึ้นก็ไม่ได้ ที่กำเอาไปจากพานที่ยื่นให้ดูคล้ายบังคับให้แขกนำไปใส่ไฟแทนเจ้าภาพ ดิฉันคิดว่า อย่างที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายฌาปนสถานจัดไว้นั้นดูก็งามพอแล้ว แขกทุกคนเมื่อตนไม่ได้เตรียมธูปเทียนไป ก็หยิบจากพานตามต้องการแล้วเลยขึ้นเผา หากคณะเจ้าภาพจะแสดงความขอบคุณแก่แขกที่มาร่วมประชุมเพลิงด้วยวิธีเที่ยวส่งธูปเทียนให้ก็ควรหาภาชนะที่สมควรสัก 2-3 ที่ใส่ธูปเทียนไปเสนอให้แขกเลือกหยิบเอาเอง ตามบริเวณก่อนถึงเชิงบันได ดูจะงาม มีระเบียบ สมกับการแจกหนังสือของที่ระลึกอย่างอื่น เราใช้ภาชนะเช่น พานกะไหล่ ยื่นพานให้แขกหยิบสิ่งของเอาเอง

เฉพาะหนังสือแจก ดิฉันอยากให้แจกก่อนเผา ใครมาถึงก็แจกให้ทีเดียว จะได้อ่านดูประวัติผู้ตายเรื่องราวในหนังสือฆ่าเวลาคอยไปพลาง ทั้งจะชวนให้ญาติมิตรระลึกถึงความเก่าที่เคยติดต่อกับผู้ตาย จะได้ตั้งใจอโหสิกรรม และอุทิศกุศลของตนช่วยส่งวิญญาณสู่สุคติได้ชัดใจยิ่งขึ้นด้วย อย่างที่คอยส่งให้เวลาลงจากเผา คล้ายเป็นสินจ้างที่มาเผา ถ้าไม่ขึ้นเผาก็คงไม่ได้ เรื่องนี้ดิฉันเคยได้รับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายสงฆ์มามากรูปเหมือนกัน ตามที่พูดนี้ผิดพลาดตรงไหน โปรดทักท้วงได้นะคะ" คุณป้าผ่อนผัน

"คุณนายจะมีข้อท้วงติงอะไรบ้างครับ ส่วนผมรับฟังไว้พลาง" คุณลุงปรารภกับคุณป้าบ้านใกล้

"ดิฉันก็เห็นว่า ควรทำตามได้อย่างว่า เพราะช่วยให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีขึ้น" คุณป้าบ้านใกล้สนองความเห็น

"แต่ผมขอแถมท้ายผสมเรื่องการเผาศพให้บริบูรณ์อีกนิด คือเวลาใส่ไฟจริง คนใส่ตอนแรกๆ ควรวางธูปเทียนให้ลึกเข้าภายในช่องให้มาก เพื่อคนเผาภายหลังจะได้ไม่ร้อนมือ ถ้าวางไว้เพียงริมด้านนอก อย่างที่ทำๆ กันมา ผู้เผาภายหลังกลัวมือพอง ต้องยอมเสียมารยาทโยนธูปเทียนใส่เสียความงามในระเบียบอยู่มาก ได้เห็นที่เหมาะสมมีอยู่แล้ว พอประธานใส่ไฟจริง ไฟก็ลุกอยู่ตอนในช่องนั้น ที่ปากช่องยังไม่มีไฟ ผู้มาภายหลัง คงวางธูปเทียนเคารพศพด้วยความเรียบร้อยเหมือนตอนวางธูปเทียนเกียรติยศ ใครจะรับเรื่องแถมของผมหรือไม่ ก็ตามใจเทอญ" คุณลุงยิ้มแย้ม

"อ้อ พูดไปมากเรื่อง ความคิดเกิดแวบขึ้นถึงงานของคุณพี่อีกสำคัญเสียด้วย เรื่องอาหารถวายพระในงานนั้นจะใช้เรียกโต๊ะจีนมาเลี้ยง หรือจะประกอบทำเองที่บ้าน ดิฉันอยากทราบเสียก่อน จะได้ช่วยวางรูปงานได้สะดวกค่ะ" คุณป้าหารือด้วยความสนใจ

"ยังไม่ทันคิดเลยค่ะ คุณนายเตือนขึ้นก็ดีแล้วขอบคุณมาก แต่ความรู้สึกของดิฉันนะคะเรื่องอาหารจีน สะดวกสบายแก่เจ้าภาพก็ดีอยู่หรอก ฝ่ายพระท่านมักฉันไม่ได้เท่าไร ของมันๆ

เลี่ยน ๆ ทั้งนิสัยดิฉันเอง เครื่องทำบุญถ้าไม่ได้ลงมือเสียเองบ้างรู้สึกใจโหวงเหวงชอบกล เหมือนรับอาหารเบา มีแต่น้ำ ไม่อยู่ท้องกระนั้น คิดว่าครั้งนี้เป็นคราวสำคัญของชีวิต เห็นจะต้องไว้ฝีมือทำบุญให้เต็มรักเป็นแน่ ดิฉันตกลงใจเดี๋ยวนี้แหละค่ะ ว่าต้องทำกับข้าวอย่างไทย ๆ ถวายพระเป็นแน่ แต่จะเป็นอะไรบ้าง ต้องรอปรึกษาหารือพรรคพวกที่มีชื่อในเชิงทำกับข้าวดูก่อนนะคะ" คุณป้าบ้านใกล้แสดงความในใจ

"ดิฉันคิดว่า อย่าทำอาหารตามระเบียบงาน มีแต่ผัด ๆ มัน ๆ เลยนะคะ เราเองยังเอือมเต็มทีแล้ว ยิ่งพระท่านได้ฉันตามบ้านงานบ่อย ๆ ท่านก็คงเอือมเหมือนกัน เคยได้ฟังพวกทำพิณพาทย์ตามงานบ้านต่าง ๆ เล่าให้ฟังว่า พอไปทำพิณพาทย์ตามบ้านที่มีพิธีสงฆ์ด้วยติดต่อกัน ๒-๓ งานเท่านั้น ต่อไปต้องเข้ากันครัวขอน้ำพริกผักต้มแทน จึงพอมีกำลังทำพิณพาทย์ไหว เพราะเหม็นเบื่อกับข้าวงานเต็มที พระกับพวกพิณพาทย์ เจ้าภาพมักจัดอาหารประเภทเดียวกันเลี้ยงก็ต้องบ่นเอือมเค้าเดียวกัน" คุณป้าเล่าแจ้งแถลงไข

"ผมมีเรื่องจะขยายให้ฟังบ้างเหมือนกันเรื่องอาหารเลี้ยงในงาน ท่านอาจารย์ของผมที่วัดเล่าให้ฟัง คราวหนึ่ง ท่านได้รับมอบหมายให้เป็นแม่งานจัดงานศพญาติ ๓ วัน ๒ คืน ท่านจึงคิดปฏิวัติการทำอาหาร โดยไม่ปล่อยให้ทำอย่างที่เคย ๆ กันมา เช่นต้องล้มหมู ฆ่าวัว ทำเป็นแกงเผ็ด ผัดอะไรเหล่านี้ สิ้นเปลืองทุนมาก ท่านสั่งให้งดหมด แต่ท่านเที่ยวเชิญ แม่ครัวชนิดรสฝีมือเป็นเยี่ยมปรุงอาหารอย่างธรรมดา กุ้งพล่า ปลายำ แกงส้ม แกงเลียง เหล่านี้มาช่วยปรุงมุ่งเอารสมือกันจริง ๆ แต่ละอย่าง ๆ คนที่ได้รับประทานต่างติดในรสชมเชยอยู่ทั่วกัน แม้จะเป็นน้ำพริกผักต้ม แกงส้ม แกงเลียง อย่างพื้น ๆ ก็ตาม ไม่มีใครติฉินนินทาหาว่า ทำกับข้าวชนิดเลวเลี้ยงแขกเลย ทั้งยังลดรายจ่ายอีกมากด้วย กับวิธีที่จะทดลองรสฝีมือ ท่านว่าต้องให้ลองเมื่อรับประทานอย่างอื่นบอกอิ่มแล้ว นำมาให้รับประทานก็ยังรับประทานได้มากอีก เพราะรสมืออร่อยถูกปากอย่างนี้จึงจะนับว่าถึงขั้น "เสน่ห์ปลายจวักผัวรักจนตาย" ได้แท้จริง วิธีที่ใช้กักแขกไว้จนหิวมากแล้วจึงนำอาหารมาเลี้ยง แขกต้องรับประทานได้มากเป็นแน่เพราะหิว รสอาหารดีเลวอย่างไร ก็ต้องรับประทานได้มากอยู่เอง อย่างนี้ไม่ควรยกย่อง ด้วยไม่ใช่อร่อยเพราะรสฝีมือปรุงที่อร่อยนั้นเพราะหิวต่างหาก เรื่องนี้อาจล้าสมัยแล้วก็ได้ เพราะสมัยนี้มีกับข้าวแขก ฝรั่ง ลาว จีน ให้เลือกอยู่มากมายถึงกับไม่ต้องตั้งครัวในบ้านก็ไม่อดอยากปากแห้งกันแล้ว เออ! ลงได้เข้ากลุ่มสนทนากันละก็ ลงท้ายเป็นต้องหวนมาถึงเรื่องกินกันแทบทุกครั้ง ขาดไม่ได้เลย" คุณลุงพูดยิ้ม ๆ

"ก็สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นอยู่ได้ด้วยอาหารนี่คุณ" คุณป้าโต้ด้วยหลักศาสนา

"ต้องยอม ไม่กล้าสู้หลักฐาน วันนี้ สนทนากันเพลิน ไม่รู้ว่ากี่เรื่องกี่ราว หลานศ. จำได้บ้างไหม" คุณลุงเบือนมาทางข้าพเจ้า

“ดูเหมือนจะมีเรื่องทำบุญวันเกิด ยืนบูชาพระ นิมนต์พระประเคนของ กรวดน้ำ แจกธูปเทียนเผาศพ อาหารถวายพระเท่านี้กระมังคะ แต่คงจะสลับหน้าสลับหลังกันบ้าง” ข้าพเจ้าตอบตามที่คอยนึกจำได้ว่า

“โอ ! เวลาเกือบทุ่มแล้ว คุณนายอยู่รับประทานเสียที่นี่ก็แล้วกันจะได้หมดห่วง” คุณลุงเหลือบดูนาฬิกาแล้วจึงเชื้อเชิญ “หลานไปบอกให้เขาเตรียมเพิ่มอาหารเผื่อคุณป้าอีกคนนะ” คุณลุงสั่งกำชับ

๒๓. เค้าสังคายนา

เมื่อเสร็จจากการช่วยงานทำบุญฉลองอายุครบ ๖๐ **ปี** ของคุณป้าบ้านใกล้มาได้สัก ๔-๖ วัน ข้าพเจ้าได้นั่งปฏิบัติรับใช้คุณลุงคุณป้าที่ระเบียงเรือนตามเคย ซึ่งท่านทั้ง ๒ มักมีเรื่องราวสนทนากันก่อนถึงเวลาอาหารค่ำเสมอ วันนี้พร้อมหน้ากัน คุณลุงถามข้าพเจ้าขึ้นว่า "หลาน ศ. ไปช่วยงานคุณป้าบ้านโน้นเห็นอะไรในพิธีงานขาดตกบกพร่องบ้างไหม?" ข้าพเจ้านิ่งนึกทบทวนเหตุการณ์ ๒-๓ อึดใจ จึงตอบคุณลุงว่า "หลานช่วยอยู่แต่ในห้อง จัดไทยธรรมสำหรับถวายพระบ้าง จัดของชำร่วยแขกบ้าง ไม่มีเวลาออกไปดูภายนอกได้ทั่ว จึงไม่เห็นการบกพร่องที่อื่น ส่วนที่หลานช่วยอยู่นั้น ดูเรียบร้อยดีเจ้าค่ะ"

"**ดีแล้ว ถ้าอย่างนั้น** ลุงจะเล่าเรื่องในหน้าที่ที่ลุงช่วยอยู่ให้ฟังบ้าง หน้าที่ของลุงก็เกี่ยวกับการปฏิบัติพระนั่นแหละ พอถึงตอนที่พระเริ่มมาถึงบ้าน มีผู้ชายกลางคน พรรคพวกของคุณนายที่สมัครมาช่วยลุงอยู่ด้วย คอยรับพัดรองจากพระที่มาถึง นำไปเก็บไว้ก่อนทุกรูป ลุงก็คิดว่า เขาคงรู้จักพระที่อาราธนามาหมด และรู้จักลำดับที่นั่งของท่านด้วย จึงปล่อยให้เขาทำไป ครั้นถึงเวลาอาราธนาเข้าประจำอาสน์สงฆ์ พระท่านต้องการพัดของท่านเพื่อใช้ประกอบในพิธีก็พบว่า พัดเหล่านั้นวางซ้อนรวมสุมกันไว้ที่ท้ายอาสน์สงฆ์ เลยหยิบถวายท่านเจ้าของสับสนวุ่นวายอยู่พักหนึ่ง พระจึงได้รับพัดรองของท่านครบถ้วน ถ้ามากรูปคงยุ่งกว่านี้ นี่ก็เป็นเจตนาดี แต่ไม่รู้ธรรมเนียมของพระจึงแสดงการขลุกขลักขึ้นบ้างจนได้"

"เรื่องพัดรองของพระนี้ เป็นธรรมเนียมของท่านที่จะต้องถือนำไปในพิธีทำบุญเสมอ ท่านต้องถือของท่านเอง และวางไว้เบื้องขวามือนั่งประจำที่ คนอื่นจะนำไปวางที่อาสน์สงฆ์ได้ก็ต้องรู้จักพระที่อาราธนามาในพิธีทั้งหมด และรู้จักลำดับที่นั่งของท่านด้วย หาไม่ก็ต้องวุ่นวาย เพราะเจตนาดีเกินไปอย่างว่า" คุณลุงผ่อนพักเรื่อง

"ที่เรียกว่า พัดรองนั้น หมายความว่าอย่างไรคะ?" คุณป้าขอความรู้

"เรื่องพัดนี้มี ๒ ชนิด ที่ในหลวงพระราชทานแก่พระพร้อมกับสัญญาบัตรสมณศักดิ์ เรียกว่า พัดหลวง หรือพัดยศ มีชั้นสูงต่ำตามลำดับ และสำหรับนำไปใช้เฉพาะงานหลวงหรือรัฐพิธีเท่านั้น ส่วนพัดที่ผู้อื่นจัดถวายพระ เพื่อเป็นที่ระลึกในงานมงคล หรืออวมงคล เรียกว่า พัดรอง คือสำรองจากพัดหลวง พระต้องนำไปใช้ให้ถูกต้องกับงานของเจ้าภาพ หรือเชื้อสายของเจ้าภาพ ทำนองแหนบหรือเข็มกลัดเครื่องหมายเฉพาะบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ งานมงคลนำพัดเพื่องานอวมงคลไป เจ้าภาพที่รู้เรื่องถือนัก ว่าไม่ให้มงคลแก่เจ้าภาพและไม่รู้จักกาลเทศะ แต่ถ้างานอวมงคลไม่ถือ ใช้ปะปนกันได้ ถึงกระนั้นพระท่านมักระวังให้เหมาะสมกับงานเสมอ จำง่าย ๆ ว่า พัดของหลวง ๑ พัดของราษฎร ๑ ก็แล้วกัน" คุณลุงหยุดพัก

"ดิฉันนั่งติดกลุ่มอยู่กับคุณนาย ช่วยกระซิบแนะนำในฐานะเจ้าภาพบ้าง เห็นอากัปกิริยาของพระคุณเจ้าในพิธีเจริญพระพุทธมนต์วันนั้นแล้ว บางท่านก็ชวนให้นึกเลื่อมใส บางท่านก็ชวนให้เกิดบาปในใจ นั่งอึดอัดใจอยู่ตลอดเวลา" คุณป้าปรารภบ้าง

"ทำไม ท่านทำดีไม่ดีอย่างไรหรือ?" คุณลุงถาม

"**เพราะเราเป็นพุทธศาสนิกชน** นับถือศาสนาพุทธ ก็อยากจะเห็นพระภิกษุสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าทั่วไป มีกิริยามารยาทสงบเสงี่ยมเรียบร้อย สมกับที่เรานับถือ กราบไหว้ ยิ่งได้ยินได้ฟังจากผู้เคยไปร่วมประชุมกับพระต่างบ้านต่างเมืองเล่าให้ฟังว่า พระเมืองเราที่ร่วมประชุมด้วยเด่นกว่าเพื่อนในความสงบเรียบร้อยดามสิกขาบทวินัย มีเสียงกล่าวยกย่องชมเชย จากชาวต่างประเทศมากหลาย เมื่อได้ฟังเล่าแล้วปลื้มใจไม่รู้หาย ว่าหลักการประพฤติตามพระธรรมวินัยในบ้านเมืองเรา ยังมั่นคงดีกว่าชาวพุทธด้วยกันในนานาประเทศ" คุณป้าหยุดพัก

"ต่อให้ถึงเรื่องพระในงานวันนั้นอีกซี ไม่ต้องชักเรื่องแม่น้ำให้ครบทั้ง ๕ ก็ได้" คุณลุงยิ้มยั่ว

"ขืนทะลุกลางปล้อง ขัดจังหวะอยู่เช่นนี้ เดี๋ยวก็เลยลืมเรื่องกันเสียเท่านั้น" คุณป้าแย้งแล้วเล่าต่อไปว่า "คือพระคุณเจ้าบางรูปมักไม่สำรวมกิริยาให้เหมาะสม คอยสอดส่องสายตามองคนนั้น คนนี้ ปากก็ว่าไปพลาง ประนมมือก็แปลก ๆ กันทั้ง ๙ รูป กางนิ้วบ้าง วางมือต่ำระดับพุงบ้าง โค้งแต่ปลายนิ้วเข้าประจบกันบ้าง ประสานนิ้วเป็นค้างถั่วบ้าง พลิกกลับขาทางด้านหน้าบ้าง สังเกตดู ก็ล้วนแต่พระผู้ใหญ่มากพรรษาทั้งนั้น ทำไมจึงปล่อยตามอารมณ์เช่นนี้ ถ้าเป็นในวัดของท่านก็พอทำเนา นี่มาแสดงต่อหน้าชาวบ้านมากหน้าหลายตา จะไม่ชวนให้เกิดบาปในใจกระไรได้

ยิ่งกว่านั้น สวดพลาง มือล้วงในย่ามหยิบนาฬิกาบ้าง ยาดมบ้าง กระดิกนิ้วมือบ้าง หลุกหลิกอยู่ตลอดเวลา ส่วนบางรูปท่านเคร่งขรึมระวังมารยาทดี สำรวมสายตาถึงกับหลับตาสวดก็มีนั่งตัวตรงประนมมืออยู่ในระเบียบ สมกับที่จะประสิทธิ์ประสาทสวัสดิมงคลแก่เจ้าของงานผู้ต้องการสวัสดิมงคลอยู่เย็นเป็นสุขโดยแท้ ท่านที่ปล่อยตามสบายอารมณ์ ทิ้งระเบียบเสียด้วยความมักง่ายเคยตัว ทำให้รำคาญตา คิดว่าสวัสดิมงคลที่ท่านอย่างนี้ประสิทธิ์ให้ ก็เห็นจะเป็นสวัสดิมงคลชนิดกระท่อนกระแท่นเต็มที

ถ้าเป็นพระชั้นเล็ก ๆ ก็ยังพอนึกให้อภัยบ้าง นี่ล้วนแต่ชั้นครูบาอาจารย์ทั้งนั้น จะสามารถสั่งสอนอบรมศิษยานุศิษย์ให้งดงามได้ไฉน ท่านมัวแต่ทำตัวเป็นแม่ปูสอนลูกปูอยู่เช่นนี้ ต่อหน้าท่าน ชาวบ้านก็ยังจะปากหวานขานเพราะแสดงกิริยาเคารพแต่เพียงพิธี ลับหลังก็จะตั้งนินทาเหมือน

อย่างดิฉันกำลังบ่นนี้ รู้สึกเหมือนองค์แทนพระศาสนาของเรา จะยังไม่ดีเด่นสมกับที่ชาวต่างประเทศชมเชยเสียแล้ว" คุณป้าถอนใจใหญ่

"เป็นความจริง อย่างที่เล่ามาทุกอย่าง เคยได้แก่ตัวมาแล้ว แต่เรื่องอย่างนี้ มันเป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งเหมือนกัน ต้องอาศัยปฏิรูปเทศ คือถิ่นฐานที่เหมาะสมเป็นหลักสำคัญด้วย ซึ่งจะได้มีโอกาสพบเห็นในระเบียบแบบแผนที่ดีงาม ที่สมาคมชั้นสูงนิยมประพฤติอยู่เสมอ อาศัยความเคยชิน ได้ยินได้ฟังในความดีงามของสังคมที่ใกล้ชิด ขัดหูขัดตาอยู่นั่นแหละ เป็นส่วนสำคัญเบื้องต้นที่จะคอยอบรมให้ดูดดื่มแทรกซึมติดนิสัยโดยไม่รู้ตัว ถ้าได้อยู่ในปฏิรูปเทศแล้วเท่ากับได้รับอบรมในเรื่องรักระเบียบ ความดีงามได้ตั้งครึ่ง ยิ่งได้รับการศึกษาอบรมฝึกฝนเพิ่มเติมต่อไป ย่อมเป็นของง่ายที่จะเป็นผู้รักระเบียบที่ดีงามอยู่เสมอ

ข้อสำคัญหัวหน้าหมู่คณะ เมื่อไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมในระเบียบแบบแผนที่ดีงามมาก่อน ก็ย่อมไม่มีความดีงามอะไร ที่จะทำเป็นตัวอย่างหรือแนะนำสั่งสอนผู้อยู่ร่วมหมู่คณะได้ ยิ่งผู้ใหญ่นั้นเคยขาดตกบกพร่องในสมัยยังเป็นผู้น้อยมาก่อน อาศัยหวานอมขมกลืน หรือลูบหน้าปะจมูกกันมาจนถึงฐานะเป็นผู้ใหญ่ ก็ยากในการที่จะแนะนำสั่งสอน ผู้ทำผิดพลาดบกพร่อง เหมือนกับที่ตนเคยบกพร่องผิดพลาดมาก่อน เพราะเข้าตำรา งูเห็นนมไก่ ไก่เห็นตีนงู

เราอยู่ในฐานะผู้เคารพนับถือต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนเป็นศิษย์ของท่าน ต้องรู้จักโงให้เป็นไว้บ้าง ขืนทำฉลาดกว้างขวางออกไปนักจะกลายเป็นรู้มากยากนานก็ได้ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ที่ท่านบวชอยู่ตามวัดวาอารามนั้น จะต้องไม่ลืมว่าท่านก็มาจากลูกชาวบ้านหลานชาวบ้านนั่นเอง รูปไหนมีโอกาสได้อยู่ในสำนักที่ดี ก็ย่อมได้รับอบรมในระเบียบแบบแผนที่ดีงามตามพระธรรมวินัย เป็นลำดับมา สืบต่อความดีงามตามสายอุปัชฌาย์อาจารย์ไว้ได้ หากได้สำนักอ่อนเพลา เพราะขาดปฏิรูปเทศก็ตาม หรือแถมไม่สนใจต่อระเบียบแบบแผนก็ตาม ก็จะเป็นเพียงพระภิกษุสามเณรตามพิธีเท่านั้น ยากที่จะทรงคุณธรรมความดีตามแนวสังฆคุณว่า ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร ให้พอน่าเลื่อมใสก่อศรัทธาของชาวบ้านได้

เราต้องรู้จักเลือกเคารพบูชาเอาตามศรัทธาของเราก็แล้วกัน แต่ถ้ามีช่องทางอย่างไร ที่จะช่วยให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สนใจ สำรวมระวังตัวให้อยู่ในระเบียบแบบแผนของพระธรรมวินัยบ้าง ก็อย่าทอดทิ้ง ควรพยายามสนับสนุนตลอดไป การที่นึกเสียว่า ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์ หรือวัวใครเข้าคอกใครก็แล้วกันเช่นนี้ เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น เราก็จะต้องพลอยรับด้วยตามฐานะพุทธศาสนิกชน เพราะเท่ากับเป็นปลาข้องเดียวกัน" คุณลุงจบด้วยขอน้ำชาร้อนดื่ม

"นี่จะเป็นบาปไหมหลาน ที่เรานำเรื่องพระเรื่องเจ้ามาปรารภกันเช่นนี้" คุณป้าหันมาลองภูมิข้าพเจ้า

"หลานคิดว่า คงไม่บาปกรรมอย่างไร เพราะไม่ได้ทำทุจริตผิดศีลธรรมเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าเสนอตามความเห็น

"ป้าก็คิดเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะเป็นการติเพื่อก่อ หรือจะว่านำเอาเรื่องของคนอื่น มาติฉินนินทาเป็นการเพ้อเจ้อไม่เข้าเรื่องก็เถอะ เจตนาก็อยากให้ดี ให้เรียบร้อย สมกับเป็นเนื้อนาบุญเป็นบุญแก่ตัวท่านเองด้วย ยังจะชวนให้เกิดความเชื่อเลื่อมใสแก่ผู้อื่น พลอยได้บุญอีกด้วย ยิ่งชาวต่างชาติเขามาพบเห็นแล้วนำไปโฆษณา ถ้าทำดีให้เขาเห็น ก็นับเป็นเกียรติเป็นศรีแก่พระศาสนาและประเทศชาติ หากทำเลวให้เขาเห็น จะเสื่อมเสียถึงพระศาสนา ตลอดประเทศชาติอย่างไม่มีทางแก้ตัวเลย เหมือนอย่างเมื่อก่อนงานคุณป้าบ้านโน้น เราช่วยกันขัดพระพุทธรูปสำริด ที่ฝุ่นละอองสนิมจับจนหมดงามให้สุกปลั่งขึ้น จนผู้มาช่วยงานหลายคนต่างชมไปตามกัน จะเป็นบาปเพราะขัดถูองค์พระปฏิมาเทียวหรือ ถ้าเป็นบาปจริง ป้าก็ยอมละ" คุณป้าหยุดคารม

"คิดไม่เห็นว่าจะเป็นบาปที่ตรงไหน ช่วยแก้ไขดัดแปลงส่วนที่ไม่ดีไม่งาม ให้กลับเป็นของดีงามขึ้น ก็ต้องถือว่าเป็นความดีของผู้กระทำ ควรได้รับยกย่องถึงขั้นมหาอุบาสิกาเสียด้วยซ้ำ" คุณลุงหันมายิ้มให้ข้าพเจ้าแล้วปรารภต่อไป

"วิธีที่เราชาวบ้านมาปรารภถึงความประพฤติย่อหย่อนบกพร่องของพระภิกษุสามเณรเช่นนี้ เป็นการแสดงถึงความเอาใจใส่ อยากให้ดี ไม่อยากให้เสียหายเป็นขี้ปากของใคร ๆ เท่ากับช่วยเป็นหูเป็นตา ระแวดระวังความเสียหายแทนคณะสงฆ์อีกด้วยซ้ำ ติเพราะรัก มิใช่ติเพราะเกลียด

สมัยพระพุทธเจ้า ก็ได้อาศัยเสียงชาวบ้าน ตำหนิติเตียนถึงความประพฤติไม่เหมาะสมของพระภิกษุสาวกอยู่เหมือนกัน เมื่อความทราบถึงพระพุทธองค์ ๆ ทรงเห็นชอบตามเสียงตำหนินั้นแล้ว ทรงตั้งเป็นข้อบังคับมิให้ภิกษุสาวกประพฤติต่อไป ใครฝ่าฝืน มีการลงโทษปรับเป็นอาบัติหนักเบาตามควรแก่ความผิด มีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน เช่นการอยู่จำพรรษาในพรรษาในฤดูฝน ชั้นเดิมยังไม่มีพระพุทธบัญญัติกำหนดให้ภิกษุอยู่จำพรรษา คือ พักอยู่ที่เดียวตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน ชาวบ้านติเตียนว่า พระภิกษุไม่รู้จักพักผ่อนในฤดูฝนเสียบ้าง เที่ยวเหยียบย่ำพืชพันธุ์ที่เขาเพาะปลูกไว้เสียหาย ควรที่จะได้หาเวลาหยุดพักเมื่อถึงฤดูฝน แต่นักบวกยังรู้จักทำรวงรังพักอาศัยสาวกของพระตถาคตช่างไม่พักผ่อนเสียบ้างเลย พระพุทธองค์ทรงเห็นชอบจึงทรงวางระเบียบอยู่จำพรรษาขึ้น ดังที่พระภิกษุได้ประพฤติอยู่ทุกวันนี้

การรับประเคนอาหาร นี่เป็นเรื่องหนึ่งเกิดจากชาวบ้านติเตียนเหมือนกัน เพราะได้เห็นพระสาวกหยิบอาหารที่เขาเซ่นไว้ในที่ต่าง ๆ ฉันเอง เป็นอาการไม่สมควร พระพุทธองค์จึงทรงตั้งเป็นข้อห้ามไว้ว่า อาหารทุกอย่างต้องมีผู้หยิบยกให้ (ประเคน) ก่อนจึงฉันได้ ใครฝ่าฝืนปรับเป็นอาบัติ

ที่สุดแผ่นดินและต้นไม้ ชาวบ้านส่วนมากถือว่ามีชีวิตเหมือนกัน ภิกษุไม่ควรทำลายเอง หรือใช้คนอื่นให้ทำลาย เรื่องนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุโลมตามความเชื่อถือของชาวบ้าน ดั้งเป็นข้อห้ามขึ้นไว้ เมื่อไม่เป็นการเสื่อมเสียแก่ฝ่ายพระศาสนาอย่างไร

เราชาวบ้านที่เป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา ชื่อว่าอยู่ในบริษัท ๔ ของพระพุทธเจ้า ฝ่ายอุบาสก อุบาสิกา มีหน้าที่จะต้องคอยระมัดระวังความเสื่อมเสีย และส่งเสริมความเจริญให้แก่พระศาสนาด้วยเหมือนกัน ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายสงฆ์เท่านั้น ที่บ้านเรา ๓-๔ คน มาปรารภถึงการขาดระเบียบเรียบร้อยของพระภิกษุสงฆ์ เช่นนี้ขอให้ถือว่า เรานำเค้าของการสังคายนาพระ-สังคายนาอย่างไรบ้างไหม?" คุณลุงหันมาสอบไล่ข้าพเจ้า

"หลักที่พระเถระท่านทำสังคายนาพระธรรมวินัย หลานจำได้ว่า ท่านปรารภถึงการประพฤติย่อหย่อนไม่ตรงธรรมตรงวินัยของพระภิกษุสงฆ์ในเวลานั้น ๆ เป็นหลัก จึงประชุมกันพิจารณาชี้แจงให้ที่ประชุมรับทราบว่า ทำอย่างนี้ผิดธรรมผิดวินัย ไม่ควรฝ่าฝืนกระทำต่อไป ทำอย่างนี้ตรงธรรมตรงวินัย ควรประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อกำจัดปัดเป่าส่วนผิดที่เป็นเสี้ยนหนามแปลกปลอมเข้ามาให้หมดไป จะได้ยึดถือประพฤติตามแนวธรรมวินัยที่ถูกตรงเป็นหลัก อย่างนี้ใช่ไหมเจ้าคะ" ข้าพเจ้าตอบตามความคิดเห็น

"ถูกต้องดีมาก แต่ลุงว่าทำตามเค้าสังคายนานั้น จะสังคายนากับพระท่านอย่างไร พระท่านอยู่วัดเราอยู่บ้าน พระเป็นฝ่ายย่อหย่อนบกพร่องต่อระเบียบแบบแผนของพระ ควรที่พระท่านจะสังคายนากันเอง เราชาวบ้านเป็นฝ่ายอุปถัมภ์ อย่างนี้จึงจะเข้าหลัก" คุณลุงให้ความเห็น

"ก็เรามีท่านเป็นพระที่เคารพนับถือ เป็นผู้เคร่งครัดต่อระเบียบวินัยดี ตามสายตาของพวกเราอยู่แล้ว เราก็เสนอเรื่องบกพร่องที่พบเห็นมาให้ท่านรับรู้รับทราบไว้ ท่านก็จะหาโอกาสชี้แจงอบรมฝ่ายพระด้วยกันให้สำนึกตัวไว้ อย่างน้อยพระภิกษุในสำนักของท่านเจ้า จะได้เรียบร้อยเป็นหน่วยตัวอย่างขึ้นบ้าง

ดิฉันเคยอ่านหนังสือประกาศในรัชกาลที่ ๔ พบเรื่องเล่าถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงทราบว่ามีภิกษุหลายวัดไม่สนใจต่อพิธีหน้าที่ของพระ เช่น งดไม่ประชุมฟังปาฏิโมกข์เสียบ้าง พิธีเข้าพรรษาออกพรรษา ก็งดหรือเลือกทำชนิดง่าย ๆ ตลอดทำวัตรสวดมนต์ เช้า ค่ำ ต่างไม่เอาใจใส่ เห็นไปว่าเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเปล่า ๆ ไม่เกิดปัจจัยลาภอะไรขึ้นมา ทรงสลดพระหฤทัยมาก จึงทรงดำเนินพระบรมราโชบายให้จัดไทยธรรมและจตุปัจจัย (เงิน) ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ที่ยังคงปฏิบัติตามระเบียบพระวินัยอยู่หลายอาราม โดยวิธีนี้ค่อยชักนำให้สงฆ์ในอารามต่าง ๆ เริ่มกวดขันในระเบียบวินัยมากจำนวนขึ้น นี้อาศัยอำนาจองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกเป็นหลักสำคัญ

อีกเรื่องหนึ่ง พระมหาเถระผู้มีตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ท่านได้อุตสาหะชี้แจงแนะนำชาวบ้านทั้งหลายในจังหวัดนั้น ให้รู้จักระเบียบของพระวินัย ว่าพระรูปไหนประพฤติดีชั่วอย่างไร ควรเคารพนับถืออย่างไร จึงจะสมควรแก่หน้าที่ผู้นับถือพระศาสนา ถวายความเคารพบำรุง ที่สุดก็รับทราบกันทั่วว่า พระที่ดีย่อมไม่ไปเที่ยวจับจ่ายซื้อหาสิ่งของในตลาดด้วยตนเอง ต้องการของใช้อย่างไรก็แจ้งแก่ไวยาวัจกรหรือญาติโยมให้จัดถวาย ถ้าชาวบ้านเขาเห็นพระเที่ยวปะปนอยู่ในตลาด ก็จะเข้าใจว่าพระต่างถิ่น ไม่ใช่พระในถิ่นบำรุงของเขา ก็ปล่อยไปตามอัธยาศัย หากรู้แน่ว่าเป็นพระในถิ่นบำรุงอยู่วัดนั้นวัดนี้แล้ว เขาจะกระซิบให้ทราบเรื่องทั่วกันว่า พระวัดนั้นวัดนี้ไปเที่ยวตลาดซื้อหาสิ่งของด้วยองค์ของท่านเองได้แล้ว ชาวบ้านควรงดบำรุง งดการทำบุญตักบาตร ชาวบ้านจะพร้อมเพรียงกันงดบำรุงจริง ๆ ทั่วกัน ไม่นานวัน พระที่ย่อหย่อนเหล่านั้น ก็สำนึกตัวกลับเคร่งครัดตามระเบียบดีต่อไปใหม่ เมื่อชาวบ้านเห็นว่าพระกลับปฏิบัติดีขึ้นแล้ว ก็เริ่มบำรุงต่อไปอีก อย่างนี้ รู้สึกว่าเป็นวิธีสมควรแท้ ๆ เพราะชาวบ้านเป็นผู้บำรุง ก็เพื่อให้พระคุณเจ้ามีความสะดวกด้วยปัจจัย ๔ จะได้ตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียน อบรมอัธยาศัยของท่านให้มากด้วยคุณธรรม และแนะนำชักจูงชาวบ้านให้ประพฤติความดีอยู่ในศีลธรรมด้วย เมื่อเห็นความประพฤติของท่านนอกรีตนอกรอย ทำให้ถอยศรัทธา ก็ต้องระงับศรัทธาไว้ก่อน ไม่มีบาปกรรมอะไรดอก ถ้าเห็นท่านย่อหย่อน บกพร่อง เจนหูเจนตาอยู่แล้ว ก็ยังหลงบำรุง ตักบาตร อย่างนี้แหละ ท่านเรียกว่า ให้กำลังแก่โจรปล้นศาสนา ไม่เป็นบุญเลย มิหนำโจรเหล่านั้นจะนึกหยามน้ำใจผู้หลงบำรุงว่า โง่งมงายให้เขาหลอกกินเสียอีกซ้ำ" คุณป้าพักผ่อนแรง

"เอาละ เป็นอันรับฟังไว้ที แต่ที่เราปรารภกันอยู่นี้ อย่าลืมว่าอยู่ในวงของการนินทาเหมือนกันนะ เพราะนำเรื่องของผู้อื่นมาหารือกัน ชวนให้ลืมเรื่องส่วนตัวเองก็ได้ ระวังอิเหนาจะเป็นเองให้มากไว้"

"หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พิจารณาให้ละเอียดแล้ว ท่านมุ่งสอนสาวกให้รู้จักพิจารณาตัวเอง สอนตัวเอง เตือนตัวเอง เป็นสำคัญยิ่ง ท่านจึงว่าตนของตน เป็นที่พึ่งแก่ตน ที่พึ่งในที่นี้หมายถึงให้รู้จักผิดชอบชั่วดีแล้ว คอยเตือนตนให้ดำรงอยู่ในความดีชอบ คอยงดเว้นหลบหลีกความผิดชั่วตลอดไป ทั้งที่ลับที่แจ้ง จนกว่าความผิดชั่ว ไม่มีติดค้างอยู่ในจิตใจ มีแต่ความดีชอบสุกใสบริสุทธิ์อยู่อย่างเดียวเท่านั้น นี่เป็นผลสุดยอดของคำสอน

เรื่องความประพฤติปฏิบัตินี้ ต้องตัวใครตัวมัน คนอื่นจะช่วยได้ก็เพียงตักเตือนแนะนำเท่านั้น เรามีความเคารพนับถือพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอย่างสูงก็ด้วยเห็นว่าคำสั่งสอนของท่านดีจริง ประกอบด้วยเหตุและผล ไม่มีคำสอนเพื่อพระองค์เองเลย แต่ชาวเราผู้นับถือส่วนมากมักแสดงความนับถืออย่างให้ท่านมาเป็นผู้รับใช้ คอยอธิษฐานให้ท่านมาดลบันดาลความสุขความเจริญ ความร่ำรวย

ให้บ้าง ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ป้องกันอันตรายต่าง ๆ ให้บ้าง แทนที่จะถวายความเคารพบูชาด้วยการประพฤติตามแนวคำสั่งสอนด้วยน้ำพักน้ำแรงของตน ก็หากระทำไม่ อย่างท่านสอนให้รู้จักทางของความเสียหาย ที่เรียกว่าอบายมุข ต่างก็เห็นจริงว่า ใครหลงนิยมประพฤติเข้า ย่อมถึงความเสียหายจริงด้วย แต่ก็ดูเถอะ ที่บ้านคุณนายที่มีงานฉลองอายุนั้น พอเสร็จพิธีสงฆ์แล้ว ก็เลยฉลองอบายมุขเพิ่มเข้าอีกด้วย เรียกว่าญาติมิตร ทำนองแก้รำคาญ ส่วนบุญดูเหมือนจะน้อยกว่าส่วนบาป พอถึงคราวเสียทรัพย์กลับจะหาว่าพระไม่ช่วยบ้าง บุญไม่ส่งเสริมบ้าง รู้มากกว่าศาสนาเช่นนี้ จึงต่างตกอยู่ในความยากนาน ระทมตรมตรอมใจอยู่ตามกัน

พระธรรมคำสอนของท่านไม่เสื่อมเสียหายอย่างไรดอก คงอยู่เท่าเดิม ฝ่ายผู้ฝ่าฝืนต่อคำสอนด้วยคิดว่าไม่เป็นไรนั่นสิ ต่างบ่นระงมว่า ยากจนบ้าง มีลูกหลานเป็นอันธพาลบ้าง ก็เพราะไม่รู้จักสังคายนาตัวเอง ตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าเสียบ้าง ได้แต่ซัดโทษกันไปมา บ้านซัดวัด วัดซัดบ้าน ผู้ปกครองซัดโรงเรียน โรงเรียนซัดผู้ปกครอง แต่ไม่เห็นมีใครซัดโทษตนเองบ้างเลย" คุณลุงหยุดพักระบายความเหนื่อย

"เอาละ หลานจำไปขอความเห็นท่านเจ้าที่วัดดูก่อน ท่านว่ากระไรกลับมาบอกป้าบ้าง" คุณป้ารวบรัดลงที่ข้าพเจ้า และระงับการสนทนาด้วยการเข้าวงรับประทานอาหารพร้อมกัน

๒๔. เทศน์มหาชาติ

เมื่อพี่ชาตรีสำเร็จปริญญาโทในต่างประเทศแล้ว กลับมาอยู่บ้านได้ ๔-๕ วัน คุณป้าจึงพาไปนมัสการท่านเจ้าที่วัด คุณลุงบ่นไม่สบายเลยอยู่เฝ้าบ้าน ข้าพเจ้าคงติดตามไปด้วยตามเคย พบท่านเจ้าซึ่งเสร็จจากการทำวัตรเช้ากำลังอ่านหนังสืออยู่ ครั้นกราบนมัสการตามระเบียบแล้ว คุณป้าได้กราบเรียนว่า

"พ่อชา เขาสำเร็จปริญญาโทกลับมาถึงบ้านหลายวันแล้ว เร่งให้มากราบนมัสการขอศีลขอพร เพิ่งจะว่างวันนี้ ชั้นแรกคุณพ่อก็ว่าจะมากราบนมัสการด้วย เผอิญตื่นเช้าบ่นไม่สบายคล้ายจะเป็นไข้หวัด เพราะอากาศสะท้อนร้อนสะท้อนหนาว ต้องขอตัวพักอยู่บ้าน ให้พ่อชากราบนมัสการแทน ก่อนจะมาที่นี่ หลานสาวเขาท้วงว่าท่านจะอยู่หรือไม่ก็ยังไม่ทราบ ลองโทรศัพท์ติดต่อถามมา โทรศัพท์ก็ขัดข้องต่อไม่ติด เสียงโครกครากน่ารำคาญ เลยเสี่ยงบุญพากันมา นับว่าเป็นบุญของพ่อชา ที่ได้พบพระคุณเจ้าสมปรารถนา วันนี้คงอยู่ฉันเพลที่วัดนะเจ้าคะ ดูข่าวในกระดานดำไม่มีบอกไปฉันที่อื่น"

"วันนี้เผอิญว่าง ไม่มีกิจอาราธนาไปที่อื่น" ท่านเจ้าตอบ แล้วหันมาแสดงความยินดีกะพี่ชาตรีที่ได้รับปริญญาโท และไต่ถามถึงชาวต่างประเทศมีการสนใจเกี่ยวกับศาสนาพุทธอย่างไรบ้าง กับคนไทยที่อยู่ต่างประเทศในฐานะนักศึกษาหรือรับราชการตลอดนักธุรกิจ ยังปฏิบัติตัวสมกับเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาดีอยู่หรืออย่างไร ตอนหนึ่งพี่ชาตรีได้กราบเรียนว่า

"ชาวต่างประเทศในปัจจุบันนี้ หันเข้าศึกษาหาความรู้จากพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย รู้สึกว่าในด้านความรู้ เขาสนใจหาความรู้มากเกือบจะเกินคนไทยด้วยซ้ำ และชอบสนทนาซักถามเพื่อหาความเข้าใจอยู่บ่อย ๆ พอพบปะกับคนไทย ซึ่งปรากฏแพร่หลายในต่างประเทศว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก็มักไต่ถามซอกแซกเพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้ง พี่ชาตรีเองก็ถูกเพื่อนต่างประเทศซักถามไล่เอาแทบจนบ่อย ๆ อาศัยเคยบวชเรียนไปแล้ว จึงพอหาคำตอบให้รอดตัวไปได้พอควร

ส่วนคนไทยนั้น ถ้าวางกำหนดเอาว่า ผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนาต้องไม่ประพฤติผิดศีลธรรม ตั้งหน้าศึกษา ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียรอย่างนี้ก็มีพอสมควร พวกที่ปล่อยตัวเฟ้อฟุ้งไปตามความนิยมของประชาชน มุ่งแต่ความสนุกสนานเที่ยวเตร่ใช้เงินทองฟุ่มเฟือยก็มีไม่น้อย เพราะห่างไกลผู้ปกครอง พวกนี้สนใจในเรื่องศาสนาเป็นส่วนน้อย ส่วนชั้นเด็ก ๆ รู้สึกว่า ออกจะขาดหลักความรู้ในศาสนาอยู่มาก ยิ่งมีเพื่อนฝูงล้วนแต่ต่างศาสนา และพบสิ่งยั่วยวนชวนใจมากมาย ทำให้หลงเห็นดีเห็นชอบตามเขาไป ก็ได้ยินว่า มีท่านผู้ใหญ่สนใจที่จะจัดทำเรื่องความรู้ในพระพุทธศาสนาส่งออกไปเผยแพร่ เป็นการติดตามอบรมในเรื่องพระศาสนาให้ทั่วถึง

ก็นับว่าเป็นวิธีการให้เครื่องมือช่วยควบคุมแนะนำพอคลายความห่วงใยได้บ้าง แต่เมื่อกระผมจะเดินทางกลับมาเมืองไทย หนังสือเหล่านั้นยังไม่มีออกไปถึงเลย"

ท่านเจ้าสงบฟังถ้อยแถลงของพี่ชาตรีอย่างตั้งใจ เมื่อหมดเรื่องแล้ว ก็เอ่ยปราศรัยว่า "ดีมากช่างสังเกตจดจำ แต่ตามที่เล่าถึงพวกที่ไม่สนใจพระศาสนานั้น เราพลอยนิยมตามเขาบ้างหรือเปล่า"

"นิยมตามเพียงครั้งคราว เพื่อสังคมเท่านั้น กระผมไม่ได้ปล่อยตัวคลุกคลีด้วยนัก เกรงว่าเวลา ๒ ปี จะไม่ได้ปริญญากลับบ้าน กิจวัตรที่เคยทำสวดมนต์ก่อนนอน ก่อนไปเรียนกระผมไม่เคยขาด รู้สึกว่าช่วยให้อบอุ่นใจเป็นพลังสนับสนุนให้เกิดความพยายามเพื่อความสำเร็จได้อย่างดี" พี่ชาตรีเล่าถวายด้วยความเคารพ

"ความดีที่กระทำไว้ ได้สนองผลให้กลับบ้านทันเวลาสมความตั้งใจแล้ว นี่ก็คือบุญส่งผลดีให้นั่นเอง ขออนุโมทนาให้มีน้ำใจยึดมั่นตามหลักคำสอนขององค์พระพุทธเจ้าอย่างนี้เสมอเถิด จะสนองผลเป็นความสุขสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลตลอดไป" ท่านเจ้ากล่าวจบแล้ว ได้ประพรมน้ำมนต์ให้พี่ชาตรีเป็นการรับขวัญ คุณป้ากับข้าพเจ้าเลยพลอยรับด้วยความอิ่มใจ

"คุณนายได้บัตรเชิญเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์ กัณฑ์อะไร" ท่านเจ้าเปลี่ยนเรื่องถามคุณป้า ทั้งนี้ก็เพราะทางวัดได้จัดให้มีเทศน์มหาชาติทำนองหลวงขึ้นประจำปี ได้ออกบัตรเชิญท่านผู้เคารพนับถือและศิษยานุศิษย์ในท่านเจ้า ให้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์ เพื่อรวบรวมปัจจัยบูชากัณฑ์เทศน์ไว้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรม พอเป็นกำลังให้วัดมีทุนปฏิสังขรณ์ **ได้ปีละอย่างสองอย่าง** และการเป็นเจ้าของกัณฑ์นั้น แต่ละกัณฑ์มีจำนวนมากราย ไทยธรรมที่บูชากัณฑ์เทศน์ มีสมณบริขาร อาหารแห้ง อาหารสด เป็นต้น มอบถวายพระองค์เทศน์ทั้งหมด ปัจจัยรวมเป็นทุนปฏิสังขรณ์วัด ปวารณาแต่จำนวนพอสมควรเป็นค่าพาหนะ คุณป้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับบัตรเชิญเป็นเจ้าของกัณฑ์ ท่านเจ้าจึงได้ไต่ถามขึ้น

"รับกัณฑ์มัทรีเจ้าค่ะ" คุณป้าเรียนสนอง และย้อนถามท่านเจ้าว่า "กัณฑ์มัทรีเทศน์วันนี้มิใช่หรือเจ้าคะ"

ท่านเจ้าพลิกเปิดปฏิทินดูแล้วตอบว่า "วันนี้ใช่แล้ว เวลา ๑๕ น. เป็นกัณฑ์ที่สองสำหรับวันนี้"

ในการจัดให้มีเทศน์มหาชาติของท่านเจ้านี้ จัดให้ได้ฟังกันอย่างสบาย ๆ ไม่เคร่งเครียดนัก จึงแบ่งการเทศน์เป็น ๔ วัน ๆ ต้น เทศน์ ๔ กัณฑ์ ต่อไปอีก ๓ วัน ๆ ละ ๓ กัณฑ์ ครบ ๑๓ กัณฑ์พอดี

"รับเป็นเจ้าของกัณฑ์ ทำไมไม่เห็นเตรียมจัดสิ่งของเครื่องกัณฑ์หรือฝากไว้ที่อื่นแล้ว" ท่านเจ้าปรารภถามต่อ

"ดิฉันพร้อมทั้งลูกหลานที่บ้าน ทราบจุดประสงค์ของทางวัดดีอยู่แล้ว จึงไม่ต้องตระเตรียมเครื่องกัณฑ์อย่างอื่น ติดทุนเป็นเครื่องกัณฑ์เสียทีเดียวสะดวกกว่า" คุณป้าชี้แจง

"ก็สบายไปอย่าง แต่ก่อนจะเข้าไปติดที่ต้นเทียนในโบสถ์นั้นต้องนำไปเข้าบัญชีกับเจ้าหน้าที่ที่หน้าโบสถ์ก่อน เพื่อทราบจำนวนและรับหนังสืออนุโมทนา ส่วนสิ่งของ ธูปเทียน สำหรับเจ้าของกัณฑ์นำเข้าถวายเวลาเทศน์จบนั้น รายที่ส่งบูชาแต่ทุน ฝ่ายวัดก็จัดเตรียมไว้ให้ได้ถวายกับไม้กับมือมีอยู่เหมือนกัน" ท่านเจ้าอธิบายจบแล้วหันมาทางพี่ชาตรี ถามว่า "คุณชาตรีเคยได้ฟังเทศน์มหาชาติที่ไหนบ้างไหม"

"ตอนเป็นเด็ก ดูเหมือนจะเคยตามคุณแม่ไปฟังอยู่บ้าง แต่ไม่รู้เรื่องอะไรนัก ไม่ช้าก็นอนหลับเพลินไปเท่านั้น" พี่ชาตรีตอบด้วยความเคารพ

"หนู ศ. ล่ะ เคยฟังบ้างหรือยัง" ท่านเจ้าถาม

"เคยติดตามคุณป้า ได้ฟังหลายครั้งแล้ว แต่ครั้งละกัณฑ์สองกัณฑ์ยังไม่เคยฟังจนครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์เลยเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบ

"ฟังแล้วรู้เรื่องบ้างไหม หรือชอบฟังกัณฑ์ไหนมาก" ท่านเจ้าถามอีก

"พอรู้บ้างบางตอน อย่างตอนพระนางมัทรีตัดพ้อพระเจ้ากรุงสญชัย กล่าวถึงชีวิตหญิงหม้ายรู้สึกว่าสำบัดสำนวนซาบซึ้งใจดี กัณฑ์มหาราชก็ทำเสียงคึกคักดีเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"คุณชาตรี คงจำเรื่องราวไม่ใคร่ได้กระมัง? ได้ยินว่า ทางกระทรวงศึกษาเคยคัดบางตอนให้นักเรียนชั้น ๘ ท่องจำก็มีไม่ใช่หรือ" ท่านเจ้าปราศรัยกะพี่ชาตรี

"กระผมเคยเรียนเฉพาะที่เป็นบทเรียน และเคยได้ฟังครูอธิบายเรื่องราวอยู่บ้าง แต่อย่างที่เรียกว่าเทศน์มหาชาตินี้ยังไม่เคยฟัง" พี่ชาตรีสารภาพ

"ผ่านของดี ๆ ของไทยเราเสียหมด จะเล่าเรื่องการเทศน์มหาชาติย่อ ๆ ให้ฟังตามความคิดเห็น" ท่านเจ้าปรารภแล้วเล่าต่อเรื่องว่า

"ที่เรียกว่ามหาชาตินี้ หมายถึงพระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ บังเกิดในพระชาติที่ใกล้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้ามี ๑๐ ชาติ ที่นับว่าสำคัญ ท่านเรียกว่า ทศชาติ นับเป็นพระชาติใหญ่สำคัญ ขึ้นต้นด้วยเสวยพระชาติ คือ เกิดเป็นพระเตมีย์ พระชาติที่สุดเกิดเป็นพระเวสสันดร เรื่องพระเวสสันดรนี้แหละ ที่นำมาเทศน์กันเป็นประจำ เรียกว่าเทศน์มหาชาติ เป็นที่นิยมสดับตรับฟังของคนไทยเรามาแต่โบราณช้านาน ด้วยถือว่าเป็นกุศลอย่างมากมาย

ทั้งนี้ มิใช่ฟังเรื่องราวให้ทราบกันอย่างธรรมดาเท่านั้น แต่เนื่องด้วยนักปราชญ์โบราณพิจารณาเห็นว่า เนื้อเรื่องของเวสสันดรนี้มีพรรณนาถึงชีวิตของคนทุกชั้น ชีวิตพ่อแม่ก็มี ชีวิตลามี

ภรรยาก็มี ชีวิตลูกเล็ก ๆ ก็มี ชีวิตขอทานก็มี ชีวิตของผู้มุ่งคุณสมบัติชั้นสูงถึงยอมเสียสละลูกเมียได้ก็มี รวมความว่า มีทุกรส บทรัก บทโศก บทสนุกสนาน ชมนกชมไม้มีพร้อม ท่านจัดแบ่งเป็นตอน ๆ เรียกว่ากัณฑ์รวมได้ ๑๓ กัณฑ์คือ ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนประเวศน์ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักกบรรพ์ มหาราช ฉกษัตริย์ นครกัณฑ์ นอกจากนี้ อาศัยนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญทางอักษรศาสตร์ได้ร้อยกรองประพันธ์เรียกว่า ร่ายยาว ทุกกัณฑ์เพิ่มความไพเราะในเชิงวรรณคดีเข้าด้วย เพียงแต่อ่านในเชิงวรรณคดีก็ได้รสความเสนาะเพราะพริ้งอยู่มาก ชวนอ่านไม่รู้เบื่อ

และแต่ละกัณฑ์ ยังกำหนดทำนองเทศน์ไว้ต่างกันหมด คือ ทำนองการเทศน์ทั่วไปของพระ เรียกว่าเทศน์ทำนองธรรมวัตร ถ้าเทศน์ในเรื่องมหาเวสสันดรนี้แล้ว ต้องว่าเป็นทำนองสรภัญญะคือใช้เสียงสูง-ต่ำ-ยาว-สั้น ขึ้นจมูกลงลูกคอ เป็นลีลาไปตามท้องเรื่อง พร้อมกับเสียงของผู้เทศน์ต้องเหมาะเจาะกับกัณฑ์นั้น ๆ อีกด้วย เช่นทานกัณฑ์ใช้เสียงทัวม ๆ น้อย ๆ มหาพนใช้เสียงใส โปร่ง กุมาร มัทรี ใช้เสียงเล็ก กลม ๒ กัณฑ์นี้ มักเรียกน้ำตาผู้ฟังได้เสมอ มหาราชใช้เสียงใหญ่ หนัก จึงจะไพเราะตามทำนอง ถ้าจะเทศน์ให้ได้ทำนองถึงขนาด ต้องมีการฝึกหัดศึกษาจากอาจารย์ด้วยความอุตสาหะจริง ๆ สมัยโบราณนิยมยกย่องผู้เทศน์ที่ว่าได้ไพเราะถูกทำนองดีมีชื่อเสียงจึงมีผู้ฝึกหัดกันมาก ต่อมาถึงบัดนี้ ความนิยมอ่อนลง จึงหาผู้เทศน์ที่สันทัดถึงขนาดดีได้ยาก รู้สึกน่าเสียดายมากที่ศิลปะในเชิงใช้เสียง (โฆสัปปมาณิกา) เป็นเครื่องอบรมจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสในพระศาสนาส่วนนี้จะสิ้นสูญหมดไปในไม่ช้า

อนึ่ง ที่วัดจัดให้มีเทศน์มหาชาติอย่างทำนองหลวงนี้ หมายถึงว่า ให้พระผู้เทศน์แสดงตามเนื้อความของกัณฑ์นั้น ๆ จนจบกัณฑ์ อย่างที่พระเจ้าแผ่นดินเคยทรงจัดมาแล้ว จึงเรียกว่าทำนองหลวง ส่วนตามชนบทหรือสถานที่อื่น มักเทศน์เพียงเนื้อความตอนต้นประจำกัณฑ์ แล้วเทศน์เครื่องเล่น คือว่าแหล่ต่าง ๆ อย่างอื่น ๆ ซึ่งชวนให้สนุกขบขันกว่าเนื้อเรื่องในกัณฑ์ พอควรแก่เวลาแล้วเข้าเรื่องตอนจบ ทำนองจบกัณฑ์เท่านั้น อย่างนี้ไม่ค่อยได้ฟังทำนองในเนื้อเรื่องเท่าไรนัก ชวนให้ผู้เทศน์หาแหล่เรื่องราวต่าง ๆ มาแสดงมักโลดโผนเกินหน้าที่ของสมณะ ทางการคณะสงฆ์จึงออกกฎห้ามปรามเสีย

เหตุที่นิยมฟังเทศน์มหาชาติสืบต่อมาแต่โบราณถึงบัดนี้ เพราะถือว่าได้ฟังเรื่องพระเวสสันดรที่บำเพ็ญทานบารมีมาแล้วตลอดเรื่อง ย่อมชวนให้เกิดปีติปราโมทย์เป็นกุศลแก่ตน ซึ่งจะนำให้เกิดทันศาสนาพระศรีอาริย์ และทั้งยังได้ความสนุกสนานเจือไปด้วย เลยถือเป็นคติสำคัญว่า ใครได้ฟังครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ในวัน ๑ คืน ๑ แล้วจะไม่ต้องไปอบาย เพื่อให้สมความปรารถนาอย่างนี้ โบราณจึงจัดให้เริ่มเทศน์กัณฑ์ทศพร ที่ ๑ แต่เวลาเช้าติดต่อกันไป พักให้พระฉันเพลแล้วเทศน์กัณฑ์ต่อไปตามลำดับไปจนถึงกลางคืน พอเวลาเช้ามืดก็จบนครกัณฑ์ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้าย พอดี ผู้ศรัทธาแก่กล้า สามารถอยู่ฟังจนตลอด ๑๓ กัณฑ์อย่างนี้มีอยู่ไม่น้อย

เนื่องด้วยจากการนิยมฟังเทศน์มหาชาติ ทั้งทำนองหลวง และทำนองราษฎร์ เช่นนี้ ฝ่ายวัดต่าง ๆ มักจัดให้มีประจำในเทศกาลต่อจากถวายผ้ากฐินสืบมา เพื่อนำปัจจัยบูชากัณฑ์ไว้ปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุที่ชำรุดบ้าง ถวายพระเทศน์เป็นการให้กำลังสนใจฝึกหัดบ้าง ถึงบัดนี้ไม่ได้จัดประจำเทศกาลอย่างนั้นแล้ว สุดแต่วัดไหนสะดวกเวลาไหนก็จัดให้มีขึ้นตามประสงค์ ต้องเสาะหาอาราธนาพระเทศน์ผู้สันทัดจากอารามต่าง ๆ มาแสดง อย่างที่วัดเรานี้ลองจัดให้มีเทศน์มหาชาติทำนองหลวงมา ๕-๖ ปีแล้ว ก็พอได้อาศัยทุนบูชากัณฑ์เทศน์ได้ซ่อมแซมเสนาสนะ ปีละอย่างสองอย่าง นับว่าช่วยในการบำรุงส่วนหนึ่งและเป็นกำลังใจให้มีพระเณรสนใจฝึกหัดทำนองเทศน์สืบต่อศิลปะส่วนนี้ไว้อีกส่วนหนึ่ง"

"เล่าเรื่องเทศน์มหาชาติมาเสียนาน หนู ศ. คงเบื่อฟังกระมัง เพราะจะเข้าทำนองนำมะพร้าวห้าวมาขายสวนใช่ไหม" ท่านเจ้าจบเรื่องลงด้วยฝากคำถามกะข้าพเจ้า

"ไม่เบื่อเลยเจ้าค่ะ เป็นพระคุณอย่างยิ่งเสียอีกที่ได้รู้ได้เข้าใจตลอดถึงวิธีการเทศน์ นอกจากท้องเรื่องที่เคยฟังมาแล้วเป็นอันมากเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"อย่างนี้ เรียกว่าเทศน์ธรรมาสน์เตี้ยไงล่ะหลาน เข้าใจแจ่มแจ้งดี สงสัยอะไรเรียนถามได้ไม่เหมือนเทศน์ธรรมาสน์สูง จบแล้วก็แล้วกัน" คุณป้าปรารภกับข้าพเจ้า

"นี่คุณนายจะกลับบ้านก่อน แล้วย้อนกลับมาเป็นเจ้าของกัณฑ์ทีหลังกระมัง?" ท่านเจ้าถามคุณป้า

"เจ้าค่ะ กลับไปส่งข่าวให้คุณพ่อเขาทราบเรื่องคลายกังวลใจเสียก่อน จึงจะกลับมาฟังทีหลัง นี่ก็ใกล้จะเพลอยู่แล้ว วันนี้ไม่ได้เตรียมอาหารสดมาถวาย เพราะไม่แน่ว่าจะพบพระคุณเจ้าหรือไม่ พ่อชาเตือนศิษย์ให้เปิดนมกระป๋องถวายด้วยซิ" คุณป้าสั่งพี่ชาตรีแล้วย้อนถามว่า "นี่เราจะกลับพร้อมแม่หรือจะต่อไปไหนอีก"

"ผมคิดว่าจะต้องแยกกับคุณแม่ที่วัดนี่ขอรับ เพื่อนเขาขอร้องให้ไปช่วยงานศพบิดาเขาวันนี้ เป็นวันเปิดศพ ตั้งสวด พรุ่งนี้เผา" พี่ชาตรีชี้แจง

"นี่ก็เตรียมหนีจะไม่มาฟังเทศน์เป็นเจ้าของกัณฑ์ร่วมกับแม่ละซิ" คุณป้าทัวง

"เวลาเทศน์ กัณฑ์ของคุณแม่ถึง ๑๕ น. ผมไปช่วยเขาสักพัก แล้วจะขอตัวกลับมาฟังด้วย ผมอยากฟังเหมือนกัน ยังไม่เคยฟังพระเทศน์อย่างนี้ที่ไหนเลย ได้แต่อ่านตามตำรา" พี่ชาตรีตอบ

"**คุณชาตรีว่าจะไปช่วยงานศพที่ไหน** ขอฝากความคิดเห็นให้เจ้าภาพศพทั้งหลายรับทราบด้วยว่า การอาราธนาพระภิกษุพิจารณามหาบังสุกุลนั้น อย่าให้เที่ยวจับนิมนต์พระที่มาเพื่อเผาตาม

บริเวณนั้นเพราะทำความลำบากใจแก่ท่านมาก โดยเฉพาะถ้าท่านรับอาราธนามาในพิธีอย่างงานเผาศพที่วัด ท่านต้องเตรียมตัวเพื่อปฏิบัติให้เหมาะกับพิธีตามธรรมเนียมของพระ เช่น มีผ้าสังฆาฏิเตรียมพัดรอง และศิษย์คอยรับปฏิบัติ เมื่อท่านตั้งใจมาเพื่อเผาศพเท่านั้น เครื่องประกอบพิธีเหล่านี้จึงไม่ได้เตรียมมา ทำให้ต้องละเมิดธรรมเนียมกันบ่อย ๆ อีกอย่างหนึ่ง นึกดูก็เหมือนว่าเห็นหน้าจึงนึกได้ หรือเหลือเศษแล้วจึงนึกถึง น่าตะขิดตะขวงใจอยู่

ที่สมควรแล้ว ต้องมีกำหนดการให้เป็นที่แน่นอน จะทำอะไรเมื่อไรที่ไหน อาราธนาใครบ้าง เตรียมจัด เตรียมอาราธนาให้พร้อมก่อนงาน จึงจะสงบเรียบร้อย ไม่ทำให้เจ้าภาพหัวหมุนเมื่อถึงเวลางาน

อนึ่ง ผ้าไตรที่จะอาราธนาพระพิจารณามหาบังสุกุลนั้น ถ้ามีจำนวนมาก ก็ควรจัดทำพิธีให้เสร็จก่อนเวลากำหนดสัก ๑๕ นาทีเป็นอย่างน้อย อีก ๕ นาทีจะถึงเวลาตามกำหนดจึงอาราธนาพระพิจารณาอย่างมากไม่เกิน ๓ รูป แล้วเริ่มประชุมเพลิง หากยังมีผู้นำผ้าไตรมาร่วมการกุศลเหลืออยู่อีก ก็เก็บไว้ในการบำเพ็ญกุศลอย่างอื่นที่เนื่องด้วยศพนั้นภายหลัง ไม่ต้องเที่ยวอาราธนาพระและเที่ยวเชิญแขกเป็นผู้วางผ้าให้วุ่นวายเสียเวลาคอยของแขก และการเชิญแขก กับการอาราธนาพระมาพิจารณามหาบังสุกุล เริ่มแรกควรเชิญผู้อ่อนเกียรติหรืออาวุโสน้อยขึ้นเสียก่อน ฝ่ายพระก็เหมือนกัน ผู้มีเกียรติสูงสุดหรือผู้ที่ประสงค์ให้นำไฟรอไว้หลังที่สุด พอวางผ้าให้พระพิจารณามหาบังสุกุลแล้ว เลยนำไฟที่เดียว ไม่ต้องกลับที่พักแล้วกลับขึ้นมาใหม่ ขอฝากเพียงเท่านี้ เพราะเคยถูกอาราธนากลางทางเช่นนี้บ่อย ๆ รู้สึกลำบากใจพิลึก ยิ่งไม่มีศิษย์ไปด้วย เจ้าภาพสอดใบปวารณาไว้ที่ไตรเวลาจะกลับวัดถูกขยั้นขยอ จะขอฝากมาในย่ามให้ได้" ท่านเจ้าจบเพียงเท่านี้

"ฟังพระคุณเจ้าฝากข้อคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติในงานเผาศพแล้ว ดิฉันขอพลอยฝากสักเรื่อง ๑ ด้วย คือ ของแจกเป็นที่ระลึกในงานเผาศพ ตลอดถึงดอกไม้จันทน์ ธูป เทียน ควรมีภาชนะรองจะเป็นพานหรือตะลุ่มก็ได้ ใส่สิ่งของให้คนคอยยื่นส่งให้แขกหยิบเอาเอง อย่าใช้มือหยิบส่งเป็นอันขาด และควรน้อมตัวลงเล็กน้อย เป็นการแสดงความเต็มใจมอบให้ กับควรจัดมี ๒ คน อยู่คนละข้างทางลงหรือทางขึ้น จะได้ไม่เบียดเสียดกันเข้ารับ

อนึ่ง แขกผู้ขึ้นวางธูปเทียนขมาศพแล้วกลับลงมา ไม่ควรยืนจับกลุ่มสนทนาให้กีดขวางทางผู้ลงมาภายหลัง จะได้งดงาม มีระเบียบเรียบร้อย เป็นวัฒนธรรมดี พ่อชา อย่าลืมของฝากแม่เสียนะ" คุณป้ากำชับ

ข้าพเจ้าเหลือบดูเวลา เห็นได้เวลา ๑๑.๑๐ น. แล้ว จึงกระซิบบอกคุณป้า

"กราบนมัสการพระคุณเจ้ากันเถอะ รบกวนท่านมานานแล้ว ท่านจะได้ฉันเพล" คุณป้าแนะนำ จึงต่างทำความเคารพพระพุทธรูปที่โต๊ะหมู่บูชาก่อนแล้วกราบนมัสการท่านเจ้าภายหลังออกจากกุฏิมาขึ้นรถกลับบ้าน

๒๕. มารยาทที่สมควร

วันพระกลางเดือน ข้าพเจ้าได้ติดตามคุณลุงไปวัดฟังเทศน์ตามเคย แต่ขาดคุณป้าไปผู้หนึ่ง เพราะต้องพักฟื้นเนื่องจากไข้หวัดใหญ่อยู่ที่บ้าน ได้ปรารภสั่งเพียงว่าให้จดจำเรื่องราว ข่าวคราวไปเล่าให้ฟังบ้างเท่านั้น

วันนี้เป็นวารที่ท่านเจ้าเทศน์ประจำกัณฑ์เช้า เนื้อเรื่องเทศน์ ท่านแสดงถึงเรื่องความสำรวม อธิบายตามหลัก คือ *ให้สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย วาจา ใจ อย่าให้ปล่อยไปตามอำนาจความรัก ความโกรธ ความหลง ที่คอยชักจูงแนะนำ ถ้าไม่ระวังคอยสำรวม ปล่อยให้ยอมอยู่ภายใต้อำนาจความรัก ความโกรธ ความหลง ครอบงำไว้แล้ว จะเท่ากับถูกใช้อย่างหัวไม่วาง หางไม่เว้น ตลอดไปทั้งวันคืน เหมือนเป็นทาสจนตลอดชีวิต* ดังจะเห็นอาการของผู้ขาดสำรวมทางตา *ตกอยู่ในอำนาจความรัก ความหลง ต้องเที่ยวขวนขวายกระเสือกกระสนหารูปต่าง ๆ มาบำเรอ ทั้งรูปบ้านเรือน ป่าเขาลำเนาไพร ตลอดท้องทะเล รูปเครื่องประดับแต่งกาย รูปอาหารเครื่องบริโภคต่าง ๆ นานา แสวงหาในบ้านเรือนยังไม่สมใจ ต้องออกเที่ยวแสวงหานอกบ้าน ตามโรงมหรสพบ้าง ตามภูมิประเทศบ้าง เสียค่าพาหนะ เสียเวลาพักผ่อน ที่สุดถึงออกไปแสวงหาในต่างประเทศก็มี ได้รู้ปบางอย่างสมใจแล้ว กลับเขวนให้ทะเยอทะยานหาอย่างรูปใหม่ต่อไป รูปบ้านเรือนผู้คนยังไม่พอ ยังต้องหารูปสัตว์ดิรัจฉาน นก หนู ปู ปลา แถมอีกจนลืมฐานะความเป็นอยู่ของตน มุ่งแต่จะประกวดประชัน อวดมั่งมี จนต้องเป็นหนี้สินเขาก็มี นี้เพียงแต่ขาดความสำรวมเฉพาะส่วนการบำเรอตาเท่านั้น ถ้าต้องเพิ่มส่วนหู จมูก ลิ้น เข้าอีก จะวุ่นวายดิ้นรนสักเพียงไหน แต่ก็มักลืมตัวกลับเห็นไปว่า มีความสุข สนุกสนาน เมื่อคอยระมัดระวังสำรวมด้วยความสันโดษ ยินดีเฉพาะเท่าที่ตนมี ระวังดำเนินชีวิตสมตามฐานะตน อย่างมากน้อยหาไรบ้างแต่พอตัวก็จะพอมีความสงบใจ ไม่ต้องเดือดร้อนจนเกินเหตุ หรือต้องดิ้นรนให้ญาติมิตร ตลอดเทพาอารักษ์ช่วยแก้ไขความเดือดร้อนของตน* นี้เป็นใจความเทศน์ของท่านเจ้าที่พอจำได้

เมื่อเทศน์จบ ภิกษุสามเณรอื่นกลับออกไปหมด ท่านเจ้ามักถือโอกาสอยู่สนทนาปราศรัยกะผู้ฟังเทศน์ตามควรแก่เวลา ได้ปราศรัยไต่ถามผู้อื่น ๒-๓ รายแล้ว จึงผินหน้ามาถามคุณลุงว่า

"คุณผู้หญิงเป็นอะไรไปหรือ จึงไม่ได้มาด้วย" โดยมุ่งถึงคุณป้า เพราะเคยมาพร้อมหน้ากันเสมอ

"ถูกไข้หวัดใหญ่จับเอา กำลังพักฟื้น จึงขอตัวสำหรับวันนี้" คุณลุงชี้แจงถวาย

"หมู่นี้ต่างบ่นไปตามกัน ใครระวังรักษาตัวไม่ดีต้องเป็นไข้หวัดใหญ่ แล้วนับเดือนทีเดียวกว่าจะมีเรี่ยวแรงเป็นปกติได้" ท่านเจ้าปรารภ แล้วกล่าวต่อ

"สำหรับอาตมาเอง ต้องระวังตัวแจอยู่เสมอ พอเริ่มจาม ๒-๓ ครั้ง ต้องดมยาแก้หวัด รีบห่มผ้าให้ตัวอบอุ่นไว้ทันที และระวังไม่ให้ท้องผูก จึงพอรอดตัว อีกอย่างเคยกระทำเป็นประจำ ก็คือ ออกจากที่อยู่ไปไหนมา พอกลับถึงที่อยู่ต้องล้างมือ ล้างปากทุกครั้งไป วิธีนี้ดูเหมือนจะช่วยล้างเชื้อโรคที่ติดมือ ปาก ไม่ให้แพร่เชื้อได้ดีเหมือนกัน"

"เรื่องอนามัย การระวังปฏิบัติตัวให้ลดห่างจากโรคภัยไข้เจ็บก็นับว่าได้ถนอมร่างกายไม่ให้เสื่อมทรุดเร็วกว่าที่ควรจะเป็น พระพุทธองค์จึงสรรเสริญว่า

"ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างประเสริฐ" แต่คนเราโดยมากมักปล่อยตามอารมณ์เพลิดเพลินของตนเสมอ โดยถือเสียว่าเจ็บไข้จึงค่อยรักษา สมัยนี้มดหมอมีมากและยาก็ดี ๆ เลยไม่ถนอมร่างกาย ฝ่าฝืน อดทนกรากกรำ เพื่ออาชีพยังพอทำเนา ที่ทนกรากกรำเพียงความสนุกเพลิดเพลิน จนลืมเวลากิน เวลานอน อย่างนี้ไม่ควรเลย ความสนุกเพลิดเพลิน หาได้มาช่วยในยามป่วยไข้ด้วยไม่ ยิ่งความสนุกเพราะการพนันด้วยแล้ว เหมือนสบโอกาสของศัตรู เบียดเบียนร่างกาย จิตใจให้ทุพพลภาพ อ่อนเปลี้ยไปคราวละเล็กละน้อยทีเดียว มิหนำยังเสียดายทรัพย์ ที่หมดไปเพราะการพนันอีกเล่า นับว่าตนเองต้องถูกทรมาน ล้างผลาญตนและเงินทอง ตลอดจิตใจบ่อยกว่าถูกศัตรูอื่นล้างผลาญเสียอีก เท่ากับหาโรคร้ายมาใส่ตัวเองแท้ ๆ" คุณลุงปรารภถวายท่านเจ้า แล้วเหลียวหลังมาตรวจดูอุบาสก อุบาสิกา ว่ายังมีใครอยู่บ้าง เผอิญมองเลยออกไปนอกอุโบสถเห็นชายแต่งตัวธรรมดาอย่างชาวชนบทคนหนึ่ง กำลังยกมือประนมไหว้พระพอดี จึงเรียนกะท่านเจ้าว่า

"การไหว้พระของชาวเรา ทำไมไม่ระมัดระวังรักษาให้อยู่ในระเบียบแบบแผนกันบ้าง น่าขายหน้าต่างชาติ ต่างภาษาเหลือเกิน" คุณลุงกล่าวทำนองขอความเห็น

"เห็นคนที่หน้าอุโบสถไหว้พระเมื่อกี้ใช่ไหม" ท่านเจ้าคงเห็นเช่นเดียวกับคุณลุง จึงถามเรื่องได้ถูกต้อง

"ใช่แล้วขอรับ ที่กระผมอดบ่นไม่ได้ ก็เพราะเห็นแกประนมมือยกขึ้นมาจรดเพียงใต้คางเท่านั้น ทำนองไม่เต็มใจไหว้ หรือไหว้อย่างเสียไม่ได้" คุณลุงแถลง

"สังเกตดูคนไหว้เมื่อกี้นั้น คงจะอ่อนความรู้สักหน่อย เพราะดูท่าทางเป็นชาวชนบท แสดงกิริยาไหว้พระได้ขนาดนี้ ก็ยังน่าชมอยู่บ้าง ส่วนชาวกรุงเป็นชั้นมีวัฒนธรรม มีความรู้สูง ยังไหว้ไม่เป็นก็มากมาย" ท่านเจ้าตอบสนองคุณลุง แล้วกล่าวต่อไปว่า

"เคยเห็นผู้น้อยไหว้ผู้ใหญ่ ประนมมือยกขึ้นจรดใต้คางแบบเดียวกับคนเมื่อกี้อยู่บ่อย ๆ ที่จริงการไหว้แบบนี้ **ถ้าไว้ฆราวาสดูเหมือนมีตำรา แนะให้ยกประนมปลายนิ้วจรดถึงจมูก ไหว้พระพุทธหรือพระสงฆ์ ยกประนมนิ้วถึงหน้าผาก และต้องประกอบกิริยาอ่อนน้อมเรียบร้อย น้อมศีรษะลง**

รับมือประนมพองาม ปลายนิ้วมือก็ต้องช้อยขึ้นจรดหน้าผาก ทำให้นุ่มนวลอย่างเต็มใจจึงจะเป็นวัฒนธรรม มิใช่อย่างเสียมิได้ การยกมือรับไหว้ หรือยกมือรับศีลรับพร ก็ต้องประนมมือเรียบร้อย ยกขึ้น และลดลงอย่างละมุนละไม มิใช่ใช้กิริยาอย่างช้างทิ้งงวง คือยกขึ้นฉับพลัน แล้วก็ปล่อยทิ้งผลุงลง อาจชวนให้ผู้อื่นเห็นว่า ผู้ไหว้รู้สึกมิใคร่เต็มใจอย่างที่ว่า ไม่น่าไหว้ให้เสียมือเลย

ยังมีกิริยาไหว้อีกแบบ ที่ไม่น่าแนะนำให้ใครเอาเยี่ยงอย่าง ที่โบราณเรียกว่า ท่าแบกขวาน ได้แก่ยกมือประนมแล้วแทนที่จะยกขึ้นถึงจมูกหรือหน้าผาก กลับยกเลี่ยงไปทางบ่ากลายเป็นตัว ตลกกลางพิธีก็มี" ท่านเจ้าจบลงด้วยผินมาถามข้าพเจ้าว่า

"อย่างไรหนูศุ. เห็นยิ้มอยู่ จะคัดค้านอะไรบ้างก็ว่ามา"

"ได้ฟังเรื่องท่าแบกขวานแล้ว ชวนให้นึกขำ หนูเคยเห็นเหมือนกันเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้า แล้วต่อเรื่องว่า

"หนูก็เคยได้ฟังเพื่อนเขาเล่า ชมพวกต่างชาติที่ต้องการปฏิบัติตามธรรมเนียมของเราว่า การกราบไหว้เขาทำได้เรียบร้อย นุ่มนวล กราบพระก็ได้ระเบียบ เบญจางคประดิษฐ์ไม่เหมือนพวกเรา กล้มลงแล้วก็คว่ำมือกางมือ ครบ ๓ คาบเป็นพอ หรือบางท่านกราบด้วยวิธีตะแคงมือทั้ง ๒ เอาด้านนิ้วก้อยลง ยกด้านหัวแม่มือขึ้น คอยกระดกนิ้วหัวแม่มือรับหน้าผากทุกครั้งที่กราบ ไม่แบมือราบลงกับพื้น เวลาเงยขึ้นก็ไม่ถึงกับตั้งตัวตรง ๔๕ องศา เงยขึ้นเพียง ๑๕ องศาเท่านั้น อย่างนี้หนูก็เคยพบบ่อย ๆ ซ้ำเป็นผู้ใหญ่มากกว่าเด็กเสียอีก ฝึกฝนอบรมกันมาแล้ว กลับไม่ปฏิบัติตาม กลายเป็นความรู้อยู่ส่วนหนึ่ง การกระทำอยู่ส่วนหนึ่ง คงไปไม่ไหว เพียงแต่ระเบียบประเพณีง่าย ๆ อย่างนี้ ก็ยังปล่อยปละละเลย ได้ยินเขาพูดกันว่าอีกไม่นาน พวกเราชาวไทยคงจะต้องไปเรียนขนบธรรมเนียมศาสนาพุทธ กับฝรั่งชาวยุโรปอเมริกากันเป็นแน่ เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้าด้วยคารวะ

"ถ้าจะพูดถึงการบกพร่อง ในระเบียบประเพณีของชาวเราแล้ว ยังมีอีกมากมาย ไม่ต้องถึงเรื่องใหญ่โตสลักสำคัญอะไรนัก เพียงแค่ระเบียบการแจกหนังสือในงานศพ ที่เคยปรารภกับคุณป้าของหลานอยู่บ่อย ๆ นั้น เดี๋ยวนี้ก็ยังมีหยิบหนังสือยื่นให้ผู้มาเผาด้วยมืออยู่เสมอ ทั้ง ๆ ที่พานกะไหล่ทองก็มีอยู่" คุณลุงเริ่มเรื่องใหม่

"เรื่องนี้ ลุงลองพิจารณาแล้ว จะไปลงโทษเจ้าภาพงานศพว่าบกพร่องก็ไม่เหมาะนัก เพราะเจ้าภาพส่วนมาก จะได้เคยเป็นเจ้าภาพจัดงานศพคงไม่บ่อยนัก ที่ไม่เคยเสียเลยก็มีไม่น้อย จึงต้องอาศัยการแนะนำจากพวกพ้อง หรือโดยเฉพาะก็เจ้าหน้าที่ฝ่ายเมรุเป็นหลัก เพราะประจำทำหน้าที่อยู่เกือบทุกวัน อย่างไรถูก อย่างไรชอบ เจ้าหน้าที่ควรจะได้ชี้แจงแนะนำเจ้าภาพให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนบ้าง อย่างการแจกหนังสือ เพื่อให้เป็นเกียรติแก่ศพ และเป็นระเบียบงดงาม

สมกับที่เราอวดวัฒนธรรมของเราอยู่เสมอ ก็ควรให้จัดวางหนังสือบนพานหรือภาชนะอื่นที่เหมาะสม ครั้งละหลาย ๆ เล่ม คอยยื่นส่งให้ผู้ลงมาจากการวางธูปเทียนขมาศพแล้วหยิบเอาเอง ควรมีผู้แจก ๒ คน ยืนอยู่คนละด้านบันไดลง เพื่อแขกลงมาด้านไหนก็แจกได้ใกล้ชิด และแขกก็จะไม่คับคั่ง คอยรับแจก วิธีวางทีละเล่มบนพานแจกชื่อว่าถูกระเบียบแล้ว แต่มักจะเสียเวลาไม่ทันท่วงทีของแขกที่ทะยอยลงมามากหน้าหลายตา วางครั้งละมาก ๆ เล่ม พอจวนหมดก็เพิ่มเติมใหม่ ใช้คนด้านละ ๒ คนก็พอ ส่วนวิธีวางครั้งละเล่มนั้น สำหรับผู้ใหญ่ประธานในงานเพียงผู้เดียว และห่อหนังสือที่เตรียมสำรองยังไม่ได้แก้ห่อ ไม่ควรวางไว้กับพื้นใกล้เคียงโต๊ะสำหรับเตรียมแจก ดูเป็นของไม่สำคัญไม่เป็นเกียรติแก่ผู้รับ ควรเก็บแอบให้ลับตา หรือมีโต๊ะรองรับเช่นเดียวกับที่แก้ห่อออกแล้ว ที่พูดนี้มิใช่โอ้อวดแต่อยากเห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อยเหมือนกันทุกเมรุ รู้สึกว่าจะเป็นเกียรติแก่ศพและผู้มาร่วมงานอีกไม่น้อย"

ท่านเจ้าคุณนิ่งฟังคุณลุงสาธยายกับข้าพเจ้า ด้วยอาการยิ้มอยู่ในหน้า

"อ้อนี่ก็อีกอย่าง" คุณลุงเปรยขึ้นอีก "สำหรับผู้เป็นแขก ก็ควรระมัดระวังในการหยุดทักทายปราศรัยกับเพื่อนฝูง หรือกับเจ้าภาพไม่ควรยืนออจับกลุ่มอยู่หน้าบันไดลงจากเมรุ เพราะทำให้กีดขวางแก่ผู้อื่น เจ้าภาพที่รู้เชิงเช่นนี้ จึงมักถอยห่างจากหน้าบันได คอยแสดงการขอบคุณและทักทายแก่ผู้มาให้เกียรติวางธูปเทียนขมาศพ มิฉะนั้นแล้ว มักชุลมุนอยู่ตรงหน้าบันได ผู้ลงมารับหนังสือแล้ว ยังหลีกไปไม่ได้ พวกหลังก็หนุนลงมาอีก ยิ่งตอนถึงฝ่ายพระสงฆ์จะขึ้นวางธูปเทียนบ้าง ก็แทบจะไม่มีช่องทางถวาย นี่จะปล่อยให้เป็นหน้าที่ของใคร ลุงคิดว่าต้องเป็นหน้าที่ของฝ่ายเมรุจะต้องคอยแนะนำชี้แจงด้วยความสุภาพ พอให้ผ่านระเบียบอย่างที่ปรารภนี้สัก ๓-๔ งาน ต่อไปก็คงได้ตัวอย่างนำให้มีระเบียบเรียบร้อยทั่วถึงกัน" คุณลุงผ่อนเสียงพัก

"หนูศุ. มีเรื่องอะไรอีกไหม" ท่านเจ้าถามข้าพเจ้าเมื่อเห็นข้าพเจ้ายังเฉยอยู่ จึงกล่าวต่อ

"ตามที่ลุงท่านเล่าให้ฟังนั้น ดูก็น่าพลอยรำคาญ ตามธรรมเนียมของผู้รู้น้อยไปด้วยนะ แต่เรื่องการปล่อยปละละเลยระเบียบที่ดีงามนั้น ถึงในวงวัดก็มีไม่น้อยเหมือนกัน และดูเหมือนจะสลักสำคัญอยู่มากด้วย เพราะพระภิกษุสงฆ์เป็นฝ่ายที่ชาวบ้านทั่วไปยกย่องเคารพว่าเป็นผู้มีศีลธรรม ต้องให้เรียบร้อยน่าเลื่อมใสอยู่เสมอ แต่เมื่อพระภิกษุสงฆ์ต่างเพิกเฉย ไม่รักษาระเบียบทั้งฝ่ายพระวินัยทั้งฝ่ายวัฒนธรรมของชาติ ก็เป็นเรื่องเท่ากับช่วยกันทำลายขนบธรรมเนียมอันดีงามให้เลือนหายหมดไปทีละน้อย ด้วยต่างมีนิสัยมักง่ายทั่วกัน ไม่มีฝ่ายไหนยึดมั่นพอให้เป็นหลักยึดถือประพฤติตามกันบ้าง

ยกตัวอย่างที่อาจเห็นได้บ่อยและง่าย ก็ในงานที่อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ไปร่วมพิธี เพื่อสวัสดิมงคลของชาวบ้าน ท่าน ๆ นั้นจะดูเผลอตัว จึงมักขาดความสำรวมกิริยามารยาท จนดูจะไม่เกิดสวัสดิมงคล

อย่างไรนัก เช่นนั่งสอดส่ายสายตาดูโน่นนี่พลาง ปากว่าสวดไปพลาง ไม่มีความสงบที่จะเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ ประนมมือก็สุดแต่สะดวก ประสานนิ้วกอดกันเป็นรูปกำปั้นบ้าง ขยับนิ้วเป็นการให้จังหวะสวดบ้าง ยกข้อมือไม่อยู่ตรงกลางระหว่างอก วางต่ำเพียงสะดือบ้าง ยังมีลักษณะตามสบายอีกหลายอย่าง คล้ายกับมานั่งท่องสวดมนต์อวดชาวบ้าน อาการนั่งก็พิงหมอนตามสบาย เลยขวนให้หลับในก็มี นั่งพับเพียบก็ไขว้ห่อนขาโผล่เท้าออกมาปรากฏอยู่ด้านหน้า ดูไม่งามตา ซึ่งควรจะหลบซ่อนไว้ในกลีบผ้านุ่งห่มตามนิยมของชั้นผู้ดี ชาวเราทั่วไปยังถือเท้าเป็นของต่ำ จึงควรซุกซ่อนในพิธีอันมีระเบียบ เพื่อมงคลเช่นนี้

และการกลับขาพับเพียบ ก็ชอบยกขากลับข้างหน้า ดูหยาบคายมาก เป็นที่รังเกียจของคนชั้นสูง จนเขาปรารภอยากให้พระใช้กางเกงขึ้นในเสียบ้างก็มี ตามระเบียบก็ให้พลิกกลับด้านหลัง แต่ก็ยังฝ่าฝืนไม่สนใจทำ

ยังอีกระเบียบหนึ่ง เมื่ออยู่บนอาสน์สงฆ์ที่ยกสูงจากพื้น เวลาจะกลับออกถือกันเป็นระเบียบว่าผู้ลงจากอาสน์สงฆ์จะกลับ ต้องหันหน้าให้ผู้ใหญ่ หมุนตัวกลับ มิใช่ก้าวลงแล้วกลับตามอำเภอใจเป็นการให้หลังไป ถ้าร่วมในพิธีหลาย ๆ สำนักแล้ว วุ่นวายไขว้เขวกันน่ารำคาญ เหมือนจะขวนให้ผู้รักระเบียบแบบแผน นึกตำหนิในใจว่า ช่างกระไรพระผู้เป็นเจ้า ไม่รู้จักฝึกฝนรักษากิริยามารยาทตามระเบียบแบบแผนเสียบ้างเลย ซุ่มซ่ามให้เสื่อมเศร้าธาอยู่ได้อย่างนี้ก็ต้องไล่เบี้ยลงไปถึงเจ้าสำนัก ที่ขาดการฝึกหัดอบรม แต่ที่ฝึกหัดอบรมกันเสมอ ก็ยังอดมีแตกกอหน่อหนามอยู่ไม่น้อยจนได้เหมือนกัน" ท่านเจ้าพักเรื่อง

พอดีได้ยินเสียงกลอง ตีบอกเวลาเพล ๑๑ นาฬิกา ข้าพเจ้าจึงปรารภกับคุณลุงว่า

"เพลแล้วเจ้าค่ะ รบกวนท่านเจ้าเสียจนไม่ได้พักผ่อน"

"เพลิดเพลินดีเหมือนกัน หลาย ๆ วันพบกันครั้งอดมีเรื่องมาเล่าสู่กันฟังไม่ได้" ท่านเจ้าแถลง

"เราก็กราบลากันเถอะ" คุณลุงแนะนำ แล้วคุกเข่าผินหน้าสู่องค์พระประธาน กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง ลาพระปฏิมาแล้วผินหน้าสู่ท่านเจ้า กราบเช่นนั้นอีก ๓ ครั้ง ข้าพเจ้าก็กระทำตามอย่างคุณลุงทุกระยะ

เมื่อท่านเจ้าหันกลับไปกราบพระประธาน ๓ ครั้งเป็นการลาแล้วยังผินหน้ามาเตือนข้าพเจ้าว่า "วันพระหน้า ชวนคุณป้ามาด้วยซิ ท่านชอบถาม ชอบซักดี" ข้าพเจ้ากัมลงไหว้ทำนองรับทราบ

ถึงบ้านแล้ว คุณลุงรีบรับประทานอาหาร เพราะสมาทานศีลอุโบสถ ส่วนข้าพเจ้าสมาทานเพียงศีล ๕ จึงไม่ต้องรีบร้อน กว่าคุณลุงจะเสร็จการรับประทาน ดูนาฬิกาเห็นเข็มชี้บอก ๑๒.๑๕ น.

นึกสงสัย จึงถามท่านขณะเข้าไปช่วยเก็บกับข้าว คุณลุงได้ชี้แจงให้ฟังว่า *ท่านถือตามการเดินของพระอาทิตย์ ที่ทางการคำนวณไว้แน่นอนแล้วว่า วันไหนพระอาทิตย์เที่ยงเวลาไร สำหรับวันนี้พระอาทิตย์เที่ยงเวลา ๑๒.๒๕ น. ท่านได้เสร็จการรับประทานอาหารก่อนพระอาทิตย์เที่ยงถึง ๑๐ นาที สำหรับเวลาเที่ยงตามนาฬิกานั้น อาศัยถือเวลาตามบ้านเมืองเท่านั้น กำหนดเวลาฉันอาหารของพระภิกษุสามเณรตามพระวินัย ท่านก็ถือตามดวงอาทิตย์ แต่ส่วนมากท่านมักอนุโลมตามเวลานาฬิกา เพื่อไม่ให้เป็นการกินแหนงแคลงใจของผู้อื่นทั่วไป ที่สนใจตามเวลานาฬิกา ได้ยินว่า บางรูปท่านถือตามเวลาพระอาทิตย์เพียงในวัด เฉพาะมีเหตุจำเป็นบางประการเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ตามปกติก็ถือตามเวลานาฬิกา ซึ่งยึดถือเป็นสาธารณะทั่วกัน* ข้าพเจ้าจึงได้ความรู้เพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่ง

ข้าพเจ้าได้เข้าไปหาคุณป้า เมื่อเสร็จจากปฏิบัติคุณลุงเรียบร้อยแล้ว รายงานการไปฟังเทศน์ที่วัดให้ทราบทุกตอน ตลอดถึงเรื่องที่ท่านเจ้าเตือนให้ชวนคุณป้าไปวัดวันพระหน้าด้วย

"ใจป้าน่ะ อยากไปจริง ๆ ถึงท่านเจ้าไม่ชวนก็จะไป แต่ร่างกายซิหลาน ไม่รู้ว่าเรี่ยวแรงมันหายไปไหนหมด ชั้นจะนั่งสัก ๑๐ นาที ๑๕ นาที ก็เหมือนหมดแรงแล้ว คอยดูไปก่อนนะ ถ้าพอฝืนไปได้ก็จะไปให้สมกับที่ท่านเจ้าออกปากชวนไว้ ถ้าหมดแรงจริง ๆ ขอเพียงสมาทานศีลแล้วกลับมาพักก็ยังดี" คุณป้าพูดปรารภอย่างเหนื่อยอ่อน

ต่อมาอีกประมาณครึ่งชั่วโมง คุณลุงก็ได้เข้ามาถามอาการคุณป้า ข้าพเจ้าเลยถือเป็นจังหวะถามข้อสงสัย ที่ถูกเพื่อนถามมาแล้ว ยังให้คำตอบได้ไม่สมใจ

"คุณลุงคะ หลานขอเรียนถามข้อสงสัยสักข้อนะคะ" ข้าพเจ้าขอร้อง

"มีปัญหาสงสัยอะไรอีกหรือ เมื่อกี้ทำไมไม่เรียนถามท่านเจ้าเสียที่วัดเล่า" คุณลุงพูดอย่างใจดี

"เมื่อกี้ ปรารภกันมามากเรื่องจนถึงเวลาเพล จะเรียนถามอะไรอีก เดี๋ยวท่านเจ้าอดฉันเพลและหลานก็ยังนึกถึงข้อสงสัยนี้ไม่ได้ เพิ่งจะนึกออกเวลานี้ จึงขอความกรุณาต่อคุณลุงพร้อมกับคุณป้าด้วยค่ะ" ข้าพเจ้าบรรยายด้วยความเคารพ

"ไหนข้อสงสัยของหลานมีอย่างไร เล่าให้ฟังซิ" คุณป้าเอ่ยก่อน

"เพื่อนหลานเป็นหญิงเหมือนกันค่ะ เขาถามว่า เวลาจะใส่บาตร ทำไมจึงต้องยืน นั่งใส่ไม่ได้หรือ ถ้านั่งใส่บาตร จะบาปกรรมอย่างไรบ้างไหม" ข้าพเจ้าชี้แจงปัญหา

"เออเข้าที ปัญหานี้ ต้องอธิบายกันมากหน่อยนะ" คุณลุงปรารภ แล้วอธิบายต่อ "ที่ลุงจะอธิบายต่อไปนี้ อย่าเพิ่งถือเป็นถูกไปเสียหมด เพราะทิ้งมาตั้งหลายสิบปี ต้องเอาไปสอบกับท่านเจ้าอีกด้วย

เรื่องผู้ที่ใส่บาตร ต้องยืนใส่ ถ้าจะดูตามอาการที่พระท่านยืนรับผู้ใส่นั่งอยู่ พระท่านต้องก้มตัวยื่นบาตรลงมารับ ดูเป็นเชิงทรมานท่าน เพื่อไม่ให้ท่านต้องก้มตัวขณะรับบิณฑบาต ผู้ใส่จึงยืนขึ้น ช่วยให้ความสะดวกด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย นี้เป็นอาการตามธรรมดา

แต่กิริยายืนนี้ มีเป็นระเบียบวินัยของพระภิกษุบัญญัติไว้เหมือนกัน คือไม่ให้พระภิกษุยืนแสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ที่นั่งอยู่ จึงถืออาการยืนว่าเป็นการแสดงกิริยาเคารพประการหนึ่ง ดังหลานคงเคยเห็นพระภิกษุผู้น้อย ท่านลุกขึ้นยืนรับพระเถระผู้ใหญ่เป็นการแสดงคารวะ ฉะนั้น เมื่อพระภิกษุท่านยืนรับบิณฑบาต ผู้ใส่ไม่ป่วยไข้นั่งใส่ เท่ากับให้พระภิกษุแสดงอาการคารวะผู้ใส่ อย่างนี้น่าจะบาปก็คือแสดงกิริยาไม่ดีงามได้ส่วนหนึ่ง ถ้าผู้ใส่ยืนใส่ เป็นกิริยาเสมอลอย่างเดียวกัน คล้ายกับต่างแสดงกิริยาเคารพต่อกันและกัน จึงเป็นกิริยาที่ชอบทุกฝ่าย หรือถ้าจะนั่งใส่ ก็ควรให้พระภิกษุท่านนั่งด้วย ส่วนผู้ที่นั่งใส่ด้วยความจำเป็น เช่นเป็นโรคภัยบางอย่าง เช่นนี้ถือว่าผู้เป็นไข้ตามวินัย พระภิกษุยืนรับก็ไม่เป็นโทษ กิริยายืนนี้ พระเถระท่านระมัดระวังมาก เมื่อพาหมราวาสนั่งไหว้และสนทนา ท่านต้องหาทางนั่งสนทนา ไม่ยืนพูดด้วย

อธิบายเลยไปถึงว่า ท่านผู้ใส่บาตรที่สวมรองเท้าชนิดคีบ ไม่มีหุ้มส้น หรือบางอย่างเรียกรองเท้าแตะ พอจะใส่บาตร ท่านต้องถอดรองเท้าเสียก่อน นี่ก็ถือเป็นการแสดงคารวะตามวินัยอีกเหมือนกัน ที่ว่าผู้อ่อนอาวุโสพรรษา ไม่ควรสวมรองเท้าเข้าใกล้พระเถระผู้มิได้สวม พระภิกษุผู้เข้ารับบิณฑบาต ท่านไม่ได้สวมรองเท้า ผู้ใส่บาตรจึงต้องถวายความเคารพ ด้วยการถอดรองเท้า

ถ้ารองเท้า เป็นชนิดหุ้มส้น นิยมเป็นเครื่องแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย นับถือกันทุกสมาคม อย่างนี้ไม่ต้องถอด"

"พอเข้าใจ คลายสงสัยหรือยัง" คุณลุงจบอธิบายด้วยคำถาม

"สำหรับตอนนี้ พอหายสงสัยค่ะ แต่เกิดสงสัยใหม่อีกข้อว่า อย่างพวกชาวเรือชาวแพ เวลาพระพายเรือมารับบิณฑบาต ท่านนั่งบนเรือ เวลาเทียบเรือจอดรับบิณฑบาด ผู้ใส่อยู่บนเรือหรือแพ แต่สูงกว่าเรือพระ อย่างนี้จะผิดถูกอย่างไรหรือไม่" ข้าพเจ้าถามต่อ

"เรือนั่งสูง นั่งต่ำ ในพระวินัยก็มีห้าม ไม่ให้ผู้นั่งต่ำแสดงธรรมแก่ผู้ที่นั่งสูงเทียบตามเรื่องนี้ เมื่อถือสูงต่ำตามแบบ ก็ไม่สมควร แต่เมื่อนึกถึงความจำเป็นเกี่ยวกับสถานที่ โดยผู้ใส่บาตรก็มิได้มีเจตนาลบหลู่ดูแคลน ตามความคิดเห็นของลุง ก็น่าจะให้อภัยได้ ไม่มีโทษแก่ผู้ใส่อย่างไร"

พอคุณลุงอธิบายจบ คุณป้านิ่งฟังอยู่นาน จึงเอ่ยปรารภขึ้นบ้างว่า "ป้าอดนึกขวยใจแทนพวกแม่ชี้มไม่หาย ยืนสวมเกี๊ยะใส่บาตรอย่างหน้าตาเฉย"

"อย่าไปถือสาหาโทษแกเลย ผู้ที่อ่อนต่อขนบธรรมเนียม ควรได้รับอภัยเสมอ แต่ก็ยังดีที่มีศรัทธาทำบุญใส่บาตร ถึงจะบกพร่องต่อธรรมเนียมบ้าง ดูเหมือนพระภิกษุก็ยังได้อาหารพอเลี้ยงอาตมาจากแม่ชี้มหนาตากว่า บรรดาเจ้าของธรรมเนียมอยู่มิใช่หรือ" คุณลุงชี้แจง

"ดิฉันเลยนึกถึงงานเพื่อนเก่าแก่ ที่เขาทำบุญวันเกิดเมื่อก่อนสิ้นปีนี้ได้ คุณติดธุระเสียไม่ได้ไป นึกสงสัย ว่าจะนำมาถามก็ลืมไปเสีย เผอิญนึกได้เดี๋ยวนี้ เลยขอถามเสียด้วย คือเจ้างานจะทำบุญวันเกิดด้วยการถวายสังฆทาน แต่ก่อนจะถวาย ได้ทอดผ้าบังสุกุลอุทิศแก่บิดามารดาก่อน แล้วอาราธนาศีล ๕ สมาทานศีลจบจึงถวายสังฆทาน พระสงฆ์อนุโมทนา ทำให้นึกสงสัยว่าบังสุกุลแล้วจึงอาราธนาศีล หรืออาราธนาศีลก่อนบังสุกุล ควรมิควรสุดแต่จะอธิบาย" หมดคำถามของคุณป้า

"ปัญหานี้ ก็ดีอีกเหมือนกัน" คุณลุงจิบน้ำชาจีน ๒-๓ จิบแล้วชี้แจงต่อ

"พิธีบำเพ็ญกุศล เนื่องด้วยปรารภเหตุอะไรก็ตาม เมื่อมีการอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ร่วมพิธีด้วย จะเป็นการมงคล หรืออวมงคลก็เหมือนกัน ต้องมีการอาราธนาศีล สมาทานศีลก่อนทุกพิธี เป็นการสร้างรากฐานของใจ ให้มีคุณธรรมประจำ จะรักษาได้มากน้อยช้าเร็วเพียงไรก็แล้วแต่บุคคล เมื่อพื้นอัธยาศัยประกอบด้วยคุณธรรมแล้ว กิจการที่จะดำเนินต่อไป ถือว่าเป็นสิริมงคล เพราะอาศัยคุณธรรมนั้นคุ้มครอง ในพิธีที่เป็นปัญหานี้ ขอตัดสินด้วยคำว่า ควรอาราธนาศีลก่อนพิธีบังสุกุล ทำนองตั้งนโม ๓ จบก่อนนั่นแหละ

ยังเคยได้ยินข้อปรารภทำนองนี้มาบ้างเหมือนกัน เขาปรารภกันว่า ในพิธีสำคัญ ๆ ผู้กำหนดการมักลืมหลักพิธี เรื่องอาราธนาศีลนี้เป็นส่วนมาก เห็นเป็นไม่สำคัญ หรือมีความสำคัญน้อยกว่าเวลาของประธานในงาน เช่นอาราธนาพระภิกษุไปในพิธีเปิดงาน หรือฉลองวัตถุสำคัญ ก็มักกำหนดให้พระภิกษุ คอยเพียงสวดชัยมงคลคาถาตอนเปิด และอนุโมทนาไทยธรรมเท่านั้น ส่วนประธาน เมื่อมาถึงจุดธูปเทียนนมัสการพระรัตนตรัยแล้ว คอยฟังรายงานและกล่าวตอบกระทำพิธีเปิดหรือเจิมต่อไป ที่ไม่ให้มีกำหนดการอาราธนาศีล สมาทานศีลก่อนเช่นนี้ ก็ว่าเพื่อสงวนเวลามิต้องให้ประธานรอนานเสียเวลา ดูคล้ายกับจะหมิ่นวิธีการสมาทานศีลว่า ทำให้ประธานต้องเสียเวลานานโดยเปล่าประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนี้ จะต้องตั้งเครื่องบูชาให้ประธานต้องเสียเวลาจุดธูปเทียนนมัสการทำไม จะอาราธนาพระภิกษุมาให้ประธานต้องเสียเวลาถวายไทยธรรม เสียเวลากรวดน้ำ เสียเวลาฟังยถาสัพพีทำไม ลงสุดท้ายก็ไม่น่าจะต้องเชิญประธาน ให้มาในพิธีเสียเวลาก็ได้ หรือจะต้องตบแต่งสถานที่ด้วยธงทิว ปะรำ ทำไมแขกเหรื่อก็จะต้องรับเชิญมาให้เสียเวลาการงานสิ้นเปลืองค่าเครื่องแต่งตัวเปล่า ๆ ทำไม ถึงเวลาก็ทำพิธีเปิดเสียเอง หรือไม่ต้องมีพิธีเลยก็ยังได้

ก็เมื่อจิตใจเรายังยึดมั่นในคุณพระศรีรัตนตรัยจะประกอบพิธีสำคัญ ๆ ก็อดที่จะให้เนื่องด้วยพระรัตนตรัยเสียไม่ได้ ทั้งนี้ก็มุ่งหวังสวัสดิมงคลจากเดชานุภาพแห่งพระรัตนตรัยบ้างจากบุญญานุภาพแห่งประธานบ้าง จากบุญเขตของพระภิกษุสงฆ์บ้าง จึงต้องลงทุนจัดการให้พร้อมสรรพด้วยสิ่งของและบุคคล อันถือว่ายิ่งใหญ่ในมงคลพิธี เมื่อเช่นนี้ไฉนจะไม่ยอมเสียเวลาเพียงประมาณ ๕ นาที ให้ประธานได้สมาทานศีลก่อน เป็นการเพิ่มสวัสดิมงคลแก่ท่านให้ยิ่งขึ้น ท่านจะได้ประสิทธิ์สวัสดิมงคล แก่พิธีการนั้นให้สมบูรณ์บริบูรณ์" คุณลุงพักเหนื่อยคอแห้ง

"หลานขอความกรุณาอีกสักข้อนะคะ" ข้าพเจ้าแทรกเรื่องต่อ "คือหลานเคยทราบมาว่าในพิธีของทางราชการ ที่มีการสวดมนต์ก่อน จึงมีเทศน์ภายหลังต่อเนื่องกันเช่นนี้ ก่อนเริ่มสวดมนต์ยังไม่มีการอาราธนาศีล รอไว้อาราธนาเมื่อก่อนจะเทศน์ ทำไมจึงไม่อาราธนาศีลตั้งแต่ก่อนสวดมนต์ เรื่องที่คุณป้านำมาถามเมื่อกี้ คงจะได้เค้าไปจากพิธีอย่างนี้บ้างกระมังคะ"

"การที่รอไว้อาราธนาศีลกับพระผู้เทศน์ ไม่อาราธนาก่อนสวดมนต์นั้น ลุงเห็นว่าต้องการประหยัดเวลา ทำนองเรื่องพิธีเปิดงาน หรือฉลองวัตถุสำคัญไม่ต้องให้ประธานสมาทานศีลนั่นเอง ถ้าจะอาราธนาศีลตอนก่อนสวดมนต์อย่างเคย ถึงคราวเทศน์ก็จะต้องอาราธนาศีลตามธรรมเนียมอย่างเคยอีก จะเป็นการซ้ำซากไป หรือรบกวนประธานเกินไป จึงตัดการอาราธนาศีลตอนต้นเสียเหลือไว้แต่ตอนเทศน์

อันที่จริง ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ในศาสนพิธีเช่นนี้ ชาวเราก็กำหนดกันขึ้นเองตามความเหมาะสม แต่ถ้าไม่พยายามรักษาแบบแผนของเก่าไว้บ้าง ลดกันไปเปลี่ยนกันมา หนักเข้าก็จะหมดหลักเท่านั้นเอง กำหนดการของทางราชการ เช่นให้อาราธนาศีลตอนพระเทศน์นี้ ก็คงเพื่อความสะดวกของรูปงานเป็นสำคัญ หากเพื่อความปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาแล้ว ลุงคิดว่ายิ่งมีโอกาสสมาทานศีลได้มากครั้งเท่าไร จนมีศีลประจำอัธยาศัยทั่วถึงกันแล้ว โลกก็จะยิ่งมีความสงบเป็นสันติสุข เป็นสวัสดิมงคลมากกว่าทุกวันนี้ ตามความเห็นของลุงที่พูดมา พอช่วยให้เข้าใจได้บ้างไหม" คุณลุงลงท้ายด้วยหันมาถามข้าพเจ้า

"เป็นพระคุณอย่างสูง ได้ความเข้าใจดีแล้วค่ะ" ข้าพเจ้าสนองตอบ

"สาธุ" คุณป้าพลอยอนุโมทนาด้วยแล้ว เอนหลังลงพิงหมอนพักแรง

"เหนื่อยเปลี้ยเพลียแรงเพราะโรคอย่างนี้ ลูกหลานยังมีกำลังรักแรงแข็งขอบอยู่บ้าง แต่อย่างคุณป้าข้างบ้านของหลาน ถึงล้มหมอนนอนเสื่ออยู่ตั้ง ๒ อาทิตย์ เพราะหลงญาติมิตรส่งปีเก่าฉลองปีใหม่จนลืมวันคืน ไม่เห็นมีใครพุทโธกี่คนเลย"

คุณลุงปรารภแล้ว ขอตัวกลับไปพักผ่อน

๒๖. หน้าที่ควรปฏิบัติ

ถึงวันเกิดคุณป้า เคยอาราธนาพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเพล แต่คราวนี้คุณป้าพักฟื้นจากไข้หวัดใหญ่ กำลังร่างกายยังไม่สมบูรณ์ดี คุณลุงจึงเป็นผู้กำหนดงานเอง คือทำบุญคล้ายวันเกิดปีนี้ งดการเจริญพระพุทธมนต์ เลี้ยงพระ ใช้วิธีย่อ ใส่บาตรพระภิกษุสงฆ์จำนวนเกินอายุปัจจุบัน ๑ รูป เพื่อให้อายุยืนต่อไปอีก เสร็จแล้ว จัดไทยธรรม อีกส่วนหนึ่งพร้อมด้วยอาหารหวาน-คาว นำไปถวายท่านเจ้าที่วัด ขอศีลขอพร รับน้ำพระพุทธมนต์ในฐานะเคารพนับถือเท่ากับครูบาอาจารย์ กลับบ้าน เสร็จพิธี

คุณป้าเห็นชอบด้วยทุกอย่าง แต่ขอแถมติดกัณฑ์เทศน์ทางวิทยุในวันพระก่อนถึงวันเกิด เท่าจำนวนพระบิณฑบาตและส่งทุนสมทบทุนมูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลน เท่าจำนวนพระตอนกลับจากวัด คุณลุงไม่ขัดข้อง พี่ชาตรีรับอาสาจะทำหน้าที่เที่ยวอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ มารับบิณฑบาตจนครบจำนวน เพราะได้วันหยุดงานชดเชยอีกวันพอดี

ส่วนข้าพเจ้าเสนอให้คุณป้าปล่อยนก ปล่อยปลาอีกอย่าง แต่คุณลุงไม่อนุมัติ โดยชี้แจงว่าพิธีนี้เท่ากับช่วยอาชีพเลี้ยงนก ปล่อยปลา ให้เป็นล่ำเป็นสันขึ้นเท่านั้น *อันที่จริง เมื่อลูกจะมีอายุยืนเพราะการช่วยชีวิตสัตว์ ต้องให้มีกรุณาจากน้ำใจแท้ ๆ ไม่ใช่ทำเพียงตามพิธีเรื่อยเปื่อย ปราศจากน้ำใสใจจริง จงคอยหาเวลาช่วย มด ปลวก แมลงสาบ แมลงวัน ตลอดถึงยุง หรือสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ เช่น สุนัข แมว อย่าเบียดเบียน บี้ ตบ ทุบตี ให้มันบาดเจ็บ หรือถึงตาย ยิ่งช่วยให้มันรอดจากการทรมานต่าง ๆ เช่นกำลังตกน้ำ ตกน้ำตาล หรืออยู่ในที่อันตราย ช่วยให้มันปลอดภัยได้ นี่แหละเป็นอานิสงส์ช่วยเพิ่มชีวิตเราให้ยืนยาวได้แท้ เพราะพวกมันได้มีชีวิตปลอดภัยด้วยน้ำใจกรุณาของเราจริง ๆ นี่สุดเดินไปไหนมาไหน ก็ควรระวังดูพื้นไว้ด้วย จะได้ไม่ฆ่ามันด้วยความพลั้งเผลอ หัดช่วยชีวิตสัตว์เก็บเป็นบุญสะสมไว้เช่นนี้ตลอดไปเถิด ต้องได้อานิสงส์สมความตั้งใจอย่างแน่นอน*

ข้าพเจ้าจำนนด้วยเหตุผลของคุณลุง คุณป้าเลยอนุโลมตามด้วย

ครั้นถึงวันเกิด ต่างก็ปฏิบัติไปตามกำหนดงานที่คุณลุงกะเตรียมไว้ มีข้อโต้เถียงอยู่ตอนที่คุณป้าจะใส่บาตร ข้าพเจ้าสั่งให้ปูเสื่อบนพื้น ตั้งโต๊ะวางของใส่บาตรบนเสื่อ แต่ให้เสื่อเหลื่อมอยู่ด้านในมาก หวังให้คุณป้าได้ยืนบนเสื่อใส่บาตรสะดวก เวลาพระมายืนรับบิณฑบาตต้องยืนที่พื้น เรียกว่าต่ำกว่าเสื่อ พี่ชาตรีมาเห็นข้าพเจ้าสั่งทำเช่นนั้นเอะอะทำนองอวดรู้ว่าจัดเช่นนี้ไม่ถูก พระยืนอยู่ต่ำกว่าฆราวาสรับบิณฑบาตไม่ได้ ครั้นถามว่าจะให้ทำอย่างไร กลับไม่ชี้แจง เดินเตร่ไปทางอื่นเสีย เผอิญข้าพเจ้าระลึกถึงเรื่องผู้ใส่บาตร ถ้าสวมรองเท้าชนิดไม่หุ้มส้น ต้องถอดเสียก่อน เป็นการคารวะต่อพระผู้ไม่ได้สวม ข้อค้านเรื่องเสื่อนี้ก็คงเหมือนกัน จึงไม่รอถามคุณลุงให้เสียเวลา

สั่งให้เปลี่ยนปูเสื่อใหม่ หันกลับด้านยาวปูให้ยื่นออกไปด้านหน้าโต๊ะวางสิ่งของ ประมาณพอพระได้ยืนบนเสื่อรับบิณฑบาต ด้านในก็ยังมีเนื้อที่เสื่อให้คุณป้าได้ยืนใส่บาตร ไม่ต้องเพิ่มเสื่ออีกผืน ๑ พอเริ่มใส่บาตรได้รับความเห็นชอบจากพี่ชาตรีเพียงยิ้ม พยักหน้าให้เป็นการรับรองความเรียบร้อยเท่านั้น

เสร็จจากการใส่บาตรแล้ว คุณป้าเรียกหาเครื่องกรวดน้ำ พี่ชาตรีท้วงว่าไม่มีพระยถาสัพพีให้สักองค์ จะกรวดน้ำกันอย่างไร คุณป้าก็บังคับให้นำเครื่องกรวดน้ำมาทำพิธีเสียให้เสร็จก่อน จึงจะแถลงเรื่องราวเหตุผลให้ฟัง

"หลานช่วยไปตามพ่อชา มาด้วยซิ จะได้พูดเรื่องกรวดน้ำให้ฟังด้วยกัน" คุณป้าสั่งเมื่อจบพิธีกรวดน้ำ

ข้าพเจ้านำพี่ชาตรีมาหาคุณป้าตามสั่งแล้ว คงนั่งร่วมฟังอยู่ด้วย

"ที่พ่อชา ท้วงแม่เรื่องกรวดน้ำนั้น เราคงไม่ใคร่จะได้กรวดกะเขานักกระมัง" คุณป้าปรามพี่ชาตรี

"เรื่องทำบุญให้ทานอย่างไรแล้ว แม่ต้องกรวดน้ำทุกครั้ง ด้วยถือเอาการกรวดน้ำนี่แหละเป็นเรื่องอำนวยอวยพรเผื่อแผ่แก่ญาติมิตรและผู้ที่เคารพนับถือทั้งที่ตายไปแล้ว ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ ฝึกฝนนิสัยให้รู้จักเอื้อเฟื้อเจือจาน ไม่ตระหนี่หวงแหน อาหารเครื่องใช้ไม้สอยตลอดเสื้อผ้า เรายังแจกจ่ายช่วยเหลือคนอื่นได้ ส่วนบุญกุศลที่เรามี เรากระทำ ก็ควรเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นได้เหมือนกัน แม่จึงต้องกรวดน้ำทุกครั้งที่ได้ทำบุญอะไรมา

ที่พ่อชา ถือว่าต้องมีพระว่า ยถา สัพพี จึงจะกรวดน้ำได้ ก็เพราะเห็นตามพิธีสงฆ์อยู่เสมอนั่นเอง อันที่จริง พระท่านว่า ยถา เจ้าภาพก็กรวดน้ำไปในขณะนั้น พระท่านนำเอาคำพูดของพระปัจเจกโพธิ มาส่งเสริมให้เจตนาของเจ้าภาพ สำเร็จสมความปรารถนาเท่านั้น เท่ากับท่านตั้งใจสนับสนุน เป็นกำลังแรงช่วยอีกแรงหนึ่งเท่านั้น

ส่วนการกรวดน้ำ เป็นพิธีหาทางแผ่เผื่อบุญกุศลให้แก่ผู้อื่น ในเมื่อตนได้กระทำบุญอะไรแล้ว หัดไม่ให้เห็นแก่ตัวจัด จนกลายเป็นหวงแหนตระหนี่ ใจจะมั่นคงในความกรุณาเสมอไป เรากรวดต่อหน้าพระ ก็เพราะมีพระสงฆ์อยู่ด้วย เมื่อไม่มีพระ เราก็กรวดน้ำตั้งใจอุทิศบุญกุศลได้เหมือนกัน เป็นแต่ไม่มีใครมาสนับสนุนเพิ่มแรงอุทิศด้วยเท่านั้น

และการอุทิศบุญนี้ ต้องเจาะจงออกชื่อออกเสียงเฉพาะลงไปให้ชัดเจนเหมือนเขียนจ่าหลังซอง-จดหมายให้ชัดเจนนั่นแหละ ท่านว่าได้ผลแน่นอนเต็มที่ แต่อยู่ในวงแคบ นางพระศาสนาท่านต้องการ

ให้แผ่ผลานิสงส์กว้างขวางทั่วโลก แม้จะได้ผลเบาบาง ก็ยังดีกว่าเจาะจง ดังที่ท่านสรรเสริญสังฆทาน การถวายปัจจัย ๔ แก่หมู่สงฆ์ทั่วไป เป็นสาธารณะ ว่ามีอานิสงส์กว่าถวายจงเจาะเฉพาะรูป พอเข้าใจเรื่องบ้างหรือยัง" คุณป้าจบเรื่อง ด้วยถามพี่ชาตรี

"ผมบวชตั้ง ๓ เดือน ยังสู้คุณแม่ไม่ได้ เห็นจะต้องหาเวลาบวชอีกสักครั้ง" พี่ชาตรีพูดทีเล่นทีจริง

เวลาประมาณ ๙.๓๐ น. เศษ คุณลุง คุณป้า พี่ชาตรี และข้าพเจ้าได้ไปถึงกุฏิท่านเจ้าที่วัด เห็นเปิดประตูกุฏิทั้ง ๒ บาน เป็นเชิงเตรียมต้อนรับ ทั้งนี้ก็ด้วยพี่ชาตรีได้โทรศัพท์แจ้งกำหนดวันเวลาให้ท่านเจ้าทราบล่วงหน้า ๔-๕ วันก่อนแล้ว เพราะจะถือตามอำเภอใจเราเองว่า พระท่านไม่มีการงานอะไร เราจะไปหาท่านเมื่อไรก็ได้ มักจะต้องผิดหวังเสมอ พี่ชาตรีจึงต้องรีบติดต่อล่วงหน้าไว้ นับว่าเป็นโชคดีประการหนึ่งที่ไม่ตรงเสาร์-อาทิตย์ ถ้าเป็นเสาร์-อาทิตย์แล้ว ติดต่อล่วงหน้าเพียง ๔-๕ วันเช่นนี้ จัดว่ากระชั้นเหลือเกิน ผู้ที่เขาเจาะจงเคารพนับถือแล้ววางฎีกาล่วงหน้าเป็นจำนวน ๒-๓ เดือน ก็มี วันนี้ท่านเจ้าอยู่ฉันเพลที่วัด มีเวลาสนทนาได้นาน ต่อถึงตอนบ่ายจึงจะไปเผาศพญาติของศิษย์

เมื่อถวายความเคารพพระพุทธปฏิมา ณ ที่บูชา และท่านเจ้า คุณป้าได้เริ่มก่อนว่า

"วันเกิดของดิฉันวันนี้ นับว่าปลอดโปร่ง โชคดีทุกอย่าง เดิมก็วิตกว่าพระคุณเจ้าจะติดงานอื่น ไม่อยู่ที่วัด แต่พ่อชา เขาไหวดีรีบโทรศัพท์มาติดต่อแจ้งเรื่องให้ทราบไว้ก่อน นับว่าเป็นบุญแท้ และก็ได้พร้อมหน้าลูกหลานกันหมด มาขอศีลขอพรจากท่านที่เคารพบูชาเช่นนี้ ชื่นใจจริง ๆ เจ้าค่ะ"

คุณป้านำอาหาร เครื่องสักการะ ดอกไม้ ธูปเทียนพร้อมหนังสือปวารณาถวายท่านเจ้า รับศีลรับพร รับน้ำพระพุทธมนต์แล้ว ได้หันมากระซิบกับข้าพเจ้าว่า "ป้าเพิ่งนึกได้เดี๋ยวนี้เองว่าเราเคยตั้งทุนสำหรับหาดอกผลปฏิสังขรณ์วัดไว้ ๑ ทุน เคยส่งสมทบอยู่ทุกปี คราวนี้มัวยุ่งจับโน่นนี่อยู่ เกือบจะลืมเสียแล้ว หลานมีเงินติดกระเป๋ามาบ้างไหม ป้าขอยืมสมทบทุนสัก ๑,๐๐๙ บาท"

"หลานเตรียมมาพร้อมแล้ว เพราะเห็นเคยทำบุญเช่นนี้ทุกปี" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"ชื่นใจของป้า ช่างถี่ถ้วนดีนัก เดี๋ยวคอยจ่ายแก่ไวยาวัจกรของท่านนะ ป้าจะได้เรียนให้ท่านเจ้ารับทราบไว้" แล้วคุณป้าได้เรียนให้ท่านเจ้าทราบต่อไปว่า "ในวันทำบุญฉลองอายุครั้งนี้ ดิฉันขอสมทบทุนที่เคยตั้งไว้แล้วอีก ๑,๐๐๙ บาท ขอพระคุณเจ้าแสดงไวยาวัจกรเจ้าค่ะ"

"อาตมาขออนุโมทนาอย่างยิ่ง แต่ไวยาวัจกรไปเรียนหนังสือกันหมดยังไม่ถึงเวลากลับ คุณชาตรีช่วยทำหน้าที่แทนหน่อย นำไปมอบแก่เจ้าหน้าที่ ขอรับใบอนุโมทนามาด้วย" ท่านเจ้าสั่งงาน

"เมื่อตอนเข้าวัดมา เห็นนักเรียนเข้าแถวคำนับธงชาติ ได้ยินตอนคำว่านมัสการพระรัตนตรัย ฟังไม่มีจังหวะจะโคนเสียเลย คล้ายกับพูดเล่นทั้งกิริยาก็คงหลุกหลิก หยอกล้อ แหย่เย้ากันไปพลาง ปากว่าไปพลาง ขาดความเคร่งครัดจะกลายเป็นจำอวด เด็กจะไม่เห็นความสำคัญ ผลสุดท้ายเติบโตออกจากโรงเรียน ก็คงได้แต่ความมักง่ายติดนิสัย กระผมคิดว่า น่าจะได้กวดขันกิจกรรมเบื้องต้นเหล่านี้ให้มาก ๆ" คุณลุงปรารภ ทำนองหารือ

"ก็สมควรอย่างที่ว่า เรื่องนี้สำคัญอยู่ที่ผู้ควบคุมจะฝึกฝนอบรมอย่างไร เวลานี้ได้ยินว่ายังมีแต่ผู้รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่ ผู้รักษาการกำลังหนักใจอยู่เหมือนกัน เคยปรารภให้ฟังว่าจะกวดขันวางระเบียบอะไรใหม่ขึ้นก็มักมีเสียงว่า วางอำนาจอยากเป็นครูใหญ่บ้าง หรือว่ายังไม่ทันมีอำนาจอะไร ก็เริ่มแบ่งเสียแล้วบ้าง เลยต้องทำตามตำราว่า "หวานอมขมกลืน" ไปพลาง ขอรับความเห็นนี้ไว้ เผื่อมีช่องทางอย่างไร จะได้ช่วยจัดให้เรียบร้อยดีขึ้นตามที่ปรารภ" ท่านเจ้าสนองความเห็น

"เรื่องทำอะไรพลาง ปากก็ว่าอะไรพลาง ไม่ตั้งอกตั้งใจมั่นคงในกิจที่ตนกระทำ ถึงจะทำอยู่เสมอ ๆ ผลจริงจังอะไรคงไม่ได้ นอกจากความเคยตัวชอบมักง่าย ทำนองสักแต่ว่าทำเท่านั้น กระผมเคยฟังพระเทศน์ ท่านแสดงถึงการกระทำอย่างที่เล่าถวาย พ่อบ้านในชนบทคนหนึ่งกำลังสวดมนต์บทพุทธคุณ แต่ก็สวดแทรกสั่งการบ้านเรือนร่วมไปด้วยว่า อิติปิโส ภควา อีหนูเอ๊ย ปิดหน้าต่างประตูครัวให้เรียบร้อยนะ อรหัง สัมมา สัมพุทโธ ประดูบ้านปิดสะหนามให้แน่น ๆ วิชชาจรณสัมปันโน สุมไฟควายแล้วหรือลูก ดังนี้ นึกขำในใจไม่หาย ท่านช่างจดจำนำมาเทศน์ให้เกิดความสำนึกว่า การจะทำกิจกรรมอะไร ก็ต้องทำกิจกรรมนั้น ๆ จริง ๆ ให้เป็นส่วนเป็นตอน เมื่อคลุกเคล้าปะปนไม่มีระเบียบแบบแผน กลายเป็นสักแต่ว่าทำตามธรรมเนียม คุณประโยชน์แท้จริง ย่อมไม่ได้ประสบ" คุณลุงบรรยายต่อ

"ของอาตมาก็มีทำนองเดียวบ้างเหมือนกัน ขอเทศน์ซ้อนสักหน่อยอย่าเพิ่งตำหนิในฝ่ายชาวบ้าน ควรช่วยตำหนิในฝ่ายสงฆ์บ้างเถอะ เคยพบด้วยตนเอง คราวหนึ่งงานสมรส เมื่อคู่บ่าวสาวถวายไทยธรรมร่วมกันแล้ว ถึงคราวกรวดน้ำ ภาชนะเครื่องกรวดน้ำนั้นมีขันรองคณโฑเล็กใส่น้ำมีจุกปิดปาก เวลากรวดก็ยกคณโฑเล็กขึ้นจากขัน เปิดจุกที่ปิด ค่อย ๆ รินน้ำในคณโฑลงในขัน พอพระสงฆ์ท่านสวดสัพพีพร้อมกัน จึงเทน้ำให้หมดประนมมือรับพร

อาศัยคู่บ่าวสาวประหม่างาน หรือยังไม่เคยงาน ปฏิบัติไม่ถูกตามลักษณะ องค์ประธานท่านว่า ยถา อนุโมทนาไปพลาง แนะคู่สมรสไปพลาง ในขณะเดียวกัน นึกขำในใจแทบจะรับสัพพีไม่ได้ พอองค์ประธานตั้งพัดจะเริ่มว่า ยะถา ท่านก็เตือนให้เตรียมกรวดน้ำ คู่สมรสยังจด ๆ จ้อง ๆ ท่านว่า ยถา วาริวหา แล้วแทรกคำเตือนว่า จับคณโฑออกรินน้ำ ปูรา ปริปูเรนฺติ เปิดจุกออก

สาครำ ช่วยกันทั้ง ๒ คน เอวเมว อิโต ทินฺนำ ไม่ต้องเอานิ้วรองรับน้ำ เปตานำ อุปกปฺปติ ค่อย ๆ ริน ดังนี้ กว่าจะสวดอนุโมทนาจบ ต้องกลั้นหัวเราะแทบแย่

การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับพิธีงาน สถานที่ นับว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญไม่น้อย เพราะปรากฏแก่สายตาของที่ประชุม หน้าที่ของตนจะต้องปฏิบัติอะไร อย่างไร ก็ต้องคอยระมัดระวังปฏิบัติรักษาให้สมลักษณะหน้าที่อย่าก้าวก่าย เช่น หน้าที่จัดเครื่องบูชา ดอกไม้ เขาจะจัดได้ระเบียบสวยงามหรือไม่ ตั้งเข้าคู่ตรงกันหรือไม่ ไฟเทียนจะลุกลามหรือไม่ เป็นเจ้าหน้าที่ของเจ้างานไม่ใช่หน้าที่สงฆ์ หากจะเอื้อเฟื้อก็ควรเรียกเจ้างานมาชี้แจงให้กลับไปจัดแก้ไขเสียใหม่ ตนเองคงสงบ ปฏิบัติเฉพาะหน้าที่ตน ไม่ควรหลุกหลิก หยิบโน่นฉวยนี่ขณะทำหน้าที่ ดังปากว่าไป มือค้นหยิบสิ่งของไป หรือเหม่อมองผู้คนไปมา นอกจากจะดูขาดความศักดิ์สิทธิ์แก่งาน ยังแสดงนิสัยให้ลดความเคารพนับถืออีกก็ได้ อย่างที่เขาพูดกันว่า ต้องรู้จักเต้นให้ถูกตามจังหวะฐานะของตนเป็นตัวพระ ตัวนางอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติให้เหมาะ" ท่านเจ้าบรรยายอย่างกันเอง

พอดีกับเวลาที่พี่ชาตรี นำบัตรอนุโมทนาที่รับทุนสมทบมามอบให้คุณป้า และกระซิบว่า "ทำไมคุณแม่ต้องบริจาคให้มีเศษ ๙ ข้างท้ายด้วย ลำบากแก่การรวมบัญชีเปล่า ๆ ผมคิดจะเติมให้ครบ ๑๐ ก็เกรงถูกหาว่าคล่องจนหลวม"

"ลูกยังเข้าใจน้อยไป เศษ ๙ นั้น หมายถึงรัชกาลก็ได้ หมายถึงพุทธคุณ ๙ ก็ได้ แต่เห็นเขาหมายถึงกิริยาให้ก้าวไปข้างหน้า มีความสุขเจริญต่อไป ไม่ถอยกลับ แม่น่ะ คิดให้เป็นเครื่องเตือนใจว่า ให้ได้มีชีวิตก้าวต่อไป จะได้สมทบทุนนี้ให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น จึงเติม ๙ ต่อจำนวนไว้ข้างท้าย ลูกจะเติมอีกก็ได้แม่ไม่ห้าม แต่จะเติมทั้งที ให้ครบ ๑๐ เท่านั้น ยังไม่เป็นเกียรติเท่าไรนัก ให้ครบ ๑๐๐ ครบ ๑,๐๐๐ จะค่อยน่าตูสักหน่อย" คุณป้ายั่วพี่ชาตรี

"รอให้ถึงวันเกิดผมบ้าง คุณแม่จะต้องให้เกียรติผมเต็มที่ทีเดียว" พี่ชาตรีรับรอง

ข้าพเจ้านึกถึงเรื่องถวายข้าวพระ ที่เคยปรารภกับคุณป้ามานานแล้ว คอยหาจังหวะเรียนถามท่านเจ้าเรื่อยมา จึงกระซิบคุณป้าให้เรียนถาม

"ดิฉันถูกหลานสาวเขาไต่ถามเรื่องถวายข้าวพระมานานแล้ว รับปากว่าจะคอยเรียนถามพระคุณเจ้า วันนี้โอกาสเหมาะ จึงขอเรียนว่าจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องถวายข้าวพระในงานทำบุญกรุณาแสดงเป็นธรรมทานเจ้าค่ะ" คุณป้าเรียนถามด้วยความเคารพ

"เรื่องถวายข้าวพระที่มาเป็นธรรมเนียมอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนนั้น สืบเนื่องมาจากพิธีของพราหมณ์ ที่นิยมกระทำเพื่อเฉพาะบุรพชนของเขาที่ตายไปแล้ว เข้าใจว่าที่ชาวเรานิยมถวายข้าวพระคงเนื่องมาจากพิธีนี้ เมื่อได้มีพิธีเลี้ยงอาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ ก็นำให้นึกถึงองค์พระ-

พุทธเจ้า ควรจะได้ถวายแด่พระองค์บ้าง เพราะเรานับถือเป็นสรณะสูงสุด จึงจัดอาหารคาว-หวาน ใส่ภาชนะสิ่งละอันพันละน้อย นำมาตั้งถวายเบื้องหน้าพระพุทธปฏิมา จุดธูปเทียนบูชาถวายอาหารเหล่านั้น

เมื่อนึกถึงเจตนาของผู้ถวาย ก็มุ่งถวายพระพุทธเจ้า แต่พระองค์มิใช่อย่างบุรพชนที่ล่วงลับที่คอยรับการอุทิศเลี้ยงชีพ ถ้าสมัครใจถวายแด่พระพุทธเจ้าด้วยความเชื่อความเลื่อมใสก็ไม่ควรจัดอาหารทำนองเครื่องเซ่น อย่างละนิดละหน่อย ควรจัดให้เต็มยศ ด้วยภาชนะที่สวยงาม มีอาหารเต็มที่ทุกอย่าง ให้เหมือนอย่างถวายพระภิกษุสงฆ์ที่อาราธนามาในพิธี จึงจะเหมาะสม มิฉะนั้นก็เท่ากับลดพระเกียรติของพระพุทธเจ้าลงมา เสมอกับบุรพชนของตนนั่นเอง หากจัดทำไม่ได้เช่นนี้ จะไม่ถวายเสียเลย ก็ไม่ผิดพลาดเกิดบาปกรรมอย่างไร ของหลวงมีถวายเหมือนกัน แต่จัดถวายภาชนะสวยงาม มีอาหารเต็มที่ทุกอย่าง" ท่านเจ้าพักอธิบาย แล้วหันมาถามข้าพเจ้าว่า "หนู ศุ. เข้าใจดีหรือยัง มีเรื่องติดใจสงสัยอย่างไรถามได้เลย วันนี้กำลังฤกษ์งามยามดี"

"เรื่องถวายข้าวพระ พอเข้าใจแล้วเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าสนองตอบ และเรียนถามเรื่องใหม่ว่า "แต่หนูยังมีเรื่องสงสัยอีก ต้องขอประทานกราบเรียน คือตามงานพิธีมงคล ที่มีการวงสายสิญจน์เห็นชอบนำสายสิญจน์ไปพันที่นิ้วมือพระพุทธ แต่บางรายก็วงรอบฐานพระพุทธแล้วโยงมาสู่พิธี อย่างไหนจะสมควรกว่ากันเจ้าคะ"

"ช่างจดจำนำเรื่องแปลก ๆ มาถามได้เสมอนะ" ท่านเจ้าปรารภกับข้าพเจ้า แล้วอธิบายต่อ

"เรื่องสายสิญจน์นี้ ก็ไม่ใช่พิธีของชาวพุทธติดเนื่องมาจากอื่น แต่ชาวพุทธเห็นว่าไม่ผิดพลาดเสียหายอะไร เป็นการเตือนตาให้กระเทือนถึงใจในการเพ่งสวัสดิมงคลประการหนึ่ง

เรื่องการพันสายสิญจน์ที่นิ้วพระหัตถ์ของพระพุทธปฏิมา เคยเห็นเหมือนกัน แต่มักจะเป็นพระพุทธองค์ใหญ่ ๆ อย่างในอุโบสถ ผู้กระทำคงคิดว่า ถ้าใช้สายสิญจน์วงรอบฐานที่นั่งจะยาวเปลืองมากไป ผูกพันที่นิ้วพระหัตถ์ก็พอ ไม่เปลืองมากด้วย เลยดูเป็นที่ผูกจูงมาร่วมพิธีไม่งาม แต่ก็ยังดีกว่าคล้องที่พระศอล่ามโยงมา

ตามระเบียบโดยมาก ใช้วนรอบฐานพระไม่อาจเอื้อมถึงอวัยวะเบื้องสูง ยิ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก ประดิษฐานบนโต๊ะหมู่เครื่องบูชา เขาใช้สายสิญจน์วนรอบโต๊ะเครื่องบูชาทีเดียวก็มีรวมความเรื่อง สายสิญจน์ ที่โยงจากพระพุทธมาถึงพระสงฆ์ใช้ถือเจริญพระพุทธมนต์ ก็เพื่อขอเดชานุภาพแห่งพระพุทธ มาร่วมกับพระปริตที่พระภิกษุสงฆ์สาธยายด้วยความสำรวมอารมณ์ จงดลบันดาลสิริมงคลแก่เจ้างานเป็นหลักสำคัญ

หากจะถามต่อว่า จะไม่ใช้สายสิญจน์เสียได้ไหม ขอตอบว่าได้น่ะได้ สำหรับผู้รู้แจ้งในเหตุผลแห่งพิธีกรรมแน่นอนแล้ว แต่เมื่อสายสิญจน์ได้เข้าร่วมในมงคลพิธีมาหลายชั่วอายุคน จนเป็นวัตถุประจำพิธีอย่าง ๑ แล้ว ก็อย่าเพิ่งเลิกเสียเลย สบายตา สบายหู ทั้งเจ้าภาพและญาติมิตรไม่ถึงกับสิ้นเปลืองเพราะค่าด้ายสายสิญจน์เท่าไรนัก" ท่านเจ้าจบเรื่องด้วยความยิ้มแย้ม

"กระผมอยากปรารภถึงความเป็นไปในวัดสักเรื่อง สังเกตมานานแล้ว หาโอกาสไม่ใคร่ได้วันนี้อยู่เฉพาะกันเอง คงไม่อื้อฉาวนัก" คุณลุงเริ่มเรื่องใหม่กับท่านเจ้า

"คือสังเกตดูเวลาสวดมนต์ไหว้พระเช้า-เย็น ประจำวัน พระเณรออกจะร่อยหรอหรอมแหรม ไม่คึกคักเหมือนแต่ก่อน ยิ่งพระผู้ใหญ่ออกจะไม่พบเห็นท่านเลย มีกิจการธุระอะไรกันมากนักกระมัง"

"เรื่องการลงทำวัตรสวดมนต์นี้ เป็นเรื่องหนักใจอยู่ทั่วไปแทบทุกวัด แนะนำเคี่ยวเข็ญกันเท่าไรก็ไม่ใคร่ได้ผล จะเพราะหนักอายุพรรษาหรือหนักพัดด้ามงา ก็เหลือเดา ความรู้ที่ศึกษาเล่าเรียนมาไม่ได้ช่วยกล่อมเกลาอัธยาศัยให้กระเตื้องดีขึ้นเลย มีแต่จะสุมจิตใจให้หนักอยู่แต่ในลาภผลและของเล่นนี่แหละ เป็นต้นเค้าแห่งความเสื่อมของพุทธศาสนิก" ท่านเจ้าพูดอย่างท้อใจ

"การไหว้พระสวดมนต์ ก็เป็นบุญกุศล ได้น้อมใจระลึกถึงคุณพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ ท่านบวชเป็นพระเป็นเณร น่าจะได้ขยันให้เกิดกุศลแก่ตัวมาก ๆ ไม่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างชาวบ้านแล้วมีโอกาสสร้างบุญถึงเพียงนี้ ยังไม่สนใจอบรมกิจวัตรหน้าที่ของตน จะมิกลายเป็นบวชอาศัยผ้าเหลืองหรือเจ้าคะ" คุณป้าเสนอความเห็นบ้าง

"สมจริงตามที่คุณนายพูดทุกอย่าง แต่ก็นั่นแหละ ท่านผู้บวชเหล่านี้ล้วนมาจากลูกชาวบ้าน หลานชาวบ้านทั้งนั้น ใหม่ ๆ ก็ดูขะมักเขม้น ขยันขันแข็งต่อกิจวัตรหน้าที่เป็นอันดี พอไม่กี่เดือนถูกน้ำประปาล้างผิวตัวและลำไส้ ใช้แสงไฟฟ้าสว่างไสวเปิดหูเปิดตา คล้ายกับตื่นความสะดวกสบาย ผิดกว่าความอดอยากปากแห้งตามชาติภูมิเดิมของตน เลยหลงใหลใฝ่ฝัน จนค่อย ๆ ลืมเลือนเจตนาเบื้องต้นหมดไปทีละน้อย อาศัยคนเก่าเป็นตัวอย่างที่เลวนำนิสัยเลยได้อย่างเกิดความเห็นแก่ตัวขึ้นทีละน้อย กิจการใดที่ขาดลาภผล กิจการนั้นมักหาอุปสรรคมารยามาขัดขวางเสียจนได้อย่างเสียงบ่นของชาวบ้านว่า เวลามาติกาบังสุกุล พระคุณเจ้ามักพร้อมเพรียง ไม่มีขาด ส่วนการลงสวดมนต์ไหว้พระประจำ ทำไมพระคุณเจ้าจึงอาพาธ หรือติดธุระจำเป็นอยู่เสมอ

การละเลยเพิกเฉยต่อกิจวัตร มิใช่เพิ่งจะเกิดมีในสมัยนี้ เป็นเรื่องเก่าเคยมีมาแล้ว ได้ยินว่าสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงสลดพระราชหฤทัย ที่พระสงฆ์ทอดทิ้งหน้าที่กิจวัตรกันทั่วไป ด้วยต่างมุ่งแต่ลาภผล เห็นว่าทำไปก็ไม่ได้ประโยชน์คุ้มค่าเมื่อยหลังเปล่า จึงทรงแก้ด้วยวิธีจัดเป็นไทยธรรมเครื่องกัณฑ์ถวายแก่วัดที่ยังคงรักษากิจวัตรสม่ำเสมอมา ให้เป็นตัวอย่างนำวัดที่ยังย่อหย่อนให้

เคร่งครัดขึ้นตามลำดับ นับว่าได้ผลพอสมพระราชศรัทธา โดยที่วัดทั้งหลายเริ่มกวดขันในเรื่องกิจวัตรกว้างขวางขึ้น ด้วยมีลาภผลมาล่อ เมื่อต่างสนใจในกิจวัตรพอสมควรแล้ว ไทยธรรมนี้จึงงด" ท่านเจ้าพักการบรรยาย

"กติกาของแต่ละวัดนั้น ไม่ได้เกี่ยวกับพระวินัยมิใช่หรือ" คุณลุงผูกปัญหาขึ้นอีก

"ถูกแล้ว กติกา คือข้อนัดหมาย หรือเป็นระเบียบให้ภิกษุสามเณรของแต่ละวัดรับรู้ไว้ปฏิบัติร่วมกัน สุดแต่ความจำเป็นของวัดจะกำหนดตั้งขึ้นเป็นการช่วยควบคุมความประพฤติปฏิบัติของภิกษุสามเณร เพิ่มขึ้นจากพระวินัยอีกส่วนหนึ่ง เพราะลำพังพระวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าบัญญัติไว้นานตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว ทั้งกาลเทศะก็เปลี่ยนแปลงมา ขนบธรรมเนียมก็แตกต่างกัน ข้อห้ามในพระวินัยจึงไม่เพียงพอที่จะควบคุมประพฤติปฏิบัติของภิกษุสามเณร ในปัจจุบันให้เป็นหมู่คณะที่สงบ เรียบร้อย น่าเลื่อมใส จำเป็นที่ทุกวัดต้องสร้างกติกาขึ้นใช้ร่วมกับพระวินัย

อันที่จริง กติกา ก็คือบทบัญญัติของเจ้าอาวาส พระวินัยเป็นบทบัญญัติของพระพุทธเจ้า ผู้ละเมิดพระวินัยด้วยใจด้าน ก็อาศัยเพื่อนภิกษุผู้ร่วมความเป็นอยู่ จะพึงตักเตือนสั่งสอน ว่ากล่าวลงโทษตามอำนาจของพระวินัยผู้ละเมิดด้วยใจด้าน มักถือเสียว่าพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้มารู้เห็นด้วย ไม่ต้องละอายต่อท่าน ท่านนิพพานนานแล้ว ส่วนผู้ละเมิดบทกติกาประจำวันนี่แล นับว่าทั้งดื้อทั้งด้าน เพราะเจ้าอาวาสผู้คุมอำนาจ ก็ยังปรากฏอยู่ ตนเข้ามาอาศัยอยู่ในปกครอง ก็เท่ากับว่ายินยอม หรือรับรองที่จะประพฤติตามกติกาด้วยความเต็มใจ เมื่อฝ่าฝืนด้วยไม่มีเหตุจำเป็น โดยถือว่าเจ้าอาวาสใจดี ไม่ว่ากล่าวอะไรนี่แหละที่ชวนให้เห็นว่า มีน้ำใจทั้งดื้อทั้งด้าน ขาดความเคารพยำเกรงต่อเจ้าอาวาส ผู้ยังมีตัวปรากฏอยู่ เท่ากับว่ากล้าทำความผิดได้ต่อหน้าต่อตา เจ้าอาวาสไม่มีความหมายเหมือนหัวหลักหัวตอ ผู้กล้าละเมิดเช่นนี้ ถ้ายังอยู่ในภูมินวกะ ก็พอนึกให้อภัยด้วยยังเด็ก ยังใหม่ต่อระเบียบแบบแผน ส่วนผู้เจริญอายุพรรษาถึงภูมิมัชฌิมะ ภูมิเถระเป็นชั้นหัวหน้าหมู่ชั้นผู้ใหญ่ปูนอุปัชฌาย์อาจารย์ก็ยังกล้าละเมิดได้อย่างหน้าตาเฉย จะมีอำนาจอะไรไปตักเตือนท่าน เพราะหิริโอตตัปปะ ขาดหายจากนิสัยใจคอเสียแล้ว และยังมิหนำซ้ำยังประพฤติให้เป็นเหมือนตัวอย่างที่เลวแก่ภิกษุสามเณรผู้ใหม่อีกด้วย แม้เช่นนี้ ก็ยังสามารถเทศนาได้ฉอด ๆ บนธรรมาสน์ จะไม่พ้นคำค่อนขอดว่า "พระสิ่ว พระขวาน" เสียกระมัง" ท่านเจ้าพักการบรรยาย คล้ายเหนื่อยใจที่ต้องปรารภเรื่องเช่นนี้

"กติกาของพระคุณเจ้ามีบ้างหรือไม่ ดิฉันอยากทราบว่า ห้ามปรามไว้อย่างไรบ้าง" คุณป้าแสดงความประสงค์

"อยากทราบ ก็รอวันหลัง จะได้คัดฝากคุณชาตรีไปให้ ไม่เคยรู้เค้าเรื่องเมื่อคราวคุณชาตรีบวชบ้างดอกหรือ" ท่านเจ้าตอบสนองแล้วบรรยายต่อ

"กติกาสำหรับที่วัดนี้ อาศัยของเดิมเป็นหลักไว้ ส่วนที่จะเพิ่มเติมแก้ไขรายละเอียดเพื่อให้เหมาะสมกับปัจจุบัน ก็ใช้อธิบายให้ทราบทั่วกันเป็นเรื่อง ๆ ไป

ใจความสำคัญของกติกา มีเรื่องกำหนดให้ต้องกระทำ เช่น ไหว้พระสวดมนต์ ฟังเทศน์ ก็มีเรื่องให้งดเว้น ห้ามไม่ให้กระทำ เช่น ล้อเลียนกันจนเกิดความ พูดติรัจฉานกถา สูบบุหรี่ในที่ประชุม เป็นต้น ก็มี ที่เป็นข้อห้ามส่วนมากเป็นการประพฤติภายในหมู่ภิกษุสามเณร ไม่ใคร่ปรากฏแก่ชาวบ้านนัก ส่วนที่กำหนดให้กระทำเช่นการลงทำวัตร ไหว้พระสวดมนต์ ย่อมปรากฏแก่สายตาชาวบ้านได้ เช่น ในวันพระ

ว่าถึงคุณประโยชน์ในการสวดมนต์ไหว้พระนี้ อาจรวมได้หลายประการ คือ

๑. เป็นการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย วันละ ๒ เวลา ก่อให้เกิดความรู้จักสงบอารมณ์ แม้ครั้งละเล็กละน้อยก็ตาม ยังดีกว่าเพิกเฉย ขาดคุณประโยชน์ทั้งตนและหมู่คณะ

๒. เป็นโอกาสให้ฝึกซ้อมจังหวะสวด มีทำนองพร้อมเพรียง เกิดสามัคคีทางการเปล่งเสียงสวด

๓. เป็นโอกาสให้ได้มีการนุ่งห่มเรียบร้อย ฝึกฝนมารยาท เช่น การนั่ง การประนมมือ การกราบ ก้มเงยพรักพร้อมเป็นสามัคคีทางกิริยากาย

๔. เป็นการฝึกให้ตรงต่อเวลาการนัดหมาย เข้าประชุมพร้อมกันเลิกประชุมพร้อมกัน (พอเก็บระฆังเสร็จ ก็เริ่มพิธี หากจะรอประธานให้รออยู่เพียง ๕ นาที เป็นการฝึกสามัคคีทางเวลา) โดยมากมักโอ้เอ้ล่าช้าตามอำเภอใจ คล้ายจะแสดงความยิ่งใหญ่เชิดตัวเสมอ

๕. เป็นการฝึกความจดจำบทสวดมนต์ (ต่อจากทำวัตรเย็น มีการสวดสูตร และปาฐะหรือคาถาอื่น ซึ่งจะใช้สวดในพิธีมงคลและงานศพ นอกจากนั้นก็ล้วนเป็นบทว่าด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการสอนตนทุกคราวที่สวด ผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนไปวันละบทสองบทตามที่กำหนดไว้ในกติกา ส่วนบทสวดมนต์ตอนเช้าใช้ประจำเว้นแต่ของสามเณรมีผลัดเปลี่ยนคาถาแปลวันพระละ ๒ คาถา)

๖. ฝึกการออกเสียง สระ พยัญชนะให้ถูกตามหลักเสียงหนัก-เบา ยาว-สั้น เสียงขึ้นจมูก เป็นต้น ให้คล่องชำนาญ เป็นการรักษาแบบแผนของบูรพาจารย์ตามหลักภาษา

๗. ฝึกอัธยาศัยให้นึกถึงหมู่คณะที่ต้องปฏิบัติกิจการร่วมกัน ไม่ให้เห็นแต่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียว ให้นึกถึงหน้าที่ของตนที่ร่วมอยู่ในหมู่ ไม่ค่อยกินแรงหมู่ ไม่ยกตนเกินหมู่ ไม่คอยเป็นผู้ย้อนเกล็ดในหมู่ ก่อรอยร้าวในหมู่

๘. เมื่อมีเรื่องราวอะไรควรชี้แจงให้ทราบทั่วกัน ก็ใช้ชี้แจง เมื่อเสร็จพิธี ไม่ต้องเที่ยวตระเวนบอกทีละรูป สองรูป หรือควรชี้แจงแนะนำตักเตือน ห้ามปราม ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ก็รับทราบทั่วถึงในขณะนั้น เท่ากับมีโอกาสประชุมร่วมกันทุกวัน ก่อสามัคคีทางอัธยาศัย

เท่าที่นึกถึงคุณประโยชน์ของการทำวัตรสวดมนต์มาเพียงนี้ ดูก็ล้วนแต่บูรพาจารย์ท่านเป็นคุณประโยชน์กว้างขวางลึกซึ้งมาแล้ว จึงได้วางขนบธรรมเนียมไว้ ให้ศิษยานุศิษย์ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้ยินว่าท่านพระเถรบูรพาจารย์ ท่านถือการทำวัตรเช้า-เย็น เป็นกิจวัตรสำคัญยิ่ง ถ้าไม่มีกิจจำเป็นจริง ๆ หรืออาพาธจนลุกนั่งไม่ไหวแล้วเป็นไม่ยอมขาดง่าย ๆ อย่างใจด้าน เท่ากับถือการทำวัตรเช้า–เย็นเป็นเวลาอบรมอารมณ์ให้สงบระงับ ที่เรียกว่าสมถกรรมฐานไปด้วยวันละเล็กวันละน้อย ผู้ไม่สนใจ หรือไม่เห็นความสำคัญของกิจวัตรที่บูรพาจารย์ได้วางเป็นแบบแผนไว้พึงทราบเถิดว่า จะไม่ได้รับคุณประโยชน์ทั้ง ๘ ข้อที่กล่าวมาเลย กลับจะได้รับผลที่ตรงกันข้าม กลายเป็นบวชเพื่อหาเลี้ยงชีวิตบ้าง หาของเล่นบ้าง หาชื่อหาเสียงบ้าง ยิ่งบวช ยิ่งกลายลงหาฝ่ายต่ำด้วยอำนาจตัณหา มานะ ทิฏฐิ หาได้กลายนิสัยแนบแน่นสูงขึ้นในคุณธรรมไม่ ถึงเวลาตีระฆังลงทำวัตรสวดมนต์เวรกรรมจึงเข้าสิงใจให้เกิดมารยาอาพาธบ้าง สิงใจให้เกิดทะนงตนว่ายิ่งใหญ่เกินคนบ้าง เลยทำให้ขาดทำวัตรสวดมนต์ ส่วนพิธี ท.ส.บ. เวรกรรมก็สิงใจให้เข้มแข็ง เร่งเตรียมตัวแต่ก่อนเวลานัดหมาย เคยจำคำพระมหาเถระเตือนไว้ว่า ชาวบ้านเขาอยู่ห่างไกลวัดเป็นไหน ๆ เขายังอุตส่าห์มาประชุมถือศีล ฟังเทศน์ได้ ส่วนพระเณรกุฏิห่างโบสถ์ไม่เกิน ๓ เส้น ลงทำวัตรไม่ได้ น่าขายหน้าชาวบ้านเหลือเกิน" ท่านเจ้าพักคำบรรยาย

"ประโยชน์ที่จะได้จากการทำวัตรสวดมนต์ ก็ล้วนแต่เป็นคุณประโยชน์ทั้งนั้น ไม่น่าจะมีผู้ย่อหย่อนหลบหลีกกันเลย อะไร ๆ ก็ได้รับบำรุงจากชาวบ้าน สะดวกสบายแทบทุกอย่างแล้วรักษากิจวัตรให้พร้อมเพรียงเรียบร้อยสมหน้าที่สักหน่อยจะงดงามมาก เหมือนอนุโมทนาให้ชาวบ้านได้ชื่นใจ อย่างวันพระ ชาวบ้านมารักษาศีล ฟังเทศน์ ได้เห็นพระเณรเต็มอาสน์สงฆ์ ต่างรูปอยู่ในระเบียบเรียบร้อย กิริยามารยาทสงบระงับ ก็ชวนให้เพิ่มศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้น ถ้าเห็นโหรงเหรงหรือมีแต่พระใหม่เณรใหม่ มันเกิดท้อถอยเหี่ยวแห้งใจ นี่ดิฉันขอเรียนให้ทราบถึงความรู้สึกของชาวบ้านเจ้าค่ะ" คุณป้าระบายอารมณ์ถวาย

"ถูกของคุณนายแล้ว เรื่องนี้ได้พยายามใคร่ครวญหาเหตุมามาก มีข้อสำคัญอย่างหนึ่งก็คือท่องจำบทสวดมนต์ที่มีประจำ ให้เปลี่ยนวารไปตามลำดับนั้น สู้ผู้น้อยไม่ได้ เกรงอับอายขายหน้านั่งเหงื่อซึมอยู่ข้างหน้าผู้น้อย เลยต้องเลี่ยงหลบ ยิ่งหลบอยู่เท่าใด ความโง่ในเรื่องสวดมนต์ก็ยิ่งมากขึ้นตามอายุพรรษาไปด้วย ถึงคราวจำเป็นต้องเข้าร่วมกับหมู่คณะก็มักเหนียมใจตนเองวางท่าไม่สนิท ไม่กล้าสู้สายตากับผู้อื่น ด้วยเกรงเขาจะคิดเยาะว่า วันนี้ฝนคงตกใหญ่ นี่เป็นเหตุหนึ่ง

เมื่อขาดกิจวัตรบ่อย ๆ ก็ชวนให้อ้างเข้าข้างตัวว่า ยิ่งใหญ่ มียศมาก ต้องพักผ่อนให้สมกับความยิ่งใหญ่ หรือเคยลงสวดมนต์ไหว้พระมามากแล้ว ควรพักผ่อนเสียบ้าง เลยกลายเป็นขี้ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น ทำผิดได้ทั้งรู้ ๆ ไม่อายเด็กเท่ากับคอยตีตนออกต่างหากจากหมู่ เป็นผู้ก่อกวนความสามัคคีของหมู่ ซึ่งชวนให้คิดว่า เพียงกติกาของวัดที่เจ้าอาวาสตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่กิจวัตรร่วมกัน ยังกล้าฝ่าฝืนตำตาเพื่อนพระเณรตลอดถึงเจ้าอาวาสอยู่อย่างไม่สะทกสะท้าน จะป่วยการกล่าวไปใยถึงสิกขาวินัยเป็นของลี้ลับ ละเอียด ภายในมิเหลวแหลกสิ้นดีหมดหรือ เกิดทิฏฐิมานะที่ผิด เข้าข้างตัวจัดอีกเหตุหนึ่งเช่นนี้เลยตรงกับโอวาทของเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ) ที่กล่าวตำหนิว่า "แต่สวดมนต์ไหว้พระก็เต็มที ช่างไม่อายแก่ผีสางเทวดา พระเณรที่เขามีศรัทธาบ้างเลย" คุณชาตรี จำนิทานพระเณรตกนรกมากกว่าชาวบ้าน ที่เคยเล่าให้ฟังเมื่อคราวบวชได้ไหม" ท่านเจ้าจบเรื่องด้วยหันมาถามพี่ชาตรี

"ยังจำได้ขอรับ เป็นเรื่องขำ ๆ ทำให้จำได้แม่น" พี่ชาตรีประนมมือตอบสนอง

"ไหนมีเรื่องว่าอย่างไร เล่าให้แม่ฟังหน่อยรึ เก็บเงียบไม่ขยายให้แม่รู้บ้างเลย" คุณป้าต่อว่าพี่ชาตรี

"เรื่องมีว่า ชายผู้หนึ่งเจ็บหนักถึงกับสลบไป ขณะที่สลบนั้นรู้ตัวว่าได้เดินตามหมู่คนทั้งพระเณร ฆราวาส ไปสู่สถานที่แห่งหนึ่ง ภายหลังทราบว่าเป็นเมืองนรก ที่หน้าประตูจะผ่านเข้าไปนั้น เห็นผ้าเหลืองเครื่องนุ่งห่มของพระเณรแขวนพาดไว้บนราวแถวหนึ่ง เป็นจำนวนมากมาย ราวสำหรับแขวนนั้นโตเท่าลำต้นตาล ถึงกับอ่อนหย่อนยานลงมา ได้ความภายหลังว่า เมืองนรกไม่ยอมให้พระเณรเข้าไปทั้งนุ่งห่มผ้าเหลือง จึงต้องเปลื้องออกแขวนไว้ (ทำนองเดียวกับเมืองมนุษย์ ไม่ยอมให้พระเณรเข้าห้องขังทั้งนุ่งห่มผ้าเหลืองอยู่ ต้องเปลื้องออกให้หมดก่อน) เมื่อผู้สลบนั้นเข้ารายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่เมืองนรก กลับปรากฏว่าผิดตัว ชื่อเหมือนกัน แต่ต่างตำบลที่อยู่ เลยให้ส่งตัวกลับ จึงได้ฟื้นขึ้นมาเล่าเรื่องนี้ให้หมู่ญาติฟัง จบเรื่องเพียงนี้" พี่ชาตรีหยุดเล่าเรื่องอย่างภูมิใจที่สามารถจดจำเรื่องเก่าได้พอใช้

"ดีมากคุณชาตรี ขออนุโมทนาชมเชยที่ยังจำได้" ท่านเจ้าชมพี่ชาตรี แล้วหันไปกล่าวกับคุณป้าว่า "เรื่องนี้ เท็จจริงเพียงไรก็ตามแต่ได้คติที่ว่าพระเณรต้องตกนรกมากกว่าชาวบ้าน ก็เพราะประพฤติผิด ๒ ต่อ คือมักผิดต่อสิกขาวินัย กิจวัตรของตนต่อ ๑ แล้วยังคงทรงเพศ ให้ชาวบ้านหลงทำบุญใส่บาตรอีกต่อ ๑ จึงต้องตกนรกมากกว่าชาวบ้าน ส่วนชาวบ้านผิดศีลธรรมก็เพียงต่อเดียว ไม่ได้หลอกลวงใคร" ท่านเจ้าพักเรื่องด้วยท่าทีระอาใจ

"หลานสาวอยากถามอะไรสักข้อเจ้าค่ะ" คุณป้าถูกข้าพเจ้ากระซิบขอร้อง จึงเรียนท่านเจ้าให้ทราบ

"ถามมาเถิด ทำไมต้องให้คุณป้าต่อสายแทน ถามเองก็ได้ เมื่อติดใจสงสัยเรื่องราวอะไร ถามได้เลย" ท่านเจ้าอนุญาตด้วยความปราณีฐานลูกหลาน

ข้าพเจ้ากัมกราบรับอนุญาตแล้วเรียนถามท่านเจ้าว่า

"หนูยังเป็นเด็ก ไม่ควรพูดสอดเรื่องราวกับผู้ใหญ่ จึงต้องพึ่งกรุณาจากคุณป้า เรื่องที่หนูอยากทราบ ก็คือตอนที่ปราศภลงในทำวัตรสวดมนต์ไหว้พระว่า เพราะหนักพัดด้ามงานั้น มีความหมายอย่างไรเจ้าคะ"

"เท่านั้นเอง นึกว่าเรื่องจะสลักสำคัญอย่างไร" ท่านเจ้ารับทราบคำถามชี้แจงต่อ

"เรื่องพัดด้ามงาที่นำมากล่าวนั้น เป็นเพียงสำนวนเย้ยหยันเท่านั้น จะขอเล่าความสำคัญของพัดด้ามงาให้ฟังก่อน ในคณะสงฆ์เมื่อมีพระภิกษุผู้สามารถเอาภารธุระแก่พระศาสนาดีเด่น เช่นบำรุงการศึกษาเข้มแข็ง การปฏิสังขรณ์ รักษาเสนาสนะเอาใจใส่ดี กิจวัตรสนใจไม่บกพร่อง เป็นต้น เหล่านี้ควรยกย่องสรรเสริญ บูชาคุณงามความดี จะปูนบำเหน็จด้วยเหรียญตราก็ไม่สมกับความเป็นพระภิกษุ ทางราชการจึงสร้างทำนองตาลปัตร แต่ทำให้มีลวดลาย รูปร่างเหมาะสมที่พระภิกษุใช้สอยได้พิเศษ ถวายในหลวงพระองค์ผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก พระราชทานแก่พระภิกษุนั้น ตามฐานานุศักดิ์ เริ่มแต่ชั้นต้น เรียกว่าพัดพุดตาล เป็นพัดชั้นพระครู สูงขึ้นเปลี่ยนเป็นพัดยอดแหลม ชั้นพระราชาคณะ พัดที่ในหลวงถวายเช่นนี้ ทุกระดับชั้นต้องใช้งาช้างเป็นด้ามทั้งนั้น

ที่ว่าเพราะหนักพัดด้ามงา ก็หมายถึงภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งจากในหลวง มีพัดหลวงเป็นเครื่องหมายฐานานุศักดิ์ มัวหลงชมวาสนาบารมีตนเองว่ายิ่งใหญ่ จนลืมกิจวัตรหน้าที่ของตน ซึ่งก็เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งเสีย จึงเท่ากับว่า ท่านจะต้องแบกพัดยศอยู่เสมอ ทำให้หนักบ่า เลยขอพักผ่อนเสียบ้าง เรื่องพัดด้ามงาก็มีอยู่เท่านี้แหละ หายสงสัยหรือยัง" ท่านเจ้าพักไว้จังหวะให้ตอบ

"หมดสงสัยแล้วเจ้าค่ะ เป็นพระคุณอย่างยิ่งที่กรุณาชี้แจง" ข้าพเจ้ากัมกราบถวายอีกครั้ง ๑

"กระผมนิ่งฟังคนโน้น คนนี้ ไต่ถามหลายเรื่องหลายราวดูก็ล้วนแต่เป็นประโยชน์ดีทั้งนั้น เลยนึกถึงถ้อยคำที่ชาวบ้าน ใช้สำนวนอาราธนาพระภิกษุในงานเผาศพ ทำให้พระท่านเข้าใจผิดบ่อย ๆ คือใช้คำอาราธนาว่า อาราธนาทอดผ้ามหาบังสุกุล อย่างนี้หมายความว่าเชิญให้พระท่านไปวางผ้าไตรที่ศพ เพื่อพระภิกษุอีกรูป ๑ พิจารณามหาบังสุกุล ถ้าอาราธนาพิจารณามหาบังสุกุลเช่นนี้ หมายความว่าให้พระรูปนั้นไปเป็นผู้พิจารณาชักผ้าไตรมหาบังสุกุลใครจะทอดก็ได้ กระผมเข้าใจอย่างนี้จะถูกหรือผิดพระคุณเจ้า" คุณลุงได้จังหวะเรียนถาม

"เหมาะแล้ว เจ้าภาพไม่สู้คุ้นกับสำนวนพระมักใช้ปนกัน ทำให้เข้าใจผิดไขว้เขวกันบ่อย ๆ อาตมาเองก็เคยถูกมา ๒ - ๓ รายเหมือนกัน" ท่านเจ้าชี้แจง

คุณป้าเหลือบดูนาฬิกา เห็นเวลาจวนเพล จึงสั่งให้พี่ชาตรีนำอาหารบางอย่างไปอุ่น และให้ข้าพเจ้าช่วยปอกส้มเขียวหวาน เพื่อถวายอาหารเพลแก่ท่านเจ้า พอท่านเจ้าเริ่มฉันภัตตาหาร โดยพี่ชาตรีทำหน้าที่ศิษย์ประเคนอาหารทุกอย่างเสร็จแล้ว ต่างกราบลา เปิดโอกาสให้ท่านเจ้าฉันด้วยความสะดวกสบาย

"จริงหรือลูก ที่ว่าพระเณรต้องตกนรกมากกว่าชาวบ้าน" คุณป้าถามพี่ชาตรีขณะเดินกลับอยู่ในวัด

"จริงหรือไม่จริง ท่านอุปัชฌาย์ท่านก็ไม่รับรอง แต่ความเข้าใจของท่านแล้ว ท่านเห็นว่าชาวบ้านเขาเล่านิทานตำหนิติเตียนพระผู้ย่อหย่อนต่อกิจวัตรตลอดสิกขาวินัย ด้วยสำนวนผู้ดีมากกว่า" พี่ชาตรีแถลง

๒๗. รอยพระพุทธบาท

คุณลุง คุณป้า เคยปรารภมานานแล้วว่า จะหาเวลาไปนมัสการปูชนียสถานสำคัญ ๆ ที่มีอยู่ในประเทศให้ได้มากที่สุด

ถึงวันเสาร์นี้ เป็นเวลาว่างธุระอื่น ทั้งพี่ชาตรี ซึ่งจะทำหน้าที่ขับรถก็หยุดงาน จึงได้ออกจากบ้านตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ น. เพื่อหลบรถอื่น และรับอากาศสดชื่นเช้ามืด โดยมีจุดหมายคือพระพุทธบาท สระบุรี

ถนนภายในเมือง ยังมีรถวิ่งอยู่น้อยคัน พี่ชาตรีจึงขับได้ตามสบาย แต่พอออกพ้นเมืองมาเวลายิ่งสายรถก็ยิ่งวิ่งสวนเข้ามาสับสนมากขึ้น

คุณลุงนั่งหน้าคู่กับพี่ชาตรี ข้าพเจ้านั่งตอนหลังตรงคุณลุงคู่กับคุณป้า ซึ่งนั่งตรงหลังพี่ชาตรี นาน ๆ ทีจะมีรถวิ่งสวนมา หรือจะแซงขึ้นหน้ารถอื่น มักจะได้ยินคุณลุงเตือนพี่ชาตรีว่า "ระวัง" แทบทุกครั้ง ส่วนคุณป้าคงนั่งอมหมากนิ่งเงียบอยู่ คล้ายกับตั้งใจกำกับพี่ชาตรีให้ขับรถด้วยความไม่ประมาทเกือบตลอดทาง

ถึงพระพุทธบาท มีประชาชนกำลังขึ้นนมัสการเป็นหมู่ ๆ ไม่ถึงกับยัดเยียดเบียดแทรกกันนัก เมื่อคุณลุง คุณป้าค่อย ๆ เดินขึ้น จนกว่าจะถึงมณฑปพระพุทธบาทจึงล่าช้า พี่ชาตรีได้ล่วงหน้าขึ้นไปก่อนอย่างกระฉับกระเฉง

"ช่างไม่นึกถึงแม่บ้างเลยนะ" คุณป้าพ้อพี่ชาตรีที่รีบขึ้นมาเสียก่อน ทั้ง ๆ ที่กำลังหอบหายใจแรง

"ผมรีบขึ้นมารอรับคุณแม่ข้างบนต่างหาก" พี่ชาตรีแก้ตัว

"หาที่ร่ม ๆ นั่งพักให้หายเหนื่อยสักครู่ จึงค่อยเข้าบูชา" คุณลุงแนะนำ

เมื่อจะเข้าบูชา คุณป้าเป็นฝ่ายแจกธูปเทียนและดอกไม้ให้ทั่วทุกคน โดยชี้แจงว่าธูปเทียนที่วางขายไม่น่านำไปบูชาเลย เล่มเล็ก ๆ เก่า ๆ เราเตรียมของเรามาเองตามศรัทธาอย่างนี้ได้กุศลแรงอย่างดี

ถึงคราวจะกราบเมื่อจุดธูปเทียนบูชาแล้ว คุณลุงต้องคลี่กระดาษหนังสือพิมพ์วางลงบนพื้นเบื้องหน้า เพราะขยะแขยงฝุ่นที่พื้น ถึงกับกระซิบกับข้าพเจ้าตอนออกมาจากมณฑปว่า "เต็มทีไม่รู้ว่าขี้ฝุ่นละอองเท้าสะสมกันกี่ร้อยกี่พันมาแล้ว ลุงจะกราบลงไปอย่างนั้นไม่สะดวกใจ จึงต้องอาศัยกระดาษหนังสือพิมพ์รองค่อยยังชั่วหน่อย"

"ผมไม่กล้าก้มลงกราบเหมือนกัน เลยต้องยืนไหว้" พี่ชาตรีตามหลังมาได้ยินคุณลุงปรารภเช่นนั้นจึงพลอยแสดงบ้าง

ภายหลังจากเดินชมบริเวณใกล้เคียงแล้ว คุณลุงชวนนั่งพักใต้ร่มต้นพิกุล ที่ลานชั้นล่าง ได้รับกระแสลมเย็นสบาย คุณป้าพูดปรารภกับพี่ชาตรีว่า "นี่พ่อชา ตอนกลับอย่าขับเร่งเร็วเหมือนขามานะจ๊ะ แม่ต้องนั่งภาวนาพุทธคุณแทบตลอดทาง ตัวเป็นคนขับต้องนึกว่ากำลังคุมชีวิตพ่อแม่ที่นั่งมาด้วยทั้ง ๒ คนเทียวนะ ดีไม่ดีจะพากันเจ็บป่วยลำบากไม่เข้าเรื่อง"

"ผมระวังตัวเต็มที่อยู่แล้วครับ ที่ผมเร่งเร็วบางครั้งก็เพราะเห็นว่า ถนนว่างปลอดภัยจึงเร่งบ้าง มิฉะนั้น น้อง ศ. จะหาว่าผมใช้น้ำมันตราเต่า" พลางพี่ชาตรีหันมาทำตาหรี่กับข้าพเจ้า

"ดีแล้ว ขอให้รักษาความดีไว้ เหมือนเกลือรักษาความเค็มให้ตลอดไปเถิด ว่าแต่พวกเราที่มาบูชาพระพุทธบาทคราวนี้ ใครได้ความรู้สึกนึกคิดอย่างไรบ้างไหม นายชา ลองว่ามาก่อน" คุณลุงปรารภแล้วหันมาสอบพี่ชาตรี

พี่ชาตรี ทำหน้าฉงนอยู่ประเดี๋ยว จึงตอบคุณลุงว่า "ผมได้ความรู้สึกว่า ทางการได้ซ่อมแซมตัวมณฑปสวยงามมั่นคงดีกว่าเก่า จัดบริเวณสถานสะอาดพอใช้ ที่ยังไม่สะอาดก็เห็นจะได้แก่พวกขอทาน ที่ยังมีคอยก่อความรำคาญแก่ผู้เที่ยวชม และน่าอับอายชาวต่างประเทศอยู่อีกบ้าง"

"น่าฟังอยู่เหมือนกัน" คุณลุงกล่าวรับรองแล้วหันมาสอบข้าพเจ้า "หลาน ศ. เล่าได้ความเห็นอย่างไรบ้าง ขยายออกมาแข่งกับพี่เขาบ้างซิ"

"หลานเห็นไปในทางว่า พระพุทธบาทนี้ก็คล้ายเป็นสังเวชนียสถานแห่งหนึ่ง ชวนให้น้อมใจระลึกถึงพระมหากรุณาคุณขององค์พระบรมศาสดา ที่พระองค์ได้ประทานพระพุทธศาสนาไว้เหมือนดวงไฟช่วยส่องทาง ดำเนินชีวิตนำพุทธศาสนิกชนให้ได้ประพฤติตนในการละบาป บำเพ็ญบุญสืบต่อมาตราบทุกวันนี้"

"ตรงกับความรู้สึกของป้าเหมือนกัน" คุณป้ารับรองความคิดเห็นของข้าพเจ้า

"พอฟังได้" คุณลุงรับรองแล้วชี้แจงต่อว่า "ที่หลาน ศ. ว่าเป็นสังเวชนียสถานชวนใจให้น้อมนึกถึงพระคุณของพระองค์นั้น ควรต้องถามต่อไปอีกว่านึกถึงพระคุณท่านทำไม เพราะตามที่ท่านโบราณบัณฑิตกำหนดพุทธคุณไว้ ๙ บท มี อิติปิโส ภควา เป็นต้น สำหรับให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึง พุทธศาสนิกชนที่ใช้ภาษาอื่นอย่างเมืองไทยเรานี้ ต้องใช้ความพยายามถึง ๒ ต่อ คือท่องจำคำบาลีที่ท่านจัดเป็นพุทธคุณไว้ให้แม่นยำต่อหนึ่ง ยังต้องศึกษาให้ทราบถึงความหมายของคำแปลอีกต่อหนึ่ง จึงโดยมากมักท่องพระคุณของท่านตามภาษาบาลีเท่านั้น ยากที่จะเอื้อมถึงความหมายของคำแปลตามภาษาไทยอีกตอนหนึ่ง ที่สุดก็เลยระลึกถึงพระพุทธคุณด้วยการท่องจำ แต่ไม่ทราบ

เนื้อความกลายเป็นนกแก้วนกขุนทอง พูดภาษาคนโดยไม่ทราบว่า "คุณพ่อเจ้าขา ขอข้าวกินหน่อย" ทำให้มันได้กินอาหาร ฉะนั้น

ข้อสำคัญหรือจุดมุ่งหมายของการระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ หรือคุณของบิดามารดาก็ตาม อยู่ที่ใคร่ครวญพิจารณาถึงลักษณะความดีที่ท่านได้ปฏิบัติให้เกิดคุณประโยชน์แก่บุคคลอื่น ๆ มาแล้ว ตนจะได้ปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างท่านบ้าง อย่างพระพุทธคุณโดยย่อ คือพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ทั้ง ๓ อย่างนี้ชาวพุทธทั้งหลาย ควรประพฤติปฏิบัติตามได้โดยแท้ อย่างพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ ซึ่งเป็นพระคุณส่วนพระองค์ท่าน พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ต่างก็ได้พยายามศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติมาตามสติกำลังอยู่แล้วตามฐานะ ข้อสำคัญอยู่ที่พระพุทธคุณ ข้อพระมหากรุณาธิคุณเป็นหลักใหญ่ พระมหากรุณาธิคุณเท่านั้นที่ส่งเสริมให้พระพุทธองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบริบูรณ์เต็มที่ ด้วยว่าเพียงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ ยังเป็นคุณเฉพาะตนที่เรียกว่า ปัจเจกโพธิ รู้เฉพาะตนคนเดียวคุณประโยชน์ยังไม่กว้างขวาง ต่อเมื่อได้บำเพ็ญพระมหากรุณาธิคุณ คือการเที่ยวแนะนำพร่ำสอนประชาชนตามบ้านเล็กเมืองน้อย โดยมิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากเลย มุ่งแต่ให้ประชาชนได้รู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็นเป็นสำคัญ พระพุทธศาสนาคือคำสอนของพระองค์ที่มีปรากฏขึ้นในโลกได้ ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณนี้เป็นสำคัญยิ่ง ถ้าพระองค์มุ่งความสุขเฉพาะตน ไม่แนะนำสั่งสอนใคร ให้ต้องลำบากกรากกรำ สมัครเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเท่านั้น คำสอนคือพระพุทธศาสนา ก็ย่อมไม่มีปรากฏขึ้นในโลก ยิ่งชาวเราเกิดมาในกาลภายหลังตั้ง ๒,๐๐๐ ปีเศษ ทั้งต่างชาติต่างภาษากันด้วย ยังมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ได้รับความสุขสบายตามฐานะไม่วิวาทเบียดเบียนรังแกกันจนเกินไป ทั้งนี้เพราะอาศัยพระมหากรุณาธิคุณเป็นหลัก ทำคุณประโยชน์อย่างแท้จริง

ชาวเราพุทธศาสนิกชน ถ้ามัวท่องจำพระพุทธคุณอยู่เท่านั้น ก็เท่ากับถึงแต่พระคุณ ยังไม่ถึงตัวของพระองค์ ซึ่งพระพุทธองค์เคยตรัสให้ทราบว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราผู้ตถาคต พระธรรมจึงเท่ากับเป็นองค์ของพระพุทธเจ้า สาวกควรปฏิบัติด้วยการประพฤติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมอยู่เสมอตลอดกาลทุกเมื่อ จนมีความประพฤติเป็นธรรมอยู่ประจำใจ จึงจะนับว่าถึงองค์ของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ถ้าเพียงแต่ภาวนาพระคุณอยู่ หากจะเกิดประโยชน์บ้างก็เพียงความสงบชั่วขณะสมัย ไม่มั่นคงแน่นแฟ้นเหมือนถึงองค์ธรรมของพระพุทธเจ้า ด้วยยึดพระคุณทั้ง ๓ ดังกล่าวมาแล้วเป็นตัวอย่างปฏิบัติตาม การระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ จึงได้รับคุณประโยชน์โดยแท้จริง" คุณลุงหยุดอธิบายด้วยความอิ่มใจ

"ถ้าเช่นนั้น บทสำหรับระลึกถึงอย่าง อิติปิ โส ภควา เหล่านี้ ก็ไม่จำเป็นต้องท่อง ต้องภาวนากันก็ได้ มุ่งรักษากาย วาจา ใจ ให้สำรวมอยู่ในแนวแห่งคำสอนก็พอแล้ว" คุณป้าเอ่ยท้วงขึ้น

"ถ้ารักษากาย วาจา ใจ ให้สงบระงับจากบาป อบรมกาย วาจา ใจ อยู่ด้วยบุญกุศล ทุกอิริยาบถได้จริง ๆ ถึงจะไม่ภาวนาอิติปิ โส ก็จัดว่าได้ปฏิบัติถูกจุดประสงค์ของท่านเหมือนกัน การที่ท่านจัดบทระลึกไว้ก็เพื่อเป็นตัวอย่างให้ระลึกถึง ครั้นน้อมใจระลึกถึงมั่นคงดีแล้วย่อมเร่งเร้าให้ปฏิบัติตามคำสอนขึ้นเอง ไม่ต้องมีใครบังคับขู่เข็ญ" คุณลุงชี้แจงต่อ

"ผมว่า พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ชาวโลก โดยมิได้เห็นแก่ความสุขสบายส่วนตนเลยเช่นนี้ ประชาชนจึงรุมกันเคารพนับถือ เชื่อถ้อยฟังคำตลอดเวลา ๒,๐๐๐ ปี เศษมานี้ก็ยังไม่หมดคนเคารพนับถือบูชา ทั้งนี้ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณข้อเดียวเป็นสำคัญ ผมมีความเห็นอย่างนี้ ถูกผิดอย่างไรไม่ทราบ" พี่ชาแสดงความเห็นบ้าง

"ไม่รู้ผิด รู้ถูกจะได้หรือ บวชเรียนมาแล้วนี่ คุยว่าสอบได้คะแนนเป็นที่ ๑ ในคราวบวชอย่างไรเล่า" ข้าพเจ้าเอ่ยติงพี่ชาตรี

"เออจริงของหลาน นี่เมื่อลาสิกขาจะกลับบ้าน มิทิ้งความรู้ที่เล่าเรียนมาตลอดเวลา ๓ เดือนไว้ที่ประตูวัดเสียละกระมัง พ่อชา จะทำให้แม่อดสูใจแทนท่านเจ้าอุปัชฌาย์ที่วัดเสียแล้ว" คุณป้ารุกล้นเอากับพี่ชาตรี

"ผมพูดออกตัวไปเช่นนั้นเอง หาไม่จะเห็นไปว่าผมอวดรู้ อวดดีต่าง ๆ อันที่จริงพระ-พุทธคุณข้อว่าพระมหากรุณาธิคุณนั้น ควรเป็นตัวอย่างแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปทั้งในกรุงตลอดหัวเมือง ก็คือว่าเมื่อตนเองมีความสามารถพอจะช่วยเหลือเจือจานผู้อื่นได้อย่างไรบ้าง จะเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค หรือทรัพย์สินเงินทอง ก็พยายามกระทำ จะมากน้อย ใหญ่โตหรือไม่ไม่สำคัญ ขอแต่ให้มีน้ำใจเห็นใจผู้อื่น สัตว์อื่นว่ารักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน จึงควรแสดงน้ำใจกรุณาช่วยเหลือกันและกันตามสามารถ อย่าทำใจดำไม่รับรู้สุขทุกข์ของใครเสียเลย หรือที่ซ้ำร้ายคอยกดขี่ข่มเหงซ้ำเติมให้ได้ทุกข์ยากยิ่งขึ้น บุคคลชนิดนี้ตรงกับที่ท่านเรียกว่า รกโลกโดยแท้" พี่ชาตรีแถลง

"วันนี้ ลูกแม่เพิ่งขยายคะแนนที่ได้ในคราวบวชให้เห็นแต้มดูคราวนี้เองนะ" คุณป้าชมอย่างจริงใจ

"เหตุผลของเขาน่าฟัง ป้าเขาชมแล้ว ลุงไม่จำเป็นต้องชมอีกหน่อยจะกลายเป็นว่าวเหลิงลม" คุณลุงกล่าวรับรองแล้ว ชี้แจงต่อ "พระพุทธคุณในข้อพระมหากรุณาธิคุณนี้ เป็นการมุ่งทำความดีแก่ประชาชน อย่างยิ่งใหญ่จริง ๆ คิดดู พระชนม์ของพระองค์ทั้งหมด ๘๐ ปี เที่ยวสั่งสอนประชาชนอยู่ได้ ๔๕ ปี จะเห็นว่า เวลาในพระชนม์ของพระองค์ใช้ทำคุณประโยชน์เพื่อประชาชนทั่วไปมากกว่าเวลาทำคุณประโยชน์เพื่อพระองค์เองถึง ๑๐ ปี คือพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ ปี เท่ากับเป็นเวลาสำหรับพระองค์เองนับแต่เป็นเด็กมา ต่อจากนั้นตลอดเวลา ๔๕ ปี ทรงใช้เพื่อประโยชน์ผู้อื่นทั้งนั้น และทรงใช้ทำประโยชน์

จนถึงที่สุด ได้แก่จนถึงวันจะปรินิพพาน พูดอย่างสามัญก็ว่า เจ็บหนักใกล้จะตาย สุภัททปริพพาชก มาขอเฝ้า พระอานนท์ห้ามปรามเพราะประชวรมากอยู่แล้ว สุภัททะก็ยังอ้อนวอนอยู่อีกด้วยอ้างว่า ตนพยายามติดตามหาโอกาสเฝ้ามานานแล้ว เพิ่งจะมีโอกาสครั้งนี้ พระอานนท์ก็ไม่ยอมให้เข้าเฝ้า พระพุทธองค์ได้ยินการโต้ตอบนั้น จึงตรัสให้พระอานนท์อนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ ที่สุดสุภัททะได้ฟังพระพุทธโอวาทแล้ว บำเพ็ญเพียรจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ นับเป็นพระพุทธสาวกองค์สุดท้าย ข้อนี้นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นเหลือ ไม่มีใครเทียม ถึงก่อนเวลาปรินิพพานไม่กี่ชั่วโมง ก็ยังกระทำหน้าที่สั่งสอนจนถึงนาทีสุดท้าย สมกับพระพุทธคุณข้อว่า สตฺถา เทว-มนุสฺสานํ เป็นครูของเทวดาและมนุษย์อย่างแท้จริง

เพราะคุณงามความดีอย่างล้นเหลือเช่นนี้ ถึงกาลเวลาผ่านล่วงมาตั้ง ๒,๐๐๐ ปีเศษก็ตาม ความเคารพเลื่อมใสของประชาชนก็มิเสื่อมทราม และความเคารพบูชานั้น มิใช่มุ่งเพียงแต่พระ-อัฐิธาตุเท่านั้น ถึงเครื่องบริขารอื่นที่ทรงใช้บริโภค ก็มีผู้เคารพบูชา ที่สุดรอยเท้าของพระองค์บนมณฑปนั้นก็ไม่ขาดคนบูชา พวกเราที่มานี้ ก็เพื่อบูชาพระพุทธบาทมิใช่หรือ ยิ่งกว่านี้เพียงเงาพระพุทธองค์ที่ปรากฏติดเงื้อมเขา ซึ่งตอนขากลับพวกเราก็แวะเข้าบูชาอีก นี่ก็มิใช่พระมหา-กรุณาธิคุณเป็นหลักนำให้เกิดความเลื่อมใสหรือ

สังเวชนียสถาน คือ สถานที่อันนำให้เกิดความสลดใจ พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงไว้ ๔ สถานคือ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่ตรัสปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพาน นี้ก็เพียงเป็นสถานที่ตำบลแผ่นดินอันเกี่ยวกับพระองค์เท่านั้น ก็ยังควรที่จะประสบพบเห็น ควรกราบไหว้บูชา เนื่องด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นประการสำคัญ ที่สามารถชักจูงจิตใจของมหาชนผู้เกิดมาภายหลัง ให้ได้กราบไหว้บูชา ทั้งอามิสบูชา ปฏิบัติบูชา ส่วนบุคคลอื่น ๆ แม้จะมีชื่อเสียงมหาชนเคารพนับถือ ก็ยังไม่กว้างขวางยืนนานเท่าเทียมพระพุทธองค์ ยิ่งต่างชาติต่างภาษาเช่นพวกเรานี้ ที่มีน้ำใจเคารพบูชาก็มิใช่เพราะพระชาติหรือพระชนม์ชีพของพระองค์อย่างไรเลย หากแต่เคารพบูชาพระคุณสมบัติเป็นหลักสำคัญ

เรื่องคุณธรรมความดีงาม ที่นำให้บุคคลทั้งหลายอื่นเคารพกราบไหว้บูชาอย่างสนิทใจ แม้จะไม่อ้างถึงบุคคลชั้นพระบรมศาสดาเอกในโลก เพียงพระมหากษัตริย์ที่ปกครองประเทศชาติด้วยทศพิธราชธรรมสูงเด่นแล้ว จะเสด็จสู่สถานที่ไร ๆ ย่อมมีพสกนิกร สมณพราหมณาจารย์ร่วมกันเฝ้าชมพระบารมีถวายพระพรให้ทรงพระเจริญอย่างมิรู้อิ่มรู้เบื่อ ทุกสถานที่ หากจะคิดว่าตามชนบท มีเวลาเสด็จพระราชดำเนินทรงปฏิบัติพระราชกิจเป็นบางครั้งบางคราว หรือนานทีปีหนทวยราษฎร์แตกตื่นมาเฝ้าชมพระบารมีอย่างคับคั่งก็ตาม แม้เพียงในพระนครเมืองหลวงประชาชนมีโอกาสเฝ้าชมพระบารมีเกือบทุกวัน ถึงกระนั้นก็ยังมาคอยเฝ้าอย่างล้นหลาม ทุกสถานที่เสด็จไม่อิ่มไม่เบื่อต่อการเฝ้าชมพระบารมี ถวายพระพรเสียจริง ๆ

พระมหากษัตริย์ หากจะคิดว่า พระองค์ได้รับอภิเษกสมมติขึ้นจากพสกนิกรให้เป็นประมุขของประเทศชาติ มิใช่ผู้วิเศษกว่าราษฎรมาจากไหนก็ตาม ถึงกระนั้นพสกนิกรก็ต้องเทิดทูนเคารพสักการะอย่างผู้มีบุญญาบารมีเลิศล้นกว่าผู้อื่น มีบุญเป็นยอดยอดกว่าเขา บุญบารมีในปางก่อน ส่งเสริมให้ได้เสวยราชสมบัติเป็นประมุขของประเทศชาติชั้นหนึ่งแล้ว ก็ยังอาศัยบุญบารมีในปัจจุบันที่ทรงบำเพ็ญตามแนวทศพิธราชธรรมอยู่เป็นนิตยกาล เพิ่มเติมเสริมต่อบารมีเก่าให้ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอ พระมหากษัตริย์จึงเป็นประมุขของประเทศชาติ ด้วยมีบุญบารมีอย่างสูงสุด บุญบารมีนี้แล คือ บุญกุศล ผู้มีบุญกุศลมาก ย่อมล้วนแต่จะได้พบเห็นหรือได้ยินได้ฟังเรื่องราวอย่างไร ล้วนแต่เป็นส่วนดีส่วนเลิศ ตลอดสถานถิ่น เพราะบุญเป็นของดีนำให้พบเห็นแต่ของดีเสมอ ไม่มีขณะสมัยที่พบเห็นสิ่งน่าเกลียด น่าสังเวช ปฏิกูลอย่างคนธรรมดาสามัญเลย แม้ภาพเงาของร่างกายก็ยังเป็นที่อยากได้ไว้สักการบูชา เหล่านี้ล้วนอาศัยบุญส่งเสริมทั้งนั้น

พวกเราที่ได้มีโอกาสมาถวายสักการบูชารอยพระพุทธบาทคราวนี้ ก็จัดได้ว่ามีบุญกับเขาเหมือนกัน จึงได้ชักนำให้เกิดน้ำใจอุตสาหะจากบ้านมาถึงสถานนี้ได้ แต่คงเป็นบุญขนาดราษฎร ไม่ใช่บุญขนาดกษัตริย์ ถ้ามีบุญน้อยกว่านี้ ก็เข้าใจว่า คงไม่มีเวลาเยี่ยมกรายมานมัสการได้เลย"

"นายชา เคยมานมัสการพระพุทธบาทนี้กี่ครั้งแล้ว" คุณลุงจบอธิบายลงด้วยหันไปถามพี่ชาตรี

"๓ ครั้งทั้งคราวนี้ขอรับ" พี่ชาตอบแล้วชี้แจงต่อ "แต่ ๒ ครั้งก่อนนั้นเกือบจะเรียกว่าไม่ได้มาบูชาเหมือนคราวนี้เลย เพราะมากับเพื่อนชวนกันเกะกะทางอื่นเสียมาก ธูปเทียนบูชาก็ฝากผู้อื่นบูชาแทน ครั้งที่ ๓ นี้รู้สึกว่าได้อานิสงส์เกือบเต็มที่ทีเดียว"

"อานิสงส์อะไรบ้าง ลองว่ามาให้แม่ฟังบ้างซิจ๊ะ" คุณป้าเริ่มซัก

"ถูกผิดมากน้อยอย่างไร ผมยังไม่รับรอง แต่ตามความรู้สึกของผมแล้วเห็นอานิสงส์ คือ มาถึงสถานที่นี้ชวนสงบใจได้ดี เพราะถือว่าเป็นแดนประดิษฐานรอยพระพุทธบาท และแดนอาวาสของพระภิกษุสงฆ์ จึงต่างต้องสำรวมกิริยามารยาทให้สงบเสงี่ยม อีกอย่างเมื่อได้ฟังคุณพ่ออธิบายถึงพระมหากรุณาธิคุณ และแสดงให้เห็นผลของบุญ ชวนให้ขะมักเขม้นอยากจะดำเนินตามพระมหากรุณาธิคุณให้มาก จะได้มีบุญมากและนำให้ได้คิดอีกว่า คนเราทั้งหลายที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ต่างก็มุ่งแสวงหาประโยชน์ใส่ตัวเป็นการสำคัญทั้งนั้น ถ้าไม่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกันบ้าง ก็จะต้องประหัตประหารแย่งชิงประโยชน์ต่อกันให้วุ่นวาย เมื่อตนเองได้ประโยชน์พอสมฐานะหน้าที่แล้วก็ควรยอมสละประโยชน์ตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างด้วยอำนาจเมตตากรุณา ต่างมีแต่ยิ้มแย้ม รักใคร่เข้าหากัน ดังคำพังเพยว่า "สัตว์ดิรัจฉาน เมื่อยิงฟันเข้าหากัน ก็หมายถึงจะประทุษร้ายกัน แต่มนุษย์ยิงฟันเข้าหากัน (หมายถึงหัวเราะ ยิ้มแย้มให้เห็นฟัน) มีแต่ความรักใคร่

นับถือ" วิธีการของพระมหากรุณาธิคุณ สนับสนุนกำลังใจของผมให้มั่นคงต่อการประพฤติความดีอีกมาก หมดอานิสงส์เท่านี้ขอรับ" พี่ชาตรีหยุดแล้วหันมาทำตาโตคล้ายกับอวดความเก่งของตนแก่ข้าพเจ้า

"ดีมากลูกของแม่ ขอให้ปฏิบัติตามที่พูดให้แม่ฟังนี้จนตลอดชีวิตเทียวนะ อย่ามาทำพูดดีพูดพล่อย ๆ ต่อหน้ารอยพระพุทธบาท จะเป็นบาปทำลายตัวเองให้ล่มจม หลาน ศุ เงียบอยู่นานแล้ว ไม่มีอานิสงส์อะไรแสดงบ้างหรือ" คุณป้าหันมาสอบข้าพเจ้า

"หลานกำลังคิดอยู่ว่า พวกเราที่เคารพนับถือพระพุทธศาสนาอยู่นี้ ควรจะได้สำนึกว่าทุกคนเหมือนเป็นผู้โฆษณาความดีความเลวให้แก่พระพุทธศาสนาอยู่ทั่วไป ทุกอิริยาบถเมื่อประกาศตัวว่าเป็นคนนับถือศาสนาพุทธแล้ว จะต้องพยายามงดเว้นข้อที่ทางพระศาสนาห้ามปราม ทั้งต่อหน้าและลับหลังทุกอิริยาบถเช่นเดียวกัน เพราะเท่ากับว่าศาสนาพุทธแทรกซึมอยู่ในกิริยามารยาทนิสัยใจคอของพุทธศาสนิกชนทั่วกันแล้ว ความประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนจึงเป็นเครื่องหมายแสดงให้คนต่างศาสนาหรือในศาสนาเดียวกัน รู้เช่นเห็นชนิดว่าดีเลวอย่างไร เพียงไหน เมื่อกิริยามารยาทของพุทธสาวกอยู่ในแนวศีลแนวธรรม ตลอดไปทั้งวันดีวันพระ ทั้งนอกพรรษาในพรรษา แม้จะไม่ถึงขั้นสูง ขั้นสมาธิปัญญา ก็ขอให้เคร่งครัดในขั้นศีลให้มากที่สุด ก็ยังจะแสดงให้ใคร ๆ เห็นว่าพระพุทธศาสนามีคุณประโยชน์มาก สามารถชุบย้อมนิสัยใจคอคนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ความดีงาม น่าเลื่อมใส ถ้าหากแสร้งเคารพเลื่อมใสต่อคำสอนของพระพุทธองค์ อย่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว คือเห็นได้ประโยชน์เป็นทรัพย์สิน เงินทอง ชื่อเสียงจึงยอมปฏิบัติตาม หากเห็นไม่ได้ประโยชน์แล้ว มักเฉยเมย หรือกลับย่ำยีทำลายอย่างหมดยางอาย พุทธศาสนิกชนชนิดนี้ นับเป็นภัยร้ายแรง ทั้งแก่พระศาสนาและบ้านเมืองโดยแท้

พระพุทธศาสนา มักถูกสาวกในพระศาสนาให้ร้ายป้ายสีอยู่เสมอ เช่นยามได้รับความตกทุกข์ได้ยาก จึงมักนึกถึงพระศาสนา ด้วยการบนบานศาลกล่าว ครั้นไม่สำเร็จสมประสงค์ ก็ลงโทษพระรัตนตรัยว่าไม่ช่วยตนบ้าง ไม่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง ยามปกติหรือมั่งมีศรีสุขมักลืมคุณของพระรัตนตรัย พวกที่ไม่มีคุณธรรมของพระศาสนาประจำอยู่ในใจเช่นนี้ มักจะเป็นตัวโฆษณาให้เขาอื่นเห็นเป็นความเลวของพระศาสนา ตามมารยาทของพุทธสาวกที่เลวไปด้วย

ที่จริงพระศาสนาไม่ได้เลวทรามไปตามความประพฤติของบุคคล หรือไม่ได้เสื่อมทรามไปตามความทอดทิ้งของพุทธสาวก พระศาสนาคือหลักธรรมคำสอนยังอยู่คงที่ ส่วนที่เห็นเสื่อมเห็นเจริญนั้นคือความประพฤติของสาวกต่างหาก

อานิสงส์ที่ได้มาบูชารอยพระพุทธบาทวันนี้ นำให้หลานเกิดความคิดเห็นเป็นอานิสงส์ตามสติปัญญาเพียงเท่านี้เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าหยุดถ้อยคำเพียงนี้

"นับว่าไม่เลวเหมือนกัน แต่จงระวังอย่าให้เข้าทำนองแม่ปูสอนลูกปูก็แล้วกัน" คุณลุงพูดเชิงชมเชยแล้วเอ่ยเรื่องต่อ "ที่เรามาปรารภสนทนากันนี้ก็ตาม ความรู้ความเห็นลุงคิดว่าคงไม่ผิดในการที่ปฏิบัติตามอย่างพระพุทธคุณข้อมหากรุณาธิคุณ เท่ากับเป็นการแผ่น้ำใจรักออกติดต่อกับผู้อื่น จะเชื่อมน้ำใจรักใคร่เคารพนับถือต่อกันและกันตลอดกาลนาน สามารถกระชับความเป็นญาติมิตรให้เกิดญาติธรรมมิตรธรรมแก่กันยิ่งขึ้น"

"แต่ลุงสังเกตเห็นผู้ที่มาเคารพสักการะรอยพระพุทธบาทนี้ ส่วนมากมักมาด้วยต้องการอ้อนวอนขอร้องให้อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของรอยพระพุทธบาท ดลบันดาลให้เขามั่งมีศรีสุข ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน หรือให้โรคที่กำลังเป็นอยู่พลันสูญสิ้น กลับมีร่างกายเรี่ยวแรงบริบูรณ์ดามเดิม เหล่านี้ ทำนองมาอ้อนวอนใช้สอยท่านให้ทำกิจดามปรารถนาของตน ผิดเชิงของพุทธสาวก ที่ยอมตนเป็นสาวกต้องอยู่ที่ประพฤติตัวตามแนวคำสอนเริ่มแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด จะมานับถือด้วยการอ้อนวอนใช้สอยดามปรารถนาของตนเช่นนี้ จึงไม่สมควรที่จะเรียกว่าเป็นพุทธศาสนิกชน คนที่นับถือคำสอนของพระพุทธเจ้า อันที่จริงท่านก็มิได้บังคับขู่เข็ญให้เคารพนับถือ และเมื่อนับถือก็ต้องเชื่อถ้อยฟังคำห้ามทำตามข้อที่แนะนำพร่ำสอน เหมือนเคารพนับถือพ่อแม่ ครูอาจารย์ ก็ต้องระวังประพฤติตัวไม่ละเมิดคำห้าม คอยระวังทำแต่ที่แนะนำ ทั้งต่อหน้าและลับหลังตลอดไป จึงจะเป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ควรชมเชย"

"พูดกันจนเพลิน ออกไปที่ตลาดหาอาหารรับประทานกันเถอะ" คุณลุงปรารภลงท้าย

ทุกคนเหมือนจะเตรียมตัวคอยรับทราบคำเตือนของคุณลุงอยู่แล้ว พอทราบคำแนะนำต่างก็ยืนขึ้นบ่ายหน้าสู่มณฑปรอยพระพุทธบาท ยกมือประนม ก้มศีรษะลงเป็นการกราบลา

เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว คุณป้าชวนข้าพเจ้าออกเดินเที่ยวดูของพื้นเมือง เพื่อซื้อหาเป็นของฝาก ครั้นกลับมาถึงพร้อมกันเดินทางกลับ แวะเข้าชมพระพุทธฉายพอให้เป็นการยืนยันว่าวิสัยของผู้บำเพ็ญคุณงามความดีไว้แก่ชาวโลกนั้น แม้เพียงเงาที่เชิงผาให้เห็นเป็นพระพุทธรูปยืนอุ้มบาตร ก็ยังมีบุคคลทั่วไปกราบไหว้สักการะตลอดกาลเนิ่นนานจนถึงปัจจุบัน ตรงกันข้ามการกระทำความชั่วช้าสาหัส ถึงจะมีบุคคลปรารภถึงอยู่บ้างก็เท่ากับขุดกระดูกขึ้นมาบดทำลายเป็นการสาปแช่ง ดูหมิ่นถิ่นแคลน ทำลายเกียรติยศเกียรติคุณมิรู้วาย

ตอนกลับนี้ พี่ชาตรีทำหน้าที่ขับรถเรียบร้อยดีมาก ไม่ได้ยินเสียงคุณลุงเตือนจนตลอดทางถึงบ้าน

๒๘. ข้อคิดบางประการ

กลับจากพระพุทธบาทได้ ๒ วัน ก็ถึงวันมาฆบูชา คุณป้ากับข้าพเจ้าได้ไปวัดเพื่อสมาทานศีล และฟังเทศน์พร้อมกับนำของฝากจากพระพุทธบาท เตรียมถวายท่านเจ้าด้วย เมื่อท่านเจ้าเทศน์จบแล้ว เลยอยู่สนทนาปราศรัยกับคณะอุบาสกอุบาสิกา แต่คราวนี้กลับกุฏิทีเดียว ข้าพเจ้าจึงขอร้องคุณป้าว่า ต้องขึ้นไปกราบที่กุฏิตอนฉันเพลแล้ว เมื่อดูนาฬิกาเห็นบอกเวลา ๑๒ น. เศษ **จึงพร้อมกันไปที่กุฏิเผอิญไม่มีแขกอื่น ได้เข้าไปกราบนมัสการพระพุทธรูปที่ประดิษฐานบนโต๊ะ** หมู่บูชาลายทองก่อนแล้ว หันมากราบนมัสการท่านเจ้าภายหลัง

"มาทันฟังเทศน์ไหม" ท่านเจ้าเอ่ยถามขึ้นก่อน

"มาทันตอนให้ศีลจบพอดี จึงได้ฟังตลอดกัณฑ์เจ้าค่ะ" คุณป้าสนองตอบ

"คุณผู้ชายติดธุระอะไรหรือ จึงไม่ได้มาด้วย" ท่านเจ้าถามต่อ

"เห็นบ่นว่าธาตุไม่สู้จะปกติ นัดว่าจะมาฟังตอนค่ำ" คุณป้าชี้แจงแล้ว นำของฝากจากพุทธบาทน้อมเข้าไปถวาย ท่านเจ้าคลี่ผ้ากราบรับประเคนพลางถามว่า "หอยอะไรกัน จึงเป็นหินอย่างนี้ คุณได้มาจากไหน"

"คนขายที่พระพุทธบาทเขาบอกว่าเป็นหอยกายสิทธิ์ พระฤาษีท่านเลี้ยงไว้ในถ้ำภูเขา เขาว่าถ้าถูกน้ำมะนาวแล้ว มันจะเดินได้ เท็จจริงอย่างไร ยังไม่เคยทดลอง ไปนมัสการพระพุทธบาทด้วยกันทั้ง ๕ คน เห็นแม่ค้านำมาวางขาย แปลกตาดีจึงนำมาถวายพระคุณเจ้าพิจารณาดูบ้างเจ้าค่ะ" คุณป้าเล่าแถลง

"อาตมาเพิ่งเคยเห็นคราวนี้แหละ ทำไมหอยจึงกลายเป็นหินไปได้ ยิ่งถ้าถูกน้ำมะนาวเกิดเดินได้อย่างว่า จะประหลาดไม่น้อย เมื่อตัวเป็นหินเช่นนี้ ก็ดีไปอย่าง ไม่ต้องหาอาหารมาเลี้ยง เด็กจะลักไปต้มกินก็คงไม่ได้ จะลองเก็บไว้สอบถามผู้มีความรู้ถึงคุณประโยชน์ใช้ทำอะไรได้บ้างต่อไป หนูศุ. ไม่รู้ประวัติของมันบ้างหรือ" ท่านเจ้าปรารภกับคุณป้าแล้ว หันมาถามข้าพเจ้าภายหลัง

"เมื่อคุณป้าเองดลอดจนคนขายก็ไม่ทราบคุณประโยชน์ เห็นเป็นของประหลาดเท่านั้น จึงซื้อมา หนูเพิ่งเคยเห็น ไม่มีความรู้ในเรื่องหอยหินเหล่านี้เลยเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"ทุกครั้งเทศน์จบแล้ว พระคุณท่านเคยอยู่สนทนาปราศรัย วันนี้ทำไมรีบขึ้นเร็วนัก เตรียมจะถวายในพระอุโบสถอยู่แล้ว" คุณป้าเปลี่ยนเรื่องถาม

"รีบกลับกุฏิก็เพราะต้องการเข้าห้องน้ำ ด้วยฟันฝรั่งที่ทำไว้เกิดทำพิษ มีเศษกระดูกหรือก้างชิ้นนิดเดียวเท่าปลายเข็มหมุด เข้าไปแทรกตำเหงือกอยู่ เจ็บระบมตั้งแต่อยู่บนธรรมาสน์แล้ว พอเข้าห้องน้ำถอดออกล้างให้เศษก้างหลุดจึงสบาย" ท่านเจ้าชี้แจง

"ฟันฝรั่งนี้ก็รู้จักทำโทษเหมือนกันนะเจ้าคะ" คุณป้าเลี่ยงถาม

"**ฟันของฝรั่งเขาดีจริง** ช่วยบดเคี้ยวอาหารได้เกือบเท่าฟันเดิม แต่อาตมาถูกลงโทษนี้ เพราะก้างของปลาไทยต่างหาก ฟันของใครไม่ดี โยกคลอนเสมอหรือเหงือกบวมบ่อย ๆ แสดงว่ารากฟันเริ่มผุ ปล่อยไว้รากจะกลายเป็นหนอง มีอาการปวดระบม หนองโคนฟันจะไหลซึมลงสู่กระเพาะ เวลาขบเคี้ยว ทำให้มีอาการวิปริดต่าง ๆ เช่น ธาตุไม่ปกติ เดี๋ยวท้องผูก เดี๋ยวท้องเดิน เดี๋ยวอาหารไม่ย่อย ต้องอาเจียน อาการเหล่านี้ถ้าหมอตรวจว่า เพราะฟันเป็นต้นเหตุแล้ว จงเชื่อหมอเถิดใช้ฟันฝรั่งดีกว่า ทนทรมานอยู่จะทำให้ร่างกายทรุดโทรมเร็ว" ท่านเจ้าแสดงโทษของฟันผุและอานิสงส์ของฟันเทียม

"ดิฉันต้องใช้อมเกลือก็ไม่วาย ๓ วันปวด ๔ วันปวด เห็นจะต้องไปหาหมออย่างพระ-คุณเจ้าเสียแล้ว" คุณป้าสารภาพ

"ฟันนี้เป็นของมาทีหลัง แต่ไปก่อน เดิมก็มีแต่ฟันน้ำนมเป็นฟันชั่วคราว ต่อมาฟันจริงจึงจะงอกในเวลาอายุประมาณ ๑๔-๑๕ ขวบ แต่พออายุถึงขนาด ๔๐ เศษ ก็เริ่มเรรวนใกล้จะหลุดถอน โบราณจึงว่ามาทีหลังไปก่อน สมัยนี้เขาไม่เดือดร้อนกันแล้ว แม้อายุน้อย ๆ ถ้าหมอพบซี่ฟันเป็นโรค ก็จะแนะให้ถอนทิ้งเสีย ขืนปล่อยไว้จะชวนซี่อื่นติดโรคไปด้วย เมื่อถอนของเก่าออก หมอก็สร้างของเทียมเข้าแทน ครั้งละซี่สองซี่ตามลำดับ

หากจะถอนฟันเดิมออกจนหมดปาก ทันตแพทย์ก็สามารถสร้างฟันเทียมขึ้นแทนได้ ถึงจะไม่ดีเต็มที่เหมือนฟันเดิม ก็หมดภาระในด้านทุกขเวทนาเจ็บปวดเกี่ยวกับฟันได้อย่างดีทีเดียว" ท่านเจ้าชี้แจง

ฟังอธิบายเรื่องฟัน ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงเรื่องน่าสะอิดสะเอียนที่เคยเห็นมา จึงประนมมือถามท่านเจ้าว่า "ขอประทานโทษให้หนูแทรกเรื่องฟันเทียมสักข้อเจ้าค่ะ"

"มีอะไรก็ว่ามาเถอะ ไม่ต้องเกรงใจ เพราะอยากรู้อยากเห็นก็ต้องหมั่นถาม เท่ากับฝึกฝนสติปัญญาให้เฉียบแหลม" ท่านเจ้าอนุญาต

"**เรื่องฟันเทียมนี้ ทำไมพระท่านจึงต้องถอดออกล้างต่อหน้าธารกำนันเสมอ ส่วนฆราวาส** ไม่เห็นใครถอดออกอวดที่ไหนเลย เคยทราบว่าถ้ามีเหตุเกิดขึ้นอย่างไร เขามักขออนุญาตเข้าห้องนำหลบไปจัดแจงแก้ไขเป็นส่วนภายใน ไม่มีใครรู้ใครเห็น แต่หลวงตาที่วัดเหนือบ้าน ท่านไม่เลือกว่าที่บ้านหรือที่วัด ฉันอาหารเพลอิ่มแล้วเป็นต้องถอดออกใช้แปรงถูคราบอาหารทุกคราว ยิ่งบางรูปเคยเห็นถอดออกแช่ในแก้วน้ำเย็นซึ่งใช้ใส่น้ำดื่มต่อไป ชวนให้สะอิดสะเอียนน่าเกลียดแท้ ๆ เพราะของในปากอย่างน้ำลายบ้วนออกแล้วถือว่าเป็นของน่าเกลียด ยิ่งเป็นพระที่เราเคารพนับถือด้วยแล้ว รู้สึกหน้าม้านอับอายแทนทีเดียว เรื่องฟันเทียมของหนูมีเท่านี้เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าพักเรื่อง

"ดีมาก ช่างสังเกตจดจำ ถูกของหนูแล้วที่ไม่ควรกระทำต่อหน้าคนทั้งหลาย เจ้าตัวเองมักคุ้นต่อความมักง่ายของตัว จึงไม่เห็นหรือรู้สึกน่ารังเกียจ ส่วนคนอื่นทั้งหลายเขาถือว่า น่ารังเกียจสะอิดสะเอียน เพียงจะจิ้มฟันแคะเศษอาหาร เขายังต้องใช้มือป้องกำบัง ไม่ให้ใครเห็นภายในปาก

ที่พระท่านต้องรีบถอดออกแปรงเศษอาหารนั้น เข้าใจว่ามุ่งปฏิบัติไม่ให้มีอาหารล่วงลำคอในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันแล้วไปเป็นสำคัญ เพราะมีพระบัญญัติห้ามไว้ปรับโทษแก่ผู้ละเมิด แต่เมื่อเป็นการเสียกิริยาในสังคมน่าสะอิดสะเอียนแก่ผู้พบเห็น ภิกษุอาจปฏิบัติตนโดยไม่เสียทั้ง ๒ ฝ่ายได้อยู่ เช่นเมื่อถึงเวลาเที่ยงแล้วเกรงจะเป็นอาบัติ เพราะให้อาหารล่วงลำคอลงไป ก็พยายามอย่ากลืนน้ำลาย โดยถือว่าจะมีเศษอาหารติดตามลงไปด้วย รอไว้จนกลับถึงวัด จึงค่อยชำระก็ได้ แต่อันที่จริง ไม่น่าจะมีเศษอาหารอะไรติดตามล่วงลำคอ หากติดอยู่ภายนอกจะถูกบ้วนปากทิ้งไปแล้ว ส่วนติดอยู่ภายในดังก้างปลาติด เมื่อเทศน์กัณฑ์เช้านั้น อาจรู้ได้ง่าย เพราะประทุษร้ายเหงือก เศษอาหารตามอาการเช่นนี้หากจะถือเป็นอัพโภหาริก คือมีก็เหมือนไม่มี ตูก็ไม่น่าติดใจสงสัยนัก แม้จะถือว่าพระวินัยถือส่วนข้างหน้าตีกว่าหละหลวม ก็ยังน่าจะเกินพอดี ส่วนอาตมาถือไม่กลืนน้ำลายจนกว่าจะกลับถึงวัด แต่สิกขาบทเรื่องกลืนอาหาร ตั้งแต่เวลาเที่ยงแล้วข้อนี้ก็เป็นฝ่ายพระบัญญัติบังคับเฉพาะพระภิกษุสามเณรเท่านั้น ฆราวาสเขาไม่ถือเป็นความเสียหายอย่างไร อาจเห็นคุณประโยชน์ได้บ้าง ก็เพียรทำการชำระฟัน ไม่ให้เศษอาหารแทรกติดจะบูดเน่าเสียอนามัย และฟันสะอาดเท่านั้น หายสงสัยแคลงใจหรือยัง" ท่านเจ้าหยุดพักถาม

"ขอท่านเจ้า จงให้อภัยด้วยนะเจ้าคะ เขาชอบซักชอบถามเป็นนิสัยเช่นนี้" คุณป้าปรารภออกตัวแทนให้

"ไม่มีเวรภัยอะไรจะยกให้หรอก คนที่ชอบซักถามอย่างนี้เขาถือกันว่ามีแววเป็นคนฉลาดดีกว่าที่นิ่งเงียบเป็นเบื้อ อมภูมิเป็นไหน ๆ" ท่านเจ้าปลอบใจ "มีสงสัยอะไรอีกก็ถามได้" ท่านเจ้าอนุญาต

"เดี๋ยวให้ป้าถามท่านก่อนเถอะนะ กำลังนึกขึ้นมาได้" คุณป้าขอร้อง "คือเมื่อไปเที่ยวชมบริเวณรอยพระพุทธบาทนั้น หลานไม่สังเกตพวกที่ขึ้นบูชาบ้างหรือ เขาห่มผ้าสไบเฉียงนั้น คลุมบ่าซ้ายก็มีบ่าขวาก็มี ทำให้ป้าเกิดสงสัยว่า คลุมบ่าไหนจะถูก นึกขึ้นมาได้เดี๋ยวนี้เลยขอเรียนถามเจ้าค่ะ"

"อาตมาก็เคยพบเห็นบ่อย ๆ ยิ่งในฤดูบวชนาคมักได้เห็นเสมอ บางคราวไม่มีใครสังเกตทักท้วง จนถึงปล่อยให้เข้าขอบรรพชาในอุโบสถก็มี เรื่องห่มผ้าลดไหล่ข้างขวาให้คลุมแต่ไหล่ซ้าย **เรียกว่าห่มเฉวียงบ่าเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ หรือบุคคลผู้ใหญ่**กว่า **เช่น**ภิกษุอาคันตุกะไปถึงอาราม**ของ**ภิกษุอื่น เมื่อถึงเขตต้องลดผ้าห่มที่คลุม ๒ ไหล่ เปิดไหล่ขวาเป็นการเคารพ

ต่อสถานที่ หรือเข้าหาผู้ใหญ่ก็ต้องเฉวียงบ่าเหมือนอย่างเวลาบวช ผู้บวชเป็นผู้น้อยจะเข้าไปสู่สำนักพระอุปัชฌาย์ ต้องห่มผ้าเฉวียงบ่าก่อนเป็นการเคารพ

ชาวบ้านจะเข้าสู่สำนักของพระภิกษุ ก็แสดงความเคารพด้วยการห่มผ้าสไบเฉียง ผ้าสไบเฉียงเช่นนี้บางท่านสามารถปฏิบัติได้เอง บางท่านต้องอาศัยผู้อื่นช่วย ผู้ที่เข้าไปช่วย เช่นในคราวบวชนาค ต้องผินหน้าเข้าหาเจ้านาค มักจะนึกถึงขวาซ้ายของตนเป็นหลักด้วยความเคยชิน เมื่อจะห่มผ้าให้คลุมบ่าซ้ายของเจ้านาค ก็มัวนึกถึงเบื้องซ้ายของตน จึงปฏิบัติไปตามที่นึก กลายเป็นเบื้องซ้ายของตนก็คือเบื้องขวาของเจ้านาค เป็นอันว่าขาดความพิจารณารอบคอบอยู่บ้าง

แต่ที่คุณนายเห็นที่พระพุทธบาท เขาห่มเฉวียงบ่าขวา อาตมาคิดว่าเขาคงไม่ทราบว่าผิด ต้องเข้าใจว่าถูกต้องเรียบร้อยแล้ว จึงกล้าออกปรากฏต่อประชุมชนได้ หากใครไปทักท้วง ว่าที่ถูกต้องเฉวียงบ่าซ้าย อาจหาว่าทักผิดก็ได้" ท่านเจ้าพักอธิบาย

"ต่อนี้ หลานมีเรื่องสงสัยอะไรอีก ก็รีบถามท่านเจ้าเสีย ท่านจะได้มีเวลาพักผ่อนบ้าง" คุณป้าแนะนำ

"หนูต้องขอประทานโทษ ที่ต้องนำเรื่องของพระ ๆ เณร ๆ มาเรียนถามบ่อย ๆ ทั้งนี้ มิใช่ตั้งใจฟ้องร้องหาเรื่องผิด **หากแต่ด้วยเคารพเลื่อมใส ไม่อยากให้เป็นขี้ปากของใครต่อใคร** ตำหนิติเตียน จึงได้คอยสังเกตจดจำ นำมาไต่ถามผู้รู้ เป็นการอบรมความรู้รอบตัวไปด้วยเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าปรารภแล้วเรียนเรื่องต่อไป "หลายครั้งแล้ว ตามงานต่าง ๆ ภายในวัดก็มี นอกวัดก็มี เห็นพระไว้ผมไม่เหมือนกัน เมื่อถึงวันโกน บางรูปโกนใหม่ ๆ บางรูปผมยาวดำยังไม่โกน ดูลักลั่นไม่เป็นระเบียบเดียวกัน" ข้าพเจ้าจบเรื่องลงด้วยคำถาม

"อ้อ เรื่องนี้ดีมาก จะได้ชี้แจงให้รู้เสียทีมิฉะนั้นก็ถกเถียงอยู่เรื่อยว่า ๑๕ วันโกนครั้งหรือเดือน ๑ โกนครั้ง ใครผิดใครถูกกันแน่ ความจริงเรื่องนี้ก็ปรากฏหลักฐานในพระวินัยอยู่แล้ว คือท่านกำหนดว่า ถ้าจะนับถึงเวลาสำหรับโกนผม ก็อนุญาตให้เว้นไว้นานไม่เกิน ๒ เดือน ถ้านับถึงความยาวของผมก็ยอมให้ยาวไม่เกิน ๒ นิ้ว ถ้ายังไม่เกินเวลา ๒ เดือน แต่ผมยาวจะเกินกว่า ๒ นิ้ว ท่านว่าต้องโกนเสีย จะถือเวลา ๒ เดือนเสมอไปไม่ได้

สมัยก่อนท่านโกนกันทุก ๑๕ วัน เท่ากับเดือน ๑ โกน ๒ ครั้ง ต่อมาเห็นว่า โกนทุก ๑๕ วันเช่นนี้ ศีรษะกระทบอากาศเย็นบ่อย ๆ ทำให้พระภิกษุบางรูปเป็นหวัดได้ง่าย เพราะไม่มีผมช่วยปกคลุมศีรษะพอควร คณะสงฆ์จึงตกลงกันให้เลื่อนวันโกนผมออกไปเป็นระยะ ๑ เดือน กำหนดโกนในวัน ๑๕ ค่ำก่อนวันพระกลางเดือน และนัดหมายเป็นธรรมเนียมทั่วไปว่าเมื่อถึงวันกำหนดโกนผม มีกิจไปในพิธีบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านถ้าเป็นเวลาเช้า ภายในเที่ยงวัน ยังไม่ต้องโกนผม หากตั้งแต่เที่ยงแล้วไปต้องโกนผม จึงจะเป็นระเบียบพร้อมงามตา

วันโกนผมของพระภิกษุ เท่ากับเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า รุ่งขึ้นเป็นวันพระ จึงเรียกว่า วันโกน คือวันที่พระโกนผม จนมีเรื่องขำเกี่ยวกับการโกนผมเกิดขึ้นคือพวกเด็ก ๆ เห็นพระโกนผมใหม่ ๆ เดินผ่านมา คนหนึ่งก็เอ่ยขึ้นว่า พรุ่งนี้เป็นวันพระ อีกคนจึงถามว่าเอ็งรู้ได้อย่างไร เขาตอบว่า พระท่านโกนผมใหม่ก็เป็นวันโกน รุ่งขึ้นต้องเป็นวันพระนะซิ พระรูปนั้นได้ยินการโต้ตอบของเด็กจึงกล่าวปรามขึ้นว่า เจ้าพวกนี้เอาหัวข้าเป็นปฏิทินแล้วหรือ" ท่านเจ้าหยุดบรรยาย

"หลานนำเรื่องโกนผมของพระมาเรียนถาม นำให้ป้านึกถึงเรื่องพระถ่ายรูปที่ลุงเขาบ่นอยู่บ่อย ๆ พระท่านไม่มีความผิดบ้างหรือ ดิฉันอยากทราบบ้างเจ้าค่ะ" คุณป้าวิงวอนท่านเจ้า

"เรื่องนี้ต้องแยกความผิดออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนพระกับส่วนชาวบ้าน การที่ชาวบ้านทำการถ่ายรูปไม่เห็นเป็นข้อเสียหายอย่างไร ส่วนพระนี่แหละถือเป็นความเสียหายเทียบกันได้ในพระวินัย ท่านห้ามพระเขียนภาพเป็นจิตรกรรมต่าง ๆ การถ่ายภาพก็เหมือนบันทึกภาพแทนการเขียน การเขียนตามธรรมดาไม่ทำให้มีกิริยาน่าเกลียดอย่างไรนัก แต่การถ่ายภาพ ต้องหาแง่หามุม จึงมีการลุกนั่ง ยงโย่ยงหยก เลยขาดกิริยาสังวร แม้จะเป็นการถ่ายภาพภายในวัด ก็ไม่สมควรเพราะไม่ใช่กิจที่พระจะพึงกระทำ ไม่สมศักดิ์ศรีของความเป็นสมณะทำให้เสื่อมศรัทธาเลื่อมใส จะป่วยกล่าวไปไยถึงนอกวัด ตามสถานที่ต่าง ๆ ปรากฏแก่หูตาของสังคม ยิ่งเป็นภาพหญิง ยิ่งไม่เหมาะมากทีเดียว ในปกครองของอาตมาห้ามเด็ดขาดเลย" ท่านเจ้าชี้แจง

"ขอประทานอภัยที่รบกวนถามโน่นนี่จุกจิก" คุณป้าพูดพร้อมกับประนมมือ **"ยังนึกได้**อีกเรื่อง ๑ เจ้าค่ะ ดูเหมือนอื้อฉาวเกรียวกราวถึงกับปรากฏเรื่องในหนังสือพิมพ์รายวัน เรื่องพระรับบิณฑบาต ยืนประจำร้านคนขาย เมื่อรับเต็มบาตรแล้ว ก็เข้าไปถ่ายที่หลังร้าน กลับออกมายืนประจำอยู่ที่เดิม รูปอื่นจะมารับก็มักถูกเกียดกัน จะหาทางป้องกันอย่างไรเจ้าคะ น่าขายหน้าแท้ ๆ" คุณป้าแถลงเรื่อง

"**วันนี้** อาตมาต้องทำหน้าที่รับพิจารณาความประพฤติของพระภิกษุสามเณรมากกว่าทุกวัน ถ้าคุณผู้ชายมาด้วย คงมีเรื่องพิจารณามากกว่านี้ เรื่องการบิณฑบาตของพระนี้ พระวินัยก็มีระเบียบปฏิบัติอยู่ส่วนหนึ่งแล้ว เจ้าสำนักปกครองก็มักแนะนำอบรมเพื่อให้เหมาะกาลเทศะซ้ำอีก แต่ก็เหลือหูเหลือตาของสมภารเจ้าวัดที่จะติดตามเตือนได้ทั่วถึง ยิ่งเจ้าวัดไม่เอาใจใส่อบรม พระเณรผู้มุ่งลาภเป็นใหญ่เลยหมดละอายใจ ถือการรับบิณฑบาตเป็นอาชีพประจำวันทีเดียว ที่น่ารังเกียจกว่านี้ แสดงให้เห็นว่า จะหากินร่วมกับแม่ค้าที่ขายของใส่บาตรด้วยซ้ำ ด้วยวิธีนำห่อที่เขาใส่บาตรแล้ว นำออกมาขายใหม่อีก

วิธีแก้ ก็เห็นจะต้องอาศัยชาวบ้านทั้งหลายต้องร่วมมือร่วมใจเลือกใส่เฉพาะรูปที่น่าเลื่อมใสเท่านั้น งดเว้นไม่ใส่แก่พระเณรที่มรรยาทไม่งาม มักได้หรือโลภมาก ด้วยแสดงกิริยารังเกียจให้

เห็นไม่เป็นบาปกรรมอย่างไร กับต้องกระตุ้นเตือนเจ้าสำนักปกครองให้กวดขันแนะนำ เมื่อปรากฏว่าพระเณรวัดไหน ประพฤติตนน่ารังเกียจ และเจ้าอาวาสไม่สนใจตักเตือน ก็ควรหาทางลงโทษทั้งเจ้าอาวาส และลูกวัดนั้นเสียบ้าง ผู้ใส่บาตร ถ้าพร้อมเพรียงกันเลือกพระรับบิณฑบาต ไม่ใส่อย่างหลับหูหลับตา ก็น่าจะช่วยกันควบคุมมรรยาทพระรับบิณฑบาตได้เป็นแน่" ท่านเจ้าจบคำอธิบายด้วยย้อนถามคุณป้าว่า "อย่างนี้ คุณนายพอจะช่วยได้บ้างไหม"

"เต็มใจช่วยอย่างยิ่งเจ้าค่ะ ธรรมดาที่ดิฉันใส่ประจำก็แสดงให้เห็นว่าเลือกพระที่มารับบิณฑบาตอยู่เหมือนกัน" คุณป้าชี้แจง

"อาตมามาช่วยพิจารณาเรื่องที่เกี่ยวกับพระเณรหลายเรื่องแล้ว อยากแนะนำให้ฝ่ายฆราวาสได้รู้จักวิธีปฏิบัติงานเกี่ยวกับพระสงฆ์ให้ถูกระเบียบไว้บ้าง เพราะยังลักลั่นกันอยู่มาก เช่นเครื่องกรวดน้ำ มักจะลืมจัดเตรียมไว้เสมอ ถึงเวลาจะกรวดต้องเที่ยวหยิบโน่นฉวยนี่มาใช้แทน ซึ่งไม่เหมาะสมเกียรติของงานเสียเลย

ก. ความจริง เรื่องกรวดน้ำ จะต้องมีประจำทุกงาน ไม่เลือกว่างานมงคลหรืออวมงคล เครื่องสำหรับใช้ในงานอย่างอื่น ๆ เตรียมไว้พร้อมได้ เครื่องกรวดน้ำเท่านั้น ที่มักหลงลืม เวลานี้ในท้องตลาดเขาสร้างเครื่องกรวดน้ำไว้จำหน่าย เป็นโลหะก็มี หินก็มี รูปร่างก็งามตาเหมาะสม ควรจะแสวงหาประจำบ้านไว้ไม่น่าจะสิ้นเปลืองเท่าไรเลย สิ่งอื่นที่ไม่จำเป็นเสียอีกยังจับจ่ายซื้อหามาทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ กันได้ นี้อย่างหนึ่ง

ข. เวลาคุกเข่าอาราธนาศีล หรือกำลังว่ารับศีลไม่ควรเหลียวซ้ายแลขวา ปากว่าไปพลางเหม่อมองสายตา มองขวามองซ้ายไปพลางเหมือนทำเล่น ขาดความสำรวม ควรทำด้วยความสงบเคารพต่อพิธีกร

ค. ในงานที่ใช้นั่งเก้าอี้ทั่วไป ผู้ทำหน้าที่พิธีกรอาราธนาศีลและปริตร ไม่ควรนั่งที่พื้นจงยืนอยู่เบื้องหน้าพระสงฆ์ รูปที่ ๔-๕ จากลำดับประธานสงฆ์ประนมว่าอาราธนา ยืนรับศีลยืนอาราธนาปริตรเป็นการแสดงความเคารพต่อสงฆ์อย่างถูกระเบียบพระวินัยแท้

ง. ผู้เป็นพิธีกร ต้องเตรียมเทียนชนวน (สำหรับให้ประธานจุดที่บูชา) ไว้ทางท้ายอาสน์สงฆ์ อย่าเก็บไว้ที่เครื่องบูชา ถึงคราวใช้จะต้องเดินผ่านหน้าประธานไม่งาม

เมื่อประธานในพิธีถึงสถานที่ ต้องจุดเทียนชนวนนำไปที่เครื่องบูชา อย่านำไปส่ง ณ ที่นั่งของประธานเมื่อประธานจุดเสร็จ อย่าเพิ่งรีบดับเทียนชนวน เผื่อเทียนบางเล่มเกิดดับ จะได้ส่งให้ประธานจุดใหม่ได้ทันที จนเห็นว่าเทียนติดไฟดีทุกเล่ม จึงถอยมาทางท้ายอาสน์สงฆ์เพื่อทำหน้าที่อาราธนาต่อไป

จ. การกราบพระที่เครื่องบูชา ต้องกราบต่อเมื่อได้จุดธูปเทียนเป็นสักการะพร้อมแล้ว การกราบก่อนจุดก็เหมือนเครื่องบูชายังไม่พร้อม ยังขาดการจุดธูปเทียนอยู่

ฉ. อาหารสำหรับถวายพระ และวิธีการถวายอาหาร คือจะถวายให้นั่งเข้าวงฉัน หรือถวายเป็นสำรับเรียงองค์ ก็ต้องเตรียมกำหนดให้แน่นอนไว้ก่อนไม่ใช่มาคลี่ผ้าปูโต๊ะกลับไปกลับมาฝุ่นฟุ้งต่อหน้าพระ พอพระสวดถึงบทพาหุง ก็ควรเตรียมยกมาให้พร้อมไว้ สวดจบ พระนั่งเข้าที่จะได้ถวายทันที และใครควรเป็นผู้ถวายก็ต้องรอคอยอยู่ อย่าต้องให้ตะโกนตามหา หรือบอกกล่าวแนะนำกันเอะอะ อึงคะนึง

ช. ไทยธรรมที่จะถวาย ถ้าจะให้มีพิธีบังสุกุลด้วยจงถวายไทยธรรม เช่นดอกไม้ธูปเทียนใบชา บุหรี่เป็นต้นก่อน เสร็จแล้วถอนออก จึงทำพิธีบังสุกุลภายหลัง เท่ากับให้พระตั้งพัดคราวเดียวเลยถึงอนุโมทนา ยถา สัพพี กำลังพระสวดอนุโมทนาอยู่นั้น จงถอนไทยธรรมส่งมอบแก่ศิษย์ จะได้ไม่เกะกะ เมื่อจบอนุโมทนา ซึ่งมักจะมีการประพรมน้ำพระพุทธมนต์อีกต่อไป

ซ. สายสิญจน์ อย่าใช้พันที่องค์หรือนิ้วมือพระพุทธรูป ต้องพันที่ฐานพระ ถ้าจะใช้สายสิญจน์เส้นเดียว เพื่อโยงจากอัฐิมาให้พระบังสุกุล ต้องเด็ดให้ขาดจากส่วนที่พันฐานพระเสียก่อน มิฉะนั้น จะกลายเป็นบังสุกุลพระพุทธรูปไปด้วย

ฌ. อีกข้อ ตามที่นึกได้ คือการอ่านจำนวนเลข พ.ศ. หรือจำนวนเลขอย่างอื่นไม่ควรอ่านเลข พ.ศ. เรียงตัวอย่างเด็กอนุบาลว่า สอง ห้า หนึ่ง สี่ เพราะตำราวางเกณฑ์หน่วย สิบ ร้อย พัน ไว้แล้ว จึงควรอ่านตามตำราเป็น สองพันห้าร้อยสิบสี่

ญ. การบวชชาวบ้านเป็นพระเป็นเณร น่าจะได้นึกถึงเจ้าตัวผู้บวชให้ตระเตรียมท่องบ่นคำขานนาคกิริยาท่าทาง ตลอดถึงเตรียมท่องคำสวดทำวัตรเช้าเย็น เป็นต้น ให้คล่องแคล่วชำนาญ แต่กลับไม่แนะนำตักเตือนกัน มัวแต่วุ่นตบแต่งประดับประดาสถานบ้านเรือนด้วยธงทิวและประดับไฟ ตลอดทำบายศรี อย่างวิจิตรพิสดารสิ้นเปลืองทุน โดยไม่ได้อะไรแลกเปลี่ยนเลย มิหนำกลับเอารายจ่ายเหล่านี้รวมเข้าในการบวชด้วย จึงกลายเป็นบวชแต่ละคราวมีราคาแพงตั้ง ๔-๕ พันบาท เป็นทำนองเอาการบวชขึ้นบังหน้า เพื่อจับจ่ายใช้สอยในเรื่องสำมะเลเทเมา น้ำ ๆ เนื้อ ๆ เท่านั้นเอง บุญจึงงอกงามไม่ทันบาป เพราะบวชลูกคนหนึ่ง ต้องหาใช้หนี้เขา ๓ ปีก็ยังไม่หมด

อีกข้อหนึ่ง เป็นเรื่องของพุทธศาสนิกชนชาวเรานี่เอง มักไม่ใคร่จะจงรักภักดีต่อองค์พระบรมศาสดาตามที่ควร ขอถือเอาตามใจปรารถนาของตนเป็นส่วนมาก เช่น ท่านสอนว่า ทุกอย่างล้วนตกอยู่ในลักษณะอนิจจัง ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่ควรยึดถือฝ่าฝืน พุทธสาวก มักอยากให้สิ่งที่เราเกลียดชัง ไม่เที่ยงแท้พลัดพรากจากไปเสียโดยเร็วก็มีหรือไม่ก็ไม่อยากให้สิ่งตนรักชอบใจไม่เที่ยง จากไปโดยเร็วอีกก็มีเท่ากับเชื่อหลักอนิจจังเอาตามใจตน ไม่ใช่เชื่อตามหลักธรรมของท่าน

อนิจจัง ของท่านจะต้องไม่เที่ยงแท้ถาวรหมดทุกอย่าง ชอบหรือไม่ชอบก็ตกอยู่ในลักษณะเหมือนกันทั้งสิ้น ผู้ที่มีนิสัยคอยฝืนหลักอนิจจังนี่เองถึงกับนำมาใช้ฝ่าฝืนระเบียบแบบแผนที่วางไว้ เพื่อความสะดวกเรียบร้อย จะให้กลับมาปฏิบัติตามใจปรารถนาของตน อย่างมีระเบียบให้ติดต่อแก่ผู้มาก่อนตามลำดับ กลับถือศักดิ์ศรีตนเองบ้าง พวกพ้องบ้างมาอ้างเพื่อข้ามลำดับอย่างสมัยนี้เรียกว่าสัดคิว ย่อมเป็นตัวอย่างนำให้หมดระเบียบ เมื่อต่างคนต่างใช้อำนาจตามปรารถนาของตน ระเบียบวางไว้ก็ไม่ได้ประโยชน์ ผลก็วุ่นวายเดือดร้อน ที่บ้านเมืองต้องวุ่นวายเรื่องการปกครองราษฎรด้วยประการต่าง ๆ ก็เพราะต่างก็จะฝืนระเบียบเอาตามใจตัว ถ้าสมัครเข้าอยู่ในระเบียบปกครองของรัฐบาลทั่วกันแล้ว เหมือนกับเต็มใจปฏิบัติตามหลัก อนิจจัง ขององค์พระพุทธเจ้า โลกจะรุ่งเรืองสุกใส ประชาชนพลเมืองจะร่มเย็นเป็นสุขกว่านี้สมกับหน้าที่พุทธศาสนิกชนโดยแท้

เท่าที่นึกถึงเรื่อง ที่ควรปรับปรุงแก้ไขได้ในขณะนี้ก็มีเพียงนี้" ท่านเจ้าพักการชี้แจงแล้วหันมาถามข้าพเจ้าว่า "หนู ศ. ยังมีข้อสงสัยอะไรอีกบ้างไหม ทั้งฝ่ายวัดฝ่ายบ้าน นึกได้ก็ถามเสียจะได้เพิ่มความรู้ความเข้าใจดีขึ้น"

"เป็นพระคุณอย่างยิ่งเจ้าค่ะ หนูร่วมฟังคำถามคำตอบแต่ต้นมาก็ล้วนแต่เรื่องน่ารู้น่าสนใจทั้งนั้นพยายามจดหัวข้อแทบไม่ทัน เผอิญเพื่อนที่ทำงานถูกญาติถามเรื่องการจุดธูปเทียนบูชาพระว่าควรจุดธูปก่อนเทียน หรือเทียนก่อนธูป เขาตอบไม่ได้ นำถามหนูอีกต่อหนึ่ง ยังไม่ไว้ใจตัวเองที่จะตอบให้เพื่อนทราบจึงขอถือโอกาสที่พระคุณเจ้าอนุญาตให้ถามข้อสงสัยได้เรียนถามในคราวนี้เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้ากัมลงกราบเป็นเชิงอ้อนวอน

"มีปัญหาดี ๆ มาให้คิดแก้เสมอเทียวนะ การจุดธูปหรือเทียนก่อนในการบูชาพระนั้น ตามคำพูด เรามักเรียก ธูปก่อนเทียน ว่า ธูป-เทียน แต่ถึงคราวจุดบูชาพระ เราจุดเทียนก่อนจุดธูปทีหลัง ทั้งนี้คงจะอาศัยสำนวนบาลีที่ว่า ทณฺฑทีปธูปาทิสกฺกาเร ความว่า ถือเอาเครื่องสักการะมีเทียน (ทีป) ธูป (ธูปะ) เป็นต้น นี้เรียกตามบาลี

ถ้าจะให้สันนิษฐานแล้ว จุดเทียนให้เกิดแสงเพราะมีเปลวไฟช่วยให้เกิดแสงสว่างด้วยก่อนจะได้อาศัยให้ธูปใช้ติดไฟอีกต่อหนึ่ง เพราะธูปติดไฟแต่ไม่มีเปลวและแสงสว่าง

รวมความว่า ควรจุดเทียนก่อน จุดธูปทีหลัง ตามหลักบาลี แม้ในสถานที่ราชการ ตลอดพระราชพิธีก็ดำเนินตามนี้ เห็นจะไม่มีปัญหาอะไรอีกกระมัง" ท่านจบอธิบายพร้อมกับคำถาม

"ขอประทานอภัย ยังมีความเห็นอีกอย่างเจ้าค่ะ คือการขึ้นวางไม้จันทน์ ธูปเทียนเผาศพทั่ว ๆ ไป พอประธานเริ่มวางไฟแล้ว ผู้ไปร่วมในงานทั้งหมด ต่างคนต่างก็จะขึ้นเผา ทำให้เกิดเบียดเสียดกลุ้มรุมยืนรอกันคับคั่ง ถ้าจะนั่งรออยู่ที่เดิมเสียบ้าง ไม่ต้องไปยืนรอให้เมื่อยขา คอยจังหวะเมื่อเห็นจำนวนน้อยจึงขึ้นเผา จะสะดวกสบาย และเป็นระเบียบงามตาดีมาก จะเหมาะดีไหมเจ้าคะ" ข้าพเจ้าประนมมือถาม

"ถ้าต่างทำให้เป็นระเบียบเรียบร้อยได้ ไม่มีใครเขาจะติเตียน มีแต่ชมเสียด้วยซ้ำ" ท่านเจ้าอนุโมทนาแล้วอนุญาตให้ถามเรื่องอื่นอีก

"ยังนึกปัญหาอย่างอื่นไม่ออกเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าประนมมือสนองตอบ

"ถ้าเช่นนั้น ก็กราบนมัสการลาท่านเจ้าเถอะ ท่านจะได้มีเวลาพักผ่อนบ้าง ค่ำนี้ยังจะต้องทำพิธีมาฆบูชาอีก" คุณป้าแนะนำข้าพเจ้าแล้วผินหน้ากราบลาพระพุทธที่เครื่องบูชาก่อน ครบ ๓ ครั้งแล้ว จึงผินมากราบลาพระคุณเจ้า

"วันหลัง พบกันใหม่ คงจะมีปัญหาใหม่ ๆ อีกนะหนู ศุ." ท่านเจ้าเย้าข้าพเจ้าเมื่อตามคุณป้ามาถึงบันไดกุฏิ

๒๙. ถวายผ้าป่า

คุณลุง คุณป้า พี่ชาตรี และข้าพเจ้าได้รับการเชิญชวนให้ร่วมไปในขบวนถวายผ้าป่าสามัคคี เมื่อวันเสาร์ต้นเดือนก่อน ที่วัดต่างจังหวัด เพื่อรวมทุนสร้างอุโบสถที่ยังค้างอยู่ เมื่อกลับมาถึงบ้านตอนค่ำต้องนวดฟั้นคุณป้าอยู่พักใหญ่ เพราะต้องคร่ำเคร่งฝืนอิริยาบถตลอดเวลาเดินทางตั้ง ๒ ชั่วโมงเศษ ซ้ำเมื่อถึงวัดที่จะทำพิธีถวาย ก็ต้องเคร่งเครียดเข้าร่วมกลุ่มอยู่ในคณะเจ้าภาพอีกด้วย จะหาเวลาและสถานที่เหยียดแข้งขาพักผ่อนก็ไม่มีที่เหมาะสม จึงจำทนตามตำราว่า "รักสนุกทุกข์สนัด" แต่นี่ดีว่าเพียงรักสนุกในการบุญกุศล ถ้ารักสนุกในการแกร่วนั่งเข้าวงรำพัดกันแล้วจะหาคนสงสารได้ยากเต็มที

การถวายผ้าป่านี้ เคยฟังท่านเจ้าอธิบายให้คุณป้ามาครั้งหนึ่งแล้ว สมัยเมื่อพี่ชาตรีบวช ท่านเล่าว่า คำว่า ผ้าป่านั้น ความมุ่งหมายแต่เดิมก็คือผ้าที่ไม่ปรากฏเจ้าของหวงห้ามตกทิ้งเกลือกฝุ่นตามป่าช้าด้วยมักห่อศพทิ้งไว้บ้าง หรือตกอยู่ตามพื้นสถานที่นั้น ๆ บ้าง ผ้าที่อยู่ในสภาพเช่นนี้ท่านเรียกว่าผ้าบังสุกุลคือผ้าทิ้งเกลือกฝุ่น เวลาว่าคำถวาย จึงออกชื่อว่า ปัสุกูลจีวรๆ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระภิกษุพิจารณาถือเอามาใช้สอยเป็นเจ้าของ เพราะไม่มีใครหวงแหน นำมาทำความสะอาดแล้ว เย็บปะติดปะต่อทำเป็นผ้านุ่ง เรียกตามคำพระว่าอันตรวาสกบ้าง ทำเป็นผ้าห่มเรียกว่า อุตตราสงค์บ้าง ทำเป็นผ้าคลุม เรียกว่า สังฆาฏิบ้าง ได้ตามความต้องการอย่างนี้เป็นวิธีแสดงการหาผ้าทำเครื่องนุ่งห่มนอกจากเวลากฐิน จึงเรียกชื่อตามอาการของผ้าที่ตกอยู่อย่างไม่ปรากฏเจ้าของหวงห้ามว่า ผ้าบังสุกุล แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า ผ้าป่าโดยเรียกตามอาการที่พระแสวงหาได้มาจากป่าช้าที่ไว้ศพหรือตามอาการที่เล่ากันมาว่า ทายกทายิกาผู้มีศรัทธารู้เห็นกิริยาอาการของพระภิกษุว่า กำลังหาผ้าอยู่ตามป่าช้า จึงนำผ้าของตนไปวางถวายทิ้งดักไว้ในทางที่พระภิกษุนั้นจะผ่านมาแล้ว ท่านก็พิจารณานำไปใช้สอยตามปรารถนา

ชนิดของผ้านั้น ตามธรรมดามักใช้ที่ทำจากเปลือกไม้ ปุยฝ้าย ไหม ขนสัตว์ป่าน และผสมกัน ถึงปัจจุบันวิทยาศาสตร์เจริญมาก คิดทำจากวัตถุอย่างอื่น ก็อนุโลมใช้สำหรับนุ่งห่มได้

ภิกษุผู้แสวงหาผ้าเพื่อนุ่งห่ม เมื่อได้ผ้าที่ตกตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่มีใครเป็นเจ้าของหวงแหนมาเย็บปะติดปะต่อเพื่อนุ่งห่มนั้น ก็เพื่อประโยชน์ป้องกันหนาวร้อนตามฤดูป้องกันสัตว์รบกวน ป้องกันความละอาย เหล่านี้เป็นจุดมุ่งหมายของเครื่องนุ่งห่ม ท่านสอนว่า เมื่อได้เครื่องนุ่งห่มใช้ทำประโยชน์ได้ดังกล่าวแล้วก็ให้ยินดีบริโภคอย่างนั้น อย่าเลือกชนิดนั้นชนิดนี้ เป็นการทำตนให้เขาเลี้ยงยาก ประพฤติไม่สมภาวะของภิกษุบรรพชิตที่ต้องอาศัยชาวบ้านบำรุง

ผ้าป่าสมัยปัจจุบัน กลายเป็นเพียงพิธี เช่นเมื่อถวายกฐินแล้ว ยังมีเครื่องใช้ อาหารแห้ง ผลไม้ เหลือจากถวายกฐินจะนำกลับบ้านก็ขวยใจ เพราะตั้งใจทำบุญแล้วเลยร่วมเข้าเป็นกองมีผ้าสบง หรือผ้าอย่างอื่นวางพาดไว้ ถวายเป็นทำนองผ้าป่าก็มี หรือไม่ก็ยกการถวายผ้าป่าขึ้นตั้งเป็นประธานเป็นจำนวนกอง บอกราคากองละเท่าไร เพื่อนำปัจจัยก่อสร้างปฏิสังขรณ์ที่วัดนั้น ๆ แล้วทำพิธีถวายพอเป็นพิธีผ้าป่าก็มี สุดแล้วแต่จะพลิกแพลงโดยอนุโลมการถวายผ้าป่า

อันที่จริง การถวายผ้าป่านี้ ก็เป็นวิธีถวายสิ่งของแก่พระภิกษุอย่างไม่เจาะจงที่เรียกว่าสังฆทานประการหนึ่งนั่นเอง เป็นเพียงวิธีแสวงหาเครื่องนุ่งห่มตามแบบบรรพชิตไม่ใช่ข้อบัญญัติ ไม่จำกัดเฉพาะผ้า อะไรก็ได้ที่ควรแก่สมณะบริโภค และไม่มีจำกัดเวลาถวายเหมือนอย่างกฐิน มีโอกาสถวายได้เสมอ จึงเป็นพิธีที่ชอบชักชวนกันเป็นหมู่คณะแยกการถวายผ้าป่าเป็นประธานเพื่อทัศนาจรบ้าง เพื่อหาทุนปฏิสังขรณ์วัดบ้าง มีข่าวอยู่ตลอดปี

และยังมีวิธีล่อใจให้ร่วมทุนกันมาก ๆ ด้วยมีสิ่งของต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูปบูชาบ้าง พระเครื่องรางของขลังบ้าง อย่างอื่นบ้าง สุดแต่จะรวบรวมมา แล้วออกเบอร์เลขตรงกับเลขในใบอนุโมทนา ก็ได้รับสิ่งของที่ระลึก หรือรวมใบอนุโมทนาทั้งหมด ให้เด็กหรือผู้มีเกียรติจับขึ้นมาถูกชื่อใครก็เป็นอันได้รับสิ่งของนั้น ๆ เป็นรางวัล กลายเป็นยกการถวายผ้าป่าขึ้นเป็นประธานหาทุนเชิงเอาบุญบังหน้ากันทั่วไป

ต่อจากถวายผ้าป่า ๔–๕ วัน พี่ชาตรีกลับจากทำงานเวลาเย็นเข้ามากราบคุณป้าตามเคย แล้วรายงานว่าเมื่อตอนเพลวันนี้ ได้ไปช่วยท่านมหาพระพี่เลี้ยง เลี้ยงเพลพระเณรทั้งวัด เนื่องในวันเกิดของท่าน มีอาหารมากมายพระเณรฉันฉลองศรัทธาไม่ทั่วถึง

"ทำไมไม่บอกให้แม่รู้บ้างล่ะ จะได้ไปร่วมกุศลกับท่านบ้าง" คุณป้าต่อว่า

"ผมเองก็เพิ่งทราบที่สำนักงาน ไม่ทันมีสิ่งของอะไรไปร่วมกับท่าน ก็เลยเอาแรงไปช่วยกันวิ่งเต้นเลี้ยงเพลพระเณร" พี่ชาตรีแถลงความจริง

"พ่อชา แม่อยากจะถามว่า เมื่อวันถวายผ้าป่าวานซืนนั้น ทำไมไม่เห็นพระท่านลงมาให้เต็มอาสน์สงฆ์ในศาลาเล่ามีแต่สมภารนั่งรับอยู่รูปเดียวเท่านั้น" คุณป้าสอบพี่ชาตรี

"ก็งานถวายผ้าป่านี่ครับ ไม่จำเป็นจะต้องมีพระลงมาคอยรับก็ได้ เป็นการถวายสิ่งของแก่พระอย่างไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ ต่อหน้าก็ได้ลับหลังก็ได้ เมื่อผู้ถวายวางของไว้แล้ว ทำพิธีจุดธูปเทียนหรือไม่ก็ตาม แสดงอาการว่าสิ่งของเหล่านี้ถวายพระก็ใช้ได้ โบราณมักมีการแสดงให้พระรู้ด้วยจุดประทัด เจ้าภาพจะรออยู่จนพระมาพิจารณาชักผ้าป่า หรือไม่อยู่ก็ได้ แต่ว่าสิ่งของถวายเหล่านั้น ต้องมีผ้าจะเป็นสบงหรือจีวร ผืนเดียวหรือมากผืนก็ได้ จะได้สมกับคำว่า ถวายผ้าป่าของอื่นถือว่าเป็นบริวาร

ส่วนถวายผ้ากฐิน เป็นพิธีเกี่ยวกับภิกษุสงฆ์ทั้งวัด จึงต้องลงมารับพร้อมเพรียงกัน

นี่เป็นความรู้กระท่อนกระแท่นของผมที่ได้มาขณะบวชจำพรรษา อาจบกพร่องได้มาก ถ้าอย่างไรคุณแม่กราบเรียนท่านเจ้าที่วัด สอบทานอีกสักครั้ง ก็จะดี" พี่ชาตรีสารภาพ

"เออนี่บวชเรียนมาตั้ง ๓ เดือนเศษ ไม่ได้ความรู้เป็นของตนเองบ้างดอกหรือ คอยแต่ให้พึ่งท่านเจ้าอยู่เรื่อยไปเมื่อไม่มีท่านเจ้าเป็นหลัก ความรู้ที่เรียนมาจะมิพลอยหมดหลักด้วยหรือ" คุณป้าสำทับพี่ชาตรี

"ที่ผมออกตัวไว้เช่นนี้ ก็เพื่อไม่ให้ถูกหาว่าโอ้อวดยกตัวเท่านั้น" พี่ชาตรีสนองตอบ

พอดีคุณลุงเดินมาร่วมวงสนทนาด้วย ได้ยินเพียงท้ายคำตอบของพี่ชาตรี ยังไม่ได้ความชัดเจน จึงถามพี่ชาตรีว่า "โอ้อวด ยกตัวอะไรกันหรือ นายชา"

"คุณแม่ถามผมถึงเรื่องถวายผ้าป่า ผมก็เล่าไปตามภูมิรู้และผมก็ออกตัวว่า ถ้าจะให้ได้ข้อความแน่นอนก็ขอให้สอบถามท่านเจ้าอุปัชฌาย์ผมอีกก็จะดี มิฉะนั้นจะเหมาว่าผมโอ้อวดยกตัวเป็นคนรู้คนฉลาด เท่านี้ครับ" พี่ชาตรีชี้แจงแก่คุณลุง

"หลานศ. ล่ะ ที่นายชา ชี้แจงเรื่องถวายผ้าป่ามาแล้วนั้น หลานมีความเห็นขัดแย้งอะไรบ้างไหม" คุณลุงหันมาถามข้าพเจ้า

"พี่ชาตรี เคยบวชเรียนมาแล้ว หลานไม่เคยบวชได้แต่เรียนด้วยการสดับตรับฟังบ้าง อ่านตำราบ้าง พอเป็นความรู้นำให้สันนิษฐานว่า ที่พี่ชาตรี ชี้แจงนั้น ก็ล้วนอยู่ในหลักเกณฑ์ทั้งสิ้น คงไม่ผิดพลาด เกินเลยอะไรนัก" ข้าพเจ้าสนองตอบ

"แต่ขอประทานโทษ หลานอยากเรียนถามคุณลุงสักข้อเท่าที่สังเกตเห็นองค์สมภารที่ลงมานั่งที่อาสน์สงฆ์เพื่อรับถวายผ้าป่าในวันนั้น ดูช่างไม่สำรวมกิริยามารยาทเสียบ้างเลย นั่งท้าวแขนพูดลอยหน้าลอยตา ชี้โน่นนี่ให้วุ่นวาย และชอบดุคนวัดที่ทำอะไรไม่ถูกใจกลางที่ประชุม หลานเห็นว่าไม่น่าดูเลย ทำอย่างไร จะให้พระของเราประพฤติตัวให้เรียบร้อยสุภาพงดงามกว่านี้" ข้าพเจ้าขอความเห็น

"เออ ป้าก็เห็นเหมือนกัน แต่ก็นึกปลงเสียว่า ท่านอยู่ตามชนบทห่างไกลจากผู้ใหญ่ ขาดการฝึกฝนอบรมตามระเบียบที่ดีงาม เลยทำไม่รู้ไม่ชี้เสียบ้าง" คุณป้าชี้แจงรับรอง

"เพราะชาวบ้านของเรามาเป็นเสียเช่นนี้ พระตามชนบทยิ่งห่างไกลผู้หลักผู้ใหญ่ผู้รู้ระเบียบแผนที่ดีงามอยู่ แล้วกลับถูกชาวบ้านที่พอมีความรู้ในเรื่องระเบียบแบบแผน ปล่อยปละละเลย ทำนองชั่วชั่งชี ดีชั่งสงฆ์ ไม่หาโอกาสชี้แจงตักเตือนท่านบ้าง คอยแต่จะหยิบผิดขึ้นมาติเตียนอย่างนี้ลุงว่า ยังติเตียนท่านไม่ถูกต้องนัก เพราะท่านยังขาดการศึกษาอบรมเรื่องนี้ ลุงเคยปรารภ

กับท่านเจ้าอยู่เสมอเห็นพระเณรที่ไหนประพฤติบกพร่องนอกรีตนอกรอย ลุงมักเก็บมากระซิบแจ้งให้ท่านทราบ ท่านกลับอนุโมทนาที่คอยช่วยเป็นหูเป็นตาแทนท่านบ้าง เมื่อท่านทราบเรื่องแล้วก็หาโอกาสเรียกตัวผู้ทำนั้น ๆ มากระซิบบอกเป็นส่วนตัว ให้แก้ไข กลับตัวเสียใหม่วิธีนี้เรื่องก็ไม่อื้อฉาว เจ้าตัวก็ไม่รู้สึกอับอายใคร มักเต็มใจกลับตัวตามที่ท่านแนะนำ ภิกษุสามเณรในเขตปกครองของท่านจึงเรียบร้อย เป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป เพราะท่านพยายามใช้พระคุณปกครอง มากกว่าพระเดช

ภิกษุสามเณร เดิมก็เป็นลูกชาวบ้าน หลานชาวบ้านนี่เอง เมื่อไปบวชเรียนมีความรู้ ความประพฤติเรียบร้อยตามระเบียบวินัย และประเพณีที่ดีงาม ก็กลายเป็นผู้ที่ควรเคารพบูชาของชาวบ้าน แม้ชาวบ้านจะมีอายุปูน ปู่ย่าตายาย ก็ยังเคารพกราบไหว้ด้วยความสนิทใจ คือกราบไหว้คุณความดี ไม่ใช่กราบไหว้ส่วนตัวที่เป็นลูกเป็นหลาน เมื่อเห็นภิกษุสามเณรประพฤติย่อหย่อน บกพร่องนอกรีตนอกรอยก็ต้องช่วยเป็นหูเป็นตาแทนวัด กระซิบให้เจ้าตัวรู้เสียบ้าง ถ้ายังไม่กลับตัว ก็รีบแจ้งให้ผู้ปกครอง สมภารเจ้าวัดท่านจัดการอบรมสั่งสอนกันต่อไป อย่านึกหวาดเกรงในข้อว่า "ไปยุ่งเกี่ยวกับพระเณร เล่นกับไฟเสียดีกว่า" นี่เป็นอุบายของพระเณรที่หมดยางอาย ยกขึ้นมาอ้างเพื่อชู้ไม่ให้ฆราวาสมาเกี่ยวข้องกับความประพฤติลามกของตน อ้างขึ้นไว้เป็นเกราะกำบังตนเท่านั้น

ฆราวาสที่เห็นความประพฤติไม่ดีงามของภิกษุสงฆ์แล้ว ไม่คิดแนะนำหรือร้องเรียนให้แก้ไขด้วยเหตุไรก็ตาม ปล่อยไปตามเรื่อง ตนเองก็คงทำบุญใส่บาตรอยู่ตามเคย ฆราวาสอย่างนี้เท่ากับรู้เห็นเป็นใจกับโจรปล้นศาสนา ให้ข้าวน้ำอุดหนุนกำลังแก่พระอลัชชี ชื่อว่ามีส่วนร่วมทำลายพระศาสนาโดยไม่รู้ตัว และยังเป็นที่หมิ่นแคลนของอลัชชีเหล่านั้นว่าโง่งมงาย เห็นความประพฤติชั่วเสียหายแล้ว ก็ยังหลงทำบุญใส่บาตรอยู่อีก

ส่วนผู้ที่เห็นภิกษุสามเณรประพฤติชั่วช้าลามก เป็นเสนียดแก่พระศาสนาคล้ายอาศัยผ้าเหลืองหุ้มห่มตัวเลี้ยงชีวิต ไม่สนใจในกิจวัตรหน้าที่ของตน ก็ไม่นิ่งดูดายพยายามกำจัดตามวิธีการณ์ให้หมดสิ้นไป อย่างนี้ชื่อว่าผู้เห็นแก่พระศาสนาโดยแท้ ไม่ได้เห็นแก่บุคคล ไม่เป็นบาปกรรมอย่างไรเลยที่ไปกำจัดพระอลัชชีเช่นนี้ พระอลัชชีเปรียบเหมือนฝุ่นละอองที่ทำให้เปรอะเปื้อนภาชนะสิ่งของ เรามีโอกาสไปเช็ดถูปัดกวาดขัดเกลาให้กลับสดใสสะอาด จะเป็นบาปได้อย่างไร เท่ากับกวาดพระอลัชชี ละอองเปื้อนพระศาสนาให้หมดไปจากวัด ทำให้วัดสะอาดสะอ้าน ย่อมมีแต่บุญอย่างเดียว

วิธีกำจัดละอองพระศาสนา ก็ต้องมีอุบาย มิใช่ทำได้ตามอำนาจที่เหมาะแล้ว ต้องบำเพ็ญพระคุณให้มากกว่าพระเดช พระคุณเหมือนน้ำเย็นสะอาดสามารถให้ความร่มเย็นทั่วไป ส่วน

พระเดชเหมือนน้ำร้อนอาจก่อให้เกิดความร้อนตอบโต้ได้ง่าย น้ำเย็นนั่นแหละ เมื่อมีจำนวนมากย่อมชวนให้เกิดกำลังเป็นพระเดชขึ้นได้

เมื่อฆราวาสทั้งหลาย ผู้บำรุงพระภิกษุสามเณร ซึ่งเหมือนเป็นตัวแทนพระศาสนา ต่างทำหน้าที่อุบาสกอุบาสิกา หันมาสนใจสนับสนุนภิกษุสามเณรที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เกียจกันอลัชชีหรือผู้มีเงาจะเป็นอลัชชีให้หมดสิ้นไป โดยหวังให้พระพุทธศาสนา สะอาดตา สะอาดใจแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติด้วยความเชื่อ ความเลื่อมใสอย่างจริงใจทั่วถึงกัน ทั้งในกรุงและชนบท ช่วยเป็นหูเป็นตาให้ท่านเจ้าอาวาสผู้ปกครองใกล้ชิดได้รับทราบพฤติการณ์เสมอตามความจริงทั่วถึงกันแล้ว พระพุทธศาสนาจะได้ชื่อว่าปรับปรุงตนเองให้สะอาดเรียบร้อยชวนผู้ห่างไกลให้หาโอกาสเข้าใกล้อยู่ทั่วกัน"

พอคุณลุงอธิบายจนตอนนี้ คุณป้าได้รินน้ำชาจีนเตรียมไว้ ก็พยักหน้าให้ข้าพเจ้านำไปให้ ข้าพเจ้านำไปให้คุณลุง คุณลุงได้รับไว้จิบดื่มด้วยความยิ้มแย้ม พร้อมกับพูดเปรยว่า "พูดมาตั้งนาน มีเครื่องกัณฑ์เท่านี้"

"หลานได้ฟังคุณลุงพูดถึงความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์แล้วเช่นนี้ ทำให้เกิดความคิดอีกอย่างว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวินัยเป็นระเบียบบังคับพระสงฆ์ให้มีระเบียบเป็นอันดี ทั้งยังตรัสข้อธรรมสำหรับปฏิบัติตาม ก็อีกมากมาย ดูไม่น่ามีพระภิกษุสงฆ์ประพฤติย่อหย่อนต่อระเบียบสิกขาวินัยเลย ใช่ไหมเจ้าคะ" ข้าพเจ้าขอร้องต่อคุณลุงอีก

ระเบียบธรรมวินัยของท่านนั้นดีจริง ๆ แต่หาคนที่จะประพฤติปฏิบัติตามระเบียบให้ถึงจุดประสงค์ได้ยาก" คุณลุงเริ่มบรรยาย

"ก่อนอื่นควรรู้ลักษณะของคนที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณรเสียก่อน ท่านจัดชนิดของคนที่เข้ามาบวชไว้ ๔ ชนิด ไม่ต้องอ้างภาษาบาลี ก็ได้นะ คือบวชเพื่ออาศัยเลี้ยงชีวิต ๑ บวชเพื่อหาของเล่น ๑ บวชตามประเพณี ๑ บวชเพื่อบรรลุผลที่สุดของพระศาสนา ๑ แต่สมัยนี้เขายังจัดไว้อีกหลายประเภท เช่น บวชเล่น บวชลอง บวชครองประเพณี แต่จะไม่ปรารภถึงละ

๒ จำพวกข้างต้น บวชเพื่อมุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ อย่างที่ท่านเรียกว่าอัตตาธิปไตย จำพวกที่ ๓ บวชตามประเพณี อาศัยทำตามอย่างเขาไปผิดชอบชั่วดีอย่างไร ไม่คำนึงถึง ตรงกับท่านเรียกว่า โลกาธิปไตย จำพวกที่ ๔ คือบวชเพื่อบรรลุผลที่สุดของพระพุทธศาสนาตรงตามหลักที่ท่านเรียกว่า ธัมมาธิปไตย บวชชนิดมุ่งธัมมาธิปไตย เป็นที่ต้องการของพระศาสนา แต่หาได้ยากมาก มีแต่ชนิด ๑-๒-๓ เป็นส่วนไม่น้อย

พวกที่บวชอยู่ในหลักธัมมาธิปไตยนั้น ย่อมรักศีล รักธรรมเป็นชีวิตจิตใจ อุทิศชีวิตลงในการปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่างแท้จริง พยายามอบรมอัธยาศัยของตนเข้าหาหลักธรรมวินัยจนมีธรรมวินัยเป็นชีวิตจิตใจ แทนอัธยาศัยเดิมของตนอย่างนี้ นับว่าเพียงธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนบัญญัติไว้เฉพาะศีลเท่านั้น ก็เพียงพอที่จะให้พระภิกษุมีกิริยามารยาทอยู่ในระเบียบเรียบร้อยงามตาน่าชมตลอดไป ตั้งจะทราบตัวอย่างเมื่อสมัยแรกส่งสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา อุปติสสปริพาชกได้เห็นเพียงกิริยามารยาทในการเดินเที่ยวบิณฑบาตของพระอัสสชิเท่านั้น ยังไม่ทันได้สนทนาปราศรัยก็นำให้เกิดความเลื่อมใสอยากสนทนาด้วย นี่เป็นเพียงส่วนตาเห็นรูปเท่านั้น ยิ่งเมื่อได้สนทนาปราศรัยก็ยิ่งนำให้เกิดความทราบซึ้งเคารพนับถือยิ่งขึ้น ถึงกับขอให้บอกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาให้ฟัง

เนื่องด้วยอัธยาศัยของบุคคลมีต่าง ๆ กัน ดี เลว หยาบละเอียดผิดกัน ผู้มีอัธยาศัยตามแนวธัมมาธิปไตยมักมีน้อย มีแต่จำพวกอัตตาธิปไตย และโลกาธิปไตยเป็นส่วนมาก จึงจำเป็นต้องมีระเบียบแบบแผนที่งามวางไว้ ให้ต้องประพฤติปฏิบัติตามร่วมกันทั้งหมด เมื่อบวชเข้ามาร่วมหมู่แล้ว ต้องพยายามหล่อหลอมอัธยาศัยของแต่ละบุคคล ซึ่งจะเคยมีเกียรติยศสูงต่ำ มีอัธยาศัยหยาบละเอียดอย่างไร เมื่อเป็นฆราวาสอยู่นั้นให้เข้าหาแนวพระธรรมวินัยเป็นอย่างเดียวกันหมด ผู้เคยสูงมาก่อน ก็ต้องลดทิฏฐิมานะเข้าหาแนวธรรมวินัย ผู้ยังอ่อนแอตกต่ำอยู่ ก็ต้องเร่งประพฤติปฏิบัติให้สูงเสมอแค่แนวธรรมวินัยเหมือนกัน สูงเกินไปก็ถือว่าผิด ต่ำเกินไปก็ถือว่าผิด ต้องอยู่ในขั้นพอดี ท่านจึงเปรียบพระวินัยว่า เหมือนด้ายร้อยก้านดอกไม้เข้าเป็นพวง ให้ดูสวยสดงดงาม ถ้าขาดด้ายที่ร้อยอยู่ภายในเสียแล้ว ดอกไม้ก็กระจัดกระจาย หมดความเป็นระเบียบ คลุกคละปะปนกันก็หมดความสวยงามเสียสง่าราศี

ข้อควรศึกษาเล่าเรียนในพระพุทธศาสนา ท่านจึงจัดเป็น ๓ ชั้น เรียก ศีล สมาธิ ปัญญา สูงขึ้นตามลำดับ ศีล ได้แก่ความสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อยเป็นชั้นต้น สมาธิ ได้แก่ความรักษาใจให้มั่นเป็นชั้นกลาง ปัญญา คือ ความรอบรู้ในกองสังขารเป็นชั้นสูงสุด

พระบรมศาสดา ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นระเบียบความประพฤติกายวาจา พร้อมทั้งอภิสมาจาร ได้แก่ขนบธรรมเนียมที่ดีงามในชั้นศีล ที่สำหรับป้องกันโทษเสียหายอันจะพึงเกิดจากเสียงตำหนิของชาวบ้าน เรียกว่าโลกวัชชะบ้าง และความเสียหายอันจะพึงเกิดตามสายตาของบรรพชิตด้วยกัน เรียกว่าปัณณัตติวัชชะบ้าง ทั้งนี้เพราะความประพฤติส่วนกายกับวาจานี้เป็นของหยาบ ๆ เด็กผู้ใหญ่ก็รู้เห็นได้ง่าย ทุกคนที่สำเร็จอิริยาบถไปมาอยู่ตามปกติทุกวันนี้ เท่ากับต่างแสดงการโฆษณาตนเองให้คนอื่นวินิจฉัยว่า ทำดี หรือทำชั่ว ทำถูกหรือทำผิด พูดดีหรือชั่ว พูดถูกหรือผิด แต่งกายดีหรือชั่ว เป็นต้น อยู่ตลอดไป

ข้อที่พระบรมศาสดา ทรงอบรมบ่มนิสัยสาวก ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีงาม ตามที่ชนชั้นสูง เช่น ตระกูลกษัตริย์ของพระองค์นิยมนับถือ ประพฤติปฏิบัติสม่ำเสมอกันยังสาวกที่เคยอยู่ในฐานะปานกลางหรือต่ำ ให้มีมารยาทเขยิบสูงขึ้นเท่าที่ระดับดีงาม จึงแม้ผู้อยู่ในฐานะสูง เช่น กษัตริย์ พราหมณ์ เศรษฐี ต่างก็ยอมรับนับถือกราบไหว้บูชาด้วยความสนิทใจ หมดความรังเกียจในเรื่องเชื้อชาติตระกูล เพราะระเบียบวินัยที่เหมือนพระพุทธองค์นำมาจากตระกูลกษัตริย์ อบรมสาวกของพระองค์ ซึ่งมีเชื้อชาติต่าง ๆ กัน ให้ล้วนยกระดับความประพฤติขึ้นสู่ระดับของคนชั้นสูงเสมอเหมือนกัน จึงไม่เป็นที่รังเกียจของบุคคลทุกชั้น เมื่อไม่เป็นที่รังเกียจเดียดฉันท์ของประชาชน มีแต่คุณงามความดีแสดงให้ประชาชนพบเห็น อยากเข้าใกล้คบค้าสมาคมด้วยความเคารพบูชาเช่นนี้แล้ว อาหารการบริโภค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาไข้ ที่รวมเรียกว่าปัจจัย ๔ ซึ่งน่าจะต้องเป็นภาระแสวงหามาเลี้ยงดูกัน ในเมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ก็ไม่ต้องเป็นภาระกังวล พระพุทธองค์ทรงปล่อยให้ตกเป็นภาระของฆราวาสจัดทะนุบำรุงด้วยศรัทธาของเขาเอง ข้อนี้ก็นับเป็นพระพุทธปรีชาอย่างสามารถ ที่ไม่ต้องตั้งโรงครัวเลี้ยงอาหาร ตั้งโรงพักอยู่กินหลับนอน ตั้งโรงรักษาไข้เจ็บขึ้นเอง ปล่อยให้อยู่ในความอุปถัมภ์ของประชาชน ผู้เคารพเลื่อมใสต่างบำรุงกันเอง

เรื่องอาหารสำหรับเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์จำนวนมาก ๆ เช่นนี้ เคยเป็นที่อัศจรรย์ใจของชาวต่างประเทศ ต่างศาสนาว่าจะมีวิธีเลี้ยงดูกันอย่างไร เมื่อภิกษุมีจำนวนมาก ๆ จึงอยู่เย็นเป็นสุขสบาย ครั้นได้มาเห็นวิธีออกรับบิณฑบาตของพระภิกษุสามเณรในเวลาเช้า ซึ่งต่างกระจายเที่ยวออกรับจากชาวบ้านผู้มีศรัทธา ตามสถานที่ใกล้เคียงที่ตนอยู่ ใช้เวลาออกรับบิณฑบาตราวชั่วโมงเศษ ๆ ก็เป็นอันว่าพระภิกษุสามเณรจำนวนหมื่น ต่างได้รับอาหารจากชาวบ้านไว้บริโภคในเวลาเดียวทั่วถึงกัน แม้เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ก็ทำนองเดียวกัน"

พอคุณลุงจบอธิบาย พี่ชาตรีถึงกับประนมมือสาธุ เรื่องวิธีการออกรับบิณฑบาตที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ว่าวิเศษแท้ พระภิกษุสงฆ์เองก็ได้ออกกำลังกายเที่ยวรับบิณฑบาตเป็นอนามัยอย่างดีอีกด้วย

"ธรรมดาพระภิกษุสงฆ์ ต้องออกรับบิณฑบาตด้วยลำพังตนเองเสมอเป็นกิจวัตร ถ้ามีผู้ศรัทธาจัดอาหารมาถวายถึงที่อยู่ จะรับฉันฉลองศรัทธาได้ไหม ไม่เสียกิจวัตรหรือ นายชาบวชเรียนแล้ว ลองอธิบายให้น้องศุ. เขาฟังบ้างซิ" คุณลุงเริ่มสอบพี่ชาตรีอีก

พี่ชาตรีแอบมาทำตาโตกับข้าพเจ้าก่อนแล้ว จึงตอบคุณลุงว่า "ผมเข้าใจว่า เมื่อมีทายกทายิกานำอาหารมาถวายถึงที่อยู่เช่นนี้ ถือว่าเป็นอติเรกลาภ ท่านอนุญาตให้บริโภคได้ ถึงจะไม่ได้ออกรับบิณฑบาตก็ไม่ถือว่าเสียกิจวัตร" พอตอบแล้วก็ยังหลิ่วตาเป็นทำนองอวดว่าฉันเก่งไหมล่ะ

"ไม่เลวเหมือนกันนะนายชา ยังจำได้พอใช้ ขอถามต่ออีกหน่อยว่า ท่านสอนให้ภิกษุทำความเข้าใจในเรื่องฉันอาหารอย่างไรอีกบ้างไหม" คุณลุงคงรุกพี่ชาตรีต่อไป

"การฉันอาหารนี้ ท่านสอนให้พิจารณา หรือทำความเข้าใจว่าการฉันอาหารนี้มิได้มุ่งเพื่อบำรุงบำเรอ ให้อิ่มหมีพีมัน อ้วนพีมีกำลังวังชาแข็งแรง หรือติดในรสอาหารจนเกินไป อย่างที่เรียกกันว่าอยู่เพื่อกิน ท่านสอนให้กินเพื่ออยู่ จะได้มีเวลาสร้างคุณงามความดีให้แก่ตน และพระศาสนาได้มาก เมื่อต้องอาศัยชาวบ้านเลี้ยงด้วยอาหารเช่นนี้ ควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย อย่ามุ่งตามอำเภอใจตน เขาเลี้ยงอย่างไร พึงยินดีตามที่เขาเลี้ยง อย่ารบกวนขอโน่นนี่จุกจิก เป็นการเกินพอดีต่อหน้าที่ของภิกษุ" พี่ชาตรีตอบจบแล้ว พยักหน้าให้ข้าพเจ้าเชิงอวดอีก

"สมควรแก่เวลาเสียทีเถอะ เขามาทอดกับข้าวแทนผ้าป่าไว้นานแล้ว เดี๋ยวเย็นชืดหมดรส" คุณป้าตัดบท แล้วต่างก็เข้าร่วมวงรับประทาน

๓๐. มหากรุณาธิคุณ

ในวันธรรมสวนะต่อมา คุณลุง คุณป้า และข้าพเจ้าไปวัดสมาทานศีล ๕ ฟังเทศน์ และรอพบท่านเจ้าเมื่อแสดงธรรมจบ แต่คุณลุงขอตัวกลับก่อน เพราะมีการนัดพบเรื่องอาชีพไว้

ท่านเจ้าได้ปราศรัยกับคุณป้าก่อนว่า "ได้ยินว่าไปถวายผ้าป่าสนุกสนานดีหรือ"

"น่าปลื้มใจดีเหมือนกันเจ้าค่ะ ได้ทุนสำหรับบูรณะอุโบสถตั้ง ๔-๕ หมื่น" คุณป้าเรียนปฏิบัติ

"นี่คุณผู้ชายกลับแล้วหรือ เห็นนั่งฟังเทศน์อยู่จนจบ คิดว่าจะได้พูดจาธรรมสากัจฉากันบ้าง" ท่านเจ้าปราศรัย

"เจ้าค่ะ บอกให้แจ้งแก่พระคุณเจ้าด้วยว่า เผอิญมีการนัดพบกับผู้ร่วมการค้าไว้ จึงต้องรีบกลับก่อน" คุณป้าแถลงเรื่อง

"หนู ศ. ไม่มีเรื่องอะไรเล่าให้ฟังบ้างหรือ ไปทอดผ้าป่าสนุกมาทั้งที" ท่านเจ้าเย้าข้าพเจ้า

"หนูมีเรื่องที่จะเรียนถามอยู่บ้างเหมือนกันเจ้าค่ะ แต่ต้องรอให้หมดเรื่องของผู้ใหญ่เสียก่อน" ข้าพเจ้าประนมมือตอบ

"เอ้า ไหนมีเรื่องอะไร ก็เรียนถามท่านเจ้าได้แล้วนี่ เรื่องของป้ามีเท่านี้แหละ" คุณป้าสนับสนุน

"เป็นพระคุณเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าไหว้คุณป้าที่เปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าถามท่านเจ้าได้ จึงเรียนถามว่า "อุโบสถทุกวัดทำไมจึงต้องสร้างให้เปลืองเงินทุนอย่างน้อยตั้ง ๕-๖ แสน จะสร้างอย่างธรรมดา ไม่ต้องมีช่อฟ้า ใบระกา ปิดทอง ล่องชาด มุงกระเบื้องธรรมดาบ้างไม่ได้หรือ ยิ่งเมื่อสร้างด้วยทุนรอนมากมาย ตั้งจำนวนแสน จำนวนล้าน กลับเห็นไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ให้สมราคาสร้างกันเลย ปีหนึ่ง จะเปิดอุโบสถใช้งานก็เพียงบวชนาค เข้าพรรษา ออกพรรษา รับกฐินเท่านั้น นอกจากเวลานี้ ก็มักปิดเงียบให้นกหนูอาศัยเท่านั้นเอง ดูเหมือนทำเงินที่เขาบริจาคมาให้กร่ำแดดกร่ำฝน ผุพังไปเสียเปล่าเท่านั้นเอง

หนูเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าคงไม่มีพระพุทธประสงค์ให้สิ้นเปลืองเช่นนี้เลย" ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้าอย่างระบายความคับใจออก โดยไม่นึกเขินขวยอะไรเลย

"ความคิดของหนู ศ. ตามที่เล่ามาให้ฟังนี้ มีเหตุผลน่าฟังมากอยู่ ต้องชี้แจงกันมากหน่อยเพื่อประดับความคิดของสาธุชนทั่วไป" ท่านเจ้าเริ่มบรรยาย

"อันที่จริงเรื่องพระอุโบสถ (เรียกอย่างวัดหลวง) หรืออุโบสถ (เรียกอย่างวัดราษฎร์) นี้ ทางพระวินัย กำหนดแต่เพียงเนื้อที่ให้กว้างยาวพอภิกษุนั่งประชุมได้จำนวน **๒๑** รูป เป็นอย่างเล็กที่สุด แคบเล็กกว่านี้ใช้ไม่ได้ ส่วนกว้างใหญ่ไม่มีกำหนดประมาณ แต่คงจะไม่ใหญ่จนพูดฟังกันไม่ได้ยิน หรือมองหน้ากันไม่ทั่วถึง นักปราชญ์ในทางพระวินัยเมื่อจะสร้างวัด จึงสร้างโรง-อุโบสถเป็นขนาดเล็ก จุคนได้ประมาณ ๑๐๐ คน เพราะใช้ในกิจของพระภิกษุโดยเฉพาะเท่านั้น เช่นบวชนาค ประชุมฟังปาฏิโมกข์ เข้าพรรษา ออกพรรษา รับกฐิน กิจสงฆ์เหล่านี้ต้องทำภายในเขตสีมาที่อุโบสถตั้งอยู่ ทำนอกเขตไม่ได้ และสร้างวิหารสำหรับเป็นที่ประชุมได้ทั่วไปทั้งภิกษุและคฤหัสถ์ มีขนาดใหญ่ จุคนได้จำนวน ๑,๐๐๐ ซึ่งในปัจจุบันมักสร้างเรียกว่าศาลาการเปรียญ เป็นสถานที่ประชุมบำเพ็ญกุศลตามศาสนประเพณีต่าง ๆ

โรงอุโบสถมีจำกัดเพียงขนาด ส่วนโครงสร้างประกอบนั้นแล้วแต่จะประดิษฐ์ตกแต่งตามปรารถนา ชั้นเดิมในเมืองเรา พระเจ้าแผ่นดิน หรือขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ มักเป็นผู้สร้างวัดสร้างอุโบสถ จึงมักนำเอาศิลปะในการก่อสร้างชั้นสูงของไทย จากพระราชวังที่ประทับของพระมหากษัตริย์มาสร้างอุโบสถให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธปฏิมา (พระประธาน) ซึ่งถือว่าพระพุทธองค์เป็นเชื้อกษัตริย์เหมือนกัน ศิลปะในการก่อสร้างพระราชวังกับวัด จึงใช้ศิลปะไทยแบบเดียวกัน เป็นประเพณีสืบมา

ต่อมาการสร้างโรงอุโบสถเป็นต้น ตามอารามต่าง ๆ มักอาศัยราษฎรผู้มีศรัทธาสร้างตามลำพังตนเองบ้าง ร่วมกำลังสร้างบ้าง ชอบนำศิลปะแบบอื่นที่ตนคิดว่าสวยงามมาก่อสร้างตามความพอใจ ล่วงกาลนานเข้า ศิลปะตามประเพณีของไทยลดน้อยลง มีแต่ศิลปะแบบเทศเข้ามาปะปน ศิลปะไทยที่เคยประจำอยู่ตามวัดต่าง ๆ เช่น วิหาร ศาลาการเปรียญ ที่พอพบเห็นก็ทราบว่าเป็นวัดเป็นวังเพราะศิลปะนั้นแสดง ดูค่อย ๆ หายหมดไป มีแต่ศิลปะใหม่เกิดขึ้นแทน

ทางราชการเกรงศิลปะไทยจะสูญหาย จึงได้ออกแบบตามศิลปะไทย ไว้เป็นตัวอย่าง เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ แสดงศิลปะครบครัน มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ตลอดลวดลายหน้าบรรณเสาไว้ตามศิลปะ อย่างงดงาม เมื่อตัวอย่างแสดงตามศิลปะไทยครบครันเช่นนี้ ผู้สร้างแม้อยู่ตามชนบทห่างไกล ซึ่งยังไม่มีความรู้คุณค่าของศิลปะเหล่านี้เท่าไรนัก ก็ต้องสร้างตามแบบตลอดไป สิ้นเปลืองทุนรอนโดยไม่จำเป็น และทุนเหล่านี้ก็มาจากชาวบ้านราษฎรนั่นเอง ทุนรอนของราษฎรที่มาจมอยู่กับโบสถ์วิหาร ซึ่งไม่ได้ใช้ประโยชน์คุ้มค่านั้นนับจำนวนเป็น ๑,๐๐๐ ล้านบาท

จึงสมควรที่ผู้ก่อสร้างจะพิจารณาถึงถิ่นฐานบ้านเมือง ว่าต้องการใช้ประโยชน์อะไรบ้าง จำนวนผู้คนที่จะใช้สถานที่นั้นมากน้อยเพียงไร ถ้าวัดมีใกล้เคียงกันมาก ทายกทายิกาที่จะทะนุบำรุงวัด ก็ต้องเฉลี่ยจำนวนมาบำรุงวัด ทั้งภิกษุสามเณรแต่ละวัดก็มีจำนวนน้อย ยิ่งในระยะกาลนอก

พรรษา เกือบจะหาพระอยู่เฝ้าวัดก็ทั้งยาก มิหนำกลับไม่ใช้อุโบสถที่สร้างด้วยทุนรอนหลายแสนปิดทอง ประดับกระจกงามตาให้คุ้มค่า กลับใช้เพียงปีละ ๓-๔ ครั้ง นอกนั้นปิดเงียบ การทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นเป็นกิจของภิกษุสามเณรก็มาทำที่หอสวดมนต์ใกล้บริเวณกุฏิ หรือวันธรรมสวนะประชุมถือศีล ฟังเทศน์ก็มาทำที่ศาลาการเปรียญ ปล่อยอุโบสถให้กรำแดดลมฝนชำรุดไปทีละไม่น้อย เหมือนนำทุนรอนของชาวบ้านมาละลายเสียเปล่า ๆ เชิงทำลายเศรษฐกิจของชาวบ้านโดยแท้

เมื่อได้พิจารณาถึงการที่อาศัยโรงอุโบสถเป็นต้น ทำประโยชน์ให้เหมาะสมแล้ว อุโบสถตามชนบทไม่ควรสร้างให้ใหญ่โต กว้างขวางทำนองโอ้อวดแข่งขันกันเลย สร้างขนาดธรรมดา ช่อฟ้า ใบระกา เป็นต้น ก็ไม่จำเป็น ตากแดดตากลม งามตาอยู่ไม่กี่เดือนก็เริ่มชำรุดแล้ว พ่อค้าขายเครื่องอุปกรณ์การก่อสร้างฝ่ายเดียวที่ได้รับประโยชน์อย่างสบาย เพราะหลงคำโฆษณาบุญจนขาดความใคร่ครวญ ไม่สมศักดิ์ศรีของพระพุทธสาวกเลย

รวมความว่า อาตมา รับรองความเห็นของหนู ศ. ทุกอย่าง" ท่านเจ้าจบอธิบายด้วยความเบิกบาน

"คำชี้แจงของพระคุณเจ้าชัดเจนดีมาก นี่ไม่เพราะความแข่งขันกับวัดใกล้เคียงหรือ จึงต้องไปถวายผ้าป่าหาทุนให้วุ่นอยู่นี่ พระคุณเจ้าชี้แจงเรื่องสร้างอุโบสถสถานที่สำหรับทำสังฆกรรมแล้ว ขอโปรดชี้แจงถึงผู้ที่จะใช้สถานที่เหล่านั้น ให้เหมาะสมกับสถานที่อีกบ้างเถิดเจ้าค่ะ" คุณป้าขอร้อง

"คุณนายหมายให้ปรารภถึงผู้ที่จะใช้สถานที่ ต้องอบรมคุณความดีให้สมกับความสวยงามของสถานที่อีกด้วยใช่ไหม" ท่านเจ้าท้วงถามเพื่อความเข้าใจ

"ถูกแล้วเจ้าค่ะ โปรดชี้แจงอีกสักหน่อยเถิดเจ้าประคุณ" คุณป้ายกมือประนมขอร้อง

"เรื่องเช่นนี้ ก็ต้องปรารภกันมากอีกตามเคย" ท่านเจ้ารับอาราธนาคุณป้าแล้วบรรยายต่อ

"ควรทราบต้นตอของคุณความดี เป็นลำดับไปก่อน คือว่าเป็นธรรมดา ธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไป ไม่ชอบให้ความอิสระแก่ตน แต่ชอบยอมตนเข้าอยู่ในความอุปถัมภ์ของวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือของบุคคล ดังจะเห็นที่พวกชาวป่าชาวเขา หรือชาวบ้านชาวเมืองยอมรับนับถือผีป่า ผีเรือน หรือนับถือต้นไม้ใหญ่ ภูเขาสูง ตลอดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว โชคลาง นำมาเป็นที่พึ่งทางใจ ให้เกิดความอบอุ่นใจคลายความว้าเหว่ สุดแต่จะเลือกยึดถือ ไม่มีบุคคลเหล่าไหนไม่มีสิ่งยึดถือประจำใจสักพวกเลย เพียงเด็กเล็ก ๆ ขนาดอนุบาลเมื่อครูนำเข้าสู่หลุมหลบภัยยามสงคราม คนที่มีเหรียญ มีพระ ตะกรุด เป็นต้น แขวนคอ ต่างก็คุยอวดอ้างว่าหนูไม่ต้องกลัว มี

หลวงพ่อแขวนคอคุ้มครองอยู่แล้ว ส่วนเด็กที่ไม่มีอะไรแขวนคอกับเขา ต่างร้องไห้จ้าแสดงความหวาดกลัวอย่างน่าสงสาร เพราะไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวของใจนั่นเอง ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนภิกษุสาวกไว้แล้วว่า

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก อันภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขาทั้งหลายบ้าง ป่าทั้งหลายบ้าง อารามและต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ทั้งหลายบ้าง ว่าเป็นสรณะ นั่นแลมิใช่สรณะอันเกษม นั่นมิใช่สรณะอันอุดม เขาอาศัยสิ่งนั้นเป็นสรณะแล้วย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงไปได้

ตามพระพุทธภาษิตนี้ แสดงว่า คนทั้งหลายทั่วไป อดไม่ได้ที่จะต้องมีสิ่งสำคัญให้ใจยึดถือไว้เป็นที่พึ่งคนละอย่างสองอย่าง สุดแต่สติปัญญาของใคร อย่าว่าแต่คนชาวป่าชาวเขานับถือผีสาง นางไม้เป็นที่เคารพนับถือเลย คนชาวกรุงผู้ถือว่าเป็นคนเจริญด้วยสติปัญญา วิชาความรู้ยังหลงนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพาอารักษ์ เครื่องรางของขลัง ทั้ง ๆ ที่ก็ประกาศตนว่านับถือศาสนาพุทธคล้ายกับว่ายังไม่มั่นใจต่อพระรัตนตรัยแท้จริง ต้องนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นไว้เผื่อเลือก หรือเพื่อช่วยคุ้มครองตนหลายแรงเข้าด้วยกัน จะได้มั่นใจยิ่งขึ้น

ด้วยอัธยาศัยชอบมีที่พึ่งยึดเหนี่ยวให้หายความว้าเหว่เช่นนี้เป็นต้นเหตุให้เกิด มีศาสดาผู้แนะนำหรือผู้เป็นที่พึงเกิดขึ้นวางระเบียบปฏิบัติตน หรือวางหลักคำสอนไว้ ให้ศึกษาและประพฤติตาม เป็นการชักจูงรวบรวมความยึดถือต่าง ๆ เหล่านั้น ให้หันเข้ามายึดถือตามคำสอนของตนว่าเป็นศาสดา จะได้ผลจริงจังเพียงไรก็แล้วแต่โอวาท เท่ากับรวบรวมความยึดถือของบุคคลทั้งหลายเข้ามารวมเป็นกลุ่มใหญ่ไว้ ตามแนวคติของศาสดานั้น ๆ ก็ด้วยท่านผู้อุทิศตนเช่นนี้หวังทำชีวิตของตนเองให้เกิดประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น อันถือว่ามีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า จึงมีศาสดาผู้ประกาศคำสอนเป็นศาสนาอยู่มากด้วยกัน

แต่พระพุทธเจ้า ก็ได้ตรัสพระพุทธภาษิต ตอนท้ายต่อความว่า ภูเขา ป่า อาราม ต้นไม้เป็นต้นนั้นไม่ใช่สรณะอันเกษมปลอดภัย หรือดีเลิศ คือว่ายังช่วยเหลือใครให้สมปรารถนาไม่ได้ ใครยังมัวหลงยึดสิ่งเหล่านี้เป็นสรณะอยู่ ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ตามที่ตรัสรับรองว่า

ส่วนว่าผู้ใดถึงพระพุทธเจ้าด้วย พระธรรมด้วย พระสงฆ์ด้วย ว่าเป็นสรณะแล้ว (ปฏิบัติตน) มาเห็นอริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาอันชอบ คือ ทุกข์ ความทนยาก เหตุเกิดทุกข์ ความก้าวล่วงแห่งทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ให้ถึงพระนิพพานเป็นที่เข้าไประงับทุกข์ นี่แลเป็นสรณะอันเกษม เป็นสรณะอันอุดมของผู้นั้น ผู้นั้นอาศัยอันนี้ เป็นสรณะแล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ดังนี้

ขอแทรกเรื่องประกอบสักหน่อย คือคราวหนึ่งอาตมาได้ฟังการสนทนากับฝรั่งผู้นับถือศาสนาคริสเตียนโดยผ่านทางล่าม เมื่อสนทนาเรื่องอื่น ๒-๓ เรื่องแล้ว ชายฝรั่งคนนั้นก็แสดงความคิดเห็นออกมาว่า ชาวโลกทั้งหลายที่วุ่นวาย รบราฆ่าฟันทำสงครามกัน ชิงดีชิงเด่นในเรื่อง

การค้า เรื่องการมีอำนาจอยากยิ่งใหญ่ในโลกอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะยังนับถือศาสนาต่าง ๆ กันอยู่นั่นเอง เขาเห็นว่าควรจะหันเข้ามาเคารพนับถือร่วมกันแต่เพียงศาสนาเดียว พลโลกก็จะอยู่เย็นเป็นสุขสบาย และศาสนาเดียวที่ควรนับถือนั้นควรเป็นศาสนาคริสตัง

อาตมาได้ตอบเขาว่า จะให้ถือร่วมศาสนาเดียวกัน คือศาสนาคริสตังนั้น ยังไม่สนิทใจนัก เพราะพระเจ้าของศาสนาคริสตัง ยังมีคติชอบเป็นนายปกครองควบคุมสาวกไว้ในอำนาจทั่วไปอยู่ สาวกคนไหนปฏิบัติถูกใจพระเจ้า ๆ ก็โปรดให้ขึ้นสวรรค์อยู่กับพระเจ้า สาวกคนไหนไม่นับถือปฏิบัติตามหรือคนนอกศาสนา พระเจ้ากริ้ว ลงโทษให้ตกนรกหมกไหม้รับความลำบากต่าง ๆ พระเจ้ายังตั้งตัวเป็นนายผู้คุมสาวกอยู่ ไม่ปล่อยอิสระเสรีให้สาวก เห็นว่าพระเจ้ายังมีคติเข้าข้างตัวเองอยู่มาก

สู้พระพุทธเจ้าสมณโคดมไม่ได้ เพราะพระองค์ไม่ได้ยกตัวเป็นผู้คุ้มครองป้องกันใคร ไม่สามารถบันดาลให้ใครขึ้นสวรรค์หรือนรกได้ ทรงตรัสสอนอยู่แต่ว่าตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ใครทำดีได้ดีเอง ใครทำชั่วได้ชั่วเอง พระองค์เป็นเพียงแต่ผู้บอก ผู้แนะนำ ผู้ชี้แจงเท่านั้น อย่างนี้เป็นการสอนให้สาวกเป็นไทย เป็นอิสระแก่ตัวเอง จึงเห็นว่าศาสนาเดียวที่ควรถือร่วมกันนั้นควรเป็นศาสนาพุทธ เขาก็เพียงรับฟังด้วยอาการยิ้มแย้ม ในขณะต่อมาเขาได้ถามล่ามว่า มีคำสอนของศาสนาพุทธ ที่แปลเป็นภาษาอังกฤษจำหน่ายที่ไหนบ้าง จึงแจ้งให้เขาทราบว่า มีที่ร้านมหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ เชิญไปเลือกซื้อได้ตามประสงค์ พอสมควรแก่เวลาเขาก็กลับ

ที่เล่ามานี้เป็นการรับรองข้อหนึ่งที่ว่า คนเราทั่วไปต้องมีที่พึ่งสำหรับยึดเหนี่ยวทางใจอย่างหนึ่งอย่างใดเสมอ จะว่างเว้นมิได้เลย ข้อสำคัญจึงอยู่ที่สิ่งยึดถือเป็นที่พึ่งนั้นดีแท้แน่นอนเพียงไร ท่านฝรั่งคู่สนทนาก็เห็นว่าคำสอนของคริสต์ศาสนาควรเป็นที่พึ่งได้ดี แต่อาตมาก็ว่า คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งดีกว่า ดังที่ยกคำสอนของพระพุทธเจ้ามาแสดงรับรองข้างต้นนี้ จึงควรมาปรารภถึงเฉพาะ แต่พุทธศาสนิกชนเท่านั้นเถิด อย่าปรารภถึงศาสนาอื่นเลย

ในพุทธศาสนาของเราถือว่าการกระทำของบุคคลแต่ละท่านนั้นเป็นประการสำคัญ เรียกตามคำพระว่า กรรมไม่ใช่หมายถึงความชั่วอย่างที่พูดติดปากว่า กรรมเวร เป็นเพียงแสดงการเคลื่อนไหวของกาย วาจา ใจ เท่านั้น เคลื่อนไหวในทางดี เป็นสุจริต เป็นกุศล เป็นบุญ ก็เรียกว่าสุจริตกรรม กุศลกรรม บุญกรรม ถ้าเคลื่อนไหวในทางเลวเป็นทุจริต ก็เรียกรู้ทำนองเดียวกันว่าทุจริตกรรม อกุศลกรรม บาปกรรม กรรมทั้งฝ่ายดีฝ่ายเลวนี้ บุคคลเป็นผู้กระทำทั้งนั้น ไม่มีใครดลบันดาล เมื่อกระทำลงไปอย่างไรทั้งในที่ลับที่แจ้ง เป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายเลว ตัวผู้กระทำย่อมรู้เห็นการกระทำของตน ท่านจึงว่าไม่มีที่ลับในโลก และตนต้องได้รับผลของการกระทำนั้นสนอง

ทันที ตามระยะโอกาสมากน้อย หนักเบาเพียงไรเสมอ อย่างทำบุญให้ทานก็ได้รับความปลื้มใจทันที ถ้าทำบาปยิ่งเห็นง่าย ที่ต้องเดือดร้อนคอยหลบหลีกกลัวความผิดจะเปิดเผย กลัวเจ้าหน้าที่จับกุมคุมขัง ผลต้องเกิดสนองให้ปรากฏกับใจของผู้กระทำเสมอ ไม่มีขาดเกิน เหมือนต้มน้ำด้วยไฟ น้ำจะเดือดได้เร็ว ก็เพราะไฟแรงน้ำน้อย จะเดือดช้าก็เพราะไฟน้อย น้ำมาก จึงมักไม่ทันใจปรารถนาของบุคคล ซึ่งบางครั้งต้องการน้ำเดือดเร็ว ๆ แต่ใส่น้ำมากมิหนำซ้ำไฟก็น้อยด้วย จึงไม่สมประสงค์ หรือยังไม่ต้องการให้น้ำเดือด แต่ใส่น้ำในกาแต่น้อยกลับเพิ่มไฟให้แรงขึ้น น้ำก็ต้องเดือดเร็ว ผิดความประสงค์อีกเหมือนกัน

และการวินิจฉัยถึงแรงของกรรม บุคคลมักวินิจฉัยเอาตามอคติของตน จึงไม่เที่ยงธรรมสมแรงกรรม ส่วนกรรมที่ทำลงไปแล้วต้องให้ผลเป็นไปตามแรงกำลังของกรรมด้วยความเที่ยงธรรมที่สุด ดีมาก ตีพอใช้ ดีขนาดไหน กรรมจะจำแนกได้ละเอียดถี่ถ้วน ไม่ผิดพลาดเลย ส่วนการวินิจฉัยของบุคคลยังเชื่อยาก ถึงจะมีเครื่องชั่งตวงวัดอย่างวิเศษเพียงไร ก็ยังอดลำเอียงไม่ได้ เพราะจิตใจของปุถุชนยังอยู่ในอำนาจกิเลสตัณหา จึงไม่เป็นตัวของตัวเองต้องสุดแต่ตัณหาจะพาไป" ท่านเจ้าผ่อนพักอธิบาย

"เรื่องแรงกรรมนี่แหละเจ้าค่ะ ยังถกเถียงกันทั่วไป บางคนก็ว่าเขาทำดีแทบล้มประดาตาย จะหานายชมสักคำก็ไม่มี ๔-๕ ปีจึงจะเลื่อนเงินเดือนสักขั้น สู้พวกประจบสอพลอไม่ได้ อย่างนี้ดิฉันเห็นว่าเขาคิดถึงแรงกรรมเอาตามความคิดเห็นของเขา และยกเอาแรงกรรมไปขึ้นอยู่กับอัธยาศัยของบุคคล คือนายของเขา อย่างที่ว่า เขาทำดีนั้น ดีแค่ไหน ดีเพียงไม่ผิดไปวัน ๆ หนึ่ง ๆ แต่ไม่มีความเจริญก้าวหน้า ผ่านเวลาตั้งปี ๒ ปี งานก็คงที่ ดีอย่างนี้ เจ้าของความคิดแทนแรงกรรมเสียดีกว่าควรจะเลื่อนขั้นเงินเดือนทุกปี ๆ ละ ๒ ขั้นยิ่งดี ส่วนนายเขาพิจารณาความดีชนิดนี้ว่า เหมาะสมกับเงินเดือนที่รับอยู่แล้ว อย่าว่าแต่จะเลื่อนขึ้นอีกเลย ถ้ามีทางลดขั้นได้ ก็ต้องลดกันนานแล้ว อย่างนี้ก็อาศัยแรงกรรมร่วมกับนิสัยนาย เขาเห็นแรงของกรรมที่ได้ผลดีเลวเอาตามใจเขาเช่นนี้ยังมีมากเจ้าค่ะ" คุณป้าสนับสนุนอธิบายของท่านเจ้า

"กำลังแรงแห่งกรรมนี้ ต้องยึดหลักธัมมะขึ้นพิจารณาจึงจะเห็นชัดถนัดใจ เพราะสลับซับซ้อนอยู่มาก ถ้าคิดเอาตามอำเภอใจบุคคล ก็เป็นอย่างคุณนายว่านั่นแหละ

พระพุทธเจ้าของเรา พระองค์ทรงพิจารณาเห็นผลของกรรมแน่ชัด ตั้งแต่ก่อนออกผนวชแล้ว ดังที่พระองค์ใช้สติปัญญาย้อนเข้ามาดูพระองค์เอง จึงสามารถพิจารณาเห็นคนในยุคนั้นแม้ในราชสำนัก บางพวกหลงใช้ชีวิตในการแสวงหาความสนุกเพลิดเพลินด้วยดีดสีตีเป่าการเล่นเต้นรำ เที่ยวเตร่ไปชั่ววันหนึ่ง ๆ บ้าง บางพวกก็คุมสมัครพรรคพวกไปตีบ้านเล็กเมืองน้อยนำมาบำเรอความเป็นมหาราชผู้ยิ่งใหญ่บ้าง เป็นการใช้ชีวิตที่เกิดมาให้สิ้นเปลืองเปล่าประโยชน์ หรือ

ใช้ชีวิตในทางเบียดเบียน รังแกเขาเหมือนสัตว์ร้าย น่าเสียดายชีวิตที่เกิดเป็นมนุษย์โดยแท้ หากพระองค์จะยังขืนอยู่ร่วมพวกกับเขา ถึงจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ก็ตาม ก็คงต้องดำเนินชีวิตไปตามพวกมากนั่นเอง หลีกหนีไม่พ้นแน่

ที่สุดจึงทรงปลีกพระองค์ออกทรงผนวช เพื่อแสวงหาทางทำชีวิตให้มีคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่สมกับความเป็นมนุษย์ ยอมเสียสละความสุขสำราญตลอดพระชายาและโอรสประยูรญาติ ทรัพย์สมบัติ เป็นการปลดเปลื้องภาระกังวลส่วนบ้านเมืองให้หมดไปจะได้รวมกำลังกายใจค้นคว้าหาคุณประโยชน์ได้ถนัดเต็มขนาด

ชั้นต้น ได้สมัครเข้าศึกษาความรู้ในสำนัก อาฬารดาบส อุทกดาบส ซึ่งเป็นคณาจารย์ใหญ่มีผู้นับถือมาก เพราะว่าถ้าคำสอนของ ๒ ดาบสดี มีผลสมประสงค์ ก็จะไม่ต้องเสียเวลาค้นคว้าอย่างอื่น แต่ครั้นเรียนจบความรู้แล้วยังไม่เห็นคุณค่าสมประสงค์ จึงลาออกสำนักมาทดลองทำทุกกรกิริยา ซึ่งเป็นที่นิยมกันในยุคนั้นว่า ใครปฏิบัติเคร่งครัดถึงที่สุดได้ก็จะบรรลุถึงความดีอย่างสูงเป็นอมตธรรม ครั้นทรงปฏิบัติอย่างอุกฤษ์ ซึ่งไม่มีใครสามารถทำได้เทียมถึงก็ไม่เห็นทางสำเร็จ จึงเลิกเสีย กลับมาหาทางปฏิบัติในทางชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ที่สุดก็ตรัสรู้อริยสัจ คือ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยลำพังสติปัญญาของพระองค์สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ในระยะนี้แสดงพระคุณให้ปรากฏ ๒ ประการ คือ พระปัญญาคุณ ที่สามารถค้นคว้าหาทางปฏิบัติ กับพระบริสุทธิคุณ ที่สามารถปฏิบัติชำระจิตใจของพระองค์จนหมดจดผ่องใสบริสุทธิ์จากกิเลสตัณหาอาสวะทั้งปวงได้

ถ้าพระองค์ จะทรงเสวยความสุขสบายส่วนตัวเป็นวิมุติสุขอยู่ตามลำพัง ไม่เกี่ยวข้องแนะนำสั่งสอนใคร ก็ย่อมกระทำได้ คงดำรงอยู่ในฐานะพระปัจเจกพุทธเจ้า คือตรัสรู้เฉพาะตน สอนใครไม่ได้ แต่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์มีพระหฤทัยมากด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทนดูคนอื่นสัตว์อื่นตกทุกข์ได้ยาก ลำบากเดือดร้อนตำตาอยู่ไม่ได้ ทรงปรารภที่จะช่วยเขาเหล่านั้นให้พ้นทุกข์ มีความสบายตามฐานะทั่วไป โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง จะต้องช่วยเหลือเจือจานผู้อื่นเสมอจึงจะสมความเป็นมนุษย์ ถ้าใจตำขาดการช่วยเหลือผู้อื่นสัตว์อื่นแล้วก็จะเป็นมนุษย์เพียงร่างกาย ส่วนจิตใจเป็นอย่างอื่น ตามที่ท่านเรียกว่า มนุสฺสติรจฺฉาโน นั่นแล

ที่สุดพระพุทธองค์ทรงอาศัยพระมหากรุณาประจำพระหฤทัยก็ได้ปลงพระทัยในการแนะนำสอนประชาชนจนกว่าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จะสมบูรณ์ ได้เสด็จเที่ยวแนะนำสั่งสอนประชาชนทั้งหญิงชาย ผู้ใหญ่เด็กตามบ้านเล็กเมืองน้อย โดยมิได้เห็นแก่ความลำบากกรากกรำพระองค์อย่างไรเลย นับเวลาที่เที่ยวสั่งสอนอยู่ได้ถึง ๔๕ ปี เมื่อคำนวณพระชนมายุของพระองค์ทั้งหมด ๘๐ ปี จะเห็นได้ว่า เวลาเพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์เองมีเพียง ๓๕ ปีเท่านั้น แต่เวลาที่ใช้ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นถึง ๔๕ ปี จึงเป็นที่น่าเคารพกราบไหว้บูชาอย่างสูงสุด ที่ทรงใช้ชีวิต

ของพระองค์ให้เป็นคุณประโยชน์เพื่อผู้อื่นมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และทรงกระทำอย่างจริงจังเด็ดเดี่ยวสม่ำเสมอ จนถึงคืนสุดท้ายในพระชนม์ชีพก่อนเวลาปรินิพพานไม่กี่ชั่วโมง ก็ยังทรงอดทนความเจ็บป่วยสอนสุภัททปริพพาชกให้สำเร็จพระอรหันต์เป็นปัจฉิมสาวกได้อีก จึงสมควรอย่างยิ่งที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะจดจำนำมาประพฤติตามยิ่งนัก

อนึ่ง คำว่า พุทธศาสนา คือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏขึ้นในโลกเริ่มแต่ปฐมเทศนาสอนเบญจวัคีย์เป็นครั้งแรก ที่โบราณาจารย์เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนะ ได้แก่คำสั่งสอนเริ่มเคลื่อนออกสู่ความรู้เห็นของประชาชน เหมือนล้อเกวียนเริ่มหมุนรุดหน้าไปฉะนั้น นี้ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์เป็นเหตุสนับสนุนอย่างสำคัญยิ่ง ถ้ามุ่งเฉพาะแต่ประโยชน์ส่วนตัวอย่างพระปัจเจกโพธิ พระพุทธศาสนาก็จะไม่มีโอกาสปรากฏขึ้นในโลก ทำคุณประโยชน์ให้ชาวเราผู้เกิดในภายหลัง เนิ่นนานตั้ง **๒๕๑๖** ปี มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติได้รับคุณประโยชน์อยู่สืบมาอย่างนี้เลย

พระมหากรุณาธิคุณ คือทรงบำเพ็ญคุณานุคุณ เพื่อประโยชน์ผู้อื่นอย่างนี้ จึงสมควรที่พุทธสาวกทั้งหลาย จะพึงถวายสักการบูชาด้วยประทีป ดอกไม้ของหอมประการ ๑ และข้อสำคัญควรตั้งใจถวายสักการบูชาด้วยการประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ทั้งในที่ลับที่แจ้ง ทั้งวันดี วันพระ ทั้งนอกพรรษาในพรรษา ตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์อยู่ตลอดไป ตามลักษณะแห่งปฏิบัติติ-บูชา ที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอย่างยิ่งจะเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ถาวรมั่นคงตลอดกาลนาน"

เมื่อท่านเจ้าพักจังหวะอธิบาย คุณป้าก็ประนมมือเชิงขอเวลาบรรยายความในใจบ้างว่า

"ตามที่พระคุณเจ้าบรรยายถึงพระมหากรุณาธิคุณนั้น ดิฉันก็เห็นจริงตามอย่างหมดสงสัย แต่มาเสียดายที่พวกเราตั้งแต่แก่ ๆ เฒ่า ๆ จนถึงเด็ก ๆ ยังไม่มีกะใจสำนึกถึงพระคุณของพระพุทธองค์และปฏิบัติตนให้สมหน้าที่พุทธศาสนิกชนตอบแทนพระคุณของพระองค์ให้ทั่วหน้ากันเลย อย่างดีหน่อยก็เคร่งครัดเฉพาะวันพระ วันโกน นอกนั้นไม่สนใจ เท่ากับหมดหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนหรือเป็นคนไม่มีศาสนา ชอบทำอะไรตามใจได้หมดแล้ว ถึงวันพระ วันโกน หรือเข้าพรรษากันทีจึงกลับมาเป็นพุทธศาสนิกชนกันใหม่ นิสัยใจคอเดิมเคยเลวร้าย หยาบคายอย่างไร ก็คงปล่อยเลวร้าย หยาบคายอยู่ตามเดิม คำสอนของพระพุทธองค์หาได้เปลี่ยนแปลงซักฟอกอัธยาศัยเขาได้กลับเป็นคนดีได้ไม่ จึงเป็นพุทธศาสนิกชนเพียงแค่ประเพณี ดูเป็นที่น่าอดสูใจที่พระพุทธ-ศาสนามีแต่สาวกชนิดหลอกลวง หน้าไหว้หลังหลอกเป็นส่วนมากเจ้าค่ะ" คุณป้าผ่อนอธิบายด้วยอาการอ่อนเพลีย

"ลักษณะพุทธศาสนิกชนชนิดหลอกลวงของคุณนาย ยังจะเลวร้ายไม่ถึงเรื่องที่อาตมาทราบมา โดยท่านผู้พิพากษาผู้หนึ่งได้แจ้งให้ทราบว่า ท่านพิจารณาพิพากษาคดีพวกชาวไทยนับถือศาสนาพุทธที่นิยมกระทำความผิดในการตีชิงวิ่งราว ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอย่างทารุณโหดร้าย โดยได่ถามเขาก่อนว่าพวกเธอเป็นคนนับถือศาสนาพุทธ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ปล้นสะดมเขาเป็นบาปไม่ใช่หรือ ทำไมยังดื้อดึงฝ่าฝืนกระทำอยู่อีกไม่กลัวบาปเกรงกรรม หันมาประพฤติตัวตามคำสอนของพระ-พุทธศาสนาเสียบ้างดอกหรือ พวกเขาเหล่านั้นกลับตอบว่า พวกเขานับถือศาสนาพุทธจริง แต่การประพฤติปฏิบัติตามคำสอนนั้น พวกเขาไม่ต้องปฏิบัติดอก มีคนอื่นปฏิบัติแทนอยู่แล้ว คือ ภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ นั่นแหละ

ถ้าพุทธศาสนิกชนของเรา มีอย่างชนิดท่านผู้พิพากษาเล่ามาเป็นจำนวนมาก ๆ แล้ว บ้านเมืองจะสงบสุขดีไหม หนู ศ. นั่งเงียบอยู่นานแล้ว ไม่ออกความเห็นให้ฟังบ้างหรือ" ท่านเจ้าหันมาสอบข้าพเจ้าด้วยความเอ็นดูคล้ายลูกหลาน

"หนูเป็นเด็ก ยังไม่สามารถจะพิจารณาได้กว้างขวางถึงบ้านเมืองเจ้าค่ะ แต่ตามความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ หนูก็คิดเห็นว่า ถ้าพุทธศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธ ยังไม่กล้าพิจารณาดูความประพฤติของตัวเองเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าเคยพิจารณามาแล้ว ด้วยสติปรีชาตามความสัตย์จริงทั่วถึงกัน คงมีแต่ชนิดแม่ปูสอนลูกปู หรือว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง ทั้งชาววัดชาวบ้าน ทั้งราช-อาณาจักรศาสนจักร ซึ่งอาจเรียกได้ว่า ยังเกาไม่ถูกตรงที่คัน หรือใส่ยารักษาแผลไม่ถูกตรงแผล เท่ากับว่ามีแต่พวกอามิสบูชา พวกปฏิบัติบูชายังหาได้ยาก" ข้าพเจ้าตอบแล้วกราบถวายคารวะ

"ความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ นี่ก็คมคายไม่น้อยนะหนู ไม่ผิดเลยที่ว่ามีแต่พุทธศาสนิกชนชนิดอามิสบูชา ชนิดปฏิบัติบูชายังมีน้อย เป็นเรื่องติดเป็นประเพณีกันเสียนาน ยิ่งมีบางท่านสนใจสร้างเครื่องรางของขลัง โดยอธิบายว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าละเอียดลึกซึ้ง สติปัญญาอย่างชาวเรา ยากที่จะพิจารณาเห็นคุณ และปฏิบัติตามได้ จึงต้องมีเหยื่อล่อด้วยวิธีให้เครื่องรางของขลังเป็นสื่อนำก่อน เมื่อใกล้ชิดสนิทสนมจึงค่อยป้อนคำสอนให้ประพฤติในภายหลัง ดูก็เป็นวิธีการที่ดีประการหนึ่ง ครั้นพิจารณาต่อไป กลับเป็นว่าทั้งอาจารย์ทั้งศิษย์ยังหลงติดอยู่เพียงเครื่องรางของขลังเป็นเหยื่อนั่นเอง ไม่เขยิบความประพฤติเข้าถึงคำสอนให้มีกาย วาจา ใจ เป็นสุจริตได้เลย หลงติดในลาภผล อามิสบูชาเสียแล้ว เป็นอันถอนตัวไม่ขึ้น นี่ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่งท่านผู้ใหญ่ชั้นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ หรือหัวหน้างาน ตามกรมกองต่าง ๆ ความประพฤติของท่านเหล่านี้นับเป็นแบบเรียนที่สำคัญไม่น้อย เฉพาะพ่อแม่ท่านว่าเป็นครูคนแรกของลูก ได้แก่กิริยาอาการความประพฤติของพ่อแม่เป็นอย่างไร ลูกย่อมได้เห็น ได้จดจำติดนิสัยมาแต่อ้อนแต่ออก อย่าว่าลูกจะจดจำกิริยาอาการของพ่อแม่เมื่อออกจากครรภ์แม่จนเติบโตเลย เพียง

อยู่ในครรภ์แม่ ๒๘๐ วันเท่านั้น พอคลอดออกมายังมีรูปร่างลักษณะคิ้วตาหน้าคางเหมือนพ่อแม่มาแล้ว

เด็กจำเป็นต้องจดจำเยี่ยงอย่างจากผู้ใหญ่เป็นธรรมดา เริ่มด้วยการอบรมกิริยามารยาทศึกษาวิทยาการต่าง ๆ บรรดาผู้ใหญ่ทั้งหลายทุกฐานะมักจะลืมถึงความประพฤติของตน ตั้งแต่ภายในครอบครัว จนถึงสถานที่ประกอบกิจการ หรือในสังคมทั่วไป ชอบทำความผิดตามอำเภอใจ เช่น ชอบดื่มสุราเมรัย สูบบุหรี่ เล่นการพนันต่าง ๆ ด้วยถือว่าเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจวาสนา นี่แหละคือตัวละครที่แสดงให้เด็กเห็นอบายมุขของผู้ใหญ่อยู่ทั่วไป และแทนที่จะสำนึกตัวว่ากำลังทำผิดทำชั่วให้เด็กเห็นเสียเอง แล้วละเลิกงดเว้นเสียก็เป็นการสมควร แต่ครั้นเห็นเด็กทำผิดอย่างตนบ้าง กลับไม่โทษตนซึ่งเป็นตัวอย่างที่เลวอันสำคัญ กลายไปชัดโทษเด็กว่าหัวแข็ง หัวดื้อ เกกมะเหรกเกเรต่าง ๆ นานา ดูก็น่าสงสารเด็ก แทนที่จะได้ผู้ใหญ่ทรงคุณความดีเป็นตัวอย่าง กลับเห็นแต่ตัวอย่างที่เลวทราม มิหนำยังถูกตุดว่าประจานเสียอีก กำลังที่ผู้ใหญ่สัมมนาหาทางจะอบรมสั่งสอนเด็ก ด้วยวิธีต่าง ๆ อยู่ตลอดกาลนาน แต่ก็ยังไม่ตกลงวิธีไหนสักอย่าง เด็กก็กำลังเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาทุกเวลานาที ท่ามกลางระยะการสัมมนาของผู้ใหญ่อยู่นั่นเอง ผู้ใหญ่หรือเด็ก ใครจะเป็นผู้ผิดที่ควรปรับปรุงแก้ไขกว่ากัน" ท่านเจ้าพักผ่อนการบรรยายด้วยจิบน้ำชาจีนแก้คอแห้ง

"ยังมีตัวอย่างผู้ใหญ่ที่ร้ายกาจอยู่เรื่องหนึ่ง จะเล่าให้ฟังเสียด้วย" ท่านเจ้าเริ่มต่อเรื่อง

"พ่อบ้านคนหนึ่ง กำลังเข้าวงดื่มสุรากับเพื่อนฝูง ได้ยินเสียงลูกเล็กกำลังแบเบาะร้องตะเบ็งเสียงชวนให้นึกรำคาญ เขาจึงเอานิ้วจุ่มลงไปในถ้วยเหล้า แล้วนำไปให้ลูกเล็กนั้นดูดเข้าปาก ประเดี๋ยวเดียวลูกก็หยุดร้อง เพราะคงเมาเหล้า พ่อบ้านกลับคะนองตน เอ่ยพูดออกมาว่า "นี่ซิถึงจะเป็นลูกพ่อ" พ่อชนิดนี้ท่านว่ามารล้างผลาญความสุขจำเริญของลูกโดยแท้" ท่านเจ้าพักเรื่อง

"พระคุณเจ้ามีตัวอย่างพ่อที่เลวมาเล่าให้ฟังแล้ว หนูได้ทราบเรื่องของพ่อที่ดีจากเพื่อนคนหนึ่งเหมือนกัน จึงขอประทานชี้แจงถวายในที่นี้ด้วยเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าขออภัยแทรกเรื่อง

"เรื่องที่หนูรับฟังมา คือ พ่อบ้านจัดการอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ เมื่อพระภิกษุมาพร้อม เขาได้นำบุตรธิดามากราบพระภิกษุผู้เคยเป็นพระอุปัชฌาย์ของเขา แนะนำถวายให้ทราบว่า ลูกคนที่เท่าไร อายุเท่าไร เรียนชั้นไหน เป็นต้น เด็กแสดงกิริยาเรียบร้อย ไม่เคอะเขิน เป็นการนำเด็กให้ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ส่วนหนึ่ง และยังแจ้งว่าได้ให้ท่องจำคาถาชินบัญชรประจำตัวทุกคนอีกด้วย

เมื่อพระภิกษุเจริญพระพุทธมนต์เจ็ดตำนานไปตามลำดับ พ่อบ้านได้นำหนังสือสวดมนต์แจกลูกคนละเล่มช่วยพลิกหน้าหนังสือ ให้ลูกว่าตามพระสวดไปทีละบทจนจบ สังเกตว่าคงเคยฝึกมาแล้ว ลูกทุกคนต่างปฏิบัติจนสวดมนต์จบ นี่คือลักษณะของพ่อแก้วพ่อขวัญเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าจบเรื่องด้วย ยกมือประนม

"น่าอนุโมทนาพ่อแก้วพ่อขวัญของหนู ศ. จริง ๆ" ท่านเจ้าให้ยาหอมชื่นใจแล้ว บรรยายต่อ

"บุคคลชนิดพ่อแก้วพ่อขวัญนี้แหละ คือพุทธศาสนิกชนผู้บูชาพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าอย่างเหมาะสมกับหน้าที่ ทำนองถวายกตเวทีสนองพระคุณ เพราะประกาศตนเป็นพุทธศาสนิกชน คือผู้ยอมรับนับถือคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้มีคำสั่งบังคับให้ใครเคารพนับถือพระองค์เลย มีแต่คอยกำชับให้ใคร่ครวญคำสอนของพระองค์เสียก่อนจึงค่อยเชื่อถือ ชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลายต่างหากมีความเคารพเลื่อมใส เต็มใจจะปฏิบัติตามคำสอนของท่านเอง จึงไม่ควรทำตนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก เป็นพุทธศาสนิกชนเพียงต่อหน้า หรือเพียงครั้งคราว อย่างรักษาศีลเฉพาะวันพระ วันตีอีกตั้ง ๖ วันไม่รักษาศีล ก็เหมือนหมดความเป็นพุทธศาสนิกชนไปตั้ง ๖ วันแล้ว และวันพระรักษาศีลเล่า ก็มิใช่ว่าจะรักษาได้ตลอดไป ศีลอาจด่างพร้อยขาดทะลุเสียในระหว่างก็มีมาก ความเป็นพุทธศาสนิกชนจะมีติดนิสัยอยู่ได้ คงน้อยเหลือเกิน

คำสั่งสอนของปู่ย่า ตายาย นำมาแนะนำลูกหลานนั้น อย่าเข้าใจว่าเป็นคำสั่งสอนของปู่ย่าตายายเองโดยตลอด ต้องเข้าใจว่าเมืองไทยเรายอมรับนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งพันปีแล้ว บุพชนตามลำดับกาลเวลาต่างก็ได้อบรมประพฤติตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตและสั่งสอนสืบ ๆ กันมา จนถึงปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่า คำสอนที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย อุปัชฌาย์ อาจารย์ นำมาตักเตือน พร่ำสอนลูกหลานศิษยานุศิษย์นั้น ก็คือคำสอนในพระพุทธศาสนานี่เอง"

พระพุทธเจ้า ทรงแนะนำพร่ำสอนมหาชนตามบ้านเล็กเมืองน้อย ด้วยความทรหดอดทน ก็ด้วยน้ำพระทัยของพระองค์ เต็มตัวด้วยคุณ คือเมตตา มุ่งปรารถนาที่จะหาทางให้เกิดความสุขจำเริญแก่บุคคลทั้งหลายทั่วหน้า จึงยอมสละความสุขส่วนตนเสีย นำมาทุ่มเทในการสงเคราะห์ผู้อื่น สัตว์อื่น ช่วยคนโง่ให้ฉลาด ช่วยคนใจบาปกลับเป็นคนใจบุญ ช่วยคนชอบอบายมุขให้ละเลิกงดเว้น ดำรงตนด้วยความขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพ เหล่านี้ล้วนแสดงออกซึ่งพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์อย่างล้นเหลือ พุทธศาสนิกชนคนไหนหนอที่จะไม่คิดเห็นพระคุณของพระองค์ แล้วตอบแทนบูชาความดีของพระองค์ด้วยการประพฤติดีปฏิบัติชอบเป็นปฏิบัติบูชาสนองบ้าง

การบูชาพระพุทธองค์ด้วยการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์นั้น ไม่ต้องมีการลงทุนเป็นทรัพย์สินเงินทอง หรือตระเตรียมเครื่องมืออย่างไรเลย เมื่อมีศรัทธาเชื่อมั่นต่อคำสอนของพระองค์ว่า ไม่ใช่คำสอนที่หลอกลวงเพื่อหาความสุขจำเริญให้แก่พระองค์เอง แต่เป็นความสุขจำเริญแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติโดยแท้ พระพุทธองค์ไม่ได้มาคอยรับแบ่งปันส่วนคุณความดีจากสาวก

เลย ใครทำดี ก็ได้รับผลดีเอง ใครทำชั่ว ก็ได้รับผลชั่วเอง พระองค์เพียงเป็นผู้แนะนำชี้แนวทางให้เท่านั้น ส่วนการประพฤติปฏิบัติ เหล่าสาวกต้องปฏิบัติเอาเอง พระองค์ไม่ใช่ผู้บันดาลความสุขความทุกข์ให้แก่ใครได้

การประพฤติปฏิบัติตามคำสอนนั้น จึงต้องเริ่มด้วยความตั้งใจจริง ไม่มีข้อแม้เพราะเหตุใด ๆ เลย เช่นท่านให้รักษาศีลส่วนกายกรรม เว้นจากฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตายไป ๑ เว้นจากขโมยทรัพย์, สิ่งของผู้อื่น ๒ เว้นจากประพฤติผิดในกาม ๑ เท่านี้ ก็ให้มีสติคอยพิจารณา ระวังตัวอยู่เสมอว่าเรารักสุข เกลียดทุกข์ฉันใด คนอื่นสัตว์อื่นก็รักสุข เกลียดทุกข์เหมือนเราฉันนั้น เราจะไปเบียดเบียน ข่มเหง รังแกคนอื่น สัตว์อื่น เอามาบำรุงความสุขของตนย่อมไม่ควร สัตว์ทั้งหลายต่างรักชีวิตด้วยกันทั้งนั้น ไม่เลือกว่าตัวเล็กตัวใหญ่ ต่างก็มีชีวิตเป็นที่รักทั้งนั้น ไม่ประสงค์ให้ใครมาทำอันตรายเบียดเบียนล้างผลาญ คิดถึงอกเขาอกเราได้เช่นนี้แล้ว คอยตั้งใจแต่จะแผ่ความสุขจำเริญแก่สัตว์อื่นอยู่เสมอ อย่างที่เรียกว่า แผ่เมตตา เมื่อใจมีเมตตาปรารถนาความสุข จำเริญประจำอยู่แล้ว การที่จะคิดไปข่มเหง รังแกเบียดเบียน ตลอดถึงฆ่าสัตว์อื่น ย่อมจะไม่เกิดขึ้นเลย เป็นอันพ้นภัยเวรต่าง ๆ เพราะอำนาจเมตตาธรรมอย่าง ๑

ข้อยกเว้นจากขโมยสิ่งของ ก็คอยมีสติปัญญา นึกเทียบบอกเขาอกเราอยู่เช่นกัน และคอยหัดใจให้รู้จักยินดีเฉพาะสิ่งของตน ที่มีอยู่ตามสุภาษิตโบราณว่า สิบเบี้ยใกล้มือ ยี่สิบไกลมือ ได้ความว่าสิบนั้นถึงจำนวนจะน้อย แต่อยู่ใกล้มือแล้ว ควรยินดียึดถือไว้ก่อน ส่วนยี่สิบถึงจำนวนมาก แต่ก็ยังไกลห่างมือ ไม่แน่ว่าจะหยิบฉวยได้ ก็ไม่ควรสนใจ ทำนองนี้เรียกว่า สันโดษ ยินดีเฉพาะของตนที่ได้ที่ถึง ของคนอื่นแม้จะสวยงามใหญ่โตเพียงไรไม่สนใจเหลียวแล คิดอยู่เช่นนี้ ความทะเยอทะยานอยากได้ใคร่ดี ในทรัพย์สมบัติของคนอื่น จนถึงพยายามลักขโมยก็จะหมดไป เป็นอันรักษาศีลข้อ ๒ ได้บริบูรณ์

ข้อ ๓ เว้นจากการประพฤติผิดในกามนั้น ถ้าคอยเตือนใจให้มีสันโดษทำนองเดียวกับทรัพย์สมบัติแล้ว ก็คงยินดี เฉพาะคู่ครองของตน ตามสุภาษิตที่ว่า ก่อนสมรสจงลืมตาให้เต็มที่ทั้ง ๒ ข้าง สมรสแล้วจงหลับตาเสียข้างหนึ่ง ก็เพราะยินดีในคู่ครองของตนจะไม่เที่ยวละเมิดให้ผิดในทางกาม ซึ่งเป็นการทำเชื้อสายวงศ์ตระกูลให้สำส่อน เคยเป็นต้นเหตุก่อสงครามมาแล้วแต่โบราณ อย่างในเรื่องรามเกียรติ์ ทศกรรฐ์ไปลักพานางสีดามา ต้องเสียชีวิตญาติมิตรช่วยทำสงครามไม่น้อย ที่สุดตนเองก็ต้องตาย

เมื่อมีเจตนาตั้งใจระวังตามหลักกรรมบถ ส่วนกายกรรมเพียง ๓ เท่านี้ ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ดี จนไม่ต้องเที่ยวสมาทานตามวันธรรมสวนะ คงมีเจตนารักษาเป็นธรรม มั่นคงเป็นปกติเลิกคิดเลิกนึกที่จะละเมิดตามหัวข้อทั้ง ๓ นั้นโดยสิ้นเชิง มีแต่อารมณ์เมตตาสันโดษในทรัพย์ และสันโดษ

ในกามเป็นคุณธรรมประจำเจตนาอยู่ทุกอิริยาบถ ตลอดวันคืนไม่เสื่อมคลาย จึงจัดเป็นศีลคือปกติกายวาจาในความดีแท้ หรือเรียกว่า มีเจตนารักองค์ศีลตามที่ท่านกำหนด ๕ ข้อ หรือ ๘ ข้อ จนเป็นศีล คือปกติไม่มีเจตนาล่วงละเมิด มีแต่คุณธรรมประจำใจ ทุกอิริยาบถ

ปฏิบัติเพียงสำรวมส่วนกายกับวาจาให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ตลอดถึงเจตนา ไม่มีด่างพร้อยขาดทะลุ เป็นปกติอยู่ตลอดวันคืนเดือนปีนี่แล คือศีล ที่จะเป็นรากฐานรับรองคุณเบื้องสูง คือสมาธิ ความตั้งใจมั่น ให้เจริญสืบต่อไปจนถึงภูมิปัญญาในที่สุด ถ้ายังต้องสมาทานวิรัติกันอยู่เป็นธรรมดาอย่างปัจจุบันนี้ อย่างดีก็เพียงรักษาหัวข้อของศีล ตามจำนวนได้ชั่วระยะเวลาที่ท่านกำหนดพ้นกำหนด พ้นวิธีศีลก็กลับเข้าสภาพเดิมหาได้ติดประจำจิตใจผู้สมาทานรักษาอยู่ ไม่เหมือนคำเย้ยว่าวันพระมาวัดถือศีลฟังเทศน์ เย็นจะกลับบ้าน ก็ทิ้งศีลทิ้งธรรม ไว้ที่ประตูวัดนั่นเอง ไม่ได้พาศีลพาธรรมถึงบ้านด้วย ที่น่าละอายมากที่สุด ก็คือถูกเขาเย้ยว่า "มือถือสาก ปากถือศีล" น่าเจ็บใจนัก

ผู้ที่มีประสาทะเลื่อมใสมั่นคง มีศรัทธาเชื่อมั่นต่อพระรัตนตรัย พยายามอบรมสำรวมเพียงส่วนหยาบ ๆ ภายนอกคือกายกับวาจา ให้เจริญอยู่ในระเบียบแห่งศีล เป็นปฏิบัติบูชาอย่างแท้จริงเช่นนี้ คือพุทธสาวกผู้บูชาพระมหากรุณาธิคุณของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยคุณธรรมคือกรุณาของตนอย่างที่นักปราชญ์ทุกกาลสมัยสรรเสริญ อนุโมทนาสาธุการทุกเมื่อ"

เมื่อท่านเจ้าหยุดบรรยาย ก็พอดีพี่ชาตรีหิ้วถุงกระดาษเข้ามาในอุโบสถ กราบพระประธานก่อนแล้วหันมากราบท่านเจ้าผู้พระอุปัชฌาย์ ไหว้คุณป้าและรับไหว้ข้าพเจ้าแล้ว กระซิบบอกคุณป้าว่า เพลเลยไป ๑๐ นาทีแล้ว อาราธนาท่านเจ้าฉันเพลได้แล้ว เขาเตรียมอาหารมาถวายด้วย

"อาหารถวายคราวนี้ไม่ใช่ขนมครกอย่างเคยนะ น้องศ. เป็นของหวานเหมือนกัน คือขนมปลากริมไข่เต่าของโปรดอีกอย่างไงล่ะ" พี่ชาตรีกระซิบบอกข้าพเจ้าแล้วนำอาหารตามไปถวายถึงกุฏิ

๓๑. หน้าที่

ในงานบำเพ็ญกุศลฉลองบ้านใหม่ของญาติฝ่ายคุณลุง ๆ ได้รับเชิญให้ไปร่วมกุศลทำหน้าที่พิธีกรด้วย แต่เผอิญมีธุระจำเป็นต้องเดินทางไปต่างจังหวัด ตกลงคุณป้าต้องไปร่วมงานแทน เลยชวนแกมบังคับให้ข้าพเจ้าติดตามไปด้วยตามเคย

เผอิญท่านเจ้ากับพระอนุจรอีก ๒ รูป ถึงบ้านงานก่อนพระรูปอื่น ด้วยเจ้าภาพเห็นว่าวัดอยู่ไกล ต้องรีบรับแต่เช้าเผื่อรอเวลารถติดการจราจรด้วย แต่กลับเป็นถูกเวลาปลอดสูญไม่ได้ติดการจราจรอย่างไรเลยนอกจากตามเสาสัญญาณไฟ จึงทำให้เดินทางสะดวกรวดเร็วกว่าคาดคะเน จึงถึงบ้านงานก่อนเวลานัดตั้งครึ่งชั่วโมง

ท่านเจ้ายังไม่เข้านั่งประจำอาสน์สงฆ์ คงนั่งพักรอที่ห้องใกล้เคียงก่อน คุณป้ากับข้าพเจ้าเลยถือเป็นเวลาว่างเข้าไปกราบนมัสการ เป็นการต้อนรับแทนเจ้าของบ้าน ไม่ปล่อยให้เงียบเหงา

"คุณผู้ชายไปไหนเสียเล่า ไม่เห็นมา" ท่านเจ้าปราศรัยกับคุณป้า

"เดิมก็นัดหมายเป็นมั่นเหมาะ ว่าจะต้องมาช่วยงานจนตลอด เป็นญาติสนิทกันด้วย และทราบว่าท่านเจ้าก็รับอาราธนาในงานด้วยจะได้ดูแลจัดระเบียบให้เหมาะสมฐานานุรูป แต่เมื่อ ๒-๔ วันนี้เองมีกิจการสำคัญที่ต่างจังหวัดเกิดขึ้น ไม่มีใครชี้แจงแนะนำได้เด็ดขาดจำเป็นต้องทิ้งงานส่วนนี้ เดินทางไปทำงานที่ต่างจังหวัด คงอีก ๒-๓ วัน จะได้กลับบ้าน" คุณป้าตอบสนอง

ท่านเจ้าได้หันมาทางข้าพเจ้า พูดสั่งเพียงเบา ๆ ว่า "หนู ศ. เห็นโต๊ะเครื่องบูชาตัวซ้ายมือนั้นไหม ตั้งเอาด้านหลังไม่มีลวดลายออกอวดผิดพวกเขาอยู่ และพานดอกไม้กับแจกันก็ดั้งรวมกลุ่มกัน ไม่กระจายออกตามซ้าย-ขวา ช่วยไปแก้ไขให้เรียบร้อยงามตาสักหน่อยเถอะ"

ข้าพเจ้ามองตามไปที่โต๊ะบูชา ตามที่ท่านเจ้าสั่งให้ช่วยจัด ก็เห็นสมควรที่ท่านเจ้าตำหนิ จึงเข้าไปจัดเปลี่ยนให้เข้าที่ ได้จังหวะเรียบร้อย เคยจำคุณลุงบ่นมาหลายครั้งถึงการตั้งเครื่องบูชาว่า จงตั้งใจทำให้ดี ให้งดงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด จึงจะสมกับบูชาพระพุทธปฏิมา ตั้งแล้วต้องตรวจตรา หน้าหลังให้เรียบร้อยเป็นครั้งสุดท้าย บางคนมักง่าย แม่ค้ามัดกำดอกไม้ขายมาอย่างไร ก็ปักลงแจกันทั้งนั้น ไม่ได้พิจารณาเลือกเฟ้น ส่วนที่ไม่งาม เน่าเปื่อยออกทิ้งเสีย หรือพานดอกไม้ ช่างเขาจัดประดิษฐ์สอดสีเป็นลวดลาย เข้าคู่กันดี ครั้นนำไปตั้งก็ไม่ทันพิจารณาลวดลายดอกไม้ จะเข้าคู่กันหรือไม่ บางทีสักแต่ว่าให้พานอยู่บนโต๊ะเท่านั้น ไม่ต้องดูซ้ายขวาหน้าหลัง ให้ได้จังหวะ ระยะช่องไฟชิดหรือห่าง เลยทำให้ลวดลายดอกไม้สวย ๆ พลอยหมดงามเพราะขัดจังหวะไปด้วย

"เห็นเคยสนใจไต่ถามเรื่องราวเหตุการณ์บ่อย ๆ เลยขอให้ช่วยจัดเครื่องบูชาเสียใหม่ ถ้าจะไหว้วานคนอื่น เกรงจะต้องชี้แจงกันพร่ำเพรื่อ นี่ก็สวยงามสมระเบียบดีแล้ว ฝากชมไปถึงคุณลุงด้วยนะที่อบรมลูกหลานดี" ท่านเจ้าให้กำลังใจ

"คุณชาตรี ไม่ได้มาด้วยหรือ" ท่านเจ้าถามใหม่

"เห็นบอกว่า เมื่อคืนไปงานเลี้ยงวันเกิดของเพื่อน กลับดึกมากไป ขอเวลาพักผ่อน อาจจะมาช่วยตอนพระเจริญพระพุทธมนต์จบก็ได้" ข้าพเจ้าแถลงถวาย

"วิธีนี้เขาเรียกว่า มาตรงเวลารับทานพอดีซินะ" ท่านเจ้าพูดเย้า

"ท่านเจ้าขา ที่ให้หลานเขาไปช่วยจัดโต๊ะที่บูชาเมื่อกี้ เพราะคนตั้งเขาคงไม่ได้ตรวจตราให้ถี่ถ้วน คงทำตามสั่งพอให้พ้นหน้าที่ไปเท่านั้น ดิฉันเห็นว่าหน้าที่การงานที่ต้องจัดต้องทำกันอยู่วุ่น ๆ นี้เป็นของสำคัญมาก พระคุณเจ้าเคยจัดเคยนำในหน้าที่การงานที่ถูกระเบียบเรียบร้อยมามาก พอมาเห็นสิ่งที่ผิดหูผิดตา ก็ชวนให้รำคาญ ขวางหู ขวางตา จนกว่าจะได้แก้ไขให้เข้าระเบียบถูกต้องเสียใหม่ หลานสาวคนนี้ฉลาด ได้อย่างอกอย่างใจ ลุงเขาชมอวดใครต่อใครอยู่เสมอ ส่วนลูกชายของดัวยังมักเก้งก้าง ไม่เข้าท่าเข้าทางอะไรเลย" คุณป้าเรียนให้ท่านเจ้ารับทราบความตั้งใจของตน

"คุณชาตรี ก็พอใช้เหมือนกัน ก่อนบวชดูออกจะกระด้างกระเดื่องสมัยใหม่อยู่มาก ครั้นได้ศึกษาธรรมวินัยสักพัก ออกจะสนใจต่อระเบียบแบบแผนมากขึ้น เรื่องนิสัยใจคอนี้ ออกจะฝึกกันยาก นอกจากได้รับอบรมกันมาแต่เล็กแต่น้อย พื้นนิสัยเดิมดีด้วย ได้รับการอบรมเพิ่มเติมอีกด้วย จึงจะเป็นหลักฐานเรียบร้อยแน่นแฟ้น" ท่านเจ้าไม่ตำหนิศิษย์บวชของท่าน

"อ้าว พ่อชา มาถึงพอดี ไหนว่าจะพักผ่อนไงล่ะ" คุณป้าทักพี่ชาตรี ที่กำลังเข้ามาถึงในห้องพักและนมัสการท่านเจ้าแล้ว

"ผมตั้งใจจะนอนพักให้เต็มตื่น แต่ทนเสียงเคาะเหล็กเครื่องยนต์ที่หน้าบ้านไม่ไหว เลยแต่งตัวรีบมานี่ ตามปกติก็ควรจะถึงเสียนานแล้ว แต่วันนี้ฤกษ์เสียตั้งแต่บนบ้าน ใครไม่รู้เอากาน้ำมาวางขวางตรงหน้าประตูเปิดออกมาน้ำหกกระจาย พอนำรถออกจากตรอกจะเข้าถนนใหญ่ แท็กซี่จากขวามือวิ่งตัดหน้าอย่างเร็ว ต้องเบรคจนตัวตั้ง พอพ้นมาถึงสี่แยก ไฟจราจรดับ ตำรวจก็ไม่มี รถทุกคันด่างกีดขวางกันด้วยชิงจะไปก่อน ไม่มีการให้อภัยกันบ้างเลย ร่วม ๑๕ นาที จึงหลุดมาได้" พี่ชาตรีพูดแล้วถอนใจใหญ่

"กฎหมายจราจร ตำรวจเขาวางไว้ เพื่อให้ผู้ใช้ถนนทั้งรถทั้งคนปฏิบัติตนตามแนวทางที่กำหนดไว้ ถ้าทุกคนถือกฎจราจรอย่างเคร่งครัด ย่อมได้รับความสะดวกรวดเร็วด้วยกันทุกฝ่าย

ตำรวจก็สบาย ไม่ต้องมารำละครชี้ทางเดิน ที่วุ่นวาย กีดขวาง ฝ่าฝืนอยู่นี่ เพราะคนดี ๆ นี่แหละเห็นแก่ตัวมาก กลัวฝ่าฝืนกฎจราจรเป็นส่วนมาก และผู้ฝ่าฝืนนั้น ๆ ก็ล้วนท่านที่นั่งรถยนต์นั่นเอง แม้ทำผิดฝ่าฝืนเพียงคนเดียวย่อมนำให้ฝ่ายอื่น ๆ ขัดข้อง หยุดชะงักไปตามกัน" ท่านเจ้าเปรยให้ฟัง

"ถูกแล้วเจ้าค่ะ ถ้าท่านที่ขี่ขับรถยนต์ทั้งหลาย ศึกษาระเบียบการจราจรให้เข้าใจละเอียดดีก่อนได้รับอนุญาต อย่าให้ซื้อใบอนุญาตเอาตามใจ ใช้ความระมัดระวังอย่างกวดขัน ให้ได้ปฏิบัติตามกฎจราจรเท่าเทียมกันหมด ไม่มีอภิสิทธิ์นอกเหนือกฎหมายอย่างไร และเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องใช้อำนาจในหน้าที่ให้เด็ดขาด ใครผิดต้องสั่งลงโทษตามอำนาจอย่างเฉียบขาด เพื่อรักษากฎหมายทำได้เท่านี้ ดิฉันคิดว่าการจราจรจะสะดวกอีกมิใช่น้อย ถนนเราก็สร้างกันอย่างชั้น ๑ แล้ว แต่การปฏิบัติของผู้ใช้ถนนช่างไม่สมศักดิ์ศรีกันเสียเลยเจ้าค่ะ" คุณป้าช่วยเสริม

"อาตมาอยู่ในวงธรรมวินัย ที่ได้รับการทะนุบำรุงจากชาวบ้านทั่วไปอยู่บัดนี้ ก็เพราะภิกษุสามเณรยังต่างเคารพปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญอยู่นี่เอง หมายความว่า เดิมมีนิสัยใจคอหยาบคายละเอียดสูงต่ำเพียงใดก็ตามที แต่เมื่อมาบวชแล้วต้องรีบเปลี่ยนแปลงนิสัยที่ขัดกับระเบียบของพระพุทธเจ้าทันที จะคงดื้อถือรั้น นำนิสัยเดิมที่ผิดธรรมวินัยมาใช้ ย่อมจะถูกหมู่พวกแนะนำตักเตือนห้ามปราม ถ้ายังขืนดื้อต่อไป ก็ต้องถูกขับไล่ให้ออกจากหมู่"

การวางตัวของภิกษุสามเณรให้เหมาะสมกับฐานะหน้าที่ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้นี้ นับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะแสดงความเป็นหมู่ที่งดงาม น่าเลื่อมใส ดังที่ท่านจัดฐานะของภิกษุไว้ ๓ ชั้น บวชมายังไม่ได้ ๕ พรรษา ในระหว่างนี้เรียกว่านวกะรุ่นใหม่ จะต้องอยู่ในปกครองใกล้ชิดปฏิบัติพระอุปัชฌายะของตน คอยรับฟังการแนะนำสั่งสอนในข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ไม่ยอมให้ปลีกออกปกครองตนเองโดยเด็ดขาด หากจำเป็นจะต้องอยู่ในสำนักของพระอุปัชฌาย์ไม่ได้ ต้องจากไปอยู่สำนักอื่นก็ต้องขอเข้าอยู่ในปกครองของพระผู้ใหญ่ผู้มีอายุพรรษาปูนพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ปกครองเรียกว่าพระอาจารย์อีก และต้องแสดงความเคารพเชื่อถ้อยฟังคำแนะนำสั่งสอนของพระอาจารย์เช่นเดียวกับพระอุปัชฌาย์

เมื่อเจริญอายุพรรษาเกิน ๕ แล้ว พระอุปัชฌาย์เห็นว่าสามารถปกครองตนเองได้ ก็อนุญาตให้ออกจากปกครอง อยู่ตามลำพังได้ ถ้ายังไม่ฉลาดเฉลียวในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยถึงพรรษาจะเกิน ๕ พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ จะยังไม่อนุญาตให้ปกครองตนเองก็ได้ รอไปก่อน จนกว่าจะเห็นความสามารถ ผู้มีพรรษาพ้น ๕ แต่ยังไม่ถึง ๑๐ ได้รับการอนุญาตให้พ้นจากปกครองเรียกว่านิสสัยมุตตกะ แปลว่า พ้นจากนิสัย ชื่อว่าอยู่ในชั้นมัชฌิมะพระปูนกลาง อนุญาตให้ปกครองสามเณรได้บ้าง ท่านผู้มีพรรษาตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่เรียกว่า เถระ ผู้มั่นคง สามารถให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตร ตลอดจนถึงกิจกรรมต่าง ๆ และการปกครองหมู่คณะ

นอกจากจัดลำดับชั้นเป็น นวกะ มัชฌิมะ เถระ แล้ว พระพุทธองค์ยังทรงวางหน้าที่ควรประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับลำดับนั้น ๆ ไว้อีก รวมความว่า ภิกษุสามเณรที่ยังเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านทั้งหลายอยู่ ในเวลาบัดนี้ เพราะท่านต่างยอมหลอมชีวิตจิตใจเข้าอยู่ในระเบียบธรรมวินัยอย่างแท้จริง ไม่เหลือเศษนิสัยลูกชาวบ้าน หลานชาวบ้านไว้ให้ขัดขวาง จึงปรากฏความสงบเสงี่ยมเรียบร้อย ชวนให้กราบไหว้บูชาเพราะระเบียบพระวินัยนั้น คือคุณงามความดีของคนชั้นสูงชั้นกษัตริย์ ที่พระพุทธองค์นำมาให้เป็นแบบสำหรับสาวกประพฤติปฏิบัติตาม ด้วยว่าพระองค์อุบัติในตระกูลกษัตริย์ แทนที่จะอยู่เป็นกษัตริย์ปกครองราษฎรประชาชนชาวเมือง แต่ต้องมาปกครองพระสาวกในฐานะพระบรมศาสดา พระองค์ก็ต้องนำระเบียบความประพฤติกายวาจาของตระกูลกษัตริย์ ที่เหมาะสมกับความเป็นนักบวชมาปรับปรุงอบรมสาวกของพระองค์ให้มีมารยาทสงบเสงี่ยมเรียบร้อยทุกด้านทุกประการ แม้บุคคลชั้นสูง ขนาดกษัตริย์ตลอด เศรษฐีคหบดีก็ยังเคารพนับถือกราบไหว้สักการะด้วยความเลื่อมใส อย่างสนิทใจ หมดความตะขิดตะขวงใจของผู้ถือชาติตระกูลจัดทั่วไป

พระวินัยที่พระพุทธองค์ตรัสเป็นระเบียบบัญญัติให้สาวกประพฤติตามนั้น เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียหายในส่วนใหญ่ ๆ ๒ ประการ คือ ตามสายตาของชาวบ้าน ๑ สายตาของนักบวช ๑ คือในความไม่นิยมให้ประพฤติ เช่น การลักขโมย ดื่มสุราเมรัย พูดปด พูดส่อเสียด เป็นต้น ชาวบ้านสามัญทั่วไป ถือว่าเป็นความประพฤติเสียหาย พระองค์ก็นำมาบัญญัติห้ามสาวกไม่ให้ประพฤติด้วย และความเสียหายตามสายตาของบรรพชิตนักบวช เช่นการเกี่ยวข้องกับสตรีมีการเกี้ยวพาราศี การบริโภคอาหารในเวลาวิกาลเป็นต้น รวมความว่าทรงป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นทั้งทางฝ่ายชาวบ้านและชาววัด เมื่อพุทธสาวกภิกษุสามเณรประพฤติดีปฏิบัติชอบตามระเบียบธรรมวินัยจนเป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาวบ้านแล้ว ย่อมสะดวกในการเลี้ยงชีวิตด้วยปัจจัย ๔" ท่านเจ้าพักผ่อนการบรรยาย

"กระผมขอรับรองในข้ออธิบายของท่านเจ้าพระอุปัชฌาย์ทุกประการ เพราะผลอันนี้ได้เกิดขึ้นปรากฏแก่กระผมเมื่อคราวอุปสมบทมาแล้ว" พี่ชาตรีประนมมือชี้แจง

"ไหนมีเรื่องเป็นอย่างไรหรือ ลองขยายสู่กันฟังบ้างซิ เก็บของดีไว้คนเดียวอย่างนี้ ก็เหมือนไม่ช่วยให้แม่ได้ผลานิสงส์ที่ออกแรงเย็บตัดเครื่องบริขารด้วยความเหน็ดเหนื่อย" คุณป้าขอร้อง

"มีเรื่องอย่างนี้ครับ" พี่ชาตรีเริ่ม "เช้าวันหนึ่งกระผมออกบิณฑบาตกับเพื่อนพระอีกรูป ๑ ต่างสำรวมมารยาทตามเสขิยวัตรอย่างเคร่งครัด มีพระอื่น ๓ รูป เดินอยู่ข้างหน้า ต่างเดินกันตามสบายคุยหัวร่อต่อกระซิกกันไป พอท่าน ๓ รูปนั้นผ่านหน้าร้านแห่งหนึ่งไป ก็มีผู้ชายกลางคน นำอาหารออกมาเพื่อใส่บาตรผมทั้ง ๒ รูปทันที ใส่บาตรแล้วยังถามถึงวัดที่อยู่ แล้วกล่าวชมว่าสำรวม

เรียบร้อยน่าเลื่อมใสดี และว่าท่าน ๓ องค์ที่ผ่านไปเมื่อกี้ หลุกหลิก ไม่มีการสำรวมเสียเลย คงเป็นพระนวกะบวชใหม่ ถ้าย่อหย่อนอยู่ในวัดยังพอทำเนา นี่ออกมาเดินอวดความไม่สำรวมอยู่ตลอดถนน อุปัชฌาย์อาจารย์ไม่อบรมกันหรืออย่างไร นี่แหละครับ กระผมจึงขอรับรองข้ออธิบายอย่างเต็มใจที่สุด" พี่ชาตรีประนมมือมนัสการอีกครั้ง

"คุณนายฟังเรื่องของคุณชาตรีแล้ว อานิสงส์ดีใจคงเกิดอีกมากทีเดียว ตลอดถึงหนู ศ. ด้วย ที่ได้ช่วยขวนขวายมาแต่ต้น

เรื่องมารยาทของพระสงฆ์ตามที่คุณชาตรีเล่าแจ้งมานี้ แสดงให้เห็นว่า พระออกบิณฑบาต ๒ ฝ่ายนั้น แสดงมารยาทออกมา เป็นการเปิดเผยว่า ฝ่าย ๑ ไม่รักษามารยาท อยู่ในระเบียบที่พระพุทธเจ้าวางไว้ กลับนำมารยาทตามอัธยาศัยเดิมของตนออกมาใช้ จึงไม่สมกับเครื่องแบบที่นุ่งห่ม เครื่องแบบชนิดนี้ เคยห่อหุ้มร่างกายท่านผู้สำรวม ระมัดระวังกิริยาตามระเบียบที่เรียกว่าเสขิยวัตร นำให้ประชาชนทั้งหลาย เห็นแต่ความสงบเสงี่ยมทุกอิริยาบถ สมหน้าที่กับความเป็นบรรพชิตนักบวชโดยแท้ โดยเฉพาะรายคุณชาตรี จึงนำให้ได้เข้ารับบิณฑบาตจากผู้เลื่อมใส ส่วนฝ่ายที่ผ่านเลยไปนั้นก็แสดงว่าไม่ประพฤติตนตามหน้าที่ในเสขิยวัตร ทอดทิ้งเสีย กลับนำมารยาทเดิมเมื่อยังเป็นฆราวาสมาใช้ จึงไม่กลมกลืนสนิทสนมกับเครื่องแบบที่นุ่งห่ม

คำว่าหน้าที่ ปทานุกรมให้ความหมายของคำนี้ว่า "วงแห่งกิจการ กิจที่ควรทำ กิจที่ต้องทำ และกิจ คือ ธุระงาน กิจการคือการงานที่ประกอบ"รวมความว่า ทุกบุคคลจะอยู่ในฐานะ เพศภูมิ ยศศักดิ์ สูงต่ำ อย่างไรก็ตามทั้งชาวบ้านชาววัด ต่างต้องมีหน้าที่ประจำตนทั่วกัน จะเป็นชายหญิง เด็กผู้ใหญ่ ก็มีหน้าที่ตามเพศภูมิฐานะของตนทั้งนั้น เมื่อทุกบุคคลเรียนรู้หน้าที่ตน ประพฤติตนตั้งตนให้เหมาะสมอยู่ในหน้าที่ของตนตามกาลเทศะตลอดไป เท่ากับว่าต่างก็จะเคลื่อนคล้อยชีวิตดำเนินหน้าที่ของตน ๆ ไปตามฐานะ ไม่มีอุปสรรคขัดขวาง ดังจะเห็นตัวอย่างในท้องถนน บางขณะเวลา รถและบุคคลผู้ใช้ถนนตามหน้าที่ของตน ไฟจราจรก็ทำหน้าที่ปกติ ตำรวจจราจรผู้คอยกำกับให้ความเรียบร้อยก็สนใจอยู่ในหน้าที่ ความเป็นระเบียบก็จะแสดงให้ปรากฏอย่างน่าดู ด้านถนนมีไฟจราจรเปิดสีแดง รถทุกคันต่างหยุดรอสัญญาณพร้อมกัน อีกด้านไฟเปิดสีเขียว รถทุกคันต่างก็รีบเคลื่อนที่ผ่านไป

ใครเป็นนักเลงหมากรุกไทย ก็ใคร่ชวนให้นึกถึงว่ากระดานหมากรุกนั้น เหมือนถิ่นที่อยู่ของบุคคลต่าง ๆ หน้าที่ตัวหมากรุกแต่ละตัวต่างมีอำนาจที่จะเดินไปตามตาได้เฉพาะหน้าที่ของตัวเท่านั้น จะก้าวก่ายเดินนอกหน้าที่นอกตาของตน เช่นม้ามาเดินอย่างโคน เม็ดเดินอย่างเรือ เป็นการก้าวก่ายเรียกตามภาษาหมากรุกว่าตาโป่ง ย่อมหมดสนุกเพลิดเพลิน มีแต่จะชวนให้วิวาทบาดหมางกันเท่านั้น เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน คู่เล่นจะต้องรักษาหน้าที่ เดินหมากของตนตามหน้าที่มิฉะนั้นจะหมดสนุก

นาฬิกาตั้ง นาฬิกาแขวน นาฬิกาพก จะมีขนาดและลักษณะรูปร่างภายนอกต่าง ๆ นานา ตามสถานที่ต่าง ๆ ในบ้านเรือนนั้น เปิดหน้าปัทม์ออกดูเครื่องภายใน จะเห็นว่าประกอบด้วยตัวจักรเล็กใหญ่คุมกันอยู่หลายชิ้น ทุกตัวจักรต่างก็ขบฟันเฟืองเกี่ยวเกาะกันทุกตัวเพื่อทำหน้าที่ของตนไป ตัวจักรใหญ่มักเดินช้า ตัวจักรเล็กมักเดินเร็ว ในบรรดาตัวจักรเหล่านั้น ถ้าแม้เพียงจักรตัวเล็กกว่าเขา ไม่ยอมเดินตามหน้าที่ จะเพราะฝืดขัดเดินไม่สะดวกหรือฟันเฟืองชำรุด การต้องหยุดเดินของตัวจักรตัวเล็กตัวเดียวนี้ สามารถให้ตัวจักรอื่น จะใหญ่เพียงไรก็ตาม ต้องพลอยหยุดตามไปด้วย เพราะมีหน้าที่เกี่ยวเนื่องกัน ทั้งเรือนนาฬิกา จะถือว่าใครดีเด่น สำคัญกว่ากันอย่างไรมิได้ ต้องร่วมดีเด่นเกี่ยวเนื่องด้วยกันทุกตัว จึงทำให้นาฬิกานั้นเดินบอกเวลาได้ตามปกติ เพราะการรักษาหน้าที่ของจักรแต่ละตัวนี่เอง สมกับที่พูดให้คติว่า **รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย** ฉะนั้น

หรือเปิดฝาครอบเครื่องรถยนต์ดู จะเห็นเครื่องติดต่อเกะกะมากมาย เครื่องเหล่านี้ ทุกชิ้น ต่างจะต้องทำหน้าที่ของตนตามสามารถ รถนั้นจึงติดเครื่องนำรถไปสู่ที่ประสงค์ได้ ถ้าเครื่องส่วนใดส่วนหนึ่งแม้เพียงสายไฟชิ้นเล็ก ๆ ไม่อยู่ในสถานะทำหน้าที่ของตนอย่างเรียบร้อย เครื่องรถนั้นชื่อว่าบกพร่อง เครื่องจะไม่เดิน เพราะเครื่องเหล่านั้น มากหรือน้อย ไม่ทำหน้าที่ตามหน้าที่ของตนเสียแล้ว เลยพลอยเป็นเครื่องเสียทั้งคันรถ ถึงยังมีส่วนดีอื่น ๆ อีกมากมายก็ตามก็ต้องถือว่าเครื่องเสียจนได้"

พอท่านเจ้าหยุดเว้นระยะ พี่ชาตรีก็นำน้ำชาจีนชงใหม่เข้าถวาย

ท่านเจ้าเลยถือเป็นโอกาสพักผ่อน จิบน้ำชานั้นจนพอประสงค์แล้วเหลือบมาหาข้าพเจ้าเปรยถามขึ้นว่า "หนู ศ. ไม่มีอะไรขยายให้ฟังกันบ้างหรือ ปล่อยให้พูดฝ่ายเดียวก็เหนื่อยแย่"

ข้าพเจ้าประนมมือด้วยความเคารพเรียนตอบว่า "ขอฟังให้จบเรื่องเสียก่อนเจ้าค่ะ"

"จะคอยเก็บเรื่องที่พูดผิดไว้ค้านกระนั้นหรือ แต่ก็ดีเหมือนกันนะ ถ้าพูดขัดพูดค้านเสียเมื่อยังไม่ทันจบเรื่องก็จะไม่ได้ฟังความคิดดี ๆ ต่อไป โบราณจึงเตือนว่า อย่าตีปลาหน้าไซ อย่างไรเล่า

เรื่องหน้าที่นี้ พูดกันไม่รู้จักจบ เพราะล้วนแต่เกี่ยวพันอยู่กับเหตุการณ์รอบตัวเราทั้งนั้น ห้องที่เรานั่งพูดกันอยู่นี้ช่างเขาใช้ชิ้นไม้ตามรูปลักษณะของไม้ประกอบกันเข้าเป็นไม้บานประตูหน้าต่าง ไม้พื้น ไม้เสา ไม้เครื่องบนเหล่านี้ ตามชนิดหน้าที่จึงสำเร็จเป็นบ้านเรือนได้อาศัยนั่งนอนเป็นสุขสบาย ถ้าช่างไม้ใช้ลักษณะไม้ไม่ถูกที่ ประตูไว้ทางหนึ่ง ไม้พื้นไว้ทางหนึ่ง บานหน้าต่างไปติดเป็นบานประตู จะชวนน่าดู และเห็นความเรียบร้อยสมเป็นบ้านเรือนหรือไม่

เครื่องนุ่งห่ม ก็ต้องตัดเย็บให้สมลักษณะเครื่องนุ่งต้องลักษณะ ๑ เครื่องห่มต้องลักษณะ ๑ เรียกว่าคนละหน้าที่ถ้านำมาใช้ผิดหน้าที่เช่น เครื่องห่มมาใช้นุ่ง เครื่องนุ่งมาใช้ห่ม หรือเครื่องประดับร่างกาย เครื่องประดับผมนำมาประดับหู เครื่องประดับคอนำมาประดับข้อมือ เครื่องประดับนิ้วนำมาประดับแขน แต่ละสิ่งเหล่านี้ ใช้ประดับถูกที่ ถูกลักษณะจึงงดงามน่าชม และประดับตกแต่งแต่พองาม ไม่ใช่รุมแต่งจนถูกเขาล้อว่าดู้ทองเดินได้ จนเกินงาม

ฐานะหน้าที่ มิใช่แต่พัสดุสิ่งของเท่านั้น ซึ่งต้องใช้ต้องจัดทำให้สมกับหน้าที่ แม้บุคคลเราต้องปฏิบัติดำเนินตามหน้าที่ของแต่ละบุคคลเหมือนกัน เช่นหน้าที่นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ตลอดข้าราชการ บิดามารดา อุปัชฌาย์ อาจารย์ จะถืออิสระเสรีภาพอย่างแดกดื่นจะเกินขอบเขตย่อมเป็นความผิดทั้ง ๆ ที่อ้างอวดว่า กระทำด้วยเจตนาดี ทุกคนจึงต้องเคารพต่อเสรีภาพของตนด้วย เสรีภาพของผู้อื่นด้วย อย่าเอาเสรีภาพของตนไปข่มขี่เบียดเบียนเสรีภาพของเขาอื่น พัสดุสิ่งของตลอดสิ่งก่อสร้างที่ปรากฏเกิดความผิด ความเสียหายนั้นก็เกิดจากบุคคลแอบอ้างการทุจริตนำเสรีภาพของตนข่มขู่ผู้อื่นทั้งสิ้น

การชั่งน้ำหนักตนเองให้ผิดไปจากความจริง นับเป็นความหลง ความเขลาอย่างสำคัญ นำให้เกิดทะนงตน ถึงกับวางจนไม่ถูกสมกับฐานะจริงทั่วไป ทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ทุกคนรักความซื่อตรง ยุติธรรม ด้วยคุมใจอย่าให้ความรัก เกลียด กลัว หลง ชักจูงจนเอียงเอนผิดไปจากความจริง ความยุติธรรม

ความรู้ความเฉลียวฉลาดที่เกิดติดตามตัวมานี้ส่วน ๑ ยังต้องมาศึกษาอาศัยจดจำวิชาความรู้ของครูบาอาจารย์ตามโรงเรียนต่าง ๆ อีกส่วน ๑ และแม้กระนั้น ก็ยังต้องสนใจศึกษาจดจำความรู้เหตุการณ์ระเบียบแบบแผนด้วยลำพังตนเองอีก ดังที่ท่านกล่าวว่า ความรู้เรียนจนตายก็ไม่หมด เมื่อมีวิชาความรู้เฉียวฉลาดเพราะการศึกษามากก็อย่าทะนงตนอีกเหมือนกัน เพราะความเฉลียวฉลาดนั้น เหมือนศาสตราที่คม ไม่ระมัดระวังให้ดี แทนที่จะสำหรับประหารผู้อื่น จะกลับประหารตนเองได้อย่างง่ายดาย คำสอนของพระพุทธเจ้า จึงทรงสอนข้อปฏิบัติไว้ให้ควบคุมกันจึงจะสำเร็จประโยชน์เท่าที่ควร คือสอนให้อบรมปัญญาความเฉลียวฉลาด รู้เหตุเสื่อมเหตุเจริญได้ถ่องแท้แล้วก็ตาม ยังต้องอบรมศรัทธา ความเชื่อต่อสิ่งที่ควรเชื่อมีกำกับไว้ด้วย มิฉะนั้น จะทะนงหลงตนว่ามีวิชาความรู้เฉลียวฉลาดมากไม่ต้องเกรงกลัวอ่อนน้อมใคร หนักเข้าจะเป็นชนิดมีวิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เพราะใช้ความฉลาดไม่เหมาะสม ต้องอาศัยศรัทธาควบคุม ให้เหมาะเหตุสมผลเหมาะกาละ เทศะ บุคคล ทุกด้านก่อนแล้ว จึงดำเนินการใช้ปัญญา ย่อมได้รับผลดีทุกประการ

พระคุณของพระพุทธเจ้าข้อว่า วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน คือสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤตินั้น จะเห็นได้ว่าต้องอาศัยควบคุมกันทั้ง ๒ ด้าน คือมีวิชาความรู้ แม้จะดีเด่นสูงยิ่งเพียงไรก็ตาม

ถ้าย่อหย่อนความประพฤติ คือมีความประพฤติไม่ดีไม่เรียบร้อย สมกับความรู้ หรือไม่รู้จักใช้ความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์แก่ตนตามทำนองคลองธรรม ความรู้นั้นก็หาอำนวยประโยชน์อะไรให้อย่างเหมาะสมไม่ หรือหากว่าจะอ่อนความรู้สึกหน่อยแต่ความประพฤติดี ย่อมยังสามารถสร้างคุณประโยชน์ได้กว้างขวาง ผู้ที่แรงไปด้วยวิชาความรู้ไม่ใช่เพียงทะนงตนเท่านั้น ยังชวนให้ยกตนข่มท่าน หาว่าไม่ฉลาดเฉลียวเทียมทันดน เช่นเห็นว่าบิดามารดาโง่เง่าเก่าเกินสมัย ใช้ชีวิตไม่เหมาะสมตามกาลนิยม พูดจาอะไร ก็นิยมแต่เรื่องโบราณ ครั้นตนชี้แจงอะไรบ้าง กลับบอกว่าฟังไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจ หรือระเบียบประเพณี ก็กลับเหยียดหยามของเก่าว่าล้าสมัย สู้ของใหม่ไม่ได้ มีสติปัญญารุนแรงแต่ขาดความใคร่ครวญ ยับยั้ง รอบคอบ ด้วยคุณคือศรัทธาอย่างนี้จึงมักเอาตัวไม่รอด เพราะลืมดูเงาตัวเองว่า ที่ได้กำเนิดเกิดมาจนสามารถเล่าเรียนศึกษา มีวิชาความรู้เห็นปานนี้มิใช่เพราะอ้อมอกของผู้โง่เง่าเก่าแก่เกินสมัยเลี้ยงดูมาก่อนดอกหรือ ท่านผู้โง่เง่าล้าสมัยนั้น ท่านย่อมฉลาดสามารถในสมัยของท่านมาแล้ว จึงปรากฏให้ลูกหลานมีความฉลาดเฉลียวอยู่ในปัจจุบันบัดนี้ได้ หากท่านขาดคุณธรรมเมตตากรุณาประจำใจอย่างแท้จริง และรู้ล่วงหน้าว่าจะเป็นลูกหลานเนรคุณเช่นนี้ คงถูกขี้เถ้ายัดปากเสียก่อนได้ดื่มน้ำนมของท่านก็เป็นได้

พระพุทธเจ้าต้องการให้พุทธศาสนิกชน มีสติปัญญาสามารถพร้อมด้วยความประพฤติปฏิบัติ จะได้รู้จักพิจารณาเหตุการณ์ สถานที่ภายนอก เข้ามาเป็นแบบแผนอุทาหรณ์ประพฤติตามในส่วนที่มีคุณประโยชน์แก่ตนเองด้วย แก่ญาติมิตร ผู้เคารพนับถือด้วย และสำหรับตนเองให้คงประพฤติปฏิบัติแต่ในวงหน้าที่ของตน อย่าให้ย่อหย่อนหรือตึงเกินไปต้องให้อยู่ในหลักพอดี ตรงศีลตรงธรรม จะได้ดำรงชีพผาสุกสบาย อย่าเอาเยี่ยงอย่างผู้มักทะนงตน ถือวิชาความรู้ตนว่าเฉลียวฉลาดสามารถ แล้วก็พยายามออกนอกหน้าที่ตนแสดงความสามารถประกาศความฉลาดของตน เป็นการชิงสุกก่อนห่าม ชิงงามก่อนแต่ง ผลก็ดิบ ๆ สุก ๆ ฝืดคอ ต้องอาศัยผู้อื่นช่วยแก้การฝืดคอด้วยความจำเป็นจะเข้าภาษิตว่า รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญไปก็ได้

ดังจะเห็นข้อคำสอนที่พระพุทธเจ้า จัดบุคคลผู้มีความเกี่ยวข้องติดต่อ ใกล้ชิดอยู่รอบตัวบุคคลทุกด้าน มาจัดให้เป็นเหมือนทิศที่ควรประพฤติติดต่อตามหน้าที่ มิใช่ย่อหย่อน บกพร่องหรือก้าวก่ายนอกหน้าที่

ทิศตะวันออก	ได้แก่บิดามารดา	คู่กับ	บุตรธิดา
ทิศใต้	ได้แก่ครูอาจารย์	คู่กับ	ศิษยานุศิษย์
ทิศตะวันตก	ได้แก่สามี	คู่กับ	ภรรยา
ทิศเหนือ	ได้แก่มิตร	คู่กับ	สหาย
ทิศเบื้องล่าง	ได้แก่คนใช้	คู่กับ	นาย
ทิศเบื้องบน	ได้แก่สมณพราหมณ์	คู่กับ	คฤหัสถ์

และยังตรัสวางหน้าที่เฉพาะทิศ ที่ควรประพฤติต่อกันด้วยความเหมาะสมอีก เช่นหน้าที่มารดาบิดาต้องปฏิบัติต่อลูกของตนอย่างไร ลูกจะปฏิบัติตอบสนองบุญคุณมารดาบิดาอย่างไร ใครอยากทราบละเอียดไปเปิดหนังสือนวโกวาทตอนฉักกะ หน้า ๗๖ ดูเอาเองเถิด พูดถึงตอนนี้คุณชาตรีคงนึกออกถึงตอนเรียนธรรมวินัย เมื่อคราวอุปสมบทได้ซินะ" ท่านเจ้าหนไปสอบพี่ชาตรีทำเอาพี่ชาตรีหน้าสลด ยิ่งถูกคุณป้าถามย้ำให้บอกท่านบ้าง เพราะไม่เคยเรียนยิ่งอายเหนียมใหญ่ที่สุดก็อ้อมแอ้มตอบท่านเจ้าว่า "ว่าด้วยเรื่องทิศ ๖ ขอรับ"

"ถูกไหมเจ้าคะ ที่พ่อชาตอบพระคุณท่าน" คุณป้าขอสอบอีก

"ยังมีความจดจำถูกต้องพอใช้ได้แล้ว" ท่านเจ้าตอบคุณป้าแล้วชี้แจงต่อ

"เรื่องทิศ ๖ นี้นัยว่าพระพุทธเจ้าท่าน กำหนดระเบียบหน้าที่ของแต่ละบุคคลไว้อย่างเหมาะสมเป็นที่สุด เพราะทุกคนต่างก็ต้องมีหน้าที่อยู่ในหลัก ๖ อย่างนี้เหมือนกันหมด จะมียศฐาบรรดาศักดิ์อย่างไร ก็ต้องมีหน้าที่อยู่ในหลักทั้ง ๖ ไม่มีใครมีหน้าที่เกินเลยนอกจากนี้ไปได้ สุดแต่กาลเวลา เช่นยามอยู่บ้านชายหญิงอาจอยู่ในหน้าที่บิดามารดาบ้าง อยู่ในหน้าที่ลูกบ้าง นอกบ้านอาจมีหน้าที่เป็นครูก็ได้ เป็นศิษย์ก็ได้ อาจเป็นนายประกอบการค้าก็ได้ เป็นคนใช้ในร้านค้านั้น ๆ ก็ได้ ครั้นกลับบ้าน ชายอาจอยู่ในหน้าที่สามีก็ได้ หญิงอาจอยู่ในหน้าที่ภรรยาก็ได้ หมุนเวียนสับเปลี่ยนหน้าที่ไปตามกาลเวลา สถานที่เหมือนกันหมด เช่นกับบุคคลจะไปอยู่ ณ ถิ่นฐานบ้านเมืองไร ล้วนอยู่ในวงล้อมของทิศทั้งหลายเสมอ

ทุกคนจึงควรตรวจดูตนไว้ทุกขณะเวลาว่าบัดนี้เราอยู่ในหน้าที่อะไร ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่นั้นตามเค้าหัวข้อของพระพุทธเจ้าให้สมบูรณ์ และอนุโลมระเบียบที่ดีงามในปัจจุบันเข้าร่วมด้วย และมิใช่แต่ระวังไม่ให้บกพร่องเสื่อมเสียในหน้าที่ของตนเท่านั้น ยังต้องระวังไม่ให้ทะนงก้าวก่ายเกินเลยเบียดเสียดในหน้าที่ของผู้อื่นอีกด้วย จึงจะชื่อว่ามีความสุขจำเริญอยู่ในโลก

เป็นธรรมดาทั่วไป ที่บุคคลทั้งหลายมักชอบเพ่งพิจารณ์ความเป็นไปในชีวิต หรือกิจการงานของบุคคลอื่นเหมือนเป็นอาหารอันอร่อยอยู่ทั่วไป พอเข้ากลุ่มกันเพียง ๒-๓ คน ก็มีแต่หยิบเรื่องของคนอื่นขึ้นวิจารณ์นินทา ดีอย่างนั้น เลวอย่างนี้ ควรทำอย่างนี้ ทำอย่างนั้นไม่ควร ทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครยกย่องแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิจารณานี้เลย เป็นการลืมตัวเองชวนให้ยกตนขึ้นเหนือลม คือคิดเข้าข้างตัวว่าไม่เคยทำอะไรผิดทางพระศาสนา ตำหนิผู้มีนิสัยดีแต่เพ่งพิจารณาดูการกระทำไม่กระทำ ของผู้อื่นว่าเป็นผู้กำลังทำความผิดใส่ตนอยู่แล้ว ด้วยการลืมดูตัวเอง เพราะดีชั่ว ถูกผิดอยู่ที่ตัวใครตัวมัน ใครทำใครได้คนอื่นจะแก้ผิดแก้ถูกให้คนอื่นนั้น ไม่มีฐานะเป็นได้เลย ดังพุทธภาษิตว่า ความสะอาดหรือสกปรกเป็นของเฉพาะตน ไม่มีใครสามารถทำผู้อื่นให้สะอาดหมดจดได้เลย

คนฉลาดจึงพยายามดำเนินชีวิตตามหน้าที่ของตนเป็นสำคัญ เมื่อยังไม่มีจังหวะเหมาะที่จะก้าวออกไปสู่หน้าที่อื่น หรือก้าวก่ายในหน้าที่ผู้อื่น ก็คงรักษาหน้าที่เดิมของตนไว้ให้เป็นหลักฐานด้วยความดีงามเป็นคุณธรรม แม้จะอ้างว่ากระทำด้วยเจตนาบริสุทธิ์เพียงไรก็ตาม การเข้าไปละเมิดก้าวก่ายหน้าที่ของผู้อื่น ก็ยังมีความเสียหายอยู่ที่ว่าจะทิ้งหน้าที่เดิมของตนเสียแล้วเหมือนลอยตัว หน้าที่เดิมก็ทิ้งหน้าที่ใหม่ก็ยังไม่ถึง คือคนไม่มีหลักฐานนั่นเอง และวิสัยคนฉลาดจะไม่ยอมห่างผู้หลักผู้ใหญ่ที่ทรงคุณธรรม ย่อมพยายามคบหาใกล้ชิดอยู่เสมอ ไม่มีทางเสีย มีแต่จะได้คุณประโยชน์ประดับชีวิตตลอดไป เพราะความที่เจริญด้วยอายุก็ตาม ด้วยตระกูลก็ตามหรือด้วยคุณธรรมก็ตาม ล้วนแต่แสดงว่าท่านได้เรียนรู้ความเป็นไปของโลกมาตั้งหลายปี จะบังเกิดผลด้วยการเปิดหูเปิดตาเพิ่มสติปัญญาแก่ผู้น้อยที่อ่อนน้อมเข้าใกล้ให้ความเคารพนับถือโดยส่วนเดียว อย่างที่พูดกันธรรมดาสามัญว่าอาศัยเพียงน้ำลาย ไอปากของท่านช่วยสนับสนุนก็คงพอเป็นกำลังเชิดชูสติปัญญาให้ถึงความสุขจำเริญในชีวิตได้

พึงเห็นอย่างพระพุทธสาวกทั้งหลาย ท่านอาศัยสดับฟังคำสอนของพระบรมศาสดาเป็นความรู้ขั้นปริยัติแล้ว ก็พยายามประพฤติปฏิบัติตนตามความรู้นั้นด้วยอุตสาหะพยายาม เท่ากับอาศัยสติปัญญาความรู้ของพระพุทธเจ้ามาเพิ่มสติปัญญาของตนให้เจริญรุ่งเรืองกว้างขวางยิ่งขึ้น จึงสามารถบรรลุคุณธรรมตามชั้นสติปัญญาเป็นพุทธาพุทธะได้ในที่สุด ผู้ทะนงตนว่าไม่ต้องอาศัยใครฉันเรียนรู้มามากแล้ว นี่แลนับว่าโง่อย่างเดียวไม่พอ ก็แถมเง่าเต่าตุ่นซ้ำเติมขึ้นอีก น่าสงสารคนชนิดนี้ยิ่งนัก"

พอท่านเจ้าหยุดพักบรรยาย เจ้าภาพงานก็ส่งพานที่จัดหมากพลูบุหรี่ให้พี่ชาตรีนำถวาย เลยเป็นโอกาสให้ท่านเจ้าพักผ่อนและนึกหาเรื่องพูดให้ฟังต่อไปอีก

"คนที่หลงเชื่อตัวเองว่าเฉลียวฉลาด สามารถเรียนรู้มาก ไม่ยอมลงใคร มักจะหาความสุขจำเริญได้ยากใช่ไหมเจ้าคะ ตามคำโบราณว่า ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" คุณป้าเลยซิงถามขึ้นในขณะนั้น

สังเกตดูว่าท่านเจ้าไม่แสดงอาการเหน็ดเหนื่อยหรือเบื่อหน่ายเลย มีแต่ยิ้มแย้มแจ่มใสที่มีเวลาบรรยายให้บรรดาแขกที่มาร่วมทำบุญได้เข้าใจเนื้อความ เมื่อได้ฟังคำถามของคุณป้า จึงบรรยายเรื่องต่อเป็นการตอบคำถามคุณป้าไปในตัวด้วย

"เท่าที่พบเห็นตลอดมา ก็ตรงที่คุณนายเข้าใจ เพราะผู้ที่หลงวิชาความรู้เช่นนั้น มิใช่ว่าวิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาเลวทรามต่ำช้า แต่เกิดความเลวทรามเอาตัวไม่รอดเพราะถือการทะนงตนของตนเป็นสำคัญ พอมีการทะนงตนก่อขึ้นในใจเป็นเชื้อแล้ว การยกตนเทียมท่าน ดูหมิ่นท่าน โอ้อวด แข่งดี ถือตัว เป็นต้นก็ตามมา นึกดูเอาเองก็พอจะรู้ได้ว่านิสัยต่าง ๆ ที่ยกมาเล่าให้ฟังนี้ ไม่

ต้องมาก เพียงอย่างสองอย่าง ก็ไม่น่าคบค้าสมาคมด้วยแล้ว คนที่เข้าใครไม่ใคร่ได้ อย่างที่เรียกว่าจมตัวไม่ลง ย่อมหาพวกพ้องมิตรสหายได้ยาก เพราะเขาต่างเกรงอิธยาศัยพาลเลว ๆ นั้นจะแปดเปื้อนด้วย ตรงตามที่พระพุทธเจ้าสอนอย่าคบคนพาล จะพลอยติดนิสัยพาลไปด้วย

เรื่องที่ปรารภสนทนามาแต่ต้น มุ่งพูดถึงหน้าที่การงานโดยรวมความว่าทุกคนล้วนมีหน้าที่ประจำตัวด้วยกันทั้งนั้น ตามที่พระพุทธเจ้าจัดหน้าที่ของตนอย่างกวดขัน เพื่อความสงบเรียบร้อยในชีวิตตนและความสงบเรียบร้อยแก่สังคม อย่าด่วนชิงสุกก่อนห่ามละหน้าที่ของตนเข้าไปละเมิดหน้าที่ของผู้อื่นโดยไม่มีอำนาจจะพึงกระทำ ย่อมก่อให้เกิดความโกลาหลวุ่นวายเพราะก้าวก่ายหน้าที่กัน ซึ่งเปรียบเหมือนเล่นหมากรุกเดินตาโปง มีแต่วิวาทกันเท่านั้น หรือเมื่อไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ตามฐานะของตนแล้ว ก็เปรียบเหมือนไม่เคารพกฎจราจรกัน ย่อมทำให้เสียเวลาในการเดินทาง ภิกษุสามเณรไม่ประพฤติตนอยู่ในระเบียบสิกขาวินัยที่พระพุทธเจ้าวางเป็นระเบียบหน้าที่ไว้ให้ต่างปฏิบัติก็จะเป็นหมู่คณะที่วุ่นวาย ขาดความเป็นระเบียบไม่ชวนให้ชาวบ้านเลื่อมใส เครื่องรถยนต์ไม่สมบูรณ์ร่วมหน้าที่กันทุกชิ้นของเครื่องจักร แทนที่จะเดินเครื่องนำพาไปสู่ถิ่นที่ประสงค์ก็จะกลายเป็นรถตายเคลื่อนที่ไม่ได้ อุทาหรณ์เหล่านี้ฉันใด บุคคลผู้อยู่ในหมู่ต้องเคารพปฏิบัติตามระเบียบหน้าที่ของหมู่โดยเคร่งครัด เชื่อฟังคำผู้ใหญ่ในหมู่ อย่าทะนงตนอวดดี ไม่เชื่อคำบังคับบัญชาที่สั่งตามระเบียบ จะมิใช่เกิดความวุ่นวายเพราะก้าวก่ายไม่มีระเบียบเท่านั้น จะเป็นการแตกความกลมเกลียวสามัคคีให้เป็นช่องทางแก่ศัตรูทุกด้านด้วยขาดพลังคือสามัคคีฉันนั้น อยากให้หวนเห็นตัวอย่างสามัคคีใกล้ ๆ ตัวเราไว้บ้างก็คือ นิ้วมือของเรามีมือละ ๕ นิ้ว แต่ละนิ้วไม่มีกำลังเข้มแข็งถึงจะประหารผู้อื่นให้บาดเจ็บล้มตายได้เพราะกำลังยังอ่อน แต่เมื่อรวมกำลังนิ้วทั้ง ๕ นั้นกำเข้ามาเป็นหมัด เรียกได้ว่าสามัคคีของนิ้วแล้ว หมัดนั้นจะกลายเป็นอาวุธที่แข็งแกร่งประหารศัตรูได้อย่างน่าครั่นคร้ามทีเดียว

เมื่อชาวเราต่างรักหน้าที่ของตน รักความสามัคคีปรารถนาหาความจำเริญสุขแก่หมู่คณะตลอดประเทศชาติ ในฐานะที่ต่างก็เป็นพุทธมามกชน คนที่นับถือศาสนาพุทธร่วมกัน ขอนำข้อคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสสอนแก่ภิกษุไว้ให้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติตามโดยอนุโลม ความปรารถนาตามที่เล่าให้ฟังมาแต่ต้นนั้น ย่อมจะสมปรารถนาโดยมิต้องสงสัย ข้อคำสอนนี้เรียกตามคำพระว่าอะปะริหานิยะธรรม คือหัวข้อสำหรับทุกคนปฏิบัติร่วมกันเป็นไปเพื่อความเจริญโดยส่วนเดียว ไม่มีความเสื่อมเสียเลย คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่หมู่ต้องทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นประธานในสงฆ์เคารพนับถือ ภิกษุนั้นเชื่อฟังถ้อยคำของท่าน

๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข

อาตมาขอรับรองว่า ธรรมะ ๗ ข้อนี้ ตั้งอยู่มีอยู่ในหมู่ใดคณะใด หมู่นั้น คณะนั้นจะไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว แต่ถ้าตรงกันข้าม ก็ย่อมพบแต่ความเสื่อมทรามเท่านั้น"

ข้าพเจ้าหันไปถามพี่ชาตรีว่า "พระที่เจ้าภาพอาราธนาไว้นั้นมาพร้อมครบจำนวนแล้วมิใช่หรือเมื่อได้รับตอบว่าครบจำนวนแล้วจึงได้เรียนท่านเจ้าให้ทราบจะได้เริ่มพิธีเจริญพระพุทธมนต์สืบต่อไป"

ท่านเจ้าได้เข้าประจำอาสน์สงฆ์เริ่งพิธีการเจริญพระพุทธมนต์ตามเจตนาของเจ้าภาพ

๓๒. แก้ที่ตัว

อีก ๒ – ๓ วัน จะถึงวันพระกลางเดือนมาฆะ ที่ชาวพุทธทั้งหลายต่างกระทำสักการบูชาเป็นพิเศษ มีการเวียนเทียนฟังเทศน์ตลอดคืนตามอารามต่าง ๆ หรือกิจกรรมอย่างอื่นที่นับเนื่องกับพระศาสนา จึงเรียกว่าวันมาฆบูชา คือถวายความนอบน้อมในวันเพ็ญเดือนมาฆะ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ คุณป้ากำลังสั่งตระเตรียมจัดสิ่งของสำหรับถวายพระแสดงธรรมบ้าง จัดหาเครื่องข้าวต้มไปร่วมกับทางวัดสำหรับถวายภิกษุสามเณรและเลี้ยงผู้ฟังเทศน์จนตลอดรุ่งบ้าง เป็นการเตือนใจ เตรียมใจไว้ต้อนรับวันสำคัญของพระศาสนาที่จะเวียนมาถึง

คุณลุงเคยเล่าให้ฟังว่า ที่ชาวเรายกเอาวันกลางเดือน ๓ ซึ่งตรงกับชื่อเดือนมาฆะ เป็นวันพิเศษ ให้ได้ทำบุญกุศลระลึกคุณพระรัตนตรัย ก็เพื่อเตือนใจให้ระลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดเกี่ยวกับองค์พระบรมศาสดา ด้วยว่าเมื่อครั้งประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันนั้น ถึงวันมาฆบุรณมี พระจันทร์เพ็ญเดือนมาฆะ พระสาวกจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด เป็นเอหิภิกขุ บวชต่อพระพุทธองค์ มีน้ำใจตรงกัน ต่างมาเฝ้าพระบรมศาสดากันเอง นักปราชญ์เรียกวันประชุมพิเศษนี้ว่า จาตุรงคสันนิบาต คือการประชุมพร้อมองค์ ๔ พระพุทธองค์จึงถือโอกาสที่พระอรหันต์สาวกมาประชุมพร้อมกันนั้นตรัสถึงหลักคำสอนของพระองค์ให้พระสาวกรับทราบสำหรับนำไปเผยแพร่แก่ผู้อื่น เช่นพุทธภาษิตตอนที่ ๒ ว่าการไม่กระทำบาป ๑ การกระทำบุญกุศลให้สมบูรณ์ ๑ การกระทำใจให้ผ่องใสบริสุทธิ์ ๑ ทั้งนี้ล้วนเป็นคำสอนของพระพุทธะทั้งหลาย

เมื่อถึงวันมาฆบูชา สมควรที่พุทธศาสนิกชน จะได้มาทดสอบความประพฤติของตน ซึ่งเทียบกับเมื่อมาฆบูชาปีก่อนว่า การไม่กระทำบาป การกระทำบุญ การกระทำใจให้ผ่องใส ตามหลักคำสอนนี้ เจริญดีขึ้น หรือทรงตัวอยู่ แต่ข้อสำคัญจงอย่าให้เสื่อมลงจะได้ชื่อว่า บูชาด้วยการปฏิบัติ ที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องสรรเสริญ สมหน้าที่พุทธมามกชนโดยแท้จริง ถ้าเห็นเสื่อมลง ก็หมายความว่าไม่สนใจประพฤติตามคำสอน นิสัยใจคอของตนคงเป็นอยู่ตามเดิม ความเป็นพุทธศาสนิกชนก็พลอยหมดไป เรียกได้ว่าไม่มีศาสนาเป็นเรือนใจ ผู้เช่นนี้ น่าจะเป็นภยันตรายแก่พระศาสนาตลอดประเทศชาติ เพราะถืออัตตาธิปไตยจัดเกินไป ไว้ใจยากสำหรับคนที่ขาดเรือนใจคือศาสนา ไม่รู้ว่าเขาจะแผลงฤทธิ์ขึ้นเมื่อไร

อีกอย่างที่คุณลุง เที่ยวเตือนใครต่อใครในเวลาเดินเวียนเทียนนั้นว่า อย่าถือเป็นโอกาสคะนองกายวาจาสนุกสนาน จงสงบให้มาก รอบที่ ๑ จงระลึกแต่พุทธคุณตามบทอิติปิโสเท่านั้นทบไปทวนมาจนครบรอบ รอบที่ ๒ ระลึกธรรมคุณสวากขาโต รอบที่ ๓ ระลึกสังฆคุณ สุปฏิ-

ปันโน ตามนัยเดียวกัน อย่างนี้จึงจะสมกับพิธีระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ความจริงนั้น ควรระลึกอยู่เสมอทุกลมหายใจด้วยซ้ำ ไม่ใช่จะระลึกได้แต่เฉพาะเวียนเทียนเท่านั้น เพราะหน่วงอารมณ์ให้แนบแน่นใกล้ชิดกับคุณความดี ถ้ามัวคะนองกายวาจาก็เหมือนขาดความสำคัญของพิธีเห็นเป็นของทำเล่น ขาดศรัทธาปสาทะอย่างน่าดิเตียนทีเดียว

มัวนึกถึงเรื่องเหล่านี้เพลินอยู่ คุณป้าเข้ามาถึงในห้องเมื่อไร ไม่รู้ตัว

"คิดถึงอะไรเพลินอยู่หรือ" คุณป้าเอ่ยถามขึ้น

"ใกล้ถึงวันมาฆบูชาแล้ว เลยนึกถึงเหตุการณ์สมัยพระพุทธเจ้า และหน้าที่ของพวกเราชาวพุทธที่ควรปฏิบัติในวันพิธีนั้นเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบ

"ป้ากำลังคิดจะเรียนหารือกับท่านเจ้า ถึงวันมาฆบูชาหรือวันสำคัญของพระศาสนาอยู่เหมือนกัน เช่นวันมาฆบูชานี้เรามักจะมีพิธีปฏิบัติเฉพาะพวกผู้ใหญ่ ส่วนเด็กมักถูกละเลยไม่หาโอกาสอบรมเขาบ้าง ป้าคิดว่าตอนกลางวัน ยังพอมีเวลาว่าง อยากให้เด็กนักเรียนในวัด หรือโรงเรียนที่ใกล้เคียงกับวัด ตลอดศิษย์วัดได้มีโอกาสประชุมสมาทานศีล ๕ แล้วฟังคำบรรยายชี้แจงประวัติของวันพิธีเป็นต้น แล้วเดินเวียนเทียนครบ ๓ รอบ เดินแถวเข้ารับน้ำพระพุทธมนต์จากพระเถระเจ้าอาวาสได้จะยิ่งดี เป็นเสร็จพิธี ป้าคิดว่าจะเป็นโอกาสอบรมชักจูงเด็กให้มีวัฒนธรรม ศีลธรรมได้ตามลำดับกาลเวลาโดยแท้จริง"

"ดีมากซิคะ ถ้าได้เริ่มในวันมาฆบูชาปีนี้ได้จะดีไม่น้อย" ข้าพเจ้าสนับสนุน

"เอาเถอะ ป้าจะลองเรียนหารือกับท่านเจ้าดูก่อน ดีไม่ดีจะกลายเป็นสอนหนังสือสังฆราชก็ได้" คุณป้าออกตัว

ถึงวันเสาร์ ห่างจากพิธีมาฆบูชามาได้ ๔ วัน หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้ว กำลังอยู่พร้อมหน้าคุณป้าได้เริ่มสอบพี่ชาตรีว่า เมื่อวันมาฆบูชานั้น ท่านเจ้าแสดงธรรมกัณฑ์เช้าด้วยเรื่องอะไรช่วยแม่นึกหน่อยเถอะ พี่ชาตรีมองเห็นข้าพเจ้าแล้วมองเพดาน กล่าวตอบคุณป้าว่า "ตอนเช้าวันนั้นต้องไปทำงานตามปกติ จึงไม่ได้ไปฟังเทศน์ลองถามคนจำเก่งเขาดูซิครับ" พี่ชาตรีแก้ตัวแล้วซัดมาที่ข้าพเจ้า

ที่สุดข้าพเจ้าก็ได้เล่าให้คุณป้าฟังว่า ท่านเจ้าแสดงธรรมในหัวข้อว่า "ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รักก็ไม่ควรประกอบตนนั้นด้วยความชั่ว" คุณลุงที่ร่วมฟังอยู่ด้วย ได้ถามขึ้นว่า "รู้ละว่าตัวตนของใครใครก็ต้องรักต้องถนอม แต่จะทำอย่างไรจึงไม่ควรประกอบตนด้วยความชั่ว นายชา ลองแสดงความเห็นสู่กันฟังบ้างซิ"

พี่ชาตรีกัมหน้านิ่งครู่หนึ่ง แล้วพูดว่า "จะไม่ต้องประพฤติตัวในทางบาปกรรมต่าง ๆ เช่น ลักขโมย ฉ้อโกง เพราะไม่ว่าของสิ่งไรที่เรารักใคร่หวงแหน ก็มักจะถนอมเก็บรักษาของสิ่งนั้นไว้ในที่ดี ปลอดภัย เมื่อเรารักตัวของเราจึงต้องถนอมให้ได้ประพฤติอยู่แต่ในทางดี เป็นศีลเป็นธรรมอยู่เสมอ จะได้ชื่อว่าไม่พาตัวสู่ความชั่ว" จบแล้วยังหันหน้ามาหลิ่วตา เป็นทำนองอวดว่า เก่งไหมล่ะ

"วันนี้ พ่อชา..ลูกแม่ ทานอะไรเข้าไปหรือ จึงพูดจาคมคายน่าฟังมาก" คุณป้าชมเชย

"นี่เป็นคำอธิบายของนายชา ฟังไว้หูหนึ่งก่อน ส่วนคำอธิบายของท่านเจ้าว่าอย่างไรบ้าง หลาน ศ. จำได้ เล่าให้ฟังบ้างซิ" คุณลุงหันมาสอบข้าพเจ้าอีก

"หลานจำได้กระท่อนกระแท่น ว่า คนเราทั่ว ๆ ไปนั้นถึงจะคิดรักตนสงวนตนอย่างไรก็ตาม ก็มักจะทำตามใจคิดปรารถนาของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ เรื่องถูกผิด ชั่วดี ควรไม่ควร ไม่ใคร่คำนึงถึง มุ่งแต่ให้สมปรารถนาของตนเท่านั้น จึงตกไปทางผิด ทางชั่ว ทางไม่ควร เป็นส่วนใหญ่ เหตุด้วยมุ่งตามใจตน ไม่ได้มุ่งคุณความดี เมื่อไม่ได้ความดีเป็นศีลเป็นธรรมแท้จริงประจำนิสัยแล้ว ก็มักตกอยู่ในฝ่ายผิด ฝ่ายชั่ว เพราะนิสัยคนเรามักตกในฝ่ายต่ำอยู่แล้ว เท่ากับตามใจตัว พาตัวเข้าสู่ความเสียหาย มีผลเป็นความเดือดร้อน กายวาจาใจ เหมือนลงโทษตัวเองด้วยการทำความชั่วเสียหายอย่างนี้ เรียกว่า รักตัวไม่ถูกหลักธรรม ถูกแต่ตามอัธยาศัยอันธพาลของตนเท่านั้น รักตัวแบบนี้นักปราชญ์ทุกสมัยไม่นิยมสรรเสริญเลย เพราะเป็นเค้าแห่งการเกลียดตน แกล้งตนให้ตกระกำลำบากอยู่แล้ว

ส่วนที่เขารักตนในทางถูกนั้น เขาต้องแสดงความรักตามหลักธรรม มีธรรมเป็นเครื่องตกแต่งประดับประดา มีธรรมเป็นอาหาร เพราะยอมรับนับถือคำสอนของพระพุทธองค์เป็นหลักดำเนินชีวิต นำตนให้ประพฤติอยู่ในหลักแห่งศีลธรรม มีการสำรวมกายใจให้เจริญไปด้วยคุณคือเมตตากรุณา จนไม่กล้าเบียดเบียน ข่มเหงรังแกเขา ตลอดล้างผลาญชีวิตสัตว์อื่น ทั้งการลักขโมยสมบัติเขาและละเมิดประเพณีเชื้อสายของตระกูล สำรวมส่วนวาจามีแต่พูดถ้อยคำจริง พูดแต่คำอ่อนหวาน พูดแต่คำสมานสามัคคี และพูดแต่เรื่องมีประโยชน์ ส่วนใจก็มีสันโดษ ยินดีเฉพาะของตนไม่แส่ไปชมชอบสมบัติผู้อื่นที่เรียกว่า ๒๐ ไกลมือ ไม่พยายามปองร้ายใคร มีความคิดเห็นตรงตามหลักเหตุผล ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังนี้จัดเป็นวิธีการของผู้ที่รักตน นำตนให้ตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรมความดีงามตลอดกาลเป็นนิตย์ ไม่ใช่ว่าดีแต่คอยนำตนสู่คุณความดีเฉพาะวันโกน วันพระ วันเข้าพรรษาเท่านั้น ส่วนวันเวลานอกนี้ปล่อยไปตามอารมณ์ใคร่ ด้วยอำนาจความรักบ้าง ความชังบ้าง ความหลงบ้าง ปากว่ารักตัวแต่การกระทำเป็นการลงโทษตัว นำตัวสู่ทางชั่วช้าเลวทราม จึงไม่เชื่อว่ารักตนตามแนวพระพุทธภาษิต หมดการจำของหลานเพียงนี้เจ้าค่ะ ถ้าบกพร่องจาก

หลักฐาน หลานขอรับผิดแต่ผู้เดียว เพราะจำแต่ใจความอธิบายของท่านเจ้าเท่านั้นค่ะ" ข้าพเจ้าวิงวอน

"เมื่อลุงได้พิจารณาใจความของ บทพระพุทธภาษิต ที่ท่านเจ้ายกขึ้นเทศน์ ตามใจความที่หลานเล่ามาก็พอเข้าเรื่องกันได้ คงจะไม่ขาดตกบกพร่องส่วนสำคัญเพียงไรนัก วันนั้นเผอิญลุงก็ติดธุระอีกเลยไม่ได้ฟัง ลองสอบดูกับความจำของป้าเขาดูอีกบ้างซิ" คุณลุงส่งให้คุณป้าวินิจฉัยแทน

"ก็หลานเขาจดจำมาละเอียดลออดีแล้ว จะต้องให้ตรวจสอบอะไรอีกเล่า ขอรับรองตามความจำของหลานทุกประการ เว้นแต่ว่าป้าอยากแทรกเป็นการต่อเติมอีกหน่อย ว่าการที่คนเรามีความรักตน ตามอำเภอใจนั้นเป็นของธรรมดาทั่วไป แต่ไหนแต่ไรมาใคร ๆ ก็ต้องรักตัวเองด้วยกันทั้งนั้น แต่ถึงคราวจะพิจารณาถึงความรักว่า ที่แสดงความรักนั้นถูกตามหลักพระศาสนาหรือไม่ ถ้าไม่ถูกก็ชื่อว่าไม่รักตน เมื่อจะปฏิบัติให้สมกับที่ชื่อว่า รักตนตามหลักศาสนา ก็ต้องใช้สติปัญญาที่สร้างสมอบรมศึกษาเล่าเรียนมา ให้ได้ย้อนเข้าพิจารณาจิตใจของตัวเองเป็นหลักสำคัญ จะมัวไปทำตามอย่างอันธพาลหัว ๆ ไปที่ชอบจับผิด จับถูกของคนอื่นขึ้นพิจารณา เห็นเป็นความเพลิดเพลินนั้นไม่ถูก เพราะผิดถูกชั่วดี ใครทำก็เป็นผลของคนนั้น คนอื่นจะไปแก้ถูกแก้ผิดให้คนอื่นนั้น ผิดแผนคำสอนของพระพุทธศาสนา เมื่อจะแสดงความรักให้ถูกตรงตามหลัก จึงต้องย้อนพิจารณาที่ตนเอง เพราะตัวเองเป็นแหล่งเป็นต้นตอก่อบุญบาปชั่วดีแห่งเดียวเท่านั้น รวมความว่าเมื่อปรารถนาจะให้ตนของตนเป็นที่รักแก่ตน ไม่นำตนไปสู่ทางผิดทางเสีย จะต้องพิจารณาตรวจตราแก้ที่ตนของตนเองก่อน เรียกว่า แก้ที่ตัว จึงจะเป็นการแก้ตรงเหตุอย่างแท้จริง ที่ป้าเกิดความคิดต่อเติมขึ้นนี้ ผู้รู้ทั้งหลายจะคัดค้านหรืออนุโมทนา ป้าก็อยากฟังเหตุผลเหมือนกัน" คุณป้าพูดจบชำเลืองไปทางคุณลุงทำนองอยากให้คุณลุงเฉลยบ้าง แต่ไม่ทันที่คุณลุงจะเอ่ยตอบ เด็กที่บ้านได้เข้ามาแจ้งว่าท่านเจ้าที่วัดมาเยี่ยม เลยต้องเอะอะ จัดสถานที่รับรอง ณ ห้องรับแขก ท่านเจ้าแจ้งให้ทราบว่า "ตามที่ทางวัดกำหนดจะมีงานเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ นั้น ยังไม่มีเจ้าภาพรับเป็นเจ้าของกัณฑ์ครบตามจำนวน จึงใคร่มาขอความร่วมมือ ช่วยบอกบุญแก่ผู้ใจบุญตามแต่จะเห็นสมควร ได้นำบัตรเชิญชวนติดมาด้วย เช้านี้มีกิจนิมนต์ที่ต้องผ่านมาทางนี้ เสร็จพิธีเขาแล้วจึงแวะมา เพื่อไม่เสียเวลา"

พี่ชาตรี จัดถวายน้ำชาแก่ท่านเจ้าเรียบร้อย คุณป้าจึงเรียนถวาย "ยินดีร่วมมือในการกุศลเทศน์มหาชาติครั้งนี้เจ้าค่ะ ถ้ายังมีเจ้าของกัณฑ์ไม่ครบ ขาดเหลือเท่าไร เหมาให้พ่อชา รับทั้งหมดก็ได้เจ้าค่ะ" คุณป้าเย้าพี่ชาตรี

"กระผมขอรับเป็นเจ้าของกัณฑ์ ๑ กัณฑ์ จะเป็นกัณฑ์อะไรก็ได้" พี่ชาตรีรีบออกตัว

"อยู่พร้อมหน้ากันวันนี้ ปรารภเรื่องอะไรกันหรือ" ท่านเจ้าถาม

"ปรารภเรื่องเทศน์กัณฑ์เช้าของพระคุณเจ้าเมื่อวันมาฆบูชา กระผมเผอิญติดธุระเสียไม่ได้ฟัง จึงให้ลูกหลานเขาเล่าใจความให้ฟัง ลงสุดท้ายก็มาถึงว่า จะประพฤติตัวให้สมกับเป็นที่รักนั้น จะต้องย้อนดูที่ตนเอง ดูจิตใจตนเอง แก้ที่ตัวเองก่อน ยังไม่ทันตลอดเรื่องพระคุณเจ้าก็มาถึงพอดี ขอได้โปรดชี้แจงเพิ่มเติมด้วย จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง" คุณลุงแถลงเรื่องถวายด้วยการขอร้อง

"การดูที่ตน ก็คือพิจารณาตัวเอง แต่ต้องไม่มีลำเอียงเข้าข้างตัวจริง ๆ จึงจะเห็นลักษณะความรักตนจริง หรือรักเทียมได้แน่ชัด ถ้ายิ่งสนใจดูที่คนอื่น ยิ่งจะห่างความจริงออกไปทุกที เหตุการณ์ชั่วดีถี่ห่าง ย่อมเกิดที่ตนทั้งนั้น คนที่ลืมตนชอบดูผิดดูถูกชั่วดีของคนอื่นก็ตาม หรือชอบประพฤติตามใจชอบ ผิดศีลผิดธรรมอย่างไรไม่พะวงถึงก็ตาม ๒ ลักษณะนี้เรียกว่าผู้ไม่รักตน หรือรักตนไม่ถูก พระพุทธองค์ทรงดำหนิการดูที่ตนนั้น ผิดถูกอย่างไรก็จะเห็นได้ชัดเจน ย่อมแก้เหตุร้ายให้กลายเป็นดี กลับผิดให้เป็นถูกได้ เพราะแก้ถูกจุด หรือปิดยาตรงแผล ข้อนี้จัดว่าเป็นข้อสำคัญที่เห็นง่ายแต่ทำยาก เพราะแสดงการรักตัวไม่ถูกนั่นเอง ดังที่ท่านเปรียบว่า คนตาบอดคลำช้าง คือต่างคนต่างก็ไม่รู้จักของจริง ว่าช้างมีรูปลักษณะ สูงต่ำ ดำขาว อย่างไร ครั้นคลำไปพบลำตัวก็ว่าช้างเหมือนฝาเรือนที่เคยคลำมาแล้ว บางคนคลำถูกหู ก็ว่าช้างเหมือนกระด้ง บางคนคลำถูกขา ก็ว่าช้างเหมือนเสาเรือน นี่แสดงเปรียบเทียบว่า ถ้าคิดเห็นเอาตามทัศนะของใคร ๆ แล้ว ก็เป็นเช่นนี้ ล้วนแต่ชวนให้ห่างความเป็นจริงออกไปทุกที เพราะต่างคนต่างคิด ไม่มีหลักเกณฑ์ ไม่ยึดหลักต้องแก้ที่ตัวคือตรวจดูที่ตัวเรานี่เอง อย่าดูนอกจากตัวก็จะเห็นได้ถูกต้องแน่นอน เหมือนคนตาดีเห็นช้างแล้วสามารถบอกลักษณะได้ถูกถ้วน ฉะนั้น

การแก้ที่ตัวเพื่อประโยชน์อะไร ข้อนี้สำคัญมาก เมื่อคอยพิจารณาตรวจตราตนเองอยู่ด้วยความยุติธรรมตามหลักธรรม มิใช่ตรวจตราด้วยกิเลสตัณหาของตน จะได้พอเห็นผิดเห็นถูกที่ตนกระทำอย่างถูกต้อง เหมือนอย่างบรรดาผู้ใหญ่ทั้งหลายเริ่มแต่ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ครูอาจารย์ เป็นต้น ถ้าไม่คอยมีสติระวังตัว มักจะเผลอประพฤติตัวไปตามทิฐิมานะของตนว่าเป็นผู้ใหญ่ อาบน้ำร้อนมาก่อน ชอบทำอะไร จะทำตามอำเภอใจ ไม่ชอบอะไรก็จะแสดงออกมาทันที ไม่ได้นึกถึงว่า กิริยาอาการที่ตนกระทำนั้น ลูกเด็กเล็กแดงภายในครอบครัว ย่อมจะได้รู้เห็นและจดจำครั้งละเล็กครั้งละน้อยติดนิสัยตลอดไป เช่นผู้ใหญ่ชอบดื่มสุราเมรัย ก็มักตั้งวงดื่มขึ้นที่บ้าน บางรายถึงกับใช้ให้ลูกหลานไปซื้อหามาให้ก็มี ชอบเล่นการพนัน มีตีไก่ กัดปลา หรือเล่นไพ่ตอง ไพ่ป๊อกก็เล่นอยู่ในบ้าน ตำตาลูกหลานอยู่เสมอ หรือสูบบุหรี่ให้ลูกหลานได้กลิ่นควันอยู่ทุกวันเวลา ความประพฤติของผู้ใหญ่เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นครูสอนลูกหลาน หรือชักชวนให้ลูกหลานหัดเล่นกันตามลำพังเด็กบ้าง เล่นกับผู้อื่นบ้าง จะไปห้ามเด็กไม่ให้กระทำ จะห้ามได้อย่างไร เพราะ

เหมือนเด็กถูกผู้ใหญ่หลอกอบรมให้ติดนิสัยนักเลงพนันมาแต่ยังเล็ก ครั้นเติบโตก็ติดนิสัยจนเคยตัว อย่างนี้จะเรียกว่าผู้ใหญ่ผิด หรือเด็กผิด และเด็กผิดเพราะใครเป็นครู เด็กจะรู้เองเป็นเองไม่ได้ เมื่อผู้ใหญ่สำนึกตัวได้เช่นนี้ จะปรารถนาห้ามลูกหลานไม่ให้ติดนิสัยเล่นการพนัน ดื่มสุราเมรัย ติดบุหรี่ หรือไม่ก็ตาม ก็ต้องใช้วิธีแก้ที่ตัวเองก่อน เคยติดสุรายาเมา เคยชอบเล่นการพนัน ติดบุหรี่ เป็นต้นเหล่านี้ ท่านว่าเป็นอบายมุข ทางนำไปสู่ความเสื่อม ก็ต้องพยายามข่มใจตน ให้ได้ละเลิกงดเว้นด้วยน้ำใสใจจริงเด็ดเดี่ยว ไม่กี่วันก็จะค่อยคลายกระหายจนละเลิกงดเว้นได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ใจตนเองเท่านั้น ถ้ายอมแพ้ตนเองเสียแล้ว ก็เหมือนสารภาพว่าเป็นคนอ่อนแอ ขี้แพ้ตลอดไป เมื่อแรกจะติดสุราเมรัย ติดการพนัน ติดบุหรี่ ก็อาศัยลองทำ ลองสูบ ตามเพื่อนฝูงไปก่อนครั้งละเล็กครั้งละน้อยมาแล้วทั้งนั้น ไม่กี่ครั้งก็ถึงกับติด ละไม่ได้ ยิ่งบุหรี่ด้วยแล้ว ให้โทษทรมานตนเหมือนดื่มยาพิษฆ่าตนเองทีละน้อย ๆ ทีเดียว

เมื่อผู้ใหญ่ทั่วไปมาสำนึกว่า ตนอยากให้ลูกหลานมีความสุข จำเริญ เฉลียวฉลาด มีวิชาความรู้ดี ตั้งตนเป็นหลักฐาน เป็นเกียรติยศแก่วงศ์ตระกูล ก็ต้องพยายามละความไม่ดีไม่งามที่ตนเคยห้ามปรามลูกหลานมาแล้วนั้นเสีย เป็นการละความไม่ดีที่ตนก่อน หันมาประพฤติตนแต่ในทางดีงามด้วยการระมัดระวังกิริยาวาจา มีระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม ให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน ความประพฤติดีปฏิบัติชอบของผู้ใหญ่นี่แล เป็นการสอน เป็นการอบรมเข้าถึงจิตใจลูกหลานอย่างวิเศษที่เดียว"

พอท่านเจ้าผ่อนพัก คุณป้าก็ยกมือพนมเหนือหน้าผาก เปล่งเสียงสาธุด้วยน้ำใสใจจริง แล้วกล่าวขึ้นว่า "วิธีการแก้ที่ตัวของพระคุณเจ้า ที่อธิบายมานี้ ดิฉันรู้สึกเหมือนถูกพระคุณเจ้าเฆี่ยนอยู่หลายครั้ง เพราะไพ่ตองซิเจ้าคะ ทนพวกขาเก่ามาชักชวนไม่ไหว ต่อไปนี้เห็นจะเด็ดขาดกันเสียที ได้ความเพลิดเพลินอยู่เพียงพักเดียว เลิกแล้วก็ต้องนวดฟั้นแก้เมื่อยแก้เคล็ดอีกตั้งนานวัน ธุระการงานพอที่จะทำให้เสร็จ ก็ต้องทิ้งไว้วันอื่นเจ้าคะ" คุณป้าสารภาพ

"หนู ศ. ล่ะ เป็นนักเลงอะไรกับเขาบ้างไหม" ท่านเจ้าปราศัยเชิงเย้า

"หนูไม่เป็นอะไรสักอย่างค่ะ เคยนั่งดูเพื่อน ๆ เขาเล่นไพ่ป๊อกตั้งครึ่งค่อนชั่วโมง ก็ไม่รู้สึกเพลิดเพลินอย่างไรเลย ยิ่งบุหรี่ ยิ่งเหม็น ควันมีกลิ่นติดเสื้อผ้าน่ารังเกียจเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าประนมมือตอบท่านเจ้าแล้ว แลไปสบตาพี่ชาตรี เห็นบุ้ยปากทำนองไม่ให้พูดถึง

"ใคร ๆ เขาก็พอผ่อนหนักผ่อนเบากันได้แล้ว แต่นายชา ของพระคุณเจ้ายังคลุกคลีดีโมงทั้งสุรายาเมา เข้าสนามม้า สูบบุหรี่ ไม่เห็นเบาบางอย่างไหนบ้างเลย ตั้งแต่พระคุณเจ้ามานี้ ตูเหมือนบุหรี่หมดไป ๓ มวนแล้วกระมัง" คุณลุงข่มพี่ชาตรี

"พวกเพื่อน ๆ ซิขอรับ ลำพังผมเองก็พองดเว้นได้มากแล้ว ครั้นเข้าเพื่อนก็ต้องสังคมกับ

เขาหน่อย เคยตั้งใจจะเลิกบุหรี่ตามที่คุณแม่ขอร้อง ก็ยังอดไม่ได้สักที ตั้งใจว่าจะพยายามรับรางวัลการเลิกบุหรี่จากคุณแม่ให้ได้" พี่ชาตรีสารภาพ

"มาชิแม่เตรียมรางวัลพร้อมอยู่เสมอ ขอให้เลิกเด็ดขาดได้จริง ๆ เถอะ รางวัลเป็นถึงมือทันที" คุณป้าปลอบใจ

"อีกอย่างหนึ่ง" ท่านเจ้าเริ่มปรารภต่อ **"ชาวพุทธศาสนิกชนของเรา** ยังถวายการเคารพนับถือต่อพระรัตนตรัยไม่ถึงจุดแห่งความนับถือ ชอบแต่เพียงเป็นพุทธศาสนิกชนคนที่นับถือพระพุทธศาสนาเพียงตามประเพณีชั่วครั้งคราว ถึงวันพระทำบุญใส่บาตรก็ทำ ไปวัดสมาทานศีลฟังเทศน์ก็ไป หากจะถือว่า ขณะที่อยู่วัดจะมีศีลมีธรรมประจำใจสมหน้าที่พุทธศาสนิกชนบ้างก็ตาม แต่พอกลับจากวัดสู่บ้านเรือน มักถูกเขาเย้ยว่า ทิ้งศีลธรรมไว้เสียที่ประตูวัด ไม่นำศีลธรรมประจำตัวจนถึงบ้าน ที่ซ้ำร้ายกลับนำเอากิเลสของตนออกแสดงอย่างหมดอายจนชาวบ้านเขาเย้ยว่า มือถือสาก ปากถือศีลก็มี จึงกลายเป็นชาวบ้านมีนิสัยใจคอขาดธรรมไปตามเคย จนกลายเป็นไม่ใช่พุทธศาสนิกชนเสียแล้ว เรื่องนี้จะเห็นได้ว่า พอมีพิธีสงฆ์ที่ไหน ต้องอาราธนาศีลกันเป็นประจำทุกพิธี ถ้าปกติมีศีลมีธรรมประจำใจอยู่แล้ว ก็ไม่น่าจะต้องสมาทานกันอีก หรือหากบางท่านมีศีลประจำใจอยู่เสมอแล้ว แต่ต้องมีการสมาทานศีลตามพิธีสงฆ์ ก็เพื่อชักจูงผู้อื่นที่ไม่เคยมีศีล ให้ได้มีโอกาสสมาทานกับเขาบ้าง ก็น่าฟังเหมือนกัน

โดยมากชาวเรามักเป็นพุทธศาสนิกชนตามตระกูล จึงมีความรู้ในพระศาสนาอ่อนอยู่มาก ยิ่งเห็นผู้เฒ่า ผู้แก่ฟังเทศน์เอาบุญ โดยไม่รู้เรื่องราวที่พระเทศน์เลย ก็ถือว่าได้บุญพอแล้ว เพราะถือเสียว่าวาสนาบารมีตนยังน้อย จึงยังไม่เข้าใจในคำสอนของพระพุทธเจ้าได้โดยตลอดเลยเหมาเอาว่า คำสอนในพระพุทธศาสนานั้นยากลึกซึ้ง ต้องผู้มีสติปัญญาสูง จึงมาสามารถศึกษาเข้าใจได้ ความเข้าใจอย่างนี้จึงทำให้นับถือพระพุทธศาสนาเพียงประเพณีตามกันไป น่าเสียดายเวลาของชีวิตเหลือเกิน

อันที่จริง เนื้อความในคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่ยากลึกซึ้งอย่างไรเลย คนธรรมดาสามัญ ก็สามารถฟังเข้าใจได้ พระพุทธเจ้าท่านก็สอนคนธรรมดา ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปนี่เอง ส่วนที่ว่ายากลึกซึ้งนั้น เกี่ยวกับภาษามคธที่จารึกคำสอนไว้เท่านั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าจารึกไว้ด้วยภาษามคธ ยากที่จะแปลถ่ายทอดสู่ภาษาไทย ให้ฟังเข้าใจง่ายจริง พระผู้เทศนา ท่านมักได้เล่าเรียนแปลภาษามคธพอรู้เนื้อความ ถึงจะทับศัพท์นำคำมคธมาปนในเทศนา ท่านก็เข้าใจรู้เรื่อง ส่วนผู้ฟัง ได้แต่ฟังเสียงพระอ่านเทศน์ ไม่มีเวลาทบทวน ในเมื่อเกิดสงสัยจึงเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง จบกัณฑ์แล้วจึงไม่ได้ความรู้ความเข้าใจตามควร เลยเหมาว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าลึกซึ้งสูงเกินสติปัญญาเข้าใจยาก ต้องผู้มีสติปัญญาจริง ๆ จึงจะเข้าใจ ข้อนี้เป็นเหตุหนึ่งที่ชวนให้ชาวพุทธศาสนิกชนนับถือแต่เพียงประเพณีเป็นส่วนมาก

จุดประสงค์ของการนับถือนั้น อยู่ที่ประพฤติตามข้อคำสอนตลอดไป ไม่ใช่นับถือชนิดให้ท่านตลบันตาลความสุขเจริญร่ำรวยทรัพย์สินเงินทองให้ ความจริงคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนแผนที่ชีวิตให้เราเลือกเดินตาม ใครอยากตั้งฐานะเป็นสุขในภพชาตินี้ ก็ต้องปฏิบัติตามหัวใจ อุ. อา. ก. ส. ใครอยากมีเพื่อนฝูงมากก็ต้องปฏิบัติตามหัวใจ **ทา. ปิ. อ.ส.** ใครอยากเป็นผู้ใหญ่ด้วยคุณธรรมให้เขาเคารพนับถือก็ต้องปฏิบัติตามหัวใจ **เม. ก. มุ. อุ.** ใครอยากเป็นคนสวยงามตามหลักศาสนาก็ต้องอบรมใจให้มากด้วยความอดทน และความเสงี่ยม ใครอยากมีผิวหน้าผ่องใส ก็ต้องอบรมเมตตาประจำใจไว้เสมอ ใครอยากทำอะไรให้สำเร็จสมใจ ก็ต้องปฏิบัติตามหัวใจ **ฉ. วิ. จิ. วิ.** เหล่านี้ล้วนเป็นหัวข้อให้ประพฤติตามอย่างเต็มเตี่ยวเป็นหน้าที่ประจำวัน ไม่ใช่ให้เรียนรู้คล่องปากขึ้นใจเท่านั้น พยายามก้าวหน้าสู่ความสำเร็จตามแนวคำสอนตลอดไป ไม่ต้องรอวันเวลาฤดูกาลสถานที่ เมื่อสำนึกตัวเองว่าเป็นคนนับถือศาสนาพุทธแล้วก็ตั้งตนประพฤติตน ตามแนวคำสอนของพระศาสนาตลอดไปทุกลมหายใจเข้าออก ให้มีกิริยาวาจาอย่างชาวพุทธ มีเครื่องนุ่งห่มไม่มุ่งสวยงามมากกว่าคุณภาพ เป็นต้น ส่วนที่ศาสนาสอนให้งดเว้นละเลิก ก็ต้องพยายามงดเว้นละเลิกครั้งละเล็กคราวละน้อยตามสามารถ ไม่ใช่ตื้อตึงกล้าฝ่าฝืนคำห้าม ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าศาสนาห้าม จะกลายเป็นพุทธศาสนิกชนแนว ๕ เข้ามาบั่นทอนทำลาย ส่วนที่แนะนำให้ปฏิบัติตาม ก็พยายามอบรมบ่มนิสัยตามไปอย่างเต็มเตี่ยว โดยยึดหลักทางสายกลางที่เรียกว่าทาง ๘ อย่าง คือเริ่มอบรมแต่วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ อันเป็นส่วนศีล เป็นรากฐานรองรับคุณธรรมชั้นสูงต่อไป ฝึกฝนอบรมหัวข้อศีลเหล่านี้ จนเป็นคุณปกติประจำอัธยาศัยแล้ว จึงจะเป็นเหตุอบรมเพียรชอบ ระลึกชอบตั้งใจชอบอันเป็นส่วนสมาธิ ให้ตั้งมั่นบริสุทธิ์ แล้วบรรลุถึงความดำริชอบ เห็นชอบอันเป็นชั้นปัญญา คุณธรรมสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อยังไม่สามารถบรรลุคุณธรรมชั้นสูง เพราะคุณธรรมชั้นต่ำยังหย่อน ก็อย่าด่วนลงโทษตนเองว่าบารมียังน้อย ต้องอาศัยความพยายามบากบั่นปฏิบัติโดยไม่ถอยหลัง จะเป็นการเพิ่มวาสนาบารมีให้มากขึ้นตามลำดับ หากคุณธรรมชั้นสมาธิ ปัญญา ยังไม่สามารถบรรลุถึงได้ ก็จงอบรมชั้นศีลจนเป็นคุณธรรมประจำใจไว้ให้ได้ อย่าให้มีศีลแต่เพียงคอยสมาทานเท่านั้น ต้องรักษาองค์ศีลที่สมาทาน จนเป็นศีลขึ้นในสันดานประจำทุกอิริยาบถ ปฏิบัติได้เช่นนี้ จึงจะเป็นพุทธศาสนิกชนสมที่พระพุทธองค์ต้องการ เพราะบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอน

การกระทำกิจการไร ๆ ก็ตาม ถ้าขาดความตั้งใจจริงบากบั่นพยายามอดทนเสียแล้ว ย่อมไม่ถึงผลสมความตั้งใจได้ ยิ่งการประพฤติตนตามคำสอนของพระศาสนานี้ เหมือนพายเรือทวนน้ำ ล้วนแต่เป็นคำสอนฝืนความรู้สึกนึกชอบของประชาชนทั้งหลายอย่างอบายมุข มีดื่มสุราเมรัย เล่นการพนันเหล่านี้ ชาวบ้านชาวเมืองหลงใหลใฝ่ฝันว่าสนุกสนานรื่นเริงร่ำรวยเร็ว ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยมาก ฝ่ายพระศาสนากลับสอนว่า เพราะความโลภอยากได้ทรัพย์เกิดขึ้นบังสติปัญญา ทำให้เห็น

แต่ทางถูกทางได้ไม่เห็นทางเสีย ครั้นเสียก็ขอแก้ตัว คือเล่นซ้ำใหม่ มีแต่จะสิ้นเปลือง ต้นทุนหาย ปลายทุนหด ตลอดบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา ก็พลอยสูญเสียเพราะโทษอบายมุขทั้งนั้น เท่ากับตกหล่มยิ่งดิ้นรนยิ่งจมหนักลงอีกจนมิดตัว ต้องอาศัยความเชื่อถือตามเหตุผลของพระศาสนา พร้อมทั้งใช้สติปัญญาใคร่ครวญให้ถ่องแท้แน่นอน จนมั่นใจไม่คืนคลาย จึงจะประสบคุณธรรมเป็นผลสำเร็จได้สุขกายสบายใจอย่างแท้จริง

ขอเล่าตัวอย่างแก้ง่วงสักเรื่อง ๑ ว่า ศิษย์มาลาอาจารย์ที่ตนอาศัยอยู่แต่เล็กแต่น้อย เพื่อกลับบ้านช่วยบิดามารดาทำมาหากิน ขอของดีไว้ประจำตัวสักอย่าง อาจารย์จึงบอกคาถาให้ท่องจำว่า **นะ โม พุท ธา ยะ** ให้ภาวนาประจำใจไว้ทุกกิจการจะเป็นสิริมงคลทำมาค้าขึ้น ศิษย์นั้นจากไปนาน ๔-๕ ปี จึงกลับมาเยี่ยมอาจารย์ สรรเสริญคาถาที่ให้ไปนั้น เขาใช้ภาวนาติดใจอยู่เสมอ ทำให้ร่ำรวยทำมาค้าขึ้นดีมาก อาจารย์อยากจะสอบดูว่าเป็นคาถาอะไรแน่ จึงให้ว่าให้ฟัง ศิษย์จึงกล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า **นะ โม พุท ธา แยะ** เมื่ออาจารย์ได้ฟังเช่นนั้นก็เอะใจ ครั้นจะค้านว่าผิดก็จะทำให้เสียกำลังใจคลายความยึดมั่นของศิษย์ จึงกล่าวอนุโมทนาตาม เพื่อไม่เสียกำลังใจว่า "เอ้อ นะโมพุทธาแยะ นี้เป็นคาถาตัวเมีย ยังศักดิ์สิทธิ์ดีถึงเพียงนี้ ถ้าว่า นะ โม พุท ธา ยะ ซึ่งเป็นคาถาตัวผู้ จะยิ่งวิเศษอีกหลายสิบเท่า" ท่านเจ้าหยุดพัก ปล่อยให้ผู้ฟังหัวเราะคิกคักตามสบาย

"เรื่องนี้ก็อยู่ที่ว่ามีความเชื่อมั่นคงเป็นหนึ่งแน่ เพียงการรวมกำลังของใจได้ชั่วคราว อย่างพวกขนของหนีไฟไหม้กำลังดกดะลึงกลัวไฟ ของนั้นจะหนักหรือใหญ่โตเพียงไรไม่นึกถึง มุ่งแต่จะขนหนีให้พ้นไฟไหม้เท่านั้น จึงรวมกำลังเป็นจุดเดียวเกิดพลังขึ้นแวบหนึ่งให้แบกหามไปได้ลำพังคนเดียว ครั้นถึงคราวขนกลับ กำลังใจไม่สามารถรวมกันได้เช่นนั้นอีก จึงเกิดความอ่อนแอต้องช่วยกันหลายคน" คุณลุงสนับสนุนท่านเจ้า

"นี่ก็เป็นผลของการรวมตัวแห่งอิทธิบาท คือพลังแห่งความสำเร็จในสิ่งไม่เหลือวิสัยนั่นเอง และการใช้พลังนี้ ก็ต้องใช้ให้เหมาะกาลเวลา คือใช้ได้เฉพาะกาลปัจจุบันเท่านั้น ผ่านพ้นไปเป็นอดีตล่วงแล้ว หรือที่ยังไม่เกิดมาถึง ก็ใช้ไม่ได้ประโยชน์ เพราะจังหวะของประโยชน์ผ่านล่วงเลยพ้นไปแล้วบ้าง ยังไม่เกิดมาถึงบ้าง ทำนองตารางสอนวิชาในห้องเรียนของนักเรียนทั้งหลายที่กำหนดให้เรียนวิชาเวลาละ ๑ วิชา หมดเวลาแล้ว ถึงวิชาใหม่ ก็เรียนวิชาใหม่ คือเรียนเฉพาะวิชาปัจจุบันที่ตารางสอนกำหนด ทางพระศาสนามุ่งให้ทุ่มเทสติปัญญาพิจารณา รีบจัดทำกิจการที่กำลังถึงอยู่เฉพาะหน้าให้สำเร็จเรียบร้อย ทันกาลเวลาอันเป็นปัจจุบัน ทุกกิจการ ถ้าไม่จัดทำให้ทันกาลปัจจุบัน มัวผลัดวันประกันพรุ่ง เวลาปัจจุบันก็จะเคลื่อนพ้นไปเป็นเวลาของอดีตล่วงพ้นแล้ว จะไปตามแก้ไข หรือจะหน่วงเหนี่ยวไม่ให้ผ่านพ้น ย่อมไม่เป็นวิสัยของใครจะกระทำได้ ท่านจึงสอนว่าอย่าส่งใจไปพะวงถึงกิจการที่ผ่านพ้นไปแล้วเลย เสียกำลังใจเปล่า มุ่งกระทำแต่กิจการที่เกิดอยู่เฉพาะหน้าปัจจุบันบัดนี้ดีกว่า เป็นความถูกต้องอย่างที่สุด เท่ากับลูกไก่กำลังอยู่ในกำมือ

ถ้ามัวแต่พะวงสงกา เสียดายอาลัยรักถึงเหตุการณ์ที่ผ่านพ้นไปแล้วนั้น อย่างติดอกติดใจ ชื่อว่าเสียประโยชน์ไปเปล่าทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายปัจจุบันก็จะไม่เป็นอันกระทำให้เต็มสติกำลัง เพราะมัวพะวงถึงส่วนที่พ้นไป ถึงจะทำก็อย่างท้อแท้อ่อนแอ ได้ครึ่งเสียครึ่ง ฝ่ายที่ผ่านพ้นไปแล้วนั้นเห็นได้ง่ายว่าไม่ได้ประโยชน์อะไรขึ้นมาเลย เหมือนเหตุการณ์วันนี้ย่อมดีกว่าเมื่อวานนี้ ส่วนที่ยังไม่มาถึงเรียกว่าอนาคตนั้น ถ้าพะวงสนใจมาก ถึงกับต้องอาศัยการทำนายทายทัก ก็เท่ากับเป็นการเจ็บเสียก่อนเป็นไข้ หรือหมายน้ำบ่อหน้า เป็นการเพ้อฝัน สร้างวิมานในอากาศ เสียกำลังใจไปโดยใช่เหตุ

ที่ท่านสอนให้ใช้สติปัญญาพิจารณาจัดทำแก้ไข เหตุการณ์เฉพาะในปัจจุบันมิใช่สอนให้ปล่อยทิ้งไปไม่เอาใจใส่เสียทีเดียว เป็นการหมดเวลาในตารางสอนชั่วคราว ถึงเวลาในตารางสอนเวียนมาถึงใหม่ ถ้าเป็นเหตุการณ์ใกล้เคียงเกี่ยวเนื่องกัน ก็ชื่อว่าได้เคยผ่านการเริ่มต้นมาแล้ว การจะกระทำเหตุการณ์นั้นต่อไป ย่อมสะดวกง่ายขึ้น เมื่อได้พยายามจัดอารมณ์ของตนให้ดำเนินตามตารางสอนประจำตัวได้เอง แล้วจะได้ไม่วุ่นวายใช้สติปัญญาคลุกคละปะปนจนจะคิดนึกอะไรแทบไม่ออก เพราะอารมณ์ไม่มีระเบียบผิดกาลเทศะ การจะใช้สติปัญญาพิจารณา ก็ต้องใช้ไปตามระเบียบตามกาลเทศะ จะหายความหนักใจ เพราะรู้จักปล่อยวางพักงานเป็นระยะ ๆ ไม่ใช่หิ้วอยู่ตลอดไป" ท่านเจ้าพักระยะหนึ่งแล้ว เอ่ยถามข้าพเจ้าว่า "วิธีการแก้ที่ตัวตามปรารภกันมานี้ยังติดใจสงสัยอะไรอีกบ้างไหม ถามเสีย เก็บสงสัยไว้มากไม่ดีนะ"

"เป็นพระคุณอย่างยิ่งเจ้าค่ะ แต่หนูเข้าใจว่า การแก้ที่ตัวนั้นก็คือให้แก้กรรมของตนใช่ไหมเจ้าคะ" ข้าพเจ้าประนมมือถามด้วยความนอบน้อม

"การแก้ที่ตัว ก็ได้แก่คอยแก้กรรมที่ตนทำไว้ ถ้าเป็นกรรมบาป ก็ให้แก้ด้วยวิธีงดเว้นละเลิกเสียแล้วกลับทำกรรมบุญต่อไปใหม่ ไม่ใช่แก้กรรมบาปที่ทำไว้แล้วให้หมดไปสูญหายไป ด้วยเพียงการทำกรรมบุญแทนเป็นการชดใช้ บาปบุญจะลบล้างกันมิได้เลย ชีวิตของคนเราอยากจะเปรียบเหมือนสร้อยคล้องคอ เมื่อทำบุญคราวหนึ่งก็เท่ากับสร้างสร้อยด้วยทองคำขึ้นข้อหนึ่ง ทำบาปคราวหนึ่ง ก็เท่ากับสร้างด้วยตะกั่วข้อหนึ่ง คล้องกันไปเป็นสายยาวสั้นแล้วแต่อายุ เมื่อพิจารณาดูถ้าสร้อยเส้นนั้นมีทองมาก ราคาย่อมสูงมีผู้ต้องการ ถ้ามีตะกั่วมาก ย่อมหมดราคา หาผู้ต้องการยาก ถ้าทองคำกับตะกั่วมากพอ ๆ กันก็อยู่ในสถานกลาง ถึงกระนั้นก็อดที่จะถูกตำหนิว่ามีตะกั่วปนอยู่ไม่ได้

จึงเป็นกิจกรรมสำคัญของชาวพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่จะต้องศึกษาอบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตน อันเนื่องด้วยการประพฤติปฏิบัติตามแนวสวากขาตธรรม อย่าให้เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่เคารพบูชาก็เพื่อเป็นตัวอย่าง

ชวนให้ดำเนินตาม เพราะท่านเป็นเพียงผู้บอก ผู้ชี้ทาง เหมือนเขียนแผนที่ชีวิตไว้ให้เห็นชัดเจนเท่านั้น ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวเราทั่วไป มีหน้าที่ต้องดำเนินชีวิตไปเหมือนกันหมด ถ้าลำพังสติปัญญาของชาวเราเท่านั้น ก็ไม่สามารถค้นคว้าแนวทาง ควรดำเนินชีวิตในทางที่ดีที่ชอบได้เหมาะสมตลอดไป เมื่อมีบุญได้อาศัยสติปัญญาของพระพุทธองค์ ที่ทรงค้นคว้าไว้เป็นการเรียนลัดไม่ต้องเสียเวลาค้นคว้าเอง อาศัยพระพุทธปรีชามาเพิ่มเติมสติปัญญาของชาวเราเหล่าปุถุชน ด้วยวิธีการแก้ที่ตัว คืออย่าสนใจดูความเป็นไปของคนอื่นจนลืมตัว พยายามตรวจตราชีวิตของตนเองให้มากทุกอิริยาบถ เห็นว่ากำลังดำเนินชีวิตไปในทางผิดศีลธรรม มีนิยมเล่นการพนัน ดื่มสุราเมรัย ประพฤติผิดในกาม ฉ้อโกงปล้นจี้ เหล่านี้จงแก้ที่นิสัยตนเอง ด้วยพยายามละลดงดเลิกเสีย คราวละเล็กครั้งละน้อยทุกวัน เดือน ปี เจริญอายุมากขึ้นเพียงใดจงแก้ที่ตัวให้บุญเจริญขึ้นตามจำนวนอายุเพียงนั้นอย่ามีทิฏฐิมานะถือตัวว่าเป็นผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนก่อนเด็ก แล้วสร้างแต่กรรมบาปเป็นสร้อยตะกั่ว อวดลูก อวดหลาน ด้วยความสำนึกหลงผิดอยู่เลย จะเท่ากับอบรมลูกหลานให้เลวทรามต่ำช้า ติดนิสัยชั่วของบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ไว้ครองตระกูล ตลอดประเทศชาติ ลูกหลานต่างจะตำหนิวิธีการอบรมตนของผู้ใหญ่อย่างหมดความเคารพนับถือสืบไป หนู ศ. คงเข้าใจตลอดแล้วนะ" ท่านเจ้าพักด้วยการถามข้าพเจ้า

"เป็นความกรุณาอย่างมาก ที่บรรยายเนื้อความแก้ที่ตัวนี้ทำให้มีความเข้าใจได้ดีมากเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าประนมมือตอบตามเคย

"พ่อชา เตรียมรถเพื่อนำท่านเจ้ากลับวัด พร้อมแล้วเจ้าค่ะ" คุณป้าเรียนให้ทราบเมื่อเห็นเวลาใกล้เพล

"หนู ศ. ถวายคำชมเสียอิ่ม ถึงวัดแทบไม่ต้องฉันเพลก็ได้ แต่อย่าให้เก่งเพียงพูด ต้องทำดีแก้ที่ตัวให้เก่งได้ตามพูดด้วยกันทุกคนนะ" ท่านเจ้าเตือนครั้งสุดท้ายแล้วอำลากลับวัด

๓๓. ญาติ

วันเกิดของคุณป้าปีนี้ กระทำอย่างประหยัด และสะดวกหลายประการ คือ จัดอาหารสำหรับใส่บาตรพระภิกษุสามเณรเกินจำนวนอายุ ๑ รูป แต่จัดให้มีจำนวนมากฉันได้เต็มอิ่มทั้งหวานทั้งคาว เมื่อเสร็จการใส่บาตรแล้วจัดอาหารอีกชุดหนึ่งเป็นพิเศษเพื่อนำไปถวายท่านเจ้าที่วัด

เมื่อถึงวัดพร้อมกันเข้าไปกราบนมัสการ ท่านเจ้าเตรียมด้อนรับอยู่พร้อมแล้ว เพราะพี่ชาตรีแจ้งข่าวให้ทราบไว้ก่อน ครั้นทำพิธีถวายรับพรอนุโมทนารับน้ำพุทธมนต์เรียบร้อย มีเวลาอีกนานกว่าจะถึงเวลาฉันเพล คุณป้าได้ปรารภถึงการทำบุญฉลองคล้ายวันเกิดของท่านเจ้าที่จะครบ ๕ รอบในปีนี้ว่ามีกำหนดรายการบำเพ็ญกุศลหรือยัง อยากทราบล่วงหน้าแต่เนิ่น จะได้คิดหาของถวายเป็นที่ระลึกได้ถูกใจ

ท่านเจ้าแจ้งให้ทราบความปรารถนาของท่านว่า สุดแล้วแต่คณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์จะหารือกัน เริ่มดำเนินงาน อาตมาขอเพียงว่า อย่าให้เอิกเกริกใหญ่โตสิ้นเปลืองทุนรอนมากนัก จนกลายเป็นตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ แต่ได้ยินว่าพวกลูกหลานอยากให้มีมหรสพถึงขนาดโขนหลวงร่วมฉลองในงานนี้ด้วย ออกจะมากความ เกินงามอยู่สักหน่อย

"ความประสงค์ของพระคุณเจ้าเหมาะสมดีแล้ว ธรรมดาที่มีงานฉลองสมโภชอายุหรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ก็ตาม จัดให้มีมหรสพ โขน ละคร ลำตัด ต่าง ๆ นั้น เป็นที่สนุกสนานเบิกบานแก่ผู้ชมเท่านั้น ตัวเจ้าภาพเองไม่มีเวลาได้ชมกับเขาเลย เพราะมัววุ่นอยู่แต่การต้อนรับ การเลี้ยงดู และดูก็ไม่จำเป็นอะไรนัก นอกจากอุดหนุนพวกมหรสพเจ้าค่ะ" คุณป้ากราบเรียนถวาย

"อันที่จริงเรื่องสนุกสนานมหรสพต่าง ๆ นี้ เป็นเรื่องของชาวบ้านโดยตรง ไม่ควรนำมาพัวพันกับพระเจ้าพระสงฆ์ แต่ก็ด้วยเจตนาดี อยากให้เป็นเรื่องอึกทึกครึกโครม ในงานของผู้ที่ตนเคารพนับถือ จะจัดทำกันอย่างเงียบ ๆ ตรงไปตรงมา มุ่งแต่หลักงานกันจริง ๆ ส่วนเรื่องประกอบไม่คำนึงถึง คิดดูอีกแง่หนึ่ง เหมือนศิษยานุศิษย์ขาดความเคารพนับถือไม่จัดงานให้สมศักดิ์ศรีตามความนิยมทั่ว ๆ ไป ผมคิดว่าพระคุณเจ้าเฉย ๆ วางตัวเป็นกลางไว้ก็แล้วกัน การจัดดำเนินงานต่าง ๆ ปล่อยให้เป็นเรื่องของศิษยานุศิษย์เขาตกลงจัดกันเอง ข้อสำคัญอย่าให้ลูกหลานรวบอำนาจจัดเอาตามใจชอบฝ่ายเดียว ไม่ฟังเสียงศิษยานุศิษย์อื่นเขาบ้าง จะขาดความกลมเกลียวต่อกันและกัน งานมงคลจะกลายเป็นอัปมงคลไป เคยมีตัวอย่างมามากรายแล้ว" คุณลุงเสนอความเห็นต่อ

"กระผมเคยให้ความเห็นแก่พวกหลานของพระคุณเจ้ามาแล้วในเรื่องจัดงานครั้งนี้ แต่ส่วน

มากเขาก็อ้างว่าเป็นลูกหลานต้องมีเสียงมากกว่าฝ่ายอื่น พวกเขาต้องเป็นกำลังจัดงานให้เต็มที่ ศิษยานุศิษย์อยากร่วมกำลังด้วยก็เชิญได้ไม่ขัดขวางอย่างไรเลย" พี่ชาดรีแถลง

"**อย่าไปฟังเสียงลูกหลานนักเลย** ความเป็นอยู่ของอาตมาทุกวันนี้ กำลังอุปการที่ได้รับความสุขสบายอันสำคัญนั้น มาจากศิษยานุศิษย์ผู้เคารพนับถือฝ่ายอื่นแทบทั้งนั้น ฝ่ายลูกหลานนั้นหายาก นอกจากเขาต้องการพึ่งพาอาศัยเรา เช่นฝากให้ลูกหลานเข้าอยู่ในปกครอง ช่วยเลี้ยงดูให้ที่อยู่ที่กินบ้าง ฝากให้ช่วยนำเข้าโรงเรียนบ้าง ช่วยอนุเคราะห์ฝากทำงานบ้างเหล่านี้ เขาจึงจะมาพินอบพิเทาบางรายไม่ทันคุ้นกันเพียงไรนัก ก็มาทำเชิงสนิทสนม แกมบังคับให้ต้องช่วยเหลือเพราะเป็นลูกหลานว่านเครือ ครั้นบอกความขัดข้องไม่รับรองตามคำร้องขอ เพราะที่อยู่ที่กินคับแคบอดอยากทั้งไม่มีเวลาอบรมคอยควบคุมดูแลใกล้ชิด เพราะภาระธุระมีประจำอยู่มาก" ท่านเจ้าหยุดชะงักการสนทนา เพราะมีผู้มากราบนมัสการอาราธนาบังสุกุลอัฐิบุรพชนเดี๋ยวนี้ จึงต้องขอตัวไปฉลองศรัทธาเขาก่อน และกำชับว่าอย่าเพิ่งกลับ เดี๋ยวจะมาสนทนาต่อ เพราะวันนี้กำลังว่าง

สัก ๓๐ นาที ท่านเจ้ากลับมาสู่ที่ประชุมใหม่ เล่าให้ฟังว่า เจ้าภาพเป็นศิษย์บวชเรียนเพียง ๑๕ วันเท่านั้น พรุ่งนี้จะต้องเดินทางไปต่างจังหวัด จึงหาเวลามากราบลาอัฐิบุรพชนและกราบนมัสการพระอุปัชฌาย์ของตน นอกจากนี้ ยังบริจาคทุนบำรุงนิธิของวัดในส่วนปฏิสังขรณ์อีก ๑,๐๐๐ บาท ออกจะดีกว่าลูกหลานตั้งหลายคนเสียด้วยซ้ำ ลูกหลานบางรายชอบแช่งตัวเองเป็นการป้องกันตัวอยู่เสมอ เช่น ค้าขายได้กำไรพอตัว ก็กลบเกลื่อนว่าได้เพียงเล็กน้อย คอยถ่อมตนปดตัวเองอยู่ตลอด จึงไม่ร่ำรวยเป็นหลักฐานดังปรารถนา

"นายคนนี้เป็นนายทหาร บวชพรรษาเดียวกับผม แต่บวชไม่เต็มพรรษา" พี่ชาดรีรับรองขึ้น

"อยากทราบเรื่องลูกหลานต่อเจ้าค่ะ" คุณป้าประนมมือขอร้อง

"เรื่องก็ไม่มีอะไรมากมายนัก นอกจากเขาเห็นว่าเราเป็นผู้ใหญ่ มีชื่อเสียง เขาจึงต้องการอาศัยพึ่งพาเรา สมัยก่อน ๆ ยังเป็นเด็กไม่มีชื่อเสียงแม้เป็นญาติบ้านเรือนอยู่เคียงกัน ก็เกือบจะไม่รู้จักกัน หาญาติพี่น้องได้ยาก เดี๋ยวนี้เอากระบุงโกยก็ไม่หมด แต่ชนิดพึ่งพาอาศัยอย่างเห็นอกเห็นใจกันบ้าง ดูก็น่าอนุเคราะห์ ส่วนมากมักมุ่งแต่ประโยชน์ของเขาเป็นสำคัญ ชอบยัดเยียดให้รับเลี้ยงดูด้วยอ้างแต่ว่าเป็นลูกเป็นหลาน ยามเขายังไม่มีธุระจำเป็น มองหาลูกหลานไม่เห็น พอลูกหลานจะหาที่เรียนต่อชั้นสูงเป็นต้น จึงต่างก็นำมากราบกรานถวายให้เป็นลูกเป็นหลาน เฆี่ยนตีสั่งสอนได้ไม่ต้องเกรงใจ ถวายเป็นสิทธิ์ขาดตลอดบวชเรียนทีเดียวทำเป็นเหมือนว่าเรามีหน้าที่ต้องรับรองเลี้ยงดูลูกหลานให้เขาโดยตรงฉะนั้น ยามปกติแล้วเห็นหน้าได้ยากเต็มที

ครั้นแจ้งว่าที่อยู่คับแคบ อาหารการกินก็มักอดอยาก การควบคุมดูแลความประพฤติก็ไม่มีเวลา เขาก็มักปากหวานกลับรับรองให้ความมั่นใจว่า ที่คับแคบไม่เป็นไร พอเลือกหัวนอนได้ก็พอแล้ว อาหารการกินก็จะพยายามส่งเสียไม่ให้เดือดร้อน ลูกหลานคนนี้เป็นคนเฉลียวฉลาด ว่านอนสอนง่าย ไม่มีนิสัยเกเร

แต่พออยู่ไป ๆ ได้แสงไฟฟ้าอบผิวบ้าง รับทานน้ำประปาล้างท้องบ้าง ชวนให้หลบเลี่ยงหน้าที่การงาน ตลอดเกียจคร้านการเรียน ชอบเที่ยวเตร่ งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้ ทำเป็นผู้ดีชนิดเหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ พอไม่ได้รับทานจนเต็มอยาก ได้ที่หลับนอนคับแคบ ไม่มีไฟฟ้าสว่างเพียงพอก็มักส่งข่าวฟ้องพ่อแม่หาว่าไม่ได้รับความเอาใจใส่ ต้องอด ๆ อยาก ๆ ตรากตรำทำงานมาก แทนที่พ่อแม่จะไต่ถามสอบสวนหาความจริง กลับเชื่อฟังแต่คำฟ้องของลูกหลาน ลืมคำพูดเดิมเสียสิ้น ยิ่งลูกหลานทำผิดถูกลงโทษ ก็กลับให้ท้ายลูกหลานว่าได้รับความทารุณเกินควร เรื่องที่เคยยกยอปอปั้นให้เป็นเจ้าพระเดชนายพระคุณแต่เดิมนั้นหมดสิ้นไปแล้ว เหลือแต่ถูกใส่ความว่าเหี้ยมโหดทารุณลูกหลานเขาด้วยประการต่าง ๆ เท่านั้น ที่เคยรับปากจะช่วยส่งเสียนั้นลืมเสียเถิดไม่ต้องหวัง ถึงคราวมาเยี่ยมลูกหลานก็มีแต่คำพูดป้อยอเป็นของกำนัล ส่วนลูกหลานก็มักหาโอกาสแอบไปยัดเยียดให้ได้ ยิ่งเมื่อลูกหลานกระทำความผิดคิดร้าย ถึงลักขโมยสอบสวนเป็นความจริง กลับมาขอร้องให้เราทำความผิดต่อหน้าที่เรา เพื่อช่วยลูกหลานของตนให้พ้นผิด ครั้นบอกว่าช่วยไม่ได้ก็กลับพาโลว่าเรื่องเท่านี้ก็ช่วยไม่ได้ เหมือนกับไม่ใช่ลูกหลานญาติพี่น้อง ชอบเห็นแก่ตัวเองจัดอยู่เสมอไป ไม่ได้นึกถึงอกเขาอื่นบ้าง คอยแต่จะให้คนอื่นพะนอตามใจตนเองฝ่ายเดียวเท่านั้น"

ก็เมื่อเห็นลูกหลานอดอยากปากแห้งบางวันบางเวลา ถูกทรมานทำงานหนัก บางครั้งบางคราวตามคำฟ้องแล้ว ทำไมจึงยังยอมให้ลูกหลานทนอยู่ต่อไป ไม่ลาออกไปเสียเล่า มิเป็นการทนให้ลูกหลานถูกทรมานต่อไปนาน ๆ หรือ

ยิ่งที่รับฟ้องจากลูกหลานว่าอดอยาก ที่อยู่คับแคบนั้น ถ้าได้มาเห็นความจริงแล้ว จะกลับรู้สึกอับอายขายหน้าลูกหลานอย่างน่าหัวเราะเสียอีก ที่ไม่ต้องรับทานน้ำพริกถ้วยเดียว เหมือนเมื่ออยู่ที่บ้านเดิม มีหมูเห็ดเป็ดไก่แทบทุกเวลา ที่อยู่ก็เป็นตึกใช้ไฟฟ้ามีน้ำประปาอาบกิน ดีกว่าเคยอยู่พื้นกระดานฟาก น้ำกินน้ำอาบใช้แม่น้ำ เจ้าลูกหลานขี้ฟ้องสำออยพ่อแม่เช่นนี้ ทำไมพ่อแม่จึงไม่ลากลับ หนีความลำบากไปอยู่บ้านตามเดิมเสียเล่า จะทนลำบากอยู่ทำไม" ท่านเจ้าดูเหมือนสบายใจ ที่ได้ระบายความขมขื่นในใจอย่างยืดยาวออกมาเสียได้บ้าง

"ผมขอรับรองถ้อยแถลงของพระคุณเจ้าทุกประการ เพราะเคยประสบพบเห็นแก่ตัวเองมาแล้ว สมัยยังอุปสมบทอยู่ ล้วนแต่พ่อแม่ชอบถือหางฟังเสียงลูกหลานตนเป็นใหญ่ทั้งนั้น ยิ่งมาถึงสมัยครองฆราวาส ก็ยังหนีทำนองนี้ไม่พ้นอยู่นั่นเอง เพราะญาติเหล่านั้นดูเหมือนจะเห็นเรา

เป็นผู้คอยรับใช้ ต้องคอยให้ความอุปถัมภ์ค้ำชูเขาฝ่ายเดียวเสมอ บางคราวมากู้หนี้ยืมสินยามตกระกำลำบาก ล้วนหมอบราบคาบแก้ว ยกขึ้นเป็นเจ้าพระคุณด้วยประการต่าง ๆ แต่กว่าจะใช้คืนได้แต่ละรายล้วนแต่บิดเป็นเกลียว อ้างขัดข้องจิปาถะ แม้ตั้งหน้าทำมาหาเลี้ยงชีพได้พอสมควรเป็นหลักฐานแล้ว ก็ยังอดมองหาญาติพี่น้องที่จะให้แบ่งเบา เลี้ยงดูลูกหลานของตัวเองตลอดไปอีก ทำนองฉลาดแกมโกง มีกำลังพอจะเลี้ยงดูลูกหลานได้ ด้วยต้องใช้จ่ายเองก็ไม่นำพา สู้ไปฝากฝังแกมบังคับให้เขาอื่นต้องอุปถัมภ์ลูกหลานแทนตน หากยากจนค่นแค้นจริง ๆ ก็พอทนอนุเคราะห์กันได้ ทั้งลูกหลานก็มีนิสัยขยันขันแข็งหมั่นศึกษาเล่าเรียน มีน้ำใจกตัญญูกตเวที ไม่มือไวใจเร็วอย่างนี้ไม่น่าเสียดายน้ำพักน้ำแรงเลี้ยงดูนัก จะเป็นลูกหลานว่านเครือหรือไม่ก็ตาม ยินดีอนุเคราะห์ฐานเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ที่เคยพบปะมาแล้วนั้น ชั้นต้นก็พรรณนาคุณสมบัติลูกหลานเป็นอย่างดีเลิศทุกคน แต่พออยู่ไป ๆ ได้ไฟฟ้าอาบแสง กินน้ำประปาล้างท้องอย่างพระเดชพระคุณเล่ามาแล้วไม่ช้านาน กลับทิ้งนิสัยเก่าเสีย กลับนิยมชมชอบนิสัยจิ๊กโก๋จิ๊กกี๋ไปตามพาลชนอย่างนิยมชมชอบ ไม่ลืมตาดูส่วนดีงามของคนอื่นเสียเลย" คุณลุงผ่อนบรรยายลง

"นิ่งฟังเหตุผลเรื่องราวของญาติพี่น้องทั้งฝ่ายท่านเจ้า ทั้งฝ่ายคุณผู้ชาย คงรวมใจความได้ว่า ชั้นต้นต่างยกย่องคุณความดีลูกหลานของตนอย่างน่าจับใจ ครั้นอยู่ไป นิสัยเดิมมักกลายเป็นลักษณะพาล ซึ่งลามปรามไปถึงผู้ใหญ่ผู้หูเบาหลงเชื่อฟังแต่คำปรับทุกข์ของลูกหลานตน พลอยทำให้ผู้ใหญ่แตกญาติขาดมิตรมาเสียนักต่อนักแล้ว เพราะหูเบาเชื่อง่าย เรื่องนี้ชาวเราผู้ใหญ่จะต้องหูหนักอย่าเชื่อลมปากใครง่าย ๆ ต้องฟังหูไว้หูให้สมกับที่ธรรมชาติสร้างหูไว้ให้สองข้าง จึงจะคบค้าสมาคมให้เป็นญาติกันจริง ๆ ได้" คุณป้าเผยความรู้สึกสู่ที่ประชุมบ้าง

"ดีแล้วเมื่อปรารภถึงเรื่องญาติ ก็อยากถือโอกาสเล่ามูลเหตุเดิมสู่กันฟังเสียด้วย" ท่านเจ้าเปิดโอกาสต่อ

"ขอความกรุณา อธิบายโดยเร็วเถิดเจ้าค่ะ เวลาจวนเพลแล้ว จะไม่ได้ข้อความละเอียดชัดเจน" ข้าพเจ้าประนมมือขอร้อง

"คุณชาตรี เคยเล่าเรียนมาแล้ว ช่วยอธิบายให้น้องฟังบ้างซิ" ท่านเจ้าหันไปสอบพี่ชาตรี

"ผมทิ้งมา ๒-๓ ปีแล้ว ผิดถูกบกพร่องประการใดโปรดท้วงติงด้วย ก่อนอื่นควรทราบว่าคำว่า ญาติ ในทางหลักพระศาสนาเป็นภาษาบาลี อ่านว่า ญา–ติ. เมื่อเป็นเสียงไทยเรา จึงนำคำว่าตินั้นเป็นตัวสะกดอ่านว่าญาติ (ญาด) มีความหมายตามตัวอักษรว่า "รู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน" การที่จัดเป็นประเพณีให้นับถือบุคคลตามเชื้อสายโลหิตทั้งฝ่ายบิดา ฝ่ายมารดา ว่าเป็นญาติ พวกเดียวกันนั้น คิดว่าเพื่อให้มีวิธีการรู้จักว่าใครบ้างเป็นพวกเดียวกับตน จะได้คบค้ากันไว้ สำหรับช่วยร่วมแรงร่วมใจทำมาหากิน หรือป้องกันศัตรูผู้มารบกวน ใครที่รู้จักกันว่าเป็นญาติ ควรต้อง

รักแรงแข็งขอบกลมเกลียว คอยช่วยป้องกันศัตรู คอยช่วยเหลือกิจการใหญ่โตให้สำเร็จ จึงจะเรียกว่าญาติสมชื่อ และการที่จะนับถือว่าใครเป็นญาติกันบ้าง ก็นับถือจากความเกี่ยวข้องทางสายโลหิตของมารดา มี ตา ยาย พี่ ป้า น้า ลุง เป็นต้น สายหนึ่ง เรียกว่าญาติฝ่ายมารดา การเกี่ยวข้องทางฝ่ายบิดา เช่น ปู่ ย่า ลุง ป้า อา เป็นต้นสายหนึ่ง เมื่อสืบสาวราวเรื่องว่ามีสายโลหิตสัมพันธ์เกี่ยวข้องตามสายเลือดกันแล้วก็นับว่าเป็นญาติกันทั้ง ๒ สาย จะนับต่อลงมาถึงหลาน เหลน โหลน ลื้อ อย่างไรก็ยังเป็นญาติอยู่นั่นเอง และเพื่อให้มีญาติพวกเดียวกันเพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น จึงพลอยนับถึงหญิงชายผู้เข้ามาเกี่ยวดองเป็นเขยสะใภ้อีกด้วย"

ตามหลักที่ท่านกำหนดจำนวนญาติว่า ๗ ชั่วโคตรนั้น ก็คือนับตัวเราเป็นหนึ่ง นับขึ้นไปบิดามารดา ๑ ปู่ย่าตายาย ๑ ปูทวดย่าทวด ๑ เป็น ๓ ชั้น นับลงมา ได้แก่ ลูก ๑ หลาน ๑ เหลน ๑ อีก ๓ ชั้น ตัวเราอีก ๑ จึงรวมเป็น ๗ ชั่วโคตร แต่เมื่อยังติดต่ออนุเคราะห์สงเคราะห์กันอยู่ถึงจะกระจายออกไปเป็นเหลน โหลน ลื้อ อีกกี่ต่อก็ตาม ยังนับว่าญาติอยู่นั่นเอง นี่เรียกว่าญาติทางสายโลหิต เพื่อรู้ว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน ไม่ใช่คนอื่น

ส่วนญาติอีกประเภทหนึ่ง เป็นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตามคำบาลีว่า วิสฺสาสา ปรมาญาตี ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่งนี้ พระพุทธองค์ทรงมุ่งความคุ้นเคย คือความเคารพนับถือซื่อตรง จงรักภักดีแบบมิตรแท้ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการป้องกันภัยหรือหวังแต่ประโยชน์ต่อกัน ด้วยน้ำใจอันงาม ต่างมุ่งแต่ความสุขสำราญแก่กันและกันโดยส่วนเดียวอย่างนี้ นับว่าเป็นญาติด้วยความคุ้นเคย จึงนำให้เห็นว่าฝ่ายญาติพวกพ้องเดียวกันของพระพุทธเจ้า หมายความกว้างขวางมากกว่าญาติทางสายโลหิตอาจเป็นญาติกันทั้งโลกก็ได้ และญาติฝ่ายความคุ้นเคยนี้จะไม่มีการประทุษร้ายแก่กันและกันเลย เพราะมีคุณธรรม คือ มิตรธรรมประจำใจ

ไม่เหมือนญาติทางสายโลหิต มักจะมุ่งประโยชน์เพื่อตัวเองเป็นใหญ่ ใครจะเดือดร้อนประการไรมักไม่คำนึงถึงจนที่สุดถึงแย่งชิงทรัพย์สมบัติ ฟ้องร้องยังโรงศาล เพื่อรับมรดกเป็นที่น่าอับอายขายหน้า พี่น้องคลานตามกันมาด้วยกันแท้ ๆ น่าจะเอ็นดูนับถือซึ่งกันและกันตามฉันท์พี่น้อง เพราะสายโลหิตแนวเดียวกัน หนักนิดเบาหน่อยก็น่าอภัยกันได้ ถ้ามัวขืนทะเลาะเบาะแว้งกัน ก็เข้าตำราว่าหยิกเล็บเจ็บเนื้อเป็นช่องให้ศัตรูทำลายได้ง่าย"พี่ชาตรีหยุดพัก ทำนองว่าจะมีใครค้านบ้าง ครั้นเห็นเงียบจึงกล่าวต่อ

"เรื่องนี้ ผมเคยลองใคร่ครวญดูแล้ว ดูเหมือนจะเพราะมีสายเลือดอื่นปนเข้ามา เช่น เขยสะใภ้เป็นต้น ธรรมดา พี่ ๆ น้อง ๆ คงจะไม่หวังร้ายกันจริงจังนัก เพราะพี่กันน้องกันตัดกันขาดได้ยาก ส่วนเขยสะใภ้เขาต่างสายเลือดเข้ามา ย่อมมุ่งความสุขเจริญเพื่อเขาเป็นสำคัญ ที่เล่ามานี้เฉพาะบางหมู่บางท่าน ไม่ได้ลงโทษทั่วไป

เป็นธรรมคาอยู่เอง ต่างฝ่ายก็จะเคารพนับถือสักการะบิดามารดาญาติของตนเป็นหลักสำคัญ แต่ควรให้อยู่ในหลักยุติธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นใหญ่ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะคอยเกณฑ์ให้อีกฝ่ายหนึ่งพนอตน ตามใจตนฝ่ายเดียว อย่างนี้ผิดหลักธรรมดา จะเป็นครอบครัวที่ผาสุกสำราญมิได้เลย ผมออกจะพล่ามมากเกินตัวไปก็ได้ ขอพระคุณเจ้าโปรดทักท้วงด้วยเถิด" พี่ชาตรีสารภาพด้วยความเคารพ

"ไม่มีอะไรทักท้วง มีแต่คำชมเชยที่ยังนำความรู้ชั้นนวภูมิมาใช้ได้ดี ขอติงนิดเดียวเท่านั้นว่าอย่ารู้ดีแต่พูด จงประพฤติดีให้ได้ตามคำพูด ความสวัสดีมีชัยอยู่ตรงนี้ และความเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องก็อยู่ที่ทำตาม ไม่ใช่เพียงรู้ เพราะนักรู้ของเราสมัยนี้ นับไม่ถ้วนแล้ว" ท่านเจ้าส่งเสริม แล้วกล่าวความต่อ

"ฉะนั้นผู้เป็นญาติทั้งหลาย จงมุ่งทำนุบำรุงญาติทั้งทางสายโลหิต ทั้งด้านความคุ้นเคยให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นทุกทิพาราตรี เพราะคนเราจะอยู่ในโลกลำพังคนเดียวไม่ได้ มีบางคนอวดทะนงว่าไม่ง้อใครกิน เรามีของเราพอแล้ว นี่ก็คือความคิดของคนบัดซบเท่านั้น ลองคิดดูเพียงแต่จะมุงหลังคาบ้านทำคนเดียวได้ไหม ผ้านุ่งห่มก็ต้องอาศัยซื้อจากพ่อค้าคนอื่นทำทั้งนั้น จะไปธุระทางเรือ ทำไมจึงไม่แจวพายไปเองเล่า คอยโดยสารเรือยนต์โดยสารเขาทำไม จะไปเยี่ยมลูกหลานทำไมไม่เดินไป ยอมขึ้นรถเขาทำไม ที่สุดเสื้อผ้าที่นุ่งห่มทำเองได้หรือไม่ โง่แล้วยังจะแกมหยิ่งอีก นี่แหละเพราะอ่อนการศึกษาเล่าเรียนจากตำรับตำรา จึงมีความคิดเข้าข้างตนเองตามที่ตาเห็นหูได้ยินเท่านั้น สติปัญญาที่จะคิดเทียบเคียงให้กว้างออกไปนั้นไม่มีเลย จึงสักแต่มีรูปร่างเป็นมนุษย์ แต่จิตใจของมนุษย์ช่างโง่เง่าเต็มที่ จึงต้องเสียเปรียบนักศึกษาเขาตลอดไป ขออภัยโทษอย่าหาว่าอาตมาดูหมิ่นถิ่นแคลนปู่ย่าตายายเลย แสดงความคิดตามความรู้ความเห็นที่บวชเรียนได้ศึกษาธรรม-วินัยพอเข้าใจบ้างเท่านั้น"

"ส่วนพวกศิษยานุศิษย์ของอาตมา ถ้าต่างมีความคิดเห็นเพียงครึ่งหนึ่งของคุณชาตรีได้ทั่วกันแล้ว เราก็จะมีญาติทั้งสายโลหิต และทั้งความคุ้นเคยร่วมจัดงานอีกไม่น้อย เรื่องงานทำบุญอายุครั้งนี้ ขอมอบให้คุณชาตรีไปปรับความเข้าใจกับลูกหลานให้ทราบจุดประสงค์ด้วยเถิด เสียงกลองสัญญาณฉันเพลแล้ว ต้องขอตัวฉันเพลก่อน และรอรับทานเพลเสียที่นี่ จะได้มีเวลาสนทนากันนาน ๆ ยิ่งไม่ใคร่ได้พบหนู ศ. อยู่ด้วย คงบ่นว่าไม่มีเรื่องบันทึกบ้างกระมัง" ท่านเจ้าพูดเย้าแล้ว เริ่มฉันเพล.

๓๔. ไหว้ครู

เมื่อท่านเจ้าฉันอาหารเพลเรียบร้อย คณะเรา ๔ คนได้รับเชิญให้รับทานอาหารกลางวันเสียที่วัดจะได้หมดห่วงไม่ต้องรีบกลับบ้าน มีเวลาสนทนาได้นาน ๆ เพราะว่างเว้นการพบปะสนทนาเป็นเวลาแรมเดือน เมื่อเสร็จการรับประทานเรียบร้อยแล้วคุณป้าเป็นฝ่ายนำคำถามขึ้นก่อนว่า

"พวกดิฉันเป็นชาวบ้าน มารับทานอาหารของวัดเช่นนี้ไม่เป็นบาปบ้างหรือเจ้าคะ"

"จะเป็นบาปเป็นกรรมได้อย่างไร มีแต่จะได้บุญอิ่มแปร้เท่านั้นเอง เพราะเป็นของที่หมดภาระจากพระภิกษุสงฆ์แล้ว ถ้าเป็นบาปเด็กศิษย์วัดก็บาปกันแย่ ถึงจะแย้งว่าเด็กศิษย์รับปฏิบัติเป็นไวยาวัจกรอยู่แล้วจึงไม่เป็นบาป ส่วนชาวบ้านก็ทำบุญใส่บาตรเป็นการบำรุงอยู่เหมือนกัน ยิ่งกว่านั้นยังบำรุงด้วยปัจจัย ๔ และอย่างอื่นอีกมาก เช่น สร้างศาลา วิหาร อุโบสถเป็นจำนวนทุนไม่ใช่น้อย ซื่อว่าเป็นผู้ขวนขวายอุปการะเหมือนกัน ยิ่งจะเป็นบุญ ๒ ต่อเสียด้วยซ้ำคือทำบุญใส่บาตรมาต่อ ๑ แล้ว อาหารเหลือยังได้เลี้ยงดูผู้อุปการะอีกต่อ ๑ ดีกว่าปล่อยให้บูดเน่าเสียประโยชน์เปล่า หนู ศ. จะว่าอย่างไร เป็นบาปหรือไม่เล่า" ท่านเจ้ากลับเกณฑ์คำตอบมาที่ข้าพเจ้า

"หนูคิดว่าไม่บาปกรรมอะไรเจ้าค่ะ เพราะเป็นอาหารเหลือจากการบริโภคของพระสงฆ์แล้ว ทิ้งไว้ก็มีแต่จะเสียเปล่า และก็มิใช่แย่งเด็กศิษย์วัดทำให้อดอยาก เพราะยังมีอาหารเหลืออีกมากมาย ทั้งได้รับอนุญาตแล้วด้วย ไม่ได้ลักขโมย" ข้าพเจ้ากราบเรียนตามความเข้าใจ

"เป็นอันเข้าใจกันดีแล้วเรื่องบุญบาป ทีนี้หันมาปรารภเรื่องอื่นกันบ้างเถอะ ใครมีเรื่องอะไรบ้าง" ท่านเจ้าเปิดโอกาส

"กระผมขอเริ่มก่อน" คุณลุงขอร้อง "คือตามที่ได้เห็นในพิธีมงคลต่าง ๆ เช่น จุดเทียนชัย วางศิลาฤกษ์ เปิดอาคาร ร้านค้า ที่เชิญผู้ใหญ่ผู้มีเกียรติมาเป็นประธานในพิธีเพื่อเป็นศิริมงคล พอท่านมาถึง พิธีกรก็มักส่งเทียนชะนวนให้จุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปที่ประดิษฐานไว้ เสร็จแล้วเจ้าของงานก็เริ่มอ่านรายงาน จบแล้วประธานกล่าวตอบบ้าง บางรายไม่กล่าวตอบ ก็เริ่มพิธีเช่นเปิดอาคารร้านค้าทีเดียว เสร็จแล้วขึ้นชมอาคาร หรือถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนาเป็นอันเสร็จงานเพียงนี้"

"กระผมคิดว่า ยังขาดอะไรสักอย่าง ตามธรรมเนียมของชาวพุทธ" คุณลุงพูดถึงตอนนี้แล้วหยุดพักทำนองตรึกตรอง

คุณป้าใจเร็ว คงอยากรู้เรื่องต่อไป จึงเร่งคุณลุงว่า "ยังขาดอะไรก็ว่ามาซิ"

"ขาดการไหว้ครูอย่างไรล่ะ" คุณลุงเปิดเผย

"ไม่ใช่เล่นละเม็งละครอะไรจะได้มีการไหว้ครู ไม่เคยเห็นนี่คุณ" คุณป้ายังไม่หมดสงสัย

"อาตมาก็ยังมืดอยู่เหมือนกัน ลองเปิดเผยให้กระจ่างแจ้งสักหน่อยเถอะ" ท่านเจ้าสนับสนุนคุณป้า

"การไหว้ครูที่กระผมเอ่ยขึ้นนี้ เป็นความคิดใหม่แต่ก็มาจากของเก่านั่นเอง คือลองทบทวนดูพวกมหรสพต่าง ๆ มีโขน หุ่น ละคร ลิเก ลำตัด ที่สุดจะร้องรำทำเพลง ดนตรี ปี่พาทย์ เป็นต้น เหล่านี้ ก่อนที่เขาจะลงมือแสดงลงมือบรรเลง เขาต้องมีการไหว้ครูก่อนเสมอ ดังที่เห็นบ่อย ๆ พวกพิณพาทย์ก่อนจะบรรเลง ต้องขอกำนัลบูชาครูก่อนจึงจะเริ่มบรรเลงได้"

"**วิธีการไหว้ครูเช่นนี้** ไม่ใช่เพียงอ้างเอากำนัลค่าไหว้ครูเท่านั้น แต่เป็นการน้อมระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์วิชาการ ให้ได้มาคุ้มครองรักษาการแสดงต่อไปนี้ จนเป็นที่ชื่นชมยินดีของผู้ชม อย่าให้มีอันตรายอะไรมาขัดขวาง เมื่อได้น้อมใจระลึกถึงคุณครูเช่นนี้ ขวัญย่อมดีมาก ฮึกเหิมเพราะเชื่อว่าครูมาช่วยคุ้มครอง ยิ่งนักต่อยมวยด้วยแล้ว มีวิธีไหว้ครูทั้งท่ารำ ทั้งเศกคาถาหลายอย่างทีเดียว นี่เพียงการเล่นเต้นรำ เขายังมีการไหว้ครู ระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ให้ปกปักรักษาเป็นที่อุ่นใจ ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวไทยเราตั้ง ๙๕ เปอร์เซ็นต์ล้วนเป็นคนนับถือคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยกันทั้งนั้น ครั้นถึงพิธีกรรมทางศาสนา อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ไปร่วมอยู่ในพิธีด้วยแล้ว น่าจะกระทำพิธีไหว้ครูด้วยการสมาทานศีล ๕ เสียก่อนอ่านรายงานเป็นการเตือนอารมณ์ หรือวางรากฐานของใจให้เตรียมระลึกถึงความดีงาม คือตั้งใจงดเว้นตามหัวข้อของศีล ถึงจะไม่มีโอกาสรักษาได้เป็นเวลาเนิ่นนาน เพียงตั้งสติอารมณ์ชั่วขณะหนึ่ง ก็ยังชื่อว่าได้ระลึกถึงความดีงามเป็นศิริมงคลอยู่บ้าง บ่อยครั้งเข้า ก็จะคุ้นใจขึ้นเอง ฟังดูตามเรื่องที่เขาไม่ให้มีการสมาทานศีลนั้น นัยว่าเกรงผู้เป็นประธานจะลำบาก เสียเวลานานดูไม่น่าจะวิตกอย่างนี้เลย การสมาทานศีล เสียเวลาไม่เกิน ๕ นาที จะเป็นศิริมงคลมิ่งขวัญแก่งานเสียด้วยซ้ำ กระผมจึงใคร่ขอร้องเพื่อนชาวพุทธทั้งหลายว่า เมื่อได้อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ไปร่วมในพิธีงานด้วยแล้ว ก่อนจะปฏิบัติงานจงกระทำพิธีไหว้ครูด้วยการอาราธนาศีล ๕ เสียก่อนทุกพิธีไป คิดว่าจะทำให้พิธีนั้น ๆ ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น เพราะเป็นพิธีของผู้ทรงศีลทรงธรรมประจำใจ" คุณลุงจบลงด้วยท่าทางอิ่มใจ

"สาธุ อาตมาสนับสนุนด้วยอย่างเต็มที่ เพราะได้เคยแนะนำมาบ้างแล้ว รู้สึกว่าเจ้าภาพในงานตลอดจนญาติมิตรต่างเห็นชอบไปตามกัน เลยกำชับต่อไปว่า วิธีไหว้ครูด้วยการสมาทานศีล ๕ นี้ ต้องถือเป็นแบบอย่างประเพณีสืบต่อไปทุกงาน จะละเลยทอดทิ้งเสียมิได้" ท่านเจ้าถือโอกาสกำชับให้รับทราบและถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบต่อไป

สมาทานศีลออกเสียงดัง

"เมื่อคุณเริ่มเรื่องไหว้ครู ด้วยการสมาทานศีล ๕ ให้ฟังเช่นนี้ ดิฉันก็พลอยสนับสนุนด้วย แต่ยังอยากเพิ่มวิธีการสมาทานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกสักหน่อยเจ้าค่ะ" คุณป้าเสริมเรื่องต่อ

"เกิดมีกัณฑ์ซ้อนขึ้นมาเช่นนี้ คงไม่มีใครรังเกียจ มีแต่จะคอยให้รางวัลเท่านั้น เชิญคุณนายแสดงซ้อนได้เลย" ท่านเจ้าสนับสนุนด้วยความยิ้มแย้ม

"เจ้าค่ะ ที่พระคุณท่านเปิดโอกาสให้ดิฉันได้พูดแก้ง่วงบ้าง ก็เป็นพระคุณมาก ที่ดิฉันอยากให้เพิ่มวิธีการสมาทานศีลนั้น มิใช่เพิ่มหัวข้อศีลให้มากขึ้นกว่า ๕ ข้อ แต่อยากให้เพิ่มเสียงสมาทานให้ดัง ๆ ทั่วกัน จะได้ฟังกึกก้อง ครึ้มใจในการสมาทาน เป็นการเตือนทั้งส่วนหู ปาก และใจ ไปในตัว ทีเพลงปลุกใจต่าง ๆ เพลงสรรเสริญบารมี เพลงกล่อมลูก เพลงเกี้ยวพาราศี ที่สุดการทะเลาะเบาะแว้งซึ่งควรจะละอายชาวบ้าน กลับตะเบ็งเสียงอวดชาวบ้าน เหมือนให้เขามาดูความหมดยางอายของตน เหล่านี้ ทำไมเราจึงออกเสียงตะโกนออกลั่นบ้าน มิหนำยังมีเครื่องขยายเสียงช่วยตะโกนออกลั่นบ้านลั่นเมืองก็มี นอกจากจะก่อความรำคาญหูเท่านั้น หาคุณประโยชน์ได้น้อย

ส่วนการสมาทานศีลเป็นการแสดงความดี ความชอบ เรากลับทำงุบงิบซ่อนเร้นว่าเรารับศีลในใจ ประเดี๋ยวพระท่านจะให้ศีลในใจเสียบ้างจะว่ากระไร ดิฉันจึงเห็นสมควรอย่างยิ่งที่ชาวพุทธมามกะ ควรสมาทานศีลออกเสียงดังทั่วกัน อย่ามัวกระดากอาย หัดจำ หัดว่าตามไปไม่กี่ครั้งก็ต้องจำได้ พระผู้ให้ศีลก็จะได้ยินว่ารับถึงข้อไหนด้วย ใครอื่นได้ยินก็จะพลอยอนุโมทนาตาม ตนเองก็จะรู้สึกตนว่าเราสมาทานศีล ตั้งใจงดเว้น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่ดื่มสุราเมรัย แล้วจะได้ตั้งใจงดเว้นรักษาไม่ฝ่าฝืนบ้างตามสามารถ นับเป็นศิริมงคลเพราะทำความดีให้แก่ตน คงจะเป็นเพราะชาวเราชอบรับศีลในใจนี่เอง การกระทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงงุบงิบอยู่เพียงในใจไม่ออกมาถึงกายวาจาภายนอก การทุบตีเบียดเบียนกัน ด่าว่า นินทากัน คดโกงกัน จึงงอกงามเต็มบ้านเต็มเมือง เพราะมีศีลรักษาไม่ถึงภายนอกเจ้าค่ะ" คุณป้าจบลงอย่างเหนื่อยอ่อน

"นับว่ามีคุณความดี ความสำคัญด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไหว้ครูด้วยการสมาทานศีล ๕ ก็เหมาะสมมาก รับศีลออกเสียงดัง ก็วิเศษ ความคิด ๒ กัณฑ์ซ้อนนี้ นับว่าทรงคุณเสมอกัน หรือหนู ศุ. ยังมีความเห็นขัดแย้งอะไรอีกบ้าง ก็ว่ามา" ท่านเจ้าไล่เบี้ยข้าพเจ้า

"หนูไม่มีข้อขัดแย้งอะไรเลยเจ้าค่ะ เห็นสมควรอย่างยิ่งทั้งความคิดของคุณลุงคุณป้า แต่มาคิดว่าทำอย่างไร จึงจะให้วิธีการนี้แพร่หลายทั่วไป ทั้งงานหลวง งานราษฎร์ จนเป็นประเพณีประจำชาติได้เจ้าคะ" ข้าพเจ้าประนมมือตอบสนอง

"ก็ต้องอาศัยวิธีแนะนำ ชักจูงกันทำให้เห็นเป็นตัวอย่างต่อไป ใครมีพวกพ้องอยู่ที่ไหนใกล้ไกลไม่ต้องเลือก คอยชี้แจงแนะนำให้เขารู้หลักเหตุผลที่ปรารภกันนี้ จนเขาเข้าใจแล้ว คงไม่ยาก ยิ่งสมัยนี้มีวิทยุกระจายเสียง ทีวี ถ้าได้ช่วยโฆษณาสักพักเดียวเชื่อว่าต้องสำเร็จผล คุณชาตรีมีเพื่อนฝูงมากช่วยขอร้องให้พวกหนังสือพิมพ์บ้าง ทีวีบ้าง ช่วยโฆษณากันสักพัก คงไม่เหลือบ่ากว่าแรงเป็นแน่ จะได้บุญดี เป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาเสียด้วยซ้ำ" ท่านเจ้ากำชับพี่ชาตรีจนปฏิเสธไม่ได้

พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์

"**กระผมยังมีข้อข้องใจอีกเล็กน้อย** ขอถวายความเห็นแก่พระคุณเจ้าว่า ในงานหลวง งานราษฎร์ ที่มีผู้คนประชุมในงานมาก ๆ ถึงคราวให้พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ท่านต้องเดินไปพรมตามที่ฆราวาสนั่งอยู่เป็นกลุ่ม ๆ รู้สึกตะขิดตะขวงใจชอบกล เพราะสงฆ์เป็นฝ่ายยืน ฆราวาสเป็นฝ่ายนั่งในระเบียบเสขิยวัตรของพระวินัยถือการยืนเป็นการแสดงความเคารพ เมื่อพระสงฆ์เดินไปเที่ยวพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ฆราวาส มิเป็นการลดตัวต่ำกว่า เป็นการเคารพฆราวาสไปหรือ พระคุณเจ้ามีความเห็นอย่างไร กรุณาชี้แจงสักนิดเถิด" คุณลุงขอร้อง

"เรื่องข้อข้องใจของคุณที่พระสงฆ์เดินไปพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้แก่ฆราวาสผู้นั่งอยู่นั้น อาตมาก็เห็นไม่เหมาะเหมือนกัน ดูเหมือนว่าพระสงฆ์เดินไปเที่ยวเคารพฆราวาส เคยเห็นผู้ใหญ่ท่านปฏิบัติ ก็คือพระสงฆ์ นั่งอยู่ประจำที่ใครต้องการรับน้ำพระพุทธมนต์ก็เข้ามาหาที่ใกล้รับน้ำพระพุทธมนต์แล้ว ถอยออกไป เปิดช่องว่างให้ผู้อยู่ด้านหลังเข้ารับบ้าง ดูก็เหมาะดี"

"ถ้ามีผู้จะรับน้ำพระพุทธมนต์จำนวนมาก ๆ ก็จัดให้เขาเข้าแถวเดินผ่านหน้าพระภิกษุผู้ยืนประพรมเหมือนเดินสวนสนาม ไม่ต้องยัดเยียดเบียดเสียดกัน เพราะยืนเดินด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ห้าม วิธีให้ล้อมหุ้มผู้ประพรมเป็นการเบียดเสียดกันมาก ผู้อยู่ด้านในได้รับน้ำพระพุทธมนต์แล้ว จะถอยออกก็ออกไม่ได้ ข้างนอกจะเข้ามาก็เข้าไม่ได้ ผลักดันรวนเรจนหมดความสงบ สู้เข้าแถวเดินผ่านไม่ได้"

"หรือเช่นทำบุญตามบ้านเรือน เจ้าภาพมักมาหมอบรับน้ำพระพุทธมนต์ แล้วเลื่อนตัวเข้าหาพระสงฆ์เรียงเป็นลำดับไปก็งามตาดี"

อนึ่งการประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่คู่สมรส บางท่านเกรงจะเป็นการถูกต้องกายหญิงด้วยหยาดน้ำมนต์ จึงต้องพรมจากชายไปหาหญิง โดยถือว่าหญิงพลอยได้รับด้วย ตามที่เล่ามานี้พอแก้ข้อข้องใจได้หรือยัง" ท่านเจ้าถามคุณลุง

"ฟังคำชี้แจงของพระคุณเจ้าแล้ว ก็หายข้องใจขอรับ" คุณลุงสารภาพ

"พอกันทีเถอะ รบกวนท่านเจ้ามาตั้งแต่เช้าแล้ว วันนี้ก็ได้ความรู้ตั้ง ๓-๔ อย่าง เรื่องญาติ เรื่องไหว้ครู เรื่องรับศีลออกเสียงดัง และเรื่องรับพรมน้ำพระพุทธมนต์ นมัสการกราบลากันเถอะ" คุณป้าชักชวน

สวดสาธยายด้วยภาษาบาลี

"ขอความกรุณา ให้เวลากระผมสักหน่อยเถิด ถูกเพื่อนกระเซ้าถามมานานแล้ว ในฐานะที่เคยบวชเรียนว่า "ทำไมชาวพุทธคนไทยเรา จึงต้องนำภาษามคธหรือบาลีมาสวดท่องบ่น ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ใจความ จะสวดด้วยภาษาไทย ๆ เราบ้างไม่ได้หรือ" กระผมขอกราบเรียนรบกวนเท่านี้" พี่ชาตรีกราบนมัสการท่านเจ้าเชิงวิงวอน

"เรื่องของคุณชาตรี ก็ดีอีกเหมือนกัน เข้าหูมานานแล้ว ขอถือโอกาสชี้แจงเสียที่นี่แหละ" ท่านเจ้าเริ่มอธิบาย

"การที่ชาวไทยเราผู้นับถือพระพุทธศาสนา ต้องท่องบ่นสวดมนต์ ไหว้พระด้วยภาษามคธหรือบาลี อยู่ตลอดมาเช่นนี้ เพราะคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่เมืองไทยเราด้วยภาษาบาลี เราจึงนับถือภาษาบาลีเป็นหลักฐาน เท่ากับเป็นภาษาครู เราต้องรักษาเทิดทูนเป็นหลักไว้ เมื่อต้องการอยากจะรู้เนื้อความ ก็อาจศึกษาเล่าเรียนหลักภาษาให้รู้ให้เข้าใจได้ ดังที่คณะสงฆ์ของเราจัดไว้เป็นหลักสูตร เพื่อภิกษุสามเณรได้ศึกษาหาความรู้ให้แก่ตัวด้วย สอนผู้อื่นอีกด้วยเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนาอยู่จนบัดนี้ หรือจะหาวิธีลัดด้วยคัดคว้าจากตำราที่ท่านแปลออกสู่ภาษาไทยแล้ว ก็มีมากมาย ไม่เป็นการลำบากอะไรนัก ไม่น่าจะคอยท้วงติงในเรื่องไม่เป็นเรื่องอยู่เลย ออกจะเป็นการติเพื่อทำลายมากกว่า

ที่มีประสงค์อยากให้สวดมนต์ไหว้พระด้วยภาษาไทยจะได้รู้ข้อความนั้น ถ้าเพื่อหาความรู้ไว้ปฏิบัติตามก็พอทำเนาน่าอนุโมทนา ส่วนที่ดีแต่พูด เชิงอวดดี คอยติ เพื่อทำลายนั้นไม่สมควรเลย ถ้าขืนทำตามเช่นนั้น ไม่ช้าหลักฐานต้นเดิมก็จะค่อยสูญหมดไป เพราะการแปลถ่ายจากภาษาหนึ่งสู่ภาษาหนึ่ง ย่อมยากที่จะให้ตรงความหมายกันได้ ส่วนการนับถือพระพุทธศาสนาของชาวไทยเรา เป็นฝ่ายที่พยายามมุ่งยึดหลักฐานต้นเดิมเป็นสำคัญไว้ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง จึงคงรักษาหลักฐานของเก่าไว้ได้มากอยู่ปัจจุบันนี้ ส่วนฝ่ายชอบเปลี่ยนตามประเพณีบ้านเมือง หนักเข้าก็หาหลักฐานอะไรมิได้เลย มีแต่ส่วนปฏิรูปของเทียมเป็นส่วนมาก ฉะนั้นจึงควรรักษาหลักฐานดั้งเดิมของท่านไว้เถิด เมื่อตนเองโง่เง่า เกียจคร้าน ไม่หาความรู้ให้เข้าใจ ยังจะสำแดงนิสัยโง่แกมหยิ่งชักจูงคนให้หลงโง่ตามตนอีก จะถือว่าเป็นคนฉลาดได้กระไร

คุณชาตรี ช่วยอธิบายให้เขาฟังตามอธิบายนี้ คงพอแก้ข้อข้องใจของเพื่อนได้พอควร การที่คุณแม่อยากให้รับศีลออกเสียงดัง ๆ นั้นนอกจากจะให้กระเทือนถึงน้ำใจด้วยแล้ว ยังเป็นการรักษาสำเนียงภาษาบาลีต้นเดิมมิให้คลาดเคลื่อนเสื่อมสูญอีกด้วย" ท่านเจ้าผ่อนอารมณ์แล้วหันมาถามข้าพเจ้า

"หนู ศ. วันนี้คงทานอาหารอิ่มมากกระมัง เลยไม่มีปัญหาถาม วันหลังเตรียมปัญหามามาก ๆ จะได้สนทนากันนาน ๆ" ท่านเจ้าพูดเย้าด้วยความกรุณา

คุณป้าพยักหน้า นัดให้กราบลากลับบ้านพร้อมเพรียงกัน

๓๕. ตัว ที.วี. ประจำบ้าน

เมื่อกลับจากวัดในวันเกิดคุณป้านั้น ต่างหาเวลาพักผ่อนพอสมควรแล้ว ประมาณ ๑๖ น. คุณลุงใหญ่ คุณป้าใหญ่ผู้เคารพนับถือสนิทสนมฉันญาติเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงได้นำกระเช้าดอกไม้ขนาดกลางมาให้ เป็นพรของขวัญในวันเกิดคุณป้า ที่ข้าพเจ้าเรียกท่านว่าคุณลุงใหญ่ คุณป้าใหญ่ก็เพราะท่านแนะขึ้นเองว่า เพื่อไม่ให้เรียกไขว้เขวกับคุณลุงคุณป้าที่บ้านเท่านั้น

"ท่านเจ้าคงให้ศีลให้พรมากมายกระมังคะ จึงกลับบ้านถึงเวลาบ่าย" คุณป้าใหญ่เริ่มถามคุณป้าเมื่อทำพิธีมอบของขวัญแล้ว

"ท่านก็อนุโมทนา ให้ศีลอำนวยพรตามธรรมดานั่นแหละ แต่ต่างมีเรื่องไต่ถามกันหลายเรื่อง เลยถ่วงเวลาถึงบ่าย" คุณป้าชี้แจง

"ถึงจะเสียเวลากลับบ้านช้าไปบ้าง ก็รู้สึกว่าได้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เป็นประโยชน์หลายเรื่อง" คุณลุงแถลงเหตุให้ทราบ

"มีเรื่องอะไรบ้าง ลองเล่าต่อสู่กันฟัง ผมเองยังหาโอกาสใกล้ชิดท่านเจ้าได้ยาก" คุณลุงใหญ่ขอร้อง

"เรื่องแรก ก็ปรารภเรื่องญาติพี่น้อง อย่างที่เรารู้ ๆ กันอยู่แล้ว แต่ที่ท่านปรารภมาก ก็เรื่องญาติทางสายโลหิตที่ต้องการให้เราผู้เป็นญาติสนองความปรารถนาให้แก่เขาแต่ฝ่ายเดียว ครั้นไม่สนองให้ตามใจก็หาว่าไม่เคารพนับถือเป็นญาติ ดูเหมือนเขาจะนับว่าเป็นญาติกับเขา ก็ตอนที่เขามีกิจธุระจำเป็นอะไรสักอย่างจึงประจ๋อประแจ๋เป็นญาติสนิทเข้ามา ยามไม่มีธุระแล้ว หรือครั้งคราวที่เขาเห็นว่าจะต้องมีส่วนเสียอะไรบ้าง เดินสวนทางก็แทบจะไม่รู้จัก" คุณลุงเล่าแถลง

"เกือบจะแบบเดียวกันหมดเรื่องญาติพี่น้องทางสายโลหิตเหมือนคำของพระนางผุสดีว่า "ยามมีบุญเขาก็วิ่งเข้ามาเป็นข้าพึ่งพระเดชพระกรุณาให้ใช้สอย" ญาติตามสายโลหิตจึงไม่ใคร่จะมีคุณ หรือเป็นที่ไว้วางใจได้สนิทเหมือนญาติด้วยคุณธรรม ตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้า คือบุคคลอื่นที่มีน้ำใจเคารพนับถือ ซื่อตรงจงรักภักดี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง อย่างที่เรียกว่าญาติทางความคุ้นเคย ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน มีแต่คิดอนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยเมตตากรุณาอย่างจริงใจนับว่าเป็นญาติอย่างยิ่ง ที่มีเรื่องขึ้นศาลฟ้องร้องกันนั้น มักจะเป็นญาติทางสายโลหิตแทบทั้งนั้น นอกจากเรื่องญาติแล้วยังมีเรื่องอะไรอีกบ้างขอรับ กรุณาเผยแผ่เอาบุญเถิด" คุณลุงใหญ่ขอร้อง

"นอกจากเรื่องญาติ ก็มีเรื่องไหว้ครู เรื่องนี้ความเห็นของท่านเจ้าเข้าทีดีมาก" คุณลุงเปิดเผยแล้วอธิบายต่อใจความว่า "ท่านเจ้าต้องการให้ชาวพุทธศาสนิกชนทั่วไป กระทำพิธีไหว้ครูก่อนปฏิบัติศาสนพิธีอื่นทุกครั้ง โดยท่านให้เหตุผลว่า การเล่นเต้นรำอื่น ๆ เช่นละคร ลำตัดกระบี่กระบอง ต่อยมวยเป็นต้น ก่อนแสดงเขายังมีวิธีไหว้ครูแสดงความเคารพครูบาอาจารย์ ขอบารมีอาจารย์ช่วยดลบันดาลให้การแสดงสำเร็จด้วยความเรียบร้อย เพียงการเล่นเต้นรำเขายังมีพิธีให้ระลึกถึงคุณของครู ทำไมเรื่องกิจกรรมทางพระศาสนาซึ่งเป็นมิ่งขวัญด้านจิตใจอย่างประเสริฐของชาวพุทธ จึงจะไม่ควรมีการไหว้เช่นนั้นบ้าง ท่านจึงวิงวอนขอตั้งเป็นประเพณีสืบไปว่า ต่อไปในพิธีศาสนาที่อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ไปร่วมด้วย ก่อนจะเริ่มดำเนินงาน จุดธูปเทียนนมัสการพระพุทธปฏิมาแล้ว ต้องมีการอาราธนาศีล ๕ กันก่อน แล้วจึงดำเนินพิธีต่อไป ทุกครั้ง เท่ากับเป็นการไหว้ครูด้วยตั้งใจกระทำความดี ๕ ข้อ ต้องออกเสียงสมาทานดัง ๆ ให้เพื่อนใกล้เคียงได้ยินด้วย เลิกวิธีการรับศีลในใจกันเสียที่ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ประเดี๋ยวพระท่านจะให้ศีลในใจเสียบ้างจะว่าอย่างไร และที่ยังต้องกระทำพิธีศาสนาทุกอย่างด้วยนำภาษาบาลีมาใช้อีกทุกครั้งด้วยนั้น เป็นการรักษาภาษาครูให้คงเป็นหลักฐานไว้ เมื่ออยากจะรู้เนื้อความ ก็หาดูจากที่ท่านแปลเป็นภาษาไทยไว้ก็ได้ หรือสนใจศึกษาภาษาด้วยตนได้ยิ่งดี ตามคำแนะนำของท่านเจ้าที่ท่านแถลงนี้ผมเห็นชอบด้วยทุกประการ ถ้าคุณเห็นสมควรก็ขอได้ช่วยปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างแก่ญาติมิตรลูกหลานให้กว้างขวางแพร่หลายจะเป็นกุศลผลบุญได้อีกไม่น้อย" คุณลุงแนะนำแกมขอร้อง

"ความเห็นของท่านเจ้า ล้วนแต่เป็นการแนะนำให้เราชาวพุทธได้ปฏิบัติทำตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าให้จริงจังถึงจุดประสงค์มุ่งหมายทั้งนั้น ไม่เห็นมีข้อผิดเสียหายตรงไหนเลย สมัยนี้เรามีนักปราชญ์ที่รู้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่มากมายก่ายกอง ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตสามารถอธิบายชี้แจงเรื่องราวได้กว้างขวาง ถึงสวรรค์ นิพพานได้ในเวลาประเดี๋ยวเดียว แต่คุณประโยชน์ที่จะเกิดเป็นความสงบสุขไม่เบียดเบียนกัน มีแต่อนุเคราะห์สงเคราะห์กันทุกหมู่เหล่านั้น หาได้ยากเหลือเกิน เพราะดีแต่พูดเสียมากกว่ากระทำตามคำชักชวนของท่านเจ้า จึงนับว่าสมควรร่วมมือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ให้ทั่วถึงกันอย่างยิ่งทีเดียว" คุณลุงใหญ่อธิบายสนับสนุนรับรอง

"ดิฉันยังมาคิดอีกว่า ที่ท่านเจ้าเตือนให้กระทำเช่นนี้ก็เพื่อให้เกิดเป็นหลักของคุณความดีทั้งแก่ผู้ใหญ่และผู้น้อยที่นับถือพระพุทธศาสนา ผู้ใหญ่จะได้ชื่อว่าทำดีให้แก่ตัวด้วย ยังเป็นตัวอย่างอบรมลูกหลานให้รู้จักเห็นจดจำติดนิสัยที่ดีต่อไปอีกด้วย ได้บุญ ๒ ต่อนะเจ้าคะ" คุณป้าเสริมต่อ

"ถูกแล้ว ไม่มีใครเถียง เพราะหลักของการปกครองที่ดีนั้นต้องยึดหลัก ข่มขี่ และ ยกย่อง อย่างโบราณท่านใช้เปรียบเหมือนถือถุงเงินมือ ๑ ถือไม้เรียวมือ ๑ ใครทำผิดตื่อตึงต้องข่มด้วยลงโทษ ได้แก่ใช้ไม้เรียว, ใครทำดี ทำชอบก็ต้องยกย่องให้รางวัลชมเชยได้แก่ให้เงินเป็นขวัญใจ

ผู้ใหญ่ในครอบครัวตระกูลทั้งหลาย ถ้าได้ปฏิบัติตามหลักปกครองนี้ทั่วถึง ครอบครัวนั้น ตระกูลนั้นย่อมสงบสุข สำราญ เพราะผู้ใหญ่ตั้งตนอยู่ในฐานะที่ดีงามตามหลักศาสนา เป็นแบบแผนตัวอย่างให้เด็กเห็นเป็นประจำ เท่ากับอบรมนิสัยลูกหลานด้วยการกระทำดีให้เห็นเป็นตัวอย่างดีกว่าคอยตำหนิติเตียนสั่งสอนอย่างเดียว เพราะมักจะเข้าลักษณะแม่ปูสอนลูกปู หรือว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเองเสียเป็นส่วนมาก ผู้ใหญ่ทั้งหลายจึงไม่ควรขี้ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น" คุณลุงผ่อนอารมณ์อธิบาย

"อย่าเพิ่งหยุดซิคะ พูดต่อไปอีกเถอะ ดิฉันชอบฟังมาก" คุณป้าใหญ่ขอร้อง

"ขอพักสักอึดใจเถอะขอรับ เดี๋ยวจะสำลักน้ำลายตัวเอง" คุณลุงแถลงอย่างยิ้มแย้ม แล้วเล่าต่อไปว่า

"**กิริยาพาที ท่าทาง ความประพฤติของผู้ใหญ่ มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย** ผู้ใหญ่ภายในครอบครัวหรือหัวหน้าการงานนั้น ๆ ผมอยากจะเปรียบว่า เป็นตัว ที.วี. ประจำบ้านเราดี ๆ นี่เอง คือว่าภาพที่เขาแสดงทาง ที.วี. ให้ชาวบ้านชาวเมืองได้ชมกันภายในบ้านเรือนทั่ว ๆ ไปในบัดนี้นั้น เป็นเรื่องจริงเกี่ยวกับข่าวคราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วถ่ายทอดนำมาให้ได้รู้เห็นก็มี เรื่องเปรียบเทียบ เป็นเชิงสอนให้ประพฤติความดีชอบต่าง ๆ งดเว้นความเลวทรามต่ำช้าของอันธพาลต่าง ๆ ก็มี เท่ากับนำเรื่องราวเหตุการณ์มาเสนอชี้แจงแนะนำ สั่งสอนจนกระทั่งถึงภายในบ้าน ก็เพื่อประโยชน์ว่าผู้ชมทั้งหลายจะได้เห็นความดี จดจำนำไปประพฤติตาม เห็นความชั่วจะได้เกลียดกลัว งดเว้นไม่กระทำตาม หรือที่เคยกระทำผิดเป็นบาปอยู่ก็จะได้ละเลิกเพิกถอนเสียบ้าง สิ่งที่ไม่เคยเห็นก็จะได้รู้ได้เห็น เป็นการประดับความรู้ให้กว้างขวาง หายโง่เง่าเต่าตุ่นเสียที แต่ทว่าภาพต่าง ๆ ที่ปรากฏหน้าตู้ ที.วี. นั้น เพียงแต่เงา ๆ สู้ตัวจริงไม่ได้" คุณลุงพักจิบน้ำชาจีนแก้คอแห้ง

"กรุณาอธิบายต่อให้ตลอดเรื่องนะคะ หลานเขาเตรียมเครื่องกัณฑ์ไว้แล้ว" คุณป้าเปิดเผยทำนองเอาใจ

"สนทนาสู่กันฟัง ทำนองธรรมสากัจฉาอย่างพระท่านว่าจะต้องมีเครื่องกัณฑ์อะไรกันเดี๋ยวผมเกิดอายเครื่องกัณฑ์ขึ้นมา ก็จะหมดเรื่องสนทนาเท่านั้นเอง" คุณลุงท้วงติงแล้วกล่าวด้วยความยิ้มแย้มสืบไป

"ตัวจริงที่ผมมุ่งหมายว่าดีกว่าภาพเพียงเงา ๆ นั้น ไม่ใช่อื่นไกลที่ไหนเลย พวกเราที่กำลังรวมกลุ่มสนทนากันอยู่นี้แล หรือผู้ใหญ่ทุกหน้าที่การงาน คือต่างก็เป็นตัว ที.วี. มีอยู่ประจำทุกบ้านเรือนทุกสถานที่ของสังคมไม่ต้องลงทุนซื้อหาเครื่องรับ ให้สิ้นเปลืองทุนรอนอย่างไรเลย, พ่อแม่ปู่ย่า ตายาย ญาติมิตร ผู้ใหญ่ที่คบหาสมาคม มีกิจการติดต่อไปมาหาสู่ตามปกตินี้แหละ ล้วนเป็นการแสดงกิริยาท่าทางเรื่องราวของตัว ที.วี. ทำนองเดียวกับภาพในตู้ ที.วี. ฉะนั้น

ถ้าทุกคนภายในครอบครัว หรือที่เกี่ยวข้องคบหาภายนอกจากครอบครัว ต่างมาสำนึกตัวเองว่า กิริยาท่าทาง ความประพฤติ การนุ่งห่ม ยืนเดินนั่งนอน การพูดจาปราศรัย ความคิดอ่าน เป็นต้น เหล่านี้ ของแต่ละบุคคล เท่ากับเป็นภาพแสดงให้คนอื่นพบเห็นอยู่ตลอดไป โดยเฉพาะก็ได้แก่ ลูกหลานภายในครอบครัวของตน ลูกหลานญาติมิตรเขาย่อมจะได้พบเห็นจนเจนตา เจนใจ ติดนิสัย ได้แม่นยำง่ายจากกิริยาท่าทางของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย อยู่เป็นประจำ คล้ายกับธรรมชาติคอยบังคับให้ลูกหลานผู้เยาว์คอยจดจำกิริยาท่าทางของผู้ใหญ่ในครอบครัวไว้เป็นนิสัยสมบัติสืบไปเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ทั้งนั้น

กิริยาท่าทาง ความประพฤติของผู้ใหญ่ในครอบครัวทุก ๆ ท่าน ถ้าต่างล้วนประพฤติตนเหมาะสมกับฐานะมีคุณธรรมสมเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพ มีศีลธรรมประจำใจ เคารพเชื่อถือต่อพระราชกำหนดกฎหมาย ตลอดคำสั่งสอนของพระศาสนา ย่อมควรได้รับความสรรเสริญว่าเป็นผู้ใหญ่ด้วยคุณธรรม น่าเคารพบูชา อย่างทางพระเรียกว่า สัตบุรุษ ผู้สงบระงับจากความชั่วดำรงตนอยู่แต่ในความดี จัดได้ว่าเป็นผู้อบรมตนเองอยู่ในคุณความดีด้วย ยังจะเป็นแบบอย่างที่ลูกหลานตลอดผู้อื่นได้จดจำประพฤติความดี เจริญตามรอยที่ผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติมาอีกด้วย

คนภายนอกพอยกเว้นได้บ้าง แต่ที่จำเป็นอย่างยิ่งก็เฉพาะภายในครอบครัว ได้แก่ลูกหลานของชาวเรานี่แหละ ควรที่ผู้ใหญ่ในครอบครัวจะสำนึกระวังตัวให้มากที่สุด เพราะเท่ากับว่าลูกหลานภายในครอบครัว จะเป็นผู้คอยถ่ายเก็บความประพฤติของผู้ใหญ่ ทั้งดีทั้งชั่วไว้ในนิสัยใจคอเขาทั้งหมด เพราะเขายังไม่รู้จักเลือกว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรจำ อะไรไม่ควรจำ เมื่อพบเห็นแล้วเป็นจดจำทำตามอย่างทั้งสิ้น

อันที่จริง การที่ลูกหลานของแต่ละครอบครัว คอยจดจำนิสัยใจคอของญาติผู้ใหญ่มีพ่อแม่เป็นต้นไว้นั้น มิใช่ว่าเพิ่งมาจดจำเมื่อเขาคลอดออกมาจากท้องแม่แล้วเท่านั้น ที่แท้เขาได้เริ่มจดจำรูปพรรณสัณฐานนิสัยใจคอของพ่อแม่ตามสายเลือดมาตั้งแต่เขาเติบโตอยู่ในท้องแม่มาแล้ว เมื่อยามเขาคลอดออกมา ญาติทั้งหลายจึงเห็นลักษณะรูปร่างของเด็กว่า ประพิมประพายเหมือนญาติหลายประการ เช่น ปากเหมือนแม่ ตาเหมือนพ่อ หูเหมือนตา จมูกเหมือนย่า เป็นต้น นี่ก็แสดงว่าเด็กเขาคอยดูดดื่มสืบเนื้อเชื้อสายรูปร่างนิสัยใจคอตามสายเลือดมาแล้ว ถึงยามคลอดออกมาสู่โลกภายนอก เขายิ่งจะได้พบเห็นบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ตลอดหมู่ญาติมากหน้าหลายตายิ่งขึ้น แบบอย่างต่าง ๆ เช่นกิริยามารยาท การอยู่กิน การตกแต่งร่างกาย บ้านเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นต้น ล้วนแต่ชวนให้เขาจดจำไว้เป็นแบบอย่างของเขาตลอดไป เขายังไม่รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นส่วนดี ส่วนชั่ว ส่วนถูกส่วนผิด เพราะเขาเพิ่งเกิด ผู้ใหญ่จึงมีหน้าที่เพียงแนะนำให้คอยจดจำเยี่ยงอย่างไว้ [illegible] ายเดียว

ผู้ใหญ่ในครอบครัว ตั้งแต่พ่อแม่ เป็นต้นไป รู้ดีรู้ชั่วอยู่แล้ว และล้วนแต่อยากให้ลูกหลานของตนเป็นเด็กดี เฉลียวฉลาด ว่านอนสอนง่าย อยู่ดีกินดีด้วยกันทั้งนั้น ความปรารถนานี้ จะสมปรารถนาหรือไม่ ต้องตกเป็นภาระสำคัญอยู่ที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ผู้มีส่วนตลบันดาลอย่างสำคัญ คือ เมื่อปรารถนาให้ลูกหลานของตนรู้ดี รู้ชอบ เฉลียวฉลาดว่านอนสอนง่าย ผู้ใหญ่ในบ้านหรือตัว ที.วี. ประจำบ้านนั่นแหละ จะต้องกระทำให้เด็กเห็นเป็นตัวอย่างตามที่ตนปรารถนาตลอดไป เมื่อตัว ที.วี. ประจำบ้านสร้างแบบแผนที่ดีงามตามขนบธรรมเนียม ประเพณีคนไทย ตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา ตามแนวกฎหมายบ้านเมือง ให้เห็นเป็นแบบฉบับตัวอย่างประจำหูตาลูกหลานอยู่ทุกวันคืนแล้ว ย่อมจะปั้นนิสัยใจคอที่งดงามให้แก่ลูกหลานได้สมปรารถนาเป็นแท้

ข้อสำคัญเรื่องอบรมนิสัยเด็กนี้ จึงอยู่ที่ผู้ใหญ่ชั้นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จะบันดาล ถ้าผู้ใหญ่เผลอตัว นึกแต่ความผาสุกสนุกสนานของตนเองมากไป จนลืมนึกถึงลูกหลาน ชอบทำอะไรตามอำเภอใจ ขาดความเฉลียวถึงความเสียหาย ซึ่งจะตามมาภายหลัง เช่นอยู่ว่าง ๆ มักหาเรื่องแก้รำคาญ ก็ชักชวนเข้าวงเล่นไพ่ตอง พอตัวไพ่สำรับเก่าช้ำไม่คล่องมือก็เปลี่ยนสำรับใหม่ ทิ้งสำรับเก่าไป ไพ่สำรับเก่านั้นแหละจะเป็นอาจารย์สอนลูกหลานให้เก็บเอาไปหัดเล่นผิด ๆ ถูก ๆ ตามประสาเด็ก พนันดื่มน้ำกันบ้างเป็นต้น ไม่ช้านานลูกหลานก็จะชำนาญการเล่นไพ่ ถึงอาจถือไพ่แทนพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย บางคราวบางครั้งก็ได้ นี่แล ชวนให้เห็นง่ายว่าเด็กลูกหลานที่มีนิสัยต่าง ๆ กัน บางก็ชอบการพนันเล่นไพ่ตองเป็นนั้นเพราะใคร ไม่ใช่ตัว ที.วี. ประจำบ้านสั่งสอนดอกหรือ

น่าสงสารเด็กเล็กลูกหลานทั้งหลาย ที่เคยเป็นยอดรักปานดวงตาของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มาแล้ว กลับถูกผู้ใหญ่ต้นตระกูลของตนหลอกมอมนิสัยใจคอให้ติดการพนันเสียตั้งแต่เล็กแต่น้อย หากเป็นลูกหลานตระกูลอื่น คนละสายเลือด ดูก็พอทำเนาให้อภัยได้บ้าง แต่นี่สายเลือดโดยตรงของตนแท้ ๆ ยังเหี้ยมโหดกล้าหลอกลวงย้อมนิสัยนักพนันให้ด้วยความยิ้มแย้ม น่าเป็นห่วงลูกหลานไทยเหล่านี้บ้างไหม" คุณลุงพักบรรยายด้วยความโล่งอก

"จากเรื่องที่คุณอาผู้ชายเล่าแถลงมานี้ เป็นความจริงทุกประการ จึงอยู่ที่พวกเรา รุ่นปู่ย่าตายายเขานี้แหละจะต้องเร่งขวนขวายประพฤติตัว ปฏิบัติตนให้เข้าทำนองคลองธรรมเสียแต่บัดนี้ จะมัวผลัดวันประกันพรุ่งอยู่ไม่ได้แล้ว ลูกหลานเขากำลังเติบโตขึ้นทุกวินาที คอยจดจำกิริยาอาการตัว ที.วี. ประจำบ้านอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ส่วนตัว ที.วี. ประจำบ้านก็กำลังแก่เฒ่าชราใกล้ฝั่งความตายเข้าไปทุกขณะ เราจะทิ้งมรดกความชั่วเป็นอบายมุขไว้ให้ลูกหลานสาปแช่งภายหลังดีหรือ หรือจะฝากอนุสาวรีย์ความดีงาม เป็นคุณประโยชน์ ครอบครองประเทศชาติ ศาสนา พระ-มหากษัตริย์ สืบต่อไปตลอดฟ้าดินสลาย ดิฉันเห็นว่า เราอย่ามัวชักโทษความบกพร่องของกัน

และกันอยู่เลย อย่างพ่อแม่ ก็ว่าฝากให้ครูบาอาจารย์สั่งสอนแล้ว พ่อแม่เองไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน ต้องออกจากบ้านไปทำมาหาเลี้ยงชีพ กว่าจะกลับก็ค่ำมืด ครูก็ว่า เด็กอยู่ในความดูแลเพียง ๔ - ๕ ชั่วโมงเท่านั้น มีเวลาอยู่บ้านมากกว่า พ่อแม่ควรหาเวลาช่วยอบรมด้วย เมื่อผู้ใหญ่ไม่มีใครรับผิดชอบในชีวิตของเด็ก เด็กก็กำลังเติบโตขึ้นทุกวันคืน อายุเขามิได้หยุดรอรับความอนุเคราะห์จากผู้ใหญ่อยู่ได้ ต้องเจริญเติบโตเรื่อยไปทุกวินาที จึงขอชักชวนชาวเราที่ท่านเจ้าที่วัดท่านแต่งตั้งให้เป็นตัว ที.วี. ประจำบ้าน ประจำหน้าที่การงาน มาปฏิบัติหน้าที่ให้สมตำแหน่งหน้าที่จนเต็มสติกำลัง ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปเถิดนะคะ" คุณป้าใหญ่อธิบายรวมความในที่สุด

"สาธุ ดิฉันขอสนับสนุนด้วยทุกประการ และก็จะระมัดระวังตัวตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป สนทนากันเสียนานเพื่อแก้คอแห้ง ขอเชิญทุกท่านพักรับประทานของว่างฝีมือปรุงของหลาน ศ. เจ้าค่ะ" คุณป้าเชื้อเชิญในฐานะเจ้าบ้าน

๓๖. ห้องรับแขก

ข้าพเจ้าช่วยคุณป้าจัดดอกไม้ทั้งพานและแจกันสำหรับบูชาพระในห้องพระ ซึ่งเป็นกิจวัตร ประจำวันของคุณป้า พี่ชาตรีแอบมานั่งข้างคุณป้าทำปะเหลาะช่วยเด็ดก้านดอกมะลิส่งให้บ้าง อย่างอื่นบ้าง ได้ยินคุณป้าถามทำนองประหลาดใจว่า "ทำไมวันนี้กลับบ้านเร็วล่ะจ๊ะ"

"พวกเพื่อนเขาเร่งให้กลับ เพื่อเตรียมตัวไปพักผ่อนแถวชายทะเลพรุ่งนี้ วันเสาร์อาทิตย์" พี่ชาตรีตอบคุณป้าแล้วย้อนถามว่า "ทำไมคุณแม่ต้องจัดดอกไม้บูชาพระทุกวัน ๆ จะเว้นเสียบ้างไม่ได้หรือ ยิ่งหน้าหนาวดอกมะลิขึ้นราคาแพงมาก"

"มันเป็นความสบายใจของแม่ ที่ได้รับการอบรมเรื่องบูชาพระมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ทั้งรู้สึกว่าเราเสียเงินค่าดอกไม้บูชาพระอยู่ทุกวัน เราก็ไม่ถึงกับหมดเปลืองเงินทองเท่าไรนัก ซ้ำเหมือนจะเกิดอานิสงส์สนับสนุนให้มีเงินซื้อดอกไม้ได้บูชาอยู่ทุกวัน ดูเหมือนจะก่อนพ่อชาเกิดเสียอีก ดอกไม้สดล้วนมีสีสดชื่นสบายตา ซ้ำบางชนิดยังมีกลิ่นหอมชวนดม เท่ากับชวนให้ผู้บูชามีน้ำใจสดชื่นสบายอารมณ์ ไม่ไปคิดก่อกรรมทำชั่วอย่างอื่น" คุณป้าชี้แจง

"แต่ก็ดูเหมาะสมดีที่ห้องพระของคุณแม่อยู่ข้างเคียงห้องรับแขก เวลาแขกไปใครมา มักจะได้พบเห็นพระบูชา เครื่องบูชา ดอกไม้ที่จัดไว้สวยงาม ชวนให้ต้องทำความเคารพกราบไหว้บ้าง ชมฝีมือจัดดอกไม้บ้าง" พี่ชาตรีออกความเห็นทำนองประจบ

"ทำไมวันนี้พ่อชาจึงมาทำลิ้นทองกับแม่นะ ก่อน ๆ ไม่เคยได้ยินเลย แม้แต่การกราบไหว้เวลาจะไปทำงานหรือกลับจากงาน ก็ไม่ค่อยได้เห็นเอาใจใส่ หลาน ศ. มีความเห็นน่าฉงนใจเหมือนป้าบ้างไหม" คุณป้าหันมาถาม

ข้าพเจ้านิ่งฟังแม่ลูกสนทนามาแต่ต้น เคยสังเกตนิสัยพี่ชาตรีว่าถ้าต้องการขอร้องอะไรสักอย่างจากคุณแม่ เป็นต้องหาเวลาแสดงน้ำใจดีให้เห็น อย่างชูชกชักแม่น้ำทั้ง ๕ เปรียบน้ำใจของพระเวสสันดร จึงกระซิบตอบคุณป้าว่า "ถ้าจะมีการขอร้องอะไรสักอย่างนะคะ เพราะพรุ่งนี้วันเสาร์ว่าจะไปพักผ่อนชายทะเลกับเพื่อน"

"พ่อชาจะให้แม่ช่วยอะไรบ้างไหม ที่จะไปพักผ่อนชายทะเล แม่ยินดีจะตอบแทนคำชมห้องพระ ห้องรับแขก ซึ่งเพิ่งได้ฟังจากปากลูกชายเป็นครั้งแรกให้เป็นรางวัล" คุณป้าคล้อยตามความเห็นข้าพเจ้า แล้วกล่าวต่อว่า "แต่เรื่องการตกแต่งห้องพระบูชาที่จัดไว้ใกล้กับห้องรับแขกนี้ แม่ได้หารือตกลงกับคุณพ่อแล้ว เพราะเราเป็นชาวพุทธสาวก จำเป็นต้องอวดความเคารพนับถือจากน้ำใจของตน ให้ปรากฏแก่หูตาของคนอื่นบ้าง เหมือนเป็นการชักชวนกัน เพราะเท่าที่เห็น ๆ

มา ห้องพระมักอยู่ในที่ลี้ลับชั้นบน ไกลหูไกลตา ชวนให้ลูกหลานชั้นเล็กหวาดกลัว คล้ายห้องประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลึกลับ และมักจะหลงลืมการปฏิบัติที่เหมาะสม บางบ้านชวนให้เห็นเหมือนห้องกุดังเก็บของอย่างรกรุงรังก็มี

ทั้งนี้ ก็เคยได้ฟังชาวพุทธสาวกบางท่านปรารภว่า เราชาวบ้านเป็นฝ่ายสะสมพอกพูนก่อเกิดภพชาติก่อเกิดลูกหลาน ส่วนพระพุทธรูปที่สร้างมีปางต่าง ๆ ถือว่าเป็นฝ่ายตัดการพอกพูนภพชาติ จึงควรประดิษฐานในที่สูง ที่สงบสงัด จัดสถานที่เป็นพิเศษ เจ้าของผู้เคารพนับถืออาจมีเวลาสักการบูชาอย่างดีวันละ ๒ ครั้ง เช้า เย็น บางทีอาจถูกทอดทิ้งเป็นเวลาช้านาน อย่างปีหนึ่งจะได้รับการสรงน้ำทำความสะอาดยามสงกรานต์ก็มี หรือมีการทำบุญบ้านจึงจะได้ถวายข้าวพระสักครั้งก็มี เพราะประดิษฐานไว้ลี้ลับด้วยความเคารพเทิดทูนซึ่งเห็นว่าออกจะเกินไป จึงชวนให้ลืมนึกถึงพระพุทธรูป ตลอดลืมคำห้ามคำสอนอีกด้วย

แม่กับพ่อปรารภอยากได้พบเห็นประจักษ์แก่สายตา ได้ทำสักการบูชาง่าย ๆ บ่อย ๆ ตลอดถึงญาติมิตรไปมาหาสู่ก็ได้กราบไหว้สักการะเป็นการเตือนตาเตือนใจ เหมือนมีครูบาอาจารย์คอยตักเตือนสั่งสอนอยู่เสมอ จึงตกลงจัดห้องรับแขกให้อยู่ใกล้เคียงกับห้องพระบูชา ถึงจะอยู่ชั้นล่างก็ไม่ถือว่าขาดคารวะ เพราะคนละชั้นคนละตอน แล้วแขกไปใครมา จะได้พบเห็นกราบไหว้ ชวนใจให้กล้วเกรงการฝ่าฝืนคำห้าม และยินดีประพฤติตามคำสั่งสอนบ้างตามอัธยาศัย ทั้งนี้มิได้คิดกำเริบถึงขาดคารวะที่นำพระพุทธปฏิมาประดิษฐานทำนองให้คอยช่วยรับแขกเลย" คุณป้าแสดงความตั้งใจดีให้ลูกหลานฟังจนจับดอกไม้ค้างมืออยู่ท่าเดียว

"**เรื่องที่คุณแม่เล่ามานี้** ก็มีเหตุผลที่น่าฟังส่วนหนึ่ง เพราะตามที่ปรากฏ บ้านเรือนของชาวพุทธสาวกตามสมัยนิยมปัจจุบันนี้ ที่ห้องรับแขกมักเห็นแต่ขวดเหล้า ต่างชนิดต่างขนาด ประดับประดาไว้เต็มตามชั้นตู้ ดูเป็นเชิงอวดความเป็นทาสของน้ำเมาอย่างผู้มีเกียรติ สุราเรมัยเป็นข้อห้ามของชาวพุทธศาสนิกชน เพราะให้โทษแก่ผู้ดื่มหลายประการ ทำให้ลืมตัวจนไม่รู้ตัวทำอะไรผิดอะไรถูก มีแต่ทำลายศักดิ์ศรีของมนุษย์ให้เสื่อมทราม พระพุทธองค์ทรงจัดเป็นอบายมุขความเสื่อมเสียของชีวิต ก็เมื่อชาวเรายังมายกย่องเชิดชูวัตถุต้องห้ามของพระพุทธศาสนากันอย่างออกหน้าออกตา ไม่มีการขวยเขินใจ มีแต่จะยิ่งนิยมทำตามอย่างกันแพร่หลายทั่วไปเช่นนี้ ก็เท่ากับชาวพุทธสาวกนี่เอง คอยย่ำยีทำลายคำสอนของพุทธเจ้าผู้พระศาสดา ด้วยน้ำมือของชาวพุทธสาวกแท้ ๆ ดูเหมือนจะมากกว่าชาวอื่นจะย่ำยีทำลายเสียอีก นี่ผมพูดจากน้ำใจจริง ๆ มิได้ประจบสอพลอคุณแม่อย่างไรเลย" พี่ชาตรีพักบรรยาย

"น่าฟังนะพ่อชา ลูกแม่ หลานป้าจะรับรองหรือคัดค้านความเห็นของพ่อชากระไรบ้าง ลองแถลงมาฟังบ้างซิ" คุณป้ากลับมาสอบข้าพเจ้าอีก

"พี่ชาให้ความคิดเห็นเป็นหลักฐานดีมากค่ะคุณป้า หลานขอรับรองว่า ห้องรับแขกของชาวพุทธสาวกเป็นจริงตามคำกล่าวของพี่ชาเป็นส่วนมาก เรื่องห้องรับแขกนี้ หลานอยากให้ใช้ในการบุญมากกว่าการบาป คือ จัดให้เป็นห้องน่ารื่นรมย์ สบายตาสบายใจ เมื่อนำขวดเหล้าต่าง ๆ มาตั้งประดับห้อง ก็ต้องถือว่าเป็นการแสดงความนิยมชมชอบของเจ้าบ้านว่า คอเหล้าหรือขี้เมา ไม่เห็นมีคุณความดีอะไรเลย มีแต่จะแนะนำลูกหลานในบ้านให้หลงนิยมตาม เท่ากับผู้ใหญ่หลอกลวงเด็กให้เริ่มจำความเป็นขี้เมาเหมือนตน ยิ่งเด็กเป็นเลือดเนื้อเชื้อไข เป็นลูกเป็นหลาน เป็นที่รักดังแก้วตาของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ถูกผู้ใหญ่ชั้นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา หลอกลวงให้หลงพัวพันใกล้ชิดน้ำเมา จะโดยตั้งใจ หรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตาม ย่อมไม่พ้นบาปที่ต้องถูกกล่าวหาว่าผู้ใหญ่หัวหงอกหลอกเด็ก

ยิ่งการอบรมสั่งสอนเด็กสมัยนี้ ให้นิยมรักประพฤติดีชอบ ตามคำสอนของพระศาสนาเป็นไปได้ยากด้วยแล้ว ซ้ำมีตัวอย่างที่คอยชักชวนให้ห่างไกลจากศีลธรรมจรรยาที่ดีงามตามพระศาสนา ตำตาเตือนใจอยู่ในบ้านตั้งแต่เล็กจนโตเช่นนี้ ก็เท่ากับผู้ใหญ่ในบ้านที่มีห้องรับแขกใหญ่โตกว้างขวางสวยงาม คอยป้อนนิสัยชั่วคือสุรายาเมาอยู่เป็นประจำ ก็คือผู้ทำลายอนาคตที่ดีของลูกหลาน ตลอดถึงบั่นทอนพระพุทธศาสนาอีกด้วย" ข้าพเจ้าแถลงตอบคุณป้าตามความคิดเห็นของตนเอง

พอข้าพเจ้าพูดจบ พี่ชาก็เอ่ยซ้อนทันทีว่า "ที่น้อง ศ. เล่าถึงห้องรับแขกที่ประดับด้วยขวดเหล้านานาชนิดว่า จะเป็นเครื่องจูงใจเด็กในบ้านให้นิยมการดื่มเหล้า ฟังดูเข้าทีอยู่ เลยทำให้อยากอวดคุณแม่แข่งกับน้อง ศ. ว่า สิ่งที่ไม่น่าจะอวดอยู่ในห้องรับแขกอีกอย่างก็คือ งาช้าง เขากวาง เขาควาย หนังเสือ เป็นต้น เพราะความมุ่งหมายเดิมนั้นเจ้าของบ้านต้องการโอ้อวดว่า งา เขา หนังเหล่านี้ ได้มาเพราะฝีมือแม่นปืนของเขา คือเขาเป็นผู้ฆ่าสัตว์เหล่านี้มาเอง ในสายตาของนักล่าสัตว์เขายกย่องชมเชยกันมากว่าเป็นนักกีฬามือฉกาจ

แต่ในสายตาของชาวพุทธสาวก กลับเห็นเป็นว่านำมาอวดการทำบาปโหดร้ายของตน ให้ชาวบ้านเขาหยามน้ำใจเท่านั้นเอง ความคิดของผมที่พอจะอวดคุณแม่แข่งกับความคิดเห็นของน้อง ศ. ก็มีเพียงเท่านี้" พี่ชาจบเรื่องด้วยกิริยาผยอง

"เออ วันนี้นับเป็นบุญหูของแม่ ที่มาได้ฟังความคิดเห็นของลูกหลานอย่างเป็นหลักฐานตามสติปัญญาน้อย ๆ ของแม่ ขอรับรองความคิดเห็นทั้ง ๒ ประการ ว่าเป็นเรื่องควรพิจารณาด้วยเหตุผลของชาวพุทธสาวกทั้งหลายโดยแท้ ถ้ายังนิยมนับถือโอ้อวดกันด้วยสิ่งที่ขัดกับคำสอนของพระศาสนาให้แพร่หลายเช่นนี้ ก็คือโอ้อวดวิธีการทำลายพระศาสนาอย่างไม่ต้องซ่อนเร้นนั่นเอง ธรรมดาวัตถุสิ่งของที่นำมาประดับประดาตกแต่งห้องรับแขก จะเป็นวัตถุโบราณ หรือ

ฝีมือศิลปตลอดงาเขา ก็ล้วนมุ่งโอ้อวดแก่แขกผู้มาเยี่ยมทั้งนั้น แขกหรือญาติมิตรที่มาเยี่ยมได้พบเห็นเครื่องประดับห้อง อาจหยั่งทราบถึงนิสัยใจคอของเจ้าบ้านได้ว่านิยมชมชอบอย่างไร ก็เมื่อเห็นขวดเหล้าต่าง ๆ ชนิดประดับอยู่เต็มชั้นในห้อง ซึ่งมักชวนพวกคอเหล้าให้เปรี้ยวปากกระหายก็ได้ เห็นงาเขา หนังของสัตว์ต่างชนิด ย่อมชวนให้คิดว่าเจ้าของบ้านคงเป็นนักกีฬาล่าสัตว์มือฉมังก็ได้

แต่ในเรื่องเครื่องประดับห้องรับแขกตามที่ปรากฏนี้ อย่าเพิ่งมุ่งวิจารณ์ด้วยเจตนาเป็นบาปไปเสียทั้งหมด เพราะบางอย่างก็หลงนิยมตามสมัย พลอยอยากมีหน้ามีตาตามเขาไปก็ได้ เช่น ขวดเหล้าต่าง ๆ นั้น รูปขวดแม้จะเป็นขวดเหล้าก็จริง แต่น้ำภายในไม่ใช่ เป็นน้ำย้อมสีหลอกคอเหล้าก็ได้ หรืองาเขาหนัง ก็ทำนองเดียวกัน จะหาของจริงมาประดับได้ก็ต้องลงทุนมิใช่น้อย พ่อค้าจึงช่วยให้ผู้เบี้ยน้อยหอยน้อย ได้แอบแฝงให้ทันสมัยนิยมกับเขาบ้าง ด้วยการสร้างของเทียมขึ้นก็มีมิใช่น้อย" เมื่อคุณป้าจบข้อบรรยาย คุณลุงก็มาถึงร่วมวงสนทนาด้วย และเอ่ยถามว่า "สนทนาอะไรกัน"

คุณป้าบุ้ยปากให้ข้าพเจ้าแถลง จึงกล่าวตอบว่า "สนทนาเรื่องเครื่องประดับห้องรับแขกเจ้าค่ะ"

"ทำไมคิดจะปรับปรุงแก้ไขห้องรับแขกนี่เสียใหม่กระนั้นหรือ" คุณลุงถามด้วยความสงสัย

"มิใช่เช่นนั้นหรอกคุณ เด็กลูกหลาน ๒ คนนี่แหละเขาชมว่าบ้านเราใช้ห้องรับแขกอยู่ใกล้เคียงกับห้องบูชาพระ ทำให้ญาติมิตรผู้เป็นแขกมาเยี่ยม ได้มีโอกาสกราบไหว้พระพุทธรูปไปด้วย หลาน ศ. เป็นผู้ออกความเห็นว่า ห้องรับแขกของชาวบ้านสมัยนี้มักนิยมประดับด้วยขวดเหล้าไม่สมกับเป็นชาวพุทธสาวก เพราะพระพุทธเจ้าท่านว่าเหล้าเป็นเหตุนำให้เกิดความประมาท จึงวางเป็นศีลข้อ ๕ ไว้ ทั้งจะเป็นการชักจูงแนะนำเด็กลูกหลานให้นิยมการดื่มสุรายาเมาอีกก็ได้ ส่วนพ่อชา ก็แสดงความเห็นแข่งน้องสาวว่า เขาก็ไม่ชอบให้ตกแต่งห้องรับแขกด้วยงา เขา หนังของสัตว์ต่าง ๆ ด้วย เป็นการอวดฝีมือล้างผลาญชีวิตสัตว์ ผิดศีลผิดธรรม ขาดเมตตากรุณา ไม่สมกับเป็นพุทธศาสนิกชนเลย" คุณป้าพักคำอธิบาย

"ความคิดของลูกหลานก็มีเหตุผลน่าฟังอยู่เหมือนกัน เฉพาะเรื่องนำ งา เขา หนังของสัตว์มาประดับที่อยู่อาศัยนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ของเราท่านก็ห้ามเหมือนกัน เพราะท่านปรารภว่าพระเณรเป็นผู้ประพฤติตนไม่มีเวรภัยแก่ใคร ๆ เมื่อนำงา เขา หนังของสัตว์มาประดับที่อยู่อาศัยแสดงตัวอย่างฆราวาส ซึ่งเขานำเขาหนังมาประดับบ้าน ก็เพื่อเป็นการอวดฝีมือที่เขาได้ฆ่าสัตว์ตัวนั้น แล้วนำเขาหนังมาประดับไว้เป็นพยาน จึงไม่สมควรที่พระเณรจะพลอยนิยมตามเช่นนั้น

ยิ่งกว่านี้ สัตว์เลี้ยงต่าง ๆ เช่น นกแก้ว นกขุนทอง ปลาเงิน ปลาทอง เป็นต้น ก็ไม่สมควรจะนิยมเลี้ยง เพราะอยู่ในลักษณะต้องกักขัง ตัดความผาสุกตามธรรมชาติของมัน แต่การเลี้ยงสัตว์ชนิดไม่ต้องกักขัง ปล่อยให้มันมีอิสระบ้าง เช่น เลี้ยงสุนัข ปล่อยมันตามสบาย ไม่ได้ล่ามโซ่กักขัง จะเลี้ยงด้วยความเอ็นดูตามกาลเทศะบ้างก็ได้ แต่ควรระวังเพราะสัตว์พวกสุนัข แมว มักเป็นโรคกลัวน้ำ มีอันตรายถึงชีวิตได้ง่าย สมัครจะเลี้ยงก็ต้องระมัดระวัง อย่าให้เกิดอันตรายแก่ตนและผู้อื่น" จบถ้อยคำแล้ว คุณลุงได้ปรารภกับพี่ชาตรีว่า "วันนี้ทำไมกลับแต่วัน เห็นเคยกลับกลางคืนเสมอ"

"วันนี้วันศุกร์สุดสัปดาห์ งานเสร็จแต่วัน พรุ่งนี้พวกเพื่อนนัดไปเที่ยวพักผ่อนชายทะเล จึงรีบกลับเพื่อเตรียมตัว" พี่ชาตรีตอบไม่ค่อยเต็มเสียง

"รีบกลับบ้านเพื่อเตรียมตัว เลยมาปะเหลาะแม่ถึงห้องพระเพื่อเตรียมทุนสำหรับเที่ยวอีกใช่ไหม เอาเถอะวันนี้พูดจาพาทีเป็นหลักเป็นฐาน แม่รางวัลให้ ๒๐๐ บาทเพื่อพักผ่อน" คุณป้าปลอบใจ

"แม่เขารางวัล ๒๐๐ บาท คงยังไม่ทันถึงสถานพักผ่อน ก็น่าจะหมดเสียกลางทางเสียแล้ว พ่อขอช่วยให้ได้พักผ่อนจริง ๆ อีก ๓๐๐ บาท คงพอละนะ" คุณลุงพูดจบ ก็นับเงินมอบให้ตามจำนวน

พี่ชาตรี กราบแทบเท้าคุณพ่อคุณแม่แล้ว กลับไปห้องพักส่วนตัวด้วยความเบิกบานใจ

๓๗. ลมปาก

ลมที่ออกจากปากเป็นเสียงภาษา ให้ผู้ฟังรู้ความประสงค์ของผู้พูด หรือลมที่ออกจากปากนั้นไม่เป็นเสียงภาษา ผู้พูดก็ต้องใช้อวัยวะมีมือเป็นต้น แสดงแทนการออกเสียง ที่เรียกว่าภาษาใบ้ เมื่อผู้เห็นกิริยาใบ้จนคุ้นแล้ว ก็สามารถรู้ความประสงค์ของกันและกันได้เช่นเดียวกับฟังเสียงภาษาพูดเหมือนกัน

อีกอย่างหนึ่ง รอยขีดเขียนที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อบันทึกภาษาพูดไว้แทนเสียงพูด เรียกว่าอักษรหรือหนังสือ นี้ก็นับเข้าในเรื่องลมปากแบบภาษาใบ้นั่นเอง และถือกันเป็นหลักฐานมั่นคงดี สามารถรักษาเรื่องราวไว้ได้นาน

การเปล่งเสียงภาษาของเหล่าชนนั้น ๆ ต้องอาศัยอวัยวะภายในปากประกอบกัน คือ คอ ลิ้น ฟัน ริมฝีปาก ถ้าบกพร่องส่วนใดส่วนหนึ่ง เสียงที่เปล่งออกมาอาจฟังเพี้ยนก็ได้ ถึงกระนั้นผู้ไม่สนใจในการเปล่งเสียงให้ตรงตามอักษร มักทำให้เสียงที่เปล่งออกมาปะปนกันหมด ไม่สมกับที่จัดตัวอักษรไว้ครบในการเปล่งเสียงทุกระดับเสียง กลาง-สูง-ต่ำ เสียงกล้ำ เสียงตัว ร. ล.

ด้วยเหตุผลที่มักใช้เปล่งเสียงตามอำเภอใจ ไม่ยึดถือหลักเกณฑ์จึงทำให้เกิดบันทึกเรื่องราวว่าด้วยลมปากขึ้น ดังนี้

เมื่องานวันส่งท้ายปีเก่า-ต้อนรับปีใหม่ ทุกคนในครอบครัวประกอบด้วยคุณลุง คุณป้า พี่ชาตรี ข้าพเจ้าและผู้อื่นอีก ๓-๔ คน อยู่พร้อมเพรียงกันที่ห้องรับแขก กำลังฟังข่าววิทยุกระจายเสียง และคำอวยพรของผู้ใหญ่ ข่าวหนึ่งมีเสียงโดยใจความว่า **"พิธีการส่งท้ายปีเก่าสองห้าสองศูนย์ที่กำลังจะเคลื่อนใกล้ปีใหม่สองห้าสองหนึ่งอีกไม่กี่ชั่วโมงต่อไปนี้"** คุณลุงสั่งให้ปิดเครื่องกระจายเสียงแล้วปรารภว่า "ทำไมจึงออกเสียงบอกจำนวน พ.ศ. เป็นเด็กอนุบาลอยู่ได้ หลักเกณฑ์ตัวเลขบอกจำนวนการนับ เราเคยเรียนกันมาว่าเลข ๑ ตัว เรียกว่าหลักหน่วย เลข ๒ ตัว เรียกว่าหลักสิบ เลข ๓ ตัว เรียกว่าหลักร้อย เลข ๔ ตัว เรียกว่าหลักพัน เมื่อเพิ่มเลขเป็น ๕-๖-๗-๘ ตัว ก็เรียกตามจำนวนต่อไปเป็นหมื่น แสน ล้าน โกฏิ ไม่อ่านเรียงตัวเลขอย่างนักเรียนอนุบาล เพราะเพิ่งเริ่มหัดอ่าน การอ่านจำนวน พ.ศ. ปีเก่า ต้องอ่านว่า สองพันห้าร้อยยี่สิบ (๒๕๒๐) ปีใหม่ต้องอ่านว่า สองพันห้าร้อยยี่สิบเอ็ด (๒๕๒๑) จึงจะถูกตามหลัก บางหมู่คณะยังบัญญัติการอ่านออกเสียงเลข ๑ ที่อยู่ในหลักสิบว่า สิบหนึ่ง ยี่สิบหนึ่ง นัยว่าเพื่อไม่ให้ฟังเพี้ยนเป็นเสียเลข ๗ ก็นับว่าเป็นวิธีป้องกันการผิดพลาดได้ไม่เสียหายอะไร แต่การออกเสียงจำนวน พ.ศ. ว่าสองห้าสองศูนย์สองห้าสองหนึ่งอย่างนี้ เป็นการผิดหลักเกณฑ์ที่ท่านโบราณาจารย์วางไว้ น่าจะระวังให้มาก เดี๋ยวเด็กจะจดจำไขว้เขวเกิดความยุ่งยากภายหลัง" คุณลุงบ่นด้วยความอิดหนาระอาใจ

"ดีมากที่คุณปรารภขึ้น นอกจากนี้ การอ่านออกเสียงกล้ำ อย่าง น้ำปลา มะปรางเปรี้ยว ปรับปรุง ก็ได้ฟังอยู่บ่อย ๆ ว่า น้ำปา มะปางเปี้ยว ปับปุง อย่างนี้ถ้าเด็กเขียนหนังสือตามเสียงที่พูด จะถือเป็นเขียนผิดหรือไม่ ถ้าถือว่าผิด ผู้ที่ออกเสียงพูดอย่างไม่มีตัวกล้ำ ก็ต้องถือว่าพูดผิดสำเนียง กลายเป็นผู้พูดไม่ถูกสำเนียงนั้น หลอกเด็กให้เขียนหนังสือผิดก็ได้ ยิ่ง ร.เรือ ก็อ่านเป็นเสียง ล.ลิง เท่ากับตัดตัว ร.เรือ ทิ้งเสีย จะสอนให้เด็กเขียนถูก พูดถูกได้อย่างไร ดิฉันอยากให้ครูตามโรงเรียนทั้งหลาย และผู้ใหญ่ตามบ้านทั้งหลาย จงช่วยกันแนะนำเด็กให้พูดถูก เขียนถูกด้วย-พูดตัวกล้ำ ตัว ร.เรือ ล.ลิง ออกเสียงให้ถูกอยู่เสมอ แถมอ่านจำนวนเลขตามหลักหน่วย สิบ ร้อย พัน ให้เป็นหลักทั่วกันแล้ว คงจะไม่ต้องเสียเวลาหัดเด็กให้กลับพูดถูก เขียนถูก ให้เสียเวลาโดยไม่จำเป็นเลย" คุณป้าสนับสนุนความเห็นของคุณลุงและแสดงความคิดเห็นของตนร่วมด้วย

"ผมเองได้ถูกท่านเจ้ากวดขันตอนขานนาคเรื่องตัว ร.เรือ เป็นอย่างมากมาแล้ว เช่น คำว่า มัยหัง ภาโร อหัมปิ เถรัสสะ ภาโร ถ้าออกเสียงตัว ร.เรือ ว่าเป็นเสียง ล.ลิง พาโล จะทำให้มีเนื้อความกลายเป็นคนเลว คนพาล ไม่ตรงกับเสียง ร.เรือ คือ ภาโร ซึ่งมีความหมายให้เอาใจใส่ต่อกันและกัน" พี่ชาตรีพลอยสนับสนุนคุณป้าอีกคน

"นี่ภาษาของเราแท้ ๆ ยังออกเสียงบก ๆ พร่อง ๆ ไม่มีหลักเกณฑ์ เป็นการแสดงความมักง่ายให้เป็นตัวอย่างอยู่เช่นนี้ จะไปหวังความเรียบร้อย ถูกต้องในกิจการอื่น ๆ ได้อย่างไร ทุกชาติทุกภาษา ต่างก็พยายามปรับปรุง รักษา ภาษาพูด สำเนียงพูดให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่เหมาะสม ถือเป็นวัฒนธรรมของชาติประการหนึ่ง

ยังจำสมัยที่อยู่โรงเรียน ครูประจำชั้นกวดขันเรื่องการอ่านออกเสียง การเขียนลายมืออยู่มาก วางหลักการอ่านไว้ว่า ๑. ต้องอ่านให้เหมือนเสียงพูด ๒. อ่านให้ถูกวรรคตอน ๓. อ่านให้ถูกเสียงตัว ร.เรือ ล.ลิง ตัวกล้ำ ๔. อย่าอ่านตู่ตัว คือ ตัวหนังสืออย่างหนึ่ง ออกเสียงอีกอย่างหนึ่ง ให้เพี้ยนไม่ตรงตัว

พวกเราผู้ใหญ่ด้วยกัน ควรคอยระมัดระวัง ตักเตือนเด็กที่พูดผิด เขียนผิด ให้กลับพูดถูก เขียนถูกอยู่เสมอ โดยปฏิบัติตัวเองให้เป็นตัวอย่าง อย่ามักง่ายว่า มอบให้โรงเรียนเขาแล้ว สุดแต่ครูจะสั่งสอนกันเอง อย่างนี้ไม่ถูก เด็กมีเวลาอยู่ใกล้ชิดพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มากกว่าครู ถ้าได้ร่วมกันระมัดระวังกวดขันทั้งฝ่ายบ้าน ฝ่ายโรงเรียนอยู่เสมอไปแล้ว เด็กจะไม่มีโอกาสพูดผิดเขียนผิดได้เลย

ยิ่งการบรรยายเรื่องราว ข่าวสาร ที่จารึกลงเป็นตัวอักษรไว้ย่อมจะอยู่ปรากฏได้นานกว่าสำเนียงพูด ตังตำราความรู้ต่าง ๆ ที่นักปราชญ์ชั้นก่อน ๆ ได้แต่ฝากไว้เป็นมรดกแก่ชนภายหลัง ล้วนเป็นการจารึกความคิดเห็นของท่านโบราณไว้ทั้งนั้น ความคิดเห็นที่ปรากฏเป็นอักษรจารึกไว้

นี้ จะส่อให้ทราบนิสัยของผู้เขียนผู้บรรยายได้เป็นอย่างดี แนะให้ประพฤติชอบก็มี ชักนำไปในทางเปลี่ยนแปลงแก้ไขขนบธรรมเนียมตลอดการปกครองก็มี ผู้ได้พบเห็นหรือศึกษาจะต้องใช้สติปัญญา พิจารณาข้อเท็จจริงด้วยตนเองก่อน อย่าหลงเชื่อตามไปง่าย ๆ ด้วยขาดการพิจารณาใคร่ครวญ

ความผิดความชั่วที่เกิดจากการกระทำทางกายและทางใจ ทางพระพุทธศาสนาท่านได้จำแนกเป็นอย่าง ๆ เพื่อพิจารณาเนื้อความได้สะดวก แต่ส่วนทางวาจาคำพูดฝ่ายเดียวท่านกลับแยกลักษณะออกถึง ๔ ลักษณะ ก็เพราะความดีความชั่วที่เกิดจากลมปาก มีทางนำสู่ความชั่วช้าเลวทรามได้มากกว่าส่วนกายกรรม มโนกรรม ดังจะเห็นท่านแยกลมปาก ออกไว้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. *พูดเท็จ ได้แก่พูดหรือแสดงกิริยาไม่ตรงกับความจริง*

๒. *พูดคำหยาบ ได้แก่พูดด้วยคำที่รังเกียจว่าต่ำช้า เลวทราม ไม่สุภาพ*

๓. *พูดส่อเสียด ได้แก่พูดจริงบ้าง ไม่จริงบ้าง เพื่อทำลายความรักใคร่ให้แตกกัน*

๔. *พูดเพ้อเจ้อ ได้แก่พูดด้วยเรื่องไม่เหมาะกาลเทศะ ขณะเวลา สถานที่*

การสนทนาปราศรัยทุกสังคม ถ้าไม่ระมัดระวังก็มักตกอยู่ในลักษณะทั้ง ๔ ลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ แต่คำพูดที่ประกอบด้วยลักษณะทั้ง ๔ นี้ไม่มีใครชอบไม่มีใครปรารถนาเลย เพราะ

๑. *การพูดเท็จ เป็นการตัดรอนความซื่อสัตย์ ความเป็นจริง ความถูกต้อง*

๒. *การพูดคำหยาบ เป็นการสร้างเสียงแสลงหูของผู้ฟังทั่วไป*

๓. *การพูดส่อเสียด เป็นการสร้างความแตกร้าวในหมู่คณะ ซึ่งเป็นการแตกสามัคคี เป็นโทษภัยอย่างร้ายแรง*

๔. *การพูดเพ้อเจ้อ เป็นการเสียเวลา เสียประโยชน์ ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง*

ยิ่งการพูดด้วยการแสดงออกทางตัวหนังสือ แจ้งเหตุการณ์ เรื่องราว ข่าวสารต่าง ๆ เพื่อสาธารณชนรับรู้รับเห็น ถ้าไม่สำรวมคำพูดตามลักษณะของพระพุทธเจ้าทั้ง ๔ ลักษณะนี้ไว้แล้ว ย่อมชวนให้หลงทะนงตนชนิดพูดได้ตามใจคือไทยแท้ ด้วยพูดทับถมเขาบ้าง ปั้นเรื่อง ชนิดปั้นน้ำเป็นตัวใส่ร้ายเขาบ้าง กระทบกระเทียบเปรียบเปรยเขาเกินความเป็นจริง หรือเรื่องยกเมฆขึ้นอ้างบ้าง เป็นต้นเหล่านี้ บางพวกถือเป็นอาชีพทำนองขายกระดาษที่เปื้อนหมึกได้กำไรไว้เลี้ยงครอบครัวก็แล้วกัน ไม่รับรองรับรู้ในเรื่องราวที่เขียน ครั้นถูกต่อว่าต่อขานก็บิดเป็นเกลียว ไม่ยอมรับผิดง่าย ๆ ต่อเมื่อจนแต้มไม่มีทางออกจริง ๆ ก็ยอม ทำนองรับสารภาพผิดอย่างสักแต่ว่าหรือขอขมาลาโทษ ด้วยลงโฆษณา ก็มักแสดงอัธยาศัยคดโกงอยู่ไม่วายอีกจนได้ เช่น คำขอขมาขอโทษใช้ตัวจิ๋วพิมพ์ มิหนำซ้ำยังนำข้อความไปไว้ในหน้าที่ไม่มีใครสนใจ อาชีพค้าลมปากโดยไม่มีคุณธรรม

ประจำใจอยู่บ้าง มุ่งแต่ประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง ก็เท่ากับรัฐบาลสร้างหอกข้างแคร่ไว้ทำอันตรายตนเอง ตลอดประชาชน ไม่เป็นอันถึงความสงบสุขได้เลย ลมปากที่เผยออกด้วยวิธีวจีทุจริตนี้ก็ไม่ต่างอะไรกับค้าขาย การส่อเสียดในสังคมนั่นแหละ ผลของการส่อเสียด คือ การวุ่นวาย เพราะแตกแยกสามัคคี ต่างไม่ไว้ใจในกันและกัน นี่แลคือพืชผลที่ผู้ไม่สงวนลมปากแสวงหาเป็นที่สุด" คุณลุงหยุดบรรยายด้วยความอ่อนใจ

"ลมปากฝ่ายข้างเสีย ตามที่ลุงเขาบรรยายมายืดยาว จะมีใครคัดค้านบ้างหรือไม่ ถ้าไม่มีใครคัดค้าน ป้าอยากให้หลานป้าแสดงถึงลมปากฝ่ายข้างดี มีคุณประโยชน์อย่างไร สู่กันฟังบ้างซิจ๊ะ" คุณป้าโยนเรื่องมาทำนองบังคับตอบเสียด้วย

"จะขายหน้าเขาเปล่า ๆ กระมังคะ" ข้าพเจ้าท้วงคุณป้า

"เอาเถอะ ว่าไปตามความรู้สึกนึกคิดของเราก็แล้วกัน จะอับอายขายหน้าใครที่ไหน ครอบครัวเดียวกันทั้งนั้น" คุณป้าปลอบ

"ลมปากฝ่ายข้างดีก็มีอยู่ไม่น้อย เริ่มจากตำรับตำราที่คนโบราณได้พยายามบันทึกไว้ จนถึงเป็นหลักฐานการค้นคว้าอยู่ในยุคปัจจุบันได้ใช้ศึกษาเล่าเรียน หรือเทียบเคียงค้นคว้า นี่ก็แสดงถึงลมปากที่ดี มีคุณประโยชน์ทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ได้เปิดเผยให้ประชาชนได้รู้ได้เห็นได้ประพฤติปฏิบัติตาม ตลอดเวลา ๒๕๒๑ ปีแล้ว ยังสามารถแนะนำผู้เลื่อมใสเชื่อถ้อยฟังคำ ให้ดำเนินตาม ได้บรรลุความดีงามตามกำลังอุปนิสัย เป็นจำนวนนับไม่ถ้วนก็เพราะพระองค์ทรงมุ่งสั่งสอน ๑. เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ยิ่ง เห็นจริงใจธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้ และ ๓. ทรงสั่งสอนเป็นอัศจรรย์ คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ" ข้าพเจ้าหยุดพักเพื่อนึกหัวข้อเรื่องต่อไป

"อ้าวทำไมหยุดเสียล่ะ กำลังฟังเพลิน ๆ" คุณป้าสนับสนุนเอาใจ

"พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้อริยสัจ โดยปฏิบัติพระองค์ตามแนวมรรคทั้ง ๘ จนบริบูรณ์ นับว่าสำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคุณความดีส่วนพระองค์ ที่ประกอบด้วยพระปัญญาคุณ และพระบริสุทธิ์คุณแล้ว ยังมีน้ำพระทัยนึกถึงความสุขทุกข์ของผู้อื่น ทรงปรารถนาจะช่วยเขาให้พ้นจากทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ถึงกับสละความสุขสบายส่วนพระองค์เสด็จเที่ยวสั่งสอนประชาชนตามบ้านเล็กเมืองน้อย มิได้เห็นแก่ความยากลำบากของพระองค์อย่างไรเลย พระองค์ได้ปฏิบัติหน้าที่ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด ตลอดเวลา ๔๕ ปี ดังที่แสดงว่า เวลาเช้าออกบิณฑบาต เวลาเย็นแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาทแก่ภิกษุ เที่ยงคืนแก้ปัญหาแก่เทวดา ยำรุ่งตรวจดูอัธยาศัยสัตว์โลก นี่แลคือพระมหากรุณาธิคุณ ถ้าพระองค์ไม่มีพระมหากรุณาเที่ยวสั่งสอนประชาชน พระพุทธศาสนา คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าก็จะไม่

ปรากฏขึ้นในโลกที่ชาวเราได้รับนับถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณเป็นหลักสำคัญยิ่ง สมควรที่ชาวพุทธทั้งหลายจะปฏิบัติตนดำเนินตามพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ให้เป็นปฏิบัติบูชาอย่างยิ่ง จะชื่อว่าได้กระทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง นักปราชญ์จะได้สรรเสริญตลอดกาล" ข้าพเจ้าจบลงด้วยกัมกราบที่ตักคุณป้า

"ดีมากหลานป้า สมเป็นชาวพุทธสาวกแท้ ทำไมหลานของชาวบ้านอื่นจึงไม่มีความรู้ความเข้าใจการพระศาสนาเหมือนหลานป้าคนนี้บ้างหนอ เมืองเราจะได้ร่มเย็นเป็นสุขกว่านี้" คุณป้าปรารภ

"ลุงนิ่งฟังคารมหลานมาตั้งแต่ต้นแล้ว ขอชมเชยว่าเป็นความเห็นชอบทุกประการ แต่ขอติงเพียงนิดเดียวว่า อย่าดีแต่พูดให้เสียลมปากก็แล้วกัน เรื่องลมปากของคนเราเคยให้ผลร้ายเป็นตัวอย่างมาแล้วก็ไม่น้อย เช่น โคนันทวิสาลไม่ชอบคำหยาบไม่เพราะหู เด็กเลี้ยงแกะตะโกนหลอกชาวบ้านให้มาช่วยเพราะหมาป่าจะกัดกินแกะ ครั้นชาวบ้านรู้ว่าเด็กหลอกเลยไม่มีใครเชื่อเสียง ตะโกนที่หมาป่ามากินแกะจริง ๆ ลูกนกกาเหว่าได้แม่กาหลงเลี้ยงมายังไม่ทันปีกกล้าขาแข็งก็ด่วนออกเสียงกาเหว่า แม่การู้ว่าไม่ใช่ลูกของตน ก็จิกตีจนตกจากรังถึงความตาย นี่เป็นตัวอย่างใช้ลมปากไม่ดี ไม่เหมาะกับกาลเทศะ

ส่วนลมปากที่ดี มีคุณประโยชน์มากมายนั้น จะเห็นได้จากตำราความรู้ต่าง ๆ ที่นักปราชญ์ได้แต่งบันทึกไว้ ทำให้ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในอดีตกว้างขวาง โดยเฉพาะที่สำคัญที่สุด ก็คือลมปากขององค์พระบรมศาสดาของชาวเราทั้งหลาย ชาวโลกถือว่าเป็นลมปากชนิดอมตะพร้อมด้วยเหตุผล ยังจะคงเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ประพฤติตามต่อไปอีกไม่มีสิ้นสุด

ยิ่งสมัยปัจจุบัน (๒๕๒๑) เครื่องมือวิทยาศาสตร์เจริญมาก สามารถบันทึกเสียงภาษาที่ออกจากลมปากไว้ได้ครบถ้วนคล้ายเสียงจริง ๆ ก็ควรจะเพิ่มความระมัดระวังลมปากของเราไว้ให้มาก ลมปากที่ดีก็ดีไป ถ้าลมปากไม่ดี มีการทับถมใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น ตามแนววจีทุจริต ๔ ของพระพุทธเจ้าแล้ว จะเหมือนแผลเป็นติดตัวไปจนตาย

ขอแนะพวกเราอีกสักนิดว่า เมื่อได้ระวังลมปากตามหลักศีล ๕ เฉพาะข้อมุสาได้แล้ว ก็จงพยายามระวังส่วนกาย คือ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และดื่มสุราเมรัย ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ยิ่งขึ้นอีก จนกว่าจะเป็นปกตินิสัย ข้อสำคัญอยู่ที่สุราเมรัย ที่ท่านนำมาขมวดให้ระวังรักษาเป็นข้อสุดท้ายของศีล ๕ นั้น ก็เพราะว่าเป็นข้อสำคัญที่ชอบให้ลืมตัว พอเหล้าเข้าปากความยากก็หายไป เมื่อดื่มเพียงแก้วสองแก้ว ยังปรากฏว่าคนดื่มเหล้า แต่พอเพิ่มเป็นจำนวน ๓-๔-๕ แก้ว ก็กลายเป็นเหล้ากินคนเสียแล้ว ต่อไปก็หมดความเป็นคนลงทุกที เคยลองคิดดูว่า ถ้าพวกเราชาวพุทธประพฤติตนสมเป็นสาวกที่ว่านอนสอนง่าย ห้ามอะไรก็เชื่อ งดเว้นตามห้ามแนะนำอะไร

ก็ปฏิบัติตามได้ทั่วถึงกันแล้ว คดีอาญาคดีแพ่งจะขึ้นสู่โรงศาลได้น้อยรายเป็นแน่ เพราะการไม่เว้นเบียดเบียนร่างกายตลอดชีวิต ไม่เว้นเบียดเบียนทรัพย์สินเงินทอง ไม่เว้นเบียดเบียนประเพณี ไม่เว้นพูดเท็จ เหล่านี้ ล้วนเป็นมูลฐานของคดีอาญา คดีแพ่งทั้งนั้น เอาละ วันนี้ปรารภเรื่องศีลธรรมกันมากหน่อย เท่ากับเป็นพร ส.ค.ส. ดูก็สมสมัยดี " คุณลุงจบบรรยายเพียงเท่านี้

๓๘. สร้างวัด

วันธรรมสวนะนี้ ตรงกับเทศกาลตรุษจีน จึงมีผู้มาร่วมสมาทานศีลฟังธรรม เพิ่มจำนวนมากกว่าปกติ ท่านเจ้าแสดงธรรมวันนี้ เป็นเชิงให้ระลึกถึงวันเทศกาลเช่นนี้ที่ท่านโบราณกำหนดให้เป็นประเพณีไว้ ก็เพื่อให้เกิดการสะเทือนใจจะได้หวนมานึกถึงชีวิตที่ผ่านมา เป็นการตรวจสอบชีวิตว่าดีชั่วอย่างไร หรือประกอบอาชีพในทางเหมาะสม เป็นอาชีพชอบหรือชั่ว จะได้ขยับขยายกลับตัวงดเว้นทางชั่ว เข้าหาทางชอบทางดีเสียบ้าง เทศกาลต่าง ๆ ที่ท่านกำหนดไว้ ก็เพื่อหาเวลาพักผ่อน ตรวจเตรียมชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม มิใช่ถือเทศกาลเป็นเวลา ประพฤติชั่ว มีเที่ยวเสเพลเล่นการพนัน เป็นต้น ประพฤติอย่างนี้ น่าจะไม่ตรงกับความมุ่งหมายเดิม โดยเทียบเคียงกับวันธรรมสวนะที่ท่านกำหนด ๗ วันพักการอาชีพครั้ง ๑ ก็เพื่อพักผ่อนร่างกายที่ตรากตรำประกอบอาชีพเครื่องบำรุงส่วนกาย แล้วพักแสวงหาความรู้ทางใจ เป็นสมบัติติดตัว ดังท่านแนะว่า เมื่อมาประชุมกันแล้วผู้ฉลาดสามารถกล่าวปรารภเรื่องราวที่ควรรู้ควรเห็นขึ้น บุคคลนอกจากนี้ตั้งใจสงบฟังโดยเคารพ เป็นการหาความรู้ประดับอัธยาศัยของตนไว้ ไม่ปล่อยวันเวลาให้ล่วงเลยเสียเปล่า

วิธีการทำนองนี้ ยังมีประเพณีอยู่ตามหัวเมือง เมื่อถึงวันพระไปถือศีลฟังเทศน์ พอว่างจากกิจวัตรแล้ว ผู้สามารถ ชายก็ได้ หญิงก็ได้ มักนำหนังสือชาดกหรืออย่างอื่นที่เป็นคำแนะนำสั่งสอน อ่านออกเสียงให้ที่ประชุมฟังเป็นกลุ่ม ๆ ใครชอบเรื่องราวของกลุ่มไหนก็เข้ากลุ่มฟังได้ พอใกล้เวลากิจวัตรตอนเย็นจึงเลิกประชุม ความมุ่งหมายให้หยุดพักการงานในวันเทศกาล น่าจะมุ่งหมายหาบุญกุศลตามแนวนี้บ้างก็ได้

ท่านเจ้าจึงยกหัวข้อเทศน์ว่า กาลานุรูป์ ว ธุรๆ นิยุญเช ความว่าพึงประกอบธุระให้เหมาะกาลเทียว อธิบายเข้าเรื่องเทศกาล เวลาทำมาหากิน ก็ต้องเขม้นทำด้วยอุตสาหะพยายาม ถึงเวลาเทศกาลให้พักผ่อนแรงกาย ก็พัก แต่ควรพักอย่างให้มาหาแรงทางใจเตรียมไว้เพื่อเป็นแรงของชีวิตต่อไป มิใช่ถึงเทศกาลก็ใช้วันเวลาในทางชั่ว ทางผิด ที่ท่านเรียกว่าอบายมุข ทางนำไปสู่ความฉิบหายล่มจม จะผิดประสงค์ที่จัดให้มีเทศกาลขึ้น จบเทศน์ก็ลงมาต้อนรับปราศรัยที่ปลายอาสนสงฆ์อีกตามเคย

คณะของข้าพเจ้าจึงคลานเข้านั่งใกล้ เพื่อฟังคำสนทนาให้ถนัด ท่านเจ้าได้ปราศรัยกับคุณป้าว่า "ตรุษจีนอย่างนี้ไม่ไปตากอากาศกับเขาบ้างดอกหรือ"

"เบื่อแล้วเจ้าค่ะ เข้าวัดหาโอกาสสงบใจดีกว่า ไปเที่ยวอย่างนั้นไม่เห็นคุณประโยชน์อะไรเลย มีแต่เสียเวลาเสียเงินทองไปเปล่า ๆ" คุณป้ากราบเรียน แล้วไม่รอให้ใครถามสอด แสดงความ

เห็นรำพึงต่อหน้าท่านเจ้าอีกว่า "พระคุณท่านได้อ่านหนังสือพิมพ์พบข่าวแสดงความคิดเห็นเชิงทำลายพระศาสนาบ้างหรือเปล่าเจ้าคะ เรื่องการสร้างวัดวาอารามนั้น" คุณป้ากราบเรียน

"พบแล้วเหมือนกัน ก็ไม่เห็นเดือดร้อนอะไร เพราะเขาแสดงความคิดเห็นอย่างไม่รอบคอบถี่ถ้วน ว่าวัดวาอารามมีมากแล้ว จะพากันสร้างขึ้นใหม่อีกทำไม เสียเศรษฐกิจเปล่า ๆ นำทุนที่จะไปสร้างใหม่ มาช่วยกันซ่อมแซมวัดที่เก่าทรุดโทรมให้มั่นคงแข็งแรงก็จะดีกว่าความคิดเช่นนี้ก็ชอบ แต่ผู้แสดงความคิดมองเห็นเพียงส่วนเดียวดีแล้ว อาตมาก็จะขอชี้แจงความจำเป็นที่ต้องสร้างวัดกันอยู่อีกนั้น ให้ทราบเหตุผลความจำเป็นให้รับทราบไว้ในที่นี้เสียด้วย" ท่านเจ้าหยุดแถลง

คุณลุงได้โอกาสจึงกราบเรียนแทรกขึ้นว่า "เหมาะทีเดียว ที่พระคุณท่านจะแถลงให้ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปรับทราบมูลเหตุที่แท้จริงเสียบ้าง จะได้ระงับเสียงเล่าลือชนิดผู้ดีว่าขี้ข้าพลอยให้หายรำคาญหูเสียที" คุณลุงประนมมือพูดทำนองขอร้อง

"นี่จะให้เทศน์ธรรมาสน์เตี้ยซ้อนอีกกัณฑ์หรือ เอาเถอะ ยังมีเวลาพอปรารภสู่กันฟังได้ก็จะเล่าให้ฟัง" ท่านเจ้าเริ่มอภิปราย

"การสร้างวัด คือ การสร้างที่อยู่อาศัยและสำหรับกระทำกิจกรรมตามพระวินัยได้สะดวกนั้น เกิดจากผู้มีใจเลื่อมใสศรัทธา ดังมีประวัติต้นเดิมว่า พระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้นำเวฬุวันของพระองค์ ถวายพระพุทธเจ้าเป็นที่พักอาศัย เป็นครั้งแรกในพระพุทธศาสนา ที่อยู่อาศัย เรียกตามภาษาพระว่า เสนาสนะ ท่านก็อนุญาตให้อาศัยที่มีผู้จัดถวายได้ แต่ให้มุ่งถึงคุณประโยชน์เป็นส่วนสำคัญ ถ้าเสนาสนะนั้นใช้ป้องกันแดดลมฝนตามฤดูกาลได้ ป้องกันสัตว์ร้ายที่จะมารบกวนได้ก็พึงยินดีรับบริโภค อย่าปล่อยใจให้ทะเยอทะยาน เป็นการดำเนินชีวิตที่ขาดความพอในสิ่งที่ตนมีเสียหลักแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ซึ่งจะต้องฝึกประพฤติตนให้มักน้อยสันโดษ เพราะดำรงชีวิตเนื่องด้วยผู้อื่นเขาบำรุง

วัดในปัจจุบันที่ชาวเราเห็นมีมากนั้น มักอยู่ในบ้านเมืองที่มีประชาชนหนาแน่น ถึงกับเหลือกำลังที่จะปฏิสังขรณ์ให้มั่นคงเหมือนเดิมได้ยากนั้น นับว่ามากมายจริงตามเขาว่า ส่วนที่ฝ่ายคณะสงฆ์ยังอนุญาตให้สร้างใหม่ตามตำบลจังหวัดนั้น ๆ ล้วนอยู่ในกฎเกณฑ์ระเบียบของคณะสงฆ์ ไม่ใกล้ชิดอย่างในบ้านในเมืองดอก

ปัจจุบันการจะสร้างวัด ให้เป็นที่พักอาศัยของภิกษุสามเณรนั้น มักเกิดขึ้นตามหมู่บ้านที่อพยพไปตั้งถิ่นทำมาหากินในที่ใหม่ ไม่ใช่สร้างได้ตามอำเภอใจ ผู้คิดจะสร้างเฉพาะบุคคลหรือหมู่คณะก็ตามเบื้องต้นต้องยกกรรมสิทธิ์ที่ดินอย่างน้อย ๖ ไร่ขึ้นไป ให้เป็นสิทธิ์แก่คณะสงฆ์และตำบลที่จะสร้างนั้น ไม่ขัดต่อการบริหารประเทศ กับมีระยะห่างจากวัดเก่าที่มีอยู่ก่อนตั้งแต่

๒ กม. ขึ้นไป ต้องทำเรื่องราวเสนอหลักฐานตลอดถึงทุนที่จะสร้าง ประชาชนที่จะบำรุงผ่านเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัดก่อน

เมื่อต่างเห็นชอบร่วมกันทุกฝ่ายแล้ว จึงเสนอกรมการศาสนา ๆ ตรวจตราไม่เห็นผิดต่อระเบียบโดยเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาคเห็นชอบแล้วจึงนำเสนอคณะกรรมการมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติก่อน จึงดำเนินการสร้างได้ เป็นระยะที่ ๑ เรียกว่าการสร้างวัด ถ้าสร้างไม่สำเร็จด้วยประการไรก็เลิกล้มได้ เพราะคณะสงฆ์เพียงอนุญาตสร้างเท่านั้น

เมื่อมีเสนาสนะ เช่นกุฏี หอสวดมนต์ ศาลาทำบุญ ไฟ น้ำ เป็นต้นพอสมควร มีภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาไม่น้อยกว่า ๕ รูป นับว่าเป็นหลักฐานพอจะไม่ล้มเลิกแล้ว ต้องเสนอขออนุญาตเพื่อตั้งวัดอีกครั้งหนึ่ง นับเป็นวัดมีชื่อ ขึ้นทะเบียนสงฆ์ได้สมบูรณ์" ท่านเจ้าพักผ่อนการบรรยาย

"ฟังดูมีระเบียบควบคุมอยู่มากในการจะสร้างวัดขึ้นแต่ละวัดและก็ไม่น่าจะห้ามการสร้างเลย เพราะต้องห่างจากวัดที่มีอยู่เก่าตั้งแต่ ๒ กม. ขึ้นไป จะไม่มีการสร้างสลับซับซ้อนใกล้ชิดเหมือนแบบโบราณที่ท่านสร้างวัดให้ลูกเล่น" ท่านเจ้าหยุดจิบน้ำชาจีนที่พี่ชาตรีนำมาถวายชั่วครู่แล้วแถลงต่อ

"นอกจากนี้ คุณประโยชน์ที่มีตามมา อย่างน้อย วัดเป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสามเณร ๆ ก็คือลูกหลานชาวบ้านนี่เอง มีวัดอยู่ใกล้บ้านย่อมอุ่นใจคลายว้าเหว่ เพราะวัดเป็นแหล่งประพฤติและแนะนำศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณี มีอยู่ในกลุ่มบ้านตำบลไหน จักช่วยอบรมจิตใจชาวบ้านให้รักสงบ รักศีลธรรม หากถิ่นนั้นจะเคยเป็นแดนเสือสัตว์หรือเสือคนมาก่อน เมื่อมีวัดตั้งขึ้นประจำตำบลแล้ว แดนเสือสัตว์เสือคนจะค่อยกลายเป็นแดนสัตบุรุษสืบต่อไป เหมือนวัดเป็นแหล่งพิทักษ์สันติราษฎร์อย่างปิดทองหลังพระอยู่ประการหนึ่ง

ยิ่งกว่านี้ เมื่อพวกผู้ใหญ่มีสถานทำบุญทำกิจพระศาสนาในบริเวณหมู่บ้าน ไม่ต้องตระเวนไปหาที่ทำบุญห่างไกลตั้ง ๗ - ๘ กม. มีความสะดวกในการทำมาหากินสมอัตภาพแล้วมักจะมีเจ้าหน้าที่อำเภอมาขอความร่วมมือกับพระ ช่วยหาทุนสร้างโรงเรียนประชาบาล เพื่อเด็กในหมู่บ้านจะได้ไม่ต้องเดินไปโรงเรียนที่ห่างไกลตั้ง ๔ - ๕ กม. ไม่ช้าโรงเรียนก็สำเร็จเพราะความร่วมมือจากพระภิกษุ ลำพังเจ้าหน้าที่อำเภอ มักประสบอุปสรรคขัดข้องเสมอ อย่างนี้นับเป็นผลพลอยได้จากการสร้างวัดในปัจจุบันนี้ อย่าเหนี่ยวรั้งห้ามปรามการสร้างวัดเสียเลย จะเป็นโอกาสให้ฝ่ายแข่งขันแผ่หางกางปีกได้สะดวกยิ่งขึ้น" ท่านเจ้าพักผ่อนการบรรยาย

"ได้ฟังพระคุณเจ้าชี้แจงอย่างนี้แล้ว ก็พลอยหายข้องใจ ยิ่งอยากสนับสนุนให้สร้างเพิ่มมาก ๆ เสียอีก" คุณลุงสนับสนุน แล้วออกความเห็นต่ออีกว่า

"การสร้างวัด ก็หมายถึงสร้างที่อยู่อาศัยให้ลูกชาวบ้านหลานชาวบ้าน อาศัยบวชเรียนศึกษาธรรมวินัยคำสอนของพระศาสนา เพื่อว่ายามบวชอยู่จะได้ชื่อว่าสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา อบรมตนตามธรรมวินัยไว้ เป็นศักดิ์ศรีน่าเคารพเลื่อมใส ช่วยประดับพระศาสนาให้งดงาม หากลาสิกขากลับสู่เพศฆราวาส ก็ยังจะได้ชื่อว่าลูกแก้วลูกขวัญของพ่อแม่และพลเมืองดีของประเทศชาติ

การสร้างเสนาสนะ เช่น กุฏิ หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น สำหรับอาศัยประกอบกิจกรรมตามประเพณีศาสนา ก็ไม่ควรมุ่งสร้างให้งดงามใหญ่โต สิ้นเปลืองทุนสร้างจนเกินความเป็นอยู่ของภิกษุสามเณร ควรมุ่งถึงการใช้ทำประโยชน์ได้ปันสำคัญ ขืนปล่อยให้ก่อสร้างอย่างงดงามตามสมัยนิยม สิ้นเปลืองทุนรอนจำนวนไม่น้อย จะเป็นการนำทุนทรัพย์ของชาวบ้านมาบำรุงความสุขสบายส่วนตน เป็นการแสดงถึงความพอกพูน โลภะ โทสะ โมหะ ในจิตใจ ไม่ใช่เพื่อปลดละสละกิเลสเสียแล้ว ถึงจะมีผู้บริจาคเฉพาะคนเดียวก็ตาม ก็ต้องกวดขันระวังข้อครหาดังกล่าวไว้ด้วย"

"ความคิดของคุณอย่างนี้เหมาะสมดีมาก" ท่านเจ้าส่งเสริม

"หมู่นี้ยังมีสิ่งก่อสร้างในวัด ที่ควรได้รับการพิจารณาหาความเหมาะสมอีกอย่าง กล่าวคือการสร้างโรงอุโบสถ มักจะนิยมให้มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงษ์ ปิดทองประดับกระจกหน้าบันอย่างเต็มที่ ออกจะลืมนึกถึงฐานะ ความเป็นอยู่ของแต่ละถิ่นตำบล อยากแต่จะเอาอย่างวัดที่มีฐานะดีมีทุนรอนมาก บางวัดต้องเรี่ยไรหาทุนสร้างตั้ง ๗ - ๘ ปี ก็ยังคาราคาซัง เหมือนเป็นป้ายโฆษณาความทะเยอทะยาน ไม่ตักน้ำใส่กะโหลก ชะโงกดูเงาของผู้ดำเนินการสร้างให้เขาติฉินนินทาตลอดไป

บางวัดมีภิกษุสามเณรประจำวัดเพียง ๔ - ๕ รูป ก็สร้างโรงอุโบสถเสียกว้างขวางใหญ่โต มิหนำซ้ำสร้างเสร็จแล้วก็มักปิดประตูขังพระประธานให้เฝ้าอยู่องค์เดียว จะเปิดทำการงานก็เพียงคราวบวช เข้าพรรษา ออกพรรษา รับกฐิน นอกจากนี้ ก็มักประชุมทำกิจการที่ศาลาการเปรียญบ้าง หอสวดมนต์บ้าง ดูใช้ประโยชน์ไม่สมกับราคาที่สร้างเสียเลย น่าเสียดายที่สิ้นเปลืองทุนสร้างมิใช่น้อย ที่เหมาะสมแล้วต้องใช้ทำประโยชน์ให้สมราคา เช่น ให้ภิกษุสามเณร ใช้ลงทำวัตรเช้าเย็น ใช้เป็นสถานรักษาศีล ฟังเทศน์ และอื่น ๆ เท่ากับเป็นการดอยดูแลรักษาไปด้วย" คุณลุงจบความเห็น

"ขอรับรู้ความคิดเห็นด้วยความยินดี เรื่องการก่อสร้างเสนาสนะในวัดได้เคยกำชับกันอยู่เสมอ สถานที่สำหรับอาศัยส่วนบุคคล ให้ถือหลักป้องกันสัตว์ร้ายรบกวน ป้องกันหนาวร้อนเป็นหลักถึงจะมีผู้สร้างถวาย ก็ต้องคอยแนะนำอย่าให้เกินสภาพของพระเณร ส่วนสถานที่สำหรับใช้

ร่วมกัน เช่น ศาลาการเปรียญ จะใหญ่โต กว้างขวางสะดวกแก่คนหมู่มาก เมื่อมีกำลังทุนทรัพย์จะขยายออกบ้างก็ไม่เป็นไรนัก

บางเรื่องบางรายเราพอควบคุมฝ่ายสงฆ์ได้แล้ว แต่ส่วนฆราวาสเจ้าของทุนมักเป็นเรื่องลำบากใจไม่ใช่น้อย ชอบถือตามอำเภอใจตนเป็นใหญ่ ไม่ฟังเหตุผลแนะนำของใคร ดังมีเรื่องการสร้างอุโบสถวัดหนึ่ง เมื่อก่อผนังถึงระยะจะวางขื่อ ฝ่ายวัดแนะเจ้าของทุนว่า ควรใช้ผูกเหล็กหล่อคอนกรีตจะได้เชื่อมกับผนัง มั่นคงแข็งแรง เจ้าของทุนไม่ยอม ต้องการจะใช้ไม้เนื้อแข็งท่าเดียว ใครจะชี้แจงอย่างไรไม่ยอมรับฟัง ที่สุดก็บอกเป็นคำขาดว่า "ก็เงินของฉัน ฉันจะสร้างอย่างนี้ สิ้นเปลืองเท่าไรไม่ว่า ถ้าไม่ทำตามใจฉันจะไปสร้างที่วัดอื่น" ถูกคำขาดเข้าเช่นนี้ ฝ่ายวัดก็จำยอมปฏิบัติตาม

เรื่องทำนองนี้ ต้องคอยชี้แจงให้เห็นความเหมาะสมอยู่เสมอ พูดปรารภถึงเรื่องอุโบสถเลยนึกถึงการก่อสร้างอีกอย่างที่กำลังนำสมัยบัดนี้เรื่องหนึ่ง หนู ศ. ลองแก้ง่วงสักครั้ง ว่ากำลังนึกถึงเรื่องที่จะพูดต่อไปนี้ ได้แก่เรื่องอะไร ลองทายดูซิ" ท่านเจ้าลงท้ายด้วยตั้งปัญหาแก่ข้าพเจ้า

"หนูคิดทายไม่ถูกเจ้าค่ะ แต่จะขอลองทายว่าคงเป็นเรื่องสร้างโรงเรียนสอนเด็ก" ข้าพเจ้าประนมมือกราบเรียน

"เอาละ ทายถูกทายผิดก็ไม่เป็นไร เห็นนิ่งเงียบเกรงจะง่วงจึงปลุกด้วยคำถามเท่านั้น ที่ทายว่าจะพูดถึงเรื่องสร้างโรงเรียนสอนเด็กนั้น ก็นับว่าถูกเพียงครึ่งหนึ่ง เพราะคิดได้ว่า จะนำมาพูดภายหลัง เรื่องที่คิดจะพูดก่อนก็คือ ที่เผาศพหรือที่เรียกให้งดงามว่าฌาปนสถานบ้าง เมรุบ้าง ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมก่อสร้างกันแทบทุกวัด โดยหวังผลว่าเป็นทางหาทุนบำรุงวัดต่อไป" ท่านเจ้าดำเนินเรื่องใหม่

"เหมาะดีเจ้าค่ะ กำลังมีผู้มาชักชวนอยู่รายหนึ่งยังไม่ตกลงใจ กรุณาชี้แจงเถิดเจ้าค่ะ" คุณป้าวิงวอน

"เรื่องที่เผาศพ กำลังนิยมสร้างกันแทบทุกวัด อาจเกิดจากฝ่ายวัดแสวงหาทุนเพื่อบำรุงวัดด้วยการรับเผาศพบ้าง หรืออาจเกิดจากช่างผู้รับเหมาก่อสร้างอยากหางานทำ จึงแนะนำฝ่ายวัดโดยรับรองออกทุนให้ก่อน เมื่อวัดมีรายได้จึงค่อยผ่อนใช้ภายหลังบ้าง

อันที่จริง เรื่องที่เผาศพ ไม่ใช่กิจจำเป็นของฝ่ายวัดเลย เคยได้ฟังคำปรารภถึงความคิดผิดที่สร้างฌาปนสถานสำหรับเผาศพไว้ในวัด ทำให้เสียการศึกษาของภิกษุสามเณรมาแล้ว เพราะเวลาเรียนกับเวลาอาราธนาสวดมาติกา บังสุกุลมักตรงกัน ทำให้นิสัยนักเรียนคลายความอุตสาหะ เพราะมัวพะวงแต่ลาภผล บางวัดบอกปฏิเสธว่าไม่ต้องการสร้าง เพราะกลัวผีหลอก คือเกรงจะ

เกิดทะเลาะกันเรื่องลาภผลที่จะได้จากพิธีบำเพ็ญกุศลที่เกี่ยวกับศพ ให้วุ่นวายขึ้นในวัด นับว่าได้ตัดไฟแต่หัวลมประการหนึ่ง

ส่วนที่นิยมสร้างกันแทบทุกวัดนั้น มักจะไม่ใคร่นึกถึงเหตุที่จะนำความเสื่อมเหล่านี้ มักมุ่งจะให้เสมอหน้าเท่าเทียมกับวัดอื่น วัดเขาสร้างได้ วัดเราก็ต้องสร้างได้บ้าง จะคอยไปอาศัยเขาดูเป็นการเสียเกียรติ ถึงจะมีศพเข้ามาเผาปีละไม่กี่ศพก็ตาม แม้จะท้วงว่าวัดที่ต้องการสร้างที่เผาศพนั้น คือวัดคอยแช่งให้ผู้คนตายกันมาก ๆ จะได้ใช้ที่เผาศพเป็นรายได้ต่อไป ก็หามีใครฟังเสียงท้วงไม่ จนมีผู้ปรารภว่า แต่สมัยก่อน ๆ ผ่านหน้าวัดก็เห็นแต่ยอดเจดีย์ประดับวัดน่าเลื่อมใส มาสมัยบัดนี้ กลับเห็นแต่ยอดเมรุที่เผาศพเกิดแทนอยู่แทบทั่วไป ฟังดูแล้วไม่น่าสบายใจนัก" ท่านเจ้าหยุดถอนหายใจ

"เอาละครับ ถึงจะสร้างด้วยหวังผลอย่างไรก็ตาม กระผมยังปรารถนาให้ระงับสภาพของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาไว้บ้าง อย่าใฝ่ฝันแต่จะหารายได้อย่างหัวพ่อค้า หากใคร่จะเป็นพ่อค้าก็จงค้าคุณธรรมความดีตามธรรมวินัยเถิด ยิ่งสมัยนี้มีลู่ทางให้แสวงหาลาภผลหลายเล่ห์เหลี่ยมมากนัก ต่างโฆษณาให้สร้างพระพุทธรูปก็มี สร้างพระธรรมเจ็ดคัมภีร์ก็มี สร้างหนังสืออานิสงส์ต่าง ๆ ก็มี ผู้ที่หวังอานิสงส์ในชาติหน้า ต่างนิยมสร้างเป็นการอุดหนุนสินค้าของพ่อค้าด้วยความหลงในอานิสงส์ เมื่อสร้างแล้วแทนที่จะประดิษฐานไว้กราบไหว้บูชา หรือศึกษาหาความรู้ที่บ้านของตน กลับนำไปถวายวัดจนล้นเหลือ เหมือนวัดเป็นโกดังเก็บสิ่งทำบุญเหล่านี้ อย่างคัมภีร์พระไตรปิฎก พระธรรมเจ็ดคัมภีร์ มีมากมายวัดละหลายจบ ด้วยหวังบุญตามโฆษณาของพ่อค้าอย่างหลับหูหลับตา มีบางรายสละทุนสร้างหนังสือพระธรรมเจ็ดคัมภีร์ เพื่อช่วยพ่อแม่ที่ตกนรกครั้นจัดการฉลอง อาราธนาพระภิกษุมาอ่านใจความในคัมภีร์ให้ฟัง คัมภีร์นั้นกลับมีตัวอักษรอยู่เพียงใบปกใบเดียว ข้างในล้วนใบลานเปล่าทั้งนั้น อานิสงส์ที่ตัวปรารถนาเลยกลับไปได้แก่พ่อค้านั่นเอง" คุณลุงพักผ่อน

"คุณปรารภสร้างหนังสือต่าง ๆ ก็ดีแล้ว ขอเสนอหนังสือที่ชาวพุทธศาสนิกชนสมควรมีประจำตัวเป็นคู่มือไว้ศึกษาสักเล่มหนึ่ง หนังสือชื่อว่า "นวโกวาท" เป็นหนังสือแบบเรียนนักธรรมและธรรมศึกษาอยู่ในคณะสงฆ์ทุกวันนี้ เพราะมีหัวข้อคำสอนสำหรับบุคคลทุกชั้นควรสนใจศึกษาโดยแท้

ท่านผู้ชักชวนได้เคยแนะนำว่า ให้เก็บหนังสือนวโกวาทนี้ไว้บนหัวนอน เมื่อสวดมนต์ไหว้พระตามเคย แล้วขึ้นนอนให้หยิบมาพลิกอ่านจากท้ายเล่มเข้าหาต้นเล่ม แบบอ่านหนังสือจีนเรียกว่าอ่านมนต์ จนกว่าจะง่วง เมื่อง่วงก็ไม่ต้องฝืน เพราะเราจะอ่านอยู่ทุกวัน ปิดหนังสือเก็บดับไฟนอน ก่อนหลับให้นึกว่าพระพุทธเจ้ามาโปรดสอนเราถึงที่นอน ปฏิบัติอย่างนี้ทุกวัน จบเล่ม

แล้วกลับเวียนต้นอ่านต่อไปใหม่ จะรู้สึกสบายใจ หลับเป็นสุขตื่นเป็นสุขอย่างแท้จริง หนังสือนวโกวาทนี้แหล่งจำหน่ายใหญ่อยู่ที่มหามกุฏราชวิทยาลัย ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร บางลำภู สำหรับราคา คงไม่แพงกว่าก๋วยเตี๋ยวสักชามหนึ่งเท่านั้น ลงทุนสร้างไว้ประจำตัวสักคนละเล่ม ไปไหนมาไหนจงนำติดตัวไปด้วย เป็นคู่มือที่ปรึกษา จะได้รู้จักเตือนตนเอง สอนตนเองอย่างถูกต้องตามฐานะหน้าที่" ท่านเจ้าจบคำบรรยายก็พอดีได้ยินเสียงกลองย่ำบอกเวลาฉันเพล ก่อนที่จะลาพวกอุบาสกอุบาสิกากลับกุฏิเพื่อฉันเพล ยังกล่าวอนุญาตว่า วันพระหน้าใครมีเรื่องติดใจสงสัยอะไร ก็นำมาเล่าสู่กันฟังได้ไม่ต้องเกรงใจ

๓๙. คาถาอาคม

ในวันธรรมสวนะต่อมา เมื่อท่านเจ้าลงจากธรรมาสน์มานั่งที่ริมแท่น จิบน้ำชาที่พี่ชาตรีนำถวายแล้ว พอสักครู่ได้พูดกับอุบาสกอุบาสิกาที่รอฟังเรื่องราวตามเคยว่า "วันนี้เผอิญมีเวลาน้อย เที่ยงเศษจะต้องออกเดินทางไปหัวเมือง ร่วมพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล กว่าจะได้กลับก็คงค่ำ ใครมีเรื่องราวอะไรรีบถามได้"

"ขอประทานอภัย กระผมขอเรียนถามข้อสงสัยสักข้อ" อุบาสกผู้หนึ่งกล่าว

"เล่ามาเถอะ จะได้รับรู้เรื่องด้วยกัน" ท่านเจ้าอนุญาต

"ข้อสงสัยของกระผมก็คือ แต่เดิมมาเท่าที่กระผมจำได้ การกระทำพิธีพุทธาภิเษกเห็นแต่กระทำก่อนพิธีหล่อพระพุทธรูป คือนำโลหะที่จะหล่อเป็นองค์พระนั้นเข้าพิธีทั้งหมด อาราธนาพระภิกษุ ๔ รูปเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อให้โลหะที่จะหลอมหล่อนั้นสำเร็จเป็นองค์พระพุทธปฏิมาด้วยความสวยงามเรียบร้อย และอำนวยความศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้สักการบูชา มีความสุขจำเริญด้วยสิ่งอันพึงปรารถนา ด้วยนำบทพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณบ้าง บารมี ๓๐ ทัศบ้าง บทเมตตานิสงส์บ้าง มาสาธยาย เพื่อพระพุทธรูปที่ทำพิธีนี้จะได้ศักดิ์สิทธิ์สมปรารถนา และมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญทางวิปัสสนานั่งกำกับ ที่เรียกว่านั่งปรก และเพื่อสวัสดิมงคลยิ่งใหญ่มักอาราธนาพระเถรานุเถระเจริญพระปริตรธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจบก่อน แล้วจึงอาราธนาพระภิกษุ ๔ รูปขึ้นเตียงสวดพร้อมด้วยพระเถระนั่งปรก พิธีนั่งปรกนี้มักกระทำตอนกลางคืน จบแล้วนำทองในพิธีเข้าเบ้าหลอม รอถึงฤกษ์งามยามดีได้เททองแล้ว ถือเป็นเสร็จพิธีหล่อพระ และเมื่อช่างนำไปตกแต่งเรียบร้อย จนกระทั่งพิธีเบิกพระเนตรเสร็จก็ถือว่าเป็นองค์พระพุทธปฏิมาสมบูรณ์ ไม่ต้องมีพิธีพุทธาภิเษกเพื่อความศักดิ์สิทธิ์อะไรอีก

มาสมัยนี้ แม้จะได้กระทำพิธีดังกล่าวแล้วก็ตาม ก็ยังต้องมีพิธีพุทธาภิเษกกันอีก หรือวัตถุมงคลทั้งหลายอย่างอื่น แม้ไม่ใช่พระพุทธรูป ก็ยังมีพิธีพุทธาภิเษกอีกเหมือนกัน ดูออกจะฟุ่มเฟือยเสียแล้ว จนพระเถราจารย์ที่มีผู้เคารพนับถือเกือบไม่มีเวลาว่าง ต้องขึ้นเหนือล่องใต้เข้าพิธีพุทธาภิเษกบ่อยครั้ง ถึงท่านผู้เจริญอายุพรรษาปูนปัจฉิมวัยก็มิวายรับอาราธนามาร่วมพิธี แม้ต้องพยุงลุกพยุงนั่งก็ตาม

อันที่จริง พิธีพุทธาภิเษกในปัจจุบันนี้ โน้มเอียงไปทางโฆษณาเสียมากกว่า ยิ่งในยุคนี้แต่ละพิธีมักมีพระพุทธรูปต่างขนาด หล่อบ้าง ปั๊มบ้าง และวัตถุที่ถือเป็นเครื่องรางของขลังต่าง ๆ เข้าร่วมอยู่ในพิธีพุทธาภิเษกอีกมากมาย จนชวนให้รู้สึกว่าไม่สมกับความมุ่งหมายเดิมเสียแล้ว

พระคุณท่านมีความเห็นอย่างไร ควรสนับสนุนหรือควรห้ามปรามขอรับ" อุบาสกลดมือจากประนม ลง เป็นที่ว่าหมดเรื่องแล้ว

"เป็นความนิยมของแต่ละหมู่แต่ละพวก อาตมาไม่มีอำนาจไปห้ามปรามเขาได้ ยิ่งสนับสนุน เข้าด้วยก็จะเหลิงกันใหญ่ ตามความคิดเห็นของอาตมา การหล่อพระพุทธรูปจะมีพิธีพุทธาภิเษก หรือไม่ไม่สำคัญนัก ถ้าช่างเขาชำนาญทำตามวิธีการของเขาแล้ว เป็นสำเร็จทั้งนั้น สมัยนี้ที่เรา นิยมแสดงความเคารพนับถือว่า พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ก็คือ หล่อพระพุทธรูปจำหน่ายเลี้ยง ชีพ, ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ก็คือ พิมพ์ข้อคำสอนหนังสือสวดมนต์บ้าง หนังสือเทศนาอานิสงส์ ต่าง ๆ บ้างจำหน่าย สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ก็คือ จำหน่ายเครื่องอัฐบริขาร และอุปกรณ์ใน การทำบุญ บวชนาค ทอดกฐิน ต่างอาศัยใบบุญพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเลี้ยงชีพ มิใช่เคารพนับถือ ด้วยการปฏิบัติตามคำสอน งดเว้นตามคำห้าม" ท่านเจ้าหยุดพัก แล้วหันมาทางคุณลุงเป็นเชิงว่า มีข้อคิดอะไรก็พูดออกมาได้

"ที่พึ่งตามที่พระคุณเจ้าเล่าให้ฟังนั้น เป็นที่พึ่งเลี้ยงครอบครัว ตั้งหลักฐานได้จริง ๆ" คุณลุง รู้เชิง หรือเตรียมข้อคิดไว้แล้ว ไม่ต้องให้ท่านเจ้าย้ำเป็นครั้งที่ ๒ จึงตอบสนองได้ทันที และรีบ กล่าวความต่ออีกว่า "นี่ก็เพราะการเคารพนับถือพระพุทธศาสนาของชาวเรา มุ่งเพียงวัตถุหรือ เพียงประเพณีเป็นส่วนมาก เพราะเห็นผลคุณประโยชน์ได้ง่าย ส่วนคุณธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับ จิตใจ คิดเห็นได้ยาก จึงต้องมีวัตถุเป็นเครื่องล่อ

กระผมเคยทราบมาว่า เครื่องรางของขลังหลายอย่างต่างชนิด หรือคาถาอาคมที่นิยมเสกเป่า เพื่อความสุขจำเริญหรือแก้โรคภัยไข้เจ็บนั้น อาจารย์ในเชิงนี้ให้คำอธิบายว่า เพื่อเป็นเหยื่อล่อให้ เข้าถึงการประพฤติปฏิบัติตาม เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนละเอียดลึกซึ้งเกินสติปัญญา คนธรรมดาสามัญชั้นปุถุชนจะทราบชัดถึงคุณความดีได้ เมื่อต้องการจะให้เขาเหล่านั้นเข้าถึงการ ปฏิบัติตามคำสอน เป็นการถึงพระธรรมเป็นสรณะอย่างจริงจัง จึงต้องหาเหยื่อล่อให้สนใจ อยาก ซื้อง่ายจ่ายคล่องก็ให้นางกวักไป หรือที่หัวทันสมัยก็สานไซดักปลาขนาดเล็กให้ไปแขวนดักเงินทอง ตามบ้านเรือน อยากให้มีคนรักใคร่ก็ให้คาถาเมตตามหานิยมไปภาวนา ตามหัวใจว่า เม. ก. มุ. อุ. บ้าง ทา. ปิ. อัต. สะ บ้าง อยากหายทุกข์โศกโรคภัย เพราะพระศุกร์เข้า พระเสาร์แทรก หรือ รับพระเคราะห์ส่งพระเคราะห์ ก็มีพิธีสะเดาะเคราะห์ภัย สุดแต่พระอาจารย์จะแนะนำ ด้วย อยากมีความสุขจำเริญตามพิธีเพียงธูปเทียนจะจุดบูชา ธูปก็ต้องกำหนดจำนวนดอก เทียนก็ต้องมี น้ำหนักให้สมตำรา เหล่านี้ เมื่อนิยมกันมากขึ้น แทนที่อาจารย์จะฉุดศิษยานุศิษย์เข้าถึงคุณธรรม กลับกลายเป็นว่า ทั้งอาจารย์ทั้งศิษย์หลงติดเหยื่อ คือลาภผล อยู่เพียงนั้น ไม่ก้าวขึ้นถึงคุณธรรม ด้วยการประพฤติตาม พระคุณท่านจะมีทางปลดเหยื่อได้อย่างไรบ้างหรือไม่" คุณลุงลดมือประนม

"เรื่องคาถาอาคมนี้ อาตมาก็เป็นห่วงเหมือนกัน ที่ต่างยังใฝ่ฝัน แสวงหา เพราะเหมือนเป็นมิ่งขวัญกำลังทางใจของเขา" ท่านเจ้าปรารภต่อไป "เรื่องคาถาก็คือคำประพันธ์ภาษาบาลี ทำนองเดียวกับโคลงกลอนในภาษาไทย เพื่อความไพเราะหรือย่อสั้น ส่วนอาคมก็คือบทและมนต์ในศาสนา หรือรวมเรียกว่าเวทมนต์ ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ให้สำเร็จผลอย่างน่าอัศจรรย์ คณาจารย์ทั้งหลายต่างแนะนำศิษยานุศิษย์ทำนองเหยื่อล่อ โดยยกเอาคำต้นคาถาหรือบทมนต์เพื่อให้จดจำเพียงย่อ ๆ ไม่ต้องจำทั้งบททั้งตอน เรียกว่าหัวใจ เช่น พรหมวิหาร ๔ แจกเป็นหัวข้อเต็มว่า เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จำแต่หัวใจ คือคำต้น ก็เหลือ ๔ คำ คือ เม. ก. มุ. อุ. ไม่เปลืองสมองดี หรือหัวใจอิติปิโส ก็คือ อิ. สุ. วา. สุ. หัวใจพระรัตนตรัย ก็คือ อ. อุ. ม. หัวใจพาหุง ก็คือ พา. มา. นา. อุก. กัต. สัจ. นัน. ทุค. เอ. หัวใจอริยสัจก็คือ ทุ. ส. นิ. ม. หัวใจพระอภิธรรม ก็คือ จิ. เจ. รุ. นิ. หัวใจพุทธคุณ ก็คือ อ. สั. วิ. สุ. โล. ปุ. ส. พุ. ภ. เหล่านี้เป็นต้น เพื่อจำแต่หัวข้อไม่ต้องจำทั้งหมด จึงสามารถจำได้มาก แต่ก็อดถือภาวนาเป็นมนต์เพื่อความขลังศักดิ์สิทธิ์อีกมิได้ เพราะมีเกจิอาจารย์แนะนำว่า ภาวนาหัวใจนี้จะทำให้เก่งกล้าสามารถมาก ภาวนาหัวใจนี้ทำมาค้าขึ้น ภาวนาหัวใจนี้เป็นเสน่ห์ ไปไหนมีคนรัก ด้วยการแนะนำอย่างนี้ ออกจะเป็นภัยแก่ศาสนาอยู่มาก เพราะชวนให้หลง ไม่ต้องทำอะไร เมื่อมีประสงค์อย่างไร ก็นั่งภาวนาคาถาหรือหัวใจประเภทนั้น ๆ ๓ คาบบ้าง ๗ คาบบ้าง ๑๐๘ คาบบ้าง แล้วจะสำเร็จสมปรารถนา ลองนึกดูเล่น ๆ ถ้าสำเร็จได้จริง รัฐบาลคงไม่ต้องเร่งรัดราษฎรให้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูก การค้าขาย กลับมาแนะนำให้ราษฎรทั้งหลายตั้งหน้าตั้งตาภาวนาคาถาอาคม จะได้ร่ำรวยสมประสงค์โดยไม่เหนื่อยแรงก็แล้วกัน วิธีถือการขลังศักดิ์สิทธิ์นี้แหละ ชวนให้ประชาชนหลงติดเหยื่อ คือความโลภอยากได้ อย่างง่าย ๆ เลยไม่ก้าวขึ้นถึงขั้นปฏิบัติตามคำสอนทั้งศิษย์ ทั้งอาจารย์ เท่ากับคอยฉุดให้ผู้หลงอยู่แล้วให้หลงใหลใฝ่ฝันยิ่งขึ้น ผู้ยังไม่เคยหลงก็จะพลอยหลงตาม เพราะความโลภอยากได้ใคร่ดีที่ประจำสันดานคอยสนับสนุน

เรื่องคาถาอาคมหรือหัวใจต่าง ๆ นี้ มีประโยชน์เพื่อจำหัวข้อคำสอนเพียงส่วนน้อย ก็สามารถนำให้รู้เนื้อความได้ เป็นการเบาแรงสมอง มิใช่เป็นของขลังศักดิ์สิทธิ์ให้สำเร็จสิ่งต้องการได้ทั่วไป จึงควรยึดหลักประพฤติตนตามคำสอนของพระพุทธเจ้าตามลำดับ ปริยัติคือการศึกษาเล่าเรียน, ปฏิบัติ คือ เริ่มฝึกฝนกายวาจาใจ ตามที่เล่าเรียนศึกษามา มิใช่เรียนรู้เอาไปทิ้ง ต้องยึดความรู้เป็นแบบนำอยู่เสมอ ปฏิเวธ คือผลที่ปฏิบัติตาม ได้มากน้อยหยาบละเอียดเพียงไร นี่แหละคือหลักปฏิบัติตนของผู้นับถือพระพุทธศาสนา" ท่านเจ้าพักจิบน้ำชา

"หูตาสว่างในหน้าที่ของชาวพุทธดีขึ้นมากเจ้าค่ะ" คุณป้าอนุโมทนา แล้วกล่าวต่อ "ดิฉันขอรบกวนแทนหลานสาวอีกสักข้อเจ้าค่ะ"

"อ้าวทำไมหนู ศ. จึงใช้คุณป้าเช่นนั้นเล่า เคยไต่ถามได้เองเสมอ ทำไมจึงต้องให้คุณป้าเป็นทูตแทน" ท่านเจ้าเริ่มปรามข้าพเจ้า

"ไม่ได้ตั้งใจใช้คุณป้าเป็นทูตเช่นนั้นเจ้าค่ะ เพราะผู้ใหญ่กำลังปราศรัยกันอยู่ หนูเป็นเด็กจะสู่รู้ด้วยผู้ใหญ่ รู้สึกว่าไม่เป็นมงคลแก่ตัว จึงต้องขอความกรุณาคุณป้าให้เป็นคำถามของคุณป้าเสียเลยเจ้าค่ะ" จบคำตอบแล้ว ก้มลงกราบท่านเจ้า

"เร่งถามมาเถอะ เวลาเพลไม่คอยท่าแล้ว" ท่านเจ้าอนุญาต

"ข้อถามก็มีอยู่ว่า ท่านเจ้าเคยแนะนำว่าไม่ควรถวายผ้าห่มพระพุทธรูปทั้งหลายประจำไว้เป็นการปิดบังศิลปงาม ๆ เสียหมด บัดนี้ก็ยังมีผู้นิยมถวายผ้าห่มพระอยู่เกลื่อนไป พระคุณเจ้าไม่ช่วยแนะนำเขาอีกบ้างหรือ" คุณป้าลดมือประนม

"เรื่องถวายผ้าห่มพระพุทธรูปนี้ เป็นความนิยมกันมานาน โดยผู้ถวายนึกถึงตัวเองในยามฤดูหนาวเป็นต้น ก็คิดว่าพระพุทธรูปคงจะหนาวเหมือนกัน จึงถวายผ้าห่มกันหนาวบ้าง หรือตนเองเจ็บไข้ได้ป่วย อยากจะหายจากโรคภัย หรือเหตุร้ายอื่น ๆ ก็นึกบนบานศาลกล่าวเอาตามพอใจตนว่าให้พระพุทธรูปช่วยรักษาโรคภัยให้หาย หรือแก้ไขเหตุร้ายที่ตนประสบให้ผ่านพ้นอันตรายไปได้ จะถวายผ้าแก้บนบ้าง ถวายอย่างอื่นบ้าง เป็นความปรารถนาของแต่ละบุคคล ไม่ได้นึกคิดถึงความควรไม่ควร เหมาะสมหรือไม่เพียงไร จึงทำไปชนิดไม่นึกถึงเหตุผล ฝ่ายพวกนิยมศิลป การสร้างรูปลักษณะทรวดทรงขององค์พระปฏิมา ก็อยากจะมองเห็นให้ถนัดตาทั้งองค์พระ ถ้ามีอะไรปิดบังก็มักนึกว่า เพราะชำรุดกระมังจึงนำผ้ามาบังเสีย หรือมีส่วนดีแต่เท่าที่เห็น นอกนั้นชำรุดเสียหายเป็นการชวนให้เข้าใจในทางเสียหายก็ได้

ได้เคยชี้แจงแนะนำวัดทั้งหลาย ให้แจ้งแก่ผู้ศรัทธาว่า ไม่ควรห่มผ้าถวายพระพุทธรูปประจำไว้ตลอดกาล หากมีผู้ตั้งใจถวายก็อนุญาตให้ห่มฉลองศรัทธาเพียง ๓-๗ วัน แล้วเปลื้องออกอย่างในคราวถวายกฐิน จะได้อวดองค์พระให้เห็นเต็มองค์อยู่เสมอ ส่อถึงมีน้ำใจเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ตามที่ชี้แจงมานี้พอใจหนู ศ. เจ้าของปัญหาหรือยัง ถ้ายังไม่เข้าใจ ก็ให้รอไว้วันพระหน้า วันนี้ขอพักฉันเพลก่อน" ท่านเจ้ากล่าวด้วยความแจ่มใส แล้วกลับกุฏิ โดยมีพี่ชาตรีติดตามส่ง

๔๐. ศิลปไทย

เมื่อวันทำบุญขึ้นปีใหม่ คุณป้าเป็นผู้วางแผนงานให้จัดหาอาหารคาว ๓ หวาน ๓ กะจำนวนให้พอถวายพระทั้งวัด โดยไม่ต้องทำพิธีใส่บาตรตามธรรมดา ฉะนั้น พอถึงวันงานต่างก็เตรียมตัวพร้อมทั้งครอบครัวไปถึงวัดประมาณเวลา ๐๖.๓๐ น.เศษ ซึ่งคุณลุงเป็นผู้กำชับในเรื่องอาราธนาพระในพิธีตอนเช้าว่า อย่าโอ้เอ้เอาตามใจ เพราะพระท่านเว้นอาหารมาตั้ง ๑๘ ชั่วโมง ถึงวัดแล้วจึงได้เร่งแจกอาหารถวายเป็นรายองค์ มีท่านเจ้าเป็นประธาน ก่อนเวลา ๗ น. เผอิญมีอุบาสกอุบาสิกาอื่นอีก ๓ ราย นำอาหารมาใส่บาตรร่วมด้วย เมื่อท่านเจ้าฉันเสร็จอนุโมทนา ยถาสัพพีแล้ว มีอาหารเหลืออยู่มาก ท่านเจ้าจึงเชิญชวนให้ทำตัวเป็นศิษย์ ร่วมรับประทานจนอิ่มหนำสำราญทั่วกัน มีเวลาว่างเพราะท่านเจ้าไม่มีกิจธุระไปที่ไหนนอกวัด จึงมีเวลาได้สนทนาปราศรัยตามสมควร

"ทำบุญวิธีนี้ในวันขึ้นปีใหม่ ไม่ได้ใส่บาตรตามที่ราชการประกาศ จะได้บุญบ้างไหมเจ้าคะ" คุณป้าปรารภถามขึ้นก่อน

"การทำบุญในวันไหนก็ตาม ถวายปัจจัย ๔ มีจีวรเป็นต้นก็ตามแก่พระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อว่าได้บุญเหมือนกัน ไม่ต้องเลือกวันเวลาสถานที่" ท่านเจ้าสนองตอบ

"ถวายปัจจัย ๔ เป็นต้น แก่ผู้มีศีล มีพระภิกษุเป็นต้น เรียกว่าทำบุญ ส่วนบริจาคแก่คฤหัสถ์อื่น ที่ทุพพลภาพหรือยากจน เรียกว่าให้ทาน จะได้บุญมากน้อยกว่ากันหรือไม่" คุณป้าถามต่อ

"บริจาคปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรค แก่ผู้ทรงศีลบริสุทธิ์ เรียกว่าทำบุญ ท่านว่าได้ผลานิสงส์มากกว่าบริจาคแก่คฤหัสถ์ เพราะคฤหัสถ์มีศีลน้อยกว่าพระหรือไม่มีศีลเสียเลย ส่วนบริจาคแก่คฤหัสถ์เรียกว่าให้ทาน ก็คือเป็นอาการเอื้อเฟื้ออย่างเดียวกัน แต่ยักคำพูดให้ฟังต่างกันเท่านั้น และผลานิสงส์ก็ต้องน้อยกว่าถวายพระผู้มีศีล เพราะท่านแสดงเป็นหลักไว้ว่า ถ้าผู้ให้และผู้รับมีศีลธรรมประจำใจเสมอเหมือนกัน ผลานิสงส์จึงจะมาก หากขาดในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือต่างไม่มีศีลธรรมประจำใจด้วย ก็มีอานิสงส์เพียงเชื่อมไมตรีกันเท่านั้น" ท่านเจ้าอธิบาย

เมื่อตอนที่ผ่านมาในบริเวณวัด เห็นกำลังก่อสร้างอยู่สิ่งหนึ่ง ข้าพเจ้าอยากทราบว่าจะสร้าง

เป็นอะไร จึงกระซิบถามคุณป้า ๆ จึงเริ่มถามท่านเจ้าต่อไปว่า "เมื่อผ่านมาในบริเวณวัด เห็นขุดหลุมตั้งนั่งร้านอยู่ข้างขวามือนั้น จะสร้างเป็นอะไรเจ้าคะ"

"รื้อของเก่าออกเพราะชำรุดทรุดโทรมมาก ไม่สามารถซ่อมแซมให้มั่นคงเหมือนเดิมได้ จึงต้องรื้อของเก่าออก เพื่อสร้างใหม่ในรูปและขนาดเท่าเดิม" ท่านเจ้าชี้แจง

"ดูเหมือนจะต้องให้มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ตามลักษณะโบราณด้วยกระมังขอรับ" คุณลุงเริ่มถามต่อบ้าง

"เรื่องหลังคาอุโบสถที่ต้องมีช่อฟ้า ใบระกานั้น จำเป็นอย่างไรหรือไม่ ถ้าไม่มีจะถือว่าผิดแบบแผนหรือไม่ เพราะสมัยนี้จะหาไม้ที่ได้ขนาดมาทำช่อฟ้าดูออกจะหายาก ทั้งราคาก็แพงเหลือเกิน กระผมสงสัยไม่หาย ขอพระคุณเจ้ากรุณาเล่าให้ฟังบ้าง จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง" พี่ชาตรีแสดงภูมิบ้าง

ท่านเจ้าจึงตอบรวมทั้งคำถามของคุณลุงและของพี่ชาตรีด้วยกันว่า "ศาลาหลังนี้หลังคาเป็นทรงไทย มีช่อฟ้าใบระกาพร้อม เรื่องจะต้องมีช่อฟ้าใบระกาหรือไม่นั้น ต้องแล้วแต่ทรวดทรงรูปลักษณะ ถ้าสร้างให้เป็นทรงไทยแล้ว ต้องมีช่อฟ้าใบระกาจึงจะสมกัน

ขอแทรกเครื่องตัวไม้ประกอบด้วยสักหน่อย ช่อฟ้า คือ ตัวไม้ที่วางอยู่บนใบระกา ใบระกา คือ ไม้หรือปูนรูปเป็นครีบ ๆ ติดกับตัวลำลองสำหรับประกอบกับช่อฟ้าและหางหงส์ติดที่จั่วหลังคา หางหงส์ คือ เครื่องประดับที่ทำเป็นรูปคล้ายหางหงส์ที่ติดตั้งอยู่บนจันทันหน้าจั่ว หรือปลายตะเข้หัวเสา

หลังคาของอุโบสถ วิหาร ตามวัดต่าง ๆ นั้น สร้างตามแบบอย่างพระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่ามีชาติวุฒิสูง ควรยกย่องเทิดทูนเป็นพิเศษ เพราะอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระประธานฯ ก็คือรูปเปรียบแทนองค์พระพุทธเจ้า ๆ เรายกย่องพระองค์เท่ามหากษัตริย์ ดังที่ออกพระนามว่าพระธรรมราชา และองค์พระพุทธเจ้าเมื่อยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะก็ทรงพระเกียรติเทียบพระบรมโอรสาธิราช ควรสืบต่อเสวยราชสมบัติได้ แต่เมื่อพระองค์สละราชสมบัติออกทรงผนวชเป็นบรรพชิต จึงสมควรสร้างที่อยู่อาศัยถวายพระองค์อย่างเดียวกับพระรัชทายาทหรือกษัตริย์ทั้งหลาย เหตุนี้ อุโบสถ วิหารการเปรียญ หอสวดมนต์ ที่สร้างภายในวัดล้วนอุทิศถวายแก่พระพุทธเจ้า จึงสร้างตามแบบศิลปไทย อย่างเดียวกับพระที่นั่งต่าง ๆ ส่วนที่อยู่อาศัยของภิกษุสามเณรอื่นไม่นิยมมีช่อฟ้า เพราะถือว่าจะเทียมผู้ใหญ่

ชาวบ้านราษฎรคนไทย ผู้รักศิลปไทย ถึงจะไม่กล้าสร้างบ้านเรือนให้เทียมเจ้าใหญ่นายโต กระนั้นก็ยังหลบจากช่อฟ้าลงมาให้เป็นปั้นลม เลียนเค้าช่อฟ้านั่นเอง คุณชาตรีพอเข้าใจคลายสงสัย

หรือยัง" ท่านจบอธิบายด้วยย้อนถามพี่ชาตรี

พี่ชาตรี ประนมมือตอบด้วยความเคารพว่า "หายสงสัยในเรื่องซ่อฟ้าใบระกาแล้วขอรับ แต่กลับเกิดข้อปรารถนาใหม่ขึ้นว่า เมื่อคนไทยนับถือศิลปไทย ต้องการรักษาถนอมให้คงเป็นศิลปไทยดั่งเดิมตลอดไป ก็น่าที่จะได้ช่วยกันรักษาเทิดทูนไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานตลอดกาลสืบไปจึงจะสมควรขอรับ"

"รัฐบาลกำลังสนับสนุนส่งเสริมให้ช่วยกันรักษาศิลปของไทย ตลอดศิลปในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ศิลปการฟ้อนรำ ดนตรี ปี่พาทย์ ศิลปในการประดิษฐ์เครื่องใช้สอย ศิลปการแต่งกาย ศิลปวัฒนธรรมในทางศาสนาเหล่านี้เป็นต้นอยู่แล้ว นับว่าได้ฟื้นฟูส่วนที่เสื่อมหรือกำลังเสื่อมให้กลับปรากฏมั่นคง เป็นสมบัติของลูกหลานคนไทย ชาติไทย ตลอดกาลนาน" คุณลุงอธิบายแทนท่านเจ้า

"ชอบแล้ว ตามอธิบายของคุณผู้ชาย" ท่านเจ้ากล่าวรับรองแล้วปราศรัยต่อไปว่า "ยังมีส่วนน่าเสียดายอยู่อีกบ้าง ก็คือศิลปประการอื่น ๆ เราพยายามส่งเสริมฟื้นฟูเป็นส่วนมากแล้ว แต่ศิลปในการก่อสร้างสถานที่ต่างมักไม่ใคร่สนใจนึกถึง ส่วนของเอกชน บริษัท ห้างร้าน ธนาคาร สถาปนิกพยายามพลิกแพลงออกแบบ ให้มีทรวดทรงแปลกตาชวนสนใจ ทำนองโฆษณากิจการของเขาอยู่ในตัว ก็ชอบในเชิงค้าอยู่แล้ว แต่ฝ่ายรัฐบาลจะก่อสร้างสถานที่ราชการ ก็น่าจะรักษาศิลปไทยไว้ให้มากที่สุดเพราะเมืองไทย รัฐบาลไทย พลเมืองไทย ไม่น่าจะทอดทิ้งศิลปไทยด้วยหันไปนิยมศิลปต่างประเทศ ถ้าเพียงนำมาผสมบางส่วนบางลักษณะพอเป็นเครื่องประกอบไม่ขัดเชิงในด้านศิลปก็พอไปได้ เช่น ด้านนอกเป็นศิลปไทย ด้านในเป็นศิลปต่างประเทศ ไม่ถือเป็นการทอดทิ้งหรือทำลายศิลปของตนซึ่งเป็นคนไทยตามสายเลือดมาแต่บุรพชน ปู่ ย่า ตา ยาย" พอท่านเจ้าทอดจังหวะพักคำอธิบาย คุณป้าคงจะคันปากอยู่นาน จึงรีบเสนอความเห็นด้วยยกมือประนมขออภัยต่อท่านเจ้าก่อนว่า

"สมใจติฉันเหลือที่ท่านเจ้าปรารภขึ้น ติฉันรู้สึกสะเทือนใจมานานแล้ว ที่เห็นสถานก่อสร้างของทางราชการ ไม่สนใจส่งเสริมศิลปกรรมของไทยเสียบ้างเลย สถานที่สำคัญควรรักษาศิลปกรรมให้มากที่สุด เกือบจะเรียกว่า ทุกกระเบียดนิ้ว ก็คือโรงเรียนทุกโรงเรียนที่สร้างด้วยงบประมาณแผ่นดินหรือเอกชนก่อสร้างก็ตาม สมควรอย่างยิ่งที่ต้องเป็นศิลปกรรมไทยทั้งหมด เหมือนเป็นแบบเรียนให้ติดตาติดใจนักเรียนอยู่ทุกเวลาเรียนเท่ากับเป็นภาพของจริงเสนอให้ปรากฏ ย่อมชวนให้เกิดความรัก ความหวงแหนประจำใจอยู่ตลอดไป ถึงครูจะแนะนำพร่ำสอนนักเรียนด้วยตัวหนังสือเพียงไร ติฉันว่า ยังไม่พอเหนี่ยวรั้งจิตใจนักเรียนให้สนใจศิลปกรรมของชาติตนได้อย่างแน่นแฟ้นเหมือนประจักษ์แก่ตวงตาอยู่ทุกวัน

ถ้ามัวห่วงในเรื่องค่าใช้จ่ายว่า การปลูกสร้างสถานที่ด้วยศิลปกรรมไทยต้องสิ้นเปลืองทุนมากเพราะต้องยกให้ทรงสูงขึ้น จึงหลบมาใช้ศิลปกรรมอื่นแทนเพื่อตัดรายจ่าย ดิฉันเห็นตามวิสัยชาวบ้านว่าเราจะยอมสิ้นเปลืองทุนก่อสร้างดี หรือยอมให้เด็กเสียนิสัยด้วยไม่มีเครื่องจูงใจให้รักความเป็นไทยดี เรายอมสิ้นเปลืองทุนในการสร้างอาคารเรียนเป็นศิลปไทยอีกเล็กน้อย อาคารนั้นก็จะเหมือนเป็นป้ายโฆษณาเตือนตาเตือนใจเด็กนักเรียน ตลอดผู้พบเห็นต่อไปอีกหลายสิบปี ได้ประโยชน์เป็นอาคารเรียนด้วย เป็นหลักโฆษณาศิลปกรรมไทยไปในตัวด้วย จะมิดีกว่าเราสงวนทุนไว้ได้จริง แต่ก็เหมือนเราสร้างเครื่องทำลายศิลปวัฒนธรรมไทยด้วยราคาถูกไว้อบรมนิสัยลูกหลานคนไทยให้ขาดความรักความหวงแหนศิลปไทยเป็นการบั่นทอนทำลายจิตใจคนไทยให้ลืมชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยฝีมือคนไทย ดิฉันยังรู้สึกน้อยใจทุกครั้งที่ผ่านพบอาคารเรียนที่ไม่ใช่ศิลปไทย เพราะได้เสียภาษีอากรบำรุงรัฐบาลมิใช่เพื่อทำลายศิลปไทย จึงเห็นว่าเป็นการทำลายสายเลือดไทยอย่างลึกซึ้งด้วยโมหาคติทีเดียว" คุณป้าพักเหนื่อยด้วยความยิ้มแย้มที่มีโอกาสระบายความอัดอั้นตันใจมานานออกเสียได้

"ตามที่คุณผู้หญิงพูดมานั้น ก็มีส่วนเหมาะสมอยู่ทั้งนั้น แต่ก็ยังมีฝ่ายที่ยังคอยเหนี่ยวรั้งรักษาศิลปกรรมไทยอยู่เหมือนกัน มิใช่จะทอดทิ้งกันเสียทั้งหมด ได้สังเกตเห็นว่าฝ่ายศาลของกระทรวงยุติธรรมยังคงรักษาศิลปกรรมไทยไม่เปลี่ยนแปลง ทุกจังหวัดเป็นแบบเดียวกันหมด ศาลากลางประจำจังหวัด ทุกจังหวัดก็ยังรักษาได้อยู่เหมือนกัน ส่วนโรงเรียนนั้นยังมีเหลื่อมล้ำอยู่บ้าง คงไม่ถึงกับจะให้เป็นเครื่องทำลายศิลปกรรมไทยโดยตรงนัก" ท่านเจ้ารับรองความคิดเห็นของคุณป้าแล้ว แถลงต่อว่า "ศิลปกรรมไทย มิใช่มีแต่เพียงศิลปการก่อสร้างเท่านั้น ยังมีอย่างอื่นอีกมาก ข้อสำคัญการชักจูงแนะนำให้สนใจส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยนั้น ไม่ใช่ของลำบากยากเข็ญอะไรเลย อยู่ที่ผู้ใหญ่ตั้งแต่ภายในครอบครัวออกไป ตลอดผู้ใหญ่ในตำแหน่งหน้าที่การงานทั่วไป ทั้งชาววัดชาวบ้าน ต้องเป็นฝ่ายลงมือนำก่อนเป็นสำคัญ ไม่ใช่อย่างแม่ปูสอนลูกปู ซึ่งตีแต่สอนเขาแต่ตนเองก็ทำไม่ได้อย่างที่สอน อันที่จริงเกือบจะไม่ต้องออกปากชักชวนก็ได้ เมื่อผู้น้อยเห็นผู้ใหญ่ทำให้เห็นตัวอย่างได้ ก็จะต้องทำตามเป็นธรรมดา เหมือนออกคำสั่งด้วยการทำให้เห็นเป็นเยี่ยงอย่าง

ข้อสำคัญในการส่งเสริมศิลปกรรมไทยนั้น ต้องร่วมใจกันจริง ๆ คอยสนับสนุนส่งเสริมศิลปใหม่ ๆ ให้เป็นกำลังใจแก่ผู้ผลิต อย่าด่วนตีปลาหน้าไซ เห็นว่าคุณภาพไม่ดี งามสู้ของต่างประเทศไม่ได้ เลยไม่นิยมอุดหนุน ผู้ผลิตย่อมหมดกำลังใจ ถ้าได้ช่วยกันสนับสนุนแม้จะยังไม่สมบูรณ์ด้วยคุณภาพอยู่บ้าง แต่เห็นว่าพอใช้ได้ประโยชน์พอควรก็พยายามสนับสนุนต่อไป ผู้ผลิตย่อมเกิดกำลังใจได้กำลังทุน ต้องพยายามผลิตให้เกิดคุณภาพยิ่งขึ้นต่อไป

เคยทราบอยู่บ่อย ๆ ว่า พอทราบว่าเป็นของคนไทยประดิษฐ์ก็รีบแสดงความรังเกียจเสียก่อนลงมือใช้สอย พ่อค้าที่ฉลาดจึงมักจะแสดงสินค้าของตนว่ามาจากต่างประเทศ ตบตาคนไทยได้กำไรงามอยู่เสมอ นิสัยที่ไม่สนับสนุนกันเองนี้ หรือชอบดูหมิ่นกันเองนี้ ไม่ทราบว่าใครสั่งสอนไว้ที่ไหน" ท่านเจ้ากล่าวจบ พลางหันมาทางข้าพเจ้าด้วยคำถามในฐานะลูกหลานว่า "ไง หนู ศ. ทราบบ้างไหมว่าใครเป็นผู้สอน ไม่ควรสนับสนุนสินค้าที่ทำในเมืองไทย ลองเล่าให้ฟังบ้างซิ"

ข้าพเจ้าตกตะลึงเมื่อท่านหันมาถามอย่างกระทันหัน พอตั้งสติได้จึงประนมมือตอบด้วยความเคารพว่า "หนูยังเป็นเด็ก มีตัวอย่างของชีวิตน้อย คงจะไม่กว้างขวางเหมือนท่านผู้ใหญ่ ได้แต่ขอสันนิษฐานตามสติปัญญาอย่างเด็ก ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควรอย่างไร กรุณาโปรดให้อภัยด้วย หนูคิดว่าคงเกิดจากความหลงใหลใฝ่ฝันในของต่างชาติต่างภาษาที่สวยสดงดงามน่าใช้สอย เพราะประดิษฐ์ขึ้นมาด้วยเครื่องจักร ส่วนสิ่งของที่ผลิตในบ้านเมืองตน ต้องใช้ฝีมือเป็นแรงงานจึงขาดความสวยงามน่าใช้ เมื่อได้พบเห็นพัสดุสิ่งของที่ผลิตจากต่างประเทศบ่อย ๆ ก็เกิดความเคยชินว่าสิ่งที่คนไทยผลิตนั้น สวยงามสู้ต่างชาติไม่ได้ เมื่อเห็นสินค้าที่ผลิตในเมืองไทย แม้จะสวยงามเทียมทันของต่างประเทศเพียงไรก็อดที่จะลำเอียงว่าสู้ของต่างประเทศไม่ได้ตามความเคยชิน ปัจจุบันนี้เป็นเวลาที่สมควรยิ่ง ที่คนไทยทุกระดับจะต้องร่วมมือร่วมใจฟื้นฟูศิลปกรรมของคนไทยให้เข้มแข็ง อย่างที่เรียกว่าชาตินิยม อย่างจริงจังทั่วถึงกัน เมื่อผู้ใหญ่นำได้ทั่วถึงแล้ว เด็กต้องปฏิบัติตามอย่างไม่ต้องสงสัย หนูมีความเห็นเพียงนี้ ขาดเกินอย่างไร โปรดอภัยด้วยเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้ากัมกราบด้วยความเคารพ

"ถูกต้องดีพอใช้ ขอชมเชย ที่พูดถึงกันมาแล้ว ล้วนเป็นฝ่ายความคิดเห็น เมื่อเรารับรองความคิดแล้ว ก็ต้องร่วมกันลงมือปฏิบัติจะเกิดคุณประโยชน์แท้จริงนั้น อยู่ที่ปฏิบัติด้วยความเข้มแข็งเต็มสามารถ ในเรื่องชักชวนให้นิยมใช้ของที่ผลิตได้ภายในประเทศนี้ เรามีมานานแล้ว ดังที่มีบทคำชักชวนว่า

ไทยทำ ไทยใช้
ไทยขาย ไทยซื้อ
คือความมั่นคงถาวร
ของชาติศาสน์กษัตริย์"

ท่านเจ้ากล่าวจบแล้ว พักผ่อนเป็นเชิงให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็นบ้าง

"การที่พวกเรามาทำบุญขึ้นปีใหม่ที่พระคุณเจ้าแล้วได้อานิสงส์ถึง ๒ ต่อ อิ่มท้องด้วย อิ่มสติปัญญาอีกด้วย สมกับที่คนโบราณกล่าวเตือนใจว่า คบบัณฑิต ๆ พาไปหาผล" คุณลุงปรารภแล้วกล่าวต่ออีกว่า "การที่ชาวเราจะมัวนิยมแต่ศิลปของเราตลอดไป ไม่รู้จักนำของดีมีประโยชน์

จากฝ่ายอื่นมาแก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขตามสมัยนิยมบ้าง ก็ไม่สมควร จะเจริญไม่ทันเขา อย่างวันปีใหม่ที่เราทำบุญต้อนรับอยู่นี้ รัฐบาลก็เปลี่ยนมาหลายคราวเพื่อความเหมาะสม ศิลปวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน จะควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ต้องให้เกิดคุณประโยชน์ดีกว่าของเดิม มิใช่หลับตาหลงตามกันไป จะกลายเป็นหลักลอย ยิ่งศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระ-มหากษัตริย์ด้วย ต้องระวังรักษาอย่างกวดขัน เพราะเกี่ยวกับศักดิ์ศรีของคนไทยทั้งชาติ

เรื่องศิลปการสร้างโรงเรียนตามที่พูดกันมาแต่ต้นก็นับว่าสำคัญอยู่ เพราะเป็นสถานที่สอนตาสอนใจนักเรียนตั้งแต่อายุยังน้อย เป็นการอบรมนิสัยไทยให้ติดอยู่ตลอดจนเป็นผู้ใหญ่ กระผมขอสนับสนุนอย่างมากเรื่องศิลปวัฒนธรรมไทยของรัฐ" คุณลุงกล่าวจบพร้อมยกมือนมัสการ

"ได้บุญ ๒ ต่อแล้ว ขอรับน้ำพระพุทธมนต์เพื่อความสวัสดีปีใหม่ กราบลากันเถอะ ท่านเจ้าจะได้พักผ่อนบ้าง" คุณป้าชักชวนต่างนมัสการลากลับบ้านด้วยความเบิกบานใจทั่วกัน

๔๑. พระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อมีข่าวปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า องค์สถูปที่พุทธคยาประเทศอินเดีย ลอยขึ้นไปสู่ท่ามกลางอากาศ ได้ปรากฏแก่สายตาประชาชนจำนวนมาก ทำให้เป็นเรื่องสนทนาสันนิษฐานภายในครอบครัวอยู่หลายวัน คุณป้าเป็นผู้ชวนให้ใคร่ครวญถึงเหตุผลอยู่บ่อย ๆ พอถึงวันธรรมสวนะ สมาทานศีลฟังเทศน์จบแล้ว ท่านเจ้าได้มานั่งยังท้ายอาสน์สงฆ์ เพื่อสนทนากับอุบาสกอุบาสิกาตามเคย

คุณป้าชวนให้เข้านั่งใกล้ ๆ จะได้ฟังเรื่องราวหรือได่ถามข้อสงสัยได้สะดวก เมื่อนั่งเรียบร้อยต่างคนต่างเงียบสักครู่ คุณป้าเป็นฝ่ายเริ่มการสนทนากะท่านเจ้าว่า

"พระคุณเจ้าได้อ่านเรื่องเจดีย์ที่พุทธคยาประเทศอินเดีย แสดงปาฏิหาริย์ลอยอยู่ท่ามกลางอากาศได้ มีประชาชนพลเมืองได้ชมบารมีเป็นจำนวนมาก หรือเปล่าเจ้าคะ" คุณป้าเปิดการสนทนาขึ้นก่อน

"ได้อ่านแล้ว ทราบเรื่องราวตามที่หนังสือพิมพ์เสนอข่าวเท่านั้น ถ้าจะถามว่าเป็นความจริงหรือไม่ หรือควรเชื่อถือได้หรือไม่ ก็ยังตอบยาก เพราะทราบแต่ตามข่าว เหตุผลต้นปลายยังไม่ทราบละเอียด จะปักใจลงไปว่าจริงหรือเท็จ ก็ยังพูดไม่ได้ทั้ง ๒ ทาง" ท่านเจ้าแถลงให้ที่ประชุมฟัง

"แต่ดิฉันเลื่อมใสต่อพุทธานุภาพอย่างมาก ว่าอาจสามารถบันดาลให้ปรากฏขึ้นได้ แม้ใครจะค้านว่าเป็นไปไม่ได้ก็ตาม วิสัยของท่านผู้ทรงอิทธานุภาพ ย่อมรับรองกันเองตามวิสัย ผู้มีวิสัยยังอ่อนมักเห็นว่าพ้นวิสัย" คุณป้าคงบรรยายต่อ ทำนองจะขออธิบายจากท่านเจ้าอีก

"พุทธานุภาพย่อมปรากฏเป็นน่าอัศจรรย์จริงอย่างว่า เพียงแต่ลักษณะคำสอนของพระองค์ก็ยังได้ความรับรองว่า ไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดเป็นอัศจรรย์ ยิ่งกว่านี้ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ก็ยังพบเห็นความอัศจรรย์ คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนย่อมได้ประโยชน์แก่ตนเองอย่างน่าอัศจรรย์อีกด้วย อย่าเพิ่งรีบลงสันนิษฐานรับรองเสียก่อน จนกว่าจะได้ทราบต้นสายปลายเหตุชัดเจนแน่นอนสมเหตุสมผลแล้วจึงปลงใจเชื่อภายหลัง" ท่านเจ้าแนะนำตามหลักพุทธสาวก

"ในเมืองไทยเราก็เคยมีเหตุอัศจรรย์ปรากฏอยู่บ่อย ๆ เหมือนกันมิใช่หรือเจ้าคะ อย่างที่เรียกว่าพระธาตุปาฏิหาริย์" คุณป้าแถลงด้วยความกระหายอยากทราบเรื่องรายละเอียดต่อไป

"ตามที่ได้ยินได้ฟังมาตั้งแต่สมัยโบราณ เรื่องพระธาตุปาฏิหาริย์นั้น ดูเหมือนจะมีมากอยู่ที่เมืองไทย ชาวพุทธในประเทศอื่นจะเคยพบเห็นปาฏิหาริย์ทำนองเมืองไทยบ้างหรือไม่ ยังไม่ทราบหลักฐานยืนยัน และจำนวนพระบรมธาตุก็มีบูชากันมากในเมืองไทย

เมื่อข่าวพระธาตุปาฏิหาริย์ปรากฏขึ้นบ่อย ๆ จึงเป็นเหตุให้ชาวพุทธแสวงหาพระบรมธาตุไว้สักการบูชา และศึกษาถึงรูปลักษณะสัณฐานของพระบรมธาตุ มีเป็นประเภทและขนาดต่าง ๆ ถึงกับพิมพ์รูปสัณฐานออกเผยแพร่อยู่ก็มี" ท่านเจ้าผ่อนระยะอธิบาย

"ดิฉันเกิดมาอายุจนป่านนี้ ยังไม่เคยพบเห็นรูปลักษณะพระบรมธาตุว่าเป็นอย่างไรเลย จะเหมือนกระดูกคนธรรมดาหรืออย่างไรเจ้าคะ" คุณป้ารุกเร้าท่านเจ้า

"ตีแล้วที่ปรารภถึงรูปลักษณะพระบรมสารีริกธาตุ (กระดูกร่างกายของพระพุทธเจ้า) มีเรื่องที่พอเล่าสู่กันฟังอยู่เรื่องหนึ่ง" ท่านเจ้าพูดทิ้งไว้เพียงนี้ ทำให้คณะที่ร่วมฟังรวมทั้งคุณป้าและข้าพเจ้าต่างกระเถิบใกล้เข้าไปอีก เพราะกระหายอยากรู้เรื่อง

"เอาละ นั่งอยู่แถบนี้ก็คงได้ยินถมไป เพราะเครื่องขยายเสียงช่วยให้ดังอยู่แล้ว" ท่านเจ้าทัวงแล้วบรรยายต่อ

"ตามที่ได้ฟังจากท่านเจ้าคุณอาจารย์เล่าให้ฟังว่า เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๕ ทางรัฐบาลอินเดียขุดค้นโบราณสถาน พบหีบศิลาบรรจุกระดูกจารึกบนหลังหีบว่า สากยะ จึงเข้าใจว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เมื่อเปิดหีบเห็นเป็นกระดูกป่น ๆ อยู่ในนั้น ต่างมั่นใจว่าเป็นพระบรมธาตุแน่ เพราะพระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ธรรมดา กระดูกก็ต้องเหมือนคนธรรมดา จะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมาตั้ง ๒,๐๐๐ กว่าปีเศษ กระดูกก็ต้องป่นละเอียด และกิตติศัพท์ว่าคนไทยในประเทศไทยตั้ง ๙๐% ต่างเคารพนับถือพระพุทธศาสนา คือคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นศาสนาประจำชาติ จึงแสดงน้ำใจดี แบ่งส่วนพระบรมธาตุนั้นถวายแก่รัชกาลที่ ๕ เป็นการเชื่อมสัมพันธไมตรี

เมื่ออัญเชิญมาถึงประเทศไทย พักทำพิธีสมโภชที่พระเจดีย์กลางน้ำจังหวัดสมุทรปราการก่อน ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ประชาชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตไปถวายสักการบูชาได้ทั่วกัน

ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนชาวไทยในยุคนั้น ทั้งพระและฆราวาส แตกออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งรับรองว่าเป็นพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าแน่แล้ว เพราะพระพุทธเจ้าเป็นคน กระดูกก็ต้องเหมือนคน จะเป็นอย่างเม็ดกรวดเม็ดทรายไปไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งก็รับรองว่าพระพุทธเจ้าเป็นคนก็จริง แต่เป็นคนพิเศษ กระดูกก็ต้องพิเศษ จะเหมือนคนธรรมดาไม่ได้ ต่างก็มีความเชื่อถือตามคติของตนตราบเท่าถึงปัจจุบันนี้

พระบรมธาตุครั้งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดฯ ประดิษฐานไว้ที่บรมบรรพต (ภูเขาทองวัดสระเกศ) สืบมา ในยุคเปลี่ยนการปกครองประเทศไทย สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประเทศไทยยังได้รับส่วนแบ่งพระบรมธาตุชนิดป่นอีกครั้งหนึ่ง ประดิษฐานที่องค์เจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุบางเขนตราบเท่าทุกวันนี้

ตามความเชื่อถือของฝ่ายว่า พระบรมธาตุต้องมีรูปลักษณะทำนองเม็ดกรวดเม็ดทรายนั้น ถึงกับจัดรูปลักษณะพระบรมธาตุว่ามีรูปลักษณะ เป็นเม็ดข้าวสารหักบ้าง ถั่วแตกบ้าง เม็ดพันธุ์ผักกาดบ้าง มีสีคล้ายดอกพิกุลแห้งก็มี สีแก้วผลึกก็มี เมื่อตนมีความเคารพเชื่อถืออย่างไร ก็ปฏิบัติไปตามความนิยมนับถือ" ท่านเจ้าหาโอกาสพักผ่อนชั่วระยะหนึ่ง

ท่านอุบาสกสูงอายุผู้หนึ่ง ร่วมฟังบรรยายของท่านเจ้าอยู่ เมื่อเห็นท่านเจ้าพักการบรรยาย จึงถือเวลาว่างนั้นเรียนถามท่านเจ้าว่า "พระคุณเจ้าเล่าเรื่องพระบรมธาตุให้พวกกระผม ๙ คน ๑๐ คน ได้สดับตรับฟังวันนี้ เป็นกุศลของชีวิตเหลือเกิน ทำให้เกิดความรู้ในเรื่องพระบรมธาตุอีกมาก จึงขอรบกวนเรียนถามพระคุณเจ้าต่อไปสักนิดว่า ในความเคารพเลื่อมใสของพระคุณเจ้าหนักอยู่ในทางไหน ทางนิยมว่าเป็นฝุ่น หรือทางนิยมอย่างเม็ดกรวดเม็ดทราย ขอรับ"

ท่านเจ้ายิ้มรับฟังคำถาม สงบอยู่ชั่วครู่ จึงกล่าวตอบว่า "ความเห็นของอาตมาก็หนักอยู่ข้างเม็ดกรวดเม็ดทราย เพราะได้คอยสดับตรับฟังเหตุผลเรื่องพระธาตุนี้มาเป็นเวลานาน จึงได้เหตุผลนำให้ปลงใจเลื่อมใสคตินิยมอย่างเม็ดกรวดเม็ดทราย

อภินิหารของพระบรมธาตุ จากชนิดเม็ดกรวดเม็ดทรายนั้นตามที่ปรากฏในเมืองไทยเราส่วนมากแสดงเป็นแสงสว่างนวลปลั่งลอยวนสถานที่บรรจุบ้าง ลอยออกเป็นกลุ่มผ่านไปในอากาศบ้าง หรือเป็นแสงสว่างโพลงขึ้นในที่มืดชั่วระยะแล้วดับลงบ้าง แต่ที่แสดงปาฏิหาริย์จนประจักษ์ใจประชาชนที่สำคัญก็คือที่องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ได้ทอดพระเนตรปาฏิหาริย์เป็นแสงสว่างที่องค์เจดีย์ในยามกลางคืนมาแล้วทุกพระองค์ ที่จดจำกันเป็นหลักฐานสำคัญ ก็สมัยรัชกาลที่ ๖ ประทับที่พระราชวังสนามจันทร์ คราวซ้อมรบเสือป่า ที่ได้ทอดพระเนตรปาฏิหาริย์แสงสว่างที่องค์พระเป็นเวลานาน ท่ามกลางข้าราชบริพารเป็นจำนวนมาก ถึงกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเครื่องสักการะเป็นพุทธบูชาแล้วสวดมนต์แบบเสือป่าถวายความเคารพเลื่อมใส

อภินิหารทำนองนี้ ล้วนแต่ปรากฏจากพระบรมธาตุชนิดเม็ดกรวดเม็ดทรายทั้งนั้น ไม่เคยได้ยินอภินิหารจากพระบรมธาตุชนิดป่นละเอียดเลย อภินิหารที่ชัดเจนบ่อยแก่ผู้เคารพบูชาอีกประการหนึ่งนั้น คือ จำนวนองค์พระบรมธาตุมากจำนวนขึ้นก็มี น้อยจำนวนลงก็มี มีคุณหญิงผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า ท่านเคารพเลื่อมใสในพระบรมธาตุชนิดเม็ดกรวดเม็ดทรายอย่างสนิทใจ ประดิษฐาน ณ ที่บูชาอันสวยงาม ถึงยามสงกรานต์ท่านต้องเชิญพระบรมธาตุนั้นออกสรงน้ำทำความสะอาดด้วยน้ำหอม และนับจำนวนพระบรมธาตุลงบัญชีเป็นหลักฐานประจำทุกปี จึงพบความมหัศจรรย์ว่า จำนวนพระบรมธาตุไม่อยู่คงที่มีจำนวนเท่ากันสักปี บางปีจำนวนน้อย บางปีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เจริญศรัทธาปสาทะมั่นคงยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอมา"

ท่านเจ้าถือตอนจบอภินิหารเป็นระยะพักเอาแรง

อุบาสกผู้นั้นเห็นว่าท่านเจ้าพักผ่อนพอควรแล้ว จึงประนมมือกล่าวสนับสนุนด้วยความเคารพว่า "ที่พระคุณเจ้าเล่าแถลงมานี้ เป็นเหมือนแสงสว่างของพระบรมธาตุที่ปาฏิหาริย์ให้เห็นความอัศจรรย์ของพุทธานุภาพอย่างดียิ่งแล้ว แต่กระผมขอรบกวนพระคุณเจ้าอีกสักข้อ ซึ่งคิดว่าคณะที่รุมฟังอยู่นี้ก็คงอยากรู้อยู่ทั่วกัน คือ ปาฏิหาริย์ที่พระคุณเจ้าชี้แจงนั้น ได้เคยปรากฏแก่พระคุณเจ้ามีบ้างไหมขอรับ กรุณาเล่าเป็นทานให้แก่พวกกระผมอีกสักนิดเถิด"

"เล่าให้ฟังแล้ว อย่าหาว่าโอ้อวดนะ" ท่านเจ้ากำชับ

"ไม่มีใครคิดจ้วงจาบถึงขนาดนั้นดอกขอรับ" อุบาสกตอบสนอง

"เอาละ เล่าแด่เพียงย่อ ๆ เวลาจวนเพลแล้ว" ท่านเจ้าเริ่มต้นด้วยความยิ้มแย้ม

"วันหนึ่งก่อนเวลาเพล มีหญิง ๒ คนแม่ลูกมาเยี่ยม คนแม่อายุปูน ๗๐ ปีเศษ แต่ยังแข็งแรง คนลูกเป็นหญิงอายุปูน ๔๐ เศษ มีความคุ้นเคยพอสมควร เมื่อไต่ถามสุขทุกข์ตามธรรมเนียมแล้ว ผู้ธิดาได้กล่าวปรารภขึ้นว่า คุณแม่อยากมีพระบรมธาตุไว้บูชา ตั้งใจมาขอที่พระเดชพระคุณวันนี้ ได้เตรียมเจดีย์ทองเหลืองสูงประมาณ ๑๐ นิ้วฟุต มารับพระบรมธาตุด้วยแล้ว พูดจบก็นำเจดีย์ออกมาจากห่อกระดาษ เมื่อได้ฟังว่ามาขอพระบรมธาตุไปบูชา ทำให้นึกย้อนถึงตนเอง ซึ่งเมื่อก่อนเวลานี้ประมาณ ๑ เดือนเศษ มีผู้นำพระบรมธาตุมาถวายรวม ๕ องค์ นัยว่าเขาได้มาจากจังหวัดพะเยาว์ (สมัยยังเป็นอำเภอ) มีจำนวนมาก อนุโมทนาแล้ว รับเก็บไว้ที่โต๊ะหมู่บูชาด้วยไม่ตื่นเต้นอะไรนัก เมื่อมีผู้เอ่ยปากร้องขอทั้งเตรียมเครื่องบรรจุมาพร้อม ทำให้เฉลียวใจว่าเขารู้ได้อย่างไรว่าเรามีพระบรมธาตุถึงกับเตรียมเครื่องบรรจุมาคอยรับ ถ้าเราบอกว่าไม่มีพระบรมธาตุ แม่เฒ่ามิเสียใจมากหรือ เมื่อผู้เป็นธิดาแจ้งความประสงค์ของคุณแม่ให้ทราบจึงย้อนถามว่ารู้ได้อย่างไรว่าฉันมีพระบรมธาตุ และเชื่ออย่างไรว่าขอแล้วต้องได้ไว้บูชา เขาก็ตอบว่าเป็นความตั้งใจจริงของคุณแม่ เคยปรารภอยากมีไว้บูชาประจำบ้านมานานแล้ว ที่สุดก็แจ้งให้เขาทราบว่ามีผู้นำถวายไว้จำนวน ๕ องค์ จะแบ่งให้ไปบูชาสัก ๒ องค์

เมื่อเชิญจานเชิงลายครามที่ประดิษฐานพระบรมธาตุจากโต๊ะบูชาลงมา เปิดสำลีที่คลุมอยู่ชั้นบนออก ปรากฏพระบรมธาตุชนิดเม็ดข้าวสารหัก มีจำนวนเป็น ๘ องค์ เกินกว่าจำนวนเดิมอีก ๓ องค์ รู้สึกอัศจรรย์ใจ จะว่ามีใครนำมาเพิ่มเติมก็มิได้ เพราะไม่ใช่ที่พลุกพล่าน และเกือบจะไม่มีใครทราบว่ามีพระบรมธาตุอยู่ที่ไหน จึงดกลงมอบพระบรมธาตุจำนวนที่เกิน ๓ องค์ ให้สองแม่ลูกไปบูชาสมปรารภนา ต่อจากกาลนั้นมาก็มีผู้นำพระบรมธาตุชนิดเม็ดกรวดเม็ดทรายมาให้บูชาอยู่บ่อย ๆ จะเป็นอานิสงส์ที่แบ่งให้ ๒ แม่ลูกไปสักการบูชา ๓ องค์นั้นกระมัง" ท่านเจ้าจบเรื่องอย่างสบายอารมณ์

"ทำไมดิฉันจึงจะมีพระบรมธาตุไว้บูชากับเขาบ้างเจ้าคะ" คุณป้าปรารภกับตัวเอง แล้วกล่าวต่อว่า "ทีหลังมาเยี่ยมท่านเจ้าเห็นจะต้องเตรียมเจดีย์มาขอรับไปบูชาบ้างสักองค์ ๒ องค์"

"ถ้าคุณอยากได้บูชาจริง ๆ ผมเห็นว่าควรทำพิธีเชิญด้วยตนเองดีกว่า จะรู้สึกประทับใจได้ความเลื่อมใสอย่างสนิทใจจริง ๆ" อุบาสกกล่าวแนะนำ "แต่ต้องใช้ความอุตสาหะพยายามไม่น้อยกว่า ๗ วัน กระทำพิธีเชิญพระบรมธาตุ ตามที่ผมฟังเล่าจากพระอาจารย์ สมัยยังบวชเรียนอยู่"

"ขอเรียนลัดเถอะเจ้าค่ะ พึ่งบารมีท่านเจ้านี่แหละ ตามที่ท่านเล่าให้ฟังว่ามีผู้ถวายไว้มากวันพระหน้าเตรียมเจดีย์ที่บรรจุมารับไปบูชาสักองค์สององค์ ท่านเจ้าคงเมตตานะเจ้าคะ" คุณป้ารวบรัด ด้วยถือว่าเป็นศิษย์ผู้เคารพนับถือมานาน

"เลื่อมใสจริงจะลองเสี่ยงบารมีดูก็ได้ บารมีมีมากคงได้บูชาสมประสงค์" ท่านเจ้าแย้มพรายอย่างกันเอง แล้วปรารภต่อไปว่า "เราอย่ามาถกเถียงกันเพราะพระบรมสารีริกธาตุ ว่าอย่างไรแท้ อย่างไรไม่แท้ ให้เกิดทิฏฐิมานะอยู่เลย พระพุทธองค์คงไม่มีพระพุทธประสงค์ให้สาวกก่อทิฐิมานะ เพราะพระบรมธาตุของพระองค์ จึงตรัสกะพระอานนท์ให้บรรจุอัฐิธาตุของพระองค์ที่ทาง ๔ แพร่ง เพื่อผู้สัญจรไปมาได้ระลึกถึงเป็นธรรมสังเวชเท่านั้น ปัจจุบันเรานิยมเคารพบูชาพระบรมธาตุด้วยน้ำใจอุทิศต่อพระมหากรุณาธิคุณ เตือนตาเตือนใจให้ละบาป บำเพ็ญบุญ ทำใจให้ผ่องใส เป็นหลักใหญ่ ที่ชาวเราสร้างพระพุทธปฏิมาด้วยโลหะนั้น เมื่อโลหะยังอยู่ตามสภาพเดิม เป็นชิ้นเป็นก้อน ไม่มีใครเห็นความสำคัญของโลหะนั้น เคยย่ำเหยียบข้ามกรายได้อย่างธรรมดา ต่อเมื่อนำโลหะนั้น หลอมหล่อเป็นพระพุทธปฏิมารูปเปรียบแทนองค์พระพุทธเจ้าแล้ว แม้จะไม่เหมือนพระองค์จริงก็ตาม ชาวพุทธศาสนิกชนทั้งหลายย่อมเคารพกราบไหว้บูชา ด้วยน้ำใจระลึกถึงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณเป็นหลักใจ หาใช่นอบน้อมเคารพก้อนทองเหลืองนั้นไม่ ข้อนี้ฉันใด

พระบรมสารีริกธาตุ อย่างไรของแท้ อย่างไรของเทียมก็ยกไว้ เมื่อยอมรับตามสมมติว่าสิ่งนี้เป็นพระบรมธาตุแล้ว จะเป็นเม็ดกรวดเม็ดทรายอะไรก็ตาม สามารถนำอารมณ์ให้ระลึกถึงพระคุณทั้ง ๓ นั้นได้แล้ว ก็ไม่ควรจะโต้เถียงให้เกิดทิฐิมานะก่อความวิวาท กลายเป็นโทษทุกข์แก่ตนเปล่า ข้อนี้ฉันนั้น" ท่านเจ้าพักเหนื่อย

"ถูกของพระคุณเจ้าแล้ว ไม่ควรที่ชาวเราผู้พุทธศาสนิกชนจะติดในวัตถุจนเกินไป เรากราบไหว้วัตถุที่ยกย่องว่าเป็นพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ก็เพื่อน้อมใจถึงพระคุณ นึกถึงพระคุณก็เพื่ออบรมตนเอง ให้มีคุณแม้นเหมือนพระองค์บ้าง" อุบาสกได้ถือเวลาพักนั้นแสดงความคิดเห็น เมื่อท่านเจ้ายังพักอยู่ จึงปรารภต่อ

"เมื่อได้ปรารภถึงพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งกาลเวลาผ่านพ้นมาตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษ ย่อมยากที่พิสูจน์หาความแน่นอน จึงเพื่อยึดพระบรมธาตุตามที่นิยมไว้เป็นเพียงเครื่องน้อมอารมณ์เข้าหาพระคุณดังที่เรียกว่าอุทเทสิกเจดีย์เครื่องอุทิศถึง ก็นับว่าเป็นคุณประโยชน์ได้ส่วนหนึ่ง

แต่ในยุคปัจจุบันนี้ ก็มีอัฐิธาตุของพระอาจารย์บางรูปผู้ปฏิบัติตรงตามอริยมรรคอย่างเคร่งครัด แสดงให้เห็นเป็นหลักฐานยืนยันว่าสามารถเป็นพระธาตุอย่างเม็ดกรวดเม็ดทรายได้เหมือนกัน ฉะนั้นน่าจะถือว่า อัฐิธาตุที่กลายมาเป็นพระธาตุอย่างเม็ดกรวดเม็ดทรายนี้เป็นผลมาจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามแนวอริยมรรคทั้ง ๘ นั่นเอง จึงชาวเราผู้สาวกอย่ามัวขุ่นแสวงหาพระธาตุภายนอกตนอยู่เลย จงพยายามอบรมกาย วาจา ใจ ของเราให้เกิดเป็นพระธาตุขึ้นในตัว จะสมศักดิ์ศรีว่าเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างเยี่ยมยอด" พอท่านอุบาสกกล่าวจบ ท่านเจ้าถิ่นกับอุทานออกมาด้วยความยินดี แล้วปรารภกับคุณป้าว่า "เห็นจะไม่ต้องมาขอรับพระบรมธาตุจากอาตมาก็ได้ เพราะมีประจำตัวอยู่แล้ว เว้นแต่ยังค้นคว้าไม่พบเท่านั้น" พอท่านเจ้าปราศรัยจบ ก็ได้ยินเสียงกลองดังบอกเวลาพระฉันเพลพอดี

๔๒. ปาณาติบาต

เมื่อกลับจากการร่วมพิธีอาสาฬหบูชา ถึงบ้านนั่งพักที่ชานนั่งเล่นหน้าเรือน คุณป้าได้ถามข้าพเจ้าถึงบุคคลที่เข้าร่วมพิธีว่าประพฤติตนเหมาะสมกับพิธีบุญอย่างไรบ้าง ได้ตอบท่านไปว่าดูก็เรียบร้อยดี คุณป้าจึงเอ่ยขึ้นว่า "คำว่าเรียบร้อย ต้องหมายว่า ทุกคนในพิธีต่างสำรวมสงบกิริยามารยาท โดยเฉพาะขณะเดินเวียนเทียน ไม่ใช่เดินพลางคุยกันพลาง หรือหยอกล้อ ส่งเสียงเอะอะเป็นที่รำคาญแก่ผู้อื่น ต้องเดินด้วยความสำรวมกาย ประนมมือถือธูปเทียนดอกไม้เสมออก ไม่ใช่ถือมือหนึ่งแกว่งแขนมือหนึ่ง สำรวมอารมณ์ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย รอบที่ ๑ ระลึกถึงพุทธคุณ ตั้งแต่อิติปิโส จนถึงพุทโธ ภควาติ จบแล้วขึ้นต้นใหม่เฉพาะบท รอบที่ ๒ ระลึกถึงธัมมคุณ ตั้งแต่ สวากขาโต ภควตา ธมฺโม จนถึงวิญญูหีติ จบแล้วขึ้นต้นใหม่เฉพาะบท รอบที่ ๓ ระลึกถึงสังฆคุณ ตั้งแต่ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ จนถึงปุญญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ จบแล้ววางเครื่องบูชาไว้ตามสถานที่จัดต้อนรับ ไม่เที่ยววางเลอะเทอะตามบริเวณ

หรือรอบที่ ๑ ระลึกถึงพระปัญญาคุณ ที่ทรงแสวงหาความรู้จนสามารถสำเร็จเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง รอบที่ ๒ ระลึกถึงพระบริสุทธิคุณ ที่ทรงสามารถนำความรู้นั้นมาอบรมพระองค์จนน้ำพระทัยสะอาดหมดจดจากกิเลสตัณหาอาสวะได้สิ้นเชิง · รอบที่ ๓ ระลึกถึงพระ-มหากรุณาคุณ ที่พระองค์มีพระทัยมุ่งทำคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นยิ่งกว่าความสุขส่วนพระองค์ นับแต่ตรัสรู้จนถึงวันปรินิพพาน แบบนี้มุ่งให้ชาวพุทธบริษัทถวายสักการะแด่พระพุทธองค์ ตามเยี่ยงอย่างพระมหากรุณาคุณเป็นปฏิบัติบูชา ทุกลมหายใจทั่วกัน" คุณป้าพักการชี้แจง

"แบบระลึกในการเวียนเทียน ๓ รอบอย่างใหม่นี้ เหมาะเจาะดีเหมือนกัน น่าสนใจ แต่อยากเพิ่มเติมอีกหน่อยว่า การระลึกแบบนี้มิใช่จะต้องใช้ในการเวียนเทียนเท่านั้น สมควรระลึกปฏิบัติได้ทุกวันคืน ยิ่งเกิดคุณประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นอย่างกว้างขวางทีเดียว" คุณลุงช่วยเสริม

"**แต่ในการเวียนเทียนคราวนี้** พิธีไหว้ครู คือการสมาทานศีล ออกเสียงดังพร้อมกันทั้งหมดตามที่ท่านเจ้าที่วัดแนะนำไว้แล้วนั้น ยังไม่พร้อมเพรียงกันจริง บางคนว่าบางคนไม่ว่า จะเป็นด้วยว่าตามไม่ได้ เพราะไม่เคยจดจำ หรือยังกระดากอาย เกรงถูกหาว่าหัวเก่าโบราณ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทั่วไปจะต้องปฏิบัติได้ สนใจจำสักพักเดียวก็พอว่าตามได้

อนึ่ง การที่ชาวเราผู้ครองเรือนจะสมาทานศีลต้องมาสมาทานกะพระสงฆ์นั้น เรียกว่าขอศีล เรื่องนี้ควรเข้าใจว่า ที่ต้องมาสมาทานหรือขอศีลกะพระสงฆ์นั้น เพื่อให้ท่านว่าคำบาลีนำ

ชาวบ้านจะว่าตามก็ได้ เพราะพระท่านเล่าเรียนภาษาบาลีอยู่แล้ว มิใช่ขอศีลจากพระ ๕ ข้อ ศีลของท่านจะเหลือ ๒๒๒ ก็หาไม่ และไม่ต้องรอถึงวันพระ วันโกน" คุณลุงบรรยายต่อ

"หลานได้ทราบว่า ท่านเจ้าได้วางระเบียบเพิ่มเติมเรื่องการสมาทานศีลขึ้นอีกอย่าง คือ ตามปกติจะสมาทานศีล ต้องให้มีหัวหน้าว่าคำอาราธนานำ ทำนองพระว่าคำบาลีนำในการสมาทานศีล เมื่อยังนิยมแบบรับศีลในใจอย่างเดิม ก็จะได้ยินแต่เสียงหัวหน้าว่าอยู่คนเดียว คล้ายกับว่าทั้งศาลาหรือที่ประชุมนั้น มีชาวพุทธแต่หัวหน้าคนเดียว นอกนั้นไม่ใช่ชาวพุทธเสียแล้ว ท่านต้องการให้ชาวพุทธทุกท่านประกาศตนเอง ด้วยการกระทำพิธีของศาสนาได้เท่าเทียมกันหมด จึงเริ่มขอร้องอุบาสกอุบาสิกาในสำนักของท่าน ให้ว่าคำอาราธนาศีลออกเสียงพร้อมกันทุกคน ไม่ต้องมีหัวหน้านำเหมือนแบบเก่า รวมความว่า ทั้งการอาราธนาศีล การสมาทานศีล ต้องว่าออกเสียงพร้อมกันทุกคนได้ ถือเป็นระเบียบปฏิบัติแพร่หลายกว้างขวางออกไปทุกขณะอยู่แล้ว เมื่อไรปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันได้อย่างนี้ทั่วบ้านทั่วเมือง อานิสงส์ของศีลที่ว่า นำให้ถึงสุคติ นำให้สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ นำให้ถึงพระนิพพานก็จะปรากฏผลจริงจังทันตาเห็น" ข้าพเจ้านำข้อความนี้มากล่าวก็เพราะพี่ชาตรีได้รับการแนะนำจากท่านเจ้าจำมาเล่าให้ฟังอีกต่อหนึ่ง

"วิธีการของท่านเจ้าทั้ง ๒ อย่างนี้นับว่าได้ประโยชน์มาก นำให้ชาวเราตื่นตนรู้จักการปฏิบัติที่ถูกที่ชอบได้อีกมาก ที่บ้านเรานี้ ทุกคนต้องปฏิบัติตัวให้เป็นเยี่ยงอย่างของบ้านอื่น เพราะได้รับความกรุณามากกว่าบ้านอื่น ๆ เขา" คุณป้ากำชับ

"ในเรื่องการสมาทานศีลนี้ ยังอดมีผู้ที่เห็นแก่ตนจัดอ้างว่ารักษาไม่ไหว ยังต้องทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ ก็ต้องศีลขาดกันอยู่เรื่อย เพราะพวกทำไร่ไถนา เพาะปลูก ต้องใช้ปุ๋ย ใช้ยาฆ่าสัตว์ทำลายพืช ล้วนชวนให้ต้องทำปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกไป คือทำให้ตายอยู่เสมอ หรือผู้ที่อยู่ชายทะเล ก็ต้องมีอาชีพในทางหากุ้ง ปู ปลา หอย ผู้ที่อยู่ในย่านขุดบ่อเลี้ยงปลา ก็ใช้ชีวิตปลาเป็นอาชีพ นี่ว่าเฉพาะศีลข้อที่ ๑ คือ ปาณาติบาต ก็ยากที่จะรักษาให้บริสุทธิ์อยู่ได้ ยิ่งผู้มุ่งแต่อาชีพอยากให้มั่งมีศรีสุข ถึงกับยอมตนว่า ตนจะตกนรกหมกไหม้อย่างไรก็ตามที ขอให้ลูกหลานมีความสุขสำราญได้แล้ว เป็นยอมทั้งนั้น" คุณลุงปรารภต่อ

"ดิฉันเห็นว่า คนที่คิดเห็นเช่นนี้ ถึงกับยอมรับบาปแทนลูกหลาน เป็นการลืมตนเองแท้ จะว่ามากด้วยเมตตายอมสละสุขของตนเพื่อประโยชน์สุขแก่ลูกหลานก็ไม่สนิท เพราะนำตนเองลงสู่อบาย ไม่ใช่วิสัยของคนฉลาด หรือผู้เป็นชาวพุทธศิษย์ตถาคตเสียแล้ว การแสดงกรุณาจะต้องได้คุณประโยชน์ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งผู้ให้ผู้รับจึงจะสมควร" คุณป้าสนับสนุนความเห็นของคุณลุง

"ตามที่เขาว่าปฏิบัติไม่ได้ เพราะขัดกับอาชีพ เพียงศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต ก็หมดทางระวัง ยิ่งทั้ง ๕ ข้อด้วยแล้ว เป็นอันยอมรับว่าต้องทุศีลกันหมดอย่างแน่ ๆ ก็เมื่อรู้ตัวว่าจะรักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ทั้ง ๕ ข้อไม่ได้เช่นนี้ จึงเลิกสมาทานเสียเลย ความคิดเห็นเช่นนี้เป็นการกดตัวเองให้จมอยู่ในความเลว มีน้ำใจบาปหยาบช้าอยู่ด้านเดียว ช่างไม่นึกใคร่ครวญดูบ้างว่า วันหนึ่งคืนหนึ่งที่ตนกำลังมีชีวิตอยู่นี้ มีหน้าที่แต่จะต้องฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดประเวณี พูดปดดื่มสุราเมรัย เหล่านี้อยู่ตลอดเวลาเท่านั้นหรือ ก็เปล่าทั้งสิ้น คนเราต่างมีเวลาในชีวิตไว้ทำดีทำชั่วทำบุญทำบาปได้เท่า ๆ กัน แม้จะถือว่าตั้งถิ่นฐานอยู่ในภูมิประเทศชายทะเล อาชีพจะต้องทำลายชีวิต ปลา ปู กุ้ง หอย เป็นการเลี้ยงชีวิตเท่านั้นก็ตาม ก็ไม่เป็นจริงเสมอไป อาชีพที่ต้องลงมือทำลายชีวิตสัตว์ทะเลก็มีเพียงส่วนน้อย อาชีพอย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการทำลายชีวิตสัตว์ยังมีอีกมาก ถ้าต้องการจะหาทางงดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์อย่างจริงจังแล้ว แม้จะประกอบอาชีพเกี่ยวกับปลา ปู กุ้ง หอย อยู่ก็ตาม วิสัยคนรักศีล รักธรรม กลัวบาป เกรงกรรม ย่อมหลบเลี่ยงทำแต่ที่เกี่ยวข้องกับปลา ปู กุ้ง หอย ที่ตายแล้ว นำมาประกอบเป็นอาชีพที่สุจริตได้มากมาย สามารถยกตนให้ห่างบาปกรรมได้ ด้วยสติปัญญาเป็นกุศล ดังจะเห็นสิ่งก่อสร้างเป็นสาธารณประโยชน์ เช่น โรงเรียน โบสถ์ วิหาร การเปรียญ ใหญ่โตรุ่งเรืองเกิดขึ้นอยู่ในถิ่นชาวประมงมากมายนั้น ทั้งนี้ ก็เป็นเพราะคอยหลีกเลี่ยงไม่ยอมทุศีล ก็มีทางร่ำรวยได้ หรือผู้ที่รู้ตัวว่าทุศีลมามากแล้ว ต้องรักษาศีลลบล้างบาปนั้น ๆ เสียบ้าง ก็นับว่ายังดีกว่าหมกมุ่นอย่างวันโกนไม่ละวันพระไม่เว้น จมอยู่ในวิถีของบาปตลอดไป ทำนองถูกบาปสนับสนุนไว้เป็นพวกพ้อง

มีเรื่องในศาสนาแสดงถึงว่าภรรยาของนายพรานป่า ซึ่งเป็นผู้ใจบุญถึงขั้นเป็นพระโสดาบัน ได้ปฏิบัติดนตามคำสั่งสามี เช่น ใช้ให้หยิบเครื่องประหารสัตว์บ้าง อุปกรณ์การฆ่าสัตว์บ้างอยู่เสมอ ทางศาสนาไม่ถือว่าสนับสนุนการฆ่าสัตว์ของสามี เพราะทำตามคำสั่งสามีเท่านั้น จิตใจที่จะพลอยเลยไปช่วยในการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตสัตว์ร่วมด้วยสามีไม่เกิดมี เรื่องนี้พอถือเป็นตัวอย่างสำหรับผู้ดกอยู่ในถิ่นฐานย่านประมง หรือในย่านพรานป่า ยังมีโอกาสสร้างบุญกุศลได้เหมือนกัน ตรงกับภาษิตที่ว่า "รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี"

ศีลข้อปาณาติบาตนี้ ท่านมุ่งถึงมีเจตนาจงใจทำลายชีวิตสัตว์ให้ตายตกไป ศีลจึงจะขาด ถ้าเพียงแต่ข่มเหงรังแกทุบตีทรมาน ซึ่งแสดงอาการออกมาจากน้ำใจดุร้าย เหี้ยมโหด ศีลยังไม่ขาด แต่อยู่ในเกณฑ์ด่างพร้อยเศร้าหมอง ไม่ควรกระทำเหมือนกัน เพราะมีผลสนองให้เห็นตามที่ท่านแสดงว่า ผู้ที่มีอายุยืนยาวนั้น เพราะไม่เคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ผู้มีโรคภัยไข้เจ็บน้อย เพราะไม่เบียดเบียนข่มเหงรังแกสัตว์อื่น

ผู้ที่อยู่ในถิ่นฐานประมงหรือพรานป่า และสมัยนี้มีขุดบ่อเลี้ยงปลามากราย มิหนำซ้ำยังมียาสำหรับประหารศัตรูพืชหลายอย่างด่างชนิด เมื่อรักตัวกลัวเวรกรรมบาปจะสนอง หากจำเป็น

ไม่มีทางหลีกเลี่ยง ก็ต้องหาทางผ่อนหนักให้เป็นเบาไว้ก่อน ด้วยวิธีสร้างเมตตาหาคุณประโยชน์ชดเชยกันบ้าง อย่าปล่อยให้ใจดำอำมหิตอย่างงมงายเช่น ขุดบ่อเลี้ยงปลาแล้วจับไปขาย ได้ทุนทรัพย์มาเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัว ก็แบ่งทุนทรัพย์นั้นทำบุญบ้าง เป็นการช่วยลดกำลังบาป เรียกว่าถึงทำบาปเลี้ยงชีพก็จริง แต่ก็คอยทำบุญตามเทศกาลทอดกฐิน ถวายผ้าป่า สร้างโรงเรียน โบสถ์ วิหาร อนุเคราะห์ผู้ยากไร้ เป็นต้น พอผ่อนบาปที่หนักให้เป็นเบา อย่างนี้เรียกว่าศีลขาด ยังดีกว่าไม่มีศีลจะขาด

ฝ่ายพวกที่เห็นแต่ความสนุกสนานเพลิดเพลินของตน เข้าป่าเที่ยวยิงสัตว์เล่นเพื่อสนุกสนานคะนองมือ เห็นนกจับบนกิ่งไม้ก็ยิงเล่นอวดความแม่นยำ หรือเห็นมดเดินเป็นแถว ๆ ไม่ได้รบกวนใครก็ทำอันตรายมันถึงตาย ยุงบินมาไต่ตอมยังไม่ทันลงมือกินเลือด ก็ตบเสียจนตาย หรือเกาะกินบ้างก็น่าจะเพียงปัดเป่าไล่ไป เท่ากับให้ทานเลือดแก่ยุงบ้าง กลับตัดสินประหารชีวิตตบเผียะสถานหนักทีเดียว ส่วนคนไปเที่ยวยิงนกตกปลา เพื่อสนุกคะนองมือบ้าง เพื่อเป็นอาหารบ้าง แสดงตัวเป็นอย่างยักษ์เที่ยวกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร กลับไม่คิดว่าเป็นความเหี้ยมโหดร้าย ความประพฤติของมนุษย์ผู้เห็นแก่ตัวเหล่านี้ล้วนกระทำตามอย่างมนุสสติรัจฉานโนบ้าง มนุสสเปโตบ้าง หาได้ดำรงชีวิตอย่างมนุสสมนุสโส หรือมนุสสเทโวไม่ เมื่อมีนิสัยใจคอเหี้ยมโหดดุร้ายทารุณแก่สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์อากาศ ได้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ จึงนำให้ใช้ความดุร้ายเหี้ยมโหดแก่มนุษย์ด้วยกันอย่างหมดยางอายอยู่ในปัจจุบัน

ฉะนั้น การที่ทางพระพุทธศาสนา กำหนดพิธี ๗ วันมาประชุมสมาทานศีล ฟังเทศน์กันคราวหนึ่ง ก็เหมือนเป็นการช่วยเหนี่ยวรั้งไม่ให้ตกจมในห้วงอบายมุข ผิดศีลผิดธรรมจนเกินสมควร บุคคลชั้นผู้ใหญ่เคร่งครัดปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ประเพณีอันดีงาม ย่อมเชื่อว่าส่งเสริมพระ-พุทธศาสนาให้ผ่องใสยืนยาว สมเป็นผู้ใหญ่ด้วยคุณธรรม หาไม่จะถูกกล่าวหาว่าผู้ใหญ่หัวหงอกหลอกเด็ก เพราะเด็กย่อมคอยเลียนแบบจากผู้ใหญ่เสมอ โลกมนุษย์จึงจะค่อยกลายเป็นพรหมโลกขึ้นทุกวันคืน" คุณลุงเอนหลังพิงพนัก ทำนองพักเหนื่อยชั่วครู่แล้วกล่าวต่อ

"ส่วนศีลอีก ๔ ข้อ ก็คงมีนัยในการประพฤติปฏิบัติ ทำนองเดียวกันกับข้อปาณาติบาต คือ อย่ามัวแก้ตัว หรือโทษว่าถูกเพื่อนฝูงชักจูง ถ้าเรารักศีลรักธรรมอย่างจริงใจแล้ว ย่อมรักษาตัวรอดได้เสมอ ควรพยายามแก้ผิดแก้ถูกที่ตัวเราเองก่อน เพราะต้นตอสำคัญอยู่ที่ตัวเรา การแก้ตัวมิใช่อย่างทำซ้ำ ๆ เหมือนเล่นการพนัน แต่เป็นการแก้ไขส่วนที่ผิดให้กลับเป็นถูก ส่วนที่บกพร่องแก้ให้เต็มบริบูรณ์ ส่วนที่ยังเป็นบาปความชั่วพอกพูนนิสัย ก็แก้ให้บาปลดน้อยจางหายไป แล้วเพิ่มบุญเข้าแทน อย่างนี้จึงจะสมกับการแก้ที่ตัว คุณลุงพักเหนื่อย

"ที่เราสนทนากันนี้ ล้วนเป็นความคิดเห็นของพวกเราชาวบ้าน ยังจะมั่นใจนักไม่ได้ หลาน ศ. จำไว้ คอยหาเวลาเรียนถามท่านเจ้า สอบให้แน่นอนก่อนนะจ๊ะ แต่ตามสติปัญญาความเข้าใจของป้า ขอรับรองเรื่องที่ปรารภกันมาแต่ต้นว่าเป็นการถูกต้องแล้วทั้งนั้น ยังจะแถมอีกว่า คุณธรรมสำคัญที่จะคุมศีลทั้ง ๕ ไม่ให้ละเมิดเป็นทุศีลได้ธรรมอะไรคงไม่เกินเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นสัตว์อื่นเป็นสุขสบาย รักษาตนตามฐานะเป็นแน่ เพราะคุณคือเมตตานี้ เมื่อเกิดประจำอัธยาศัยเป็นปกติแล้ว ย่อมมีแต่ความรักใคร่ เคารพนับถือซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อเจือจานกัน ไม่มีโทษคือริษยา อาฆาต พยาบาท จองเวรอยู่ในอารมณ์เลย การคิดเบียดเบียนร่างกายตลอดทำลายชีวิต การลักทรัพย์สิ่งของ การประพฤติละเมิดในประเวณี การพูดปด หลอกลวง และการทำให้สติปัญญาฟั่นเฟือนหลงใหล ย่อมไม่มีเวลาเกิดขึ้นได้ ศีลทั้ง ๕ ก็จะบริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นปกติ เพราะอำนาจคุณคือเมตตาคุ้มครองรักษาไม่ให้มีเหตุเครื่องประทุษร้ายผู้อื่นสัตว์อื่น จึงจัดว่าเมตตาเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่ง ที่จะป้องกันความชั่วร้ายอันเกิดทางกายบ้างทางวาจาบ้างให้เสื่อมสลายได้อย่างศักดิ์สิทธิ์

พระพุทธองค์ได้ตรัสเทศนาสั่งสอนคฤหัสถ์บรรพชิต ให้มีเมตตาแผ่ไมตรีแก่กันและกัน ทั้งมนุษย์และเดรัจฉานไว้มากหลาย ดังตรัสวิธีเจริญเมตตาสอนภิกษุสูตรหนึ่งว่า ให้แสดงไมตรีแก่เพื่อนพรหมจรรย์ หรือผู้ร่วมหมู่ร่วมคณะด้วย กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่ประกอบด้วยเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน แบ่งปันลาภผลเจือจานแก่ผู้ร่วมหมู่ร่วมคณะ ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวเห็นแก่ตัวจัดฝ่ายเดียว ตลอดถึงความประพฤติปฏิบัติตามธรรมวินัย สำรวมเรียบร้อยสม่ำเสมอแก่ภิกษุผู้ร่วมสำนักเดียวกัน ไม่แก่งแย่งความคิดเห็น ให้หนักอยู่ในความเป็นคนว่านอนสอนง่าย ไม่ดึงดื้อถือรั้นนอกลู่นอกทาง พยายามปรับความคิดเห็นคล้อยตามหมู่คณะ ไม่เป็นจรเข้ขวางคลอง ลักษณะอันก่อให้เกิดเมตตาอารีไมตรีจิต ๖ ลักษณะนี้ท่านเรียกว่า สาราณียธรรม ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ป้าจึงมั่นใจว่าเมื่อใครมาเจริญคุณธรรมคือเมตตา ตามนัยนี้อยู่เป็นปกติ เขาจะไม่ล่วงละเมิดศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ได้เลย เพราะเมตตาย่อมค้ำจุนโลก" คุณป้าถอนหายใจอย่างสบายอารมณ์

"หลาน ศ. คงเข้าใจดีนะที่ป้าเขาเล่าให้ฟัง เรื่ององค์ศีลทั้ง ๕ ข้อที่พระพุทธองค์ยกมาให้ชาวเราฝึกฝนอบรมนั้น ล้วนเป็นต้นเหตุร้ายดั้งเดิมทุกข้อ ที่ทำคนธรรมดาให้กลายเป็นนักโทษอยู่ในเรือนจำ หรือผู้ที่นำคดีอาญาหรือแพ่งขึ้นสู่โรงศาลทุกวัน ก็ล้วนพวกละเมิดศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ มิข้อใดก็ข้อหนึ่ง หรือหลายข้อมาแล้วทั้งนั้น แต่นักโทษเหล่านี้มักจะปากแข็ง ไม่ยอมรับสารภาพผิด ล้วนแต่อ้างว่าถูกเขาหา ถูกเขาแกล้งแทบทั้งนั้น ถ้าชาวเราพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต ผู้ใหญ่เด็ก สำรวมดีในศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ เพียง 50-๖๐% เท่านั้น ราษฎรบ้านเมืองจะสงบสุข นอน

ตาหลับ ใกล้ศาสนาพระศรีอาริย์ได้มากทีเดียว ท่านเจ้าเคยล้อหลาน ศ. อยู่คราวหนึ่ง ลืมเสียแล้วหรือ ว่าถ้าใครรักษาศีล ๕ บริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว เมื่อตายต้องตกนรก ก็ให้กลับมาต่อว่าท่านได้ คุณลุงจบลงด้วยความยิ้มแย้ม พักนิ่งอยู่สักครู่ เห็นไม่มีใครพูด จึงเริ่มเรื่องต่อไปอีกว่า "พระพุทธองค์ทรงบัญญัติศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ มิใช่เป็นการขัดขวางการดำเนินชีวิตของบุคคลทั้งหลายอย่างไรเลย พิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่า ทรงบัญญัติไว้ล้วนแต่ให้ตรงกับความประสงค์ของบุคคลทั้งหลายนี่เอง มิใช่เป็นพระพุทธประสงค์ของพระองค์ฝ่ายเดียวเท่านั้น ขอให้ตรึกตรองดูจะมีใครชอบการเบียดเบียนชีวิตร่างกาย เบียดเบียนทรัพย์สมบัติ เบียดเบียนประเวณี เบียดเบียนความซื่อสัตย์ และเบียดเบียนสติสัมปชัญญะบ้าง ย่อมไม่มีใครปรารถนาพบการเบียดเบียนเช่นนี้เลย พระองค์ยกมาเป็นข้อควรสำรวมงดเว้นแก่บุคคลทั้งหลาย ก็เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติสมตามความปรารถนาของตน ๆ นั่นเอง ไม่ใช่ความปรารถนาของใครอื่น ทำไมชาวเราจึงไม่ปฏิบัติตามให้สมปรารถนาของตนเล่า ทั้งนี้ ก็เห็นจะมุ่งประโยชน์ส่วนตนเสียมากกว่าอย่างอื่น เมื่อตนอยากมั่งมีศรีสุข ควรที่จะขยันหมั่นเพียรแสวงหา เก็บหอมรอมริบด้วยกำลังเรี่ยวแรงของตนเอง กลับไม่ปฏิบัติ เห็นว่ารำรวยช้า สู้ฉ้อโกง ปล้นสดมภ์เขาไม่ได้ รำรวยเร็ว การดำเนินชีวิตอย่างนี้เป็นการฝืนความปรารถนาของตนอยู่แล้ว เพราะตนเองก็ไม่พึงปรารถนาให้ใครข่มเหง รังแก ปล้นสดมภ์ทรัพย์สมบัติของตนเหมือนกัน ก็เมื่อพระพุทธองค์สั่งสอนให้ประพฤติตนเพื่อให้รับสุขสบายสมปรารถนาของตน มิใช่เพื่อสุขสบายแก่พระองค์เองอย่างนี้แล้ว ทำไมพวกเราจึงยังดึงดื้อถือรั้นไม่นำพาปฏิบัติตามเล่า มิหนำยังชอบยกตนเป็นใหญ่ ไหว้วานเทพารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกให้มาช่วยดลบันดาลสิ่งที่ตนปรารถนาให้อีก ส่วนตนแทนที่จะทำด้วยน้ำแรงด้วยความสุจริต กลับไม่ทำ หรือทำเอียงเอนเข้าหาทุจริต พระภูมิเจ้าที่ทุกบ้านเรือนดูเหมือนจะถูกเจ้าของบ้านไหว้วานจนแทบไม่มีเวลาว่างเสียเลย อมยิ้มอะไรหรือหลาน ศ." คุณลุงพักเหนื่อยด้วยหันมาถามข้าพเจ้า

"**นึกขำขึ้นมาในใจตามที่คุณลุงเล่า** ว่าเทพาอารักษ์ก็ถูกมนุษย์ใช้ให้ทำงานสนองความปรารถนาอยู่เสมอ เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"มืดค่ำแล้ว พักผ่อนกันเถอะ มีเรื่องอะไรค่อยว่ากันใหม่ พรุ่งนี้ก็เป็นวันพระอธิษฐานเข้าพรรษาแล้ว จะได้หาเวลาสอบถามเรื่องที่เราปรารภกันนี้เสียด้วย"

คุณป้าปรารภอย่างอ่อนเพลีย

๔๓. วันครู

ตอนค่ำของวันโกน คือ รุ่งขึ้นเป็นวันพระทำบุญใส่บาตร ถือศีลฟังเทศน์ เมื่อเสร็จการรับประทานอาหารเย็นเรียบร้อย ทุกคนในครอบครัวมักมานั่งพักผ่อนสนทนาปราศรัยที่ระเบียงเรือนเป็นประจำ เว้นแต่ใครมีธุระก็ปลีกตัวไปก่อน วันนี้ช่างบังเอิญที่ทุกคนต่างไม่มีกิจธุระอะไร จึงอยู่กันพร้อมหน้า

"เออพ่อชา เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ที่ผ่านมานี้ ทางคุรุสภาให้จัดพิธีทำบุญใส่บาตร เพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่คุณครูทั้งหลาย เราทำไมจึงไม่ไปร่วมพิธีด้วย หลบหน้าไปไหนเสีย" คุณป้าเริ่มซำระพี่ชาตรี

พี่ชาตรีทำหน้าตื่นด้วยสำนึกผิด อ้อมแอ้มตอบว่า "เพื่อนเขาชวนไปเที่ยวพัทยาเสีย กลับจนเย็น หมดงานวันครูแล้ว"

"เราชอบตามใจเพื่อนเสมอ ไม่ได้สำนึกถึงวันสำคัญ ๆ ที่ผ่านมา บวชเรียนมาแล้ว ทำไมไม่นำความดีงามประพฤติกันบ้าง ทีหลังอย่าทำลืมวันสำคัญด้วยตามใจเพื่อน จะพากันเหลวไหลไปหมดนะจ๊ะ" คุณป้าหยุดอบรม

"ดีแล้ว ที่เก็บเอาวันครูขึ้นมาปรารภ จึงอยากถามนายชา. สักหน่อย เห็นคุยว่าเมื่อคราวบวชเป็นพระภิกษุเรียนธรรมวินัยจนสอบไล่ได้ที่ ๑ ได้รับรางวัล ว่า การที่ทางคุรุสภาจัดให้มีวันครูขึ้นประจำปีเช่นนี้มีความมุ่งหมายคุณประโยชน์อย่างไรบ้าง ลองขยายภูมิอวดน้องบ้างซิ" คุณลุงเสริมเรื่องต่อ

พี่ชาตรียิ้มแย้มตอบคุณลุงทันทีว่า "ครูทั้งหลายเป็นผู้อบรมสั่งสอนถ่ายความรู้ความสามารถให้ศิษย์มีความเฉลียวฉลาด จดจำไว้ประจำตัวอย่างที่พระพุทธเจ้ากำหนดไว้เป็นคุณสมบัติของครูคือ ๑. แนะนำดี ๒. ให้เรียนดี ๓. บอกศิลปะให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง ๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศใด ก็ไม่อดอยาก) เมื่อศิษย์เติบโตขึ้นพ้นจากการเรียนรู้แล้ว จะได้ดำเนินอาชีพตั้งครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข มุ่งหมายเตือนใจนักเรียนไม่ให้ลืมบุญคุณของครูบาอาจารย์ขอรับ"

"ถูกต้องดีไหมหลาน ศ. หรือควรเพิ่มเติมอะไรอีก" คุณลุงหันมาสอบข้าพเจ้าบ้าง

"หลานยังเป็นเด็ก คงสู้อธิบายของคุณลุงไม่ได้ หลานอยากฟังคำอธิบายของคุณลุงเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าเลี่ยงไม่ตอบ ด้วยอยากให้คุณลุงหรือคุณป้า ผู้มีอายุอยู่ในปูนครูชี้แจงจะได้หลักฐานดีกว่า

"เมื่อหลานไม่ตอบ ป้าก็จะลองอธิบาย ตามประสาไม่เคยบวชเรียนให้ฟังบ้าง" คุณป้าชี้แจงแล้วเริ่มอธิบาย

"บุญคุณของครูผู้สอนศิษย์นั้นมากมาย เหลือที่จะพรรณนา เพราะเท่ากับเป็นผู้สร้างสติปัญญาความเฉลียวฉลาดให้แก่ศิษย์โดยตรง ส่วนพ่อแม่ทั้งหลายเหมือนเป็นผู้สร้างชีวิตร่างกายให้แก่ลูก ที่พระพุทธเจ้าของเราตรัสยกย่องพ่อแม่ ว่าเป็นครูคนแรกของลูกทั้งหลายทั่วไป ก็เพราะตามปกติพ่อแม่ จะต้องเป็นผู้สอนกิริยาอาการ คือ เดิน นั่ง นอน เป็นต้น แก่ลูกมาก่อน จึงนับว่าเป็นครูคนแรกในชีวิตลูกทั้งหลายโดยตรง

คำว่า ครู เป็นชื่อเรียกผู้ทำการสอนวิชาการต่าง ๆ แก่นักเรียน หรือหมายเป็นคำคุณว่าผู้ทำงานหนัก ดังจะเห็นว่าครูผู้ทำการสอนนั้น ต้องประกอบหน้าที่หลายด้าน เช่นต้องพยายามชี้แจงวิชาที่สอนให้นักเรียนเข้าใจแจ่มแจ้ง ถ้าสอนศิษย์ไม่เข้าใจก็คือความอ่อนแอในหน้าที่ครูจะโทษศิษย์ไม่ได้ จึงต้องสนใจปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ นี้เรื่องการสอน ยังต้องทำหน้าที่ผู้พิพากษาเมื่อนักเรียนเกิดทะเลาะ ตบตี ประหารกัน, ต้องทำหน้าที่หมอ เมื่อนักเรียนเกิดป่วยเจ็บ, บางครั้งต้องทำหน้าที่พี่เลี้ยงพาไปส่งบ้าง, ต้องตั้งตนอย่างมือ ๑ ถือถุงเงิน มือ ๑ ถือไม้เรียว จึงจะปกครองให้สงบเรียบร้อยทำดีก็รางวัล ทำชั่วก็ลงโทษ หน้าที่ของครูที่เกี่ยวกับนักเรียนเหมือนจับปูในกระด้ง ไม่มีเวลาหยุดหย่อน จึงสมกับชื่อว่าครูผู้ทำกิจการที่หนักกายเหนื่อยใจ ท่านจึงยกย่องครูว่าเป็นบุพการีผู้ทำคุณประโยชน์ก่อน ส่วนนักเรียนเป็นฝ่ายกตัญญูกตเวที มีหน้าที่นึกถึงบุญคุณท่านเสมอ และคอยหาโอกาสตอบแทนด้วย" คุณป้าหยุดถอนหายใจใหญ่

"หลานจะมีข้อคัดค้าน หรือเพิ่มเติมอย่างไรจากที่ป้าเขาชี้แจงมาแล้วบ้างไหม" คุณลุงกวดข้าพเจ้าอีก

"คุณป้าอธิบายจนหมดความสำคัญแล้ว หลานอยากทราบแต่เพียงว่า ยังมีใครอีกบ้าง ที่ทำหน้าที่ทำนองเดียวกับครูซึ่งควรได้รับสักการบูชาในวันครูเช่นนี้" ข้าพเจ้าสนองตอบคุณลุง

"ถ้าอยากทราบผู้ทำหน้าที่ทำนองครูเช่นนี้ก็ควรสงเคราะห์พระมหากษัตริย์ประมุขของประเทศชาติด้วย" คุณลุงเริ่มบรรยาย "เพราะพระราชกรณียกิจของพระองค์ล้วนแต่เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎรทั่วพระราชอาณาเขต ทรงปรารถนาที่จะให้ราษฎรมีการอยู่ดี กินดี มีอาชีพเป็นหลักฐานปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ, ยามเกิดภยันตรายเช่นคราวประสบฝนแล้ง น้ำท่วม ไฟไหม้ เกิดโรคระบาด เป็นต้น ก็ทรงขวนขวายหาทางช่วยเหลือ นี้อยากเรียกอีกความหมายหนึ่งว่าเป็นครูฝ่ายอาชีพ, พ่อแม่เป็นครูฝ่ายให้ชีวิต ร่างกาย, ครูโดยตรงที่ทำการสอนอยู่ตามโรงเรียนทั้งหลายเป็นครูฝ่ายศิลปวิชาการยังมีครูที่สำคัญควรเทิดทูนเคารพบูชาอย่างยิ่งอีกท่านหนึ่ง คือ องค์พระ-สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ ตามพระพุทธคุณบทว่า สัตถา เทวมนุสสานัง

เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มีความรู้ ทำคุณประโยชน์แก่สังคม โดยแนะนำส่งคนธรรมดาสามัญให้ก้าวสู่ชั้นกัลยาณปุถุชนได้ สอนกัลยาณปุถุชนให้ยกฐานะสู่อริยชนก็ได้ ดราบเท่าถึงอรหันตชนเป็นสูงที่สุด

ครูโดยอนุโลมเหล่านี้ ทางสงเคราะห์ไว้อีกนัยหนึ่งว่า เป็นบุคคลที่หาได้ยาก ทั้งจำนวนและคุณภาพ คือ บิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหล่านี้เป็นชั้นผู้ใหญ่ เคยมีอุปการคุณแก่ลูก แก่ศิษย์ แก่ราษฎร แก่พุทธศาสนิกชนมาก่อน จึงยกขึ้นเรียกว่า บุพการี คือผู้มีอุปการะก่อน คือ พ่อแม่มีอุปการะแก่ลูก ครูมีอุปการะแก่ศิษย์ พระมหากษัตริย์มีอุปการะแก่ราษฎร พระพุทธเจ้ามีอุปการะแนะนำสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน

ส่วนชั้นผู้น้อย ได้แก่ ลูก ศิษย์ ราษฎร พุทธศาสนิกชนก็มีหน้าที่ต้องตอบสนองคุณความดีของบุพการีเหมือนกัน เรียกว่า กตัญญูกตเวที คือ เมื่อลูกได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากพ่อแม่ จนเติบโตสามารถเลี้ยงตัวเองได้ พ่อแม่ก็จะแก่เฒ่าชราทำมาหาเลี้ยงชีวิตลำบาก จึงเป็นหน้าที่ของลูกจะต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นการตอบแทน นี้เรียกว่าเลี้ยงร่างกาย ส่วนที่สำคัญให้ลูกทั้งหลายสนใจประพฤติตัวดีว่านอนสอนง่าย เชื่อถ้อยฟังคำ ไม่ประพฤติตัวเป็นอันธพาลนำความเดือดร้อนมาสู่ตระกูลมุ่งแต่สร้างคุณความดีให้แก่ตน ลูกที่ประพฤติตัวดีเช่นนี้จัดเป็นการเลี้ยงน้ำใจพ่อแม่ให้ชื่นบานอย่างวิเศษ เรียกว่าเลี้ยงน้ำใจ ท่านยกย่องการเลี้ยงน้ำใจพ่อแม่ว่าเป็นยอดกตัญญูกตเวที บูชาคุณความดีของพ่อแม่ด้วยคุณความดีของตน

การที่ท่านจัดว่าเป็นบุคคลหาได้ยากนั้น ไม่ใช่หมายถึงตัวบุคคล แต่หมายถึงคุณธรรม เป็นความดีงามด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ที่ท่านว่าหาได้ยากไม่ใช่ยากที่ตัวบุคคล แต่ยากที่คุณธรรม ไม่เท่าเทียมกันเพราะมักจะบกพร่องในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือขณะใดขณะหนึ่งอยู่เสมอ ไม่มีคุณความดีเหมาะสมกันทั้ง ๒ ฝ่ายหรือตลอดอายุขัย ท่านจึงเรียกว่าหาได้ยาก คือ ยากที่จะมีคุณธรรมสม่ำเสมอกัน

ในฝ่ายครูอาจารย์ก็มีความยากทำนองเดียวกัน ครูอาจารย์ทรงคุณธรรมสมหน้าที่อย่างสม่ำเสมอแล้ว แต่ฝ่ายศิษยานุศิษย์กลับบกพร่องอ่อนแอไม่อบรมตนอยู่ในคำสั่งสอนตามที่ท่านแสดงหน้าที่ของศิษย์ว่า ๑. ด้วยลุกขึ้นยืนรับ ๒. ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ ๓. ด้วยเชื่อฟัง ๔. ด้วยอุปฐาก ๕. ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ จึงเรียกว่าหาได้ยากเพราะมีคุณธรรมไม่ดีเสมอกันตามฐานะ

ฝ่ายพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงปฏิบัติพระองค์อย่างพ่อบ้าน พ่อเมือง ด้วยหวังให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่ราษฎร ผู้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร โดยมิคำนึงถึงความสุขสำราญส่วนพระองค์นี้นับว่าเป็นความดีฝ่ายบุพการี ส่วนพสกนิกรแทนที่จะถวายความจงรักภักดี ด้วยการตั้งตนอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมาย วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพด้วย

สัมมาปฏิบัติ กลับประพฤติตนชนิดขาดความจงรักภักดี ประพฤติตนก่อกวนความสงบสุขของประชาชน มีการฉกชิงวิ่งราว ปล้นสะดม เป็นต้น หรือชอบคบค้าสมาคมกับคนต่างด้าวท้าวต่างแดน มีแต่จะก่อกวนให้เกิดความระส่ำระสายแก่ประชาชนในประเทศทั่วไป อย่างนี้เรียกได้เต็มปากว่าผู้อกตัญญูเนรคุณต่อผู้มีพระคุณ อย่างที่เขาเรียกว่าเกิดผิดแผ่นดิน แทนที่จะไปเกิดเมืองนรกกลับมาสู่เมืองมนุษย์ จึงเกิดเป็นความยาก คือดีแต่ฝ่ายบุพการี แต่เสียฝ่ายกตัญญูกตเวที

ดังได้พูดมาแต่ต้น ถึงสำนวนที่ว่า บุคคลหาได้ยากนั้น ท่านไม่หมายถึงตัวบุคคล เพราะผู้ที่อยู่ในฐานะบุพการีก็มากมาย ในฐานะกตัญญูกตเวทีก็ยิ่งเหลือหลาย พบปะคบหาได้ง่ายไม่ยาก ที่ท่านเรียกว่าเป็นบุคคลหาได้ยากนั้น หมายเอาคุณธรรมความประพฤติปฏิบัติ ไม่บริสุทธิ์ดีงามสมกันทั้ง ๒ ฝ่าย มักจะดีเฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือหากว่าจะดีพร้อมกัน แต่ก็ไม่ดีจนตลอดกาล มักดีครึ่ง ๆ กลาง ๆ ที่พระพุทธองค์ยกบุคคลหาได้ยากมี ๒ ประเภทเช่นนี้ ก็เพื่อให้ชาวเราพิจารณาดูตัวเองว่ากำลังอยู่ในฐานะไหน จะได้พิจารณาปรับปรุงตัวเอง ช่วยกันแก้ความยากให้ได้ จะเป็นสุขดีนักแล"

ถึงตอนนี้คุณป้ากระซิบให้ข้าพเจ้ารินน้ำชาจีนใส่ถ้วยไปวางข้างหน้าคุณลุง เป็นการแก้คอแห้งหรือชวนให้พักเสียก่อน คุณลุงคงทราบความประสงค์จึงรวมเรื่องว่า "ปรารภกันเรื่องวันครู ทำไมจึงเรื่อยเปื่อยมาถึงเรื่องบุคคลหาได้ยากเช่นนี้ นายชา. ว่าวันครูต่อไปเถอะ" คุณลุงเลยถือเป็นจังหวะพักการอภิปราย

"คุณพ่อเก็บความสำคัญ ๆ มาแถลงจนหมดแล้ว ผมขอสนับสนุนแต่การจัดวันครูของคุรุสภาว่าดีมาก" พอพี่ชาตรีพูดถึงตอนนี้ คุณป้าก็แทรกถามว่า

"ดีอย่างไร ว่าไปซิ แม่อยากฟัง"

"ตามสติปัญญาอันน้อยของผม ด้วยเห็นว่าการจัดให้มีวันครู มีการชักชวนบรรดาครูทั้งหลายทำบุญใส่บาตร กล่าวสดุดียกย่องคุณของครูบาอาจารย์ ที่มีประวัติดีเด่น เป็นการปลุกขวัญครูบาอาจารย์ในปัจจุบัน ให้สำนึกถึงหน้าที่ของตนที่ได้รับยกย่องว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ผู้ที่ส่องกระจกเห็นความบกพร่องของตน ที่ยังมัวหลงประพฤติทำนองเรือจ้างดังคำตำหนิอยู่ จะได้ยับยั้งตั้งตนให้เป็นครูที่ดี สมที่นักเรียนกล่าวไหว้ครูว่า

"ข้าขอประนตน้อมสักการะ บุรพคณาจารย์ผู้กอปรเกิดประโยชน์ศึกษา ทั้งท่านผู้ประศาสน์วิชา อบรมจริยาแก่ข้าในการปัจจุบัน"

แต่น่าเสียใจอยู่นิดว่า อาจดีงามอยู่เพียงพิธีงาน เสร็จงานแล้ว ความดีงามคงอยู่ที่พิธี หาได้ติดตามคุณครูไปอยู่บ้านด้วยไม่ นี่เป็นความคิดเห็นของผม ผิดพลาดเกินเลยประการไรโปรดอภัยแก่ผู้มีสติปัญญาน้อยตามเคย" พี่ชาตรีพูดจบหันไปกราบคุณป้า

"น่าฟังมากลูกแม่ ไม่เสียทีได้บวชเรียนนะ ถ้าบวชเรียนอยู่ต่อไป อาจเป็นมหาเปรียญ ๙ ประโยคก็ได้ แต่อย่าเป็นอย่างว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง หรือแม่ปูสอนลูกปูนะจ๊ะ" คุณป้าอดอบรมไม่ได้ และหันมาทางข้าพเจ้า กล่าวต่อไปว่า

"หลาน ศ. ล่ะมีอะไร เรื่องวันครูบ้าง ลองว่าให้ฟังซิ คนอื่น ๆ เขาแสดงความคิดเห็นสู่กันฟังหมดแล้ว ยังแต่หลานเท่านั้นแหละ"

"เรื่องวันครูที่ทางคุรุสภาจัดขึ้น หลานคิดว่าก็เพื่อสดุดีพระคุณของครูทั้งหลายให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ครู เพราะใครสร้างความดีให้สมกับหน้าที่ดีแล้วต้องมีผู้ยกย่องสรรเสริญตลอดไป และเป็นการสร้างภาพพจน์ให้นักเรียนได้จดจำเป็นตัวอย่างประพฤติตามจึงน่าจะได้กระทำกันบ่อย ๆ ด้วยซ้ำ ไม่ใช่ปีละครั้งเช่นนี้

อย่างพวกดนตรี ปี่พาทย์ ลิเก ละคร ลำตัด หมอลำ ที่สุดจนการต่อยมวย ก่อนแสดงเขายังมีการไหว้ครูเป็นการปลุกใจในการแสดงศิลปะให้เข้มแข็งด้วยยึดอำนาจบารมีของครูสนับสนุน วิธีไหว้ครูมีคุณประโยชน์เช่นนี้ ท่านเจ้าของเราที่วัดแนะนำให้ชาวพุทธทั่วไปว่าก่อนจะกระทำพิธีทางศาสนา เมื่อจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ต้องกระทำพิธีไหว้ครู คือสมาทานศีล ๕ ก่อนเสมอไปทุกครั้ง และการสมาทานศีล ก็ให้เลิกวิธีต้องมีหัวหน้านำ ให้ว่าพร้อมกันทุกคน ออกเสียงดังพอคนใกล้เคียงได้ยิน ไม่ให้ว่าในใจ เป็นการประกาศความตั้งใจจริงของตน ๆ และเวลารับศีลก็ออกเสียงรับดัง ๆ อีกเหมือนกัน ไม่ต้องอับอายขายหน้าใคร เราทำดีควรอวดดีให้ชัดเจน ทั้งยังเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานจดจำสืบไปอีกด้วย หลานได้ปฏิบัติตามวิธีท่านเจ้าแนะนำอยู่เสมอ ทั้งคอยชักชวนให้คนอื่นญาติมิตรกระทำตามอีกด้วย ความเห็นของหลานมีเท่านี้เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าจบลงด้วยก้มกราบคุณป้า

"ได้ฟังความคิดของพวกเราแต่ละคน ต่างชมเชยยกย่องพิธีวันครูที่คุรุสภาจัดขึ้นทั้งนั้น แต่พิธีวันครูก็ตาม พิธีไหว้ครูของนักเรียนก็ตาม จัดกันเพียงปีละครั้ง เห็นว่าออกจะนานไป ถ้าให้ดีแล้วน่าจะได้นำคำสวดของท่านพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) มาให้นักเรียนประชุมสวดในวันต้นสัปดาห์ของการเปิดเรียนเป็นประจำ จะได้จดจำติดใจตลอดไปครั้งละเล็กคราวละน้อย และคณะครูก็ควรร่วมอยู่ในที่ประชุมด้วย เป็นการสนใจและควบคุมนักเรียนไปในตัว และควรหาเวลาอธิบายความหมายของบทสวดบ้าง เพราะเป็นคำประพันธ์เข้าใจยากอยู่บ้าง คงไม่เสียเวลาเรียนเท่าไรนัก เอาละพักผ่อนกันเถอะ พรุ่งนี้วันพระได้พบท่านเจ้า ลองสอบถามความเห็นที่ปรารภกันมา จะได้มั่นใจในความคิดเห็นยิ่งขึ้น" คุณลุงกล่าวจบแล้ว ต่างคนต่างพักผ่อนตามอัธยาศัย

๔๔. บวชทำไม?

เมื่อท่านเจ้าเทศนาประจำวันธรรมสวนะ (คือวันฟังพระธรรมเทศนา) จบ ลงมานั่งท้ายอาสนสงฆ์เพื่อพบปะสนทนากะอุบาสกอุบาสิกาตามเคย คณะของข้าพเจ้า และผู้อื่นชายหญิงอีก ๕-๖ ท่าน ได้เข้าไปใกล้ เมื่อเห็นท่านเจ้าพักดื่มน้ำชาจีนเรียบร้อยแล้ว คุณลุงได้เริ่มปรารภด้วยการประนมมือ ถามว่า

"หมู่นี้สังเกตว่ามีผู้สนใจในกิจกรรมของพระพุทธศาสนากันหนาหู โดยเฉพาะก็เรื่องการบวชเรียน โดยชอบยกขึ้นเป็นคำถามว่า "บวชทำไม" มีผู้แสดงความคิดเห็นหลายคน รวมทั้งกระผมเองด้วย แต่ฟังดูเหตุผลที่ยกมาอ้าง ออกจะสูงเกินความเข้าใจของประชาชนในปัจจุบันอยู่บ้าง จึงอยากขอฟังเรื่องคุณประโยชน์ของการบวชเรียน เป็นการตัดปัญหาโต้แย้งกันให้จบจะได้ไม่เสียเวลาเปล่า"

ก่อนที่ท่านเจ้าจะเริ่มชี้แจง คุณเป้าใหญ่บ้านใกล้เคียงซึ่งเพิ่งสนใจเข้าวัด ถือศีลฟังเทศน์ได้สักปีเศษได้กราบขอร้องขึ้นว่า "ดิฉันยังสงสัยอยู่เสมอว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้บวชเรียนได้แต่ฝ่ายชาย ไม่ทรงอนุญาตให้ฝ่ายหญิงบวชได้บ้าง มิเป็นการลำเอียงไปหรือเจ้าคะ ขอท่านเจ้าโปรดอธิบายให้หายสงสัยบ้างเถิดเจ้าคะ"

"ดีเหมือนกัน จะได้ชี้แจงให้หายสงสัยเสียบ้าง ประเดี๋ยวจะหลงใส่ความหาว่าพระพุทธเจ้าลำเอียง" ท่านเจ้าพักนิดหน่อย แล้วชี้แจงต่อว่า "ตามพุทธประวัติได้แสดงถึงการที่ทรงอนุญาตให้ฝ่ายหญิงบวชเป็นภิกษุณีมาแล้ว คือ พระนางปชาบดีโคตมี พระน้านางได้รับอนุญาตให้บวชได้เป็นองค์แรก ต่อมาก็มีฝ่ายหญิงออกบวชตามอย่างไม่น้อย ถึงกับได้รับตั้งเป็นอัคคสาวิกาซ้ายขวาของพระพุทธองค์ แต่ว่าสืบต่ออยู่ได้ไม่นาน ภิกษุณีชั้นอุปัชฌาย์หมดตัว ไม่มีผู้สืบต่อ จึงไม่มีใครกล้ายกตัวเองเป็นอุปัชฌาย์ขึ้นแทน เมื่อไม่มีพระอุปัชฌาย์ ก็บวชกันไม่ได้ เพราะพระอุปัชฌาย์เป็นผู้สำคัญในการบวชตามระเบียบพระวินัยไม่เลือกว่าบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณี ฝ่ายหญิงจึงไม่สามารถได้บวชเป็นภิกษุณีแต่นั้นมา

พระอุปัชฌาย์ฝ่ายภิกษุคงมีสืบต่อกันตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ชายจึงมีโอกาสบวชได้ ดังที่เห็นกันอยู่แล้ว พระอุปัชฌาย์ฝ่ายภิกษุณีไม่มีสืบต่อ ฝ่ายหญิงจึงบวชไม่ได้ แต่ไม่ต้องน้อยเนื้อต่ำใจมากนัก หรือใส่ความองค์พระพุทธเจ้าว่าลำเอียงอยู่เลย เป็นบาปกรรมเปล่า ๆ เพราะเมื่อมุ่งถึงจุดประสงค์ของการบวชที่แท้จริงนั้น อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตามสิกขาวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้เป็นหมู่คณะที่ระมัดระวังสำรวมกายวาจาเรียบร้อย สงบเสงี่ยม ไม่เป็นพิษ

เป็นภัยแก่ใคร มุ่งทำประโยชน์ตนประโยชน์ท่านเป็นจุดสำคัญ เช่นนี้จึงอาจแบ่งการบวชได้เป็น ๒ อย่าง คือ บวชนอก ๑ บวชใน ๑

บวชนอกได้แก่ต้องเตรียมเครื่องอัฏฐบริขารมีบาตร จีวร เป็นต้น ต้องมีพระนั่งอันดับ (หัตถบาส) มีอุปัชฌาย์ คู่สวด เข้าทำพิธีตามระเบียบพระวินัยในอุโบสถ เมื่อปฏิบัติถูกต้องตามระเบียบทุกประการแล้ว เท่ากับมีสิทธินุ่งห่ม ผ้าสบง จีวร ซึ่งเป็นเครื่องแบบตามพระวินัยเรียบร้อยอย่างนี้ เรียกว่าบวชนอก คือ เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ มาเป็นนุ่งห่มแบบบรรพชิตนักบวช เมื่อบวชนอกสำเร็จเรียบร้อย ก็ต้องทำหน้าที่บวชใน คือการศึกษาเล่าเรียนหน้าที่ของผู้บวช เพื่อปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัดให้เกิดคุณ ปรับปรุงกิริยาวาจานิสัยใจคอตามคำสอนยิ่งขึ้นต่อไป เป็นการบวชพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ จริง ๆ

ฝ่ายชายกระทำพิธีบวชนอกแล้วแต่ไม่สนใจปฏิบัติให้ถึงพิธีบวชใน ปล่อยวันเวลาพาให้ชีวิตล่วงเลยไปเปล่าอย่างนี้ ก็สู้ฝ่ายหญิงที่เห็นว่าเมื่อตนไม่สามารถบวชนอกได้อย่างชาย แต่มีความเชื่อความเลื่อมใสว่าผู้ประพฤติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ย่อมได้รับความสุขจำเริญในชีวิตอย่างแท้จริงแล้ว อุตสาหะศึกษาเล่าเรียน จดจำคำสอนมาประพฤติตาม ฝึกกาย วาจา ใจ อยู่ในหลักธรรมเสมอได้เช่นนี้ ย่อมประสพคุณประโยชน์ หรือดีอกดีใจต่อการประพฤติดีปฏิบัติชอบยิ่งกว่าฝ่ายชายผู้มีโอกาสบวชได้ทั้ง ๒ อย่าง แต่หลงตนนิยมบวชเพียงภายนอกเท่านั้น ไม่สนใจปฏิบัติตนให้ถึงลักษณะบวชในย่อมไม่ได้คุณประโยชน์สมความปรารถนา ควรนับว่าแพ้ฝ่ายหญิงผู้เคร่งครัดต่อการบวชในอย่างมั่นคง ซึ่งจะไม่มีการลาสิกขาเหมือนฝ่ายชายด้วย เพราะฝ่ายชายผู้บวชนอกได้แล้ว คอยแต่ฉีกปฏิทินเร่งวันเร่งคืน ไม่อบรมคุณสมบัติของผู้บวช ชนิดนี้ยามบวชอยู่ ก็มักคอยแต่จะนับวันลาสิกขา จึงนับว่าแพ้ฝ่ายหญิงผู้บวชนอกไม่ได้ แต่สนใจปฏิบัติวิธีการบวชในอย่างสมศรัทธา ฝ่ายหญิงจึงมีทางชนะฝ่ายชายตรงที่ปฏิบัติหน้าที่ได้เรียบร้อยนั่นเอง และการที่นิยมบวชเรียนกันในพรรษา ๓ เดือน ออกพรรษาก็ลาสิกขากันหมด นับว่าเป็นความดีอย่างหนึ่งที่ได้อบรมสั่งสอนหนุ่มคนไทยให้ผลัดเปลี่ยนเข้ามาศึกษารู้เรื่องราวพระพุทธศาสนาได้ทั่วถึงกัน ทำนองรัฐบาลเกณฑ์หนุ่มคนไทยเข้ารับการฝึกวิชาทหารทุกปี ครบกำหนดแล้วปลดออกเรียกรุ่นใหม่ฝึกต่อไป หมุนเวียนกันอย่างนี้คนไทยจึงเป็นนักรบทั่วกัน คุณนายหายสงสัยหรือยังเล่า" ท่านเจ้าหยุดถาม

"ได้ความแจ่มแจ้ง ดิฉันตั้งใจจะบวชในจนตลอดชีวิตเจ้าค่ะ" คุณป้าใหญ่ตอบสนองท่านเจ้าด้วยความอิ่มใจ

"ดิฉันก็ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาที่คุณพี่ตั้งใจเช่นนั้นด้วยนะจ๊ะ" คุณป้าสนับสนุน

"รู้จักชนิดของผู้บวชแล้ว ทีนี้ตอนจะตอบคำถามที่ว่า บวชทำไม" ซึ่งคงหมายความรวม

ถามว่า จำเป็นอย่างไรจึงต้องบวช, บวชแล้ว แล้วได้คุณประโยชน์อะไรบ้าง, ถ้าไม่บวชได้รับความเสียหายอย่างไรบ้าง, ตามหัวข้อที่ถามนั้น อาตมาเป็นผู้บวชอยู่แล้วจะเป็นผู้ตอบเสียเองก็อดที่จะถูกค้านว่าอธิบายเข้าข้างตัว จึงอยากจะให้ฝ่ายคฤหัสถ์เป็นฝ่ายตอบ เพราะเป็นผู้จะเข้ามาบวช คงจะได้ทราบเหตุผลชัดเจนดี คุณชาตรีเคยบวชเรียนแล้วลองชี้แจงสู่กันฟังบ้างซิ" ท่านเจ้าลองภูมิพี่ชาตรี

"กระผมยังเด็กมาก ถึงจะเคยบวชเรียนผ่านชีวิตคฤหัสถ์มา ก็ยังมีเวลาศึกษาได้น้อย กระผมขอกราบคุณพ่อ กรุณาชี้แจงแทน คงจะได้เรื่องราวข้อคิดได้ดีกว่าขอรับ" พี่ชาตรีออกตัว

"เหมาะดีเหมือนกัน คุณผู้ชายเคยบวชเรียน มีความรู้ด้านพระศาสนาอยู่มาก ช่วยชี้แจงให้ญาติโยมรับทราบบ้าง คงไม่เสียประโยชน์เป็นแน่" ท่านเจ้าขอร้องคุณลุง

"เป็นพระคุณที่เปิดโอกาสให้กระผมถวายความคิดเห็น แต่เพราะได้ลาเพศมานาน หากมีข้อความขาดตกบกพร่องอย่างไร ได้โปรดตักเตือนแก้ไข และอภัยแก่กระผมด้วย" คุณลุงเริ่มเรื่องแล้วบรรยายต่อ

"**ในข้อคำถามว่า บวชทำไม** นี้ ย่อมเป็นข้อสงสัยหรืออยากทราบเหตุผลกันทั่วไป คงไม่เฉพาะแต่พุทธศาสนิกชนคนนับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น คนนอกศาสนาอาจสนใจอยากทราบบ้างก็ได้ ก่อนอื่นควรทราบว่า การบวชได้แก่กิริยาอาการอย่างไรการบวชก็คือการสมัครเข้ารวมอยู่ในสำนักเพื่อศึกษาหาความประพฤติปฏิบัติตามลัทธิ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตนเองเลื่อมใสว่าเป็นความดี มีสิทธิแต่งเครื่องแบบ อย่างภิกษุสามเณรก็มีเครื่องแบบ คือ สบง (ผ้านุ่ง) จีวร (ผ้าห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าคลุม) เป็นเครื่องหมายนักบวชของพระพุทธศาสนา มีที่อยู่เป็นเอกเทศต่างจากบ้าน ซึ่งเรียกรู้กันว่า วัด ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไป มีหน้าที่ฝึกฝนอบรมตนตามคำสอน และแนะผู้อื่นให้นิยมตาม ไม่มีหน้าที่ด้านอาชีพ

พิจารณาตามข้อว่า จำเป็นอย่างไรจึงต้องบวช ข้อนี้อธิบายได้ว่า ชาวพุทศาสนิกชนผู้ปรารถนาได้คุณงามความดี ตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อตนเองยังอยู่ในเพศคฤหัสถ์มีกฎหมายบ้านเมือง ขนบธรรมเนียมประเพณีและคำสอนของพระศาสนาที่ตนยอมรับนับถือตามบรรพบุรุษของตนคุ้มครองอยู่ก็จริง แต่ส่วนมากมักไม่เคารพนับถือโดยเฉพาะพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ชอบแต่จะเลือกประพฤติตามอำเภอใจปรารถนาของตน ถึงจะรู้ชัดว่าการกระทำนั้นผิดจากคำสอนก็ตาม เมื่อตนชอบแล้วก็ฝ่าฝืนกระทำได้หมดไม่มีกระดากอาย หรือแม้ผิดกฎหมายบ้านเมือง ก็กลับทะนงตนว่าจับไม่ได้ ไล่ไม่ทัน ก็ถือว่าไม่เป็นไร กล้าที่จะฝ่าฝืนตลอดไป เกือบจะหาความดีตามคำสอนของพระศาสนาไว้ประจำตนเกือบไม่มีเลย เท่ากับเป็นชาวพุทธเพียงตามธรรมเนียมตามประเพณีพอได้ลงในทะเบียนบ้านเท่านั้น ดังจะเห็นว่า จะทำบุญใส่บาตร

ถือศีลฟังเทศน์แต่ละครั้ง ก็ต้องรอวันพระ วันโกน รอวันปักษ์ขัตฤกษ์ เช่น วันขึ้นปีใหม่เป็นต้น วันธรรมดากลับไม่สนใจ เรียกว่า เป็นพุทธศาสนิกชนตามอำเภอใจชอบของตน หาใช่เป็นชาวพุทธปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ท่านไม่

เพื่อให้มีการบังคับในการประพฤติความดีงามตามหน้าที่ชาวพุทธเสียบ้าง จึงต้องเข้าบวช เป็นการสมัครอยู่ในระเบียบที่ดีงามได้ในความดีชอบของพระศาสนา เป็นการฝึกตน ชายก็บวช ทั้งนอกและใน หญิงก็เพียงบวชในด้วยสมาทานศีล ๕-๘-๑๐ เป็นประจำ ทำให้เจ้าตัวสำนึกว่า เมื่อบวชแล้วต้องประพฤติตนอยู่ในระเบียบแบบแผนอย่างจริงจังจะได้เป็นบุญกุศลติดตัว จะถือทำตามอำเภอใจอย่างเมื่อเป็นคฤหัสถ์ไม่ได้ เพราะมีพระเณรที่เขาบวชอยู่ก่อน คอยแนะนำให้ประพฤติตามระเบียบพระวินัยให้สม่ำเสมอกับผู้บวชก่อน ขืนดื้อรั้นไม่ประพฤติตามหมู่ อาจต้องโทษขับไล่ออกจากวัดก็ได้ ด้วยวิธีนี้ แม้ชั้นต้นจะเกิดความไม่สะดวกบางประการบ้างเพราะยังไม่เคยบังคับตนเอง แต่ต้องจำใจปฏิบัติตามหมู่พวกอยู่เสมอ ย่อมเป็นเหตุให้คุ้นเคยกับกิริยามารยาทของผู้บวชที่สงบเสงี่ยม สำรวมระวังเรียบร้อยติดนิสัยใจคอ การบวชเช่นนี้ ยามบวชอยู่ก็ได้ชื่อว่าเป็นพระเณรที่ดี เป็นศรีแก่พระศาสนา หากลาสิกขาพาใจออกไปสู่ความเป็นคฤหัสถ์ก็จะได้ชื่อว่าเป็นลูกแก้วลูกขวัญของพ่อแม่ เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ โบราณถือว่า ผู้บวชแล้ว ชื่อว่าเป็นคนสุก คือมีความฉลาดในการครองชีวิต ผู้ไม่ได้บวชเป็นคนดิบคือคนโง่ ฉะนั้น ลูกหลานคนไทย เมื่อเจริญอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้ว ต้องเข้าบวชเป็นการฝึกฝนตนในการดำเนินชีวิตให้เจริญสุขตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าสืบไป ตามที่กระผมอธิบายมานี้ ถือว่าได้แก้ข้อสงสัยข้อว่า จำเป็นอย่างไรจึงต้องบวช และข้อว่าบวชแล้วได้คุณประโยชน์อะไรบ้าง แต่ก็ขอชี้แจงเพียงเห็นประโยชน์ในชาติปัจจุบันนี้เป็นสำคัญ ไม่มุ่งให้สำเร็จถึงเป็นผู้วิเศษตัดกิเลส ตัดภพชาติเช่นนั้น เพราะเห็นว่าสูงเกินสอย ภพปัจจุบันยังเอาดีไม่ได้ ก็อย่าหมายภพภายหน้าเลย ขอเพียงให้เป็นคนดีประดับประเทศชาติในปัจจุบัน เท่านี้ก็พอหาความสุขสบายตามฐานะ หากใครจะปรารถนาสวรรค์นิพพาน เป็นความปรารถนาส่วนตัวอีกก็ตามใจ

ส่วนข้อที่ว่า ถ้าไม่บวชจะได้รับความเสียหายอย่างไรบ้าง ก็ขอแถลงว่า จะเป็นผู้มีหูตาหรือสติปัญญาอยู่ในวงคับแคบ นำให้ดำเนินชีวิตสู่ความเจริญได้ยาก เพราะรู้น้อยมักจะชอบได้นิยมในอบายมุขล่มจมตกทุกข์ได้ยากเสื่อมศักดิ์ศรี การที่บุคคลมีโอกาสได้เล่าเรียนศึกษาหาความรู้สามัญก็ดี ด้วยการบวชเรียนก็ดี เป็นการจดจำความรู้ของครูบาอาจารย์ ของพระพุทธเจ้ามาชุบย้อมปรับปรุงเป็นความรู้ของเรา โดยเราไม่ต้องเที่ยวค้นคว้าแสวงหาในทางอื่น เมื่อเราจดจำสติปัญญาของครูหรือของพระพุทธเจ้าได้มากเพียงไร ก็สนับสนุนเราให้มีความเฉลียวฉลาดรอบรู้กว้างขวางโดยอาศัยการศึกษาจดจำจากวิชานั้น ๆ ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความฉลาด ถ้าไม่บวช ก็เท่ากับลงโทษตนเองให้โง่เง่าหูป่าตาเถื่อนไม่ทันคน เพราะขาด สุ. จิ. ปุ. ลิ. หรือฟัง คิด ถาม จด รากฐานของ

คนฉลาด เหมือนเสียที่เกิด การบวชเป็นการทดสอบวิถีชีวิตด้วยชีวิต ทำให้รู้แจ้งเห็นจริงถนัดใจมิฉะนั้นแล้ว จะรู้มากเพียงไร ก็มักรู้ตามเขาว่าไม่เป็นตัวของตัวเอง พระพุทธเจ้าจึงไม่โปรดให้คอยเชื่อตามเขาอื่น โดยไม่ใคร่ครวญด้วยสติปัญญาตนเอง และผู้ไม่ได้บวชมิใช่จะเลวตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้บวชมิใช่จะดีมีสุขเสมอไปก็หามิได้ อยู่ที่ความประพฤติของบุคคลนั้น ๆ อีกด้วย

แม้จะมีคำแก้ตัวของพวกไม่เคยบวชว่า ถึงเขาไม่บวชก็จริง แต่เขาสนใจศึกษาจากตำราต่าง ๆ แล้วมาประพฤติปฏิบัติอยู่ในฐานะพลเมืองดีหรือฐานะอุบาสกอุบาสิกา ก็ไม่รู้สึกว่าจะใช้ชีวิตเสียเปรียบผู้เคยบวชมาแล้วอย่างไร ข้อนี้กระผมไม่ขอสนับสนุน เพราะการรู้กับการทำ ย่อมต่างกัน ด้วยความซาบซึ้งชัดเจนถนัดใจผิดกัน โบราณจึงสอนว่า "สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ" คุณสมบัติของผู้เคารพนับถือพระพุทธศาสนาจึงอยู่ที่ต้องกระทำตามคำสั่งสอน ถ้าไม่ทำดีแต่รู้ ประโยชน์ย่อมไม่เกิด หลักของท่านจึงวางไว้เป็นจังหวะแห่งการกระทำว่าปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นลำดับกัน

ที่กระผมชี้แจงตามสติปัญญาสามารถมาเพียงนี้คงพอเป็นคำตอบเชิงถามว่า "บวชทำไม" ได้แล้ว หรือตอบอย่างกำปั้นทุบดินว่าบวชเพื่อทำบุญ แต่ขอแถมอีกเล็กน้อยก็คือ คุณประโยชน์ของการบวชไม่ใช่อยู่ที่การเรียนรู้ข้อคำสอนเท่านั้น จะเข้าตำราว่า "วิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" ต้องประกอบด้วยการกระทำตามลำดับขั้นตอน คือ ปริยัติ เล่าเรียนศึกษาก่อน ปฏิบัติ แล้วกระทำตามความรู้ที่เล่าเรียนมา ให้ละหรือให้เจริญจึงจะได้ผลเป็นปฏิเวธ ความประพฤติตามเป็นหลักสำคัญที่สุดเช่นนี้ รู้มากรู้น้อยไม่สำคัญเท่าการกระทำให้สมภูมิรู้ตลอดไป จึงควรยึดหลักของการบวชว่า ต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนตามระเบียบบวชนอก บวชใน ตามที่กล่าวมาแล้ว ถ้ายึดถือเพียงบวชนอกให้สำเร็จตามประเพณี พอให้เขาเรียกว่าคนสุก ไม่สนใจอบรมให้ถึงการบวชในโบราณท่านตำหนิว่าบวชเสียผ้าเหลือง" คุณลุงอธิบายพร้อมกับยกมือมนัสการท่านเจ้า

"สาธุ อาตมาขอรับรองคำอธิบายนี้ทุกประการ ใครยังติดใจสงสัย หรือต้องการเพิ่มเติมอีก อาตมายินดีรับฟังขอเชิญได้" ท่านเจ้าอนุญาตให้โอกาสแสดงความคิดเห็นทั่วกัน

"ขอประทานโอกาสแก่ดิฉันบ้าง" คุณป้านมัสการกราบเรียนท่านเจ้าแล้วกล่าวต่อว่า "พ่อชาเคยเล่าว่า เมื่อเขานำดอกไม้ธูปเทียนเข้าไปกราบเพื่อขออนุญาตลาสิกขา ท่านเจ้าได้อบรมเป็นครั้งสุดท้าย ที่จะละเพศภิกษุเข้าหาเพศคฤหัสถ์ มีเหตุผลดีมาก ดิฉันใคร่ขอกราบพระคุณเจ้าได้โปรดชี้แจงแก่พวกบวชใน ซึ่งไม่มีโอกาสรับฟังโอวาทเหมือนอย่างลูกหลานผู้บวชทั้งนอกทั้งในรับฟังมาเจ้าค่ะ" คุณป้าจบด้วยประนมมือนมัสการ

"ก็ดีเหมือนกัน คำขอร้องของคุณนาย แทน **พรหฺมา จ โลกา** ดีแล้ว" ท่านเจ้ารับอาราธนาด้วยความยินดีและเหลียวดูเวลาเพล เห็นยังมีเวลาพอปรารภสู่กันฟังได้จึงเริ่มอธิบาย

"มีธรรมเนียมที่ท่านบุรพาจารย์ตั้งขึ้นไว้ สนับสนุนการปฏิบัติพระวินัย อีกอย่างคือ การขอขมา โดยเฉพาะมาใช้ในวันเข้าพรรษา ต่อจากอธิษฐานจำพรรษาแล้วครั้งหนึ่ง อีกครั้งก็ในคราวจะลาสิกขาลาเพศคือสู่เพศคฤหัสถ์ คำว่า ขมา นี้เป็นคำในภาษาบาลี มีความหมายว่า อดโทษ ไม่ใช่อดทน คือละทิ้งการที่ได้รับการล่วงเกิน กระทบกระทั่ง เป็นโทษเสียหายของกันและกัน เสียไม่เก็บไว้สุมใจ ซึ่งหนักเข้าจะก่อเกิดเป็นพยาบาทมุ่งร้ายแก่กัน ยิ่งในยามอยู่จำพรรษา ก็ต้องการให้อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร ร่มรื่นใจดีกว่า ไม่ต้องการให้ฝืนใจคบหาอย่างศัตรู ที่คอยมุ่งร้ายหมายขวัญ เป็นการหวาดระแวงภัย หรือในยามลาสิกขาจะจากกัน ก็ให้จากด้วยความเป็นมิตร อีก ไม่ให้จากด้วยความเป็นศัตรู ท่านจึงวางเป็นคำบาลีไว้เป็นแบบอย่าง ใจความที่ผู้น้อยขอขมาผู้ใหญ่ว่า ถ้ากระผมล่วงเกินในท่านด้วยความประมาท รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทางกาย วาจา ใจ ก็ตาม ขอท่านจงอดโทษ (คือทิ้งเสียให้หมด อย่าจดจำเก็บไว้สุมใจ) ผู้ใหญ่จะกล่าวตอบว่าเรายินดีอดโทษให้ แต่ถ้าเราล่วงเกินแก่เธอเช่นนั้นบ้าง ขอเธอจงอดโทษด้วย ผู้น้อยตอบว่า กระผมยินดีอดโทษถวาย ดังนี้ ด้วยหวังความเป็นมิตรแก่กันและกัน ทั้งในยามอยู่ร่วมกันและในยามจากกัน ต่างต้องทำความรู้สึกให้เหมือนปากพูดด้วยจึงจะสมความมุ่งหมาย ชาวบ้านจะนำไปขอขมากันบ้างก็ได้ ขออย่าทำแต่เพียงพิธีนำดอกไม้ธูปเทียนไปส่งให้ถึงเป็นการขอขมาลาโทษเท่านั้น ส่วนน้ำใจยังอาฆาตคอยแก้แค้นอยู่ ย่อมไม่ได้ผลสมความมุ่งหมายของพิธีขอขมาอย่างที่ฝ่ายสงฆ์ปฏิบัติอยู่ ใจความสำคัญ ก็อยู่ที่ให้อภัยแก่กันและกันด้วยน้ำใสใจจริงนั่นเอง เรียกว่าอภัยท่านตามพระศาสนา

ต่อไปก็ถึงการขอร้องให้เจ้าตัวเขาพิจารณาตัวเองที่เคยประพฤติไม่ดีงามเมื่อก่อนบวช บิดา มารดา ญาติมิตรเคยบ่นว่า ห้ามปรามอะไรไว้บ้าง จงใคร่ครวญดูว่าการบวชนี้เป็นการแสวงบุญ คือ ความดีชอบประการหนึ่ง เมื่อตนได้บวชเรียนธรรมวินัย ได้ความรู้ว่าอะไรเป็นบุญอะไรเป็นโทษ พอควรแก่สติปัญญาแล้ว ถึงคราวจะลาสิกขากลับสู่ครอบครัว ยังจะมีบุญอะไรติดตัวไปอวดญาติพี่น้องญาติมิตรบ้าง เพราะเขาทั้งหลายหมายใจไว้แล้วว่า การบวชต้องได้บุญ เขาต้องคอยชมบุญของผู้บวชอย่างตั้งอกตั้งใจ คำว่า บุญคือความดี มีความสบายใจ ไม่มีรูปร่างจะหยิบยกให้ญาติมิตรได้ เห็นจะต้องให้บุญแสดงออกทางความประพฤติของกาย วาจา ผู้บวชต้องพิจารณาตนว่าจะสามารถงดเว้นละเลิกความไม่ดีไม่งามที่เคยประพฤติเมื่อก่อนบวชอะไรได้บ้าง ถ้าไม่สามารถจะละเลิกได้หลาย ๆ อย่าง ก็ขอแต่เพียงสักอย่างเดียว พอนับว่ามีดีอวดได้ แต่จะไม่มีดีสักอย่างไปอวดญาติมิตรนั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง ตนเองจะถูกตำหนิว่าบวชเสียผ้าเหลือง มิหนำซ้ำ อุปัชฌาย์อาจารย์ สำนักวัด ตลอดพระพุทธศาสนาจะพลอยถูกตำหนิติเตียนไปด้วย ดังอย่างเคยถูกตำหนิว่าใช้เงินเปลือง ก็พยายามงดหรือใช้แต่น้อย เคยถูกหาว่าชอบเล่นการพนัน ยิ่งควรเลิกให้เด็ดขาด เพราะเป็นอบายมุข ทางเสื่อมเสียของตน ที่สุดการดื่มสุราเมรัย การสูบบุหรี่หรืออย่างอื่น ๆ อีก หากจะเลิกโดยเด็ดขาดไม่ได้ ก็แสดงให้ญาติมิตรเห็นว่าลดน้อยลงจนผิดตาน่าชม เหล่านี้เป็นต้น

จะต้องพยายามทำความดีเป็นตัวบุญให้ญาติมิตรรู้เห็นว่า กลับมีนิสัยใจคอดีขึ้นกว่ายังไม่ได้บวช นี้แหละคือการทำบุญที่ได้จากการบวชไปอวดญาติมิตร หรือให้เขาพลอยอนุโมทนาสาธุการ เป็นการเผยแผ่ประกาศคุณความดีของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ตลอดถึงสำนัก และพระศาสนา เพราะสามารถอบรมบ่มนิสัยคนไม่ดี ให้กลับเป็นคนดีได้ ชั่วระยะเวลาบวช ๓-๔ เดือนเท่านั้น ถ้าไม่มีอะไรเป็นความดีออกอวด ก็ตรงกันข้ามจะถูกเหยียดหยามทั้งตนเอง ตลอดอุปัชฌาย์ อาจารย์ พระพุทธศาสนา เสื่อมศักดิ์เสียศรีหมดสิริมงคลคุ้มตัวทีเดียว"

เมื่อท่านเจ้าบรรยายถึงตอนนี้ คุณป้ากระซิบให้พี่ชาตรีเขียนบอกเวลาว่า อีก ๕ นาที จะถึงเวลาเพลไปวางตรงหน้า เพื่อท่านเจ้าจะได้หยุดพักผ่อน ท่านเจ้าเห็นหนังสือนั้นแล้ว กลับแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า "ไม่ต้องเป็นห่วง จวนจะจบอยู่แล้ว เลยเวลาเพลตั้ง ๑๐-๑๕ นาที ก็ยังมีเวลาฉันเพลทัน" แล้วเริ่มชี้แจงต่ออีกว่า

"การที่แนะผู้บวชให้รู้จักนำบุญที่ตนได้ปฏิบัติไปอวดญาติมิตรเช่นนี้ บางทีก็อาจพลั้งเผลอหรือลืมเลือน จึงตั้งข้อสังเกตอีกอย่างให้สำนึกถึงชื่อตัวของแต่ละบุคคลว่า มีความหมายว่าอย่างไร ให้กล้าหาญหรือให้ขยันหมั่นเพียรในการศึกษา ทำมาหากินเป็นต้น ก็จงปฏิบัติตนให้สมความหมายของชื่อ อย่าให้ดีแต่ชื่อ เพราะชื่อตัวของแต่ละคน ล้วนมีความหมาย มีเดช มีศรี เป็นมงคลแก่เจ้าตัวทั้งนั้น จึงควรยึดความหมายของชื่อแต่ละคน ให้เป็นการตักเตือนเพื่อทรงคุณความดีศักดิ์ศรีของผู้บวชตลอดไป หรือเลยไปนึกถึงความหมายของนามสกุลผสมอีกด้วยก็ยิ่งวิเศษ ถ้าผู้บวชทุกท่านทั้งบวชนอกบวชในต่างปฏิบัติตนได้ตามชี้แจงนี้ ชื่อว่าจะเป็นผู้มีชีวิตรุ่งเรือง ผาสุกสำราญ จนตลอดชีวิตโดยไม่ต้องสงสัย ทั้งนับว่าเป็นปฏิบัติบูชา เทิดทูนศักดิ์ศรีในการบวชอีกด้วย ขออำนวยพร" ท่านเจ้าจบคำอธิบายพร้อมกับเสียงกลองเพลสนั่นขึ้นพอดี คณะอุบาสกอุบาสิกาต่างกราบท่านเจ้าแล้วกระจายไปพักผ่อนตามอัธยาศัย ท่านเจ้าปลีกตัวกลับกุฏิเพื่อฉันเพลตามปกติ

๔๕. อามิสบูชา

เมื่อวันศุกร์ที่ผ่านมา คุณลุง คุณป้าได้รับเชิญไปร่วมกุศลพิธีเททองหล่อพระประธาน ข้าพเจ้าต้องอยู่เฝ้าบ้าน พอกลับมาถึงบ้าน ท่านทั้ง ๒ ยังปรารภเรื่องหล่อพระอยู่อีก ข้าพเจ้านำน้ำชาแช่น้ำแข็งไปให้ เลยนั่งฟังคำสนทนาและคอยรับใช้อยู่ด้วย

"ทำไมจะต้องสร้างให้ใหญ่โตเกินองค์จริงไปมากอย่างนี้ เลยชวนให้ช่างหล่อคิดราคามากตามไปด้วยตั้งเป็นแสน ๆ" คุณป้าปรารภด้วยความเป็นห่วง

"อย่าไปขัดเขาเลย เป็นความเลื่อมใสศรัทธาของเขา เรื่องอย่างนี้เป็นยุคเป็นสมัยนิยมตาม ๆ กัน ได้ทราบว่าบางรายสร้างเสร็จแล้วยังไม่มีวัด ไม่มีอุโบสถจะประดิษฐานก็มี ฝากอยู่บ้านช่างออกเกลื่อนไป" คุณลุงอภิปรายเชิงห้ามปรามคุณป้าไม่ให้เที่ยวพูดไป ขัดศรัทธาเขาเปล่า ๆ แล้วปรารภต่อไปว่า "ถึงสมัยอาชีพการหล่อพระเฟื่องฟู ฝ่ายช่างต่างมีงานเต็มมือทั่วกัน คิดเทียบดูสมัยก่อน ช่างที่ชำนาญการหล่อหลอมด้วยโลหะหายาก จะสร้างพระประธานประจำอุโบสถต้องใช้วิธีปั้นด้วยปูนธรรมดา ฝีมือก็สักแต่ว่าพอปั้นเป็นองค์พระ จะให้ได้พุทธลักษณะงดงามน่ากราบไหว้บูชา มักหาได้ยาก บางฝีมือปั้นสำเร็จแล้ว ลงสีแต้มคิ้ว คาง หน้าตา หวังจะให้งาม แต่กลับกลายเป็นภาพที่เด็กเห็นร้องไห้จ้า เพราะหวาดกลัวก็มี

สมัยนี้ ฝีมือปั้น ฝีมือหล่อ มีช่างชำนาญดีมาก ข้อสำคัญนั้น สร้างด้วยโลหะย่อมคงทนถาวรกว่าสร้างด้วยปูนหรือวัตถุอย่างอื่น สามารถประดิษฐานอยู่ได้นับเวลาตั้งพันปี ดังจะเห็นพระพุทธรูปสมัยโบราณ ที่สร้างด้วยโลหะยังคงทนมาจนถึงยุคปัจจุบันเป็นตัวอย่าง

การสร้างพระพุทธปฏิมานี้ ต่างก็หวังประดิษฐานไว้เคารพบูชาประจำ ณ ที่อยู่อาศัยของตนก็มี สร้างไว้เป็นเหมือนอนุสาวรีย์ขนาดเขื่อง อยู่ตามป่าตามภูเขาให้กรำแดดกรำฝนเพื่อให้คนผ่านไปมากราบไหว้บูชาถือว่าเป็นบุญกุศลก็มี สร้างชนิดเป็นเครื่องรางของขลัง สำหรับติดตัวขนาดเล็กก็มี จนมีเสียงเล่าลือว่า เพราะชาวเราเที่ยวสร้างพระใหญ่ไว้ตามป่า ตามไหล่เขา กรำแดดกรำฝนเหมือนถูกทรมาน ฤดูกาลของลมฟ้าอากาศจึงแปรปรวน นำให้เกิดข้าวยากหมากแพงแก่ประชาชนทั้งหลาย ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่บัดนี้" คุณลุงหยุดพักผ่อน

"หลานเคยเห็นตามร้านจำหน่ายพระพุทธรูป ขนาดเล็กใหญ่เต็มร้าน ถึงคราวจะหยิบสิ่งของบนหิ้งเหนือพระเศียรพระ เด็กเลยเหยียบดักพระพุทธรูปเอื้อมปีนขึ้นหยิบ และบางครั้งเอามือค้ำที่บ่า แล้วเอี้ยวชะโงกดูผู้คนภายนอกร้าน เหล่านี้ ไม่บาปบ้างหรือเจ้าคะ" ข้าพเจ้าปรารภขึ้นถาม

"ทำไมจะไม่บาป ข้ามกรายที่เคารพบูชาเช่นนั้น ถ้าเป็นองค์พระจริง ๆ คงต้องรับบาปทันตาเห็นทีเดียว" คุณป้าชี้แจง

"อย่าไปปรามภ์กับร้านค้าเช่นนั้นเลย เขาถือว่าเป็นสินค้าของเขา เขาก็ทำได้ตามใจ แต่ได้ทราบว่าพวกช่างหล่อเขาถือขลังอยู่อย่างหนึ่งว่า ถ้ายังไม่ได้ทำพิธีเบิกพระเนตร (ใส่ตาเรียบร้อยแล้ว) เขาถือว่ายังไม่เป็นองค์พระสมบูรณ์ เขาจะพลิกคว่ำคะมำหงายเพื่อตกแต่งย่อมทำได้ตามใจชอบ แต่พอเบิกพระเนตรแล้วเขาจะไม่แตะต้องเช่นนั้นเลย ถวายความเคารพเต็มที่ทีเดียว ถ้าจะว่าไปแล้ว พระรัตนตรัย แก้ว ๓ ดวงนี้ ช่วยพ่อค้าให้ร่ำรวยเป็นเศรษฐีไปแล้วมิใช่น้อย คิดดูสนุก ๆ ชื่อร้านพุทธพานิช เขานำพระพุทธปฏิมา ทุกขนาดมีปางต่าง ๆ ประจำวันให้เลือกเช่าตามศรัทธา วิธีนี้แหละคือ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเป็นที่พึ่งเคารพนับถือ อีกพวกชื่อร้านธรรมพานิช ค้าขายหนังสือเทศน์อานิสงส์ต่าง ๆ ตำราเรียนนักธรรม บาลี เป็นต้น นี้คือได้พึ่งพระธรรม ตามบาลีว่า ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่งเคารพนับถือ และชื่อร้านว่าสังฆพานิช ค้าขายเครื่องบวช ไตร จีวร เครื่องกฐิน อัฏฐบริขาร เครื่องประกอบในการทำบุญพร้อม ตรงกับที่แสดงความนับถือว่า สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่งเคารพนับถือ ออกจะดีกว่าพวกเรามัวประนมมือ ถือศีล ฟังเทศน์ ไม่เห็นพระรัตนตรัยสนใจสนองผลให้ร่ำรวยเงินทองเหมือนพวกพ่อค้าบ้างเลย หลาน ศ. เห็นว่าฝ่ายไหนจะดีกว่ากันลองขยายความเห็นบางซิ" คุณลุงหันมาสอบข้าพเจ้า

"หลานคิดว่า ที่พวกพ่อค้าร่ำรวยนั้นคงไม่ใช่เฉพาะสินค้าพุทธพานิช ธรรมพานิช สังฆพานิชเท่านั้น ต้องประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน กระเหม็ดกระแหม่ ตามชั้นเชิงของพ่อค้ามากกว่าวัสดุที่เป็นสินค้า เพราะถ้าความร่ำรวยเกิดจากวัสดุสินค้า ผู้ซื้อผู้สร้างก็คงมีโอกาสร่ำรวยตามกันบ้าง เช่น ผู้ที่มีพระพุทธปฏิมาประจำบ้าน ๆ ละหลายองค์" ข้าพเจ้าแถลงความคิด

"การซื้อการขายกับความเคารพเลื่อมใสมันคนละเรื่องนี่หลาน" คุณป้าเอ่ยติงขึ้นแล้วชี้แจงต่อ "ถ้าพ่อค้าทำการค้าขายด้วยความเคารพในสินค้าของตน และประพฤติตนตามหลัก ประกอบอาชีพให้เป็นหลักฐาน ขยันหมั่นเพียรในกิจการของตนอย่างจริงจัง รู้จักเก็บหอมรอมริบ รู้จักจับจ่ายแต่พอสมฐานะ และข้อสำคัญต้องมีเพื่อนฝูงที่ดีคอยสนับสนุนค้ำชูร่วมด้วย อย่างนี้จึงจะตั้งตัวมั่นคงได้ ถ้ามุ่งหน้ากอบโกยตะพึดตะพือ ไม่ว่าชอบหรือผิด คงร่ำรวยได้ยากนะหลาน"

"ตามที่ป้าเขาชี้แจงก็แสดงถึงว่า เพราะกระทำในทางที่ถูกที่ควร อย่างบรรดาพ่อค้าทั้งหลายจะค้าขายสินค้าอะไรก็ตาม ไม่จำเป็นต้อง พุทธพานิช ธรรมพานิช สังฆพานิช ก็ได้ ขอแต่ให้ตั้งอยู่ในหัวเศรษฐี คือ อุ. อา. ก. ส. (อุ. ได้แก่ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตก็ดี ในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดี, อา. ได้แก่ อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่

ให้เป็นอันตรายก็ตี รักษาการงานของตนไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี, ก. ได้แก่ กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว, ส. ได้แก่ สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟูมฟายนัก) เป็นการปฏิบัติตามหลักประโยชน์ในปัจจุบันก็ต้องตั้งตัวได้ทั่วกัน

หันมาพูดถึงศาสนาพานิชบ้าง ก็จะว่ามีนัยเดียวกัน ปัจจุบันนี้พุทธศาสนิกชนนิยมประพฤติตนเพียงหยาบ ๆ ง่าย ๆ ตามอำเภอใจตัว ตามธรรมเนียมประเพณีซึ่งขอเรียกว่า อามิสบูชา แสดงความเคารพกราบไหว้ด้วยอามิสล่อใจเป็นส่วนมาก ดังจะเห็นจากการนิยมทำบุญใส่บาตรบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน สร้างอุโบสถ วิหาร กุฏี ตลอดการสร้างพระพุทธปฏิมา ถือว่าได้บุญแรง เหมือนฝากบุญญาคารไว้เป็นวิมานที่อยู่อาศัย เมื่อตายจากโลกนี้แล้วจะได้อาศัยเสวยสุขสบาย ส่วนการฝึกฝนอบรม กาย วาจา ใจ ที่ยังนิยมยินดีในบาปทุจริต ให้ลดห่างจางหายเป็นส่วนละเลิกเบิกถอนก็มิใคร่สนใจ หรือการพยายามอบรมให้ยินดีในบุญกุศลสุจริต ที่ยังไม่เคยปฏิบัติก็เร่งรีบปฏิบัติ ที่ปฏิบัติอยู่บ้างแล้ว ก็อบรมให้สูงละเอียดประจำใจยิ่งขึ้น เรียกว่าปฏิบัติบูชา การเคารพด้วยประพฤติตาม อย่างว่านอนสอนง่ายก็ยิ่งขาดการปฏิบัติตามเคย แม้เพียงศีล ๕ ซึ่งเป็นคุณสมบัติประจำของมนุษย์ ก็ยังไม่ขึ้นเจตนางดเว้นปฏิบัติ ปฏิบัติบูชานี้ พระบรมศาสดาทรงยกย่องสรรเสริฐมากกว่าอามิสบูชา เพราะเป็นหลักสืบทรงพระพุทธศาสนาไว้ได้กว่า ๕๐๐๐ ปี" คุณลุงจบการบรรยายด้วยการจิบน้ำชา

"อามิสบูชา การแสดงความเคารพสักการะด้วยพัสดุสิ่งของ เป็นหลักสำคัญเหมือนกัน จะยกเว้นเพิกเฉยเสียมิได้ เพราะเป็นเหมือนพื้นฐานนำเข้าสู่ปฏิบัติบูชาสืบต่อไป" คุณป้าปรารภต่อ "เมื่อพิจารณาตามหลักที่ท่านแสดงว่าเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกบุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี ๓ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

ก็จะเห็นได้ว่าท่านจัดทาน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทำคุณประโยชน์แก่กันและกันตามความสามารถ ซึ่งเป็นต้นเค้าของอามิสบูชาขึ้นก่อน เป็นความประพฤติอย่างหยาบ ๆ รู้เห็นง่าย ๆ ซึ่งจะยึดเหนี่ยวน้ำใจรักเคารพนับถือ สามัคคีเป็นหมู่คณะมีความสุขจำเริญเป็นขั้นต้น เท่ากับเป็นเหยื่อล่อให้ขึ้นถึงปฏิบัติบูชาสืบไป

จตุปัจจัย คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ ยารักษาโรค ล้วนเป็นอามิสบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุอาศัยดำรงชีพ จะทอดทิ้งเสียมิได้ แต่ท่านก็สอนไม่ให้ติดใจรักใคร่ยึดถือเป็น

สมบัติจริงจัง ดังจะเห็นวิธีพิจารณาทำความเข้าใจในการบริโภคใช้สอย เช่น จีวร เครื่องนุ่งห่ม ก็ให้พิจารณาถึงประโยชน์ว่า สำหรับป้องกันหนาวร้อนตามฤดูกาล ป้องกันสัตว์จะมารบกวน ป้องกันความละอาย เมื่อได้ผ้าใช้ประโยชน์ได้เช่นนี้ก็ให้รับไว้ใช้สอย อย่ากระวนกระวาย ติดใจในเครื่องนุ่งห่มให้ตีขึ้น บิณฑบาต คือ อาหารที่ชาวบ้านบำรุง ให้พิจารณาถึงคุณประโยชน์ว่าเพื่อบำรุงชีวิตร่างกายให้ดำรงอยู่ตามควร ทำตนชนิดกินเพื่ออยู่ มิใช่อยู่เพื่อกิน อย่าตามใจอยากในรสจนเกินไป เพราะตนอาศัยชาวบ้านเป็นอยู่, ควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย เสนาสนะคือที่อยู่อาศัย คุณประโยชน์ ก็คือป้องกันหนาวร้อนแดดลมฝนตามฤดูกาล และป้องกันสัตว์รบกวน เมื่อมีเสนาสนะใช้ประโยชน์ได้ดังกล่าว ก็ให้ยินดีอาศัยตามสมควร คิลานเภสัชยารักษาโรค ท่านแนะโดยนัยว่า เมื่อเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ พอจะรักษาตนเองได้ก็จงรักษา เว้นแต่ไข้หนักพักใหญ่เกินความสามารถของตนเอง จึงควรขอความบำรุงจากชาวบ้านตามควรแก่โรคได้ ให้รู้จักประมาณตนเป็นหลัก" คุณป้าจบคำอธิบาย

"หลานขอเรียนต่ออีกสักข้อ เรื่องอามิสบูชา ก็เป็นเรื่องสำคัญ จะงดเว้นไม่ปฏิบัติก็ชอบที่ท่านว่าพระพุทธองค์ไม่โปรดนั้น หลานคิดว่าคงไม่ให้พุทธบริษัทหลงติดอยู่ในภูมิชั้นต่ำ ไม่ก้าวขึ้นถึงภูมิปฏิบัติ ซึ่งเป็นคุณประโยชน์อย่างแท้จริงที่ควรได้รับใช่ไหมเจ้าคะ" ข้าพเจ้าเสนอถาม

"ลุงฟังคำถามของหลานแล้วเห็นเข้าท่าเข้าทางดี ลุงขอรับหน้าที่ตอบแทนป้าเสียเอง" คุณลุงแจ้งความประสงค์แล้วแถลงเรื่องต่อไปว่า "อามิสบูชา การแสดงความเคารพนับถือด้วยวัตถุสิ่งของเริ่มแต่ดอกไม้ธูปเทียน อาหาร ที่อยู่อาศัย หรือสาธารณสถานเหล่านี้ เป็นเครื่องล่อใจให้เกิดความรักใคร่เคารพนับถือจนถึงยินดีประพฤติตามจำเป็นต้องอาศัยเสมอไป เป็นเหมือนวัตถุล่อใจผู้สร้าง ยามได้เห็นก็ดีใจ ยามนึกถึงก็สบายใจ เป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่กันและกัน นำความอยู่เย็นเป็นสุข กลมเกลียวเป็นสามัคคีอย่างนี้ก็อยู่ในลักษณะทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทานนั่นแหละ แต่มิใช่เอื้อเฟื้อด้วยพัสดุสิ่งของ เสื้อผ้า อาหารเท่านั้น มีโอกาสก็ใช้ลมปากพูดจาตักเตือนไม่ให้กระทำความชั่ว ชักนำให้กระทำความดีตามศีลธรรม ตามกฎหมายบ้านเมือง สุดแต่โอกาส มิเช่นนั้นก็ให้ตั้งใจมุ่งแต่คุณประโยชน์แก่หมู่คณะ เช่น แนะนำชักจูงขุดบ่อน้ำ ทำถนน สร้างโรงเรียนเป็นต้น ไม่ทำตัวให้เป็นที่รังเกียจดังจระเข้ขวางคลองของชาวบ้าน ตลอดจนการวางตัวให้เหมาะสมฐานะเป็นผู้น้อย ผู้ใหญ่ ก็ประพฤติตัวให้สมฐานะ อย่าหลงตนทำหยิ่งผยองยกตนข่มท่าน เหล่านี้ ล้วนนับว่าเป็นเรื่องของอามิสบูชาเบื้องต้นทั้งนั้น ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต

อันคุณลักษณะของอามิสบูชา เป็นเหมือนรากฐานของปฏิบัติบูชาซึ่งเป็นผลพึงได้พึงถึงอย่างแท้จริง เพื่อให้ผลความดีงามจากอามิสบูชามั่นคงประจำอัธยาศัย ท่านจึงวางหลักสีลมัยบุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล เข้ารับช่วงสำรวมกายวาจาไม่ให้ล่วงละเมิด ตามที่ท่านจัดเป็นหัวข้อไว้ ๕ บ้าง ๘ บ้าง ๑๐ บ้าง ๒๒๗ บ้าง เป็นขอบเขต ให้มีสติสำรวมไว้ไม่ให้กำเริบด้วยการเบียด

เบียนตนเองบ้าง เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง โดยเฉพาะศีล ๕ ให้สำรวมเป็นปกติทุกอิริยาบถ ไม่มีกาลเวลากำหนดให้ตั้งใจสำรวม จำนวนหัวข้อให้รักษา ๕ บ้าง ๘ บ้าง ๑๐ บ้าง ๒๒๗ บ้างนี้ เป็นเพียงหัวข้อกำหนดให้รู้จักสำรวมกายวาจาในทางที่ชอบ เพื่อสำเร็จเป็นศีลคือปกติมีกายวาจาอยู่ในความดีตลอดไป เมื่อมีสติสัปชัญญะฝึกฝนไปตามจำนวนที่สมาทาน ไม่ใช่สมาทานตามธรรมเนียมตามพวกพ้องหรือสมาทานเอาไปทิ้ง จะไม่ได้ชื่อว่ามีศีล ศีลจะคุ้มครองเฉพาะผู้รักษาศีล คือสำรวมระวังไม่กล้าล่วงละเมิด ซึ่งแสดงอานิสงส์ว่าทำให้ถึงสุคติ ร่ำรวยโภคสมบัติ ตราบเท่าบรรลุพระนิพพาน จะได้รับอานิสงส์นี้ก็ต้องสมาทานศีลไว้จนมีศีลรักษาตน หรือรักษาศีลจนมีศีลรักษา จึงจะนับว่าผู้มีศีลแท้ ถ้าเพียงแต่ออกเสียงสมาทาน จบพิธีแล้วก็แล้วกันไป เพียงประเพณีชั่วครั้งคราวเช่นนี้ ไม่นับว่าผู้มีศีล เพราะเป็นเพียงแต่สมาทานหัวข้อความดีไว้รักษาเพื่อให้กายวาจาอย่างศีลเท่านั้น

ส่วนที่ยกเป็นหัวข้อสุดท้ายว่า ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนานี้ เป็นลักษณะข้อควรปฏิบัติที่สูงละเอียดกว่าศีล ซึ่งเกี่ยวกับจิตใจอารมณ์ภายในสืบต่อไปอีกด้วยว่าการบำเพ็ญคุณความดีด้วยทาน ถือว่าเป็นบุญเพียงชั้นอามิสบูชา ยังไม่เป็นบูชาเข้าถึงจิตใจซึ่งเป็นจุดสำคัญต้องฝึกฝนให้ถึงแก่นภายใน คือ นิสัยใจคอที่นับว่าปฏิบัติบูชาเคารพสักการะด้วยการประพฤติตามคำสอนอย่างจริงจัง มิใช่หยุดอยู่แค่เพียงรู้จักคำสอนของพระศาสนาแล้วนำคำสอนเที่ยวสอนกันเท่านั้น เช่นนี้ท่านว่าสำเร็จประโยคเพียงชั้นปริยัติ ขั้นศึกษาเล่าเรียนให้รู้จักคำสอน ส่วนคุณประโยชน์แท้จริง ต้องอยู่ที่ปฏิบัติตามคือประพฤติตนตามความรู้ที่เรียนมา ไม่ใช่เรียนเพื่อดีแต่สอน ต้องเรียนมาเพื่อปรับปรุงตนเองด้วย ปรับปรุงผู้อื่นให้ได้ละชั่วประพฤติชอบตลอดไปทุกลมหายใจเข้าออกอีกด้วยจนเป็นปกติของนิสัย จึงจะควรเรียกตนเองได้ว่า สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เต็มปากเต็มคำ หาไม่จะคงเป็นเพียงสาวกเทียมแต่ชื่อเท่านั้น

คำภาวนานั้น ตามตัวอักษร หมายความว่า อบรมเจริญความดีงาม นับตั้งแต่บำเพ็ญทานบริจาคอนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยทรัพย์สิ่งของแก่กันและกันเป็นลำดับ แต่เมื่อพิจารณาตามลักษณะคุณธรรม ก็มุ่งหมายให้มีการเจริญอบรมคุณความดีในด้านจิตใจเป็นหลักที่มุ่งหมาย และสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญตามนัยที่แสดงมานี้จำเป็นต้องปฏิบัติให้สำเร็จเป็นคุณส่งเสริมสืบต่อตามลำดับ คือ บำเพ็ญทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทานอยู่เสมอด้วย บำเพ็ญสีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีลเสมอด้วย บำเพ็ญภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนาเสมออีกด้วย เช่นเดียวกับปลูกต้นไม้ดอก เริ่มต้นแต่เพาะเมล็ดจนค่อยเติบโต ก็ด้วยทะนุบำรุงรดน้ำพรวนดินต้นเดิมนั่นแล จนกว่าจะแผ่กิ่งก้านสาขา หรือผลิดอกออกผล ก็ต้นเดิมที่ได้บำรุงมานั่นเอง เป็นแต่เมื่อได้รับบำรุงตามลำดับไม่ทอดทิ้งเสีย แม้เราจะไม่ประสงค์ลำต้นต้องการแต่ดอกผลก็จริง ถึงกระนั้นเมื่อหมั่นรดน้ำพรวนดิน บำรุงส่วนประกอบเช่นลำต้นกิ่งก้านใบให้เจริญดีแล้ว ต้นไม้นั้น

ย่อมผลิดอกออกผลที่ยอดให้ได้ชมเชยฉันใด การบำเพ็ญทานมัย สีลมัยตามลำดับอยู่เสมอไม่ทอดทิ้งคุณธรรมทั้ง ๒ ย่อมเจริญส่งเสริมภาวนามัยอันเป็นภูมิชั้นสูงให้เจริญรุ่งเรืองด้วยบุญ เป็นผลสำเร็จสมความปรารถนาฉันนั้น

ชาวเราถือศีลฟังเทศน์ มาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ ภูมิปฏิบัติก็อยู่เพียงสมาทานศีล ๕ ศีล ๘ ประจำอยู่เท่านั้น พ้นจากพิธีสมาทานศีล ๕ แล้วก็เหมือนหมดหน้าที่ สมกับที่เขาว่ารับเอาไปทิ้งไม่ได้รับไปรักษา ศีล ๘ อุโบสถศีลก็เช่นเดียวกัน ถึงคราวมีศาสนพิธีที่ไหนจึงต้องสมาทานกันใหม่ทุกพิธี แสดงว่าปกติไม่มีศีลประจำตน เป็นพุทธศาสนิกชนเพียงตามธรรมเนียมเช่นกันหมดทั้งหญิงทั้งชาย ถ้าจะเปลี่ยนความหมายว่าที่ต้องมีพิธีอาราธนาศีลกันทุกศาสนพิธีนั้น มิใช่ว่าปกติไม่มีศีล จึงต้องอาราธนาใหม่ทุกครั้งเช่นนี้ความจริงเป็นการทดสอบว่า ที่สมาทานไปแล้วนั้น ขัอไรบกพร่อง ด่างพร้อยบ้าง จะได้ตั้งใจสำรวมให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เสียใหม่ ปฏิบัติได้เช่นนี้จึงน่าอนุโมทนา

และควรสนับสนุนพิธีการสมาทานศีลของท่านเจ้าที่ท่านขอร้องชาวพุทธทั้งหลายว่า ทุกพิธีของศาสนาที่อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ไปร่วมด้วย เมื่อประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วจงเปล่งคำอาราธนาศีล ๕ ออกเสียงดังพร้อมกันหมดทุกคน ไม่ต้องมีหัวหน้าว่านำอย่างเดิม เพราะทุกคนเป็นชาวพุทธเหมือนกัน จะมัวยอมตัวเป็นลูกน้องเขาเรื่อยไปจะควรหรือ ถึงคราวสมาทานก็ควรเปล่งเสียงดัง สมาทานพร้อมกันอีก เป็นการปลุกกาย วาจา ใจของตนให้สำนึกหน้าที่ชาวพุทธเป็นการทำจริงจัง มิใช่ทำเพียงประเพณีหรือทำอย่างเสียไม่ได้ เมื่อเราชาวพุทธเข้มแข็งในการปฏิบัติตนตามธรรมเนียมประเพณีของศาสนาได้เช่นนี้ทั่วถึงกัน ก็ชื่อว่าชาวเราต่างยกภูมิปฏิบัติของตนจากอามิสบูชาขึ้นสู่ภูมิปฏิบัติบูชาอย่างนักปราชญ์พึงสรรเสริญ ยิ่งพระพุทธศาสนามิใช่วัตถุสิ่งก่อสร้างดังที่เห็นทั่วไป แต่เป็นคำสอนคำแนะนำ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสให้ทราบอยู่แล้วว่าพระองค์มิใช่ผู้คลบันดาลให้ใครตกนรกหรือขึ้นวรรค์ได้ อย่างผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายอื่น พระองค์เป็นเพียงผู้บอกชี้ทางถูก-ผิด ทางชั่วทางชอบให้ประชาชนได้รับทราบเท่านั้น ส่วนใครจะเชื่อหรือไม่ใครจะทำตามหรือไม่เป็นเรื่องเฉพาะตัว ตัวใครตัวมัน ใครทำดีก็ได้ผลดี มีความสุขจำเริญเอง ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว ตกทุกข์ได้ยากลำบากเอง ไม่ใช่ใครอื่นกลั่นแกล้ง ตนของตนเองกลั่นแกล้งตนเองยกย่องตนเองทั้งนั้น" คุณลุงจบคำชี้แจงด้วยความอ่อนเพลีย

"พอกันที เรื่องอามิสบูชา อันที่จริงก็รู้ก็ทราบตามสติปัญญาทั่วกันเป็นส่วนมากแล้ว หากแต่ยังติดนิสัยวางตัวอย่างผู้ดีต้องมีผู้สนองงานให้เท่านั้น ตัวเองไม่ทำชอบ แต่ใช้ให้คนอื่นทำให้ เช่นชอบร้องขอความกรุณาจากพระรัตนตรัยบ้าง เทพาอารักษ์บ้าง พระภูมิเจ้าที่บ้าง หรือบนบานสารกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยดลบันดาลลาภผล ยศศักดิ์ ทรัพย์สินเงินทองให้แก่ตน รวมความว่า

สิ่งที่ตนอยากได้ใคร่ดี ก็ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ ดลบันดาลให้แก่ตนโดยพลัน ส่วนที่ตนเกลียดชัง หรือเกรงกลัว ก็ขอให้ช่วยขับไล่ไสส่ง ทั้ง ๆ ที่ตนเองก็มีความเข้มแข็งสามารถพอตัว ที่จะสามารถทำได้เอง แต่หลงตัววางตัวว่าเลิศเกินไปนั่นเอง จำไว้นะหลาน มีเวลาพบท่านเจ้า อย่าลืมเล่าถึงความคิดเห็นของลุง-ป้า เรื่องอามิสบูชานี้ เป็นการทดสอบความผิดถูกให้ท่านรับทราบด้วย" คุณป้าชี้แจงจบแล้ว ชวนข้าพเจ้าพักผ่อน

ยาอายุวัฒนะ

๑.	**สปฺปายการี โหติ**	ทำความสบายให้แก่ตน
๒.	**สปฺปาเย มตฺตํ ชานาติ**	รู้จักประมาณในของที่สบาย
๓.	**ปริณตโภชี จ โหติ**	กินของที่ย่อยได้
๔.	**กาลจารี จ**	เที่ยวเป็นครั้งเป็นคราว
๕.	**พฺรหฺมจารี จ**	ถือพรหมจรรย์

๔๖ ใครบาป-ใครบุญ

เมื่อวันพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ทางราชการหยุด ๑ วัน พี่ชาตรีได้หยุดงาน มีเวลาอยู่บ้าน พอคุณป้าเสร็จการใส่บาตรเป็นประจำ กลับขึ้นมาพักที่ระเบียงเรือน ดื่มโอวัลตินที่ข้าพเจ้าเตรียมไว้ให้เรียบร้อยแล้ว

พี่ชาตรีซึ่งอยู่ร่วมที่ระเบียงนั้น ได้ปรารภขึ้นว่า "คุณแม่ ใส่บาตรเป็นประจำเช่นนี้ ไม่นึกว่าจะเป็นบาปบ้างหรือ"

"ทำไมลูกแม่จึงสงสัยเช่นนี้ เคยบวชเรียนมาแล้วไม่น่าจะถามเช่นนี้เลย การทำบุญใส่บาตรที่ชาวพุทธเราปฏิบัติกันสืบมาดราบเท่าถึงปัจจุบัน ยังจะเป็นบาปเป็นกรรมอยู่อีกหรือ ถ้าการใส่บาตรพระเณรทุกเวลาเช้าเป็นบาปแล้ว พระเณรที่บวชเรียนจะมีอาหารอะไรขบฉันเล่าจ๊ะ" คุณป้าท้วงข้อปรารภของพี่ชาตรี

"ผมไม่เชื่อว่า การทำบุญใส่บาตรเป็นบาปเช่นนั้น คงเชื่ออยู่เสมอว่าเป็นบุญเป็นกุศล เพราะอนุเคราะห์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ให้ได้รับความสะดวกในด้านอาหารเป็นต้น จะได้มุ่งทำกิจตามพระวินัยอย่างหมดกังวลใจ แต่เมื่อมาเห็นคุณแม่เต็มอกเต็มใจในการทำบุญใส่บาตรเช่นนี้ ทำให้นึกถึงเรื่องที่ท่านเจ้าพระอุปัชฌาย์ เล่าให้คณะนวกะภิกษุฟังอยู่เรื่อง ๑ ถึงการที่ท่านเคยให้ทานทำนองใส่บาตร ภายหลังเลิกไม่ให้เพราะจับพิรุธผู้รับทานของท่านได้ จึงตั้งเป็นปัญหาขึ้นว่า ใครจะเป็นฝ่ายได้บุญได้บาป" พี่ชาตรีหยุดแถลง

"แล้วมีใครตอบท่านเจ้าว่าอย่างไรบ้างเล่า" คุณป้าเริ่มซักต่อ

"ต่างก็ตอบกันตามความเห็น ไม่ค่อยเป็นหลักฐานนัก" พี่ชาตรีตอบ

"ก็เรื่องราวการจับพิรุธของผู้รับทานนั้นเป็นอย่างไร ไม่เล่าให้คุณป้าฟังบ้างหรือ" ข้าพเจ้าทนความกระหายอยากทราบเรื่องไม่ไหว เลยยอมเสียกิริยาถามขึ้นกลางคัน ด้วยถือตัวว่าเป็นพี่น้องลูกหลาน

"เออจริงซิ ลองเล่าเรื่องให้แม่ฟังบ้างซิ" คุณป้าสนับสนุนข้าพเจ้า

"จะให้เล่าให้ฟัง ก็ต้องมีเครื่องกัณฑ์บ้างนะน้อง ศ." พี่ชาตรีหันมาไล่เบี้ยข้าพเจ้า

"อย่ามัวไปรีดนาทาเร้นกับน้องอยู่เลย เครื่องกัณฑ์นั้นเป็นธุระของแม่เอง" คุณป้าปลอบใจพี่ชาตรี

"ผมล้อน้อง ศ. เล่นเท่านั้น แต่ถ้าจะมีเครื่องกัณฑ์จริง ก็ขอกราบคุณแม่เชื่อไว้ก่อน" พี่ชาตรีกัมกราบคุณป้าอย่างเรียบร้อย

"เริ่มเล่าเรื่องได้แล้ว ไม่ต้องตั้งนะโม บอกศักราชให้เสียเวลาดอก" คุณป้าเร่งเร้า

"ท่านเจ้าเริ่มเล่าว่า สมัยเมื่อท่านมีอายุพรรษาราวมัชฌิมภูมิ มีศิษย์ทั้งเด็ก พระเณร อยู่ในปกครองนับสิบ เป็นการเพลิดเพลินใจของท่านว่า ดีกว่าไปหาความเพลิดเพลินจากวัตถุสิ่งของอย่างอื่น มีเครื่องแก้วลายคราม ไม้ดัด เป็นต้น และยังเกิดความรู้สึกถึงวิธีการปกครองคน อบรมคนด้วยการเรียนรู้จากของจริง ถึงจะสิ้นเปลืองรายจ่ายบ้าง ก็ยังได้ความสบายใจดามหลักเมตตากรุณาอยู่บ้าง" พี่ชาตรีหยุดทำนองคอแห้ง ข้าพเจ้าจึงส่งถ้วยโอวัลตินที่เตรียมไว้ให้ดื่ม พร้อมกับกระซิบว่า "นี่ยังไม่ใช่เครื่องกัณฑ์ เพราะเทศน์ยังไม่จบ"

"ขอบใจน้อง ศ. ไม่ใช่ทวงเครื่องกัณฑ์ดอก คอแห้งจริง ๆ" พี่ชาตรีดอบแล้วเล่าเรื่องต่อ

"วันหนึ่งเวลาบ่ายราว ๑๕ นาฬิกาเศษ ๆ ท่านเจ้าเอนหลังอ่านหนังสือพิมพ์บนเก้าอี้โล้อยู่ เด็กศิษย์เข้ามาแจ้งให้ทราบว่ามียายแก่มาขอทานนั่งรออยู่ที่หัวบันไดคนหนึ่ง จึงพับหนังสือพิมพ์เก็บ เดินออกไปดู พบหญิงแก่อายุประมาณ ๖๐ ปีเศษ แต่งตัวขมุกขมอมเสื้อผ้าเก่าขาดตัวสั้นพอเหลือมเห็นท่านเจ้าออกมาพบ ก็แสดงความเคารพ ยกมือประณมไหว้ด้วยกิริยาอ่อนแรง

ท่านเจ้าเล่าว่า พอเห็นลักษณะรูปร่างยากจนเช่นนั้นชวนให้เกิดความสงสารจับใจ จึงเอ่ยถามว่า "ยายอยู่ที่ไหน"

"จอดเรืออยู่ที่คลองหลังวัดนี่เองเจ้าค่ะ" ยายตอบด้วยเสียงกระเส่า แหบเครือ

"อยู่คนเดียว หรือมีใครอยู่ด้วย" ท่านเจ้าถามต่อ

"อยู่กะหลานชายคนหนึ่งเจ้าค่ะ" ยายดอบ

"หลานชายไม่ช่วยเหลือเลี้ยงดูอะไรบ้างหรือ" ท่านเจ้าถาม

"ไปหวังพึ่งอะไรมันไม่ได้ดอกเจ้าค่ะ มีแต่จะคอยควักล้วงเงินทองที่เที่ยวขอทานได้มาเก็บไว้ จนไม่เหลือหลอ เช้าขึ้นก็หายหัวไป กว่าจะกลับมาเห็นหน้าก็ห้าทุ่มสองยามเป็นประจำ จึงต้องดะเกียกตะกายเที่ยวขอทานพอได้เลี้ยงตัวเองไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้นเจ้าค่ะ เวลานี้ก็กำลังเป็นไข้ ต้องกระเสือกกระสนมาพึ่งบารมีพระคุณเจ้า สุดแต่จะกรุณาเถิดเจ้าประคุณ" พูดจบแล้ว ก็สะอื้นน้ำตาไหล

ท่านเจ้ายืนฟังด้วยความเศร้าใจ จึงสั่งเด็กศิษย์ให้หยิบยาแก้ไข้ ๑ เม็ดพร้อมกับน้ำเย็นใส่แก้ว ส่งให้ยายแก่กลืนแก้ไข ยังให้ห่อแถมไปอีก ๒-๓ เม็ด สำหรับรับทานเวลานอน นอกจากนี้

ยังยืมผ้าห่มของเด็กศิษย์กลางเก่ากลางใหม่ มอบให้ ๑ ผืน ข้าวสารเต็มขันของยายประมาณ ๕ ลิตร และเงินอีก ๑ บาท สำหรับซื้อหาของกิน ทั้งกำชับว่า ต่อไปถ้าเที่ยวขอที่ไหนได้ไม่เพียงพอ หรือออกขอทานไม่ไหว ก็ให้มาขอที่นี่" ท่านเจ้ากล่าวอย่างอนุญาตแล้ว ยายแก่แสดงความเคารพนับถืออย่างยิ่ง ยกมือไหว้แล้วไหว้อีก สักครู่ก็ลากลับไป

นับจากวันนั้นเป็นต้นมา ประมาณ ๗ วันบ้าง ๑๐ บ้าง ยายแก่ก็มานั่งที่หัวบันไดทำนองขอทาน ตามที่ท่านเจ้าอนุญาตไว้ ก็ได้ข้าวสารบ้าง เงินบ้างเป็นประจำ นอกนั้นก็ของใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ ทุกครั้งที่มา ปฏิบัติอยู่เช่นนี้ ราว ๔-๕ ครั้ง

ครั้งหลังสุดเมื่อยายแก่มาขอทาน ได้รับของไปสมความปรารถนาแล้วลากลับไป เผอิญวันนั้นท่านเจ้ามีกิจต้องออกจากวัดไปด้วยกิจนิมนต์ เมื่อให้ทานแล้ว ก็เตรียมตัวออกเดินทาง ครั้นเดินอยู่ริมถนนได้เหลือบไปอีกฟากเห็นยายแก่คนขอทาน ที่มุ่งหน้าเดินอย่างกระฉับกระเฉงไม่เหลียวซ้ายและขวา ไม่มีกิริยาคนแก่เป็นไข้จับสั่น งกเงิ่น เหมือนกำลังขอทานต่อหน้าท่านเจ้าเลย ท่านเจ้าเล่าว่าเมื่อเห็นเช่นนั้น ก็นึกเอะใจในเรื่องการถูกหลอกขอทาน เพื่อให้แน่ใจจึงบอกเด็กศิษย์ให้ช่วยดูว่าจะใช่ยายแก่คนที่เข้าไปขอทานในวัดหรือไม่ เด็กศิษย์ดูแล้ว รับรองว่าเป็นคนเดียวกัน เพราะจำสีผ้าถุงได้

ต่อมาพอครบวันกำหนด ยายแก่คนเดิมนั้นก็มานั่งสั่นทำนองเป็นไข้ที่หัวบันไดตามเคย ไม่ทันมีใครบอกว่ายายแก่ขอทานมาแล้ว ท่านเจ้าได้เปิดประตูออกมาพบเอง เริ่มทักทายด้วยน้ำเสียงเฉียบขาดแข็งกร้าวว่า

"ยายแก่ทำไมจึงใจบาปหยาบช้ามากนัก กล้ามาหลอกหากินถึงในวัดเช่นนี้ เวลาเข้ามาในวัดดูเหมือนจะเป็นไข้ตายวันตายพรุ่ง พอออกนอกวัดกลับเดินตัวปลิว เที่ยวไปหลอกลวงคนอื่นอย่างคล่องแคล่ว ฉันเห็นด้วยตาตนเอง ฉะนั้นตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จงอย่าเข้ามาหลอกลวงขอทานในวัดอีกเป็นอันขาด ขืนให้ทานไปก็เท่ากับให้แกมีกำลังเที่ยวหลอกลวงชาวบ้านเขาหนักขึ้น คนใจบาปรีบออกไปให้พ้นวัดเดี๋ยวนี้ อย่ากลับมาให้เห็นหน้าอีกต่อไป" ท่านเจ้าพูดจบก็กลับเข้ากุฏิ ส่วนยายแก่ก็ก้มหน้ารีบออกจากวัดไปทันทีเหมือนกัน

ท่านเจ้าเล่าจบถึงตอนนี้แล้ว กลับตั้งเป็นปัญหาให้ตอบกันว่า ยายแก่ กับท่านเจ้า ใครเป็นผู้ทำบาป เพราะเหตุไร คำตอบของคณะนวกะในครั้งนั้น ดูเหมือนยังไม่เป็นที่พอใจของท่านเจ้า ผมนำมาเล่าให้คุณแม่ฟังครั้งนี้ก็คิดว่าคงจะได้เหตุผลที่น่าพอใจบ้าง ผมจะได้นำไปแจ้งให้ท่านทราบภายหลัง" พี่ชาตรีจบเรื่องด้วยความภาคภูมิใจ

"ตามเรื่องที่พ่อชาเล่าให้แม่ฟัง แม่ก็เห็นว่า ฝ่ายยายแก่เป็นฝ่ายทำบาป ด้วยการหลอกลวงไม่เจ็บไข้ก็แกล้งทำเป็นเจ็บไข้เพื่อให้เขาเพิ่มความสงสาร แต่ก็ดีไปอย่างที่กล้าขอเอาตรง ๆ ต่อหน้า

ไม่แอบลักขโมย ส่วนท่านเจ้าไม่เห็นจะมีโทษเป็นกรรมเวรตรงไหน เพราะให้ทานด้วยน้ำใจสงสาร คิดอนุเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ตรงกับคุณธรรม คือ กรุณา เป็นคุณความดีอยู่แล้ว แต่ถ้าจะค้นโทษเป็นบาปของท่านเจ้าให้ได้ก็อาจจะเกิดโทษได้บ้าง ตอนกล่าวตะเพิดขับไล่ยายแก่ จัดเป็นผรุสวาทคำหยาบบ้างกระมัง เมื่อเห็นน้ำใจอนุเคราะห์แต่เบื้องต้นแล้ว ผรุสวาทอาจระงับไปก็ได้ เช่นเดียวกับที่ท่านแสดงว่า มารดากล่าวคำหยาบสาปแช่งบุตรธิดา ท่านว่าไม่เป็นผรุสวาท เพราะส่วนลึกของน้ำใจยังเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาต่อบุตรธิดาเป็นพื้นไม่ขาดสาย" คุณป้าพักอธิบาย

"ผมเองก็เพิ่งเข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะคำอธิบายของคุณแม่ครั้งนี้ขอรับ" พี่ชาตรีสารภาพ พร้อมกับแบมือมาที่ข้าพเจ้าทำนองขอเครื่องกัณฑ์ ข้าพเจ้าจึงยื่นถ้วยที่ชงโอวัลตินกับขนมหวานส่งให้ พี่ชาตรีทำหน้าเบ้คล้ายไม่พอใจ ที่สุดก็รับไปดื่มจนหมดถ้วย

"เรื่องบาปผ่านไปแล้ว ยังมีเรื่องบุญของท่านเจ้าอยู่อีก น้อง ศ. คงอยากฟังตามเคยใช่ไหมเล่า" พี่ชาตรีดื่มโอวัลตินอิ่มหนำสำราญแล้ว เตรียมตัวจะขยายเรื่องบุญต่อไป เผอิญคุณลุงกลับจากเดินออกกำลังเวลาเช้าแวะเข้ามาร่วมวงด้วย ได้ซักถามว่าสนทนาเรื่องอะไรกัน คุณป้าเป็นผู้แถลงว่าพี่ชาตรีนำเรื่องท่านเจ้าถูกหญิงแก่ขอทานหลอกลวงทำบุญให้ข้าวสาร ผ้าห่ม หยูกยา ตลอดจนเงินอยู่หลายคราวกว่าจะจับเท็จได้ ก็ขับไล่ไม่ให้เข้ามาขอในวัดอีกต่อไป เป็นเรื่องทำบาปของยายแก่ กำลังจะขยายเรื่องทำบุญของท่านเจ้าต่อ ก็พอดีคุณพ่อมาถึง"

"เออดีซิ เล่าไปเถอะ อยากฟังเหมือนกัน" คุณลุงส่งเสริม

"ท่านเจ้าเล่าว่า เรื่องบุญนี้เกิดขึ้นห่างจากเรื่องบาปหลายเดือน" พี่ชาตรีเริ่มเรื่องโดยไม่อิดออดขอเครื่องกัณฑ์อีก ต่อเรื่องว่า "วันนั้นท่านเจ้ากำลังฝึกซ้อมพระนวกะให้สวดคาถาภาษาบาลีทำนองสรภัญญะ เพื่อสวดฉลองศรัทธาศพโยมหญิงของเจ้าอาวาส ซึ่งตั้งบำเพ็ญกุศลที่ศาลาการเปรียญในวัด เจ้าอาวาสปรารถนาทำบุญแก่ภิกษุสามเณรในวัดทุกรูป ด้วยการอาราธนาชุดละ ๔ รูป เพื่อสวดสรภัญญะในวันทำบุญทักษิณาทุก ๗ วัน ท่านเจ้าเป็นผู้อาราธนาภิกษุสามเณรและฝึกซ้อมพิธีการตลอดวิธีและทำนองสวด

เวลาประมาณ ๑๗ นาฬิกา กำลังฝึกซ้อมพระสวดอยู่ ก็มีชายอายุราว ๓๐ ปีเศษ หน้าตาเศร้าโศก เครื่องนุ่งห่มค่อนข้างเก่า ผ้าขาวม้าสะไบเฉียง เดินก้ม ๆ เข้ามา แล้วปูผ้าคุกเข่ากราบท่านเจ้าครบ ๓ ครั้ง แล้วนั่งพับเพียบประนมมือ พูดด้วยเสียงแหบเครือแกมสะอื้นว่า "กระผมเป็นชาวนา ภรรยาท้องแก่ใกล้จะคลอด จึงนำมาฝากครรภ์ที่โรงพยาบาล พอคลอดลูกเป็นชายแล้วพักฟื้นอยู่ ๔-๕ วัน หมอสั่งให้กลับบ้าน จึงจำใจต้องพาลูกเมียออกจากโรงพยาบาล แต่เมื่อวันวาร ทุนรอนที่เตรียมมาก็ใช้จ่ายจนหมดมือ วันนี้ต้องอดอาหารเช้าทั้ง ๒ คนผัวเมีย หมดปัญญาไม่รู้จะบากหน้าไปพึ่งพาใครที่ไหน เดินหอบหิ้วกันมาจนผ่านหน้าวัดนี้ นึกเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรม

เข้ามาในวัดให้ภรรยาอุ้มลูกพักรออยู่ที่เชิงบันได กระผมจึงบากหน้าเข้ามากราบฝ่าเท้าขอพึ่งเงินสัก ๑๐ บาท เพื่อเป็นค่าอาหาร ค่าเรือโดยสารถึงบ้าน เมื่อทำมาหาได้แล้วจะนำมากราบเท้าถวายคืน ขอได้โปรดเอ็นดูคนดกยากสักครั้งเถิด เจ้าประคุณ"

ท่านเจ้า พร้อมทั้งพระที่มาฝึกซ้อมสวดได้ฟังเรื่องราวแล้วต่างสลดใจตาม ๆ กัน ท่านเจ้าได้ซักไซร้ไล่เรียงเหตุการณ์บางอย่างเพื่อไม่ให้ถูกหลอกเหมือนรายยายแก่ซ้ำอีก เมื่อได้ฟังการชี้แจงจนเห็นว่าเป็นความสัตย์ยิ่ง จึงพูดปลอบใจกะชายนั้นว่า "เอาละสบายใจได้แล้ว คงไม่อดตายและคงถึงบ้านได้ในวันพรุ่งนี้ เพราะมาพบเอาคนเมืองเดียวกันจะปล่อยให้อดอยากปากแห้งกะไรได้ จึงให้เด็กจัดการมอบค่าเรือค่ากินรวมหมดเป็นจำนวน ๑๕ บาท เพื่อไม่ต้องกระเบียดกระเสียร คงถึงบ้านสบาย เป็นการให้อย่างเด็ดขาดไม่ต้องนำมาใช้คืน แต่ขอกำชับว่าความลำบากครั้งนี้เป็นความจริงแท้ ไม่ใช่ความเท็จหลอกลวงกันนะ ถ้าคิดหลอกหากินแล้ว เป็นบาปมาก บาปจะลงโทษให้ดกยาก ลำบากเข็ญใจยิ่งกว่าครั้งนี้หลาย ๑๐ เท่า"

ชายคนนั้นยกมือท่วมหัว รับเงินจากเด็กไวยาวัจกร จำนวน ๑๕ บาทด้วยมือสั่น เพราะความปลาบปลื้ม พลางกล่าวรับรองว่า "เป็นความดกยากอย่างแท้จริงในชีวิต ไม่มีการหลอกลวงเลยเจ้าประคุณ กระผมก็เคยบวชเรียนมา ๑ พรรษาแล้วไม่กล้ากระทำการบาปตามพระอุปัชฌาย์สั่งสอนอยู่เสมอ" กล่าวจบแล้ว ก็จะนำภรรยาและลูกชายให้มากราบเท้าด้วย แต่ถูกท่านเจ้าห้าม จึงคุกเข่ากราบลาด้วยสีหน้าชื่นตาบาน" พี่ชาตรีพักการบรรยาย

"มีเท่านี้หรือเรื่องบุญของท่านเจ้า ก็เรื่องธรรมดา ๆ นี่เอง" คุณป้าปรารภขึ้น

"ให้ผมพักเหนื่อยสักครู่ เรื่องบุญของท่านเจ้ายังมีอยู่อีก" พี่ชาตรีแถลง และข้าพเจ้าก็ได้ส่งน้ำชาจีนที่ชงเตรียมไว้ให้จิบแก้คอแห้งด้วย

"อะไรพูดเพียงแค่นี้ ถึงกับต้องให้น้ำเป็นไก่ชนเทียวหรือ" คุณลุงท้วง เมื่อเห็นพี่ชาตรีจิบน้ำชาจีน

"ชุ่มคอดีขอรับ" พี่ชาตรีรับรองแล้ว เริ่มเรื่องต่อไป

"วันเวลาผ่านล่วงเลยมาประมาณ ๕-๖ เดือน ตอนหัวค่ำ วันหนึ่งมีพระภิกษุในวัดเดียวกัน ๒ รูป มากราบถวายความเคารพถึงในกุฏิท่านเจ้า มิทันที่ท่านเจ้าได้ถามถึงธุระที่มาหา ภิกษุรูป ๑ ใน ๒ รูปนั้น ได้ประณมมือกราบเรียนว่า

"ในคราวที่พวกกระผมเดินทางไปร่วมงานถวายผ้ากฐินกับญาติที่ต่างจังหวัดโดยทางเรือ ระหว่างทางก็หาเรื่องแก้รำคาญด้วยชวนเพื่อนร่วมโดยสารที่นั่งใกล้เคียงสนทนาไต่ถามเรื่องราวของกันและกัน ตลอดที่อยู่อาศัย สักครู่ ๑ มีชายอายุประมาณ ๓๐ ปีเศษนุ่งห่มเรียบร้อยท่าทาง

เป็นคนใจบุญ ซึ่งนั่งอยู่ห่างราว ๒ วา ได้กระเถิบเข้ามาใกล้ชิดหมู่สนทนา ยกมือไหว้กระผมแล้ว กระซิบถามว่า "ได้ยินว่าท่านอยู่วัดนั้น รู้จักท่านพระครูไหม" จึงตอบให้ได้ยินทั้งวงสนทนาว่า "อยู่วัดเดียวกัน ทำไมจะไม่รู้จัก ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ ใจดี มีศิษย์มาก ลุงเคยรู้จักกับท่าน หรือเป็นญาติพี่น้อง" กระผมย้อนถามด้วยความสงสัย

"ผมไม่ได้เป็นญาติโยมอะไรกับท่านดอก แต่นึกบูชาพระคุณท่านอยู่ทุกวันคืนจนบัดนี้ เพราะท่านได้กรุณาชุบชีวิตผมลูกเมียที่กำลังเข้าตาจน อดอยากอาหารและค่าโดยสารเรือกลับบ้าน ให้กลับฟื้นคืนสู่บ้านเกิด อยู่เย็นเป็นสุข ตลอดมาจนบัดนี้ ท่านเป็นผู้ชุบชีวิตให้แท้ ๆ คอยหาเวลาจะพาลูกเมียไปกราบบูชาพระคุณท่านสักครั้ง ก็จนแล้วจนรอดไม่ว่างจากธุระเอาเสียเลย ผมพบพระคุณทั้ง ๒ และทราบว่าอยู่ร่วมวัดเดียวกับท่านเจ้าพระคุณ จึงรู้สึกปลาบปลื้มใจมาก ขอฝากข่าวกราบเท้าท่านด้วยเถิดว่า เจ้าคนขอทานที่พาเมียคลอดลูกที่โรงพยาบาลแล้วหมดเงิน กระเซอะกระเซิงเข้าไปขอยืมเงินท่าน เพื่อกลับบ้านนั้น เขากลับไปถึงบ้านอยู่เย็นเป็นสุขทำมาหากิน พอเทียบหน้าเพื่อนบ้านอย่างสบายแล้ว เวลานี้กำลังเดินทางไปเก็บค่าเช่านาที่ต่างจังหวัด ขอให้ท่านโมทนาสาธุการด้วยเถิดว่า เงิน ๑๕ บาทนั้นใช้หมดไปจนถึงเพียง ๑๒ บาท เหลืออยู่อีก ๓ บาท ได้เก็บสงวนเป็นเงินมิ่งขวัญชีวิตประจำกันถุงอยู่จนทุกวันนี้ จะบอกลูกหลานตลอดตระกูลให้บูชาพระคุณของท่านจนตลอดชีวิตทั่วกันทุกคน ช่วยกรุณานำความนี้กราบเรียนท่านเจ้าพระคุณที่วัดจะขัดข้องอะไรบ้างไหมขอรับ" กระผมตอบไม่ขัดข้อง ยินดีที่ได้นำบุญที่ท่านสร้างไว้จนปรากฏความดีไปเล่าถวาย ขอให้ลุงสบายใจเถิด เมื่อสนทนาเรื่องอื่นพอสมควร เขาจึงลาแยกไปพักผ่อนตามอัธยาศัย

ท่านเจ้าเมื่อได้ฟังข่าวจากพระร่วมวัดทั้ง ๒ รูปแล้ว รู้สึกว่าท่านเบิกบานสำราญใจมากตลอดเวลาคืนนั้น ไม่ได้ยินเสียงบ่นดุว่าศิษย์ทั้งหลายเหมือนเคยเลย เพราะท่านเล่าให้ฟังว่า เมื่อทราบเรื่องผลบุญของท่านที่ไม่ผิดหวังเป็นการทำบุญได้ดอกผลเป็นบุญตอบสนองจริงจังเต็มเม็ดเต็มหน่วย ย่อมอิ่มใจ สบายใจ เกือบจะเป็นความดีใจอย่างแท้จริงครั้งแรกในชีวิต ที่ทำไปอย่างไม่นึกว่าจะได้ผลเช่นนี้ ใครทำบุญย่อมได้บุญสนองเช่นนี้มีบ้างไหม" พี่ชาตรีจบเรื่องบุญของท่านเจ้าเพียงเท่านี้

"ดีมากนายชา ที่นำเรื่องเก่ามาเล่าใหม่ เป็นการเตือนใจผู้ชอบทำบุญให้ทานอย่างหลับหูหลับตา ใครมาขอเป็นจ่ายเรื่อยไป ด้วยถือว่าตัวตั้งใจทำบุญแล้ว คนรับจะสุจริตทุจริตอย่างไรไม่คำนึงถึง จึงมักจะได้อานิสงส์ชนิดให้กำลังแก่คนหลอกลวง มีกำลัง มีเวลาเที่ยวหลอกลวงชาวบ้านร้านถิ่นอยู่ทั่วเมือง ไม่รู้จักเชื่อฟังที่พระท่านเทศน์สอนอยู่ว่า ต้องเลือกเฟ้นผู้รับทานก่อน อย่าทำทานอย่างหลับหูหลับตา จะเสียใจภายหลัง

คนให้กับคนรับ ถ้ามีศีลธรรมความดีประจำใจเสมอกัน ท่านว่าได้อานิสงส์แรง ถ้าดีแต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง อานิสงส์ก็ลดลง ยิ่งไม่มีความดีด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย อานิสงส์ก็ได้เพียงเป็นการชวนให้เกิดไมตรี อนุเคราะห์

ได้ยินว่า ถึงกับต้องมีเครื่องกัณฑ์เป็นเดิมพันเทียวหรือจึงจะเล่าเรื่องนี้ได้ จบเรื่องแล้วได้เครื่องกัณฑ์หรือยัง" คุณลุงอภิปราย

พี่ชาตรีก้มหน้าเหนียมอายแล้ว หันมาแก้ตัวว่า "น้อง ศ. เป็นผู้อุตริขึ้นเอง ผมไม่ได้ต้องการเช่นนั้น"

"พอกันทีเถอะ จะได้รับทานอาหารเช้ากันเสียที เพราะถึงเวลาแล้ว" คุณป้าตัดบท ต่างเข้าร่วมวงรับทานอาหาร

๔๗. มรดกบุญ

เมื่อวันวิสาขบูชา คุณลุงคุณป้าและข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปร่วมพิธีแจกโล่ และทุนเล่าเรียนที่พุทธสมาคมจัดขึ้น เพื่อสนับสนุนนิสิต นักศึกษา นักเรียน ให้สนใจในการประพฤติดีปฏิบัติชอบที่โรงละคร เพราะครูที่โรงเรียนข้างบ้านชวนให้ไปชมพิธี และเป็นกำลังใจแก่เด็กนักเรียนของโรงเรียนที่ได้รับเลือกว่ามีความประพฤติดี ควรรับโล่รางวัลด้วยคนหนึ่ง

กลับมาถึงบ้านนั่งพักที่ห้องรับแขก คุณป้าเป็นผู้ปรารภขึ้นว่า "พุทธสมาคมกระทำเช่นนี้เป็นการได้ประโยชน์ ๒ ฝ่าย ฝ่ายผู้ใหญ่ บิดามารดา ครูอาจารย์จะได้พยายามอบรมเด็กศิษย์ลูกหลานของตนให้มีโอกาสประพฤติดีได้รับโล่กับเขาบ้าง เป็นการเชิดชูชื่อเสียงโรงเรียนสถาบันศึกษาของตน ข้อสำคัญเจ้าตัวผู้ได้รับโล่ความประพฤติดี จะได้สำนึกตัวเองว่า ประพฤติดีตามครูสั่งสอน ทำให้มีเกียรติเช่นนี้ ช่วยให้สนใจจดจำทำความดีงามแก่ชีวิตของตนเองสืบไป

พอคุณป้าหยุดพัก คุณลุงก็ปรารภต่อว่า "มิใช่เกิดคุณประโยชน์แก่ครู ผู้ปกครองและตัวเด็กผู้รับรางวัลโล่เท่านั้น ยังมีผู้ใหญ่อีกหลายร้อยในที่ประชุม คงจะทะเยอทะยานที่จะฝึกฝนเด็กของตนเพื่อเข้ารับเกียรติบ้าง และเด็กที่มาร่วมประชุม ก็คงกระตือรือร้นต่อการประพฤติดีชอบจนได้รับเลือกเข้ารับโล่เช่นวันนี้บ้างเหมือนกัน รวมความว่า การกระทำของพุทธสมาคมเช่นนี้เป็นความดีชอบ ควรเป็นแบบอย่างของสมาคมอื่น ๆ อีกมาก"

เมื่อคุณลุงหยุดปรารภ ก็พอดีคุณลุง คุณป้า ข้างบ้านได้เข้ามาเยี่ยมร่วมวงสนทนาด้วย คุณลุงข้างบ้านเป็นผู้เอ่ยปรารภว่า ได้ไปชมพิธีแจกโล่รางวัลความประพฤติดีของพุทธสมาคมมาแล้ว จึงได้ถามคุณป้าว่า ไปร่วมชมพิธีด้วยหรือเปล่า ? คุณป้าได้เล่าให้ฟังตลอดถึงกำลังปรารภกันอยู่ขณะนี้

"น่าเอ็นดูเด็กเล็ก ๆ ที่เข้ารับรางวัล แสดงกิริยาคล่องแคล่วเรียบร้อยดีเหลือเกิน ถ้าเป็นดิฉัน คงเงอะงะประหม่าแย่ทีเดียว เพราะว่าต่อหน้าต่อตาคนจำนวนพัน" คุณป้าข้างบ้านปรารภขึ้น

"เด็กสมัยนี้ เขาคล่องแคล่วแทบทุกอย่าง เพราะการเลี้ยงดู อบรม จากผู้ใหญ่นับแต่ภายในครอบครัวออกไป ดีกว่าสมัยก่อน รุ่นพวกเรานั้น สู้เขาไม่ได้ดอก เด็กสมัยนี้นับว่าฉลาดดีกว่าเด็กสมัยก่อน มีเครื่องชักจูงอบรมให้เฉลียวฉลาดมาก" คุณลุงส่งเสริม

"นี่แหละหนา นับว่าเป็นบุญของลูกหลานสมัยนี้ เพราะบรรดาผู้ใหญ่ ปู่ย่า ตายาย ได้กระทำความดีความชอบทิ้งไว้ให้ จัดว่าเป็นมรดกชิ้นใหญ่ของผู้ใหญ่รุ่นเก่าก่อน มีการก่อสร้างวัตถุ

ต่าง ๆ ทิ้งไว้ให้ จัดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ก็ยังเหลือเป็นแบบแผนให้ได้ประพฤติสืบต่อมา โดยไม่ต้องสืบเสาะค้นคว้าเอาใหม่" คุณป้าเสริมความเห็นคุณลุง

"จริงเจ้าค่ะ ดิฉันขอสนับสนุนความเห็นคุณพี่ผู้หญิงทุกอย่าง ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังคิดเห็นสืบต่อไปว่า ชาวเรานับถือคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ทุกวันนี้ ก็ต้องนึกว่าเป็นมรดกที่พระพุทธเจ้าทรงฝากไว้ให้พวกเราได้ยึดถือประพฤติตามอีกเหมือนกัน โดยพวกเราไม่ต้องเที่ยวคิดค้นให้เสียเวลาเปล่า ๆ เช่น วิธีการทำมาหากินเลี้ยงชีวิต ท่านก็สอนไว้ในประโยชน์ปัจจุบัน ๔ ข้อ วิธีตั้งตระกูลให้มั่งคั่ง มั่นคงก็สอนไว้ วิธีเมตตามหานิยมให้คนรักใคร่นับถือ ก็สอนไว้ในสังคหวัตถุ มีทรัพย์สินเงินทองควรจับจ่ายใช้สอยอย่างไร ก็ทรงสอนไว้หมด อยากจะเรียกว่า ทรงสอนไว้ตั้งแต่การเกิด จนถึงการตายทีเดียว หน้าที่ชาวเราจะเคารพบูชาประพฤติตามคำสอนด้วยความเต็มใจทั่วกัน จะเกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองโดยแท้" คุณป้าบ้านใกล้พักบรรยาย

"เพราะพุทธเจ้าตรัสสอนวิธีการดำเนินชีวิตไว้มากมายเช่นนี้ หากพวกเราจะถือคำสอนของพระองค์ว่าเป็นมรดกที่ทรงมอบให้ไว้ ก็เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่คุณนายปรารภมานั้น ล้วนเป็นความจริงแท้ทั้งหมด แต่ข้อที่น่าเสียดายก็คือ พวกเราซึ่งเหมือนเป็นลูกหลานของพระองค์ไม่สนใจประพฤติปฏิบัติตาม กลับเห็นเป็นของเก่าโบราณ เหมือนสัตว์โบราณไดโนเสาเต่าพันปีล้าสมัยไม่เห็นคุณประโยชน์อย่างไร หลงมุ่งนิยมชมชอบแต่สิ่งของสมัยใหม่ว่าดีวิเศษด้วยประการต่าง ๆ หาได้นึกคิดบ้างว่า ของใหม่สมัยนี้ ไม่ได้เกิดมีเพราะความคิดของคนเก่าสนับสนุนมาก่อนดอกหรือ ตลอดจนชีวิตร่างกายของเขาสมัยใหม่นี้ เกิดมีมาได้ ไม่ใช่อาศัยจากคนเก่า บิดามารดามาก่อนดอกหรือ ทำเป็นคนสมัยใหม่ จนลืมบุญคุณพ่อแม่ มิเป็นคนอกตัญญูที่จิตใจเลวทรามผิดมนุษย์ไปหรือ

ควรที่พวกเรา แม้จะอยู่ในเกณฑ์ที่ถูกเขาว่าไดโนเสาเต่าพันปีก็ตาม จะปล่อยปละละเลยให้ลูกหลานสมัยใหม่ที่กำลังทะเยอเห่อเหิมในชีวิตไปตามความคะนอง ก็ไม่สมควร จำเป็นจะต้องหาทางแนะนำเหนี่ยวรั้ง ให้เข้าหาทางถูกทางชอบไว้บ้าง มิฉะนั้น จะกลายเป็นว่าคนรุ่นเรานี้สนับสนุนการกระทำของพวกเขา คือ การดูหมิ่นของเก่า จริงไหมขอรับ" คุณลุงจบคำปราศรัยแล้วหันไปทางคุณลุงบ้านใกล้ เป็นเชิงขอความเห็น

"ตามที่คุณปรารภมานี้ ได้เหตุผลดีมาก เมื่อชาวเรารุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย รู้เช่นเห็นชนิดอย่างนี้แล้วจะทิ้งไว้เป็นความรู้เท่านั้น ยังไม่ชอบจะต้องเริ่มประพฤติปฏิบัติในทางที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญแนะนำ จนเต็มสามารถ อย่าดีแต่พูดสอน พูดเตือน ต้องงดเว้นให้เห็นโทษตามที่ห้ามปราม ต้องประพฤติดีให้ได้ตามที่แนะนำพร่ำสอน อย่าประพฤติตนในทางเลวทรามต่ำช้าดังสอนว่า "จงทำตามอย่างที่ครูสอน แต่อย่าทำตามอย่างที่ครูทำ" เพราะเข้าตำรา แม่ปูสอนลูกปู" คุณลุงบ้านใกล้จบคำชี้แจง

"ฟังดูก็พอเห็นได้ว่าพวกเราชั้นผู้ใหญ่ เป็นพ่อแม่เขานี่ ต้องดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ถึง ๒ ทาง คือเพื่อประโยชน์ตัวเอง เริ่มแต่ศึกษาเล่าเรียนหาวิชาความรู้ เริ่มใช้วิชาความรู้ให้เกิดผลประโยชน์ บำรุงตนเองและครอบครัว-มีลูกหลาน-เป็นต้น ให้อยู่เย็นเป็นสุข พอควรแก่ฐานะของตนแล้ว ยังต้องหวังให้เป็นมรดกแบบอย่างตกทอดถึงลูกหลาน อาศัยเลี้ยงตนและครอบครัวสืบต่อไปอีกด้วย ถ้าการที่กระทำเป็นความดีงาม เช่น การก่อสร้างถาวรวัตถุ วัดวาอาราม โรงพยาบาล ถนนหนทาง สะพาน เป็นต้น ก็ชื่อว่าเป็นมรดกความดี ตกทอดถึงอนุชนรุ่นหลังได้อาศัยรับความสะดวกสบาย เรียกว่าเป็นมรดกเพื่อความเจริญ ส่วนบุรพชนมีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่หวังแต่ประโยชน์ส่วนตน ไม่ได้นึกถึงประโยชน์เพื่อผู้อื่นบ้าง ชอบทำตามอำเภอใจตัวเองเป็นประมาณ ย่อมมีมรดกที่เป็นบาปเป็นอนุสรณ์ถึงลูกหลานภายหลัง เพราะเป็นฝ่ายทำลายความดีความชอบ เริ่มทำลายตั้งแต่คุณธรรมให้ลูกหลานได้สาปแช่งภายหลัง ทำลายตั้งแต่คุณธรรมในอัธยาศัยตนเอง ตลอดทำลายถึงวัตถุสิ่งก่อสร้างภายนอก ล้วนแต่เป็นมรดกบาปให้ลูกหลานได้สาปแช่งภายหลัง ผู้ใหญ่เช่นนี้ ชื่อว่าเกิดมาเพื่อทำลายคุณธรรมความดีตลอดประเทศชาติ ศาสนา มหากษัตริย์ มีแต่มรดกบาปให้ลูกหลานรู้เห็นเป็นความอับอายขายหน้าตลอดกาล ดิฉันขอกวัดไกวใส่ส่งผู้มีนิสัยอันธพาลห่างไกลหลายโยชน์ทีเดียว" คุณป้าพักเหนื่อย

"ฟังคำปรารภกันมา ก็ล้วนแต่ความคิดเห็นของผู้ใหญ่ อยากฟังความคิดเห็นของคนหนุ่มคนสาวบ้าง หลานชายชาตรีเคยบวชเรียนแล้ว ลองขยายความคิดเห็นสู่กันฟังบ้างซิ" คุณป้าบ้านใกล้ หันเข้าหาพี่ชาตรี

"ตามความรู้เห็นชั้นคนหนุ่มคนสาวอย่างผม ก็พอจะทราบได้บ้างนิด ๆ หน่อย ๆ ตามจำนวนอายุว่า ความเมตตากรุณาของผู้ใหญ่มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ให้การเลี้ยงดูนั้น นั่นเป็นกุศลยิ่งใหญ่แก่ลูกหลานอย่างเหลือล้น หาไม่แล้ว ลูกหลานจะไม่สามารถมีชีวิตเติบโตเป็นผู้ใหญ่อยู่ได้ เมื่อลูกหลานเติบโตขึ้นมาด้วยการอุปถัมภ์เลี้ยงดูของผู้ใหญ่ มีพ่อแม่ เป็นต้นเช่นนี้ ก็เป็นเหมือนการสอนลูกหลานให้จดจำการอุปการะเลี้ยงดูของผู้ใหญ่ เป็นเหมือนมรดกที่ผู้ใหญ่มอบให้แก่ผู้น้อย ลูกหลานได้สนใจประพฤติตามสืบต่อมา สิ่งไรไม่ดีไม่ชอบที่ผู้ใหญ่หลงกระทำอยู่นั้น ก็ต้องถือเป็นมรดกแก่ลูกหลานเหมือนกัน แต่เป็นมรดกที่เลว เป็นภัยแก่ชีวิตลูกหลาน ไม่เรียกว่าผู้ใหญ่รักลูกลูกรักหลานในทางที่ควร" พี่ชาตรีหยุดพัก โดยข้าพเจ้านำน้ำส้มคั้นส่งให้เพื่อแก้คอแห้ง

"ดีมากหลานป้า สมแล้วที่ได้บวชเรียนมา" คุณป้าบ้านใกล้กล่าวชม ทำให้พี่ชาตรีหันมาพยักหน้าให้ข้าพเจ้าทำนองอวดตัว

"ฟังความคิดเห็นของหนุ่มมาแล้ว ยังไม่ได้ฟังความคิดของคนสาวบ้าง ทำไมจะได้ฟังความคิดเห็นสวย ๆ งาม ๆ บ้างเล่า หลาน ศ. ช่วยชี้แจงให้ฟังแก้หายอยากบ้างซิจ๊ะ" คุณป้าบ้านใกล้หันมาสอบข้าพเจ้าบ้าง

"หลานยังเด็ก เห็นชีวิตความเป็นอยู่ในโลกยังน้อย" ข้าพเจ้ากล่าวตอบด้วยยกมือไหว้เชิงขอบพระคุณที่ยกย่องให้ออกความเห็น

"ว่าไปตามสติปัญญาของเราก็แล้ว หนูก็ศึกษามาไม่ใช่น้อย ป้าขอฟังความคิดเห็นเป็นครั้งแรก คงไม่ทำให้ผิดหวังนะจ๊ะ" คุณป้าบ้านใกล้ ยังรุกรันอยู่อีก

"ผิดพลาดอย่างไรหลานขอประทานอภัยด้วย" ข้าพเจ้าแสดงความเคารพอีกครั้งแล้วกล่าวต่อ "ตามความเห็นของหลาน เมื่อได้รับฟังคำอธิบายของคุณลุงคุณป้าที่เคารพอธิบายมาแล้ว ก็พอทำให้เกิดความคิดขึ้นบ้างว่า คนเราไม่ว่าสมัยไหน ต่างก็มุ่งหวังหาความสุขสบายให้แก่ตนเองและญาติมิตรพวกพ้องด้วยกันทั้งนั้น ลำพังตนเองคิดว่าจะไม่เป็นกำลังนำความสุขสบายได้ง่าย จึงจำเป็นต้องมีญาติมิตรที่นับถือกันตามสายเลือดตระกูลบ้าง ตามความรักใคร่ชอบพอไว้วางใจกันบ้าง ช่วยเป็นกำลังสนับสนุนอีกส่วนหนึ่ง จึงเป็นหมู่คณะ นับแต่ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล ตลอดประเทศชาติกว้างขวางออกไป ทั้งนี้ก็เพื่ออาศัยกำลังร่วมกันป้องกันอันตรายจากศัตรูบ้าง ร่วมกันสร้างสมสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์แก่หมู่พวกบ้าง

สิ่งที่ร่วมกันสร้างเพื่อเป็นคุณประโยชน์แก่หมู่คณะ ก็ตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมก็ตาม กฎหมายบ้านเมือง ก็ตาม เหล่านี้ หลานคิดว่าล้วนเป็นมรดกบุญให้แก่ลูกหลานภายหลังทั้งนั้น ถ้าท่านชั้นปู่ย่าตายาย ไม่ได้ก่อสร้าง วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้ ลูกหลานภายหลังจะลำบากยากเข็นมิใช่น้อยเพราะไม่มีแบบให้ได้อาศัย จะต้องค้นคว้าเอาเอง

มรดกบุญนั้น หลานอยากจะรวมความว่า ความดีมีคุณประโยชน์ของบุรพชนจะเป็นวัตถุสิ่งของ ความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตำรับตำรา เป็นต้นเหล่านี้ล้วนอยู่ในหลักมรดกบุญทั้งนั้น จึงได้อาศัยสืบต่อกันมาอย่างง่าย ๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ ปิฎกนี่ก็คือมรดกบุญที่ทำคุณประโยชน์ในการดำรงชีวิตให้ผาสุกแก่ชาวโลกมาตั้ง ๒ พันปีเศษแล้ว

แต่ถึงพระพุทธเจ้าจะมอบมรดกบุญไว้ให้แก่พุทธบริษัทมากมายเพียงไร ก็ยังไม่สามารถจะลบล้างมรดกบาปให้ลดน้อลงได้ ยิ่งสมัยนี้ จะเห็นการดำเนินชีวิตของบุคคลไปตามมรดกบาปที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นอบายมุขเหตุนำความฉิบหายมาสู่ผู้ปฏิบัติ จะยิ่งกำเริบเสิบสานมากกว่าสมัยก่อน ๆ อย่างกว้างขวางทีเดียว

คนไทยเราชื่อว่าเป็นคนนับถือศาสนาพุทธเกือบทั้งประเทศ แทนที่จะเทิดทูนมรดกบุญที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ให้สมกับที่ชาวโลกยกย่องว่าเป็นเมืองพุทธศาสนา แต่กลับทอดทิ้งจนถูกหมิ่นว่าใกล้เกลือกินด่าง ด้วยกลับหันมานิยมประพฤติตามมรดกบาปที่ทรงห้าม โดยเฉพาะอบายมุข เหมือนไม่ใช่ชาวพุทธกันเต็มบ้านเต็มเมือง มรดกบุญเห็นจะแพ้มรดกบาปเสียครั้งนี้

เจ้าค่ะ” ข้าพเจ้ากัมกราบคุณป้าบ้านใกล้เป็นเชิงแจ้งว่า หมดคำชี้แจงแล้ว

“โอ๋หลานแก้ว ช่างอธิบายดีมาก ทำไมจะมีหลานเฉลียวฉลาดอย่างนี้บ้างหนอ” คุณป้าบ้านใกล้จับมือที่กราบแล้วชมเชย

“เขาช่างจดช่างจำมานานแล้ว” คุณป้ากล่าวรับรองแล้ว พูดส่งเสริมอีกว่า

“พวกเราจึงควรเร่งมือสร้างมรดกบุญกันให้มาก ๆ รักษาศีลฟังเทศน์กันมาก็เกือบตลอดอายุ ได้บุญเป็นมรดกไว้ฝากลูกหลานเพียงไรบ้าง จะได้เป็นกำลังปราบมรดกบาปให้พ่ายแพ้เสียโดยเร็ว อย่ายอมแพ้อย่างที่หลานชี้แจง ก็จะเกิดคุณประโยชน์อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งตัวพวกเราด้วย ทั้งแก่ลูกหลานอีกด้วย มรดกบาปจะเอาชนะมรดกบุญได้ยากเป็นแน่” คุณป้าจบคำชี้แจงแล้วเชิญชวนให้ทุกคนรับประทานเครื่องว่างด้วยคำพูดทิ้งท้ายว่า “นี่ก็คือมรดกบุญฝีมือหลานสาวนะเจ้าคะ ”

๔๘. กฐิน ผ้าป่า (สำนวนใหม่)

เมื่อผ่านการถวายผ้ากฐินของญาติที่ต่างจังหวัดแล้ว พักได้ ๓ วัน ก็ถึงวันธรรมสวนะ รักษาศีลฟังเทศน์ การไปวัดฟังเทศน์คราวนี้ ได้สมาชิกเพิ่มอีก ๒ ท่าน คือ คุณลุง คุณป้า บ้านใกล้ ร่วมไปมาพร้อมกัน คุณป้าบ้านใกล้เป็นผู้เข้าวัดฟังเทศน์ใหม่ จึงมีข้อสงสัยอยากรู้ อยากเห็น ชวนไต่ถามเรื่องราวต่าง ๆ อยู่เสมอ

ครั้น ท่านเจ้าแสดงธรรมกัณฑ์เช้าจบ ลงมาพักผ่อนรับแขกอยู่ที่ปลายอาสน์สงฆ์ไม่ทันดื่มน้ำชาหมดถ้วย คุณป้าบ้านใกล้ก็กัมกราบ ถามด้วยความเคารพว่า "เจ้าประคุณ เมื่อวันถวายผ้ากฐินเห็นนั่งรับแขกอยู่ตลอดเวลา กลับมาวัดไม่ป่วยไข้อย่างไรบ้างหรือเจ้าคะ"

"ไม่ถึงกับป่วยไข้อย่างไรดอก นอนพักเสียคืนหนึ่ง รุ่งขึ้นก็สบายตามเคย" ท่านเจ้าปราศรัยตอบ

"ขอประทานอภัยแก่ดิฉันอีกสักเล็กน้อย เพราะเพิ่งเข้าวัดใหม่ ยังไม่ประสีประสาอะไรนัก คือว่า ทำไมจึงต้องถวายผ้ากฐินกันตอนออกพรรษาแล้วเช่นนี้ทุกปี ไม่เห็นย้ายไปถวายเวลาอื่นบ้างเจ้าคะ" คุณป้าบ้านใกล้ประนมมือถาม

"ที่ต้องถวายตอนออกพรรษาแล้ว ไม่ได้ถวายในเวลาอื่น ก็เพราะองค์พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติกำหนดเวลาไว้เช่นนั้น ถ้าจะว่าไปแล้ว เราจะถวายเวลาอื่นก็ได้ แต่ไม่เรียกว่า ถวายกฐิน เท่านั้น เป็นการถวายทานตามธรรดาทั่วไป เรื่องกฐินนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางวิธีไว้มากอย่างผิดกว่าการถวายทานอย่างอื่น" ท่านเจ้าชี้แจง

"ได้โปรดกรุณาชี้แจงเรื่องการถวายผ้ากฐินให้เข้าใจอีกสักนิดเถอะเจ้าค่ะ" คุณป้าบ้านใกล้ขอร้องต่อไป

"เรื่องถวายผ้ากฐินนั้น พูดกันนิดหน่อยไม่จบเรื่อง มีระเบียบที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้หลายอย่าง คือ

๑. การถวายกฐิน ต้องมีผ้าพอที่จะทำเครื่องนุ่งห่มได้ เป็นหลักสำคัญขาดไม่ได้ นี้เรียกว่าจำกัดวัตถุไทยทาน

๒. เวลาที่พระภิกษุจะรับได้ก็จำกัดเวลาเพียง ๑ เดือน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จนถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น นอกจากเวลา ๑ เดือนนี้แล้ว ไม่เป็นกฐิน นี้เรียกว่าจำกัดเวลา

๓. ภิกษุผู้จะรับกฐินได้ ต้องอยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน ภายในวัดเดียวกัน มีจำนวนตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป ถ้ามีจำนวนน้อยไม่ถึง ๕ รูป ก็ไม่เป็นกฐิน หรือจะอาราธนาภิกษุวัดอื่นมาให้ครบ ๕ รูป ก็ไม่เป็นกฐินเหมือนกัน นี้เรียกว่าจำกัดภิกษุผู้รับ

๔. ฝ่ายภิกษุผู้รับกฐิน จะต้องนำผ้ากฐินนั้นไปตัดเย็บย้อม ตลอดถึงกำหนดใช้เป็นผ้านุ่งห่มประจำ ให้เสร็จเรียบร้อยภายในวันเดียว จึงจะเป็นกฐินอย่างสมบูรณ์ เลยวันเวลาไปไม่ได้

ไทยทานอย่างอื่น มีเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้น เช่น เครื่องถ้วยชาม เครื่องมือช่าง ที่นอนหมอนมุ้ง เหล่านี้ถือเป็นบริวารของกฐินไม่จำกัดว่าอะไร เท่าไร สุดแต่ศรัทธาของฝ่ายทายกทายิกา

ท่านเจ้าหยุดการอธิบาย ระยะหนึ่งจิบน้ำชาจีนแล้วกล่าวต่อว่า "ควรทราบต่ออีกว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงวางระเบียบไว้หลายอย่าง" ผิดกว่าการถวายทานอย่างอื่นเช่นนี้ ก็ด้วยมีพระพุทธประสงค์ให้รู้จักฟังความคิดเห็นของหมู่ และร่วมแรงช่วยกันจัดกิจการของหมู่ให้สำเร็จทันเวลา เท่ากับฝึกฝนความสามัคคีกันทุกปีไป

การที่พระพุทธเจ้าทรงวางระเบียบการรับผ้ากฐินจากทายกทายิกา กวดขันหลายอย่างเช่นนี้ นับเป็นการปลูกฝังนิสัยเห็นแก่หมู่คณะส่วนรวมเป็นใหญ่

ที่ทรงกำหนดให้รับผ้าเฉพาะในเวลา ๑ เดือนนี้ ก็เพื่อกำหนดเวลารับผ้าเพื่อเปลี่ยนชุดเก่าปีละครั้ง จะได้ไม่เที่ยวขอพร่ำเพรื่อ และการรับผ้าที่เขาถวายมีจำนวนน้อย แต่พระผู้รับมีจำนวนมาก ท่านก็แนะวิธีให้ประชุมหารือ ขอความเห็นเป็นเอกฉันท์กันก่อน ไม่ใช่เสียงข้างมาก เมื่อตกลงมอบผ้าให้แก่ท่านผู้ไรแล้ว ท่านผู้ได้รับต้องทำพิธีตัดเย็บ ย้อม ให้เสร็จเรียบร้อย จึงนำแจ้งแก่หมู่สงฆ์อีกครั้ง ๑ ว่า ผ้าที่พวกท่านมอบหมายให้นั้นได้ทำเป็นผ้านุ่ง หรือผ้าห่ม หรือผ้าคลุมอย่างใดอย่างหนึ่งเสร็จแล้ว ขอทุกท่านจงรับทราบ วิธีนี้ เรียกว่ากรานกฐิน เมื่อทุกรูปรับทราบจึงเป็นอันเสร็จพิธีกฐินของฝ่ายพระสงฆ์

หน้าที่ของคณะเจ้าภาพในการถวายกฐิน เมื่อได้กล่าวคำถวายไทยทานมีผ้าเป็นประธานแก่สงฆ์ที่จำพรรษาร่วมกันตั้งแต่ ๕ รูปแล้ว เรียกว่าหมดหน้าที่ของเจ้าภาพเพียงแต่คอยกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลเท่านั้น

ส่วนหน้าที่ของฝ่ายสงฆ์ ยังจะต้องหารือทำความตกลงว่าจะมอบผ้านี้แก่พระรูปใด เพื่อให้สำเร็จเป็นกฐินตามพระวินัย พระผู้รับต้องนำไปตัดเย็บย้อมดังกล่าวแล้วนำมาแจ้งหมู่สงฆ์ให้รับทราบทั่วกัน จึงจะหมดพิธีกฐินในฝ่ายพระสงฆ์

คำว่า กฐิน คือ ไม้สะดึง ไม้แบบตัดจีวร ผ้ากฐินก็คือผ้าสำหรับใช้ไม้สะดึงเพราะต้องการเอาไม้สะดึงเป็นแบบสำหรับตัดผ้ามากะ เราจึงเอาคำว่ากฐินมาเป็นชื่อเรียก พิธีถวายทาน คือ

ผ้าแก่พระภิกษุที่จำพรรษาในวัดเดียวกันครบ ๓ เดือนแล้ว

ตามที่เล่ามาให้ฟังนี้ คุณนายพอเข้าใจไหม หรือยังสงสัยอย่างไรอีกก็ถามได้" ท่านเจ้าพักผ่อนจิบน้ำชาจีนดามเคย

"พอเข้าใจขึ้นบ้างแล้วเจ้าค่ะ เป็นบุญแก่ดิฉันเหลือเกิน ที่ได้ฟังชี้แจงเรื่องกฐินคราวนี้" คุณป้าบ้านใกล้ กล่าวแล้วก้มลงกราบด้วยความเคารพ

"ยังมีข้อสำคัญอยู่อีกข้อหนึ่งที่ชาวบ้านเราต้องชิงกันจองว่าตนจะเป็นผู้ถวายกฐินในพรรษานี้แก่สงฆ์วัดนี้ ก็เพราะพระพุทธเจ้ากำหนดไว้ว่า ในปี ๑ พระสงฆ์รับกฐินได้เพียงครั้งเดียว จะรับกฐิน ๒-๓ ครั้งไม่ได้ ใครได้เป็นเจ้าภาพถวายกฐินจึงอิ่มใจว่า ได้รับอานิสงส์จากการถวายกฐินเต็มเปี่ยมบริบูรณ์แต่ผู้เดียว ไม่มีใครมาแบ่งสันปันส่วนให้ลดน้อยไปเลย"

สมัยก่อนก็มุ่งถวายกฐินเป็นการบุญตามเทศกาลเป็นประเพณีของชาวพุทธศาสนิกชน เป็นการรักษาธรรมเนียมเกี่ยวกับพระวินัย สงเคราะห์พระสงฆ์ให้ได้ประโยชน์ตามพระบัญญัติเท่านั้น ครั้นกาลเวลาล่วงเลยมา ค่อยกลายเป็นประเพณีหาทุนเพื่อปฏิสังขรณ์เสนาสนะ หรือก่อสร้างอุโบสถ วิหาร เป็นต้น ที่ต้องใช้ทุนรอนมาก ด้วยวิธียกเอาการถวายผ้ากฐินเป็นหลักชักชวนญาติมิตรร่วมการกุศลด้วยเลยกลายเป็นมีการสมโภชฉลองครึกครื้น ทุนที่มีผู้ร่วมการกุศลกฐิน เพื่อสร้างเสนาสนะ มักต้องถูกแบ่งสรรปันส่วนในการแสดงมหรสพบ้าง เบี้ยเลี้ยงคณะกรรมการจัดงานบ้าง เลยมีทุนเข้าวัดไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย บางรายถึงกับฝ่ายวัดต้องขาดทุนด้วยการจ่ายรับรองก็มี วิธีถวายกฐินตัวยนโยบายเช่นนี้ จึงทำให้ชวนฟังเสียงพวกเถิดเทิงที่ร่วมแสดงในงานเพี้ยนไปว่าวัดครึ่งหนึ่ง กรรมการครึ่งหนึ่ง ๆ ช่วยโฆษณาให้รับทราบทั่วกันอย่างน่าขำขัน" พอท่านเจ้าพักการชี้แจง

คุณป้าเห็นเป็นจังหวะที่จะสอดถามได้ จึงประนมมือถามว่า "จำเป็นอย่างไรหรือเจ้าคะที่พระสงฆ์จะต้องรับกฐินเสมอไป เคยได้ยินเขาชักชวนให้ร่วมกำลังไปถวายกฐินวัดนั้น วัดนี้ ว่ากฐินตกค้าง จึงชวนให้สงสัยเจ้าค่ะ"

ท่านเจ้าจึงกล่าวชี้แจงว่า "การรับผ้ากฐินในระยะเวลาถวายกฐินนั้น สุดแล้วแต่ศรัทธาของทายกทายิกา พระสงฆ์จะไปเที่ยวชักชวน แนะนำ ให้มาถวายอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมไม่ได้ ฉะนั้นภิกษุสงฆ์วัดไหนมีผู้นำผ้ากฐินมาถวายภายในกำหนดเวลา ๑ เดือนแล้ว ย่อมได้รับอานิสงฆ์ทางพระวินัยอีก ๔-๕ อย่าง ถ้าไม่ได้รับกฐินย่อมไม่ได้อานิสงส์นั้น เท่านั้น ไม่มีผิดเสียหายอย่างไร แต่ก็ชวนให้คิดว่า วัดที่ไม่ได้รับกฐินเหมือนวัดทั้งหลายเป็นกฐินตกค้าง เพราะไม่มีใครมาถวายนั้น คงจะมีเหตุทำให้ชาวบ้านขาดความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่งกระมัง มิฉะนั้นชาวบ้านมักจะไม่ยอมให้กฐินตกค้าง เพราะเป็นการน่าขายหน้า ที่ปล่อยให้วัดในตำบลบ้านของตนไม่ได้รับกฐิน

ย่อมต้องขวนขวายพอให้เสร็จเป็นกฐินจนได้ หายสงสัยหรือยัง" ท่านเจ้าพักอธิบาย

"หมดสงสัยแล้วเจ้าค่ะ แต่ยังมีเรื่องอื่นที่สงสัยอยู่อีก ก็เกรงพระคุณเจ้าจะเหน็ดเหนื่อยเกินไป" คุณป้ากราบเรียนด้วยความห่วงใย

"พูดกันเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นการหาความรู้ ไม่ทันเหน็ดเหนื่อยอย่างไรนัก" ท่านเจ้าตอบทำนองอนุญาตให้ถามอีกได้

คุณป้าฟังท่านเจ้าเปิดโอกาสเช่นนี้ จึงประนมมือถามว่า "เป็นความกรุณาแก่พวกดิฉันอย่างมาก ที่จะไม่ต้องยอมโง่ติดใจไว้ต่อไป เรื่องที่สงสัยก็คือ ผ้าป่าที่เห็นเขาถวายผ้ากฐินแล้วยังต้องมีถวายผ้าป่าอีก เรื่องผ้าป่านี้คืออะไร จะไม่ถวายไม่ได้หรือเจ้าคะ"

"เหมาะดีเหมือนกัน เพราะชาวบ้านมักถือเป็นธรรมเนียม ถวายผ้ากฐินแล้ว ต้องมีถวายผ้าป่าเป็นการปิดรายการทำบุญถวายกฐินกันเสมอ แต่อาตมาชี้แจงเรื่องกฐินจบกัณฑ์ ๑ แล้ว จะแสดงเรื่องผ้าป่าซ้ำอีกจะหมดรสเสียกระมังอยากให้ญาติโยมทั้งหลายได้ฟังเรื่องผ้าป่าอีกรส ๑ จึงใคร่ขอให้คุณผู้ชายผู้เคยบวชเรียนมาแล้วช่วยอธิบายต่อ คงจะน่ารู้น่าฟังอีกรส ๑ เป็นแน่" ท่านเจ้าหันไปหาคุณลุงเป็นเชิงขอร้อง

"เชิญเลยค่ะ ติฉันจะได้ให้หลาน ศ. เตรียมเครื่องกัณฑ์ไว้บูชา" คุณป้ากล่าวอย่างยิ้มแย้ม

"เป็นพระคุณแก่กระผมอย่างมาก ที่พระคุณเจ้าวางใจให้กระผมชี้แจงเรื่องผ้าป่า แต่เกรงอยู่ว่าได้ห่างไกลมาเสียนาน อาจจะขาดตกบกพร่อง ไม่ได้เนื้อถ้อยกระทงความถี่ถ้วนไปบ้าง ต้องเตรียมขออภัยเสียแต่เบื้องต้น และถึงไม่มีเครื่องกัณฑ์ ก็คงยินดีสนองเจตนาดีของพระคุณเจ้าที่เปิดโอกาสให้ถวายความคิดเห็นเรื่องผ้าป่าสู่ทายกทายิกาได้รับทราบ" คุณลุงเริ่มออกตัวแล้วชี้แจงต่อไป

"เรื่องผ้าป่านี้ เดิมมามิใช่เป็นการทำบุญควบคู่กันกับกฐินเช่นนี้ แต่เดิมเป็นวิธีการที่พระ-บรมศาสดาตรัสแนะให้ภิกษุผู้แสวงหาผ้านุ่งห่ม ซึ่งกล่าวตามสมัยเดิมครั้งตรัสรู้ใหม่ ๆ นั้นว่าชาวบ้านทั้งหลาย เมื่อมีญาติมิตรหรือใครอื่นล้มหายตายจาก ก็ห่อศพคนตายด้วยผ้าแล้วนำไปทิ้งที่ป่าช้า ปล่อยให้เน่าเปื่อยไปเองไม่มีการบรรจุหีบอย่างปัจจุบัน ภิกษุผู้แสวงหาผ้านุ่งห่ม ก็ปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์แนะให้เที่ยวแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่มีใครหวงห้าม ปล่อยคลุกเคล้าอยู่กับฝุ่นตามพื้นดิน ซึ่งเรียกว่า ผ้าบังสุกุลคือผ้าคลุกฝุ่น เมื่อภิกษุไปเห็นผ้าที่ห่อศพยังเรียบร้อยดี จึงพิจารณาว่าผ้านี้ไม่มีเจ้าของหวงห้ามแล้ว นำมาทำความสะอาดตัดเย็บย้อมใช้สอยเป็นบริขารตามปรารถนา ผ้ามีลักษณะเช่นนี้เรียกว่า ผ้าป่า เพราะทิ้งอยู่ตามป่า ชาวบ้านผู้เลื่อมใส เมื่อเห็นกิริยาอาการของพระเที่ยวหาอยู่เช่นนั้นก็รู้ความประสงค์ใคร่อนุเคราะห์ให้เป็น

การสะดวกจึงนำผ้าของตนไปแขวนวางไว้บนกิ่งไม้ ริมทางที่พระจะผ่านมา ด้วยนึกถวายในใจว่า ภิกษุรูปไหนพบเห็น ก็จงพิจารณานำไปใช้สอยตามอัธยาศัยเถิด ทำนองถวายสังฆทานไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง

เค้าเดิมเป็นมาเช่นนี้ เมื่อกาลเวลาผ่านมาถึงปัจจุบันก็เลยนิยมเป็นการถวายเรียกว่าผ้าป่า และไม่เฉพาะแต่ผ้าเท่านั้น อาจมีของบริขารอีก เช่น ธูป เทียน สบู่ ยาสีฟัน ไม้ขีดไฟ ใบชา เป็นต้น เป็นบริขารของผ้าป่าที่วางไว้บนกิ่งไม้ ถวายไว้ตามบริเวณวัด ภิกษุมาพบเห็นพิจารณานำไปบริโภคได้

ส่วนที่ว่าเมื่อถวายผ้ากฐินแล้ว ต้องมีถวายผ้าป่าอีกนั้น ไม่ใช่เป็นการถวายคู่กันเสมอไป ผ้ากฐิน ถวายได้เฉพาะเวลา ๑ เดือน ส่วนผ้าป่าถวายได้ตลอดไป ไม่มีจำกัดเวลาหรือสิ่งของ แต่ที่มาถวายภายหลังถวายกฐินแล้วด้วยนั้น อยากสันนิษฐานว่า เมื่อเตรียมสิ่งของต่าง ๆ มาถวายกฐินเรียบร้อยแล้ว สิ่งของมีผ้า ผลไม้ เป็นต้น ยังเหลืออยู่ จะนำกลับบ้าน ก็ตะขิดตะขวง เพราะตั้งใจทำบุญแล้ว เลยหาวิธีถวายพระเสียให้หมด ด้วยวิธีนำของที่เหลือมารวมกองไว้นำผ้าสบงหรือจีวรสุดแต่จะเหลือวางบนกิ่งไม้ทำนองอยู่ในป่า บางรายก็แจ้งแก่พระในวัดให้ทราบ บางรายใช้จุดประทัดเป็นการเตือนให้ทราบจะได้มาพิจารณานำไปใช้สอย ส่วนเจ้าภาพจะอยู่รับอนุโมทนา หรือไม่ ก็สุดแต่สะดวกเป็นราย ๆ ไป เรื่องผ้าป่า เห็นจะหมดเพียงเท่านี้" คุณลุงประนมมือไหว้ท่านเจ้าทำนองว่าจบเรื่องแล้ว

"มีใครยังติดใจสงสัยตรงไหนอีกบ้างไหมล่ะ อธิบายได้ชัดเจนแจ่มแจ้งดีมาก ขออนุโมทนา" ท่านเจ้าแถลงให้ที่ประชุมทราบ

"โมทนาสาธุเจ้าค่ะ เครื่องกัณฑ์ที่จะถวายนั้นเห็นจะพร้อมอยู่แล้วบนกุฏิ อาราธนาพระคุณเจ้ากลับสู่กุฏิได้แล้ว เสียงกลองเพลกำลังกระหึ่มอาราธนาอยู่ คุณป้ากราบเรียนด้วยความเคารพ.

๔๕. ทางตรงของชีวิต

วันอาทิตย์ปลายเดือน ครอบครัวเราอยู่พร้อมกันที่ห้องรับแขก เมื่อรับประทานอาหารเช้าแล้วด่างก็อ่านหนังสือพิมพ์กันดามอัธยาศัย เวลาผ่านไปประมาณ ๑๕ นาที เห็นคุณลุงฟาดหนังสือพิมพ์ลงกับโต๊ะข้างที่นั่งออกเสียงบ่นอย่างขัดใจว่า "มันจะย่ำยีศีลธรรมให้จมดินจมทรายกันไปถึงไหนกันนักหนา" แล้วถอนใจใหญ่

คุณป้าหันมาถามข้าพเจ้าว่า "ลุงเขาบ่นว่าอะไร" ก็พอดีคุณลุงส่งหนังสือพิมพ์มาให้แล้วพูดว่า "เอ้าอ่านดูเอาเองซิ คนมันใจบาปหยาบช้าเหลือทนแล้ว คลื่นอบายมุขกำลังไหลบ่าท่วมบ้านท่วมเมือง เกือบจะจมอยู่แล้ว"

"ปลงใจดูธรรมชาติของคนเสียบ้างซีคะ ที่เขาให้ความหมายคำว่าคนเป็นกิริยาว่า ทำให้ยุ่ง ชอบเบียดเบียนฉ้อโกงกันดามอำเภอใจ ถึงยุคถึงสมัยที่มากด้วยคน ความยุ่งอันเป็นสมบัติของคนจึงแพร่หลาย ยากที่จะพบปะมนุษย์ผู้มีศีลธรรมประจำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน บ้านเมืองเราเวลานี้กำลังตกอยู่ในยุคเสื่อมจึงพบแต่สิ่งไม่น่าปรารถนาดามหลักโลกธรรม ทนอีกสักพักอาจกลับมาถึงยุคน่าปรารถนาก็ได้" คุณป้าปรารภอย่างน่าเห็นใจ

"กว่าจะกลับมาให้ได้พบยุคที่น่าปรารถนา ก็เห็นจะลงหลุมเสียนานแล้ว" คุณลุงกล่าวอย่างท้อแท้ แล้วปรารภต่อว่า "น่าเสียดายที่ปู่ย่า ตาทวดของเรา ท่านได้พิจารณาเห็นว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า มีเหตุมีผล ไม่ใช่คำสอนหลอกลวง ล้วนเป็นคำสอนที่ตรงกับความปรารถนาของคนเราทั่วไป ไม่เลือกชาติไหน ภาษาไหน ล้วนเห็นดีเห็นชอบเหมือนกันหมด อย่างท่านสอนให้มีเมตตา ตั้งปรารถนาให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน เพราะด่างก็รักสุขเกลียดทุกข์ เกลียดลำบาก อกเขาอกเราเหมือนกันทั้งนั้น ท่านจึงกำหนดให้งดเว้นไม่เบียดเบียนชีวิตร่างกาย, เบียดเบียนทรัพย์สมบัติ, เบียดเบียนเชื้อสายเหล่ากอ, เบียดเบียนความซื่อสัตย์สุจริต, เมื่อต่างงดเว้นได้เช่นนี้ ก็จะไม่มีภัยมีเวรแก่ใคร ๆ และเมื่องดเว้นไม่เบียดเบียนคนอื่นได้แล้ว ก็ต้องงดเว้นการเบียดเบียนตัวเอง ซึ่งเป็นหลักสำคัญมากอีกด้วย คนเราลงได้เบียดเบียนตัวเอง เพราะเห็นแก่ตนจัดแล้ว ทำให้ลืมตน ลืมฐานะ ที่จะไม่ไปเบียดเบียนคนอื่นเป็นอันหมดหวัง ศีล ๕ ของพระพุทธเจ้าข้อสุดท้ายนี้แหละสำคัญที่สุด ปกติคนเราทั่ว ๆ ไป ท่านก็ว่ามีความประมาทมัวเมาด้วยอำนาจ โลภ โกรธ หลง อยู่เป็นพื้นนิสัยแล้วยังมิหนำซ้ำกรอกน้ำสุราเมรัยอันเป็นเครื่องยั่วให้เกิดความประมาทลงในกระเพาะอีกด้วย ก็ยิ่งก่อให้เกิดความเลินเล่อ มัวเมายิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ กลับทำในกิจกรรมที่หยาบคายได้อย่างหมดยางอาย, พูดถึงเหล้ายาปลาปิ้งเช่นนี้ นายชา, ไม่นึกเปรี้ยวปาก

บ้างหรือ" คุณลุงหันไปทางพี่ชาตรี เป็นการลองเชิง ที่เคยบวชเรียนมาแล้ว

"ผมห่างมานานแล้วขอรับ สุราเมรัยนี้ท่านเจ้าพระอุปัชฌาย์ได้เน้นให้งดเว้นเพื่อเป็นตัวบุญไปอวดพ่อแม่ ญาติมิตรมาแล้ว" พี่ชาตรี ตอบอย่างหน้าตาตื่น เพราะไม่คิดว่าจะถูกสอบในเวลาเช่นนี้

"แม่ก็ยังไม่วางใจได้สนิทนัก เพราะเกรงพวกมากลากไป ดูแต่ขนบธรรมเนียมศีลธรรมจรรยาของชาวเราที่ปู่ย่า ตาทวด ได้ประพฤติสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยราชธานีสุโขทัยเป็นลำดับนับตั้งแต่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกดำรงพระองค์อยู่ในศีลธรรมจรรยาที่ชอบ โดยเฉพาะทศพิธราชธรรม (คุณงามความดีที่พระราชาปฏิบัติตาม ๑๐ ข้อ) ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยนั้น เกือบจะเรียกว่าไม่มีของตนเองเลย ที่มาเรียกว่าวัฒนธรรมจรรยาของชาวไทยนั้น ล้วนมีพื้นฐานมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าเกือบทั้งหมด คนที่คิดเห็นว่าวัฒนธรรมที่เราประพฤติกันอยู่ปัจจุบันนี้เป็นของคนไทยเรา แม่ก็ขอค้านอย่างเต็มที่ เพราะความประพฤติที่ลูกหลานปฏิบัติต่อผู้ใหญ่มีพ่อแม่เป็นต้น อย่างสรงน้ำผู้ใหญ่ในยามสงกรานต์ก็มาจากพระศาสนา ที่สอนให้เคารพอ่อนน้อมต่อผู้เจริญเติบโตกว่า ด้วยอายุมากกว่า ตระกูลสูงกว่า มีคุณความดีสูงกว่า เป็นต้นเค้าทั้งนั้น แม่จึงเห็นว่าคนไทยเราที่ร่มเย็นเป็นสุข เป็นไทยสมชื่ออยู่มาได้อย่างสมเกียรติ ต้องเพราะพระพุทธศาสนาอบรมอุ้มชูนิสัยใจคอเป็นเดิมมาทั้งสิ้น ใครที่คิดดูถูก คิดลบล้างพระพุทธศาสนา หาว่าล้าสมัยไม่เจริญทันโลกเขา แม่ขอต่อต้านด้วยชีวิตทีเดียว ทั้งยังน่าจะเรียกเขาผู้นั้นว่าคนอกตัญญูเนรคุณด้วยซ้ำ" คุณป้าหยุดพักเหนื่อย ด้วยระบายความในใจที่อึดอัดอยู่นาน

"นายชา. ฟังแม่เขาพูดคงพอเข้าใจนะ ที่เกิดมีผู้คิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นของเก่า ล้าสมัยแล้ว เรายังมัวยึดถือประพฤติตามอยู่ บ้านเมืองจึงไม่เจริญทันเขา คนพวกนี้ก็ได้แก่คนรุ่น ๆ เรานี่แหละ มีโอกาสได้ไปศึกษาวิชาการในต่างประเทศ เห็นบ้านเมืองเขาเจริญ รุ่งเรือง ก็หลงว่าเขาเจริญแล้ว ลองใคร่ครวญดูให้ละเอียดเถอะ ความเจริญนั้น มักเจริญแต่ด้านวัตถุสิ่งที่ก่อสร้าง แต่ในด้านจิตใจแล้ว พ่อยังคิดว่า พระพุทธศาสนายังอยู่ในจิตใจคนไทยเรา ตราบใดเมืองไทยถึงจะล้าหลังในด้านวัตถุ แต่ในด้านจิตใจเราจะไม่แพ้ใครเลย หรือใครจะมีความเห็นอย่างไรอีก ลองขยายสู่กันฟังก็ได้" คุณลุงหยุดพักให้โอกาสแก่คนอื่นแสดงความคิดเห็นบ้าง เมื่อยังไม่มีใครเอ่ยพูดจึงปรารภต่อไปว่า "พวกที่ได้มีโอกาสไปศึกษาวิชาความรู้ในต่างประเทศนั้น พ่อเทิดทูนพระบรมราโชวาทของสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า รัชกาลที่ ๕ ที่พระราชทานแก่พระราชโอรสในการที่จะเสด็จไปศึกษายังต่างประเทศ ตามใจความที่พอจำเค้าได้ว่า ให้ไปศึกษาเล่าเรียน จดจำ ความรู้ความดีของเขา เพื่อมาปรับปรุงให้เกิดความเจริญแก่บ้านเมืองของตัว ไม่ใช่จำเขามาทั้งดุ้น ดังจะให้คนไทยกินขนมปังแทนข้าว เพื่อให้เจริญทันเขาเช่นนี้ ไม่เป็นการสมควรเลย แทนจะเรียกว่า

คนฉลาดสามารถ กลับจะเป็นคนโง่ เข้าเค้าคนขายชาติก็ได้

การที่บ้านเมืองเราเวลานี้ กำลังยากไร้เรื่องอาชีพ จึงก่อให้เกิดอาชญากรรมร้ายแรงขึ้นทุกที มีเสียงว่าเพราะพระศาสนาเสื่อมลงนั่นเอง เรื่องนี้มีผู้ตอบกันมาแล้วว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้เสื่อมเสียอย่างไร ยังคงเป็นคำสอนที่บริสุทธิ์อยู่ตลอดกาล ส่วนความเสื่อมนั้นเสื่อมที่ชาวพุทธต่างหาก เพราะถือว่าเป็นชาวพุทธเพียงตามธรรมเนียม หรือตามทะเบียนบ้าน ไม่ได้เป็นพุทธศาสนิกชนด้วยการปฏิบัติตาม จึงอาจเรียกได้ว่า พุทธศาสนิกชนชั้นอามิสบูชา ยังไม่ถึงขั้นปฏิบัติบูชา ซึ่งเป็นจุดสำคัญของการนับถือ เวลานี้บ้านเมืองเรามีความเจริญที่พอจะอวดเขาได้ ก็เจริญอยู่ในชั้นอามิสบูชานี่เอง มีสิ่งก่อสร้าง ถนนหนทาง โดยเฉพาะวัดวาอาราม เกลื่อนไปหมด แต่ส่วนคุณธรรมอันเกิดจากการปฏิบัติตามคำสอนให้รู้จักรักษาศีลธรรม รู้จักทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ขยันหมั่นเพียรในอาชีพตามคลองธรรม มีแต่จะลดน้อยลงทุกที จึงชวนให้เกิดนิสัยเห็นแก่ตัว มือใครยาวสาวได้สาวเอา เห็นชีวิตมนุษย์มีคุณค่าเท่ากับนกหนู ไก่กาเบียดเบียนฆ่าฟัน ทำลายชีวิตกันอย่างหมดยางอาย วิธีการอย่างนี้แสดงว่า เราขาดศีลธรรมตามหลักศาสนาใช่หรือไม่ คำสอนของพระศาสนายังเข้าไม่ถึงจิตใจ น่าน้อยใจแทนปู่ย่า ตายาย ที่อุตส่าห์ทะนุถนอมพระพุทธศาสนาไว้ ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานมาเป็นเวลานาน แทนที่ลูกหลานจะรักษามรดกอันล้ำค่าไว้ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขแก่ตนเอง กลับไม่สนใจส่งเสริมต่อ มิหนำกลับคิดทำลาย ทำนองเห็นขี้ดีกว่าไส้เสียแล้ว น่าอนาถใจแท้" คุณลุงถอนใจใหญ่ พักผ่อน

"ลูกหลานสมัยนี้ เขาไม่ใช่คนโง่นะคะ มีปริญญาแสดงความรู้เป็นบัณฑิตกันเกลื่อนไปหมด แต่มักจะเข้าทำนองมี "ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด" มีแต่ความรู้เชี่ยวชาญอยู่อย่างเดียว ยังขาดความรู้สึกอีกประเภท ๑ ที่จะควบคุมให้การใช้ความรู้ได้คุณประโยชน์แท้จริง นี้ว่าตามหลักพระพุทธคุณบทว่า วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ทรงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ ที่จะคอยควบคุมให้ใช้ความรู้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง" คุณป้าช่วยเสริมแล้วหันมาสอบข้าพเจ้า "จริงไหมเล่าหลานป้า ถ้าไม่จริงก็คัดค้านได้"

"ตามความคิดเห็นของหลาน ก็ขอตอบตามสติปัญญาน้อยว่า ใกล้ความจริงอยู่มากเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าสนองตอบ

"ตอบว่าใกล้ความจริงอยู่มาก ก็หมายความว่ายังไม่จริงทั้งหมด คงเหลือความจริงอยู่อีกหรือจ๊ะหลาน" คุณป้ารุกข้าพเจ้า

"มิได้เจ้าค่ะ หลานหมายถึงว่าที่เขาเอาตัวไม่รอดนั้น มิใช่เพราะทนงในความรู้ แต่ที่เสียหายก็เพราะทำผิดกาลเทศะ เหตุการณ์ สถานที่ก็เป็นได้ เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าสนองตอบคุณป้า

"พ่อชา. ล่ะ จะว่าอย่างไร ความเห็นของน้องพอฟังได้ไหม" คุณป้ารุกพี่ชาตรี

"เรื่องศีลธรรมจรรยาอย่างนี้ ผมยอมแพ้น้อง ศ. มานานแล้วขอรับ" พี่ชาดรีตอบคุณป้าแล้วหันมาหรี่ตาเป็นเชิงยอมแพ้

"คอยแต่จะเลี่ยงเอาตัวรอดอยู่เสมอ หรือเกรงว่าเรื่องจะเข้าตัวจึงหลบเสีย" คุณป้ารุกพี่ชาดรี. เมื่อเห็นพี่ชาดรีนิ่งเงียบอยู่จึงเริ่มชี้แจงต่อไป "ความประพฤติปฏิบัติของคนไทยชาวพุทธจำเป็นต้องเรียนรู้ ทั้งประพฤติตามความรู้ไปด้วย เท่ากับเป็นการทดสอบว่ามีผลดีเลวตามคำสอนจริงหรือไม่ ทั้งจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธบูชาด้วยการประพฤติตาม งดเว้นข้อที่ท่านห้ามทำตามข้อที่ท่านสอนอยู่เสมอทุกลมหายใจเข้าออก จนกว่าจะหมดชีวิต จึงสมชื่อพุทธศาสนิกชน ผู้เชื่อถ้อยฟังคำทำตามพระพุทธองค์ทรงพร่ำสอนเสมอไป ไม่มัวหลงใหลใฝ่ฝัน นิยมปฏิบัติดามอยู่เพียงชั้นอามิสบูชา คือแสดงความเคารพนับถือ ด้วยยกวัตถุสิ่งของ มีธูปเทียน ดอกไม้ เป็นต้นขึ้นแสดงความเคารพเท่านั้น จะไม่ได้ผลดีแน่นอนตามคำสอนได้เลย" คุณป้าบรรยายอย่างมั่นใจ

"ได้ฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายแล้ว รวมความได้ว่า พวกเราเป็นคนไทย สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษคนไทย ซึ่งนิยมนับถือปฏิบัติตนตามคำสอนของพระบรมศาสดา ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข รักษาเอกราชอธิปไตยสืบมาถึงปัจจุบันนี้ ต้องเรียกว่ามีบารมีธรรมของพระพุทธศาสนาอุปถัมภ์ค้ำชู ให้คงมีชาติ พระมหากษัตริย์เป็นประเทศชาติสืบมาจนปัจจุบัน ที่เราเคารพนับถือบูชาพ่อแม่ ก็เพราะศาสนาสอนให้มีน้ำใจกตัญญูกตเวที รู้คุณท่านแล้วหาทางตอบแทน เรามีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันตามฐานะผู้ใหญ่ผู้น้อย ก็เพราะศาสนาสอนให้มีเมตตา หวังความสุขจำเริญแก่กัน กรุณาช่วยเหลือกัน เมื่อตกทุกข์ได้ยากลำบากเดือดร้อน เราคอยสนับสนุนส่งเสริมให้ประพฤติความดียิ่งขึ้น ก็เพราะศาสนาสอนให้มีมุทิตา แสดงความยินดีเมื่อเห็นเขาได้ดี เราต้องวางเฉยในการกระทำความผิดชั่วร้ายของคนอื่น ไม่คิดซ้ำเติม คุณสมบัติเหล่านี้ นึกดูเถิดว่าถ้าปู่ย่า ตายาย ไม่ได้เรียนรู้ประพฤติตามพระพุทธศาสนามาแล้วยังไม่เห็นว่าเราจะคงเป็นไทยอยู่ได้ถึงปัจจุบันนี้หรือ ตามประวัติศาสตร์ก็แสดงให้เห็นว่าคนไทยเป็นผู้นับถือประพฤติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเกือบจะเรียกว่าตั้งแต่ตั้งรกรากของคนไทยมาแต่เดิมทีเดียว จึงคนไทยสมัยใหม่นี้ อย่าคิดดูหมิ่น คิดลบล้างพระพุทธศาสนา หรือใส่ไคล้ว่า เพราะนับถือพระพุทธศาสนาบ้านเมืองจึงไม่เจริญทัดเทียมเขา จะกลายเป็นคนทรยศ เนรคุณ อกตัญญูจากหยาดเหงื่อแรงงานที่บุรพชนได้เสียสละเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาไว้ เป็นที่พึ่งเรือนใจแก่ลูกหลานสืบต่อมาถึงปัจจุบัน รัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นี้ ก็ด้วยคนไทยยกย่องพระพุทธศาสนาควบคู่กับประเทศชาติเห็นปานนี้ ลองคิดดูซิว่า เพราะเห็นคุณงามความดีของพระพุทธศาสนาอย่างไรหรือหลาน ศ. ขยายความคิดเห็นสู่กันฟังบ้างซิ เห็นเงียบอยู่นานแล้ว" คุณลุงพักอธิบายด้วยตั้งคำถามไล่เบี้ยมาที่ข้าพเจ้า

"หลานสำนึกตัวเองว่ายังเด็กนัก ได้เห็นความเป็นไปของโลกยังไม่ถึงกำหนดเบญจเพศ

จึงไม่มีอะไรที่ควรเสนอความคิดเห็น แต่เมื่อคุณลุงกรุณาใคร่ฟังความเห็น, ก็ขอขยายออกตามสติปัญญาอย่างเด็ก ๆ ขาดตกบกพร่องอย่างไร โปรดทักท้วงตักเตือนและให้อภัยด้วยความกรุณาเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าพูดจบพร้อมกับประนมมือไหว้

"ว่าไปเถอะ ป้าก็อยากฟังด้วยเหมือนกัน ไม่มีใครเขาคอยจับผิดอยู่ดอก ลูกหลานบ้านเดียวกันทั้งนั้น" คุณป้าพูดให้กำลังใจ

"ความคิดเห็นของหลานว่า ที่คนไทยเรายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาประจำชาติมาเนิ่นนานนั้น ถ้าจะว่าตามหลัก ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ยิ่ง เห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น, ทรงสั่งสอนมีเหตุมีผลที่ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้, และทรงสั่งสอนเป็นอัศจรรย์ คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ และคำสอนของพระองค์นั้น ก็มุ่งสอนให้เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ, ประพฤติสุจริต คือ ประพฤติชอบ ด้วย กาย วาจา ใจ และทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น หลักคำสอนเหล่านี้ ล้วนเป็นความจริงตรงกับความประสงค์ของคนทุกชาติ ภาษา บุรพชนของเราท่านฉลาดลึกซึ้ง เห็นว่าเป็นคำสอนที่ยึดหลักความจริงของธรรมชาติ เหมาะสมกับอัธยาศัยคนไทยจะปฏิบัติตามได้ทั่วกัน ทุกกาลสมัย ท่านจึงแสดงความเคารพบูชา ทิ้งรอยอามิสบูชาในสมัยของท่าน เช่น โบราณสถาน มีเจดีย์ไว้เป็นอนุสรณ์ ความเชื่อเลื่อมใสแก่อนุชนรุ่นหลังได้พบเห็นเป็นหลักฐาน ความคิดเห็นทั้งหลายที่ว่าคนไทยทั้งชาติยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ต่างประพฤติตนเว้นข้อที่ทรงห้ามทำตามข้อที่ทรงสั่งสอน บำรุงขวัญเป็นเรือนใจอยู่จนทุกวันนี้ นับเป็นความคิดเห็นที่เหมาะสมอย่างหาที่เปรียบมิได้" ข้าพเจ้าจบแสดงความเห็นพร้อมกับยกมือไหว้

"ดีมาก นี่หรือสติปัญญาของเด็ก ถ้าเด็กไทยเรามีความรู้สึกนึกคิดอย่างหลาน ศ. ทั่วทุกมหาวิทยาลัยแล้ว ถึงในด้านวัตถุจะขาดตกบกพร่องบ้างก็ตามที แต่ในด้านนามธรรม จิตใจแนบแน่นด้วยคุณธรรมตลอดไปเช่นนี้แล้ว ก็จะเท่ากับลบล้างยุคมิคสัญญี ทำร้ายเบียดเบียนกันอย่างผักปลาต้องจางหาย กลายเป็นสันติสุข สมเป็นเมืองพุทธศาสนา ลบล้างคำดูหมิ่นดูแคลนต่อคนไทยว่าใกลเกลือกินด่าง ให้หมดไปจากแผ่นดินไทยได้แน่นอน ลุงขออนุโมทนาต่อความคิดเห็นของหลานดังกล่าวแล้วทุกประการ เพื่อสนับสนุนความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เป็นสรณะที่พึ่งทางใจของชาวไทย ให้ชัดเจนสมเป็นหลักใจจริง ๆ จึงจะขอฝากหลักธรรมไว้ในที่นี้ ให้ทราบทั่วกันสักบทหนึ่ง" คุณลุงชมความคิดเห็นของข้าพเจ้าแล้ว เริ่มบรรยายต่อ

"อันที่จริง ความดีของพระพุทธศาสนา ตามความเคารพบูชาของชาวไทย ก็คือพูดถึงเรื่องความจริงในสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ ทั้งมีใจครอง และไม่มีใจครองให้รู้ให้เข้าใจนี่เอง เพราะคนเราไม่เลือกว่าตั้งแต่เก่าก่อนเพียงไรก็ตามล้วนยังไม่เข้าใจถึงความจริงแท้ แต่หลงยึดถือของเทียมว่าเป็นของแท้

ทั้ง ๆ ที่ต้องการของจริงของแท้จึงวุ่นวายไม่มีความสุขสงบ

ดังจะนำคำสอนของพระพุทธองค์ ส่วนหนึ่งมาชี้แจง สนับสนุนคำอธิบายของลุงข้างต้นนี้ เรียกว่ากรรมบถ คือ แนวทางแห่งชีวิตที่ต่างกระทำลงไปทั้งฝ่ายบุญ ฝ่ายบาป จำแนกเป็น ๑๐ ข้อ และการที่นำกรรมบถ ๑๐ ข้อมาเล่าให้ฟังนี้ ก็ด้วยเคยมีพระบรมราชโองการในรัชสมัยเริ่มต้นกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดฯ ประกาศให้ราษฎรทั้งหลายยึดถือเป็นวินัยปฏิบัติตนตามกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อ เมื่อผ่านรัชกาลที่ ๒-๓ มาแล้ว วินัยของชาวบ้าน ราษฎร ๑๐ ข้อนี้ คงจะเลือนลางขาดความสนใจประพฤติของราษฎรทั้งหลายไปมาก ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ ก็ได้มีพระบรมราชโองการให้ราษฎรได้ประพฤติตามกรรมบถ ๑๐ อันถือว่าเป็นวินัยของราษฎรขึ้นอีกสืบมา เมื่อสวัสดิภาพของกรุงรัตนโกสินทร์ผ่านมาครบ ๒๐๐ ปี รัฐบาลประกาศให้มีการสมโภชฉลองร่วมกันทั้งชาติ ศาสนา มหากษัตริย์ ลุงจึงเห็นสมควรที่พวกเหล่าราษฎรจะฟื้นฟูการปฏิบัติตามวินัยของชาวบ้านราษฎร คือ กรรมบถ ๑๐ ข้อนี้ เป็นการร่วมสมโภชเพื่อยืนยันความสำคัญของพระธรรมคำสอน ที่เป็นมิ่งขวัญเรือนใจของชาวไทยมาเนิ่นนานจะได้เป็นการฟื้นฟูการปฏิบัติบูชากันให้เข้มแข็งขึ้นอีก เป็นการร่วมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ตามหลักสัมมาปฏิบัติ นายชา. ยังพอนึกออกหรือไม่ ว่ากรรมบถ ๑๐ ข้อนั้น คือ อะไรบ้าง" ที่คุณลุงพักการบรรยาย ก็เพื่อทดสอบความจำของพี่ชาตรี

"ผมจำไม่ได้หมดทุกข้อ แต่นึกได้ว่า มีหลักของศีล ๕ ร่วมอยู่ด้วย" พี่ชาตรีตอบอย่างอ้อมแอ้ม

"ดีพอใช้ จะให้ดีมาก ต้องจำได้ทั้งหมด ดังจะคัดจากหนังสือนวโกวาท (หน้า ๕๙) มาให้ดู ส่วนนี้เรียกอกุศลกรรมบถ (ส่วนบาป) จัดเป็น กายกรรม คือกระทำด้วยกาย มี ๓ อย่าง คือ

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง คือฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
๓. กาเมสุมิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม

จัดเป็นวจีกรรม คือทำด้วยวาจา มี ๔ อย่าง คือ

๔. มุสาวาท พูดเท็จ
๕. ปิสุณาวาท พูดส่อเสียด
๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ
๗. สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อเจ้อ

จัดเป็นมโนกรรม คือทำด้วยใจ มี ๓ อย่าง คือ

๘. อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา

๙. พยาบาท ปองร้ายเขา

๑๐. มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม

กรรม ๑๐ อย่างนี้ เป็นทางบาป ไม่ควรดำเนิน

กุศลกรรมบถ ๑๐ (ส่วนบุญ)

จัดเป็นกายกรรม คือเว้นกระทำด้วยกายมี ๓ อย่าง

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

๓. กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม

จัดเป็นวจีกรรม คือเว้นการกระทำด้วยวาจา มี ๔ อย่าง

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ

๕. ปิสุณายวาจาย เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด

๖. ผรุสายวาจาย เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ

๗. สัมผัปปลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

จัดเป็นมโนกรรม คือเว้นกระทำด้วยใจ มี ๓ อย่าง

๘. อนภิชฌา ไม่โลภอยากได้ของเขา

๙. อพยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายเขา

๑๐. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม

กรรม ๑๐ อย่างนี้เป็นทางบุญ ควรดำเนิน

เมื่อได้พิจารณาหัวข้อกรรมบถทั้ง ๑๐ นี้ จะเห็นว่าท่านจัดฝ่าย ๑ เรียกว่า อกุศลกรรมบถ ได้แก่ เป็นส่วนบาป ส่วนชั่ว ใครหลงประพฤติปฏิบัติแต่ละข้อ หรือยิ่งทั้ง ๑๐ ข้อด้วยแล้ว ก็เรียกได้ว่าเป็นคนบาปทั้งเนื้อทั้งตัวทีเดียว เพราะเป็นบาปทั้งส่วนกาย วาจา ตลอดถึงน้ำใจ เหมือนนำตัวเองให้หลงเดินในทางผิด ทางคด มีผลเป็นความทุกข์ยากเดือดร้อน อย่างเดียวกันเดินทางขรุขระ ถ้าเราประกาศตัวว่าเป็นพุทธศาสนิกชน คนที่นับถือคำสอนของพระพุทธองค์ว่านำมาแต่ความสุขจำเริญทั้งกาย วาจา ใจ ด้วยน้ำใสใจจริง เป็นความเชื่ออย่างมั่นคงแล้ว ก็ต้องประพฤติตนตามหัวข้อคำสอน คือ กรรมบถทั้ง ๑๐ นั้นเสมอไป จะได้ชื่อว่า ดำเนินชีวิตในทางตรงตาม

หลักคำสอน เพราะถ้าถือตามอำเภอใจก็ชื่อว่าเดินทางคดขรุขระลำบาก

ใครที่รักษาศีล ๕ ประจำใจอยู่ได้ ก็ชื่อว่า ตั้งตนในกุศลกรรมบถ ทั้งกายกรรมและวจีกรรม ได้แล้ว แต่วจีกรรมนั้น ท่านแยกลักษณะของคำพูดละเอียดออกเป็น ๔ ลักษณะ ถ้าเรารักษาศีล ๕ ก็ชื่อว่าได้รักษาอีก ๓ ลักษณะเข้าด้วย และในการสมาทานศีล ๕ ที่เข้าใจว่าไม่เกี่ยวกับการรักษาใจด้วยนั้น ยังเป็นการเข้าใจผิดอยู่ เพราะใจเป็นใหญ่ บังคับกาย วาจา อยู่เป็นปกติ การที่แสดงว่ารักษาศีล ๕ เป็นการสำรวมระวังเฉพาะกาย กับวาจานี้ หมายถึงผลสำเร็จแห่งการสำรวมไปจบลงที่ กาย กับ วาจา เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดในกาม สำเร็จผลของเจตนาอยู่ที่กาย การพูดเท็จ ก็เค้าเดียวกัน ล้วนสำเร็จจากความคิดนึกของใจก่อนทั้งนั้น ส่วนในกรรมบถนี้ ท่านแยกการกระทำละเอียดออกไปเพื่อจะได้มีสติสัมปชัญญะ คอยสำรวมตามลักษณะนั้น ๆ ให้เป็นกุศลกรรมบถอยู่เสมอ

คราวนี้จะพูดถึงสำนวนที่ว่า ทางตรงของชีวิต คือ เมื่อประพฤติสำรวมระวังด้วยมีสติ-สัมปชัญญะกำกับ ให้มั่นคง เว้นอกุศลกรรมบถ ส่วนบาป ได้แล้ว ก็ต้องสำรวมระวังอบรมส่วนกุศลกรรมบถเข้าแทนให้มั่นคงในอัธยาศัย จึงจะเรียกว่าถึงทางตรงของชีวิต หรือตรงตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา ตรงตามฐานะของพุทธบริษัทอย่างแท้จริง ถ้าเพียงแต่ละส่วนบาปแล้วยังไม่อบรมส่วนบุญขึ้นแทนก็ยังไม่เรียกว่ามีบุญ ต้องอบรมให้บุญเกิดประจำใจจึงจะเรียกว่ามีบุญและบุญนั้นมิใช่บุญตามอำเภอใจ ต้องเป็นบุญตามคำสอนของพระบรมศาสดาอย่างสมบูรณ์

ส่วนผู้ที่ยังหลงนิยมประพฤติตนตามอกุศลกรรมบถต้องเรียกว่า ผู้นำชีวิตให้คดโค้ง ไม่อยู่ในลู่ในทาง โดยสำนวนก็คือผู้มีชีวิตคดอยู่ในบาป เพราะว่าตามลักษณะของกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ นั้น ล้วนเป็นความปรารถนาร่วมกัน ตรงกัน ทุกชาติ ทุกภาษา คือไม่มีใครชอบการเบียดเบียนประทุษร้าย ทางกาย วาจา ใจ เหมือนกันหมดทุกหมู่เหล่า ทุกยุคทุกสมัย พระพุทธองค์จึงทรงแนะนำสั่งสอนการทำชีวิตของตน ๆ ให้ตรงกับความปรารถนาเป็นธัมมาธิปไตย อย่าขัดขวางความรู้สึกนึกคิดของตนด้วยนำอัตตาธิปไตยขึ้นบังหน้า

พระพุทธองค์สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เพราะทรงปรับความรู้สึกนึกคิดหรือเรียกว่า ปัญญาความเฉลียวฉลาด ให้รู้สภาพของจริง ตามความจริงเท่าความจริง ดังจะเห็นที่ตรัสสอน สามัญลักษณะคือลักษณะที่มีอยู่เป็นอยู่เสมอกันหมด ทั้งสิ่งที่มีวิญญาณ เช่น สัตว์ มนุษย์, สิ่งไม่มีวิญญาณ เช่น รถ เรือ บ้าน เรือนเป็นต้น, ว่าทุกสิ่งจะอยู่ยงคงที่ประจำสภาพเดียวตลอดไปเช่นนั้นย่อมไม่ได้ ต้องแปรเปลี่ยนอยู่ทุกเวลา นาที ร่วมเรียก อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง, จะคงทนอยู่ในลักษะเดิม เช่นผลไม้ให้สุกอยู่พอดีเท่านั้นก็ไม่ได้ เรียกว่า ทุกขตา ความเป็นของ

ทนอยู่ยาก, และอนัตตา ความเป็นของไม่มีตัวตน เรื่องนี้อยากจะพูดให้เข้าใจง่าย คือว่าไม่ใช่ไม่มีตัวตนร่างกายที่มีอยู่เป็นอยู่ตามธรรมดาที่ท่านเรียกว่าอนัตตาแปลตามคำว่าไม่มีตน ท่านหมายถึงว่าสิ่งที่เราถือว่าเป็นตัวตนนั้น เพราะถือตามลักษณะที่ยังรวมกันอยู่ เช่น ตู้โต๊ะ เมื่อไม้หลายชิ้นประกอบกันตามลักษณะ ก็ปรากฏเป็นตู้โต๊ะ ถ้ากระจายไม้เหล่านี้ออกจากกันแล้ว คำว่าตู้โต๊ะก็ไม่มี ตอนกระจายออกเช่นนี้เรียกว่าตู้โต๊ะเป็นอนัตตา ท่านต้องการให้รู้ทั้งลักษณะรวมและกระจาย จะได้หายหลงยึดถือ ปุถุชนทั่วไปมักหลงยึดถือว่าเป็นของเที่ยง ทนอยู่ง่ายและเป็นตัวตนเราเขาจริงจัง ครั้นสิ่งที่ยึดถือเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมดา ผิดจากความยึดถือของตนเข้า จึงเกิดความโศกเศร้าเสียใจเมื่อสิ่งเหล่านั้นไม่ตั้งอยู่ให้สมปรารถนา อย่างนี้แหละลุงจึงใช้สำนวนว่า ทางคดของชีวิต คือหลงผิดยึดถือของไม่จริงว่าเป็นของจริง เมื่อไรได้ความเชื่อความเลื่อมใสในองค์พระ-บรมศาสดา ยอมตนเป็นสาวกศึกษาคำสอนของท่าน เกิดความรู้ความเข้าใจพอสมควรแล้ว เริ่มปฏิบัติบูชาด้วยความประพฤติตาม อย่างมั่นคงทุกลมหายใจเข้าออก ด้วยสำรวมตนอยู่ในกุศลกรรมบถนี้เป็นต้น เมื่อส่วนกายวาจา สงบราบคาบเป็นรากฐานมั่นคงดีแล้ว จะเป็นพลังให้เกิดความพยายามอบรมส่วนใจซึ่งละเอียดให้ยิ่งขึ้นตามลำดับ ด้วยหมั่นพิจารณาสำรวมความทะเยอทะยานอยากได้ไม่รู้จบ ทั้งสิ่งที่ควรและไม่ควร ฝึกฝนอัธยาศัยให้มีสันโดษยินดีแต่ในสมบัติของตน ถ้าความโลภยังเจริญอยู่ในอัธยาศัยเพียงไร ย่อมก่อกวนอารมณ์ให้กระวนกระวายอยากได้ไม่รู้จบสิ้น ท่านจึงว่ากำลังตกเป็นทาสของตัณหา ถูกใช้ทั้งตื่นและหลับ, เมื่อพยายามสงบความอยากไม่ลง ย่อมชวนให้เกิดบาปยิ่งขึ้นถึงกับลงมือลักขโมยทรัพย์ของผู้อื่น เป็นกายทุจริตขึ้นอีก เหมือนหลงตายอยู่ในน้ำเย็น, หรือหากหมกมุ่นอยู่ด้วยความพยาบาท ข้อนี้เป็นสภาพลวงให้หลงอย่างรุนแรง ทำนองถูกไฟเผารนด้วยกำลังโทษะประทุษร้าย เผารนตนเองยังไม่พอ ยังกลับไปเผารนคนอื่นสัตว์อื่นถึงกับให้ละเมิดศีลข้อปาณาติบาตได้ง่าย เหมือนหลงตายอยู่ในน้ำร้อน ท่านจึงสอนให้เจริญเมตตาความปรารถนาให้ผู้อื่น สัตว์อื่นมีความสุขสบายทั่วกัน เป็นคุณธรรมคอยดับความพยาบาทให้ลดห่างจางหาย ทั้ง ๒ อย่างข้างต้นคือความโลภ ความพยาบาทนี้ เป็นอาการที่รุนแรงออกไปจากความหลงเห็นผิด คือหลงคิดหลงเข้าใจเชื่อตนเองที่ชวนให้ทำตามอำเภอใจตนเป็นประมาณ เมื่อหลงอยากได้จนระงับไม่อยู่ก็ปรากฏลักษณะให้เห็นอาการทะเยอทะยานอยากได้ไม่รู้จบ เมื่อหลงให้ความโกรธครอบงำ เก็บความโกรธนั้นไว้คอยแก้แค้น เมื่อระงับไม่อยู่ ก็แสดงอาการออกมากเป็นพยาบาทปองร้ายเขา. หากว่าความหลงอยากได้ ความหลงโกรธยังไม่รุนแรง ก็ลดตัวความหลงเองสงบอยู่ชั่วคราว เหมือนตะกอนในตุ่มน้ำ ยังถือว่าเป็นโทษอยู่อีกเหมือนกัน เป็นโทษชนิดละเอียดอ่อน ดังชวนให้เหมือนตายด้วยความหนาวเย็นภายในความมืด

บุคคลผู้ปล่อยใจตามอำนาจอกุศลกรรมบถฝ่ายมโนกรรม ๓ อย่าง คือโลภอยากได้ของเขา ๑ ปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจากคลองธรรม ๑ ชื่อว่าดำเนินชีวิตในทางคดจากธรรมชาติของชีวิต เพราะเรา

ไม่ได้เกิดมาเพื่อจะโลภ อยากได้ ปองร้ายเขา เห็นผิดเป็นชอบ แต่ถ้าได้พยายาม ฝึกฝน อบรม ดัดกาย วาจา ใจ ของตน ๆ ตามแนวคำสอนของพระบรมศาสดา ด้วยความบากบั่นทุกลมหายใจเข้าออก ไม่ต้องรอกาลสถานที่ ย่อมได้ชื่อว่าผู้รักตนสงวนตน นำชีวิตให้ตรงตามแนวคำสอนของพระบรมศาสดาอย่างแท้จริง หรือหากว่า จะยังสูงเกินกำลังสติปัญญาของตนต่อการปฏิบัติตามกรรมบถ ๑๐ ข้อ ซึ่งทางราชการเคยแนะนำให้ราษฎรยึดถือเป็นวินัยข้อปฏิบัติประจำของชาวบ้านชาวเมืองมาแล้วนี้ ก็ควรเลือกปฏิบัติตามข้อที่ตนสามารถปฏิบัติตามได้ไปพลาง เช่น ส่วนกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ ก็ใกล้เคียงกับศีล ๕ ที่ตรัสว่า เป็นนิจศีลควรรักษาเป็นนิจ ไม่เลือกกาลสถานที่อยู่แล้ว ก็จะชื่อว่าพยายามดัดแปลงกายวาจาของตนให้ตรงตามหลักธรรมอยู่เสมอ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนด้วยคุณธรรม คือ ปฏิบัติบูชา อย่าไปเอาเยี่ยงอย่างพุทธศาสนิกชนตามธรรมเนียม ตามประเพณีหรือเป็นชาวพุทธเฉพาะในทะเบียนบ้านเท่านั้นเลย พูดมานานแล้ว นายชา. รู้เรื่องได้ความเข้าใจอย่างไรบ้างไหม" คุณลุงหันไปสอบพี่ชาตรีอีก ทั้ง ๆ ที่คอยหลบตาคุณลุงอยู่เสมอ

"พอเข้าใจบ้างขอรับ คือควรที่คนไทยเราทุกวันนี้จะได้ปฏิบัติตัวตามหัวข้อกรรมบถ ๑๐ ให้ได้ทั่วถึงกัน จะได้ชื่อว่าบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติตาม ที่เรียกว่าปฏิบัติบูชา และยังได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองดีของเมืองไทย ที่ปฏิบัติตามวินัยของชาวบ้าน ๑๐ ข้อ ตามพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๔ อีกด้วย ผมรู้ได้เท่านี้ขอรับ" พี่ชาตรีตอบอย่างมั่นใจ

"ดีมากนะพ่อชา. ลูกแม่ ไม่เสียเที่ยวที่ได้บวชในสำนักที่ดี แม่ขอรับรองความเห็นของลูกทุกอย่างด้วยคน แต่ไม่ใช่รับรองในฐานะเป็นลูก แต่รับรองด้วยความคิดอย่างธัมมาธิปไตยเท่านั้น" คุณป้าปรารภอย่างยิ้มแย้ม

"ที่เราพูดกันมานี้" พูดตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ได้เฟื่องฟุ้งกันอยู่ในเมืองไทยเรามานานมาแล้ว แต่ทำไมล่ะ คนไทยอีกจำนวนไม่น้อย จึงยังเห็นว่าเป็นคำสอนเก่าแก่ล้าสมัยควรเก็บเผาทิ้งไต้แล้วอยู่เล่า" คุณลุงขยายความเห็นอีก

"อย่าไปปรารภเขาเหล่านี้เลย เมื่อว่าตามความคิดของชาวบ้านอย่างดิฉันนี้ก็เห็นว่า เพราะคนชั้นผู้ใหญ่เรานี่เอง คิดผิดมาแล้ว ที่ให้ลูกหลานไปศึกษาเล่าเรียนยังต่างประเทศ ด้วยหวังให้นำความดี ความเจริญของต่างประเทศมาปรับปรุงบ้านเกิดเมืองนอนของเราให้เจริญทัดเทียมเขาบ้าง ก็ไม่สมประสงค์เป็นส่วนมาก ด้วยลูกหลานบางคนต่างหลงตื่นความเจริญขนบธรรมเนียมบ้านเมืองเขา เลยกลับไปนิยมชมชอบขนบธรรมเนียมนั้น ๆ ติดตัวนำเข้ามาเผยแผ่ในเมืองไทย มิหนำซ้ำกลับหมิ่นเมืองไทยที่คุ้มหัวเขามาแต่เล็กแต่น้อยว่ายังป่าเถื่อนไม่เจริญทันต่างประเทศ ถึงกับลืมตัวที่เคยรับประทานน้ำพริกผักต้มมาแต่ก่อน ถึงอยากจะให้รับประทานขนมปังนมเนยแทนเสียด้วยซ้ำ

น่าเจ็บใจแท้ เขาจะลืมน้ำพริกผักต้มก็ยังไม่สู้กะไรนัก ข้อสำคัญเขามาลืมพระพุทธศาสนาเรือนใจคนไทยเรานี่แหละกระเทือนใจมาก ศัตรูของพระศาสนาที่มาจากคนต่างชาติ จะไม่ว่าอะไรเลย เพราะเป็นธรรมดาเช่นนั้น แต่คนในชาติเดียวกัน เลือดเนื้อเชื้อไขเป็นไทยด้วยกัน เมื่อได้รับการสนับสนุนให้ไปศึกษาวิชาการในต่างประเทศ ด้วยทุนของพ่อแม่คนไทยจนได้สำเร็จความรู้มีปริญญา ท้ายชื่ออย่างยาวเหยียดกลับดำเนินชีวิตผิดสายเลือดเสียแล้ว ด้วยวิธีการอาศัยวิชาความรู้นั่นเอง วางเล่ห์เหลี่ยมอุบายทำลายเรือนใจของคนไทยซึ่งรวมทั้งบิดามารดาญาติมิตรของเขาด้วย ให้สูญหายหมดไปจากแผ่นดินไทย นี่หรือลูกหลานคนไทยที่ปากว่าจงรักภักดีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพิ่งจะมารู้ว่า เขากลายเป็นแนวที่ ๕ ในร่างของคนไทยผู้ทรงเกียรติ กำลังบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาด้วยเล่ห์เหลี่ยมร้อยแปดพันประการ ทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอย่างสำราญอยู่ด้วยเงินเดือนซึ่งเกิดจากภาษีอากรที่คนไทยชาวพุทธสละเพื่อชาติอย่างเชิดหน้าชูตาอยู่ทุกวันนี้ ช่างใจร้ายดื้อด้านเสียจริง ๆ

ยังนึกน้อยใจไม่หายว่า มีคนไทยเป็นจำนวนไม่น้อย ที่ยอมเสียสละชีวิตเพื่อรักษา ชาติ กษัตริย์ แต่จะมีใครบ้างไหม ที่ยอมเสียสละชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา เอาละ เมื่อจะหาคนยอมเสียสละชีพเพื่อศาสนา ป้าก็ขอสมัครด้วยคนหนึ่งทันที เอาไว้ลายสตรีไทยดูบ้าง หลาน ศ. ว่าอย่างไร จะยินดีสมัครบ้างไหมล่ะ" คุณป้าผ่อนการบรรยายแล้วหันมาสอบข้าพเจ้า

"เรื่องการยอมเสียสละชีพเพื่อพระพุทธศาสนาในเมืองไทยนี้ หลานคิดว่าคนไทยทุกคนต้องยอมเสียสละได้ทั้งนั้น เว้นแต่พวกชนิดหน้าเนื้อใจเสือ ที่หวังประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่จนลืมพระพุทธศาสนาที่คุ้มครองให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่คนไทยเรานับตั้งแต่พันปีมาแล้วเท่านั้น หลานคิดว่า การจะคิดแก้ความเสื่อมโทรมในการประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่อยู่ที่เพียงแต่วางโครงการ โดยยังไม่ทันได้ดำเนินตามโครงการ ก็เปลี่ยนคณะผู้ปกครองใหม่ก็ตั้งต้นวางโครงการกันใหม่อีก อายุของยุวชนเจริญขึ้นทุกปี มิได้หยุดรอโครงการ เราจึงต้องลงมือกระทำกันทันทีทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายราษฎร หรือข้าราชการ ฝ่ายบรรพชิตหรือชาวบ้านทำกันทุกวันนี้ทำเดี๋ยวนี้ ไม่ต้องรอโครงการของใคร เพราะโครงการของพระพุทธเจ้ามีอยู่นานนับ ๑,๐๐๐ ปีแล้ว อย่างกรรมบถ ที่คุณลุงยกมาอ้าง ก็ให้เริ่มปฏิบัติสำรวม กาย วาจา ใจ ตามลำดับชั้นกันทันที ขอแต่ให้ทำกันจริงจัง ผู้ใหญ่ทำ ก็เพื่อประโยชน์ตนเองด้วย ทั้งยังจะได้แบบอบรมฝึกฝนเด็กอีกด้วย เชื่อว่าคงจะพอชะลอความเสื่อมของพระพุทธศาสนาให้ช้าลง หรือหยุดความเสื่อมลงก็ได้ ส่วนผู้มีร่างกายเป็นพุทธแต่จิตใจเป็นศัตรูคอยทำลายนั้น เราช่วยกันมองหน้าเขาด้วยสายตาเยาะเย้ยอยู่ทั่วทุกสถานที่แล้ว ก็คงจะได้สติรู้ผิดได้บ้าง เพราะนิสัยคนไทยชาวพุทธไม่ดื้อตึงทะนงตัว ถ้ารู้ว่าตัวผิดจริง ๆ" ข้าพเจ้ากราบคุณป้าแล้ว รอฟังการบรรยายต่อ

"เอาละ เป็นจบเรื่องวันนี้ไว้ที วันหลังจึงค่อยปรารภกันใหม่ แต่พ่อชา. อย่าลืมนำไปเล่าถวายให้ท่านเจ้าฟังบ้าง ท่านว่าอย่างไรแล้วนำมาเล่าสู่กันฟังด้วยนะ" คุณป้าหยุดบรรยายแล้วเตรียมตัวเข้าห้องพักผ่อน

๕๐. การกระจายเสียง

เห็นคุณลุงนั่งบิ้งตั้งแต่นั่งมาในรถ พอกลับถึงห้องรับแขก ก็สั่งขอน้ำชาจีนแก้กระหาย และคุณป้าก็พลอยสั่งตามอีกด้วย เมื่อท่านทั้ง ๒ ดื่มน้ำชาชื่นใจแล้ว คุณลุงได้เอ่ยถามข้าพเจ้าว่า "หลาน ศ. ไปงานเผาศพวันนี้ ได้อะไรเป็นลาภตาหูมาบ้าง"

"ลาภอะไรเจ้าคะ" ข้าพเจ้าย้อนถาม

"ก็การจัดงานเผาศพนั่นแหละ ควรติชมอะไรบ้างไหมเล่า" คุณลุงชี้แจง

"ดูเขาก็เรียบร้อยดี มีแขกมาก น่ากลัวเก้าอี้จะไม่พอแขกนั่ง แต่เห็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายวัด ก็พยายามยกมาต้อนรับจนพอ" ข้าพเจ้าตอบคุณลุง

"นั่นก็ไม่ว่ากะไร แต่ถึงตอนทอดผ้าม่หาบังสุกุล ทำไมจึงต้องเรียกเชิญคนนั้นทอดผ้าม่หาบังสุกุล อาราธนาพระคุณเจ้าวัดนั้นพิจารณาม่หาบังสุกุล ดูวุ่นวาย เสียเวลาเต็มที" คุณลุงกล่าวเสียงกระด้างทำนองไม่พอใจ

"ประเพณีของเขาอย่างนั้นกระมังเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าแถลงแทน

"ประเพณีอะไรกัน เห่อเครื่องขยายเสียงมากกว่า ตะโกนเรียกใครต่อใครให้มาทำนั่นทำนี่ ช่างไม่นึกดูบ้าง ผู้ถูกเรียกนั้นเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ ตนเป็นผู้น้อยไปตะโกนทางเครื่องกระจายเสียงออกลั่นวัด ช่างขาดสัมมาคารวะเสียจริง ๆ ที่เคยเห็นมาจากงานที่อื่น ผู้กระจายเสียงนั้นมียศแค่ชั้นโท แต่ทำการกระจายเสียงเรียกผู้ว่าราชการจังหวัดบ้าง นายอำเภอบ้าง ให้มาจุดเทียนบ้าง ถวายไทยทานบ้าง อย่างนี้ หลานเห็นว่าสมควรแล้วหรือ" คุณลุงถาม

"ในกรณีเช่นนี้ รู้สึกว่ายังขาดความเหมาะสมอยู่เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"ตั้งแต่มีเครื่องขยายเสียงเต็มท้องตลาดแล้ว ตามชนบทต่างนิยมชมชอบซื้อหาไว้ใช้กันแพร่หลาย ได้ยินว่าเมื่อพ่อค้าถามผู้ซื้อว่าต้องการเสียงดังขนาดไหน ผู้ซื้อมักตอบว่าเอาอย่างที่เปิดอยู่ฝั่งโน้นได้ยินมาถึงฝั่งนี้ อย่างนี้ก็มุ่งเอาเสียงดังเข้าว่า เคยพบในชนบท มีงานบวชนาคพร้อมกัน ๒ ราย ต่างอยู่ฝั่งตรงข้าม เริ่มเดินเครื่องขยายเสียงกันตั้งแต่วันสุกดิบ (คือเริ่มก่อนงาน) เสียงดังขรมคับแม่น้ำ ตั้งแต่หัวค่ำไปจนดึกดื่นเที่ยงคืน จะมีหยุดพักเพียง ๒-๓ ชั่วโมง พอถึงเวลาตี ๓-๔ เริ่มขยายเสียงอีก นัยว่าปลุกแม่ครัว เกรงจะตื่นสาย และที่ขยายเสียงเช่นนี้ ก็ว่าเพื่อให้ญาติพี่น้องรับฟังแล้วจะได้อนุโมทนาส่วนบุญ นี่เป็นความคิดของฝ่ายเจ้าภาพ ส่วนชาวบ้านทั้งหลาย

ต่างนอนตาไม่หลับ เพราะเสียงรบกวน จะนึกแช่งด่าอย่างไรบ้างไม่คำนึงถึง ขอให้ฉันได้โมษณา บวชลูก บวชหลาน ทำขวัญนาคตามธรรมเนียมแล้วเป็นพอใจ" คุณลุงหยุดอธิบาย

"ขอร่วมวงด้วยสักคนซิ นิ่งฟังอยู่นานแล้ว กลับไปปรารภถึงเรื่องเผาศพที่วัดวันนี้อีกเถอะ การกระจายเสียงเรียกใครต่อใครให้มาปฏิบัติงานอย่างนั้นอย่างนี้ เห็นชอบด้วยว่าไม่เหมาะสม เท่ากับเป็นการใช้ผู้ใหญ่ให้ทำงาน เห็นไม่จำเป็นต้องเชิญทางเครื่องกระจายเสียงเลย ไปเชิญด้วยตนเอง ย่อมงามกว่า หรือที่ต้องกระจายเสียงนั้น เพื่อโอ้อวดว่ามีผู้หลักผู้ใหญ่มาในงานฉันมากหน้าหลายตา อย่างนี้ก็ช่วยไม่ได้" คุณป้าหยุดลงเพียงนี้

"น่าฟังเหมือนกัน ขอเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานศพอีกสักหน่อยว่า เจ้าภาพควรนึกถึงบรรดาแขกที่มาร่วมในงานนั้น เพราะเจ้าภาพไปเชิญเขามา อย่าทำอะไรตามอำเภอใจ เช่นการจะมีพิธีทอดผ้ามหาบังสุกุล ก็ควรจะรวบรัดให้เร็วตามเวลากำหนด เช่น มีผ้าไตร ๕-๑๐ ไตร ก็ไม่จำเป็นต้องกระจายเสียงเชิญคนนั้นทอดผ้ามหาบังสุกุล พระรูปนั้นพิจารณาผ้ามหาบังสุกุลทีละคน ๆ เสียเวลาไม่ใช่น้อย ยิ่งต้องรอเวลาพิจารณามหาบังสุกุล เมื่อถึงเวลากำหนดในหนังสือเชิญด้วยแล้ว ชวนให้เห็นว่า เจ้าภาพทรมานแขกเพื่องานของตน แขกบางรายได้รับเชิญ ๒ ศพ จะต้องไปที่ศพอื่น ก็มาเสียเวลาที่ศพนี้จนเกินควร

การทอดผ้าไตรมหาบังสุกุลนั้น แม้ทางราชการก็ไม่ใช้ทอดทีละรูป ทอดหมดในคราวเดียวทั้ง ๕-๑๐ ไตร อาราธนาพระขึ้นพิจารณาพร้อมกันหมด คะเนว่าเมื่อพระพิจารณามหาบังสุกุลเสร็จก็ให้ได้เวลาที่กำหนดพอดี จึงจะงดงาม ไม่ถ่วงเวลาให้แขกรอช้าตามอำเภอใจตน" คุณลุงผ่อนการอธิบาย

"หลานก็เคยนึกรำคาญในงานต่าง ๆ ที่มีเครื่องดนตรีปี่พาทย์บรรเลงเสียงดังกลบไปหมด จะพูดจาหารือกันบ้างก็แทบไม่ได้ยิน และยังชอบนำวงมาตั้งบรรเลงรวมอยู่ในกลุ่มแขกอีกด้วย หลานคิดว่าบรรดาแขกทั้งหลายนั้นคงอิดหนาระอาใจไม่น้อย" ข้าพเจ้าขอแสดงความเห็นด้วย.

"จริงซิหลาน เคยทำเอาหูอื้อไปหลายวันก็มี เพราะเผอิญเจ้าภาพจัดให้นั่งใกล้วงพิณพาทย์ แต่บางรายเขาก็ดี มีมารยาทใช้บรรเลงด้วยไม้นวมฟังนุ่มนวลหู แขกจะสนทนาปราศรัยกันบ้างก็ไม่ก่อความรำคาญ อย่างนี้ป้าชอบฟัง สบายหูสบายตาดี" คุณป้ากล่าวเสริม

"เรื่องการใช้เสียงนี้ มีความสำคัญไม่น้อย ธรรมชาติจึงจัดอวัยวะ ปาก ลิ้น คอ หู ไว้สำหรับประกอบการออกเสียง ให้ผู้อื่นได้ยิน รู้ความประสงค์ของผู้พูดได้สะดวก หรือเครื่องประกอบการออกเสียงนี้ขัดข้อง ธรรมชาติก็ยังสอนให้ผู้นั้น ๆ ใช้อวัยวะมีมือเป็นต้น แสดงอาการที่ว่าเรียกบอกไปพอให้ผู้อื่นรู้ความประสงค์พอสมควร" คุณลุงชี้แจงแล้วหยุดพักชั่วครู่ จึงกล่าวต่อ "การ

เปล่งเสียงให้ผู้อื่นรู้ความประสงค์ด้วยการใช้ลมปาก หรือด้วยการดีดสีตีเป่า ผู้ฟังอาศัยตากับหูเป็นอวัยวะรับทราบ ถ้าตากับหูพิการก็ยากต่อการทราบความประสงค์ได้

คำพูดที่เปล่งออกมาเป็นภาษาให้ทราบความประสงค์นี้ เป็นลักษณะสำคัญมากกว่า การเห็น การดม การรู้รส การกระทบเย็นร้อนอ่อนแข็ง เพราะการเห็นสิ่งของต่าง ๆ สมัยนี้เรามีเครื่องมือเก็บรูปตามที่ตวงตาเห็นไว้ได้นานด้วยการถ่ายภาพ ส่วนการดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องเย็นร้อนอ่อนแข็งประสบแล้วก็ผ่านไป ยังไม่สามารถเก็บไว้ได้ การฟังเสียงด้วยหูนี้ สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน มิหนำซ้ำยังมีอุบายสมมติรอยขีดต่าง ๆ ขึ้นแทนคำพูด สำหรับบันทึกเสียงที่พูดไว้ด้วย ลายขีดที่เรียกว่า ลิขิต สามารถเก็บคำพูดด้วยลิขิตไว้ เช่นนี้นับเป็นร้อยปี พันปี

พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของเสียงที่ออกจากปากเป็นคำพูดให้คนอื่นรู้ความ

พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของเสียงที่ออกจากปากเป็นคำพูดให้คนอื่นรู้ความประสงค์ของตน จึงทรงบัญญัติลักษณะของการเปล่งเสียงเป็นคำพูดให้สำรวมตามลักษณะของคำพูด อย่าให้เป็นคำพูดที่คลาดเคลื่อนจากความจริง ไม่ตรงตามความจริง ที่เรียกว่า มุสาวาท ๑ อย่าให้เป็นถ้อยคำยุยงส่งเสริม ยกคนนั้น กดคนนี้ เพื่อให้กินแหนงแคลงใจกัน ที่เรียกว่า ปิสุณาวาจา ๑ อย่าให้เป็นถ้อยคำหยาบคายไม่น่าสดับตรับฟัง เรียกว่า ผรุสวาจา ๑ และอย่าให้เป็นถ้อยคำเพ้อเจ้อเหลวเลอะไม่เกิดคุณประโยชน์อย่างไร เรียกว่า สัมผัปปลาปวาจา ๑

ถ้อยคำเปล่งเป็นเสียงออกมาให้ผู้อื่นสดับตรับฟังนั้น แม้จะระวังไม่ให้เข้าลักษณะพูดชั่ว ๔ อย่างข้างต้นก็ดี ยังต้องควบคุมให้การเปล่งเสียงเหมาะเหตุ สมผล สมตน สมประมาณ สมกาล สมสังคม และสมบุคคลอีกด้วย จึงจะเป็นการเปล่งเสียงด้วยดี เป็นคุณประโยชน์แท้

ผู้กระจายเสียงแจ้งเหตุการณ์หรือกิจการไร ๆ เพื่อให้ที่ประชุมรับทราบ ก็ต้องระวังให้เหมาะสมกาลเทศะ ฐานะหน้าที่ ไม่ควรใช้เครื่องกระจายเสียงนั้นเป็นเชิงให้ใครต่อใครทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ ทำนองผู้น้อยสั่งผู้ใหญ่ เป็นการขาดความเคารพ อย่าให้ตังก่อความรำคาญแก่ผู้อื่น จนจะพูดจาปราศรัยไม่รู้เรื่อง พูดให้เหมาะกาลเวลา ไต้วรรคตอน ถูกเสียงกล้ำ เสียง ร. ล. อย่าให้ตัดประโยชน์ผู้อื่นเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตนก็สามารถจะนิยมเข้าในลักษณะสัมมาวาจา หรือวจีกรรม ๔ ในกุศลกรรมบถได้อย่างน่าชม

ผู้ที่เปล่งเสียงตามหลักสัมมาวาจาหรือกุศลกรรมบถ วจีกรรม ๔ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ประชาชนทั้งหลาย อย่างเลิศชั้นบรมครูของโลกนั้น ก็คือพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งยังฝังรากมั่นคงอยู่ในโลก แม้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วนาน ตั้ง ๒๕๒๖ ปี แล้วก็ตาม เสียงแห่งสวากขาตธรรมยังกึกก้องโลกอยู่อย่างชัดเจน ตราบเท่าปัจจุบัน เพราะพระพุทธองค์ทรงเปล่งพระสุรเสียงสอนบุคคลทั้งหลายด้วยฐานะ เพียงชั้นผู้บอก เช่นกุศลสุจริตเป็น

ความดีชอบ ก็ทรงแสดงชักนำให้ประพฤติตาม เพราะมีผลเป็นความสุข บาปทุจริตทั้งหลายเป็นความชั่วร้ายเลวทราม ก็ทรงห้ามไม่ให้ประพฤติปฏิบัติ เพราะให้ผลเป็นความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ส่วนสาวกยินดีปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตาม ย่อมเป็นหน้าที่ของสาวกเอง และพระองค์ไม่มีอำนาจเหนือใคร ๆ ที่จะสาปแช่งให้เขาตกนรกได้ หรือยกย่องเชิดชูให้เขาขึ้นสวรรค์ได้เหมือนดังศาสนาอื่น ๆ เสียงสอนของพระองค์จึงเป็นสัจธรรมตรงตามสภาพธรรมดาของชีวิตสัตว์ทั่วไป คือสอนให้งดเว้นละเลิกส่วนเกินของชีวิตได้แก่บาปทุจริต ลงอยู่เท่าเทียมตามสภาพเดิมได้แก่สุจริต เช่นการแสวงหาอาหารก็ปรนปรือร่างกายพอให้มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อจะได้สร้างความดีมีสุขให้เจริญยิ่งขึ้น มิใช่อยู่เพื่อกิน เครื่องนุ่งห่มก็เพียงป้องกันหนาวร้อน ป้องกันสัตว์เบียดเบียน ป้องกันความละอาย ที่อยู่อาศัยก็เพียงป้องกันหนาวร้อนตามฤดูกาล ป้องกันสัตว์ร้าย ส่วนเกินนอกจากนี้ได้มาด้วยสุจริตก็บริโภคตามฐานะ ไม่บริโภคด้วยความหลงทะเยอทะยานเกินสภาพความต้องการของชีวิต จึงปรากฏเสียงสอนของพระองค์ว่าเป็นอมตะสมจริงตามเหตุผล ตามกฎธรรมชาติ ไม่ใช่สมจริงตามอำเภอใจของบุคคลทั่วไป ซึ่งตกอยู่ในวิสัยของชาวโลกผู้ปุถุชน" คุณลุงจบคำชี้แจงด้วยความโล่งใจ.

๕๑. ความผิดหวังในชีวิต

เมื่อวันอาทิตย์ที่แล้ว ได้ติดตามคุณป้าไปร่วมบำเพ็ญกุศลคล้ายวันถึงมรณกรรมของเพื่อนร่วมชั้นของคุณป้าที่วัด เมื่อเสร็จงานสวดมนต์เลี้ยงเพลพระทั้งวัด และเลี้ยงอาหารกลางวันแก่ญาติมิตรที่บริเวณหลังอุโบสถ เสร็จเรียบร้อยแล้วเดินทางกลับบ้าน

ถึงบ้านพอจะแยกตัวกลับสู่ห้องพัก คุณป้าเรียกเข้าพบที่ห้องพระ พอนั่งเรียบร้อย ท่านเอ่ยถามขึ้นว่า "ไปช่วยงานคราวนี้สังเกตดูเจ้าภาพหรือเปล่า" ตอบท่านว่า "ดูท่านซูบซีด กิริยาเงื่องเหงา ต้องมีผู้คอยพยุงในคราวลุกนั่ง เจ้าค่ะ"

"ดีแล้ว นั่งคุยกันก่อนเถอะ จะเล่าอะไรให้ฟัง" คุณป้าชวนคุย

"หลานเคยได้ยินมีผู้เล่าถึงประวัติของคุณเจ้าภาพวันนี้ว่าเคยร่ำรวยถึงขั้นเศรษฐี มีการค้าใหญ่โตหลายบริษัท ทำไมวันนี้จึงดูเซื่องซึมเกือบจะหมดสง่าราศี เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าชวนถาม

"เออ ก็ดีแล้ว ที่หลานสังเกตได้เช่นนั้น เรื่องที่ป้าจะเล่าให้ฟังก็เรื่องของคุณเจ้าภาพงานนั้นแหละ น่าเรียนชีวิตของท่านไว้ประดับความรู้" คุณป้าพูดเปรยให้ฟังแล้ว เล่าต่อ "คุณเจ้าของงานนี้ สมัยเป็นนักเรียนก็ไว้ตัวยะโสพอได้ทีเดียว เพราะคงถือตัวว่าเป็นลูกเศรษฐีพ่อค้า การเรียนไม่เก่งเท่าไรนัก พอปานกลาง พอเรียนจบก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำการค้า ดูก็รวยมีชื่อเสียงดี ทำตัวทันสมัย เข้าสังคมชั้นสูง โดยอาศัยบารมีพ่อแม่สนับสนุน จนมีชื่อปรากฏอยู่ในกลุ่มการค้าที่มีชื่อเสียง ใครจะไปบอกบุญทอดกฐิน ผ้าป่า ก็ทำอย่างเสียไม่ได้ มิหนำกลับจะเห็นว่าพวกเข้าวัดทำบุญนั้นหัวโบราณ ทำตัวห่างพ่อห่างแม่ หวังจะดีโดดตามลำพังตนเอง ครั้นมีลูกของคนบ้างลูกของตนก็มักตีห่างทำนองเดียวกับที่ตนห่างพ่อแม่ ไม่เอาใจใส่ในความทุกข์สุขของพ่อแม่ ชีวิตจึงดูไม่เป็นหลักฐาน อยู่อย่างมีชีวิตไปวันหนึ่งในระยะหลังนี้" คุณป้าพักผ่อน

"เวลานี้ ท่านคงไม่เป็นเช่นสมัยก่อนกระมังคะ เพราะอายุมากขึ้นก็มักจะชวนให้สำนึกถึงชีวิตตนมากขึ้น" ข้าพเจ้าออกความเห็น

"เอาละ ที่ป้าว่าอยากจะเล่าอะไรให้ฟังนั้น เรื่องมาถึงตอนนี้แหละ คือว่าเมื่อสมัยอายุ ๓๐-๔๐ ปี ร่างกายยังแข็งแรง กำลังใจก็เข้มแข็ง ถึงสามารถทำงานของชีวิตได้อย่างเห็นผลพอประมาณ แต่ชีวิตเวลานี้ ๖๐-๗๐ ปีแล้ว เพียงแต่จะเดินเข้าออกในบ้านก็ต้องอาศัยคนอื่นพยุง ตอนนี้เท่ากับเป็นบทเรียนของชีวิต กำลังเริ่มต้นเสื่อม คือจะค่อยสำนึกตัวเห็นชัดตามคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า "เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น" คุณป้าพักผ่อน

"หลานลองเฝ้าสังเกตดูว่า ท่านจะพลิกซ้ายพลิกขวาอย่างไรบ้าง ก็เห็นต้องให้มีคนช่วยพยุง ลำพังตัวเอง เห็นจะหมดกำลังแล้ว จะรู้ตัวตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้บ้างหรือไม่ น่าสงสัย" ข้าพเจ้าออกความเห็น

"ป้าคิดว่า อายุตกมาถึงปูน ๖๐-๗๐ ปีเช่นนี้ ถ้าไม่ลืมตาให้เห็นจริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้สมกับที่เกิดในเมืองไทยมีคำสอนของพระพุทธเจ้ากำลังแพร่หลายให้เห็นความจริงของชีวิตเสียบ้าง ก็อยากจะลงโทษว่า เสียชาติเกิด

พวกเราชาวพุทธทุกวันนี้ เฉพาะในคนชั้นปู่ย่า ตายาย มักจะต้องผิดหวัง ไม่สมหวังในชีวิตมาแล้วด้วยกันทั้งนั้น คือมักคิดวางโครงการของชีวิตให้ใหญ่โตมโหฬาร เช่นในสมัยนักเรียนอยากจะเรียนเก่ง เป็นที่ ๑ ในชั้น แต่แล้วก็ผิดหวัง เพราะทะนงหลงเล่น หลงเที่ยว ผลสุดท้ายถึงคราวสอบไล่ก็มักจะเกือบตกแทบทุกครั้ง เมื่อถึงคราวประกอบอาชีพ ก็มุ่งแต่ตำแหน่งสูง เงินเดือนแพง หาได้ดูเงาตัวบ้าง สูงเด่น ต่ำต้อยปานไหน ก็มักได้ในตำแหน่งที่ผิดหวังอีก

ยิ่งหลงลืมอายุร่างกาย ที่ต้องอ่อนแอ เพราะแก่เฒ่าอยู่ตามวันเวลา ก็ยิ่งพลาดจากความหวังเกี่ยวกับลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อยู่เสมอ ชีวิตยิ่งพลาดความหวังเท่าไร ก็จะยิ่งนำความเศร้าโศกอาลัยเกิดสนองขึ้นเท่านั้น

ดูคุณเจ้าภาพในวันงานนั้น ถ้าจะนำรูปถ่ายสมัยเรืองอำนาจในการค้ามาเทียบกับสมัยการค้าตกต่ำและชีวิตก้าวถึงปัจฉิมวัยเช่นนี้ จะเห็นผิดเป็นคนละคน หรือแทบจำไม่ได้ทีเดียว" คุณป้าหยุดพักเหนื่อย

"ถ้าอย่างนี้ คนเราทุกคนต่างก็ผิดหวังในชีวิตกันมาแล้วทั้งนั้นซิเจ้าคะ เพราะพิจารณาดูแล้ว จะหาใครสมหวังในชีวิดบ้าง ก็ไม่มี เมื่อเช่นนี้ ไม่น่าจะตั้งความหวังอะไรกันเลย ใช้ชีวิตไปตามธรรมดา ก็น่าจะสบายใจกว่า" ข้าพเจ้าอดออกความเห็นไม่ได้

"จริงอย่างที่หลานพูด เพราะความหวังของชีวิดมนุษย์นั้นล้วนแต่ขัดกับความจริงของสภาพมนุษย์ทุกอย่าง เช่นเมื่อเกิดมาแล้ว จะต้องแก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ที่เป็นกฎตายตัวของชีวิต พระพุทธองค์ทรงสอนให้คฤหัสถ์บรรพชิต ชายหญิงพิจารณาทุกวันเวลา เพื่อให้รู้แจ้งจริงตามธรรมดาของชีวิด แต่ชาวเราก็ยังอยากลองต่อสู้ ความแก่ เจ็บ ตาย กันอยู่ทั่วไป เช่นหายารักษาบ้าง เครื่องรางของขลังบ้าง ที่สุดก็ผิดหวัง เพราะพระพุทธเจ้าทรงสอนเพียงให้รู้เท่าทันตามความจริงของชีวิดเช่นนี้ จะได้คลายความหวังที่จะไม่สมหวังแล้วก่อทุกข์ให้แก่ตนเสีย ก็ยังไม่ยอมตามพระพุทธบัญชา จึงตกทุกข์ได้ยากระกำใจ จนกว่าจะหมดชีวิดกันอยู่ทุกวันนี้

เมื่อเกิดเป็นรูปนามแล้ว ก็ต้องมีความหวัง ความปรารถนา อยากได้รูป เสียง กลิ่น รส

สัมผัส ที่น่ารักใคร่ ชอบใจบ้าง อยากได้ลาภ ยศ สรรเสริญบ้าง ความหวัง ความปรารถนา ควรใช้ในทางที่ถูกตามหลักธรรมจึงสมปรารถนาได้ แต่ชาวเรามักชอบใช้ตามอำเภอใจ ไม่คำนึงถึงหลักเหตุผล อำเภอใจเราล้วนเป็นส่วนโลภ โกรธ หลง มีแปรปรวน ยักย้าย แตกดับสลายอยู่แล้ว แต่หลักธรรมะเป็นของจริง คงที่แน่นอน ไม่มียักย้าย พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ล้วนเป็นธรรมะก็เพราะเป็นสภาพจริงแท้แน่นอน ไม่มีแปรปรวนยักย้าย เมื่อประพฤติธรรมะเพื่อธรรมะ จนธรรมะเกิดประจำใจ นี่แลคือความสมหวังในชีวิต เข้าใจหรือยัง" คุณป้าพักถามขอความเห็น

เมื่อคุณป้านั่งพักเคี้ยวหมากอยู่ชั่วครู่ ก็เอ่ยเรื่องต่อ ว่า "เมื่อได้ฟังคำอธิบายเรื่องความผิดหวังในชีวิตมาแล้วเช่นนี้ ลองหยิบขึ้นมาเทียบกับชีวิตของคุณนายเศรษฐีแก่ดูบ้างซิ ท่านจะพอใจในชีวิตปัจจุบันนี้บ้างหรือไม่ ทรัพย์สมบัติเงินทองที่แสวงหาสมไว้นั้นช่วยท่านให้หายเจ็บป่วยได้บ้างหรือเปล่า ลูกหลานที่แวดล้อมบำรุงปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้ แบ่งเอาอาการของโรคไปจากท่านบ้างหรือเปล่า ความจริงของชีวิตที่เห็นต้าตาอยู่นี้ล้วนตัวใครตัวมันทั้งนั้น อย่างคุณนายเศรษฐีนี้ หลานลองใคร่ครวญดูเถิด ถ้าได้ปฏิบัติตัวตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นปกติแล้วคงจะไม่นั่งน้ำตาตกใจเสียใจ เพราะสมบัติทั้งหลายที่ทำมาหาเลี้ยงชีพ อย่างไม่เห็นแก่เหนื่อยยาก ด้วยหวังเสวยความสุขกายสบายใจตอนแก่เฒ่าชราบ้างนั้น กลับผิดหวังทุกอย่าง ลูกหลานยังเคารพรักอุปการะ ก็เพื่อทรัพย์สินยังสมบูรณ์พูนสุข เหมือนนกเฝ้าตอมต้นไม้แต่ขณะมีผลดอก หมดผลแล้วนกก็ผละทิ้งหมดฉะนั้น

ป้าคิดว่า ขณะนี้ทุก ๆ ท่านที่หลงเก็บหอมรอมริบทรัพย์สินเงินทอง เพื่อบำรุงความสุขในยามแก่เฒ่านั้น คงจะได้สำนึกเห็นจริงตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้หลายกระบวนความว่า ที่พึ่งของชีวิตอย่างแท้จริงนั้น คือกุศลกรรมบถ ตลอดถึงฌานสมาบัติที่ทุกคนอบรมฝึกฝนจนประจำอัธยาศัยเท่านั้น ส่วนผู้อื่นมีลูกหลานทรัพย์สินเงินทอง ล้วนเป็นของนอกกาย เป็นที่พึ่งไม่ได้เลย เพียงอาศัยเป็นเครื่องสนับสนุนอยู่เย็นเป็นสุขในโลกปัจจุบันนี้เท่านั้น เมื่อพุทธบริษัทมาระดมการปฏิบัติกาย วาจา ใจ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ปฐมวัยของชีวิต ก็จะไม่ต้องมาปลงอนิจจังถึงความผิดหวังในชีวิตของตน ตอนบั้นปลายของชีวิต" คุณป้าถอนใจใหญ่พักการบรรยาย.

๕๒. โอวาทท่านเจ้า

ด้วยเห็นว่าโอวาทที่ท่านเจ้าได้กล่าวปราศรัยแก่ผู้มีเกียรติทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตเมื่อวันงานบำเพ็ญกุศลคล้ายวันเกิดนั้น มีเสียงบ่นกันว่าฟังไม่ใคร่ชัด เพราะเครื่องขยายเสียงขัดข้อง อยากได้ฟังให้เต็มเรื่องก็หาฟังยาก ข้าพเจ้าโชคดีบันทึกเสียงเก็บไว้ได้ทั้งหมด เมื่อถอดออกเป็นอักษรแล้วมีคติน่าฟังมิใช่น้อย อยากให้ชาวพุทธเราทั้งหลายได้ทราบเรื่องราวใจความของโอวาทนั้น จึงนำมาแถลงในที่นี้ โดยมิได้ตัดทอนเพิ่มเติมอย่างไรเลย

"ท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

วันนี้เป็นวันบำเพ็ญกุศลต้อนรับดิถีคล้ายวันเกิด ที่เวียนมาถึงในรอบปีอีกครั้ง ๑ สบายใจที่รู้สึกว่ายังมีชีวิตได้สร้างบุญกุศลตามประเพณีอีกวาระ ๑ ไม่ล่วงลับดับศูนย์ไปเสียก่อน ท่านทั้งหลายที่มาร่วมงานในวันนี้ ก็เข้าใจว่า ล้วนแต่มาส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ทำบุญฉลองอายุที่เวียนมาถึง คล้ายวันเกิดของอายุ ๘๕ ปี เพื่อให้ได้มีโอกาสทำบุญฉลองด้วยความเรียบร้อยในปีต่อไปอีก

การบำเพ็ญกุศลในวันคล้ายวันเกิดที่ผ่านมาจนถึงอีกรอบเช่นนี้ ก็เข้าทำนองที่พระพุทธองค์สอนให้ภิกษุพิจารณาตนเองอยู่ทุกวันคืนว่า "วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่" จะได้ละเลิกเพิกทิ้งส่วนที่กำลังทำอันเป็นอบายมุขเสียหันกลับมากระทำแต่ความดีงาม ตามฐานะหน้าที่ตนด้วยความสุจริตตรงศีลตรงธรรม เป็นการเตือนตนด้วยตนเอง จึงนับว่ามีประโยชน์ดีอยู่ แต่ต้องไม่ใช่อย่างไหว้ครูเรียกขวัญข้าวค่ายาอย่างแบบโบราณ

อันที่จริง คนไทยเราเป็นพุทธศาสนิกชนกันมาเนิ่นนานนับตั้งพันปีมาแล้ว แต่การประพฤติตนปฏิบัติตน ดูเหมือนเคร่งครัดอยู่แต่สมัยต้น ๆ แล้วก็ค่อยอ่อนแอลงตามลำดับ และมักติดอยู่เพียงอามิสบูชา ชอบสร้างวัตถุ เช่น พระพุทธปฏิมาขึ้นไว้เคารพบูชา ก็ถือว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธ์พอแล้ว จึงเรียกว่ายังเข้าไม่ถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา คือการประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งเรียกว่าปฏิบัติบูชา นิสัยใจคอก็ยังไม่มีหลักพอที่จะยึดเหนี่ยวไต้มั่นคงเท่าไรนัก ชวนให้โอนเอียงไปตามคำชักจูงในทางผิดศีลธรรมได้ง่าย แต่ก็ยังเทิดทูนยกย่องอามิสบูชาเช่นพระพุทธปฏิมาดีอยู่ มิเลือกว่าเล็กหรือใหญ่ขนาดไหนว่าเป็นปูชนียะอันศักดิ์สิทธิ์เหมือนองค์พระพุทธเจ้าจริง ๆ องค์เบื้องก็ประดิษฐานไว้สักการะบูชาที่บ้านเรือน องค์เล็กก็นำติดตัวไปด้วยถือว่าช่วยป้องกันภยันตรายต่าง ๆ และเตือนให้ระลึกถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนของตน ถึงเช่นนี้ การประพฤติปฏิบัติตัวตามแนวคำสอนก็ยังมีเป็นบางครั้ง บางตอน ด้วยยึดถือตามพระพุทธบัญญัติว่า วันที่ควรสดับ

ตรับฟังคำสอนนั้น คือวันขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ครั้ง ๑ วันขึ้นหรือแรม ๑๕ ค่ำ ครั้ง ๑ เดือน ๑ มี ๔ วัน วันนอกจากนี้จึงไม่ใคร่สนใจที่จะรักษาความดีหรือฟังธรรม เท่ากับนิยมว่าเป็นวันประกอบอาชีพทางโลก ส่วนวันฟังธรรม ๔ วันนั้น เป็นวันประกอบอาชีพทางธรรม เลยชวนให้เข้าใจว่าจะเป็นชาวพุทธ์ ก็อยู่ที่คอยถือศีล ฟังเทศน์ในวันพระ ส่วนผู้ไม่สนใจในวันพระก็ยังถือตนว่าเป็นชาวพุทธ์ด้วยเหมือนกัน คล้ายกับเป็นชาวพุทธ์อาสาสมัคร เมื่อมีกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับพระศาสนาเกิดขึ้น ต่างก็ยินดีร่วมด้วยเต็มสติกำลัง และยังสนับสนุนให้ลูกหลานที่เป็นชาย ได้มีโอกาสบวชเรียน ศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้ประจำตน เท่ากับยึดมั่นว่าในชีวิตลูกผู้ชายเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว จะต้องบวชเป็นพระภิกษุสามเณรอย่างน้อย ๑ พรรษา ๓ เดือน เรียกว่าเป็นคนสุก เพราะได้เรียนรู้คำสอนของพระศาสนาเสียก่อน จึงจะมีครอบครัวต่อไป

หน้าที่ชาวพุทธศาสนิกชนไทย ปฏิบัติตนทำนองดังกล่าวมานี้จนเป็นประเพณีของชาติไทยสืบมาตราบเท่าถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ได้ทรงปรับปรุงประเทศชาติบ้านเมืองทุกด้าน ให้มั่นคงถาวร ทั้งส่วนพระพุทธศาสนาก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้คัดเลือกสอบสวนชำระพระไตรปิฎก แล้วจารลงในใบลานเป็นหลักฐาน เพื่อการศึกษาและปฏิบัติตาม คล้ายกับทรงสังคายนาพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ให้เป็นหลักฐานมั่นคงสืบไป

ยิ่งกว่านี้ยังมีพระบรมราชโองการชักชวนให้ราษฎรทั้งหลายประพฤติปฏิบัติตามกรรมบถ ๑๐ ให้เป็นวินัยของชาวบ้านอีกด้วย ทั้งนี้แสดงว่าในยุคก่อนนั้น การประพฤติตนตามคำสอนของพระพุทธศาสนาคงจะย่อหย่อนอยู่มาก เพราะบ้านเมืองตกอยู่ในภาวะสงครามไม่เป็นปกติสุข ครั้นฝ่ายบ้านเมืองมีความปกติสุขพอสมควร จึงทรงฟื้นฟูการปฏิบัติบูชาให้มั่นคงขึ้นด้วย ยึดถือหลักธรรมคือกรรมบถ ๑๐ อย่าง ไว้เป็นวินัยประจำตนของพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วกัน

กรรมบถ ๑๐ อย่างนั้น แบ่งเป็นกายกรรม กระทำทางกายมี ๓ ข้อ เป็นวจีกรรม กระทำทางวาจามี ๔ ข้อ เป็นมโนกรรม กระทำทางใจมี ๓ ข้อ ใน ๑๐ ข้อนี้ ยังแบ่งเป็นฝ่ายอกุศลส่วนบาป และฝ่ายกุศลส่วนบุญ เมื่อผู้ปฏิบัติงดเว้นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ ไม่พยาบาท ไม่เห็นผิดจากคลองธรรม ก็เรียกว่าเป็นกุศลกรรมบถ ควรประพฤติตาม ถ้าประพฤติล่วงละเมิด ก็เรียกว่าอกุศลกรรมบถ ไม่ควรประพฤติตาม กรรมบถทั้ง ๑๐ นี้ พิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่า พระพุทธองค์ตรัสสอน เพื่อให้ชาวเราผู้เป็นมนุษย์ได้ประพฤติตน อยู่ในคุณลักษณะของมนุษย์ คือ งดเว้นส่วนบาปทั้ง ๑๐ ข้อนั้นเสีย หันมาประพฤติแต่ส่วนบุญ จึงจะตรงกับศักดิ์ศรีของมนุษย์โดยสมบูรณ์

การที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงนำกรรมบถ ๑๐ ข้อมาให้เป็นวินัย คือระเบียบข้อประพฤติของราษฎรชาวไทยทั่วกันเช่นนี้ ก็เพราะคนไทยเรายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาประจำชาติมาแล้วเนิ่นนาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัย การประพฤติปฏิบัติก็มียิ่งมีหย่อน ตามกาลเวลามาตามลำดับ ฉะนั้น เมื่อสืบการประพฤติปฏิบัติมาถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเห็นเป็นยุคที่มีการปรับปรุงการปกครองบ้านเมืองส่วนอื่นเข้ารูปคงรอยพอสมควรแล้ว ก็สมควรปรับปรุงความประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนชาวไทยพร้อมกันด้วย ตามที่ทรงยกกรรมบถ ๑๐ อย่างให้เป็นวินัยของราษฎร เท่ากับเป็นการฟื้นฟูการประพฤติปฏิบัติตามพระศาสนาให้เข้มแข็งสมยุคสมสมัย เพราะกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อรวมความประพฤติดีปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจา ใจไว้พร้อมแล้ว

เป็นธรรมดาการประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมตกอยู่ในหลักแห่งกฎของธรรมดา คือ เข้มแข็งบางยุคบางสมัย ย่อหย่อนบางยุคบางสมัย จึงปรากฏว่าพอถึงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ยกกรรมบถ ๑๐ ข้อ เป็นวินัยของราษฎรอีกด้วย เท่ากับเป็นการแสดงว่าในระยะรัชกาลที่ ๒-๓ กรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อ คงขาดความสนใจของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมากมาแล้ว ถึงรัชกาลที่ ๔ จึงทรงประกาศให้เข้มแข็งเพื่อส่งเสริมให้แพร่หลายให้มีการประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหน้าที่พุทธศาสนิกชน เป็นการปฏิบัติบูชาสืบอายุพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

ตราบเท่ารัชกาลที่ ๙ รัฐบาลประกาศให้มีการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมกับประกาศให้พุทธศาสนิกชนสนใจประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม คือ กรรมบถ ๑๐ ข้ออีกด้วย ทั้งนี้จะเพราะพุทธศาสนิกชนย่อหย่อนต่อการประพฤติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มาตามลำดับตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ก็พออนุมานได้ ด้วยพิจารณาถึงความเป็นอยู่ของประชาชนในยุคปัจจุบัน จะเห็นว่าย่อหย่อนจากศีลธรรมเป็นอย่างมาก มีแต่ข่าวอาชญากรรม ประจำหน้าหนังสือพิมพ์แทบทุกวัน คล้ายกับว่าการประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรม กรรมบถจากประกาศชักชวนตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ แล้วนั้น จะค่อยอ่อนแอ ห่างเหินลงตามลำดับ ยิ่งมีความเจริญในด้านศิลป์วิชาการจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้ามามากมายเพียงไร ศีลธรรมความดีงามประจำชาติก็พลอยเสื่อมทรามตามไปด้วย

รัฐบาลจึงประกาศชักชวนให้ประชาชนพลเมือง สนใจที่จะฟื้นฟูความประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม โดยยกกรรมบถ ๑๐ ข้อขึ้น ให้ต่างคนต่างฟื้นฟูให้เจริญประจำในอัธยาศัยของแต่ละบุคคลให้ยิ่งขึ้น เพราะเมื่อชาวไทยพุทธศาสนิกชนไม่ร่วมใจเป็นสามัคคีหาทางเทิดทูนพระพุทธศาสนา อันเป็นมรดกล้นค่าของปู่ย่าตายาย ให้เจริญรุ่งเรืองด้วยปฏิบัติบูชาเสียแต่เวลานี้ ความเสื่อมโทรมของจิตใจ ที่ห่างเหินจากคำสอนของพระพุทธศาสนาจะกระหน่ำซ้ำเติมให้ถึง

สมัยมิคสัญญีโดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาเก่าก่อน พระพุทธศาสนาได้อุ้มชูชาติไทยมาให้เป็นไทยอยู่ได้ แม้บางครั้งบางสมัยจะพลาดพลั้งเสียความเป็นไทยไปบ้าง แต่ก็พยายามตั้งตัวเป็นไทย เป็นเอกราชด้วยน้ำพักน้ำแรงอีกจนได้ ดูแต่เพียงระยะกาลของรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา พระพุทธศาสนาได้มีส่วนทะนุถนอม อบรมน้ำใจคนไทยให้ยึดมั่นในความเป็นไทย รักษาความเป็นไทยมาด้วยความสวัสดีเป็นอันดีตลอดมา

ปัจจุบันนี้ เป็นที่ทราบดีทั่วกันแล้วว่า แม้รัฐบาลจะชักชวนให้สนใจประพฤติตามกรรมบถทั้ง ๑๐ ตามเยี่ยงอย่างรัชกาลที่ ๑ ที่ ๔ มาแล้ว เหตุการณ์ที่ส่อแสดงว่ายังขาดความสนใจต่อการปฏิบัติตามกรรมบถทั้ง ๑๐ ก็ยังมีอยู่มาก น่าจะได้ร่วมใจพิจารณาเหตุการณ์ของบ้านเมืองที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน ว่ายังมีอันตรายอย่างไรบ้างที่กำลังคุกคามประเทศชาติ จะได้ร่วมกันหาทางแก้ไขปรับปรุงให้กลับเจริญรุ่งเรือง มั่นคง จึงจะเป็นการชอบของชาวไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีจุดรักความเป็นอิสระ เช่นเดียวกับนิสัยคนไทยซึ่งรักอิสรภาพจะได้ลงมือรักษาอิสรภาพโดยทันที เพราะยุคนี้ พุทธศาสนาในเมืองไทยกำลังถูกศัตรูรุมล้อมทั้งภายนอกและภายใน ชาวไทยจะต้องเร่งสร้างหนามไผ่ขึ้นป้องกันกอไผ่จนสุดสามารถ ต้องเป็นหน้าที่ของคนไทยเราเอง จะมัวรอใครช่วยนั้น ย่อมจะสายเกินการ และการป้องกันนี้เราไม่ได้ป้องกันศาสนาอื่น ที่ได้รับไมตรีให้มาเผยแพร่ในเมืองไทยมานานแล้ว แต่เราป้องกันคนผู้ถือศาสนาบังหน้า เป็นเครื่องแสวงหาอำนาจ หาลาภผล หาชื่อเสียง หาพรรคพวก ฯลฯ จนสามารถบิดเบือนข้อคำสอน ซึ่งรับรองกันทั่วโลกแล้ว ให้ผิดจากความจริง ชวนให้คนหลงเชื่อด้วยความงมงาย แม้ถึงอย่างนี้แล้ว ก็ยังมีเสียงปราบว่า รักษาความสงบไว้ก่อนอย่าเพิ่งต่วนป้องกัน ก็เท่ากับให้ท้ายศัตรู พวกเราหยุด แต่เขาไม่หยุด รุกหน้าเงียบอยู่เสมอ อย่างนี้ใครจะเสียเปรียบ ธรรมดาจะหยุดกันจริง ก็ต้องหยุดด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายจึงจะสงบได้ และก็เมื่อชาวไทยเรานับถือพระพุทธศาสนาประจำใจ ประจำประเทศมานมนานเป็นปกติสุขดีอยู่แล้ว ไม่น่าจะมีใครมาก่อกวนน้ำใสให้ขุ่น เป็นการแบ่งแยกให้แตกความกลมเกลียวเป็นฝักฝ่ายให้เบียดเบียนกัน เพื่อเป็นเกียรติแก่ตน แต่ความเดือดร้อนตกอยู่แก่ผู้อื่น ชะรอยชาวไทยเราจะยังไม่ทันศึกษานิทานอิสป เรื่องม้าอารีกระมัง

อนึ่ง เคยได้ยินมีผู้ใส่ไคล้พระพุทธศาสนาว่า เพราะคนไทยเคารพนับถือพระพุทธศาสนาประจำชาติ อยู่ทั่วบ้านทั่วเมืองนี่เอง บ้านเมืองประเทศชาติจึงไม่เจริญทันเพื่อนบ้านใกล้เคียงเขา เพราะมัวแต่สอนให้สันโดษ ชวนให้เกียจคร้านคำนี้ เป็นการใส่ความอย่างขาดความรู้แท้จริง เพราะถ้าสนใจศึกษาข้อธรรมะให้กว้างขวางสักหน่อย โดยเฉพาะเพียงในหนังสือนวโกวาท ที่ท่านรวบรวมคำสอนที่ควรรู้ควรเห็นจนถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่า ไม่มีคำสอนของพระพุทธองค์ที่สอนให้เกียจคร้านไว้ที่ไหนเลย มีแต่สอนให้ละเว้นจากเหตุเครื่องฉิบหาย เสื่อมเสีย ไม่ให้ประพฤติปฏิบัติ มีการดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงานการ

โดยตรงได้ทรงสอนเพื่อตั้งตนเป็นหลักฐาน เรียกว่า ประโยชน์ในปัจจุบัน คือ ขยันหมั่นเพียรในการอาชีพ รู้จักรักษาทรัพย์ รู้จักใช้สอย รู้จักคบเพื่อนที่ดี และตรัสสอนให้รู้จักใช้ทรัพย์ที่หามาได้ โดยทางที่ชอบ เช่น เพื่อเลี้ยงตัวบิดามารดา บุตรภรรยา บ่าวไพร่ เลี้ยงเพื่อนฝูง บำบัดอันตราย สงเคราะห์ญาติ รับแขก อุทิศบุญให้ผู้ตาย เสียภาษีอากร บริจาคทานในสมณพราหมณ์ มีคำบาลีรับรองว่า อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ ผู้ขยันย่อมหาทรัพย์ได้ คำว่า สันโดษนั้นมิใช่หมายถึงความเกียจคร้าน แต่เป็นคำสอนให้รู้จักยึดในสิ่งที่ควรได้ควรถึง อย่ามัวหลงในสิ่งที่ห่างไกล ตรงกับคำโบราณ ๑๐ เบี้ยใกล้มือ ๒๐ เบี้ยใกลมือ ควรยึด ๑๐ เบี้ยไว้ก่อนเป็นต้น ถ้าคนไทยชาวพุทธ์เราทุกคนตั้งตนอยู่ในคำสอนของพระศาสนาแล้ว จะเจริญยิ่งกว่านี้เสียด้วยซ้ำ เพราะไม่มีอบายมุขเข้ามาหน่วงเหนี่ยวทำลายเหมือนในปัจจุบัน

ตามความรู้สึกนึกคิดประสาคนวัด ๆ นี้ เป็นการระบายความข้องใจของตนออกเผยแผ่แก่ญาติโยมพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เมื่อได้รับทราบอันตรายของพระพุทธศาสนาจากคนวัดเช่นนี้แล้ว จะได้ช่วยกันแก้ไขส่วนเสื่อมให้หมดไป คงอยู่แต่ส่วนเจริญ แต่เพราะพระพุทธศาสนาเป็นคำสอน ไม่ใช่วัตถุ เราจะมัวเสริมสร้างแต่วัตถุอันเป็นอามิสบูชาอยู่ ย่อมขาดกำลังส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จึงต้องทุกคนเข้าให้ถึงปฏิบัติบูชา ร่วมมือปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรมมีศีล ๕ ประจำใจ หรือยึดหลักตามกรรมบถ ๑๐ ก็ได้ อย่างลูกชาวบ้านหลานชาวบ้านมาบวชเรียนประพฤติตนตามพระธรรมวินัย ระเบียบแบบแผนที่ทรงกำหนดไว้จนตลอดกาลบวช นี่ก็คือรักษาพระบัญญัติของพระองค์ไว้ คำสอนจึงจะจับใจย้อมใจ ชักจูงให้ประพฤติตามคำสอนที่ละเอียดสูงยิ่งขึ้น ลดอามิสบูชาเสียบ้าง หันมาส่งเสริมเพิ่มพูนปฏิบัติบูชาให้มากยิ่งขึ้น ทุกวันเวลาไม่ต้องรอแต่วันฟังเทศน์ ย่อมจะเป็นอุบายเหนี่ยวรั้งใจ ให้มั่นคงด้วยคุณธรรม เป็นการประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต หรือประพฤติธรรมะเพื่อธรรมะ จะได้ห่างไกลจากปฏิบัติตามธรรมเนียมซึ่งมีแต่จะนำกิเลสอาสวะ โลภ โกรธ หลง กลุ้มรุมจิตใจอยู่ตามเดิม ไม่มีวันสว่างไสวเหมือนจันทร์-เพ็ญบ้างเลย ทั้งจะได้เป็นตัวอย่างอบรมนิสัยใจคอลูกหลานที่คอยจดจำเป็นมรดกติดนิสัยเขาสืบไปอีกด้วย

ที่สุดนี้ ขอบารมีแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย จงบันดาลให้ทุกท่านผู้มีศรัทธาปสาทะ มั่นคงในการปฏิบัติตนตามพระธรรม มีกรรมบถ ๑๐ เป็นต้น เพื่อประสพผลเป็นความสุข จำเริญด้วยทรัพย์ ยศ ไมตรี มิตร จตุพิธพรชัยมงคล พร้อมญาติมิตร ทั่วกันทุกท่านตลอดกาลเป็นนิตย์เทอญ.

จบโอวาทของท่านเจ้าเพียงนี้

๕๓. ไหวพริบ

"คนเรานี่ก็ชอบกล หูตาหน้าคาง ก็เหมือน ๆ กัน แต่ทำไม บางคนช่างโง่ดักดานเสียจริง ๆ ต้องจ้ำจี้จ้ำไช ปากเปียกปากแฉะไปเถอะ ก็ยังเอาดีไม่ได้" คุณป้าพึมพำเมื่ออ่านหนังสือพิมพ์ตอนหลังอาหารเช้า แล้วหันมาสอบว่า "หลาน ศ. สังเกตบ้างหรือเปล่า คนสวนของเราทั้ง ๒ คน ช่างดักดานเสียจริง ๆ บอกให้ฟัง สอนให้ทำ กี่ครั้งกี่หน ก็คงมักง่าย ขาดกาลเอาใจใส่อยู่นั่นเอง จนต้นไม้จะตายหมดสวนอยู่แล้ว" คุณป้าหยุดพักเอาแรง

"จะไปหาความเฉลียวฉลาดกะคนอย่างนี้ได้ที่ไหน ถ้าเขาฉลาดเหมือนอย่างเรา ๆ ก็คงไม่มารับจ้างดูแลสวนเช่นนี้" คุณลุงซึ่งนั่งอ่านหนังสืออยู่อีกด้านหนึ่งพูดทัวงขึ้น

"ถึงกระนั้นก็จริง คนเราไม่ว่าจะทำอะไร ควรต้องใช้ไหวพริบตรวจตราพิจารณาบ้างก่อน การที่ทำจึงจะสำเร็จเรียบร้อย เรียกว่าต้องรู้จักใช้หัวเสียบ้าง" คุณป้าปรารภแล้ว หันมาถามข้าพเจ้าว่า "นี่พ่อชา. เขาไปไหน เห็นหน้าอยู่แวบเดียวเท่านั้น หลานลองไปตามมาสนทนาอะไรกันบ้างซิ"

เมื่อข้าพเจ้าไปตามพี่ชา. ซึ่งกำลังเปิดชม ที.วี. อยู่ให้มาพบคุณป้าแล้ว พี่ชา. ได้ถามคุณป้าว่า "มีธุระอะไรใช้ผมหรือขอรับ"

"จะมาพบปะพูดจากับแม่บ้าง ต้องให้มีธุระหรือจึงจะพบได้" คุณป้ารำพึง "วันนี้ เห็นเป็นวันหยุดงาน พักผ่อนเห็นหน้าพร้อมเพรียงกัน นาน ๆ จะมีเวลาเช่นนี้สักที หรือไม่อยากพบปะพูดจากับแม่แล้ว" คุณป้าแหวพี่ชา.

"ผมไม่เคยคิดนอกรีดนอกรอยอย่างนั้น เห็นว่าไม่มีธุระอะไร ก็ไม่อยากรบกวน ให้คุณแม่พักว่าง ๆ สบาย จึงไม่มารบกวนเท่านั้นขอรับ"

"อย่ามัวเถียงเรื่องส่วนตัวกันอยู่เลย เอาเรื่องที่ปรารภตอนต้นว่า คนเหมือนกันทำไมจึงไม่ฉลาด มีไหวพริบเหมือนกัน มาปรารภกันดีกว่า" คุณลุงปรับเรื่องสนทนาใหม่แล้วตั้งเป็นคำถามพี่ชา. ว่า "อย่างไร นายชา คนเราจึงมีความฉลาดไหวพริบไม่เหมือนกัน ลองแสดงความเห็นสู่ครอบครัวน้อย ๆ ฟังกันบ้างซิ"

"ผมรู้สึกตนเองเสมอว่า ยังอ่อนต่อความฉลาดไหวพริบอยู่มาก แต่อาศัยได้ศึกษาส่วนมากในสมัยบวชเรียน พอมีความรู้สึกลืมตาอ้าปากได้บ้าง ถ้าผมออกความคิดเห็นผิดพลาด บกพร่อง ก็ขออภัย" พี่ชาตรี เริ่มเปิดฉากแล้วชี้แจงต่อ "เรื่องความฉลาดไหวพริบนี้ เห็นว่าอาศัยเชื้อสายสืบ

ต่อจากสายเลือดฝ่ายบิดามารดาส่วนหนึ่ง เกิดจากการศึกษา เล่าเรียนในชีวิตปัจจุบันอีกส่วนหนึ่ง การศึกษาในปัจจุบันนี้ ต้องยึดหลัก สุ. จิ. ปุ. ลิ. **ฟัง คิด ถาม จด** หรือ ตาดู หูฟัง ประกอบกันอยู่เสมอ ในทางพระศาสนาท่านแสดงว่า คนที่ไม่ใช้การ ฟัง คิด ถาม จด ประจำตัวอยู่แล้ว จะเป็นคนฉลาดไม่ได้ คือถ้าไม่ใช้ ตาดู หูฟัง อยู่ทุกอิริยาบถ ก็ต้องโง่ดักดานอยู่นั่นเอง" พี่ชาตรีหยุดคิดสักครู่ แล้วพูดต่อ "เรื่อง ฟัง คิด ถาม จด เป็นคุณก่อให้เกิดความฉลาดได้อย่างไร หวังว่าน้อง ศ. คงเข้าใจ เพราะบรรดาความรู้ต่าง ๆ นั้น ต้องเริ่มด้วย การสดับตรับฟังวิชาความรู้ตามที่ศึกษาเล่าเรียนกันมา เป็นการนำความรู้จากครูอาจารย์มาเป็นของตน ถ้าฟังแล้วก็แล้วไป ไม่ได้นำมาคิดนึกตรึกตรองใคร่ครวญจนหมดสงสัย อย่างนี้รับฟังอยู่อย่างไร ก็ไม่เกิดประโยชน์ แต่เมื่อนำเรื่องที่ฟังมาใคร่ครวญจดจำได้ เป็นความรู้ความฉลาดของตัวเอง เท่ากับถ่ายความรู้ ของครูอาจารย์มาเป็นความรู้ของตน หากยังเกิดติดใจสงสัยข้อไรอยู่ ต้องรีบถามให้หมดสงสัยจนได้ ถ้าขืนเก็บความสงสัยไว้ ก็คือเก็บความโง่ไว้นั่นเอง สุดท้ายต้องมีการจดบันทึกเป็นหลักฐานไว้ เพื่อค้นคว้าภายหลัง แต่การจดบันทึกนี้ ถ้าถือว่าได้จดลงสมุดไว้ก็พอ ยังไม่ช่วยให้เกิดความฉลาดที่ควรยกย่องนัก เพราะยังเป็นความรู้อยู่ในสมุด ต้องจดจำไว้ในสมองอย่างแม่นยำ จึงจะเป็นความรู้ติดตัวอยู่ทุกเวลา" พี่ชาตรี จบลงด้วยพยักหน้า ขอกาแฟร้อนเป็นเครื่องกัณฑ์ ๑ ถ้วย

"เพิ่งได้เห็นประโยชน์ของการบวชเรียนจากพ่อชา. ลูกแม่วันนี้ ซ่อนคมอยู่ในฝักเสียตั้งนาน. เรื่อง ตาดู หูฟัง ล่ะ ยังไม่ได้อธิบาย" คุณป้าท้วง

"เรื่องนี้ ขอเล่าแทนนายชา. ก็ได้ เรื่องก็เค้าเดียวกันกับ ฟัง คิด ถาม จด นั่นแหละ คือวิสัยคนมีแววฉลาดต้องใช้ ตา หู หาประโยชน์ใส่ตัวอยู่เสมอ ไม่เลือกว่าจะทำอะไร ไปไหนมาไหน ต้องใช้ ตา หู ให้ได้ประโยชน์เป็นกำไรของชีวิตอยู่เสมอ มิใช่ปล่อยไปตามเรื่อง ไม่รู้จักสนใจไต่ถาม เห็นอะไรก็ผ่านไปเปล่า ๆ ได้ยินอะไรตลอดการอ่านหนังสือ ก็ไม่รู้เนื้อถ้อยกระทงความที่ควรจดจำไว้เป็นแบบอย่างนั้น ส่วนดีก็จดจำเป็นแบบสำหรับทำตาม ส่วนชั่วก็จำไว้สำหรับงดเว้น มัวเป๋อเหรอไปตามเรื่องเหมือนคนใจลอยอย่างนี้เขาเรียกว่า ตากระทู้ หูกระทะ ได้ประโยชน์น้อยเหลือเกิน

วิสัยคนฉลาดมีไหวพริบนั้น ตาได้เห็นรูปร่างคนหรือสัตว์ ตลอดถึงการงานอะไร ต้องใช้ความสังเกตจดจำไว้เป็นความรู้เสมอ หูได้ฟังเสียงเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดเสียงพูดเสียงดนตรีร้องรำทำเพลงเสียงอธิบาย ก็สนใจจำเช่นเดียวกัน อย่างนี้เรียกว่า หูดี ตาดี เข้าตำราว่า รู้ไว้ใช่ว่าใส่บ่าแบกหาม เมื่อจดจำอะไรได้มากทั้งที่ผ่านทางตา ทางหู ก็เท่ากับมีตัวอย่างให้รู้เห็นอยู่ มีเหตุการณ์เรื่องราวอะไรเกิดขึ้น ก็สามารถนำมาเทียบเคียง ปฏิบัติให้สำเร็จได้เรียบร้อย เขาจึงเรียกว่า คนฉลาดมีไหวพริบดี" คุณลุงหยุดพักเหนื่อย

"แม่ขอสนับสนุนคำอธิบายของคุณพ่อ ที่ชี้แจงได้เหมาะสมอย่างยิ่งว่า ฟัง คิด ถาม จด หรือ ดาดู หูฟังเหล่านี้ล้วนแต่นำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้สม่ำเสมอ มีความฉลาดไหวพริบดีด้วยกันทั้งนั้น พ่อชา. ยังมีอะไรเล่าสู่กันฟังอีกบ้างไหม ขยายสู่กันฟังอีกซิ " คุณป้าส่งเสริมพี่ชาตรี พี่ชาตรีทำท่าดรึกดรองอยู่สักครู่ จึงเริ่มชี้แจง

"ส่วนความรู้สึกนึกคิดของผมนั้น คงไม่มีอะไรมากกว่าที่เล่ามาแล้ว แต่จะขอนำเรื่องที่ได้พบเห็นการแนะนำสั่งสอนท่านเจ้าพระอุปัชฌาย์ มาเล่าสู่กันฟัง ทำนองให้เกิดไหวพริบ น้อง ศ. คงจะไม่เบื่อนะ ท่านเจ้าเตือนภิกษุสามเณรในปกครองอยู่เสมอในเรื่องไหวพริบ หรือ ดาดู หูฟัง ว่า เรามีดา หู ปกติดี ก็ควรใช้ทำประโยชน์แก่ตัวเราให้ดีที่สุด อย่าให้แพ้คนตาบอด หูหนวก ที่เขายังสามารถฝึกฝนมีอาชีพพอเลี้ยงตัวเองได้ คือควรตั้งใจใช้ ดา หู ให้เป็นประโยชน์จริง ๆ อย่าประมาทถือเสียว่าไม่เป็นไร จะเป็นการลงโทษตัวเราเองว่ามีดาก็เหมือนดากระทู้อยู่ตามรั้วบ้าน มีหู ก็เหมือนหูกระทะอยู่ตามครัวบ้าน ไม่มีคุณค่ายิ่งกว่าเป็นเครื่องมือให้เขาใช้เท่านั้น

การฝึกฝนไหวพริบที่ท่านเจ้าอุปัชฌาย์สอนภิกษุสามเณรนั้น ก็เน้นหนักในเรื่องดาดู หูฟัง อยู่มากกว่า จะไปไหนมาไหนทำงานอะไร ต้องใช้ความคิดตรวจตราจดจำสิ่งที่ผ่านหูผ่านตาทุกอย่าง ว่าเขาทำเรียบร้อย สะอาด ถูกระเบียบดีหรือไม่ หรือทำผิดระเบียบแบบแผนอย่างไร ต้องตั้งสังเกตจดจำทั้ง ๒ อย่าง อย่างดีจำไว้เป็นแบบทำตาม อย่างผิดก็จำเป็นแบบไม่ทำตาม เพราะผิดหัดจำหัดสังเกตทุกครั้งที่ผ่านไปในงานต่าง ๆ จะเป็นการอบรมให้เกิดความฉลาดมีไหวพริบ รู้จักสังเกตจดจำติดนิสัยขึ้นครั้งละเล็ก คราวละน้อย ไม่ต้องให้ใครมาแนะนำ อาจเป็นตัวของตัวเองได้อย่างน่าชม

สำหรับภิกษุสามเณรท่านกำชับมาก อย่างไปในกิจนิมนต์ของชาวบ้าน ท่านเตือนเสมอว่าเจ้าภาพเขาต้องการสิริมงคล จึงควรตั้งใจสำรวมกายวาจาสวดพระปริตร ให้สมกับคาถาชุมนุมเทวดาที่เตือนว่า อวิกฺขิตฺตจิตฺตา ปริคฺคณฺหนฺตุ อย่าซัดส่ายอารมณ์สวดปริตร ให้ตั้งใจสวดด้วย ความสำรวมทั้งกาย เช่นประนมมือให้ข้อมืออยู่เสมอนม ปลายมือช้อยขึ้นหน่อยหนึ่ง อย่าปล่อยไปตามสบาย, ปล่อยข้อมือสูงบ้าง ต่ำบ้าง เอียงซ้าย เอียงขวา นิ้วมือกางไม่เรียบบ้าง, แสดงให้เห็นการขาดความสำรวม นำให้เสื่อมศรัทธา การเปล่งเสียงสวดก็ระวังไม่ช้าหรือเร็วจนเกินไป ต้องมีไหวพริบสังเกตว่า หัวหน้าต้องการเร็วช้าปานไร คอยฟังจังหวะ อย่าลากก้ามในเมื่อมีเวลาน้อยที่ต้องการความรวดเร็ว, ผู้น้อยต้องคอยสังเกตผู้ใหญ่ผู้นำ อย่าสู่รู้อวดเก่งเกินผู้ใหญ่ อย่าสวดพลางดาเหม่อดูโน่นนี่ ให้ขาดความสำรวม จะไม่เป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ" พี่ชาตรีหยุดพักพร้อมกับถามข้าพเจ้าว่า "น้อง ศ. ฟังรู้เรื่องไหม ที่เล่ามาให้ฟังนี้"

"เล่าไปตามสบายเถอะ ถ้าฟังไม่รู้เรื่อง เขาก็ถามขึ้นเอง เว้นแต่ว่า เรื่องที่เล่ามานี้ เป็นเรื่องจริงของท่านเจ้า หรือยกเมฆขึ้นเอง" ข้าพเจ้าแย้งพี่ชาตรี

"ใครเขาจะกล้ายกเมฆ ทั้งคุณพ่อคุณแม่ก็ฟังอยู่ด้วย จะได้ตกนรกทั้งเป็นเท่านั้นเอง" พี่ชาตรีตอบ

"อย่ามัวด่อล้อต่อเถียงกันอยู่เลย มีเรื่องอะไรของท่านเจ้าก็เล่าไปเถอะ แม่จะได้พลอยรู้เรื่อง" คุณป้าปรามพี่ชาตรี พี่ชาตรี หันมาเบิกตาโตแล้ว เริ่มเล่าต่อ

"เรื่องของท่านเจ้า มีมากมาย เท่าที่เล่ามานี้ ยังไม่ถึงครึ่งเรื่องความฉลาดมีไหวพริบเป็นเรื่องที่ท่านเคี่ยวเข็นบ่อยกว่าเพื่อน ท่านว่า ไม่อยากพลอยได้รับความอับอายขายหน้า เพราะศิษย์โง่ ท่านจึงต้องเคี่ยวเข็น พร่ำสอน พร่ำชี้แจงเมื่อเห็นสิ่งไรผิด สิ่งไรถูก เพื่อเป็นการอบรมศิษยานุศิษย์อยู่เสมอ เช่นบางคราวไปในงานทำบุญของชาวบ้าน พบการตั้งโต๊ะหมู่ที่บูชาพระกลับเอาลายของโต๊ะที่ควรอยู่ด้านใน กลับมาอยู่ด้านหน้า เป็นการฟ้องผู้พบเห็นว่า ผู้ตั้งขาดความใคร่ครวญ ตรวจตรา มีนิสัยมักง่าย หรือบางรายใช้เครื่องรองน้ำชาที่เรียกว่ากี๋ คว่ำเอาด้านบนลงข้างล่าง เพราะเห็นว่ามีขอบต่ำ วางถ้วยชาจะเคลื่อนตกได้ง่าย จึงกลับเอาด้านล่างขึ้น ด้วยเห็นว่ามีขอบสึก วิธีนี้ได้เป็นเรื่องขำในหมู่ภิกษุมานานแล้ว จนถึงปัจจุบันก็ยังเคยมี ทั้งนี้ก็เพราะไม่เคยสนใจสังเกตในลักษณะสิ่งของเครื่องใช้ อีกอย่างที่ท่านเจ้าชอบชี้ให้ผู้ใกล้ชิดดูเสมอ ๆ เมื่อเห็นการจัดวางพานดอกไม้บนโต๊ะหมู่เครื่องบูชาพระ ไม่ได้คู่กันตามลวดลายที่จัดไว้เป็นคู่ วางพาน-ดอกไม้ก็ห่างบ้าง ชิดบ้าง ไม่ได้จังหวะ เหล่านี้ ล้วนเกิดจากผู้ขาดไหวพริบตรวจตรา พิจารณา ทำสักแต่ว่าทำ เหมือนไม่ตั้งใจทำให้ดี ทั้ง ๆ ที่ตนก็อยากดี ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ หัวหน้า จะต้องสนใจเพื่อตนเองด้วย จะได้เป็นแบบอย่างแก่ผู้น้อยด้วย หาไม่จะถูกเด็กหัวเราะเยาะก็ได้ เรื่องฝึกฝนไหวพริบนี้ ท่านเจ้าจี้ไชอยู่มาก" พี่ชาตรี จบด้วยแบมือขอรางวัล

"ฟังนายชา. สาธยายเรื่องคุณสมบัติอุปัชฌาย์ของตนที่เพียรอบรมให้ศิษยานุศิษย์มีไหวพริบช่างสังเกตจดจำมาแต่ต้น เลยชวนให้อยากอวดคุณสมบัติพระอุปัชฌาย์ของพ่อให้ฟังบ้าง จะมีใครเบื่อการบรรยายบ้างไหม" คุณลุงเปิดโอกาส

"จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง ที่หลานจะได้ฟังคุณความดีของคนโบราณชั้นพระอุปัชฌาย์เป็นความรู้อย่างมาก ขอได้โปรดเล่าเถิดเจ้าค่ะ ไม่มีใครทักท้วง ล้วนแต่อยากฟังด้วยกันทั้งนั้น" ข้าพเจ้าแถลงความเห็นขอร้อง

"เมื่อหลานอยากฟัง ก็จะลองเทศน์คู่กับนายชา. ดูบ้าง แต่ต้องคิดว่า ต่างกาลเทศะกันจะให้ดีเหมือนกัน ย่อมไม่ได้น่ะ" คุณลุงออกตัวแล้ว เริ่มบรรยาย

"ในสมัยลุงบวชเรียนนั้น ตำรับตำราที่จะเรียนรู้เอาเองยังหายาก ต้องอาศัยการฟังเป็นสำคัญ พระอุปัชฌาย์ของลุงท่านเป็นสมภารเจ้าวัดด้วย มีศิษยานุศิษย์มากหน้าหลายตา ท่าน

ต้องการให้ศิษย์ทั้งหลาย มีความรู้ดี มีความประพฤติดีอย่างจริงจัง จึงได้พร่ำสอน และนำเป็นตัวอย่างอยู่เสมอไป เริ่มตั้งแต่กิจวัตร การลงสวดมนต์ไหว้พระเช้าเย็น ซึ่งท่านกำหนดว่าเป็นการน้อมอารมณ์เข้าหาพระรัตนตรัย ผู้ห่างเหินไม่สนใจ ก็ทำให้อารมณ์ไกลจากพระ เป็นใจปุถุชนในร่างภิกษุสามเณร และต้องให้ตรงเวลานัดหมาย สิ้นเสียงระฆัง ก็เตรียมเข้าโบสถ์ ถือว่า ตีระฆังไหว้พระ ไม่ใช่ตีระฆังรอไหว้พระ เป็นการหัดนิสัยไม่ให้โอ้เอ้ ผัดเพี้ยนต่อเวลานัดหมาย ฝึกให้เป็นคนตรงต่อเวลา เข้าโบสถ์ก็ต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อย คอยกราบพร้อมกันทั้งหมด ไม่ให้ทำตามอำเภอใจ การประนมมือ ห้ามไม่ให้ยกข้อมือปลายนิ้วขึ้นสูง จดคางบ้าง จมูกบ้าง หรือยื่นออกไปด้านหน้าห่างจากอก หรือเบนเอียงไปซ้ายขวา ให้คอยสำรวมไม่กระดิกนิ้วเป็นเชิงเคาะจังหวะ สำรวมสายตา ไม่เที่ยวเหม่อมองบุคคลหรือสถานที่ ให้ตั้งใจสำรวมอารมณ์สวดมนต์ มุ่งความสุขจำเริญแก่เจ้าภาพ เหล่านี้ เป็นเรื่องกิริยามรรยาทที่จะก่อความพร้อมเพรียง ทางกาย วาจา กิริยาท่าทาง ซึ่งปรากฏแก่ ตา หู ของชาวบ้าน ยิ่งกิริยาฉันอาหารท่านกวดขันมาก ต้องปฏิบัติตามหลักพระวินัยบทเสขิยวัตรอยู่เสมอ ด้วยเตือนให้ฝึกฝนตัวเองทุกเวลาที่ฉันอาหาร เพื่อให้ตรงตามระเบียบพระวินัย ไม่มูมมามชวนให้น่าระอาใจของชาวบ้าน ระเบียบของพระวินัยทั้งหลายเหล่านี้ ก็เพื่ออบรมให้ภิกษุสามเณรประพฤติความดี สมศรัทธาของชาวบ้าน

นอกจากนี้ ถึงเรื่องความประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสติปัญญา เฉลียวฉลาด สังเกตจดจำมีไหวพริบดียิ่งขึ้น ท่านมักเก็บความผิดพลาด บกพร่องจากงานที่ได้พบเห็นมาเล่าให้รับทราบทั่วกันทุกโอกาส เรื่องไหวพริบนั้น ท่านเน้นหนักให้ยึดพระวินัยเป็นหลักสำคัญ เมื่อยึดหลักปฏิบัติตามพระวินัยเคร่งครัด ก็คือการหัดให้มีไหวพริบ ละเอียดลออยิ่งขึ้นนั่นเอง

ท่านย้ำถึงคุณลักษณะของไหวพริบว่า มีอยู่ ๒ ประเภท เรียกว่า ไหวพริบบุญ หรือ สุมติ ความเห็นที่ดี ๑ ไหวพริบบาป หรือ ทุมติ ความเห็นที่ชั่ว ๑ โดยการอธิบายของท่านว่า คนทำบาปก็มีความคิด คนทำบุญก็มีความคิด เว้นแต่ว่าใช้ความคิดในทางที่ดี เป็นบุญกุศลไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น เช่น รักษาศีล ๕ เป็นปกติ ก็เรียกว่าใช้ความคิดเป็นบุญ ชื่อว่า สุมติ มีความเห็นดี นักปราชญ์สรรเสริญ ถ้าหลงไปตามทิฏฐิมานะความปรารถนาของตนด้วยถืออำนาจวาสนา ว่ายิ่งใหญ่ ชอบทำกิจกรรมไร ๆ ตามใจปรารถนา จึงมักผิดศีลผิดธรรม ผิดกฎหมายบ้านเมืองอยู่เสมอ บุคคลอย่างนี้เรียกว่า ทุมติ ความเห็นชั่ว นักปราชญ์ติเตียนทุกกาลสถานที่

รวมความว่า เมื่อฝึกฝน เล่าเรียนหาวิชาความรู้ ก็เพื่อให้เกิดความเฉลียวฉลาด รู้คิด รู้จด รู้จำ ตามหลักของ นายชา. ที่ว่า ฟัง คิด ถาม จดนั้น ย่อมก่อให้เกิดปัญญา รู้จักบาปบุญ คุณโทษ มีไหวพริบฉลาดในการดำรงตนให้อยู่เย็นเป็นสุข ส่วนที่ต้องคอยระวังทุกลมหายใจก็คืออย่าใช้ไหวพริบในทางทุมติโดยเด็ดขาด ประคองชีวิตให้อยู่ในหลักสุมติ โดยใคร่ครวญว่า กิจที่ทำ คำที่กล่าว เรื่องราวที่คิดด้วยไม่เป็นทุจริต เบียดเบียนประทุษร้ายผู้อื่น ทั้งไม่เบียดเบียนตนเองด้วย

โดยจะดำเนินการไร ๆ ต้องมีแผนกำหนดการที่ดีแน่นอนไว้ก่อน ตามหลักใคร่ครวญก่อนจึงทำดีกว่า ปฏิบัติตัวได้เช่นนี้แล้ว จะได้ชื่อว่า ผู้มีไหวพริบ หรือ สุมติ ที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญทุกกาลสมัย หลักการมีไหวพริบของพระอุปัชฌาย์ของลุงตามที่เล่ามานี้ ถึงจะเป็นของเก่า แต่คงไม่แก่จนถึงใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ จึงขอพักเพียงเท่านี้ ถ้าหลาน ศ. ยังสงสัยอะไรอยู่บ้าง จงหาเวลาไต่ถามท่านเจ้า พระอุปัชฌาย์ของนายชา. อีกก็ได้ จะได้มีความเข้าใจแม่นยำชัดเจนฝึกไหวพริบยิ่งขึ้น" คุณลุงจบการบรรยายเพียงเท่านี้

"วันนี้เป็นโชคดีมาก ที่ได้ฟังเรื่องไหวพริบ ๒ กัณฑ์ซ้อน ไม่มีเครื่องกัณฑ์อะไรจะบูชานอกจากขอเชิญร่วมฟังเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง ประจำวันอาทิตย์ ต่อไปนี้เถิด" คุณป้าพูดจบพยักหน้าให้ข้าพเจ้าเปิดเครื่องวิทยุฟังเทศน์ต่อไป

๕๔. จรรยาของชาวพุทธ

ข้าพเจ้าได้รับบทความซึ่งท่านเจ้า พระอุปัชฌาย์ของพี่ชาตรี เขียนไว้ พี่ชาตรีเป็นผู้นำมาให้อ่าน โดยการสั่งของท่านเจ้าที่เห็นว่า สนใจหาความรู้ในด้านพระพุทธศาสนา เมื่อได้อ่าน พิจารณาจนจบบทความแล้ว ได้ความรู้ปลอดโปร่งใจขึ้นมาก ทราบซึ้งในหน้าที่ของตนได้เป็นอย่างดีแม้ท่านจะออกตัวว่าเป็นเพียงความเห็นส่วนตัวก็ตาม ยังเห็นว่า น่าจะได้เผยแผ่ให้กว้างขวางในหมู่ชาวพุทธด้วยกัน รับทราบรับรู้ไว้ประดับความประพฤติของตน ๆ ข้าพเจ้าถือสิทธิที่ท่านเจ้ามอบมาให้ จึงขอรวมเข้าไว้ในชุดบันทึกศุภาสินี นับเป็นบทที่ ๕๔ สืบไป ดังนี้

"ได้ใคร่ครวญพิจารณา ถึงความประพฤติปฏิบัติของคนไทย ผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั่ว ๆ ไปในปัจจุบันนี้ ชวนให้เห็นว่า ยังประพฤติตนไม่ถึงจุดที่มุ่งหมาย คือความเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาด้วยคุณธรรมอย่างแท้จริง มักมีแต่ผู้นับถือพระพุทธศาสนาชนิดตามธรรมเนียมตามประเพณี ดังจะเห็นส่วนมากยังนิยมการทำบุญ ใส่บาตร ถือศีล ฟังเทศน์ เพียงตามวันนักขัตฤกษ์ ตามปกติก็นิยมทำบุญใส่บาตร เฉพาะวันพระวันโกน วันนักขัตฤกษ์ เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันปีใหม่ นอกจากนี้วันธรรมดาเกือบจะไม่สนใจ ถ้าจะลองคิดดูว่า เมื่อนิยมว่าหน้าที่ชาวพุทธ คือคนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่เคารพนับถือ ต้องทำบุญตามประเพณีดังกล่าวก็จะชวนให้เห็นว่า วันนอกจากประเพณี อีกหลายวันมิใช่พุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นเรือนใจไปหรือ อันที่จริงแล้ว ถึงในวันนอกจากประเพณี หรือวันนักขัตฤกษ์ ต่างก็ยังถือตัวว่าเป็นชาวพุทธ์อยู่ตามเดิม แต่น่าเสียดาย ที่จะต้องเรียกว่า พลอยเป็นชาวพุทธ์ตามหมู่ตามพวกไปเท่านั้น คุณภาพของชาวพุทธ์ที่แท้จริง คือผู้ประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยกายใจ จนตลอดชีวิต เว้นข้อที่ท่านห้าม ทำตามข้อที่ท่านสั่งสอน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หาได้ประพฤติตามไม่ เมื่อยังไม่ประพฤติตนตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ตราบใด ตราบนั้นจะเรียกตนเองว่าเป็นชาวพุทธ์ย่อมไม่ได้ เราปฏิบัติตามคำสอน เว้นข้อที่ห้าม ทำตามข้อที่สอนเมื่อไร ที่ไหน เวลาไร จะมีใครรู้เห็นหรือไม่ก็ตาม ความเป็นชาวพุทธ์หรือพุทธ์-ศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ย่อมปรากฏกับจิตใจของตนเอง ที่สามารถเปล่งวาจาว่า พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ ข้าพเจ้ามีพระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพนับถือ ได้เต็มปาก ถ้าดีแต่ทำตามประเพณี เขาให้ทำบุญใส่บาตร ถือศีล ฟังเทศน์ ในวันพระธรรมดา หรือวันนักขัตฤกษ์ซึ่งถือว่าพิธีทำบุญก็ทำตามหมู่ตามพวก ตามประเพณี หมดวันเวลาแล้วก็เลิกหมดหน้าที่ จึงเป็นชาวพุทธ์แต่ประเพณี หมดประเพณีแล้ว ก็มิใช่ชาวพุทธ์ จะเป็นชาวอะไรก็ได้ ขอให้ชาวไทยทั้งหลาย จงพากันทำ

ความเข้าใจให้ตรงแท้ ต่อความเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนานั้น ว่าอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตามเสมอ คือเว้นข้อที่ห้ามทำตามข้อที่สอน ทุกอิริยาบถ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทุกกาลเวลา ให้สมกับเปล่งวาจาตาม ภาษาบาลีว่า พุทฺธ สรณ คจฺฉามิ ข้าพเจ้ามีพระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพนับถือ ดังกล่าวมาจนเต็มสติปัญญาเถิด.

ภาษาบาลี

การที่ชาวเราประกอบพิธีการในทางพระพุทธศาสนา ต้องใช้ภาษาบาลีประกอบด้วยทุกพิธี นับแต่สวดมนต์ ไหว้พระ ถวายทานต่าง ๆ ก็ด้วยยึดหลักภาษาบาลีเป็นสำคัญ เพราะภาษาบาลีเป็นภาษานำคำสอนของพระพุทธเจ้า มาสู่เมืองไทยเป็นต้นเดิม เราจึงถือเป็นภาษาสำคัญภาษาหลักฐาน หรือภาษาครู เราจะรู้ใจความหรือไม่รู้ก็ตาม เมื่อจะประกอบพิธีในทางพระพุทธ-ศาสนาทุกประเภท ต้องใช้ภาษาบาลีโดยตลอด เท่ากับสอนให้จำภาษาพูดไว้ เหมือนนกแก้วนกขุนทองพูดภาษาคน ฉะนั้นจึงเป็นเหตุให้มีการศึกษาภาษาบาลีในสำนักภิกษุสามเณร เพื่อตนเองจะรู้เรื่องใจความเป็นการสอนตนเองด้วย นำไปสอนคนอื่นอีกด้วย วิธียึดภาษาบาลีเป็นหลักสำคัญเช่นนี้ นับเป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่งตลอดมาถึงกาลปัจจุบัน ที่สามารถค้นคว้าหาหลักฐานในกิจกรรมของพระศาสนาไม่ให้ฟั่นเฟือนเปลี่ยนแปลง ข้อนี้เมื่อนำไปเทียบกับหมู่ชนบางพวกที่ทิ้งหลักฐาน มุ่งแต่การเผยแผ่เป็นประมาณ มาถึงยุคปัจจุบันจึงยากที่จะรู้หลักฐานของจริง เพราะขนบธรรมเนียมลบล้างเสียหมด จึงควรส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าภาษาบาลีให้กว้างขวางสืบไป

เมื่อหวลพิจารณาถึงความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนแล้ว จะลงโทษว่างมงายหรือหลงเชื่อตาม ๆ กันไป ชวนให้ติดอยู่เพียงอามิสบูชา คือแสดงความเคารพนับถือด้วยวัตถุสิ่งของเช่น ดอกไม้ ธูป เทียน ก็เพราะไม่ทราบใจความของภาษีบาลีที่นำมาแสดง จะนับว่าภาษาบาลีเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติดี ปฏิบัติชอบของประชาชน ก็มีส่วนถูกอยู่บ้างเหมือนกัน

แต่ก็นับเป็นโชคดีของชาวไทย ที่ยุคนี้ได้มีองค์การและบุคคล สนใจแปลคำสอนของพระพุทธศาสนาจากภาษาบาลีออกสู่ภาษาไทยเป็นส่วนมาก ช่วยเปิดหูเปิดตาผู้ไม่ได้ศึกษาภาษาบาลี ให้มีความรู้ความเข้าใจดีกว่าสมัยโบราณ จึงชวนให้เห็นว่าชาวพุทธ์คนไทย สมัยปัจจุบันมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของพระพุทธศาสนากว้างขวางเป็นที่น่าภูมิใจทีเดียว แต่กลับมีส่วนเสียที่ควรเร่งรัดปรับปรุงสนับสนุนอยู่อีก ก็คือความสนใจปฏิบัติตาม นี้เป็นจุดสำคัญยิ่งของการนับถือ เพราะถ้ายังมีแต่เพียงผู้นับ คือศึกษาเล่าเรียนพอรู้ว่า ห้ามอะไรบ้าง สอนอะไรบ้าง เท่านั้น ก็ทะนงตนว่า เป็นพุทธศาสนิกชนคนนับถือพระพุทธศาสนาพอแล้ว หาได้ถือไว้เป็นหลักปฏิบัติตัวตาม คือ เว้นข้อที่ท่านห้าม ทำตามข้อที่ท่านแนะนำสั่งสอน ให้เป็นปฏิบัติบูชาไม่ จึงเรียกได้ว่าเรามีแต่พุทธศาสนิกชนชั้นตามธรรมเนียม ตามประเพณี ตามอามิสบูชาเป็นส่วนมากเท่านั้น ส่วน

พุทธศาสนิกชนชั้นปฏิบัติบูชายังมีจำนวนน้อย การที่บ้านเมืองยังมีการวุ่นวาย เบียดเบียน ข่มเหง ฉ้อโกง หลอกลวงจากประชาชนอยู่อย่างเหลือมือปราบของตำรวจทุกวันนี้ เข้าใจว่า ต้องมาจากชาวพุทธ์ชั้นตามธรรมเนียม ตามประเพณี แทบทั้งนั้น

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา

เมื่อคนไทยเรา ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเรือนใจส่วนมากแล้ว จำเป็นต้องมีสถานที่โดยเฉพาะสำหรับปฏิบัติกิจกรรมของพระศาสนา จึงเป็นเหตุให้มีการสร้างวัดสำหรับเป็นที่อาศัยของภิกษุสามเณร ที่เคยเป็นลูกชาวบ้านหลานชาวบ้านมาก่อน แต่มีความเชื่อความเลื่อมใสปรารถนาคุณความดีจากการบวช เมื่อบวชแล้ว ต้องมีสถานที่ต่างหากจากบ้านเรือน ครอบครัวชาวบ้าน ซึ่งเรียกรู้กันว่าวัด ให้เป็นที่อยู่พักแรมของภิกษุสามเณร ๆ เมื่อบรรพชาอุปสมบทแล้ว ก็มีการศึกษาให้รู้หน้าที่ของตนที่เรียกว่าธรรมวินัย ก็ธรรมวินัยเหล่านี้ ยังจารึกอยู่ในภาษาบาลีเป็นส่วนมาก เมื่อใครประสงค์ศึกษาเพื่อรู้ใจความ จึงต้องเรียนภาษาบาลีเพื่อถอดเนื้อความออกสู่ภาษาไทยอีกต่อหนึ่ง ผู้เรียนรู้ภาษาบาลีจึงมาจากภิกษุสามเณรเป็นส่วนมาก

เมื่อชาวบ้านปรารถนาปฏิบัติตนตามคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงต้องมาศึกษาจากภิกษุสามเณร ดังจะเห็นได้ตามพิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนาที่ต้องใช้ภาษาบาลีเป็นหลักชาวบ้านไม่มีความรู้ ต้องให้ฝ่ายพระว่านำบาลี ชาวบ้านคอยว่าตามอย่างวิธีสมาทานศีลในปัจจุบัน ที่เราเรียกกันว่าขอศีล. วิธีขอศีลนี้ไม่ใช่มาขอรับเอาศีลของพระไปแต่เป็นการให้ท่านว่าคำบาลีให้ฟังชาวบ้านจะได้ว่าตาม จึงเป็นเหตุให้ยึดถือเป็นพิธีสำคัญที่เกี่ยวกับพิธีในศาสนา ต้องประกอบด้วยคำบาลีโดยตลอด ดังพิธีทำวัตรไหว้พระ สมาทานศีล เจริญพระพุทธมนต์ ถวายทาน ต้องทำด้วยภาษาบาลีทั้งนั้น และเพื่อให้ทราบใจความที่กระทำอย่างถวานทานต่าง ๆ เมื่อว่าคำถวายด้วยภาษาบาลีแล้ว ก็แปลเป็นภาษาไทยเพื่อรู้เรื่องอีกด้วย จะได้เข้าใจทราบซึ้งในการกระทำแต่ละอย่างต่อไป

อนึ่ง นับเป็นนโยบายอบรมสั่งสอนประชาชน ให้สนใจประพฤติปฏิบัติ ตามคำสอนของพระศาสนาอย่างเหมาะสม จึงมีการสร้างวัดให้ภิกษุสามเณรอาศัย มีประจำหมู่บ้าน อย่างน้อยหมู่ละวัด เพื่อให้ชาวบ้านอาศัยวัดเป็นสถานทำบุญกุศล และศึกษาหาความรู้ด้วยการถือศีล ทุก ๆ ๗ วัน วัดจึงเป็นแหล่งรักษาหลักฐานพระพุทธศาสนา ที่จะช่วยอบรมสั่งสอนความรู้ในศาสนาตลอดความรู้อย่างอื่น ๆ ที่เป็นธรรมเนียมสืบมาถึงปัจจุบัน ทุกวันพระ ประชาชนชาวพุทธ์ ต้องถือเป็นวันหยุดพักการทำมาหากินวันหนึ่ง และเพื่อสร้างบุญกุศลให้แก่ตนยิ่ง ๆ ขึ้น จึงจากบ้านมาสู่วัด เพื่อฟังพระสั่งสอนในเรื่องพระศาสนาบาปบุญคุณโทษเป็นต้น วัดนี้เป็นแหล่งสอนพระพุทธศาสนาแก่ชาวบ้านที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ

การที่ชาวบ้านถือศีล ฟังเทศน์ ทั้ง ๆ ที่ไม่เข้าใจภาษาบาลีเช่นนี้ จึงได้ผลแต่เพียงอามิสบูชาเป็นส่วนมาก ที่เข้าถึงปฏิบัติบูชายังมีส่วนน้อย ยิ่งภิกษุผู้เทศนาอ่อนหัด ออกเสียงเทศน์ตะกุกตะกักขาดวรรคตอน ยิ่งใช้สำนวนบาลีแปลงเป็นไทย ผู้ฟังได้แต่ฟังเสียงไม่ได้เห็นอักษรต้นฉบับ จึงจับใจความได้ยาก เลยกลายเป็นฟังเสียงพระเทศน์เอาบุญ ไม่ใช่ฟังเพื่อได้ความรู้ และเรื่องข้อธรรมะที่นำมาแสดง ก็มักแสดงอธิบายในเชิงปริยัติให้รู้ความหมายของคำบาลีเป็นส่วนมาก เช่น คำว่าศรัทธา ก็แปลว่า ความเชื่อ แจกออกเป็น ๔ ลักษณะ เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อกรรมเป็นของตน เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าไม่ได้ชี้ชัดว่า ปฏิบัติอย่างไรจึงเป็นศรัทธาศีล ก็มักอธิบายไปตามจำนวนศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๒๒๗ ว่าศีล ๕ คืออะไรบ้าง ศีล ๘ คืออะไรบ้าง ศีล ๒๒๗ คืออะไรบ้าง พอให้รู้จำนวนของศีล ไม่ได้อธิบายถึงคำว่าศีลคืออะไร ทำอย่างไรจึงเป็นศีล ควรจะชี้ให้เห็นว่า ศีลคือการสำรวมกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในลักษณะสุจริต ทุกลมหายใจ จนชินติดนิสัยเป็นปกติ ไม่ต้องคอยสมาทานกันร่ำไปจึงจะเป็นศีลสมความมุ่งหมาย มิใช่รับตามธรรมเนียมหรือรับไปทิ้งดังที่เห็นกันอยู่

เมื่อได้ร่วมมือ ทั้งผู้แสดง ก็ชี้แจงทั้งภูมิปริยัติ และภูมิปฏิบัติอย่างแจ่มแจ้ง ผู้ฟัง ก็ฟังด้วยความสงบ ตั้งใจจดจำเพื่อประพฤติตามทั้งกาย วาจา ใจ ร่วมกันทั้ง ๒ ฝ่าย เช่นนี้เท่ากับผู้แสดงยื่นมอบพระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา ให้ผู้สดับรับไปประพฤติตามสืบต่อเป็นสายโซ่ได้เช่นนี้ สายโซ่คือพระธรรม พระธรรมคือพระพุทธศาสนา ก็จะรุ่งเรืองเจริญยืนยาวประจำใจพลโลกอยู่ตลอดกาล

หน้าที่ชาวพุทธ์

เมื่อชาวพุทธ์ คือ ผู้เชื่อถือ เห็นดีงาม ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว มิใช่หยุดอยู่เพียงนี้ เพราะการที่ได้สดับรับฟังจากพระเทศน์ก็ตาม อ่านจากหนังสือที่ท่านแต่งไว้ก็ตาม จนมีความรู้เห็นชัดว่า ทำอย่างไร ท่านห้ามไม่ให้กระทำ ทำอย่างไรท่านสอนให้กระทำ ข้อที่ท่านห้ามไม่ให้กระทำนั้น เป็นความเลวทรามชั่วช้าอย่างไร ข้อที่สอนให้กระทำ เป็นความดีงามอย่างไร ความรู้ความเข้าใจในชั้นนี้ท่านเรียกว่า ปริยัติ คือข้อควรศึกษาจดจำไว้เพื่อประพฤติตาม ถ้าไม่มีการศึกษาให้รู้ชั่วดีถี่ห่างแล้ว ก็ประพฤติตัวไม่ถูก หรืออาจไปประพฤติในข้อที่ท่านห้าม งดเว้นในข้อท่านสอนก็ได้ เมื่อชาวพุทธ์หมั่นสดับตรับฟังอย่างตาดูหูฟัง เก็บเป็นความรู้ประจำตัวได้ชื่อว่าทำหน้าที่ขั้นต้น ที่เรียกว่า ปริยัติ จำข้อคำสอนได้แล้ว ก็ต้องฝึกฝนอบรมหัดทำตามไป ข้อที่ท่านไม่ให้กระทำเพราะเป็นบาปความชั่ว ก็จำไว้ เพื่อไม่กระทำตาม ส่วนที่สอนให้กระทำก็กระทำตาม ด้วยการจดจำ เพราะเป็นบุญกุศลความดีงาม อย่าไปนึกคอยพึ่งคนอื่น ตนของตนเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ที่เราเปล่งคำบาลีว่า พุทฺธ สรณ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึก นี้ เราพึ่งโดยยึดคุณงามความดีของท่านแบบประพฤติตาม มิใช่พึ่งอย่างให้มาอุ้มชู ช่วย

สนับสนุนให้รำรวยทรัพย์สินเงินทอง พระพุทธเจ้าไม่สอนให้สาวกมีนิสัยอ่อนแอคอยอาศัยพึ่งบารมีผู้อื่น ท่านสอนเพื่อให้สาวกเข้มแข็ง พึ่งตัวเองให้ได้ในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อเป็นสำคัญ

หน้าที่ของชาวพุทธที่มั่นคงแท้จริง จึงอยู่ที่ประพฤติปฏิบัติ กาย วาจา ใจ ของตน ตามคำสอนของพระพุทธองค์ตลอดไป จึงจะได้รับคุณประโยชน์จากการนับถือพระองค์อย่างแท้จริง ถ้าไม่ปฏิบัติตามข้อที่ท่านห้าม หรือแนะนำสั่งสอนแล้ว ชื่อว่าไม่ได้รับคุณประโยชน์จากการนับถืออย่างไรเลย จะได้ชื่อว่าพุทธศาสนิกชนคนที่เคารพนับถือพระพุทธเจ้า ก็เพียงชื่อเรียกขาน ว่าชาวพุทธ์หรือพุทธศาสนิกชนเท่านั้น จะชวนให้หลงผิดว่า พระพุทธศาสนาไม่ให้คุณความดีแก่ตนเสียซ้ำ ทั้งนี้ เพราะความโง่งมงายของตนเอง ไม่ลืมตาอ้าปากดูหมู่ญาติมิตรเขาประพฤติกันอย่างเข้าถึงศีลธรรม ฟังเทศน์กันทั่วบ้านทั่วเมือง ส่วนตนกลับไปนิยมประพฤติแต่ทางแห่งความฉิบหายทรัพย์สินเงินทองตลอดนิสัยใจคอ ทำบาปจะให้ผลเป็นสุขกาย สบายใจ ย่อมไม่มีในโลก. ทำบุญด้วยอยู่ในศีลในธรรม มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถึงจะไม่ปรารถนาความสุขกายสบายใจ มีเกียรติยศชื่อเสียง ก็ย่อมได้รับเป็นแน่นอน. กรรมที่ต่างคนต่างทำให้แก่ชีวิตของตนอยู่ทุกวันนี้แล เป็นผู้จำแนกแจกผลให้ได้รับตามฐานะอย่างยุติธรรมที่สุด ไม่มีอำนาจอะไรมีอิทธิฤทธิ์เกินอำนาจกรรมไปได้เลย

วิธีปฏิบัติหน้าที่

อาศัยสติปัญญาของตน พินิจพิจารณาใคร่ครวญเหตุผลในคำสอนนั้น ๆ ให้ถ่องแท้สมเหตุสมผลก่อน จึงปลงใจเชื่ออย่างศีล ๕ คือ เว้นฆ่าสัตว์ เว้นลักทรัพย์ เว้นประพฤติผิดในกาม เว้นพูดเท็จ เว้นดื่มสุราเมรัย ควรใคร่ควรญดูว่าพระพุทธเจ้าเห็นคุณประโยชน์อย่างไร จึงยกขึ้นเป็นหัวข้อให้ชาวเราประพฤติปฏิบัติงดเว้น เมื่อพิจารณาด้วยเหตุผลแล้ว จะเห็นว่า พระพุทธเจ้ามีพระพุทธประสงค์ให้สัตว์ทั้งหลาย ทั้งมนุษย์และดิรัจฉาน มีการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ เอื้อเฟื้อเจือจานซึ่งกันและกัน จึงจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะต่างก็รักสุข เกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเช่นนี้จะมัวไปเบียดเบียนผู้อื่น ทำร้ายชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน เงินทอง เชื้อสายประเวณี หลอกลวงกันทำไม เพราะต่างก็ไม่มีใครต้องประสงค์ ขืนฝ่าฝืนไปเบียดเบียนเขาอื่นตามอำเภอใจตน ว่ามีอำนาจวาสนาพวกพ้องมาก ก็คือ การก่อศัตรูให้คอดคิดปองร้ายตอบแทนเท่านั้นเอง คนเราลงปรากฏว่ามีศัตรูคอยปองร้าย ย่อมหมดความสุข ด้วยเกรงการแก้แค้นของศัตรู พระพุทธองค์ต้องการให้ชาวเรา ทั้งมนุษย์และดิรัจฉานอยู่ร่วมโลกเตียวกันด้วยความเป็นมิตร มีการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ช่วยเหลือเจือจานกัน เป็นไปเพื่อรักใคร่กัน สุขกายสบายใจเพราะไม่เบียดเบียนกัน เมื่อเราพยายามงดเว้น การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม หลอกลวงฉ้อโกงเสียได้ ก็ชื่อว่า เราปิดทางก่อศัตรูจากผู้อื่นได้ทาง ๑ ข้อสำคัญยิ่งอีกข้อ ก็คือให้งดเว้นการเบียดเบียนตัวเอง ด้วยการดื่มสุรา-เมรัย เพราะน้ำเมามีฤทธิ์เดชที่ทำให้ผู้ดื่มประมาท ขาดสติหมดความสำนึก ผิดถูกชั่วดีกล้าสร้าง

ความผิดชั่วร้ายได้ทุกอย่าง ผู้ดื่มจึงชื่อว่าเบียดเบียนตัวให้ตกระกำลำบากเอง คนเราลงเบียดเบียนตัวเองได้แล้ว ก็ไม่ต้องหวังว่าเขาจะไม่เบียดเบียนผู้อื่นได้อย่างสบายใจ

คนเราเมื่อหลงทำผิดด้วยการดื่มสุราเมรัย เป็นการเบียดเบียนตัวเองได้แล้ว ศีลอีก ๔ ข้อข้างต้น ก็จะถูกน้ำเมาล้างจนหมดทั้ง ๔ ข้อ จึงควรที่ชาวพุทธ์จะบูชาพระพุทธองค์ด้วยเต็มใจรักษาศีล ๕ จนตลอดชีวิตเถิด จะได้ชื่อว่าสร้างบุญให้แก่ตัวอย่างแท้จริง

เมื่อได้ฟังพระเทศน์ว่า "พระธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม เหมือนร่มใหญ่ในฤดูฝน" ก็จงใคร่ครวญดู วิธีการแนะนำสั่งสอนขององค์พระพุทธเจ้านั้น มีอุบายเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย จึงมักมีข้อเปรียบเทียบให้เข้าใจง่ายเสมอ เรื่องที่นำมาเปรียบล้วนเป็นสิ่งง่าย ๆ ที่รู้เห็นกันอยู่ทั่วไป ผู้ฟังเมื่อฟังข้อเปรียบเทียบเข้าใจดีแล้ว ก็อาจคืบเข้าใจถึงข้อคำสอน ทำให้เข้าใจง่าย ดังพระพุทธภาษิต บทที่ยกมานี้ว่า "พระธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม" นี้เป็นข้อที่พระองค์สอนไว้ เพื่อให้สาวกเคารพพระธรรมด้วยการปฏิบัติตามให้ยิ่งขึ้น แต่เมื่อคิดว่า พระธรรมเป็นเพียงคำสอน จะรักษาผู้ประพฤติตามได้อย่างไร ชวนให้ฉงน พระองค์จึงยกข้อเปรียบให้เห็นง่ายว่า "เหมือนร่มใหญ่ในฤดูฝน"

ธรรมดาคนเราจะออกจากบ้านเรือนไปประกอบกิจธุระภายนอกบ้านที่อยู่อาศัยในขณะฝนกำลังตก เพื่อป้องกันไม่ให้ร่างกายเปียกด้วยหยาดน้ำฝน ก็ต้องมีเครื่องป้องกัน ตามปกติทั่วไปก็ใช้ร่มที่สร้างด้วยกระดาษบ้าง ผ้าบ้าง สำหรับใช้ป้องกันทั้งแสงแดดและน้ำฝน ร่มที่คอยทำหน้าที่ป้องกันแสงแดด หรือน้ำฝนในฤดูฝน มิให้ร่างกายเปียกน้ำฝน จะชวนให้ลำบากร่างกายหรือป่วยไข้ เพราะกระทบความเย็นจากน้ำฝนให้ได้รับความสะดวกสบายฉันใด พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเหมือนแสงสว่างจะคอยป้องกัน คุ้มครองรักษาผู้ปฏิบัติตาม ให้หลีกเลี่ยงความทุกข์ยากมีความสุขจำเริญ ไม่ให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน ด้วยการหาเลี้ยงชีพ ดำรงวงศ์ตระกูล เพราะได้ประพฤติตนอยู่ในระเบียบหน้าที่ มีการเอื้อเฟื้อ เจือจานกันในฐานะญาติมิตร ตัดการเบียดเบียนชีวิตร่างกายทรัพย์สมบัติ ซึ่งก่อให้เกิดศัตรูคิดล้างผลาญกัน จึงอยู่เย็นเป็นสุขเหมือนมีร่มกันน้ำฝนในขณะฝนตก ไม่ต้องลำบากเปียกชุ่มน้ำฝนฉันนั้น

หรือฟังเทศน์อีกว่า "จงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริตอย่าประพฤติธรรมให้เป็นทุจริต" เนื้อความของบทบาลีนี้ จะชวนให้สงสัยว่า ประพฤติตามธรรมะ ก็เป็นการกระทำความดีอยู่แล้ว ยังจะมีการทำชั่ว เพราะการประพฤติธรรมะอยู่อีกหรือ เป็นเชิงว่าธรรมะนี้มีความหมาย ๒ อย่าง สุจริตก็ได้ ทุจริตก็ได้ เพื่อความเข้าใจง่าย ด้วยข้อเปรียบเทียบ ตามบทพระพุทธภาษิต ข้างต้นเรื่องร่มกันฝน จะขอนำมาร่วมเป็นข้อเปรียบเทียบให้เห็นความมุ่งหมาย ถึงการปฏิบัติธรรมเป็นสุจริต ทุจริตอย่างไร ได้ง่ายขึ้น

โปรดใคร่ครวญถึงการกั้นร่มเพื่อกันหยาดน้ำฝนมิให้เปียกร่างกายที่เหมาะสมนั้น ควรถือ

ด้ามร่มให้อยู่ตรงกลางลำตัวทางส่วนสูง ปีกร่มที่แผ่กางออกไป จะได้กางออกป้องกันน้ำฝนได้รอบตัวเท่ากัน ทั้งด้านหน้าด้านหลัง ถือด้ามร่มให้อยู่ตรงกลางลำตัวอย่างนี้ ปีกร่มจะได้ป้องกันน้ำไม่ให้เปียกร่างกายได้เท่ากัน โดยรอบตัว เหมือนประพฤติธรรมะให้เป็นสุจริต ประพฤติธรรมะสมควรแก่ธรรมะ เป็นคุณประโยชน์แท้จริง ลักษณะนี้เรียกว่าประพฤติธรรมเป็นสุจริต

แต่ส่วนมากการกั้นร่มของชาวเรา ลองมาพิจารณาดูเถิดจะเห็นว่า ชอบถือด้ามร่มโย้ออกไปเบื้องหน้า ปีกร่มก็จะแผ่ปกคลุมด้านหน้ามากกว่าด้านหลัง ด้านหลังจึงต้องรับหยาดน้ำฝนมากกว่าด้านหน้าเป็นธรรมดา วิธีนี้ ก็เปรียบได้กับคำเตือนว่า อย่าประพฤติธรรมะให้เป็นทุจริต จงประพฤติธรรมะซึ่งเป็นคุณงามความดี ให้ถูกลักษณะของความดี จึงต้องมีการไตร่ตรวญ ให้เหมาะสมลักษณะตามกาลเทศะ เรียบร้อยก่อน ดังมีสติกำสังคอยถือด้ามร่มให้ตรงกลางลำตัวอยู่เสมอ ปีกร่มจะได้คุ้มร่างกายทั่วกันทั้งด้านหน้าด้านหลัง เหมือนประพฤติธรรมะให้เป็นสุจริต ธรรมะจึงจะรักษาให้อยู่ดีกินดี ถ้ากั้นร่มถือด้ามโย้ออกไปข้างหน้า ปีกร่มป้องกันด้านหลังไม่ให้เปียกฝนไม่ได้ ก็เท่ากับประพฤติธรรมะให้เป็นทุจริตนั่นเองอย่างที่พูดถึงอยู่ว่า ท่าดีทีเหลว นั่นเอง

เพื่อให้ญาติมิตรชาวพุทธ์ทั้งหลาย มีเครื่องมือสำหรับศึกษาฝึกฝนตนเองให้สมความเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทุกกาลสมัย จึงขอแนะนำให้ทุกท่านแสวงหาหนังสือชื่อว่า นวโกวาท ซึ่งเป็นแบบเรียนนักธรรมไว้ประจำตัว สักคนละเล่ม เก็บรักษาประจำตัวไว้บนหัวนอนถึงเวลาจะหลับนอน เมื่อขึ้นที่นอน จงหยิบหนังสือนี้มาอ่าน โดยพลิกอ่านจากท้ายเล่มเข้าหาต้นเล่ม เพราะมีเรื่องอันเป็นหน้าที่ของชาวบ้านที่ท่านรวบรวมไว้ท้ายเล่ม สมควรได้รู้ได้เข้าใจก่อน ให้ตั้งใจอ่านจนกว่าจะง่วงนอน การอ่านอย่างนี้มักจะไม่เสียเวลากว่า ๕ นาที ให้เรียกพิธีนี้ว่าอ่านมนต์จะรู้เรื่องเข้าใจง่ายดีกว่าสวดมนต์ตามภาษาบาลี

เมื่อรู้สึกง่วง ก็ไม่ต้องฝืน เพราะเราจะต้องอ่านทุกวัน พอรู้ตัวว่าง่วงจริง ก็จงปิดหนังสือเก็บ ดับไฟนอน ก่อนหลับจงทำในใจว่า นี่พระพุทธเจ้า เสด็จตามมาเทศน์สอนเราจนถึงที่นอน จะชวนให้หวนนึกถึงข้อความที่อ่านมาว่า เป็นข้อห้ามว่ากระไร หรือข้อสอนว่ากระไร ระหว่างที่ทบทวนอยู่จะเป็นการปล่อยอารมณ์ ทำให้หลับอย่างสุขสบาย. การอ่านมนต์เช่นนี้จงปฏิบัติให้เป็นประจำ เวียนย้อนไปจนจบเรื่องธรรมวิภาคแล้ว ก็เวียนกลับมาตั้งต้นใหม่ เมื่อทำได้เช่นนี้เป็นการแรมเดือนได้แล้ว ย่อมสามารถจำปากเปล่าได้ ถึงระยะนี้ จะทำให้อิ่มใจ เพราะมีคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่เต็มสมอง จะขึ้นเหนือล่องใต้ ก็เท่ากับมีพระธรรมตามคุ้มครองรักษาตลอดไป เพราะเรื่องในนวโกวาทนี้ท่านรวบรวมมาจากพระไตรปิฎกทั้งหมด ล้วนเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ทั้งหมด สะดวกแก่เราผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะประพฤติปฏิบัติตามจนตลอดชีวิต

หนังสือนวโกวาท มีจำหน่ายตามร้านขายหนังสือธรรมะทั่วไป โดยเฉพาะที่ร้านมหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ ก.ท.ม.

๕๕. จงประกอบธุระให้เหมาะแก่กาล

เมื่อกลับจากฟังเทศน์กัณฑ์เย็นวันแรม ๘ ค่ำ พอถึงบ้าน คุณลุงเดินเลยออกไปหลังบ้าน เข้าใจว่าคงตรวจดูต้นไม้ที่ขึ้นกระถางไว้ ๔-๕ ต้น ส่วนคุณป้านำข้าพเจ้าขึ้นห้องรับแขก เพราะรู้สึกเปลี้ยจากการนั่งฟังเทศน์ ร้องขอน้ำชาร้อน ๆ แก้กระหาย เมื่อได้จิบน้ำชาที่ข้าพเจ้านำมาให้แล้ว คงรู้สึกสบายใจ จึงถามข้าพเจ้าว่า "เออหลาน นี่พ่อชา. เขาไปไหน ไม่เห็นหน้าเลย วันนี้ก็วันอาทิตย์ ไม่ต้องไปทำงาน ลองไปตามมาคุยกันบ้าง ซิ."

เมื่อพี่ชาตรี ถูกข้าพเจ้า พามาตามคำสั่งนั้น เห็นนั่งดูทีวีอย่างสบายอารมณ์ ครั้นเข้าไปหา คุณป้าก็เรียนถามว่า "คุณแม่มีธุระจะให้ผมทำอะไรหรือ ขอรับ"

คุณป้าตอบด้วยอารมณ์ดีว่า "ไม่มีธุระ จะให้เรียกมาหาทำไม แม่อยากจะถามถึงข้อคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สอนถึงเรื่องกาลเวลา มีว่าอย่างไรบ้าง วันนี้ท่านเจ้าเทศน์เรื่องวันเวลา แม่จำคำอธิบายไม่ถนัด จึงอยากมาสอบกับพ่อชา. เคยบวชเรียนมาแล้ว คงพออธิบายให้แม่ฟังได้บ้าง"

พี่ชาตรี หันมาทำตาโต ท่าตรึกตรอง แล้วตอบคุณป้าว่า "เรื่องกาลเวลานี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้มาก เพราะพวกเรามักลืมกันเสมอ พระองค์ต้องการให้เราทุกคน ดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ทันกับกาลเวลาที่ล่วงไป มิฉะนั้นจะเรียกว่า เสียเวลาเกิด"

ข้าพเจ้านั่งฟังอยู่ด้วย อยากทราบความหมายของกาลเวลาให้กว้างขวาง จึงอดพูดแทรกถามพี่ชาตรีว่า "กาลเวลามีความสำคัญเกี่ยวกับคนเราอย่างไร พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนเตือนพุทธบริษัทไว้มาก"

"จะเป็นกรรมการสอบความรู้พี่อีกหรือ" พี่ชาตรีหันมาทำตาเขียวกับข้าพเจ้า

"มิได้คิดอะไรมากเช่นนั้นดอก อยากทราบความจริงด้วยความจริงใจ ได้กรุณาให้อภัยเถิด" ข้าพเจ้าสารภาพ

"จริงซิ ป้าก็อยากรู้เหมือนกัน พ่อชา. รู้อะไรก็บอกเล่าไปตามความรู้ก็แล้วกัน มิใช่จะมาสอบซักไซ้อะไรก็เปล่า ว่าไปเถอะ แม่ก็อยากฟังด้วย" คุณป้าสนับสนุน

"ผมบวชเพียง ๓-๔ เดือน ความรู้ก็ไม่มากเหมือนจำนวนเดือนที่บวช ก็จะขอเล่าตามกำลังสติปัญญาอันน้อย ขาดตกบกพร่องโปรดให้อภัยด้วย" พี่ชา. ออกตัวแล้ว เริ่มเล่าความ

"กาลเวลานี้ คนเรากำหนดขึ้นเองตามการโคจร หมุนเวียนของดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ เพื่อ

จะได้เป็นระยะกำหนดในชีวิตและกิจการของบุคคล ตลอดถึงตัวกาลเวลาเองด้วย ดังบาลีว่า "กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวมันเอง" หมายความว่า สัตว์มนุษย์หรือดิรัจฉานย่อมตกอยู่ในอำนาจของกาลเวลาดังที่กำหนดเป็นปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย เพื่อให้รู้ระยะเวลาของชีวิต ที่ยังเป็นอยู่ ได้ผ่านกาลเวลามาแล้วเป็นระยะเวลาเท่านั้นเท่านี้ เรียกว่า กาลเวลากินสรรพสัตว์ และกับทั้งตัวมันเอง ก็คือเวลาที่ผ่านหมดไป เป็นเช้าสายเที่ยงบ่าย เย็น วันหนึ่ง ๆ เป็นฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน ปีหนึ่ง ๆ รวมความว่า ที่คนเรารู้ว่า ขณะนี้มีอายุได้เท่านั้นเท่านี้ หรือเวลานี้เป็นฤดูหนาว เหล่านี้ก็เพราะยึดกาลเวลาที่ผ่าน ๆ ไป เรียกว่ากินสรรพสัตว์และกินตัวมันเองด้วย เข้าใจหรือยังน้อง ศ." พี่ชาตรีหยุดถามข้าพเจ้า

"พอเข้าใจบ้างเล็กน้อย แต่ยังอดสงสัยไม่ได้ว่า ไม่เห็นเกี่ยวข้องกับคนเราอย่างไร ขอฟังประโยชน์จากการรู้จักกาลเวลาอีกสักหน่อยซิ" ข้าพเจ้าถามพี่ชาตรีอีก

"อ้าว. ประโยชน์ของการรู้จักกาลเวลานั้น ก็อยู่ที่ทำให้ ดำเนินชีวิตทันกาลทันเวลา ไม่ปล่อยให้กาลเวลาล่วงเลยไปเสียเปล่า เพราะเวลาไม่คอยท่าใคร ไม่มีเวลากลับย้อนหลังมาให้แก้ตัวใหม่ได้ เมื่อถูกกาลเวลากินล่วงผ่านไปเพียงวินาทีเดียว ก็ชื่อว่าล่วงเลยไปแล้ว ไม่มีใครบังคับให้ย้อนกลับมาใหม่ได้ นับว่าเสียหายแล้ว ใครก็ตามถ้าได้พยายามใช้วันเวลาให้เต็มด้วยคุณประโยชน์เสมอทุกลมหายใจ ตามฐานะหน้าที่ของตน ๆ แล้ว คุณประโยชน์ย่อมสนองแก่เขาเหล่านั้นเสมอไป ตรงกันข้าม ผู้ไม่เห็นความสำคัญของกาลเวลา ปล่อยให้กาลเวลาที่ควรกระทำคุณประโยชน์ เช่นการเล่าเรียนศึกษา การทำมาหากิน การทำธุระประจำวัน ไม่ปล่อยให้กาลเวลาที่ควรกระทำล่วงเลยไปเสียเปล่า หรือคอยผลัดวันประกันพรุ่ง ดังสุภาษิตโลกนิติกล่าวเตือนไว้ว่า

พายเถิดพ่ออย่ารั้ง รอพาย
จวนตะวันจะสาย ส่องฟ้า
ของสดที่ควรขาย จักขาด ค่านา
ตลาดเลิกแล้วอ้า บ่นอื้อเอาใคร

น้อง ศ. คงจำโคลงเตือนใจบทนี้ได้แล้วกระมัง" พี่ชาตรีจบคำอธิบายลงด้วยแบมือขอเครื่องกัณฑ์

"ดีมากลูกแม่ แม่ก็พลอยเข้าใจถึงความสำคัญของกาลเวลาถี่ถ้วนวันนี้ ฟังท่านเจ้าเทศน์วันนี้ ก็ยังไม่สู้จะเข้าใจ อย่าไปทวงเครื่องกัณฑ์จากน้องเขาเลย แม่จะติดแทนเอง" ว่าแล้วคุณป้าเปิดกระเป๋าถือ หยิบธนบัตรใบละร้อยบาท ออกมาส่งให้พี่ชาตรี พลางพูดเย้าว่า "เอานี่แทนเครื่องกัณฑ์ ซื้อขนมกินก็ได้"

พี่ชาตรีก้มกราบ รับธนบัตรพลางพึมพำว่า "ผมยั่วน้อง ศ. เรื่องเครื่องกัณฑ์เท่านั้นเอง"

"เอาเถอะ แม่ก็ทำตามกาลที่ควรในขณะเช่นนี้เหมือนกัน" คุณป้ากล่าวด้วยความยิ้มแย้ม

พอดีคุณลุงกลับจากการดูต้นไม้มาร่วมวงสนทนาด้วย พลางถามพี่ชาตรีว่า "อธิบายอะไร ฟุ้งทีเดียว เล่าให้ฟังบ้างซิ

"เอาเรื่องกาลเวลาที่ท่านเจ้าเทศน์ให้ฟังมาถามลูกชา. ดูบ้าง ทำให้เข้าใจกว้างขวางขึ้นอีกไม่น้อย" คุณป้าเล่าแทน

"ผมอธิบายเรื่องกาลเวลา ตามบทพระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า วัดบวรนิเวศ ทรงแต่งเป็นภาษาบาลีว่า "กาลานุรูป์ ว ธุรๆ นิยุญเช พึงประกอบธุระให้เหมาะแก่กาลเทียว" บทนี้ผมจำไว้แม่นตั้งแต่บวช เพราะเคยแต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรมได้อ่านในที่ประชุมพระนวกะ เป็นที่ ๒"

"เรื่องกาลเวลานี้สำคัญมาก เพราะครองชีวิตของคนและสัตว์ไว้ทั่วกันหมด คือสัตว์ทุกชนิดที่เกิดมาในโลกนี้ ล้วนตกอยู่ในอำนาจของกาลเวลาทั่วกันทั้งนั้น ท่านจึงกล่าวว่ากินสรรพสัตว์และตัวกาลเวลาเอง ก็ต้องตกอยู่ในอำนาจของกาลเวลาด้วย ต้องหมดไปสิ้นไปตามกาลเวลานั้นอีกด้วย ได้ในคำว่า กับทั้งตัวเอง แบบเดียวกับโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ ย่อมหมุนรอบตัวเองด้วยเรียกว่าวันหนึ่งคืนหนึ่ง หมุนรอบดวงอาทิตย์ เรียกว่าปีหนึ่ง ที่พูดมานี้หนู ศ. เข้าใจไหม" คุณลุงหันมาถามข้าพเจ้าด้วยความปรานี

"พอเข้าใจบ้าง เจ้าค่ะ แต่ยังไม่ซาบซึ้งอะไรนัก ขอคุณลุงได้กรุณาอธิบาย จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง" ข้าพเจ้าตอบคุณลุง

"ฟังนายชา. อธิบายยังไม่เข้าใจอีกหรือ ลุงออกจะหัวโบราณ สู้คนสมัยนี้เขาไม่ได้. แต่เอาเถอะ นึกว่าทบทวนคำเทศน์ของท่านเจ้าก็แล้วกัน" คุณลุงออกตัวแล้ว เริ่มอธิบายว่า

"กาลเวลานี้ เป็นเหตุสำคัญของชีวิตทุกสมัย ยอดนักปราชญ์ของเมืองไทย คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า วัดบวรนิเวศวิหาร จึงได้ตรัสเตือนไว้ด้วยภาษามคธว่า "กาลานุรูป์ ว ธุรๆ นิยุญเช พึงประกอบธุระให้เหมาะแก่กาลเทียว" ด้วยทรงเห็นความสำคัญของกาลเวลาตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสเตือนไว้ว่า **"ขโณ โว มา อุปจฺจคา** ขณะอย่าล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย" และมีบาลีรับรองอีกว่า **กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา** กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวมันเอง" คุณลุงหยุดพักขอน้ำชาร้อนแก้กระหาย

เมื่อข้าพเจ้านำมาให้ ๑ ถ้วย และเผื่อคุณป้าอีก ๑ ถ้วย ต่างคนต่างดื่มสมความกระหาย คุณป้า เป็นฝ่ายเตือนคุณลุงก่อนว่า "รับเครื่องกัณฑ์หลานแล้ว ต้องเทศน์ต่อซิ"

"จะให้ต่อก็ได้ แต่เครื่องกัณฑ์ต้องหวาน ๆ สักหน่อย" คุณลุงกล่าวตอบอย่างยิ้มแย้มแล้วอธิบายต่อดังนี้

"ใจความของภาษิตดังที่นำมาเล่าให้ฟัง ก็แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกาลเวลาอย่างมากมาย เพราะมีความสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อผ่านวันเวลาใดไปแล้ว จะให้วันเวลานั้นกลับมาแก้ตัวใหม่ย่อมไม่ได้ ทุกกาลทุกสมัย ใครทำการงานให้สำเร็จทันวันเวลา ผู้นั้นก็ได้รับประโยชน์เอง ใครผลัดวันประกันพรุ่ง ก็ย่อมจะพลาดขาดประโยชน์นั่นเอง จะเที่ยวชัดโทษ คนนั้น คนนี้ หรือชัดโทษเทพาอารักษ์กลั่นแกล้ง ย่อมไม่ถูกต้อง

คนเราโดยมาก มักจะพลาดจากประโยชน์ เพราะการผลัดวันประกันพรุ่งกันอยู่ทั่วไป ทั้งอดีตอนาคต ถ้าได้ทำการงานตามหน้าที่ให้เหมาะสมกับกาลเวลาเสมอแล้ว ก็ย่อมได้รับประโยชน์ตามกาลเวลา ดีกว่าผู้ผลัดวันประกันพรุ่ง เช่นชอบอ้างร้อนนัก เย็นนัก เข้าลักษณะของผู้เกียจคร้านประโยชน์ที่ควรได้ควรถึง ย่อมล่วงเลยไปเสีย ชวนให้ชัดโทษดวงชะดาราศรี ผีสางเทวดากลั่นแกล้ง ไม่โทษตนเอง ดังคนลูกจ้างรักษาต้นไม้กว่าจะออกจากที่พักก็สายกว่าเวลาที่ควร ถึงที่ทำงานก็ได้หน้าลืมหลัง ลืมเครื่องมือที่ต้องใช้ ทำให้เสียเวลาต้องกลับย้อนมาอีก กว่าจะได้ลงมือทำงานเวลาที่ควร ก็ผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ เวลาผ่านไปชั่วโมงค่อนชั่วโมง แต่ประโยชน์จากเวลานั้นไม่คุ้มกับงาน คนประเภทนี้ จึงคงรักษาฐานะคนรับจ้างเขาอยู่ตลอดไป

ว่าโดยหลักฐาน ผู้ที่ชอบผลัดวันประกันพรุ่ง มักเป็นคนเห็นแก่ตัวจัด ชอบทำอะไรตามใจตัว ชวนให้ลืมตัวเองบ่อย ๆ ดังจะพบเสมอ ๆ เดินเข้าห้องแล้ว ไม่รู้ว่าตั้งใจจะทำอะไร นึกไม่ออกต้องกลับออกมาใหม่ จึงนึกได้ นี่นับว่าขาดสติสัมปชัญญะ คือการสำนึกตัว เคยเล่าถึงนิสัยของชาวชนบทว่าขยันขันแข็งดีมาก **เมื่อเข้าครัวจะทำกับข้าวปรุงอาหาร เขาไม่ปล่อยให้เตาว่าง เมื่อตั้งหม้อข้าว ก็เตรียมตำน้ำพริก หรือกับข้าวอย่างอื่น พอข้าวสุกก็ปรุงกับข้าวต่อไป ไม่เสียแรงไฟเปล่า** ผู้มักง่าย ชอบปล่อยให้เตาว่าง คอยทำให้เสร็จทีละอย่าง ๆ เป็นการทิ้งเวลาที่ว่างให้ผ่านพ้นไปเปล่า ไม่ใช่เปล่าแต่เวลาเท่านั้น มิหนำนำชีวิตว่างเปล่าหมดอีกด้วย

วิธีที่ทางราชการจะทำอะไร ต้องมีหมายกำหนดการแจ้งให้ทราบตามกำหนดเวลา ก็เพื่อทำประโยชน์ตามกำหนดการไว้ มิใช่พอนึกอะไรได้ ก็ทำเสียครั้งหนึ่ง ส่วนนึกไม่ได้ก็ปล่อยให้ผ่านไปเปล่า เป็นการไม่รู้คุณของกาลเวลา นาฬิกาน้อยใหญ่ทั้งหลายล้วนเป็นเครื่องเตือนบุคคลให้ทำหน้าที่ทันกาลเวลาทั่วไป แต่เพราะนาฬิกาเหล่านั้น แม้ติดอยู่ที่ข้อมือ ก็ไม่มีอำนาจโทษผู้ลืมเวลาได้อย่างไร จึงเป็นเพียงเครื่องประดับเพื่อความสวยงามเท่านั้น

น่าชมคนโบราณของเรา ที่จะประกอบการงานอะไร มักจะระวังเรื่องกาลเวลาอยู่เสมอ เช่นจะมีการทำบุญเลี้ยงพระ ก็จัดอาหารที่ถวายหลายอย่าง ลงในถาดใบเดียว เวลาประเคนถวาย

พระ ไม่ต้องยกทีละถ้วย ยกทั้งถาดครั้งเดียว ก็กลายเป็นถวายอาหารหลายอย่างซึ่งรวมอยู่ในถาดได้หมด อีกอย่าง **เวลาจะถวายน้ำชาร้อนแก่สงฆ์ในพิธีทำบุญรูปละ ๑ ถ้วย สงฆ์ ๑๐ รูป เจ้าภาพก็จัดถ้วยน้ำชาลงในถาด ๒ ถาดๆละ ๕ ถ้วย โดยจัดตั้งจานรองซ้อนกับถาดละ ๕ จาน จานบนวางถ้วยน้ำชาไว้พร้อม อีก ๔ ถ้วย วางเรียงไว้ในถาด** ยกทั้งถาดไป หยิบถ้วยที่ซ้อนบนออกถวายพระสงฆ์รูปต้นแถวก่อน แล้วหยิบถ้วยวางบนจานที่วางถวายรูปต่อลำดับลงมาจนหมด ส่วนถาดที่ ๒ ก็ถวายตามลำดับเช่นเดียวกัน ดังนี้จะไม่ต้องเสียเวลาเดินกลับไปมา เป็นการใช้เวลาว่างให้เหมาะกับงาน ที่น่าขำอีกอย่าง คือมีมืออยู่ ๒ ข้าง แต่ชอบทำงานด้วยมือข้างเดียว ปล่อยมือว่างเสียข้างหนึ่ง เป็นการขาดประโยชน์จากมือที่วาง

เรื่องที่เล่าให้ฟังมานี้ อย่าเห็นว่าจู้จี้จุกจิกกะเรื่องเล็กๆ น้อยๆ การเสียเวลาครั้งละน้อยเช่นนี้ บ่อยเข้าก็เป็นเสียมากได้ จึงไม่ควรให้เสียโดยขาดประโยชน์ หรืออีกประการหนึ่งที่โบราณเตือนว่า **"ฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด"** ก็อยู่ในเค้าเสียเวลาเหมือนกัน เคยเห็นพวกจำอวดแสดงมหรสพบ่อยๆ ผู้เป็นนายเรียกบ่าวสั่งว่า จะให้ไปตลาดสักหน่อย พอบ่าวได้ฟังเท่านั้นก็รีบออกไป สักครู่ย้อนกลับมาหานายถามว่า จะให้ซื้อหาอะไร นี้ก็แสดงให้เห็นว่า การเดินกลับไปมาโดยไม่ทราบธุระอย่างไรนั้น คือทำธุระไม่เหมาะแก่การเวลานั่นเอง **คนเราจึงไม่ควรหัดปล่อยวันเวลาให้ว่างเปล่าโดยใช่เหตุ ต้องคอยสำนึกตัวอยู่เสมอว่า** เวลานี้ตัวมีหน้าที่อะไรบ้าง เช่นยังอยู่ระยะเล่าเรียนได้เล่าเรียนหรือเปล่า อยู่ในระหว่างประกอบอาชีพ ได้ประกอบอาชีพหรือเปล่า และการจะกระทำกิจการอะไร ก็ต้องใคร่ครวญให้ถี่ถ้วนเหมาะสม **อย่างไหนควรทำก่อน ทำหลังอย่างไร** ก็ควรประกอบให้เหมาะเจาะ สมเหตุผล สมกาลเวลา อย่างผู้เดินเข้าห้องเพื่อหยิบสิ่งของสักอย่าง ระหว่างทางมีอะไรเกี่ยวข้องด้วยก็รีบถือติดมือมาเสียด้วย จะได้ไม่ต้องย้อนกลับมาอีกให้เสียเวลาเปล่า จึงจะนับเป็นลูกศิษย์ตถาคตได้อย่างน่าสรรเสริญ พอเข้าใจหรือยังหลาน ศ." คุณลุงจบด้วยหันมาถามข้าพเจ้า

ไม่ทันที่ข้าพเจ้าจะตอบ คุณป้าก็เอ่ยขึ้นเสียก่อนว่า "พอกันทีเถอะ ได้ฟังเรื่องกาลเวลาตั้ง ๒ กัณฑ์ ๓ กัณฑ์ หยุดพักผ่อนได้แล้ว ออกจะเมื่อยหลังเต็มที" คุณป้าปรารภขึ้น

"หลาน ศ. ก็นำป้าไปพักผ่อนได้แล้ว" คุณลุงสั่ง

ข้าพเจ้าก้มกราบรับคำสั่งแล้ว ลุกขึ้นประคองคุณป้าเข้าห้องพักโดยไม่ชักช้าเสียเวลา

๕๖ เมตตาค้ำจุนโลก

ขอเชิญช่วยกันจำโคลงโลกนิติบทหนึ่งไว้ประจำตัว คือ

รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว
เหมือนอยู่หอแห่งเดียว ร่วมห้อง
ชังกันบ่อแลเหลียว ตาต่อ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาป้อง ป่าไม้มาบัง

ที่ชวนให้จำเป็นภาษิตเตือนใจ ก็เพราะมีความหมายสอนให้สนใจสร้างแต่ความรัก เพราะเป็นอารมณ์สุขกายสบายใจทุกกาลทุกสมัย แต่ที่ท่านนำอารมณ์ตรงกันข้าม คือความชังมาแสดงไว้ด้วย ก็เพราะอารมณ์ ๒ ชนิดนี้ เป็นของคู่กันแต่ไหนแต่ไรมา ความรักคนชอบ ความชังคนเกลียดกลัว เพราะความรักเหมือนรสหวาน ความชังเหมือนรสขม ทั้ง ๆ ที่ทุกคนเกลียดรสขม แต่ก็ไม่พยายามลดละ ยังกลับสนับสนุนสร้างสมไว้กันคนละไม่ใช่น้อย ทั้งนี้เพราะการลืมตัวเป็นสำคัญ ไม่คอยระวังตัวไว้ก่อน ต่อเมื่อก่อเกิดขึ้นแล้วจึงจะสำนึกตนได้

ความชังนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โทสะ แปลว่า ความร้ายกาจเป็นอารมณ์ฉุนเฉียว เกิดขึ้นเพราะถูกขัดขวางตัดรอนความปรารถนา ตามธรรมดาคงเป็นอารมณ์วางเฉยเหมือนน้ำสงบนิ่ง ไม่ถูกลมพัด คล้ายกับอารมณ์รัก แต่พอมีเหตุละไรขัดขวาง ตัดรอน โทสะ คือความชังจะเกิดขึ้นทันที เผารนใจของเจ้าของซึ่งเป็นแดนเกิดก่อน แล้วจึงลุกลามไหม้บุคคลหรือวัตถุอื่นให้เกิดความเสียหายต่อไป ถึงจะไม่มีเหตุการณ์อะไรมาดับโทสะที่เกิดขึ้นนั้นก็ตาม เมื่อเกิดขึ้นเต็มขนาดของโทสะนั้นแล้วก็ลดดับลงเอง เกือบจะไม่มีส่วนเหลือไว้ให้รู้เห็น แต่จงเข้าใจว่า โทสะ ที่สงบหายนั้นมิได้หายไปไหน คงซ่อนตัวอยู่ในอารมณ์ของบุคคลนั้นเอง เมื่อมีอารมณ์อะไรขัดขวางความประสงค์อีก ก็พร้อมที่จะแสดงออกให้ปรากฏทันที ในคำโคลงที่ว่า "ชังกันบ่แลเหลียว ตาต่อ กันนา เหมือนขอบฟ้ามาป้อง ป่าไม้มาบัง" ก็หมายถึงว่า เมื่อเกิดความชังขึ้นแล้ว ได้แสดงผลของความชัง เช่น ทุบตีด่าว่า แล้วก็ลดตัวความชังลง เหลือแต่อาการชังที่ไม่ใคร่อยากมองดูหน้าซึ่งกันและกัน แม้จะไม่มีอะไรมาปิดบัง ก็ไม่ต้องประสงค์จะดู ท่านจึงเปรียบว่าเหมือนขอบฟ้ามาป้อง ป่าไม้มาบังไม่ให้เห็นหน้าซึ่งจะก่อความรักซึ่งกันและกัน แม้จะอยู่หอแห่งเดียว เรือนเดียวก็ตาม

ส่วนความรัก ทางพระศาสนาเรียกว่า ราคะ เป็นความรักทั่วไป ส่วนความรักที่เรียกว่าเมตตานั้น เป็นความรักใคร่ปรารถนาให้อยู่เย็นเป็นสุขสบายไม่เกี่ยวกามารมณ์ มุ่งแต่การอยู่ดีกินดี จะเกี่ยวข้องเป็นญาติมิตร สามีภรรยาหรือไม่เกี่ยวก็ตาม ท่านจัดเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ เพราะความรัก

ความกรุณาที่ปราศจากกามารมณ์เป็นคุณธรรมที่ชวนให้เกิดความอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่กันและกัน เช่น ผู้ใหญ่เล็นดูให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์เด็ก เด็กเคารพนับถือเชื่อฟังคำสั่งสอนห้ามปรามของผู้ใหญ่ ดังนี้ แม้จะอยู่ห่างไกลเท่าไร ความรักใคร่ เคารพนับถือย่อมมีต่อกันและกันได้ ดังท่านเปรียบเป็นคำสอนในคำโคลงข้างต้นนี้ว่า "รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว" น้ำใจรักยังนำให้เกิดความสนิทชิดเชื้อเหมือนอยู่ใกล้ ร่วมห้องเดียวกัน คำโคลงโลกนิตินี้ จึงเป็นคำสอนให้ก่อเกิดความรักใคร่สนิทสนมกันไว้ ดีกว่าเกลียดโกรธรังแกกัน เป็นการทำลายสามัคคี เรื่องนี้ถ้าชาวพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เคารพนับถือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยความจริงใจอย่างมั่นคงแล้ว แม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานนานตั้ง ๒ พันปีเศษแล้วก็ตามความเคารพเลื่อมใสเชื่อถือยังคำ ก็คงแบบแน่นมั่นคง เหมือนพระพุทธองค์ยังดำรงค์พระชนม์อยู่นั่นเอง และคำสั่งสอนของพระองค์ ก็มุ่งผลคือละชั่ว ประพฤติชอบประกอบแต่คุณธรรมความดีงามเหมือนกันทุกยุคทุกสมัย

อนึ่ง คำสอนของพระองค์ที่เรียกว่า พระธรรมนั้น มิใช่อยู่ที่ภาษามคธ ดังที่ชาวเราศึกษาเล่าเรียนอยู่ทุกวันนี้ เช่นคำว่า อิติปิโส ภควา นี้เป็นภาษาของชาวมคธที่พระพุทธองค์ฝากคำสอนของพระองค์ให้ชาวเราท่องบ่นจำทรง ภาษามคธที่บรรจุคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ได้ จะชื่อว่าจำทรงพระพุทธศาสนาหาได้ไม่ เพราะพระพุทธศาสนามิใช่ภาษามคธ ต่อเมื่อพิจารณาใคร่ครวญถึงใจความในภาษามคธนั้นว่า เป็นคำสอนให้เว้นสอนให้ประพฤติตาม แล้วประพฤติตาม ปฏิบัติตามที่สอนที่ห้ามอย่างนี้ จึงชื่อว่านับถือพระพุทธศาสนา ไม่ใช่นับถือภาษามคธ ส่วนมากชาวพุทธ์ของชาวเราเป็นชาวพุทธ์ด้วยภาษามคธ จำคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็จำด้วยภาษามคธ เช่นคำมคธที่จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้สวดสาธยาย ทั้งๆ ที่ไม่เข้าใจความหมาย ก็ถือว่าเป็นการได้บุญ ชาวพุทธ์ชนิดภาษามคธเช่นนี้ ดูจะมีจำนวนมากกว่าชาวพุทธ์ที่ประพฤติปฏิบัติตรงความหมายศาสนา จึงชวนให้มีปัญหาถกเถียงกันไม่รู้จักจบ

อันที่จริง ความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนานั้น อยู่ที่ความประพฤติประจำวันของเรานี่เอง ดังจะเห็นใจความของคำโคลงโลกนิติเบื้องต้นบทความนี้ ปรารภถึงความรักของคนเราซึ่งสามารถพบเห็นอยู่เป็นธรรมดานี่เอง จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสสอนสาวกทั้งหลายนั้น ก็ทรงสอนถึงความประพฤติปฏิบัติของแต่ละคนนี่เอง อย่างเรื่องความรัก ความชังตามคำโคลงโลกนิติ ก็มาจากเรื่องเมตตาที่ทรงสอนทั่วไป จึงประสงค์จะชี้แจงเรื่องพรหมวิหารคุณธรรมของผู้ใหญ่ในบทความนี้ เพื่อประดับความรู้ความเข้าใจของชาวพุทธ์ผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจะได้ลดการเคารพพระพุทธศาสนาด้านภาษากันเสียบ้าง

พรหมวิหาร คือคุณธรรมของผู้ใหญ่นี้ ผู้ทรงคุณธรรมจะเป็นหญิงชาย เด็กผู้ใหญ่เศรษฐีเข็ญใจ อย่างไรก็ตาม ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นพรหมคือผู้ใหญ่เหมือนกันหมดเพื่อความเข้าใจง่าย นักปราชญ์จึงยกพระพรหมขึ้นเป็นองค์เทวดาพิเศษ มีหน้า ๔ หน้า สำหรับเล็งแลดู

สรรพสัตว์ได้รอบด้าน เห็นใครตกทุกข์ได้ยาก ก็พยายามช่วยให้พ้นทุกข์ เล่าเรื่องอ้างดังคนธรรมดาเช่นนี้ เรียกว่าบุคคลาธิฏฐาน ยกตัวตนขึ้นแสดงเพื่อเข้าใจง่าย เพราะที่ท่านสอนไว้ในลักษณะธรรมาทิฏฐาน ยกคุณธรรมขึ้นแสดงนั้น เข้าใจยากสักหน่อย

พรหมวิหารธรรม ตามธรรมาทิฏฐาน ท่านก็จัดแบ่งเป็น ๔ ลักษณะ ตามภาษามคธ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

เมตตา หมายความตามภาษาไทย ก็คือ ความรักใคร่เอ็นดู ปรารถนาให้คนอื่น สัตว์อื่น จะเกี่ยวข้องเป็นญาติมิตรหรือไม่ก็ตามมีความสุขสบายตามอัตตภาพ โดยไม่เกี่ยวกับราคะความรักฉันท์ชู้สาว เป็นคุณสมบัติแนบแน่นอยู่ในอัธยาศัยตลอดไปทุกกาลทุกสมัย เท่ากับแสดงความเป็นผู้ใจดี อิ่มเอิบ แจ่มใส เหมือนดังสระน้ำใสสะอาด ย่อมเป็นที่ปรารถนาพบเห็นของผู้กระหายน้ำทั่วไปฉะนั้น

อาการแห่งเมตตานี้ ย่อมเกิดประจำอัธยาศัยเป็นปกติ ไม่มีอาการดุร้ายหมายทำลายขวัญผู้อื่นสัตว์อื่นเลย ทุกเมื่อเชื่อวันท่านจึงยกขึ้นเป็นคุณธรรมประจำใจของผู้ใหญ่ โดยไม่เลือกว่าจะอายุน้อย ด้อยฐานะอย่างไร ถ้ามีคุณธรรม คือเมตตา ประจำใจอยู่แล้ว ท่านเรียกว่าเป็นพรหม คือผู้ใหญ่ด้วยคุณธรรม ควรรับการเคารพกราบไหว้ของผู้น้อยทั่วไปทุกกาลสมัย

กรุณา ได้แก่การมีน้ำใจอ่อนโยน สงสารผู้อื่นสัตว์อื่นที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก รับทุกขเวทนาอดนิ่งเฉยดูดายเสียมิได้ ต้องขวนขวายหาทางช่วยเหลือตามสติกำลัง ไม่ใจจืดดูดาย ลักษณะอัธยาศัยเช่นนี้ ย่อมมีรากฐานมาจากเมตตาเป็นพื้นอยู่ก่อนแล้ว ครั้นเห็นใครตกทุกข์ได้ยาก จึงสงสารขวนให้ขวนขวายช่วยเหลือ ท่านจึงเปลี่ยนเรียกชื่อว่า กรุณา คล้ายเมตตาแปลงรูป ถ้าไม่มีน้ำใจเมตตาเป็นพื้นอยู่ก่อนแล้วก็น่าที่กรุณาจะเกิดไม่ได้ การสงสารแล้วช่วยเหลือนี้ เป็นลักษณะคุณธรรม จึงไม่มีการหวังสินจ้างรางวัลอย่างไร มุ่งปฏิบัติด้วยอำนาจคุณธรรมเท่านั้น

มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี นี้ก็อาศัยรากฐานคือเมตตา เช่นเดียวกัน คือปกติก็มีแต่ปรารถนาความสุขสบายแก่ผู้อื่นอยู่แล้ว ครั้นพบเขาตกทุกข์ได้ยาก ก็ไม่ทนใจจืดใจดำ ทอดทิ้งไปตามยถากรรม คุณธรรม คือกรุณา จึงกระตุ้นให้ขวนขวายช่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุขไปตามสามารถ ไม่นิ่งดูดาย นี้เป็นฝ่ายทุกข์ยาก ครั้นเห็นสัตว์บุคคลได้ดีมีบุญวาสนา มีฐานะยศศักดิ์ขึ้น ก็อดที่จะแสดงความยินดีด้วยไม่ได้ หรือเมื่อเห็นเขาตกทุกข์ได้ยาก ก็ขวนขวายช่วยเหลือจนเต็มสามารถ ไม่ทำใจจืดใจดำ นับว่าได้บำเพ็ญคุณธรรม คือกรุณาเปลี่ยนจากเมตตาพื้นเดิมมาแล้ว ครั้นพบเขาได้ดีมียศศักดิ์ ก็พลอยดีใจแสดงความยินดีปรีดาด้วย เท่ากับช่วยเป็นกำลังใจให้สร้างความดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป เพราะการสนับสนุนให้กระทำความดี จนได้ดีมีสุขโสมนัสนี้ เป็นคุณธรรมที่ยากจะเกิด เพราะมักเป็นการฝืนนิสัย ที่ไม่มีใครสนับสนุนให้ได้รับความดี มีแต่คิดริษยาเกรงเขา

จะได้ดีเกินตนเป็นส่วนมาก ฉะนั้นเมื่อพลอยยินดีด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข แด่ผู้ได้รับ จึงนับเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้ผู้ได้รับมีกำลังใจสร้างความดียิ่ง ๆ ขึ้น ท่านจึงเรียกคุณลักษณะนี้ว่า มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีว่าเป็นพรหมวิหารธรรม

ยังอีกประการหนึ่ง ที่ยากแก่การปฏิบัติ เช่นเห็นผู้อื่นถูกจองจำทำโทษเพราะการกระทำผิดของเขา จะถือว่าเขากำลังรับโทษทุกข์ลำบาก จึงขวนขวายช่วยแก้ไขตามลักษณะกรุณา อย่างนี้ไม่ถูกลักษณะรับทุกข์ตามลักษณะกรุณา เป็นความทุกข์ที่เกิดจากการกระทำของเขา เขาได้รับทุกข์ลำบากเพราะการกระทำของผู้อื่น จึงควรได้รับกรุณา ส่วนประการสุดท้ายนี้ เรียกว่า อุเบกขา ความวางเฉย เป็นความทุกข์ยากที่ถูกจองจำทำโทษจากการกระทำชั่วทำผิดของตนเอง อย่างกระทำโจรกรรม ประทุษร้ายผู้อื่น เป็นต้น ถือว่าเป็นการกระทำความผิด ต้องถูกจองจำทำโทษใครช่วยเหลือไม่ได้ เพื่อไม่ให้เสียหลักคุณธรรม ท่านจึงสอนให้วางใจเฉย คือว่าดีชั่ว ถูกผิด ต่างคนต่างทำให้แก่ตนเอง เราไม่ต้องไปช่วยเพิ่มโทษ เป็นการสมน้ำหน้า โทษใครทำ คนนั้นก็รับผลของโทษเองจะแบ่งสันปันส่วนให้ใครช่วยแบ่งเบาบ้างย่อมไม่ชอบในเชิงกรรม ท่านจึงสอนให้วางใจเป็นกลาง ด้วยพิจารณาว่า ใครทำดีก็ได้ดีเอง ใครทำชั่วก็ได้ชั่วเอง จึงเป็นคุณธรรมประจำลักษณะของผู้ใหญ่อีกประการหนึ่ง เรียกว่าอุเบกขา ความวางเฉย แต่ไม่ใช่วางเฉยอย่างสมน้ำหน้า ต้องวางเฉยด้วยคุณธรรม คือ ใครทำดีก็ได้ดีเอง ใครทำชั่วก็ได้ชั่วเอง จะแบ่งสันปันส่วน ผ่อนผันแก่กันและกันย่อมไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะทำอะไรทั้งที่ลับที่แจ้ง ถึงคนอื่นไม่รู้เห็นตนเองก็รู้เห็นการกระทำของตน ท่านจึงเตือนไว้ว่า ที่ลับไม่มีในโลก

การกระทำของบุคคล ทั้งทางกาย วาจา ใจ ต้องมีผลสนองผู้กระทำเสมอ ไม่สูญหายไปไหน เว้นแต่สนองช้าหรือเร็ว ผู้ทำจำการกระทำของตนได้หรือไม่ เป็นหน้าที่ของกรรมจะจารึกไว้เอง พระพุทธเจ้า ทรงสอนพุทธสาวกให้ระลึกถึงกรรมของตน คือที่ตนกระทำนั้นทั้ง กาย วาจา ใจ ทั้งอดีต อนาคตปัจจุบัน ต้องให้ผลแก่ผู้กระทำเสมอ ผลที่เป็นความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้นมาจากการกระทำบาป ความชั่ว เบียดเบียนผู้อื่น ส่วนความสุขสบาย ก็เป็นผลของความดี เป็นบุญกุศล ส่งสนอง ผลสนองของการกระทำจะไม่สูญหายหรือไขว้เขวกันอย่างไร แต่ที่ใครเข้าใจว่า ตนไม่ได้รับผลตรงกับที่ตนกระทำก็เพราะมีความเห็นแก่ตนเองเป็นสำคัญ ผิดมากก็เข้าข้างตนว่าผิดน้อย หรือไม่ผิดเลย ผิดน้อยก็มักว่าไม่ผิด ผลของการกระทำที่ไม่ตรงตามความจริงนั้นเป็นเพราะนิสัยของคนสับปลับเอาตามใจชอบเองเท่านั้น

ทางพระพุทธศาสนายกย่องคุณธรรม คือ เมตตา ต้องการให้ทุกคนอบรมประจำใจทั่วกัน จะได้รับผลสุข กาย สบายใจ นอนตาหลับ ได้แสดงผลของการอบรมเมตตาทั้ง ๔ ลักษณะไว้ถึง ๑๑ ประการ คือ

๑. นอนหลับสบาย
๒. ตื่นขึ้นด้วยความแจ่มใส
๓. ไม่ฝันเห็นสิ่งลามก
๔. เป็นที่รักของหมู่มนุษย์
๕. เป็นที่รักของอมนุษย์
๖. เป็นที่รักของเหล่าเทวดา
๗. ผ่านพ้นไฟไหม้ ยาพิษ ศัสตราทั้งหลาย
๘. ใจสงบได้เร็ว
๙. ผิวหน้าผ่องใส
๑๐. ไม่ตายอย่างไร้สติ
๑๑. ย่อมเข้าถึงพรหมโลกเป็นอย่างน้อย

อานิสงส์ทั้ง ๑๑ ประการนี้ ต่างก็คอยตามสนองผู้เจริญได้เป็นปกติตลอดโลกนี้แลโลกหน้า จึงสมควรอย่างยิ่งเมื่อประกาศตนเป็นพุทธสาวกแล้ว จะพึงดำเนิน กาย วาจา ใจ ตามอยู่เป็นนิตย์ อานิสงส์ทั้ง ๑๑ นี้ จะตามสนองตลอดไป ใครไม่เจริญไม่ปฏิบัติตาม ย่อมจะไม่ได้อานิสงส์สนอง จะเป็นว่าพระพุทธเจ้าไม่โปรดนั้นไม่ได้ เพราะเมตตา ซึ่งมีลักษณะเป็น กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นคุณอำนวยสุขประโยชน์นำให้เกิดสามัคคี กลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ตราบเท่าทุกวันนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า วัดบวรนิเวศ จึงได้ตรัสเตือนใจเป็นภาษาบาลีว่า **โลโก ปตฺถมฺภิกา เมตฺตา** เมตตาย่อมค้ำจุนโลก คือช่วยให้โลกคือหมู่สัตว์ที่เกิดมามีความสุขสบาย ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน สมควรที่เราชาวไทยจะพร้อมใจกันเจริญ **เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา** ประจำนิสัยและปฏิบัติกาย วาจา ใจ ตามลักษณะให้ได้เสมอ มิใช่เจริญแต่เพียงพิธี ซึ่งพอจะเลิกการประชุม ก็พร้อมกันกล่าวตามภาษามคธว่า **สพฺเพ สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีฆา** สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ เป็นการแผ่เมตตาตามพิธี มิใช่แผ่เมตตาด้วยคุณธรรม จึงไม่ได้ผลสมปรารถนา ยังมีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันอยู่ทั่วไปจนบัดนี้

ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังคร่ำเคร่งร่างเรื่อง เมตตาค้ำจุนโลกนี้ยังไม่จบ คุณป้าได้มายืนดูอยู่โดยข้าพเจ้าไม่รู้ตัว แล้วเอ่ยถามว่า "เขียนเรื่องอะไร" ตอบท่านว่า "เรื่องเมตตาค้ำจุนโลก" ท่านสั่งว่า "จบแล้วให้ท่านอ่านบ้าง และควรขอให้ท่านเจ้าที่วัดตรวจแก้ไขด้วย จะได้ถือเป็นหลักฐาน"

เมื่อจบตรวจทานจนมั่นใจว่า เรียบร้อยไม่บกพร่องแล้วได้นำไปกราบเรียนท่านเจ้าที่วัด ขอความกรุณาตรวจแก้ จนเวลาผ่านไปราว ๒ วันพระ จึงส่งต้นฉบับคืนมา มีลายมือบันทึกตอนท้ายเรื่องว่า "อ่านจบแล้ว ใช้ได้ ยังปรารถนาเห็นลูกหลานคนไทย มีความรู้ความเข้าใจอย่างนี้ทั่วกันแล้ว คำเย้ยหยันว่าพระพุทธศาสนาจะจากเมืองไทยไปอยู่เมืองฝรั่ง คงจะไม่ได้ยินกันต่อไป" ท่านเจ้า

๕๗. สวดปาติโมกข์ เข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน ผ้าป่า

เมื่อวันพระกลางเดือน ฟังเทศน์กัณฑ์เช้าจบแล้วคุณป้าได้กระซิบกับข้าพเจ้าว่า **"วันนี้วันพระกลางเดือน พระท่านประชุมฟังปาติโมกข์ อยากดูพิธีของท่านสักครั้ง ยังไม่เคยเห็น เราอย่าเพิ่งรีบกลับบ้าน รอดูเวลาท่านประชุมกัน ราว ๑๖ น. เศษ คงไม่ทันหิวอาหารกลางวัน แจ้งให้คุณลุงรับรู้ไว้ก่อนนะ"**

ข้าพเจ้าได้แจ้งให้คุณลุงทราบ และยังพลอยให้คนอื่นที่สนใจทราบอีกหลายคน

จึงเป็นอันว่า ยังมีอุบาสกอุบาสิกาอยู่รอเวลา พระสวดปาติโมกข์ อีกราว ๑๐ กว่าคน

ประมาณเวลา ๑๓.๓๐ น. ได้ยินเสียงระฆังสัญญาณประชุมลงฟังปาติโมกข์ ต่อมาราว ๑๐ นาที พระภิกษุต่างเข้าประจำบนอาสน์สงฆ์ ซึ่งมีท่านเจ้าเป็นประธาน เมื่อท่านเจ้าจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ได้ยินเรียกชื่อพระผู้เข้าประชุมเป็นภาษาบาลี การเรียกชื่อนี้ เป็นระเบียบอย่างหนึ่ง ที่กำหนดให้ต้องสำรวจผู้ร่วมประชุมให้ทราบจำนวนก่อนเสมอ

จบแล้วพระผู้สวดขึ้นธรรมาสน์ ได้ยินเสียงท่านเจ้าเชิญพระผู้สวดด้วยภาษาบาลี

พระผู้สวดเริ่มตั้ง นโม สวดต่อ อันที่จริงนั้น การสวดปาติโมกข์ให้ที่ประชุมสงฆ์ฟังนี้เป็นหน้าที่พระเถระจะพึงกระทำ แต่เมื่อไม่สามารถด้วยประการไร เช่น ชราภาพ หรืออาพาธ จึงให้ผู้สามารถอื่นสวดแทน เมื่อภิกษุรูป ๑ ในที่ประชุมสวดจนจบอุเทศสุดท้ายหมดเรื่องแล้ว ภิกษุอื่นที่ประชุม ชื่อว่าพลอยได้อานิสงส์การฟังปาติโมกข์ทุกองค์พร้อมด้วย

เมื่อเสร็จพิธีฟังปาติโมกข์พระทั้งหลายต่างกลับสู่กุฏิ ท่านเจ้าเหลียวมาเห็นพวกเราอยู่ร่วมฟังมากคน คงแปลกใจ แทนที่จะกลับกุฏิ กลับเดินมานั่งริมอาสน์สงฆ์ปราศรัยว่า

"ทำไมจึงอยู่ฟังพระสวดปาติโมกข์กันหลายคนเช่นนี้ ไม่หิวข้าวกลางวันหรือ"

"ต่างคนอยากเห็นพิธีของพระ จึงยอมทนหิวกลางวันรอฟังพระสวดปาติโมกข์เจ้าค่ะ" คุณป้ารีบตอบแทนหมู่

"ดีแล้วที่มีความประสงค์อยากฟังพระสวดปาติโมกข์เป็นการหาความรู้ประดับตน ถึงจะไม่เกี่ยวข้องกับหน้าที่อุบาสก อุบาสิกา และฟังไม่รู้เรื่องก็ตาม เพราะนั่งเมื่อยบ้างใช้เวลาตั้งเกือบชั่วโมง" ท่านเจ้าชี้แจง

"พระทุกรูปที่ประชุมฟัง หรือองค์ที่สวด คงเข้าใจเนื้อความที่สวดเหมือนกันนะเจ้าค่ะ" คุณป้าประนมมือถามเรื่องราวต่ออีก

"พระที่ประชุมฟัง รวมทั้งผู้สวด ถ้าบวชใหม่ก็ไม่ทราบใจความที่สวด เพราะเป็นภาษาบาลี หากแต่ว่าเมื่อบวชอยู่นาน ได้ศึกษาเล่าเรียน ก็พอจะรู้ใจความของแต่ละสิกขาบทได้บ้าง" ท่านเจ้าอธิบาย

"เมื่อไม่รู้ใจความที่สวดแล้ว หลงนั่งฟังอยู่ก็เสียเวลาซิเจ้าค่ะ" คุณป้าแย้งท่านเจ้า

"ยังมีส่วนที่ได้ประโยชน์อยู่อีกมาก เมื่อญาติโยมสนใจเช่นนี้ ก็จะเล่าคุณประโยชน์รายละเอียดให้ฟัง อย่าง่วงเสียก็แล้วกัน" ท่านเจ้าเปิดทางให้ ครั้นเห็นนิ่งกันหมดจึงถือเป็นเวลาอธิบายดังต่อไปนี้

"เรื่องการประชุมฟังปาติโมกข์นี้ *พระพุทธเจ้าวางเป็นระเบียบให้ภิกษุทั้งหลายต้องประชุมฟังทุก ๑๕ วัน ครั้ง ๑ ตลอดไปไม่มียกเว้น นอกจากวันปวารณาออกพรรษาวันเดียวเท่านั้น ใช้การปวารณาแทน เรื่องนี้จะเล่าภายหลัง"* ท่านเจ้าพักพอคลายเหนื่อยแล้ว กล่าวต่อ **"ภิกษุทุกรูปไม่เลือกว่าเถระหรืออนุจรคือผู้บวชใหม่ ต้องประชุมฟังปาติโมกข์ตลอดไปทุก ๑๕ วัน เหมือนกันหมด** *เว้นแต่เหตุจำเป็น เช่น ป่วยเจ็บ มีวิธีการดังนี้ เมื่อถึงวันกำหนดฟังปาติโมกข์ ให้เตรียมสถานที่คือโรงอุโบสถซึ่งใช้เป็นที่ประชุม ภิกษุในเขตสีมาเดียวกันต้องลงประชุมร่วมกันหมด ก่อนจะลงประชุมท่านกำชับให้ทุกรูป ต้องเปลื้องตนจากอาบัติ ที่ตนละเมิดให้บริสุทธิ์หมดจด ก่อนร่วมประชุม ผู้ยังมีอาบัติติดตนอยู่ขืนเข้าร่วมฟัง ท่านปรับเป็นอาบัติอีก ตรงนี้จะเห็นคุณของการฟังปาติโมกข์ ก็ตรงที่ท่านบัญญัติให้ประชุมฟังทุกระยะ ๑๕ วัน เท่ากับยอมให้เป็นอาบัติอยู่ได้เพียง ๑๕ วัน แล้วต้องชำระอาบัติความผิดชั่วร้ายเสียครั้งหนึ่ง เท่ากับไม่ให้ภิกษุเก็บความผิดติดตัวเกิน ๑๔ วัน พวกเราชาวบ้านไม่มีเวลาชำระตัวจากบาปกันเลย หลงเก็บหมกไว้ ดังการไม่ได้อาบน้ำชำระสกปรกของร่างกายเพียงวันละครั้งเก็บหมักหมมไว้ ย่อมโสมมสกปรกจนแม้ตนเองก็ระอาต่อความสกปรกของตน*

การสวดปาติโมกข์นั้น เชื่อว่า พระพุทธองค์ทรงมุ่งให้สงฆ์สาวกรักษาความบริสุทธิ์ของตนไว้เฉลิมศรัทธาของชาวบ้าน เบื้องต้นให้มีการบอกฤดูว่า วันที่สวดปาติโมกข์นี้เป็นฤดูอะไร ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน ในฤดูนี้ต้องฟังปาติโมกข์กี่ครั้ง สวดหมดไปแล้วกี่ครั้ง ยังเหลืออีกกี่ครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้ภิกษุนับวันเวลาฤดูตรงกันเสมอ เพราะไม่มีปฏิทินเหมือนปัจจุบัน บอกจำนวนผู้ร่วมประชุม ก็เท่ากับสำรวจจำนวนกันทุก ๑๕ วัน เพราะภิกษุสมัยนั้น ไม่ได้อยู่กันเป็นที่เป็นทางเหมือนปัจจุบัน เมื่อปฏิบัติกิจเบื้องต้นเหล่านี้เรียบร้อยครบถ้วนแล้ว จึงเริ่มตั้งนโมสวต สวดจบตอนหนึ่ง ๆ ผู้สวดจะถามที่ประชุมว่าใครต้องอาบัติเหล่านี้บ้างหรือไม่ ถ้าไม่มีก็จงนิ่งอยู่ แล้วสวดบทต่อไป ตั้งถามเช่นนี้ทุกตอนจนกว่าจบหมด ญาติโยมที่ฟังเมื่อกี้นี้ ได้ฟังอธิบายแล้วคงพอเข้าใจ

เห็นประโยชน์ของการฟังปาติโมกข์พอสมควร" **ท่านเจ้าพักการอธิบาย**

"ญาติโยมทั้งหลายคงได้รู้คุณประโยชน์ของการสวดปาติโมกข์คราวนี้เอง สาธุ" คุณป้ากล่าวตามความจริงใจ

"อันที่จริง เรื่องปาติโมกข์นี้ เป็นระเบียบปกครองภิกษุของพระพุทธองค์ประการหนึ่ง ชาวบ้านรู้เห็นไว้บ้างก็ไม่เสียหายอย่างไร กลับจะเป็นทางนำให้ได้ปฏิบัติตนตามระเบียบที่ดีงาม สมหน้าที่พุทธสาวกด้วยซ้ำ" ท่านเจ้ากล่าว

"ขอประทานโทษ ถามด้วยความอยากรู้อีกสักหน่อย" คุณป้าประนมมือแล้วพูดต่อ "พระที่สวดว่าอย่างคล่องแคล่วจะฟังทันรู้เรื่องหรือเจ้าคะ"

"การสวดได้คล่องนี้ ก็เนื่องด้วยมีข้อความมาก ขืนสวดช้า ๆ จะเสียเวลาฟังมากเกินไป และเพราะได้ฟังสวดอยู่ทุก ๑๕ วัน เท่ากับเป็นการซักซ้อมอยู่เสมอ จึงสวดได้อย่างคล่อง เสียเวลาอย่างมากราว ๔๕ นาที ผู้ที่ชำนาญ อาจสวดได้จบภายในเวลา ๓๕ นาทีก็มี ที่สวดจบเพียง ๓๐ นาทีนั้นหาได้ยาก ฟังเร็วรัวเต็มที ขอให้ลองนึกถึงบทบาลี ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็นเถิด ตอนแรกยังจำได้ไม่แม่น ต้องสวดช้า ๆ พอจำได้แม่นยำชำนาญ ก็สวดได้คล่องแคล่ว ตามที่ชี้แจงมานี้คงพอเข้าใจละนะ" ท่านเจ้าพักอธิบายพอควรแล้วพูดต่อ

"ยังมีระเบียบที่เหมาะสมจะเรียนรู้อีก ๒–๓ อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงวางเป็นระเบียบวินัยไว้ ถึงจะเกี่ยวเฉพาะกับข้อวินัย ก็น่าที่สมราวาสควรสนใจปฏิบัติตามได้โดยปริยาย ล้วนเป็นความดีมีคุณแก่ผู้ปฏิบัติตามทั้งนั้น อันนี้ญาติโยมได้รู้เห็นคุณประโยชน์ของปาติโมกข์ทั่วกันแล้ว ยังมีระเบียบที่ควรรู้ ควรจดจำปฏิบัติตามอีก ๒–๓ อย่าง คิดว่าญาติโยมคงอยากรู้ อยากฟัง จึงขอเวลาเล่าต่อให้ฟังเสียในวันนี้ทีเดียว" ท่านเจ้าบรรยายด้วยความยิ้มแย้ม

"พระคุณเจ้าได้โปรดแสดงเถิด จะได้เป็นเครื่องเปิดหูเปิดตาแก่ญาติโยมทั้งหลายสืบไป" คุณลุงกล่าวตามความจริงใจ

ท่านเจ้าเห็นความปรารถนาดี อยากรู้อยากเห็นของญาติโยมทั้งหลายเช่นนั้น จึงรับอนุโมทนาบรรยายเรื่องต่อไปว่า

"เรื่องที่จะนำมาเล่าให้ฟังต่อไปนี้ ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ เป็นของเก่าที่ญาติโยมเคยผ่านมาแล้วทุกปี แต่มัวถือว่าเป็นเพียงประเพณี เสร็จพิธีแล้วก็เลยไปขาดความสนใจ อันที่จริงขนบธรรมเนียมประเพณีที่เราปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ เช่นพิธีเข้าพรรษา ออกพรรษา มาฆบูชา วิสาขบูชา ล้วนแต่เป็นเรื่องแนะนำให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบทั้งนั้น แต่ชาวเรามักถือเพียงประเพณีประพฤติปฏิบัติตามประเพณี หมดเวลาก็เลิกกัน ถึงปีใหม่ก็ปฏิบัติกันใหม่ หาได้ประพฤติปฏิบัติให้สืบต่อกันเสมอ

ไปไม่ ความเป็นพุทธศาสนิกชนของชาวเรา จึงบกๆ พร่องๆ ได้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนอยู่ทุกวันนี้ เพราะต่างห่างเหินจากการประพฤติตนตามคำสอนของพระบรมศาสดาเป็นส่วนใหญ่ หรือหลาน ศ. จะคัดค้านอย่างไรบ้างลองว่ามาซิ" ท่านเจ้าหยุดถามข้าพเจ้า

"ตามความเห็นของหลาน ซึ่งเป็นผู้น้อย ไม่มีข้อความคัดค้านคำสอนของพระคุณเจ้าอย่างไรเป็นจริงเช่นนี้ทุกประการเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าประนมมือตอบ

"ป้าก็ขอรับรองคำตอบของหลานด้วยคน" คุณป้าสนับสนุนแล้วกราบเรียนท่านเจ้าต่อไปว่า "ที่พระคุณเจ้าแจ้งว่ายังมีขนบธรรมเนียมประเพณีของภิกษุสงฆ์ ที่ควรรู้ควรจดจำ ยังมีอีกมากนั้น ขอได้กรุณาชี้แจงเถิดเจ้าค่ะ" คุณป้ายกมือไหว้ทำนองอาราธนา

"อาตมาก็ยินดีชี้แจงให้ญาติโยมฟังด้วยความเต็มใจ ขอเริ่มด้วยพิธีเข้าพรรษาก่อน ดังนี้

วันเข้าพรรษา

เป็นวันที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติแก่พระภิกษุทั้งหลาย ให้ปฏิบัติตามในรอบปีละครั้งในฤดูฝน แต่เดิมนั้นพระพุทธองค์ยังมิได้ทรงวางระเบียบการอยู่จำพรรษาสำหรับพระสงฆ์อย่างไรเลย ปล่อยให้ปฏิบัติตามอำเภอใจ ต่อมามีเสียงตำหนิว่า ถึงฤดูฝน นกกายังรู้จักทำรวงรังพักอาศัย สมณศากยบุตรช่างไม่มีเวลาพักผ่อนหยุดการจาริกเสียบ้างเลย เที่ยวเหยียบย่ำพืชผลให้เสียหาย พระพุทธองค์ทรงทราบคำติเตียนและทรงเห็นชอบที่พระภิกษุจะพึงหยุดพักการจาริกในฤดูฝน เพราะลำบากในถิ่นทางจาริกด้วยน้ำฝน

จึงทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ทั้งหลายอธิษฐานใจ หยุดจาริกภายในฤดูฝน ๓ เดือน เริ่มแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ไม่ไปแรมคืนที่อื่นโดยไม่จำเป็น เรียกว่าอยู่จำพรรษา ถ้ามีกิจจำเป็น เช่น อาพาธ ป่วยไข้ หรือต้องไปพยาบาลญาติโยมเป็นต้น ก็อนุญาตให้ไปแรมคืนได้อย่างมาก ๗ วัน ถ้าภิกษุไม่อยู่จำพรรษา เที่ยวจาริกไปตามอำเภอใจ ต้องถูกปรับอาบัติ

เรื่องจำพรรษานี้ ควรถือเป็นเยี่ยงอย่างแก่ชาวบ้านได้ปฏิบัติตามก็คือ ถึงคราวพักผ่อน ก็ต้องพัก ไม่ให้คร่ำเคร่งต่อหน้าที่การงานจนเกินควร จะเป็นการทรมานตนเอง และใช้เวลาพักผ่อนนั้นได้ปฏิบัติตนเพิ่มเติมเสริมต่อคุณงามความดีที่ยังบกพร่องให้บริสุทธิ์ คิดว่าจะได้ประโยชน์ดังนี้

วันออกพรรษา

เมื่อได้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน ก็ทรงวางระเบียบสำหรับปฏิบัติพิธีออกพรรษาไว้อีกด้วยวิธีให้ภิกษุผู้อยู่ร่วมจำพรรษาในอารามเดียวกัน กล่าวปวารณาต่อกันและกันแทนการประชุมฟังปาติโมกข์ ก่อนจะร่วมพิธีปวารณา ต้องปฏิบัติอย่างลงฟังปาติโมกข์ เท่ากับเปลื้องตนให้พ้น

จากความผิดเป็นผู้บริสุทธิ์ดีแล้ว จึงให้กล่าวปวารณายอมรับฟังการตักเตือนจากเพื่อนพระภิกษุที่มีความหวังดี จากการที่ได้เห็นความประพฤติผิดก็ตาม จากการได้รับฟังบอกเล่าก็ตาม หรือจากการรังเกียจ สงสัยก็ตาม อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ขอได้ว่ากล่าวตักเตือนทักท้วงด้วยความกรุณา ถ้าข้าพเจ้าเห็นโทษแล้ว จะได้กระทำคืน กลับประพฤติที่ดีงามต่อไป ต้องกล่าวปวารณาเรียงลำดับพรรษา จนหมดจำนวน ด้วยการนั่งกระโหย่ง ไม่ให้สันเท้าถึงพื้นทุกรูปขณะว่าปวารณา ถือว่าเป็นการเคารพสงฆ์ จะนั่งราบได้ต่อเมื่อกล่าวปวารณาครบจำนวนแล้ว

วิธีปวารณานี้ มีคุณประโยชน์มาก เป็นการอาศัยหูตาของผู้หวังดีช่วยแนะนำตักเตือนไม่ให้ประพฤติผิดพลาด เท่ากับยืมหูตาของผู้อื่นช่วยควบคุมตัวตีกว่าทะนงอวดดี เชื่อตนเองเท่านั้น จึงเหมาะสมที่บุคคลทุกหมู่เหล่าจะปฏิบัติตาม ยิ่งเป็นพุทธศาสนิกชนยิ่งควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดทีเดียว

กฐิน

เรื่องนี้ ทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่พระภิกษุ ที่ได้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ให้มีโอกาสแสวงหาผ้าเพื่อเปลี่ยนชุดเก่า และแสดงถึงวิธีการแจกของจำนวนน้อยแก่ผู้รับจำนวนมาก เป็นแบบแผนสืบต่อมาถึงปัจจุบัน เรียกรู้กันว่ารับ กฐิน มีพิธีการดังนี้

นับเวลาตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ทุกปี มีพุทธานุญาตให้พระภิกษุที่จำพรรษาครบ ๓ เดือน มีโอกาสรับผ้าจากทายกทายิกาทั้งหลาย เพื่อผลัดเปลี่ยนชุดเก่าได้ ตามระเบียบที่ทรงวางไว้ คือเมื่อทายกทายิกา นำผ้าขนาดพอจะทำเป็นผ้าห่ม (อุตตราสงค์) หรือผ้านุ่ง(อันตรวาสก) หรือผ้าคลุม (สังฆาฏิ) ผืนใดผืนหนึ่งได้ ก็ให้รับฉลองศรัทธาได้ ถ้าผ้านั้นมีจำนวนน้อย ไม่พอแจกได้ทั่วกัน ก็ให้ที่ประชุมปรึกษาหารือ (เรียกว่า อปโลกน์) กันว่าจะสมควรถวายแก่ภิกษุรูปใด โดยพิจารณาถึงคุณสมบัติ เป็นพระเถระอายุพรรษามาก หรือเป็นครูอาจารย์เป็นต้น เมื่อตกลงในที่ประชุมว่าจะมอบแก่ภิกษุรูปใดแล้วต้องสวดประกาศการมอบผ้าแก่ภิกษุรูปนั้นเป็นการสงฆ์ ภิกษุที่ได้รับเห็นชอบจากที่ประชุม ต้องนำผ้านั้นไปจัดทำเป็นผ้าห่ม ผ้านุ่ง หรือผ้าคลุม ผืนใดผืนหนึ่ง เสร็จเรียบร้อยภายในวันเดียวนั้นแล้ว ต้องนำมาเสนอต่อที่ประชุมสงฆ์ให้รับทราบ อนุโมทนาทั่วกันอีก จึงเสร็จพิธีถวายกฐิน ไม่ใช่พอรับจากทายกทายิกา สวดยถาสัพพีอนุโมทนาแล้ว ก็ถือว่าเสร็จพิธีเท่านั้น

พิธีถวายผ้ากฐินนี้ ชาวบ้านมักนิยมว่าเป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่แก่ทายกทายิกา ใครได้เป็นเจ้าภาพถวาย ถือกันว่าได้กุศลแรง จึงพยายามจองเป็นเจ้าภาพเจ้าของกฐินกันนัก ทั้งนี้ เพราะพิธีรับกฐินท่านวางระเบียบไว้ถี่ถ้วนมาก คือกำหนดเวลา นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ เวลา ๑ เดือนนี้ เป็นเวลาถวายกฐินได้ นอกจากเวลา ๑ เดือนนี้ ถวายกฐินไม่ได้ กำหนด

วัตถุ คือต้องเป็นผ้ามีขนาดพอทำผ้าห่ม ผ้านุ่ง ผ้าคลุมผืนใดผืนหนึ่งได้ น้อยกว่านี้ไม่เป็นกฐิน สิ่งของอื่น ๆ ถือเป็นบริวารทั้งหมด กำหนดผู้รับ ต้องเป็นภิกษุจำพรรษาร่วมกันในวัดเดียว มีจำนวนตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป น้อยกว่านี้ หรือจะอาราธนาพระวัดอื่นมาเพิ่มให้ครบ ๕ รูป ก็ไม่เป็นกฐินตามพระวินัย

หน้าที่ของเจ้าภาพ ก็เพียงนำผ้าขาว พร้อมด้วยบริวาร ถวายแก่พระที่จำพรรษาในวัดเดียวกัน ตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป พระรับและอนุโมทนา กรวดน้ำแล้วนับว่าเสร็จพิธีถวายกฐิน ส่วนชาวบ้านแล้ว ส่วนพระยังต้องทำพิธีตามพุทธบัญญัติอีกหลายอย่าง จึงถือกันว่าใครถวายกฐินได้อานิสงส์แรงเป็นบุญกุศลอย่างมาก จึงชวนให้ปรารถนาเป็นเจ้าภาพทั่วไป

ผ้าป่า

พิธีนี้พระบรมศาสดาทรงบัญญัติไว้เป็นระเบียบการแสวงหาผ้าเครื่องนุ่งห่มของภิกษุทั้งหลาย ไม่มีกำหนดสิ่งของหรือกาลเวลา สถานที่ อย่างกฐิน ถวายได้ตลอดปี เมื่อภิกษุต้องการแสวงหาผ้าเพื่อนุ่งห่ม เป็นต้น หรือเปลี่ยนของเก่า ให้เที่ยวแสวงหาผ้าตามสถานที่ต่าง ๆ มีร้านตลาดหรือตามป่าช้าเป็นต้น เมื่อเห็นผ้าที่ไม่มีเจ้าของหวงห้ามเช่นนั้น ก็ให้พิจารณาทำความเข้าใจ ผ้านี้ไม่มีเจ้าของแล้วจึงตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่เรา จึงนำผ้านั้นมาประกอบเป็นเครื่องนุ่งห่มตามต้องการ

ด้วยพิธีเช่นนี้ ทายกทายิกาทั้งหลายปรารถนาอนุเคราะห์ภิกษุผู้ขาดแคลนผ้าเครื่องนุ่งห่ม ในปัจจุบันนี้จึงนำผ้ามากน้อยพร้อมบริวารไปวางไว้ในสถานที่ที่ภิกษุจะผ่านไปพบ ในปัจจุบันก็ในบริเวณพิธีงาน เป็นต้น เมื่ออธิษฐานถวายแล้ว แสดงแสงหรือเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการประกาศการถวาย เจ้าภาพกลับได้ หรือจะอยู่รอรับอนุโมทนาก็ได้

เรื่องถวายผ้าป่านี้ มักนิยมถวายต่อจากการถวายกฐิน แสดงให้เห็นว่าเครื่องบริวารกฐินยังเหลือ จะนำกลับบ้านเรือนก็ตะขิดตะขวงใจ เลยรวบรวมเข้าเป็นกองถวายเป็นผ้าป่าให้หมดสิ้นหวังเพิ่มผลานิสงส์อีกส่วนหนึ่ง จึงเป็นประเพณีถวายผ้าป่าต่อท้ายการถวายผ้ากฐินสืบมา

อันที่จริง การถวายผ้าป่านั้น ไม่ต้องกำหนดเวลาเหมือนกฐิน สะดวกใจเมื่อไรก็ถวายได้เสมอ และถือว่าเป็นการถวายสังฆทาน ไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง ในพระศาสนาถือว่ามีอานิสงส์มากกว่าถวายโดยเจาะจง ที่เรียกว่า ปุคคลิกทานเสียอีก

การที่นำขนบธรรมเนียมบางประการที่เกี่ยวกับพระวินัยมาเล่าให้ญาติโยมฟังในวันนี้ ก็เพื่อให้รับทราบถึงระเบียบที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เพื่อเกิดความเรียบร้อยแก่หมู่สงฆ์และระเบียบเหล่านี้ มิใช่จะประพฤติปฏิบัติตามเฉพาะภิกษุสงฆ์เท่านั้น ย่อมควรที่ชาวบ้านผู้หวังความจำเริญสุขแก่ตนและครอบครัวญาติมิตร จะพึงนำเยี่ยงอย่างไปปฏิบัติตาม เฉพาะระเบียบเหล่านี้ หรือที่

เรียกว่าพระวินัยนั้น ทรงมุ่งป้องกันความเสียหายจะพึงเกิดขึ้น ๒ ทาง ทางหนึ่งเรียกว่า **โลกวัชชะ** คือโทษที่เกิดเพราะชาวบ้านทั้งหลายต่างติเตียนผู้นิยมเช่น กินเหล้า เล่นการพนัน เป็นต้น ชาวบ้านถือว่าเป็นอบายมุข ทางแห่งความเสื่อมเสียหาย ชาวบ้านทั้งหลายต่างติเตียนผู้นิยมเช่นนั้นว่าเป็นความเลวทราม พระพุทธองค์ทรงมุ่งให้สาวกของพระองค์เป็นที่เคารพนับถือบูชาของชาวบ้านทั่วไปด้วยความสนิทใจ จึงทรงนำสิ่งที่ชาวบ้านเขาตำหนิว่าเป็นของเลวทรามมาห้ามไม่ให้ประพฤติปฏิบัติอีกด้วย สิ่งไรชาวบ้านถือว่าเป็นความเลวทรามต่ำช้า ก็ทรงนำมาห้ามไม่ให้พระสาวกประพฤติ ให้คงปฏิบัติแต่คุณงามความดีสมเพศภูมิที่ชาวบ้านเคารพบูชาอย่างเดียว

อีกอย่างเรียกว่าปัณณัตติวัชชะ คือโทษที่เกิดจากละเมิดพระบัญญัติโดยส่วนเดียว ทรงมีพระพุทธประสงค์ให้พระสาวกทั้งหลาย ตั้งอยู่ตามขนบธรรมเนียมหน้าที่ของเพศสมณะคือเป็นสมณะ ก็ต้องประพฤติอยู่ในขนบธรรมเนียมของสมณะโดยส่วนเดียว เช่น ไม่บริโภคอาหารในเวลาวิกาล จะประพฤติตนคาบลูกคาบดอก โดยตนทรงเพศสมณะอยู่แต่ไปประพฤติตนอย่างชาวบ้านไม่เป็นความดีงามเลย

เพราะฉะนั้น ระเบียบพิธีต่าง ๆ เริ่มแต่พิธีการประชุมฟังปาติโมกข์ เป็นต้น ที่นำมาเล่าให้ญาติโยมฟังเป็นความรู้ประดับสติปัญญาวันนี้ เพื่อให้รู้เห็นของดีในพระธรรมวินัย ไว้เลือกประพฤติตาม จะได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนครบไตรทวารทุกลมหายใจเข้าออก ขอยุติการบรรยายแต่เพียงนี้" ท่านเจ้าพักการบรรยาย ด้วยการดื่มน้ำชาร้อนที่ศิษย์นำไปถวาย

"เป็นความแจ่มแจ้งดีมากเจ้าประคุณ ที่ไม่รู้ก็ได้รู้ ทำให้หูตาสว่างตามหน้าที่ของคนนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมาก" คุณลุงประนมมือกล่าวสนองพระคุณท่านเจ้าแล้ว หันมากล่าวกับคณะผู้สมัครฟังการสวดปาติโมกข์ว่า **"พวกเราทั้งหลายคงไม่เสียทีที่รอฟังการสวดปาติโมกข์ กลับจะเป็นกำไรให้ความรู้เรื่องระเบียบพระวินัยอย่างอื่นอีกหลายอย่าง สมควรแก่เวลาแล้ว กราบลาพระคุณเจ้าพร้อมกันเถิด"** จบแล้ว ต่างกราบลากลับบ้านด้วยความเบิกบานใจทั่วกัน

๕๘ เรื่องทำบุญ

เคยฟังคุณลุงเล่าถึงการทำบุญของชาวชนบทย่านชาวนา ในสมัยที่ท่านยังเป็นเด็กว่า น่านิยมชมชอบอยู่ไม่น้อย คือทุกคนจะปฏิบัติหน้าที่ของตนผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการทำบุญใส่บาตร ทุกวัน ทุกบ้าน จะต้องใส่บาตรแก่พระที่อยู่ในวัดประจำตำบลบ้านของตนมิให้ขาด เว้นแต่จะมีธุระจำเป็น ถือว่าเป็นการทำบุญตามศาสนา ปกติเวลาเช้าก็ใส่ข้าวสุกในบาตรพระทุกรูป ถ้าสามารถก็มีกับข้าวใส่ในสำรับที่เด็กศิษย์หาบตามหลังพระมาอีกด้วย จะเป็นของคาวหรือของหวานก็สุดแต่จะศรัทธา ทำกันทุกวันอย่างนี้แทบทุกบ้าน ถ้าถึงวันพระก็จะนำอาหารไปถวายพระที่วัด พระไม่มารับถึงบ้านอย่างธรรมดา เพื่อจะได้มีโอกาสทำบุญ คือสมาทานศีล ฟังเทศน์ เป็นการรับอบรมขนบธรรมเนียมที่ดีงามจากพระที่วัดอีกด้วย

เฉพาะวันโกน ก่อนถึงวันพระ มักเป็นวันเตรียมเครื่องทำบุญ คือ อาหารและเครื่องบูชา มีธูปเทียนเป็นต้น ตอนค่ำของวันโกน จะเป็นโอกาสให้เด็กลูกหลานได้ร่วมมือช่วยผู้ใหญ่เตรียมของทำบุญ เป็นการฝึกฝนอบรมนิสัยเด็กไปในตัว ให้ติดอกติดใจเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่สืบไปอีกด้วย

ถึงวันพระ เช้ามืดนอกจากเตรียมเรื่องอาหารแล้ว ยังต้องชำระภาชนะใส่ของที่เป็นโลหะให้หมดสนิม ดูหมดจดสะอาดตา ทั้งตนและลูกหลานจะชำระตนตบแต่งตนให้เรียบร้อย สะอาดด้วยถือว่า เมื่อทำบุญด้วยของดี สะอาดสะอ้าน ตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์พบแต่ของสวยของงาม ถ้าปล่อยให้สกปรก จะต้องไปตกนรก

อนึ่ง ในขณะที่ตระเตรียมอาหารเพื่อไปทำบุญนั้น เมื่อเรียบร้อย ก่อนจะออกจากบ้านก็มักตักอาหารคาวหรือหวานออกแจกเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงที่สนิทชิดชอบสักบ้านหรือสองบ้านอีกด้วย เหมือนเป็นการอวดฝีมือปรุงอาหารและแสดงน้ำใจไมตรี ทางฝ่ายผู้ได้รับ ก็มักนำอาหารที่ตนปรุงไว้ทำบุญใส่ภาชนะเป็นการตอบแทนบุญคุณ วิธีนี้จะเป็นการเชื่อมความรักนับถือซึ่งกันและกันเสมอ

เมื่อถึงเวลาสมควร ชาวบ้านพรักพร้อมกันแล้ว พระภิกษุในวัดจะลงมาประจำอาสน์สงฆ์ เริ่มพิธีสมาทานศีล ใส่บาตร พระเริ่มฉันภัตตาหาร (บางสำนักใช้เวลาที่พระจะฉันภัตตาหารนี้ประธานสงฆ์กล่าวข้อธรรมทำนองเทศนา เป็นการอบรมพอควรแก่เวลา อนุโมทนาชาวบ้านกลับพระจึงเริ่มฉันภัตตาหาร) ขณะพระฉันภัตตาหาร ศิษย์ผู้สามารถเห็นว่า อาหารที่อาจารย์ของตน

ฉันได้มากจวนหมดจากภาชนะก็จะนำภาชนะนั้นมาร้องถามหาเจ้าของให้เพิ่มเติมอีก ใครเป็นเจ้าของก็มักดีใจที่พระฉันอาหารของตนได้มาก ช่วยให้ตนได้ขึ้นสวรรค์ เมื่อพระฉันเรียบร้อย จึงกล่าวคำอนุโมทนา ยถา สัพพี ตามระเบียบ จบแล้ว ทายกทายิกาทั้งหลายต่างกลับบ้าน ขณะเดินกลับผ่านบ้านไหนที่มีคนเฝ้าบ้านไม่ได้ไปทำบุญด้วย ก็จะตะโกนบอกแผ่ส่วนบุญให้เจ้าข้า ผู้เฝ้าบ้านจะกล่าวรับอนุโมทนา สาธุ ด้วยความเบิกบานทั่วกัน

พิธีการทำบุญของชาวชนบทเช่นนี้ ได้เล่าถวายให้ท่านเจ้าฟังเมื่อวันพระที่แล้ว ขอความเห็นว่า เป็นการถูกต้องตามหลักธรรมหรือไม่ ท่านเจ้าจึงได้ตอบอธิบายดังต่อไปนี้

"การทำบุญให้ทานตามชนบทที่เล่าให้ฟังนี้ นับว่าเป็นการปฏิบัติตามแนวคำสอนของพระบรมศาสดาได้ตามฐานะ เพราะการทำบุญใส่บาตรนั้น เป็นการอนุเคราะห์แก่พระภิกษุผู้บวชปฏิบัติตนตามคำสอนที่เรียกว่า ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น ด้วยหวังสนองคุณหรืออนุเคราะห์ตาม ถือได้ว่าเป็นบุญเป็นกุศลทั้งนั้น เรียกตามภาษาพระว่า บำเพ็ญทาน

ก่อนอื่นมาทำความเข้าใจถึงคำว่า บุญ ให้รู้จักลักษณะกันก่อนจะเหมาะสม เพราะที่พูดถึงเรื่องบุญนั้น มักเป็นเพียงส่วนเหตุของบุญ ตัวบุญจริง ๆ นั้น เป็นส่วนผล เพราะคำว่าบุญ ท่านว่าเป็นชื่อของความสุขสบายกายใจ สิ่งไรที่ทำ พูด คิด มีผลให้เกิดความยินดี เพลิดเพลินใจ เรียกได้ว่าเป็นบุญทั้งนั้น แต่สิ่งที่ทำ พูด คิดนั้น ต้องเป็นคุณธรรม คือถูกตรงตามคำสอนของพระพุทธศาสนา มิใช่ถูกตรงตามอำเภอใจตน ซึ่งเป็นปุถุชน

การที่ชาวเราเรียกการปฏิบัติดนตามระเบียบคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น ไปถวายอาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ที่วัด ก็เรียกว่า ไปทำบุญ อันที่จริง ยังไม่ทันได้ลงมือปฏิบัติอย่างไร จะเรียกว่าทำบุญ คือทำความดีงามตามคำสอนของพระศาสนาได้อย่างไร แต่พิจารณาโดยละเอียด ก็ถือได้ว่า เกิดบุญขึ้นทางจิตใจแล้ว จึงสั่งกายกับวาจาเช่นนั้น แต่เป็นความละเอียดลึ้ลับ ยากแก่การพิจารณา

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่สอนเรื่องการทำบุญนั้น ต้องถือว่ายังเป็นบุญส่วนเหตุจะให้ถึงผลคือบุญก็ต่อเมื่อได้ดำเนินกาย วาจา ใจ ตามแนวคำสอนที่เรียกว่าปฏิบัติ ดังจะเห็นหัวข้อคำสอนที่ว่า บุญกิริยาวัตถุ สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ โดยย่อมี ๓ อย่าง นั้น หนู ศ. จำได้ไหมมีอะไรบ้าง" ท่านเจ้าหันมาสอบข้าพเจ้า

"บุญกิริยาวัตถุ โดยย่อ ๓ อย่างนั้น คือ

๑. **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน

๒. **สีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

๓. **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา"

ข้าพเจ้าประนมมือตอบ

"**ถูกต้อง ดีมาก**" ท่านเจ้าชมเชยแล้วกล่าวต่อ

"จำได้เช่นนี้ให้ถือเป็นหลักไว้สำหรับพิจารณาปฏิบัติตามอีกชั้น ๑ เพราะผลานิสงส์แห่งการปฏิบัติตามคำสอนนั้นอยู่ที่การปฏิบัติทำตามพร้อมกาย วาจา ใจที่เรียกว่า ปฏิบัติบูชา เพียงจำหัวข้อได้เช่นนี้ เป็นขั้นตอนของปริยัติคือการเล่าเรียนเท่านั้น

บุญกิริยาวัตถุ ๓ ข้อนี้ ต้องถือเสมือนตราตะรางสอน คือจะทำบุญหาความดีงามใส่ตน ก็ต้องปฏิบัติตามลักษณะทั้ง ๓ นี้ตามลำดับ อย่าก้าวก่ายข้ามขั้นตอนกัน พิจารณาแล้วจะเห็นว่า ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน นั้น ก็เพื่ออบรมนิสัยใจคอให้รู้จักเผื่อแผ่อนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่น สัตว์อื่นก่อน ตัดความเห็นแก่ตัวให้หมดหรือเบาบาง จะได้ไม่คิดเห็นแก่ตัว แล้วข่มเหงรังแกผู้อื่นสัตว์อื่น เป็นการก่อเวรภัยประทุษร้ายซึ่งกันและกัน

ทานมัยนี้ เป็นคุณธรรมสำคัญเบื้องต้น จะก่อให้เกิดความรักสนิทสนม คบค้าสมาคมได้แน่นแฟ้น ก็อาศัยการให้เป็นทุนสำคัญ จะให้เป็นพัสดุสิ่งของหรือให้ด้วยคำพูดหรืออย่างอื่น ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ก็นับเป็นบุญได้ทั้งสิ้น ฝ่ายพระพุทธศาสนา ยกย่องการช่วยเหลือเผื่อแผ่ขึ้นเป็นข้อต้นในการทำบุญ เท่ากับเตรียมตัวพร้อมไว้สำหรับทำตามข้อคำสอนที่สูงขึ้นสืบไป เกิดความดีงาม มิใช่ตีอยู่แต่เพียงทาน ซึ่งเป็นคุณเบื้องต้นนี้เท่านั้น ยังมีส่วนที่ละเอียดสูงขึ้นไปอีก ๒ ขั้น คือ สีลมัย ภาวนามัย

สีลมัย ก็ได้แก่การรักษาสำรวมกาย กับวาจา ไม่กระทำในทางที่เป็นโทษ เช่น ทางกายก็ไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ทางวาจา ก็ไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ ต้องตั้งตนอยู่ในทางเป็นบุญกุศล สุจริต ทั้งนี้ได้อาศัยอบรมในลักษณะของทานจนเป็นปกติอัธยาศัยแล้วเป็นสำคัญ เรียกว่าบำเพ็ญบุญได้เพียงขนาดกลาง คือ สีลมัย ยังมีความประพฤติปฏิบัติที่ละเอียดสูงกว่านี้อยู่อีก เรียกว่า ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

ภาวนามัย คือบุญที่ต้องปฏิบัติสูงละเอียดกว่าสีลมัยนั้น ต้องบำเพ็ญปฏิบัติส่วนจิตภายในคือ ระวังใจสำรวมไม่ให้ดำเนินไปในทางโลภอยากได้ของเขา ๑ ปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจากคลองธรรม ๑ ต้องอบรมน้ำใจให้หนักแน่นในทาน จะได้ไม่โลภอยากได้ของเขา แล้วอบรมให้มากด้วยสีลมัย

จะได้ไม่คิดปองร้ายเขา อบรมให้มากด้วยคุณธรรมคือภาวนามัย จะได้ปรุงทิฏฐิมานะให้ตรงตามคลองธรรม ซึ่งเป็นกองบุญอย่างเลิศในพระพุทธศาสนา"

ตามที่ชี้แจงมานี้ คุณนายพอจะเข้าใจอย่างไรบ้างไหม" ท่านเจ้าพักถามคุณป้า ซึ่งรวมฟังอยู่ด้วย

"พอเข้าใจบ้างเจ้าค่ะ การปฏิบัติตัวของเราผู้นับถือนั้น ต้องยึดหลักการทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ไว้เสมอใช่ไหมเจ้าคะ" คุณป้าตอบ แล้วถามตามความสงสัย

"ถูกแล้ว การประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เราถือเป็นการทำบุญทั้งนั้น ลักษณะการทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ ต้องยึดเป็นหลักไว้เสมอ ทิ้งอย่างใดอย่างหนึ่งเสียมิได้ ต้องปฏิบัติตามขั้นตอนของท่าน จะถือเพียงปริยัติ การศึกษาเล่าเรียนเพียงประเพณีเท่านั้นไม่ชอบ เพราะไม่เกิดประโยชน์อย่างไร นอกจากสบายใจว่าได้มาสนทนาอวดกันเท่านั้น

วิธีการทำบุญ มิใช่มีแต่เพียง ๓ ประการนี้เท่านั้น หนู ศ. จำได้อีกไหม ว่ายังมีอะไรอีกบ้าง" ท่านเจ้าถามสอบความรู้จากข้าพเจ้าอีก

ข้าพเจ้าประนมมือตอบว่า "บุญกิริยา บางแห่งท่านจำแนกไว้ถึง ๑๐ อย่าง คือ รวมทั้ง ๓ ประการนี้ด้วย ดังนี้

๑. **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. **สีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา
๔. **อปจายนมัย** บุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่
๕. **เวยยาวัจจมัย** บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ
๖. **ปัตติทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
๗. **ปัตตานุโมทนามัย** บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
๘. **ธัมมัสสวนมัย** บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
๙. **ธัมมเทสนามัย** บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
๑๐. **ทิฏฐุชุกัมม์** บุญสำเร็จด้วยการกระทำความเห็นให้ตรง"

จบแล้วก้มลงกราบท่านเจ้า ๑ ครั้ง

"จำได้ดีมาก อย่างนี้น่าสมัครสอบธรรมศึกษา เป็นการทดสอบความรู้กับทางคณะสงฆ์จะได้เป็นเกียรติแก่ตนเอง" ท่านเจ้ากล่าวชมเชย

"ลุงเขาเคยชักนำแล้วเจ้าค่ะ เจ้าตัวยังอิดออน กลัวจะสอบตก อายเด็กเปล่า ๆ เลยอมภูมิอยู่กับบ้านเจ้าค่ะ" คุณป้ากล่าวตอบด้วยความแจ่มใส

เมื่อเห็นว่า ได้รับกวนใต่ถามท่านเจ้ามามากแล้ว คุณป้าจึงพยักหน้าให้กราบลาท่านเจ้ากลับบ้าน

๕๙ การขอขมา

วันนี้ตรงกับวันลอยกระทง กลางเดือน ๑๒ เป็นวันเสาร์ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น.เศษ มีชาวชนบทหญิง ๑ ชาย ๑ มาถึงบ้าน แสดงตนว่าเป็นญาติกับคุณลุงโดยแจ้งว่าเมื่อก่อนเข้าพรรษามีการบวชลูกชายคนที่มาด้วย บัดนี้ได้ลาสิกขาแล้ว จึงพามาเยี่ยมเพื่ออุทิศกุศลในการบวชเรียน เพราะเมื่อวันบวชคุณลุงได้ไปร่วมในพิธีด้วย คุณลุงให้การต้อนรับอย่างญาติกันเองที่ห้องรับแขก เมื่อทักทายปราศรัย ไต่ถามสุข ทุกข์ตามธรรมเนียมแล้ว ตอนหนึ่งคุณลุงได้ถามชายที่ลาสิกขาใหม่ถึงคุณประโยชน์ของการบวชเรียนว่า ได้ความรู้ความเข้าใจที่เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิตอย่างไรบ้าง

ชายผู้อยู่ในฐานะหลานปู่ได้ชี้แจงว่า **"ได้รู้เรื่องราวของพระศาสนาดีขึ้นมาก ซึ่งเมื่อก่อนบวชเคยมีความเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาก็คือพระภิกษุสงฆ์ที่วัด พระภิกษุสั่งสอนอะไร ก็ถือว่าคือตัวศาสนาพุทธ ที่ชาวบ้านทำบุญใส่บาตรถวายพระถือว่าได้ทำบุญตามหน้าที่คนนับถือ"**

คุณลุงจึงถือการสนทนากับลูกหลานครั้งนี้ อธิบายปรับความเข้าใจในหน้าที่ของชาวพุทธว่า "การเข้าใจเช่นนั้นก็นับว่าพอใช้ได้ แต่ที่ถูกที่ควรแล้ว ปู่จะอธิบายให้ฟัง ตามความคิดเห็นว่า "พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนของเจ้าชายสิทธัตถะ ผู้ค้นพบหลักความจริงของชีวิตอย่างถูกต้องก่อนใคร ๆ แล้วนำออกสั่งสอนคนทั่วไป จึงเรียกคำสอนตามภาษาชาวมคธว่า พุทธศาสนา ตรงความไทยว่าคำสอนของท่านผู้รู้ พวกเราคนไทยได้เรียนคำสอนนั้น เห็นดีงามสมความปรารถนาของตนจึงยอมรับนับถือ ยกย่องเป็นเหมือนครูอาจารย์ เรียกตนเองตามภาษาชาวมคธว่า พุทธศาสนิกชน คือคนที่นับถือตามคำสอนของท่านผู้รู้ เพียงการทำบุญใส่บาตรถวายพระภิกษุสงฆ์เท่านี้ ยังหาชื่อว่าศาสนิกชนอย่างครบถ้วนไม่ ต้องฝึกหัดประพฤติตนตามคำสั่งสอนเสมอไป คือคอยเว้นตามข้อที่ท่านห้าม เช่น การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์เป็นต้นอยู่เป็นนิตย์ กับคอยประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอน เช่นให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน พูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำซื่อสัตย์ไพเราะอ่อนหวานเป็นต้น จึงควรได้ชื่อว่าพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง

ชาวบ้านทั้งหลายมีภาระกังวลเกี่ยวกับอาชีพ ต้องทำมาหากินเลี้ยงตนและลูกหลาน จึงไม่สามารถประพฤติตนได้ถี่ถ้วนตามคำสั่งสอนของท่าน มักขาดตกบกพร่อง ผู้ที่ต้องการประพฤติตนตามคำสอนให้มาก เพราะถือว่าการปฏิบัติตนตามคำสอนของท่านได้มากก็นิยมว่าได้บุญมาก อย่างหลานที่ยอมตัวเข้าบวชตามประเพณี ๓ เดือนแล้วลาเพศเข้าสู่การครองเรือนตามเดิมอีกนี้ ก็เพราะนิยมเอาเองว่า ผู้ชายเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี มีวัยะร่างกายสมบูรณ์ ควรหาโอกาสเข้าบวช คือยอมเข้าอยู่ในระเบียบบังคับของท่าน เพราะระเบียบของท่านที่เรียกว่าวินัยนั้น เป็นการบังคับ

ให้คนไม่ดีให้กลับเป็นคนดี ให้คนที่มีนิสัยเหี้ยมโหดดุร้าย กลับเป็นคนมีนิสัยเมตตาอารีเผื่อแผ่ เหล่านี้เป็นต้น เมื่อบวชอยู่ได้ ๓ เดือน ก็เรียกว่าพอมีโอกาสฝึกฝนละความชั่วมาประพฤติความดีได้พอสมควร ถึงจะสึกหาลาเพศกลับมาครองเรือนอย่างเคยก็จะได้ความดีที่เคยประพฤติเมื่อขณะบวชมาใช้ในเพศฆราวาส จึงนิยมกันว่า **บวชได้บุญหรือเรียกว่าเป็นคนสุก** ตามที่ปู่ชี้แจงมานี้พอเข้าใจไหม" คุณลุงถามความเห็น

ชายหลานปูนั้น ถึงกับยกมือไหว้อย่างอ่อนน้อม แล้วตอบว่า "**ได้ความรู้เพิ่มเติมอีกมาก**" ทำให้มั่นใจว่า เวลาที่ได้บวช ก็คือการฝึกฝนตนอยู่ในความดีงามเป็นบุญกุศลแก่ตนเองอย่างแท้จริง เหมือนเป็นการแสวงบุญไว้บำรุงชีวิตให้มีความสุขสำราญอย่างวิเศษสืบไป แต่ยังอดสงสัยระเบียบที่ทางวัดแนะนำให้ผู้บวชประพฤติอยู่อย่างหนึ่ง คือการขมา ขอรับ"

"ทำไมไม่ไต่ถามครูอาจารย์เมื่อบวชอยู่ให้หายความสงสัยเสียเล่า" คุณลุงย้อนถาม

"**เวลาที่บวชมัวแต่ขวนขวายอ่านดูตำรา** วินัยบ้าง พุทธประวัติบ้าง เพื่อแข่งขันกับเพื่อนนวกะด้วยกัน ครั้นได้ลาสิกขาออกมา ต้องผ่านพิธีขอขมาอีกครั้ง จึงชวนให้เกิดความสงสัยขอรับ" หลานปูตอบสนอง

"ควรจะได้ไต่ถามครูอาจารย์เสียแต่ขณะยังบวชอยู่จึงจะชอบ เก็บมาถามปู่เช่นนี้ จะเชื่อใจหรือว่า คำตอบของปู่ถูกต้องตรงตามหลักธรรมวินัย" คุณลุงย้ำถาม

"คุณปู่เคยบวชเรียนมามาก หลานเชื่อภูมิรู้ จึงถือโอกาสนำมาถามขอรับ" หลานปูตอบด้วยคารวะ

"ดีแล้วหลาน ย่าได้ฟังคำถามของหลาน ก็เลยอยากรู้ประดับสติปัญญาบ้างจึงขอสนับสนุนคำถามของหลาน" คุณป้าซึ่งนั่งร่วมต้อนรับและฟังการไต่ถามอยู่ด้วยกล่าวสมทบขึ้น

"หลาน ศ. เตรียมเครื่องกัณฑ์ไว้แล้วหรือ จะให้อธิบายเรื่องการขอขมาครั้งนี้" คุณลุงเย้าข้าพเจ้าแล้วจึงเริ่มอธิบาย

"**ก่อนอื่นควรเข้าใจคำว่า ขมาให้เข้าใจเสียก่อน คำว่า ขมา เป็นภาษาของชาวมคธ** พระ-พุทธเจ้านำมาใช้บันทึกคำสอนของพระองค์ ขมา คำนี้ มีความหมายตามภาษาไทยว่า อดโทษ คือไม่เก็บเอาความผิดคิดร้ายล่วงเกิน กระทบกระทั่งของกันและกันไว้ ปล่อยทิ้งเสียให้หมด คล้ายกับที่เราใช้ให้อภัย หรือขอโทษ เพราะการเก็บหรือยึดเอาการล่วงเกิน กระทบกระทั่งเช่นนั้นจะเป็นทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางน้ำใจก็ตาม ไว้ในความรู้สึกนึกคิด ย่อมนำให้เกิดการคิดแก้แค้น ประหัตประหารตอบแทน สร้างความเป็นศัตรู คอยปองร้ายหมายผลาญแก้แค้นซึ่งกันและกัน เพื่อให้อีกฝ่ายถึงความลำบากยากจน เดือดร้อนเป็นความประพฤติผิดความมุ่งหมายของ

พระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งแต่ให้บุคคลสัตว์ทั้งหลายทั่วไปอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยการอนุเคราะห์สงเคราะห์ช่วยเหลือ อุดหนุนซึ่งกันและกันตลอดไป **เพราะการเบียดเบียนกันนั้นเป็นไปเพื่อความทุกข์ยากเดือดร้อน เข้าลักษณะศัตรู มีแต่คิดเบียดเบียนหวังร้ายทำลายอีกฝ่ายให้เดือดร้อนทุกข์ยากเสมอไป เหมือนเป็นการทำสงครามประหัตประหารกันและกัน**

พระพุทธเจ้าทรงอุทิศพระชนม์ชีพของพระองค์ออกแนะนำประชาชน ด้วยพระมหากรุณายิ่งใหญ่ มุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ เพื่อให้ได้เสวยความสุขสมปรารถนาของสัตว์ทั้งหลาย เพราะทั้งมนุษย์และดิรัจฉานล้วนเกลียดความทุกข์ยากเดือดร้อนอันเกิดจากความข่มเหงรังแกเบียดเบียนกันทั่วไป ทรงมุ่งแต่ให้เกิดความรักใคร่ เอ็นดู อนุเคราะห์แก่กันและกัน จะได้สมความปรารถนาของทุกฝ่าย เมื่อมีภิกษุสาวกอยู่ร่วมจำพรรษากันจำนวนมาก ก็เป็นธรรมดาย่อมจะมีการกระทบกระทั่ง ล่วงเกินแก่กันและกันบ้าง พระโบราณาจารย์จึงบัญญัติธรรมเนียมการขอขมาอนุโลมตามความมุ่งหมายของพระวินัยเพื่อป้องกันการประทุษร้ายเบียดเบียน ประหัตประหารกันในหมู่ภิกษุดังที่หลานได้ปฏิบัติเมื่อถึงวันอธิษฐานอยู่จำพรรษาแล้วไม่ใช่หรือ" คุณลุงพักอธิบาย

"**ขอถามอีกนิดเถอะ** เป็นความสงสัยส่วนตัวว่า พิธีในการบวชเรียน หรือสวดมนต์ทำบุญในพิธีต่าง ๆ ทำไมต้องใช้ภาษามคธ ซึ่งฟังไม่รู้เรื่อง จะใช้ภาษาไทยของเราบ้างไม่ได้หรือ" คุณป้าขอถามสอดขึ้น

คุณลุงได้ฟังคำถาม จึงตอบว่า "เรื่องนี้มีผู้ปรารภกันมาก ขอแถลงแก้ความสงสัยตามสติปัญญาอันน้อย ในที่นี้ว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่แพร่หลายมาถึงเมืองไทยให้คนไทยได้ทราบเรื่องราว ด้วยภาษามคธมาแต่เดิม อาศัยท่านที่เรียนรู้ภาษามคธช่วยถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาไทย คนไทยทั้งหลายจึงพอมีความรู้ความเข้าใจคำสอนนั้น ๆ ได้ และเพื่อให้คนไทยมีโอกาสรู้เรื่องของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น แต่เดิมพระเจ้าแผ่นดินของคนไทยจึงสนับสนุนส่งเสริมให้คนไทยที่บวชเรียน ได้เรียนรู้มคธ ซึ่งฟังไม่รู้เรื่อง จะใช้ภาษาไทยของเราบ้างไม่ได้หรือ" เพื่อรักษาหลักฐานของคำสอนไว้เป็นหลักค้นคว้าจึงนิยมใช้ภาษามคธเป็นหลักอยู่เสมอ ป้องกันความผิดพลาด ชาวบ้านเมื่อใคร่เรียนรู้ใจความที่พระภิกษุสงฆ์สาธยายในพิธีต่าง ๆ ก็ควรค้นคว้าจากข้อความที่นักปราชญ์ได้แปลออกเป็นภาษาไทยไว้ก็พอทราบข้อความนั้น ๆ ได้ตามสมควร เท่าที่เล่ามานี้คงพอได้ความเข้าใจทั่วกัน หรือหลาน ศ. ยังสงสัยอยู่อีก ก็อนุญาตให้ถามได้" คุณลุงจบอธิบายด้วยคำถามกับข้าพเจ้า

ได้ตอบคำถามของคุณลุงว่า "พอได้ความเข้าใจบ้างแล้ว โปรดเล่าเรื่องขอขมาต่อเถิดเจ้าค่ะ"

"เช่นนั้นก็คอยฟังต่อไป" คุณลุงเริ่มแถลงต่อ

"วิธีที่พระโบราณาจารย์ กำหนดไว้เพื่อความสามัคคีรักใคร่แก่หมู่ภิกษุที่อยู่จำพรรษาร่วมสำนักกันเพื่อผลตามพระวินัยก็คือ ให้ภิกษุทุกรูปกล่าวคำขอขมาแก่กันและกันตามลำดับอาวุโส เริ่มแต่พระเถระลงไปจนถึงสามเณร ด้วยกล่าวตามภาษามคธ ซึ่งมีใจความโดยยกตัวอย่างขอขมากะพระอุปัชฌาย์ว่า "เมื่อกระผมได้ล่วงเกิน กระทบกระทั่งในท่านพระอุปัชฌาย์ ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ทางใจก็ดี ด้วยความประมาท (รู้เท่าไม่ถึงการณ์) ขอจงอดโทษ อย่าเก็บความกระทบกระทั่งนั่นไว้เลย" พระอุปัชฌาย์จะตอบว่า "เรายินดีอดโทษให้ แต่ถ้าเราล่วงเกินในเธอบ้าง ก็ขอเธอจงอดโทษให้ด้วย" ผู้สัทธิวิหาริกก็กล่าวตอบว่า "กระผมยินดีอดโทษถวาย" เป็นเสร็จพิธีขอขมาของพระภิกษุสามเณรตามระเบียบที่ท่านกำหนดไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียวรักใคร่ นับถือกันตามฐานะไม่มีการวิวาท แก่งแย่งเบียดเบียนกัน

เมื่อบุคคลทุกหมู่ทุกคณะ ต่างให้อภัย ไม่คอยหยิบผิดของกันและกัน ปล่อยความล่วงเกินทิ้งจากนิสัยใจคอให้หมด สร้างแต่มิตรภาพ ความรักใคร่เมตตากรุณาอุดหนุนกันอยู่เช่นนี้ หมู่นั้นคณะนั้นจะมีแต่ความผาสุกสบายเหมือนอยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ ถ้าคอยชิงดีชิงเด่นเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่ก็เท่ากับวางตัวเป็นศัตรู คอยล้างผลาญกันร่ำไป ความเบียดเบียนรังแกกัน จะนำความอยู่เย็นเป็นสุขมิได้เลย เท่ากับประกาศสงครามกันอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ที่ปู่นำมาชี้แจงนี้ไม่ใช่ดีแต่พูดเท่านั้น ได้ปฏิบัติตามอยู่เสมอแล้ว ตระกูลของปู่จึงร่มเย็นเป็นสุขพอสมควร หลานได้ศึกษาความรู้ของพระพุทธศาสนาเมื่อบวชเรียนมาแล้ว คงเห็นจริงตามที่ปู่ชี้แจงมาโดยตลอดใช่ไหม" คุณลุงจบการชี้แจง ด้วยตั้งคำถามแก่ชายหลานปู่

"เป็นการเพิ่มความรู้ในพระพุทธศาสนาแก่หลานอย่างมาก ขอรับรองว่าจะนำไปปฏิบัติตามจนตลอดชีวิต และจะชักชวนญาติมิตรให้สนใจศึกษาประพฤติตามให้สมกับประกาศตนว่านับถือพระพุทธศาสนาอีกด้วย" ชายหลานปู่ กล่าวตอบด้วยความมั่นใจแล้ว ชวนมารดาให้อำลาเดินทางกลับบ้าน

คุณลุงได้มอบเงินเป็นค่าใช้สอยในการเดินทางกลับ จำนวนพอสมควรแล้ว หันกลับมาพบพี่ชาตรีกำลังเพลินอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ จึงกล่าวทักขึ้นว่า "อ้าวนายชา. มาเงียบอยู่นี่เอง ฟังการสนทนาเมื่อกี้บ้างหรือเปล่า"

พี่ชาตรีผละจากหนังสือพิมพ์ ด้วยกิริยาตื่น ๆ ตอบคุณลุงว่า "ได้ฟังอยู่เหมือนกัน เพราะเป็นเรื่องที่เคยประพฤติอยู่ ขอรับ"

"เออ เล่าให้แม่ฟังบ้างซิ เคยประพฤติอยู่อย่างไร" คุณป้าชิงถามขึ้น

"เมื่อตอนลูกบวช ได้เคยกระทำพิธีขอขมา ๒ ครั้ง ๆ แรก ในวันอธิษฐานจำพรรษา ท่านเจ้าชี้แจงว่า เพื่อให้อยู่จำพรรษาผาสุกสงบ ก่อแต่มิตรภาพ ครั้งต่อมาก็ตอนจะลาสิกขาต้องเที่ยวขอขมา

กับพระผู้ใหญ่แก่อาวุโส และพระผู้น้อยที่อาวุโสเสมอกันและอ่อนอาวุโสกว่า เพราะมักจะมีการหยอกล้อกระทบกระทั่งกันบ้าง จะได้ล้างการล่วงเกินแก่กันและกันอันจะเป็นเหตุก่อความเป็นศัตรูให้หมดไป คงเหลือความประพฤติที่จะชวนให้เกิดความรักใคร่ เป็นมิตรไมตรีต่อกัน เมื่อจำพรรษาอยู่ก็ให้อยู่ร่วมด้วยความเป็นมิตร ยามจะลาสิกขาจากกัน ก็ให้จากด้วยความเป็นมิตร คุณประโยชน์ของการขอขมาที่ท่านสั่งสอนมีอย่างนี้ขอรับ" พี่ชาตรีชี้แจง

"จะดีตามพิธีขอขมา เฉพาะแต่เวลาบวชเท่านั้นกระมัง ลาสิกขาแล้วกลับละเลิกไม่เอาใจใส่" ข้าพเจ้ายั่วพี่ชาตรี

"จริงของหลาน ศ. เขาว่าหรือเปล่า" คุณป้าถามแทนข้าพเจ้า

"ผมเป็นลูกคุณพ่อคุณแม่ ต้องรู้พระคุณที่จัดให้ได้บวชเรียน เพื่อให้ลูกประพฤติดีชอบตามคำสอนของพระศาสนา ผมก็ตั้งใจปฏิบัติตัวให้เป็นพระที่ดีเป็นศรีแก่พระศาสนาจนเต็มสามารถ ไม่ให้ถูกตำหนิว่า บวชเสียผ้าเหลือง ให้ได้รับผลเป็นความดีชอบสมประสงค์ของตนและของคุณพ่อคุณแม่จนเต็มความสามารถ คุณแม่ก็เห็นอยู่แล้วว่าได้ผลดีเลวอย่างไร

ตั้งแต่ลาสิกขาแล้ว พวกเรานวกะร่วมพรรษาราว ๑๐ กว่าคน ต่างได้นำหลักของการขอขมา ติดตัวมาปฏิบัติอยู่ทั่วกันจนทุกวันนี้ เราจะอยู่ที่ไหน ต้องปฏิบัติตัวเป็นมิตรกับเขาทั่วไป ไม่อวดหยิ่งทำตัวเป็นศัตรู ยามอยู่ร่วมกันก็ให้เขาไว้ใจ ยามจากกันก็ให้เขาคิดถึง มุ่งให้อภัยแก่เขาทั่วไป จึงมีชีวิตพอสุขสบายอยู่ทั่วกัน และยังนัดให้ทุกคน จงพยายามชักจูงญาติมิตรของแต่ละคนให้สนใจประพฤติตามกว้างขวางยิ่งขึ้นอีกด้วย คุณแม่คงจะสังเกตนิสัยลูกว่าเรียบร้อยกว่าเมื่อยังไม่ได้บวชอยู่แล้ว "ลูกยังคิดว่า ถ้าคนไทยชาวพุทธทั้งหลายต่างประพฤติตนตามนัยการขอขมาคอยให้อภัยกันทุกหมู่เหล่าแล้ว คงเป็นที่เบาใจคลายกังวลแก่ท่าน อ.ต.ร.ไม่น้อยเลย" พี่ชาตรีจบคำพูดด้วยทำท่าแบมือขอเครื่องกัณฑ์ ซึ่งข้าพเจ้าพยักหน้าไปทางคุณป้าทำนองให้ขอรางวัลจากท่าน

"เอาเถอะ จะเตรียมรางวัลให้ในวันวิสาขบูชา วันนี้ไม่ได้เตรียมอะไรไว้ อยากอ่านหนังสือ-พิมพ์ก็อ่านต่อได้" คุณป้าอนุญาต เป็นอันว่าการสนทนาเรื่องการขอขมาก็พลอยสิ้นกระแสความเพียงเท่านี้

๖๐ ปฏิปัตติบูชา

เมื่อวันขึ้นปีใหม่ คุณลุงคุณป้า พี่ชาตรี ข้าพเจ้า ได้จัดอาหารและสักการะที่พระภิกษุจะใช้สอย พร้อมกันไปถวายพระคุณเจ้าที่กุฏิ เป็นการอำนวยพรในดิถีขึ้นปีใหม่ ครั้นพร้อมกันทั้ง ๔ เข้าถวายท่านเจ้าเสร็จแล้ว ไม่ทันที่ท่านจะอวยพรตอบและพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้ ก็มีคณะบุคคลต่างหน้าที่ ทั้งชายหญิงจากสำนักครูบ้าง ทหารบ้าง ตำรวจบ้าง ประมาณ ๒๐ กว่าคน ด่างนำของขวัญปีใหม่เพื่อถวายท่านเจ้า มาพร้อมกัน จึงร่วมกันเข้าถวายของขวัญในคราวเดียว

คณะของข้าพเจ้าได้นั่งหลบอยู่ด้านหนึ่ง แต่สามารถเห็นการต้อนรับของท่านเจ้าได้ตลอด คุณป้าเป็นฝ่ายกระซิบกับข้าพเจ้าว่า "อยู่ฟังโอวาทอำนวยพรและรับน้ำพระพุทธมนต์พร้อมกับหมู่มากเถอะนะ" จึงตกลงนั่งสงบตูด่อไป

เมื่อท่านเจ้ารับของขวัญและมอบบัตรอวยพรทั่วถึงกันแล้ว จึงประพรมน้ำพระพุทธมนต์ คณะข้าพเจ้าพลอยได้รับด้วย ท่านเจ้าเริ่มกล่าวอนุโมทนาแทนคำขวัญปีใหม่ ดังนี้

"ญาติโยมผู้เป็นพุทธศาสนิกชน การที่ท่านทั้งหลาย นำของขวัญปีใหม่มามอบแก่อาตมาขณะนี้ ก็ด้วยความเคารพนับถือและหวังจะได้รับคำขวัญปีใหม่ให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขสืบไปทั่วกัน จัดว่าเป็นการทำบุญคือความดีงาม ตามหน้าที่ชาวพุทธด้วยกัน จึงขอกล่าวถึงหน้าที่ชาวพุทธควรประพฤติตนให้ถูกตรงตามความมุ่งหมายอย่างไร ตามที่ได้ปฏิบัติเห็นผลมาแล้ว เพื่อทราบทั่วกัน

พระบรมศาสดา เมื่อก่อนตรัสรู้ พระองค์อยู่ในฐานะฆราวาสผู้ยิ่งใหญ่ สมบูรณ์พูนสุขในความเป็นฆราวาสทุกประการ ตลอดพระชายาและโอรส ไม่ขาดตกบกพร่อง การที่พระองค์ยอมเสียสละความสุขตามที่ทรงเสวยอยู่อย่างพร้อมเพรียง ที่เรียกกันว่า โลกียสุข ออกทรงบรรพชาเป็นนักบวชนั้น ก็ด้วยมุ่งแสวงหาทางที่จะดำรงชีวิตในทางก่อคุณประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่นให้เต็มปรารถนา ซึ่งเรียกว่าโลกุตตรสุข เมื่อทรงออกบวชและทรงค้นคว้าทางก่อคุณประโยชน์อยู่ถึง ๖ พรรษา จึงได้ตรัสรู้พบทางสร้างชีวิตให้เป็นคุณประโยชน์อย่างแท้จริง

อาศัยน้ำพระทัยของพระองค์เปี่ยมด้วยมหากรุณามาก มุ่งแต่ประโยชน์ ที่จะเกื้อกูลอุดหนุนให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขทั่วหน้า ทรงพิจารณาเห็นว่า มนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ ล้วนมีความประสงค์ตรงกัน คืออยากมีความสุขสบายกายใจ เกลียดกลัวความลำบากเบียดเบียนรังแกทั้งนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นความประสงค์ของสัตว์ทั้งมนุษย์และดิรัจฉาน ล้วนรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมดเช่นนี้ จึงได้ทรงสอนเริ่มแต่ให้มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่กันและกัน อนุเคราะห์

สงเคราะห์กันด้วยน้ำใจอันดีก่อน ที่เรียกวิธีว่า ทาน เมื่อมีน้ำใจดีเผื่อแผ่กันและกันได้แล้ว ก็ทรงให้พิจารณาตรวจดูความประพฤติของตนเอง ทั้งส่วนกาย วาจา ว่ายังมีการเบียดเบียนเขาอื่นอยู่หรือไม่ ถ้ายังมีอยู่ก็ต้องตั้งใจงดเว้นเสีย เพราะเป็นความประพฤติที่ผิดประสงค์ของผู้มีร่างกายเป็นมนุษย์ จึงเกิดมีคำสอนให้งดเว้นการเบียดเบียนทางกาย วาจา เรียกว่า ศีล ดังที่ชาวเราปฏิบัติเป็นประเพณีอยู่

ในเรื่องการรักษาศีลนี้ ยังมีผู้เข้าใจไขว้เขวอยู่บ้าง จึงขอเล่าให้ทราบในที่นี้ว่า การที่ชาวเรานิยม สมาทานศีล ด้วยวิธีว่าคำมคธตามที่พระว่านำไปจนจบ ๕ ข้อ หรือ ๘ ข้อ ก็นิยมว่าได้รักษาศีลแล้ว และสมาทานได้เพียงครั้ง ๒ ครั้ง ก็จะเริ่มทวงอานิสงส์ว่าได้ไปสวรรค์ ร่ำรวยโภคทรัพย์และบรรลุนิพพานเหล่านี้ทีเดียว อาตมาเห็นว่าเป็นการรู้มากเห็นแก่ตนเองเกินไป เปรียบเหมือนปลูกมะม่วงเดือนนี้ พอเดือนหน้าก็จะเก็บผลรับประทาน ย่อมไม่สมประสงค์เพราะผิดธรรมชาติ

การที่ว่าคำมคธตามพระ ด้วยเรื่องของการสมาทานศีลนั้นเป็นเหมือนเรียนออกเสียงภาษามคธเท่านั้น ไม่ใช่การสมาทานศีล ต่อเมื่อรู้ตามความหมายของคำมคธนั้น ๆ ว่ามีความหมายอย่างไร เช่นว่าภาษามคธ **ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทำ สมาทิยามิ** (แปลความว่า ข้าพเจ้ารับปฏิบัติตามสิกขาบท คือเว้นการฆ่าสัตว์) เมื่อไม่ทราบความหมายของคำพูดดีแต่ว่าตามพระไป จะถือว่ารักษาศีลข้อที่ ๑ ได้อย่างไร เพราะไม่มีเจตนาคิดงดเว้น ตามสิกขาบทนั้น ๆ เมื่อไม่มีเจตนารับประพฤติตามก็เรียกได้ว่า ไม่ได้กระทำบุญความดี จะทึกทวงผลของความดีตามที่ท่านแสดงว่า จะได้ไปสวรรค์บ้าง ร่ำรวยโภคทรัพย์บ้าง ถึงพระนิพพานบ้าง กระไรได้ จะมีผลดีอยู่บ้างก็เพียงสงบกิริยาวาจาเรียบร้อยชั่วคราวเท่านั้น ลองนึกถึงอาการสมาทานศีล ๕ เมื่อสักครู่ก็พอสำนึกได้

ศีล ๕ เป็นหัวข้อคำสอนเบื้องต้นของพระพุทธเจ้า เพราะทรงจับจุดประสงค์ของมนุษย์ทั่วไปว่า ไม่มีใครชอบการเบียดเบียนทำร้ายกัน ชอบแต่การเผื่อแผ่ เจือจาน อุดหนุนกัน จึงทรงวางระเบียบให้ต่างงดเว้นการเบียดเบียนอย่างที่พบเห็นอยู่ทั่วไปเพียง ๕ ข้อ ให้ประสบสุขเป็นปกติเสมอเสียก่อน แล้วจึงค่อยเขยิบออกไปรักษาเพิ่มอีก ๓ ข้อ รวมเป็นศีล ๘

ว่าโดยคำสอนทั่วไป มี ๓ ลักษณะ ที่สอนให้สำรวมความดีทางกายกับวาจา รวมเรียกว่า ศีล, ที่ทรงสอนสำรวมใจความคิดนึกตรึกตรองให้สงบ รวมเรียกว่า สมาธิ, ให้สำรวมความรอบรู้เรียกว่า ปัญญา, รวมทั้ง ๓ ลักษณะนี้ว่า ไตรสิกขา คือ ข้อที่ควรฝึกฝนศึกษา ๓ ประการ

หน้าที่โดยตรงของชาวพุทธเรา เมื่อเรียนรู้หลักคำสอนทั้ง ๓ ประการ หรือเพียงศีลประการต้นแล้ว หวังให้เกิดประโยชน์เป็นบุญกุศล ก็ต้องประพฤติตามคำสอนนั้น ๆ เสมอไป มิใช่แต่เพียงรู้ ไม่ต้องรอวันพระ วันโกน วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา มีโอกาสปฏิบัติตามได้ทุกเวลา เรียกวิธีการนี้ว่า ปฏิปัตติบูชา คือแสดงความเคารพด้วยการปฏิบัติตามคำสอนอยู่เสมอ ไม่ต้อง

รอกาล สถานที่ คุณประโยชน์จะบังเกิดมีแก่ผู้เคารพนับถือ อยู่ที่กระทำตามคำสอนของท่านอยู่เป็นนิตย์ จึงจะสำเร็จผลสมปรารถนา ไม่ใช่ปฏิบัติได้เพียงครั้งคราว ก็จะทวงหาอานิสงส์ หรือมักชอบนำคำสอนของท่านเข้าหาความปรารถนาของตนเช่นขอให้ดลบันดาลความสุขเจริญ ร่ำรวยทรัพย์สินเงินทอง เป็นการผิดวิสัย การที่ถูกที่ควร บุคคลต้องกระทำตามคำสอนของท่านทั้งกาย วาจา ใจ ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสของตนเองอยู่เป็นปกติ ทุกลมหายใจเข้าออก จึงจะนับว่าทำบุญทำกุศล ทำบุญเท่านั้นจึงจะเกิดผลความสุขเจริญตามสนอง ไม่ทำบุญเลย หรือทำแต่บาป แต่ก็อยากได้รับอานิสงส์ตามที่ท่านแสดงนั้น ไม่มีความสำเร็จได้เลย เพราะหลักคำสอนของท่านแสดงรับรองอยู่แล้วว่า ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว เหมือนหว่านพืชเช่นไร ก็ย่อมได้รับผลของพืชเช่นนั้น จะกลับกลายเปลี่ยนแปรมิได้เลย

ท่านทั้งหลายได้สมาทานศีล ๕ เมื่อกี้นี้แล้ว ก็ขอได้ปฏิบัติให้สมกับการเปล่งวาจาว่าจะไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่ดื่มสุราเมรัย ก็จงตั้งใจปฏิบัติให้สมคำปฏิญาณจนเต็มสามารถ อย่ารับเอาไปทิ้ง ไม่สนใจปฏิบัติจริงจัง หรือทำบ้างไม่ทำบ้างอย่างขาดความสนใจ จะเป็นการหลอกตนเอง เป็นผลเสียหายมากกว่าหลอกคนอื่น

การสมาทานศีล ๕ นี้ ก็เพื่อให้นำไปประพฤติปฏิบัติ ร่วมกับตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละท่านด้วย เพราะการสมาทานศีลจะบริสุทธิ์บริบูรณ์ดี ก็ต้องอาศัยคุณธรรมคือ เมตตากรุณากำกับอยู่ด้วย ท่านจะดำรงตำแหน่งหน้าที่ ครูก็ตาม ทหารก็ตาม ตำรวจก็ตาม เมื่อขาดคุณธรรมคือเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นอยู่เย็นเป็นสุข กรุณา ความหวั่นใจ สงสารเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ลำบากเสียแล้ว ก็จะมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่ ชวนให้ละเมิดหน้าที่ของครู ของทหาร ของตำรวจกันทั่วไป เมื่อเครื่องมือของประเทศชาติ ชำรุด ร่อยหรอ ไม่มีคุณภาพตามสมควรเสียแล้ว จะหวังความสมบูรณ์พูนผลแก่บ้านเมืองได้อย่างไร

จึงใคร่ขอให้ท่านทั้งหลาย ผู้เป็นสาวกร่วมศาสนาเดียวกัน เมื่อได้สมาทานศีล ๕ ไปแล้ว โปรดนำไปรักษาให้ได้ตามสามารถ หากเกิดความประมาท ขาดตกบกพร่อง ก็จงอธิษฐานใจงดเว้นเสียใหม่ ไม่ต้องรอสมาทานกับพระก็ได้ ขอแต่ให้มีศีลประจำใจเสมอ ก็เป็นบุญเหมือนกัน อย่านำไปทิ้งปล่อยปละละเลยเสีย จะไม่ได้ชื่อว่า พุทธสาวก ผู้บูชาพระบรมศาสดาด้วยการปฏิบัติตามคำสอน กลายเป็นเหมือนเล่นจำอวด เลยจะพาให้หน้าที่ราชการนั้น ๆ ย่อหย่อน บกพร่อง เป็นความเสียหายแก่รัฐบาลอีกด้วย

ในดิถีมิ่งมงคลขึ้นปีใหม่ เพื่อให้ทุกท่านได้รับแต่ความสุขเจริญในชีวิต พร้อมทั้งครอบครัวทั่วกัน จึงขออำนาจคุณธรรม โดยเฉพาะศีล ๕ ข้อที่ท่านทั้งหลายสมาทานแล้ว และคุณธรรมความดีอื่นทั้งหลาย จงสนับสนุนคุ้มครองรักษา ผู้ทรงธรรมทั้งหลาย ให้สมบูรณ์พูนผลในสิ่งอันพึงปรารถนาพร้อมทั้งครอบครัวตลอดกาลยาวนาน ทั่วกันเทอญ"

เมื่อท่านเจ้ากล่าวโอวาทอวยพรจบแล้ว คณะข้าราชการทั้งหลายต่างกราบนมัสการลากลับไปจนหมดจำนวน คณะของข้าพเจ้าจึงพร้อมกันเข้าใกล้ท่านเจ้าด้วยความเคารพ

ท่านเจ้าได้เอ่ยทักว่า "อ้าว ยังไม่ได้กลับบ้านกันดอกหรือ คงได้ฟังเรื่องที่ปรารภกับข้าราชการทั้งหลายแล้ว ได้ข้อคิดอะไรบ้าง"

"**แจ่มแจ้งดีมากเจ้าค่ะ**" คุณป้าประนมมือสนองแล้วกล่าวต่อว่า "ตอนที่กล่าวถึงควรให้ข้าราชการทั่วไป รักษาศีล เจริญเมตตา นั้นดีมากเจ้าค่ะ เพราะเมื่อเครื่องมือของรัฐบาลต่างประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมทั่วกันแล้ว เป็นการบูชาด้วยการประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่ดี แต่รู้หาได้กระทำตามความรู้ หรือมักเอาหลักธรรมบังหน้าเลี้ยงชีพ ยิ่งซ้ำร้ายมาก"

"**ข้าราชการของประเทศชาติ ก็อยู่ในฐานะพลเมืองฝ่ายหนึ่งเหมือนกัน** ควรจะได้ประพฤติตนให้บรรลุผลสมความมุ่งหมายของรัฐบาล ที่ต้องการให้ราษฎรทั้งหลายอยู่ดีกินดี ทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นผาสุกสบายทั่วกัน ก็ต้องอาศัยข้าราชการทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยทุกระดับชั้น มีคุณธรรมของผู้ใหญ่ประจำอัธยาศัย จึงจะนำความพัฒนาสถาพรแก่ประเทศชาติได้สมเจตนา" ท่านเจ้ากล่าวตามหลักการของพระศาสนา

"**แต่ผู้คนพลเมือง ตลอดทั้งข้าราชการ** ต่างก็มักประพฤติตนตามอำเภอใจเสียเป็นส่วนมาก ผิดหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ยิ่งพอมีอำนาจวาสนาขึ้นแล้ว ก็ชอบที่จะประพฤติเอาตามอำเภอใจตนเป็นใหญ่ ทิ้งหลักคุณธรรมเสีย ไม่เห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่ถูกเบียดเบียนกระทบกระทั่งขาดเมตตาอารีแก่กันและกัน" คุณลุงซึ่งสงบฟังอยู่นาน ออกความเห็นบ้าง

"**เพื่อตักเตือนให้บุคคลทั้งหลาย** ได้สำนึกถึงหน้าที่ของมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง สมเด็จพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงแสดงลักษณะของบุคคลในโลกนี้ ให้ได้ระมัดระวังตน ประพฤติในทางงดเว้นบาป อบรมแต่บุญกุศล ไม่ปล่อยตนให้ตกอยู่ในอำนาจของบาป" ท่านเจ้าพูดต่อจากคุณลุง

"**ลักษณะของบุคคลที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้น เป็นอย่างไรเจ้าคะ**" คุณป้าประนมมือถาม

"**ลักษณะของบุคคล**" ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีมากมายหลายประการ ขอนำมาเล่าในที่นี้แต่ประการหนึ่ง คือ มนุสสติรัจฉาโน มนุสสเปโต มนุสสมนุสโส มนุสสเทโว หนู ศ. เคยทราบความหมายของมนุษย์เหล่านี้บ้างไหม" ท่านเจ้าแจกลักษณะบุคคลแล้ว หันมาถามข้าพเจ้า

"คงยังไม่ทราบเจ้าคะ กรุณาอธิบายต่อเถิดเจ้าประคุณ" คุณป้าชิงตอบแทนข้าพเจ้า

"คุณผู้ชายช่วยอธิบายแทนหน่อยเถอะ พูดมามากชวนให้คอแห้ง" ท่านเจ้าขอตัวพักผ่อน

"กระผมออกห่างวัดมาเสียนาน หากบกพร่องประการไรโปรดทักท้วง" คุณลุงออกตัวแล้วอธิบาย

"มนุสฺสติรจฺฉาโน ได้แก่รูปร่างเป็นมนุษย์ แต่จิตใจเห็นแก่ตัวจัดเหมือนสัตว์ดิรัจฉาน มนุสฺสเปโต มีรูปร่างเป็นมนุษย์ แต่นิสัยใจคอ ชอบหลอกลวง คดโกงเหมือนพวกเปรต มนุสฺสมนุสฺโส มีร่างกายเป็นมนุษย์ จิตใจความคิดอ่านรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนคนธรรมดาสามัญ มนุสฺสเทโว มีรูปร่างกายเป็นมนุษย์ ส่วนจิตใจสูงด้วยคุณธรรมเหมือนเทวดา ตามคำอธิบายของกระผมนี้ถูกต้องประการไรขอรับ" คุณลุงประนมมือถาม

"ถูกต้องแล้ว ขอเพิ่มเติมอีกนิดหน่อย คือว่า พระพุทธองค์ทรงฝึกฝนอบรมนิสัยใจคอของตนเป็นสำคัญ เพราะใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว จึงทรงเปรียบเทียบนิสัยใจคอของทุกคน ที่มักจะเปลี่ยนแปลงเข้าหาความดีก็ได้ ความชั่วก็ได้ ในคน ๆ เรานี้แหละประเดี๋ยวคิดดี ประเดี๋ยวคิดร้าย การคิดชั่วคิดร้าย ก็เหมือนเอาดวงใจของสัตว์ดิรัจฉานบ้าง ของเปรตบ้าง มาใส่ในร่างมนุษย์ จึงชวนให้เห็นแก่ตัวจัด ไม่มีการเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่นเหมือนสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งมีนิสัยเห็นแก่ตัวจัดอยู่เสมอ แม้จะรักแรงแข็งขอบลูกน้อยอยู่บ้าง ก็เพียงลูกยังเลี้ยงตัวเองไม่ได้เท่านั้น นอกจากนั้นจะไม่เกี่ยวข้องอะไรกันเลย พระพุทธองค์จึงทรงยกอาการอย่างนี้ ที่มีอยู่ในนิสัยของมนุษย์บางคนว่ามนุสสติรัจฉาน ร่างกายเป็นคน แต่จิตใจเป็นดิรัจฉาน

มนุสฺสเปโต ร่างกายเป็นมนุษย์ แต่จิตใจเป็นเปรต ก็ได้แก่มนุษย์ที่มีน้ำใจหมดยางอายเที่ยวล่อลวงปล้นปล้อนคนอื่นเสมอเหมือนเปรตที่เที่ยวหาอาหารด้วยการหลอกหลอนเขาอื่นฉะนั้น ทั้ง ๒ จำพวกนี้เป็นฝ่ายบาป

มนุสฺสมนุสฺโส มนุสฺสเทโว ๒ จำพวกนี้ เป็นฝ่ายบุญ คือ เมื่อได้ร่างกายเป็นมนุษย์แล้วก็ประพฤติตนตามหน้าที่ของมนุษย์ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ อุดหนุนกันตามหน้าที่ สมกับที่มีรูปร่างเป็นมนุษย์ จึงเรียกว่า มนุสฺสมนุสฺโส ส่วนมนุสฺสเทโว เป็นจำพวกดีมีบุญมาก มีน้ำใจละอายบาป กลัวเกรงอำนาจของบาป ไม่มีการกระทำบาปทั้งต่อหน้าลับหลัง แสดงว่า มีร่างกายเป็นมนุษย์ทั่วไป แต่มีกำลังใจสูงด้วยคุณธรรม จึงเท่ากับมีร่างกายเป็นมนุษย์ก็จริง แต่จิตใจสูงเป็นเทวดา จึงเรียกว่า มนุสฺสเทโว

คนเราทุกวันนี้ เหมือนกันแต่รูปร่างกาย แต่ส่วนนิสัยใจคอย่อมแตกต่างกัน ประเดี๋ยวเป็นบุญประเดี๋ยวเป็นบาป บุญบาปต่างหมุนเวียนเกิดขึ้นในใจบุคคลตลอดวันคืน ทำให้กลายสภาพเป็นบาปบ้างบุญบ้างอยู่เสมอ

พระพุทธเจ้า ทรงเปรียบเทียบ มนุษย์ไว้ ๔ จำพวก ก็เพื่อให้สาวกทุกคนคอยพิจารณาดูตนของตนว่ากำลังตกอยู่ลักษณะไหน เมื่อเห็นว่า ตกอยู่ในฝ่ายดิรัจฉานหรือฝ่ายเปรต ก็จะได้

กลับตัว งดเว้นบาปเหล่านั้นไม่กระทำต่อไป คอยเตือนตนให้ได้กระทำแต่ความดีเป็นบุญกุศล ในฐานะที่เป็นมนุษย์ หรือเทวดาตลอดไป เช่นเดียวกัน วิสัยพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ควรมีสติพิจารณาตนทุกลมหายใจเข้าออก ยามหายใจออกก็พิจารณาเหมือนขับไล่บาปอกุศลให้หมดไป ยามหายใจเข้าก็พิจารณาเหมือนเพิ่มเติมเสริมต่อบุญกุศล เป็น ทาน ศีล ภาวนา ทุกครั้งหายใจ จึงจะได้ชื่อว่า บูชาพระพุทธองค์ด้วยปฏิบัติบูชาความเคารพด้วยการประพฤติตามคำสอนอยู่เสมอ เหมือนคอยไขลานเลื่อนเข็มนาฬิกาให้เที่ยงตรงต่อเวลาฉะนั้น ย่อมจะเกิดคุณงามความดีแก่ตนและญาติมิตรอย่างสมความปรารถนา" ท่านเจ้าจบคำอธิบาย

คุณป้ายกมือนมัสการ พร้อมกับเปล่งเสียงสาธุ ด้วยความปลื้มใจ พอดีได้ยินเสียงกลองบอกสัญญาณพระฉันเพลดังขึ้น ทั้งคณะจึงพร้อมกันกราบนมัสการลา

๖๑ รักษาศีลช่วยเศรษฐกิจในครอบครัว

เมื่อวันพระกลางเดือน ท่านเจ้าแสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์เช้าจบแล้ว ลงมานั่งที่ท้ายอาสน์สงฆ์เพื่อสนทนากับอุบาสกอุบาสิกาอย่างเคย คุณป้าเป็นผู้เอ่ยถามความสงสัยขึ้น เมื่อเห็นท่านเจ้าได้พักผ่อนพอสมควรแล้วว่า "**เจ้าประคุณขออภัยโทษเถิด** อย่าหาว่ารบกวนเลย รำคาญใจมานานแล้ว ที่บางคนปรารภเป็นเชิงค่อนขอดพระสงฆ์ว่า ทำการดักเงินทองจากผู้เข้าวัดรักษาศีลฟังเทศน์ เหมือนดักโพงพาง คือ แทบทุกวัด จะมีตู้รับบริจาคเงินบำรุงการกุศลต่าง ๆ บำรุงไฟฟ้าบ้าง บำรุงการเรียนนักธรรมบ้าง บำรุงภิกษุสามเณรอาพาธบ้าง เหล่านี้ เป็นต้น ผู้ไปวัดตั้งใจสมาทานศีลฟังเทศน์เพื่อสงบอารมณ์ กลับมากระทบกับการเรี่ยรายแถมบังคับ รู้สึกอัดอั้นตันใจอยู่ตามกันจะไม่บริจาคเสียเลย ก็มองหน้าพวกพ้องไม่สนิท ครั้นบริจาคจำนวนน้อย ก็ขวยใจไม่สมฐานะของตน ล้วนแต่เป็นเรื่องกระวนกระวายใจ จนจะหมดศรัทธา เจ้าประคุณทราบข่าวนี้บ้างหรือเปล่าเจ้าคะ" **คุณป้ายกมือประนมด้วยความเคารพ**

"**เคยได้ทราบอยู่บ้างเหมือนกัน** แต่คิดเสียว่า เป็นความรู้สึกนึกคิดของบางท่านบางคนคงไม่ทั่วไป ถึงกับจะพากันไม่เข้าวัด เพราะกลัวโพงพาง ความจริงที่วัดทั้งหลายตั้งตู้รับบริจาคเงินนั้น ไม่ใช่ตั้งไว้ดักการบริจาคของผู้ใจบุญ เหมือนโพงพางกางไว้ดักปลาดอก ตั้งตู้ไว้เพื่อความสะดวกแก่ผู้ปรารถนาบุญ จะเลือกบริจาคบำรุงตามความพอใจ อยากมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดปราดเปรื่องก็บำรุงการศึกษาเล่าเรียน อยากมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย ก็บำรุงภิกษุสามเณรอาพาธ อยากพบความสะดวกสบายในชีวิต ก็บำรุงไฟฟ้าน้ำประปา เป็นต้น ทั้งไม่มีการบังคับกดขี่ **ชอบก็บริจาค ไม่ชอบก็เฉยเสีย คิดได้เช่นนี้ ก็จะดับความหลงคิดใส่โทษผู้อื่น ไม่เกิดบาปทางมโนกรรมให้เสียคุณภาพของพุทธศาสนิกชนเปล่า**ๆ" ท่านเจ้าพักอธิบาย

"**ตามที่พระคุณเจ้าอธิบาย** ก็เห็นจริงอย่างชัดเจนแล้ว แต่ผู้อื่น ๆ ที่ไม่ได้ฟังอธิบายอาจจะคงเข้าใจคลาดเคลื่อนอยู่อีกไม่น้อย ควรที่ทางวัดทั้งหลายจะได้ชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจถูกต้องตรงความตั้งใจของฝ่ายวัดบ้างนะ เจ้าคะ" คุณป้าแสดงความคิดเห็น

"**เพื่อกันความเข้าใจผิด ก็ควรจะปฏิบัติเช่นนั้น** อันที่จริงการที่ทางวัดทั้งหลายตั้งตู้รับบริจาคเงินตามศรัทธา เพียงเป็นการให้ความสะดวกแก่การทำบุญบางประการเท่านั้นจุดมุ่งหมายส่วนใหญ่ของการเข้าวัดนั้น อยู่ที่การหาความรู้ในพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ประพฤติตาม ปรับนิสัยใจคอของตนให้เรียบร้อยดีตามคำสอนเป็นสำคัญ เพราะชาวเรายอมรับแล้วว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ในเชิงใช้ชีวิตให้เป็นคุณประโยชน์อย่างแท้จริง จึงนำความรู้นั้นออกเผยแผ่

แก่สัตว์โลก ได้รับยกย่องถึงฐานะพระบรมศาสดาผู้สั่งสอนชั้นเลิศ ชาวเราจึงนับถือใคร่ครวญตรวจตราถึงคำสอนนั้น ๆ ว่าดี มีคุณสมบัติจริงตามคำสอน สมเหตุ สมผล แน่ใจแล้วจึงถือได้แก่กระทำตาม สอนให้งดเว้นละเลิก ก็ทำตามไม่ฝ่าฝืนทั้งต่อหน้าและลับหลัง สอนให้ทำก็ทำตามทุกอย่าง ความประพฤติอย่างนี้เป็นหน้าที่ของผู้นับถืออย่างแท้จริง" ท่านเจ้าพักการปราศรัย ดื่มชาร้อนแล้วกล่าวต่อไปว่า

"การที่พระพุทธเจ้า ยอมพล่าความสุขสบายส่วนพระองค์ ออกเที่ยวเทศนาสั่งสอนประชาชนนั้น โดยไม่มีใครบังคับบัญชาก็ด้วยน้ำพระทัยเปี่ยมด้วยเมตตาความปรารถนา ใคร่ให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกันเป็นสำคัญ ขอให้พวกเราผู้เป็นสาวก เหมือนเป็นศิษย์ของพระองค์จงพิจารณาดูว่า ที่พระองค์ทรงเที่ยวเทศนาสั่งสอนประชาชนนั้นเพื่อเกิดประโยชน์แก่ใคร ใคร่ครวญโดยละเอียดแล้ว ย่อมเห็นได้ถ่องแท้ว่า ล้วนแต่เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปนั่นเอง ไม่เลือกเพศวัย ชายหญิง เศรษฐีเข็ญใจ ทรงมีพระมหากรุณาให้มีความสุขสบายปราศจากทุกข์โศกโรคภัยทั่วหน้าเหมือนกันหมด

ลองย้อนดูเรื่องการรักษาศีล คือการสำรวมระวังกายวาจา ไม่ให้ละเมิดเป็นการเบียดเบียนกัน ดังที่ท่านทั้งหลายสมาทานนี้ ล้วนเป็นเรื่องให้งดเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกันทั้งนั้น อย่างศีล ๕ เป็นนิจศีล รักษาเป็นประจำ ศีล ๘ เป็นอุโบสถศีล รักษาเฉพาะวันพระ ก็เพื่อเกิดคุณประโยชน์แก่พวกเราเหล่าสาวกเองทั้งนั้น พระพุทธองค์ไม่ได้มีส่วนรับประโยชน์อย่างไรด้วยเลย

การสมาทานศีล โดยเฉพาะอุโบสถศีลหรือศีล ๘ ถ้าชาวเราต่างสมาทานได้ทั่วถึงกันไม่ต้องรอวันพระ หมายว่า สมาทานอยู่ทุกวัน เป็นนิจศีล ก็จะเชื่อว่า มีบุญคุณความดีติดตัวทั่วกันทุกคน ทุกวันคืน ว่าโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจของครอบครัวด้วยแล้ว ก็จะมีความสงบสุขร่มเย็นได้ตามฐานะ เพราะปิดรายจ่ายได้โดยไม่จำเป็น" พอท่านเจ้าพักผ่อน คุณป้าก็ฉวยโอกาสกล่าวถามขึ้นว่า **"รักษาศีลช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวได้อย่างไรเจ้าคะ"**

"ควรจะถามผู้มีครอบครัวด้วยกันจะได้ความรู้ดีกว่าผู้ไม่มีครอบครัวกระมัง แต่เมื่อพูดถึงเรื่องสมาทานศีล ก็พอมีความรู้ชี้แจงได้บ้าง" ท่านเจ้าออกตัวแล้ว เริ่มอธิบาย

"การนำเรื่องรักษาศีลช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวนี้ เป็นการแสดงอานิสงส์การสมาทานศีลของอาตมาที่พิจารณาเห็นด้วยตนเอง ไม่ใช่ของพระบรมศาสดาโดยตรง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชาวเราพิจารณาเทียบเคียงเห็นอานิสงส์ได้ง่าย จะได้นำมาประพฤติตามกำลังสามารถให้สมกับปฏิญาณตนว่าเป็นสาวก ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามทุกลมหายใจเข้าออก ไม่เป็นสาวกเฉพาะวันพระวันโกนเท่านั้น ดังจะขอแสดงตามสติปัญญาตั้งแต่สิกขาบทที่ ๑ เป็นลำดับไป

สิกขาบทที่ ๑ ไม่ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ข้อนี้จุดมุ่งหมายสำคัญก็เพื่อไม่ให้เบียดเบียนชีวิต

ของกันและกันทั้งมนุษย์และดิรัจฉานไม่เลือกสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ สัตว์บกสัตว์น้ำ ตลอดสัตว์ไปในอากาศ เมื่อตั้งใจงดเว้นไม่ทำลายชีวิตสัตว์ตามสิกขาบท มีแต่คุณธรรมเมตตา กรุณาอยู่แล้ว อานิสงส์ที่จะพึงได้รับว่าช่วยเศรษฐกิจ คือการใช้สอยภายในครอบครัวได้นั้น ส่วนหนึ่งก็คือไม่ต้องสิ้นเปลืองซื้อหาเครื่องมือ เช่น แหอวนหรือเครื่องมืออย่างอื่นให้สิ้นเปลือง สำหรับผู้เลี้ยงชีพด้วยชีวิตของสัตว์อื่น เช่นชาวทะเล ต้องอาศัยชีวิตของเต่า หอย ปู ปลา เป็นอาชีพ หรือขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง ปลา ในที่บก เหล่านี้ล้วนฝ่าฝืนสิกขาบทข้อนี้โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาดูความเป็นอยู่ตามปกติ เขาเหล่านั้นออกจะอยู่ดีกินดี บ้านเรือนใหญ่โตโอ่โถง ตลอดถึงวัดวาอาราม โรงเรียนภายในตำบลบ้าน ก็คึกคักงดงามเหมือนเป็นอาชีพนำความสุขสบายด้วยซ้ำ ทั้งนี้จะเรียกว่าเกิดขึ้นเพราะทุศีล หรือทำบาปขึ้นก็ตาม คงไม่ใช่อาศัยชีวิต กุ้งปลาเป็นต้น อำนวยความสุขสบาย เพราะเกิดขึ้นด้วยการทำบาปเช่นนั้นดอก การที่เห็นเขาอยู่ดีกินดีนั้นต้องเข้าใจว่า เพราะบุญความดี มีความขมักเขม้นหมั่นเพียร ตรวจตราแก้ไขส่วนบกพร่องให้บริบูรณ์อยู่เสมอนั่นเอง อีกประการหนึ่ง ส่วนที่ว่าช่วยเศรษฐกิจในครอบครัว จะเห็นได้อย่างพวกสมัครเล่น เช่นยิงนกตกปลา ต้องจับจ่ายซื้อหาเครื่องมือประกอบ สิ้นเปลืองทรัพย์สมบัติเพียงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเฉพาะตนเท่านั้น ครอบครัวมักไม่มีส่วนด้วย ถ้าได้งดเว้นตามสิกขาบทแล้ว ก็เป็นอันตัดรายจ่ายส่วนนี้ได้ ส่วนผู้จับจ่ายใช้สอยทรัพย์สินเงินทองในอาชีพด้วยถือเอาชีวิตของกุ้งปลาเต่าหอยเป็นสมบัติ ต้องผิดศีลข้อที่ ๑ อย่างแน่นอนแก้ตัวไม่ขึ้น แต่ที่รับผลอยู่ดีกินดีนั้น ย่อมเป็นบุญอีกส่วนหนึ่ง เช่น ความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต อำนวยผลก็ได้

สิกขาบทที่ ๒ ไม่ให้ลักทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ก็เพื่อให้รู้จักเคารพต่อสิทธิแห่งความเป็นเจ้าของผู้อื่น ถ้ามุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัว ด้วยการลักขโมยทรัพย์ของผู้อื่น ด้วยประการต่าง ๆ ที่สุดจนการหลีกเลี่ยงภาษีอากรต่าง ๆ มี ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น เมื่อยังจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน ก็ยังกระหยิ่มใจว่า ตนฉลาดฉ้อโกงได้ ครั้นความผิดที่หลบเลี่ยงนั้นปรากฏ ถูกปรับไหมเป็นพินัยหลวง จึงจะสำนึกโทษตนได้ ที่ช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวได้ ก็อยู่ที่ไม่ต้องเดือดร้อนจ่ายค่าปรับนั่นเอง ส่วนอานิสงส์ในทางธรรม ก็จะเป็นผู้ไว้เนื้อเชื่อใจของมิตรสหายทั่วไป

สิกขาบทที่ ๓ ไม่ให้ประพฤติผิดในกาม นี้เป็นข้อห้ามอย่างนิจศีล ถ้าเป็นอุโบสถศีล ให้งดเว้นการเสพเมถุน ข้อนี้จะพูดเฉพาะนิจศีล ที่ช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวได้ ก็อยู่ที่ไม่ต้องจับจ่ายใช้สอยในความเป็นผู้มักมากในกาม ด้วยเครื่องประดับประดาตบแต่งร่างกายบ้าง เป็นค่าของสำหรับบำเรอบ้าง ค่าพาหนะไปมาบ้าง ที่สำคัญอีกอย่างก็คือ ย่อมจะมากด้วยศัตรูคู่แข่งชิงดีชิงเด่นกัน เมื่อได้สมาทานงดเว้นเสียได้ ภัยทั้งหลายดังกล่าวก็ย่อมหมดไป

สิกขาบทที่ ๔ เว้นจากพูดปด คือ ปรารภแต่เรื่องเหลวไหล ไม่มีความจริง ข้อนี้ท่านมุ่งให้รู้จักสำรวมปากสำรวมวาจา รวมถึงการพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้ออีกด้วย ทั้งนี้

เพราะท่านแสดงว่า วาจาเช่นกับน้ำใจ คือ เปล่งวาจาออกมา อย่างไรก็ส่อถึงน้ำใจว่าดีชั่วหยาบคาย อย่างนั้นด้วย ถ้ายังนิยมพูดโป้ปดมดเท็จ ก็จะไม่มีใครนับหน้าถือตา หมดเกียรติยศชื่อเสียง วาจาชั่วที่ท่านแจกออกเป็น ๔ อย่าง คือ พูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เช่นนี้ แสดงว่าโทษของวาจามากกว่าโทษทางกาย และทางใจ เมื่อระมัดระวังสำรวมวาจาคำพูดให้เป็นนิจศีล เป็นสัตย์อยู่เสมอเป็นปกติได้ก็สามารถป้องกันความเสียหายทางวาจา เช่น ถูกกล่าวหาว่า เป็นพยานเท็จบ้าง เกิดด่าว่าทะเลาะวิวาทกัน ต้องถูกปรับเป็นสินไหมบ้าง จึงขอนับว่า ช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวได้เพราะระมัดระวังลมปากอีกส่วนหนึ่ง

สิกขาบทที่ ๕ เว้นดื่มสุราเมรัย เพราะท่านว่าเป็นที่ตั้งของความประมาท ที่ยกขึ้นกล่าวเพราะช่วยเศรษฐกิจเห็นได้ชัดเจน คำว่าสุรา เป็นคำภาษามคธ ได้แก่น้ำเมาที่กลั่นรสเมาล้วน ๆ เมรัยเป็นคำในภาษามคธ เช่นเดียวกัน ได้แก่น้ำเมาที่ดองหมักไว้ ทั้ง ๒ ลักษณะนี้ ล้วนทำผู้ดื่มให้ขาดสติสัปชัญญะ ไม่สำนึกตัวได้ตามความจริง สามารถนำผู้ดื่มให้หมดยางอาย เกิดโรค ต้องติเตียน ทอนกำลังปัญญา ก่อการทะเลาะวิวาท ข้อสำคัญที่แสดงให้เห็นได้ชัดเจน ก็คือผู้ดื่มต้องเสียทรัพย์จับจ่ายซื้อหามา ที่น่าสังเวชใจอย่างยิ่งก็ตรงที่เมื่อยังไม่ได้ดื่ม ก็พอสำนึกถึงความเป็นคนได้ แต่พอเหล้าเข้าปาก ถึงขนาดเหล้ากินคนแล้ว ความเป็นมนุษย์เกือบจะหมดหายไปเลย และเมื่อนึกถึงครอบครัว ลูกหลานแล้ว พวกคอเหล้าย่อมลืมได้หมด นึกได้แก่ตัวเขาเองเท่านั้น เงินทองค่าเหล้า ถ้าจะนำมาใช้จ่ายเลี้ยงดูครอบครัว ก็น่าจะเป็นประโยชน์กว้างขวาง แต่เมื่อนำมาเป็นค่าเหล้า จะได้ประโยชน์ก็เพียงคนเดียว ผู้ยอดรักทั้งหลายในครอบครัว กำลังอดอยาก ก็หาได้รับการเหลียวแลช่วยเหลืออย่างไรไม่ เหมือนสมัครปลีกตัวไปสู่อบาย ลำพังตนคนเดียวเท่านั้น อาหารกลางวัน เครื่องเรียน เป็นต้น ของลูกหลานไม่มีทรัพย์จับจ่าย แต่ส่วนค่าน้ำเมามีจ่ายได้ทุกเวลา เป็นหัวหน้าครอบครัวได้อย่างไรหนอ

อนึ่งเครื่องมึนเมาอย่างอื่น ๆ อีกมากประการ เช่นบุหรี่ เฮโรอีนฝิ่นกัญชาเป็นต้น ก็ต้องรวมเข้าในศีล ๕ นี้ด้วย เพราะทำลายสุขภาพของตนเองด้วย ทำลายทรัพย์สินเงินทองให้วอดวายอีกด้วย จึงควรนำมารวมในข้อเว้นดื่มสุราเมรัยได้แล้ว จะช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพทั่วกัน

สิกขาบททั้ง ๕ ข้อที่กล่าวมานี้ ท่านกำหนดให้เป็นนิจศีล ควรรักษาสมาทานได้เสมอไปทุกวันคืน จะได้ช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวตามอัตภาพ พระพุทธองค์มุ่งประโยชน์สุขแก่มหาชนด้วยพระมหากรุณายิ่งใหญ่ให้กว้างขวาง จึงทรงยกสิกขาบทอีก ๔ สิกขาบทให้พุทธบริษัทได้สมาทานศึกษาอีกดังต่อไปนี้

สิกขาบทที่ ๖ เว้นบริโภคอาหารในเวลาวิกาล สิกขาบทนี้ออกจะขัด ๆ กับความรู้สึกของประชาชนฆราวาสทั้งหลายอยู่กบ้าง แต่ใคร่ขอให้ญาติโยมทั้งหลาย จงพิจารณาใคร่ครวญด้วย

เหตุผลให้รอบคอบก่อนว่า พระพุทธองค์มุ่งทรมานประชาชนเช่นนั้นหรือ จึงทรงวางระเบียบให้บริโภคอาหารได้เพียงเช้าชั่วเที่ยง ให้งดบริโภคอาหารตั้งแต่เที่ยงวันแล้วไปจนถึงอรุณรุ่งขึ้นมาใหม่ อันที่จริงแล้วมิใช่ทรงบัญญัติเพื่อทรมาน แต่ที่ทรงบัญญัติดังนี้ ก็เพื่อความเหมาะสมของร่างกาย และเพื่อตัดภาระกังวลในเรื่องอาหารการกินเป็นอันไม่มี

ลองตั้งข้อสังเกตดู ผู้ที่บริโภคอาหาร ๑ เวลาอย่างพระธุดงค์กับผู้บริโภค ๓ เวลาหรือพร่ำเพรื่ออย่างชาวบ้านทั้งหลาย ความผาสุกกายสบายใจ ฝ่ายไหนจะได้รับมากกว่ากัน ผู้บริโภค ๓ เวลา อย่าเข้าใจว่า จะได้จำนวนอาหารมากกว่าผู้บริโภค ๑ เวลา ไม่เป็นที่แน่นอนเสมอไป เพราะวิธีการบริโภคของบุคคลทั่วไป ถ้าได้รสอร่อยถูกปาก ก็มักเคี้ยวไม่ค่อยละเอียด มักรีบกลืนลงสู่กระเพาะ อาหารหยาบลงสู่กระเพาะ คงก้าวก่ายกีดขวางไม่ทันไร ก็จะรู้สึกอิ่ม ถ้าว่าถึงปริมาณแล้ว สู้ผู้บริโภค ๑ เวลาไม่ได้ เพราะค่อยเคี้ยวจนละเอียด จึงกลืนสู่กระเพาะ ย่อมจะบรรจุได้ปริมาณมาก และเคี้ยวอาหารแต่ละครั้งให้ละเอียดก่อนจึงจะกลืนลงสู่กระเพาะนั้น ฝ่ายแพทย์นิยมว่าปฏิบัติได้ดีมาก เพราะกระเพาะไม่มีฟันบดเคี้ยว ต้องอาศัยฟันในปากช่วยบดเคี้ยวเสียก่อน และมีเวลากลั้วกับน้ำลายซึ่งมีกรดช่วยย่อยชั้นต้น ส่งให้กระเพาะย่อยได้ง่ายต่อไปอีกด้วย

อนึ่งการประกอบอาหาร เมื่อก่อน ๆ โดยมากแม่บ้านมักประกอบกันเอง จึงมีครัวไฟประจำบ้าน ปัจจุบันถึงจะมีครัวไฟก็มักไม่ได้ใช้ประกอบอาหารอย่างจริงจัง เพราะหาผู้ประกอบอาหารได้ยาก ต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพแต่เช้า กว่าจะกลับก็ถึงเวลาเย็น จึงต้องอาศัยอาหารสำเร็จรูปจากร้านค้า เลยต้องจำใจบริโภคอาหารราคาแพง ด้วยบรรดาผู้ค้าทั้งหลายย่อมจะบวกค่าบริการต่าง ๆ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าตบแต่ง ค่าแรงงานเป็นต้น อยู่ในสินค้าแต่ละอย่างด้วย ถ้าจะเทียบกับการจ่ายวัตถุดิบมาประกอบเองแล้วแพงกว่ากันมาก วิธีนี้เหมือนเพิ่มเศรษฐกิจในครอบครัวให้แพงยิ่งขึ้น ยังมีรายละเอียดของการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลจุกจิกอีกมาก ขอให้ญาติโยมพิจารณาเอาเองเถิด

สิกขาบทที่ ๗ คือเว้นการเล่นเต้นรำ และประโคมดนตรีปี่พาทย์ ข้อนี้ ก็อีกเหมือนกันที่ทรงบัญญัติขัดกับชีวิตผู้ครองเรือนเป็นส่วนมาก ก่อนอธิบายต่อไป ขอแจ้งถึงการรวม ๒ สิกขาบทเข้าเป็นสิกขาบทเดียวก่อน คือ ถ้าสมาทานสิกขาบท ๑๐ ข้อ อย่างเป็นศีลของสามเณรก็แยกสิกขาบทว่าด้วยการเล่นเต้นรำเป็นสิกขาบท ๑ ยกสิกขาบทว่าด้วย การประดับประดาตบแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม ยกเป็นสิกขาบท ๑ แต่ในที่นี้แสดงเฉพาะเป็นศีลอุโบสถที่จะพึงสมาทานรักษาตลอดวันหนึ่งคืนหนึ่ง จึงรวมเข้าเป็นสิกขาบทเดียวกัน

การเล่นเต้นรำนับเป็นศิลปะที่ช่วยให้คลายความเครียดจากการประกอบอาชีพ และการประโคมดนตรีปี่พาทย์ มี ดีด สี ตี เป่า เป็นการประกอบ เมื่อเรายังนิยมความรื่นเริงบันเทิงใจ

ก็เป็นเหตุนำให้หลงใหลใฝ่ฝัน ติดอกติดใจนำให้บกพร่องในการประกอบอาชีพบ้าง มิหนำยังต้องจับจ่ายซื้อหาเครื่องประโคมต่าง ๆ ก็ต้องมีการตบแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ มีเพชรนิลจินดาเป็นต้นอีก จึงจะสมกับสังคม ก็ต้องมีการจับจ่ายซื้อหา เป็นการเบียดเบียนเศรษฐกิจในครอบครัวอีกประการหนึ่ง

ขอแทรกการระวังรักษา เช่นของมีราคา เช่น เพชร นิล จินดา ราคาแพง ไว้ประดับความรู้สึกนึกคิดว่า ปกติชาวเราก็มีบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นห้องหอ ฝารอบขอบชิด ประกอบด้วยตู้โต๊ะเครื่องตกแต่งอีกมาก เมื่อมีเครื่องประดับเพชรนิลจินดาของมีค่ามาก ยามเข้าอยู่ในบ้านซึ่งเป็นที่ปลอดภัย ก็มักเก็บรักษาของมีค่าเหล่านั้นในตู้โต๊ะที่มิดชิดปลอดภยันตราย แต่น่าประหลาดใจยามออกจากบ้านสู่ที่เปิดเผย กลับนำของมีค่าต่าง ๆ เช่น ตุ้มหู สร้อย แหวน เป็นต้นมาเก็บไว้ที่หูบ้าง ข้อมือบ้าง นิ้วมือบ้าง ซึ่งอวัยวะเหล่านี้ไม่ใช่ที่ปลอดภัยเลย อย่างยิ่งแล้ว เหมือนจะเชิญผู้ร้ายให้รู้เห็นของมีค่าราคาแพงว่ามีอยู่ที่ไหนบ้าง หากจะคิดว่าก็เครื่องประดับประดาเหล่านี้ เป็นของสำหรับตบแต่งเพื่อความโอ่อ่า สวยงาม มีไว้แล้วไม่ใช้ตบแต่ง ก็จะเหมือนกับก้อนกรวดก้อนทราย เสียเวลาแสวงหาเปล่า ๆ ก็จริงแล แต่ก็ควรพิจารณาใคร่ครวญให้เหมาะกาลเทศะบ้าง อย่าหลงแต่งจนถูกเย้ยหยันว่า ตู้ทองเดินได้ ก็แล้วกัน

สิกขาบทที่ ๘ เว้นการนั่งนอนเหนือเตียงตั่งที่มีเท้าสูงเกินประมาณเป็นต้น สิกขาบทนี้เพื่อให้รู้จักประมาณตามฐานะของตน ไม่เฟ้อฟุ้งตามกันจนเกินไป อย่างภาษิตว่า เห็นเขาขึ้นคานหามเอามือประสานกัน จะเสียเศรษฐกิจในครอบครัวโดยไม่จำเป็น เพราะที่นั่งที่นอนที่ท่านห้ามนั้นล้วนมีค่าราคาแพง เพราะความใหญ่โตโอ่อ่า การจะพักผ่อนหลับนอนไม่จำเป็นต้องอาศัยวัตถุที่งดงาม หรูหรา จนเกินไป เพราะต้องสิ้นเปลืองทรัพย์สินเงินทองเกินพอดี ความโอ่อ่าของที่นั่งที่นอน ไม่ใช่จะช่วยให้นั่งนอนเป็นสุขสบายเสมอไป มีเรื่องวุ่นวายอยู่เสมอ ที่บุคคลเดือดเนื้อร้อนใจเพราะเรื่องที่นั่งที่นอนประสบอันตราย ก็ปรากฏอยู่บ่อย ๆ อย่านึกเห็นแก่ตนว่า เมื่อมีทรัพย์สมบัติพอสมควร ก็ต้องหาความสุขสบายบ้าง มิฉะนั้นสมบัติก็จะไร้คุณประโยชน์ แต่ข้อสำคัญนั้น **ทางพระพุทธศาสนามิใช่จะคอยขัดใจในความมั่งมีศรีสุขเท่านั้น เพียงแนะให้มีสติสัปชัญญะดำเนินชีวิตในทางสายกลาง เพราะเกินไปก็ไม่ดี น้อยไปก็ไม่ดี พอดีนั่นแหละคือธรรมะ**

เมื่อได้ศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของสิกขาบทที่ ๘ นี้แล้ว จะเห็นได้ว่า ช่วยเศรษฐกิจในครอบครัวได้อย่างเหมาะสมจริง ๆ เพราะมีที่นั่งที่นอน พออาศัยเอนกายหลับนอนได้แล้วก็ควรยินดีอย่าทะเยอทะยานจนเสียสันโดษ ผิดคุณธรรม

เท่าที่อาตมาชี้แจงถึงคุณประโยชน์ แห่งศีล ๘ สิกขาบท ว่าช่วยแบ่งเบาภาระในทางเศรษฐกิจค่าใช้สอยของครอบครัวมาแล้วนี้ ขอให้รับทราบว่า เป็นแนวความคิดของบรรพชิตอาจบกพร่อง

ขาดเกินตามสายตาของผู้ครองเรือนบ้างก็ได้จงทิ้งส่วนที่บกพร่องและยึดถือส่วนที่เต็มด้วยคุณ-ประโยชน์ไว้ทะนุบำรุงญาติมิตร และครอบครัวทั่วกันเถิด ตามที่บรรยายมาพอสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้ เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้

เมื่อท่านเจ้าจบคำบรรยายธรรมาสน์ค่ำจบแล้ว คุณป้าประนมมือพร้อมพยักหน้าให้เปล่งเสียงสวดคำปฏิญาณตนทั้งคำบาลีและแปล พร้อมกันทั้งคณะที่อยู่ประชุมฟังคำบรรยาย

คำบาลี

อหัง พุทธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณัง คโต
อุปาสกตฺตัง เทเสสิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส สมฺมุขา
เอตัง เม สรณัง เขมัง เอตัง สรณมุตฺตมัง
เอตัง สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจเย
ยถาพลัง จเรยฺยาหัง สมฺมาสมฺพุทธสาสนัง
ทุกฺขนิสฺสรณสฺเสวา ภาคี อสฺสัง อนาคเต.

คำแปลของเก่า

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก
ขอแสดงตนเป็นอุบาสก (อุบาสิกา) ต่อหน้าพระภิกษุสงฆ์
พระรัตนตรัยนี้เป็นสรณะอันเกษมของข้าพเจ้า
พระรัตนตรัยนี้เป็นสรณะอันอุดมของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าอาศัยพระรัตนตรัยนี้แล้ว พึงพ้นจากทุกข์ทั้งปวง
ข้าพเจ้าขอประพฤติธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามสติกำลัง
พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งการพ้นทุกข์ในอนาคตกาล เทอญ

จบแล้วทุกคนกราบลาพระประธาน และกราบลาท่านเจ้ากลับบ้าน

๖๒ แก้ที่ตัว

เมื่อวันพฤหัสบดี คุณลุงออกจากบ้านตั้งแต่เวลา ๙.๐๐ น. บอกว่ามีธุระที่วัด กว่าจะกลับถึงบ้านเวลา ๑๔.๐๐ น. พอมาถึงก็เรียกหาน้ำฝนรับทานแก้กระหาย ตามปกติท่านไม่ชอบรับทานน้ำประปา เมื่อเห็นคุณป้านั่งสนทนาอยู่กับข้าพเจ้า จึงมานั่งร่วมด้วย เล่าเรื่องไปทำธุระให้ฟังว่า **"นายอำเภอที่วัดตั้งอยู่ในเขตปกครอง**มาปรารภกับท่านเจ้าว่าสถานที่ตั้งอนามัยประจำอำเภอเวลานี้รู้สึกว่าคับแคบไป ไม่สะดวกในการบริการแก่ประชาชน ใคร่จะหาสถานที่ที่กว้างขวางสร้างเป็นอนามัยขึ้นใหม่ ขอให้ช่วยเลือกสถานที่ในเขตใกล้เคียง ประชุมและทุนรอนที่จะต้องจับจ่ายก่อสร้างด้วย จึงเสียเวลาในการหารือกับผู้ที่ท่านเจ้าเชิญมาร่วมอีกหลายท่าน กว่าจะลงเอยกันได้ ก็ถึงเวลาบ่าย" คุณลุงพักชี้แจง

"ที่สุดตกลงกันอย่างไรคะ" คุณป้าถาม

"ที่สุดตกลงเรื่องสถานที่ได้แล้ว แต่ยังต่อรองเรื่องราคา ฝ่ายเราอยากให้เจ้าของที่ดินลดราคาลงอีก เพราะเป็นสถานสาธารณกุศล เจ้าของที่ดินขอเลื่อนไปปรึกษาหมู่ญาติก่อน" คุณลุงจบชี้แจง

"ท่านเจ้าเปิดโอกาสให้ญาติโยมมีส่วนสมทบทุนอย่างไรบ้างหรือยัง เราก็อยากมีส่วนสนับสนุนงานนี้บ้าง เพราะอยู่ในถิ่นบ้านของเรา" คุณป้าเปิดเผยความคิด

"เวลานี้เตรียมตัวไว้ก่อนเถอะ ไม่ช้าคงได้รับการบอกบุญจากท่านเจ้าเป็นแน่" คุณลุงกำชับแล้วหันมาปรารภกับข้าพเจ้าว่า "หลาน ศ. ก็เหมือนกัน เตรียมทุนไว้ร่วมทำบุญกับท่านเจ้าไว้มาก ๆ นะหลาน"

"หลานยังไม่รวยมากมาย จะขอทำบุญบ้างตามสติกำลังค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"ก็อย่างนั้นซิ ใครจะหลงทำบุญจนหมดเนื้อหมดตัวได้อย่างไร ต้องดูฐานะตัวเองเป็นสำคัญ" คุณป้าช่วยปรารภให้ฟัง

"ว่าไม่ได้ตอกนา เห็นมาไม่น้อยอยากให้เขายกย่องนับถืออยากมีหน้าตา ก็พยายามเบ่งอวดชาวบ้านจนไส้แห้งก็มีมิใช่หรือ คนส่วนมากมักมิใคร่ชอบ ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงาตัวเอง ชอบแต่จะดูคนอื่นว่าดีอย่างนั้น เลวอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่ตัวเองก็ไม่ดีเลวกว่าเขาอย่างไร มิหนำซ้ำกลับจะตกเป็นเบี้ยล่างเขาเสียด้วยซ้ำ หลาน ศ. ไม่เคยสังเกตเห็นบ้างหรือ" คุณลุงหันมาไล่เลียงข้าพเจ้าอีก

"พอจะเห็นบ้างเจ้าค่ะ หลานเข้าใจว่าผู้เช่นนั้นมักมีการศึกษาอบรมมาน้อย จึงชวนให้เห็นแก่ตัวว่าเก่งกล้าเสมอ เฉลียวฉลาดกว่าผู้อื่นเสมอ ทำให้ทะนงตนว่าดีเลิศกว่าเขา เหมือนคำโบราณว่า วัวลืมตีน คือหลงลืมถึงตีนของตัว ไม่เอาใจใส่ระวังรักษา กลับเห็นอวัยวะส่วนอื่นสำคัญกว่าไปเสียหมด" ข้าพเจ้าสนองตอบคุณลุง

"จริงของหลาน ในชีวิตของป้าก็เคยเห็นมาแล้วพวกวัวลืมตีน ชอบโอ่อ่าเชิดตัวเองเสมอ เข้าวงไหนก็ชอบคุยฟุ้งเรื่องของตัว หรือไม่ก็ชอบวิจารณ์ชีวิตของใครว่าทำอย่างนั้นไม่ควร ทำอย่างนี้ไม่ชอบ ต้องทำอย่างนี้จึงจะถูกจะชอบ อันที่จริงแล้วตนเองก็กำลังประพฤติแต่สิ่งที่ตนเองกำลังปรารภติเตียนเขาอยู่ ผู้ลืมตัวโอ้อวดตัวเช่นนี้ผู้ใกล้ชิดได้ฟังคารมแล้ว ต้องฟังหูไว้หูให้จงดี อย่าเหลิงไปตามปากนัก จะไม่ได้ผลประโยชน์อะไร" คุณป้าสนับสนุนข้าพเจ้า

"ที่ป้าหลานปรารภกันอยู่นี้ เป็นเรื่องของเก่าโบราณทุกยุคทุกสมัย ยิ่งในวงเหล้าด้วยแล้ว ฟังดูล้วนแต่มีคนฉลาดปราดเปรื่องเต็มวง ชิงโอ่กันถึงกับทะเลาะเบาะแว้งประหัตประหารกันก็เห็นอยู่เสมอ เกือบจะเรียกว่าเป็นธรรมดาของคนเราทั่วไป คนที่สุราพาไปก็เห็นเป็นธรรมดาอยู่แล้ว มิหนำซ้ำคนสามัญชาวบ้านอย่างพวกเรานี้ ก็ยังพลอยนิยมลืมตน ชอบโอ้อวดตนยกข่มท่านกันอยู่ทั่วไป ชนิดใจอยู่ที่ปาก คงจะลืมคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่า จงเตือนตนด้วยตนเอง" คุณลุงจบคำอธิบาย

"มีความหมายอย่างไรคะ ที่ทรงสอนให้เตือนตนพิจารณาด้วยตนเอง ช่วยอธิบายอีกนิดเถอะค่ะ" คุณป้าเอ่ยถาม

พอดีพี่ชาตรีกลับบ้าน เมื่อเห็นนั่งอยู่พร้อมกันจึงเลยเข้ามานั่งร่วมวงด้วย พลางเล่าให้ฟังว่า "วันนี้งานน้อย พอสั่งเสร็จก็เลยโดดร่มมาบ้านพักผ่อน"

"ทำดีไปเถอะ จะต้องถูกลงโทษสักวัน เราเป็นหัวหน้าเขา ควรทำตัวให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่ผู้น้อยใต้การปกครอง และให้สมกับที่ผู้ใหญ่ไว้ใจ จึงจะเป็นหัวหน้าที่ดีนะลูกนะ" คุณป้าอบรมพี่ชาตรี

"นี่แหละตรงกับคำถามเมื่อกี้แล้ว การที่พระพุทธองค์ตรัสสอนให้เตือนตนเอง พิจารณาตนเอง ไม่ใช่ดูด้วยตาเท่านั้นนะ ต้องดูด้วยสติปัญญาว่าตนยังบกพร่องในหน้าที่การงานที่ตนพึงกระทำอย่างไรบ้างหรือไม่ ถ้าเห็นยังบกพร่องไม่ได้ผลสมความมุ่งหมาย ก็จงเตือนตนว่า ควรเร่งปรับปรุงกิจการในหน้าที่นั้น ให้บังเกิดผลดีตามความมุ่งหมาย ไม่ต้องให้ใครมาเตือน เพราะผู้ที่ขาดการเตือนตนเองด้วยรอจนผู้อื่นเตือนนั้น เท่ากับปล่อยให้เครื่องนุ่งห่มแปดเปื้อนสิ่งสกปรกก่อนแล้วจึงซักฟอก สู้ระวังไว้ก่อนไม่ได้

อนึ่ง ข้อที่ทรงสอนให้พิจารณาตนด้วยตนนั้น ก็เพื่อไม่ให้ประมาททะนงตน จะได้ใช้สติปัญญาของตน ย้อนเข้ามาพิจารณาตนว่า ยังประพฤติตนสมฐานะหน้าที่หรือไม่ ขาดตกบกพร่องอย่างไรหรือไม่ เมื่อเห็นความจริงของชีวิตตนแล้วก็จงพยายามจัดการแก้สิ่งที่ย่อหย่อนบกพร่องให้กลับเข้มแข็งเต็มตามหน้าที่ ส่วนที่เห็นว่าดีชอบแล้ว ก็จะได้ระวังรักษามาดรการให้ดีคงที่ไว้หรือให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น อย่างนี้แลเรียกว่าพิจารณาตนด้วยตน เข้าใจไหมหลาน ศ." คุณลุงหันมาถามข้าพเจ้า

"พอเข้าใจความหมายของคำว่า เตือนตนด้วยตน พิจารณาตนด้วยตนบ้างเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าสนองตอบ

"พ่อชาตรีลูกแม่เล่า เข้าใจเหมือนน้องเขาบ้างไหม บวชเรียนแล้วอย่าให้แพ้เขานะ" คุณป้ารุกพ่อชาตรี

"ผมได้บวชและได้เรียนมาแล้ว ก็พอจะฟังคำอธิบายของคุณพ่อพอมีความเข้าใจได้ เพราะเรื่องนี้ผมได้เรียนมาแล้ว เมื่อคราวบวชได้แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรมอีกด้วย ท่านเจ้าเคยอธิบายมาแล้วว่า ความหมายของพระพุทธภาษิต ๒ บทนี้ ท่านอยากใช้ให้ตรงกับคำไทยที่ว่า แก้ตัวเป็นแก้ที่ตัว จะได้ความชัดดียิ่งขึ้น คือจะทำอะไรก็อยู่ที่ตัวเราเอง ผิดหรือถูกก็อยู่ที่ตัวเรา จะไปแก้ผิดแก้ถูกที่อื่นนั้น ซึ่งไม่ใช่ตัวเราผู้กระทำ ย่อมไม่ตรงความหมาย

ส่วนความหมายทั่วไปของคำว่า แก้ตัวนั้น มักจะหมายถึงการแก้ความผิดพลาดอีกครั้งเพื่อไม่ให้ผิดซ้ำอีก เช่นเล่นการพนัน ปรากฏว่าที่แทงไปแล้วเป็นความผิด ถูกเจ้ามือกินก็พยายามแก้ตัวทำซ้ำเป็นครั้งที่ ๒ อีก เพื่อจะแก้ผลที่ผิดให้กลับเป็นถูก เรียกวิธีทำครั้งที่ ๒ ว่าแก้ตัว แต่ที่ผมเล่าให้ฟังว่า มีพระเถระนักเทศน์ท่านอธิบายว่า ต้องเติมคำว่า ที่ด้วย เป็นแก้ที่ตัว จึงจะได้ความชัดเจนดีขึ้น" พี่ชาตรีกล่าวจบแบมือทำนองขอรางวัลเช่นเคย

"คารมคมคายดีมากลูกแม่ เอาเถอะจะหารางวัลให้วันหลัง แต่แม่มาคิดดูว่า พระพุทธองค์ทรงหวังคุณประโยชน์อย่างไรหรือจึงทรงสอนเช่นนี้ คุณพ่อหรือคุณลูกใครอธิบายได้บ้าง" คุณป้าตั้งคำถาม "นายชาพูดมามากแล้ว พ่อจะขอตอบคำถามของแม่เอง ลองฟังดูเถิด" คุณลุงเริ่มชี้แจงต่อไปว่า "ตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา ก็พอมีความรู้จะอธิบายสู่กันฟังได้บ้าง ตามสติปัญญาของชาวบ้านว่า พระพุทธองค์ทรงมุ่งให้ทุกคนต่างกระทำตามหน้าที่อาชีพของตนเสมอไป ไม่ให้ทอดทิ้ง ดังคำสอนบทหนึ่งใจความว่า "ชาวนาย่อมนำน้ำเข้านา ช่างไม้ย่อมถากไม้ ช่างทำลูกศรย่อมทำลูกศร คนฉลาดย่อมฝึกฝนตน" นี้ก็แสดงให้เห็นว่า ประโยชน์ที่บุคคลเราต้องการนั้น อยู่ที่การกระทำตามหน้าที่ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ที่เห็นอยู่ทั่วไปว่า การงานที่สำคัญเรียบร้อยได้เพราะฝีมือผู้อื่นนั้น ถึงเช่นนี้ ก็เพราะคำสั่งของตนนั้นเอง อย่างสินค้าที่วางขายในตลาดนั้น เพราะมีผู้ปรารถนาต้องการ ผู้ขายจึงผลิตออกจำหน่าย

หวนมาพิจารณาถึงคำสอนของพระบรมศาสดา เริ่มแต่ปฐมเทศนา ที่ตรัสสอนพระปัญจวัคคีย์ ก็ทรงจับการเตือนด้วยการพิจารณาถึงส่วนสุดทั้ง ๒ คือการหมกมุ่น พอใจในการครองเรือนหนึ่ง พอใจในการทรมานตนเองด้วยหวังว่าเป็นทางถึงอมตธรรมหนึ่ง ขึ้นชี้ให้พิจารณาว่าจริงหรือไม่จริง เมื่อเห็นจริงด้วยตนเองแล้ว พระองค์จึงทรงแสดงทางสายกลางให้สำหรับเตือนตนพิจารณาตนเองสืบไป

ในการปฏิบัติตามทางสายกลางนั้น ทรงวางไว้ ๓ หลัก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สำหรับดำเนินการปฏิบัติควบคุมกาย วาจา ใจ เมื่อได้ดำเนินการควบคุมส่วนกาย กับวาจาให้สงบระงับจนเป็นปกติเรียกว่าศีลได้แล้ว อย่างที่พวกเราปฏิบัติกันอยู่ จึงค่อยเลื่อนชั้นการเตือนตนพิจารณาตนขึ้นสู่ขั้นสมาธิ และปัญญาสืบไป

การปฏิบัติในภูมิสมาธิ ตามความเห็นส่วนตัว ก็เข้าใจว่าต้องฝึกฝนอารมณ์ให้หมดจดจากสิ่งอันกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดีก่อน เรียกว่า นิวรณ์ มี ๕ อย่าง คือ

๑. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น เรียกว่า กามฉันท์
๒. ปองร้ายผู้อื่น เรียกว่า พยาบาล
๓. ความที่จิตหดหู่ และเคลิบเคลิ้ม เรียกว่า ถีนมิทธะ
๔. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกว่า อุทธัจจกุกกุจจะ
๕. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียกว่า วิจิกิจฉา

เมื่อกำจัดนิวรณ์ทั้ง ๕ นี้ได้แล้ว หวังถึงความเจริญในคุณธรรมที่ละเอียดยิ่งขึ้นไป ก็ต้องอบรมการเจริญฌาน ทั้งรูปฌาน อรูปฌาน ให้บริบูรณ์ จึงจะนับว่า ฝึกตนในภูมิสมาธิได้สมบูรณ์ นับเป็นผลชั้นที่ ๒ คือถึงชั้นสมาธิ การเตือนตนพิจารณาตนชั้นสูง เรียกว่าชั้นปัญญานั้น เห็นควรต้องเจริญคุณธรรม คือ วิสุทธิ ๗ อย่าง มี ศีลวิสุทธิ ความหมดจดแห่งศีลเป็นข้อต้น จนถึงญาณสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณเป็นข้อสุดท้าย ซึ่งจัดว่าเป็นการฝึกฝนจนจบในภูมิปัญญา

อีกนัยหนึ่ง การเตือนตนพิจารณาตนในภูมิปัญญาตามหลักของอริยสัจ ซึ่งมี ๔ อย่าง คือ พิจารณาถึงชีวิตร่างกายให้เห็นเป็นทุกข์ ทนยาก เรียกว่าพิจารณาส่วนอันรู้แจ้งตามสภาวะแล้ว พิจารณาถึงเหตุว่าทุกข์เกิดจากเหตุอะไรจนประจักษ์ชัด เรียกอาการนี้ว่า สมุทัย เพราะเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด เมื่อรู้เหตุผลของทุกข์ซึ่งควรละเลิกแล้ว ดำเนินพิจารณาตามทางที่เรียกว่ามรรค มี ๘ อย่าง เมื่อปฏิบัติตามมรรคจนพร้อมเพรียง เรียกว่ามัคคสมังคี จึงจะดับเหตุแห่งทุกข์เสียได้ เรียกว่านิโรธ เรียกว่าอยู่จบพรหมจรรย์ คือบรรลุผลที่ต้องเตือนตนพิจารณาตนให้ข้ามพ้นโลก เรียกว่าโลกุตรธรรม เพียงเท่านี้

ตามที่ลุงเล่าให้ฟังแต่ต้นจนสุดท้ายนี้ ก็ด้วยได้ศึกษาจากหนังสือธรรมวิภาคปริเฉท ๒-๓

ของโรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นหลัก ส่วนแนวทางปฏิบัติตามหลักเดือนตนสอนตนนั้น เป็นแนวซึ่งเกิดจากการปฏิบัติของตัวเอง ที่เล่าให้ฟังก็เพื่อถ่ายความรู้สึกนึกคิด ที่เห็นคุณประโยชน์แล้วฝากแก่ลูกหลานให้รับทราบสืบไป ไม่รับรองว่าจะตรงกับหลักให้แก้ที่ตัว ตามคำสอนของพระนักเทศน์หรือไม่ ลูกหลานจงพิจารณาด้วยสติปัญญาตรวจตราเอาเองเถิด นายชาได้ฟังแล้วจะวิจารณ์อย่างไรบ้าง ลองว่ามาให้ฟังซิ" สุดท้ายคุณลุงจบคำอธิบายด้วยถามพี่ชาตรี

พี่ชาตรีทำท่าอึกอัก หันมาหลิ่วตากับข้าพเจ้าแล้วอ้อมแอ้มตอบคุณลุงว่า "กระผมอายุยังน้อย ความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าก็นับว่ายังอ่อน ไม่เข้มแข็งพอจะวิจารณ์ถ้อยคำของคุณพ่อได้ ถึงจะได้บวชเรียนแล้วก็ตาม ขอให้คุณแม่ช่วยวิจารณ์ดีกว่า" คุณพี่ชาตรีกลับโยนให้คุณป้ารับหน้าที่แทนตัวต่อไป

"อ้าว ทำไมมาโยนกลองให้แม่อย่างนี้เล่า มีความรู้ความเห็นอย่างไรก็ตอบให้ฟังตามสติปัญญาก็แล้วกัน ในฐานะเป็นลูกเป็นผู้น้อย ตอบผิดผู้ใหญ่จะได้ชี้แจงให้ทราบ ตอบถูกก็จะให้คำชมเชย มัวแต่อมพะนำไม่แสดงออกมาผู้ใหญ่ทราบบ้าง ก็จะไม่มีโอกาสช่วยชี้แจงแนะนำเมื่อตอบผิด หรือสนับสนุนเมื่อตอบถูก ลองตอบคุณพ่อไปตามความคิดเห็นหน่อยซิ แม่จะได้คอยฟังด้วย" คุณป้าสนับสนุนพี่ชาตรี

"คุณพ่อได้บวชเรียนแล้ว ได้ดำเนินชีวิตตามความรู้ความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธ-ศาสนามาเนิ่นนาน จึงเห็นเหตุการณ์ที่ผ่านในชีวิตให้เป็นตัวอย่างได้พิจารณาตน สอนตนเองทำนองแก้ที่ตัวได้มาก เมื่อคุณแม่คะยั้นคะยอให้แสดงความเห็นในเรื่องที่คุณพ่อเล่ามา ผมขอตอบสั้น ๆ ว่าน่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง เพราะอยู่ในหลักปฏิบัติ ตามศีล สมาธิ ปัญญาอยู่แล้ว" พี่ชาตรีตอบแล้วขอให้คุณป้าเพิ่มเติมเสริมต่อให้ชัดด้วยว่า "แม่ก็รับฟังมาเหมือนกัน เพราะไม่ได้บวชเรียนกับเขา แต่อาศัยใช้ตาดูหูฟังมานานพอจะมีความรู้บอกได้บ้าง คำชี้แจงของคุณพ่อเมื่อกี้นี้ ควรเป็นหลักยึดถือปฏิบัติตามได้ แต่ถ้าจะให้แน่แก่ใจแล้ว หลาน ศ. จำไปเรียนถามท่านเจ้าอีกครั้ง ได้ความอย่างไร นำมาเล่าสู่กันฟัง ก็พอจะยึดถือได้ เพราะท่านเจ้าได้ศึกษาทั้งด้านปริยัติแล้วมีโอกาสปฏิบัติอยู่นาน ย่อมจะเห็นผลนำมาสั่งสอนพวกเราได้ดี" คุณป้าปรารภ

"ก่อนจะพักผ่อน ขอเพิ่มเติมอีกเล็กน้อย" คุณลุงปรารภต่อท้ายว่า "การเตือนตนต้องเตือนด้วยพระธรรมคำสอน จึงจะมีอำนาจกำจัดกิเลสได้แท้จริง ถ้าเตือนเอาตามใจตนเองแล้ว ก็เหมือนใช้กิเลสของปุถุชนผลัดเปลี่ยนกันเข้าตักเตือน แทนที่จิตใจจะหมดจดจากเศร้าหมอง กลับจะเป็นเหมือนใส่ปุ๋ยให้กิเลสที่มีอยู่เจริญงอกงาม ที่มีอยู่น้อยก็จะทวีงอกงามยิ่งขึ้น เพราะการเตือนของชาวเรายังอยู่ในภูมิปริยัติเป็นส่วนมาก ยากที่จะถึงภูมิปฏิบัติ จึงได้ผลวนเวียนดังพายเรืออยู่ในอ่างเอาละจะพักผ่อนกันก็ได้" คุณลุงอนุญาตให้พักผ่อน

๖๓ วาจาเช่นกับน้ำใจ

เมื่อวันศุกร์ ข้าพเจ้าเดินตามคุณป้า จากการใส่บาตรที่หน้าบ้านเข้าภายในบ้าน ได้ยินเสียงพี่ชาตรีพูดกับคนสวนด้วยเสียงโกรธตุกัน คุณป้าจึงเดินลอยออกไปดู เห็นพี่ชาตรียืนพูดตะคอกคนสวนที่นั่งหน้าซีต จึงเอ่ยถามว่า "เรื่องอะไรกันลูกชา"

พี่ชาตรีเหลียวมาพบคุณป้า ยกมือไหว้พูดตอบว่า "นายมิ่งซิครับ ปล่อยนกเขาชะวาที่เลี้ยงไว้ให้หนีไปเสียแล้วขอรับ"

"แล้วทำไมจึงเข่นเขี้ยวเคี้ยวฟันพูดกันอย่างนั้น เหมือนจะฆ่าแกงกันเล่า" คุณป้าถามต่อ

"โธ่คุณแม่ จะไม่ให้ผมโกรธอย่างไรได้ นกตัวนี้ฝีปากดี ราคาตั้ง ๒,๐๐๐ บาท ผมได้กำชับนักหนาว่าระวังให้จงดีอย่าเผลอขาดความเอาใจใส่ และเมื่อเลี้ยงดูมันดีแล้ว ก็จะมีรางวัลอีกด้วย ผมรักของผมมาก อุตส่าห์ระมัดระวังยังเป็นไปได้อย่างนี้" พี่ชาตรีสารภาพ

"นายมิ่งลองเล่ามาให้ฟังบ้างซิ" คุณป้าหันไปถาม

นายมิ่งทำตาปริบ ๆ เงยหน้าตอบคุณป้าว่า "คุณชายท่านไปซื้อนกเขาชะวาตัวนี้มาให้ผมเลี้ยง บอกว่าเป็นนกฝีปากดี ราคาแพง ให้คอยระวังเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ทุกวันก็เรียบร้อย มาวันนี้ผมเปิดกรงทำความสะอาด พอเหลียวมาหยิบกระป๋องอาหาร หันกลับไปนกก็กำลังออกจากกรงบินหนี ผมไม่ได้จงใจให้มันหนี เมื่อหันมาหยิบกระป๋องอาหาร นกก็ถอยไปอยู่ข้างกรง ห่างประตูกรง ผมคิดว่ามันไม่หนี พอหันกลับไปเห็นมันบินออกจากกรงเสียแล้ว ผมแทบหมดสติ ตกใจแทบร้องไห้ ผมก็รักมันเหมือนกัน ไม่ได้จงใจให้มันหนีเลยเป็นความสัตย์จริงขอรับ" นายมิ่งเล่าจบพร้อมกับยกมือไหว้แล้วนั่งก้มหน้า

"เมื่อได้ฟังนายมิ่งเล่าแล้ว ก็พอจะให้อภัยได้บ้างนะลูกนะ เขาไม่ได้จงใจแกล้งปล่อย แต่เพราะเลินเล่อประมาท รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทีหน้าทีหลัง จงระวังให้หนักหนา นายมิ่งจงจำไว้ ทีหลังจงระวังให้มาก ไม่เลือกว่างานอะไร เมื่อเป็นหน้าที่ของเราแล้ว" หันมาทางพี่ชาตรีบ้างว่า "ลูกชาก็เหมือนกัน การเลี้ยงนกไว้ดูเล่นนั้นต้องคอยระวัง อย่าให้อดอยาก ให้นกรับความสะดวกสบายพอสมควร มิฉะนั้นจะเป็นการกักขังสัตว์เป็นบาปอย่างหนึ่ง เพราะให้การพลัดพ่อพลัดแม่ของสัตว์ ถึงจะเลี้ยงดูอย่างดีเพียงไรก็สู้ตามธรรมชาติของเขาไม่ได้ มนุษย์เรามักชอบนำการพลัดพรากของสัตว์ มาบำเรอความสุขตา สบายใจของตนเป็นส่วนมาก แทนที่จะอนุเคราะห์สงเคราะห์ กลับไปทรมาน หรืออย่างยุงบินผ่านมา ยังไม่ทันกัดกินเลือดสักหยด กลับไล่ตบฆ่า หรือกินเลือดประมาณ

เท่าหัวเข็มหมุด แทนที่จะอุทิศเป็นทานให้มันบ้าง หรือโบกไล่ไป กลับดบประหารชีวิตทีเดียว เป็นการลงโทษรุนแรงมากที่สุด, นายมิ่งเป็นคนงานเก่าแก่ ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียรดี อยู่กับเรามาเนิ่นนาน เพิ่งทำความผิดโดยประมาทเป็นครั้งแรก ลูกชาลงโทษตัดเงินเดือนครึ่งเดือน แม่เห็นว่าหนักเกินไปเมื่อนึกถึงความดีที่แล้ว ๆ มา และความผิดก็เพียงฐานประมาทเลินเล่อ จึงควรยกประโยชน์ความดีมาหักกลบลบกันเสีย เป็นอันว่าไม่ต้องตัดเงินเดือนนะจ๊ะ ส่วนนกที่หนีจากไปเมื่อยังอยากจะเลี้ยงอีกแม่ก็ยินดีจะช่วยจ่ายราคานกให้บ้าง ไม่ต้องเสียใจจนเกินไป" คุณป้าปรารภพลางขอเก้าอี้นั่งพัก

เผอิญคุณลุงได้เดินดูต้นไม้ตามเคย แล้วมาร่วมวงสนทนาด้วย คุณป้าได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง คุณลุงได้ปรารภว่า "คุณป้าได้ปฏิบัติหน้าที่แม่บ้านผู้ปกครอง ลูกหลานบริวารถูกถ้วนดีแล้ว แต่คิดว่ายังเหลือส่วนที่ควรปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอีกบ้าง" คุณลุงพูดจบคุณป้าก็เอ่ยถามขึ้นทันทีว่า "ยังเหลือส่วนที่ควรปฏิบัติอย่างไรบ้างเจ้าค่ะ" คุณลุงจึงกล่าวตอบว่า **"ส่วนที่ควรปฏิบัติตามหลักพระศาสนานั้น คือถ้อยคำที่กล่าวแนะนำพร่ำสอน ต้องเป็นสุภาษิต สัมมาวาจาประกอบคุณประโยชน์ เหมาะแก่กาลเทศะด้วย จึงจะเป็นคุณประโยชน์อย่างถูกถ้วน เพราะคำพูดที่เอ่ยออกจากปากล้วนต้องผ่านจากความใคร่ครวญ คิดนึกจากใจมาก่อนแล้ว ท่านจึงรับรองว่าวาจาเช่นกับน้ำใจ คือวาจาคำพูดที่ผู้พูดนั้นล้วนกลั่นกรองออกมาจากความนึกคิดของใจก่อนแล้วทั้งนั้น คล้ายกับว่าจะรู้ถึงน้ำใจคน นิสัยใจคอคนว่า ดี เลว หยาบคายอย่างไร เราจะดูจากใจที่เดียวยังไม่ได้ ต้องดูที่ทางออกของใจ คือที่คำพูด พูดดีเป็นศีลเป็นสัตย์ ก็แสดงว่าน้ำใจดีมีศีลมีสัตย์ไปด้วย ถ้าพูดไม่ดีเป็นวจีทุจริต ก็ส่อแสดงถึงใจว่าหยาบช้าทุจริตไปด้วย"** คุณลุงหยุดพักอารมณ์

"คำพูดของคนเราก็เป็นเรื่องสำคัญมากซิคะ" คุณป้าถามต่อ

"เรื่องคำพูดนี้มีความสำคัญมาก ก่อคุณประโยชน์ให้แก่มวลมนุษย์ไม่น้อย ในทางตรงกันข้ามก็ก่อทุกข์โทษอีกไม่น้อยเช่นกัน" คุณลุงหยุดคำพูดนิดหนึ่ง แล้วปรารภต่อว่า "เมื่อพิจารณาดูที่ท่านจัดแบ่งช่องทางกระทำการของร่างกายบุคคลไว้ ๓ ทาง เรียกว่ากายทวาร กระทำทางกาย วจีทวาร กระทำทางวาจา มโนทวาร กระทำทางใจ ดูแล้วจะเห็นว่าส่วนกายทวารมีการกระทำเพียง ๓ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม มโนทวารมี ๓ อย่าง คือ พยาบาทปองร้าย อยากได้พัสดุสิ่งของ เห็นผิดเป็นชอบ ส่วนวจีทวารกลับมีถึง ๔ อย่าง คือ พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เรื่องของคำพูดมีความสำคัญมากเช่นนี้ จะเล่านิทานเรื่องคำพูดให้ฟังสักเรื่อง หลาน ศ. อยากฟังไหม" เมื่อคุณลุงเอ่ยถาม ข้าพเจ้ารีบรับคำขอให้เล่าทันที

คุณลุงเริ่มเล่านิทานดังนี้ "ยังมีชาวนาผู้หนึ่ง มีลูกวัวผู้เลี้ยงไว้ตั้งแต่ยังเล็กตัวหนึ่ง เมื่อลูกวัวนั้นเติบโต ก็มีกำลังเรี่ยวแรงมาก สามารถลากเกวียนที่ผูกติดกันถึง ๑๐๐ เล่มให้เคลื่อนที่ได้

ต่อมาเจ้าของวัวจึงไปท้าพนันกะเศรษฐี โดยวางมัดจำมีจำนวน ๕๐๐ กหาปณะ ว่าวัวของตนมีกำลังมากสามารถลากเกวียน ๑๐๐ เล่มให้เคลื่อนที่ได้ เศรษฐีรับพนัน ครั้นถึงวันกำหนดเวลาแข่งขัน เจ้าของวัวนำวัวของตน ซึ่งมีชื่อว่า นันทวิสาล เข้าที่เตรียมลากเกวียน จึงเอ่ยคำพูดออกเตือนโคของตนว่า เฮ้ย เจ้าวัวขี้โกง เอ็งจงลากเกวียนไป โคนันทวิสาลได้ฟังถ้อยคำเจ้าของพูดเช่นนั้น ก็ทำให้นึกน้อยใจว่า เจ้าของของเราหนอจะใช้สอยเราลากเกวียนตั้ง ๑๐๐ เล่มทั้งที พูดจาพาทีให้กำลังใจบ้างก็ไม่ได้ หมดกำลังใจจึงยืนเฉยเสียไม่ออกแรงลากเกวียน จนหมดเวลากำหนดโคไม่ยอมลากเกวียน ชาวนาจึงแพ้พนัน เสียเงิน ๕๐๐ กหาปณะให้เศรษฐี

ชาวนาเจ้าของโค เสียใจมาก กินไม่ได้นอนไม่หลับ เพราะเสียดายเงินที่แพ้พนัน โคนันทวิสาลเห็นเจ้าของเศร้าโศกเช่นนั้น ก็พลอยสงสาร ด้วยนึกถึงบุญคุณเจ้าของที่เลี้ยงมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย จึงหาเวลาเข้าไปหาเจ้าของแนะให้ไปท้าพนันกับเศรษฐีใหม่อีกครั้ง วางเดิมพันเป็นจำนวน ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่ขอร้องเจ้าของว่า จะใช้สอยไหว้วานกันให้ทำงานทั้งที จงพูดให้กำลังใจด้วยถ้อยคำอ่อนหวานบ้าง เจ้าของโคก็ทำตามคำแนะนำ เมื่อถึงกำหนดเวลาแข่งขัน เจ้าของโคจึงเอ่ยคำพูดปลอบใจว่า พ่อมหาจำเริญ จงพยายามใช้กำลังลากเกวียนไปเถิด โคนันทวิสาลได้ฟังคำปลอบใจให้กำลังเช่นนั้น ก็พยายามออกกำลังจนเต็มสามารถ ลากเกวียนทั้ง ๑๐๐ เล่มไปถึงที่ชนะได้ เป็นอันว่าชาวนาชนะเศรษฐีได้เงินทุนคืนมาทั้งหมด” คุณลุงจบนิทานแล้วขอกาแฟดำร้อนจากข้าพเจ้า เมื่อได้จิบตื่มกาแฟพอหายคอแห้งแล้ว จึงกล่าวกับข้าพเจ้าอีกว่า “อยากฟังนิทานอีกไหม” เมื่อข้าพเจ้าสนองคำตอบแล้ว คุณลุงจึงเริ่มนิทานเรื่องใหม่ว่า “นิทานที่เล่าจบแล้วนั้น เป็นคติเตือนใจให้เห็นโทษของการพูดหยาบคายไม่เพราะหู อย่าว่าแต่คนจะไม่ชอบคำหยาบเลย ถึงสัตว์ดิรัจฉานก็ไม่ชอบเหมือนเก่น นิทานเรื่องใหม่นี้ ก็สอนคนฟังว่า อย่าพูดมุสาโกหกใครต่อใครเขาจะเกิดความเสียหายแก่ตนเอง ดังเรื่องเด็กเลี้ยงแกะที่จะเล่าให้ฟังนี้ คือเด็กเลี้ยงแกะของชาวบ้าน เมื่อนำฝูงแกะออกถึงทุ่งหญ้า ปล่อยให้แกะหากินตามสบาย นึกสนุกขึ้นมาอย่างไรไม่ทราบเหตุผล เที่ยววิ่งร้องตะโกนบอกชาวบ้านว่า ช่วยด้วย ๆ ฝูงเสือจะไล่กัดกินแกะหมดแล้ว ช่วยด้วยเจ้าข้า พวกผู้ใหญ่ในบ้านเมื่อได้ยินเสียงเด็กร้องตะโกนเช่นนั้น ต่างก็เข้าใจว่าเป็นความจริง จึงถืออาวุธออกไป หมายช่วยเด็กไล่เสือ กลับพบเด็ก ๆ พากันหัวเราะเยาะการเสียรู้ของผู้ใหญ่อย่างครื้นเครง จึงต้องพากันกลับบ้านด้วยความเสียรู้เด็กทั่วกัน ต่อมามิช้านานคราวนี้ฝูงเสือจริง ๆ พากันมาไล่ต้อนจับแกะกิน พวกเด็กตกใจกลัววิ่งตะโกนขอให้ชาวบ้านช่วย ชาวบ้านทั้งหลายต่างเข็ดต่อการหลอกของเด็กเลี้ยงแกะมาแล้ว เมื่อได้ยินเด็กเลี้ยงแกะร้องขอความช่วยเหลือจึงนึกว่าเดี๋ยวถูกเด็กหลอกอีก ต่างคนต่างไม่สนใจที่จะออกไปช่วยไล่เสือ เสือกัดกินแกะตามสบาย ผลที่สุดความเสียหายก็ตกแก่เด็กทั้งหลาย เพราะความหลอกลวงของตน โทษของเรื่องนี้เกิดเพราะทำบาปอะไร นายชาบอกมาซิ” คุณลุงหยุดถามพี่ชาตรี

"ทำบาปเพราะพูดปดขอรับ" พี่ชาตรีตอบโดยเร็ว

"ถูกต้องไหมหลาน ศ." คุณลุงหันไปไล่เบี้ยข้าพเจ้าอีก

"คิดว่าถูกต้อง เพราะพูดมุสาหลอกลวงผู้ใหญ่" ข้าพเจ้าตอบ

"นับว่าถูกต้อง ต่อไปยังมีนิทานเรื่องโทษของการส่อเสียดยุแหย่ให้เขาทะเลาะแตกสามัคคีกันอีกเรื่อง จะเล่าให้ฟังทั่ว ๆ กันว่า ยังมีพระเจ้าพรหมทัตเจ้าเมืองใหญ่เคยยกทัพไปรบเมืองเล็กชื่อเวสาลีหลายครั้งแล้ว แพ้ยับเยินกลับมาทุกครั้ง เสียอกเสียใจที่พ่ายแพ้แก่เมืองเล็ก ๆ เช่นนั้น คิดหาอุบายจะเอาชนะให้ได้อยู่เสมอมา

วันหนึ่งจึงคิดอุบายส่งอำมาตย์ผู้ใหญ่ ชื่อวัสสการพราหมณ์ โดยแสดงว่า วัสสการพราหมณ์กล้าขัดคำสั่งของพระเจ้าพรหมทัต ที่ไม่ยอมยกทัพไปรบกับเจ้าวัชชี ว่าเป็นการเสียเกียรติ ข่มเหงเมืองเล็ก เลยถูกลงโทษขับไล่ออกจากบ้านเมือง วัสสการพราหมณ์จึงไปขออาศัยอยู่กับลิจฉวี ทำหน้าที่เป็นครูสอนลูกเจ้าลิจฉวี จนเจ้าลิจฉวีตายใจว่าเป็นผู้ตกยากจริง วัสสการพราหมณ์เห็นเหตุการณ์ดำเนินไปตามอุบายขั้นตอนเช่นนั้น จึงค่อยหาทางให้เกิดความกินแหนงแคลงใจแก่บรรดาศิษย์ทั้งหลายก่อน ต่อมาจึงค่อยหาเรื่องแคลงใจกับผู้ใหญ่ จนปรากฏผลว่า ไม่มีเจ้าลิจฉวีองค์ไหนสนใจการปกป้องครองเมือง ล้วนแต่บ่ายเบี่ยงว่า ใครเป็นใหญ่ก็ปกครองดูแลกันไป เราเป็นชั้นผู้น้อยไม่มีสติปัญญารักษาบ้านเมืองได้ ต่างก็ไม่สนใจในการปกครองบ้านเมือง เพราะถูกอุบายของวัสสการพราหมณ์ยุแหย่ให้แตกสามัคคี จึงเป็นช่องทางให้พระเจ้าพรหมทัตยกทัพมาเข้าเมืองวัชชีได้อย่างสบาย เพราะอุบายของวัสสการพราหมณ์ที่ปลอมตนเข้าไปทำลายความสามัคคีนั้นเอง เรื่องนี้ในหลวงรัชกาลที่ ๖ ของเรา ได้นำมาสอนใจคนไทยถึงให้รักสามัคคีกันไว้ ไทยจะได้อยู่ยงคงเป็นไทยตลอดกัลปาวสาน นิทานเรื่องนี้สอนอะไรอีก หลาน ศ. ตอบแทนนายชาบ้างซิ" คุณลุงถามข้าพเจ้า

"ข้อนี้เห็นได้ง่ายว่า เพราะคำส่อเสียดของพราหมณ์ทำให้เจ้าลิจฉวีแตกสามัคคีกัน จึงแพ้พระเจ้าพรหมทัตด้วยแรงลมปากส่อเสียดของวัสสการพราหมณ์ อยู่ในข้อปิสุณวาจาพูดส่อเสียดเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าสนองตอบคุณลุง

คุณป้าถึงกับเอื้อมมือมาตบหลังเบา ๆ ว่า "ดีมากหลานป้า ถ้าได้บวชเรียนเหมือนลูกชาบ้างคงจะรู้กว้างขวางกว่านี้" คุณป้าชมเชยแล้วพูดปรารภ "เรื่องนี้ลมปากคงจะหมดเพียงแค่นี้กระมัง" คุณป้าเปรยถามคุณลุง

"ลักษณะเสียหายเพราะลมปากยังมีอีกข้อหนึ่ง คือพูดเพ้อเจ้อ การพูดเพ้อเจ้อนี้ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน เว้นแต่ว่าพูดไม่ได้เรื่องราว พูดในเรื่องไม่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น พูดไม่เหมาะสมกาลเทศะ เหล่านี้ขอนับเข้าในหลักของคำว่าเพ้อเจ้อทั้งนั้น รวมความว่า การพูดเปล่งวาจาออก

จากปากนั้น ที่เป็นทุจริตไม่จัดเข้าในลักษณะ ๓ ข้อ ดังกล่าวมาก็ต้องรวมอยู่ในข้อพูดเพ้อเจ้อทั้งนั้น จึงควรระมัดระวังให้มาก ๆ สักหน่อย" คุณลุงพักผ่อน "ยังมีบาปอะไรอีกบ้างไหม ที่จะเกิดจากลมปากเช่นนี้ เท่าที่พูดกันมาก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญอยู่มาก" คุณป้ากล่าวขึ้นเป็นเชิงถามคุณลุง

"เรื่องของลมปากหรือคำพูดที่ปรารภกันอยู่นี้ ไม่ใช่สำคัญเฉย ๆ สำคัญมากทีเดียว ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนก็คือพระพุทธศาสนาของเรานี้เอง เป็นอริยสัมมาวาจา คำพูดที่เป็นธรรมแท้ ไม่เกลือกกลั้วด้วยกิเลสอย่างคำพูดของเขาอื่นทั้งหลาย ล้วนบริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยประโยชน์ และระเบียบถ้อยคำนั้นไพเราะทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดด้วย ทรงอยู่ในความบริสุทธิ์หมดจด ให้ประชาชนทั้งหลายได้ประพฤติจนเป็นชีวิตมีความผาสุกเต็มอัตภาพตราบเท่าทุกวันนี้ ท่านโบราณถึงกับยกย่องว่าปากเป็นเอกอย่างไรเล่า

ที่พวกเราสวดมนต์ตามภาษาบาลีหรือภาษามคธว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ใจความว่า พระธรรมคำสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว (คือ) ผู้ปฏิบัติพึงเห็นคุณประโยชน์ด้วยตนเอง ไม่ประกอบกับกาลเวลา, ควรชักชวนให้มาดู, ควรน้อมเข้าไว้ในตน, ผู้รู้จะพึงเห็นด้วยตนเอง เหล่านี้ล้วนยืนยันรับรองว่า คำพูดของพระพุทธเจ้านี้ เป็นยอดอมตวาจา คือคำพูดที่ไม่รู้จักหมดสิ้น ตอนเสด็จดับขันธปรินิพานได้เพียง ๗ วัน ก็มีเสียงจ้วงจาบว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานเสียก็ดีแล้ว เมื่อท่านยังทรงมีชีวิตอยู่ พวกเราทั้งหลายจะทำอะไรก็มักจะถูกท่านห้ามปราม ต่อไปนี้ไม่มีใครห้ามปรามแล้ว จะทำอะไรก็ได้ตามใจ เสียงจ้วงจาบนี้เป็นเหตุให้พระมหากัสสป ชักชวนพระเถรานุเถระทั้งหมดให้ทำสังคายนาคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก ตราบเท่ากาลเวลาผ่านมาประมาณ พ.ศ. ๔๕๐ พระสงฆ์สาวกจึงได้ทำสังคายนาด้วยการจารึกคำสอนลงในใบลาน เพื่อเป็นหลักฐานมั่นคงตราบเท่าทุกวันนี้

คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่นักปราชญ์ยกย่องเชิดชูว่าบริบูรณ์ด้วยประโยชน์และลักษณะถ้อยคำไพเราะ ทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุดเป็นอมตธรรม อริยสัมมาวาจาอย่างเลิศก็เพราะอาศัยผู้เลื่อมใสในคำสอนต่างสนใจศึกษา พยายามปฏิบัติให้ได้ผลใกล้เคียงพระพุทธประสงค์ แม้จะถือว่าภาษามคธที่จารึกคำสอนนั้นจะเป็นภาษาตาย ไม่ได้นำมาใช้เป็นภาษาพื้นเมือง แต่ก็ยังยกย่องไม่ทอดทิ้ง ยังศึกษาค้นคว้าประพฤติปฏิบัติตามอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการแสดงถึงน้ำพระทัยของพระองค์ที่บริสุทธิ์ผ่องใสอย่างแท้จริง วาจาจริงจึงไม่ตาย

น่าเสียดายที่คนไทยของเรานับถือพระพุทธศาสนากันเกือบทั้งประเทศ แต่ไม่สนใจในการประพฤติตามความมุ่งหมายของศาสนากันเพียงไรนัก ติดอยู่เพียงปริยัติเป็นส่วนมาก เพียงภาษาไทยของตนเองก็ยังบกพร่องอยู่ เช่นเสียงอ่านอักษรกล้ำเกือบจะไม่มี เช่นคำว่า มะปรางเปรี้ยว ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มักออกเสียงเป็น มะปางเปี้ยว ปับปุง เปี่ยนแปง อยู่เสมอ เสียงเหล่านี้ ถ้าออกจาก

ชาวบ้านธรรมดาก็พอทำเนา นี้มาได้ยินจากปากครูบาอาจารย์ จะมิพากันเข้ารกเข้าพงไปหมดหรือลุงเคยจำเป็นตำราติดตัวตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือชั้นประถม ครูท่านกำชับนักหนาในการเรียนการพูดว่า ๑. ต้องอ่านให้เหมือนเสียงพูด ๒. อ่านให้ถูกตัว ร. ล. ๓. อ่านให้ถูกเสียงกล้ำ ๔. อ่านให้ถูกวรรคตอน ๕. อย่าอ่านตู่ตัว ท่านเจ้าของนายชาก็เคยกวดขันในการออกเสียงขานนาคการบวชเรื่องตัว ร. ล. อยู่เสมอไม่ใช่หรือ" คุณลุงหันไปถามพี่ชาตรี

"ท่านเจ้ากวดขันมากขอรับ ท่านกล่าวว่า ตัวอักษรที่ใช้ก็ต้องต่างกัน คำมคธนั้นมีระเบียบแบบแผนมาก ถ้าออกเสียงไม่ถูก ความหมายก็พลอยผิดไปด้วย ท่านยกตัวอย่างการขานนาคคำว่าพาโล กับคำว่า ภาโร มีความหมายเกือบตรงกันข้าม พาโล คำนี้หมายถึงคนชั่ว คนเลว ส่วนคำว่าภาโร หมายถึงหน้าที่การงานต้องทำ ถึงคราวใช้คำว่าภาโร แต่ออกเสียงเป็นภาโล ก็จะกลายเป็นคนไม่รักดีเท่านั้นเอง ผมจำน้ำลายไอปากของท่านเจ้ามาเท่านี้ขอรับ" พี่ชาตรีสารภาพ

พอดีแม่ครัวเข้ามาสะกิดข้าพเจ้าให้บอกคุณป้าว่า "อาหารเช้าเรียบร้อยนานแล้ว เดี๋ยวจะเย็นเสียหมด" จึงแจ้งให้ท่านทราบ คุณป้าจึงชวนกันกลับขึ้นเรือนเพื่อทานอาหารเช้า

๖๔ หลวงปู่ศีล ๕

ประมาณกลางเดือนกรกฎาคม เป็นฤดูบวชนาค ปีนี้คุณป้ารับเป็นเจ้าภาพบวชหลานยายคนหนึ่ง จึงต้องคอยเตรียมการบวชอยู่แทบทุกวัน

ก่อนถึงวันบวช มีคณะว่าขวัญทำขวัญนาคมาติดต่อให้ว่าจ้าง พวกเถิดเทิงกลองยาวเข้าขบวนแห่นาคไปวัด ต่างก็มาติดต่ออ้างว่า บ้านเหนือบ้านใต้เขาบวชลูกหลาน ฐานะก็พอมีพอกิน คราวบวชลูกหลานเขายังมีการทำขวัญนาค มีขบวนแห่นาคเข้าวัด ท่านมั่งมีศรีสุขกว่าใครในย่านนี้ บวชหลานคนเดียวทั้งที ไม่มีทำขวัญนาค ไม่มีขบวนแห่เข้าวัด ไม่อึดอัดต่อคำกระซิบกระซาบของชาวบ้านบ้างหรือ

คุณป้าได้พูดตอบตัดบทไปว่า "ช่างเขาเถอะ ใครเขาจะขึ้นสวรรค์เพราะทำขวัญนาคแก่ลูกหลาน หรือมีขบวนแห่นาคเข้าวัดก็ขึ้นกันไปเถอะ ฉันยังอยากอยู่เมืองมนุษย์อีกนาน ก็ขอประพฤติตามหน้าที่ธรรมดาอย่างนี้แหละ" เลยเป็นอันตัดปัญหา รบกวนอู้อี้ให้หมดไปได้

ถึงวันกำหนดคุณลุง คุณป้า พี่ชาตรี ข้าพเจ้า รวมทั้งคนในบ้านช่วยกันยกบริขาร พร้อมกับเจ้านาค ไปวัดอย่างสบาย ไม่เอะอะวุ่นวาย ถึงวัดก่อนเวลาเพล อาศัยพระในวัดช่วยโกนผม ให้เจ้านาค ไม่ต้องจ้างช่างให้เสียเงิน เตรียมจัดแต่งตัวเจ้านาคอยู่ข้างหลังอุโบสถ ด้วยนุ่งห่มผ้าขาวสะอาด เลียนแบบพระเณรนุ่งห่ม คาดเข็มขัดหนัง ไม่จำเป็นเที่ยวยืมเข็มขัดเงิน ทองจากญาติเรียบร้อยแล้วพักรอเวลากำหนดนัด

เมื่อใกล้ถึงเวลากำหนด จึงจัดขบวนให้ญาติมิตรช่วยถือเครื่องบริขาร ไม่ต้องให้คุณลุงสะพายบาตรหรือตาลปัตร มีเจ้านาคมือถือดอกไม้ธูปเทียนประนม เดินนำหน้าขบวน ออกจากหลังอุโบสถเวียนขวาเข้าหน้าอุโบสถ ก่อนจะเข้าอุโบสถ ก็รวมขบวนเจ้านาคถ่ายรูปหมู่เป็นที่ระลึกก่อนเข้าอุโบสถ

มีเจ้าหน้าที่ของวัดคอยรับเตรียมจัดบริขาร วางเป็นระเบียบอยู่ท้ายอาสน์สงฆ์ นำเจ้านาคเข้าบูชาถวายสักการะแก่องค์พระประธาน เสร็จแล้วถอยมานั่งรอพิธีอยู่หน้าอาสน์สงฆ์ บรรดาญาติมิตรก็หาที่นั่งตามสบายภายในอุโบสถ

พอถึงเวลาท่านเจ้านำพระภิกษุทั้งหลายเข้าประจำที่ เพื่อประกอบพิธีบวชสืบไป คุณป้าได้ถือโอกาสนั้น เข้าไปใกล้อาสน์สงฆ์ กล่าวกับท่านเจ้าว่า "ทุกคราวที่มีการบวช เวลาเจ้านาคออกไปครองผ้าเหลือง ท่านเจ้ามักถือเป็นเวลา เล่าประวัติของพระประธานให้ญาติโยมฟัง ประดับ

ความรู้ รู้สึกว่ามีประโยชน์มาก แทนเครื่องดนตรีประโคมตอนนาคครองผ้า วันนี้ก็ขออาราธนาได้โปรดอีกเจ้าค่ะ" ป้าพูดจบกัมกราบแล้วถอยมานั่งที่เดิม

พิธีบวชจึงเริ่มต้นปฏิบัติ เจ้านาคเข้ากล่าวขอบรรพชา คณะเจ้าภาพที่รวมอยู่ในอุโบสถพลอยได้รับฟังโอวาทในการบวชไปด้วย ดังจะนำใจความมาเล่าสู่กันฟัง ดังนี้

"การที่เธอกล่าวคำขอบวชด้วยภาษาบาลีนั้น เป็นการแสดงเจตนาว่ามีความเชื่อเลื่อมใสต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเห็นว่าเป็นคำสอนที่ดี มีประโยชน์แก่ผู้ประพฤติตาม เธอปรารถนาคุณความดีให้แก่ชีวิต จึงเข้ามาขอบวช การบวชก็คือการยอมตัวเข้าอยู่ในระเบียบคำสอน ที่เรียกว่าธรรมวินัยอย่างจริงจัง เพราะเมื่ออยู่เป็นฆราวาส ถึงจะมีความเคารพเลื่อมใสบ้างก็จริง แต่มักมีโอกาสประพฤติตามได้น้อย เพราะมีภาระกังวลของชาวบ้าน เช่นการทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นต้น ชวนให้เหินห่างจากคำสอนอยู่เสมอ เมื่อมีโอกาสได้บวช นุ่งเหลืองห่มเหลืองอยู่ในวงวัด ห่างไกลจากเครื่องกังวลของฆราวาสหลายอย่าง จึงมีเวลาที่จะได้ศึกษาหาความรู้ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาได้มาก การประพฤติตามคำสอนนั้น ล้วนนำไปสู่คุณงามความดีให้เกิดกับตนทั้งนั้น เมื่อยังเป็นฆราวาส แม้จะเลื่อมใส ก็ยังมีเวลาประพฤติตามได้น้อย แต่เมื่อได้บวชแล้ว แม้จะยังไม่เต็มใจปฏิบัติตัวตามระเบียบของท่าน ก็ต้องจำใจปฏิบัติ มิฉะนั้นก็อยู่ร่วมวัดกับพระเก่าเณรเก่าไม่ได้ จงตั้งใจลืมความเป็นฆราวาสเสียชั่วคราว เราเคยอยู่สนุกสบายมามากกว่า ๒๐ ปี พอรู้เช่นเห็นชนิดว่าชั่วดีอย่างไรบ้างแล้ว บัดนี้เราเป็นคนบวช ก็ต้องบวชกันอย่างจริงจัง บวชทั้งกายวาจาใจจนเต็มความสามารถ โอกาสที่เราจะสร้างบุญกุศล คุณความดีให้แก่ชีวิตอย่างเต็มที่ ก็อยู่ในการบวชคราวนี้ ยิ่งเราไม่ได้ตั้งใจบวชจนตลอดชีวิต คิดบวชแต่เพียง ๑๕ วันบ้าง ๑ เดือนบ้าง หรือแม้แต่ตลอด ๓ เดือนบ้าง นับว่ามีเวลาทำบุญให้แก่ชีวิตน้อยเกินไป เวลาเป็นฆราวาสมีมากมาย แม้เป็นฆราวาสจะสามารถปฏิบัติตามคำสอนได้บ้างก็จริง แต่ข้อคำสอนของพระพุทธเจ้าสำหรับฆราวาสมีน้อยกว่าได้บวช จึงควรอุทิศชีวิตบูชาถวายพระองค์ในสมัยได้บวชเรียนจนเต็มสติกำลัง" ฟังโอวาทที่ท่านเจ้าสอนนาคจบแล้ว คุณป้ากระซิบกับข้าพเจ้าว่า "เสร็จพิธีบวชแล้วอย่าเพิ่งนำพระใหม่ขึ้นกุฏิ ป้าอยากนำญาติมิตรเข้าพบท่านเจ้า ฟังโอวาทแปลก ๆ อีกสักพัก คงไม่เป็นการรบกวนท่านเกินไปดอกนะ" ข้าพเจ้าคล้อยตาม

ครั้นเสร็จพิธีพระสงฆ์อนุโมทนา ตลอดกับการถ่ายภาพพระใหม่กับญาติโยมเรียบร้อยแล้ว คุณป้าคลานเข้าใกล้อาสน์สงฆ์ แจ้งแก่ท่านเจ้าว่า "ญาติมิตรทั้งหลายต่างมาจากถิ่นฐานบ้านช่องต่างกัน ใคร่ได้กราบนมัสการฟังโอวาทโดยใกล้ชิดในการบวชครั้งนี้เจ้าค่ะ" แล้วพยักหน้าญาติมิตรเข้าใกล้อาสน์สงฆ์ คอยฟังโอวาทด้วยความสงบ

"ยินดีต้อนรับญาติโยมทั้งหลาย เพราะเคยนึกอยู่เสมอทุกคราวที่มีการบวชนาค ญาติมิตร

ที่มาร่วมในการบวช น่าจะได้ตั้งใจฟังคำสอนของพระอุปัชฌาย์บ้าง ทำนองเก็บความดีใส่ตน สังเกตจดจำวิธีบวชให้เป็นความรู้แก่ตนบ้าง ก็จะไม่เสียเวลาเปล่า ดีกว่าคอยเร่งเวลาถวายของพระใหม่ ฟังโอวาทเมื่อกี้แล้ว ได้ความรู้เห็นเป็นอย่างไรบ้างเล่า" ท่านเจ้าหันไปถามคุณป้า

"หูตาสว่างขึ้นมาก ทำให้คิดอยากจะบวชกับเขาบ้าง เสียทีที่เป็นผู้หญิง น่าน้อยใจเจ้าค่ะ" คุณป้าฟ้องท่านเจ้า

"จะมัวน้อยเนื้อต่ำใจทำไม ถึงพระพุทธเจ้าไม่อนุญาตให้ผู้หญิงบวชได้เหมือนชาย ที่มีอุปัชฌาย์อาจารย์ มีเครื่องอัฐบริขาร มีพระอันดับ อย่างนี้เรียกว่าบวชนอก การบวชนอกนี้ก็เพื่อให้มีการบวชใน คือการประพฤติปฏิบัติตามสิกขาวินัย ถ้าได้บวชนอกแล้ว ไม่มีการบวชใน คือไม่มีการเล่าเรียนหน้าที่ของผู้บวช อยู่ทน ๆ กันไป ถึงเวลาก็ลาสิกขาละเพศออกมาเป็นฆราวาสตามเดิม โบราณท่านตำหนิว่า บวชเสียผ้าเหลือง อย่างนี้เข้าลักษณะบวชนอก แต่ไม่ได้บวชใน, ส่วนหญิงสำนึกตนว่า บวชนอกกับเขาไม่ได้ แต่พยายามศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติกาย วาจา ใจ ตามหลักคำสอนอยู่เสมอ ชนิดนี้เรียกว่าบวชใน ถึงจะไม่มีโอกาสบวชนอกได้ ก็ไม่เสียทีที่พบพระ-พุทธศาสนา ถึงทรงเพศเป็นหญิงก็จะไม่ชื่อว่าแพ้ชาย ภิกษุณีก็เคยมีมาแล้วไม่ใช่หรือ" ท่านเจ้าพักถามคุณป้า

คุณลุงนั่งฟังเรื่องสนทนาอยู่ พอเห็นหมดจังหวะปรารภการบวช จึงยกมือไหว้แล้วกล่าวว่า "ขอประทานโทษกระผมนั่งฟังเรื่องบวชเรียนจนจบแล้ว เห็นสมจริงตามท่านเจ้าอธิบาย แต่หวนนึกถึงว่า เวลานี้ไม่ว่าไปไหนมาไหน มักได้ยินเสียงถวายตำแหน่งใหม่แก่พระคุณเจ้าอยู่ทั่วไป พระ-คุณเจ้าไม่ได้ยินเขากล่าวขานกันบ้างหรือ" คุณลุงถาม

"แว่ว ๆ อยู่บ้างเหมือนกัน แต่ยังไม่ทราบเหตุผลแน่นอนนัก คุณผู้ชายรู้เรื่องดีก็ลองขยายสู่กันฟังบ้าง" ท่านเจ้าถาม

"กระผมก็ฟังจากเขาเล่า ๆ กันมา เขาทั้งหลายต่างถวายตำแหน่งว่าหลวงปู่ศีล ๕ ซักถามรายละเอียดต่อไปว่า ทำไมจึงตั้งเช่นนั้น ก็ได้รับคำตอบว่า เพราะเห็นท่านชอบศีล ๕ ไปเทศน์ที่ไหนมักยกศีล ๕ ขึ้นเทศน์เสมอ จนพวกเด็ก ๆ จะจำศีล ๕ ได้ครบจำนวนแล้ว" คุณลุงพักการเล่าถวาย

"ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งใหม่ของญาติโยมที่ยกย่องอาตมา แต่ก็มีความจริงอยู่บ้างที่อาตมาก็ชอบเทศน์ศีล ๕ เสียด้วย ชาวญาติโยมจะเบื่อหน่ายไม่อยากฟังกระมัง จึงแกล้งแต่งตั้งทำนองเย้ยหยันเช่นนี้" ท่านเจ้าย้อนถามคุณลุง

"คงไม่หมายให้เป็นทำนองเย้ยหยันเช่นนั้นขอรับ กระผมคิดว่าเขากล่าวตามความจริง และ

ด้วยความเลื่อมใส เพราะยังไม่เคยมีพระอาจารย์ไหน เน้นหนักเรื่องศีล ๕ เหมือนพระคุณเจ้า" คุณลุงถวายความเห็น

"ก็ชอบกลดี" ท่านเจ้ารับสมอ้างแล้วกล่าวอธิบายต่อ "เรื่องศีล ๕ ลองย้อนตรวจดูให้ละเอียดแล้ว จะเห็นว่า แม้องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงปรารภอยู่เสมอ จึงยกขึ้นว่าเป็นนิจศีล เป็นศีลที่ควรรักษาประจำเป็นนิตย์ทุกวันเวลา ไม่ตรัสโดยตรงก็โดยอ้อม พระพุทธองค์ได้พิจารณาถึงความปรารถนาของมนุษย์และดิรัจฉานทั่วไปแล้วว่า ล้วนปรารถนาความสุขสบาย เกลียดกลัวความชั่วร้ายเบียดเบียนกันทั่วไป ไม่ว่าเศรษฐี เข็ญใจ ผู้ใหญ่ เด็ก สัตว์น้ำ สัตว์บก เมื่อเช่นนี้ พระองค์จึงเริ่มสอนให้ทุกฝ่ายงดเว้นการเบียดเบียนรังแกข่มเหงกันเสีย โดยยกเป็นหัวข้อที่ต้องงดเว้นขึ้นเป็นหลักขั้นต้น ก็เพียง ๕ ข้อ เรียกว่าศีล คืองดเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เว้นการลักขโมย, เว้นการประพฤติผิดในกาม เว้นพูดปด เว้นดื่มสุราเมรัย ให้เป็นปกติประจำใจ เพื่อให้เกิดผลดีในการรักษาศีลทั้ง ๕ อย่างนี้ ท่านก็สอนให้ต้องอบรมนิสัยใจคอ ให้มีความรักใคร่ ปรารถนาให้ผู้อื่นอยู่เย็นเป็นสุข โดยเทียบกับตนเองว่า เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด คนอื่น สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น ตั้งใจทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร จะได้งดเว้นการลักทรัพย์ ต้องยินดีสันโดษในคู่ครองของตน จะได้งดเว้นการปฏิบัติผิดในกาม ต้องยินดีในการพูดจริงทำจริงซื่อสัตย์สุจริต จะได้งดเว้นการพูดปด ต้องอบรมสติสัมปชัญญะให้สมบูรณ์บริบูรณ์ จะได้ไม่นิยมดื่มสุราเมรัย เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เรียกว่ากัลยาณธรรม รวมความว่า มนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อทุกฝ่ายอบรมกายใจของตนให้ตั้งอยู่ในศีล กัลยาณธรรมเพียงอย่างละ ๕ ข้อนี้ได้เป็นปกติอยู่แล้วอย่างมั่นคง ก็ย่อมจะถึงความสุขเจริญในชีวิต ด้วยมั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์ ด้วยถึงสุคติ และด้วยถึงนิพพานอย่างไม่ต้องสงสัย" ท่านเจ้าหยุดพักเพื่อให้โอกาสซักถาม

"เมื่อได้พิจารณาถึงข้อเทศนากัณฑ์แรกของพระองค์ที่ตรัสแก่พระเบญจวัคคีย์ เรียกชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ไม่เห็นมีเรื่องศีล ๕ นี้เลย ดูจะขาดความสำคัญอยู่ กระผมขอความเห็นชอบรับ" คุณลุงปรารภถาม

"ดีแล้วที่คิดเห็นเช่นนั้น ก่อนอื่นขอให้พิจารณาถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้นนั้นย่อมรวมอยู่ในการสำรวมกาย วาจา ใจ เป็นหลักทั้งหมด ที่มีหัวข้อแตกต่างกันนั้น มักจะเกี่ยวกับผู้รับฟังเป็นสำคัญ เป็นชาวไทย นักบวช หรือชาวบ้าน เด็กหรือผู้ใหญ่ พระองค์ย่อมยกข้อคำสั่งสอนให้เหมาะกับลักษณะผู้ฟังเป็นหลักประการหนึ่งทั้งนั้น

ในเทศนาธัมมจักก์นั้น นับว่าเป็นหลักสำคัญในคำสอนของพระองค์ เพราะทรงสอนนักบวชที่เคยปฏิบัติพระองค์มา จึงทรงหยิบหลักคำสอนที่สำคัญมาแสดง เรียกว่าเหมือนหัวใจในการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เมื่อลองพิจารณาแยกแยะมรรค ๘ ดูโดยละเอียดแล้ว จะเห็นว่า

มีศีล ๕ แทรกอยู่ในข้อการงานชอบ วาจาชอบ อยู่แล้ว การปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานนอกจากองค์มรรค ๘ นี้ เป็นไม่มี หัวใจสำคัญในองค์มรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การงานชอบ วาจาชอบ เลี้ยงชีพชอบ เป็นเรื่องของศีล เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ เป็นเรื่องของสมาธิ. ดำริชอบ เห็นชอบ เป็นเรื่องของปัญญา จึงรวมความได้ว่า ความประพฤติของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ก็รวมอยู่ที่กาย วาจา ใจ หัวข้อคำสอนนั้น ๆ จะมีชื่ออย่างไรก็ตาม ย่อมมีศีลสำรวมกาย วาจา ใจ รวมอยู่ด้วยทั้งนั้น เช่น หัวข้อว่า อริยทรัพย์ ก็มีสีลธนัง มรรค ก็มีเจรจาชอบ การงานเลี้ยงชีพชอบ บุญกิริยาวัตถุ ก็มีสีลมัย นาถกรรณธรรม ก็มีศีลอยู่ด้วย ดังนี้เป็นต้น

ชาวเราผู้เป็นสาวกควรปรับความเข้าใจว่า หน้าที่ของสาวกนั้น ต้องดำเนินอยู่ในความสำรวมกาย วาจา ใจ ทุกอิริยาบถ มิใช่ว่า เมื่อได้สมาทานศีล ๘ แล้วจะทิ้งศีล ๕ เสีย ไม่ปฏิบัติ หรือบวชเป็นพระเป็นเณรแล้ว จะทิ้งศีล ๕ ไม่ตั้งใจปฏิบัติ ดังนี้ ย่อมไม่ชอบ หรือปฏิบัติในภูมิสมาธิปัญญา แล้วทิ้งภูมิศีลเสีย เห็นว่าเป็นภูมิต่ำ ก็ไม่เป็นการสมควร เพราะหน้าที่ของพุทธสาวกจะอยู่ในฐานะบรรพชิตหรือฆราวาสก็ตาม ต้องปฏิบัติตนอยู่ในความสำรวมไตรทวาร กาย วาจา ใจ ให้สงบระงับเท่าเทียมกันเสมอไป" ท่านเจ้าพักผ่อน ฉันชาจีนพอชุ่มคอแล้วเริ่มบรรยายต่อ

"ศีล ๕ นี้ จะเกิดมีขึ้นมาเองไม่ได้ ต้องตั้งใจรักษาสมาทาน ท่านจึงวางระเบียบสมาทานไว้ ๓ ลักษณะ คือ สมาทานวิรัติ คิดงดเว้นตามหัวข้อทั้ง ๕ สัมปัตติวิรัต งดเว้นตามคราวที่พบเห็น เช่น เดินทางพบมดเดินขวางทางอยู่เกิดความสงสารแทนจะเหยียบให้มันตาย กลับยกเท้าข้ามไปเสีย สมุจเฉทวิรัต งดเว้นโดยเด็ดขาด คือไม่ล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต พวกเราโดยมากมักปฏิบัติได้เฉพาะสมาทานวิรัต เช่น ในวันธรรมสวนะเป็นประจำ กับสัมปัตตวิรัต เป็นบางครั้งบางคราว แต่อย่าคิดคะนงตนว่าเป็นของง่าย ๆ เคยปฏิบัติอยู่บ่อย ๆ อย่างตามงานทำบุญ เขาอาราธนาศีล ๕ ก่อนเสมอ อย่างนั้นเขาเรียกว่า รับศีลตามธรรมเนียม เกือบไม่ได้คุณประโยชน์ถึงจิตใจอย่างไรเลย"

พอท่านเจ้าพักระยะ คุณป้าก็สอดถามว่า "รับศีลที่ได้คุณประโยชน์นั้นอย่างไรเจ้าคะ"

ท่านเจ้าได้พูดตอบทันทีว่า "จะรับศีลให้ได้ประโยชน์ต้องมีการศึกษาแต่เบื้องต้นไปก่อน โดยเฉพาะที่ชาวเรามักเรียกว่า ขอศีล ได้แก่ขอให้พระว่าคำภาษามคธให้ฟังเท่านั้นเอง เพราะชาวบ้านกล่าวภาษามคธไม่เป็น จึงต้องให้พระว่านำแล้วตนว่าตาม แม้จะว่าตามตั้งแต่ต้นจนจบก็ไม่รู้ความของคำที่ว่า พอจบก็ดีใจว่าตนรับศีลแล้ว คอยจ้องแต่จะรับอานิสงส์ ทั้ง ๆ ที่อานิสงส์ของการรักษาศีลมีอย่างไรบ้าง ก็ยังไม่ทราบ อย่างนี้แหละเรียกว่า รับศีลตามประเพณี จึงได้รับอานิสงส์ตามประเพณี ดีใจว่าได้รับศีลได้บุญพอแล้ว พอเสร็จพิธีจะกลับบ้าน ก็ทิ้งศีลไว้ที่วัดกลับบ้านแต่ตัว ความจริงมักเป็นเช่นนี้ จะบ่นกันว่าทำบุญไม่ได้บุญ รักษาศีล ศีลก็ไม่ช่วยให้

ร่ำรวยมีความสุข ก็ชาวเรารู้มากกว่าศีล และยังหวังเสวยอานิสงส์ของบุญในชาติหน้าอีกด้วยซ้ำ ดังได้ยินตั้งปรารถนาว่า ทำทานสักเล็กน้อยหรือพลอยรักษาศีลตามประเพณีสักครั้งคราว ก็ขอให้มั่งมีศรีสุขขึ้นสวรรค์ มีวิมานอยู่สุขสบาย อย่างนี้ก็มักเป็นไปตามกัน การรักษาศีลตามประเพณีเช่นนี้ เรียกว่า รักษาศีลเอาเอง สบายใจเอง คนที่หวังรับผลของบุญในชาติหน้านั้น ถ้าเป็นจริงดังหวัง ก็ควรรีบตายไปขึ้นสวรรค์เสียโดยเร็ว ไม่ควรอยู่เป็นมนุษย์ต่อไป

อันที่จริงนั้นผู้รักษาศีลต้องรู้จักว่า ตนจะรักอะไร ศีลที่คิดรักษานั้น ถืออย่างไรจึงจะเป็นคุณประโยชน์อย่างแท้จริง ที่ต้องกล่าวภาษามคธตามพระนั้น ตนต้องรู้ความหมายว่าอย่างไร เช่น กล่าวว่า ปาณาติปาตา เวรมณี ก็ต้องเข้าใจว่า ต้องงดเว้นไม่ฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตาย อทินนาทานา เวรณี งดเว้นการลักทรัพย์สิ่งของของเขาอื่น เป็นต้น แล้วต้องมีสติสัมปชัญญะ รักษาไม่ให้ล่วงละเมิดฝ่าฝืน ถ้าหลงใหลฝ่าฝืนแลละเมิด ก็เรียกว่า ศีลขาด ถ้าปรารถนาบุญกุศลอีกก็ต้องตั้งใจสมาทานใหม่ ไม่จำเป็นต้องไปขอจากพระ ตั้งใจอธิษฐานเอาเองก็ได้ อย่าถือว่า การว่าตามพระไปจนจบนั้น เป็นการรักษาศีลถูกต้องแล้ว ทำเช่นนี้ได้แต่เพียงอาการรักษาศีล ยังไม่เรียกว่า รักษาหรือสมาทานศีลตามหลักคุณธรรมอย่างไรเลย หนู ศ. เข้าใจตามที่พูดนี้ไหม หรือมีความคิดเห็นอย่างไรก็พูดมาเถิด" ท่านเจ้าเปิดโอกาสให้ถาม

"คงเป็นความจริงตามที่พระคุณเจ้าอธิบายมานี้เจ้าค่ะ เพราะพระคุณเจ้าได้บวชเรียนมาเป็นเวลานาน ย่อมรู้แจ้งเห็นจริงกว่าลูกหลานเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าถวายความเห็นด้วยความจริงใจ

"ถ้าเช่นนั้น หลาน ศ. ก็ควรได้รับยกย่องว่า หลานศีล ๕ บ้างกระมัง อาตมาชอบยกศีล ๕ ขึ้นปราศรัยชักชวนเพราะอยากให้ชาวเรามีศีล ๕ ประจำใจ ทั้งชาวบ้านชาววัดอาตมาชักชวนชาวบ้านให้ระวังรักษาบ่อยครั้ง จนได้รับยกย่องว่า หลวงปู่ศีล ๕ เพียงรูปเดียว เกรงผีหลอก อยากให้มีพวกพ้องรักษาศีล ๕ กันมาก ๆ จนมีปู่ ย่า ตา ยาย ศีล ๕ พ่อแม่ศีล ๕ ลูกหลานศีล ๕ ทหาร ตำรวจศีล ๕ นักศึกษาศีล ๕ กันเต็มบ้านเต็มเมือง ก็จะสบายใจ หายกลัวผีหลอกมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้" ท่านเจ้าพักอธิบาย

"สาธุ ดิฉันยินดีสมัครเป็นอุบาสิกาศีล ๕ คนหนึ่งเจ้าค่ะ" คุณป้าประนมมือกล่าวรับรอง

"ขออนุโมทนา ถ้าได้ตั้งใจเช่นนี้ พระพุทธศาสนาคงเจริญรุ่งเรืองในเมืองไทยยิ่งกว่าทุกวันนี้ ขอพักการสนทนา" ท่านเจ้ากล่าวปิดการสนทนา.

๖๕. ฝากเขาไว้ก่อน

เมื่อวันสงกรานต์ คณะในบ้านได้ไปพร้อมที่กุฏิท่านเจ้าเพื่อสรงน้ำท่านเจ้าเนื่องในวันสงกรานต์ ตามความนิยมมาแต่โบราณว่าเป็นสิริมงคล ก่อนที่ท่านเจ้าจะแบฝ่ามือออกรับน้ำสรง ท่านได้แนะนำให้พวกเราดูว่า "การสรงน้ำในพิธีมงคลเช่นนี้ ผู้รับจะต้องแบมือทั้งสองคอยรับ ไม่เหมือนรดน้ำศพแบมือรับน้ำเพียงมือขวามือเดียว และแสดงว่าศพไม่ได้นำสมบัติเมืองมนุษย์ติดมือไปด้วยเลย ควรเป็นบทปลงเตือนใจได้ประการหนึ่ง

อีกลักษณะหนึ่ง วิสัยคนฉลาด จะไปไหนมาไหนต้องตาดูหูฟังอยู่เสมอ ไม่มองเหม่อเป็นตากระทู้หูกระทะให้เขากระทบกระแทกอยู่ตลอดเวลา อย่างเครื่องตั้งบูชาพระพุทธปฏิมา ของดีต้องตั้งเบื้องขวา ของทรามอยู่เบื้องซ้ายพระปฏิมา เช่นเทียนทอง ดอกไม้ทองอยู่ขวา เทียนเงินดอกไม้เงินอยู่ซ้าย และวิธีดูว่า พระสาวกที่ยืนอยู่หน้าพระประธานองค์ไหนคือพระสารีบุตร องค์ไหนคือพระโมคคัลลาน์ ก็จับหลักตูขวาซ้ายขององค์พระประธานเป็นสำคัญ พระสารีบุตรต้องยืนเบื้องขวาพระประธาน พระโมคคัลลาน์ต้องยืนเบื้องซ้าย หลักเกณฑ์นี้สามารถนำไปใช้ได้ตลอดจนการบวชนาค ที่บวชคราวละ ๒ รูป รูปที่อยู่เบื้องขวาของพระอุปัชฌาย์มีอาวุโสกว่ารูปอยู่เบื้องซ้าย

เพื่อให้อาการตาดูหูฟังได้ประโยชน์ยิ่งขึ้น ก็ต้องหัดสังเกต เริ่มแต่การจัดพานดอกไม้บนโต๊ะหมู่บูชา ว่าการตั้งพานตั้งแจกันได้คู่เคียงกันดีหรือไม่ หากตั้งตามชอบใจ โย้เย้ เอียงซ้ายเอียงขวา ก็ดูหมดลักษณะงดงาม ยิ่งพานจัดดอกไม้ เขาจัดเป็นลวดลายด้วยสีของดอกไม้ เมื่อตั้งเข้าคู่ก็ต้องให้ลวดลายได้คู่กัน ไม่ใช่อย่างเรียกว่าส่งเดช พานด้านขวา ลวดลายดอกไม้ไปอย่าง ด้านซ้ายไปอย่าง การตั้งโต๊ะ ตั้งพานดอกไม้นี้แหละคือต้นตำรับตาดูหูฟังอย่างง่าย ๆ"

ท่านเจ้าแบมือรับน้ำสรงจนหมดจำนวนคน เสียเวลาไม่น้อยกว่าครึ่งชั่วโมง คุณป้าเหลือบไปเห็นธูปเทียนแพที่วางซ้อนอยู่ข้างตู้เก็บของเป็นจำนวนมาก จึงกราบเรียนถามท่านเจ้าว่า "ธูปเทียนแพเหล่านี้จะเก็บไว้ทำอะไรเจ้าคะ"

"เก็บไว้สำหรับใครต้องการขอไปใช้ตามประสงค์" ท่านเจ้าชี้แจง

"ผู้ที่ขอไปใช้ตามประสงค์ของตนนั้น คิดราคาไว้ให้บ้างหรือเปล่าเจ้าคะ" คุณป้าถามต่อ

"เขาจะติดราคาให้ ก็ให้นำถวายเป็นส่วนรวมบำรุงวัด ส่วนตัวไม่ยอมรับ เพราะถือว่าชาวบ้านเขาบำรุงด้วยปัจจัย ๔ อยู่แล้ว ฝ่ายวัดต้องตอบแทนศรัทธาเขาบ้างตามโอกาส ต้องรู้จักเป็นฝ่ายให้บ้าง มิใช่จะเป็นฝ่ายรับเสมอไป ภิกษุสงฆ์ควรทำตนเหมือนไปรษณีย์กลาง ที่ชาวบ้าน

เขาจะอุทิศปัจจัย ๔ แก่ญาติมิตรในสัมปรายภพ เมื่อรับปัจจัย ๔ แล้ว เก็บหวงไว้เฉพาะตน คนอื่นหรือผู้ที่ญาติมิตรเขาอุทิศ ก็จะไม่ได้รับกลับมาเป็นทรัพย์สินให้เฒ่าโสมเฝ้ารักษาอยู่ตลอดไป แทนที่ทรัพย์สินเหล่านั้นจะเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้าง ก็กลับมารวมสุมอยู่แห่งเดียว" ท่านเจ้าพักอธิบาย

"ถ้าเช่นนั้นมิใช่สมเจตนาของผู้บริจาคหรือเจ้าคะ เพราะผู้บริจาคถวายบำรุงพระคุณเจ้า แต่พระคุณเจ้ากลับจ่ายบำรุงคนอื่นเสีย" คุณป้าแย้ง

"จะไม่สมเจตนาบริจาคได้อย่างไร ทรัพย์ที่บริจาคนั้นอาตมาก็รับไว้บริโภคแล้ว การบริโภคใช้สอยของอาตมาคือการบริจาคแก่คนอื่นต่อไป กลับจะได้อานิสงส์กว้างขวางยิ่งขึ้นเสียอีก การบริจาคทรัพย์สิ่งของออกเจือจานแก่ผู้อื่นนั้น ทางพระพุทธศาสนาเราไม่ขัดขวางมิใช่หรือ ขอฟังอธิบายจากหลาน ศ. บ้าง เพื่อแก้ง่วง" ท่านเจ้าแก้ง่วงด้วยคำถาม

"ทางพระพุทธศาสนาเรากลับสรรเสริญการช่วยเหลือเจือจานแก่กันและกันเป็นอย่างมากเจ้าค่ะ ดังท่านวางหัวข้อการทำบุญ ก็จัดทานการบริจาคเป็นข้อต้น สังคหวัตถุ ก็ยกทานเป็นข้อแรก ยังอีกมากแห่งที่สรรเสริญการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบตามความคิด

"คำตอบของหลานถูกหรือผิดเจ้าคะ" คุณป้าช่วยถามท่านเจ้า

"ตอบได้ดีมาก ไม่ผิดอะไรดอก" ท่านเจ้าตอบสนองแล้วพูดต่อ "ชาวเรามีชีวิตเป็นผาสุกอยู่ได้เวลานี้ ก็ล้วนอาศัยทานนี่แลเป็นหลักใหญ่ อาจเรียกได้ว่าเป็นคุณภาพของมนุษย์ทีเดียว เพราะนิยมการเอื้อเฟื้อเป็นหลักเช่นนี้ อาตมาถึงกับเด็กศิษย์สอนให้รู้จักเห็นแก่ตัวเสียบ้างมาแล้ว จะเล่าให้ฟังดีไหมหลาน ศ." ท่านเจ้าเกณฑ์ข้าพเจ้าอีก

"โปรดเล่าเถิดเจ้าค่ะ จะได้หูตาสว่างแก้ง่วงบ้าง" ข้าพเจ้าสนองตอบ

"เรื่องที่จะเล่าให้ฟังนี้ ไม่ใช่แก้ง่วงเท่านั้นนะ ยังแก้โง่อีกก็ได้" ท่านเจ้ายั่วข้าพเจ้าแล้วเริ่มบรรยายต่อ

"นิสัยอาตมาชอบการเอื้อเฟื้อมานานแล้ว ด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องชวนให้มีแต่คนรักใคร่เอ็นดูผู้ใหญ่ก็ปราณี ผู้น้อยก็นับถือ เหมือนเป็นคาถาเมตตามหานิยมอย่างยิ่ง ตั้งแต่เป็นสามเณรตราบเท่าได้อุปสมบทเป็นภิกษุ ตลอดมาจนปัจจุบันนี้ ไม่เคยขาดการเอื้อเฟื้อเลย จนกระทั่งถูกยายแก่ขอทานหลอกลวง ดังที่เคยเล่าให้ฟังมาแล้ว ก็ยังไม่เข็ดหลาบ จนกระทั่งคราวหนึ่งได้รับอาราธนาไปนั่งอุปัชฌาย์แถวพระโขนง เมื่อเสร็จพิธี เห็นยังมีเวลาพอที่จะเลยไปปากน้ำ จึงขอให้คนขับรถยนต์ขับต่อไปถึงปากน้ำ วิ่งรถชมตลาดอยู่พอสมควรแก่เวลา ให้แวะซื้อขนมจากที่วางขายตามริมถนนสิ้นราคาประมาณครึ่งจำนวนปวารณาการบวชนาค ได้ขนมจากประมาณ ๓๐๐ ชิ้น กลับวัดสั่งให้แบ่งถวายภิกษุสามเณรเสียส่วนหนึ่ง อีกครึ่งส่วนฝากถวายท่านหญิงเจ้าของรถยนต์ที่ประทานให้ใช้

งาน ส่วนจตุปัจจัยที่เหลือ ก็รางวัลคนขับรถ และเด็กศิษย์พอเป็นสินน้ำใจ เมื่อคนรถนำรถกลับไปแล้ว อยู่แต่ลำพังศิษย์ซึ่งมีอายุประมาณ ๑๕ – ๑๖ ขวบ ช่างพูด ช่างถาม เขาก็เอ่ยขึ้นว่า "ท่านได้อะไรมาแล้วเที่ยวแจกแบ่งให้เขาเสียหมด เมื่อไรจะรวยสักที

เมื่อได้ฟังคำทักท้วงทำนองไร้เดียงสาเช่นนั้น รู้สึกชะงัด พอได้สติก็ตอบเด็กศิษย์นั้นว่า "ฝากเขาไว้ก่อน" โดยอธิบายย่อ ๆ ว่า ที่เราแจกจ่ายเขาไปนี้ ไม่สูญหายไปไหน เวลาเรามีงานการอะไรเกิดขึ้น ก็จะมีคนมาช่วยด้วยแรงงานบ้าง สิ่งของบ้าง เงินบ้าง จนงานของเราสำเร็จเรียบร้อยด้วยอาศัยกำลังของคนอื่นเป็นส่วนมาก กำลังเหล่านั้นก็เป็นสิ่งของบ้าง เงินบ้างที่เราเคยแจกเขาไปแล้วกลับมาเป็นกำลังช่วยงานในบัดนี้ ก็เหมือนเราฝากกำลังเหล่านั้นไว้กับเขาผู้รับ หรือเหมือนเขารับเฝ้าทรัพย์ของเราไว้ให้นั่นเอง เด็กศิษย์ได้แต่ทำตาปริบ ๆ พูดว่า "ก็ดีเหมือนกันขอรับ" ท่านเจ้าหมดเรื่องเพียงเท่านี้

คุณป้าจึงถือโอกาสแสดงความเห็นว่า "การช่วยเหลือเจือจานกันมีคุณประโยชน์มากเช่นนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงเตือนสาวกไว้ไม่น้อย ตามความคิดเห็นของดิฉันยังมีต่อไปอีกว่า เหมือนว่าเราฝากทรัพย์สมบัติให้เขาช่วยเก็บรักษา ที่ทางพระศาสนาเรียกว่า ขุมทรัพย์ ขโมยก็ฉกลักไม่ได้ ส่วนผู้ตระหนี่เห็นแก่ตัวจัด ไม่ยอมแบ่งสันปันส่วนช่วยเหลือใคร กลัวจะสิ้นเปลือง กลับเป็นคนใจคับแคบ มักขาดเพื่อนฝูง ใช่ไหมเจ้าคะ" คุณป้าย้อนถามท่านเจ้า

"ถูกของคุณผู้หญิงที่พูดแล้ว พวกตระหนี่เหล่านี้ โบราณว่า ตายไปเป็นผีโสมเฝ้าทรัพย์บ้าง เป็นงูเหลือมเฝ้าทรัพย์บ้าง มีนิยายเล่าสู่กันฟังอีก หลาน ศ. อยากฟังอีกบ้างไหม" ท่านเจ้าเกณฑ์ข้าพเจ้าอีก

"อยากฟังประดับความรู้แก้โง่ และแก้ง่วงอีกเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบสนอง

"มีลูกสอนให้เขาโง่ด้วยเหมือนกันนะ คอยฟังให้ดี" ท่านเจ้าเตือนแล้วเริ่มเรื่อง

"ยังมีสามีภรรยาครอบครัวหนึ่ง สามีเป็นฝ่ายทอดแหหาปลา ตามเคยนั้นพอได้ปลามาก็มักแจกจ่ายแก่เพื่อนบ้านอยู่เสมอ วันนี้เผอิญทอดแหไปติดตอสาวไม่ขึ้น ทำให้เข้าใจว่าติดปลาตัวใหญ่ เกิดมั่นใจเห็นแก่ตัวจัดว่า ถ้าจับปลาตัวใหญ่ขึ้นมาได้ก็ต้องแบ่งแจกจ่ายเพื่อนบ้านอีกตามเคย คงเหลือเป็นส่วนตัวเล็กน้อย คิดเสียดายอยากได้ไว้จำนวนมาก ๆ เมื่อคิดเช่นนี้แล้วจึงส่งข่าวถึงภรรยาให้พาลหาเรื่องทะเลาะกับเพื่อนบ้านเสีย เพื่อไม่ต้องแจกจ่ายปลาที่หาได้ ภรรยาเชื่อฟังคำสามีโดยไม่ใคร่ครวญเหตุผล ฝ่ายสามีเมื่อแจ้งอุบายให้ภรรยาทราบปฏิบัติแล้วเตรียมตัวลงเพื่อจับปลาด้วยความดีใจ จึงลิงโลดผลีผลามดำน้ำลงหมายจับปลา จึงเอาหน้าไปกระแทกกับตอไม้ใหญ่ที่แหติดอยู่ ทำให้ตาทั้งสองข้างบอดทันที เป็นอันว่าปลาติดแหที่คิดว่าตัวใหญ่กลับเป็นตอไม้

ใหญ่ ไม่ใช่ปลา เลยเสียทั้งตวงตา เสียทั้งมิตรภาพกับเพื่อนบ้าน เพราะความโลภและตระหนี่สนับสนุนเรื่องจึงพลอยจบลงเพียงเท่านี้" ท่านเจ้าหยุดจิบน้ำชาจีน

"กระผมนั่งฟังนิยายของพระคุณเจ้าจบแล้ว ทำให้นึกถึงเรื่องที่เคยเรียนได้เรื่องหนึ่ง อยากจะเล่าถวาย แต่เกรงจะไม่มีใครสนใจขอรับ" คุณลุงออกตัว

"ไม่มีใครสนใจก็ตามเถอะ แต่อาตมาสนใจใคร่ฟัง คงเป็นเรื่องแปลกหูแปลกตาดี ขอเชิญเถอะ หรือหนู ศ. จะแย้งอย่างไรบ้าง ก็ว่ามาเถอะ" ท่านเจ้าไล่เบี้ยข้าพเจ้า

"หนูเป็นคนฟัง ไม่มีข้อขัดแย้งอย่างไรเจ้าค่ะ" ข้าพเจ้าตอบท่านเจ้า ท่านเจ้าจึงเชิญคุณลุงเล่าเรื่อง มีความว่า

"เรื่องที่จะเล่านี้ จำได้ว่าอยู่ในหนังสือเรียนธรรมบท หากผิดพลาดขาดตกบกพร่องบางขอได้โปรดอภัย เพราะจากมาหลายปี เรื่องราวนั้นว่า มีภิกษุรูปหนึ่งได้รับถวายผ้าจีวรเนื้อดี ละเอียดอ่อน เป็นที่พอใจมาก ตั้งใจจะตั้งเป็นจีวรเฉพาะตัว (ผ้าอธิษฐาน) เฝ้าลูบคลำด้วยความติดอกติดใจ ยังไม่ได้อธิษฐานเป็นผ้าห่มประจำตัว เกิดเป็นอหิวาตกโรคถึงมรณภาพในวันนั้น เพราะความรักใคร่ยินดีในผ้าผืนนั้นสืบต่ออยู่ จึงนำให้ภิกษุหนุ่มนั้นไปเกิดเป็นตัวเล็นเฝ้ารักษาผ้านั้นอยู่. เป็นธรรมเนียมของพระสงฆ์เมื่อถึงมรณภาพลงไม่ทันยกบริขารให้ใครก่อน บริขารทั้งหลายตกเป็นของสงฆ์ทั้งหมด เมื่อภิกษุหนุ่มไม่ทันยกบริขารให้ใคร จีวรนั้นตกเป็นของสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายเตรียมจะทำพิธีแจกจีวรนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาทรงทราบด้วยพระญาณว่าภิกษุเจ้าของจีวรเดิมนั้น กำลังไปเกิดเป็นตัวเล็น เที่ยวว่ิงอยู่บนผ้านั้น ร้องหวงห้ามไม่ให้ใครนำจีวรนั้นไปแจก ร้องบอกว่าใครอย่าเอาของฉันไป ทรงแนะว่าให้รอต่ออีก ๗ วัน ภิกษุผู้เป็นเล็นก็จะตายไปเกิดที่อื่นจึงค่อยแจกภายหลังภิกษุทั้งหลายทำตามรับสั่ง" คุณลุงพักชั่วครู่แล้วเล่าต่ออีกว่า "การตระหนี่ถี่เหนียว ไม่ใช่มีแต่เพียงชาตินี้เท่านั้น ยังตามส่งผลถึงชาติหน้าอีกด้วย สำหรับในชาตินี้ ยังเป็นเหตุให้เกิดฟ้องร้องยังโรงศาลก็มี กระผมเคยทราบว่า เจ้าอาวาสวัดหนึ่งถูกโจรปล้นประทุษร้ายถึงมรณภาพ เพราะประพฤติตนเป็นผู้ตระหนี่ ไม่แจกจ่ายเจือจานสิ่งของเงินทองแก่ใคร ทำให้พวกโจรเข้าใจว่า มั่งมีเงินทองมากจึงพาพวกมาปล้น เมื่อทำร้ายพระเจ้าทรัพย์แล้วก็หนีไป ไม่ทันได้ทรัพย์สิน ชาวบ้านอุบาสกอุบาสิกา ต่างมาสำรวจทรัพย์สิน คงได้เงินเพียง ๖๐ บาทเท่านั้น ผู้ใหญ่บ้านผู้เป็นไวยาวัจกรไม่ประสงค์รักษาไว้ จึงนำส่งให้กำนันรักษา ต่อมาอีกไม่นานจึงไปขอเบิกเงินนั้นจากกำนันเพื่อมาจ่ายซ่อมกุฏิ กำนันแจ้งว่าได้จ่ายให้น้องชายของพระผู้มรณภาพไปหมดแล้ว พวกทายกทายิกาจึงท้วงว่าทรัพย์นั้นตกเป็นของสงฆ์แล้ว จ่ายให้บุคคลอื่นไปเช่นนั้นไม่สมควร เพราะทรัพย์ตกเป็นของสงฆ์ ต้องจ่ายให้แก่สงฆ์ โต้เถียงกันหลายหนไม่ตกลงกันได้เรื่องเลยขึ้นถึงศาลฝ่ายบ้านเมือง เพราะทุนทรัพย์เพียง ๖๐ บาท ต่างต่อสู้คดีจนถึงศาลฎีกา ผล

ที่สุดฝ่ายอุบาสิกอุบาสิกาชนะคดี โดยคำพิพากษาของศาลฎีกาว่า “ทรัพย์นั้นตกเป็นของสงฆ์ เพราะเจ้าทรัพย์ไม่ได้มอบให้ใครก่อนตาย”

เรื่องจึงเกรียวกราวในหมู่วัดทั้งหลาย ได้ถือเป็นตัวอย่างว่า มรดกของภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ที่เกิดขึ้นขณะยังบวชในวัด เมื่อมรณภาพโดยไม่ได้ยกมอบให้ใครก่อน มรดกนั้นต้องตกเป็นทรัพย์สินของสงฆ์ในวัด ลูกหลานใครอื่นจะมาแบ่งสรรปันส่วนเอาไปไม่ได้ ส่วนมรดกอันจะพึงมีพึงได้ในเมื่อยังเป็นฆราวาส ศาลถือว่าเป็นมรดกควรแบ่งปันแก่ทายาทได้ เรื่องนี้เลยถือเป็นตัวอย่างแก่วัดทั้งหลาย ไม่ปล่อยให้ทายาทลูกหลานของพระที่มรณภาพ โดยไม่ได้ยกมอบหมายให้ใครไว้ก่อน มิฉะนั้นลูกหลานมักจะถือสิทธิ์มาเก็บทรัพย์สินของภิกษุซึ่งเป็นญาติของตนไปจนเกลี้ยงวัด หนักใจเจ้าอาวาสใหม่ไม่น้อยเลย ” คุณลุงยกมือเป็นเชิงบอกจบเรื่องแล้ว

“พิธีรดน้ำสงกรานต์ปีนี้นับว่าโชคดี ได้ทราบเรื่องต่าง ๆ ใช้ประดับความรู้ โดยเฉพาะเรื่องฝากเขาไว้ก่อนของท่านเจ้านั้นดีมากเจ้าค่ะ” คุณป้าประนมมือกล่าว

“อาตมานำมาเล่าสู่ญาติโยมวันนี้มิใช่เป็นการโอ้อวด แต่อยากให้เป็นตัวอย่างชักนำพวกเราให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกันเสมอ อาตมาปฏิบัติตนมาตั้งแต่เป็นสามเณรเล็ก ๆ ตราบเท่าบัดนี้ ก็ไม่เห็นยากจนอะไร ดูเหมือนจะกลับร่ำรวยยิ่งขึ้นเสียอีก จนกล้าพูดด้วยความจริงใจว่าอยากรวยทรัพย์สินเงินทอง ก็จงบริจาคช่วยเหลือคนอื่นเสมอเถิด. ชาวเราได้ปรารภเรื่องราวหลายเรื่องมาแล้ว เห็นว่าสมควรแก่เวลา ขอพักเพียงเท่านี้” ท่านเจ้ากล่าวปิดประชุม

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พาณิชย์ โทร. ๒๔๑-๒๓๒๑, ๒๔๑-๒๘๖๒
นายประวิทย์ มาสกุลรัตน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๒